

KARNAPARVAN
Ed. P. L. VAIDYA

608 89
FASCICULE 27
KARNAPARVAN, pt 2.

THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†

(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR

(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†; R. N. DANDEKAR; S. K. DE; F. EDGERTON;
A. B. GAJENDRAGADKAR †; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR; V. G. PARANJPE;
V. K. RAJAVADE†; N. B. UTGIKAR†; P. L. VAIDYA; V. P. VAIDYA†; RAGHU VIRA;
H. D. VELANKAR; M. WINTERNITZ†; R. ZIMMERMANN†

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI

RAJA OF AUNDH

VOLUME 10

*Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union
Government of the Republic of India; Governments of the States of Bombay,
West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore;
the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona; the
Governments of Burma and Nepal; Several Commercial Firms
and Charitable Trusts; and other Distinguished Donors*

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

Reviews and Opinions

His Excellency Sir LESLIE WILSON, Late Governor of Bombay: "I heartily congratulate you and all those who have been working with you on this production. The first critical examination of the Mahābhārata is undoubtedly a *national* work, and I sincerely trust that you will receive whole-hearted support in this publication."

The late Professor HERMANN JACOBI: "Your edition furnishes us with *just* what we want. I consider your text as reliable as can be expected under the circumstances. . . . Your plan of editing the Great Epic is the best that could be devised."

The late Professor HEINRICH LÜDERS: "I was greatly impressed by the arrangements that have been made at the Institute for the collation of the Mahābhārata MSS. The arrangements are such as will ensure great accuracy and perfect clearness in the registration of the various readings. . . . Your work seems to me to merit the highest possible praise both as regards the constituting of the text, and the clarity and succinctness with which the MSS. evidence has been recorded."

The late Professor E. WASHBURN HOPKINS: "Every library or individual possessed of Sanskrit texts will find this new edition of the great Sanskrit epic indispensable."

Indian Culture, Calcutta: "It is appropriate that it should have fallen to Indian scholarship to produce the first critical edition of the *Mahābhārata*. . . . Indians, who have assimilated Western scholarship and adapted it to the special conditions of the task, are fully capable of carrying even so formidable an undertaking to its destined close. . . . In the present edition, one cardinal merit is the richness of the apparatus criticus. . . . The new edition would be invaluable for this merit alone. . . . The methods of constituting the text adopted by the editor are unquestionably sound."

— The late Professor A. BERRIEDALE KEITH.

Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute: "The *Ādi-parvan*, in Dr. Sukthankar's Critical Edition of the Mahābhārata, is now complete, and I have no hesitation in saying that this is the most important event in the history of Sanskrit philology since the publication of Max Müller's edition of the *R̥gveda*. . . . His collaborators will be greatly helped not only by the example set by the first editor in the edition itself, but also by the scholarly way in which he has treated, in the *Prolegomena*, the complicated manuscript tradition, and mastered the whole

problem of Mahābhārata text criticism."—The late Professor M. WINTERNITZ.

CARL G. LOHMANN, Secretary, Yale University, New Haven: "The University wishes to take this opportunity of tendering its cordial felicitations to your Institute on its remarkably useful career of scholarship. The great critical edition of the Mahābhārata alone, though only one of your worthy undertakings, is enough to establish your permanent reputation in the world of learning."

The Times of India, Bombay: "The publication of this volume is a literary event of the first magnitude; for it marks the successful accomplishment of the first and most difficult stage of what is probably the greatest undertaking in the field of Oriental Research. . . . There is no doubt that, when completed, this first critical edition of the great epic will be an achievement of international importance reflecting no little credit on the Sanskrit scholarship of India. We have no hesitation in appealing to the Indian public and all lovers of learning to extend their generous help to a work of such monumental importance."

Journal Asiatique, Paris: "Quoi qu'il en soit de cette controverse et quelle que doive être la solution du problème posé, il reste que nous possédons désormais, grâce au zèle, à la science, à la conscience de M. Sukthankar, une édition modèle de l'*Ādi-parvan*, que les recherches ultérieures ne pourront ni modifier, ni enrichir sensiblement, une édition telle que des générations d'indianistes l'avaient souhaitée sans oser l'espérer."—The late Professor SYLVAIN LÉVI.

Acta Orientalia: "It would therefore seem to be proper that the first critical edition [of the Mahābhārata] should be made in India, where so much important material is to be found. And the new edition shows that Indian scholars, who have always been our teachers in Indian traditional lore, now have become our equals in critical acumen and methods. The critical edition of the Mahābhārata may be said to inaugurate a new epoch in the history of Indian lore and Indian philology. . . . The beautiful illustrations are highly interesting as specimens of modern Indian art, and are a very welcome feature of this great national undertaking."—Professor Dr. STEN KONOW (Oslo).

Journal of the American Oriental Society, New Haven (Conn.): "Dr. Sukthankar deserves to be heartily congratulated on the brilliant success of his work. More than that, he deserves the active

Instructions for Binding

- 1 This Title-page (i-viii) should take the place of the eight pages of the Preliminary Note placed in the beginning of Fascicule 20 (Karnaparvan, pt. i), the Preliminary Note being cancelled.
- 2 The folded page of the Facsimile should come immediately after the eight pages of the Title-page, care being taken, in cutting the Volume, that the fold is kept in tact.
- 3 This should be followed by the Introduction (ix-xlii), the Concordance (i-lxxviii), and the Errata (lxxix-lxxx), all placed in the present Fascicule 27. After these, comes the Text (pp. 1-320 from Fascicule 20, and pp. 321-628 from Fascicule 27), together with Appendix 1 and the Critical Notes (pp. 629-698), i. e., the entire remnant of Fascicule 27.

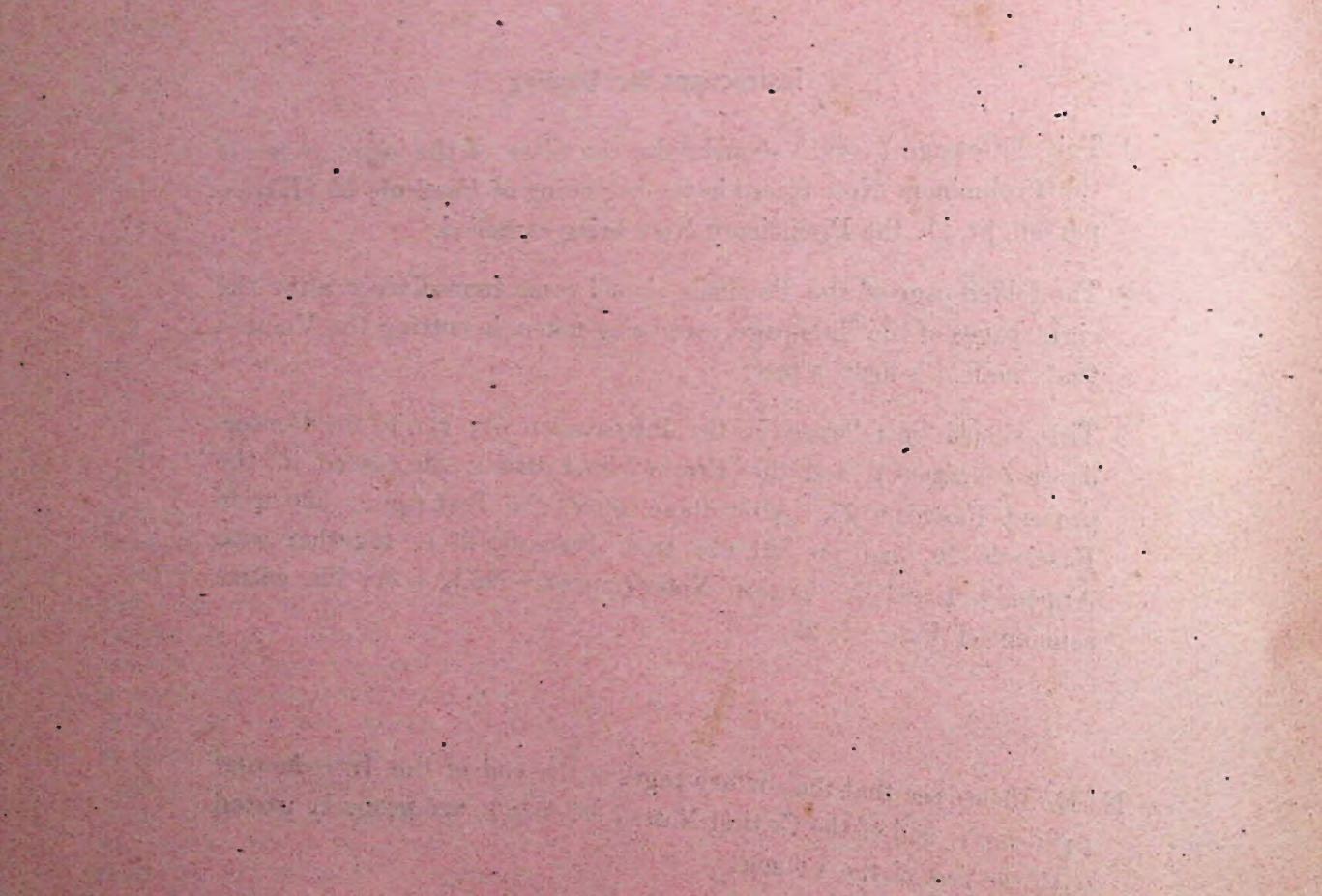
*

*

*

N. B. Please see that the solitary pages at the end of the Introduction (xli-xlii), and of the Critical Notes (697-698), are properly pasted with the rest of the Volume.

श्री यन्त्रिशग म००

THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†

(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR

(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†; R. N. DANDEKAR; S. K. DE; F. EDGERTON;
A. B. GAJENDRAGADKAR †; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR; V. G. PARANJPE;
V. K. RAJAVADE†; N. B. UTGIKAR†; P. L. VAIDYA; V. P. VAIDYA†; RAGHU VIRA;
H. D. VELANKAR; M. WINTERNITZ†; R. ZIMMERMANN†

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI

RAJA OF AUNDH

VOLUME 10

Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union Government of the Republic of India; Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore; the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona; the Governments of Burma and Nepal; Several Commercial Firms and Charitable Trusts; and other Distinguished Donors.

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

608

THE
KARNAPARVAN

BEING THE EIGHTH BOOK OF THE MAHABHARATA
THE GREAT EPIO OF INDIA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

PARASHURAM LAKSHMAN VAIDYA

Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages

Nowrojee Wadia College, Poona;

*Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department
of Sanskrit and Pali, Banaras Hindu University.*

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

 Pages 1-320, were issued in 1950 as Fascicule 20;
the rest as Fascicule 27 in 1954.

*Printed in part at cost of a subvention from
the Trustees of the Mahabharata Fund
in Great Britain, London.*

All rights reserved

Printed by The Nirnaya Sagar Press, Bombay-2, and
Published by The Bhandarkar Institute, Poona-4

CONTENTS OF VOLUME EIGHT

	PAGES
ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS	VII
INTRODUCTION	IX—XLII
CONCORDANCE WITH OTHER EDITIONS	i—lxxviii
ERRATA TO THE TEXT AND APPENDIX I	lxxix—lxxxv
TEXT AND CRITICAL APPARATUS	1—628
APPENDIX I (No. 1—44)	629—674
CRITICAL NOTES	675—697

PLATE

FACSIMILE OF A MAITHILI MS.

FRONTISPIECE

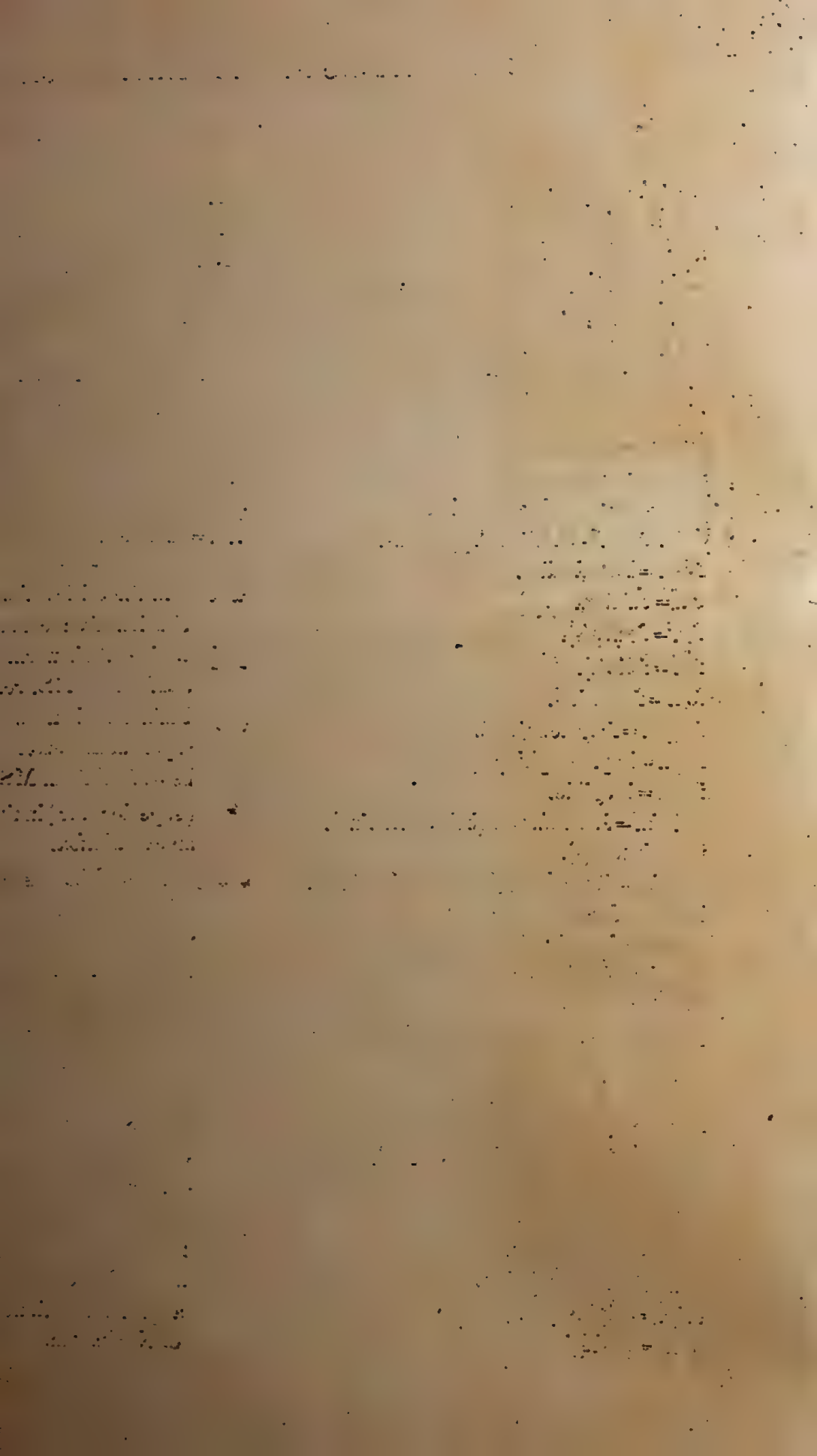
ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding.
 addl. = additional.
 adhy. = adhyāya(s).
 App. = Appendix.
 Arj. = Arjunamiśra.
 B. = Bombay edition of the Mbh.
     (Śaka 1799).
 BG. = Bhagavadgītā.
 C. = Calcutta ed. of the Mbh.
 chap. = chapter(s).
 comm. = commentary(taries).
 cont. = continue(s).
 corr. = corrected, correction.
 Crit. App. = Critical Apparatus.
 Dev. = Devabodha.
 ed. = edition.
 fig. = figure(s).
 fol. = folio(s).
 foll. = following.
 fragm. = fragment(ary).
 hapl. = haplographic(ally).
 illeg. = illegible.
 inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
 ins. = insert(s).
 int. lin. = *inter lineas* (between the lines).
 interp. = interpolate(s).
 introd. = introduction, introductory.
 K. = Kumbhakonam ed. of the Mbh.
 L. = Line.
 M. = Madras edition of the Mbh. (by
     P. P. S. Sastri, 1931-1936).
 m or marg. = marginal(ly).
 Mañj. = Bhāratamañjarī (Kāvya-mālā 64).
 Manu. = Manusmṛti (ed. N. S. P.).
 Mbh. = Mahābhārata.
 Nīl. = Nīlakaṇṭha.
 O-J. = Old-Javanese.
 om. = omit(s), omitting.
 orig. = original(ly).
 post. = posterior.

pr. m. = *propria manu* (by own hand).
 prob. = probably.
 r. = repeat(s), repeated.
 Rām. = Rāmāyaṇa (ed. N. S. P.).
 ref. = refer(ence).
 resp. = respective(ly).
 sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
 st. = stanza(s).
 supp. = supplementary.
 sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
 transp. = transpose(s), transposition.
 v. = verse.
 (var.) = with variation(s).
 v. l. = *varia(e) lectio(nes)*.

☞ ☞ (in the critical footnotes) enclose
 citations from commentators.
 [ ] besides their normal uses, enclose
additions to MS. readings.
 ( ) besides their normal uses, enclose
 superfluous letters, which should
 be *omitted* from MS. readings.
 * (superior star) in the text indicates
 an *emendation*.
 * * (in the MS. readings) indicate
 syllables lost through injury to MS.
 — printed below (or along the side-
 margin of) any part of the con-
 stituted text indicates that the
 reading of it is less than certain.
 C denotes a "Commentary", prefixed
 to the abbreviation of the name of
 a commentator ; thus, Cd = Comm.
 of Devabodha ; Ca.n.p.s.v = Comm.
 of Arjunamiśra, Nīlakaṇṭha, Para-
 mānanda, Vidyāsāgara and Vādi-
 rāja. A "p" is added on to denote
 a "pāṭha" or variant ; thus, Cnp =
 a pāṭha mentioned in the Comm.
 of Nīlakaṇṭha.

Facsimile of a Palm-leaf MS. in Maithili characters (V₁) used for the Karpaparvan

dated. Lakṣmaṇa Samvat 327 (A. D. 1447)

কামোদনমিত্তিবাশ্ব নিনে কুভাব । অতোনম্রাণ্ড অমারপাণ্ডে যদননইমোকা বচবও স্বহীত কেত । নমোবিক্র
 কুপসানমনাতনপ্রমজহযপদ বিলিতকহত ।
 গৌরীতথো ॥ গতিমল্লজাবতমাতন কুপন
 কুপন ॥ নন ॥ ৩০ কামপদ ॥ ৩১ কামপদ ॥ ৩২ কামপদ ॥ ৩৩ কামপদ ॥ ৩৪ কামপদ ॥ ৩৫ কামপদ ॥ ৩৬ কামপদ ॥ ৩৭ কামপদ ॥ ৩৮ কামপদ ॥ ৩৯ কামপদ ॥ ৪০ কামপদ ॥ ৪১ কামপদ ॥ ৪২ কামপদ ॥ ৪৩ কামপদ ॥ ৪৪ কামপদ ॥ ৪৫ কামপদ ॥ ৪৬ কামপদ ॥ ৪৭ কামপদ ॥ ৪৮ কামপদ ॥ ৪৯ কামপদ ॥ ৫০ কামপদ ॥ ৫১ কামপদ ॥ ৫২ কামপদ ॥ ৫৩ কামপদ ॥ ৫৪ কামপদ ॥ ৫৫ কামপদ ॥ ৫৬ কামপদ ॥ ৫৭ কামপদ ॥ ৫৮ কামপদ ॥ ৫৯ কামপদ ॥ ৬০ কামপদ ॥ ৬১ কামপদ ॥ ৬২ কামপদ ॥ ৬৩ কামপদ ॥ ৬৪ কামপদ ॥ ৬৫ কামপদ ॥ ৬৬ কামপদ ॥ ৬৭ কামপদ ॥ ৬৮ কামপদ ॥ ৬৯ কামপদ ॥ ৭০ কামপদ ॥ ৭১ কামপদ ॥ ৭২ কামপদ ॥ ৭৩ কামপদ ॥ ৭৪ কামপদ ॥ ৭৫ কামপদ ॥ ৭৬ কামপদ ॥ ৭৭ কামপদ ॥ ৭৮ কামপদ ॥ ৭৯ কামপদ ॥ ৮০ কামপদ ॥ ৮১ কামপদ ॥ ৮২ কামপদ ॥ ৮৩ কামপদ ॥ ৮৪ কামপদ ॥ ৮৫ কামপদ ॥ ৮৬ কামপদ ॥ ৮৭ কামপদ ॥ ৮৮ কামপদ ॥ ৮৯ কামপদ ॥ ৯০ কামপদ ॥ ৯১ কামপদ ॥ ৯২ কামপদ ॥ ৯৩ কামপদ ॥ ৯৪ কামপদ ॥ ৯৫ কামপদ ॥ ৯৬ কামপদ ॥ ৯৭ কামপদ ॥ ৯৮ কামপদ ॥ ৯৯ কামপদ ॥ ১০০ কামপদ ॥

[Block kindly lent by the Library of "The Bihar and Orissa Research Society", Patna]

INTRODUCTION

THE CRITICAL APPARATUS

The text of the Karpaparvan in this Edition is based upon the following 32 manuscripts, selected from out of a total of 56 manuscripts collated for the purpose :

I. N(orthern) Recension (22 MSS.)

(a) North-western Group

Śārada Version [Ś]

Ś₁ = London, India Office Library, No. 3307 (6488^b). Dated A. D. 1709.

Ś₂ = Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065).
Dated Śaka 1630 (ca. A. D. 1708).

Kāśmīrī Version [K] being transcripts in Devanāgarī from [Ś]

K₁ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 190 of 1891-95. Undated.

K₂ = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Samsodhaka Mandal. Unnumbered and Undated.

K₃ = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 4585. Dated Samvat 1850 (ca. A. D. 1794).

K₄ = Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 245. Dated Samvat 1828 (ca. A. D. 1772).

(b) Central Group

Maithilī Version [V]

V₁ = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. Dated Lakṣmaṇa Samvat 327 (ca. A. D. 1444).

Bengali Version [B]

B₁ = Dacca University Library, No. 4801. Undated.

B₂ = Dacca University Library, No. 288°. Dated Śaka 1740 (?) (ca. A. D. 1818).

B₃ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 11. Dated Śaka 1734 (ca. A. D. 1812).

B₄ = Dacca University Library, No. 581. Dated Śaka 1667 (ca. A. D. 1745).

B₅ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 5. Dated Śaka 1641 (ca. A. D. 1719).

Devanāgarī Version [D] sub-divided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamīśra [Da]

Da₁ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated.

(ii) Devanāgarī Version of Nilakaṇṭha [Dn]; the "Vulgate".

Dn₁ = Bhor State Library. Unnumbered. Dated Samvat 1786 (ca. A. D. 1730).

(iii) Devanāgarī Composite Version

- D₁ = Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered. Dated Samvat 1792 (ca. A. D. 1736).
 D₂ = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 61. Dated Samvat 1726 (ca. A. D. 1670).
 D₃ = Madras, Adyar Library, No. 64380. Dated Samvat 1659 (ca. A. D. 1603).
 D₄ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891-95. Undated.
 D₅ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 485 of Vis. I. Dated Samvat 1670 (ca. A. D. 1614).
 D₆ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated.
 D₇ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108. Dated Samvat 1669 (ca. A. D. 1613).
 D₈ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882-83. Dated Samvat 1514 (ca. 1458).

II. S(outhern) Recension (10 MSS.)

Telugu Version [T]

- T₁ = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Undated.
 T₂ = Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. Unnumbered and Undated.
 T₃ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated.

Grantha Version [G]

- G₁ = Pudukkottai State Library, No. 3348. Undated.
 G₂ = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 256. Undated.
 G₃ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Undated.

Malayālam Version [M]

- M₁ = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 248. Undated.
 M₂ = Poomulli Mana Library, No. 304. Dated Kollam 917 (ca. A. D. 1742).
 M₃ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919. Undated.
 M₄ = Private Collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukottumanai. Unnumbered and Undated.

TESTIMONIA

(i) Commentaries

- Ca = Commentary of Arjunamīśra as given in Da₁, and as in MS. No. 12927 of the Oriental Institute, Baroda; the latter dated Śaka 1605 (ca. A. D. 1683).
 Cc = Commentary of Caturbhujamīśra, as given in MS. No. 12983 of the Oriental Institute, Baroda. Dated Śaka 1688 (ca. A. D. 1766).
 Cn = Commentary of Nilakanṭha, as printed in "Vulgate" editions.
 Cv = Commentary of Vādirāja, on the evidence of a transcript procured from Madras.

(ii) Epitomes

The Bhāratamañjarī of Kṣemendra (Kāvyaṃālā No. 64).

The Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha, Jaina Version of the Mahābhārata (Kāvyaṃālā No. 93).

The Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyaṃālā No. 45).

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu, by Tikkana.

DETAILED ACCOUNT OF THE MANUSCRIPTS

Ś₁

London, India Office Library, No. 3307. Brown Paper; 11½ × 7¾ inches in size; in Śāradā characters; 18 to 21 lines to a page, and about 24 letters to a line. Fairly legibly written. In addition to Kārṇaparvan, this MS. contains Droṇa, Śalya, Saṃptika and Strī parvans. Total number of folios for Kārṇaparvan is 148 (folios 302–449). This MS. is written by Dāmodara Kaul in 1709 (शरवत्संकिते वर्षे), and is generally free from scribal errors. There are blanks marked by dots in the MS. which fact indicates either that the scribe could not correctly read the original from which he prepared the copy, or that the folio was damaged, a sign of conscientious copying. This MS. very closely agrees with our K₁, which also shares the blanks and haplographical omissions found in Ś₁. See for instance Crit. Notes on 8. 1. 48 or 8. 4. 57. Collations from this MS., as also from Ś₂, were made by the late S. R. Bhilawadikar at Calcutta.

It must be noted that this MS. is a very late sample of a Śāradā codex and hence may not have the same value as the one used for Ādi, Sabhā and Āraṇyaka parvans.

Ś₂

Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065). Described in their Catalogue, Vol V, page 107. It is a MS. in Śāradā characters written on old, unglazed Indian paper, 13 × 10 inches in size, and in addition to Kārṇaparvan, contains a portion of the Āraṇyaka, Virāṭa and Bhīṣma parvans. (see Introductions to Āraṇyaka, p. x; Virāṭa, pp. II–III; and Bhīṣma, pp. xv–xvi). Total number of folios for Kārṇaparvan is 72, numbered 8 to 79. It has about 24 lines to a page and 30 letters to a line. It seems to be a very old MS., dilapidated in condition, with edges and margins of folios worn out. The date of copying as given at the end of Kārṇaparvan is (संवत् [लौकिक] 84, शके 1630, वैति शुके) which is equal to Friday, 23rd April 1708 A. D. The dilapidated condition of the MS. made it necessary to obtain photographs of it, thanks to the generosity of the University of Bombay, which bore their cost. Some of the folios were found stuck together, and the photos of some folios came out blurred, with the result that collation work at places became impossible. This MS. contains, like Ś₁ described above, blank spaces at identical places and haplographical omissions, several of them shared by K MSS. It therefore looks likely that both Ś₁ and Ś₂ were copied from an older Śāradā codex. Although Ś₂ is older than Ś₁ by one year, it is a slightly inferior copy.

We may note that Ś₂ omits the following from the constituted text: 8. 5. 106–109; 16. 1^a–3^b; 27. 25^a–26^b; and 29. 13. On account of the damaged condition of folios, there have resulted lacunae and omissions, the following being the more important amongst them: 8. 4. 1–47; 5. 2–8, 55–59; 6. 26–29; 32. 49–50. The following

omissions in $\bar{S}_1$ are due to haplography: 8. 7. 10^{cd}; 16. 1^c-3^b; 19. 24^c-25^a; 28. 46^a-47^a.

K₁

Poona, Bombay Government Collection (now deposited at the BORI), No. 190 of 1891-95. Old Indian paper, 15 × 7½ inches in size. Folios 98, of which 1a is blank. It has 17 lines to a page and about 55 letters to a line. Margins are ruled and the references as also colophons of chapters are written in red ink. There are no marginal corrections or notes. Occasionally there are blanks, marked by dots, which indicate that the original from which this MS. was prepared had gaps, due perhaps to damaged folios. The writing is bold and clear. The text given in this MS. is at places corrupt, but this very defect often suggests the right variant. The अनुस्वार is often used for रेफ. The use of परसवर्ण is found frequently. त and उ, न and र are often confounded, a clear sign that either this MS. or its original was copied from a Śāradā codex. Although this MS. is corrupt, its close approach to the Śāradā version justifies us in classifying it as representing a K version. There are frequent haplographical omissions, many of which are identical with those in the $\bar{S}$ version. The following may be specially mentioned: 8. 8. 11; 11. 40^a-41^c; 12. 16-17, 40^c-42^b; 14. 12^c-13^d, 37^{abc}; 18. 4^a-5^a, 36-39; 21. 12^b-13^b; 23. 5^a-6^a; 24. 63^a-64^b; 26. 10^a; 27. 41^b-42^a, 58^c-59^d; 28. 17^b-18^c, 62^c-63^b; 30. 22^c-23^b, 24^a-25^c; 31. 20; 32. 50^a; 33. 52-53; 34. 2^c-3^b; 42. 30^c-32^a; 43. 25^c-26^c; 44. 12^a-13^b; 49. 81^c to 50. 4^a; 58. 12^a-13^b; and 68. 51-52. The following omissions found in K₁ are due to haplography: 8. 5. 87-89; 16. 29^c-30^b; 17. 60^a-61^b, 73^b-74^a, 109^a-114^c; 19. 17^b-18^a; 28. 12^c-13^b; 33. 61^c-62^c; 44^c. 24^b-26^a; and 54. 4-6.

K₂

Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Samsodhaka Maṇḍal. Undated. Old Indian paper. Folios 182 (of which 1a is blank) 14 × 7½ inches in size, with 14 lines to a page and about 35 letters to a line. The borders are marked in red ink and yellow pigment. It is written in bold hand. There are occasional gaps marked by dots, indicating that it was copied from an older MS. the text of which could not be deciphered or the portion of the folio was damaged. In my opinion this MS. presents the text much less corrupt than our K₁, and is almost certainly copied from a Śāradā codex. The number of adhyāyas is exactly 69 as stated by the copyist on the last folio, and the extent (granthasamkhyā) 4964 is stated in

कर्णपर्वणि संख्यां व्यासेनोक्तं महात्मना ।
एकाक्षसप्ततिश्चैव अध्यायाः कथिताः पुरा ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।
चतुष्पष्टिस्तथा श्लोकः पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् ।
वृत्तान्ताद्यात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।
अष्टमं त्रैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम् ।

This MS. contains almost all the parvans of the Mahābhārata except Virāṭa, Anuśāsana and Āśramavāsika and the first 8 adhyāyas of Strī parvan. For details, see Introduction to Bhīṣma, pp. xx-xxiii. This MS. has several haplographical omissions, many of which are identical with those in $\bar{S}_1$, $\bar{S}_2$ and K₁. The following omissions in K₂ may be noted: 8. 7. 1^c-2^b (hapl.); 11. 17^{ab}; 14. 31^c-32^b; 40. 106^{cd}; 49. 70^c-71^b; 62. 59^{cd}, 61^{cd}; and 65. 20^{cd}.

K.

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 4585. Old Indian paper. Folios 115. This MS. was completed by Rādhākṛṣṇa Miśra at Gopalgadh, during the reign of king Ranjit the blind, on Saturday, the 2nd tithi of the dark half of Māgha, Saṃvat 1850, Śaka 1715, corresponding to Saturday, 29th December 1793 A. D. This MS. has many folios missing. It seems to have a mixed text sharing the characteristics of the Ś version contaminated with D version, particularly in the latter half. The following additional passages are found exclusively in this MS., viz., 767*, 1099*, 1139*, 1160* and 1225*. There is a large number of passages which this MS. omits either on account of haplography or carelessness.

K₁

Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 246. Tough country paper. Folios 140, 13 × 6½ inches, of which 1a is blank. It has 14 lines to a page and about 48 letters to a line. The margins are ruled in black, red and yellow, and references and colophons marked with red chalk. Dated Saṃvat 1828, Thursday, the first tithi of the dark half of Āṣāḍha. The name of the scribe is Bhagavān Miśra. It was written at Ābhānerī. This MS. is a part of an entire Mahābhārata MS. (Āśramavāsika now missing), prepared by a Kāśmirian Pandit Sadānanda Miśra with the help of five scribes. For details see Introduction to Bhīṣma, xxiv-xxv (K₂ of Bhīṣma, D₁ of Droṇa, K₃ of Sauptika). This MS. also is a copy from a Śāradā codex, not identical with our Ś₁ or Ś₂, nor with the originals of K₁ and K₂. The Karṇaparvan as presented in this MS., probably represents a version of the Mahābhārata known to the commentator Arjunamiśra, but not identical with the D_a version, as is clear from his remark on 8. 26. 45 : अयं श्लोकः कर्णमिषेकात्पूर्वं कुत्रचिद् दृश्यते, a fact which is borne out by the above stanza actually occurring in this MS. after 8. 6. 34, and noted in our Critical Apparatus as 71*. Further, this MS., appears to be contaminated by D and even S versions, as can be proved from variants and additional passages. This contamination starts almost from the beginning or from 8. 4. 88. The following additional passages are exclusive to this MS., viz., 71*, 389*, 760*, 800*, 934*. Its contamination with D version will be clear from the following additional passages which it shares with Dn₁, viz., 413*, 415*, 465* (with Dn₁ D₄ c. 1), 486*, 1041*, 1203*, 1208*, 1209*, 1210* and 1211*. Its contamination with S will be clear from the following additional passages, viz., 179*, 181*, 415*, 486*, 569*, 799*, 838*, 840*, 866*, 932*, 1019*, 1034*, 1035*, 1038*, 1039*, 1042*, 1044*, 1045*, 1060*, 1061*, 1062*, 1064*, 1129*, 1130*, 1152*, 1154*. So, our K₁, though its original and the organization which prepared it, unmistakably represents a Kāśmirian version at the commencement, developed later a tendency to degeneration. The first stage of this contamination was its association with D version, more particularly with Dn version, and the second stage was its association with MSS. of S recension. It will also be seen from the location of these additional passages, that the tempo of contamination with S recension has increased as the work of copying progressed, the first impact appearing in the 20th adhyāya.

V₁

Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. This is the oldest MS. used for the Karṇaparvan. It was purchased for the above library by the late

K. P. Jayswal from Darbhanga (Mithilā, Videha). It is written in Maithili script and not in Bengali script as was believed at one time. It is dated Sunday the 10th day of the bright half of Bhādrapada, Lakṣmaṇa Samvat 327, corresponding to Sunday the 20th August 1447 A. D., and was written during the reign of Mahārājādhirāja Hṛdaya Nārāyaṇa. It is a palm leaf MS., $11\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches in size, with 386 folios of which 1a and 386b are blank. It has 5 lines to a page and about 37 letters to a line. The folios have a hole in the centre to tie them up with a string. The handwriting is clear and bold. The MS. is dilapidated at places, and hence had to be used with care. There is only one additional passage exclusively found in this MS., viz., 641*. The version which geographically belongs to the North-eastern group, agrees, along with B version, with the central group represented by Devanāgarī MSS. There are no additional passages common to V and the entire B versions, but there are some which this MS. has in common with some MSS. of the B version, viz., 264* (V₁ B₁), 272* (V₁ B_{1.2.4} D), 290* (V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ D₁₋₇), 428* (V₁ B_{1.3.4} D_{2.4.7}), 511* (V₁ B₄ Dn₁ D_{2.4.7}), 540* (V₁ B Da₁ D_{1.5-7}), 622* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7}), 640* (V₁ B₃ Da₁ D_{1.5}), 728* (V₁ B_{2.3.5} Da₁ D_{1.5}), 844* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7}), 894* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.4.5.7}), 901* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.5}), 939* (V₁ B D [except D_{2.5}]), 1032* (V₁ B D [except Dn₁]), 1108* (V₁ B [except B₃] D [except D_{2.5}]), 1123* (V₁ B [except B₃] D [except D_{2.5}]), 1177* (V₁ B [except B₃] D [except D_{2.5}]), and 1212* (V₁ B₂ Da₁ D₅). The passages suggest that V₁ more or less agrees with the B version, and more particularly with Arjunamiśra's version as represented by Da₁ D_{1.5}.

B₁

Dacca University Library, No. 4801. Indian paper, folios 143, $19\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches in size. Slightly damaged. *Collated at Santiniketan.*

B₂

Dacca University Library, No. 288*. Indian paper, folios 163, $19\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches in size. It is written in good and clear handwriting, and is dated Śaka 1740 (?). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are exclusively found in this MS., viz., 139*, 239*, 384*, 453*, 560*, 756*, 959* and 1117*.

B₃

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 11. Indian paper, folios 104, 18×2 inches in size with 10 lines to a page. It is dated Śaka 1734 (ca. A. D. 1812). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 164* and 849*.

B₄

Dacca University Library, No. 581. Indian paper, folios 233, $21\frac{1}{2} \times 3\frac{7}{8}$ inches in size. Dated Śaka 1667 (ca. A. D. 1745). *Collated at Santiniketan.* Only one additional passage, viz., 893*, is exclusive to this MS.

B₅

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 5. It is a palm leaf MS. Folios 121. 27×2 inches, with 4 to 5 lines on each page. Dated Śaka 1641 (ca. A. D. 1719), *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 895*, 904*, 1113*, and 1214*.

Da₁

Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated. Indian paper. Folios 185 (of which folio No. 90 is missing) $15\frac{7}{10} \times 6\frac{3}{8}$ inches in size with 11 lines to a page, and about 48 letters to a line. The text of the Karmaparvan in this MS. is accompanied by the commentary of Arjunamiśra written above and below the text. The commentary as given in this MS. is identical with that found in the Baroda MS. of the same library, bearing No. 12927, dated Śaka 1605 (ca. A. D. 1683), and is more extensive than the commentary found in our D_s. The text as given here is the text of the version of Arjunamiśra and almost uniformly agrees with the one found in D₁ and D_s. This group of Da₁, D₁ and D_s have not a single additional passage exclusively belonging to them severally or collectively. We thus feel quite confident that these MSS. represent Arjunamiśra's version of the Karmaparvan.

Dn₁

Bhor State Library, unnumbered. Dated Samvat 1786 (ca. A. D. 1730). Old Indian paper. Folios 1-125, $14\frac{1}{2} \times 7$ inches in size, of which 1a and 125b are blank. About 16 lines to a page and 52 letters to a line. Margins, adhyāya colophons and daṇḍas are in red ink. The handwriting is good. This MS. contains the commentary of Nīlakaṇṭha, written above and below the text. This MS. contains a very large number of additional passages, and belongs, almost uniformly, to a group of MSS. on which the Bombay edition or the Vulgate seems to have been based. At times this MS. shares characteristics of the S recension.

The following additional passages are found exclusively in this MS., viz., 81*, 141*, 148*, 155*, 407*, 409*, 454*, 488*, 508*, 546*, 548*, 552*, 553*, 564*, 566*, 575*, 577*, 613*, 630*, 752*, 974*, 984*, 1014*, 1040*, 1204*, 1206*, 1216*, 1218*, 1221* and 1223*.

This MS. further shows its contact with MSS. of the S recension, severally and collectively. The following additional passages are common to Dn₁ and T₂: 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 459*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066*, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*.

The following additional passages are common to Dn₁ and T_{1,2}: 994* and 995*.

The contamination of this MS., with a few other MSS. of the N recension showing contact with S, and with S recension, will be clear from the following additional passages: 67* (with S), 70* (with S), 99* (with D_s T_{2,3} G₃ M), 114* (with D_{4,7,8} T₂), 469* (with D_s S), 472* (with S), 487* (with D_s S), 490* (with S), 491* (with D_s S), 493* (with D_s S), 496* (with S), 497* (with S), 504* (with D_s T₂ M), 565* (with T_{1,3} G), 611* (with D_s S), 926* (with T), 927* (with D_s T), 998* (with T), 1049* (with D_s T₂), 1058* (with S), 1134* (with D_{4,6} T₂), 1148* (with T₂ M₂), 1156* (with S), 1157* (with T₁ G M), 1189* (with D_s S) and 1194* (with D_{4,6} S).

It should be noted, however, that our Vulgate contains the following additional passages which are not found in Dn₁: 450* (along with S), 778* (S), 779* (S), 781* (S), 782* (S), 787* (S), 798* (T₂), 799* (K₄ T₂). The Vulgate has obviously incorporated these passages from the S recension.

D₁

Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered. Old Indian paper. Folios 194 ($11\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ inches in size) of which 1a and 194b are blank. It has 13 lines to a page

and about 32 letters to a line. Margins are ruled in red, and *danḍas* are in red ink. It is written in bold and clear handwriting. This MS. was completed in *Samvat* 1792 on Monday the 10th *tithi* of the dark half of *Āśvina*, corresponding to 1st September 1735. The name of the scribe is *Kevalarāma Bhaṭṭa*. There is a MS. of the *Dronaparvan* (*D₂* of the *Dronaparvan*) in this Collection, apparently by the same scribe and completed just a month and a half earlier. The copying of the *Karnaparvan* thus took for the scribe nearly 45 days. This MS. very closely agrees with *D₁* and *D₂*, indicating that the version presented in it is that of *Arjunamiśra*. There are no additional passages exclusive to this MS., nor any common to *D₁* and *D₂*.

D₂

Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 61. Old Indian paper. Folios 131. It is dated *Samvat* 1726 (*ca.* A. D. 1670). The following additional passages are exclusively found in this MS., viz., 143*, 245*, 473*, 489*, 862*, 946*, 966*, 1008*, 1015*, 1017* and 1183*. This MS. further shows a slight contact with the *S* recension through our *D₂*, which frequently agrees with that recension. For instance, note the following additional passages: 266* (*D₂* : *S*), 343* (*B₂* *D₂* : *T₁* : *G M*), 471* (*D₂* : *s*), 510* (*D₂* : *s*) and 913* (*D₂* : *s*).

D₃

Madras, Adyar Library, old No. 34. L. 61; new No. 41. C. 61, serial No. 64380. Country paper. Folios 161; 12 $\frac{1}{2}$ × 5 $\frac{1}{2}$ inches in size with 10 lines to a page and about 54 letters to a line. It is dated *Samvat* 1659, 4th *Tithi* of the bright half of *Jyestha*, corresponding to Wednesday, 6th May, A. D. 1603. The name of the scribe is *कायस्य चारदास*, and the MS. belonged to one *गोविंद दशपुत्र*, probably a *Mādhyandina* Brahmin of the surname *Daśaputre*, Govinda by name. He may have been a resident of the Nasik or the Khandesh District of the Bombay State (*कर्णपर्वपुस्तकं गोविंददशपुत्रस्य । संवत् १६५९ समये जेठसुदि चतुर्थी । लिखितं कायस्यचारदासेन ॥*). This MS. is the best representative of the Central, *Devanāgarī* Composite version, not influenced by any commentator like *Arjunamiśra* or *Nilakantha*. It has only one more or less insignificant additional passage of one line, viz., 14*, exclusive to itself.

D₄

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891-95. Old Indian paper. Folios 151, of which 1a is blank; 15 × 6 inches in size. Margins marked by black and red lines. About 11 lines to a page and 50 letters to a line. It is written in a large and bold hand. There are some corrections in the margin here and there. Undated. Folios at the commencement and towards the end are slightly damaged. The additional passages, exclusively found in this MS., are only five in number, and they are found only in the last four *adhyāyas* of the constituted text. They are: 1087*, 1109*, 1162*, 1172* and 1195*. This fact indicates that this MS. also is a good representative of the *Devanāgarī* Composite version, but has inflations in the four concluding *adhyāyas*.

D₅

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI) No. 485, *Viśrāmbag I*. Thick Indian paper. Folios 185 of which 1a is blank; 16 × 6 $\frac{3}{4}$ inches in

size, with 11 lines to a page and about 50 letters to a line. The text in this MS. is accompanied by a meagre commentary, presumably abridged from Arjunamīśra's. Consequently the text presented by this MS. generally agrees with that in D_1 as also in D_1 . This MS. is dated Samvat 1670, Wednesday the 6th tithi of the bright half of Bhādrapada, corresponding to Wednesday, 31st August, A. D. 1614.

The commentary in this MS., while commenting on 8.66.15, records, a reading from (a commentary named?) Upaskāra on folio 170a, as—मरुदेत्युपस्कारपाठः. This line is not found in Arjunamīśra's commentary on the above stanza. We have not yet come across any MS. of this Upaskāra.

As has already been mentioned in the description of D_1 and D_1 , there are no additional passages exclusively belonging to this MS., nor any common to D_1 and D_1 , these three MSS. representing Arjunamīśra's version.

D_0

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated. Old Indian paper. Folios 122, $14\frac{1}{2} \times 6$ inches in size, with 12 lines to a page, and about 60 letters to a line. On the front page, i. e. 1a, the extent of the MS. is given as अक्ष ५०८२. This MS. contains a good number of exclusive additional passages, viz., 334*, 609*, 685*, 721*, 905*, 1091*, 1098*, 1118* and 1169*. This MS. is a mixed codex showing considerable influence of the S recension, as would be clear from its variants mostly agreeing with S, and also from numerous additional passages which it has in common with S group of MSS. The following passages may be specially noted: 266* (with D_2 S), 343* (with B_2 D_2 T_1 : G M), 851* (with S), 855* (with T_1 : G M), 863* (with S), 864* (with T_1 : G M), 867*, 871* and 873* (with S), 874* and 876* (with T_1 : G M), 881*, 883* and 889* (with S), 909* (with T_1 : G M), 910* and 917* (with S), 918*, 921*, and 922* (with T_1 : G M), 928* and 929* (with S), 948* and 952* (with T_1 : G₂ : M), 957*, 958* and 1024* (with S), 1053* (with B_2 S), 1086* (with S), 1128* (with T_1 G M), 1134* (with D_{n1} D_4 T_2), 1166* (with B_2 : D_{n1} T_2), 1168* (with S), 1171* (with T_1 G M), 1173* and 1185* (with S), 1189* (with D_{n1} S), 1194* (with D_{n1} D_4 S) and 1224* (with S). It is clear from the above list of passages, that the text presented by this MS. belonged, at the commencement, to the Devanāgarī version, but received from the 56th adhyāya onwards, conflations from the S recension. *Collated at Tanjore.*

D_7

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108. Old Indian paper. Folios 188, $13\frac{1}{2} \times 6$ inches in size, with 10 lines to a page and about 47 letters to a line. On the front page, i. e. folio 1a, the extent of the MS. is noted as अक्ष ५१४२. This MS. is dated Samvat 1669 (ca. A. D. 1613). Although this MS. also often agrees in its variants with the S recension, it generally keeps to the text of the Devanāgarī version. The only additional passage which is exclusive to this MS., is 650*. *Collated at Tanjore.*

D_3

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882-83. Old hand-made Indian paper with worn-out edges. Folios 191, of which 1a is blank; $12 \times 5\frac{1}{2}$ inches in size. This MS. is one of the two oldest MSS. used for this

edition, the other being V₁. It is dated Samvat 1514, Sunday the 4th tithi of the bright half of Jyestha, corresponding to Sunday, 29th May, A. D. 1457. Margins are ruled in black, and references and adhyāya-colophons in red pigment. There are additions and corrections in the hand-writing of the original scribe, which is clear and bold. The MS. has 10 lines to a page and about 36 letters to a line. There is frequent use of the prṣthamātrās. On the front page, i. e., folio 1a, there is a record of the birth of a son to one ऋषभदास, the son of कृष्ण, on Thursday, the 9th tithi of the dark half of Jyestha in Samvat 1675, i. e., on 7th June 1618, nearly 160 years after the MS. was completed by the scribe.

Among MSS. of the Devanāgarī version, this MS. is the oldest and is very valuable, nearly approaching the K MSS. A large number of omissions in Ś and K, are supported by this MS., as also the readings. There are, all the same, a few additional passages exclusively found in this MS., viz., 58*, 129*, 177*, 707*, 935* and 1018*. Among passages omitted in the entire Ś K group and in D₃, and as such not admitted into the constituted text, the following may be mentioned: 246* (found in V₁ B_{1.2.4.5} D₂₁ D₁₋₇), 286* (found in V₁ B₂ D₂₁ D_{3.5} T₂), 290* (found in V₁ B_{1.2.4.5} D₂₁ D₁₋₇), 292* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D₁₋₇), 305* (found in V₁ B_{1.2.4} D_{3.4.5.7}), 308* (found in V₁ B_{1.4} D_{3.4.5.7} T_{1.2} G M), 339* (found in B_{1.4.5} D_{3.4.5.7}), 365* (found in B_{1.2.5} D₂₁ D₂₁ D_{1.2.5} T_{1.2} G M), 385* (found in V₁ D₂₁ D_{1.2.5}), 390* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D₁₋₇ T_{1.2} G M), 395* (found in B₁₋₄ D₂₁ D₂₁ D_{1.2.5.7} T₂), 423* (found in V₁ B_{1.2.4} D_{3.4.7}), 511* (found in V₁ B₄ D₂₁ D_{3.4.7}), 533* (found in V₁ B_{4.5} D₂₁ D₂₁ D₁₋₇ T_{2.2} G M), 540* (found in V₁ B D₂₁ D_{1.2-7}), 622* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 625* (found in V₁ B₄ D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 628* (found in V₁ B_{1.2-5} D₂₁ D_{2-4.7}), 629* (found in B_{1.2-5} D₂₁ D_{2-4.7}), 640* (found in V₁ B₂ D₂₁ D_{1.2}), 674* (found in B_{2.5} D₂₁ D_{1.2.5}), 728* (found in V₁ B_{2.2.5} D₂₁ D_{1.2} T_{1.2}), 741* (found in V₁ B₂₋₅ D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 821* (found in B_{2.5} D₂₁ D₂₁ D₁₋₇), 844* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 894* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 939* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 942* (found in V₁ B_{1.2.4.5} D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7} T_{1.2} G M), 1011* (found in V₁ B_{1.5} D₂₁ D₂₁ D_{1.2.5} T₂ G M), 1012* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7} T₂ G M), 1088* (found in V₁ B_{2.4} D₂₁ D₂₁ D_{1.2-5} T₂), 1090* (found in V₁ B_{1.2.5} D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7} T_{1.2} G M), 1108* (found in V₁ B_{1.2.4.5} D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 1121* (found in V₁ B₂₋₅ D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7} T₂), 1122* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7} T_{1.2} G M), 1123* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 1137* (found in V₁ B₂₋₅ D₂₁ D_{4.5} T₂), 1143* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7} T_{1.2} G M), 1177* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 1186* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2.5-7} T_{1.2} G M), 1188* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2.5-7} T_{1.2} G M), 1191* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2.5-7} T_{1.2} G M), 1195* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2.5-7} T_{1.2} G M), 1212* (found in V₁ B D₂₁ D₂₁ D_{1.2-7}), 1217* (found in V₁ B₂₋₅ D₂₁ D₂₁ D_{4.5}) and 1222* (found in V₁ B_{1.2-5} D₂₁ D_{3.7}).

T₁

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Palm leaf. Undated. The following additional passages are found only in this MS., viz., 23*, 43*, 73*, 136*, 370*, 371*, 702*, 815* and 892*.

T₂

Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. It is a palm leaf MS., unnumbered and undated. It presents a mixed text showing signs of influence of the N recension as

regards variant readings, while the division of the text into adhyāyas and the transpositions are, more or less, on lines with the S recension. This MS. also shows contact with our Dn₁. There is a very large number of additional passages, exclusively found in this MS., viz., 328*, 420*, 421*, 512*, 699*, 708*, 710*, 713*, 734*, 749*, 761*, 766*, 812*, 847*, 870*, 880*, 885*, 933*, 1022*, 1036*, 1102*, 1110*, 1111*, 1225*, 1227* and 1228*. The following additional passages are common to Dn₁ and T₂: 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*. There is an equally large number of passages which T₂ shares in common with the entire N recension, but which are not found in the MSS. of the S recension. Of them the following may be noted here: 45*, 126*, 167*, 168*, 169*, 217*, 236*, 282*, 288*, 323*, 326*, 391*, 410*, 414*, 425*, 448*, 697*, 740*, 751*, 758*, 754*, 784*, 791*, 807*, 877*, 882*, 888*, 891*, 924*, 937*, 964*, 979*, 1050*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071*, 1078*, 1103*, 1126* and 1149*.

Thus, for all practical purposes, the value of this MS. is limited, as it is representative of a codex combining in it features of both the recensions. From this point of view, it may be put on par with the Vulgate, or more or less with the Kumbhakonam edition.

T₂

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated and incomplete. Palm leaf of the variety known as Śrītāla. This MS. originally seems to have contained all the parvans of the Mahābhārata of which we now have 453 folios (from 12 to 464)—the first 11 folios are missing as also the portion at the end, the Kārnāparvan covering folios numbered 413–464, i. e., 52 folios, 24 × 2½ inches in size, with some of them 24 × 2½. It has 13 to 15 lines to a page and about 124 letters to a line. It breaks off at 8. 60. 31 and a portion of App. I, No. 28 (संभूय पापैस्त्वन नार्यवृत्तं कृतं तदा मातृकृतानुमा), and hence in the critical apparatus it is shown as missing from 8. 60. 32. It is this MS., along with T₁ which represents the T version, T₂ showing in some respects a preponderating influence of the N recension, as has been pointed out above. In some respects, this MS. shows a purer T version than even T₁, as it has not a single additional passage exclusive to it so far as the portion available shows. *Collated at Tanjore.*

G₁

Puddukkottai State Library, No. 3348. Palm leaf. Undated. This MS. has only two exclusive additional passages, viz., 986* and 1027*.

G₂

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 256. Palm leaf. Undated. Folios 212; 15¼ × 1¾ inches in size, with 8 lines to a page and about 53 letters to a line. This MS. has only three additional passages exclusively found in it, viz., 607*, 848* and 988*.

G₃

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Palm leaf. Undated. Folios 186, 17½ × 1¼ inches in size, with 6 to 8 lines to a page and about 68 letters to a line. This MS. has only one additional passage exclusively found in it, viz., 969*. *Collated at Tanjore.*

M₁

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 248. Undated. Palm leaf. Folios 153, 24¼ × 2 inches in size, with 7 lines to a page and about 80 letters to a line. The last

folio is damaged and hence the concluding portion cannot be read. There are only three additional passages found exclusively in this MS., viz., 11*, 827* and 837*. This MS. is, as it were, a connecting link between T G on the one hand, and M₂₋₄ on the other. In other words, it shows influence of T and G versions, and thus cannot be regarded as a pure M version. The following additional passages which are found in M₁ (along with some other MSS. of N and T G), but which are absent in M₂₋₄, prove the point. The passages are: 26* (with N T G), 122* (with T G), 134* (with Ś K₂₋₄ V₁ B D T₂₋₃ G), 171* (with Ś K V₁ B₁₋₂₋₄₋₅ D T G₁₋₃), 273* (with T G), 405* (with T₂ G), 482* (with T₁₋₂ G₁₋₃), 515* (with T₁₋₂ G), 532* (with T₂₋₃ G₂₋₃), 719* (with N T G), 722* (with T₂₋₃ G), 747* (with N T G), 772* (with N T G), 853* (with K₂₋₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₃₋₅ T₂ G₁₋₃) and 1143* (with V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₄₋₇ T₁₋₂ G).

M₂

Poomulli Mana Library, No. 304. Palm leaf. Folios 143, 20½ × 2 inches in size, with 9 lines to a page and about 76 letters to a line. Dated Kollam 917 (ca. A. D. 1742). This MS., along with M₂₋₄, represents a purer Malayālam version as mentioned above. There are no additional passages exclusively found in M₂.

M₃

Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919. Undated. Palm leaf. Folios 111, 18 × 1½ inches in size, with 10 lines to a page and about 94 letters to a line. Some folios are damaged. There are no additional passages exclusive to this MS.

M₄

This MS. comes from a private collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukotumanai. Unnumbered and undated. Palm leaf. Folios 219, 12 × 1½ inches in size, with 9 lines to a page and about 44 letters to a line. There are no additional passages exclusive to this MS.

II. TESTIMONIA

As testimonia, i. e., aids of a partial or subsidiary character for the textual study of the Mahābhārata, Dr. Sukthankar and his successors, Drs. Belvalkar, Dé, Edgerton, Raghu Vira and Professor Velankar, used the Javanese adaptation (wherever available) (ca. 1000 A. D.), the Telugu adaptation or the Āndhra Bhāratamu by Nannaya Bhaṭṭa (1025 A. D.) and his followers like Tikkana, the Sanskrit adaptation Bhāratamañjarī by the Kāśmīrī poet Kṣemendra (ca. 1050 A. D.), poems based on the story of the Mahābhārata, particularly by the Jaina poets, and several commentaries. Unfortunately for the present Parvan the Javanese version was not available, nor the commentary of Devabodha, the oldest known commentator on the Epic. Dr. Sukthankar has already discussed the value and limitations of these aids for the constitution of the critical text in his Prolegomena, pp. xxv-xxix, and I need not repeat his remarks here. For the Karnaparvan, the following commentaries, epitomes and translations are available, and have been fully utilized for what they are worth.

(i) Commentaries

1. The commentary of Arjunamīśra on the Karnaparvan was made available for the edition from the transcript of a MS. from the Library of the Oriental Institute, Baroda, No. 12927. The text of this commentary has been compared with that found

in Da₁, and is discovered to be identical with it. The MS. consists of 21 folios, and begins:—

सुबोधानन्दनित्यन्दकैवल्यामृतभोजिने । स्वःसुखेऽपि वितृष्णाय कृष्णाय मुनये नमः ॥
श्रीमदर्जुनमिश्रस्य वाक् कर्त्रा कर्णपर्वणि । जीयादनङ्गमातङ्गद्वयस्यावदारणी ॥

ततो द्रोणे हते राजशिल्यादि.

It ends:—

इति श्रीभारताचार्यश्रीमवीशानपाठकराजतनयस्य श्रीसत्यनामाश्रयस्य भारताचार्यश्रीमदर्जुनमिश्रस्य कृतौ भारतस्य प्रवीपिकायां टीकायां कर्णपर्व समाप्तम्.

This MS. is dated Śaka 1605, the first of the dark half of Phālguna, corresponding to Saturday, 3rd March, A. D. 1683. The copyist's name is Sukhadeva Pandit.

It appears that this commentary of Arjunamiśra was abridged by some scholar with a few additions and alterations here and there and included in our D₂.

The commentary of Arjunamiśra on the Kārṇaparvan is less copious than that of Caturbhuja, but slightly more extensive than that of Nīlakaṇṭha and Vādirāja. The text of the Kārṇaparvan presented in the Commentary seems to be substantially the same as found in MSS. Da₁, D₁ and D₂. These three MSS. may confidently be said, therefore, to represent Arjunamiśra's version of the Kārṇaparvan.

2. The commentary of Caturbhuja on the Kārṇaparvan comes from a MS. of the Oriental Institute, Baroda, bearing No. 12983. It consists of 24 folios, and begins:—

फुल्लेन्वीवरकान्तिकान्तवपुषं निष्ठतचामीकरा-
कारेणामलवाससा धनमिव प्रयोजितं विद्युता ।
श्रीवत्साङ्गनिजेक्षणान्ननरश्रीदामणामुद्रितं (sic)
वासः सागरकन्ययेव दधतं श्रीकृष्णमीडामहे ॥
श्रीचतुर्भुजमिश्राणां वाक्स्वः कर्णपर्वणि ।
जयत्यहोऽर्कसंदिहसंदोहरिपुणा रणम् (?) ॥

इदानीं कमप्राप्तं कर्णसैनापत्यावच्छिन्नमष्टमं पर्वोपक्रम्यते—तत इति ।

This MS. is very corrupt at places, and was therefore used wherever possible.

3. The commentary of Nīlakaṇṭha on this parvan is available in printed form in the Ganapat Krishnaji and other editions. MS. Dn₁ contains the text of this commentary, which generally agrees with the Vulgate. It is very scanty and does not help much for text-constitution. Dr. Sukthankar has discussed in detail the merits and deficiencies of this commentary in his Prolegomena, pp. LXV-LXVIII. Nīlakaṇṭha's text of the Kārṇaparvan is highly conflated, as our remarks on Dn₁ have made it clear.

4. Vādirāja's commentary called Lakṣālaṃkāra on the Kārṇaparvan is also very scanty. It follows the text of the parvan as found in the S recension.

5. Vimalabodha's commentary known as Viṣamaślokī or Durghatārthaprakāśinī discusses only four stanzas from the Kārṇaparvan, viz., 8.26.45; 8.66.15; 1096* and 8.67.33. Because of its extreme meagreness, it was not included in the Critical Apparatus, but is made use of in the Critical Notes. A complete MS. of this work is found in the Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 84 of 1869-70, (see Edgerton's Introduction to the Sabhāparvan, p. xxiv, foot-note).

I should like to state that all variants found in the above commentaries as also the pāṭhāntaras as such noted therein have been incorporated in our Critical Apparatus.

In 1931 Dr. Sukthankar visited late Dr. Lüders in Berlin and obtained from him the trial collations prepared for the projected edition of the Mahābhārata by the Association of Academies in Europe. I was fortunate to have a look into these collations, which covered only the Devanāgarī MSS., as the collation-work had not much advanced then. I carefully looked into them, however, but did not discover any readings which our MSS. had not recorded. All the same the Mahābhārata Department of the Institute is very grateful to the Association of Academies for handing over, for the use of the present Critical Edition, all the collations prepared by them.

(ii) *Epitomes*

(i) It has already been mentioned above that the Javanese adaptation is not available for the Karnāparvan. The next important adaptation for this parvan is the Bhāratamañjarī of Kṣemendra. In this work, the contents of the Karnāparvan are summarized in 217 anuṣṭubh and one vasantatilakā stanzas. Comparing this figure with the total number of 3871 stanzas in the constituted text, it is seen that the extent in the Bhāratamañjarī is not even $\frac{1}{2}$ per cent. It is evident that such a compressed text will not help much in constituting the critical text. The contents, particularly the Vṛttāntas, follow the order of events as in the constituted text. As regards transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day's events of Karna's Generalship to the second day's events in the S recension, the Bhāratamañjarī agrees with the N recension and the constituted text.

Similarly, the Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha (Kāvyamālā, 93), and the Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā, 45) (ca. 1348 A. D.), which abridged the Karnāparvan into much shorter volume, had to be ignored as of little consequence. Both of them, however, seem to have had the N recension of the Karnāparvan before them.

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu by Tikkana was the only old translation of the Mahābhārata used. The text on which this translation is based, belongs to the S recension, and I satisfied myself that in the case of the Karnāparvan also, particularly with reference to the transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day to the second day of Karna's Generalship, it follows the S recension.

MUTUAL RELATION OF THE RECENSIONS AND THEIR VERSIONS

General Survey

The Karnāparvan is comparatively a small parvan, having for its subject-matter the death of Karna, the third General of the Kauravas in the Mahābhārata War. He held the office of the General for two days only. The first day's events are narrated in twenty-one adhyāyas in the constituted text, and are not marked by any striking incidents as such. Before the dawn of the second day, however, there was a considerable activity behind the scenes. Karna seems to have complained to Duryodhana that he had no charioteer of the qualifications of his rival, and in consequence he could not exhibit his valour to the fullest extent. The name of Śalya was thought of, but the question was how to induce him to accept the office

of the charioteer, specially charioteer of Karna, when Śalya was actually a crowned kṣatriya king. A plea was evolved that the charioteer must have qualifications superior to those of the warrior, and that there was nothing derogatory for a man of superior qualifications to hold that office. The case of Kṛṣṇa officiating as charioteer to Arjuna was before the eyes of everybody, no doubt, but that was not enough. An older precedent of such a type would weigh better with Śalya, and hence the episode of the Tripuradāha by Mahādeva, with Brahmā, the Creator of the world, as his charioteer, was cited. Śalya then agreed to officiate as charioteer of Karna on condition that he might say unto Karna anything on the battle-field, without Karna taking any umbrage at his remarks. Even this was conceded, and so, Karna with Śalya as his charioteer, made his appearance on the battle-field on the second day. The conversation between Karna and Śalya was far from pleasant. There were abuses and counter-abuses exchanged between them, the topics being mostly the dark side in the conduct and the behaviour of the countrymen of Karna and Śalya. As a result, Karna felt somewhat nervous, the more so on account of the curse of Bhārgava Paraśurāma, to the effect that the missiles, which Karna had acquired from Bhārgava under a subterfuge, would fail him at the critical juncture, and also on account of another curse of a Brahmin declaring that the wheel of his chariot might sink into the earth at the critical moment. It was always difficult to meet Arjuna in a straight fight. But when, at long last, these warriors met, and Karna used the best of his missiles, they failed to achieve the desired effect. When Karna was on the point of making his last effort, the curses started operating. Naturally Karna got puzzled over the correct method of the use of his missiles, and one of the wheels of his chariot fell down while the other sank into the earth. Karna made a last-minute appeal to Arjuna and Kṛṣṇa, bringing to their notice the accepted canons of a *dharma-yuddha*, but Kṛṣṇa told Arjuna not to mind what Karna was saying, but to hit him, taking advantage of the enemy's distress. Thus came the end of Karna, the third General of the Kauravas.

Around this main narrative, there occur narratives of a few minor incidents in this parvan. The Tripuradāha is already mentioned above; besides this, there is the fable of the Haṃsa and the Kaka (swan and crow); Yudhiṣṭhira's impatience at the delay in Karna's death at the hands of Arjuna, leading to an exchange of hot words between the two brothers, calculated to bring about an unhappy situation, and their pacification; Karna's nervousness at the thought of his having stealthily acquired the missiles; the snake, saved from the burning of the Khāṇḍava forest by Arjuna, entering into Karna's arrow in order to have his revenge on Arjuna; the horrible scene of the death of Duḥśāsana at the hands of Bhīma and his drinking the blood of the victim.

It appears that in the original story of the Bhārata War, the last mentioned incidents might have occupied a very small volume, perhaps in the form of ballads describing Duḥśāsana's death and the Dvairatha of Karna and Arjuna. In fact, these two events must have long remained in the tradition of the Sūtas in a ballad form, now forming the kernel of adhyāyas 64 to 68 of the constituted text. This form must have been amplified in the subsequent stages of the growth of our Epic. But the task of the present editor is to constitute a critical text of the Karna-parvan on the strength and authority of manuscripts at his disposal, and hence he does not desire to encroach upon the province of higher criticism.

THE NORTHERN RECENSION

The text of the Karnaparvan, as it has come down to us, seems to have been in a fluid form from very early times. This fluid state is responsible for the great divergence in the texts in the Northern and Southern recensions, particularly at the commencement and towards the end, like a rope automatically unwinding itself when left without the securing knots at the ends. There is no division of this major parvan into sub-parvans, though its traditional volume, according to both the recensions, is about 4900 ślokas. There are only three other major parvans of the Mahābhārata, viz., Mausala, Mahāprasthāna and Śvargārohaṇa, which have no sub-parvans.

The fluid form of the Karnaparvan mentioned above is also responsible for features not ordinarily noticeable in other parvans, at least as frequently as in the case of this parvan. These features assume a variety of forms. The first of them is the transposition of passages, found at a given place in one recension or version, to another place in the other recension or version; the second feature is the transposition or disturbed sequence of stanzas in different MSS.; and the third is the substitution or the occurrence of parallel passages in recensions, versions or individual MSS. We have an unusually large number of these features in this parvan.

Let us first take up the question of transpositions. We have in our constituted text a long passage from 8. 12. 1 to 8. 17. 29, which in the Southern recension as found in Sāstri's edition, and supported by our MSS. of that recension, is relegated to the second day's narrative of Karna's Generalship, and hence corresponds to the passage 8. 51. 1 to 8. 65. 13½ in that edition. This passage deals with Arjuna's fight with the Saṁsaptaka warriors. In the Northern recension, supported by our MSS., the Bhārātamañjari of Kṣemendra, and the Bālabhārata of Amaracandra, Arjuna fights with the Saṁsaptakas on both the days of Karna's Generalship; but the redactors of the Southern recension thought that Arjuna should fight with them only once and on the second day, rather than on both the days! This is obviously a planned transposition by the redactors of the Southern Recension. This transposition, quite naturally, disturbed the text in a number of ways. In the first place, they inserted, after 8. 11. 41 of the constituted text, an additional adhyāya which, we have relegated to Appendix I (No. 1). It is to be noted that the redactors, as manifested by our MSS., are not unanimous in placing this additional adhyāya in the same place in all the versions, T₁ G₁, M₁₋₄ reading it after 8. 11. 41, while T₂, G₂ M₁ reading the same after 8. 17. 29 of the constituted text.

There is another instance of the disturbed state of the text-tradition of this parvan. It relates to adhyāya 31 in the constituted text. The table on page 273 explains it fully. It should be noted that the N recension is uniform in giving the order of the ślokas, but manuscripts of the S recension are not so. The point to be noted is that our MSS., M₁₋₄ agree in giving a specific order of the ślokas as against M₁, affording further proof to my hypothesis that the purer form of the M version in our critical apparatus is represented by M₁₋₄, M₁ often going on the lines of T and G versions.

The case of the passage, 8.22.15-22 is more or less analogous. Here too the sequence is considerably disturbed only in MSS. of the S recension, there being four groups of MSS.,—T₁, T₂, G₁, and G₂ M. The table on page 168, illustrates the position of the passage in these groups.

Another instance of the disturbed state of the text of this parvan is supplied by 8. 49. 28^a–30^b (Table on page 409), where the order of ślokas as found in Ś K₁₋₃ group, supported by B₃, D₃ and T₁₋₂, has been accepted by me as normal. Here the S recension, barring of course T₁₋₂, has a uniform order, different from Ś K₁₋₃ B₃ D₃ T₁₋₂, the disturbance being found in the remaining MSS. of the N recension.

Yet another instance of such disturbance is supplied by 8. 49. 17–101 (see Table on page 426), where I accept as genuine the order of ślokas found in Ś K₁₋₂ D₃, as against the vagaries of the remaining MSS. of the N as well as S recension.

There are several other cases of disturbed sequence in this parvan. The following list supplies a few important cases:

1. The entire group of MSS. of the N recension repeats 8. 14. 26–50 in continuation of Appendix I (No. 16) after adhyāya 40 (see page 98).
2. The constituted text of 8. 41. 2–5 occurs in T G₁₋₃ M after 8. 16. 4; while the text of 8. 41. 2–7 occurs in G₂ after 8. 16. 4 (p. 115).
3. T G M₁₋₃ read adhyāya 42 after 8. 16. 8, while M₂₋₄ first read 120* and then adhyāya 42 (p. 115).
4. After 8. 19. 51, T₃ G₃ read 8. 19. 54–56, while T₁ G₁₋₂ M read 8. 19. 52–53 after 8. 19. 56 (p. 151).
5. After 8. 22. 53, S reads 55^{aa}, 55^{ab}, 56^{aa}, 54 and 56^{ca} (p. 173).
6. After 8. 23. 20, S reads 8. 23. 30–38 (p. 179).
7. After 403*, T₂ reads 8. 31. 53–54; T₃ G₃ read 8. 31. 53; and G₁ M read 8. 31. 53^a–55^b, all the above MSS. repeating the portion in the proper place (p. 272).
8. Both N and S recensions read 8. 47. 10–12 in a different sequence, N reading them in the order: 10^{aa}, App. I (No. 19), 12, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{ca}; and S reading them in the order: 10^{aa}, 670*, 12^{aa}, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{ca}, 669* and 12^{ab} (p. 399).
9. T₁₋₃ G₁₋₃ M read 8. 49. 74^a–79^a in the following order: 75, 74^{aa}, 718*, 78, 76, 77, 79, while G₂ follows the order of the stanzas as in the N recension.
10. After 8. 51. 60, S reads 65–66 (T₁ G₂₋₃ M repeating 65^a–66^b; T₂ repeating 65–66, and T₃ G₁ 65^{ca} in the proper place) (p. 446).
11. After 8. 51. 68^{aa}, T₁ reads 70^{aa}; G₁ reads 70^a–71^b; M reads 70^a–71^b followed by an additional colophon; T₁₋₂ read 68^a–69^a after 71^{ab}; T₃ reads 68^{ca} after the additional colophon; G₂ reads it after 768* (p. 447).
12. After 8. 66. 19^{aa}, Ś K₁₋₃ D₂₋₃ read 8. 66. 25–36. After 8. 66. 19, S K₁₋₂₋₄ insert a passage in App. I (No. 41); K₃ V₁ B D₂₋₁ D₃₋₁ D₁₋₃₋₄ doing so after 8. 66. 36; and D₁ after 8. 66. 25.
13. The sequence of additional passages from 1140* to 1146*, and their position in relation to the constituted text of 8. 67. 3–4, is so confusing and confounding in different MSS. of both the recensions, that I had perforce to follow the principle of eclectics.

An unusually large number of substitute passages, by which I mean parallel versions of passages in the N and S recensions, which agree in general sense but are worded differently in different groups of MSS., and hence cannot be co-ordinated line by line, is another clear pointer to textual derangement. In this respect, only one other parvan, the Virāṭa, can be compared with the Karpaparvan. The following passages fall under this category:—

(a) Longer passages in the N recension which are substituted in S:—(1) Adhyāyas 1 and 2=7*; (2) 24. 62^a–24. 84^b=Appendix No. 1, passage No. 2; and (3) Adhyāya 69=1224*.

(b) Short passages in the N recension (D_o excepted) which have been substituted in a large majority of S MSS.: (1) 4. 75^{ab}=28* (along with V₁); (2) 5. 20^{ed}=44*; (3) 6. 7^{ed}=63*; (4) 6. 16^{ab}=67*; (5) 7. 2^{ab}=76*; (6) 13. 7=101*; (7) 19. 32^{ab}=163*; (8) 22. 3^{ab}=188*; (9) 23. 1^{ab}=205*; (10) 24. 36^{ab}=247*; (11) 24. 107=270*; (12) 24. 110=273*; (13) 23. 111=274*; (14) 24. 114^{ed}=276*; (15) 27. 7=310*; (16) 27. 42=316*; (17) 28. 49=343*; (18) 28. 50=345*; (19) 29. 13^{ab}=364* (along with D₃, 4, 6, 7); (20) 29. 36=382*; (21) 30. 82=400*; (22) 31. 42^{ed}=416*; (23) 34. 24^{ed}=460*; (24) 35. 24^{ab}=467* (with D_m D₃); (25) 37. 21=493* (with D_m D₃); (26) 42. 20^{ed, f}=543*; (27) 43. 43^{ab}=571* (with D_m); (28) 43. 65=581*; (29) 44. 14=598*; (30) 44. 45^f=608*; (31) 46. 31^{ed}=651*; (32) 46. 38=653*; (33) 46. 46=655*; (34) 47. 3=660*; (35) 47. 5=663*; (36) 47. 6^{ed}=666*; (37) 47. 7=668*; (38) 48. 4=678*; (39) 48. 5=679*; (40) 48. 6^{ed}=681*; (41) 49. 45^{ab}=696* (except T₂); (42) 49. 88^{ed}=727* (except T₁, 2); (43) 50. 15^{ed}=735*; (44) 50. 63=750*; (45) 51. 36^{ed}=763*; (46) 51. 43^{ab}=764*; (47) 51. 83–85=775*; (48) 51. 86^{ab}=776*; (49) 51. 100^{ed}=783*; (50) 51. 103^{ed}=785*; (51) 52. 10=788* and 52. 28^{ab}=803*; (52) 53. 1^{ed}=808* (53) 53. 4^{ed}=810*; (54) 53. 9^{ed}=811*; (55) 54. 14^{ab}=816*; (56) 54. 16^{ab}=819*; (57) 54. 20^{ed}=823*; (58) 54. 21^{ed}=825*; (59) 54. 28^{ab}=831*; (60) 55. 22^{ab}=839*; (61) 56. 4^{ab}=851*; (62) 57. 1=856*; (63) 57. 10^{ab}=863*; (64) 57. 11=864*; (65) 57. 23^{ed}=867*; (66) 57. 36=871*; (67) 57. 38=874*; (68) 57. 40=875*; (69) 57. 50=886*; (70) 57. 51^f=887*; (71) 57. 54^{ab}=889*; (72) 57. 69=897*; (73) 58. 7^{ed}=899*; (74) 58. 8=900*; (75) 59. 26^{ed}=909*; (76) 59. 30=914*; (77) 59. 42^{ed}=918*; (78) 59. 43^{ed}=921*; (79) 59. 44^{ed}=922*; (80) 60. 17^{ab}=925*; (81) 62. 17^{ed}=954*; (82) 62. 24^{ab}=956*; (83) 62. 26^{ab}=960*; (84) 62. 31=965*; (85) 62. 49^{ab}=967*; (86) 62. 56^{ab}=971*; (87) 63. 10^{ed}=977*; (88) 63. 18^{ab}=982*; (89) 63. 41^{ab}=991*; (90) 63. 59^{ed}=1003*; (91) 63. 61^{ed}=1004*; (92) 65. 12=1029*; (93) 65. 14^{ab, ed}=1048*; (94) 65. 34^{ab}=1069*; (95) 66. 10–11=1089*; (96) 66. 21=1112*; (97) 66. 45=1128*; (98) 66. 63^{ed, f}=1135*; (with V₁ B D_m D_m D₁, 3, 5–7); (99) 67. 23=1157*; (100) 67. 36=1170*; (101) 68. 1^{ed}=1173* and (102) 68. 32^{ed}=1185*.

Besides the above-mentioned features, there are a large number of passages which have no counterpart in the S recension, and thus constitute exclusive inflations of the N recension. They are: 213*, 214*, 219*, 243*, 268*, 399*, 494*, 523*, 535*, 536*, 578*, 648*, 658*, 662*, 665*, 667*, 701*, 706*, 902*, 936*, 955*, 990*, 996*, 1005*, 1013*, 1031*, 1059*, 1073*, 1027* and 1163*. In addition, the following passages relegated to Appendix No. 1 also belong to this category:—Nos. 7 (with T₂), 14 (T G only), 16, 19, 24 (with T₂), 26, 33, 34 (both with T₂) and 41. The total extent of all these passages however, is very small, only 92 lines, compared with the extent of purely Southern additions which is nearly 515 lines.

The Northern recension in the critical apparatus of the Karnaparvan consists of several versions and sub-versions. They are: (1) Śāradā, (2) Kāśmīrī or the Devanāgarī transcripts presumably from some Śāradā codex, (3) Maithilī, (4) Bengali, (5) Devanāgarī with its sub-versions such as the Devanāgarī versions of Arjunamīśra and

Nilakanṭha and the composite Devanāgarī version. Let us now examine the characteristic features of these versions.

(1) *The Śāradā Version*

The Śāradā version of the Karpaparvan consists of two MSS. in Śāradā script. They are Ś₁ and Ś₂. Both these MSS. are not very old, the dates of copying for Ś₁ being 1709 A. D., and for Ś₂ 1708 A. D. Although Ś₂ is an older MS. of the two, its value suffers considerably on account of its damaged condition and careless copying on the part of the scribe. It has already been suggested that both Ś₁ and Ś₂ may have been copies of one and the same older MS. in Śāradā script; for, these two MSS. contain lacunae in identical places and also have a large number of common haplographical omissions. These two MSS. in Śāradā script, coupled with our K₁ and K₂, give us a text which is the shortest, and they therefore constitute the oldest version of the Karpaparvan coming from the North-western part of India, so far as the authority of our manuscripts goes. There are no additional passages found individually in any of the four MSS. mentioned above, except perhaps the additional passage 857* found in Ś₂, viz.:

857* एकवीरो महेचासो विघ्नस्तापरिवाहिणम् (sic)

as a substitute for 8. 56. 29^{ab}:

ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम्.

All the same there are some variants in Ś₂ which are not found in Ś₁, and almost all of them can be ascribed to the copyist.

(2) *The Kāśmīrī Version*

The Kāśmīrī version in the critical apparatus of the Karpaparvan, is represented by four MSS., viz., K₁, K₂, K₃ and K₄. I have satisfied myself that all these four MSS. are either copies of an original or originals in Śāradā script, or come from the North-western part of India. They show considerable influence of the traits and traditions of Kashmir. All of these four MSS., however, are not of the same value. K₁ and K₂, in my view, are Devanāgarī transcripts, probably from one and the same codex, of which our Ś₁ and Ś₂ are copies. K₃ is considerably influenced by the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions, while K₄, though in part representing an older version known to Arjunamīśra, is heavily conflated with the S recension, particularly in later adhyāyas. I have already given instance of such contamination in the case of K₄, while giving its detailed description (see page xiii). In constituting my text, therefore, I have attached greater importance to K₁ and K₂ when they agreed with Ś as against K₃ and K₄. In fact, the *extent* of my constituted text of the Karpaparvan is determined by the agreement of Ś (i. e., Ś₁ and Ś₂) and K₁ and K₂ *plus* the haplographical omissions, and *minus* passages not supported by other versions belonging to the Northern or Southern recension.

One disheartening feature of these four MSS. however is the existence of a very large number of haplographical omissions peculiar to this group. I note these cases below.

4. 53^a-54^b (Ś K_{1.2.4} D₆ G₁); 4. 92 (Ś K_{1.2} D₂ T₂); 4. 96 (Ś K_{1.2} D_{1.2} T₂ G₂); 5. 53^a-54^b (Ś K_{1.2.4}); 8. 38 (Ś K₂ D₂); 9. 29^a (Ś₁ K₂); 11. 1^a-2^b (Ś K₁₋₃); 11. 10 (Ś K_{1.2}); 11. 35^a-36^b (Ś₁ K_{1.2.4} D₂ T₂); 15. 22^a-23^b (Ś₁ K_{1.2.4}); 17. 38 and 18. 2

(Ś K_{1.2.4}); 19. 6 (Ś₁ K₂); 19. 24°-25° (Ś₂); 19. 28°-29° (Ś K_{1.2} D₁); 19. 35°-36° and 19. 56 (Ś K_{1.2}); 21. 16°-17° (Ś K_{1.2.4}); 21. 23 and 21. 34°-35° (Ś K_{1.2}); 23. 36°^{ab} (Ś K₁₋₂ D₁ D₂); 24. 24, 89°^{cd} and 94°-96° (Ś K_{1.2}); 24. 111 (Ś₂ K₁ B_{1.4} D₁ D_{2.4.6.7}); 24. 140°-141° (Ś K_{1.2}); 26. 19°-20° (Ś₁ K_{1.2}); 27. 103 (Ś K_{1.2}); 28. 46°-47° (Ś₂); 30. 66°^{abc} (Ś K_{1.2}); 32. 76°-77° and 33. 53 (Ś K₂); 35. 41°-42° (Ś₁ K₂ [Ś₂ K₄ reading the lines on marg.]); 38. 13°-14° (Ś K_{1.2.4}); 38. 24°^{cd} and 26 (Ś K_{1.2}); 39. 19 (Ś K_{1.2.4}); 39. 28°-29° (Ś K_{1.2}); 40. 46°^{cd}, 48°-49° and 51°^{cd} (Ś K_{1.2} D₁); 42. 33°^{cd} (Ś K_{1.2} B₁ D₂ G₁); 42. 40°-41°^a, 42. 45, 43. 22-24 and 44. 49°-51° (Ś K_{1.2}); 45. 16 (Ś K_{1.2.4}); 49. 6°-7° (Ś K_{1.2}); 49. 31°-32°, 39°-40° and 50. 5°^b (Ś K_{1.2}); 51. 7°-8° (Ś K_{1.2} D₂ T_{1.2}); 51. 60°-61° (Ś₁ K_{1.2}); 51. 95°-96° (Ś₂ K₂); 55. 58°-59° (Ś K₁₋₂ D₂); 55. 70°-71° (Ś₁ K_{1.2}); 56. 17°^{cd} (Ś K_{1.2.4} D₁); 62. 27 (K_{1.2.4} B₂ D_{2.6}); 63. 71°-72° (Ś K_{1.2} B₂ D₂); 68. 4°^{cd} (Ś K_{1.2.4} D₂); 68. 26°-27° (Ś K_{1.2.4} B₂ D₂); and 69. 24°-25° (Ś₁ K₂).

It does not, however, mean that even when these haplographical omissions are supplied on the strength of the passages occurring in other MSS., this group has no passages indicative of its conflation. The number of such exclusive additional passages in this group is very small, namely 3, and the number of lines they cover is 4 anuṣṭubhs. These passages are: 50* (in Ś K_{1.2.4}); 124* (in Ś K_{1.4}) and 786* (in Ś K_{1.2.4}). That these passages are clearly inflations is easy to demonstrate.

Let us take up the additional passage 50*. It is found only in Ś K_{1.2.4}, and occurs after 8. 5. 26 of the constituted text which runs:

विषममिं प्रपार्तं वा पर्वताग्रादहं वृणे ।
न हि शक्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥

after which Ś K_{1.2.4} insert:

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव सुखाति ।

That this line does not find a place in 27 out of a total of 32 MSS. in our critical apparatus, and that it does not help the progress of the narrative in any way, justifies its rejection though found in such valuable MSS. as in Ś and K groups.

The same is the case with the additional passage 124* found in Ś K_{1.4}. After a long and hackneyed description of the battle-field in 8. 16. 38:

रुपाण्यस्त्रयकाम्यानि द्विरदाध्वतृणां वृष ।
समुजानीव वज्राणि प्रापुर्दुर्धर्ता परम् ॥

we have in Ś K_{1.4} the following stanza:—

124* तथैव मुखवर्णश्च केषांचित्तत्र दृश्यते ।
मदादिव प्रसुप्तानां विक्षिप्ताभरणक्षजाम् ॥

In the stanza above, the word तथैव is a pointer that the description is an after-thought, particularly following a long description of the battle-field.

Let us now take up the third additional passage, 786* (Ś K_{1.2.4}). After 8. 52. 7°^{ab} of the constituted text:

अयं खलु स संप्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।

we have

786* निर्जिता बहुशो योधाः पलायनपरायणाः ।

which line does not harmonise with the line above, while 7°^{ab} of the constituted text:—

कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥

fits in exactly.

All the same, I feel justified in holding that the $\dot{S}$ group of MSS., associated with K group, particularly K_1 and K_2 , contains the shortest version of the Karpaparvan so far as our manuscript authority goes.

(3) *The Maithili Version*

The Maithili version in our critical apparatus is represented only by one manuscript, viz., V_1 . This version is generally more akin to B and D versions, but is not entirely identical with them; we have cases, of course, in our additional passages of the N recension group of MSS., where V_1 does not find itself in agreement with $\dot{S}$ K or with D. The following additional passages, not found in V_1 and some MSS. of the Bengali version, are found in $\dot{S}$ K and D, which enables us to distinguish the Maithili-cum-Bengali version from the $\dot{S}$ K version on the one hand and the D version on the other: 111* (not found in V_1 B_3 but found in $\dot{S}$ K B_1 .2.4.5 D); 231* (not found in V_1 B_1 but found in $\dot{S}$ K D_1 D_2), and 1175* (not found in V_1 B_1 but found in $\dot{S}$ K D_1 D_2 D_3). Barring these features our Maithili version shows a general agreement with the MSS. of the Central group.

(4) *The Bengali Version*

The Bengali version in our critical apparatus is represented by five MSS. Ignoring occasional lapses, these five MSS. present a text which agrees with our Maithili version on the one hand, and the Devanāgarī version on the other. Of these five MSS., B_1 and B_4 are purer and uncontaminated, while B_2 and to a greater degree B_3 , are heavily conflated.

(5) *The Devanāgarī Version*

The Devanāgarī version in the critical apparatus of the Karpaparvan falls into four distinct groups: (i) the version of Arjunamīśra; (ii) the version of Nilakaṇṭha; (iii) the composite Devanāgarī version and (iv) the Devanāgarī version highly conflated with the S recension, and represented in the Crit. App. by eleven MSS. in all. The first of these sub-versions is represented by a compact and consistent group of three MSS., Da_1 , D_1 and D_2 . Of these, Da_1 has the commentary of Arjunamīśra written above and below the text, which agrees with the text of the bare commentary obtained from the Library of the Oriental Institute at Baroda. D_2 gives an abridged version of the commentary along with a few additions and alterations, while D_1 has no commentary at all and contains the bare text of the Karpaparvan. The close agreement of all these three MSS., almost uniformly and throughout the entire text of the parvan, makes me feel justified in holding that they represent Arjunamīśra's version. It has already been shown by the late Dr. Sukthankar (see his article "Notes on Mahābhārata commentators", ABORI 17. 185-202; Collected Works, Vol. I, pp. 263-277; "Arjunamīśra", Dr. Modi Memorial Volume, pp. 565-568; Collected Works, Vol. I, pp. 402-405) that Arjunamīśra is a very old commentator; and that he has mentioned several of his predecessors. From some of his remarks in his commentary it appears that he had before him several versions of the Mahābhārata; and though he hailed from Bengal, he followed a text mostly agreeing with the text of the Epic as preserved in the MSS. belonging

to the Central group. As there is not a single additional passage found in any of the three MSS. severally and collectively, I feel that I am on very sure and firm ground in holding that the version presented by these MSS. as the pure version of Arjunamiśra.

The second Devanāgarī sub-version is Nilakanṭha's version, represented by one MS. only, our Dn₁. There were a few more MSS. of the parvan with Nilkanṭha's commentary thereon, but on examination I did not find anything in them deserving special notice, and so they were not included in the critical apparatus. The version presented by our Dn₁ is highly conflated as has been already shown above (p. xv).

The third Devanāgarī sub-version consists of four MSS. viz., D₂, D₃, D₄ and D₅. Of these four MSS., D₂ presents a version agreeing to a very high degree with Ś K₁, group, but featuring some of the characteristics of the remaining MSS. of the Northern recension, as has been shown in the detailed description of that MS. So D₂, D₃ and D₄ are the only MSS. which represent a purer sub-version of the composite Devanāgarī version.

The fourth Devanāgarī sub-version is represented by a group of two MSS., D₆ and D₇, representing the composite Devanāgarī version contaminated with, and showing leanings on the side of, the S recension. Of these two MSS. again, D₆ shows greater affinities with S, as containing a very large number of exclusive additional passages, and those in common with the S recension. Compared with D₆, our D₇ falls in line with the composite D version in its general extent, but adopts variants commonly found in the S recension.

The Central group consisting of the Maithili, Bengali and Devanāgarī versions with sub-versions of the last, is not, however, without its specialities. It has a number of additional passages, with occasional association with K₃ and K₄. They are: 189* (V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₅.7); 272* (V₁ B_{1.2.4} D); 290* (V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ D₁₋₇); 292* (V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇); 305* (V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.6.7}); 428* (V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.7}); 540* (V₁ B Da₁ D_{1.2-7}); 562* (K₄ V₁ B D); 591* (K₄ V₁ B Da₁ D_{1.2.3.7}); 616* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7}); 617* (K₄ V₁ B Dn₁ D_{2-4.7}); 618* (K₄ V₁ B Dn₁ D_{2-4.7}); 622* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2.3.7}); 628* (V₁ B_{1.2-3} Dn₁ D_{2-4.7}); 676* (K₄ V₁ B_{2.4.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇); 726* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 741* (V₁ B₂₋₃ Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 792* (K_{3.4} V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-3} T₂); 793* (K₄ V₁ B₂₋₃ Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 796* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 844* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 869* (K₄ V₁ B_{2.3} Da₁ Dn₁ D_{1.2.3.5}); 878* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7} T₂); 879* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7}); 894* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7}); 901* (V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇); 920* (K₄ V₁ B₂₋₃ Dn₁ D_{2.4.7}); 939* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7}); 1072* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 1100* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 1108* (V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.2.3.5-7}); 1115* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.4-7}); 1123* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-7}); 1177* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7}); 1178* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2.3.5.7}); 1201* (K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2.3.5.7}); 1212* (V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7}); 1217* (V₁ B₂₋₃ Da₁ Dn₁ D_{4.5}) and 1222* (V₁ B_{1.2-3} Dn₁ D_{2.7}).

THE SOUTHERN RECENSION

The Southern recension, in contrast with the Northern recension, is a very highly inflated recension of the Karṇaparvan. It transposes Arjuna's fight with the Saṁśapta-kas, which in N is described on both the days of Karṇa's Generalship, to the second day's

occurrences. The text of the Kānaparvan in this recension is marked with a very large number of additional passages. It seems to have been handed down in a deranged form, MSS. differing considerably in locating some portions. I have discussed these features in my remarks on the Northern recension, and hence do not desire to repeat myself here. There are indications that MSS. of this recension make a definite and pronounced attempt to smoothen the text by removing epic archaisms.

The following is a list of additional passages found exclusively in the entire S recension, including T₂:-

12*, 18*, 19*, 22*, 36*, 37*, 38*, 49*, 51*, 74*, 91*, 131*, 147*, 160*, 161, 162*, 165*, 166*, 174*, 194*, 197*, 199*, 202*, 207*, 215*, 222*, 223*, 226*, 228*, 229*, 230*, 232*, 233*, 234*, 235*, 237*, 238*, 240*, 241*, 244*, 249*, 251*, 252*, 255*, 267*, 269*, 278*, 280*, 281*, 298*, 320*, 322*, 331*, 336*, 377*, 378*, 383*, 411*, 430*, 434*, 442*, 443*, 444*, 446*, 450*, 470*, 479*, 481*, 524*, 531*, 542*, 544*, 547*, 550*, 551*, 554*, 558*, 576*, 587*, 588*, 590*, 594*, 614*, 631*, 635*, 638*, 639*, 649*, 652*, 657*, 659*, 661*, 663*, 664*, 669*, 670*, 671*, 677*, 682*, 693*, 723*, 748*, 761A*, 774*, 777*, 778*, 779*, 781*, 782*, 787*, 802*, 804*, 805*, 813*, 814*, 817*, 818*, 822*, 824*, 833*, 884*, 906*, 907*, 916*, (T₂ missing from this point to the end of the parvan) 956*, 972*, 976*, 983*, 993*, 997*, 1002*, 1026*, 1028*, 1030*, 1043*, 1052*, 1055*, 1057*, 1068*, 1074*, 1075*, 1076*, 1080*, 1119*, 1124*, 1140*, 1151*, 1153*, 1167* and 1170*.

Over and above, the following additional passages found in T₁: G M₁ may be regarded as exclusive additions in the S recension, T₂ being after all a mixed codex dominated by the influence of the N recension:- 54*, 82*, 101*, 102*, 137*, 170*, 173*, 175*, 176*, 178*, 187*, 188*, 192*, 248*, 276*, 285*, 287*, 293*, 303*, 307*, 311*, 316*, 319*, 329*, 330*, 332*, 333*, 345*, 346*, 347*, 362*, 372*, 375*, 379*, 382*, 400*, 403*, 406*, 416*, 435*, 440*, 451*, 452*, 460*, 462*, 464*, 484*, 492*, 580*, 581*, 583*, 696*, 724*, 742*, 758*, 769*, 788*, 802*, 803*, 823*, 831*, 855*, 864*, 874*, 875*, 876*, 886*, 887*, 897*, 899*, 900*, 909*, 914*, 918*, 921*, 922*, 923*, (T₂ missing from this point onwards) 940*, 965*, 977*, 982*, 1003*, 1048*, 1128* and 1157*.

The S recension consists of three different versions, T, G and M and is represented by ten MSS., three each for T and G version and four for the M version. Of these three versions, T and G, together with M₁, seem to present some common features, while M₂₋₄ stand out to represent a purer form of the M version.

Besides the above-mentioned short additional passages, there are fifteen longer passages relegated to Appendix I, viz., Nos. 1, 2, 6, 8, 10, 11, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 37 and 38, which also belong to this recension.

(1) *The Telugu Version*

The Telugu version in our critical apparatus is represented by three MSS. Of these, T₂ is not available for the whole of the parvan, and breaks off at 8. 60. 31. T₂ is a mixed codex presenting in its readings features of the N recension, while in respect of the division of adhyāyas, additional passages etc., it shows leanings more on the side of the S recension than the N recension. Thus, T₁ and T₂ are the only two MSS. which represent the Telugu version proper. There are indications again that T₂ has leanings

towards G. There are no additional passages found exclusively in the entire Telugu version as such, but there are several such passages common to the Telugu and the Grantha versions, for which see below.

(2) *The Grantha Version*

The Grantha version in our critical apparatus is represented by three MSS., all of which present a more or less uniform text. Each of these MSS. has a few exclusive passages, no doubt [G₁ (2), 986* and 1027*; G₂ (3), 607*, 848* and 988*; G₃ (1), 969*] which fact may be regarded as vagaries of individual MSS.; but there are a few additional passages, common to all the three MSS., which are found neither in Tn or in M. They are: 525*, 938* and 941*.

There is, however, a large number of additional passages common to both the Telugu and Grantha versions, but which are not at all found in the Malayālam version. They are: 123* (T_{1.3} G), 221*, 253*, 414* (T_{1.3} G), 433*, 436*, 445*, 447* and 475* (T_{1.3} G), 502*, 503* (T_{1.3} G), 507*, 520*, 521*, 522*, 539*, 592*, 595*, 596*, 597*, 605* (the last five T_{1.3} G), 632*, 633*, 634*, 636*, 642*, 656* and 688* (T_{1.3} G), 736*, 846*, (T₂ missing from this point onwards) 949* (T_{1.3} G_{2.3}) and 1092* (T₁ G₂).

I have already stated above, while giving a detailed description of the characteristics of our M₁, that this MS. has greater leanings towards the T and G versions than towards the purer form of the M version presented by M₂₋₄. The following passages which M₁ shares in common with T G, may be mentioned in this connection:—122*, 273*, 405*, 482*, 515*, 532* and 722*.

(3) *The Malayālam Version*

The Malayālan version in our critical apparatus is represented by four MSS., of which, as has been already pointed out above, M₁ leans towards the T and G versions. The purer form of this version is thus found in M₂₋₄ only. There are a few additional passages found in the entire M version, but a larger number of such passages is found in M₂₋₄. Those additional passages found in the entire M version are: 284*, 363*, 602* and 950*; while those found in M₂₋₄ only are: 95*, 158* (M_{2.3}), 369*, 396*, 528*, 529*, 698*, 834* and 835*.

It is now possible to arrange the entire manuscript material of the Karnāparvan in the following series which would indicate the progressive stages of inflation in a very rough fashion:—(Ś_{1.2} K_{1.2})→(K₂ D₂)→(K₄ V₁ B)→(D_{2.1} D_{1.3})→(D_{2.3.4})→(D_{1.3})→(Dn₁ T₂)→(T_{1.3})→(G M₁)→(M₂₋₄): Dn₁ T₂ thus occupying a place just midway between the N and S recensions. Of the three versions of the S recension, the Malayālam version is the shortest in extent.

THE EXTENT OF THE KARNĀPARVAN

According to the agreed view expressed in the parvasamgraha calculation of the Northern and Southern recensions, further supported by the Javanese adaptation, the number of adhyāyas in the Karnāparvān is 69, exactly the number which the constituted text has got. I must however say that the constituted text is not hypothetically divided into 69 adhyāyas, but is actually found so divided in Ś K_{1.2} group of my MSS. The Vulgate text has 96 adhyāyas and the Madras ed. 110 adhyāyas for this parvan. If we examine the evidence of MSS., those of the N recension outside the group of Ś K_{1.2}, divide

the parvan into 69 to 96, while the MSS. of the S recension used by us show the number to vary from 101 in T, to 112 in M, only G₁ having 110 adhyāyas as in the Madras edition. My considered view is that the late P. P. S. Sastri, the editor of the Madras edition, has hypothetically divided his text into 110 adhyāyas to suit the following reasoning of his:

"We find, however, that *all the manuscripts utilised by us* for the preparation of the Southern Recension of the Karna Parvan divide the Karna Parvan into 110 chapters. From the last two columns of the table printed in page viii (xviii) of the Introduction to Vol. I of our Edition of the Mahābhārata, it will be observed that the total number of chapters in all the Parvans of the Mahābhārata according to the Southern Recension comes to 1959. But in stanza 15 of chapter 51 of the Ādi Parvan, we are told that the Mahābhārata consists of one hundred thousand stanzas divided into two thousand chapters,

[अध्यायानां सहस्रे द्वे पर्वाणां शतमेव च ।

श्लोकानां तु सहस्राणि नवतिश्च दशैव च ॥]

distributed over one hundred minor Parvans and eighteen major Parvans..... In the matter of adhyāyas also, we have been closely following the scheme given by the manuscripts representative of the Southern Recension. We have therefore divided the Karna Parvan into 110 chapters in consonance with the evidence supplied by the Manuscripts though we have been told in the Anukramanikādhyāya of the Ādi Parvan that the Karna Parvan need consist only of 69 chapters. And the addition of 41 chapters under Karna Parvan helps us to arrive at the two thousand chapters for the whole Mahābhārata according to the Southern Recension." (Italics mine).

I should like to add that the stanza referred to above corresponds to lines 2 and 3 of the additional passage No. 486* in the constituted text of the Ādiparvan, and must have been inserted considerably later than the Parvasamgraha, as the total of adhyāyas according the Southern recension comes to 1959. Besides, there is no suggestion that the required number of 41 adhyāyas should be obtained only from one parvan and that parvan should be the Karna parvan. I need not state that Southern redactors inserted the stanza regarding the number of adhyāyas out of its proper place, which should have been towards the enumeration of the sub-parvans, adhyāyas and ślokas.

Let us now examine the claim of Sastri that the manuscript tradition of the Southern recension is uniform in dividing the text of the Karna parvan into 110 adhyāyas. In my view the above claim is not tenable. It appears clearly from the ten manuscripts of the Southern recension which we have used,—and some of them more or less similar, if not identical, with those used by him,—that he has arbitrarily divided his text into 110 adhyāyas in order to gain exactly 41 more adhyāyas to obtain the required total of 2000 for the whole of the Mahābhārata. I say arbitrarily because of the following remarks of his in the foot-notes to his edition of the Karna parvan: p. 478 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 501 (ख-नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 574 (ख-नात्राध्यायसमाप्तिः); p. 578 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 580 (क-ख-च-ड. अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 606 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 610 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 611 (अ-कोशे अत्राध्यायसमाप्तिर् दृश्यते); p. 612 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 678 (घ-अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते). Sastri used in all five MSS. for his edition of the Karna parvan, and his notes quoted above, refer to all these five MSS.; so his claim

that his MSS. are uniform, falls to the ground. It must, however, be said that the S recension divides the Karṇaparvan into a larger number of adhyāyas than the Northern recension does. I may even say that it is possible to increase the number of adhyāyas to a still greater number, not only in the Karṇaparvan, but also in the Bhīṣma, Droṇa and Śalya parvans by splitting the text at a point when the fight of one pair of warriors is over and that of another pair is to begin.

Another point. The Southern recension in its Parvasaṃgraha states that the number of adhyāyas in the Karṇaparvan is 69. At what period the theory of 2000 chapters for the whole Mahābhārata came into vogue, and why the redactors of the Southern recension selected only the Karṇaparvan for obtaining the required additional number of adhyāyas, will remain an unsolved question for the present.

The constituted text of the Karṇaparvan divides it into 69 adhyāyas, the figure on which the Northern, Southern and Javanese traditions are agreed, the smallest adhyāya in it, i. e., adhyāya 41, having 7 ślokas, and the biggest one, i. e., adhyāya 24, having 161 ślokas, the average number of ślokas per adhyāya being 56 as against the general average of 45 ślokas for the whole of the Mahābhārata. (see Sukthankar: Epic Questions II, The Parvasaṃgraha Figures in the Silver Jubilee Number, ABORI, 23, pp 549-558; Sukthankar Memorial Edition, Vol. I, pp. 422-430).

For the Karṇaparvan, the Parvasaṃgraha figure of ślokas or Grantha is 4900 according to the Northern as well as the Southern recension. The Javanese adaptation records the figure as 4970. Sastri gives the figure, on actual calculation, to be 5001½ ślokas. Among the the MSS. of this parvan there are a few which have recorded the figures as follows: SK₁: 4964; K₂ (erroneously) puts the figure at 4864 due to misreading of the figure for 9; D₂: 5142 and D₁: 5082. On the utility of Parvasaṃgraha figures for critical purposes, Dr. Sukthankar has expressed his views in detail in his Prolegomena (pp. xvii-c) and in his article "Epic Questions II", Silver Jubilee Volume, ABORI, 23, pp. 549-558. Dr. D. D. Kosambi has contributed an interesting paper on this topic in JAOS, 66, No. 2, pp. 110-117; and Dr. Belvalkar also had an occasion to discuss it in his Introduction to Bhīṣmaparvan, pp. cxvi-cxviii. I generally accept the conclusions arrived at by Sukthankar and Belvalkar, and feel that the Parvasaṃgraha calculations should be regarded as approximate, though in some cases the figures recorded have the semblance of accurate calculations to a digit. The date of Parvasaṃgraha enumeration is anterior to A. D. 1000, and may be much older than this date. The oldest of Karṇaparvan MSS., V₁, is dated A. D. 1444, and D₂, A. D. 1458. The traditional figure of ślokas or Grantha seems to be 4900 or so, according to both the recensions, though Sastri has actually calculated it to be 5001½ ślokas for his Southern recension.

Let us now see how far the constituted text of the Karṇaparvan stands *vis-à-vis* these figures. Our constituted text contains 3871 ślokas divided into 69 adhyāyas. Of these, 3252 are in the anuṣṭubh metre, including 287 three-lined and 4 one-lined ślokas 615 in Triṣṭubh-Jagatī metre including 23 six-lined ones, and 4 ślokas in the Mālinī metre. The total volume of all these ślokas in grantha unit will approximately come to 4343 excluding the references and colophons. In any case, this figure 4343 falls short of the traditional figure of 4900 by about 550!

I have already stated above that in my opinion the Parvasamgraha figures are only approximate, and are indicative of the extent of the Mahābhārata and its parvans in the age when the Parvasamgraha adhyāya was introduced into the body of the Epic, which, it will be readily admitted, is older than this adhyāya. To the Editor of the constituted text on the authority of extant MSS., variation in these figures need not frighten.

I may, however, be asked the question whether I have followed the principles of the constitution of the Mahābhārata text as laid down by Dr. Sukthankar and scrupulously observed in practice by his successors in the task of editing different parvans. I would unreservedly answer the question in the affirmative. I would ask the reader to refer to Dr. Sukthankar, who in his Prolegomena (pp. cii-civ) and in his Introduction to the Āraṇyakaparvan (pp. xviii) and also in several papers under the title Epic Studies and Epic Questions, has discussed the question in great details. The quintessence of these principles is that the constituted text is the shortest text as regards extent, based on the agreement and difference of the MSS. arranged in recensions and versions. The constituted text of the Kārnāparvan stands firm on this first requisite to the fullest extent. The shortest version in my critical apparatus is that represented by Ś K₁, group of MSS. I have eliminated from this group all those passages which are not supported by other recensions and versions. It must be clearly understood that the above group contains a very large number of haplographical omissions which had to be supplied from the remaining versions. But I have not allowed a single passage into my text which is not supported by both the recensions taken as a whole and their different versions. In one case (see page 353, additional passage No. 537*) I have even rejected a passage where I felt, on the authority of a single MS., that its occurrence there is extremely doubtful. A reference to the Critical Notes at the end fully explains any deviation from the general principles laid down by Sukthankar, and my reasons for such deviations. I must, however, state that their number is extremely small. The shortage of some (4900-3871 =) 1029 slokas or—assuming that 4900 represents grantha-units—of about (4900-4343 =) 557 grantha-units in the volume of the constituted text is therefore, justifiable, though it is not my intention at this stage to lay claim on behalf of my text that it is the pre-Parvasamgraha text.

There is another argument to justify the claim on behalf of my text. That it is fully vouchsafed by the contents of the Kārnāparvan as given in the Parvasamgraha, 1. 2. 169-172, in MSS., epitomes and other sources. There are several MSS. of this parvan which mention the contents of topics at the end. Here is a list of topics obtained on comparison. Ś₁ mentions their number as 15:

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।

and their list follows: (1) कर्णभिवेकः, (2) पाण्ड्यवधः, (3) त्रिपुरघातनम्, (4) कर्णवधविवादः, (5) हंसकाकीयो-पाख्यानम्, (6) मद्रदेशकुत्सनम्, (7) युधिष्ठिरपराजयः, (8) कर्णसीमयोर्दुष्कम्, (9) युधिष्ठिरपलायनम्, (10) युधिष्ठिर-कोपः, (11) युधिष्ठिर-अर्जुनप्रसादः, (12) दुःशासनवधः, (13) द्रौपिसान्त्ववाक्यानि, (14) कर्णवधः, (15) युधिष्ठिरानन्दः. The actual number of topics in Ś₁ is 13, and I have made it up by adding two in [ ] parenthesis, probably omitted through haplography.

There are two other lists, one in Da₁ and the other in Dn₁. In the first MS., the number given is ten but actually nine, while in the second the number is not mentioned.

(1) $D_{a1} =$ (1) कर्णभिवेकः, (2) पौराणं त्रिपुरपातनम्, (3) सारथ्यं मदराजस्य, (4) कर्णशल्ययोर्विवादः, (5) हंसकाकीयम्, (6) युधिष्ठिरकिरीटिनोः क्रोधः, (7) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (8) दुःशासनवधः, (9) कर्णवधः.

(2) $D_{n1} =$ (1) कर्णभिवेकः, (2) पौराणं त्रिपुराख्यानम्, (3) कर्णशल्ययोर्विवादः, (4) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (5) भीमादिभिः सह युद्धम्, (6) अर्जुनगर्हणम्, (7) युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोधः, (8) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (9) दुःशासनवधः, (10) वृषसेनादिवधः, (11) कर्णार्जुनयोर्द्वैरयम्, (12) दिव्यास्त्रयुद्धम्, (13) किरीटहरणम्, (14) चक्रग्रसनम्, (15) कर्णबाहुदेवसंवादः, (16) कर्णवधः, (17) शल्यपलायनम्, (18) शिविरगमनम्, (19) युधिष्ठिरहर्षः.

Let us compare the above lists with one more found in Kṣemendra's Bhārata-mañjarī, which runs: (1) पाण्ड्यवधः, (2) प्रथमो युद्धदिवसः, (3) त्रिपुरवधोपाख्यानम्, (4) शल्यसारथ्यस्वीकारः, (5) हंसकाकीयम्, (6) मद्रकुत्सनम्, (7) अश्वकुत्सनम्, (8) युधिष्ठिरकोपः— सान्त्वनम्, (9) दुःशासनवधः, (10) वृषसेनवधः, (11) कर्णवधः.

Whatever list of events given above may be said to be genuine, our constituted text covers all the topics mentioned in them. There is therefore no question of the constituted text omitting any one or the other of them, and thus its contents are authenticated according to all the recensions and versions. The reduction in volume by about 1029 ślokas or about 500 grantha units which it envisages, must be due to inflation only. The tendency for inflation must have been in evidence even prior to the formulation of the Parvasamgraha figures. I have already stated before that possibly the original form of the Karnaparvan contained only two major events, viz., the death of Duḥśāsana and the Karnaṛjuna-dvairatha, around which other events might have gathered.

THE APPENDIX PASSAGES

In Appendix I, we have given 44 passages, which for their length could not be accommodated in the critical apparatus just below the text. All these passages were wanting in one or the other of the recensions or versions, or in a few individual MSS. Is their exclusion from the constituted text responsible for reducing the extent of the parvan below the Parvasamgraha figure, and does that exclusion affect the general contents of the parvan? To the first question my answer is in the affirmative. The total extent of all passages from the Northern recension comes very nearly to 440 ślokas, and from the Southern recension to 420 ślokas or so. If the grantha units of these passages, about 450, is added to the grantha of the constituted text which is about 4943, we reach the approximate grantha of 4900 for the Karnaparvan mentioned in Parvasamgraha. To the second question my answer is an emphatic no. The fact that every one of these passages is missing in one or the other of the recensions and versions justifies me in not admitting them into the constituted text. All these passages are only expansions of material which has already found place in my constituted text. As to the extent, therefore, the constituted text of the Karnaparvan may be said to be older than the Parvasamgraha, but in regard to contents, it is one that stands supported by the concurrence of the recensions, versions and the authority of all the MSS. at my disposal.

THE DEVICE OF WAVY LINE

The device of wavy line in the critical text of the Mahābhārata has not yet been properly understood by some critics. I, therefore, think it necessary to explain its use and implications to avoid unnecessary criticism which is in some quarters levelled against its use. The use of a wavy line under a feature or passage surely indicates the wavering of the Editor's mind; but, it does not indicate the Samsāyātmatva, which, they say, is fraught with danger or leads to chaos. It need not be stated again and again that the

problem of Mahābhārata textual criticism presents numerous difficulties which cannot be resolved by framing a set of few rules. When, therefore, some sort of inevitable uncertainty arises in deciding the oldest possible form of the text to be incorporated into the body of the constituted text, it presents material, the exact value of which cannot be assessed. To remove this type of difficulties it is that the device of wavy line has been brought into vogue by the late Dr. Sukthankar.

Let us take some concrete examples in which this device has been used by me. The Manuscript material of the Mahābhārata is divided into two recensions, Northern and Southern; each recension, again, is represented by a number of versions which, in their turn, are represented by individual manuscripts. In the case of Karnaparvan, the manuscript material falls into two recensions, the Northern recension having Śāradā, Kāśmīrī, Maithilī, Bengali and Devanāgarī (with four sub-groups) versions, and comprises 22 MSS.; while the Southern recension has three versions, Telugu, Grantha and Malayālam, comprising ten MSS. Some of the versions, for instance, Maithilī, is represented by a single MS. If we want to decide upon a feature or a passage as most authentic merely on the strength of the majority of versions or MSS., we would always be compelled to adopt the feature or passage as found in the Northern recension, as it has such a majority of versions as well as of MSS. This would leave the features and passages in the S recension and its versions invariably in the minority, as it has only three versions and ten MSS. This would not correctly represent the valuation of our material. Therefore we have been compelled to resort to the device of wavy line to show that the Northern and Southern recensions do not agree, or stand equally divided on the antiquity and authenticity of a feature or passage, both of which have more or less the same substance put into different wording and yet both of them must find a place into the constituted text. The normal use of the wavy line below a feature or passage thus stands to show that the Northern and Southern recensions are agreed on the existence of a feature or passage, but stand evenly divided as to its wording. Take the case of 8. 11. 15^a. Our constituted text, with a wavy line under 15^a, reads:

मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रमास्करो ।

for which the variant in the Southern recension is:

मेघजालैः प्रति(परि)च्छन्नौ सूर्याचन्द्रमसाविव.

As both N and S agree on featuring the sun and the moon, but differ only in their wording, the Editor, taking his stand on the principle of eclectics, prefers गगने चन्द्रमास्करो as more archaic than सूर्याचन्द्रमसाविव, but puts a wavy line under it to show that the S recension differs only in wording. In contrast with the above, I request the reader to refer to the constituted text of 8. 11. 16^a, which has चन्द्रसूर्यौ यथा दिवि in D₁ D₂ and अक्षरक्षुधाविव in B₁—, D₁ १-२, १ for our शशिदूर्यौ यथा दिवि, a reading on which ŚK and a few more MSS. from N agree with the entire S, while some ten MSS. of the Central group differ from our text. The Editor here is 100% certain in his mind that the original text must be the one that he has adopted, and so has no wavering in his mind, because of the agreement of MSS., coming from the extreme ends in N and S.

In some cases, when the Northern and Southern recensions run parallel and passages are rather lengthy, the Editor was forced to put the wavy line in the margin, as in the case of 8. 1-2; 8. 24.62-84^b; and 8. 69; for, the wavy line below the text continuously

for many verses would have been an eye-sore. In such cases as in 8. 1-2, I have put the wavy in the margin to show that the Northern and Southern recensions differ widely, and yet in the case of the text in the Northern recension also the versions differ and give some parallel features for which I had to use the wavy line as in 8. 1. 38^b or 49^a.

Besides the above-mentioned cases of the use of wavy line, we are required to resort to it when there was no direct support for our constituted text from the Southern recension, or when such support could not be brought under a substitute passage in the critical apparatus. The cases under the first alternative are extremely rare, and were resorted to to obtain a text without which the narrative ceased to be intelligible or rational; and under the second alternative, inclusion of such passages into the constituted text was forced upon the Editor on account of a bewildering mass of conflicting manuscript evidence. For instance, in 8. 51. 75, we have

अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।
श्रुत्वा कर्णो वचः क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥

The second half of this stanza has the support of both the recensions, but the first half does not have it. The contents, however, were not unknown to the S recension as evidenced by line 3 of 770*, which passage is found in that recension.

Another instance of the above-mentioned type is supplied to us by 8. 62. 38^a and 42^a; both these lines are missing in the S recension, but 38^a cannot give us any sense without 38^a, nor can 42^a do so without 42^a. We are therefore forced to include these lines, though they had no support from the S recension. Thus, the wavy line is used here to show that our text is not supported by both the recensions as it should have been, and yet, without 38^a and 42^a, the passage could not give a sense.

Similarly, we are required to use a wavy line when both recensions do not agree as to the *place* of the passage, though its text has their support. The passage, 8. 67. 35, where it actually occurs in our constituted text has not the support of both the recensions; yet both 35^a and 35^a occur in S recension in the next adhyāya, i. e., 8. 68. 3^a and 6^a. In the Northern recension these lines are repeated in the next adhyāya, while in the Southern recension they occur only once.

A more interesting case of the use of wavy line below the constituted text is supplied to us by the passage, 8. 67. 4-5. The entire text narrating Kṛṣṇa's reply to the appeal of Karna is engulfed in a bewildering mass of material where not only recensions and versions, but even individual MSS. present their respective text in utter confusion. A reference to the critical apparatus on pages 591-593 for the position of additional passages from 1140* to 1148* will inform the reader how the text had come down to us in different MSS. I found it impossible to obtain an agreed order of stanzas in the two recensions and several versions (see particularly the critical apparatus under 8. 67. 3-6), and hence I had to take my stand on the principle of eclectics, and adopt 8. 67. 3-5 as my constituted text, because it is preserved in my most trustworthy group of MSS., viz., Ś K_{1.2}, and supported by a few more MSS. of the Northern recension. The point there was to cite cases of injustice which the Kauravas, and more particularly Karna, had done to the Pāṇḍavas, and the bards of different recensions, versions and individual MSS. vied with one another in swelling the number of incidents of injustice. Whether the critical stage of the battle would allow a long recital of such incidents is itself a question, but if

only a few incidents of injustice are to be recited, they should be such as would give no chance of doubt in the mind of Karṇa. One such incident, undoubtedly, is that Karṇa mischievously laughed at the helplessness of Draupadī when she, draped in a single garment, was dragged to the court by Duṣṣāsana. Another such incident in which Karṇa played an important rôle was his challenging Yudhiṣṭhira for a game of dice once more at the instigation of Śakuni. It is exactly these two incidents of injustice that my trustworthy manuscripts record. But as they lack the agreed support of the recensions and versions, I have put a wavy line under these two stanzas.

METRES IN THE KARṆAPARVAN

The major portion of the constituted text is written in the Epic anuṣṭubh, but in certain portions, particularly when the narration assumes the genuine ballad form, the Triṣṭubh-Jagatī with some variations here and there, take the place of Epic anuṣṭubh. In the constituted text of the Karṇaparvan there are as many as 3252 ślokas in anuṣṭubh, 615 in Triṣṭubh-Jagatī and 4 in Mālinī metre. The Vulgate text of the parvan contains one more stanza in Mālinī, our additional passage No. 1085*, found in D₁ and T₁, and a stanza in Śārdūlavikrīḍita, No. 1096*, found only in some MSS. of the Northern recension, but not at all traceable in any MS. of the Southern recension. This latter stanza, however, in the Northern text tradition, goes back to a pretty high antiquity, being commented upon by Vimalabodha and his successors.

The Triṣṭubh-Jagatī stanzas in the Karṇaparvan have some variations to avoid or relieve monotony. Thus we have Rathoddhata in 8. 21. 2-14; Aparavaktra in 8. 26. 60-71 and Vamśastha in 8. 62. 36-62.

It is argued in some quarters that the appearance of the classical metres mentioned above, indicates modernity. I cannot share the above view unreservedly. Our Epic is supposed to have attained its present form by evolution in stages, the last stage having been reached in the age of the Guptas, say about A. D. 300. From inscriptional literature of that age it is quite easy to show that all the above metres, found in the constituted text of the Karṇaparvan, had been in vogue. If by modernity we mean the age of the Guptas, I most willingly fall in line with these critics.

EMENDATION

Emendation, which means reconstruction of a passage or word against the authority and evidence of MSS., has played a very insignificant rôle in the Karṇaparvan, even though in the constitution of the critical text, the Editor had to face many difficulties. The only guiding principle that I have constantly kept in view in resorting to emendation is that the emended text should be, textually, as near the archetype as possible, should be capable of being evolved out of the manuscript material available and at the same time, should afford a smooth and reasonably good interpretation.

There are in all 25 cases of emendation in a text of 3871 stanzas. In my first draft the number of emendations was considerably larger, but as the critical apparatus was being sifted, and additional material from commentaries etc. came in, the number got reduced, and I feel sure that it would be reduced still further if older MSS. in Śāradā or Nepālī scripts become available, as was the case with Ādiparvan (see Sukthanker: *Epic Studies*, VII, ABORI, 19. 201-262, and more particularly the following "More astonishing

still is the fact that out of the textual emendations hazarded by the Editor, fifty per cent are actually documented by this manuscript.”)

Out of these 25 emendations, 7 relate to the avoidance of hiatus. The genius of older form of the language never fought shy of the hiatus, as can be proved from so many instances occurring in the R̥gveda. The rule in Classical Sanskrit Grammar :

संहितैकपदे नित्या नित्या घातृपसर्गयोः ।

नित्या समासे, वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

does not lay down that the sandhi is obligatory in metrical composition ; on the contrary, it is entirely the choice of the speaker. When, however, champions of Classical Sanskrit started disliking hiatus, they evolved a method, usually by the insertion of च, हु, हि, or by substitution of a comfortable synonymous word or expression. They were not unanimous in the application of this method. Manuscripts usually betrayed all such attempts, making the work of the critical editor comparatively easy. Our emended text is obtained by only omitting च, हि, हु, अपि, सु or adopting the more authenticated word for which a synonym was substituted. The emendations due to hiatus in this parvan are : (1) प्रजासंहरणे *अमृत in 8. 11. 23^a; (2) क्षीना *आस्तरणैश्चैव in 8. 17. 107^a; (3) मयीया *उग्रतेजसः in 8. 22. 4^b; (4) दैत्या *आसन्महाबलाः in 8. 24. 142^b; (5) युद्धकामो *अमातुषैः between 8. 29. 12^a and 12^b; (6) विशीर्णा *इत्येव between 8. 60. 18^a and 18^b and (7) तमत्तिप्रहृष्टो *अयं between 8. 67. 22^a and 22^b. I do not think I have taken much liberty in emending my text in the cases mentioned above.

There are, however, the remaining 18 cases of emendation some of which I must explain here. For instance अनिष्टानि* in 8. 2. 5^a which is due to the confusion of न and र in Sārādā script; for the word अरिष्ट did not then acquire its modern sense, the older term being रिष्ट; *दिष्टं in 8. 5. 98^a for दृष्टं which yields no sense in the passage; *पीथो in 8. 15. 17^a which is an obsolete word; *तुम्वात् in 8. 19. 32^a for the same reason; *होक्त्र in 8. 30. 44^a which is an obsolete or faked word to afford etymological explanation of बाहोक्त्र.

There are a few more emendations resorted to for syntactical reasons. For instance, *बाणमादत्त in 8. 24. 91^a; and सर्वगम्या* in 8. 68. 34^a.

I think I need not give full list of emendations and my explanations here. The proper place for them is the Critical Notes, where they have all been fully explained.

Before concluding, I should like to record my deep sense of gratitude to the authorities of the Bhandarkar Oriental Research Institute for their kindness in entrusting to me the work of editing the Karnaparvan, and more particularly to Dr. S. K. Belvalkar, the General Editor, who recommended my name for this difficult task. Dr. Belvalkar was a constant and never-failing source of inspiration to me, as he has been to several other young scholars of Sanskrit on this side, and stood by me in all my difficulties in constituting the text and arranging the critical apparatus. It is needless to say that this parvan, next to Virāṭaparvan, and in some respects more than that parvan, presented difficulties of text-constitution, which at times seemed to be insurmountable. Had it not been possible for Dr. Belvalkar, who was all these years busy with his own work, first on the Bhīṣma-parvan and later on the Śāntiparvan, to come to my aid, my work could not have been what it is now.

Dr. Sukthankar, the first General Editor of this scheme of the critical edition of the Mahābhārata, and myself visited Europe in 1931 to attend the International

Congress of Orientalists held in Leyden. During the period of three months when we toured together, we held talks on his plan of entrusting different parvans to different scholars. He wanted for this scheme the co-operation of Indian as well as European and American scholars. It is a well-known fact that the Sabhāparvan was first assigned to the late Dr. M. Winternitz who was chosen for that very parvan by the International Association of Academies. Both Dr. Sukthankar and myself called on him at his residence in Prague to persuade him to come to India for some months for editing that parvan, but his age and health would not allow him to undertake the voyage. Similarly, it was Dr. Sukthankar's idea to assign the Karpaparvan to Dr. Lüders. Dr. Sukthankar spent a few weeks in Berlin in October 1931 for this purpose. Dr. Lüders also could not leave Germany on account of his academic commitments there and undertake the work. At one time Dr. Sukthankar had an idea of taking me up on the staff of the Mahābhārata, and get the work on Virāṭaparvan done by me, but I too had other commitments, and thus was not available. The Virāṭaparvan was then entrusted to my friend Dr. Raghu Vira, whose acquaintance we had formed on the steamer in October 1931. Professor Edgerton whom Dr. Sukthankar knew already and whom we met at Leyden, was chosen for the Sabhāparvan about this time. During 1931 and 1943, Dr. Sukthankar was so much occupied with his own duties, and had so much work on hand, that he thought he would think of assigning later parvans at a later stage, but he was not spared for us. Many veterans had passed away in the meanwhile, including Dr. Winternitz and Dr. Lüders. After the sudden demise of Dr. Sukthankar, Dr. Belvalkar was chosen to be the General Editor. He sought the co-operation of some veterans like Dr. S. K. De who had already edited Udyogaparvan during Dr. Sukthankar's life-time, and also some younger men including myself.

I started my work on the Karpaparvan on the 11th of October 1943. After a preliminary examination of the manuscript material, I selected 32 MSS. (out of some 56 MSS. that were collated) on which to base my edition. The first draft of the constituted text was ready in about a year's time. During the next few months, I finished the revision of the constituted text and handed it over to the Office. The staff of the apparatus writers began their task of preparing the apparatus, which, being very much complicated in nature, took them nearly five years to complete it. I thereafter revised the entire apparatus with the help of the expert staff in the Mahābhārata Department. The Institute then entrusted the printing of the parvan to the Nirṇaya Sagar Press, Bombay. I saw through a few printed forms while in Poona, but in July 1947 I was appointed Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali in the Banaras Hindu University, and so had to be out of Poona for about five years. All the same I spent all my vacations in the Institute in revising the apparatus. The work of printing, started in 1947, took nearly eight years to complete it. I, however, must say that the credit of excellent printing goes to the Nirṇaya Sagar Press and its experienced staff, and that of intrinsic merit on the scholastic side to the General Editor, Dr. Belvalkar.

I, however, should not fail to mention the loyal co-operation of the entire staff of the Mahābhārata Department. The old veterans of the Department like Naravane, Bhilawadikar and M. V. Vaidya, passed away during this period of eleven years, and my

friend Shri. S. N. Tadpatrikar is on the verge of retirement, almost shattered in health, after a strenuous work of over 35 years. Among the members of the Mahābhārata staff, Shri. N. M. Khuperkar had a conspicuous share in preparing the critical apparatus and reading proofs; but the main burden of looking to collations, training the younger members of the staff in the art of preparing the apparatus, revising and preparing the final copy for the Press, and reading proofs of this parvan, fell on Shri. G. G. Soman, who had to share the heavy responsibility in this regard, and I am very happy to record that he has discharged these duties to my complete satisfaction. I must make therefore a grateful mention of his loyal assistance in my task; nay, I can say that, single handed, I could not have proved myself equal to it.

B. O. R. Institute }
21st February 1954 }

P. L. VAIDYA

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P. P. S. Sastri's) Editions

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1*	Not numbered	Not numbered	—
2*	—	—	—
1. 1-3	1. 1-3	1-3	—
1. 4	1. 5	5	—
1. 5	1. 4	4	—
1. 6-24	1. 6-24	6-24	—
1. 25-39	2. 1-15	25-39	—
3*	2. 16	40	—
1. 40-49	2. 17-26	41-50	—
2. 1-15 ^{ab}	3. 1-15 ^{ab}	51-65 ^{ab}	—
2. 15 ^{cd}	3. 15 ^{cd}	65 ^{cd}	—
4* (subst., 15 ^{cd})	—	—	—
2. 16 ^{ab}	3. 16 ^{ab}	66 ^{ab}	—
5*	3. 16 ^{cd}	66 ^{cd}	—
2. 16 ^{cd} -17 ^a	3. 16 ^{cd} -17 ^a	67-68 ^a	—
6*	3. 17 ^{bcd} -18 ^a	68 ^{bcd} -69 ^a	—
2. 17 ^b -20	3. 18 ^b -21	69 ⁱ -72	—
7* (subst., 1.1-2.20)	—	—	1. 1-20
3. 1 ^{ab}	4. 1 ^{ab}	73 ^{ab}	1. 21 ^{ab}
3. 1 ^{cd}	4. 1 ^{cd}	73 ^{cd}	—
3. 1 ^{ef}	4. 2 ^{ab}	74 ^{ab}	1. 21 ^{cd}
—	—	—	1. 22
3. 2-3	4. 2 ^{cd} -4 ^{ab}	74 ^{cd} -76 ^{ab}	1. 23, 23½, 24½ ^{ab}
8*	4. 4 ^{cd}	76 ^{cd}	—
9*	—	—	1. 24½ ^{cd}
3. 4-11	4. 5-12	77-84	1. 25½-32½
3. 12 ^{abcd}	4. 13	85	1. 33, 34 ^{ab}
10*	4. 14 ^{ab}	86 ^{ab}	—
11*	—	—	—
3. 12 ^{ef} -13 ^{ab}	4. 14 ^{cd} -15 ^{ab}	86 ^{cd} -87 ^{ab}	1. 34 ^{cd} , 34½
3. 13 ^{cd, ef}	4. 15 ^{cd} -16 ^{ab}	87 ^{cd} -88 ^{ab}	1. 35½
3. 14	4. 16 ^{cd, ef}	88 ^{cd} -89	1. 36½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
12*	—	—	1. 37½, 38, 39
13*	—	—	2. 1-2
4. 1-3	5. 1-3	90-92	2. 3-5
14*	—	—	—
4. 4-9	5. 4-9	93-98	2. 6-11
—	—	—	2. 11½
4. 10-31	5. 10-31	99-120	2. 12½-33½
15*	—	—	2. 36½
4. 32-33	5. 32-33	121-122	2. 34½-35½
16*	5. 34	123	2. 37½
4. 34-38 ^{ab}	5. 35-39 ^{ab}	124-128 ^{ab}	2. 38½-42½ ^{ab}
17*	5. 39 ^{cd}	128 ^{cd}	2. 42½ ^{cd}
4. 38 ^{cd}	5. 40	129	2. 43½
4. 39-44	5. 41-46	130-135	2. 44½-49½
18*	—	—	2. 50½ ^{ab}
4. 45 ^{ab}	5. 47 ^{ab}	136 ^{ab}	2. 51½ ^{ab}
4. 45 ^{cd}	5. 47 ^{cd}	136 ^{cd}	2. 50½ ^{cd}
19*	—	—	2. 51½ ^{cd}
4. 46-49	5. 48-51	137-140	2. 52½-55½
4. 50	5. 52	141	2. 56, 56½
20*	—	—	—
4. 51 ^{cd}	5. 53	142	2. 57½
4. 51 ^{cd} -52 ^{cd}	5. 54-55 ^{ab}	143-144 ^{ab}	2. 58, 59
4. 52 ^{cd} -53	5. 55 ^{cd} -56	144 ^{cd} -145	2. 60, 60½
21*	5. 57 ^{ab}	146 ^{ab}	2. 61½ ^{ab}
4. 54-55 ^{ab}	5. 57 ^{cd} -58	146 ^{cd} -147	2. 61½ ^{cd} , 62, 62½
4. 55 ^{cd} -56 ^{ab}	5. 59	148	2. 63½
22*	—	—	2. 64½ ^{ab}
4. 56 ^{cd}	5. 60 ^{ab}	149 ^{ab}	2. 64½ ^{cd}
4. 57	5. 60 ^{cd}	149 ^{cd} , 150	2. 65½
4. 58-59	6. 1-2	151-152	3. 1-2
23*	—	—	—
24*	6. 3	153	3. 3
4. 60	6. 4	154	3. 4
25*	6. 5	155	3. 5
4. 61-63 ^{cd}	6. 6-8	156-158	3. 6-8
4. 63 ^{cd} -64	6. 9-10 ^{ab}	159-160 ^{ab}	3. 8½, 9½
26*	6. 10 ^{cd} -12 ^{ab}	160 ^{cd} -162 ^{ab}	3. 10½-11½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 65	6. 12 ^{ed} -13 ^{ab}	162 ^{ed} -163 ^{ab}	3. 12½
4. 66-67	6. 13 ^{ed} -15 ^{ab}	163 ^{ed} -165 ^{ab}	3. 14½, 15½
27*, 1-2	6. 15 ^{ed} -16 ^{ab}	165 ^{ed} -166 ^{ab}	3. 13½ (= 16½)
27*, 3-4	6. 16 ^{ed} -17 ^{ab}	166 ^{ed} -167 ^{ab}	3. 17½
4. 68-74	6. 17 ^{ed} -24 ^{ab}	167 ^{ed} -174 ^{ab}	3. 18½-24½
4. 75 ^{ab}	6. 24 ^{ed}	174 ^{ed}	—
28* (subst., 75 ^{ab})	—	—	3. 25½ ^{ab}
29*	—	—	—
30*	—	—	—
4. 75 ^{ed} -79 ^{ab}	6. 25-28	175-178	3. 25½ ^{ed} -29½ ^{ab}
31*	6. 29 ^{ab}	179 ^{ab}	3. 29½ ^{ed}
32*	—	—	—
33*	6. 29 ^{ed}	179 ^{ed}	3. 30½ ^{ab}
4. 79 ^{ed} -81	6. 30-32 ^{ab}	180-182 ^{ab}	3. 30½ ^{ed} -32½
34*	6. 32 ^{ed}	182 ^{ed}	—
4. 82	6. 33	183	3. 33½
35*	6. 37	187	3. 34½
4. 83	6. 34	184	3. 35½
36*	—	—	3. 36
4. 84-85 ^{ab}	6. 35-36 ^{ab}	185-186 ^{ab}	3. 37, 38 ^{ab}
37*	—	—	3. 38 ^{ed}
4. 85 ^{ed} -86	6. 36 ^{ed} , 38	186 ^{ed} , 188	3. 38½, 39½
38*	—	—	3. 40½
4. 87	6. 39	189	3. 41½
[5. 106-108]	7. 1-3 †	190-192 †	4. 1-3 ¶
4. 88-90 ^{ab}	7. 4-6 ^{ab}	193-195 ^{ab}	4. 4-6 ^{ab}
4. 90 ^{ed}	7. 6 ^{ed}	195 ^{ed}	—
4. 91-92	7. 7-8	196-197	4. 6 ^{ed} , 6½, 7½
4. 93	7. 12	201	4. 10½
39*	7. 13	202	4. 12½
4. 94-95	7. 9-10	198-199	4. 8½-9½
4. 96	7. 11	200	—
40*	—	—	4. 11½
4. 97-101*	7. 14-18 ^{ed}	203-207 ^{ed}	4. 13½-17½ ^{ed}
41*	7. 18 ^{ab}	207 ^{ab}	—
4. 101 ^{ab} -103	7. 18 ^{ed} -21 ^{ab}	207 ^{ed} -210	4. 17½-19½

† = 9. 93-95.

‡ = 339^{ed}-342^{ab}.

¶ = 6. 87-89.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 104 ^{ab}	7. 21 ^{ed}	210 ^{ed}	4. 20
4. 104 ^{ed, r}	7. 22	211	4. 21
4. 105-107 ^{ed}	7. 23-25	212-214	4. 22-24
4. 107 ^{ed, r} -108 ^{ab, ed}	7. 26-27 ^{ab}	215-216 ^{ab}	4. 24½, 25½
42*	7. 27 ^{ed} -28 ^{ab}	216 ^{ed} -217 ^{ab}	—
4. 108 ^r	7. 28 ^{ed}	217 ^{ed}	4. 26
5. 1-9	8. 1-9	218-226	5. 1-9
43*	—	—	—
5. 10-20 ^{ab}	8. 10-20 ^{ab}	227-237 ^{ab}	5. 10-20 ^{ab}
5. 20 ^{ed}	8. 20 ^{ed}	237 ^{ed}	—
44* (subst., 20 ^{ed}).	—	—	5. 20 ^{ed} , 20½, 21½
45*, 1-2	8. 21	238	—
46*	8. 22 ^{ab}	239 ^{ab}	—
45*, 3-6	8. 22 ^{ed} -24 ^{ab}	239 ^{ed} -241 ^{ab}	—
5. 21	8. 24 ^{ed} -25 ^{ab}	241 ^{ed} -242 ^{ab}	5. 22½
47*	8. 25 ^{ed} -26 ^{ab}	242 ^{ed} -243 ^{ab}	—
5. 22-23 ^{ab}	8. 26 ^{ed} -27	243 ^{ed} -244	5. 23½, 24½ ^{ab}
48*	8. 28	245	—
5. 23 ^{ed} -26 ^{ab}	8. 29-31 ^{ed}	246-248	5. 24½ ^{ed} -27½ ^{ab}
49*	—	—	5. 27½ ^{ed}
5. 26 ^{ed}	8. 31 ^r	249	5. 28
50*	—	—	—
5. 27-35	9. 1-9	250-258	6. 1-9
5. 36 ^{ab, ed}	9. 10	259	6. 10
5. 36 ^r -37 ^{ed}	9. 11-12 ^{ab}	260-261 ^{ab}	6. 10½, 11½
5. 37 ^r -41 ^{ed}	9. 12 ^{ed} -16	261 ^{ed} -265	6. 12½-16½ ^{ab}
5. 41 ^r -47 ^{ab}	9. 17-22	266-271	6. 16½ ^{ed} -22½ ^{ab}
51*	—	—	6. 22½ ^{ed}
5. 47 ^{ed} -56	9. 23-31	272-281	6. 23, 24-32
52*	9. 32	282	6. 33
53*	9. 33	283	—
5. 57-61 ^{ab}	9. 34-38 ^{ab}	284-288 ^{ab}	6. 34-38 ^{ab}
54*	—	—	6. 38 ^{ed}
5. 61 ^{ed}	9. 38 ^{ed}	288 ^{ed}	6. 39 ^{ab}
5. 62 ^r -72	9. 39-50 ^{ab}	289-300 ^{ab}	6. 39 ^{ed} -50
55*	9. 50 ^{ed}	—	—
56*	9. 51-52 ^{ab}	—	—
5. 73-74 ^{ed}	9. 52 ^{ed} -54 ^{ab}	300 ^{ed} -302 ^{ab}	6. 51-52

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
5. 74 ^{ed} -75 ^{ed}	9. 54 ^{ed} -55	302 ^{ed} -303	6. 52½, 53½
5. 75 ^{ed} -79	9. 56-60 ^{ab}	304-308 ^{ab}	6. 54, 55-58
57*	9. 60 ^{ed} -65 ^{ab}	308 ^{ed} -313 ^{ab}	—
5. 80-89 ^{ed}	9. 65 ^{ed} -75 ^a	313 ^{ed} -323 ^a	6. 59-68 ^{ab}
58*	—	—	—
5. 89 ^a -90	9. 75 ^b -76 ^{ab}	323 ^b -324 ^{ab}	6. 68 ^d , 69
59*	9. 76 ^{ed} -77 ^{ab}	324 ^{ed} -325 ^{ab}	6. 70
5. 91-92	9. 77 ^{ed} -79 ^{ab}	—	6. 71-72
5. 93-98 ^{ab}	9. 79 ^{ed} -84	325 ^{ed} -330	6. 73-78 ^{ab}
5. 98 ^{ed}	9. 85 ^{ab}	331 ^{ab}	6. 79
60*	9. 85 ^{ed}	331 ^{ed}	6. 78½
61*	9. 86 ^{ab}	332 ^{ab}	6. 78 ^{ed}
5. 99	9. 86 ^{ed}	332 ^{ed} -333 ^{ab}	6. 80
5. 100-109 ^a	9. 87-96 ^a	333 ^{ed} -342 ^{ab}	6. 81-90 ^a
5. 109 ^b	9. 96 ^b	—	6. 90 ^b
5. 109 ^a -110	9. 96 ^a -97	342 ^a -343	6. 90 ^a , 91
6. 1-5	10. 1-5	344-348	7. 1-5
62*	—	—	7. 6-7
6. 6-7 ^{ab}	10. 6-7 ^{ab}	349-350 ^{ab}	7. 8-9 ^{ab}
6. 7 ^{ed}	10. 7 ^{ed}	350 ^{ed}	—
63* (subst., 7 ^{ed})	—	—	7. 9 ^{ed}
6. 8-11 ^a	10. 8-11	351-354	7. 10-13
6. 11 ^{ed} -15 ^{ab}	10. 12-15	355-358	7. 13½, 14½-17½ ^{ed}
64*	10. 16 ^{ab}	359 ^{ab}	—
6. 15 ^{ed}	10. 16 ^{ed}	359 ^{ed}	7. 17½ ^{ed}
65*	10. 17	360	7. 18½
66*	10. 18 ^{ab}	361 ^{ab}	7. 19½ ^{ab}
67* (subst., 16 ^{ab})	—	—	7. 19½ ^{ed}
68*	10. 18 ^{ed} -19	361 ^{ed} -362	7. 20½, 21½ ^{ab}
6. 16 ^{ab}	10. 20 ^{ab}	363 ^{ab}	—
6. 16 ^{ed}	10. 20 ^{ed}	363 ^{ed}	7. 22½ ^{ab}
6. 17 ^{ab}	10. 21 ^{ab}	364 ^{ab}	7. 21½ ^{ed}
6. 17 ^{ed} -29 ^{ed}	10. 21 ^{ed} -33	364 ^{ed} -376	7. 22½ ^{ed} -34½
6. 29 ^{ed} -30 ^{ed}	10. 34-35 ^{ab}	377-378 ^{ab}	7. 35, 36
6. 30 ^{ed}	10. 35 ^{ed}	378 ^{ed}	7. 36½
6. 31-32	10. 36-37	379-380	7. 37½-38½
69*	10. 38-39	381-382	—
70*	—	—	7. 39½, 40

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
6. 33-34	10. 40-41	383-384	7. 41-42
71*	—	—	—
6. 35 ^{acd}	10. 42	385	7. 43
6. 35 ^{ef} -36 ^{ef}	10. 43-44 ^{ab}	386-387 ^{ab}	7. 44-45 ^{ab}
6. 36 ^{ef} -38	10. 44 ^{cd} -46	387 ^{cd} -389	7. 45 ^{cd} -47
72*, 1-3	10. 47-48 ^{ab}	390-391 ^{ab}	7. 48-49 ^{ab}
73*	—	—	—
72*, 4	10. 48 ^{cd}	391 ^{cd}	7. 49 ^{cd}
74*	—	—	7. 50-52 ^{ab}
6. 39	10. 49	392	7. 52 ^{cd} , 52½
6. 40-42	10. 50-52	393-395	7. 53½-55½
75*	—	—	7. 56½-59½
6. 43-46	10. 53-56	396-399	7. 60½-63½
7. 1	11. 1	400	8. 1
7. 2 ^{ab}	11. 2 ^{ab}	401 ^{ab}	—
76* (subst., 2 ^{ab})	—	—	8. 2 ^{ab}
7. 2 ^{cd} -13	11. 2 ^{cd} -13	401 ^{cd} -412	8. 2 ^{cd} -13
7. 14 ^{ab}	11. 14 ^{ab}	413 ^{ab}	8. 14 ^{ab}
77* (subst., 14 ^{ab})	—	—	8. 15 ^{ab}
7. 14 ^{cd}	11. 14 ^{cd}	413 ^{cd}	8. 14 ^{cd}
7. 15-16	11. 15-16	414-415	8. 15 ^{cd} -16, 16½
7. 17-24 ^{abc}	11. 17-24 ^{abc}	416-423 ^{abc}	8. 17½-24½ ^{abc}
7. 24 ^{cd} -25 ^{cd}	11. 24 ^{cd} -25	—	8. 24½ ^{cd} , 25, 26 ^{ab}
7. 25 ^{ef} -26 ^{ef}	11. 26 ^{abc}	—	8. 26 ^{cd} , 27 ^{cd}
7. 26 ^{bcd}	11. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	423 ^{cd} -424 ^{ab}	8. 27 ^{bcd}
7. 26 ^{ef} -42	11. 27 ^{cd} -43	424 ^{cd} -440	8. 27½, 28½-43½
8. 1-4	12. 1-4	441-444	9. 1-4
8. 5	12. 5	445	9. 5 ^{cd} , 5½
8. 6-7	12. 6-7	446-447	9. 6½-7½
8. 8 ^{ab}	12. 8 ^{ab}	448 ^{ab}	9. 5 ^{ab}
8. 8 ^{cd} -9	12. 8 ^{cd} -9	448 ^{cd} -449	9. 8½, 9
8. 10-12	12. 10-12	450-452	9. 10-12
78*	—	—	—
8. 13-41	12. 13-41	453-481	9. 13-41
79*	12. 42 ^{ab}	482 ^{ab}	9. 42 ^{ab}
8. 42-43 ^{ab}	12. 42 ^{cd} -43	482 ^{cd} -483	9. 42 ^{cd} -43
80*	—	—	9. 44 ^{ab}
8. 43 ^{cd} -45 ^{ab}	12. 44-45 ^{cd}	484-485	9. 44 ^{cd} -46 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
8. 45 ^{ed}	12. 45 ^{ed}	486	9. 46 ^{ed}
9. 1-19	13. 1-19	487-505	10. 1-19
81*	—	—	—
9. 20 ^{ab ed}	13. 20	506	10. 20
82*	—	—	10. 21 ^{ab}
9. 20 ^{ed} -21 ^{ed}	13. 21-22 ^{ab}	507-508 ^{ab}	10. 21 ^{ed} , 22
9. 21 ^{ed}	13. 22 ^{ed}	508 ^{ed}	10. 22 $\frac{1}{2}$
9. 22-26	13. 23-27	509-513	10. 23 $\frac{1}{2}$ -27 $\frac{1}{2}$
83*	13. 28-29 ^{ab}	514-515 ^{ab}	10. 28 $\frac{1}{2}$, 29 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
9. 27 ^{ab ed}	13. 29 ^{ed} -30 ^{ab}	515 ^{ed} -516 ^{ab}	10. 29 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 30 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
9. 27 ^{ed} -28	13. 30 ^{ed} -31	516 ^{ed} -517	10. 30 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 31 $\frac{1}{2}$
84*	13. 32 ^{ab}	518 ^{ab}	10. 32 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
9. 29	13. 32 ^{ed} -33 ^{ab}	518 ^{ed} -519 ^{ab}	10. 32 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 33
9. 30-35 ^{ab}	13. 33 ^{ed} -38 ^{ed}	519 ^{ed} -524	10. 34-39 ^{ab}
9. 35 ^{ed}	13. 38 ^{ed}	525	10. 39 ^{ed}
10. 1-3	14. 1-3	526-528	11. 1-3
85*	14. 4	529	11. 4
10. 4-12	14. 5-13	530-538	11. 5-13
86*	—	—	11. 13 $\frac{1}{2}$
10. 13-16 ^{ed}	14. 14-17	539-542	11. 14 $\frac{1}{2}$ -17 $\frac{1}{2}$
87*	14. 18-19 ^{ab}	543-544 ^{ab}	11. 18 $\frac{1}{2}$, 19 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
10. 16 ^{ed} -27 ^{ed}	14. 19 ^{ed} -30 ^{ed}	544 ^{ed} -555	11. 19 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -30 $\frac{1}{2}$
10. 27 ^{ed} -36 ^{ab}	14. 30 ^{ed} -39 ^{ab}	556 ^{ab} -564	11. 31, 32-40 ^{ab}
10. 36 ^{ed}	14. 39 ^{ed}	565	11. 40 ^{ed}
11. 1-16	15. 1-16	566-581	12. 1-16
88*	15. 17 ^{ab}	582 ^{ab}	12. 17 ^{ab}
11. 17-21 ^{ab}	15. 17 ^{ed} -21	582 ^{ed} -586	12. 17 ^{ed} -21
11. 21 ^{ed} -22	15. 22-23 ^{ab}	587-588 ^{ab}	12. 21 $\frac{1}{2}$, 22, 22 $\frac{1}{2}$
11. 23-26	15. 23 ^{ed} -27 ^{ab}	588 ^{ed} -592 ^{ab}	12. 23 $\frac{1}{2}$ -26 $\frac{1}{2}$
11. 27-29 ^{ab}	15. 27 ^{ed} -29	592 ^{ed} -594	12. 27, 28-29
89*	15. 30 ^{ab}	595 ^{ab}	—
11. 29 ^{ed} -31 ^{ab}	15. 30 ^{ed} -32 ^{ab}	595 ^{ed} -597 ^{ab}	12. 30-31
11. 31 ^{ed} -32 ^{ed}	15. 32 ^{ed} -33	597 ^{ed} -598	12. 31 $\frac{1}{2}$, 32 $\frac{1}{2}$
11. 32 ^{ed}	15. 34 ^{ab}	599 ^{ab}	12. 33 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
90*	15. 34 ^{ed} -35	599 ^{ed} -600	—
11. 33-36 ^{ab}	15. 36-39 ^{ed}	601-604 ^{ab}	12. 33 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -36 $\frac{1}{2}$
11. 36 ^{ed} -41	15. 39 ^{ed} -44	604 ^{ed} -609	12. 37, 38-42
App I (No. 1)	—	—	13. 1-21

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
12. 1 ^{ab}	16. 1 ^{ab}	610 ^{ab}	57. 1 ^{ab}
91*	—	—	57. 1 ^{cd}
92*	16. 2 ^{ab}	611 ^{ab}	57. 2 ^{ab}
12. 1 ^{cd}	16. 1 ^{cd} (= 2 ^{cd})	610 ^{cd} (= 611 ^{cd})	57. 2 ^{cd}
12. 2-3	16. 3-4	612-613	57. 3-4
12. 4 ^{abcd}	16. 5	614	57. 5 ^{cdab}
12. 4 ^{ef} -5 ^{cd}	16. 6-7 ^{ab}	615-616 ^{ab}	57. 5½, 6½
12. 5 ^{ef} -8 ^{cd}	16. 7 ^{cd} -10	616 ^{cd} -619	57. 7, 8-10
12. 8 ^{ef} -12 ^{cd}	16. 11-15 ^{ab}	620-624 ^{ab}	57. 10½, 11½-14½
12. 12 ^{ef} -14 ^{ab}	16. 15 ^{cd} -17 ^{ab}	624 ^{cd} -626 ^{ab}	57. 15½, 16, 16½
12. 14 ^{cd}	16. 17 ^{cd} -18 ^{ab}	626 ^{cd} -627 ^{ab}	57. 17½
12. 15-21	16. 18 ^{cd} -25 ^{ab}	627 ^{cd} -634 ^{ab}	57. 18½-24½
93*	16. 25 ^{cd}	634 ^{cd}	—
12. 22-24 ^{ab}	16. 26-28 ^{ab}	635-637 ^{ab}	57. 25½, 26, 27
12. 24 ^{cd} -32	16. 28 ^{cd} -36	637 ^{cd} -645	57. 27½, 28½-35½
12. 33 ^{ab}	16. 37 ^{ab}	646 ^{ab}	—
12. 33 ^{cd} -34	16. 37 ^{cd} -38	646 ^{cd} -647	57. 52, 52½
94*	—	—	57. 53½
12. 35-42 ^{ab}	16. 39-46 ^{ab}	648-655 ^{ab}	57. 54½-61½ ^{ab}
95*	—	—	—
12. 42 ^{cd} -47	16. 46 ^{cd} -51	655 ^{cd} -660	57. 61½ ^{cd} -66½
96*	—	—	57. 67
12. 48-55	17. 1-8	661-668	58. 1-8
12. 56	17. 9	—	58. 9
12. 57-68 ^{ab}	17. 10-21 ^{ab}	669-680 ^{ab}	58. 10-21 ^{ab}
97*	17. 21 ^{cd} -22 ^{ab}	680 ^{cd} -681 ^{ab}	58. 21 ^{cd} , 21½
12. 68 ^{cd}	17. 22 ^{cd}	681 ^{cd}	58. 22
98*	17. 23 ^{ab}	682 ^{ab}	58. 23 ^{ab}
12. 69	17. 23 ^{cd}	682 ^{cd} -683 ^{ab}	58. 23 ^{cd} , 24 ^{ab}
99*	—	683 ^{cd}	58. 24 ^{cd}
100*	17. 24	684	58. 25
12. 70-71	17. 25-26	685-686	58. 26-27
13. 1-6	18. 1-6	687-691 †	59. 1-6
13. 7	18. 7	692	—
101* (subst., 7)	—	—	59. 7
13. 8-23 ^{ab}	18. 8-23 ^{ab}	693-708 ^{ab}	59. 8-22, 23½

† One line om. in counting.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
13. 23 ^{ed} -25	18. 23 ^{ed} -25	708 ^{ed} -710	59. 23, 24-25
14. 1-4	19. 1-4	711-714	60. 1-4
102*	—	—	60. 5 ^{ab}
14. 5 ^{ab}	19. 5 ^{ab}	715 ^{ab}	60. 5 ^{ed}
14. 5 ^{ed}	19. 5 ^{ed}	715 ^{ed}	—
14. 6-10 ^{ab}	19. 6-10 ^{ab}	716-720 ^{ab}	60. 6-10 ^{ab}
103*	19. 10 ^{ed}	720 ^{ed}	—
14. 10 ^{ed}	19. 11	721	60. 10 ^{ed} , 10 $\frac{1}{2}$
14. 11-22 ^{ab}	19. 12-23 ^{ab}	722-733 ^{ab}	60. 11 $\frac{1}{2}$ -22 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
104*	—	—	—
14. 22 ^{ed} -25 ^{ab}	19. 23 ^{ed} -26 ^{ab}	733 ^{ed} -736 ^{ab}	60. 22 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -25 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
14. 25 ^{ed}	19. 26 ^{ed}	736 ^{ed}	60. 25 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
105* (subst., 25 ^{ed})	—	—	—
14. 26-29	19. 27-30	737-740	60. 26 $\frac{1}{2}$ -29 $\frac{1}{2}$
14. 30 ^{ab}	—	—	60. 31 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
14. 30 ^{ed}	19. 31 ^{ab}	741 ^{ab}	60. 30 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
106*	—	—	60. 30 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
14. 31-33 ^{ab}	19. 31 ^{ed} -33	741 ^{ed} -743	60. 31 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -33 $\frac{1}{2}$
107*	19. 34 ^{ab}	741 ^{ab}	60. 34 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
14. 33 ^{ed}	19. 34 ^{ed}	744 ^{ed}	60. 34 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
14. 34	—	—	60. 35 $\frac{1}{2}$
14. 35-36	19. 35-36	745-746	60. 36 $\frac{1}{2}$ -37 $\frac{1}{2}$
14. 37 ^{ab}	19. 37 ^{ab}	747 ^{ab}	60. 38 $\frac{1}{2}$ ^{ab} (= 43 $\frac{1}{2}$ ^{ab})
14. 37 ^{ed} -41 ^{ab}	19. 37 ^{ed} -41 ^{ab}	747 ^{ed} -751 ^{ab}	60. 38 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -42 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
14. 41 ^{ed}	—	—	60. 42 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
14. 42	—	—	60. 43 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 44
14. 43	19. 41 ^{ed} -42 ^{ab}	751 ^{ed} -752 ^{ab}	60. 45
108*	19. 42 ^{ed}	752 ^{ed}	60. 46 ^{ab}
14. 44-47 ^{ab}	19. 43-46 ^{ab}	753-756 ^{ab}	60. 46 ^{ed} -49
109*	19. 46 ^{ed}	756 ^{ed}	60. 50 ^{ab}
14. 47 ^{ed} -50 ^{ed}	19. 47-50 ^{ab}	757-760 ^{ab}	60. 50 ^{ed} -53
14. 50 ^{ed}	58. 34 ^{ab}	2890 ^{ab}	60. 53 $\frac{1}{2}$
110*	19. 50 ^{ed} -52 ^{ab}	760 ^{ed} -762 ^{ab}	—
14. 51-52 ^{ed}	58. 34 ^{ed} -36 ^{ab}	2890 ^{ed} -2892 ^{ab}	60. 54 $\frac{1}{2}$ -55 $\frac{1}{2}$
14. 52 ^{ed} -55 ^{ab}	58. 36 ^{ed} -39 ^{ab}	2892 ^{ed} -2895 ^{ab}	60. 56, 57-58, 58 $\frac{1}{2}$
14. 55 ^{ed} -57	58. 39 ^{ed} -41	2895 ^{ed} -2897	60. 59, 60-61
111*, 112*, 113*	58. 42-43	2898-2899	—
14. 58-64 ^{ab}	19. 52 ^{ed} -58 ^{ed}	762 ^{ed} -768	60. 62-68 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
14. 64 ^{ed}	19. 58 ^{er}	769	60. 68 ^{ed}
15. 1-3	20. 1-3	770-772	61. 1-3
114*	20. 4	773	—
15. 4-24 ^{ab}	20. 5-25 ^{ab}	774-794 ^{ab}	61. 4-24 ^{ab}
115*	20. 25 ^{ed}	794 ^{ed}	61. 24 ^{ed}
15. 24 ^{ed} -34	20. 26-36	795-805	61. 25-35
116*	20. 37-39	806-808	—
15. 35 ^{ab}	20. 40 ^{ab}	810 ^{ab}	61. 36 ^{ab}
117*	20. 40 ^{ed} -41 ^{ab}	810 ^{ed} , 809 ^{ab}	—
15. 35 ^{ed} -42	20. 41 ^{ed} -48	809 ^{ed} , 811-817	61. 36 ^{ed} -43
118*	20. 49-50	818-819	—
15. 43	20. 51	820	61. 44
16. 1-3	21. 1-3	821-823	62. 1-3
16. 4	21. 4	824	62. 3½, 4½ ^{ab}
[41. 2-3 ^{ed}	—	—	62. 4½ ^{ed} , 5½, 6
41. 3 ^{er}	21. 5 ^{ab}	825 ^{ab}	62. 7 ^{ab}
41. 4-5]	—	—	62. 7 ^{ed} -8, 8½
16. 5 ^{ab} ^{ed}	21. 5 ^{ed} -6 ^{ab}	825 ^{ed} -826 ^{ab}	62. 9½
16. 5 ^{er} -7 ^{ab}	21. 6 ^{ed} -8 ^{ab}	826 ^{ed} -828 ^{ab}	62. 10, 11-12 ^{ab}
119*	—	—	62. 12 ^{ed}
[41. 6 ^{ed} -7]	—	—	62. 13, 13½
16. 7 ^{ed}	21. 8 ^{ed}	828 ^{ed}	—
120*	21. 9	829	62. 14½
16. 8-17	21. 10-19	830-839	64. 1-10
120A*	—	—	64. 10½
16. 18-19	21. 20-21	840-841	64. 11½-12½
121*	—	—	64. 13½
16. 20-33	21. 22-35	842-855	64. 14½-27½
122*	—	—	64. 28½
16. 34 ^{ab}	21. 36 ^{ab}	856 ^{ab}	64. 29
123*	—	—	64. 30
16. 34 ^{ed} -35 ^{ab}	21. 36 ^{ed} -37 ^{ab}	856 ^{ed} -857 ^{ab}	64. 31
16. 35 ^{ed} -36 ^{ed}	21. 37 ^{ed} -38	857 ^{ed} -858	64. 32 ^{ed} -33
16. 36 ^{er}	21. 39 ^{ab}	859 ^{ab}	64. 32 ^{ab}
16. 37	21. 39 ^{ed} ^{er}	859 ^{ed} -860 ^{ab}	64. 34
16. 38	21. 40	860 ^{ed} , 861	64. 35
124*	—	—	—
17. 1-6 ^{ed}	22. 1-6 ^{ed}	862-867	65. 1-6

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
17. 6 ^{ef} -7	22. 6 ^{ef} -7	868-869 ^{ab}	65. 7-8 ^{ab}
125*	22. 8 ^{ab}	869 ^{ed}	65. 8 ^{ed}
17. 8	22. 8 ^{ed} -9 ^{ab}	870	65. 9
126*	22. 9 ^{ed}	871 ^{ab}	65. 9 $\frac{1}{2}$
17. 9-29 ^{ab}	22. 10-29 ^{ab}	871 ^{ed} -891	65. 10 $\frac{1}{2}$ -30 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
17. 29 ^{ed}	22. 29 ^{ed}	892	65. 30 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
17. 30-38	23. 1-9	893-901	14. 1-9
127*	23. 10	902	14. 10
17. 39-42 ^{ab}	23. 11-14 ^{ab}	903-906 ^{ab}	14. 11-14 ^{ab}
128*	23. 14 ^d -16 ^{ab}	906 ^d -908 ^{ab}	14. 14 ^d -16 ^{ab}
17. 42 ^d -43 ^{ed}	23. 16 ^d -17	908 ^d -909	14. 16 ^d , 17
17. 43 ^{ef} -44 ^{ed}	23. 18-19 ^{ab}	910-911 ^{ab}	14. 17 $\frac{1}{2}$ -18 $\frac{1}{2}$
17. 44 ^{ef} -45	23. 19 ^d -20	911 ^{ed} -912	14. 19, 20
129*	—	—	—
17. 46-47	23. 21-22	913-914	14. 21-22
17. 48-49 ^{ab}	24. 1-2 ^{ab}	915-916 ^{ab}	15. 1, 1 $\frac{1}{2}$
17. 49 ^{ed} -51	24. 2 ^d -4	916 ^{ed} -918	15. 2 $\frac{1}{2}$ -3 $\frac{1}{2}$, 4
17. 52-53	24. 5-6	919-920	15. 4 $\frac{1}{2}$, 5 $\frac{1}{2}$, 6
17. 54-78	24. 7-31	921-944	15. 7-31
130*	24. 32	945	15. 32
17. 79-86 ^{ed}	24. 33-40	946-953	15. 33-40
17. 86 ^{ef}	24. 41 ^{ab}	954 ^{ab}	15. 41 ^{ab}
131*	—	—	15. 41 ^{ed}
17. 87-92 ^{ed}	24. 41 ^{ed} -47 ^{ab}	954 ^{ed} -960 ^{ab}	15. 42-47
17. 92 ^{ef}	24. 47 ^{ed}	960 ^{ed}	15. 48 ^{ab}
132*	—	—	15. 48 ^{ed}
17. 93-94 ^{ed}	24. 48-49	961-962	15. 49-50
17. 94 ^{ef} -95 ^{ed}	24. 50-51 ^{ab}	963-964 ^{ab}	15. 50 $\frac{1}{2}$, 51, 52 ^{ab}
17. 95 ^{ef} -101 ^{ed}	24. 51 ^{ed} -57	964 ^{ed} -970	15. 52 ^{ed} -58
17. 101 ^{ef} -103 ^{ed}	24. 58-60 ^{ab}	971-973 ^{ab}	15. 58 $\frac{1}{2}$, 59 $\frac{1}{2}$ -60 $\frac{1}{2}$
17. 103 ^{ef} -108 ^{ab}	24. 60 ^{ed} -65 ^{ab}	973 ^{ed} -978 ^{ab}	15. 61, 62-66 ^{ab}
133*	—	—	15. 66 ^{ed}
17. 108 ^{ed} -109 ^{ab}	24. 65 ^{ed} -66 ^{ab}	978 ^{ed} -979 ^{ab}	—
17. 109 ^{ed}	24. 66 ^{ed}	979 ^{ed}	15. 67 ^{ab}
134*	24. 67 ^{ab}	980 ^{ab}	15. 67 ^{ed}
135*	24. 67 ^{ed}	980 ^{ed}	15. 72 ^{ed}
136*	—	—	—
17. 110-112 ^{ab}	24. 68-70 ^{ab}	981-983 ^{ab}	15. 68-70 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
137*	—	—	15. 70 ^{ed}
17. 112 ^{ed} -113 ^{ab}	24. 70 ^{ed} -71 ^{ab}	983 ^{ed} -984 ^{ab}	15. 71 ^{ab} , 73 ^{ed}
17. 113 ^{ed} -114	24. 71 ^{ed} -72	984 ^{ed} -985	15. 71 ^{ed} -72 ^{ab} , 73 ^{ab}
17. 115 ^{ab}	24. 73 ^{ab}	986 ^{ab}	15. 74 ^{ab}
138*, 139*	—	—	—
17. 115 ^{ed} -119 ^{ed}	24. 73 ^{ed} -77	986 ^{ed} -990	15. 74 ^{ed} -78
17. 119 ^{ed} -120 ^{ab}	24. 78 ^{ab,ed}	991	15. 79
17. 120 ^{ed}	24. 78 ^{ed}	992	15. 79½
18. 1-9	25. 1-9	993-1001	16. 1-9
140*	25. 10	1002	—
141*	—	—	—
18. 10-17 ^{ab}	25. 11-18 ^b	1003-1010 ^{ab}	16. 10-17 ^{ab}
18. 17 ^{ed}	25. 18 ^{ed}	1010 ^{ed}	16. 17 ^{ed} (= 20½)
18. 18-22 ^{ed}	25. 19-23	1011-1015	16. 18-20, 21½-22½
18. 22 ^{ed} -25 ^{ed}	25. 24-27 ^{ab}	1016-1019 ^{ab}	16. 23, 24-26
18. 25 ^{ed} -29	25. 27 ^{ed} -31	1019 ^{ed} -1023	16. 26½, 27½-30½
142*	25. 32	1024	—
18. 30-35 ^{ab}	25. 33-38 ^{ab}	1025-1030 ^{ab}	16. 31½-34½, 35, 36
143*	—	—	—
18. 35 ^{ed}	25. 38 ^{ed}	1030 ^{ed}	16. 36½
18. 36 ^{ab,ed}	25. 39	1031	16. 37½ ^{ad,ab}
18. 36 ^{ed} -40 ^{ab}	25. 40-43 ^{ed}	1032-1035	16. 38, 39-42 ^{ab}
18. 40 ^{ed}	25. 43 ^{ed}	1036	16. 42 ^{ed}
18. 41-45 ^{ab}	26. 1-5 ^{ab}	1037-1041 ^{ab}	17. 1-3, 3½, 4½
18. 45 ^{ed} -47	26. 5 ^{ed} -7	1041 ^{ed} -1043	17. 5½, 6-7
18. 48-49	26. 8-9	1044-1045	17. 8, 8½, 9
144*	26. 10 ^{ab}	1046 ^{ab}	—
145*	—	—	—
18. 50-55 ^{ab}	26. 10 ^{ed} -15	1046 ^{ed} -1051	17. 10-14, 14½
18. 55 ^{ed} -57	26. 16-18 ^{ab}	1052-1054 ^{ab}	17. 15½, 16, 17
18. 58-68 ^{ab}	26. 18 ^{ed} -28	1054 ^{ed} -1064	17. 18-28 ^{ab}
146*	26. 29-30 ^{ab}	1065-1066 ^{ab}	17. 28 ^{ed} -29
18. 68 ^{ed,ed} -70 ^{ab}	26. 30 ^{ed} -32	1066 ^{ed} -1068	17. 30-32 ^{ab}
147*	—	—	—
18. 70 ^{ed} -76 ^{ab}	26. 33-38 ^{ed}	1069-1074	17. 32 ^{ed} -35 ^{ab}
18. 76 ^{ed}	26. 38 ^{ed}	1075	17. 35 ^{ed} -41 ^{ab}
19. 1-3	27. 1-3	1076-1078	17. 41 ^{ed}
148*	—	1079 ^{ab}	18. 1-3

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
19. 4-9	27. 4-9	1079 ^{ed} -1085 ^{ab}	18. 4-9
149*	27. 10 ^{ab}	1085 ^{ed}	18. 10 ^{ab}
150*	27. 10 ^{ed}	1086 ^{ab}	—
151*	—	—	18. 10 ^{ed}
152*	27. 11 ^{ab}	1086 ^{ed}	—
153*, 154*	27. 11 ^{ed} -12 ^{ab}	1087	18. 11
155*	—	—	—
19. 10 ^{abed}	27. 12 ^{ed} -13 ^{ab}	1088	18. 12
19. 10 ^{ed} -14	27. 13 ^{ed} -17	1089-1093 ^{ab}	18. 12½, 13½-16½
156*	27. 18-19 ^{ab}	1093 ^{ed} -1094	18. 18½, 19
157*	27. 19 ^{ed}	1095 ^{ab}	—
158*, 159*	—	—	18. 19½, 20½ ^{ab}
19. 15	27. 20	1095 ^{ed} -1096 ^{ab}	18. 17½
19. 16 ^{ab}	27. 21 ^{ab}	1096 ^{ed}	—
19. 16 ^{ed} -20 ^{ed}	27. 21 ^{ed} -25	1097-1101 ^{ab}	18. 20½ ^{ed} -24½
19. 20 ^{ed}	27. 26 ^{ab}	1101 ^{ed}	18. 25½ ^{ab}
160*	—	—	18. 25½ ^{ed}
19. 21-22 ^{ed}	27. 26 ^{ed} -28 ^{ab}	1102-1103	18. 26½-27½
19. 22 ^{ed}	27. 28 ^{ed}	1104 ^{ab}	18. 28½ ^{ab}
161*	—	—	18. 28½ ^{ed}
19. 23-27 ^{ed}	27. 29-33	1104 ^{ed} -1109 ^{ab}	18. 29½-33½
19. 27 ^{ed} -29 ^{ed}	27. 34-36 ^{ab}	1109 ^{ed} -1111	18. 34, 35-36
19. 29 ^{ed} -30 ^{ab}	27. 36 ^{ed} -37 ^{ab}	1112	18. 36½, 37½ ^{ab}
162*	—	—	18. 37½ ^{ed}
19. 30 ^{ed} -31	27. 37 ^{ed} -39 ^{ab}	1113-1114	18. 38½-39½
19. 32 ^{ab}	27. 39 ^{ed}	1115 ^{ab}	—
163* (subst., 32 ^{ab})	—	—	18. 40½ ^{ab}
19. 32 ^{ed} -35 ^{ab}	27. 40-42 ^{ed}	1115 ^{ed} -1118 ^{ab}	18. 40½ ^{ed} -43½ ^{ab}
19. 35 ^{ed}	27. 42 ^{ed}	1118 ^{ed}	18. 43½ ^{ed}
19. 36-39 ^{ed}	28. 1-4 ^{ed}	1119-1122 ^{ed}	19. 1-4 ^{ed}
164*	—	—	—
19. 39 ^{ed} -41 ^{ed}	28. 4 ^{ed} -6	1122 ^{ed} -1124	19. 4 ^{ed} -6
19. 41 ^{ed} -45 ^{ab}	28. 7-10	1125-1128	19. 6½, 7½-9½, 10
19. 45 ^{ed}	28. 11	1129	19. 10½, 11½ ^{ab}
165*	—	—	19. 11½ ^{ed}
19. 46-47 ^{ab}	28. 12-13 ^{ab}	1130-1131 ^{ab}	19. 12½-13½ ^{ab}
166*	—	—	19. 13½ ^{ed}
19. 47 ^{ed}	28. 13 ^{ed}	1131 ^{ed}	19. 14½ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
167*	28. 14 ^{ab}	1132 ^{ab}	—
19. 48 ^{ad}	28. 14 ^{ad} -15 ^{ab}	1132 ^{ad} -1133 ^{ab}	19. 14½ ^{ad} -15½ ^{ab}
19. 48 ^{ad} -51	28. 15 ^{ad} -18	1133 ^{ad} -1136	19. 15½ ^{ad} -18½
168*	28. 19-20	1137-1138	—
19. 52-53	28. 21-22	1139-1140	19. 22½, 23½
19. 54-56	28. 23-25	1141-1143	19. 19½-21½
169*	28. 26-30	1144-1148	—
19. 57-58 ^{ab}	28. 31-32 ^{ab}	1149-1150 ^{ab}	19. 24½-25½ ^{ab}
170*	—	—	19. 25½ ^{ad}
19. 58 ^{ad} -59	28. 32 ^{ad} -33	1150 ^{ad} -1151	19. 27, 26½
171*	28. 34 ^{ab}	1152 ^{ab}	19. 28 ^{ab}
19. 60-63	28. 34 ^{ad} -38 ^{ab}	1152 ^{ad} -1156 ^{ab}	19. 28 ^{ad} , 28½, 29½-31½
19. 64 ^{ab}	—	—	19. 32
172* (subst., 64 ^{ab})	28. 38 ^{ad}	1156 ^{ad}	—
19. 64 ^{ad} -73	28. 39-48 ^{ab}	1157-1166 ^{ab}	19. 33, 33½, 34½-41½
173*	—	—	19. 42 ^{ab}
19. 74-75 ^{ab}	28. 48 ^{ad} -49 ^{ad}	1166 ^{ad} -1167	19. 42 ^{ad} , 43, 44 ^{ab}
19. 75 ^{ad}	28. 49 ^{ad}	1168	19. 44 ^{ad}
20. 1-6 ^{ab}	29. 1-6 ^{ab}	1169-1174 ^{ab}	20. 1-6 ^{ab}
174*	—	—	20. 6 ^{ad} , 7
20. 6 ^{ad} -10 ^{ad}	29. 6 ^{ad} -11 ^{ab}	1174 ^{ad} -1179 ^{ab}	20. 8-11, 11½, 12½ ^{ab}
20. 10 ^{ad} -11 ^{ad}	29. 11 ^{ad} -12	1179 ^{ad} -1180	20. 12½ ^{ad} -13½
20. 11 ^{ad}	29. 13 ^{ab}	1181 ^{ab}	20. 14½ ^{ab}
175*	—	—	20. 14½ ^{ad}
20. 12-13	29. 13 ^{ad} -15 ^{ab}	1181 ^{ad} -1183 ^{ab}	20. 15½, 16-17 ^{ab}
176*	—	—	20. 17 ^{ad} , 17½
20. 14-15	29. 15 ^{ad} -17 ^{ab}	1183 ^{ad} -1185 ^{ab}	20. 18½-19½
177*	—	—	—
20. 16-18	29. 17 ^{ad} -20 ^{ab}	1185 ^{ad} -1188 ^{ab}	20. 20½-21½, 22, 22½
20. 19-29 ^{ad}	29. 20 ^{ad} -31 ^{ab}	1188 ^{ad} -1199 ^{ab}	20. 23½-33½
20. 29 ^{ad}	29. 31 ^{ad}	1199 ^{ad}	20. 34½ ^{ab}
178*	—	—	20. 34½ ^{ad}
20. 30	29. 32	1200	20. 35½
179*	29. 33	1201	—
20. 31-32 ^{ad}	29. 34-35	1202-1203	20. 36½-37½
180*	—	—	—
20. 32 ^{ad}	29. 36 ^{ab}	1204 ^{ab}	20. 38
181*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
182*	29. 36 ^{ed}	1204 ^{ed}	—
183*	—	—	—
21. 1-9	30. 1-9	1205-1213	21. 1-9
21. 10	30. 10	1214	21. 11½
21. 11	30. 11	1215	21. 12, 10 ^{ab}
21. 12	30. 12	1216	21. 10 ^{ed} , 10½
21. 13-14	30. 13-14	1217-1218	21. 13-14
184*	—	—	21. 15
21. 15-23	30. 15-23	1219-1227	21. 16-24
185*	30. 24	1228	21. 33
186*	—	—	21. 25
21. 24-26 ^{ed}	30. 25-27	1229-1231	21. 26, 26½, 27½, 28½ ^{ab}
21. 26 ^{ed} -27 ^{ed}	30. 28-29 ^{ab}	1232-1233 ^{ab}	21. 28½ ^{ed} , 29½
21. 27 ^{ed} -29	30. 29 ^{ed} -31	1233 ^{ed} -1235	21. 30, 31-32
21. 30-41	30. 32-43	1236-1247	21. 34-45
187*	—	—	21. 45½
21. 42	30. 44	1248	21. 46½
22. 1-2	31. 1-2	1249-1250	22. 1-2
22. 3 ^{ab}	31. 3 ^{ab}	1251 ^{ab}	—
188* (subst., 3 ^{ab})	—	—	22. 3 ^{ab}
22. 3 ^{ed} -4 ^{ed}	31. 3 ^{ed} -5 ^{ab}	1251 ^{ed} -1253 ^{ab}	22. 3 ^{ed} , 4, 4½
189*	31. 5 ^{ed} (= 16 ^{ab})	1253 ^{ed} (= 1265 ^{ab})	—
22. 5-10 ^{ab}	31. 6-11 ^{ab}	1254-1259 ^{ab}	22. 5½-10½ ^{ab}
190*	31. 11 ^{ed}	1259 ^{ed}	22. 10½ ^{ed}
22. 10 ^{ed} -13 ^{ed}	31. 12-15 ^{ab}	1260-1263 ^{ab}	22. 11, 12-14
191*	31. 15 ^{ed}	1263 ^{ed}	22. 15 ^{ab}
22. 13 ^{ed} -15 ^{ab}	31. 15 ^{ed} , 16 ^{ed} -17	1264, 1265 ^{ed} -1266	22. 15 ^{ed} , 16, 17 ^{ab}
22. 15 ^{ed}	31. 18	1267	22. 18 ^{ed} , 18½
22. 16 ^{ab}	31. 19 ^{ab}	1268 ^{ab}	22. 21½ ^{ed}
22. 16 ^{ed}	31. 19 ^{ed} -20 ^{ab}	1268 ^{ed} -1269 ^{ab}	22. 22, 23 ^{ab}
192*	—	—	22. 23 ^{ed} , 24 ^{ab}
22. 17	31. 21	1270	22. 17 ^{ed} -18 ^{ab}
22. 18 ^{ab}	31. 20 ^{ed} (= 22 ^{ab})	1269 ^{ed} (= 1271 ^{ab})	22. 19½ ^{ab}
22. 18 ^{ed}	31. 22 ^{ed}	1271 ^{ed}	22. 19½ ^{ed}
22. 19 ^{ab}	31. 23	1272	22. 25 ^{ab} , 24 ^{ed}
22. 19 ^{ed}	31. 24 ^{ab}	1273 ^{ab}	22. 25 ^{ed}
22. 20	31. 24 ^{ed} -25 ^{ab}	1273 ^{ed} -1274 ^{ab}	22. 27
22. 21	31. 25 ^{ed}	1274 ^{ed}	22. 20½ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
193*	31. 26	1275 ^{ab}	—
194*	—	—	22. 20½ ^{cd} —21½ ^{ab}
22. 22—23 ^{ab}	31. 26 ^{cd} —27	1275 ^{cd} —1276	22. 26, 28 ^{ab}
22. 23 ^{cd}	31. 28 ^{ab}	1277	22. 28 ^{cd}
195*	31. 28 ^{cd}	1278 ^{ab}	—
22. 24—31	31. 29—36	1279—1286	22. 29—34, 36, 35
22. 32	31. 37	1287	22. 37, 36½
22. 33—35	31. 38—40	1288—1290	22. 38, 38½, 39½, 40
196*	31. 41	1291	22. 41
22. 36—37 ^{cd}	31. 42—43	1292—1293	22. 42—43
22. 37 ^{cd} —38 ^{cd}	31. 44—45 ^{ab}	1294—1295 ^{ab}	22. 44, 44½
22. 38 ^{cd}	31. 45 ^{cd}	1295 ^{cd}	22. 45½ ^{ab}
197*	—	—	22. 45½ ^{cd}
22. 39—40	31. 46—47	1296—1297	22. 46, 47, 47½
22. 41—45 ^{ab}	31. 48—52 ^{ab}	1298—1302 ^{ab}	22. 48½—52½ ^{ab}
198*	31. 52 ^{cd}	1302 ^{cd}	22. 52½ ^{cd}
22. 45 ^{cd} —48 ^{cd}	31. 53—56 ^{ab}	1303—1306 ^{ab}	22. 53½—56½ ^{ab}
22. 48 ^{cd} —53	31. 56 ^{cd} —61	1306 ^{cd} —1311	22. 56½ ^{cd} —61½
22. 54—55	31. 62—63	1312—1313	22. 64, 62½ ^{cdab}
22. 56 ^{ab}	31. 64 ^{ab}	1314 ^{ab}	22. 63
199*	—	—	22. 65 ^{ab}
22. 56 ^{cd}	31. 64 ^{cd}	1314 ^{cd}	22. 65 ^{cd}
200*, 201*	31. 66 ^{ab} , 65	1316 ^{ab} , 1315	—
202*	—	—	22. 65½
22. 57 ^{ab}	31. 66 ^{cd}	1316 ^{cd}	22. 66½ ^{ab}
203*	31. 67 ^{ab}	1317 ^{ab}	22. 66½ ^{cd}
22. 57 ^{cd} —58	31. 67 ^{cd} —68	1317 ^{cd} —1318	22. 67½, 68
204*	31. 69—70	1319—1320	22. 69—70
22. 59—60	31. 71—72	1321—1322	22. 71—72
22. 61	31. 73	1323	—
23. 1 ^{ab}	32. 1 ^{ab}	1324 ^{ab}	—
205*	—	—	23. 1, 1½, 2½ ^{ab}
23. 1 ^{cd} —2 ^{ab}	32. 1 ^{cd} —2 ^{ab}	1324 ^{cd} —1325 ^{ab}	23. 2½ ^{cd} —3½ ^{ab}
23. 2 ^{cd}	32. 2 ^{cd}	1325 ^{cd}	—
23. 3	32. 3	1326	23. 4½
206*	32. 4	1327	23. 5
207*	—	—	23. 6
23. 4	32. 5	1328	23. 3½ ^{cd} , 7 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
208*	32. 6	1329	23. 7 ^{ed} -8 ^{ab}
23. 5 ^{ab}	—	—	—
209*	32. 7 ^{ab}	1330 ^{ab}	23. 8 ^{ed}
23. 5 ^{ed}	32. 7 ^{ed}	1330 ^{ed}	—
23. 6	—	—	—
210* (subst., 6)	32. 8	1331	23. 9
23. 7 ^{abed}	32. 9	1332	23. 10
23. 7 ^{ef} -10 ^{ed}	32. 10-13 ^{ab}	1333-1336 ^{ab}	23. 11-14 ^{ab}
23. 10 ^{ef}	32. 13 ^{ed}	1336 ^{ed}	23. 14 ^{ed}
211*	32. 14-15	1337-1338	23. 15-16
212*	32. 16 ^{ab}	1339 ^{ab}	—
23. 11 ^{abed}	32. 16 ^{ed} -17 ^{ab}	1339 ^{ed} -1340 ^{ab}	23. 17
213*	32. 17 ^{ed}	1340 ^{ed}	—
23. 11 ^{ef}	32. 18 ^{ab}	1341 ^{ab}	23. 18 ^{ab}
214*	32. 18 ^{ed}	1341 ^{ed}	—
215*	—	—	23. 18 ^{ed}
23. 12 ^{ab}	32. 19 ^{ab}	1342 ^{ab}	23. 19 ^{ab}
216*	32. 19 ^{ed}	1342 ^{ed}	23. 19 ^{ed}
23. 12 ^{ef} -13 ^{ab}	32. 20-21 ^{ab}	1343-1344 ^{ab}	23. 20-21 ^{ab}
217*	32. 21 ^{ed} -22 ^{ab}	1344 ^{ed} -1345 ^{ab}	23. 21 ^{ed} -22 ^{ab}
23. 13 ^{ed} -14	32. 22 ^{ed} -23	1345 ^{ed} -1346	23. 22 ^{ed} -23
218*	32. 24	1347	23. 24
219*	32. 25	1348	—
23. 15-16 ^{ab}	32. 26-27 ^{ab}	1349-1350 ^{ab}	23. 25-26 ^{ab}
23. 16 ^{ed}	—	—	23. 26 ^{ed}
220* (subst., 16 ^{ed})	32. 27 ^{ed}	1350 ^{ed}	—
23. 17	32. 28	1351	23. 27
221*	—	—	23. 27½, 28½
23. 18 ^{abed}	32. 29 ^{abed}	1352	23. 29½
23. 18 ^{ef} -19 ^{ab}	32. 29 ^{ef} -30 ^{ab}	1353, 1354 ^{ab}	23. 30, 31 ^{ab}
222*	—	—	23. 31 ^{ed} -32 ^{ab}
23. 19 ^{ed} -20	32. 30 ^{ed} -31	1354 ^{ed} -1355	23. 32 ^{ed} -33
23. 21-25	32. 32-36	1356-1360	23. 43½-47½
23. 26-27 ^{ed}	32. 37-38	1361-1362	23. 48, 49-50 ^{ed}
23. 27 ^{ef} -29	32. 39-41 ^{ab}	1363-1365 ^{ab}	23. 50 ^{ed} -52
223*, 224*	—	—	23. 52½, 53½-54½, 55
23. 30-32 ^{ed}	32. 41 ^{ed} -44 ^{ab}	1365 ^{ed} -1368 ^{ab}	23. 34-36
23. 32 ^{ef} -34	32. 44 ^{ed} -46	1368 ^{ed} -1370	23. 36½, 37½-38½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
225*	—	—	—
23. 35-38	32. 47-50	1371-1374	23. 39½-42½
23. 39 ^{ab}	32. 51 ^{ab}	1375 ^{ab}	23. 56 ^{ab}
23. 39 ^{cd}	32. 51 ^{cd}	1375 ^{cd}	23. 56 ^{cd}
226*	—	—	—
23. 40-44 ^{ab}	32. 52-56 ^{ab}	1376-1380 ^{ab}	23. 57-61 ^{ab}
227*	—	—	—
23. 44 ^{cd} -54	32. 56 ^{cd} -66	1380 ^{cd} -1390	23. 61 ^{cd} -71
24. 1-2 ^{cd}	33. 1-2	1391-1392	24. 1-2
24. 2 ^{ef}	33. 3 ^{ab}	1393 ^{ab}	24. 2½
228*	—	—	24. 3½
24. 3 ^{ab}	33. 3 ^{cd}	1393 ^{cd}	24. 4½ ^{ab}
229*	—	—	24. 4½ ^{cd} , 5
24. 3 ^{def}	33. 4	1394	24. 6
230*	—	—	24. 6½
24. 4	33. 5	1395	24. 7½
231*	—	—	—
24. 5-6	33. 6-7	1396-1397	24. 8, 9, 9½
24. 7-8 ^{cd}	33. 8-9	1398-1399	24. 10½, 11, 12 ^{ab}
24. 8 ^{ef} -9	33. 10-11 ^{ab}	1400-1401 ^{ab}	24. 12 ^{cd} -13
232*	—	—	24. 14-15, 15½
24. 10 ^{abcd}	33. 11 ^{cd} -12 ^{ab}	1401 ^{cd} -1402 ^{ab}	24. 16, 17 ^{ab}
24. 10 ^{ef} -11 ^{ab}	33. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	1402 ^{cd} -1403 ^{ab}	24. 17 ^{cd} , 17½
233*	—	—	24. 18½
24. 11 ^{cd} -12 ^{cd}	33. 13 ^{cd} -14	1403 ^{cd} -1404	24. 19½, 20
234*	—	—	24. 21 ^{ab}
24. 12 ^{ef} -13 ^{cd}	33. 15-16 ^{ab}	1405-1406 ^{ab}	24. 21 ^{cd} -22
24. 13 ^{ef} -18 ^{ab}	33. 16 ^{cd} -21 ^{ab}	1406 ^{cd} -1411 ^{ab}	24. 22½, 23½-27½ ^{ab}
235*	—	—	24. 27½ ^{cd}
24. 18 ^{def} -20 ^{cd}	33. 21 ^{cd} -24 ^{ab}	1411 ^{cd} -1414 ^{ab}	24. 28½-30½
236*	33. 24 ^{cd}	1414 ^{cd}	—
24. 20 ^{ef} -25	33. 25-30 ^{ab}	1415-1420 ^{ab}	24. 31, 32-36
237*	—	—	24. 36½
24. 26	33. 30 ^{cd} -31 ^{ab}	1420 ^{cd} -1421 ^{ab}	24. 37½
238*	—	—	24. 38, 39 ^{ab}
24. 27 ^{ab}	33. 31 ^{cd}	1421 ^{cd}	24. 39 ^{cd}
239*	—	—	—
24. 27 ^{cd}	33. 32 ^{ab}	1422 ^{ab}	24. 40 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
240*	—	—	24. 40 ^{cd}
24. 27 ^{ef} -30 ^{cd}	33. 32 ^{cd} -35	1422 ^{cd} -1425	24. 40½, 41½-43½
24. 30 ^{ef}	33. 36 ^{ab}	1426 ^{ab}	24. 44
241*	—	—	24. 45
242*	33. 36 ^{cd} -38	1426 ^{cd} -1428	24. 46-48 ^{ab}
24. 31-33 ^{ab}	33. 39-41 ^{ab}	1429-1431 ^{ab}	24. 48 ^{cd} , 48½, 49½, 50
243*	33. 41 ^{cd}	1431 ^{cd}	—
244*	—	—	24. 50½
24. 33 ^{cd,ef}	33. 42	1432	24. 51½
245*	—	—	—
24. 34	33. 43	1433	24. 52½
246*	33. 44	1434	24. 53½
24. 35	33. 45	1435	24. 54½
24. 36 ^{ab}	33. 46 ^{ab}	1436 ^{ab}	—
247* (subst., 36 ^{ab})	—	—	24. 55½, 56
24. 36 ^{cd} -37	33. 46 ^{cd} -47	1436 ^{cd} -1437	24. 57-58 ^{ab}
248*	—	—	24. 58 ^{cd} -59 ^{ab}
24. 38-39	33. 48-49	1438-1439	24. 59 ^{cd} , 59½, 60½
24. 40 ^{ab}	33. 50 ^{ab}	1440 ^{ab}	24. 61½ ^{ab}
249*	—	—	24. 61½ ^{cd}
24. 40 ^{cd} -41 ^{cd}	33. 50 ^{cd} -51	1440 ^{cd} -1441	24. 62, 63
24. 41 ^{ef} -47 ^{ab}	33. 52-57	1442-1447	24. 63½, 64½-69½ ^{ab}
250*	33. 58 ^{ab}	1448 ^{ab}	—
24. 47 ^{cd} -52	33. 58 ^{cd} -63	1448 ^{cd} -1453	24. 69½ ^{cd} -74½
251*	—	—	24. 75
24. 53	34. 1	1454	25. 1
252*	—	—	25. 2
24. 54	34. 2	1455	25. 3
253*	—	—	25. 4 ^{ab}
24. 55-56	34. 3-4	1456-1457	25. 4 ^{cd} , 4½, 5½
254*	34. 5	1458	25. 6½
24. 57-61	34. 6-10	1459-1463	25. 7½-11½
255*	—	—	25. 12½
256*	34. 11	1464	25. 13½
24. 62-67	34. 12-17	1465-1470	—
257*	34. 18-19 ^{ab}	1471-1472 ^{ab}	—
24. 68-69	34. 19 ^{cd} -21 ^{ab}	1472 ^{cd} -1474 ^{ab}	—
258*, 1-3	34. 21 ^{cd} -22 ^{cd}	1474 ^{cd} -1475	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
258*, 4-9	34. 22 ^{ed} -25 ^{ab}	1476-1478	—
24. 70 ^{abcd}	34. 25 ^{ed} -26 ^{ab}	1479	—
24. 70 ^{ef} -72 ^{ab}	34. 26 ^{ed} -28 ^{ab}	1480-1481	—
259*	34. 28 ^{ed}	1482 ^{ab}	—
24. 72 ^{ed}	34. 29 ^{ab}	1482 ^{ed}	—
260*	34. 29 ^{ed} -30	1483-1484 ^{ab}	—
261*	—	—	—
24. 73-74 ^{ed}	34. 31-32	1484 ^{ed} -1486 ^{ab}	—
24. 74 ^{ef} -76	34. 33-35 ^{ab}	1486 ^{ed} -1488	—
262*	34. 35 ^{ed} -40	1489-1494 ^{ab}	—
24. 77-83 ^{ab}	34. 41-47 ^{ab}	1494 ^{ed} -1500	—
263*	34. 47 ^{ed} -48 ^{ab}	1501	—
24. 83 ^{ed} -84 ^{ab}	34. 48 ^{ed} -49 ^{ab}	1502	—
{ App. I, 2 (subst., (24. 62-84 ^{ab})	—	—	{ 25. 14 $\frac{1}{2}$ -32 $\frac{1}{2}$; { 26. 1-34 ^{ab}
24. 84 ^{ed} -86 ^{ab}	34. 49 ^{ed} -51 ^{ab}	1503-1504	26. 34 ^{ed} -35, 35 $\frac{1}{2}$
24. 86 ^{ed} -88 ^{ab}	34. 51 ^{ed} -53 ^{ab}	1505-1506	26. 36 $\frac{1}{2}$ -37 $\frac{1}{2}$
24. 88 ^{ed}	34. 53 ^{ed}	1507 ^{ab}	—
264*	—	—	—
24. 89-91	34. 54-56	1507 ^{ed} -1510 ^{ab}	26. 38 $\frac{1}{2}$ -40 $\frac{1}{2}$
24. 92	34. 57	1510 ^{ed} -1511 ^{ab}	(± 26. 33)
24. 93	34. 58	1511 ^{ed} -1512 ^{ab}	26. 41 $\frac{1}{2}$
265*	34. 59	1512 ^{ed} -1513 ^{ab}	—
266*	34. 60	1513 ^{ed} -1514 ^{ab}	26. 42 $\frac{1}{2}$
24. 94	34. 61	1514 ^{ed} -1515 ^{ab}	26. 43 $\frac{1}{2}$
24. 95-101	34. 62-68	1515 ^{ed} -1521, 1522	27. 1-7
24. 102-103	34. 69-70	1523-1524	27. 8-9
24. 104 ^{abcd}	34. 71	1525	27. 9 $\frac{1}{2}$, 10 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
24. 104 ^{ef} -105 ^{ed}	34. 72-73 ^{ab}	1526-1527 ^{ab}	27. 10 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -11 $\frac{1}{2}$
267*	—	—	27. 12 $\frac{1}{2}$ -17 $\frac{1}{2}$
24. 105 ^{ef}	34. 73 ^{ed}	1527 ^{ed}	—
268*	34. 74 ^{ab}	1528 ^{ab}	—
24. 106	34. 74 ^{ed,ef}	1528 ^{ed} , 1529	27. 18 $\frac{1}{2}$
269*	—	—	27. 19 $\frac{1}{2}$, 20, 21
24. 107	34. 75 ^{abcd}	1530	—
270*	—	—	27. 22, 22 $\frac{1}{2}$
24. 108 ^{ab}	34. 75 ^{ef}	1531 ^{ab}	—
24. 108 ^{ed} -109	34. 76-77 ^{ab}	1531 ^{ed} -1532	27. 23 $\frac{1}{2}$, 24

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
271*	34. 77 ^{ed}	1533 ^{ab}	—
272*	34. 78 ^{ab}	1533 ^{ed}	—
24. 110	—	—	—
273* (subst., 110)	—	—	27. 25
24. 111	—	—	—
274* (subst., 111)	—	—	27. 26, 26½
App. I, No. 3	34. 78 ^{ed} -91	1534-1547 ^{ab}	—
24. 112-114 ^{ab}	34. 92-94 ^{ab}	1547 ^{ed} -1549	27. 27½-29½ ^{ab}
275*	—	—	27. 29½ ^{ed}
24. 114 ^{ed}	34. 94 ^{ed}	1550 ^{ab}	—
276* (subst., 114 ^{ed})	—	—	27. 30½, 31
277*	34. 95	1550 ^{ed} -1551 ^{ab}	—
App. I, No. 4	34. 96-106 ^{ab}	1551 ^{ed} -1561	—
24. 115-119	34. 106 ^{ed} -111 ^{ab}	1562-1566	27. 32-36
278*	—	—	27. 37 ^{ab}
24. 120 ^{ab,ed}	34. 111 ^{ed} -112 ^{ab}	1567	27. 37 ^{ed} , 37½
279*	34. 112 ^{ed} -113 ^{ab}	1568	—
280*	—	—	27. 38½-39½
24. 120 ^{ed} -122 ^{ab}	34. 113 ^{ed} -115 ^{ab}	1569-1570	27. 40, 41-42 ^{ab}
281*	—	—	27. 42 ^{ed} -43 ^{ab}
24. 122 ^{ed} -124	34. 115 ^{ed} -117	1571-1573 ^{ab}	27. 43 ^{ed} -45
282*	34. 118	1573 ^{ed} -1574 ^{ab}	—
24. 125 ^{ab}	34. 119 ^{ab}	1574 ^{ed}	27. 46 ^{ab}
283*	34. 119 ^{ed} -120 ^{ab}	1575	—
284*	—	—	—
24. 125 ^{ed} -126 ^{ab}	34. 120 ^{ed} -121 ^{ab}	1576	27. 46 ^{ed} -47 ^{ab}
285*	—	—	27. 47 ^{ed} , 48
24. 126 ^{ed}	34. 121 ^{ed}	1577 ^{ab}	—
24. 127-128 ^{ab,ed}	34. 122-123	1577 ^{ed} -1579 ^{ab}	27. 48½-49½
286*	34. 124	1579 ^{ed} -1580 ^{ab}	—
287*	—	—	27. 50½, 51
24. 128 ^{ed}	34. 125 ^{ab}	1580 ^{ed}	—
288*	34. 125 ^{ed}	1581 ^{ab}	—
24. 129-133	34. 126-130	1581 ^{ed} -1585, 1586	28. 1-5
289*	—	—	28. 5½
24. 134-138	34. 131-135	1587-1591	28. 6½-10½
24. 139-140	34. 136-137	1592-1593	28. 11, 12, 12½
24. 141-146	34. 138-143	1594-1599	28. 13½-18½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
290*	34. 144 ^{ab}	1600	—
291*	—	—	—
24. 147-150 ^{ab}	34. 144 ^{cd} -147	1601-1604 ^{ab}	28. 19½-22½ ^{ab}
292*	34. 148-149	1604 ^{cd} -1606 ^{ab}	—
24. 150 ^{cd} -153 ^{ab}	34. 150-152	1606 ^{cd} -1609 ^{ab}	28. 22½ ^{cd} -24, 25
24. 153 ^{cd} -155	34. 153-155 ^{ab}	1609 ^{cd} -1611	28. 26, 26½, 27½
24. 156	34. 155 ^{cd} -156 ^{ab}	1612	28. 28, 28½
24. 157-158 ^{ab}	34. 156 ^{cd} -157	1613-1614 ^{ab}	28. 29½, 30½ ^{ab}
24. 158 ^{cd}	34. 158 ^{ab}	1614 ^{cd}	—
293* (subst., 158 ^{cd})	—	—	28. 30½ ^{cd} , 31
24. 159	34. 158 ^{cd} -159 ^{ab}	1615	28. 32
294*	34. 159 ^{cd} -160 ^{ab}	1616	28. 33
24. 160-161	34. 160 ^{cd} -162 ^{ab}	1617-1618	28. 34-35
295*	34. 162 ^{cd} , 163	1619	28. 36
25. 1-2	35. 1-2	1620-1621	29. 1-2
App. I, No. 5	35. 3-39	1622-1660	—
25. 3-11	35. 40-48	1661-1669	29. 3-11
26. 1-4 ^{ab}	36. 1-4 ^{ab}	1670-1673 ^{ab}	29. 12-15 ^{ab}
296*	36. 4 ^d -5 ^a	1673 ^d -1674 ^a	29. 15 ^d -16 ^a
26. 4 ^d -6	36. 5 ^{ab} -7 ^{ab}	1674 ^{ab} -1676 ^{ab}	29. 16 ^{ab} , 17, 17½
26. 7-16	36. 7 ^{cd} -17 ^{ab}	1676 ^{cd} -1686 ^{ab}	29. 18½-27½
26. 17-26 ^a	36. 17 ^{cd} -26 ^{ab}	1686 ^{cd} -1695 ^{ab}	30. 1-10 ^a
297*	—	—	—
26. 26 ^{ab}	36. 26 ^d -27 ^{ab}	1695 ^d , 1696	30. 10 ^{ab}
298*	—	—	30. 10½
26. 27-28 ^{ab}	36. 27 ^{cd} -28	1697-1698 ^{ab}	30. 11, 12
26. 28 ^{cd} -29	36. 29-30 ^{ab}	1698 ^{cd} -1699	30. 12½, 13½
299*	36. 30 ^{cd} -32 ^{ef}	1700-1702	30. 14½-16½
26. 30	36. 33	1703	30. 17½
26. 31-32 ^{cd}	37. 1-2	1704-1705	30. 18½-19½
26. 32 ^{ef} -34 ^{cd}	37. 3-5 ^{ab}	1706-1708 ^{ab}	30. 20, 21-22
26. 34 ^{ef} -39 ^{cd}	37. 5 ^{cd} -10 ^{cd}	1708 ^{cd} -1713	30. 22½, 23½-27½
300*	—	—	30. 28½ ^{ab}
26. 39 ^{ef}	37. 10 ^{ef}	1714	30. 28½ ^{cd}
26. 40-57	37. 11-28	1715-1734 †	30. 29½-46½
301*	—	—	30. 47½ ^a
26. 58 ^{ab}	37. 29 ^{ab}	1735 ^{ab}	30. 47½ ^{ab}

† Two lines om. in counting.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
302*	—	—	30. 47½ ^d
26. 58 ^{ed} -84	37. 29 ^{ed} -45	1735 ^{ed} -1751	30. 48, 49-64
27. 1-3	38. 1-3	1753-1755 †	31. 1-2, 4
303* (subst., 3)	—	—	31. 3
27. 4 ^{ab}	38. 4 ^{ab}	1756 ^{ab}	31. 5 ^{ab}
304*	38. 4 ^{ed}	1756 ^{ed}	31. 5 ^{ed} (= 13)
305*	38. 5 ^{ab}	1757 ^{ab}	—
306*	38. 5 ^{ed} -6 ^{ab}	1757 ^{ed} -1758 ^{ab}	31. 6
307*	—	—	31. 7
308*	38. 6 ^{ed}	1758 ^{ed}	31. 8 ^{ab}
27. 4 ^{ed}	38. 7 ^{ab}	1759 ^{ab}	31. 8 ^{ed}
27. 5	38. 7 ^{ed} -8 ^{ab}	1759 ^{ed} -1760 ^{ab}	31. 14
309*	38. 8 ^{ed} -11 ^{ab}	1760 ^{ed} -1763 ^{ab}	—
27. 6	38. 11 ^{ed} -12 ^{ab}	1763 ^{ed} -1764 ^{ab}	31. 9
27. 7	38. 12 ^{ed} -13 ^{ab}	1764 ^{ed} -1765 ^{ab}	—
310* (subst., 7)	—	—	31. 10
311*	—	—	31. 10½, 11½
27. 8	38. 13 ^{ed} -14 ^{ab}	1765 ^{ed} -1766 ^{ab}	31. 12½
312*	38. 14 ^{ed}	1766 ^{ed}	—
27. 9 ^{abed}	38. 15	1767	31. 15
27. 9 ^{ed} -10 ^{ab}	38. 16	1768	31. 16 ^{edab}
313*, 1-3	—	—	31. 20-21 ^{ab}
313*, 4-5	—	—	—
314*	38. 17 ^{abedef} -19 ^{ab}	1769-1771	31. 17, 17½, 18½, 19
27. 10 ^{ed} -15	38. 19 ^{ed} -24	1772-1777 ^{ab}	31. 21 ^{ed} -26
27. 16-17 ^{ed}	38. 25-26 ^{ed}	1777 ^{ed} -1779 ^{ab}	31. 26½, 27, 28
27. 17 ^{ed}	38. 26 ^{ed}	1779 ^{ed}	31. 28½
27. 18-29	39. 1-12	1781-1792 ¶	31. 29½-40½
27. 30-33	39. 13-16	1793-1796	32. 1-4
315*	—	—	32. 5
27. 34-37	39. 17-20	1797-1800	32. 6-9
27. 38-41	39. 21-24	1801-1804	32. 12-15
27. 42	39. 25	1805	—
316* (subst., 42)	—	—	32. 16
27. 43-44	39. 26-27	1806-1807	32. 17-18
27. 45-46	39. 28-29	1808-1809	32. 10-11
27. 47-52	39. 30-35	1810-1815	32. 19-24

† Colophon wrongly counted as 1752.

¶ Colophon wrongly counted as 1780.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
27. 53-55 ^{abc}	40. 1-3 ^{abc}	1816-1818 ^{abc}	33. 1-3 ^{abc}
317*	40. 3 ^d -4 ^{abc}	1818 ^d -1819 ^{abc}	33. 4 ^d -5 ^{abc}
27. 55 ^d -56 ^{abc}	40. 4 ^d -5 ^{abc}	1819 ^d -1820 ^{abc}	33. 5 ^d , 6 ^{abc} (= 3 ^d , 4 ^{abc})
27. 56 ^d -58 ^{abc}	40. 5 ^d -7 ^{abc}	1820 ^d -1822 ^{abc}	33. 6 ^d , 7, 7½
27. 58 ^{cd} -62 ^{ad}	40. 7 ^{cd} -11	1822 ^{cd} -1826	33. 8, 9-12
27. 62 ^{ef} -71 ^{cd}	40. 12-21 ^{ab}	1827-1836 ^{ab}	33. 12½, 13½-21½
27. 71 ^{ef} -80	40. 21 ^{cd} -30	1836 ^{cd} -1845	33. 22, 23-31
27. 81	40. 31 ^{ab}	1846 ^{ab}	33. 32 ^{ab}
27. 82	40. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	1846 ^{cd} -1847 ^{ab}	33. 32 ^{cd} -33 ^{ab}
318*	40. 32 ^{cd}	1847 ^{cd}	—
319*	—	—	33. 33 ^{cd}
27. 83-84 ^{cd}	40. 33-34	1848-1849	33. 34-35
27. 84 ^{ef} -85 ^{cd}	40. 35-36 ^{ab}	1850-1851 ^{ab}	33. 36-37 ^{ab}
27. 85 ^{ef} -86 ^{cd}	40. 36 ^{cd} -37	1851 ^{cd} -1852	33. 37 ^{cd} -38
27. 86 ^{ef} -89	40. 38-41 ^{ab}	1853-1856 ^{ab}	33. 38½, 39½-41½
320*	—	—	33. 42½
27. 90-105	40. 41 ^{cd} -56 ^{ef}	1856 ^{cd} -1871, 1872	33. 43½-58½
28. 1	41. 1	1873	34. 1
321*	41. 2	1874	—
28. 2-8 ^{cd}	41. 3-9	1875-1881	34. 2-8
28. 8 ^{ef} -14	41. 10-16 ^{ab}	1882-1888 ^{ab}	34. 8½, 9½-14½
28. 15	41. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	1888 ^{cd} -1889 ^{ab}	34. 15, 16 ^{ab}
322*	—	—	34. 16 ^{cd} , 16½
28. 16-19 ^{cd}	41. 17 ^{cd} -21 ^{ab}	1889 ^{cd} -1893 ^{ab}	34. 17½-20½
28. 19 ^{ef} -20	41. 21 ^{cd} -22	1893 ^{cd} -1894	34. 21, 22
28. 21 ^{abc}	41. 23	1895	34. 23 ^{abc}
28. 21 ^{ef} -22 ^{ab}	41. 24 ^{abcd}	1896	34. 23½, 24½ ^{ab}
28. 22 ^{cd} -25	41. 24 ^{ef} -27	1897, 1898-1900	34. 24½ ^{cd} -27½
323*	41. 29 ^{ab}	1902 ^{ab}	—
324*	41. 28 ^{ab}	1901 ^{ab}	34. 28
325*	41. 28 ^{cd}	1901 ^{cd}	—
28. 26	41. 29 ^{cd} -30 ^{ab}	1902 ^{cd} -1903 ^{ab}	34. 29
326*	41. 30 ^{cd} -31 ^{ab}	1903 ^{cd} -1904 ^{ab}	—
327*	41. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	1904 ^{cd} -1905 ^{ab}	34. 30
28. 27	41. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	1905 ^{cd} , 1906	34. 31
28. 28-29 ^{ab}	41. 33 ^{cd} -34	1907-1908 ^{ab}	34. 32, 32½
28. 29 ^{cd} -31 ^{ab}	41. 35-36	1908 ^{cd} -1910 ^{ab}	34. 33, 34, 34½
328*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
28. 31 ^{ed} -32 ^{ab}	41. 37	1910 ^{ed} -1911 ^{ab}	34. 35½
28. 32 ^{ed}	41. 38 ^{ab}	1911 ^{ed}	34. 37 ^{ab}
329*, 330*, 331*	—	—	34. 37 ^{ed} , 38 ^{ed} , 29½-40
28. 33 ^{ab}	41. 38 ^{ed}	1912 ^{ab}	—
28. 33 ^{ed} -35 ^{ab}	41. 39-40	1912 ^{ed} -1914 ^{ab}	34. 41, 42-43 ^{ab}
28. 35 ^{ed} -37 ^{ab}	41. 41-42	1914 ^{ed} -1916 ^{ab}	34. 44, 43 ^{ed} , 38 ^{ab}
28. 37 ^{ed} -39 ^a	41. 43-44 ^{abc}	1916 ^{ed} -1918 ^a	34. 38½, 44½, 45, 46 ^a
332*	—	—	34. 46 ^{ab}
28. 39 ^{bed}	41. 44 ^d -45 ^{ab}	1918 ^{bed}	34. 46 ^d , 47 ^{ab} (= 36)
333*	—	—	34. 47 ^{ed} -48
28. 40 ^{bed}	41. 45 ^{ed} -46 ^{ab}	1919	34. 49
334*	—	—	—
28. 40 ^{ed} -42 ^{ed}	41. 46 ^{ed} -48	1920-1922 ^{ab}	34. 49½, 50½, 51, 52 ^{ab}
28. 42 ^{ed} -43 ^{ed}	41. 49-50 ^{ab}	1922 ^{ed} -1923	34. 52 ^{ed} , 52½, 54½ ^{ab}
28. 43 ^{ed}	41. 50 ^{ed}	1924 ^{ab}	34. 53½ ^{ab}
335*	41. 51	1924 ^{ed} -1925 ^{ab}	—
336*	—	—	34. 53½ ^{ed} , 54½ ^{ed}
28. 44	41. 52	1925 ^{ed} , 1926	34. 55½
28. 45-46	41. 53-54	1927-1928	34. 56½-57½
337*	41. 55	1929	34. 58½
28. 47 ^{ab}	41. 56 ^{ab}	1930 ^{ab}	34. 59½ ^{ab}
338*, 339*	41. 56 ^{ed} -59 ^{ab}	1930 ^{ed} -1933 ^{ab}	—
28. 47 ^{ed}	41. 59 ^{ed}	1933 ^{ed}	34. 59½ ^{ed}
340*	41. 60	1934	34. 60½
28. 48 ^{ab}	41. 61 ^{ab}	1935 ^{ab}	34. 61½ ^{ab}
341*, 342*	41. 61 ^{ed} -63	1935 ^{ed} -1937	34. 61½ ^{ed} -63½
28. 48 ^{ed}	—	—	—
28. 49 ^{abedaf}	41. 64-65 ^{ab}	1938-1939 ^{ab}	—
343* (subst., 49)	—	—	34. 64½-65½ ^{ab}
344*	—	—	34. 65½ ^{ed}
28. 50	41. 65 ^{ed} -66 ^{ab}	1939 ^{ed} -1940 ^{ab}	—
345* (subst., 50)	—	—	34. 66½
28. 51	41. 66 ^{ed} -67 ^{ab}	1940 ^{ed} -1941 ^{ab}	34. 67½
346*	—	—	34. 68
28. 52-53 ^{ab}	41. 67 ^{ed} -68	1941 ^{ed} -1942	34. 69-70 ^{ab}
347*	—	—	34. 70 ^{ed}
28. 53 ^{ed}	41. 69 ^{ab}	1948 ^{ab}	34. 70½
348*	—	—	34. 71½ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
28. 54	41. 69 ^{ed} -70 ^{ab}	1943 ^{ed} -1944 ^{ab}	34. 71½ ^{ed} , 72
349*	41. 70 ^{ed} -71 ^{ab}	1944 ^{ed} -1945 ^{ab}	34. 73
28. 55 ^{abed} -57 ^{ab}	41. 71 ^{ed} -74 ^{ab}	1945 ^{ed} -1948 ^{ab}	34. 74-76
28. 57 ^{ed} -64	41. 74 ^{ed} -81	1948 ^{ed} -1955	34. 76½, 77½-83½
350*	41. 82	1956	34. 84½ (± 86)
351*	41. 83, 84	1957, 1958	—
352* (± 350*, 2)	—	—	[84½ ^{ed} (± 86 ^{ed})]
28. 65 ^{ab}	41. 85 ^{ab}	1959 ^{ab}	34. 85
353*, 354*	41. 85 ^{ed} -86 ^{ab}	1959 ^{ed} -1960 ^{ab}	34. 87½, 87 ^{ab}
28. 65 ^{ed} -66	41. 86 ^{ed} -87	1960 ^{ed} -1961	34. 87 ^{ed} , 88½
29. 1-3	42. 1-3	1962-1964	35. 1-3
355*	—	—	35. 4-6
29. 4 ^{ab}	42. 4 ^{ab}	1965 ^{ab}	—
29. 4 ^{ed} -5 ^{ab}	42. 4 ^{ed} -5 ^{ab}	1965 ^{ed} -1966 ^{ab}	35. 7
356*	42. 5 ^{ed} -6 ^{ab}	1966 ^{ed} -1967 ^{ab}	—
29. 5 ^{ed}	42. 6 ^{ed}	1967 ^{ed}	35. 8 ^{ab}
357*	42. 7	1968	35. 8 ^{ed} -9 ^{ab}
29. 6 ^{ab}	—	—	—
358* (subst., 6 ^{ab})	42. 8 ^{ab}	1969 ^{ab}	35. 9 ^{ed}
29. 6 ^{ed} -7	42. 8 ^{ed} -9	1969 ^{ed} -1970	35. 10 ^{ed} -11 ^{ab}
359*	42. 10	1971	—
360*	42. 11	1972	35. 14½
361*	42. 12-13 ^{ab}	1973-1974 ^{ab}	—
362*	—	—	35. 11 ^{ed} -13, 13½
363*	—	—	—
29. 8-12	42. 13 ^{ed} -18 ^{ab}	1974 ^{ed} -1979 ^{ab}	35. 15½-19½
29. 13 ^{ab}	—	—	—
364* (subst., 13 ^{ab})	42. 18 ^{ed}	1979 ^{ed}	35. 20½ ^{ab}
29. 13 ^{ed} -14	42. 19-20 ^{ab}	1980-1981 ^{ab}	35. 20½ ^{ed} -21½
365*	42. 20 ^{ed} -21 ^{ab}	1981 ^{ed} -1982 ^{ab}	35. 22½
29. 15-18	42. 21 ^{ed} -25 ^{ab}	1982 ^{ed} -1986 ^{ab}	35. 23½-26½
366*	42. 25 ^{ed} -27 ^{ab}	1986 ^{ed} -1988 ^{ab}	35. 27½-28½
29. 19-22	42. 27 ^{ed} -31 ^{ab}	1988 ^{ed} -1992 ^{ab}	35. 29½-32½
367*	—	—	35. 33½
29. 23	42. 31 ^{ed} -32 ^{ab}	1992 ^{ed} -1993 ^{ab}	35. 34½
368*	—	—	35. 35
369*	—	—	—
29. 24	42. 32 ^{ed} -33 ^{ab}	1993 ^{ed} -1994 ^{ab}	35. 36

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
870*	—	—	—
29. 25	42. 33 ^{ed} -34 ^{ab}	1994 ^{ed} -1995 ^{ab}	35. 37
371*	—	—	—
372*	—	—	35. 38
29. 26-27	42. 34 ^{ed} -35 ^{ed}	1995 ^{ed} -1996, 1997	35. 40, 39
29. 28-30	42. 36-38 ^{ab}	1998-2000	36. 1-3
373*	42. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	2001	—
29. 31-32	42. 41-42	2003 ^{ed} -2005 ^{ab}	36. 4-5
374*	42. 43	2005 ^{ed} -2006 ^{ab}	—
375*	—	—	36. 6
29. 33	42. 39 ^{ed} -40 ^{ab}	2002	36. 7
376*	42. 40 ^{ed}	2003 ^{ab}	—
377*, 378*	—	—	36. 8-10
379*	—	—	36. 10½, 11½-12½
380*	—	—	—
29. 34 ^a	42. 44 ^a	2006 ^a	36. 13½ ^a
381*	—	—	—
29. 34 ^{1ed} -35	42. 44 ^{1ed} -45	2006 ^a -2008 ^{ab}	36. 13½ ^{1ed} -14½
29. 36	42. 46	2008 ^{ed} -2009 ^{ab}	—
382* (subst., 36)	—	—	36. 15½, 16
29. 37 ^{ab}	42. 47 ^{ab}	2009 ^{ed}	—
29. 37 ^{ed} -39 ^{ab}	42. 47 ^{ed} -49 ^{ab}	2010-2011	36. 17-18
383*	—	—	36. 19-23
29. 39 ^{ed}	42. 49 ^{ed}	2012 ^{ab}	—
29. 40	42. 50	2012 ^{ed} , 2013	36. 24
30. 1-3 ^a	43. 1-3 ^{ab}	2014-2016 ^{ab}	37. 1-3 ^{ab}
384*	—	—	—
30. 3 ^{ed} -4	43. 3 ^{ed} -4	2016 ^{ed} -2017	37. 3 ^{ed} -4
385*	—	—	—
30. 5-6	43. 5-6	2018-2019	37. 5-6
386*, 1-8	43. 7-9 ^{ed}	2020-2022, 2023	37. 7-10
386*, 9-12	44. 1-2	2024-2025	37. 11-12
30. 7-17 ^{ab}	44. 3-13 ^{ab}	2026-2036 ^{ab}	37. 13-23 ^{ab}
387*	44. 13 ^{ed}	2036 ^{ed}	—
30. 17 ^{ed} -33	44. 14-30 ^{ed}	2037-2053 ^{ab}	37. 23 ^{ed} -39
388*	—	—	37. 40
30. 34 ^{ab}	44. 30 ^{ed}	2053 ^{ed}	37. 40½
30. 34 ^{ed} -35 ^{ed}	44. 31-32 ^{ab}	2054-2055 ^{ab}	38. ½, 1, 2 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
30. 35 ^{sr} -37 ^{ab}	44. 32 ^{ad} -34 ^{ab}	2055 ^{ad} -2057 ^{ab}	38. 2 ^{ad} , 2½, 3½
389*	—	—	—
30. 37 ^{ad} -38 ^{ad}	44. 34 ^{ad} -35	2057 ^{ad} -2058	38. 4½-5½ ^{ab}
30. 38 ^{sr} -44	44. 36-42 ^{ab}	2059-2065 ^{ab}	38. 5½ ^{ad} -11½
390*	44. 42 ^{ad}	2065 ^{ad}	38. 12
30. 45-47 ^{ab}	44. 43-45 ^{ab}	2066-2068 ^{ab}	38. 13-15 ^{ab}
391*	44. 45 ^{ad} -47 ^{ab}	2068 ^{ad} -2070 ^{ab}	—
30. 47 ^{ad}	44. 47 ^{ad}	2070 ^{ad}	38. 15 ^{ad}
30. 48-59 ^{sr}	45. 1-13 ^{ab}	2071-2083 ^{ab}	38. 16-27, 27½
392*	45. 13 ^{ad}	2083 ^{ad}	38. 28
30. 60-66 ^{ab}	45. 14-20 ^{ab}	2084-2090 ^{ab}	38. 29-35 ^{ab}
393*	45. 20 ^{ad}	2090 ^{ad}	38. 35 ^{ad}
30. 66 ^{ad, sr}	45. 21	2091	38. 36
30. 67-74 ^{ab}	45. 22-29 ^{ab}	2092-2099 ^{ab}	38. 36½, 37, 38-44 ^{ab}
394*	45. 29 ^{ad}	2099 ^{ad}	—
30. 74 ^{ad}	45. 30 ^{ab} (= 38 ^{ad})	2100 ^{ab} (= 2110 ^{ad})	38. 44 ^{ad}
30. 75	45. 30 ^{ad, sr}	2100 ^{ad} , 2101	38. 45
30. 76-77	45. 31-32	2102-2103	38. 46-47
30. 78 ^{ab}	—	—	38. 48 ^{ab}
395* (subst., 78 ^{ab})	45. 33	2104	—
30. 78 ^{ad}	45. 34 ^{ab}	2105 ^{ab}	38. 48 ^{ad}
396*	—	—	—
30. 79 ^{ad, ad}	45. 34 ^{ad} -35 ^{ab}	2105 ^{ad} -2106 ^{ab}	39. 1
30. 79 ^{sr} -81	45. 35 ^{ad} -37 ^{ad}	2106 ^{ad} -2108	39. 2-3, 3½
397*	45. 37 ^{sr}	2109	—
398*	—	—	—
399*	45. 38 ^{ab}	2110 ^{ab}	—
30. 82	45. 39	2111	—
400* (subst., 82)	—	—	39. 4½
30. 83-84	45. 40-41	2112-2113	39. 5½ ^{ad} , 6, 6½, 5½ ^{ad}
30. 85-87	45. 42-44	2114-2116	39. 7½-9½
401*	45. 45-48 ^{ab}	2117-2120 ^{ab}	39. 10½-18½ ^{ab}
30. 88 ^{ab}	45. 48 ^{ad}	2120 ^{ad}	—
30. 88 ^{ad}	45. 48 ^{sr}	2121	39. 13½ ^{ad}
402*	—	—	—
403*	—	—	39. 14½-16½
31. 1-4	46. 1-4	2122-2125	41. 1-4
App. I, 6	—	—	41. 5-15

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
31. 5	46. 5	2126	41. 18
404*	46. 6 ^{ab}	2127 ^{ab}	—
31. 6-9 ^{ab}	46. 6 ^{ed} -9	2127 ^{ed} -2130	41. 19-22 ^{ab}
31. 9 ^{ed} -10	46. 10 ^{ab ed ed}	2131, 2132	41. 22 ^{ed} -23
31. 11-13 ^{ab}	46. 11-13 ^{ab}	2133-2135 ^{ab}	41. 24-26 ^{ab}
31. 13 ^{ed}	46. 13 ^{ed}	2135 ^{ed}	41. 26 ^{ed} ($\pm 26\frac{1}{2}$)
31. 14-16 ^{ab}	46. 14-16 ^{ab}	2136-2138 ^{ab}	41. 27 $\frac{1}{2}$, 28, 29
31. 16 ^{ed} -19 ^{ed}	46. 16 ^{ed} -19	2138 ^{ed} -2141	41. 29 $\frac{1}{2}$, 30 $\frac{1}{2}$ -32 $\frac{1}{2}$
31. 19 ^{ed} -22 ^{ed}	46. 20-23 ^{ab}	2142-2145 ^{ab}	41. 33, 34-36
405*	—	—	—
31. 22 ^{ed} -24	46. 23 ^{ed} -25	2145 ^{ed} -2147	41. 36 $\frac{1}{2}$, 37 $\frac{1}{2}$, 38 $\frac{1}{2}$ (=16)
406*	—	—	41. 17
31. 25-30	46. 26-31	2148-2153	41. 39 $\frac{1}{2}$ -44 $\frac{1}{2}$
31. 31-32	46. 32-33	2154-2155	41. 45, 46, 46 $\frac{1}{2}$
31. 33-36	46. 34-37	2156-2159	41. 47 $\frac{1}{2}$ -50 $\frac{1}{2}$
407*	—	—	—
408*	46. 38	2160	—
409*	—	—	—
410*	46. 39	2161	—
411*	—	—	41. 51 $\frac{1}{2}$ -54 $\frac{1}{2}$
31. 37	46. 40	2162	—
412*	—	—	—
31. 38 ^{ab} (= 57.14 ^{ab})	46. 41 ^{ab}	2163 ^{ab}	—
413*	46. 41 ^{ed}	2163 ^{ed}	—
31. 38 ^{ed} (= 57.14 ^{ed})	46. 42 ^{ab}	2164 ^{ab}	—
31. 39 ^{ab}	46. 42 ^{ed}	2164 ^{ed}	39. 33 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
414*	46. 43 ^{ab}	2165 ^{ab}	—
31. 39 ^{ab} -40 ^{ab}	46. 43 ^{ed} -44 ^{ab}	2165 ^{ed} -2166 ^{ab}	39. 32 $\frac{1}{2}$
415*	—	—	—
31. 40 ^{ed ed} -42 ^{ab}	46. 44 ^{ed} -46	2166 ^{ed} -2168	39. 20 $\frac{1}{2}$ -22 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
31. 42 ^{ed}	46. 47 ^{ab}	2169 ^{ab}	—
416* (subst., 42 ^{ed})	—	—	39. 22 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
31. 43 ^{ab}	46. 47 ^{ed}	2169 ^{ed}	39. 23 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
417*	—	—	39. 23 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
31. 43 ^{ed}	46. 48 ^{ab}	2170 ^{ab}	—
31. 44-51 ^{ab}	46. 48 ^{ed} -55	2170 ^{ed} -2177	39. 24 $\frac{1}{2}$ -31 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
418*	46. 56 ^{ab}	2178 ^{ab}	—
31. 51 ^{ed}	46. 56 ^{ed}	2178 ^{ed}	39. 31 $\frac{1}{2}$ ^{ed}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
419*	46. 57	2179	39. 33½ ^{ed} , 34
App. I, 7	46. 58-68 ^{ab}	2180-2190 ^{ab}	—
31. 52	46. 68 ^{ed} , 69 ^{ed}	2190 ^{ed} , 2191 ^{ed}	39. 35
31. 53-54	46. 70-71	2192-2193	39. 17½-18½
420*	—	—	—
31. 55	46. 72	2194	39. 19½
421*	—	—	—
31. 56 ^{abed}	46. 73	2195	39. 36
31. 56 ^{ed} -57 ^{ab}	46. 74	2196	39. 36½, 37½ ^{ab}
31. 57 ^{ed}	46. 75 ^{ab} (= 69 ^{ab})	2197 ^{ab} (= 2191 ^{ab})	39. 37½ ^{ed}
31. 57 ^{ed} -67	46. 75 ^{ed} -85	2197 ^{ed} -2207	39. 38, 39-48
422*	46. 86	2208	—
423*	—	—	39. 49
31. 68	46. 87	2209	39. 50
424*	—	—	—
App. I, 14, 1-38	57. 1-15	2840-2854	40. 1-14½
App. I, 15, 1-30	—	—	40. 15½-28½ †
App. I, 14, 39-46	57. 16-17	2855-2856	—
32. 1-6 ^{ab}	47. 1-6 ^{ab}	2210-2215 ^{ab}	42. 1-6 ^{ab}
425*	47. 6 ^{ed}	2215 ^{ed}	—
32. 6 ^{ed} -9 ^{ab}	47. 7-9	2216-2218	42. 6 ^{ed} -9 ^{ab}
426*	—	—	42. 9 ^{ed} -10
32. 9 ^{ed} -22	47. 10-23 ^{ab}	2219-2232 ^{ab}	42. 10½, 11½-23½
427*	47. 23 ^{abed}	2232 ^{ed} , 2233	42. 33½
App. I, 8	—	—	42. 24½-32½
32. 23-38	48. 1-16	2234-2249	43. 1-16
428*	48. 17 ^{ab}	2250 ^{ab}	—
32. 39 ^{ab}	—	—	43. 17 ^{ab}
32. 39 ^{ed} -42 ^{ab}	48. 17 ^{ed} -20 ^{ab}	2250 ^{ed} -2253 ^{ab}	43. 17 ^{ed} -20 ^{ab}
429*	—	—	—
32. 42 ^{ed} -55	48. 20 ^{ed} -33	2253 ^{ed} -2266	43. 20 ^{ed} -33
32. 56 ^{ab}	48. 34 ^{ab}	2267 ^{ab}	—
32. 56 ^{ed} -60 ^{ed}	48. 34 ^{ed} -38	2267 ^{ed} -2271	43. 33½, 34½-37½
32. 60 ^{ed} -62	48. 39-41 ^{ab}	2272-2274 ^{ab}	43. 38, 39-40
430*	—	—	43. 41-43, 43½
32. 63 ^{abed} -64 ^{ab}	48. 41 ^{ed} -43 ^{ab}	2274 ^{ed} -2276 ^{ab}	43. 44½-45½

† Line 21½ is not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
431*	48. 43 ^{ad}	2276 ^{ad}	—
32. 64 ^{ad} -67 ^{ab}	48. 44-46	2277-2279	43. 46, 47-49 ^{ab}
432*	48. 47-49	2280-2282	—
32. 67 ^{ad} -71 ^{ab}	48. 50-53	2283-2286	43. 49 ^{ad} -53 ^{ab}
32. 71 ^{ad}	48. 54 ^{ab}	—	43. 53 ^{ad}
32. 71 ^{ef} -73	48. 54 ^{ad} -56	2287-2289 ^{ab}	43. 54, 54½, 55½
433*	—	—	43. 56½-57½, 58
32. 74-75	48. 57-58	2289 ^{ad} -2291 ^{ab}	43. 59-60
434*	—	—	43. 61-63, 63½, 64
32. 76	48. 59	2291 ^{ad} -2292 ^{ab}	43. 65
435*	—	—	43. 66
32. 77-78	48. 60-61	2292 ^{ad} -2294 ^{ab}	43. 67-68
436*	—	—	43. 69
32. 79-80	48. 62-63	2294 ^{ad} -2296 ^{ab}	43. 70-71
437*	—	—	43. 72
32. 81	48. 64	2296 ^{ad} -2297 ^{ab}	43. 73
438*	—	—	43. 73½
32. 82-84	48. 65-67	2297 ^{ad} -2299, 2300	43. 74½-76½
33. 1-3 ^{ab}	49. 1-3 ^{ab}	2301-2303 ^{ab}	44. 1-3 ^{ab}
439*	—	—	—
33. 3 ^{ef} -10 ^{ab}	49. 3 ^{ad} -10 ^{ab}	2303 ^{ad} -2310 ^{ab}	44. 3 ^{ad} -10 ^{ab}
440*	—	—	44. 10 ^{ad} -12 ^{ab}
33. 10 ^{ad} -11 ^{ef}	49. 10 ^{ad} -12 ^{ab}	2310 ^{ad} -2312 ^{ab}	44. 12 ^{ad} -14 ^{ab}
33. 12 ^{ab, ed, ef} -14	49. 12 ^{ad} -15	2312 ^{ad} -2315	44. 14 ^{ad} -17
App. I, 9, 1-2	49. 16 †	2316 †	44. 18
App. I, 9, 3-10	49. 18-21 †	2318-2321 †	44. 19-22
App. I, 9, 11-18	49. 23-26	2323-2326	44. 22-26
33. 15-21 ^{ab}	49. 27-33 ^{ab}	2327-2333 ^{ab}	44. 27-33 ^{ab}
441*	—	—	—
33. 21 ^{ad} -22 ^{ef}	49. 33 ^{ad} -35 ^{ab}	2333 ^{ad} -2335 ^{ab}	44. 33 ^{ad} -34, 34½
33. 23 ^{ab, ed, ef} -25 ^{ab}	49. 35 ^{ad} -38 ^{ab}	2335 ^{ad} -2338 ^{ab}	44. 35, 36-38 ^{ab}
442*	—	—	44. 38 ^{ad} , 38½
33. 25 ^{ad}	49. 38 ^{ad}	2338 ^{ad}	44. 39½ ^{ab}
443*	—	—	44. 39½ ^{ad} ; 45. 1-6
33. 26	49. 39	2339	45. 7
444*	—	—	45. 8, 8½

† 49. 17 (= Cal. 2317) is not recorded in any MS. of the Crit. App.

† 49. 23 (= Cal. 2322) is not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
33. 27-31 ^{ab}	49. 40-44 ^{ab}	2340-2344 ^{ab}	45. 9½-13½ ^{ab}
445*	—	—	45. 13½ ^{cd} -15½ ^{ab}
33. 31 ^{cd} -34 ^{ab}	49. 44 ^{cd} -47 ^{ab}	2344 ^{cd} -2347 ^{ab}	45. 15½ ^{cd} -18½ ^{ab}
446*	—	—	45. 18½ ^{cd}
33. 34 ^{cd}	49. 47 ^{cd}	2347 ^{cd}	45. 19½ ^{ab}
447*	—	—	—
33. 34 ^{cd}	49. 48 ^{ab}	2348 ^{ab}	45. 19½ ^{cd}
App. I, 10	—	—	45. 20½-29½, 30
448*	49. 48 ^{cd} -49 ^{ab}	2348 ^{cd} -2349 ^{ab}	—
33. 35-36 ^{ab}	49. 49 ^{cd} -50	2349 ^{cd} -2350	45. 31-32 ^{ab}
449*	49. 51-53	2351-2353	—
33. 36 ^{cd} -39	49. 54-57 ^{ab}	2354-2357 ^{ab}	45. 32 ^{cd} -35
450*	49. 57 ^{cd} -59 ^{ab}	—	45. 36-37
451*	—	—	46. 1
33. 40 ^{ab,cd,ef} -41 ^{cd}	49. 59 ^{cd} -61	2357 ^{cd} -2359	46. 2, 2½, 3½
33. 41 ^{cd} -47	49. 62-68 ^{ab}	2360-2366 ^{ab}	46. 4, 5-10
452*	—	—	46. 10½
33. 48-51 ^{ab}	49. 68 ^{cd} -71	2366 ^{cd} -2369	46. 11½-13½, 14
453*	—	—	—
33. 51 ^{cd} -52 ^{ab}	49. 72	2370	46. 15
33. 52 ^{cd} -53 ^{ab}	49. 73	—	46. 16
33. 53 ^{cd} -56	49. 74-77 ^{ab}	2371-2374 ^{ab}	46. 17, 17½, 18½-19½
454*, 455*	—	—	—
33. 57-61 ^{cd}	49. 77 ^{cd} -82 ^{ab}	2374 ^{cd} -2379 ^{ab}	46. 20½-24½
33. 61 ^{cd} -62 ^{cd}	49. 82 ^{cd} -83	2379 ^{cd} -2380	46. 25½-26½ ^{ab}
33. 62 ^{cd} -65 ^{cd}	49. 84-87 ^{ab}	2381-2384 ^{ab}	46. 26½ ^{cd} -29½
33. 65 ^{cd} -66 ^{cd}	49. 87 ^{cd} -88	2384 ^{cd} -2385	46. 30, 31
33. 66 ^{cd} -70	49. 89-92 ^{cd}	2386-2389, 2390	46. 31½, 32½-35½
34. 1 ^{ab}	50. 1 ^{ab}	2391 ^{ab}	47. 1 ^{ab}
456*	50. 1 ^{cd} -2 ^{ab}	2391 ^{cd} -2392 ^{ab}	—
34. 1 ^{cd} -3 ^{ab}	50. 2 ^{cd} -4 ^{ab}	2392 ^{cd} -2394 ^{ab}	47. 1 ^{cd} -3 ^{ab}
457*	50. 4 ^{cd} -5 ^{ab}	2394 ^{cd} -2395 ^{ab}	—
34. 3 ^{cd} -6 ^{cd}	50. 5 ^{cd} -8	2395 ^{cd} -2398	47. 3 ^{cd} -5, 5½, 6½ ^{ab}
34. 6 ^{cd} -8 ^{cd}	50. 9-11 ^{ab}	2399-2401 ^{ab}	47. 6½ ^{cd} -7½, 8, 9 ^{ab}
34. 8 ^{cd} -19 ^{cd}	50. 11 ^{cd} -22	2401 ^{cd} -2412	47. 9 ^{cd} -20
34. 19 ^{cd} -21 ^{cd}	50. 23-25	2413-2415	47. 20½, 21½-22½, 23
458*	—	—	—
34. 22 ^{ab,cd}	50. 26	2416	47. 24

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
34. 22 ^r	50. 27 ^{ab}	2417 ^{ab}	47. 24 $\frac{1}{2}$
459*	—	—	—
34. 23-24 ^{ab}	50. 27 ^{cd} -28	2417 ^{cd} -2418	47. 25 $\frac{1}{2}$ -26 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
34. 24 ^{cd}	50. 29 ^{ab}	2419 ^{ab}	—
460* (subst. 24 ^{cd})	—	—	47. 26 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
34. 25-26 ^{cd}	50. 29 ^{cd} -31 ^{ab}	2419 ^{cd} -2421 ^{ab}	47. 27 $\frac{1}{2}$, 28, 28 $\frac{1}{2}$
461*	—	—	47. 29 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
34. 26 ^r -30 ^{abode}	50. 31 ^{cd} -36 ^a	2421 ^{cd} -2426 ^a	47. 29 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -34 $\frac{1}{2}$ ^a
462*	—	—	47. 34 $\frac{1}{2}$ ^{bc}
34. 30 ^r -31 ^{cd}	50. 36 ^b -37 ^{ab}	2426 ^b -2427 ^{ab}	47. 34 $\frac{1}{2}$ ^d -35 $\frac{1}{2}$
34. 31 ^{er} -33 ^{ed}	50. 37 ^{cd} -39	2427 ^{cd} -2429	47. 36, 37-38
34. 33 ^{er} -34 ^{cd}	50. 40-41 ^{ab}	2430-2431 ^{ab}	47. 38 $\frac{1}{2}$, 39 $\frac{1}{2}$
34. 34 ^{er} -40	50. 41 ^{cd} -47	2431 ^{cd} -2437	47. 40, 41-46 ^r
463*	—	—	47. 46 $\frac{1}{2}$
App. I, 11	—	—	47. 47 $\frac{1}{2}$ -59
34. 41-42	50. 48-49	2438-2439	47. 60-61
35. 1-9 ^{cd}	51. 1-9	2440-2448	48. 1-9
35. 9 ^r -10 ^{cd}	51. 10-11 ^{ab}	2449-2450 ^{ab}	48. 9 $\frac{1}{2}$, 10, 11 ^{ab}
35. 10 ^r -11 ^{ab}	51. 11 ^{cd} -12 ^{ab}	2450 ^{cd} -2451 ^{ab}	48. 11 ^{cd} -12 ^{ab}
35. 11 ^{cd}	51. 13 ^{ab}	2452 ^{ab}	48. 13 ^{ab}
464*	—	—	48. 13 ^{cd}
35. 11 ^{er}	51. 12 ^{cd}	2451 ^{cd}	48. 12 ^{cd}
35. 12-22	51. 13 ^{cd} -24 ^{ab}	2452 ^{cd} -2463 ^{ab}	48. 14-24
App. I, 12, 1-11	51. 24 ^{cd} -29 ^r	2463 ^{cd} -2468	48. 25-30 ^{ab}
„ 12-13	51. 30	2469	48. 30 ^{cd} (= 36 $\frac{1}{2}$), 30 $\frac{1}{2}$
„ 14-24	51. 31 ^{ab} -36 ^{ab}	2470 ^{ab} -2475 ^{ab}	48. 31 $\frac{1}{2}$, 32, 33-36
„ 25-32	51. 36 ^{cd} -40 ^{ab}	2475 ^{cd} -2479 ^{ab}	48. 37 $\frac{1}{2}$ -40 $\frac{1}{2}$
465*	51. 40 ^{cd} -41 ^{ab}	2479 ^{cd} -2480 ^{ab}	—
466*	51. 41 ^{cd}	2480 ^{cd}	48. 41
35. 23	51. 42	2481	48. 42
35. 24 ^{ab}	51. 43 ^{ab}	2482 ^{ab}	—
467* (subst., 24 ^{ab})	—	—	48. 43 ^{ab}
35. 24 ^{cd}	51. 43 ^{cd}	2482 ^{cd}	48. 43 ^{cd}
468*	51. 44	2483	—
469*, 470*	—	—	48. 44-45
471*	—	—	—
35. 25-26	51. 45-46	2484-2485	48. 46-47
472*	—	—	48. 48 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
35. 27	51. 47	2486	48. 48 ^{ed} , 48½
35. 28-39	51. 48-59	2487-2498	48. 49½-60½
35. 40-42	51. 60-62	2499-2501	49. 1-3
35. 43 ^{ab}	51. 63	2502	49. 4 ^{ab} (= 5 ^{ab}), 4 ^{ed}
35. 43 ^{ed} -53 ^{ab}	51. 64-73	2503-2512	49. 5 ^{ed} -15 ^{ab}
35. 53 ^{ed} -54 ^{ab}	51. 74	—	49. 15 ^{ed} -16 ^{ab}
473*	—	—	—
35. 54 ^{ed} -55 ^{ab}	51. 75	2513	49. 16 ^{ed} -17 ^{ab}
474*	—	—	—
35. 55 ^{ed} -60	51. 76-80, 81	2514-2518, 2519	49. 17 ^{ed} -22
36. 1-5 ^{ed}	52. 1-5	2520-2524	50. 1-3, 3½, 4, 5
36. 5 ^{ed} -6 ^{ab}	52. 6	2525	50. 6
475*	—	—	50. 6½ ^a
36. 6 ^{ed}	52. 7 ^{ab}	2526 ^{ab}	50. 7½ ^a , 6½ ^b
476*, 477*, 478*	—	—	50. 7½ ^b , 7½ ^{ed} , 8½ ^{ab}
36. 7-9 ^{ed}	52. 7 ^{ed} -10 ^{ab}	2526 ^{ed} -2529 ^{ab}	50. 8½ ^{ed} , 9, 10-11
479*	—	—	50. 12
36. 9 ^{ed}	52. 10 ^{ed}	2529 ^{ed}	50. 13 ^{ab}
480*	—	—	50. 13 ^{ed}
36. 10-11	52. 11-12	2530-2531	50. 14-15
481*	—	—	50. 15½
36. 12-13	52. 13-14	2532-2533	50. 16½-17½
482*	—	—	50. 18
36. 14-22 ^{ab}	52. 15-23 ^{ab}	2534-2542 ^{ab}	50. 19-26, 26½
36. 22 ^{ed} -31	52. 23 ^{ed} -32	2542 ^{ed} -2551	50. 27½, 28, 29-36
483*	52. 33 ^{ab}	2552 ^{ab}	50. 37 ^{ab}
36. 32-35 ^{ed}	52. 33 ^{ed} -37 ^{ab}	2552 ^{ed} -2556 ^{ab}	50. 37 ^{ed} , 37½, 38½-40½
36. 35 ^{ed} -40	52. 37 ^{ed} -42 ^{ed}	† 2556 ^{ed} -2561, 2562	50. 41, 42-46
37. 1-7 ^{ed}	53. 1-8 ^{ab}	2563-2570 ^{ab}	51. 1-8 ^{ab}
484*	—	—	51. 8 ^{ed}
37. 8-11	53. 8 ^{ed} -12	2570 ^{ed} -2574	51. 9-12, 12½
485*	53. 13 ^{ab}	2575 ^{ab}	—
486*	53. 14	2576	51. 13½ ^{ed} -14½ ^{ab}
487*	—	—	51. 14½ ^{ed} -15½, 18½
488*, 489*	—	—	—
37. 12 ^{ab}	53. 13 ^{ed}	2575 ^{ed}	51. 13½ ^{ab}
37. 12 ^{ed}	53. 15 ^{ab}	2577 ^{ab}	—

† 2560^{ab} = 2560^{ed}.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
37. 13-15 ^{ed}	53. 15 ^{ed} -18 ^{ab}	2577 ^{ed} -2580 ^{ab}	51. 16 $\frac{1}{2}$ -17 $\frac{1}{2}$, 19 $\frac{1}{2}$
37. 15 ^{ed} -16 ^{ab}	53. 18 ^{ed} -19 ^{ab}	2580 ^{ed} -2581 ^{ab}	51. 20, 20 $\frac{1}{2}$
490*	—	—	51. 21 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
37. 16 ^{ed} -18	53. 19 ^{ed} -21	2581 ^{ed} -2583	51. 21 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -23 $\frac{1}{2}$
491*	—	—	51. 24 $\frac{1}{2}$
37. 19 ^{ab}	53. 22 ^{ab}	2584 ^{ab}	51. 25 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
492*	—	—	51. 25 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -26 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
37. 19 ^{ed} -20	53. 22 ^{ed} -23	2584 ^{ed} -2585	51. 26 $\frac{1}{2}$ ^{ed} -27 $\frac{1}{2}$
37. 21	53. 24	2586	—
493* (subst., 21)	—	—	51. 28 $\frac{1}{2}$
37. 22 ^{ab}	53. 29 ^{ed}	2591 ^{ed}	51. 29 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
37. 22 ^{ed} -24	53. 25 ^{ab} -27	2587 ^{ab} -2589	51. 29 $\frac{1}{2}$ ^{ed} , 30, 31-32
494*	53. 28-29 ^{ab}	2590-2591 ^{ab}	—
37. 25-28	53. 30-33	2592-2595	51. 33-36
495*	53. 34 ^{ab}	2596 ^{ab}	—
37. 29-30 ^{ed}	53. 34 ^{ed} -36 ^{ab}	2596 ^{ed} -2598 ^{ab}	51. 37-38
496*, 497*	—	—	51. 41 ^{ed} -42, 42 $\frac{1}{2}$, 43 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
37. 30 ^{ed}	53. 36 ^{ed}	2598 ^{ed}	51. 39 ^{ab}
498*	53. 37-38 ^{ab}	2599-2600 ^{ab}	51. 39 ^{ed} -40
37. 31 ^{ab} ^{ed}	53. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	2600 ^{ed} -2601 ^{ab}	51. 41 ^{ab} , 43 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
37. 31 ^{ed} -32	53. 39 ^{ed} -40	2601 ^{ed} -2602	51. 44 $\frac{1}{2}$ -45 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
499*	—	—	51. 45 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
37. 33 ^{ab} ^{ed}	53. 41	2603	51. 46 $\frac{1}{2}$
37. 33 ^{ed} -38	53. 42-46 ^{ed}	2604-2608, 2609	51. 47 $\frac{1}{2}$, 48, 49-52
500*	—	—	51. 52 $\frac{1}{2}$
38. 1-3	54. 1-3	2610-2612	52. 1-2, 3, 2 $\frac{1}{2}$
501*	—	—	—
38. 4-5	54. 4-5	2613-2614	52. 4-5
502*	—	—	52. 6
38. 6-8 ^{ab}	54. 6-8 ^{ab}	2615-2617 ^{ab}	52. 7-9 ^{ab}
503*	—	—	52. 9 ^{ed}
38. 8 ^{ed} -38	54. 8 ^{ed} -38	2617 ^{ed} -2647	52. 9 $\frac{1}{2}$, 10 $\frac{1}{2}$ -39 $\frac{1}{2}$
App. I, 13	—	—	52. 40 $\frac{1}{2}$ -49 $\frac{1}{2}$
38. 39	54. 39	2648	—
504* (subst., 39 ^{ed})	—	—	—
38. 40	54. 40	2649	—
38. 41-42	54. 41-42	2650-2651	52. 50 $\frac{1}{2}$ -51 $\frac{1}{2}$
39. 1-8 ^{ed}	55. 1-7, 9	2652-2658, 2660	53. 1-7, 9

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
39. 8 ^u -9	55. 10 ^{ab} , 8	2661 ^{ab} , 2659	53. 9 $\frac{1}{2}$, 8
39. 10 ^{abed}	55. 10 ^{ed} -11 ^{ab}	2661 ^{ed} -2662 ^{ab}	53. 10 $\frac{1}{2}$
39. 10 ^u -15 ^{ed}	55. 11 ^{ed} -16	2662 ^{ed} -2667	53. 11, 12-16
39. 15 ^u -28 ^{ab}	55. 17-30 ^a	2668-2681 ^a	53. 17, 17 $\frac{1}{2}$, 18 $\frac{1}{2}$ -29 $\frac{1}{2}$ ^u
505*	—	—	53. 29 $\frac{1}{2}$ ^d -31 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
506*	—	—	—
39. 28 ^d -30	55. 30 ^b -32 ^{ab}	2681 ^b -2683 ^{ab}	53. 31 $\frac{1}{2}$ ^d -33 $\frac{1}{2}$
507*	—	—	53. 34 $\frac{1}{2}$ -36 $\frac{1}{2}$
39. 31-38	55. 32 ^{ed} -39 ^u	2683 ^{ed} -2690, 2691	53. 37 $\frac{1}{2}$ -44 $\frac{1}{2}$
40. 1-15	56. 1-15	2692-2706	54. 1-15
40. 16-17 ^{ab}	—	—	54. 16-17 ^{ab}
40. 17 ^{ed} -18 ^{ab}	56. 16	2707	54. 17 ^u -18 ^{ab}
508*	—	—	—
40. 18 ^{ed} -19 ^{ab}	56. 17	2708	54. 18 ^{ed} -19 ^{ab}
509*	—	—	—
40. 19 ^{ed} -31	56. 18-30 ^{ab}	2709-2721 ^{ab}	54. 19 ^{ed} -31
510*	—	—	—
40. 32-38	56. 30 ^{ed} -37 ^{ab}	2721 ^{ed} -2728 ^{ab}	54. 32-38
40. 39-48 ^{ab}	56. 37 ^{ed} -46	2728 ^{ed} -2737	55. 1-8, 8 $\frac{1}{2}$, 9 $\frac{1}{2}$
40. 48 ^{ed} -64 ^{ab}	56. 47-62	2738-2753	55. 10, 11-26 ^{ab}
511*	56. 63 ^{ab}	2754 ^{ab}	—
40. 64 ^{ed} -68 ^{ab}	56. 63 ^{ed} -67 ^{ab}	2754 ^{ed} -2758 ^{ab}	55. 26 ^{ed} -30 ^{ab}
512*	—	—	—
40. 68 ^{ed}	56. 67 ^{ed}	2758 ^{ed}	55. 30 ^{ed}
513*	56. 68-69	2759-2760	—
40. 69 ^{ab}	56. 70 ^{ab}	2761 ^{ab}	55. 31 ^{ab}
514*	56. 70 ^{ed}	2761 ^{ed} -2762 ^{ab}	—
40. 69 ^{ed} -71	56. 71-73 ^{ab}	2762 ^{ed} -2764	55. 31 ^{ed} -33
515*, 516*	—	—	55. 34, 35
40. 72-75	56. 73 ^{ed} -77 ^{ab}	2765-2768	55. 36-38, 38 $\frac{1}{2}$, 39 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
517*	56. 77 ^{ed}	2769 ^{ab}	55. 39 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
40. 76 ^{abed}	56. 78	2769 ^{ed} -2770 ^{ab}	55. 40 $\frac{1}{2}$
518*	56. 79 ^{ab}	2770 ^{ed}	55. 41 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
40. 76 ^u	56. 79 ^{ed}	2771 ^{ab}	55. 41 $\frac{1}{2}$ ^{ed}
519*	56. 80 ^{ab}	2771 ^{ed}	—
40. 77	56. 80 ^{ed} -81 ^{ab}	2772	55. 42 $\frac{1}{2}$
40. 78-80 ^{ab}	56. 81 ^{ed} -83	2773-2775 ^{ab}	56. 1, 1 $\frac{1}{2}$, 2, 3 ^{ab}
520*	—	—	56. 3 ^{ed}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
40. 80 ^{ed}	56. 84 ^{ab}	2775 ^{ed}	56. 4 ^{ab}
521*	—	—	56. 4 ^{ed}
40. 81 ^{abed}	56. 84 ^{ed} -85 ^{ab}	2776	56. 4½, 5½ ^{ab}
40. 81 ^{ef} -82 ^{ab}	56. 85 ^{ed} -86 ^{ab}	2777	56. 5½ ^{ed} -6½ ^{ab}
522*	—	—	56. 6½ ^{ed}
40. 82 ^{ed} , 83	56. 86 ^{ed} , 87 ^{ab}	2778 ^{ab} , 2778 ^{ed}	56. 7, 8 ^{ab}
40. 84-87	56. 87 ^{ed} -91 ^{ab}	2779-2782	56. 8 ^{ed} , 8½, 9½-11½
523*	56. 91 ^{ed} -92 ^{ab}	2783	—
40. 88-89	56. 92 ^{ed} -94 ^{ab}	2784-2785	56. 12½-13½
524*	—	—	56. 14½
40. 90-94 ^{ed}	56. 94 ^{ed} -99 ^{ab}	2786-2790	56. 15½-18½, 19, 20 ^{ab}
525*	—	—	—
40. 94 ^{ef}	56. 99 ^{ed}	2791 ^{ab}	56. 20 ^{ed}
526*	56. 100 ^{ab}	2791 ^{ed}	—
40. 95 ^{abed}	56. 100 ^{ed} -101 ^{ab}	2792	56. 21
40. 95 ^{ef} -98	56. 101 ^{ed} -104	2793-2796 ^{ab}	56. 21½, 22½-24½
527*	56. 105	2796 ^{ed} -2797 ^{ab}	56. 25½
40. 99-102	56. 106-109	2797 ^{ed} -2801 ^{ab}	56. 26½-29½
528*	—	—	—
40. 103 ^{ab}	56. 110 ^{ab}	2801 ^{ed}	56. 30½ ^{ab}
529*	—	—	—
40. 103 ^{ed} -106 ^{ed}	56. 110 ^{ed} -113	2802-2805 ^{ab}	56. 30½ ^{ed} -33½
40. 106 ^{ef} -109 ^{ed}	56. 114-117 ^{ab}	2805 ^{ed} -2808	56. 34, 34½, 35, 36-37
40. 109 ^{ef} -111	56. 117 ^{ed} -119	2809-2811 ^{ab}	56. 38 ^{ab} , 39-40
530*	56. 120-122	2811 ^{ed} -2814 ^{ab}	—
531*, 1-5	—	—	56. 41-43 ^{ab}
531*, 6	—	—	56. 43 ^{ed} (= 38 ^{ed})
532*	—	—	56. 43½†
40. 112-121 ^{ab}	56. 123-132 ^{ab}	2814 ^{ed} -2823	57. 36½-43½, 44, 45
40. 121 ^{edef} -123 ^{ed}	56. 132 ^{ed} -135 ^{ab}	2824-2826	57. 46-47, 47½, 48½ ^{ab}
40. 123 ^{ef}	56. 135 ^{ed}	2827 ^{ab}	57. 48½ ^{ed}
533*	56. 136 ^{ab}	2827 ^{ed}	57. 49½ ^{ed}
40. 124 ^a	56. 136 ^e	2828 ^a	57. 49½ ^a
40. 124 ^{bo}	56. 136 ^d -137 ^a	2828 ^{bo}	—
40. 124 ^d	56. 137 ^b	2828 ^d	57. 49½ ^b
534*	56. 137 ^{ed} -138	2829-2830 ^{ab}	57. 50, 51†
40. 125 ^{abed}	56. 139	2830 ^{ed} -2831 ^{ab}	—

† For Madras ed., adhy. 57. 1-35½ and adhy. 58-61, see p. viii-a.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
40. 125 ^{ef} -128 ^{ed}	56. 140-143 ^{ab}	2831 ^{ed} -2834	—
40. 128 ^{ef} -130	56. 143 ^{ed} -145	2835-2837 ^{ab}	—
535*	56. 146-147	2837 ^{ed} -2838, 2839	—
App. I, 16	† 58. 1-43	† 2857-2899	—
41. 1	58. 44	2900	—
41. 2-3 ^{ed}	58. 45-46	2901-2902	[62. 41 ^{ed} , 51 ^{ed} , 6
41. 3 ^{ef}	58. 47 ^{ab}	2903 ^{ab}	62. 7 ^{ab}
41. 4-5	58. 47 ^{ed} -49 ^{ab}	2903 ^{ed} -2905 ^{ab}	62. 7 ^{ed} -8, 8½] ¶
536*	58. 49 ^{ed}	2905 ^{ed}	—
41. 6 ^{ab}	58. 50 ^{ab}	2906 ^{ab}	—
41. 6 ^{ed} -7	58. 50 ^{ed} -51	2906 ^{ed} -2907	[62. 13, 13½] ¶
537*	58. 52	2908	63. 42
42. 1-6 ^{ef}	59. 1-7 ^{ab}	2909-2915 ^{ab}	62. 14½-20½ ^{ab}
538*	—	—	62. 20½ ^{ed}
42. 7-8 ^{ab}	59. 7 ^{ed} -8	2915 ^{ed} -2916	62. 21½-22½ ^{ab}
539*	—	—	62. 22½ ^{ed}
42. 8 ^{edef} -10 ^{ed}	59. 9-11	2917-2919	62. 23½-25½
42. 10 ^{ef} -11 ^{ed}	59. 12	2920	62. 26, 27 ^{ab}
540*	59. 13 ^{ab}	2921 ^{ab}	—
42. 11 ^{ed} -18	59. 13 ^{ed} -20	2921 ^{ed} -2928	62. 27 ^{ed} -34
541*	—	—	62. 35 ^{ab}
42. 19 ^{ab}	59. 21 ^{ab}	2929 ^{ab}	62. 35 ^{ed}
542*	—	—	62. 35½
42. 19 ^{ed} -20 ^{ab}	59. 21 ^{ed} -22 ^{ab}	2929 ^{ed} -2930 ^{ab}	62. 36, 37 ^{ab}
42. 20 ^{edef}	59. 22 ^{ed} -23 ^{ab}	2930 ^{ed} -2931 ^{ab}	—
543*(subst., 20 ^{edef})	—	—	62. 37 ^{ed} -38 ^{ab}
544*	—	—	62. 38 ^{ed}
42. 21 ^{abedef}	59. 23 ^{ed} -24	2931 ^{ed} -2932	62. 39 ^{ab} -40
545*	59. 25	2933	62. 41
42. 22 ^{abedef}	59. 26-27 ^{ab}	2934-2935 ^{ab}	62. 42-43 ^{ab}
546*	—	—	—
547*	—	—	62. 43 ^{ed}
42. 23 ^{abedef} -24	59. 27 ^{ed} -29	2935 ^{ed} -2937	62. 44-46 ^{ab}
548*	—	—	—
42. 25	59. 30	2938	62. 46 ^{ed} , 46½
42. 26 ^{abedef}	59. 31-32 ^{ab}	2939-2940 ^{ab}	63. 1, 1½
549*	—	—	63. 2½

† Bom. 57. 1-17 = Cal. 2840-2856 = App. I. 14 (p. xxx).

¶ See p. x.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
42. 27-32 ^{ed}	59. 32 ^{ed} -38 ^{ab}	2940 ^{ed} -2946 ^{ab}	63. 3½-6½, 7, 8-9
550*	—	—	63. 10 ^{ab}
42. 32 ^{ed} -38 ^{ab}	59. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	2946 ^{ed} -2947 ^{ab}	63. 10 ^{ed} -11 ^{ab}
551*	—	—	63. 11 ^{ed}
42. 38 ^{ed} -34 ^{ab}	59. 39 ^{ed} -40	2947 ^{ed} -2948	63. 12-18 ^{ab}
552*	—	—	—
42. 34 ^{ed}	59. 41 ^{ab}	2949 ^{ab}	63. 18 ^{ed}
553*	—	—	—
42. 35-36 ^{abed}	59. 41 ^{ed} -43 ^{ab}	2949 ^{ed} -2951 ^{ab}	63. 14-16 ^{ed}
554*	—	—	63. 16 ^{ed}
42. 36 ^{ed} -37 ^{ed}	59. 43 ^{ed} -44	2951 ^{ed} -2952	63. 16 ^{ed} -17
42. 37 ^{ed} -38	59. 45-46 ^{ab}	2953-2954 ^{ab}	63. 17½, 18½
555*	—	—	63. 19
42. 39	59. 46 ^{ed} -47 ^{ab}	2954 ^{ed} -2955 ^{ab}	63. 20
42. 40 ^{abed}	59. 47 ^{ed} -48 ^{ab}	2955 ^{ed} -2956 ^{ab}	—
556*(subst., 40 ^{abed})	—	—	63. 21, 22 ^{ab}
42. 40 ^{ed} -47 ^{ab}	59. 48 ^{ed} -55 ^{ab}	2956 ^{ed} -2963 ^{ab}	63. 22 ^{ed} -29 ^{ab}
557*	59. 55 ^{ed}	2963 ^{ed}	63. 29 ^{ed}
42. 47 ^{ed} -50 ^{ed}	59. 56-59	2964-2967	63. 29½, 30, 31-33
42. 50 ^{ed} -52 ^{ed}	59. 60-62 ^{ab}	2968-2970 ^{ab}	63. 33½, 34½, 38½
42. 52 ^{ed} -55	59. 62 ^{ed} -65	2970 ^{ed} -2973	63. 39, 35½-37½
42. 56-57	59. 66-67	2974-2975 †	63. 39½, 40, 41
558*	—	—	† 66. 1, 1½
559*	—	—	—
43. 1-17	60. 1-17	2977-2993	66. 2½-18½
560*, 561*	—	—	—
562*	60. 18	2994	66. 19½
43. 18-20	60. 19-21	2995-2997	66. 20½-22½
563*	—	—	—
43. 21 ^{abed}	60. 22	2998	66. 23½
43. 21 ^{ed} -22 ^{ed}	60. 23-24 ^{ab}	2999-3000 ^{ab}	67. 1-2 ^{ab}
43. 22 ^{ed} -26 ^{ab}	60. 24 ^{ed} -28 ^{ab}	3000 ^{ed} -3004 ^{ab}	67. 2 ^{ed} -6 ^{ab}
564*	—	—	—
43. 26 ^{ed} -34	60. 28 ^{ed} -36	3004 ^{ed} -3012	67. 6 ^{ed} -13, 13½, 14½ ^{ab}
43. 35 ^{ab}	60. 37 ^{ab}	3013 ^{ab}	—
565*(subst., 35 ^{ab})	—	—	67. 14½ ^{ed}
43. 35 ^{ed} -37	60. 37 ^{ed} -39	3013 ^{ed} -3015	67. 15, 16, 16½, 17

† Colophon wrongly counted as 2976.

† See p. α, ωi for adhy. 64, 65.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
566*	—	—	—
43. 38-42 ^{ab}	60. 40-44 ^{ab}	3016-3020 ^{ab}	67. 18-22 ^{ab}
567*	60. 44 ^{ed}	3020 ^{ed}	67. 22 ^{ed}
43. 42 ^{ed}	60. 45 ^{ab}	3021 ^{ab}	67. 22½
568*, 569*, 570*	—	—	67. 23½, 24½ ^{ab} , 24½ ^{ed}
43. 43 ^{ab}	60. 45 ^{ed}	3021 ^{ed}	—
571* (subst., 43 ^{ab})	—	—	67. 26½ ^{ab}
43. 43 ^{ed} -44	60. 46-47 ^{ab}	3022-3023 ^{ab}	67. 26½ ^{ed} -27½
572*	60. 47 ^{ed} -48 ^{ab}	3023 ^{ed} -3024 ^{ab}	67. 33
573*	60. 48 ^{ed}	—	67. 33½
574*	60. 49	3024 ^{ed} -3025 ^{ab}	—
43. 45	60. 50 ^{abed}	3025 ^{ed} -3026 ^{ab}	67. 25½ ^{edab}
575*	—	—	—
43. 46-48 ^{ed}	60. 50 ^{ed} -53	3026 ^{ed} -3029	67. 28½-30½, 31
576*	60. 54	—	67. 32
43. 49	60. 55	3030	67. 34½
577*	—	—	—
43. 50 ^{abed} -63	60. 56-70 ^{ab}	3031-3045 ^{ab}	67. 35½, 36, 37-49
578*	60. 70 ^{ed} -72 ^{ab}	3045 ^{ed} -3047 ^{ab}	—
43. 64 ^{ab}	60. 72 ^{ed}	3047 ^{ed}	67. 50 ^{ab}
579*	—	—	—
580*	—	—	67. 50 ^{ed}
43. 64 ^{ed}	60. 73 ^{ab}	3048 ^{ab}	—
43. 65	60. 73 ^{ed} -74 ^{ab}	3048 ^{ed} -3049 ^{ab}	—
581* (subst., 65)	—	—	67. 51
43. 66 ^{abed}	60. 74 ^{ed} -75 ^{ab}	3049 ^{ed} -3050 ^{ab}	67. 52
582*	60. 75 ^{ed} -76 ^{ab}	3050 ^{ed} -3051 ^{ab}	—
583*	—	—	67. 53 ^{ab}
43. 66 ^{ed}	60. 76 ^{ed}	3051 ^{ed}	67. 53 ^{ed}
584*	60. 77 ^{ab}	3052 ^{ab}	—
43. 67	60. 77 ^{ed} -78 ^{ab}	3052 ^{ed} -3053 ^{ab}	67. 54
585* (subst., 67 ^{ab})	—	—	—
586* (subst., 67)	—	—	—
43. 68	60. 78 ^{ed} -79 ^{ab}	3053 ^{ed} -3054 ^{ab}	67. 55
587*	—	—	67. 56, 57
43. 69-72 ^{ed}	60. 79 ^{ed} -83 ^{ab}	3054 ^{ed} -3058 ^{ab}	67. 58-61
43. 72 ^{ed} -78 ^{ed}	60. 88 ^{ed} -84	3058 ^{ed} -3059	67. 61½, 62½
43. 73 ^{ed} -75	60. 85-86 ^{ed}	3060-3061, 3062	67. 63, 64-65

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
588*	60. 87, 88	—	67. 66-67
589*	—	—	67. 67½, 68½, 69
590*	60. 89 ^{ab}	—	67. 70 ^{ab}
43. 76-77 ^{ab}	60. 89 ^{ad} -90	3063-3064 ^{ab}	67. 70 ^{ad} , 70½, 71½ ^{ab}
591*	60. 91 ^{ab}	3064 ^{ad}	—
43. 77 ^{ad}	60. 91 ^{ad}	3065 ^{ab}	—
592* (subst., 77 ^{ad})	—	—	67. 71½ ^{ad}
593* (" ")	—	—	—
594*	—	—	67. 72½-73½
43. 78	60. 92	3065 ^{ad} , 3066	67. 74½
44. 1-2 ^{ab}	61. 1-2 ^{ab}	3067-3068 ^{ab}	68. 1-2 ^{ab}
595*	—	—	68. 2 ^{ad} -3, 3½, 4½ ^{ab}
44. 2 ^{ad}	61. 2 ^{ad}	3068 ^{ad}	68. 4½ ^{ad}
596*	—	—	68. 5
44. 3	61. 3	3069	68. 6
597*	—	—	68. 7-8 ^{ab}
44. 4-13	61. 4-13	3070-3079	68. 8 ^{ad} , 8½, 9½-17½
44. 14	61. 14	3080	—
598* (subst., 14)	—	—	68. 18½
44. 15-21 ^{ab}	61. 15-21 ^{ab}	3081-3087 ^{ab}	68. 19½-25½ ^{ab}
599*	—	—	68. 25½ ^{ad}
44. 21 ^{ad} -27	61. 21 ^{ad} -27	3087 ^{ad} -3093	68. 26, 27-32
600*	—	—	68. 33 ^{ab}
44. 28-32	61. 28-32	3094-3098	68. 33 ^{ad} , 33½, 34½-37½
601*	61. 33-34	3099-3100	68. 38½; 69. 1
44. 33-38 ^{ad}	61. 35-40	3101-3106	69. 2-7
602*	—	—	69. 8 ^{ab}
44. 38 ^{ad}	61. 41 ^{ab}	3107 ^{ab}	69. 8 ^{ad}
603*	—	—	69. 9 ^{ab}
44. 39-40 ^{ab}	61. 41 ^{ad} -42	3107 ^{ad} -3108	69. 9 ^{ad} , 9½, 10½ ^{ab}
604*	—	—	69. 10½ ^{ad}
44. 40 ^{ad} -41 ^{ab}	61. 43-44 ^{ab}	3109-3110 ^{ab}	69. 11½ ^{ab} , 12½ ^{ad} , 13½ ^{ab}
605*	—	—	69. 13½ ^{ad}
44. 41 ^{ad}	61. 44 ^{ad}	3110 ^{ad}	69. 14
606*	—	—	—
44. 42-43 ^{ab}	61. 45-46 ^{ab}	3111-3112 ^{ab}	69. 15-16 ^{ab}
607*	—	—	—
44. 43 ^{ad} -44 ^{ad}	61. 46 ^{ad} -47	3112 ^{ad} -3113	69. 16 ^{ad} -17

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
44. 44 ^{er} -45 ^{ed}	61. 48-49 ^{ab}	3114-3115 ^{ab}	69. 17½, 18½
44. 45 ^{er}	61. 49 ^{ed}	3115 ^{ed}	—
608* (subst., 45 ^{er})	—	—	69. 19
44. 46-48 ^{er}	61. 50-53 ^{ab}	3116-3119 ^{ab}	69. 20-21, 21½, 22½
609*	—	—	—
44. 49 ^{ab,cd,ef} -51 ^{ab}	61. 53 ^{ed} -56 ^{ab}	3119 ^{ed} -3122 ^{ab}	69. 23½-25½
44. 51 ^{ed} -52 ^{ab}	61. 56 ^{ed} -57 ^{ab}	3122 ^{ed} -3123 ^{ab}	69. 26, 27 ^{ab}
44. 52 ^{ed}	61. 57 ^{ed}	3123 ^{ed}	69. 27 ^{ed} (= 11½ ^{ed})
44. 53 ^{ab}	61. 58 ^{ab}	3124 ^{ab}	69. 28 ^{ab} (= 12½ ^{ab})
44. 53 ^{ed} -55 ^{ab}	61. 58 ^{ed} -60 ^{ab}	3124 ^{ed} -3126 ^{ab}	69. 28 ^{ed} -30 ^{ab}
44. 55 ^{ed}	—	—	69. 30 ^{ed}
610* (subst., 55 ^{ed})	61. 60 ^{ed}	3126 ^{ed}	—
App. I, 17	61. 61-74 ^{er}	3127-3140, 3141	—
App. I, 18, 1-11	62. 1-6 ^{ab}	3142-3147 ^{ab}	—
„ 12-67	62. 6 ^{ed} -33, 34	3147 ^{ed} -3174, 3175	70. 4-25
„ 68-143	63. 1-37 ^{er}	3176-3213, 3214	71. 1-39½
611*	—	—	70. 1-2
612*, 613*	—	—	—
614*, 615*	—	—	—
45. 1-9	64. 1-9	3215-3223	70. 8
616*	64. 10 ^{ab}	3224 ^{ab}	72. 1-9
617*	64. 10 ^{ed} -14 ^{ab}	3224 ^{ed} -3228 ^{ab}	—
45. 10-11 ^{ab}	64. 14 ^{ed} -15	3228 ^{ed} -3229	72. 10-11 ^{ab}
618*	64. 16	3230	—
45. 11 ^{ed} -13 ^{ab}	64. 17-18	3231-3232	72. 11 ^{ed} -13 ^{ab}
619*	64. 19-20 ^{ab}	3233-3234 ^{ab}	—
45. 13 ^{ed}	—	—	72. 13 ^{ed}
620* (subst., 13 ^{ed})	64. 20 ^{ed}	3234 ^{ed}	—
45. 14 ^{ed}	64. 21 ^{ed}	3235 ^{ed}	72. 14 ^{ed}
45. 14 ^{ab,cd}	—	—	72. 14 ^{ab,cd}
621* (subst., 14 ^{ab,cd})	64. 21 ^{ab,cd}	3235 ^{ab,cd}	—
45. 15	64. 22	3236	72. 15
622*	64. 23-27	3237-3241	—
45. 16 ^{ab}	—	—	72. 16 ^{ab}
623* (subst., 16 ^{ab})	64. 28 ^{ab}	3242 ^{ab}	—
45. 16 ^{ed} -17 ^{ab}	64. 28 ^{ed} -29 ^{ab}	3242 ^{ed} -3243 ^{ab}	72. 16 ^{ed} , 16½
45. 17 ^{ed} -18	64. 29 ^{ed} -30	3243 ^{ed} -3244	72. 17½-18½ ^{ab}
624*	—	—	72. 18½ ^{ed}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
625*	64. 31 ^{ab}	3245 ^{ab}	72. 19 ¹ ₂ ^{ab}
45. 19 ^{ab}	—	—	72. 19 ¹ ₂ ^{ed} -24 ¹ ₂
45. 19 ^{ed} -24	64. 31 ^{ed} -36	3245 ^{ed} -3250	72. 25 ¹ ₂ ^{ab}
45. 25 ^{ab}	64. 37 ^{ab}	—	72. 25 ¹ ₂ ^{ed} -27 ¹ ₂ , 28 ¹
45. 25 ^{ed} -28 ^{ab}	64. 37 ^{ed} -40 ^{ab}	3251-3253	72. 29, 29 ¹ ₂ -32 ¹ ₂
45. 28 ^{ed} -32 ^{ed}	64. 40 ^{ed} -44	3254-3258 ^{ab}	72. 33, 34
45. 32 ^{ed} -33 ^{ed}	64. 45-46 ^{ab}	3258 ^{ed} -3259	72. 35, 35 ¹ ₂ , 36 ¹ ₂ -42 ¹ ₂
45. 33 ^{ed} -41 ^{ed}	64. 46 ^{ed} -54	3260-3268 ^{ab}	72. 43, 44
45. 41 ^{ed} -42 ^{ed}	64. 55-56 ^{ab}	3268 ^{ed} -3269	72. 44 ¹ ₂ , 45 ¹ ₂ -46 ¹ ₂
45. 42 ^{ed} -44 ^{ed}	64. 56 ^{ed} -58	3270-3272 ^{ab}	72. 48 ^{ab}
626*	64. 59 ^{ed}	3273 ^{ab}	72. 47
45. 44 ^{ed}	64. 59 ^{ab}	3272 ^{ed}	—
627*	—	—	72. 48 ^{ed} , 48 ¹ ₂ , 49 ¹ ₂ -52 ¹ ₂
45. 45-49	64. 60-64	3273 ^{ed} -3278 ^{ab}	—
628*, 629*	64. 65-66	3278 ^{ed} -3280 ^{ab}	—
630*	—	—	72. 53 ¹ ₂
631*	—	—	—
45. 50 ^{ab}	64. 67 ^{ab}	3280 ^{ed}	73. 1 ^{ab}
632* (subst., 50 ^{ab})	—	—	73. 1 ^{ed} -2
633*	—	—	—
45. 50 ^{ed}	64. 67 ^{ed}	3281 ^{ab}	73. 3 ^{ab}
634* (subst., 50 ^{ed})	—	—	73. 3 ^{ed} , 3 ¹ ₂
635*	—	—	73. 4 ¹ ₂
45. 51	—	—	73. 5 ¹ ₂ ^{ab}
45. 52 ^{ab}	64. 68 ^{ab}	3281 ^{ed}	73. 5 ¹ ₂ ^{ed} , 6, 7 ^{ab}
636*	—	—	73. 7 ^{ed} -9
45. 52 ^{ed} -54	64. 68 ^{ed} -70	3282-3283, 3284	73. 10-20 ^{ab}
45. 55-65 ^{ab}	65. 1-11 ^{ab}	3285-3295 ^{ab}	—
637*	65. 11 ^{ed} -12 ^{ed}	3295 ^{ed} -3296	73. 20 ^{ed}
45. 65 ^{ed}	65. 12 ^{ed}	3297	73. 21 ^{ab}
638*	—	—	73. 21 ^{ed} , 21 ¹ ₂
45. 66	65. 13	3298	73. 22
639*	—	—	73. 22 ¹ ₂ , 23, 24-25
45. 67-69	65. 14-16	3299-3301	—
640*	—	—	73. 26
45. 70	65. 17	3302	—
641*	—	—	73. 27, 27 ¹ ₂
642*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
45. 71-73 ^a	65. 18-20 ^a	3303-3305 ^a	73. 28½-29½, † 30 ^a
643*	—	—	73. † 30 ^b , 31 ^a
45. 73 ^{bcd}	65. 20 ^{bcd}	3305 ^{bcd}	73. 31 ^{bcd}
644*	65. 21 ^{ab}	3306 ^{ab}	—
645*	—	—	—
646*	65. 21 ^{cd}	3306 ^{cd}	—
46. 1-2	65. 22-23	3307-3308	74. 1-2 †
46. 3-5	66. 1-3	3309-3311	74. 3½-5½
46. 6 ^{ab}	66. 4 ^{ab}	3312 ^{ab}	—
647* (subst., 6 ^{ab})	—	—	74. 6½ ^{ab}
648*	66. 4 ^{cd}	3312 ^{cd}	—
46. 6 ^{cd} -9 ^{cd}	66. 5-8 ^{ab}	3313-3316 ^{ab}	74. 6½ ^{cd} -9½
46. 9 ^{cd} -10 ^{ab}	66. 8 ^{cd} -9 ^{ab}	3316 ^{cd} -3317 ^{ab}	74. 10½
649*	—	—	74. 11
46. 10 ^{cd} -13	66. 9 ^{cd} -12	3317 ^{cd} -3320	74. 12-13, 13½, 14½
46. 14	66. 13	3321	74. 15, 15½
46. 15 ^{ab}	66. 14 ^{ab}	3322 ^{ab}	74. 25
46. 15 ^{cd} -16	66. 14 ^{cd} -15	3322 ^{cd} -3323	74. 16½-17½ ^{ab}
650*	—	—	—
46. 17-20 ^{ab}	66. 16-19 ^{ab}	3324-3327 ^{ab}	74. 17½ ^{cd} , 18, 19-21 ^{ab}
46. 20 ^{cd}	66. 19 ^{cd}	3327 ^{cd}	74. 21 ^{cd} (± 23½)
46. 21-22	66. 20-21	3328-3329	74. 22 (± 24½), 23
46. 23-31 ^{ab}	66. 22-30 ^{ab}	3330-3338 ^{ab}	74. 26-34 ^{cd}
46. 31 ^{cd}	66. 30 ^{cd}	3338 ^{cd}	—
651* (subst., 31 ^{cd})	—	—	74. 34 ^{cd}
46. 32-37	66. 31-36	3339-3344	74. 35-40
652*	—	—	74. 41-42
46. 38	66. 37	3345	—
653* (subst., 38)	—	—	74. 43
46. 39-40 ^a	66. 38-39 ^a	3346-3347 ^a	74. 44-45 ^a
654*	—	—	—
46. 40 ^b -45	66. 39 ^b -44	3347 ^b -3352	74. 45 ^b -50
46. 46	66. 45	3353	—
655* (subst., 46)	—	—	74. 51
656*, 1-10	—	—	74. 52, 52½, 53½
656*, 11-18	—	—	74. 54, 55, 55½
46. 47	66. 46	3354	74. 56½

† 73. 30^{ab} is one-line stanza.

† 74. 2½ not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
657*	—	—	74. 57½
46. 48	66. 47	3355	74. 58½
658*	66. 48	3356	—
47. 1	67. 1	3357	75. 1
659*	—	—	75. 2-3
47. 2	67. 2	3358	75. 4
47. 3	67. 3	3359	—
660* (subst., 3)	—	—	75. 5
661*	—	—	75. 6-8 ^{ab}
662*	67. 4-6	3360-3362	—
47. 4	67. 7	3363	75. 11
47. 5	67. 8	3364	—
663* (subst., 5)	—	—	75. 8 ^{cd} -9 ^{ab}
664*	—	—	75. 9 ^{cd} -10
665*	67. 9 ^{ab}	3365 ^{ab}	—
47. 6 ^{ab}	67. 9 ^{cd}	3365 ^{cd}	75. 12 ^{ab}
47. 6 ^{cd}	67. 10 ^{ab}	3366 ^{ab}	—
666* (subst., 6 ^{cd})	—	—	75. 12 ^{cd}
667*	67. 10 ^{cd}	3366 ^{cd}	—
47. 7	67. 11	3367	—
668* (subst., 7)	—	—	75. 13
47. 8-9	67. 12-13	3368-3369	75. 14-15
47. 10	67. 20 ^{cd} , 14 ^{ab}	3376 ^{cd} , 3370 ^{ab}	75. 18 ^{ab} , 16 ^{ab}
App. I, 19	67. 14 ^{cd} -18	3370 ^{cd} -3374	—
669*	—	—	75. 16 ^{cd}
47. 11	67. 20 ^{ab} , 21 ^{ab}	3376 ^{ab} , 3377 ^{ab}	75. 17 ^{cd} , 18 ^{cd}
670*	—	—	75. 19
47. 12 ^{ab}	67. 19 ^{ab}	3375 ^{ab}	75. 20 ^{ab}
671*	—	—	75. 20 ^{cd} , 20½
47. 12 ^{cd}	67. 19 ^{cd}	3375 ^{cd}	75. 17 ^{ab}
47. 13-14	67. 21 ^{cd} -22, 23	3377 ^{cd} -3378, 3379	75. 21½, 22, 22½
48. 1	68. 1	3380	76. 1
672*	68. 2 ^{ab}	3381 ^{ab}	—
673*, 1-2	68. 2 ^{cd}	3381 ^{cd}	—
674*	—	—	—
673*, 3-4	68. 3 ^{ab}	3382 ^{ab}	—
675*, 676*	68. 3 ^{cd} -4	3382 ^{cd} -3383	—
677*	—	—	76. 1½, 2½-4½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
48. 2-3	68. 5-6	3384-3385	76. 5½-6½
48. 4	68. 7	3386	—
678* (subst., 4)	—	—	76. 7½
48. 5	68. 8	3387	—
679* (subst., 5)	—	—	76. 8½
680*	68. 9	3388	—
48. 6 ^{ab}	68. 10 ^{ab}	3389 ^{ab}	76. 9½ ^{ab}
48. 6 ^{cd}	68. 10 ^{cd}	3389 ^{cd}	—
681* (subst., 6 ^{cd})	—	—	76. 9½ ^{cd}
48. 7 ^{ab}	68. 11 ^{ab}	3390 ^{ab}	76. 10½ ^{ab}
682*	—	—	76. 10½ ^{cd} , 11½ ^{cd}
48. 7 ^d -9	68. 11 ^d -13	3390 ^d -3392	76. 11½ ^{ab} , 12, 13
48. 10-12	68. 14-16	3393-3395	76. 13½, 14, 15-16
48. 13 ^{ab} <i>eder</i>	68. 25-26 ^{ab}	3396-3397 ^{ab}	76. 17, 17½ (± 32)
App. I, 20, 1-18	68. 17-21 ^{ab}	—	76. 18½-21½, 22
" 19-28	—	—	76. 23-24, 24½
" 29-34	68. 21 ^{cd} -22 ^{ab}	—	76. 25½-26½ ^{ab}
" 35-44	—	—	76. 26½ ^{cd} -28½
" 45-54	68. 22 ^{cd} -24	—	76. 29, 30-31
48. 14	68. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	3397 ^{cd} -3398 ^{ab}	76. 33
683*, 684*	68. 27 ^{cd} -29 ^{ab}	3398 ^{cd} -3400 ^{ab}	—
685*	—	—	—
48. 15	68. 29 ^{cd} -30 ^{ab}	3400 ^{cd} -3401 ^{ab}	76. 34
686*	68. 30 ^{cd}	3401 ^{cd} , 3402	—
49. 1-6 ^{ab}	69. 1-6 ^{ab}	3403-3408 ^{ab}	77. 1-6 ^{ab}
687*	69. 6 ^{cd}	3408 ^{cd}	—
49. 6 ^{cd} -9	69. 7-10 ^{ab}	3409-3412 ^{ab}	77. 6 ^{cd} -9
688*	—	—	77. 9½
49. 10-11 ^{cd}	69. 10 ^{cd} -12 ^{ab}	3412 ^{cd} -3414 ^{ab}	77. 10½-11½
49. 11 ^{cd} -13 ^{cd}	69. 12 ^{cd} -14	3414 ^{cd} -3416	77. 12½, 13, 14
689*	—	—	77. 15 ^{ab}
49. 13 ^{cd}	69. 15 ^{ab}	3417	77. 15 ^{cd}
690*	69. 15 ^{cd}	3418	77. 15½
49. 14 ^{ab} <i>eder</i>	69. 16-17 ^{ab}	3419-3420 ^{ab}	77. 16½, 17
691*	69. 17 ^{cd}	3420 ^{cd}	—
49. 15-22 ^{ab} <i>eder</i>	69. 18-26 ^{cd}	3421-3429 ^{cd}	77. 18-25, 25½†
692*	69. 26 ^{cd}	3429 ^{cd}	—

† 77. 25½^{ab} is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
49. 22 ^r	—	—	77. 25½ ^b †
49. 23-26 ^{ab}	69. 27-30 ^{ab}	3430-3433 ^{ab}	77. 26½-29½ ^{ab}
693*	—	—	77. 29½ ^{ed}
49. 26 ^{ed} -27	69. 30 ^{ed} -31	3433 ^{ed} -3434	77. 30, 31
49. 28 ^{ab} , 28 ^{ed}	69. 32 ^{ab} , 34 ^{ab}	—	77. 32 ^{ab} , 34 ^{ab}
49. 29 ^{ab}	—	—	77. 33 ^{ab}
49. 29 ^{ed}	69. 32 ^{ed} (= 34 ^{ed})	3435 ^{ab} (± 3435 ^{ed})	77. 32 ^{ed} (= 33 ^{ed} , = 34 ^{ed})
694*	69. 33	3436	—
49. 30 ^{ab}	69. 34 ^r	3437 ^{ab}	77. 35 ^{ab}
695*	69. 35 ^{ab}	—	—
49. 30 ^{ed} -44 ^r	69. 35 ^{ed} -50 ^{ab}	3437 ^{ed} -3452 ^{ab}	77. 35 ^{ed} -48, 48½, 49½
49. 45 ^{ab}	69. 50 ^{ed}	3452 ^{ed}	—
696* (subst., 45 ^{ab})	—	—	77. 50
49. 45 ^{ed}	69. 51 ^{ab}	3453 ^{ab}	77. 50½
697*	69. 51 ^{ed}	3453 ^{ed}	—
49. 45 ^r -46 ^{ed}	69. 52-53 ^{ab}	3454-3455 ^{ab}	77. 51, 52
49. 46 ^r -48 ^{ab}	69. 53 ^{ed} -55 ^{ab}	3455 ^{ed} -3457 ^{ab}	77. 53, 53½, 54½ ^{ab}
49. 48 ^{ed}	69. 55 ^{ed}	3457 ^{ed}	77. 54½ ^{ed} (± 55½ ^{ed})
698*, 1 (subst., 48 ^{ed})	—	—	—
49. 49 ^{ab}	69. 56 ^{ab}	3458 ^{ab}	77. 55½ ^{ab} (± 56½ ^{ab})
698*, 2 (subst., 49 ^{ab})	—	—	—
49. 49 ^{ed}	69. 56 ^{ed}	3458 ^{ed}	77. 57½ ^{ed}
699*	—	—	—
700*	69. 57	3459	77. 56½ ^{ed} (= 58), 57½ ^{ab}
49. 50	69. 58	3460	77. 59
49. 51	69. 59	3461	77. 60 ^{ab} (= 61½ ^{ab}), 60 ^{ed}
49. 52	69. 60	3462	77. 60½, 61½ ^{ed}
701*	69. 61	3463	—
702*	—	—	—
49. 53 ^{ab ed r}	69. 62-63 ^{ab}	3464-3465 ^{ab}	77. 62½-63½ ^{ab}
703*	—	—	77. 63½ ^{ed}
49. 54-55 ^{ed}	69. 63 ^{ed} -65 ^{ab}	3465 ^{ed} -3467 ^{ab}	77. 64½-65½
49. 55 ^r -56 ^{ab}	69. 65 ^{ed} -66 ^{ab}	3467 ^{ed} -3468 ^{ab}	77. 66, 67 ^{ab}
704*	69. 66 ^{ed}	3468 ^{ed}	—
49. 56 ^{ed} -60 ^{ed}	69. 67-71 ^{ab}	3469, 3470-3473	77. 67 ^{ed} -71
49. 60 ^r -63 ^{ab}	69. 71 ^{ed} -74 ^{ab}	3474, 3475-3477 ^{ab}	77. 71½, 72½-74½ ^{ab}
705*	—	—	—

† 77. 25½^{ab} is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
706*	69. 74 ^{ed}	3477 ^{ed}	—
49. 63 ^{ed}	69. 75	3478	77. 74½ ^{ed} , 75
707*	—	—	—
49. 64 ^a	69. 76 ^a	3479 ^a	77. 76 ^a
708*	—	—	—
49. 64 ^b	69. 76 ^b	3479 ^b	77. 76 ^b
709*	69. 76 ^{ed} -78	3479 ^{ed} -3481	—
710*	—	—	—
49. 64 ^{ed} -65 ^{ab}	69. 79	3482	77. 76 ^{ed} , 76½
711*, 712*	69. 80-81 ^{ab}	3483-3484 ^{ab}	77. 77½-78½ ^{ab}
49. 65 ^{ed} -66	69. 81 ^{ed} -82	3484 ^{ed} -3485	77. 78½ ^{ed} -79½
713*, 714*	—	—	77. 81½ ^{ed} , 80½
49. 67 ^{ab}	69. 83 ^{ab}	3486 ^{ab}	77. 81½ ^{ab} (= 82½ ^{ab})
49. 67 ^{ed}	69. 83 ^{ed}	3486 ^{ed}	77. 82½ ^{ed} (= 85½ ^{ed})
49. 68-69	69. 84-85	3487-3488	77. 83½-84½
715*	69. 86	3489	77. 85½ ^{ab} , 86
49. 70-71	69. 87-88	3490-3491	77. 87-88
49. 72-73 ^{ab}	70. 1-2 ^{ab}	3492-3493 ^{ab}	78. 1-2 ^{ab}
716*	—	—	—
49. 73 ^{ed} -74 ^{ab}	70. 2 ^{ed} -3 ^{ab}	3493 ^{ed} -3494 ^{ab}	78. 2 ^{ed} -3 ^{ab}
717*	70. 3 ^{ed}	3494 ^{ed}	78. 3 ^{ed}
49. 74 ^{ed}	70. 4 ^{ab}	3495 ^{ab}	78. 5 ^{ab}
718*	70. 4 ^{ed}	3495 ^{ed}	78. 5 ^{ed} (= 8 ^{ed})
49. 75-77	70. 5-7	3496-3498	78. 4, 7, 8 ^{ab} , 8½
49. 78-80	70. 8-10	3499-3501	78. 6, 9½-10½
719*	70. 11 ^{ab}	3502 ^{ab}	78. 11½ ^{ab}
720*	70. 11 ^{ed}	3502 ^{ed}	—
721*	—	—	—
722*	—	—	78. 11½ ^{ed}
App. I, 21	—	—	78. 12½-17½
49. 81	70. 12	3503	78. 18½ (= 26½ ^{ed} -27½ ^{ab})
49. 82-84	70. 13-15	3504-3506	78. 27½ ^{ed} -30½ ^{ab}
App. I, 22	—	—	78. 19½-26½
723*, 724*	—	—	78. 30½ ^{ed} -32½ ^{ab}
49. 85-86	70. 16-17	3507-3508	78. 32½ ^{ed} -34½ ^{ab}
725*	70. 18-20	3509-3511	—
49. 87-88 ^{ab}	70. 21-22 ^{ab}	3512-3513 ^{ab}	78. 34½ ^{ed} , 35½, 36½ ^{ab}
726*	70. 22 ^{ed}	3513 ^{ed}	78. 36½ ^{ed}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
49. 88 ^{ed}	70. 23 ^{ab}	3514 ^{ab}	—
727* (subst., 88 ^{ed})	—	—	78. 37
728*	—	—	—
49. 89-91 ^{ab}	70. 23 ^{ed} -25	3514 ^{ed} -3516	78. 38, 38½, 39, 39½
729*	70. 26-28	3517-3519	—
49. 91 ^{ed} -97	70. 29-35 ^{ab}	3520-3526 ^{ab}	78. 40, 41-46
730*	70. 35 ^{ed} -36 ^{ab}	3526 ^{ed} -3527 ^{ab}	—
49. 98 ^{ab}	70. 36 ^{ed} (= 38 ^{ab})	3527 ^{ed} (= 3529 ^{ab})	78. 47 ^{ab}
731*	70. 38 ^{ed} -39 ^{ab}	3529 ^{ed} -3530 ^{ab}	—
49. 98 ^{ed}	70. 37 ^{ab}	3528 ^{ab}	78. 50 ^{ed}
732*	70. 37 ^{ed}	3528 ^{ed}	—
49. 98 ^{ed} -99 ^{ab}	70. 39 ^{ed} -40 ^{ab}	3530 ^{ed} -3531 ^{ab}	78. 47 ^{ed} , 48 ^{ed}
49. 99 ^{ed} -100 ^{ab}	70. 41	3532	78. 49
49. 100 ^{ed}	70. 42 ^{ab} , 40 ^{ed}	3533 ^{ab} , 3531 ^{ed}	78. 48 ^{ab} , 50 ^{ab}
49. 101-106	70. 42 ^{ed} -47, 48	3533 ^{ed} -3538, 3539	79. 1-6
49. 107-109 ^{ed}	70. 49 ^{ab} -51 ^{ab}	3540-3542	79. 7-9
49. 109 ^{ed} -112 ^{ed}	70. 51 ^{ed} -54	3543-3546 ^{ab}	79. 10-13 ^{ab}
49. 112 ^{ed} -113 ^{ed}	70. 55-56 ^{ab}	3546 ^{ed} -3547	79. 13 ^{ed} -14
49. 113 ^{ed} -114 ^{ed}	70. 56 ^{ed} -57	3548-3549 ^{ab}	79. 14½, 15½
49. 114 ^{ed} -116	70. 58-59, 60	3549 ^{ed} -3551	79. 16, 17-18
733*	71. 1	3552	—
50. 1-2 ^{ed}	71. 2-3	3553-3554	80. 1, 1½, 2½ ^{ed}
50. 2 ^{ed} -3 ^{ed}	71. 4-5 ^{ab}	3555-3556 ^{ab}	80. 2½ ^{ed} -3½
50. 3 ^{ed} -9	71. 5 ^{ed} -11	3556 ^{ed} -3562	80. 4, 5-10
50. 10-14	71. 12-16 ^{ed}	3563-3567	80. 10½, 11, 12-15
734*	71. 16 ^{ed}	3568 ^{ab}	—
50. 15 ^{ab}	71. 17 ^{ab}	3568 ^{ed}	80. 16 ^{ab}
50. 15 ^{ed}	71. 17 ^{ed}	3569 ^{ab}	—
735* (subst., 15 ^{ed})	—	—	80. 16 ^{ed}
50. 15 ^{ed} -17	71. 18-20 ^{ab}	3569 ^{ed} -3571	80. 16½, 17½-18½
50. 18 ^{ab}	71. 20 ^{ed} -21	3572-3573 ^{ab}	80. 19, 20
736*	—	—	80. 20½
50. 19-20 ^{ed}	71. 22-23	3573 ^{ed} -3575 ^{ab}	80. 21½, 22, 23 ^{ab}
50. 20 ^{ed} -22	71. 24-26 ^{ab}	3575 ^{ed} -3577	80. 23 ^{ed} , 23½, 24, 25
737*	—	—	80. 25½
50. 23 ^{ab} -25 ^{ab}	71. 26 ^{ed} -29 ^{ab}	3578-3580	80. 31½, 32½-34½ ^{ab}
50. 25 ^{ed} -34	71. 29 ^{ed} -38	3581, 3582-3590	80. 34½ ^{ed} -43½
738*	71. 39-40	3591-3592	80. 44, 45, 45½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
739*	—	—	—
50. 35 ^{ab}	72. 1 ^{ab}	3593 ^{ab}	81. 1 ^{ab}
50. 35 ^{cd}	72. 1 ^{cd}	3593 ^{cd}	(± 80. 25½)
50. 36	72. 2	3594	80. 26½ ^{ab} , 27½ ^{ab}
50. 37	72. 3	3595	80. 26½ ^{cd} , 27½ ^{cd}
740*	72. 4 ^{ab}	3596 ^{ab}	—
50. 38 ^{ab cde f} -39	72. 4 ^{cd} -6	3596 ^{cd} -3598	80. 28½, 29, 30
741*	72. 7 ^{ab}	3599 ^{ab}	—
50. 40 ^{ab}	72. 7 ^{cd}	3599 ^{cd}	80. 31 ^{ab}
742*	—	—	80. 31 ^{cd}
50. 40 ^{cd e f} -42	72. 8-10	3600-3602	81. 1 ^{cd} , 1½, 2½, 3½
50. 43 ^{ab cde f} -46	72. 11-15 ^{ab}	3603-3607 ^{ab}	81. 4, 5-8
743*	—	—	81. 8½
50. 47	72. 15 ^{cd} -16 ^{ab}	3607 ^{cd} -3608 ^{ab}	81. 9½
744*	—	—	81. 10½
50. 48	72. 16 ^{cd e f}	3608 ^{cd} , 3609	81. 11½
50. 49-53 ^{ab}	72. 17-21 ^{ab}	3610-3614 ^{ab}	81. 12½-16½ ^{ab}
50. 53 ^{cd e f}	72. 22 ^{ab} , 21 ^{cd}	3615 ^{ab} , 3614 ^{cd}	81. 16½ ^{cd} -17½ ^{ab}
50. 54	72. 22 ^{cd} -23 ^{ab}	3615 ^{cd} -3616 ^{ab}	81. 17½ ^{cd} , 18
745*, 746*	—	—	81. 21, 21½, 22½
747*, 1	72. 27 ^{cd}	3620 ^{cd}	—
747*, 2-3	72. 28	3621	81. 23½
748*	—	—	81. 29½-30½
50. 55-56	72. 23 ^{cd} -25 ^{ab}	3616 ^{cd} -3618 ^{ab}	81. 19-20
50. 57	72. 25 ^{cd} -26 ^{ab}	3618 ^{cd} -3619 ^{ab}	—
50. 58	72. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	3619 ^{cd} -3620 ^{ab}	81. 28½
50. 59-61	72. 29-31	3622-3624	81. 24½-26½
749*	—	—	—
50. 62	72. 32	3625	81. 27½
50. 63	72. 33	3626	—
750* (subst., 63)	—	—	81. 31½
50. 64	72. 34	3627	81. 32½
751*, 752*, 753*	72. 35-36	3628-3629	—
50. 65	72. 37	3630	81. 33½
754*	72. 38-40	3631-3633	—
51. 1-6 ^{ab}	73. 1-6 ^{ab}	3634-3639 ^{ab}	82. 1-6 ^{ab}
755*	—	—	82. 6 ^{cd}
51. 6 ^{cd} -11 ^{ab}	73. 6 ^{cd} -11 ^{ab}	3639 ^{cd} -3644 ^{ab}	82. 6½, 7½-11½ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
756*	—	—	—
51. 11 ^{ed} -13 ^{ed}	73. 11 ^{ed} -13	3644 ^{ed} -3646	82. 11½ ^{ed} -13½
51. 13 ^{ed} -14	73. 14-15 ^{ab}	3647-3648 ^{ab}	82. 14½, 15
757*	73. 15 ^{ed}	3648 ^{ed}	—
51. 15-16 ^{ab}	73. 16-17 ^{ab}	3649-3650 ^{ab}	82. 16-17 ^{ab}
758*	—	—	82. 17 ^{ed} , 17½
51. 16 ^{ed} -19 ^{ed}	73. 17 ^{ed} -20	3650 ^{ed} -3653	82. 18, 19-21
51. 19 ^{ed} -24 ^{ed}	73. 21-26 ^{ab}	3654-3659 ^{ab}	82. 21½, 22½-26½
51. 24 ^{ed} -25 ^{ed}	73. 26 ^{ed} -27	3659 ^{ed} -3660	82. 27½-28½ ^{ab}
51. 25 ^{ed} -28	73. 28-31 ^{ab}	3661-3664 ^{ab}	82. 28½ ^{ed} -31½
759*	73. 31 ^{ed} -32 ^{ab}	3664 ^{ed} -3665 ^{ab}	—
760*, 761*	—	—	—
51. 29-30	73. 32 ^{ed} -34 ^{ab}	3665 ^{ed} -3667 ^{ab}	82. 32½-33½
761 A*	—	—	82. 34½ ^{ab}
51. 31-33 ^{ed}	73. 34 ^{ed} -37 ^{ab}	3667 ^{ed} -3670 ^{ab}	82. 34½ ^{ed} -37½ ^{ab}
762*	73. 37 ^{ed}	3670 ^{ed}	82. 37½ ^{ed}
51. 33 ^{ed} -36 ^{ab}	73. 38-40	3671-3673	82. 38, 39-41 ^{ab}
51. 36 ^{ed}	73. 41 ^{ab}	3674 ^{ab}	—
763* (subst., 36 ^{ed})	—	—	82. 41 ^{ed}
51. 37-42	73. 41 ^{ed} -47 ^{ab}	3674 ^{ed} -3680 ^{ab}	82. 42-47
51. 43 ^{ab}	73. 47 ^{ed}	3680 ^{ed}	—
764* (subst., 43 ^{ab})	—	—	82. 48 ^{ab}
51. 43 ^{ed} -51	73. 48-56 ^{ab}	3681-3689 ^{ab}	82. 48 ^{ed} -56
765*	—	—	82. 57
51. 52-54 ^{ab}	73. 56 ^{ed} -58 ^{ed}	3689 ^{ed} -3691	82. 58-60 ^{ab}
51. 54 ^{ed} -56	73. 58 ^{ed} -60	3692-3694 ^{ab}	82. 60 ^{ed} -62
766*	—	—	—
51. 57-60 ^{abed}	73. 61-64	3694 ^{ed} -3698 ^{ab}	82. 63, 65, 64, 66
51. 60 ^{ed} -61	73. 65-66 ^{ab}	3698 ^{ed} -3699	82. 67 ^{ab} , 69, 70 ^{ab}
767*	—	—	—
51. 62-64	73. 66 ^{ed} -69 ^{ab}	3700-3702	82. 70 ^{ed} , 70½, 71½-72½
51. 65	73. 69 ^{ed} -70 ^{ab}	3703	82. 67 ^{ed} , 67½ (= 73)
51. 66 ^{ab}	73. 70 ^{ed}	3704 ^{ab}	82. 68½ ^{ab}
768*	—	—	—
51. 66 ^{ed}	73. 71 ^{ab}	3704 ^{ed}	82. 68½ ^{ed}
51. 67-68	73. 71 ^{ed} -73 ^{ab}	3705-3706	83. 2, 3 ^{ab} , 1 ^{ab}
769*	—	—	83. 1 ^{ed}
51. 69-72	73. 73 ^{ed} -77 ^{ab}	3707-3710	83. 5, 3 ^{ed} -4, 5½, 6½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
51. 73-74 ^{ab}	73. 77 ^{ed} -78	3711-3712 ^{ab}	83. 7½, 9 ^{ab}
770*	—	—	83. 9 ^{ed} , 9½, 10½ ^{ab}
51. 74 ^{ed}	73. 79 ^{ab}	3712 ^{ed}	83. 8
51. 75 ^{ab}	73. 79 ^{ed}	3713 ^{ab}	[cf. 770*]
51. 75 ^{ed} -76	73. 80-81 ^{ab}	3713 ^{ed} -3714	83. 10½ ^{ed} -11½
771*, 772*	73. 81 ^{ed} -82 ^{ab}	3715	83. 12½
51. 77-79	73. 82 ^{ed} -85 ^{ab}	3716-3718	83. 13½-15½
773*	73. 85 ^{ed} -89 ^{ab}	—	83. 16½-19½
51. 80-81	73. 89 ^{ed} -91 ^{ab}	3719-3720	83. 20½-21½
App. I, 23	—	—	83. 22½-29½
51. 82	73. 91 ^{ed} -92 ^{ab}	3721	83. 39½
774*	—	—	83. 40½-42½
51. 83-85	73. 92 ^{ed} -95 ^{ab}	3722-3724	—
775*(subst., 83-85)	—	—	83. 45½-47½
51. 86 ^{ab}	73. 95 ^{ed}	3725 ^{ab}	—
776* (subst., 86 ^{ab})	—	—	83. 30½ ^{ed}
51. 86 ^{ed} -87	73. 96 ^{ab ed ed}	3725 ^{ed} -3726	83. 30½ ^{ed} -31½
777*	—	—	83. 32½-38½
51. 88-89	73. 97-98	3727-3728	83. 48½-49½
778*, 779*	73. 99-100	—	83. 50½, 44½
51. 90	73. 101	3729.	83. 51½
780*	—	—	83. 52½
51. 91-96	73. 102-107	3730-3735	83. 43½, 53½-57½
781*	73. 108-109	—	83. 58, 59-60 ^{ab}
51. 97-99	73. 110-112	3736-3738	83. 60 ^{ed} , 61, 61½, 62½
782*	73. 113	—	83. 63½
51. 100 ^{ab}	73. 114 ^{ab}	3739 ^{ab}	83. 65½ ^{ab}
51. 100 ^{ed}	73. 114 ^{ed}	3739 ^{ed}	—
783*(subst., 100 ^{ed})	—	—	83. 65½ ^{ed}
784*	73. 115	3740	83. 64½
51. 101-103 ^{ab}	73. 116-118 ^{ab}	3741-3743 ^{ab}	83. 66½-68½ ^{ab}
51. 103 ^{ed}	73. 118 ^{ed}	3743 ^{ed}	—
785*(subst., 103 ^{ed})	—	—	83. 68½ ^{ed}
51. 104-110	73. 119-125	3744-3750	83. 69½-75½
52. 1-7 ^{ab}	74. 1-7 ^{ab}	3751-3757 ^{ab}	84. 1-7 ^{ab}
786*	—	—	—
52. 7 ^{ed} -9	74. 7 ^{ed} -9	3757 ^{ed} -3759	84. 7 ^{ed} -9
787*, 1-2	74. 11	—	84. 10

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
787*, 8-6	—	—	84. 11-12
787*, 7-8	74. 12	—	84. 12½, 13
52. 10	74. 10	3760	—
788* (subst., 10)	—	—	84. 14
52. 11-12 ^{ab}	74. 13-14 ^{ab}	3761-3762 ^{ab}	84. 15-16 ^{ab}
789*	—	—	—
52. 12 ^{cd} -13	74. 14 ^{cd} -15	3762 ^{cd} -3763	84. 16 ^{cd} -17
790*, 791*	74. 16-20	3764-3768	—
52. 14 ^{abcd}	74. 21	3769	84. 18
792*, 793*, 794*	74. 22 ^{ab} -23 ^{ab}	3770 ^{ab} -3771 ^{ab}	—
795*	74. 23 ^{cd}	3771 ^{cd}	84. 19 ^{ab}
796*	74. 24 ^{ab}	3772 ^{ab}	—
52. 14 ^{cd} -16 ^{ab}	74. 24 ^{cd} -26 ^{ab}	3772 ^{cd} -3774 ^{ab}	84. 19 ^{cd} -21 ^{ab}
52. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	74. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	3774 ^{cd} -3775 ^{ab}	84. 23 ^{ab} , 21 ^{cd}
797*	74. 27 ^{cd}	3775 ^{cd}	—
52. 17 ^{cd}	74. 27 ^{cd}	3776 ^{ab}	84. 22 ^{cd}
798*	74. 28 ^{ab}	—	84. 23 ^{cd}
52. 18-19 ^{ab}	74. 28 ^{cd} -29	3776 ^{cd} -3777	84. 22 ^{ab} , 24 ^{cdab}
52. 19 ^{cd}	74. 30 ^{ab}	3778 ^{ab}	—
799*	74. 30 ^{cd} -32	—	—
800*	—	—	—
52. 19 ^{cd}	74. 33 ^{ab}	—	—
52. 20-22	74. 33 ^{cd} -36 ^{ab}	3778 ^{cd} -3781 ^{ab}	84. 25-27
801*	74. 36 ^{cd}	3781 ^{cd}	84. 28 ^{ab}
App. I, 24	74. 37-46 ^{ab}	3782-3791 ^{ab}	—
802*	—	—	84. 28 ^{cd}
App. I, 25	—	—	84. 29-38
52. 23-27	74. 46 ^{cd} -51 ^{ab}	3791 ^{cd} -3796 ^{ab}	84. 39-43
52. 28 ^{ab}	74. 51 ^{cd}	3796 ^{cd}	—
803* (subst., 28 ^{ab})	—	—	84. 44 ^{ab}
52. 28 ^{cd}	74. 52 ^{ab}	3797 ^{ab}	84. 44 ^{cd}
804*	—	—	84. 45 ^{ab}
52. 29 ^{abed}	74. 52 ^{cd} -53	3797 ^{cd} -3798	84. 45 ^{cd} , 45½, 46½ ^{ab}
805*	—	—	84. 46½ ^{cd}
52. 30-33	74. 54-57	3799-3802	84. 47½-50½
806*	74. 58	3803	84. 51½
807*	75. 1	3804	85. 1
53. 1 ^{ab}	75. 2 ^{ab}	3805 ^{ab}	85. 2 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
53. 1 ^{ed}	75. 2 ^{ed}	3805 ^{ed}	—
808* (subst., 1 ^{ed})	—	—	85. 2 ^{ed}
53. 2-3	75. 3-4	3806-3807	85. 3-4
809*, 1-4	75. 5	3808	85. 4½, 5½ ^{ab}
809*, 5-8	75. 6	3809	—
53. 4 ^{ab}	75. 7 ^{ab}	3810 ^{ab}	85. 5½ ^{ed}
53. 4 ^{ed}	75. 7 ^{ed}	3810 ^{ed}	—
810* (subst., 4 ^{ed})	—	—	85. 6
53. 5-9 ^a	75. 8-12 ^a	3811-3815 ^a	85. 7-11 ^a
53. 9 ^b	75. 12 ^b	3815 ^b	—
53. 9 ^{ed}	75. 12 ^{ed}	3815 ^{ed}	—
811* (subst., 9 ^{ed})	—	—	85. 11 ^{bcd}
53. 10-12	75. 13-15	3816-3818	85. 12-14
812*	—	—	85. 15 ^{ab}
53. 13-14	75. 16-17	3819-3820	85. 15 ^{ed} , 15½, 16½
54. 1 ^{ab ed ed} -9	76. 1-10 ^{ab}	3821-3830 ^{ab}	86. 1, 1½, 2½-9½
813*	—	—	86. 10½ ^{ab}
54. 10 ^{ab}	76. 10 ^{ed}	3830 ^{ed}	86. 10½ ^{ed}
814*	—	—	86. 11½ ^{ab}
54. 10 ^{ed ed} -13	76. 11-14	3831-3834	86. 11½ ^{ed} , 12, 13-15
54. 14 ^{ab}	76. 15 ^{ab}	3835 ^{ab}	—
815*	—	—	—
816* (subst., 14 ^{ab})	—	—	86. 16 ^{ab}
54. 14 ^{ed}	76. 15 ^{ed}	3835 ^{ed}	86. 16 ^{ed}
817*	—	—	86. 16½-19½ ^{ab}
54. 15 ^a	76. 16 ^a	3836 ^a	86. 19½ ^a
54. 15 ^b	76. 16 ^b	3836 ^b	—
54. 15 ^c	76. 16 ^c	3836 ^c	86. 19½ ^d
818*	—	—	86. 20½, 21 ^a †
54. 15 ^d	76. 16 ^d	3836 ^d	—
54. 16 ^{ab}	76. 17 ^{ab}	3837 ^{ab}	—
819* (subst., 16 ^{ab})	—	—	86. 21 ^b †, 22 ^a
54. 16 ^c	76. 17 ^c	3837 ^c	86. 22 ^b
820*	—	—	86. 22 ^c
54. 16 ^d	76. 17 ^d	3837 ^d	86. 22 ^d
821*	76. 18	3838	86. 22½
822*	—	—	86. 23½, 24

† 21^{ab} is a two-line tristubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
54. 17-20 ^{ab}	76. 19-22 ^{ab}	3839-3842 ^{ab}	86. 25-28 ^{ab}
54. 20 ^{cd}	76. 22 ^{cd}	3842 ^{cd}	—
823* (subst., 20 ^{cd})	—	—	86. 28 ^{cd}
824*	—	—	86. 29
54. 21 ^{ab}	76. 23 ^{ab}	3843 ^{ab}	86. 30 ^{ab}
54. 21 ^{cd}	76. 23 ^{cd}	3843 ^{cd}	—
825* (subst., 21 ^{cd})	—	—	86. 30 ^{cd}
54. 22-24 ^{cd}	76. 24-26, 27	3844-3846, 3847	86. 30½-32½, 33
826*	76. 28	3848	86. 34
54. 25	76. 29	3849	86. 35
827*	—	—	—
54. 26 ^{ab}	76. 30 ^{ab}	3850 ^{ab}	86. 36 ^{ab}
828*	76. 30 ^{cd} -31 ^{ab}	3850 ^{cd} -3851 ^{ab}	—
54. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	76. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	3851 ^{cd} -3852 ^{ab}	86. 36 ^{cd} -37 ^{ab}
829*, 830*	—	—	—
54. 27 ^{cd} -28 ^{ab}	76. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	3852 ^{cd} -3853 ^{ab}	—
831* (subst., 28 ^{ab})	—	—	—
54. 28 ^{cd}	76. 33 ^{cd}	3853 ^{cd}	86. 37 ^{cd}
App. I, 26, 1-4	76. 34	3854	—
App. I, 26, 5-24	76. 35-39	3855-3859	86. 38-42
832*, 833*, 1	—	—	—
833*, 2-5	—	—	86. 43
54. 29	76. 40	3860	86. 44
55. 1	77. 1	3861	87. 1
834*	—	—	—
55. 2-5	77. 2-5	3862-3865	87. 1½, 2, 3, †5-6
835*	—	—	—
55. 6-8	77. 6-8	3866-3868	87. 6½, 7½, 8, 9
836*, 837*	—	—	—
55. 9-13	77. 9-13	3869-3873	87. 10-14 ^{ab} , 14½
55. 14-15	77. 14-15	3874-3875	87. 15½-16½
838*, 1-3	—	—	87. 17½-18½ ^{ab}
838*, 4-8	—	—	—
838*, 9-10	—	—	87. 18½ ^{cd} , 19
838*, 11	—	—	—
55. 16-17	77. 16-17	3876-3877	87. 20-21
55. 18 ^{ab}	77. 18 ^{ab}	3878 ^{ab}	87. 22 ^{ab} (= 14 ^{cd}).

† 87. 4 not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
55. 18 ^{ed} -21	77. 18 ^{ed} -21	3878 ^{ed} -3881	87. 22 ^{ed} -25
55. 22 ^{ab}	77. 22 ^{ab}	3882 ^{ab}	—
839* (subst., 22 ^{ab})	—	—	87. 26 ^{ab}
55. 22 ^{ed} -27 ^{ab}	77. 22 ^{ed} -27 ^{ab}	3882 ^{ed} -3887 ^{ab}	87. 26 ^{ed} -31 ^{ab}
840*	—	—	—
55. 27 ^{ed} -30 ^{ed}	77. 27 ^{ed} -30	3887 ^{ed} -3890	87. 31 ^{ed} -34
55. 30 ^{ed} -31	77. 31-32 ^{ab}	3891-3892 ^{ab}	87. 34 ¹ / ₂ , 35 ¹ / ₂
841*	—	—	—
55. 32-33	77. 32 ^{ed} -34 ^{ab}	3892 ^{ed} -3894 ^{ab}	87. 36 ¹ / ₂ -37 ¹ / ₂
842*	77. 34 ^{ed}	3894 ^{ed}	87. 38 ¹ / ₂ ^{ab}
55. 34-36	77. 35-37	3895-3897	87. 38 ¹ / ₂ ^{ed} , 39, 40-41
55. 37-41 ^{ab}	77. 38-42 ^{ab}	3898-3902 ^{ab}	88. 1-5 ^{ab}
843*, 1-2	77. 42 ^{ed} -43 ^{ab}	3902 ^{ed} -3903 ^{ab}	88. 5 ^{ed} -6 ^{ab}
843*, 3	77. 43 ^{ed}	3903 ^{ed}	—
55. 41 ^{ed} -42	77. 44-45 ^{ab}	3904-3905 ^{ab}	88. 6 ^{ed} , 6 ¹ / ₂ , 7 ¹ / ₂ ^{ab}
844*	77. 45 ^{ed}	3905 ^{ed}	—
845*	—	—	88. 7 ¹ / ₂ ^{ed}
55. 43-45 ^{ab}	77. 46-48 ^{ab}	3906-3908 ^{ab}	88. 8 ¹ / ₂ -9 ¹ / ₂ , 10
55. 45 ^{ed}	77. 48 ^{ed}	3908 ^{ed}	—
55. 46-47 ^{ed}	77. 49-51 ^{ab}	3909-3911 ^{ab}	88. 11 ^{ed} , 11 ¹ / ₂ , 12 ¹ / ₂ , 13
846*	—	—	88. 11 ^{ab}
55. 48-55	77. 51 ^{ed} -59 ^{ab}	3911 ^{ed} -3919 ^{ab}	88. 14-20, 20 ¹ / ₂ , 21
847*	—	—	88. 21 ¹ / ₂ , 22 ¹ / ₂ , 23
55. 56-58	77. 59 ^{ed} -62 ^{ab}	3919 ^{ed} -3922 ^{ab}	88. 24-26
848*	—	—	—
55. 59-61 ^{ed}	77. 62 ^{ed} -65 ^{ab}	3922 ^{ed} -3925 ^{ab}	88. 27-29
55. 61 ^{ed} -63 ^{ed}	77. 65 ^{ed} -67	3925 ^{ed} -3927	88. 29 ¹ / ₂ , 30 ¹ / ₂ , 31
55. 63 ^{ed} -68 ^{ed}	77. 68-73 ^{ab}	3928-3933 ^{ab}	88. 31 ¹ / ₂ , 32 ¹ / ₂ -36 ¹ / ₂
55. 68 ^{ed} -71 ^{ed}	77. 73 ^{ed} -76	3933 ^{ed} -3936	88. 37, 38-40
55. 71 ^{ed} -73 ^{ab}	77. 77-78	3937-3938	88. 40 ¹ / ₂ , 41 ¹ / ₂ , 42 ¹ / ₂ ^{ab}
849*	—	—	—
55. 73 ^{ed}	77. 79	3939	88. 42 ¹ / ₂ ^{ed} , 43
56. 1-3 ^{ab}	78. 1-3 ^{ab}	3940-3942 ^{ab}	89. 1-3 ^{ab}
850*	78. 3 ^{ed}	3942 ^{ed}	89. 3 ^{ed}
56. 3 ^{ed}	78. 4 ^{ab}	3943 ^{ab}	89. 4 ^{ab}
56. 4 ^{ab}	78. 4 ^{ed}	3943 ^{ed}	—
851* (subst., 4 ^{ab})	—	—	89. 4 ^{ed}
56. 4 ^{ed} -7 ^{ed}	78. 5-8 ^{ed}	3944-3947 ^{ab}	89. 4 ¹ / ₂ , 5 ¹ / ₂ -7 ¹ / ₂ , 8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
852*	78. 8 ^{ed}	3947 ^{ed}	—
56. 8-15 ^{ed}	78. 9-16	3948-3955	89. 9-16
56. 15 ^{ed} -17 ^{ed}	78. 17-19 ^{ab}	3956-3958 ^{ab}	89. 16½, 17½-18½
56. 17 ^{ed} -19 ^{ed}	78. 19 ^{ed} -21	3958 ^{ed} -3960	89. 19, 20-21
56. 19 ^{ed} -21 ^{ab}	78. 22-23	3961-3962	89. 21½, 22½, 23
853*	78. 24 ^{ab}	3963 ^{ab}	89. 24 ^{ab}
56. 21 ^{ed} -23	78. 24 ^{ed} -26	3963 ^{ed} -3965	89. 24 ^{ed} -26
56. 24 ^{ab}	78. 27 ^{ab} (= 28 ^{ed})	3966 ^{ab}	89. 27 ^{ab} (= 29 ^{ab})
56. 24 ^{ed}	78. 27 ^{ed} -28 ^{ab}	3966 ^{ed} -3967 ^{ab}	89. 27 ^{ed} -28 ^{ab}
854*	78. 29 ^{ab}	—	89. 29 ^{ed}
855*	—	—	89. 28 ^{ed}
56. 25 ^{ab}	78. 29 ^{ed} -30 ^{ab}	3967 ^{ed} -3968 ^{ab}	89. 29½, 30½
856*	—	—	89. 30½ ^{ed}
56. 25 ^{ed} -29 ^{ab}	78. 30 ^{ab} -33	3968 ^{ab} -3971	89. 30½ ^{ed} , 31-34 ^{ab}
857* (subst., 29 ^{ab})	—	—	—
858* (subst., 29 ^{ab})	—	—	—
56. 29 ^{ed} -44 ^{ab}	78. 34-48	3972-3986	89. 34 ^{ed} -49 ^{ab}
859*	78. 49 ^{ab}	3987 ^{ab}	89. 49 ^{ed}
56. 44 ^{ed} -55 ^{ed}	78. 49 ^{ed} -61 ^{ab}	3987 ^{ed} -3999 ^{ab}	89. 50-61
56. 55 ^{ed} -56 ^{ed}	78. 61 ^{ed} -62	3999 ^{ed} -4000	89. 61½, 62½
56. 56 ^{ed} -58	78. 63-64 ^{ed}	4001-4002, 4003	89. 63, 64-65
57. 1	79. 1	4004	—
860* (subst., 1)	—	—	90. 1
57. 2 ^{ab}	79. 2 ^{ab}	4005 ^{ab}	90. 2 ^{ab}
861*	79. 2 ^{ed} -6 ^{ab}	4005 ^{ed} -4009 ^{ab}	90. 2 ^{ed} -6 ^{ab}
57. 2 ^{ed} -3 ^{ed}	79. 6 ^{ed} -7	4009 ^{ed} -4010	90. 6 ^{ed} , 6½, 7½ ^{ab}
57. 3 ^{ed} -5 ^{ed}	79. 8-10 ^{ab}	4011-4013 ^{ab}	90. 7½ ^{ed} -9½
57. 5 ^{ed} -8	79. 10 ^{ed} -13	4013 ^{ed} -4016	90. 10, 11-13
862*	—	—	—
57. 9	79. 14	4017	90. 14
57. 10 ^{ab}	79. 15 ^{ab}	4018 ^{ab}	—
863* (subst., 10 ^{ab})	—	—	90. 15 ^{ab}
57. 10 ^{ed}	79. 15 ^{ed}	4018 ^{ed}	90. 15 ^{ed}
57. 11	79. 16	4019	—
864* (subst., 11)	—	—	90. 16
57. 12-15	79. 17-20	4020-4023	90. 17-19, 20 (= 31)
App. I, 27	79. 21-30	—	90. 21-30
865*	79. 31	4024	90. 32

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
866*	—	—	90. 33, 33½, 34½
57. 16-21 ^{ab}	79. 32-37 ^{ab}	4025-4030 ^{ab}	90. 35½-39½, 40
57. 21 ^{cd} -23 ^{ab}	79. 37 ^{cd} -39 ^{ab}	4030 ^{cd} -4032 ^{ab}	90. 41, 41½, 42½ ^{ab}
57. 23 ^{cd}	79. 39 ^{cd}	4032 ^{cd}	—
867* (subst., 23 ^{cd})	—	—	90. 42½ ^{cd}
57. 24-26 ^{ab}	79. 40-42 ^{ab}	4033-4035 ^{ab}	90. 43½-45½ ^{ab}
57. 26 ^{cd}	—	—	90. 45½ ^{cd}
868* (subst., 26 ^{cd})	79. 42 ^{cd}	4035 ^{cd}	—
57. 27-29	79. 43-45 ^{cd}	4036-4038	90. 46½-48½
57. 30-32	79. 45 ^{cd} -48 ^{ab}	4039-4040	90. 49½-51½
869*	79. 48 ^{cd}	4041	90. 52
870*	—	—	90. 53-54, 54½
57. 33-35	79. 49-51	4042-4045	91. 1-3
57. 36	79. 52	4046	—
871* (subst., 36)	—	—	91. 4
872*	79. 53	4047	91. 5
57. 37 ^{ab}	79. 54 ^{ab}	4048 ^{ab}	91. 6 ^{ab}
873*	—	—	91. 7 ^{cd}
57. 37 ^{cd}	79. 54 ^{cd}	4048 ^{cd}	91. 6 ^{cd} (= 11 ^{cd})
57. 38	79. 55	4049	—
874* (subst., 38)	—	—	91. 10 ^{ab} (= 7 ^{ab}), 10 ^{cd}
57. 39	79. 56	4050	91. 8
57. 40	79. 57	4051	—
875* (subst., 40)	—	—	91. 9
876*	—	—	91. 11 ^{ab}
57. 41-45	79. 58-62	4052-4056	91. 12-16
57. 46-47 ^{ab}	79. 63-64 ^{ab}	4057-4058 ^{ab}	91. 17 ^{cd} , 17½, 18
877*	79. 64 ^{cd}	4058 ^{cd}	—
57. 47 ^{cd} -48 ^{cd}	79. 65-66	4059-4060	91. 17 ^{ab} , 19, 19½
878*, 879*	79. 67	4061	—
880*	—	—	—
57. 49 ^{ab}	79. 68 ^{ab}	4062 ^{ab}	91. 20½ ^{ab}
881*	—	—	91. 20½ ^{cd} -21½, 22
57. 49 ^{cd}	79. 68 ^{cd}	4062 ^{cd}	91. 22½
882*	79. 69	4063	91. 26½
883*, 884*	—	—	91. 23½-25½ ^{ab}
885*	—	—	—
57. 50	79. 70	4064	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
886* (subst., 50)	—	—	91. 25½ ^{ed} , 27½
57. 51 ^{abed}	79. 71	4065	91. 28½
57. 51 ^{er}	79. 72 ^{ab}	4066 ^{ab}	—
887* (subst., 51 ^{er})	—	—	91. 29
57. 52-53 ^{ab}	79. 72 ^{ed} -73	4066 ^{ed} -4067	91. 30-31 ^{ab}
888*	79. 74 ^{ab}	4068 ^{ab}	91. 31 ^{ed}
57. 53 ^{ed}	79. 74 ^{ed}	4068 ^{ed}	91. 31½
57. 54 ^{ab}	79. 75 ^{ab}	4069 ^{ab}	—
889* (subst., 54 ^{ab})	—	—	91. 32½ ^{ab}
57. 54 ^{ed} -55	79. 75 ^{ed} -76	4069 ^{ed} -4070	91. 32½ ^{ed} -33½
890*	79. 77-78	4071-4072	—
57. 56 ^{ab}	79. 79 ^{ab}	4073 ^{ab}	91. 34½ ^{ab}
891*	79. 79 ^{ed}	4073 ^{ed}	91. 34½ ^{ed}
892*	—	—	—
57. 56 ^{ed,er} -59	79. 80-83	4074-4077	92. 1-4
893*	—	—	—
57. 60-62 ^a	79. 84-86 ^a	4078-4080 ^a	92. 5-7 ^a
894*	79. 86 ^b	4080 ^b	92. 7 ^b
57. 62 ^b	79. 86 ^d	4080 ^d	92. 7 ^d
895*	—	—	—
57. 62 ^{ed}	79. 87 ^{ab}	4081 ^{ab}	92. 8 ^{ab}
896*	79. 87 ^{ed} -88	4081 ^{ed} -4082	92. 8 ^{ed} -9
57. 63-64 ^{ed}	79. 89-90	4083-4084	92. 10-11
57. 64 ^{er} -68	79. 91-95 ^{ab}	4085-4089 ^{ab}	92. 12, 12½, 13½-15½
57. 69	79. 95 ^{ed,er}	4089 ^{ed} , 4090	—
897* (subst., 69)	—	—	92. 16½
58. 1-7 ^{ab}	80. 1-7 ^{ab}	4091-4097 ^{ab}	93. 1-7 ^{ab}
898*	80. 7 ^{ed} -8 ^{ab}	4097 ^{ed} -4098 ^{ab}	93. 7 ^{ed} , 8½ ^{ab}
58. 7 ^{ed}	80. 8 ^{ed}	4098 ^{ed}	93. 8½ ^{ed}
899* (subst., 7 ^{ed})	—	—	93. 7½
58. 8	80. 9	4099	—
900* (subst., 8)	—	—	93. 9½
58. 9 ^{ab,ed,er} -11 ^{ab}	80. 10-12	4100-4102	93. 10½, 11, 12-13 ^{ab}
901*	80. 13 ^{ab}	4103 ^{ab}	—
58. 11 ^{ed} -12 ^{ed}	80. 13 ^{ed} -14	4103 ^{ed} -4104	93. 13 ^{ed} -14
58. 12 ^{er} -21	80. 15-24 ^{ab}	4105-4114 ^{ab}	93. 14½, 15½-23½
58. 22-25 ^{ab}	80. 24 ^{ed} -27	4114 ^{ed} -4117	93. 24, 24½, 25½-27½ ^{ab}
902*	80. 28 ^{ab}	4118 ^{ab}	93. 27½ ^{ed}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
58. 25 ^{ed} -27 ^{ed}	80. 28 ^{ed} -30	4118 ^{ed} -4120	93. 28, 29-30
58. 27 ^{ed} -28	80. 31, 32	4121, 4122	93. 30 ^{ab} , 31 $\frac{1}{2}$
59. 1 ^{ab ed}	81. 1	4123	93. 32 $\frac{1}{2}$ ^{ab} , 33
903*	81. 2 ^{ab}	4124 ^{ab}	93. 34 ^{ab}
59. 1 ^{ed} -2	81. 2 ^{ed} -3	4124 ^{ed} -4125	93. 34 ^{ed} -35
59. 3 ^{ab}	81. 4 ^{ab}	4126 ^{ab}	93. 36 ^{ab} ($\pm$ 32 $\frac{1}{2}$ ^{ed})
59. 3 ^{ed} -6 ^{ab}	81. 4 ^{ed} -7 ^{ab}	4126 ^{ed} -4129 ^{ab}	93. 36 ^{ed} -39 ^{ab}
904*	—	—	—
59. 6 ^{ed} -18 ^{ab}	81. 7 ^{ed} -19 ^{ab}	4129 ^{ed} -4141 ^{ab}	93. 39 ^{ed} -51 ^{ab}
905*	—	—	—
59. 18 ^{ed} -19	81. 19 ^{ed} -20	4141 ^{ed} -4142	93. 51 ^{ed} -52
906*	—	—	93. 53
59. 20-23	81. 21-24	4143-4146	93. 54-57
907*	—	—	93. 58
59. 24-25 ^{ab}	81. 25-26 ^{ab}	4147-4148 ^{ab}	93. 59, 59 $\frac{1}{2}$
908*	—	—	—
59. 25 ^{ed} -26	81. 26 ^{ed} -27	4148 ^{ed} -4149	93. 60, 61
909* (subst., 26 ^{ed})	—	—	—
910*	—	—	93. 67-70
911*, 1-10	81. 28-32	4150-4154	93. 62-66
911*, 11-14	81. 33-34	4155-4156	—
59. 27-29	81. 35-37	4157-4159	93. 71-73
912*	81. 38	4160	93. 74
59. 30 ^{ab}	81. 39 ^{ab}	4161 ^{ab}	—
913*	—	—	—
59. 30 ^{ed}	81. 39 ^{ed}	4161 ^{ed}	—
914* (subst., 30)	—	—	93. 75
59. 31	81. 40	4162	93. 76
915*	81. 41	4163	—
916*	—	—	93. 77
59. 32	81. 42	4164	93. 78
917*	—	—	93. 79-80
59. 33-42 ^{ab}	81. 43-52 ^{ab}	4165-4174 ^{ab}	93. 81-90 ^{ab}
59. 42 ^{ed}	81. 52 ^{ed}	4174 ^{ed}	93. 90 ^{ed}
918* (subst., 42 ^{ed})	—	—	93. 91 ^{ed}
919*	81. 53 ^{ab}	4175 ^{ab}	93. 91 ^{ab}
920*	81. 53 ^{ed} -54 ^{ab}	4175 ^{ed} -4176 ^{ab}	—
59. 42 ^{ed} -43 ^{ab}	81. 54 ^{ed} -55 ^{ab}	4176 ^{ed} -4177 ^{ab}	93. 91 $\frac{1}{2}$, 92 $\frac{1}{2}$ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
59. 43 ^{ed}	81. 55 ^{ed}	4177 ^{ed}	—
921* (subst., 43 ^{ed})	—	—	93. 92½ ^{ed}
59. 44 ^{ab}	81. 56 ^{ab}	4178 ^{ab}	93. 93½ ^{ab}
59. 44 ^{ed}	81. 56 ^{ed}	4178 ^{ed}	—
922* (subst., 44 ^{ed})	—	—	93. 93½ ^{ed}
59. 45	81. 57	4179	93. 94½
60. 1-9	82. 1-9	4180-4188	94. 1-9
923*	—	—	94. 12
60. 10-12	82. 10-12	4189-4191	94. 10-11, 13
924*	82. 13	4192	—
60. 13-16	82. 14-17	4193-4196	94. 14-17
60. 17 ^{ab}	82. 18 ^{ab}	4197 ^{ab}	—
925* (subst., 17 ^{ab})	—	—	94. 18 ^{ab}
60. 17 ^{ed} -31	82. 18 ^{ed} -32	4197 ^{ed} -4211	94. 18 ^{ed} -82
App. I, 28	—	—	94. 33-41 ^{ab}
60. 32-33	82. 33-34	4212-4213	94. 41 ^{ed} , 41½, 42½
926*, 927*	82. 35-36	4214-4215	94. 43½-44½
928*	—	—	95. ½
61. 1 ^{ab}	83. 1 ^{ab}	4216 ^{ab}	95. 1½ ^{ab}
929*	—	—	95. 1½ ^{ed}
61. 1 ^{ed}	83. 1 ^{ed}	4216 ^{ed}	95. 2½ ^{ab}
930*	83. 2 ^{ab}	4217 ^{ab}	95. 4½ ^{ab}
61. 2 ^{ab}	83. 2 ^{ed}	4217 ^{ed}	95. 2½ ^{ed}
App. I, 29, 1-12	83. 3-5	4218-4220	95. 4½ ^{ed} -5½, 6, 7
„ 13-18	83. 6-7 ^{ab}	4221-4222 ^{ab}	—
„ 19-24	83. 7 ^{ed} -8	4222 ^{ed} -4223	95. 13, † 22 ^{ab}
App. I, 30, 1-20	—	—	95. 3½, 8-10, 12
„ 21-25	—	—	95. 14 ^{ab} , † 11 ^{ed} , † 14 ^d
„ 26-48	—	—	95. § 15 ^{ab} -20
„ 49-53	—	—	95. 34½ ^{ed} -35½ ^{ab}
61. 2 ^{ed} -3 ^{ab}	83. 9	4224	—
61. 3 ^{ed}	83. 10 ^{ab}	4225 ^{ab}	95. 22 ^{ed}
61. 4 ^{ab}	83. 11 ^{ab}	4225 ^{ed}	—
61. 4 ^{ed}	83. 10 ^{ed}	4226 ^{ab}	95. 23 ^{ab}
931*	83. 11 ^{ed}	4226 ^{ed}	—
932*, 1-4, 933*	83. 12-13 ^{ab}	4227-4228 ^{ab}	95. 23 ^{ed} -24

† 95. 14^c and 21 are not recorded in any MS. of the Crit. App.

‡ 95. 11^{ab} = Gs insertion in App. I, 30, after line 2. § 95. 15^a = T1 Gs, s insertion in App. I, 30, after line 25.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
932*, 5-12	—	—	95. 25-28
61. 5 ^{ab}	83. 13 ^{cd}	4228 ^{cd}	—
App. I, 31	83. 14-18	4229-4233	—
61. 5 ^{cd}	83. 19 ^{ab}	4234 ^{ab}	—
934*, 935*	—	—	—
61. 6 ^{ab}	83. 19 ^{cd}	4234 ^{cd}	—
App. I, 32, 1-10	83. †20 ^{cd} -24	—	95. 29, 29½, 30½, 31½
„ 11-22	83. 25-27	—	—†
61. 6 ^{cd}	83. 28 ^{ab}	4235 ^{ab}	95. 35½ ^d , 36 ^a
936*	83. 28 ^{cd} -29 ^{ab}	4235 ^{cd} -4236 ^{ab}	—
61. 6 ^{cd} -7 ^{ab,cd}	83. 29 ^{cd} -30 ^{cd}	4236 ^{cd} -4237	95. 36 ^b -38 ^a
937*	83. 31 ^{ab}	4238 ^{ab}	—
938*	—	—	95. 38 ^b
61. 7 ^{cd}	83. 31 ^{cd}	4238 ^{cd}	95. 38 ^{cd}
939*	83. 32	4239	—
61. 8-10	83. 33-35	4240-4242	95. 39-41
App. I, 33, 1-20	83. 36-40	4243-4247	—
„ 21-22	83. 41	4248	95. 42
940*	—	—	95. 43 ^{ab}
61. 11 ^{ab}	83. 42 ^{ab}	4249 ^{ab}	95. 43 ^{cd}
941* (subst., 11 ^{ab})	—	—	—
61. 11 ^{cd,ef}	83. 42 ^{cd} -43 ^{ab}	4249 ^{cd} -4250 ^{ab}	95. 44
942*	83. 43 ^{cd} -44 ^{ab}	4250 ^{cd} -4251 ^{ab}	96. 1
61. 12-13 ^{ab}	83. 44 ^{cd} -45	4251 ^{cd} -4252	96. 2-3 ^{ab}
943*	83. 46 ^{ab}	4253 ^{ab}	—
61. 13 ^{cd}	83. 46 ^{cd}	4253 ^{cd}	96. 3 ^{cd}
944*, 945*	83. 47-48 ^{ab}	4254-4255 ^{ab}	96. †4 ^{cd} -5
61. 14	83. 48 ^{cd,ef}	4255 ^{cd} -4256 ^{ab}	96. 6
946*	—	—	—
61. 15	83. 49	4256 ^{cd} , 4257	96. 7
947*	83. 50 ^{ab}	4258 ^{ab}	—
948*	—	—	96. 8-10, 10½, 11, 11½
949*	—	—	96. 12
950* (subst., 949*)	—	—	—
61. 16 ^{ab,cd,ef}	83. 50 ^{cd} -51	4258 ^{cd} -4259	96. 13-14 ^{ab}

† Bom. ed. 83. 20^{ab} and Madras ed. 96. 4^{ab} are not recorded in any MS. of the Crit. App.

† Madras ed. 95. 32½-34½^{ab} = T's subst. for App. I. 32, 15-22.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
951*	—	—	96. 14 ^{ed} -15
61. 17	83. 52	4260	96. 16
952*	—	—	96. 17
62. 1 ^{abedef} -4	84. 1-5 ^{ab}	4261-4265 ^{ab}	96. 18, 18½, 19½-21½
953*	—	—	96. 22½
62. 5-8 ^{abcd}	84. 5 ^{ed} -9 ^{ab}	4265 ^{ed} -4269 ^{ab}	96. 23½-26½
62. 8 ^{ef}	84. 9 ^{ed}	4269 ^{ed}	97. ½
62. 9-14 ^{ed}	84. 10-15	4270-4275	97. 1½-6½
62. 14 ^{ef} -16	84. 16-17 ^{ef}	4276-4277, 4278	97. 7, 8-9
62. 17 ^a	84. 18 ^a	4279 ^a	97. 10 ^a
62. 17 ^{bcd}	84. 18 ^{bcd}	4279 ^{bcd}	—
954* (subst., 17 ^{bcd})	—	—	97. 10 ^{bcd}
62. 18-20 ^{ab}	84. 19-21 ^{ab}	4280-4282 ^{ab}	97. 11-13 ^{ab}
62. 20 ^{ed}	—	4282 ^{ed}	—
62. 21 ^{ab}	—	4283 ^{ab}	97. 14 ^{ab}
62. 21 ^{ed}	84. 21 ^{ed}	4283 ^{ed}	97. 13 ^{ed}
955*	84. 22	4284	—
62. 22 ^{ab}	84. 23 ^{ab}	4285 ^{ab}	97. 14 ^{ed}
956*	—	—	97. 14½
62. 22 ^{ed}	84. 23 ^{ed}	4285 ^{ed}	97. 15½ ^{ab}
957*	—	—	97. 15½ ^{ed}
62. 23	84. 24	4286	97. 16½
62. 24 ^{ab}	84. 25 ^{ab}	4287 ^{ab}	—
958* (subst., 24 ^{ab})	—	—	97. 17½ ^{ab}
62. 24 ^{ed} -25	84. 25 ^{ed} -26	4287 ^{ed} -4288	97. 17½ ^{ed} -18½
62. 26 ^a	84. 27 ^a	4289 ^a	—
959*	—	—	—
62. 26 ^b	84. 27 ^b	4289 ^b	—
960* (subst., 26 ^{ab})	—	—	97. 19½ ^{ab}
62. 26 ^{ed}	84. 27 ^{ed}	4289 ^{ed}	97. 19½ ^{ed}
961*	84. 28 ^{ab}	4290 ^{ab}	—
62. 27	84. 28 ^{ed} -29 ^{ab}	4290 ^{ed} -4291 ^{ab}	97. 20½
962*	84. 29 ^{ed}	4291 ^{ed}	97. 21½ ^{ab}
62. 28 ^{ab}	84. 30 ^{ab}	4292 ^{ab}	97. 21½ ^{ed}
963*, 1-6	84. 30 ^{ed} -31	4292 ^{ed} -4293	97. 22½-23½ ^{ab}
963*, 7-8	84. 32 ^{ab}	4294 ^{ab}	—
62. 28 ^{ed} -30	84. 32 ^{ed} -34	4294 ^{ed} -4296	97. 23½ ^{ed} -25½
964*	84. 35	4297	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
62. 31	84. 36	4298	—
965* (subst., 31)	—	—	97. 26
App. I, 34	84. 37-42	4299-4304	—
62. 32-35	85. 1-4	4305-4308	97. 27-30
62. 36-38 ^{ab}	85. 5-7 ^{ab}	4309-4311 ^{ab}	98. 1-3 ^{ab}
62. 38 ^{ad}	85. 7 ^{ad}	4311 ^{ad}	—
62. 39-41	85. 8-10	{ 4312-4314 (= 4324-4326)	98. 13-15
62. 42 ^{ab}	85. 11 ^{ab}	4315 ^{ab}	—
62. 42 ^{ad} -48	85. 11 ^{ad} -17	4315 ^{ad} -4321	98. 3 ^{ad} -9
62. 49 ^a	85. 18 ^a	4322 ^a	—
966*	—	—	—
62. 49 ^b	85. 18 ^b	4322 ^b	—
967* (subst., 49 ^{ab})	—	—	98. 10
968*	—	—	98. 11 ^a
62. 49 ^{ad} -50 ^{ab}	85. 18 ^{ad} -19 ^{ad}	4322 ^{ad} -4323 ^{ab}	98. 11 ^{ad} -12 ^a
969*	—	—	98. 12 ^b
62. 50 ^{ad}	85. 19 ^{ad}	4323 ^{ad}	98. 12 ^{ad}
62. 51-54	85. 20-23	4327-4330	98. 16-19
62. 55 ^{ab}	85. 24 ^{ab}	4331 ^{ab}	99. 1 ^{ab}
970*	85. 24 ^{ad}	4331 ^{ad}	99. 1 ^{ad}
62. 55 ^{ad}	85. 25 ^{ab}	4332 ^{ab}	99. 1 ¹
62. 56 ^{ab}	85. 25 ^{ad}	4332 ^{ad}	—
971* (subst., 56 ^{ab})	—	—	99. 2 ¹ ^{ab}
62. 56 ^{ad}	85. 26 ^{ab}	4333 ^{ab}	99. 2 ¹ ^{ad}
972*	—	—	99. 3 ¹
62. 57-58	85. 26 ^{ad} -28 ^{ab}	4333 ^{ad} -4335 ^{ab}	99. 4 ¹ ^{ad} -5 ¹
973*	85. 28 ^{ad} -29 ^{ab}	4335 ^{ad} -4336 ^{ab}	99. 6 ¹
62. 59 ^{ab}	85. 29 ^{ad}	4336 ^{ad}	99. 7 ¹ ^{ab}
App. I, 35	85. 30-35	4337-4342	—
62. 59 ^{ad} -62	85. 36-39 ^{ab}	4343-4346 ^{ab}	99. 7 ¹ ^{ad} -10 ¹
974*	85. 39 ^{adef}	4346 ^{ad} -4347	—
975*	—	—	99. 11 ¹
App. I, 36, 1-44	86. 1-22 ^{ad}	4348-4369	—
„ 45-49	86. 22 ^r -23	4370, 4371	—
63. 1-4 ^{ab}	87. 1-4 ^{ab}	4372-4375 ^{ab}	100. 1-3, 4 ^{ad}
976*	—	—	100. 4 ¹
63. 4 ^{ad} -10 ^{ab}	87. 4 ^{ad} -10 ^{ab}	4375 ^{ad} -4381 ^{ab}	100. 4 ^{ab} , 5 ¹ -10 ¹ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 10 ^{ed}	87. 10 ^{ed}	4381 ^{ed}	—
977* (subst, 10 ^{ed})	—	—	100. 101 ^{ed}
63. 11-14 ^{ed}	87. 11-14 ^{ed}	4382-4385 ^{ed}	100. 111 ^{ed} -141 ^{ed}
978*, 1	87. 16 ^{ed}	4387 ^{ed}	—
978*, 2-3	87. 17 ^{ed} , 15 ^{ed}	4388 ^{ed} , 4386 ^{ed}	100. 161 ^{ed} , 151 ^{ed}
978*, 4	87. 16 ^{ed}	4387 ^{ed}	—
63. 14 ^{ed} -15 ^{ed}	87. 14 ^{ed} -15 ^{ed}	4385 ^{ed} -4386 ^{ed}	100. 141 ^{ed} -151 ^{ed}
979*, 1	87. 17 ^{ed}	4388 ^{ed}	—
979*, 2-4	87. 17 ^{ed} -18	4389-4390 ^{ed}	100. 161 ^{ed} -171 ^{ed}
63. 15 ^{ed} -17 ^{ed}	87. 19-20	4390 ^{ed} -4392 ^{ed}	100. 181 ^{ed} -191 ^{ed}
980*, 1	87. 21 ^{ed}	4392 ^{ed}	—
980*, 2	87. 21 ^{ed}	4393 ^{ed}	100. 201 ^{ed}
981*	87. 22-23 ^{ed}	4393 ^{ed} -4394	100. 201 ^{ed} , 21, 22 ^{ed}
63. 17 ^{ed}	87. 23 ^{ed}	4395 ^{ed}	100. 22 ^{ed}
63. 18 ^{ed}	87. 24 ^{ed}	4395 ^{ed}	100. 24 ^{ed}
982* (subst., 18 ^{ed})	—	—	100. 23 ^{ed}
63. 18 ^{ed} -21 ^{ed}	87. 24 ^{ed} -27 ^{ed}	4396-4398	100. 23 ^{ed} , 24 ^{ed} -26
63. 21 ^{ed} -24 ^{ed}	87. 27 ^{ed} -30 ^{ed}	4399-4401	100. 261 ^{ed} , 271 ^{ed} -291 ^{ed}
983*	—	—	100. 291 ^{ed} -321 ^{ed}
63. 24 ^{ed}	87. 30 ^{ed}	4402 ^{ed}	—
63. 25-30 ^{ed}	87. 31-36 ^{ed}	4402 ^{ed} -4407	100. 331 ^{ed} -381 ^{ed}
63. 30 ^{ed}	87. 36 ^{ed} -37 ^{ed}	4408	100. 431 ^{ed} , 44
63. 31-34 ^{ed}	87. 37 ^{ed} -41 ^{ed}	4409-4412 ^{ed}	100. 45-48 ^{ed}
984*	87. 41 ^{ed}	4412 ^{ed} -4413 ^{ed}	—
63. 34 ^{ed} -36 ^{ed}	87. 41 ^{ed} -44 ^{ed}	4413 ^{ed} -4415	100. 48 ^{ed} -50, 501 ^{ed}
63. 37-38 ^{ed}	87. 44 ^{ed} -45	4416-4417 ^{ed}	100. 511 ^{ed} -521 ^{ed}
985*	—	—	100. 521 ^{ed}
63. 38 ^{ed} -39 ^{ed}	87. 46	4417 ^{ed} -4418 ^{ed}	100. 53, 54 ^{ed}
986*	—	—	—
63. 39 ^{ed}	87. 47 ^{ed}	4418 ^{ed}	100. 54 ^{ed}
987*, 1, 3	—	—	100. 541 ^{ed} , 551 ^{ed}
987*, 2, 988*	—	—	—
63. 39 ^{ed}	87. 47 ^{ed}	4419 ^{ed}	100. 551 ^{ed}
989*	87. 48	4419 ^{ed} -4420 ^{ed}	—
63. 40	87. 49	4420 ^{ed} -4421 ^{ed}	100. 561 ^{ed} , 571 ^{ed}
990*	87. 50-51 ^{ed}	4421 ^{ed} -4422	—
63. 41 ^{ed}	87. 51 ^{ed}	4423 ^{ed}	—
991* (subst., 41 ^{ed})	—	—	100. 571 ^{ed}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 41 ^{cd} -42 ^{ab}	87. 52	4423 ^{cd} -4424 ^{ab}	100. 56½ ^{cd} , 58½ ^{ab}
App. I, 37	—	—	100. 58½ ^{cd} -68½
63. 42 ^{cd} -46	87. 53-57 ^{ab}	4424 ^{cd} -4428	100. 69½, 70, 71-73
992*, 1-8	87. 57 ^{cd} -60 ^{ef}	4429-4432	100. 88½ ^{cd} -42½ ^{ab}
992*, 9-11	87. 61-62 ^{ab}	4433-4434 ^{ab}	—
992*, 12-13	87. 62 ^{cd} -63 ^{ab}	4434 ^{cd} -4435 ^{ab}	100. 42½ ^{cd} -43½ ^{ab}
993*, 1-6	—	—	100. 74-75
993*, 7-12	—	—	101. 3-5
63. 47 ^{ab}	87. 63 ^{cd}	4435 ^{cd}	101. ½ (± 5½)
994*	87. 64 ^{ab}	4436 ^{ab}	101. 1
63. 47 ^{cd}	87. 64 ^{cd}	4436 ^{cd}	101. 6
63. 48 ^{ab}	87. 66 ^{ab}	4438 ^{ab}	—
63. 48 ^{cd}	87. 65 ^{ab}	4437 ^{ab}	101. 2 ^{ab}
995*	87. 65 ^{cd}	4437 ^{cd}	101. 2 ^{cd} (± 7 ^{ab})
63. 49 ^{ab}	87. 66 ^{cd}	4438 ^{cd}	101. 7 ^{cd}
996*	87. 67	4439	—
997*	—	—	101. 8-9, 9½
63. 49 ^{cd}	87. 68 ^{ab}	4440 ^{ab}	—
63. 50 ^{ab}	87. 68 ^{cd}	4440 ^{cd}	101. 20½ ^{cd}
63. 50 ^{cd}	87. 69 ^{ab}	4441 ^{ab}	101. 10 (= 21)
998*, 999*	87. 69 ^{cd} -74 ^{ab}	4441 ^{cd} -4446 ^{ab}	—
63. 51	87. 74 ^{cd} -75 ^{ab}	4446 ^{cd} -4447 ^{ab}	101. 11
1000*	87. 75 ^{cd} -76	4447 ^{cd} -4448	—
63. 52-54	87. 77-79	4449-4451	101. 11½, 12½-13½, 14
1001*	87. 80-81	4452-4453	—
63. 55-56	87. 82-83	4454-4455	101. 15-16
1002*	—	—	101. 17-19, 19½, 20½ ^{ab}
63. 57-59 ^{ab}	87. 84-86 ^{ab}	4456-4458 ^{ab}	101. 22-24 ^{ab}
63. 59 ^{cd}	87. 86 ^{cd}	4458 ^{cd}	101. 24 ^{cd}
1003*(subst., 59 ^{cd})	—	—	101. 24½
63. 60-61 ^{ab}	87. 87-88 ^{ab}	4459-4460 ^{ab}	101. 25½-26½ ^{ab}
63. 61 ^{cd}	87. 88 ^{cd}	4460 ^{cd}	—
1004*(subst., 61 ^{cd})	—	—	101. 26½ ^{cd}
63. 61 ^{ef}	87. 89 ^{ab}	4461 ^{ab}	102. 1 ^{ab}
1005*	87. 89 ^{cd}	4461 ^{cd}	—
63. 62-64 ^{ab}	87. 90-92 ^{ab}	4462-4464 ^{ab}	102. 1 ^{cd} , 1½, 2½-3½ ^{ab}
1006*	87. 92 ^{cd}	4464 ^{cd}	102. 3½ ^{cd}
63. 64 ^{cd}	—	—	102. 4

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 65-70	87. 93-98	4465-4470	102. 5-10
1007*	87. 99 ^{ab}	4471 ^{ab}	—
63. 71-73 ^{ab}	87. 99 ^{cd} -101	4471 ^{cd} -4473	102. 11-12, 12½
1008*	—	—	—
63. 73 ^{cd,ef}	87. 102	4474	102. 13½
1009*	—	—	—
63. 74-78 ^{cd}	87. 103-107	4475-4479	102. 14½-18½
63. 78 ^{ef} -80 ^{cd}	87. 108-110 ^{ab}	4480-4482 ^{ab}	102. 19, 20, 20½, 21½ ^{ab}
1010*	87. 110 ^{cd} -112 ^{ab}	4482 ^{cd} -4484 ^{ab}	102. 21½ ^{cd} -22½, 23
63. 80 ^{ef}	87. 112 ^{cd}	4484 ^{cd}	102. 23½
1011*	87. 113	4485	102. 24½
63. 81-82 ^{ab}	87. 114-115 ^{ab}	4486, 4487 ^{ab}	102. 25½-26½ ^{ab}
1012*	87. 115 ^{cd}	4487 ^{cd}	102. 26½ ^{cd}
63. 82 ^{cd,ef} -83	87. 116-117	4488-4489	102. 27½-28½
64. 1-4	88. 1-4	4490-4493	103. 1-4
1013*	88. 5 ^{ab}	4494 ^{ab}	—
64. 5-9 ^a	88. 5 ^{cd} -9 ^{ab,cd}	4494 ^{cd} -4498 ^{ab,cd}	103. 5-9 ^a
64. 9 ^b	—	—	103. 9 ^b
64. 9 ^{cd}	88. 9 ^d -10 ^a	4498 ^d -4499 ^a	103. 9 ^{cd}
1014*	88. 10 ^b	4499 ^b	—
64. 10-15	88. 10 ^{cd} -16 ^{ab}	4499 ^{cd} -4505 ^{ab}	103. 10-15
1015*	—	—	—
64. 16-17	88. 16 ^{cd} -18 ^{ab}	4505 ^{cd} -4507 ^{ab}	103. 16-17
1016* (subst., 17)	—	—	—
64. 18-19 ^{ab}	88. 18 ^{cd} -19	4507 ^{cd} -4508	103. 18-19 ^{ab}
1017*	—	—	—
64. 19 ^{cd} -23	88. 20-24 ^{ab}	4509-4513 ^{ab}	103. 19 ^{cd} -23
1018*	—	—	—
64. 24 ^{ab}	88. 24 ^{cd}	4513 ^{cd}	103. 23½
App. I, 38	—	—	103. 24½-35½
64. 24 ^{cd,ef} -25	88. 25-26	4514-4515	103. 36½-37½
1019*	—	—	—
64. 26-27 ^{ab}	88. 27-28 ^{ab}	4516-4517 ^{ab}	103. 38½-39½ ^{ab}
1020*, 1021*	—	—	—
64. 27 ^{cd} -29	88. 28 ^{cd} -30	4517 ^{cd} -4519	103. 39½ ^{cd} , 40½, 41, 42 ^{ab}
1022*	—	—	—
64. 30	88. 31	4520	103. 42 ^{cd} , 42½
1023*	88. 32	4521	103. 43½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
64. 31	88. 33	4522	103. 44½
1024*	—	—	103. 45½-46½
64. 32	88. 34	4523	103. 47, 47½
65. 1	89. 1	4524	104. 1
1025*	—	—	104. 2
65. 2-3	89. 2-3	4525-4526	104. 3-4
1026*	—	—	104. 5
65. 4 ^{ab}	89. 4 ^{ab}	4527 ^{ab}	104. 6 ^{ab}
1027*	—	—	—
65. 4 ^{cd} -9	89. 4 ^{cd} -9	4527 ^{cd} -4532	104. 6 ^{cd} -11
1028*	—	—	104. 12, 12½
65. 10-11	89. 10-11	4533-4534	104. 13½-14½
65. 12	89. 12	4535	—
1029 (subst., 12)	—	—	104. 15½
1030*	—	—	104. 16½-20½ ^{ab}
65. 13	89. 13	4536	104. 20½ ^{cd} , 21
1031*	89. 14-16	4537-4539	—
1032*, 1033*	—	—	—
1034*	89. 17 ^{ab}	4540 ^{ab}	104. 22 ^{ab}
1035*	—	—	104. 22 ^{cd}
1036*	—	—	—
1037*, 1038*	89. 17 ^{cd} -18	4540 ^{cd} -4541	—
1039*	89. 19-20 ^{ab}	4542-4543 ^{ab}	104. 23-24 ^{ab}
1040*, 1041*	89. 20 ^{cd} -22 ^{ab}	4543 ^{cd} -4545 ^{ab}	—
1042*, 1-6	89. 22 ^{cd} -23	4545 ^{cd} -4546	104. 24 ^{cd} -25
1042*, 7	89. 24 ^a	4547 ^a	—
1042*, 8-10	89. 24 ^{bcd}	4547 ^{bcd}	104. 26 ^{abc}
1043*	—	—	104. 26 ^d -28, 36
1044*	89. 25-26	4548-4549	—
1045*	89. 27	4550	104. 29
1046*, 1-6	89. 28-29 ^{ab}	4551-4552 ^{ab}	104. 30-31 ^{ab}
1046*, 7-14	89. 29 ^{cd} -31 ^{ab}	4552 ^{cd} -4554 ^{ab}	—
1046*, 15-32	89. 31 ^{cd} -35	4554 ^{cd} -4558	104. 31 ^{cd} -35
65. 14 ^{abcd}	—	—	—
1047*, subst., 14 ^{abcd}	89. 36	4559	—
1048*, subst., 14 ^{abcd}	—	—	104. 37
1049*, 1050*	89. 37-38 ^{ab}	4560-4561 ^{ab}	—
65. 14 ^{cd}	89. 38 ^{cd}	4561 ^{cd}	104. 38 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1051*	89. 39-41 ^{ab}	4562-4564 ^{ab}	—
65. 15	89. 41 ^{ed} -42 ^{ab}	4564 ^{ed} -4565 ^{ab}	104. 38 ^{ed} -39 ^{ab}
1052*	—	—	104. 39 ^{ed}
65. 16	89. 42 ^{ed} -43 ^{ab}	4565 ^{ed} -4566 ^{ab}	104. 39½, 40
65. 17	89. 43 ^{ed} -44 ^{ab}	4566 ^{ed} -4567 ^{ab}	105. 1
65. 18 ^{ab}	89. 44 ^{ed} -45 ^a	4567 ^{ed} -4568 ^a	105. 2 ^{ab}
1053*	—	—	105. 2 ^d
65. 18 ^d	89. 45 ^b	4568 ^b	105. 2½ ^a †
1054*	—	—	—
1055*	—	—	105. 2½ ^b †
65. 19-21	89. 45 ^{ed} -48 ^{ab}	4568 ^{ed} -4571 ^{ab}	105. 3½-5½
1056*	89. 48 ^{ed}	4571 ^{ed}	—
1057*	—	—	105. 6½, 7
65. 22-23	89. 49-50	4572-4573	105. 8-9
1058*	89. 51 ^{ab}	4574 ^{ab}	105. 10 ^{ab}
65. 24 ^{ab}	89. 51 ^{ed}	4574 ^{ed}	105. 10 ^{ed}
1059*	89. 52-54 ^{ab}	4575-4577 ^{ab}	—
65. 24 ^{ed}	89. 54 ^{ed}	4577 ^{ed}	105. 11 ^{ab}
1060*	89. 55 ^{ab}	4578 ^{ab}	105. 11 ^{ed}
65. 24 ^{ef}	89. 55 ^{ed}	4578 ^{ed}	105. 12 ^{ab}
1061*, 1062*	89. 56-60 ^{ab}	4579-4583 ^{ab}	105. 12 ^{ed} -16
65. 25-30 ^{ef}	89. 60 ^{ed} -66	4583 ^{ed} -4589	105. 17-22, 22½
1063*, 1-6	89. 67-68 ^{ab}	4590-4591 ^{ab}	105. 24, 24½, 25
1063*, 7-16	89. 68 ^{ed} -70	4591 ^{ed} -4593	105. 26-28 ^{ab}
1063*, 17-22	89. 71-72 ^{ab}	4595-4596 ^{ab}	105. 28 ^{ed} -29
1064*	—	4594	—
65. 31	89. 72 ^{ed} -73 ^{ab}	4596 ^{ed} -4597 ^{ab}	105. 28½
1065*	89. 73 ^{ed} -74 ^{ab}	4597 ^{ed} -4598 ^{ab}	105. 30
65. 32-33 ^{ab}	89. 74 ^{ed} -75	4598 ^{ed} -4599	105. 32½, 33½
65. 33 ^{ed}	89. 76 ^{ab}	4600 ^{ab}	105. 31 ^{ab} (= 34)
1066*, 1-2	89. 76 ^{ed}	4600 ^{ed}	105. 31 ^{ed}
1066*, 3-4	89. 77 ^{ab}	4601 ^{ab}	—
1067*, 1-4	89. 77 ^{ed} -78 ^{ab}	4601 ^{ed} -4602 ^{ab}	—
1067*, 5-8	89. 78 ^{ed} -79 ^{ab}	4602 ^{ed} -4603 ^{ab}	105. 32
1067*, 9-20	89. 79 ^{ed} -82 ^{ab}	4603 ^{ed} -4606 ^{ab}	—
1068*	—	—	105. 35-36

† 105. 2½^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
65. 34 ^{ab}	89. 82 ^{cd}	4606 ^{cd}	—
1069*(subst., 34 ^{ab})	—	—	105. 37 ^{ab}
65. 34 ^{cd}	89. 83 ^{ab}	4607 ^{ab}	105. 37 ^{cd}
1070*	89. 83 ^{cd} -84 ^{ab}	4607 ^{cd} -4608 ^{ab}	105. 38
65. 34 ^{ef}	89. 84 ^{cd}	4608 ^{cd}	105. 39 ^{ab}
1071*	89. 85 ^{ab}	4609 ^{ab}	—
65. 35-36	89. 85 ^{cd} -87 ^{ab}	4609 ^{cd} -4611 ^{ab}	105. 39 ^{cd} , 39½, 40½
1072*	89. 87 ^{cd}	4611 ^{cd}	—
65. 37-40 ^{ab}	89. 88-91 ^{ab}	4612-4615 ^{ab}	105. 41½-43½, 44
1073*	89. 91 ^{cd}	4615 ^{cd}	—
65. 40 ^{cd}	89. 92	4616	105. 45
1074*	—	—	105. 46
65. 41-42 ^{ab}	89. 93-94 ^{ab}	4617-4618 ^{ab}	105. 47-48 ^{ab}
1075*	—	—	105. 48 ^{cd} -49 ^{ab}
65. 42 ^{cd} -44	89. 94 ^{cd} -96	4618 ^{cd} -4620	105. 49 ^{cd} -51
1076*	—	—	105. 52-54
65. 45 ^{ab}	89. 97 ^{ab}	4621 ^{ab}	105. 55 ^{ab}
1077*	—	—	—
65. 45 ^d	89. 97 ^d	4621 ^d	105. 55 ^d
66. 1-2	90. 1-2	4622-4623	106. 1-2
1078*	90. 3 ^{cd}	4624 ^{cd}	—
66. 3-4	90. 4-5	4625-4626	106. 3-4
1079*	90. 6-7	4627-4628	106. 5-6
1080*	—	—	106. 7-8
App. I, 39, 1-2	90. 8 ^{ab}	4629 ^{ab}	—
„ 3-12	90. 8 ^{cd} -10	4629 ^{cd} -4631	106. 8½, 9½-10½
„ 13-16	90. 11	4632	—
App. I, 40, 1-6	90. 12-13 ^{ab}	4633-4634 ^{ab} †	—
„ 7-20	90. 13 ^{cd} -16	4635-4637, 4638	—
„ 21-25	90. 17 ^{ab} -18	4639-4640, 4641	—
„ 26-29	90. 19	4642	106. 11½
66. 5-6 ^{ab}	90. 20-21 ^{ab}	4643-4644 ^{ab}	106. 12½-13½ ^{ab}
1081*	90. 21 ^{cd}	4644 ^{cd}	106. 13½ ^{cd}
66. 6 ^e	90. 22 ^e	4645 ^e	106. 14 ^e †
1082*	—	—	—
66. 6 ^d	90. 22 ^b	4645 ^b	106. 14 ^b †
1083*	90. 22 ^{cd} -23 ^{ab}	4645 ^{cd} -4646 ^{ab}	106. 15

† 4634^{cd} = T's insertion after App. I, 40, line 6.† 106. 14^{ab} is a two-line tristubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1084*, 1085*	90. 23 ^{ed} -24	4646 ^{ed} -4647	—
1086*	—	—	106. 16
66. 7-8	90. 25-26	4648-4649	106. 16½, 17, 17½, 18
1087*	—	—	—
66. 9	90. 27	4650	106. 19
66. 10-11 ^{ab}	—	4654, 4655	—
66. 11 ^{ed}	90. 32 ^{ab}	4657 ^{ed}	—
1088*, subst., 10-11	90. 28-30 ^{ab}	4651-4652, 4653	—
1089*, subst., 10-11	—	—	106. 20
1090*	90. 30 ^{ed} -31	4656-4657 ^{ab}	106. 20½, 21½
1090 A*	90. 32 ^{ab}	4657 ^{ed}	—
66. 12-13 ^a	90. 32 ^{ed} -33 ^{ab}	4658-4659 ^a	106. 25 ^{ed} , 25½
66. 13 ^b	90. 33 ^a	4659 ^b	106. 25 ^b
66. 13 ^{ed} -15 ^{ab}	90. 34-35	4659 ^{ed} -4661 ^{ab}	106. 26½, 27, 28 ^{ab}
1091* (subst., 15 ^{ab})	—	—	—
66. 15 ^c	90. 36 ^a	4661 ^c	106. 28 ^c
1092*	—	—	—
66. 15 ^d	90. 36 ^b	4661 ^d	106. 28 ^d
1093*, 1094*	90. 36 ^{ed} -37	4662-4663 ^{ab}	106. 22, 24
66. 16-18	90. 38-40	4663 ^{ed} -4666 ^{ab}	106. 29, 23, 30
66. 19 ^{ab}	90. 41 ^{ed}	4667 ^{ab}	106. 31½ ^{ab}
1095*	90. 41 ^{ab}	4666 ^{ed}	106. 30½
1096*	90. 42	4668-4669	—
66. 19 ^{ed} -20	90. 41 ^{ed} , 43	4667 ^{ed} , 4670	106. 31½ ^{ed} -32½
1097* (subst., 20 ^{ed})	—	—	—
1098*, 1099*	—	—	—
1100*, 1-4	90. 44	4671	106. 33½ ^{ab} , 33½ ^{ed} =40 ^{ab}
1100*, 5-8	90. 45	4672	106. 34½
1100*, 9-10	90. 46 ^{ab}	4673 ^{ab}	—
1101*	—	—	—
66. 21 ^{ab}	90. 46 ^{ed}	4673 ^{ed}	—
1102* (subst., 21 ^{ab})	—	—	106. 35½ ^{ab}
1103*	90. 47 ^{ab}	4674	106. 35½ ^{ed}
1104*, 1-2	90. 47 ^{ed}	4675 ^{ab}	106. 36½ ^{ab}
1104*, 3-4	90. 48 ^{ab}	4675 ^{ed}	—
1105*, 1106*, 1-2	90. 48 ^{ed} -49 ^{ab}	4676	—
1106*, 3-4	90. 49 ^{ed}	4677 ^{ab}	106. 39 ^{ab}
1107*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1106*, 5-6	90. 50 ^{ab}	4677 ^{cd}	106. 39 ^{cd}
1108*, 1109*	—	—	—
1110*, 1-8	—	—	106. 36½ ^{cd} -37½, 38
1110*, 9-16	—	—	—
66. 21 ^a	90. 50 ^a	4678 ^a	—
1111*	—	—	—
66. 21 ^d	90. 50 ^d	4678 ^b	—
1112* (subst., 21)	—	—	106. 40 ^{cd} , 40½
66. 22	90. 51	4678 ^{cd} , 4679	106. 41½
1113* (subst., 22 ^{cd})	—	—	—
66. 23	90. 52	4680	106. 42½
1114*	90. 53	4681	106. 43½
66. 24	90. 54	4682	106. 44½
1115*	90. 55	4683	—
66. 25-29 ^{ab}	90. 56-60 ^{ab}	4684-4688 ^{ab}	106. 45½-49½ ^{ab}
1116*	—	—	—
66. 29 ^{cd}	90. 60 ^{cd}	4688 ^{cd}	106. 49½ ^{cd}
1117*	—	—	—
66. 30-31 ^{ab}	90. 61-62 ^{ab}	4689-4690 ^{ab}	106. 50½-51½ ^{ab}
1118*	—	—	—
66. 31 ^d -38	90. 62 ^d -64	4690 ^d -4692	106. 51½ ^d -53½
1119*	—	—	106. 54½
66. 34-36	90. 65-67	4693-4695	106. 55½-57½
App. I, 41	90. 68-73	4696-4701	106. 58½-63½
66. 37-41	90. 74-78	4702-4706	106. 64½-68½
1120*, 1121*	90. 79-80	4707-4708	—
1122*	90. 81	4709	106. 69½
1123*	90. 82-83 ^{ab}	4710-4711 ^{ab}	—
1124*	—	—	106. 70½-71½
66. 42 ^{ab}	90. 83 ^{cd}	4711 ^{cd}	—
1125*	90. 84 ^{ab}	4712 ^{ab}	106. 72½ ^{ab}
66. 42 ^{cd}	90. 84 ^{cd}	4712 ^{cd}	106. 73½ ^{cd}
1126*	90. 85 ^{ab}	4713 ^{ab}	106. 72½ ^{cd}
66. 43 ^{abcd}	90. 85 ^{cd} -86 ^{ab}	4713 ^{cd} -4714 ^{ab}	106. 73½ ^{cd} -74½ ^{ab}
1127*	90. 86 ^{cd}	4714 ^{cd}	—
66. 43 ^{ef} -45	90. 87 ^{abcedef} -88	4715, 4716, 4717	106. 74½ ^{cd} -76½
1128* (subst., 45)	—	—	—
66. 46-51	90. 89-94	4718-4723	106. 77½-82½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
66. 52-58	90. 95-96	4724-4725	106. 83, 84-85 ^{ab}
1129*	90. 97-98	4726-4727	—
66. 54	90. 99	4728	106. 85 ^{cd} , 85½
66. 55-59	90. 100-104	4729-4738	106. 86½-90½
1130*	90. 105-106	4734-4735	—
66. 60 ^{ab}	90. 107 ^{ab}	4736 ^{ab}	106. 91½ ^{ab}
1131*, 1132*	90. 107 ^{cd} -108	4736 ^{cd} -4737	—
1133*	—	—	—
66. 60 ^{cd}	—	—	106. 91½ ^{cd}
66. 61	90. 109	4738	106. 92½
1134*	90. 110-111 ^{ab}	4739-4740 ^{ab}	—
66. 62-63 ^{ab}	90. 111 ^{cd} -112	4740 ^{cd} -4741	106. 93½-94½ ^{ab}
66. 63 ^{cd}	—	—	—
1135* subst., 63 ^{cd}	90. 113	4742	106. 94½ ^{cd} -95½ ^{ab}
1136*, 1137*	90. 114	4743	106. 95½ ^{cd} -96½ ^{ab}
66. 64 ^{ab}	90. 115-116 ^{ab}	4744-4745 ^{ab}	106. 96½ ^{cd} -97½
1138*	—	—	—
66. 65	90. 116 ^{cd}	4745 ^{cd} , 4746†	106. 98½
1139*	—	—	—
67. 1 ^{ab}	91. 1 ^{ab}	4748 ^{ab}	107. 1 ^{ab}
1140*	—	—	107. 1 ^{cd} -2 ^{ab}
67. 1 ^{cd} -3 ^{ab}	91. 1 ^{cd} -3 ^{ab}	4748 ^{cd} -4750 ^{ab}	107. 2 ^{cd} -4 ^{ab}
1141*	—	—	107. 4 ^{cd}
67. 3 ^{cd}	91. 3 ^{cd}	4750 ^{cd}	107. 4½
1142*, 1143*, 1144*	91. 5-6, 4	4752-4753, 4751	107. 6½-7½, 5½
67. 4	91. 7	4754	107. 10½
1145*, 1-3	91. 8 ^{ab} , 9	4755 ^{ab} , 4756	107. 9½ ^{ab} , 11½
1145*, 4	91. 8 ^{cd} (= 10 ^{ab})	4755 ^{cd} (= 4757 ^{ab})	107. 9½ ^{cd} (= 12)
67. 5	91. 10 ^{cd} -11 ^{ab}	4757 ^{cd} -4758 ^{ab}	107. 8½
1146*	91. 11 ^{cd}	4758 ^{cd} , 4759	107. 13
1147*, 1148*	91. 12, 13-18 ^{ab}	4760-4765	—
67. 6-8 ^{ab}	91. 18 ^{cd} -20	4766-4768 ^{ab}	107. 14-16 ^{ab}
67. 8 ^{cd}	91. 21 ^{ab}	4768 ^{cd}	107. 16 ^{cd} (= 17 ^{cd})
1149*	91. 21 ^{cd}	4769 ^{ab}	—
1150*	—	—	107. 17 ^{ab}
67. 8 ^{cd}	91. 22 ^{ab}	4769 ^{cd}	107. 17½
67. 9-11	91. 22 ^{cd} -25 ^{ab}	4770-4772	107. 18½-20½

† 4747 not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
App. I, 42	91. 25 ^{ad} -34	4773-4782 ^{ab}	—
1151*, 1-4	—	—	107. 21½
1151*, 5-8	—	—	—
67. 12-15	91. 35-38	4782 ^{ad} -4786 ^{ab}	107. 22½-25½
1152*	91. 39	4786 ^{ad} -4787 ^{ab}	107. 26½
67. 16-18	91. 40-42	4787 ^{ad} -4790 ^{ab}	107. 27½-29½
1153*	—	—	—
1154*, 1-8	91. 43-44	4790 ^{ad} -4792 ^{ab}	107. 30½-31½
1154*, 9-10	91. 45 ^{ab}	4792 ^{ad}	—
67. 19-20	91. 45 ^{ad} -47 ^{ab}	4793-4794	107. 32, 33, 33½
1155*	—	—	—
67. 21-22	91. 47 ^{ad} -49 ^{ab}	4795-4796	107. 34, 34½, 35½
1156*	91. 50 ^{ad}	4798 ^{ab}	107. 36
67. 23	91. 49 ^{ad} -50 ^{ab}	4797	—
1157* (subst., 23)	—	—	107. 37
1158*	—	—	107. 37½
1159*	91. 50 ^{ad} -52 ^{ab}	4798 ^{ad} -4800 ^{ab}	—
67. 24 ^{ab}	91. 52 ^{ad}	4800 ^{ad}	107. 38½ ^{ab}
1160*	—	—	—
67. 24 ^{ad} -27	91. 53-56 ^{ab}	4801-4804 ^{ab}	107. 38½ ^{ad} -41½
1161*, 1-2	91. 56 ^{ad}	4804 ^{ad}	107. 46½ ^{ab}
1162*	—	—	—
1161*, 3-4	91. 57 ^{ab}	4805 ^{ab}	107. 46½ ^{ad}
67. 28 ^{ad}	91. 57 ^{ad} -58 ^{ab}	4805 ^{ad} -4806 ^{ab}	107. 42½
1163*	91. 58 ^{ad}	4806 ^{ad}	107. 43½ ^{ab}
67. 28 ^{ad} -29	91. 59-60 ^{ab}	4807-4808 ^{ab}	107. 43½ ^{ad} -44½
1164*	91. 60 ^{ad}	4808 ^{ad}	107. 45½ ^{ad}
1165*	—	—	—
1166*	—	4809	107. 47½
1167*	—	—	107. 45½ ^{ab}
67. 30-32	91. 61-63 ^{ad}	4810-4812	107. 48½-50½
67. 33-34	91. 63 ^{ad} -64 ^{ad}	4813-4814	107. 51½-52½
1168*	—	—	107. 53½-55½
67. 35	91. 65	4815	—
67. 36	91. 66	4816	—
1169* (subst., 36)	—	—	—
1170* (subst., 36)	—	—	108. 5
67. 37	91. 67	4817	107. 56½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1171*	—	—	107. 57½
68. 1 ^{ab}	92. 1 ^{ab}	4819 ^{ab}	108. 6 ^{ab}
68. 1 ^{cd}	—	—	—
1172*	—	—	—
1173*	—	—	108. 6 ^{cd}
1174*1-2subst., 1 ^{ab}	—	4818 ^{ab}	—
1174*3-4subst., 1 ^{cd}	92. 1 ^{cd}	4818 ^{cd} (± 4819 ^{cd})	—
68. 2	92. 2	4820	108. 7 ^{cd} , 9
1175*	93. 1	4834	—
68. 3-5	92. 3-5	4821-4823	108. 1-3
1176*	92. 6-7	4824-4825	108. 7 ^{cd} , 7½, 8½
68. 6 ^{ab}	92. 8 ^{ab}	4826 ^{ab}	108. 4 ^{ab}
1177*	92. 8 ^{cd}	4826 ^{cd}	—
68. 6 ^{cd}	—	—	108. 4 ^{cd}
68. 7-13	92. 9-15	4827-4833	108. 10-16
App. I, 43, 1-4	[93. 1]	[4834]	—
" 5-133	93. 2-60	4835-4894	—
1178*	94. 1	4895	—
68. 14 ^{ab}	—	—	108. 16½
68. 14 ^{cd} -18 ^a	94. 2-5 ^{ab}	4896-4899 ^{ab}	108. 17, 18-21 ^a
1179*	94. 5 ^d	4899 ^d	—
68. 18 ^b	94. 6 ^a (± 6 ^c)	4900 ^a	108. 21 ^b
68. 18 ^c	94. 6 ^b	—	108. 21 ^c
68. 18 ^d -19 ^{ab}	94. 6 ^d -7 ^{ab}	4900 ^{ab}	108. 21 ^d -22 ^{ab}
1180*, 1-5	94. 7 ^{cd} -8 ^{ab}	4901-4902 ^a	—
1181*	—	—	—
1180*, 6	94. 8 ^d	4902 ^b	—
68. 19 ^{cd} -20 ^{cd}	94. 9-10 ^{ab} , 11 ^{ab}	4902 ^{cd} -4903, 4904 ^{cd}	108. 22 ^{cd} -24 ^{ab}
1182*	94. 11 ^{cd}	4905 ^{ab}	—
68. 20 ^{cd}	94. 10 ^{cd}	4904 ^{ab}	108. 24 ^{cd}
68. 21-31 ^{ab}	94. 12-22 ^{ab}	4905 ^{cd} -4916 ^a	108. 25-35 ^{ab}
1183*	—	—	—
68. 31 ^d	94. 22 ^d	4916 ^b	108. 35 ^d
1184*	94. 23	4916 ^{cd} -4917 ^{ab}	108. 36
68. 32 ^{ab}	94. 24 ^{ab}	4917 ^{cd}	108. 37 ^{ab}
68. 32 ^{cd}	94. 24 ^{cd}	4918 ^{ab}	—
1185* (subst., 32 ^{cd})	—	—	108. 37 ^{cd}
68. 33-40 ^{ab}	94. 25-32 ^{ab}	4918 ^{cd} -4925	108. 38-45 ^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
68. 40 ^{ad}	94. 32 ^{ad}	4926	109. 31 ^{ad}
68. 41	94. 33	4927	109. 1
1186*, 1187*, 1188*	94. 34-37	4928-4931	109. 2-5
68. 42 ^{ab}	94. 38 ^{ab}	4932 ^{ab}	109. 9 ^{ad}
1189*	94. 43	4937	109. 10
1190* ---	94. 44	4938	---
68. 42 ^{ad} -43 ^{ab}	94. 38 ^{ad} -39 ^{ab}	4932 ^{ad} -4933 ^{ab}	109. 10 $\frac{1}{2}$, 6 ^{ab}
1191*	94. 39 ^{ad} -41 ^{ab}	4933 ^{ad} -4935 ^{ad}	109. 6 ^{ad} -8 ^{ab}
1192* ---	94. 41 ^{ad}	4935 ^{ad}	---
68. 43 ^{adef}	94. 42	4936	109. 8 ^{ad} -9 ^{ab}
68. 44-46 ^{ab}	94. 45-47 ^{ab}	4939-4941 ^{ab}	109. 11 $\frac{1}{2}$ -13 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
1193*	94. 47 ^{ad} -48 ^{ab}	4941 ^{ad} -4942 ^{ab}	109. 13 $\frac{1}{2}$ ^{ad} -14 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
68. 46 ^{ad} -52	94. 48 ^{ad} -54	4942 ^{ad} -4948	109. 14 $\frac{1}{2}$ ^{ad} -20 $\frac{1}{2}$
68. 53 ^{ab}	94. 55 ^{ad}	4949 ^{ab}	109. 21 $\frac{1}{2}$ ^{ab} (= 31 ^{ab})
68. 53 ^{ad}	94. 55 ^{ad}	4949 ^{ad}	109. 21 $\frac{1}{2}$ ^{ad}
1194*	94. 56 ^{ab}	4950 ^{ab}	109. 22 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
68. 53 ^{ef} -55 ^{ab}	94. 56 ^{ad} -58 ^{ab}	4950 ^{ad} -4952 ^{ab}	109. 22 $\frac{1}{2}$ ^{ad} -24 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
1195*	---	---	---
68. 55 ^{def} -56 ^{ab}	94. 58 ^{ad} -59 ^{ad}	4952 ^{ad} -4953	109. 24 $\frac{1}{2}$ ^{ad} , 25, 26 ^{ab}
68. 56 ^{ad} -57	94. 59 ^{ef} -60	4954, 4955	109. 26 ^{ad} -27
1196*	94. 61	4956	109. 28
68. 58-59	94. 62-63	4957-4958	109. 29-30
68. 60	94. 64	4959	109. 32
68. 61-62 ^{ab}	94. 65-66 ^{ab}	4960-4961 ^{ab}	108. 45 ^{ad} -46
68. 62 ^{ad} -63	94. 66 ^{ad} -67	4961 ^{ad} -4962	108. 46 $\frac{1}{2}$, 47 $\frac{1}{2}$
1197*	94. 68	4963	108. 48, 48 $\frac{1}{2}$
App. I, 44, 1-10	95. 1-5	4964-4968	110. 1-5
„ 11-16	95. 6-8	4969-4971	110. 8, 7, 6
„ 17-18	95. 9	4972	---
„ 19-36	95. 10-18	4973-4981	110. 9-17
69. 1-5	96. 1-5	4982-4986	---
1198* ---	96. 6-7	4987-4988	---
69. 6	96. 8	4989	---
1199*	96. 9 ^{ab}	4990 ^{ab}	---
69. 7	96. 10	4991	---
69. 8	96. 9 ^{ad} , 11 ^{ab}	4990 ^{ad} , 4992 ^{ab}	---
1200*	96. 11 ^{ad}	4992 ^{ad}	---
69. 9-11	96. 12-14	4993-4995	---

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1201*	96. 15	4996	—
1202*	—	—	—
69. 12-18	96. 16-22	4997-5003	—
1203*, 1204*	96. 23-24 ^{ab}	5004-5005 ^{ab}	—
69. 19-20	96. 24 ^{cd} -26 ^{ab}	5005 ^{cd} -5007 ^{ab}	—
1205*	96. 26 ^{cd}	5007 ^{cd}	—
69. 21-25	96. 27-31	5008-5012	—
1206*, 1207*	96. 32-33 ^{ab}	5013-5014 ^{ab}	—
69. 26-29 ^{ab}	96. 33 ^{cd} -36	5014 ^{cd} -5017	—
1208*	96. 37-38	5018-5019	—
1209* (subst., 29 ^{cd})	96. 39 ^{ab}	5020 ^{ab}	—
69. 29 ^{cd}	—	—	—
69. 30 ^{ab}	96. 39 ^{cd}	5020 ^{cd}	—
1210*	96. 40 ^{ab}	5021 ^{ab}	—
69. 30 ^{cd} -32 ^{abed}	96. 40 ^{cd} -42	5021 ^{cd} -5023	—
69. 32 ^{ef} -33 ^{ab}	96. 43	5024	—
69. 33 ^{cdef}	96. 44 ^{efab}	5025 ^{cdab}	—
1211*	96. 45	5026	—
69. 34	96. 46	5027	—
1212*, 1213*	96. 47-48 ^{ab}	5028-5029 ^{ab}	—
1214*	—	—	—
69. 35 ^{ab}	—	—	—
69. 35 ^{cd} -40	96. 48 ^{cd} -53	5029 ^{cd} -5034	—
1215*	—	—	—
69. 41 ^{abedef}	96. 54-55 ^{ab}	5035-5036 ^{ab}	—
1216*	96. 55 ^{cd}	5036 ^{cd}	—
69. 42-43 ^{ab}	96. 56-57 ^{ab}	5037-5038 ^{ab}	—
1217*, 1218*	96. 57 ^{cd} -58 ^{cd}	5038 ^{cd} -5039	—
69. 43 ^{cd}	96. 58 ^{ef}	5040	—
1219*, 1-4	96. 59	5041	110. 60
1220*	—	—	—
1219*, 5-8	96. 60	5042	110. 61
1221*, 1222*, 1223*	96. 61-65	5043-5047	—
1224*, 1-6	—	—	110. 18-20
1225*	—	—	110. 20½
1224* 7-16	—	—	110. 21½-25½
„ 17	—	—	110. 26
„ 18-21	—	—	110. 27-28

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1224*, 22	—	—	110. 28½
„ 23-28	—	—	110. 29½-31½
„ 29	—	—	110. 32
„ 30-33	—	—	110. 33-34
„ 34	—	—	110. 34½
„ 35	—	—	110. 35
„ 36-43	—	—	110. 36-39
„ 44	—	—	110. 39½
1226*	—	—	—
1227*	—	—	110. 40
1224*, 45-54	—	—	110. 41-45
1228*	—	—	110. 45½, 46½ ^{ab}
1224*, 55-56	—	—	110. 46½ ^{cd} , 47
„ 57-60	—	—	110. 48-49
„ 61	—	—	110. 49½
„ 62-63	—	—	110. 50½
„ 64	—	—	110. 51
„ 65-80	—	—	110. 52-59

ERRATA

Only mistakes in the Constituted Text have been listed here. For other corrections see the Critical Notes.

Page	Adhy.	Sloka				
21	4	59 ^a	for	कुन्तयो	read	कुन्तयो
93	13	17 ^e	"	चार्दयं-	"	चार्दयं-
113	15	40 ^a	"	पस्य	"	द्विपस्य
117	16	17 ^f	"	परिवन्तः	"	परिवन्तः
135	17	119 ^d	"	विकिरन्धरैः	"	विकिरन्धरैः
139	18	28 ^e	"	कालोपम	"	कालोपमं
179	23	33 ^a	<i>Insert wavy line below the pāda.</i>			
214	26	54 ^e	for	°यास्या मिपार्थं	read	°यास्यामि पार्थं
219	27	5 ^{cd}	<i>Insert wavy line below 5^{cd}.</i>			
266	30	56 ^e	for	कृत्स्नमादिस्वा	read	कृत्स्नामदिस्वा
269	30	73 ^a	"	पाञ्चाला	"	पाञ्चालाः
304	34	3 ^f	"	वृकोदरः	"	वृकोदरः
343	40	68 ^f	"	गरुत्मन्यज्ञगानिव	"	गरुत्मन्यज्ञगानिव
359	42	47 ^a	"	विध्वस्तैः	"	विध्वस्तैः
404	48	12 ^d	"	°विरथेर्मयार्तम्	"	°विरथेर्मयार्तम्
410	49	32 ^a	"	पुनर्मूढो	"	पुनर्मूढो
422	49	85 ^d	"	मेभिर्धुद्धै	"	मेभिर्धुद्धै
433	50	29 ^e	"	मूढ्युपाग्राय	"	मूढ्युपाग्राय
440	51	7 ^b	"	कौरवांस्त्रात	"	कौरवांस्त्रात
440	51	12 ^e	"	युधा	"	युधा
442	51	28 ^f	"	°पुद्धै	"	°पुद्धै
443	51	34 ^e	"	सवाद्योगेन	"	सर्वोद्योगेन
478	55	66 ^h	"	पश्यतः	"	पश्यतः
514	60	23 ^e	"	दार्यं	"	विदार्यं
531	62	49 ^b	"	°सुतेषुभिर्मृशम्	"	°सुतेषुभिर्मृशम्
567	65	25 ^d	"	पञ्चन्यमुका	"	पञ्चन्यमुका
583	66	26 ^a	"	ततोऽञ्जनो	"	ततोऽञ्जनो
597	67	21 ^d	<i>Insert wavy line below the pāda.</i>			

ERRATA to APPENDIX No. 1

App. I (No. 2) Crit	App. (L. 25) :	for	M ₁	read	M ₁
" "	line 69	:	" 259*	"	260*
" "	" 90	:	" भगवान्मुद्ग°	"	भगवान्मुद्ग°
" (No. 5)	" 55	:	" स्वां	"	स्वं
" (No. 12)	" 4	:	" संनतपर्वमि	"	संनतपर्वमिः
" "	" 5	:	" महाबाहु°	"	महाबाहु°
" (No. 14)	" 5	:	" क्षत्रियैः	"	क्षत्रियैः
" (No. 18)	" 13	:	" परीप्संतः	"	परीप्सन्तः
" "	" 63	:	" गृहीध्वमिति	"	गृहीध्वमिति
" "	Crit. App. (L. 87) :	"	D ₃	"	D ₃
" "	line 112	:	" प्रावृषीवा°	"	प्रावृषीवा°
" (No. 20) Crit. App. (L. 31) :	insert	' Bom. ed. '	after	' T: M '	
" (No. 25)	line 5	:	for अद्यप्रभृति	read	अद्य प्रभृति
" (No. 28)	" 21	:	" °द्राम्यहनि	"	°द्राम्यहानि
" (No. 43)	" 100	:	" अन्यकारीकृते	"	अन्धकारीकृते

शरशक्तिसमाकीर्णे क्रव्यादगणसंकुले ।

व्यचरन्त गणैः शूराः ख्यापयन्तः स्वपौरुषम् ॥ ३७

अन्योन्यं श्रावयन्ति स नामगोत्राणि भारत ।

पितृनामानि च रणे गोत्रनामानि चाभितः ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षड्विंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

३७

संजय उवाच ।

वर्तमाने तदा युद्धे क्षत्रियाणां निमज्जने ।

गाण्डीवस्य महान्वोषः शुश्रुवे युधि मारिष ॥ १

संशप्तकानां कदनमकरोद्यत्र पाण्डवः ।

कोसलानां तथा राजन्नारायणबलस्य च ॥ २

संशप्तकास्तु समरे शरवृष्टिं समन्ततः ।

अपातयन्पार्थमूर्ध्नि जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ३

तां वृष्टिं सहसा राजंस्तरसा धारयन्प्रभुः ।

C. 8. 2568
B. 8. 53. 4
K. 8. 48. 4

37 ^a) Śs K1.4 वरशक्तिसमाकीर्णे (K1 'जै:'); Dn1 Ds S शरशक्तिगदा (G1 'रथा') कीर्णे. — ^b) V1 क्रव्यादकुलसंकुले. — ^c) Ks V1 B Da1 D1-8 रणे (for गणैः). Dn1 S विचेरुः समरे शूराः. — ^d) G1.2 ख्यापयन्ति (for 'यन्तः'). Ś Ks T1 G1.2 स; K1 स; Bs सु; Ds Ts Gs च (for स्व-).

38 ^a) Dn1 Ds S (except T2) ख्यापयन्ति (for श्रावयन्ति). V1 Bs श्रावयन्तश्च नामानि. — ^b) Da1 Dn1 Ds M चैव ह; D1 T2 चैव हि; T1.3 G चापरे (for भारत). V1 Bs गोत्राणि च नरर्षभाः. — T2 G1.3 om. (hapl.) 38^{ad}. — ^c) V1 Bs तदा (for रणे). — ^d) Ks वै विभो; B1.2.4 Da1 D1.2-3.7 वा विभो (D1 'मौ'); Bs वा रणे; Ds यानि च; Ds यानि तु; Ds च प्रभोः (for चाभितः). V1 Bs Dn1 T1.2 Gs M मातु (V1 आत्रि) गोत्राणि चापरे (V1 चाविभो; Bs वा विभो).

39 ^a) Śs Ks B1-4 D2-4.6-8 श्रावयणा (B1 Ds 'माणा')श्च; Dn1 S इतश्चेतश्च (for श्रावयन्तो हि). V1 Bs Da1 D1.5 बहवः श्रावयामासुस्; Ds (marg.) श्रावयानाश्च (before corr. 'मास') बहुशस्. — ^b) M यौधा. — ^c) Ś K1.2 समसृद्धन्तः; Ks अवसृद्धन्तः; Bs अवसृद्धन्तः; Ds समरे हन्ति; Ds सममिहन्तः; T1 अभिसृद्धन्तः; T2 G M2-4 अव (G1.2 'वि')सृद्धन्ति (for समसृद्धन्तः). — ^d) Ks S शक्तितोमरपट्ट (Ks 'ट्टि')सै; Dn1 'तोमरसायकैः'.

40 ^a) Ks B Da1 Dn1 D1-3.7.8 T1.3 Gs.8 M तथा; Ds महा- (for तदा). — After 40^a, M1 reads 8. 37. 1st, repeating it in its proper place. — ^b) Ds भयानके (for सुदारुणे). — ^c) Ks G1 विशीदत्; V1 B2.5 व्यशी-र्यत्; B1.4 Dn1 D2.4.7 T1 Gs M व्यशीदत्; Da1 D1.5 व्यशीर्य; Ds विशीर्णा (for व्यशीदत्).

41

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Śs Ks द्वितीय (Ks 'वे') युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: Ds विमर्दे सैन्ययुद्धं; T2 सैन्ययुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Śs 36 (as in text); B1 52; B2 51; B3 53; Da1 Ds 63; Ds 33; Ds 53; T1.3 G 50; T2 M 49.

37

1 ^a) Ks V1 B D S (except T1 G1) तथा (for तदा). — M1 reads 1st for the first time after 8. 36. 40^a. — ^b) Ds गांजीवस्य. Ks.4 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4-8 T G M1 (second time) महावोषः (Bs 'शब्दः'); Ds 'न्योरः. — ^c) B D2-4.7 T1.3 G श्रूयते. Da1 D1.5 भारत (for मारिष).

2 ^a) Some MSS. संसप्तकानां; M1 सशेषः. Ds transp. कदनस् and अकरोत्. M1 कनकं (for कदनं). — ^b) Some MSS. कोशलानां; Ks कौशः; Dn1 कोशलाय; Ds कोशकानां; T2 G कौशलानां. Ks महा; Gs बले (for तथा). — ^c) T1 G1.2 'बलेन (for 'बलस्य).

3 ^a) Some MSS. संसप्तकास्. Dn1 च (for तु). — ^b) V1 B D (except Dn1/Ds) T2 Ms शरवृष्टीः. — ^c) Ś Ks Ds G1 M1 जयगृद्धाः; Ks 'गृद्धः; Ds T1.3 Gs 'गृद्धाः. V1 प्रवमन्यवः; Dn1 सुमः; Gs प्रमः (as in text).

4 ^a) Ś K1.2.4 V1 B Da1 D1.3-5.7.8 ता वृष्टीः; Ks नो वृष्टिः; Ds ततस्तं; Ds ततस्तान् (for तां वृष्टिं). Ś K1.2.4 शतधा (for सहसा). T1 तां शस्त्रधारासुरसा; T2 G M तां शस्त्रवृष्टिमायांती. — ^b) Ś K1.2.4 T1 सहसा; T2 G M उता (for तरसा). Ś Ks.4 Dn1 [अ]वारयत्;

व्यगाहत रणे पार्थो विनिघ्नत्रयिनां वरः ॥ ४
 निगृह्य तु रथानीकं कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
 आससाद रणे पार्थः सुशर्माणं महारथम् ॥ ५
 स तस्य शरवर्षाणि वर्षं रथिनां वरः ।
 तथा संशप्तकाश्चैव पार्थस्य समरे स्थिताः ॥ ६
 सुशर्मा तु ततः पार्थं विद्ध्वा नवभिराशुगैः ।
 जनार्दनं त्रिभिर्वाणैरभ्यहन्दक्षिणे भुजे ।
 ततोऽपरेण मल्लेन केतुं विव्याध मारिष ॥ ७

K1 B3-5 वारयन्; D2.6 व्यधयन्; G1 [अ]साधयन्; M1 [अ]धारयन् (for धारयन्). B1 प्रमो. T1 धारयन्चेतवाहनः. — °) S (except T2) परान् (for रणे). — °) V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 रथिनो. K3 B (except B5) D (except D2.6.8) T G M2-4 वरान्; M1 परान् (for वरः).

5 °) K1 विगृह्य; K3 V1 B D T2 विगाह्य (for निगृह्य). K1 V1 B1.2 D T2 तद् (for तु). B5 वलानीकं (for रथा). K2.4 निगृह्य तुरगानीकं; T1.3 G M विश्वोभ्य तुरगानीकं. — °) M3 शिलातलैः. — °) K2 रथे; K3 B D2-4.7 S (except T2) ततः (for रणे). — °) D3 वरायुधं; D3 T1 M2.4 महारथः.

6 °) K4 शतस्य; T1.3 G2.3 तस्याय (for स तस्य). — °) K1 om. तथा. Some MSS. संसप्तकाय. B5 पार्थ (for चैव). G1.2 रथैस्तु संगताश्चैव. — °) Dn1 T2 प्रमुह्ये (for समरे). B1.2.4.5 D2.4.7 पार्थं बाणैः समा(B5 'म')पयन्; B5 बाणैरेव समापयन्.

7 °) K4 [अ]पि (for तु). V1 तथा (for ततः). — °) B D2.4.7 दशभिर्. S (except T2) आयसैः (for आशुगैः). — °) K3 V1 B1.2.4.5 Da1 D1-5.7.8 अहन्द; B3 अदहद्; Dn1 अभ्यनन्द; D3 अनुदद्; S अभ्यनन्द (T1 G1 'नन्'). T2 G करे (for भुजे). — D2 om. from 7° up to सुमहन् (in 8°). — °) S (except T2) पार्थस्य (for विव्याध). K1 मारिषः. — After 7, S (except T2) ins.

484* विव्याध समरे राजन्सुशर्मा क्रोधमूर्च्छितः ।

8 D2 om. upto सुमहन् (in 8°) (cf. v. 1. 7). — °) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.5-7 S सुमहानादं. — °) K3 V1 B D T2 भी(D3 तो)पयाणो (for 'यन्वै'). K नन्द च; B2 D3 ननर्त च (D3 ह); B1.3-5 D2.4.7 जगर्ज च; Dn1 D3 T2 जनांस्ततः (T2 'व') (for ननर्त च). Cc cites ननर्त (as in text). D2 ह (for च). T1.3 G M नृत्यन्निव विभीषयन्.

9 °) B5 तं; T1 च (for तु). — °) S1 T2 G3 बाहिनी. — °) K3 V1 B4 D2.4.7 आधाय; B3 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 M1 आस्थाय; T1.3 G M2-4 आसाय. D2.6

स वानरवरो राजन्विश्वकर्मकृतो महान् ।
 ननादे सुमहन्नादं भीषयन्वै ननर्त च ॥ ८
 कपेस्तु निनर्तं श्रुत्वा संत्रस्ता तव बाहिनी ।
 भयं विपुलमादाय निश्चेष्टा समपद्यत ॥ ९
 ततः सा शुशुमे सेना निश्चेष्टावस्थिता नृप ।
 नानापुष्पसमाकीर्णं यथा चैत्ररथं वनम् ॥ १०
 प्रतिलभ्य ततः संज्ञां योधास्ते कुरुसत्तम ।
 अर्जुनं सिपिचुर्वाणैः पर्वतं जलदा इव ।

कथेनैव समाधाय. — °) D6 न चेष्टां. B1.4.5 समजायत (for 'पद्यत').

10 M om. 10^{ab}. — °) B2 [अ]वस्थितौ; T1 आस्थिता (for [अ]वस्थिता). Dn1 T2 तदा (for नृप). K3 निश्चेष्टौ समपद्यत. — °) M2-4 कुशलैः शिल्पिभिर्न्यस्ता. — °) Dn1 चैत्ररथं; T G M1 चित्री(T1.2 M1 'त्र')कृतं; M2-4 चित्रपटे (for चैत्ररथं). M2-4 तथा (for वनम्). K3 यथा चोत्तरसंभव.

11 °) Da1 D1.5 पुनः (for ततः). — °) G2 M2-4 योधास्य. B1 कुरुसत्तमं; G1.2 नृपसत्तम. — °) K3 V1 B Da1 D1-8 ततः (for तदा). Dn1 S संज्ञाय समरे (Dn1 चरणे; T2 च शरैः) पार्थं परिवव्रुः समंततः. — After 11, N ins.

485* निगृह्य तं प्रचुकुशुर्वध्यमानाः शितैः शरैः ।

[S K4 निगृहीतं; K1 V1 'हीतं; K3 Da1 D1.5 निग्रहीतं; D2.6 निगृहीतं (for निगृह्य तं). S K1.2.4 प्रचुकुशु; Da1 D1.5 उपाक्रामन्; D2 परे वहुः; D3 पराक्रामन् (for प्रचुकुशुर्). D2.6 बाध्य(D3 'ध')मानाः (for वध्यमानाः). K3 D3 शितैः शरैर्वध्यमानास्तं (D3 'स्ते') गृहीतं प्रचक्रुः.]

D3 cont.: K4 Dn1 (reading line 2 after st. 14) D2 S ins. after 12^{ab}:

486* निग्रहीतुमुपाक्रामन्क्रोधाविष्टाः समन्ततः ।

निगृह्य तं रथं तस्य योधास्ते तु सहजशः ।

[D2 om. line 1. — (L. 1) K4 निग्रहीतं; D2 S निगृहीतं (T2.3 G1 M1 'तु'). K4 उपाक्रामान्; S प्रच(T2 'चु)कुशु. K4 क्रोधाविष्टा. — (L. 2) Dn1 D3 S निगृह्य तु (D3 'ह्यतुं; G1 'हीतुं). M2-4 योधास्य. Dn1 T2; G M1 [अ]म; M2 च (for तु). Dn1 सहजशः.]

Dn1 D3 S (lines 4 and 5 after st. 14) cont.:

487* रथबन्धं प्रचक्रुर्हि पाण्डवस्यामितौजसः ।

रथमारुह्युः केचित्पार्थकृष्णौ जिघृक्षवः ।

संशप्तकानां योधास्ते सिंहनादांश्च नेदिरे ।

स रथस्तेर्गृहीतस्तु पाण्डवस्य महात्मनः ।

स्येन्द्रेमानो नाशकस्तु तदद्भुतमिवामवद ।

[5]

परिवन्नुस्तदा सर्वे पाण्डवस्य महारथम् ॥ ११

ते ह्यात्रथचक्रे च रथेषाश्चापि भारत ।

निगृह्य बलवत्पूर्णं सिंहनादमथानदन् ॥ १२

अपरे जगृहुश्चैव केशवस्य महाभुजौ ।

पार्थमन्ये महाराज रथस्थं जगृहुर्मुदा ॥ १३

केशवस्तु तदा बाहू विधुन्वन्नमूर्धनि ।

पातयामास तान्सर्वान्दृष्टहस्तीव हस्तिनः ॥ १४

ततः क्रुद्धो रणे पार्थः संवृतस्तैर्महारथैः ।

निगृहीतं रथं दृष्ट्वा केशवं चाप्यभिदुतम् ।

रथारूढांश्च सुबहून्पदार्तींश्चाप्यपातयत् ॥ १५

आसन्नांश्च ततो योधाञ्छरैरासनयोधिभिः ।

च्यावयामास समरे केशवं चेदमब्रवीत् ॥ १६

पश्य कृष्ण महाबाहो संशप्तकगणान्मया ।

कुर्वाणान्दारुणं कर्म वध्यमानान्सहस्रशः ॥ १७

C. 8. 2582
B. 8. 53. 20
K. 8. 48. 22

[(L. 1) T₁ रथबंधः; M₂ रथं बंधुं. T₁ प्रकर्षतः; T₂ प्रचक्रुः. T₃ G₂ [अ]मितौजसाः. — (L. 2) T₃ G₂ किवित्. G₁ पार्थमुष्णः. — (L. 3) Dn₁ D₂ संसप्तकानां. M₂-4 योधाः. D₂ सिंहनादः; M₁ दास. T₃ ननादिरे (for च ने). — (L. 4) T₁ रथस्थो; T₂ M₁ सैरु; M₂ रथं तैरु. T₃ G₂ पांडवं सुमहामनाः (for the posterior half). — (L. 5) Dn₁ T₂ स्वदनो नाशकद्रुतुं; T₁ G M स्वं (G₁ M स्वं) दितुं नाशकद्राजन् (for the prior half).]

Dn₁ cont.:

488* ततः पार्थो महाबाहुः संवृतस्तैर्महारथैः ।

निगृहीतं रथं दृष्ट्वा तांश्चाभिद्रवतो बहून् ।

On the other hand, D₂ cont. after 486*:

489* रथबंधं प्रचक्रुस्ते सर्वे तत्र महाबवे ।

12 D₂ om. 12. — *) B₂ रथचक्रेण; T₁ G₁ ३ क्रेतुः. — *) K₂ B₂-4. 5 D (D₂ om.) S रथे (D₁ ३) वां; V₁ ३ शांस; B₁ ३ शस. B₁ चैव; B₂ पिष्टि; M₂-4 वापि (for चापि). K₂ B D (D₂ om.) S (except T₂) मारिष (for भारत). — After 12^{ab}, K₂ Dn₁ D₂ S ins. 486*. Dn₁ T G M₁ om. 12^{ab}. M₂-4 transp. 12^{ab} and 13^{ab}. — *) K₂ V₁ सर्वे; B₁ 2. 3 D₁ 2. 3. 7 सर्वं (for तूर्णं). — *) V₁ अथोन्नदन्; B₁ D₁ D₁-3. 5. 8 अथो न; D₁ M₂-4 अथा (D₁ ३) नदत्.

13 M₂-4 transp. 12^{ab} and 13^{ab}. — *) M अपरे सु (M₁ परे सु) लुबुधैव. — *) M₁ केशमस्य. M महाभुजं. — *) D₂ पार्थे (for पार्थम्). B₂ om.; Dn₁ अन्यै; T₁ G चैके; T₂ M एके; T₃ चैकैरु (for अन्ये). — *) T₁ धर्मस्थं (for रथस्थं). S K₂ 4 प्रजहुर; K₁ प्रजहुं (for जगृहुर्).

14 *) K₂ V₁ D₁ Dn₁ D₁-7 ततो (for तदा). D₁ T₂ बाहून् (for बाहू). D₂ केशवस्य (marg. ३) महाबाहुर्; S अच्युतस्तु (T₂ G ३) तः स महाबाहुर् (M₁ ३) हू; M₂-4 ३ हू). — *) K₁ विधुध (sic); K₂ विधुन्वन्; S (except

G₁) विधु (for विधु). S K₁ 2. 4 रथमूर्धनि. — *) K₂ पोथयामास. K₁ तां (for तान्). K₁ 2 सर्वा; D₂ सर्वा. — K₂ om. 14^a-15^a. — *) D₂ अय (for बुधु). K₂ (sup. lin. as in text) हस्तिनां; V₁ B D S हस्ति (G₂ ३) स्थि) पान्. — After 14, Dn₁ reads line 2 of 486* followed by 487* and 488*, while S reads lines 4-5 of 487*.

15 K₂ om. 15^{ab} (cf. v. l. 14). — *) B₁ 4 ततः पार्थो रणे क्रुद्धः; S ततः पार्थो महाबाहुः. — *) K₂ संमत्तस्य; D₂ संमृ (for संवृ). — Dn₁ om. 15^{ab}. — *) S₂ G₂ निगृहीतुं. — *) K₂ केवलं (for केशवं). B₂ D₂ [अ] तिव्रुतं (for [अ] मि). T G₁ 3 M तांश्चाप्या (T₁ तांश्च व्या; T₂ ३) आभिः; G₁ जनांश्च; M₁ स तांश्च) द्रवतो बहून्; G₂ सेनांश्चाद्रवतोऽत्मनः. — After 15^{ab}, T₂ repeats 15^{ab}. T₂ om. 15^{ab}. — *) S K₁ 2. 4 रथ (S₁ K₂ ३) था) मूर्धांस; D₁ रथं रुं. V₁ B₁ 4 Dn₁ D₁-1. 7 M तु (for च). — *) D₂ पदातीक्ष. K₂ युध्यनादींश्च तापयत्; V₁ पदातीनां च पातयत्; B₂ ३ तींश्चावपोथयत्; S (T₂ om.) प (M₁ पा) दाक्षिण्य (G₁ 2 ३) स्वा) न्यपातयत्.

16 *) K₂ B D₁ D₁-3 तथा (for ततो). Dn₁ S अपातयदसंज्ञातः. — *) D₂ आच्छन्नयोधिभिः; T₁ 3 G आसन्नयोधिनः. — After 16^{ab}, Dn₁ S ins.:

490* तांस्तापयित्वा समरे पार्थः परपुरंजयः ।

[Dn₁ T₁ 3 M₁ पातयित्वा; M₂ च्याव; M₂ चाप; M₂ स्थाप.]

— *) K₂ B₂ द्रावयामास; K₂ V₁ B₁-4 D₁ D₁-1. 7 छाद; D₂ पात; D₂ बोध. Dn₁ S अयस्त्रिव महाबाहुः. — *) S वाक्यम् (for चेदम्).

17 *) T₂ G यतः (for पश्य). — *) Some MSS. संसप्तकगणान्. K₂ मयात्; B D₂-4. 5. 7 T₁ 3 G M बहून्; Dn₁ T₂ मये (for मया). — *) V₁ हन्यमानांस्तु सर्वशः (for ३). Dn₁ S कुर्वतो (T₂ ता) सुकरं कर्म सुसूर्ध्वकाल-चोदितान्.

C. 8. 2583
B. 8. 53. 51
K. 8. 48. 23

रथबन्धमिमं घोरं पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
यः सहेत पुमाँल्लोके मदन्यो यदुपुंगव ॥ १८
इत्येवमुक्त्वा वीमत्सुर्देवदत्तमथाधमत् ।
पाञ्चजन्यं च कृष्णोऽपि पूरयन्निव रोदसी ॥ १९
तं तु शङ्खस्वनं श्रुत्वा संशप्तकवरूथिनी ।
संचाल महाराज विव्रस्ता चाभवद्भुशम् ॥ २०
पदबन्धं ततश्चक्रे पाण्डवः परवीरहा ।
नागमस्त्रं महाराज-संग्रोदीर्यं मुहुर्मुहुः ॥ २१
यानुद्दिश्य रणे पार्थः पदबन्धं चकार ह ।

18 " D: नाममस्त्रं (for रथबन्धं). V1 T: M इदं.
S (except T:) प्राप्य (for घोरं). — " D: किंचन (for
कश्चन). — " K: यदुपुंगवः; B: नन्दनः; S (except T:)
क्षत्रियपुंसः (M 'ब्रुवः'). — After 18, Dn1 Ds S ins.:

491* पश्य तानद्य समरे मध्ययुक्तैः सुतेजनैः ।
पत्यमानाग्रणे कृष्ण शरैराशीविषोपमैः ।
[(L. 1) Dn1 T1.2 पश्येताम्; Ds पश्य ताम्. G1 तत्प्रयुक्तैः.]
19 " K1 अथाधमः; K: समाधमत्; Dn1 D1.5 अथो
(for अथा). Dn1 T: शंखं प्राध्मापयत्तदा; T1.2 G M
शंखप्रवरमुत्तमं. — After 19^{ab}, S (except T:) ins.:

492* ज्यनादयदमेयात्मा देवदत्तं महामृधे ।
देवदत्तस्वनं श्रुत्वा केशवोऽपि महायशाः ।
[(L. 1) G1 महाहवे (for 'मृधे').]
— " S (except T:) पाञ्चजन्यरवं (T: Gs 'ध्वनिः; G1.2
'स्वनं') चक्रे. — " Dn1 T: पूरयामास वेगितं (T: 'तः').
20 " K1 तसं; B1 ततः; B: तं च; S (except T:)
तयोः (for तं तु). — " Some MSS. संसप्तकं. — " S
K1.2 Ds विव्रस्ता; Dn1 D1.5 विव्रष्टा; Dn1 Ds T: 2
संस्त्रता (for विव्रस्तो). K: B1.2 D1-4.1 चाद्रवद् (for
चाम').

21 " K: B (except B:) Dn1 D1-7 पादबंधं (for
पदं). Co cites पदबंधं. — " K: परवीरहाः. — " B: 2
नागमस्त्रं. — " K1 संग्रोदीर्यं (sic); K: V1 B: Dn1
D1-5.1 संग्रोदीर्यं; B1 संग्रोदीर्यं; Ds समु' (for संग्रो').
— For 21, Dn1 Ds S subst.:

493* नागमस्त्रं ततः पार्थः प्रादुश्चक्रे हसन्निव ।
पादबन्धं स तेषां वै चक्रे तेन महास्त्रवित् ।
[(L. 1) Dn1 T: तदा (for ततः). — T: om. line 2.
— (L. 2) Dn1 Ds च (for वै).]

22 T: om. 22^{ab}. N reads 22^{ab} after 494*. — " S
K1.2.4 तान् (for यान्). D1 पार्थ. — " K: V1 B1-2.5
DS (T: om.) पादबंधं. — " B: वध्यः; Dn1 D1.5 वंधाः

ते बद्धाः पदबन्धेन पाण्डवेन महात्मना ।
निश्चेष्टा अमवत्राजन्मसारमया इव ॥ २२
निश्चेष्टास्तु ततो योधानवधीत्पाण्डुनन्दनः ।
यथेन्द्रः समरे दैत्यांस्तारकस्य वधे पुरा ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे मुमुचुस्तं रथोत्तमम् ।
आयुधानि च सर्वाणि विस्रष्टुमुपचक्रमुः ॥ २४
ततः सुशर्मा राजेन्द्र गृहीतां वीक्ष्य वाहिनीम् ।
सौपर्णमस्त्रं त्वरितः प्रादुश्चक्रे महारथः ॥ २५
ततः सुपर्णाः संपेतुर्भक्षयन्तो भुजंगमान् ।

(for बद्धाः). K1 पदबन्धेन; K: V1 B D (except Ds) S Ca
पादबंधेन. — " K1 महात्मनः. Dn1 Ds S यो(M2-1
यौ)धाः संशः (Dn1 Ds 'स')सकास्तदा (T1.2 M1 'थ'). — " S
K: V1 Ds ह्यभवत्; K: B Dn1 D2-1.6-3 चाम';
Dn1 D1 ह्यभवत्. Dn1 Ds सर्वे (for राजन्). S
निर्विचेष्टास्तदाभूवन् (T1 'ष्टास्तथा राजन्; T: 'ष्टा भवन्राजन्').
— " Dn1 Ds S पाण्डवस्यास्त्रतेजसा (T: 'मितौजसा').
Ca. o cite अस्त्रं (as in text).

23 " D: निचेष्टास्तु; Ds: निचेष्टास्तु; T1.2 G M
निर्विचेष्टां (G1.2 'ष्टा')स्तु; T: विविष्टास्तु (for निश्चेष्टास्तु).
T: Gs तदा (for ततो). M2-1 योधान्. — " B: 2
आवधीत्. D1.2 पाण्डुनन्दन. — " K: यथेन्द्र. — " B: 2
वधेप्सयो.

24 " Dn1 T: पार्थेन (for समरे). — " Ds T: ते
(for तं). Ds नरो' (for रथो'). — " Dn1 T: विचित्राणि
(for च सर्वाणि). — " G: विस्रष्टं (sic) (for विस्रष्टुम्).
Co cites विस्रष्टं (sic). — After 24, N ins.:

494* ते बद्धाः पादबन्धेन न शेकुश्चेष्टितुं नृप ।
ततस्तानवधीत्पार्थः शरैः संनतपर्वभिः ।
सर्वयोधा हि समरे भुजगैर्वेष्टिताभवन् ।

[(L. 1) D1 वंधाः (for बद्धाः). S K1.2.4 Ds पदबंधेन.
K: चेष्टितं; Ds: चष्टितुं (for चेष्टितुं). K1 नृपाः. — B: 2
om. the posterior half of line 2 and line 3.
— (L. 3) D1 damaged. S K1.2.4 B: D1.2 सर्वे (for
सर्वे). S K1.2 च; Ds (marg. as above) [अ]भि- (for
हि). S K1.2.4 तदा; Ds: रणे (for भवन्).]

— After the above, N reads 22^{ab}.

25 " K1 स्वशर्म. — " Ds T1 वाहिना (for
'नीम्'). — " K1 सौपर्णम्; T1 सुवर्णम्. G1.2 M: त्वरितं.
Ca cites सौपर्णास्त्रं.

26 " G1.2 निष्पेतुर् (for संपे'). — " Ds

ते वै विदुर्बुधर्नागा दृष्ट्वा तान्खचरावृप ॥ २६
 बभौ बलं तद्विमुक्तं पदबन्धादिशां पते ।
 मेघवृन्दाद्यथा मुक्तो भास्करस्तापयन्प्रजाः ॥ २७
 विप्रमुक्तास्तु ते योधाः फल्गुनस्य रथं प्रति ।
 समृजुर्वाणसंघांश्च शस्त्रसंघांश्च मारिष ॥ २८
 तां महात्ममयीं वृष्टिं संछिद्य शरवृष्टिभिः ।
 व्यवतिष्ठत्ततो योधान्वासविः परवीरहा ॥ २९

सुशर्मा तु ततो राजन्वाणेनानतपर्वणा ।
 अर्जुनं हृदये विद्ध्वा विव्याधान्यैस्त्रिभिः शरैः ।
 स गाढविद्धो व्यथितो रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ३०
 प्रतिलम्ब्य ततः संज्ञां श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
 ऐन्द्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्वके त्वरान्वितः ।
 ततो बाणसहस्राणि समुत्पन्नानि मारिष ॥ ३१
 सर्वदिक्षु व्यदृश्यन्त स्रद्यन्तो नृप द्विपान् ।

C. 8. 2802
 B. 8. 33. 40
 K. 8. 48. 43

भंजयंतो (for मक्ष). S₁ सुजंगमं. — *) S ततो (for ते वै). — *) S transp. दृष्ट्वा and तान्. B₂ ताक्ष्यवरान्; Dn₁ T₁ s G तान्खचरान्.

27 *) D₂ s बलं बभौ (by transp.). D₂ तदा मुक्तं; D₃ तद्विमुक्तं (for तद्विमुक्तं). S (except T₂) तद्विमुक्तं बलं रेजे. — *) K₂ V₁ B (except B₁) D S पादबंधाद्. — *) Dn₁ T G मेघबंधाद्. — *) M₂ s तारयन् (for तापं). T₁ रसान् (for प्रजाः).

28 *) S₁ K₁ s. 4 D₂ G₂ विप्रमुक्तास्; B₂ विमुक्तास्तु; T₂ G₁ s प्रविमुक्तास् (for विप्र). B₂ T₁ s M₂ s-4 ततो; G₁ s तथा; T₂ G₂ स्वका (for तु ते). G₂ M₂ s-4 योधाः. — *) Some MSS. फाल्गुनस्य. T₂ G₂ M₂ s-4 वधं (for रथं). — *) G₂ विसृज्य (for ससृ). T₂ G शरसंघांश्च (for बाणं). — *) B₂ शस्त्रवृष्टिः; D₂ कुब्जा योधाश्च. K₄ मारिषः. — After 28, S K V₁ B D₂ s-4. 6-8 ins.:

495* विविधानि च शस्त्राणि प्रत्यविध्यन्त सर्वशः ।

[K₁ शास्त्राणि; D₂ (before corr.) सर्वाणि. K₄ प्रतिविध्यन्त; Co प्रत्य (as above).]

29 *) T₂ तां महात्ममहावृष्टिं. — *) B₂ संछिन्वा; D₂ संविध्य. V₁ D₂ s D₁ s T₁ s G शरैः संछि (T₁ 'मि') च भारतः; Dn₁ T₂ शरैः संवार्य पांडवः; M शरैः संछाद्य मारिष. — *) K₂ V₁ B₁ s. 4. 5 D₂ s D₁ s-5. 7 न्य (V₁ D₂ s D₁ s अ) वधीष्व; B₂ S अ (B₂ T₂ न्य) वधीत्स; D₂ s न्यवारयत्; D₂ (marg.) व्याविध्यत (for न्यवातिष्ठत्). B₂ शरैर् (for ततो). M₂ s-4 योधान्. B₂ Dn₁ अवधच्छतशो योधान्.

30 *) Dn₁ D₂ S नतपर्वणा (for [आ]नत). S K₁ s. 4 बाणैरानतपर्वभिः. — *) Dn₁ T₂ M विद्ध्वा वक्षसि कौतये. — *) V₁ D₂ s D₁ s. 3 शरैस्त्रिभिः (by transp.); Dn₁ T₂ M त्रिभिः पुनः; T₁ s. G त्रिसप्तभिः. — Dn₁ T₂ M ins. after 30th: T₁ s G after 31st:

496* सोऽतिविद्धो महेष्वासः शरैराशीविपोपमैः ।
 T₁ s G M cont.; Dn₁ T₂ ins. after 31st:

497* सुशर्माणं महाराज क्रोधाविद्धो महारथः ।

ततः शरशतैः पार्थः संछाद्यैनं क्षणाद्वणे ।

दिश आवारयामास बाणैस्तत्र महात्मवित् ।

विमुखीकृत्य समरे सुशर्माणं धनंजयः ।

[T₂ om. line 1. — Dn₁ reads line 1 after 4.

— (L. 1) Dn₁ सुशर्मणि; M₂ s-4 'मैणा. Dn₁ क्रोधाविद्धो महारथः (for the posterior half). — (L. 2) Dn₁ [प]व (for [प]व). T₁ महारणे (for क्षणाद्वणे). — (L. 3) T₂ G उ आवारयामास (for आवा). Dn₁ T₂ बाणैस्तत्र; T₁ बाणसंघैः (for बाणैस्तत्र). — (L. 4) Dn₁ संज्ञां (for समरे). M₂ s-4 महारथः (for धनंजयः). Dn₁ शतशोऽव (for the posterior half).]

— M om. 30th-31st. — After 30, N T G ins.:

498* तत उक्षुक्रुशुः सर्वे हतः पार्थ इति स ह ।

ततः शङ्खनिनादाश्च मेरीशब्दाश्च पुष्कलाः ।

नानावादित्रनिनदाः सिंहनादाश्च जङ्घिरे ।

[(L. 1) V₁ D₂ s D₁ s प्रचुक्रुशुः. K₁ स हः (sic); T G हुवन् (for स ह). — (L. 2) D₂ s Dn₁ D₁ s. 5 T₂ शङ्खनिनादस्. S K₁ s. 4 ततश्च शङ्खनिन (K₁ 'ना') दाः (for the prior half). S₂ मेरीशब्दैः; K₄ 'शङ्खास्. — (L. 3) D₂ (before corr.) 'जङ्घिरे.]

31 M om. 31st (cf. v. 1. 30). — *) S₂ प्रत्यलम्ब्य. — After 31st, T₁ s G ins. 496* and 497*. — *) K₁ त्वरांघ्रितः; V₁ स्प्रयस्त्रिव; D₂ s D₁ s त्वरांघ्रितः; D₂ त्वरान्विभुः; S हसन्निव (for त्वरान्वितः). — After 31st, Dn₁ T₂ ins. 497*. — *) K₁ रणं (for बाणं). — *) K₂ उत्पन्नानि च; V₁ यानि सृष्टानि; S (except T₂) तदुत्स (T₁ 'द्विस्') ष्टानि.

32 *) S K₁ s. 4 सर्वा दिशो (for सर्वदिक्षु). K₂ व्यदृश्यत; D₂ s. 3 प्रदृश्यते; T₂ G [अ]म्यदृश्यन्त. B₂ सर्वे दिक्षु प्रदृश्यन्त; Dn₁ दिक्षु सर्वासु दृश्यन्त; T₂ दिक्षु सर्वोत्स्वदृश्यन्त. — *) K₁ स्रद्यन्ते; K₂ B₂ Dn₁ D₂ T₁ 'यन्ति; B₂ s 'याना; D₂ 'माना; D₂ 'मानान् (for 'यन्तो). S K₁ s. 4 B₂ नृप द्विषा (B₂ 'जा') नृ; Dn₁ वरद्विपान्; D₂ s रथान्द्विपान्; S रथ (G₁ महा) द्विपान्. V₁ सूतयानानि च द्विपान्; B₂ s D₂ s सूतयानानि च (B₁ 'न्यदि; B₂ 'नि नृ') द्विपान्.

हयात्रयांश्च समरे शस्त्रैः शतसहस्रशः ॥ ३२
वध्यमाने ततः सैन्ये विपुला भीः समाविशत् ।
संशक्तगणानां च गोपालानां च भारत ।
न हि कश्चित्पुमास्तत्र योऽर्जुनं प्रत्ययुध्यत ॥ ३३
पश्यतां तत्र वीराणामहन्यत महद्वलम् ।
हन्यमानमपश्यंश्च निश्चेष्टाः स्म पराक्रमे ॥ ३४
अयुतं तत्र योधानां हत्वा पाण्डुसुतो रणे ।

व्यभ्राजत रणे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
चतुर्दश सहस्राणि यानि शिष्टानि भारत ।
रथानामयुतं चैव त्रिसाहस्राश्च दन्तिनः ॥ ३६
ततः संशक्तका भूयः परिवन्नुर्धनंजयम् ।
मर्तव्यमिति निश्चित्य जयं वापि निवर्तनम् ॥ ३७
तत्र युद्धं महद्वासीत्तावकानां विशां पते ।
शूरेण वलिना सार्धं पाण्डवेन किरीटिना ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

Ds. 1.7 निशंति तव बाहिनी. — *) T₁ नरांश्च; T₂ G पत्नीश्च; M पत्नीश्च (for रथांश्च). D₂ पदाती रथिनश्चिह्ना; D₃ सान्द्रयाग्रयिनश्चिह्नं; T₁ पत्तिश्च समरे पार्थः. — *) B₂ शस्त्रैः; D₁ D₁.s शस्त्रैः (for शस्त्रैः). K₁ शस्त्रैश्च तमहस्रशः (sic); S (except T₁) शस्त्रवृष्ट्या न्य (T₁ G ह्य; M₂-4 ह्य) पातयत्. — After 32, T₂ G₂ ins.:

499* रराज समरे राजन्शक्रो निमग्नश्चिवासुरान् ।

33 *) B₂ वध्यमानं; D₁ D₁.s हन्यमाने; G₁.s व्यथ*. B₂ सैन्यं. — *) D₃ विमुले (for विपुला). G₁.s विपुलाभिः (for 'ला भीः). K₂ विमुले भीमिमाविशत् (sic); B D₂.4.1 भयं सुमहदाविशत्. — D₁ om. 33^{ad}. — *) Some MSS. संसप्तका. — *) S K₁.2.4 मारिच; S (except T₁) सर्वशः (for भारत). D₂ बहुनां तत्र भारत. — *) K₂ V₁ B D S transp. कश्चित् and तत्र. — *) K₂ V₁ B₂.s D₁ D₁ D₂.1 T₁.s G₂.s प्रत्ययुध्यत; D₂ युध्यते; D₃ बोधयत्.

34 *) K₂ यत्र; D₃ तव (for तत्र). — T₁ om. (hapl.) 34^b-35^a. — *) K₂ B₁.s-3 D₂.4.7.8 बलं तव; D₁ D₂.s बलं महद् (by transp.). B₂ अहनत्तावकं बलं. — *) D₃ हन्यमानान्. V₁ D₁ D₁ D₁.s T₂ बलं चैव; B₂ D₃ अपदयाम; T₂ G M च तदभूत् (for अपश्यंश्च). — *) K₂ V₁ B₁.s D₁ D₁ D₂.s.1 T₂.s G₂.s M निश्चेष्टं; B₂ D₂.s 'शंश्च; D₁ 'ष्टः. K₁ स; B₂ D₁ D₂.s च; D₁ तं; T₂ G वै (for स्म). D₂.s महासृष्टे (for पराक्रमे).

35 T₁ om. 35^a (cf. v. l. 34). — *) T₂ G₂.s वीराणां; M योधानां. — *) D₂ बली (for रणे). — *) T₁ व्यभ्राजित; G₁ विभ्राजत; G₂ स व्यभ्राज; M₂-4 व्यभ्राजत (for व्यभ्रा). K₂ B D₁ D₁ D₂.4.6-8 T₂ M महाराज;

V₁ D₁.2.6 तदा (for 'तो) राजन् T₁.s G महाबाहुर् (for रणे राजन्).

36 *) D₃ यांति (for यानि). B₂ D₁ D₂.4.1 दृष्टानि; D₃ दृष्टानि. D₂ दंशितानां च भारत. — *) S₁ K₂ अयुताश्च; G₂ 'तांश्च. D₁ रथनागायुतं चैव. — *) S₂ D₃ T₁.s त्रिसहस्राश्च; D₁ G₂ त्रिसाहस्रान्; D₃ त्रिसहस्रं. D₁ हयांस्तथा; D₃ हि दंतिनां; T₁ G₁.s M च हस्तिनः (for च दन्तिनः).

37 *) Some MSS. संसप्तका. — *) D₁ T₂ परिवार्य (for 'वन्नुर्धनं). — *) K₂ मर्तव्यं; V₁ कर्तव्यं (for मर्तव्यम्). — *) D₁ D₃ T₂.s G₂ जयो; T₁ G₁.s M जये. V₁ D₃ T₁ G₁.s च (for वा). V₁ B (except B₂) D₂.4.1 [अ]प्यनिवर्तनं; D₂ [अ]पि निवर्तने; T₂ G₂ M विनिवर्तनं (for [अ]पि नि').

38 *) T₂ ततो (for तत्र). D₁ महान् (for महद्). B D₂-4.6.1 T₂ चासीत्; D₁ आसीत् (for आसीत्). K₂ V₁ D₁ D₁.s.3 आसीत्तत्र महद्यु (D₁ D₁.s 'हा यु)द्धं; T₁.s G M महदासीत् (T₁ 'स्ति त)तो (T₂ G₁.s 'दा; G₂ 'शोर) युद्धं. — *) T₂ G₂.s महीपते (विशां पते). — *) K₁ M₁ किरीटिनः; D₂.s रणाजिरे. — After 38, T₁.s ins.:

500* जित्वा तावपहनत्पार्थः शश्वत्शक्र इवासुरान् ।

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₂ K₄ द्वितीययुद्धविवसे. — Adhy. name: D₁ संसप्तकानां युद्धे; T₂ अर्जुनसंशक्तयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ K₁ 38; S₂ 37 (as in text); B₁ D₃ 54; B₂ 46; B₃ 52; B₄ 54; D₁ 64; D₂ 34; T₁.s G 51; T₂ M 50.

३८

संजय उवाच ।

कृतवर्मा कृपो द्रौणिः स्रुतपुत्रश्च मारिष ।
 उल्लूकः सौबलश्चैव राजा च सह सोदरैः ॥ १
 सीदमानां चमूं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रभयार्दिताम् ।
 समुज्जिहीर्षुर्वेगेन भिन्नां नावमिवार्णवे ॥ २
 ततो युद्धमतीवासीन्मुहूर्तमिव भारत ।
 भीरूणां त्रासजननं शूराणां हर्षवर्धनम् ॥ ३
 कृपेण शरवर्षाणि विप्रमुक्तानि संयुगे ।

सृज्याः शतयामासुः शलभानां व्रजा इव ॥ ४
 शिखण्डी तु ततः क्रुद्धो गौतमं त्वरितो ययौ ।
 ववर्ष शरवर्षाणि समन्तादेव ब्राह्मणे ॥ ५
 कृपस्तु शरवर्षं तद्विनिहत्य महास्रवित् ।
 शिखण्डिनं रणे क्रुद्धो विव्याध दशभिः शरैः ॥ ६
 ततः शिखण्डी कुपितः शरैः सप्तभिराहवे ।
 कृपं विव्याध सुभृशं कङ्कपत्रैरजिह्वगैः ॥ ७
 ततः कृपः शरैस्तीक्ष्णैः सोऽतिविद्धो महारथः ।

C. 8. 2617
B. 8. 54. 8
K. 8. 49. 9

38

1 G₁ om. the ref. — ^a) B₁ तु (for च). T₃ G
 सूर्यवर्मा (G₂ 'र्म') महारथः. — ^a) S₂ K₂ सुबलश्च. Dn₁
 T₂ सौबलः सह पुत्रेण. — ^a) K₂ D₂ सोदरः; D₂.s सैनिकैः.
 S₁ K₁.s.4 B₂ राजा चैव सहोदरैः (K₁ महोदरैः sic).

2 ^a) M सीदतीं तां (for सीदमानां). D₂ सीदमानाश्च
 सान्द्रा. — ^b) K₁ B₁ G₂ पाण्डुपुत्रभयार्चितं (B₁ 'दिताः;
 G₂ 'दिताः); D₂ पाण्डुपुत्रार्दितान्युधि. — ^a) K₂ B₁.s D₂
 समुज्जहार; V₁ B₂.4 D₂ Dn₁ D₁-3.5.7 M₁ 'जहुः स (V₁
 सु-); B₂ 'जहाति; D₂ अभिसक्तुः स; D₂ उज्जिहीर्षवो; M₂-4
 समुज्जिहीर्षन्. — ^a) B₂ इवांशरे; T₁.s G₁.s इवांमसि
 (for इवार्णवे).

3 T₁.s G om. 3. — ^a) K₂ मुहूर्ताद् (for 'तम्').
 D₂ D₁ दारुणं (for भारत). — ^a) K₂ च मुदावहं (for
 हर्षवर्धनम्). — After 3, Dn₁ T₂ ins.:

501* भीमसेनं सपाञ्चालं चेदिकैकेयसंवृतम् ।
 वैकर्तनः स्वयं युष्मा वारयामास कार्मुकैः ।
 ततश्चेदिकरूपांश्च सृज्यांश्च महारथान् ।
 कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ।

[(L. 1) T₂ च (for स-). T₂ चेदिकैकेयसंवृतं (for the
 posterior half). — (L. 2) T₂ विष्ठा (for युष्मा). T₂
 सायकैः (for कार्मुकैः).]

4 ^a) D₂ क्षपतो (for कृपेण). K₂ शरवर्षेण (for
 'वर्षाणि). — ^b) S₂ B₁.s.5 D₂.4.7 T₁.s G₂ प्रति (B₂ T₁.s
 G₂ 'वि)मुक्तानि; V₁ प्रयुक्तानि ह (sup. lin. च); G₁ M₂
 विप्रयुक्तानि (for 'मुक्तानि). D₂.s [ज]नेकशः (for संयुगे).
 — ^a) K₂.4 D₂ संजयान् (for 'याः). V₁ B D₂ Dn₁
 D₁-7 S संजयांश्चादयामासुः. — ^a) S₁ K₁.s प्रजा इव;

D₂.s T₂ G₂.s M इव व्रजाः (by transp.); D₂ व्रजानिव;
 T₁ इव व्रजान्; G₁ इव प्रजाः.

5 ^a) K₂ V₁ B (except B₂) D₂-1.7.8 च (for तु).
 D₂ दृष्टो (for क्रुद्धो). — ^b) D₂ गौतमं. S₁ K₂.4 त्वरितं.
 — ^a) D₂.s उत्सृजन्; T₂ G₂ वारयन् (for ववर्षं).
 V₁ D₂ Dn₁ D₁.s T₁.s G₁.s M वार (T₂ 'स)-
 यश्शरवर्षेण. — ^a) S₂ एव ब्राह्मणे; K₂ D₂ ब्राह्मणं प्रति;
 V₁ B₂.s Dn₁ D₂.4.7 T₂ M द्विजपुंगवं; B₁.s.4 एव ब्राह्मणं;
 D₂ D₁.s द्विजसत्तमं; D₂ व्यधमद्विजं; D₂ व्यधमद्विजं;
 T₁.s G₂ ब्राह्मणं कृपं. — After 5, T G ins.:

502* महदासीत्तदा युद्धं मुहूर्तादिव दारुणम् ।

क्रुद्धयोः समरे रोजग्राभरावणयोरिव ।

[(L. 1) G₁.s ततो (for तदा). T₂ तयोः समागमो घोरः
 सभायत शरयोः. — (L. 2) T₂ समयो (for समरे). T₂
 om. रामः.]

6 S₁ K₁-s B₂ D₂ om. 6^a-8^b. — ^a) K₂ शरवर्षाणि;
 Dn₁ 'वर्षैस्त्वं (for 'वर्षं तद्). V₁ D₂ S (except T₁.s) तं;
 D₂ तु (for तद्). — ^a) Dn₁ शिखण्डिने; D₂ शिखण्डी च.
 B₂ रथे; D₂ ततः (for रणे).

7 S₁ K₁-s B₂ D₂ om. 7 (cf. v. 1. 6). — ^a) T₂ G
 आंयसैः (for आहवे). — ^a) V₁ D₂ सुहृदं; T₁.s M कुपितं;
 T₂ G समरे (for सुभृशं).

8 S₁ K₁-s B₂ D₂ om. 8^a (cf. v. 1. 6). — ^a)
 S (except T₂) हवं (T₁ शृशं) क्रुद्धः (for शरैस्तीक्ष्णैः).
 — ^b) T₂ M₁ सोमिविष्ठा महारथः. — After 8^a,
 T₁.s G ins.:

503* ततस्तु निशितैस्तीक्ष्णैः क्षुरप्रैर्हेमसूषणैः ।

[T₂ G₂ स (for तु). T₁ बाणैः (for तीक्ष्णैः). G₁.s
 हेमसूषितैः (for 'सूषणैः).]

C. 8. 2617
B. 8. 54. 8
K. 8. 49. 8

न्यश्चसूतरथं चक्रे पार्थतं तु द्विजोत्तमः ॥ ८
हताश्वास्तु ततो यानादवपुत्य महारथः ।
चर्मखड्गे च संगृह्य सत्वरं ब्राह्मणं ययौ ॥ ९
तमापतन्तं सहसा शरैः संनतपर्वभिः ।
छादयामास समरे तदद्भुतमिवामवत् ॥ १०
तत्राद्भुतमपश्याम शिलानां पुवनं यथा ।
निश्रेष्ठो यद्रणे राजञ्छिखण्डी समतिष्ठत ॥ ११
कृपेण छादितं दृष्ट्वा नृपोत्तम शिखण्डिनम् ।
प्रत्युद्ययौ कृपं तूर्णं दृष्टद्युम्नो महारथः ॥ १२
दृष्टद्युम्नं ततो यान्तं शारद्वतरथं प्रति ।

प्रतिजग्राह वेगेन कृतवर्मा महारथः ॥ १३
युधिष्ठिरमथायान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
सपुत्रं सहसेनं च द्रोणपुत्रो न्यवारयत् ॥ १४
नकुलं सहदेवं च त्वरमाणौ महारथौ ।
प्रतिजग्राह ते पुत्रः शरवर्षेण वारयन् ॥ १५
भीमसेनं करुषांश्च कैकयान्सहसृज्जयान् ।
कर्णो वैकर्तनो युद्धे वारयामास भारत ॥ १६
शिखण्डिनस्ततो बाणांकुपः शारद्वतो युधि ।
प्राहिणोत्तरया युक्तो दिग्धक्षुरिव मारिष ॥ १७
ताञ्शरान्प्रेषितांस्तेन समन्ताद्देमभूषणान् ।

— *) V₁ T₁ न्यश्चसूतं (for न्यश्चसूत-). S₂ चक्रं (for चक्रे). — *) K₂ तु द्विजोत्तमः; V₁ M परवीरहा; Dn₁ स तु वीरहा; T₂ शत्रुवीरहा. B Da₁ D_{1.3}-5.7 T_{1.3} G शिखण्डिनमथो (T₁ 'थ' द्विजः).

9 *) T₁ रथो (for ततो). D₆ राजन् (for यानाद्). D₂ हताश्वास्ततो राजन्. — *) D_{2.8} महारथान् (D₆ 'थात्'). — *) G_{1.2} खड्गं चर्म (G₂ 'र्म') (for चर्मखड्गे). S₂ खड्गेन (for -खड्गे च). K₃B D₂-4.7.8 खड्गं चर्म तथा गृह्य; V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} T₂ चर्म खड्गं च गृह्याजौ (Dn₁ 'ह्यैव'); D₆ चर्म खड्गं ततो गृह्य; T_{1.3} G₃ खड्गं च चर्म (T₁ चर्म च) वै गृह्य; M खड्गं चर्म च गृह्याजौ. — *) T₁ त्वरयन्; T₂ G प्रत्वरन् (for सत्वरं). V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} T₂ M शिखण्डी गौतमं ययौ.

10 *) S (except T₂) वारयामास (for छाद').

11 T₁ om. 11. — *) B₂ T_{2.3} G तद् (for तत्र). V₁ Dn₁ D₂ M₁ अपश्यामः. — *) Dn₁ शिलानां; D₂ शिलानां. Dn₁ पतनं यथा; D₆ प्रवणं यथा; S (T₁ om.) इव सर्पणं. — *) K₃ D_{2.4.7} तद्रणे; T₂ G ह्यमवत् (for यद्रणे). — *) K₃ समवस्थितः; T₂ G विहितो बली (for समतिष्ठत).

12 *) S₂ K_{1.2} B₁ D_{1.5.6} [आ]च्छादितं. T_{1.3} G M वारितं. — *) T_{1.3} G शिखण्डिनमथो नृप (G₃ 'पः'). — *) S₂ कृतं (for कृपं). — *) S₂ K₁ दृष्टद्युम्नो. Da₁ D_{1.5} महाबलः (for 'रथः').

13 T₂ repeats 13-14 after 15^{ab}. — *) D₂ दृष्टद्युम्नं. S₂ Da₁ D_{1.5} ततो या (S₂ 'यं')तं; T₂ G अथायांतं. — S₂ K_{1.2.4} om. (hapl.) 13^a-14^b. — *) T_{1.3} G_{1.2} सहानुगः; G₂ महाबलः (for 'रथः').

14 S₂ K_{1.2.4} om. 14^{ab} (cf. v. l. 13). For the repetition in T₂, cf. v. l. 13. — *) T₂ G ततो यांतं (for अथायान्तं). — *) K₃ शारद्वतरथं (for 'रथं'). — *) V₁ B_{1.2} Da₁ Dn₁ D₂-4.7.8 T_{1.2} G₁ सहसैन्यं; B_{2.5} 'देवं' (for 'सेनं'). — B₂ om. (hapl.) 14^a-15^a. — *) T₁ G_{1.2} भारद्वाजो; T₂ G₃ अश्वत्थामा (for द्रोणपुत्रो). B₁ [S]न्यवारयत् (for न्यवा').

15 B₂ om. 15^a (cf. v. l. 14). — *) Dn₁ T₂ G त्वरमाणो महारथः. — After 15^{ab}, T₂ repeats 13-14. — *) T₁ G_{1.2} शरवर्षाणि (for 'वर्षेण'). S₂ M₁ वारयत्; V₁ वीर्यवान्.

16 *) S करुषांश्च. — *) Dn₁ D_{2.4.6-8} कैक (D_{2.8.8} 'के')यान्. K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D₂-4.6.7 सह संजयैः; B₂ मद्रकैकयैः; Da₁ D_{1.5} संजयैः सह; Dn₁ D₂ S संजयांस्तथा (M₁ 'दा') (for सहसृज्जयान्). — *) V₁ युध्यन्; B₂ राजन्; S (except T₂) वीरो (for युद्धे). — *) M₂ वारयामास (for वार'). V₁ B₂ संयुगे; Dn₁ T₂ M मारिष; T_{1.3} G तेजसा (for भारत).

17 *) V₁ B_{2.5} D₆ T₂ G₁ शिखण्डिने; B₁ Dn₁ T_{1.3} G_{2.3} 'दिनं; Da₁ D_{1.5.8} 'दिनि' (for 'दिनस्'). G₂ बाणैर् (for बाणान्). — *) G₂ नृपः (for कृपः). — *) T_{1.3} G प्रेषयत् (for प्राहिणोत्). — *) K₃ दिग्धक्षुर. K₁ D₆ भारत; K₄ मारिषः. Dn₁ T₂ M जिघांसुस्तं महारथं (Dn₁ 'थ'); T_{1.3} G बीमस्तो रथसंनिधौ.

18 *) S₂ प्रेषतांस; G₁ प्रेषयांस; K₁ प्रापितांस (for प्रेषितांस). — *) B₂ समस्तान्; T₂ G₃ सुपुंस्तान् (for समन्ताद्). K₃ B_{1.4.5} Dn₁ D₂-4.7 T₂ स्वर्णभूषितान्; V₁ Da₁ D_{1.5} स्वर्णभूषणान्; B_{2.5} D₆ हेमभूषितान्; T_{1.3} G M रुक्म (M₂-4 रत्न)भूषितान् (for हेमभूषणान्). — *) Dn₁

चिच्छेद खड्गमाविध्य आमयंश्च पुनः पुनः ॥ १८
 शतचन्द्रं ततश्चर्म गौतमः पार्षतस्य ह ।
 व्यधमत्सायकैस्तूर्णं तत उच्चुक्रुर्जुनाः ॥ १९
 स विचर्मा महाराज खड्गपाणिरुपाद्रवत् ।
 कृपस्य वशमापन्नो मृत्योरास्यमिवातुरः ॥ २०
 शारद्वतशरैर्ग्रस्तं क्लिश्यमानं महाबलम् ।
 चित्रकेतुसुतो राजन्सुकेतुस्त्वरितो ययौ ॥ २१
 विकिरन्ब्राह्मणं युद्धे बहुभिर्निशितैः शरैः ।
 अभ्यापतदमेयात्मा गौतमस्य रथं प्रति ॥ २२
 दृष्ट्वाविषह्यं तं युद्धे ब्राह्मणं चरितव्रतम् ।

अपयात्ततस्तूर्णं शिखण्डी राजसत्तम ॥ २३
 सुकेतुस्तु ततो राजन्गौतमं नवभिः शरैः ।
 विद्धा विन्याध सप्तत्या पुनश्चैनं त्रिभिः शरैः ॥ २४
 अथास्य सशरं चापं पुनश्चिच्छेद मारिष ।
 सारथिं च शरेणास्य भृशं मर्मण्यताडयत् ॥ २५
 गौतमस्तु ततः क्रुद्धो धनुर्गृह्य नवं दृढम् ।
 सुकेतुं त्रिशता बाणैः सर्वमर्मस्वताडयत् ॥ २६
 स विह्वलितसर्वाङ्गः प्रचचाल रथोत्तमे ।
 भूमिचाले यथा वृक्षश्चलत्याकम्पितो भृशम् ॥ २७
 चलतस्तस्य कायात्तु शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।

C. 8. 2637
B. 8. 34. 28
K. 8. 49. 28

Ds आविध्यन् (Ds 'त्'). — ^a) S Ks अमयन्. V1 B1.5
 Da1 Dn1 D1.5.5 T2 चर्मं चोत्तमं (for च पुनः पुनः).

19 ^a) Ks Bs Dn1 D2.2.7.8 T2 M च तच्छ; Ds च तं;
 T1.5 G तदा (T1 'था') (for ततश्च). — ^b) T1.5 G
 ब्राह्मणः (for गौतमः). V1 B1 Dn1 Ds (before corr.) S तस्य
 (Ds 'च्च') मारिष; B1 Da1 D1.5-5.7 तस्य भारत (for पार्षतस्य
 ह). S K च (for ह). — ^c) D2.5 तीक्ष्णैस् (for तूर्णं).

20 ^a) S K1.3 Ds विचर्मा; Ks सुशर्मा; B2.5 Gs
 विचर्म. — ^b) B1 उपाविशत्; Bs अद्वयत; T1.5 G
 अभिद्रवत् (for उपा). — ^c) Ds आयातो (for आपन्नो).
 T1.5 G कृपस्य शरसंघातैर्. — ^d) Ks T2 मृत्योरास्यम्.
 T1.5 G आ (T2 प्रा) द्रवन्तमपीडयत् (T1 'भिद्रवत्').

21 ^a) Ds शारद्वतः (for 'द्वत'). Bs ब्रह्मं; T2 उग्रैः (for
 ब्रह्मं). — ^b) S K1.2.4 Bs Ds क्लिश्यमानं (for क्लिश्यमानं).
 Ks B1 D2.4.7 महाबलः; V1 B1 Da1 Dn1 D1.5 M
 शिखण्डिनः; Bs महारथः; T1.5 G महारणे (for 'बलम्').
 — ^c) S (except T2) दृष्ट्वा (for राजन्). Ks चित्रकेतुसुतो
 राजन्; Ds 'तुमहाराज. — ^d) Bs त्वरितं. Gs यथा
 (for ययौ).

22 ^a) Dn1 Ds S स किरन्; D1.5 विकिरन्. G1
 ब्राह्मणे. Ks युद्धं. — T2 repeats 22-33^a after 33^a.
 — ^b) T1 G1.5 अभ्यापच्छत्; T2 Gs अभ्यापद्रवत् (for
 अभ्यापतत्). — ^c) T1.5 G शारद्वतरथं रणे.

23 ^a) Ks V1 B2.4.5 Da1 Dn1 D1.5.5 S विषकं;
 Ks Ds विषह्य; Bs विद्युक्तं; D2.4.7 च यु (D2 सु) क्तं. V1
 युद्धार्थः; B (except B1) Da1 Dn1 D1.5 T2 M तद्युद्धं
 (T2 'द्धे'); Ds तत्सैन्यं; T2 Gs तं क्रुद्धो (for तं युद्धे).
 — ^b) Ks चरितं व्रतं; B2.4 Dn1 Ds T1.5 G M च (B1 चा-)
 निवारितं; Bs Ds विनिवारितं; T2 चापि धारितं (for
 चरितव्रतम्). — ^c) Ds G1 अपायातं (G1 'तत्'). Gs

अपयातत् तत्तर्णं (sic). — ^a) D2 सुकेतुस् (for
 शिखण्डी). Ks Ds राजसत्तमः; D2.5 तत्र मारिष; T2
 चापि संघमात्.

24 ^a) Ds महाराज; T1.5 G [अ]थ राजेन्द्र (for ततो
 राजन्). — ^b) Da1 D1.5 T1.5 G निशितैः (for नवभिः).
 — S K1.5 om. (hapl.) 24^a. — ^c) S विंशत्या
 (for सप्तत्या). — ^d) Ks B2.5.5 Ds T2 Gs पुनश्चैव (Ks
 Bs Gs 'वं'); V1 धनुश्चैव. T2 त्रिभिः (for शरैः).

25 ^a) M2-4 तथास्य. Ds सशरं; Ds समरे (for
 सशरं). — ^b) Ds शरैश्च (for पुनश्च). — ^c) Bs
 पुनश्चास्य; Dn1 रणे तस्य; M शरैरस्य (for शरेणास्य). T1.5
 G1.5 सारथिं बाहनात्रा (T2 G1 'नं रा) जन्; Gs सारथिनं बाह्वं
 राजन् (hypermetris). — ^d) T1.5 G तस्य. S1 K1.5
 B1 T2 G2.5 मर्माणि; V1 B1.4 Dn1 D2-4.7.8 M मर्मसु; T2
 G1 वर्म (G1 'र्मो) णि (for मर्मणि). — After 25, T2 G
 read 39.

26 S K1.5 om. (hapl.) 26. — ^b) T1.5 G1 परं;
 T2 G2.5 [अ]परं (for नवं). V1 (marg. as in text) बलं
 (for दृढम्). — ^c) Ks सुकेतुं. T1 निशितैर् (for त्रिशता).
 Ks B1.2.4 Dn1 Ds.5 भलैः (for बाणैः). — ^d) T2.5 G2.5
 'मर्माणि.

27 ^a) V1 Bs महारथः; B1 Ds रथोत्तमं; Ds रथोपरि
 (for रथोत्तमे). — ^b) S K1.2.4 भूमिस्थले; Ks V1 B
 Da1 Dn1 D1.5-4.7.8 S 'कंपे (for 'चाले). — ^c) Ks
 V1 B1.5.5 D T1.5 G M चचाल; B1 चलते (for चलति).
 B1.5 D2-4.5 T1.5 कम्पितो. Ds (marg.) कंपते वै समंततः;
 T2 चचाल भृशविक्षतः.

28 ^a) Ds T2 Gs चलितस्. T1.5 G1.5 यु ततः
 कायात् (for तस्य कायात्तु). Gs चलितस्य च ततः कायात्
 (hypermetris). — ^b) Ks ज्वलितकुण्डलं. — ^c) Ks

C. E. 2837
B. E. 54. 28
K. E. 49. 28

सोष्णीपं सशिरस्त्राणं क्षुरप्रेणान्वपातयत् ॥ २८
तच्छिरः प्रापतश्चमौ श्येनाहृतमिवामिषम् ।
ततोऽस्य कायो वसुधां पश्चात्प्राप तदा च्युतः ॥ २९
तस्मिन्हृते महाराज त्रस्तास्तस्य पदानुगाः ।
गौतमं समरे त्यक्त्वा दुदुबुक्ते दिशो दश ॥ ३०
धृष्टद्युम्नं तु समरे संनिवार्य महाबलः ।
कृतवर्माव्रवीद्वृष्टिस्तृष्टि तिष्ठेति पार्षतम् ॥ ३१
तदभूत्तुमुलं युद्धं वृष्णिपार्षतयो रणे ।
आमिषार्थं यथा युद्धं श्येनयोर्द्वयोर्नृप ॥ ३२
धृष्टद्युम्नस्तु समरे हार्दिक्यं नवभिः शरैः ।

B₁: D₁ 4.7 त्वपातयत्; V₁ B₂: D₁ D₁ D₁ S
न्यपा'; B₂ त्वपाहृतम्; D₂: [अ]न्वताहृतम्; D₂ [अ]-
न्यपातयत् (for [अ]न्व').

29 " K₂ प्रपतद्; M₂-4 न्यपतद्. — " K₂ D₁
श्येनाहृतम्; B₁ सेनाहृतम्. — " T₂ G₂ ततश्च (for तदा).
V₁ B D₁ D₂ 4.7: G₁ M [अ]च्युत; T₂ [अ]क्षुत; G₂ च्युत.
D₁ D₁: पश्चादगमदाच्युत; D₂ पश्चात्प्रपतदाच्युत; D₂
पश्चात्संप्रापतद्विभो.

30 " D₂ श्येनस्य; T₂: G₂ पुत्रास्य (for त्रस्तास्य).
D₂ तत्र (for तस्य). B₁: D₂ 1.7 पुरोगमा; B₂ तदानुगाः
(for पदा). — " G₁ गौतमः. — " B₂ समंततः
(for दिशो दश). S (except T₂ M₁) दिशो विप्रदुदुबु-

31 " S₁ (marg. as in text) K₂ B₁ M₁ धृष्टद्युम्नस्य.
V₁ च (for तु). — " B₂-4 D₁ D₂ T₂ परिवार्य (for
संनि). K₂ V₁ B₂ D₁ D₂ 1.7 T₂ G₁: महारथः; B₂
समंततः; B₂: D₂ महाबलः; D₁ D₂ T₂: G₂ M 'रथं (for
'बलः). B₁ हार्दिक्यं नवभिः शरैः. — 33^b. — " V₁
B₂ D₁ D₂: M₂-4 [अ]नदद्; D₁ D₂ T G M₁ नदन् (for
[अ]व्रवीद्). S₁ K₂ V₁ धृष्ट; B₂ वीरस्य; D₁ S (except
M₁) हृष्टस्य. — " K₂ B₁: D₁ D₂ 1.7 भारत; V₁
B₂ D₁ D₂: S चाव्रवीत्; B₂ चासकृत् (for पार्षतम्).

32 " D₂ तुमलं. — " D₁ D₂ T G₂
M₁ तदा; M₂-4 तथा (for रणे). — D₂ om. (i hapl.)
32^a-33^b. — " K₂ आमिषार्थं. K₂ तथा; K₂ भवेद्
(for यथा). — " D₁ T₂ M क्रुद्धयोर् (for श्येनयोर्).

K₂ V₁ B D₁ D₂ 1.7 T₂: G₂ क्रुद्धयोर्; D₁ T₂
M श्येनयोर्; D₂: हृष्टयोर् (for क्रुद्धयोर्). K₂ यथा; D₂
(sup. lin. as in text). M₁ इव (for नृप).

33 D₂ om. 33^a (of. v. l. 32). — " D₂ च (for
तु). — After 33^a, T₂ repeats 22^a-33^b. — " D₂

आजघानोरसि क्रुद्धः पीडयन्हृदिकात्मजम् ॥ ३३
कृतवर्मा तु समरे पार्षतेन दृढाहतः ।
पार्षतं सरथं साध्वं छादयामास सायकैः ॥ ३४
सरथश्छादितो राजन्धृष्टद्युम्नो न दृश्यते ।
मेघैरिव परिच्छन्नो भास्करो जलदागमे ॥ ३५
विधूय तं बाणगणं शरैः कनकभूषणैः ।
व्यरोचत रणे राजन्धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ ३६
ततस्तु पार्षतः क्रुद्धः शस्त्रवृष्टिं सुदारुणाम् ।
कृतवर्माणमासाद्य व्यसृजत्पृतनापतिः ॥ ३७
तामापतन्तीं सहसा शस्त्रवृष्टिं निरन्तराम् ।

हृदि सायकैः; T₂: G₂ M इव सात्वतं (T₂ G₂ 'त'); T₂
हार्दिकात्मजं (for हृदि').

34 " M₁ सुसमरे (for तु समरे). — " B₂
समाहतः (for दृढा'). — " T₂ समरे (for सरथं).

35 " D₂ स शरैश्च; T₂ स तदा; M₂ सरथं. K₂
कृतवर्माच्छादितो राजन् (hypermetric); V₁ D₁ D₂
स रथे छादिते राजन्; T₂ शरसंछादितो राजा; T₂ G₂ कृतवर्मा
शरैश्छन्नो. — " K₂ धृष्टद्युम्नेन दृश्यते (sic); V₁ D₁ D₁
D₁: पार्षतो न दृश्यते (D₁ प्र) दृश्यते; D₂ पार्षतो न दृश्यते;
M₁ न दृश्यते मारिष. — " D₁ घनैः (for इव). K₂
D₁ D₂ परिच्छिन्नो. — " K₂ V₁ B D₁ D₂ 1.7 S
जलधारि (T₂ G₂ 'राशि')भिः; D₁ D₂ 'दैरिव; D₂ 'दैर्यथा
(for 'दागमे).

36 " D₁ D₁ D₂ 1.7 S तान्बाणगणान्. — " T₂
बाणैः (for शरैः). S K₂ 1.7 कांचनभूषणैः; B₂ कनकभूषणैः
(for 'भूषणैः). — " V₁ व्यरोचत (for व्यरोचत).
— " S₁ D₂ कृतव्रतः; T₂ प्रतापवान्; G₁ कृतव्रणः. T₂ G₂
पार्षतः परवीरदा.

37 " V₁ स ततः; D₁ D₁ D₂ 1.7 T₂ ततः स (for
ततस्तु). — " S K₂ 1.7 V₁ B₂ D₂ 1.7 T₂ M₂-4 शस्त्रवृष्टिः;
D₁ शस्त्रवृष्टिं (for शस्त्रवृष्टिं). T₂ om. (hapl.) from
सुदारुणां up to शस्त्रवृष्टिं (in 38^b). V₁ D₁ D₂ M
दुरासदां; D₂ च दारुणां (for सुदा'). — " D₁ D₁
D₁: उद्दिश्य (for आसाद्य).

38 T₂ om. up to शस्त्रवृष्टिं (in 38^b) (of. v. l. 37).
— " K₂ M₁ तम्. K₂ D₁ आपतन्ती. — " V₁ D₁ D₂
शस्त्रवृष्टिं (for शस्त्र'). K₂ V₁ B₂ D₂ 1.7 T₂: G₂ M₁
सुदारुणां; B₂ D₁ D₁ D₂ 1.7 T₂ M₂-4 दुरासदां (for
निरन्तराम्). — " T₂ स्यालको; T₂ G₂ सात्वतो (for
हार्दिक्यो). V₁ B₁: D₁ D₁ D₂ 1.7 T₂: G₂ [S]वारयद् (for

शरैरेनेकसाहसैर्हादिक्यो व्यधमद्युधि ॥ ३८
 दृष्ट्वा तु दारितां युद्धे शस्त्रवृष्टिं दुरुत्तराम् ।
 कृतवर्माणमभ्येत्य वारयामास पार्षतः ॥ ३९
 सारथिं चास्य तरसा प्राहिणोद्यमसादनम् ।
 भलेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ॥ ४०

धृष्टद्युम्नस्तु बलवाञ्जित्वा शत्रुं महारथम् ।
 कौरवान्समरे तूर्णं वारयामास सायकैः ॥ ४१
 ततस्ते तावका योधा धृष्टद्युम्नमुपाद्रवन् ।
 सिंहनादरवं कृत्वा ततो युद्धमवर्तत ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णधर्पणे अष्टाभिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

३९

संजय उवाच ।

द्रौणिर्युधिष्ठिरं दृष्ट्वा शैनेयेनाभिरक्षितम् ।
 द्रौपदेयैस्तथा शरैरभ्यवर्तत हृष्टवत् ॥ १
 किरबिषुगणान्धोरान्स्वर्णपुङ्खाञ्जिलाशितान् ।

दर्शयन्विविधान्मार्गाञ्जिह्वार्थं लघुहस्तवत् ॥ २
 ततः खं पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रमश्रितैः ।
 युधिष्ठिरं च समरे पर्यवारयदस्त्रवित् ॥ ३
 द्रौणायनिशरच्छन्नं न प्राज्ञायत किञ्चन ।

C. 8. 39. 4
B. 8. 39. 4
K. 8. 39. 4

व्यधमद्). Ds-4 शरैः; Ds धुरैः (for युधि). — T1.3 G ins. a passage given in App. I (No. 13) after 38; T2 ins. it after 39^{ad}.

39 T1 om. 39-40. T2 G read 39 after 25. — *) Ds1 च (for तु). Ks V1 B D S (T1 om.) चारितां (for दारितां). — *) S K1.2.4 V1 Bs Ds.4 शरवृष्टिं (for शस्त्रं). S1 K1.4 V1 B1.2.4.5 Ds1 Dn1 D1.2-3 T2.3 G2.3 M दुरासदां; K2 दुरंतरां; K4 दुरुत्तरां; Bs Ds G1 सुदारुणां (for दुरुत्तराम्). — T2 reads 39^{ad} after 40. — *) Bs Ds-4.7 आसाद्य (for अभ्येत्य). — For 39^{ad}, Dn1 Ds M subst.: T2 ins. after 39^{ad}.

504* हार्दिक्यं छादयामास पार्षतो निशितैः शरैः ।

[M वारयामास (for छाद). M1.3 वर्षतो (for पार्षतो).]

40 T1.3 G om. 40 (for T1, cf. v. l. 39). — *) V1 Dn1 T2 M सहसा; Ds भलेन (for तरसा). — *) Dn1 Ds T2 विद्ध (T2 छिन्न)गात्रस्तु (for शितधारेण). — *) Dn1 Ds ततः सं- (for स हतः). Bs प्राद्रवद् (for प्रापतद्). Ss रथं; Ds युधि; Ds रथान् (for रथात्). K1 स हता प्राप मद्रथम् (sio). — After 40, T2 reads 39^{ad} followed by App. I (No. 13).

41 *) Ss K1.4 हि; K2 om. (for तु). Ds T2 बलिनं; T1.3 G M समरे (for बलवाद्य). — *) Bs छित्वा; G1.2 हित्वा (for जित्वा). K2.4 शत्रून्; G2 सार्धं. B (except Bs) Ds-4.7 महाबलं (D2 'ले'); Ds G2 'रणे; T2 G1.3 Ms.4 'रथः (for 'रथम्). — *) T2 G कालयामास (for वारं). Ds पत्रिभिः (for सायकैः).

42 *) T1 G1.2 तु (for ते). G2 M योधा. — *)

K1 अपाद्रवन्; T G जनि* (for उपा*). — *) Ds सिंहनादं रवं; S (except T2) 'नादरवांश्च' (for 'नादरवं'). T1.3 G2.3 चक्रुः; G2 चात्र (for कृत्वा).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ss K1.4 द्वितीय (Ks 'ये') युद्धदिवसे. — Adhy. name: Bs कृपेण युक्तेतुवधः; T2 M1 कृतवर्मपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): Ss 38 (as in text); K1 39; B1 54; B2 47; B3 53; B4 Ds 55; Ds1 65; D1 49; D2 35; T1.3 G 52; T2 M 51.

39

1 *) Dn1 Ds [ज] निपालितं; Ms.4 'रक्षितुं (for 'रक्षितम्). T1.3 G M1.2 युयुधानेन रक्षितं. — *) S K1.2.4 हृष्टैर् (for धुरैर्).

2 V1 reads 2 on marg. — *) S (except T2) हेमपुङ्खाद्य (for स्वर्णं). — *) Ks शिलाश्वः; B Ds1 D1.3-4.7 शिक्षाश्वः; T1.3 G M शिक्षया (for शिक्षार्थं). V1 द्रौणिः परपुत्रंजयः; Dn1 Ds T2 शिक्षाबलसमन्वितान्; D2.6 शिक्षां स नरपुंगवः (D2 'वाद्).

3 *) V1 Ds1 D1.3 स तु (for ततः). Ds.3 संपूरयामास (for खं पूरं). Dn1 Ds T2 स (Ds marg. सं; T2 सं-) पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमंजितैः; T1.3 G M खं पूरयन्शरैस्त्रीक्ष्णैर्वैगवज्जिः संमततः. — *) S (except T2) युधिष्ठिरस्य (for 'रं च). — *) Dn1 Ds T2 पर्यवारयद्. B1-4 Ds.4.7 परिवार्य महाशक्तिम्; T1.3 G M दिशः सर्वाः समावृणोद्.

4 *) S1 K2.4 V1 B2.5 D2.7.3 द्रौणायति. Dn1

C. 8. 2035
B. 8. 35. 4
K. 1. 50. 4

बाणभूतमभूत्सर्वमायोघनशिरो हि तत् ॥ ४
बाणजालं दिविष्टं तत्स्वर्णजालविभूषितम् ।
शुशुमे भरतश्रेष्ठ वितानमिव विष्टितम् ॥ ५
तेन छजे रणे राजन्बाणजालेन भास्वता ।
अभ्रच्छायेव संजज्ञे बाणरुद्धे नमस्तले ॥ ६
तत्राश्चर्यमपश्याम बाणभूते तथाविधे ।
न स्म संपतते भूमौ दृष्ट्वा द्रौणेः पराक्रमम् ॥ ७
लाघवं द्रोणपुत्रस्य दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
व्यस्यन्त महाराज न चैनं प्रतिवीक्षितुम् ।
शेकुस्ते सर्वराजानस्तपन्तमिव भास्करम् ॥ ८

-विष्टितं; Ds -छजे (for -च्छजं). T1.8 G M भारद्वाजशैर्भू-
(T1 'दिष्ट')भं; T2 द्रौणायविशिश्वदिष्टम्. — ४) S2 V1 D2 S
प्रज्ञायत. — ५) S2 हि तम्; K2 ह तत्; B Dn1
D2-4.1.8 T1.8 G M महत्; T2 महान् (for हि तत्).

5 ५) B (except B2) D2-4.8.7 दि(Ds अ)विच्छजं;
Dn1 Ds विष्टितं तं; T1.8 G M दिविस्त्वं तत्; T2 'स्तृकात्
(for 'हं तत्). Ks तद्बाणजालं दिविष्टं. — ६) Dn1 Ds
T1.8 M स्वर्णपुंस्; T2 G 'पुंस्त्वे (for 'जाल-). — ७) S
(except M1) विमानम्; Co वितानम् (as in text). S K1.8
वेष्टितं; K2 V1 B (except B1) Dn1 D2.4.1.8 विष्टितं; K4
चेष्टितं; D1 विष्टरं; D2.8 वित् (Ds 'स्तृ')तं (for विष्टितम्).

6 ६) B (except B2) D2-4.8.7 छजं; T2 G छजो
(for छजे). B (except B2) D2.4.7 नमो (for रणे).
— ७) M1 बाणमालेन. B1.8 Dn1 D1.8 भारत; Dn1
भास्वता (for भास्वता). — ८) V1 D1 बाणयुद्धे; Dn1 Ds
T2 ततो रुद्धे; T1.8 G M हृतरदिमः (for बाणरुद्धे). T1 M
तमोनुद्धे; T2 G दिवाकरः (for नमस्तले). Ds बाणरुद्धं
नमस्तले.

7 ७) S (except T2) तद्(M1 'म)भूतम् (for तत्राश्चर्यम्).
D2.8 अपश्यामो; T2 न पश्याम. — Ds T2 om. 7^{ab}. — ८)
K1 M1 om.; T1.8 G M1-3 नमस्त (M2.8 'स्त)ले
(for तथाविधे). — ९) G1 M1 संपततो; Co 'ते (as in
text). V1 B D (Ds om.) S (T2 om.) भूतं (for
भूमौ). — १०) S transp. दृष्ट्वा and द्रौणेः. D1 द्रौणिः
(for द्रौणेः). K4 B1-4 Dn1 D2.4.1 किंचिदेवां (B4 'दृष्ट्वा')-
तरि(B1-3 D4 'री)क्ष्णं. — After 7, K4 reads 9,
repeating it in its proper place.

8 S2 K2 V1 B1.4.8 D S transp. 8 and 9. K1
om. (hapl.) 8. B2 om. (hapl.) 8^a-10^a. — ९) T1

सात्यकिर्यतमानस्तु धर्मराजश्च पाण्डवः ।
तथैतराणि सैन्यानि न स्म चक्षुः पराक्रमम् ॥ ९
वध्यमाने ततः सैन्ये द्रौपदेया महारथाः ।
सात्यकिर्धर्मराजश्च पाञ्चालाश्चापि संगताः ।
त्यक्त्वा मृत्युभयं घोरं द्रौणायनिष्ठुपाद्रवन् ॥ १०
सात्यकिः पञ्चविंशत्या द्रौणिं विद्ध्वा शिलीमुखैः ।
पुनर्विव्याध नाराचैः सप्तभिः स्वर्णभूषितैः ॥ ११
युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्या प्रतिविन्ध्यश्च सप्तभिः ।
श्रुतकर्मा त्रिभिर्बाणैः श्रुतकीर्तिस्तु सप्तभिः ॥ १२
सुतसोमश्च नवभिः शतानीकश्च सप्तभिः ।

M2.8 महारथः; M1 पराक्रमं (for महारथाः). — K2 B2
M1 om. 8^{ab}. — ९) G2 विस्मयंत. — १०) Dn1 चैवं; Ds
चैते (for चैनं). S2 प्रतिवीक्षितं; V1 B1.4.8 D S (M1
om.) प्रत्युदीक्षितुं (G2 'तं').

9 B2 om. 9 (cf. v. 1. 8). S2 K2 V1 B1.4.8 D
S transp. 8 and 9. K4 reads 9 for the first time
after 7. — १०) Ds च (for तु). — ११) Dn1 D1.8
धर्मपुत्रस्य. B2 Dn1 D1.8 M2-4 तु (for च). — १२) T2 G2
सर्वाणि (for सैन्यानि). — १३) B2 पराक्रमत्. K4 दृष्ट्वा
द्रौणेः पराक्रमं.

10 B2.8 om. 10^{ab} (for B2 cf. v. 1. 8). — ११)
V1 तु तत्; T1 G1.8 M2-4 तथा; T2 G2 महा- (for ततः).
— १२) D1 धनराजश्च (for धर्म). — १३) K2 B2 D2
पञ्चालाश्च; G1 पञ्चाल्यश्च. G2 संनताः (for संगताः). — १४)
K4 मृत्युं भयं. — १५) K1.8 T1.8 G1.8 M2-4 द्रौणायनिष्ठु
T2 द्रौणिं ते समुपाद्रवन्.

11 ११) K2 V1 B D (except Dn1 Ds) सप्तविंशत्या.
— १२) B1 om. विद्ध्वा. Ds शिलाक्षितैः (for शिलीमुखैः).
— १३) K4 पुनन्याविध्य (sic) (for पुनर्विव्याध). — १४)
M1 om. सप्तभिः. T1 सर्वत्र (for सप्तभिः). S2 K1 T1.8
G स्वर्णभूषणैः; B2 'पुंस्त्रितैः; D2.8 सप्तभिः शरैः (Ds क्षितैः)
(for स्वर्णभूषितैः).

12 १२) Dn1 Ds T2.8 G2 तु; Ds च (for त्रि-). — १३)
K2 त्रि- (for च). — S K1.8 read 12^{ab} after 24^{ab}.
S (except T2) transp. 12^{ab} and 13^{ab}. — १४) Dn1
श्रुतकर्मा; T2 कृतकर्मा; M1 श्रुतकर्मा. — १५) K2 V1 B D S
च (for तु). V1 B2 Dn1 Dn1 D1.8 T2 पंचभिः (for
सप्तभिः).

13 S (except T2) transp. 12^{ab} and 13^{ab}. V1

अन्ये च बहवः शूरा विव्यधुस्तं समन्ततः ॥ १३
 सोऽतिकुदस्ततो राजन्नाशीविष इव श्वसन् ।
 सात्यकिं पञ्चविंशत्या प्राविध्यत शिलाशितैः ॥ १४
 श्रुतकीर्तिं च नवभिः सुतसोमं च पञ्चभिः ।
 अष्टभिः श्रुतकर्माणं प्रतिविन्ध्यं त्रिभिः शरैः ।
 शतानीकं च नवभिर्धर्मपुत्रं च सप्तभिः ॥ १५
 अथेतरांस्ततः शूरान्द्राभ्यां द्वाभ्यामताडयत् ।
 श्रुतकीर्तेस्तथा चापं चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ १६
 अथान्यद्वनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथः ।
 द्रौणायनिं त्रिभिर्विद्धा विव्याधान्यैः शितैः शरैः १७

ततो द्रौणिर्महाराज शरवर्षेण भारत ।
 छादयामास तत्सैन्यं समन्ताच्च शरैर्नृपान् ॥ १८
 ततः पुनरमेयात्मा धर्मराजस्य कार्मुकम् ।
 द्रौणिश्चिच्छेद विहसन्विव्याध च शरैस्त्रिभिः ॥ १९
 ततो धर्मसुतो राजन्प्रगृह्णान्यन्महद्वनुः ।
 द्रौणिं विव्याध सप्तत्या बाहोरुरसि चार्दयत् ॥ २०
 सात्यकिस्तु ततः क्रुद्धो द्रौणेः प्रहरतो रणे ।
 अर्धचन्द्रेण तीक्ष्णेन धनुश्छित्त्वानदद्भृशम् ॥ २१
 छिन्नधन्वा ततो द्रौणिः शक्त्या शक्तिमतां वरः ।
 सारथिं पातयामास शैनेयस्य रथाद्भुतम् ॥ २२

C. E. 2678
 B. E. 33. 24
 K. E. 30. 23

reads 13^{ab} on marg. — ^a) B₁ Dn₁ Ds. 8 T₁. 2
 श्रुतसोमश्च. V₁ B₁ Ds. 4. 6. 7 तु (for च). — ^b) S
 (except T₂) तथाष्टभिः (for च सप्तभिः). — Ds om.
 (hapl.) 13^c-15^f. — ^a) K₃ ते (for तं).

14 Ds om. 14 (of. v. l. 13). V₁ reads 14^{ab}
 on marg. — ^a) K₁ सोत्यकुदस्; K₃ V₁ B D (Ds om.)
 स तु कु (Ds वि)दस्; K₄ सोतिविदस्; T₁. 8 G स
 संकुदस् (for सोऽति). — ^b) K₃ उक्कस् (for श्वसन्).
 — ^c) V₁ Dn₁ Ds T₂. 8 G M₁-3 प्रत्यविध्यत् (M₁-3 'ति')विध्यत्
 T₁ प्रतिविध्यः; M₁ *व्यविध्यत् (for प्राविध्यत्). K₁ B₁. 8
 D₁ T₂ शिलीमुलैः; B₁ शितैः शरैः; D₁ Ds शिलाशितैः
 (for 'शितैः').

15 Ds om. 15 (of. v. l. 13). — ^a) K₃ Dn₁ Ds
 T₁ श्रुतसोमं; B₁ सूतं; G₂ सुतसोमश्च. — ^b) K₃ सप्तभिः;
 B₁. 8 D₁ Dn₁ D₁. 8 T₁ M अष्टभिः; T₂ G नवभिः (for
 अष्टभिः). S₂ K₃ B₂ Dn₁ T₁ श्रु (T₁ कु)तवर्माणं (for
 'कर्माणं'). — ^c) Ds. 8 G₁. 2 प्रत्यविध्यत् (G₁ 'व्य');
 T₂. 8 प्रतिविध्य (for 'विन्ध्य'). V₁ Ds शितैः (for त्रिभिः).
 T₁ M₁ तथा; T₂ G तदा (for शरैः). — K₃ om. (hapl.)
 15^c-16^d. — ^f) K₄ धर्मराजं. V₁ B₁. 8 Ds. 4. 6. 7 च
 पंचभिः; D₁ D₁. 8 त्रिभिः शरैः (for च सप्तभिः).

16 K₃ om. 16 (of. v. l. 15). — ^a) D₁ D₁. 8-9
 तथा (for अथ). D₂ [इ]तरस् (for [इ]तरांस्). S₂
 K₁. 4 V₁ B₁ Ds तथा (for ततः). V₁ B₁ D₁ D₁. 8
 योधान्; D₂ शूरा (for शूरान्). Dn₁ Ds S अथेतरान्म (Ds
 'न्यानपि म)हेष्वासान्. — ^b) V₁ Dn₁ S समर्पयत्; Ds
 समर्द्धिवान् (for अताडयत्). — ^c) B₂ Dn₁ Ds
 श्रुतकीर्तिस्. Dn₁ Ds. 8 ततश्च (for तथा). T₂ G चापि
 (for चापं). — ^d) S₂ निशितैः. S (except T₂) सुष्टौ (T₂

G धनुश्च) चिच्छेद मारिष.

17 K₃ Ds. 8 om. (hapl.) 17. — ^a) S₂ आघाय (for
 आदाय). — ^b) D₁ D₁. 8 महायक्षाः (for 'रथः'). — ^c)
 S₂ V₁ B₂. 8 Ds T₁. 8 G₂. 8 M₁-3 द्रौणायनिं. T₂ द्रौणाय
 नवभिर्विद्धा. — ^d) Dn₁ Ds T₂ पुनश्चान्यैः (for
 विव्याधान्यैः). V₁ D₁ Dn₁ D₁. 8 T₂ त्रिभिः शरैः; G₁. 2
 शिलाशितैः (for शितैः शरैः).

18 ^a) S₂ K₁ द्रौणिः; T₂ G₂. 8 द्रोणिद्. — ^b) Ds
 शरवर्षेण (for 'र्वेण'). K₃ B₁-4 Ds. 1. 6. 7 मारिष; V₁ B₁
 D₁ D₁. 8 सर्वशः; Dn₁ Ds T Gs M सर्वतः (for भारत).
 — ^c) K₃ समखांश्च. S K₂. 4 च शरैस्त्रिभिः; K₁ च त्रिभिः
 शरैः; V₁ B D₁ D₁. 8-9 सरतर्वेण; Dn₁ Ds S युद्धमुदः;
 Ds. 6 च शरैर्नृप (for च शरैर्नृपान्).

19 S K₁. 2. 4 om. (hapl.) 19. — ^b) G₁. 2 धर्मपुत्रस्य.
 — ^c) Dn₁ T₂ प्रहसन् (for विहसन्). Ds द्रौणिर्हसन्प्र-
 चिच्छेद (for ''). S (except T₂) द्विधा छित्त्वा प्रहसा (G₁
 'संघा')य तं विव्याध त्रिभिः शरैः.

20 ^a) K₃ धर्मसुतो (for धर्मसुतो). Ds राजा. — ^b)
 K₁ Dn₁ T₂ [अ]न्यं (for [अ]न्यन्). Ds प्रगृह्ण कचिरं धनुः.
 — ^c) T₁ द्रोणपुत्रं चतुःषष्ट्या; T₂. 8 G M द्रोणपुत्रं त्रि (T₂
 Gs तु)षष्ट्या तु. — ^d) K₁ चाक्रयात्; K₃ B₁-4 Ds. 1. 6. 7
 S चार्पयत्. V₁ Ds चैव हि; B₂ D₁ Dn₁ D₁. 8 चैव ह
 (for चार्दयत्).

21 ^a) S शैनेयस् (for सात्यकिस्). Ds सुसंकुद्धो (for
 (for ततः क्रुद्धो). — ^b) Ds बाणैः (for द्रौणेः). B₁
 द्रौणिना प्रहरतो रणे (hypermetric). — ^c) T₂ Gs बाणेन
 (for तीक्ष्णेन). — ^d) G₂ [अ]नदच्.

22 ^b) K₁ शक्ताः (for शक्त्या). — ^c) K₃ सैन्ये यस्य
 (for शैनेयस्य). S हुतं रथात् (by transp.).

C. 8. 2873
B. 8. 33. 24
K. 8. 30. 24

अथान्यद्भनुरादाय द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
शैनेयं शरवर्षेण छादयामास भारत ॥ २३
तस्याश्वाः प्रदुताः संख्ये पतिते रथसारथौ ।
तत्र तत्रैव धावन्तः समदृश्यन्त भारत ॥ २४
युधिष्ठिरपुरोगास्ते द्रौणिं शस्त्रमृतां वरम् ।
अभ्यवर्षन्त वेगेन विसृजन्तः शिताञ्शरान् ॥ २५
आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वा रौद्ररूपान्परंतपः ।
प्रहसन्प्रतिजग्राह द्रोणपुत्रो महारणे ॥ २६

23 *) Śs K1 आचाय. — *) T1.3 G2.3 M
चारयामास (for छादया).

24 *) Ś K2 तस्याश्वाः (Śs "श्वः") (for तस्याश्वाः). K2
D2 प्रदुताः; D2 D1.3 विदुताः; G2 प्रदुतं (for प्रदुताः).
K1 D2 G2 M2-4 संख्ये. — *) K2 V1 D2 D1.3
पातिते. — After 24^{ab}, Ś K1.3 read 12^{cd}. — *)
T1.3 G2 तत्रैव धावन्तः. — *) V1 B2 D2 D1.3 S
(except T1) मारिष (for भारत).

25 *) K2 V1 B D2 D1 D1-3.7.3 T G1.3 M
तु; D2 G2 च (for ते). — *) G1 वरः. — *) B2 D2
D2.3 T1 G1.3 अभ्यवर्षन्तः; D2 D1.3 M1 "वर्षन्तः; M2 "वर्षन्तः.
— *) V1 विसृजन्त (for "जन्तः"). T1.3 G1.3 transp.
शितान् and शरान्.

26 *) V1 B2 D2 D1.3 आगच्छन्तस्तु (for "मानांस").
S सहसा पत (M1 "ति" तस्यान्वै. — *) Ś K2 रुद्ररूपान् (K2
"पाः"); K2 V1 B D2 D1-3.7.3 रुद्ररूपान् (K2 "पः"); D2
D2 कूर (for रौद्र). K2 B1.3 परंतपः; S समन्ततः. — *)
D1 महारणं; D2 "रथः".

27 M2.4 om. (hapl.) 27^{ab}. — *) K1.3 शरशत-
(K1 "तं" ज्वालाः; K2 शरो महाज्वालाः; K2 सरशतः ज्वालाः
(sic). — *) Ś K1.3.4 सेनाकक्षं. D2.3 महाबलः; S
(M2.4 om.) "रणे (for "रथः"). — *) Ś K1.3.4 कक्षम्; Co
कक्षम् (as in text). B2 यथाचले; S ह्वोद्ध (T1.3 "स्थितः"
(for यथा वने).

28 *) V1 D2 D1 D1.3 S पाण्डवेयस्य (for
पाण्डुपुत्रस्य). — *) Ś K1.3 om. (hapl.) from प्रतापितम्
up to द्रोणपुत्र (in 29^b). V1 द्रोणपुत्रेण तापितं; B2.4
"त्रः प्रतापवान्; D2 D2 T1.3 G2 M "प्रशराहतं; T2 G1.3
"प्रशराहितं (G1 "रं"). — After 28^a, T2.3 G ins.:

505*

तस्मिन्नेव चमूमुखे ।

तद्वलं पाण्डवेयस्य द्रोणपुत्रशरार्चिषा ।
तापयन्मरुतश्रेष्ठ गमस्त्रिभिर्विवांशुमान् ।
तत्ताप्यमानं तीक्ष्णाग्रैर्ब्राह्मणस्य च सायकैः ।
क्षुभ्यते पाण्डवं सैन्यं

[5]

[384]

ततः शरशतज्वालः सेनाकक्षं महारथः ।
द्रौणिर्ददाह समरे कक्षमग्निर्यथा वने ॥ २७
तद्वलं पाण्डुपुत्रस्य द्रोणपुत्रप्रतापितम् ।
चुक्षुमे भरतश्रेष्ठ तिमिनेव नदीमुखम् ॥ २८
दृष्ट्वा ते च महाराज द्रोणपुत्रपराक्रमम् ।
निहतान्मेनिरे सर्वान्पाण्डुद्रोणसुतेन वै ॥ २९
युधिष्ठिरस्तु त्वरितो द्रौणिं श्लिष्य महारथम् ।

[(L. 3) T2 तापयन् (for तापयन्). — After line 3,
G2 ins.:

506* तद्भज्यमानं मर्षेण ब्राह्मणस्य शराहतम् ।

The above is followed by repetition of 28^a and
lines 2-4 of 505* in G2. — (L. 4) T2 G1.3 पच्य (G1
मज्य)मानमर्षेण; G2 (both times) तद्भज्यमानं मर्षेण (for
the prior half). G2 (second time) ब्राह्मणस्य शराहतं
(for the posterior half).]

— *) T2.3 G2 तिमिनैव (for "नेव"). Ca cites तिमिना.
T1 M तस्मिन्नेव चमूमुखे (= line 1 of 505*). Ca cites
नदीमुखम् (as in text).

29 Ś K1.3 om. up to द्रोणपुत्र (in 29^b) (cf. v. l.
28). K2 om. 29^a-30^b. — *) T2 ततस् (for दृष्ट्वा). B2
D2.4.7 चैव; D2 D2 तं च; S तत्र (for ते च). — *) D2-3
द्रोणपुत्रप्रतापितान् (D2 "पिनः"); T2 "शरार्चितान्. — *) Ś
निहितान् (for निहं). D2 सर्वानमन्यत हतान् (for "रं").
S सर्वान्दु (T2 दृष्ट्वा दु) योधनः पार्थान्द (G1 "र्थं ह) तान्युदे
ह (T2 G1.3 M1 [S] म्य) मन्यत.

30 K2 om. 30^{ab} (cf. v. l. 29). — *) D2 त्वरितं.
— *) D2.3 द्रौणेः (for द्रौणिं). B2 M1 द्रोणश्लिष्यं; B2
M2-4 द्रोणश्लिष्यो (for द्रौणिं श्लिष्य). Ś K2 श्लिष्या; Ś
K1.4 दृष्ट्वा; B1 G1.3 पीड्य; B2 श्लिष्य; D2 श्लिष्यन्; T1
विष्वा; T2.3 G2 विष्य (for श्लिष्य). K1 महारथः. D2 D2
द्रौणेर्दृष्ट्वा (D2 दृष्ट्वा द्रौणेः) पराक्रमं. — *) B1.4 T2.3 G M
द्रोणपुत्रं स; B2 "त्रं तं; D2.4.7 "त्राय; T1 "त्रं वै. — *) V1
D2 रोषामर्षसमन्वितं. — After 30, T G ins.:

507* जानामि त्वां युधि श्रेष्ठ वीर्यवन्तं बलान्वितम् ।

कृतास्त्रं कृतिनं चैव तथा लघुपराक्रमम् ।

बलमेतद्भवान्सर्वं पार्षते यदि दर्शयेत् ।

ततस्त्वां बलवन्तं च कृतवीर्यं च विप्रहे ।

स हि वै पार्षतं दृष्ट्वा समरे शत्रुसूदनम् ।

भवेत्तव बलं किंचिद्वीर्यमि त्वां न तु द्विज ।

[5]

अब्रवीद्रोणपुत्रं तु रोषामर्षसमन्वितः ॥ ३०
 नैव नाम तव ग्रीतिर्नैव नाम कृतज्ञता ।
 यतस्त्वं पुरुषध्याघ्र मामेवाद्य जिघांससि ॥ ३१
 ब्राह्मणेन तपः कार्यं दानमध्ययनं तथा ।
 क्षत्रियेण धनुर्नाम्यं स भवान्ब्राह्मणध्रुवः ॥ ३२
 मिषतस्ते महाबाहो जेष्यामि युधि कौरवान् ।
 कुरुष्व समरे कर्म ब्रह्मबन्धुरसि ध्रुवम् ॥ ३३
 एवमुक्तो महाराज द्रोणपुत्रः स्मयन्निव ।
 युक्तत्वं तच्च संचिन्त्य नोत्तरं किंचिदब्रवीत् ॥ ३४

अनुक्त्वा च ततः किञ्चिच्छरवर्षेण पाण्डवम् ।
 छादयामास समरे क्रुद्धोऽन्तक इव प्रजाः ॥ ३५
 संछाद्यमानस्तु तदा द्रोणपुत्रेण मारिष ।
 पार्थोऽपयातः शीघ्रं वै विहाय महतीं चमूम् ॥ ३६
 अपयाते ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रे युधिष्ठिरे ।
 द्रोणपुत्रः स्थितो राजन्प्रत्यादेशान्महात्मनः ॥ ३७
 ततो युधिष्ठिरो राजा त्यक्त्वा द्रौणिं महाहवे ।
 प्रययौ तावकं सैन्यं युक्तः क्रूराय कर्मणे ॥ ३८

C. 8. 2891
B. 8. 58. 28
K. 8. 80. 44

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

[(L. 1) T₃ G₈ महाबलं (for बलान्वितम्). — (L. 3) T₁ पार्थाय च दर्शयत् (for the post. half). — (L. 4) T_{1.3} G₈ तु (for च). T₃ G_{2.3} कृतविषं (for 'वीर्यं'). — (L. 5) T₃ G_{2.3} न (for स). T₃ G₈ वे (for वै). — (L. 6) G₈ त्वा. T₃ G₈ इति (for न तु). T₃ G_{2.3} द्विजं.]

31 " D₈ ते मनसः (for नाम तव). T₃ प्रजा (for ग्रीतिर). — " T₃ G₂ न च (for नैव). B₃ कृताज्ञया (for कृतज्ञता). — " V₁ B_{3.3} D₁ D₃ S (except T₁) ततस् (for यतस्). — " D₁ D₃ मामेवामि-; T₁ तमेवाद्य (for मामे). K₃ जिघांसया (for 'ससि).

32 " D₁ तपः (for तथा). S शमश्च दम एव च. — " K_{3.3} D₄ ब्राह्मण ध्रुवः (K₃ 'वं'); K₄ D₁ D₃ T₁ 'जो (T₁ 'जे) ध्रुवं; D_{2.3} 'जो ध्रुवः; G₁ 'जप्रमः.

33 D₁ D₃ S transp. 33^{ab} and 33^{cd}. — " D₃ मिषितस्. D_{2.3} च; T₃ तु (for ते). D₁ D₃ S (except T₃) [S]य समरे (for महाबाहो). — After 33^a, G₁ reads 33de repeating it in its proper place. — " K₃ B D_{3-3.7} T₃ युधि जेष्यामि (by transp.); D₁ योधयिष्यामि; D₃ विजेष्याम्यद्य; S (except T₃) ध्रुवं जेष्यामि (G₃ 'म). D_{2.3} जेष्यामि त्वां सकौरवं. — " M₃₋₄ तस्मिं (for समरे). D₁ कर्ण (for कर्म). — " D₁ D₃ S ब्रह्मबन्धो यथेष्टतः (D₃ 'च्छसि; T₃ 'स्तितं). Ca. o cite ब्रह्मबन्धुर (as in text).

34 " V₁ डके. — " K₃ V₁ B_{1.2.4.3} D₁ D₁ D₂₋₃ T_{2.3} G₁ M युक्तं तत्त्वं (D₁ D₃ 'ध्यं) च; B₃ युक्तमयुक्तं च (hypermetrio); T₁ युक्तं तद्वच्च (for युक्तत्वं तच्च). D₁ युक्तं तत्त्वं त्वसंचित्य.

35 " K₃ अनुक्तो (sic). V₁ T₁ तु; D₁ D₃ [य]व (for च). — " M₃₋₄ पाण्डवान्. — G₁ reads 35^{de}

for the first time after 33^a. — " G₁ (first time) संछाद्यमानः (for छादयामास).

36 " K_{3.3} V₁ B₃ D (except D₁ D_{2.3}) T_{2.3} G_{1.3} M₁ स छाद्य"; B₃ तं छाद्य"; T₁ प्रच्छाद्य". D₃ तु तथा; S (except T₁) समरे (for तु तदा). — D₁ om. (hapl.) 36^c-37^b. — " S इय (T₃ इया) पायासीद्र (T₃ G₈ 'याद्य र) ने पार्थः. — " K₃ विगाह्य; D₁ D_{1.3.3} (marg. as in text) S प्रगृह्य (for विहाय).

37 D₁ om. 37^{ab} (of. v. I. 36). — " S प्रयाते तु (for अपयाते). D₃ च तस्मिन्वै (for ततस्तस्मिन्). — " V₁ D_{2.3} धर्मराजे (for 'पुत्रे). — " V₁ B_{2.4} D₁ D₁ D_{2-2.7.3} T_{1.3} ततो; Ca स्थितो (as in text). — " V₁ B_{2.4} D₁ D_{2-2.7.3} प्रत्यागात्; Ca प्रत्यादेशान् (as in text). Co oites प्रत्यागात्. K₄ V₁ B_{2.4} D₁ D_{2.4.3-3} महामनाः (B₄ D₁ 'नः) (for 'त्मनः).

38 " D₁ T₃ M युधिष्ठिरं. V₁ B D₁ D₁ D_{1.3-2.7.3} राजन्; T₃ M त्यक्त्वा (for राजा). — " B₃ D₁ G₁ द्रौणिर्. T₃ M राजानं द्रौणिराहवे. — " D₁ प्रयतौ. G₂ तावका. — " K₃ युक्ता; T₃ क्रुद्धः; G₁ युक्तं; M₁ युधि; Ca युक्तः (as in text). G₂ कर्मणि. D_{2.3} मुक्त्वा तं कूट (D₃ कू) योधिनं.

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: Ś₂ K_{1.1} द्वितीये (Ś₂ 'य-) युद्धदिवसे. — Adhy. name: B₃ द्रौणिना युधिष्ठिरपलायनं; D₁ पार्थापयानं; T₃ अश्वत्थाम-पराक्रमः; M₁ अश्वत्थामयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₂ 39 (as in text); K₁ D₁ 50; B₁ D₁ 55; B₂ 46; B₄ 58; B₃ D₃ 56; D₁ D₃ 66; D₂ 36; T₁ G₁ 53; T₃ M 52.

संजय उवाच ।

मीमसेनं सपाञ्चाल्यं चेदिकैक्यसंवृतम् ।
वैकर्तनः स्वयं रुद्धा वारयामास सायकैः ॥ १
ततस्तु चेदिकारूपान्मुञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संकुद्रो मीमसेनस्य पश्यतः ॥ २
मीमसेनस्ततः कर्णं विहाय रथसत्तमम् ।
प्रययौ कौरवं सैन्यं कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ३
सप्तपुत्रोऽपि समरे पाञ्चालान्केकयांस्तथा ।
मुञ्जयांश्च महेष्वासान्जघान सहस्रशः ॥ ४
संशप्तकेषु पार्थश्च कौरवेषु वृकोदरः ।
पाञ्चालेषु तथा कर्णः क्षयं चकुर्महारथाः ॥ ५

40

1 ") S K_{2.4} B_{1.4} D_{1.4.6.7} च पाञ्चाल्यं (S₂ K_{2.4} D_{1.4} 'ल्य'; D_{1.4.6} 'लं'); V₁ B_{2.5} D_{2.5} S (except T₂) सपाञ्चालं (M₁ 'ल'). — ") K_{2.4} D_{1.4} D_{2.5} चेदिकैक्यं ('के')यसंवृतं; D_{1.4} D_{2.5} 'केक्यसंवृत'; G₁ 'केसरसंवृतं' (sic). — ") B₂ D₂ स्वयं रुद्धो; D_{1.4} तु संकुद्रो; D₂ सुसंकुद्रो (for स्वयं रुद्धा). T_{1.5} G M सेनापतिः (M₁ 'ति') स्वयं रुद्धो; T₂ सतः सेनापतिः रुद्धो. — D₂ om. (hapl.) 1⁴-2⁴. — ") V₁ D_{1.4} D₂ वारयामास (for वार). S K_{2.4} सैनिकैः (for सायकैः).

2 D₂ om. 2⁴ (cf. v. 1. 1). — ") B₂ D₂ T₂ G₁ ततश्च. S K₂ देवकारुणान्; S चेदिकारुणान्. — ") B_{1.2.4} D_{2.4.7} समरे (for संकुद्रो).

3 B₂ om. 3⁴. — ") T_{1.5} G तु तं (for ततः). — ") K₁ D₁ G₁ रथमुत्तमं; K₄ D₂ 'सत्तमः'. — ") K₁ कौरवे. — ") S K_{2.4} कक्षम्; D₂ कक्षेषु. D_{1.4} D_{2.5} जग्रे. D_{1.4} वृहन्निरिव (for इव ज्वलन्). B₂ om. from मग्नि up to कौरवे (in 5⁴).

4 B₂ om. 4 (cf. v. 1. 3). — ") S₂ D₁ पञ्चालान्. K₂ D_{1.4} D_{2.4.5} कैकयांस्तथा. T₂ तदा (for तथा). — ") S स (G₂ M₂ स) जघान (for निज).

5 B₂ om. up to कौरवे (in 5⁴) (cf. v. 1. 3). — ") Some MSS. संशप्तकेषु. K_{2.4} B₄ पार्थस्य; V₁ D_{1.4} D_{2.5} D_{1.5} वै पार्थः (D₁ 'र्थ'); S पार्थस्तु. — ") B₄ ततस्ततः (for वृकोदरः). — S K_{1.3} om. 5⁴. — ") V₁ B₂ D_{1.4} D_{2.4.7} पञ्चालेषु. B₄ ततः (for तथा). — ") G₂ चक्रे. D₂

ते क्षत्रिया दह्यमानास्त्रिभिस्तैः पावकोपमैः ।
जग्मुर्विनाशं समरे राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ६
ततो दुर्योधनः क्रुद्रो नकुलं नवभिः शरैः ।
विज्याध भरतश्रेष्ठ चतुरश्रास्य वाजिनः ॥ ७
ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो जनाधिपः ।
क्षुरेण सहदेवस्य ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ८
नकुलस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रं त्रिसप्तभिः ।
जघान समरे राजन्सहदेवश्च पञ्चभिः ॥ ९
तावुभौ भरतश्रेष्ठौ श्रेष्ठौ सर्वधनुष्मताम् ।
विज्याधोरसि संक्रुद्धः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
ततोऽपराम्यां भल्लाभ्यां धनुषी समकुन्तत ।

महारथं. T₂ G_{1.5} क्षयकाले यथाश्रयः.

6 ") B₂ च (for तैः). D₂ पावकोत्तमैः. — ") S विनाशमगमंस्तीर्णं. — ") K₁ संमन्त्रिते. V₁ राजन्दुर्मन्त्रितेन ते.

7 ") M₁ om. from ततो up to क्षुरेण (in 8⁴). B₂ राजा (for क्रुद्रो). — ") K₂ V₁ B_{1.2.4} D_{1.4.5.6} नवभिर्नकुलं (by transp.); B₂ नवभिर्निश्चितैः. D_{1.4} D_{2.5} शनैः (for शरैः). — After 7⁴, D₂ reads 9⁴, repeating it in its proper place and om. 7⁴-8⁴. — ") B₂ G₁ M₁ भरतश्रेष्ठश्च. — ") S (M₁ om.) चतुर्भिस्त (T_{1.5} 'श्चा')स्य.

8 M₁ om. up to क्षुरेण (in 8⁴); D₂ om. 8⁴ (cf. v. 1. 7). — ") S (M₁ om.) परम् (for पुनर). — ") K₂ V₁ B_{1.4.5} D (D₂ om.) T G₂ M (M₁ om.) जनाधिपः; B₂ नराधिपः; B₂ जनेश्वरः. — ") K₄ T₂ कायुर्कं (for काञ्चनम्).

9 ") S K_{1.2.4} च (for तु). M₁ क्रुद्धं. — K₂ om. (hapl.) 9⁴-10⁴. — ") B₂ D₂ G_{1.2} च (G_{1.2} तु) सप्तभिः; D₁ त्रिसप्तभिः; D₂ त्रिभिः शरैः; T₂ त्रिभिस्त्रिभिः. — D₂ reads 9⁴ for the first time after 7⁴. — ") S आजघान शृशं राजन्. — ") B₁ सहदेवं. D₁ तु (for च). B_{2.5} D₂ सप्तभिः (for पञ्चभिः).

10 K₂ om. 10⁴ (cf. v. 1. 9). B₂ om. (hapl.) 10-11. — ") V₁ D_{1.4} D₁ T₂ भरतश्रेष्ठः (V₁ 'ष्ट'). — ") B_{1.5} D_{2.4.7} ज्येष्ठौ; D_{1.4} om.; M श्रेष्ठः. — ") D₁ om. one पञ्चभिः.

11 B₂ om. 11 (cf. v. 1. 10). — ") G₁ फलाभ्यां

यमयोः प्रहसत्राजन्विष्याधैव च सप्तभिः ॥ ११

तावन्ये धनुषी श्रेष्ठे शक्रचापनिभे शुभे ।

प्रगृह्य रेजतुः शूरो देवपुत्रसमौ युधि ॥ १२

ततस्तौ रभसौ युद्धे आतरौ आतरं नृप ।

शरैर्वर्षतुर्धौ रैर्महामेधौ यथाचलम् ॥ १३

ततः क्रुद्धो महाराज तव पुत्रो महारथः ।

पाण्डुपुत्रौ महेष्वासौ वारयामास पत्रिभिः ॥ १४

धनुर्मण्डलमेवास्य दृश्यते युधि भारत ।

सायकाश्चैव दृश्यन्ते निश्चरन्तः समन्ततः ॥ १५

तस्य सायकसंछन्नौ चकाशेतां च पाण्डवौ ।

मेघच्छन्नौ यथा व्योम्नि चन्द्रसूर्यौ हतप्रभौ ॥ १६

ते तु बाणा महाराज हेमपुङ्खाः शिलाशिताः ।

आच्छादयन्दिशः सर्वाः सूर्यस्त्वेवांशवस्तदा ॥ १७

बाणभूते ततस्तस्मिन्संछन्ने च नमस्तले ।

यमाभ्यां ददृशे रूपं कालान्तकयमोपमम् ॥ १८

पराक्रमं तु तं दृष्ट्वा तव सूनोर्महारथाः ।

C. 8. 2708
B. 8. 16. 17
K. 8. 31. 17

(for मद्भाभ्यां). — ^१) K₁ D₁ समहन्ततः; D₁ समलङ्घते (for 'हन्तत'). G₂ दृष्टुञ्जस्य चाच्छिन्नत्. — G₂ om. 11^c-32^d. — ^२) K₃ B (B₂ om.) D₂-4.7 सहसा; D₁ समरे (for प्रहसन्). S (G₂ om.) यमयोः प्रसभं वी(T₁ वी)रो. — ^३) K₃ D₃ T₃ [अ]यः; V₁ B (B₂ om.) D₁ D₁ D₁-5.7 च; D₆ स; T₁ G₁ M [आ]शु (for [ए]व). K₃ D₁ D₃ S (G₂ om.) त्रिमिस्त्रिभिः; V₁ B (B₂ om.) D₁ D₁-5.7 त्रिसप्तभिः (for च स^१).

12 G₂ om. 12 (cf. v. l. 11). — ^१) D₁ D₁ 5 श्रेष्ठ; S (except T₂; G₂ om.) सृष्टे (for श्रेष्ठे). — ^२) M₂ 4 शत- (for शक्र). D₁ क्षणे; S (G₂ om.) तदा (T₁ 'था') (for शुभे). — ^३) D₁ वीरौ (for शूरो). — ^४) T₂ देवप्रसिसमौ. D₁ देवपुत्रौ महारथौ.

13 G₂ om. 13 (cf. v. l. 11). — ^१) T₁ रभसाद्; M₁ रभसौ. — ^२) K₃ क्षयं; B₁ D₂ 4.7 T₂ युधि; D₁ D₃ G₂ M नृपं. — ^३) Ś₁ K₃ V₁ B D (except D₁ D₂) G₁ बवृषतुर. — ^४) Ś₁ K₁ 2.4 B₁ महा(K₁ सह)मेघै-
रिवाचलं; D₆ भसमानौ महाबलौ; S (G₂ om.) तोयदाविष
पर्वतं.

14 G₂ om. 14 (cf. v. l. 11). — ^१) G₁ सप्तभिः (for पत्रिभिः).

15 G₂ om. 15 (cf. v. l. 11). — ^१) D₆ Ś (G₂ om.) दृश्यते. — ^२) D₁ D₁ 2.5 सायकांशः; D₁ तावकाश्. V₁ B₁ D₁ D₁ D₁ 2.5 M₂-4 च न्यदृश्यते (D₂ 'ते'); B₁ चापि दृश्यते; T₁ G₁ M₁ चाप्य(T₂ 'स्य')दृश्यते (T₂ 'ते') (for चैव दृश्यन्ते). D₆ सायका न न्यदृश्यते. — ^३) B₂ D₃ T₁ G₁ निःसरतः; D₁ निश्चरतः; D₂ निःशरतः (for निश्चरन्तः). T₂ G₁ M ततस्ततः (for समन्ततः).

16 G₂ om. 16 (cf. v. l. 11). B₂ om. 16^{ab}. B₁ Bom. and Cal. ed. om. 16^a-17^b. — ^१)

Ś₂ K₂ 4 सायकसंछिन्नौ (Ś₂ 'न्ना'). — ^२) K₃ V₁ B₁ 2.4 D₂ 2.6-8 चकासेते; D₁ D₁ 4.5 चकासाते; D₁ प्रकाशते. V₁ B₁ 2.4 D₁ D₁ 5 न (for च). S (G₂ om.) साद्रेयौ न विरेजतुः. — ^३) V₁ मेघच्छन्ने. — ^४) Ś₁ K₁ 2.4 प्रभातौ; B₁ D₁ कृतप्रभौ; B₂ तथाप्रभौ; T₁ G₁ M कृतप्रभौ; T₁ G₂ गतप्रभौ (for हतप्रभौ). B₂ 4 D₁ चन्द्रसूर्यकृतप्रभौ.

17 G₂ om. 17 (cf. v. l. 11). B₂ om. 17^{ab} (cf. v. l. 16). — ^१) D₁ S (G₂ om.) स्वर्णपुङ्खाः (for हेम^१). — ^२) K₃ T₁ दश दिवाः (for दिशः सर्वाः). — ^३) K₃ B₂ 4 D₁ D₁ [अं]शवो यथा; B₂ D₂-4 [अं]शवस्तथा; D₁ D₁ 4 गमस्तथा; S (G₂ om.) सरीचयः.

18 G₂ om. 18 (cf. v. l. 11). — ^१) K₁ शीतशूले (for बाण^१). Ś₂ K₁ 4 तदा (for ततस्). — ^२) M₂ 4 संछिन्ने च. B₁ यथानले; T₁ G₂ नमस्तले. T₂ संछिन्ने नमसः स्थले; G₁ छिन्ने च नमसः स्थले. — After 18^{ab}, D₁ ins.:

508* नकुलः सहदेवश्च क्रोधं तीव्रं समास्थितौ ।

तां बाणवृष्टिं राजस्तु शरैः शतसहस्रभिः (sic) ।

छादयामासतुरुमौ बाणौघैस्तनयं तव ।

ततस्तयोर्महाराज संजतोरनिशं शरान् ।

— ^१) B₂ 5 D₁ D₁ D₁ 5-7 यमयोः; S (G₂ om.) राजस्तु (for यमाभ्यां). K₃ D₃ दृश्यते (for दृश्ये).

19 G₂ om. 19 (cf. v. l. 11). — ^१) Ś₂ तद् (for तं). D₁ विक्रमं तु तयोर्दृष्ट्वा. — ^२) B₁ तस्य (for तव). D₁ पुत्रोर (for सूनोर). K₁ 4 D₃ महारथौ; D₁ M₁ 'रथः'. — After 19^{ab}, D₁ ins.:

509* क्रोधमास्थाय परमं निःशस्त्रं ययोरगः ।

बाणान्धकारं ससृजे तव पुत्रस्योसदा ।

— ^१) K₁ सुसुप्तः; D₁ D₂ 8 (marg.) T₂ G₁ 2 इवांसिः;

C. 8. 2708
B. 8. 26. 18
K. 8. 31. 19

मृत्योरुपान्तिकं प्राप्तौ माद्रीपुत्रौ स मेनिरे ॥ १९
ततः सेनापती राजन्पाण्डवस्य महात्मनः ।
पार्षतः प्रययौ तत्र यत्र राजा सुयोधनः ॥ २०
माद्रीपुत्रौ ततः शूरो व्यतिक्रम्य महारथौ ।
धृष्टद्युम्नस्तव सुतं ताडयामास सायकैः ॥ २१
तमविध्यदमेयात्मा तव पुत्रोऽत्यमर्षणः ।
पाञ्चाल्यं पञ्चविंशत्या ग्रहस्य पुरुषर्षभ ॥ २२
ततः पुनरमेयात्मा पुत्रस्ते पृथिवीपते ।
विद्धा ननाद पाञ्चाल्यं षष्ठ्या पञ्चभिरेव च ॥ २३
अथास्य सशरं चापं हस्तावापं च मारिष ।

M₁ उपान्तिकं. V₁ नूनं (for प्राप्तौ). — ^a) K₁ D₂ स; D₃ दु; S (G₂ om.) हि (for स).
20 G₂ om. 20 (cf. v. l. 11). — ^a) D₃ सेनापतिस्ततो (by transp.). — ^b) S (G₂ om.) पाण्डवानां. S₁ K₈ V₁ B D₁ D₁ D₁ 3-4-7 S (G₂ om.) महारथः (for 'स्मनः'). — ^c) S (G₂ om.) राजन् (for तत्र). — ^d) M यतो (for यत्र).

21 G₂ om. 21 (cf. v. l. 11). — ^b) D₁ महारथः; D₃ (before corr. as in text) 'रथाः. — ^d) B D₂ 4-7-8 वारयामास; D₁ S (G₂ om.) पीड' (for ताड'). D₃ T₁ संयुगे (for सायकैः).

22 G₂ om. 22 (cf. v. l. 11). — ^a) M₃ तव (for तम्). — ^b) S₁ B₁-4 D₁ D₂-4-6-8 T₂ हि; K₈ V₁ B₃ D₁ D₁ 3 [S] ति (for स्ति). — ^c) T₁ 2 G₁ M पांचालं (T₂ 'लि). — ^d) K₈ V₁ B (except B₃) D₁ D₁ D₂ 2-3-6-8 पुरुषर्षभः (D₃ 'र्षभ'); T₂ 'घोत्तमः. T₁ 3 G₁ 3 M प्रसङ्ग पुरुषोत्तमः.

23 G₂ om. 23 (cf. v. l. 11). S K₁ 2 om. 23^{ab}. — ^b) T₂ G₁ M पुत्रं. K₂ 4 B D₂-4-6-8 तव पुत्रो ह्य- (K₃ 'त्रोप्य'; K₄ B₃ D₃ 'त्रोप्य'मर्षणः (K₄ 'र्ष') (= 22^d). — ^c) G₁ M पांचाल्यः. — ^d) D₃ सप्तभिर् (for पञ्च). V₁ B₃ आहवे (for एव च).

24 G₂ om. 24 (cf. v. l. 11). — ^a) S K₁ 2-4 अत्यतः; K₈ B₁ D₂ 4-7 तयास्य. K₁ समरं; D₁ समरे (for सशरं). — ^b) D₃ हस्तावापश्च. T₁ 3 G₁ 3 M मुष्टिदेसे विशां पते; T₂ 'मुष्टिदय विशां पते. — ^d) D₂ 6 G₁ राजंश्च (for राजा).

25 G₂ om. 25 (cf. v. l. 11). — ^b) G₁ पांचालः. S

धुरप्रेण सुतीक्ष्णेन राजा चिच्छेद संयुगे ॥ २४
तदपास्य धनुश्छिन्नं पाञ्चाल्यः शत्रुकर्शनः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भारसहं नवम् ॥ २५
प्रज्वलन्निव वेगेन संरम्भाद्बुधिरिक्षणः ।
अशोमत महेष्वासो धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ २६
स पञ्चदश नाराचाञ्चसतः पद्मगानिव ।
जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं धृष्टद्युम्नो व्यवासृजत् ॥ २७
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा राज्ञः शिलाशिताः ।
विविशुर्वसुधां वेगात्कङ्कवर्हिणवांससः ॥ २८
सोऽतिविद्धो महाराज पुत्रस्तेऽतिव्यराजत ।

K₁ 2-4 V₁ B (except B₁) D₁ D₂ शत्रुकर्षणः. — ^a) V₁ अन्यत्. S K D₁ D₂ आदाय (for आदत्त). D₂ 6 अन्यं च जगृहे राजन्. — B₃ om. (hapl.) 25^d-26^a. — ^d) S₂ K₁ वनं; K₈ D₂ 6-8 दहं (for नवम्).

26 G₂ om. 26 (cf. v. l. 11). B₃ om. 26^a (cf. v. l. 25). — ^a) K₂ प्रज्वालन्. V₁ D₂ 6 रोपेण; B₂ D₁ D₂ कोपेन (for वेगेन). S (G₂ om.) क्रोधाद्बुधिररक्ताक्षः (G₁ 'क्ष'). — ^b) S₂ रुक्षिरिक्षणैः; D₂ क्षुभिदेणः (sio); S (G₂ om.) प्रज्वलन्निव. — ^d) K₄ व्यवासृजत्; T₂ M कृतव्रणः; T₃ G₃ 'क्षणं; G₁ 'क्षमः (for 'व्रणः).

27 G₂ om. 27 (cf. v. l. 11). — ^b) B₁ 4 D₁ T₁ M₁ 4 असंतः; G₁ असता. B₁ 4 इव पद्मगान् (by transp.). — K₄ om. 27^{ad}. — ^c) S₂ K₁ V₁ B₁ D₁ D₁ 3-4-7 T₁ M भरतश्रेष्ठ (K₁ 'ष्ठ'). — ^d) V₁ B₂ D₁ D₂ T₁ 2 G₁ व्यपासृजत्; B₁ व्यराजत; D₂ 7 [S] त्यपासृजत्; D₂ 8 T₂ G₃ M₁ [S] व्यवा; M₂-4 व्यसर्ज (M₃ 'संज') यत्.

28 G₂ om. 28 (cf. v. l. 11). — ^a) S₂ हेमविकृतं (for 'विकृतं'). K₈ B₃ ते हेमवर्ण (B₃ 'र्ष') विकृतं. — ^b) K₂ B₁ D₁ D₂ T₁ छित्त्वा (for भित्त्वा). K₁ राज्ञा; V₁ B₃ D₁ D₁ 5-6 T₂ G₃ राजन्. K₁ T₂ G₁ 3 शिलीमुखाः; K₄ शिताः शिताः (for शिलाशिताः). — ^c) K₂ शिविचुद (for विविचुद). D₁ S (G₂ om.) धरणीं (for वंसुधां). — ^d) D₃ कंकवर्हिणवांससः.

29 G₂ om. 29 (cf. v. l. 11). — ^a) D₃ सोपि विद्धो, T₂ महाराजः. — ^b) S₂ व्यतिराजत; K₈ D₃ [S] ति (D₃ 'मि') व्यरोचत; V₁ [S] ति व्यवासृजत् (sio); B₁ [S] च विशां पते; D₁ [S] निव्यराजत (for स्ति). B₃ S पुत्रस्तव विराज (B₃ T₂ 'शां प'ते; D₂ 6 कलासशिलारोपमः. — ^c) D₃

वसन्ते पुष्पशबलः सपुष्प इव किंशुकः ॥ २९
 स छिन्नवर्मा नाराचैः ग्रहारेर्ज्जरच्छविः ।
 धृष्टद्युम्नस्य भलेन कुद्वश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ३०
 अथैनं छिन्नधन्वानं त्वरमाणो महीपतिः ।
 सायकैर्दशमी राजन्ध्रुवोर्मध्ये समार्दयत् ॥ ३१
 तस्य तेऽशोभयन्वक्रं कर्मारपरिमार्जिताः ।
 प्रफुल्लं चम्पकं यद्वज्रमरा मधुलिप्सवः ॥ ३२
 तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महामनाः ।
 अन्यदादत्त वेगेन धनुर्मल्लांश्च षोडश ॥ ३३
 ततो दुर्योधनस्याश्वान्दत्त्वा स्रुतं च पञ्चभिः ।

धनुश्चिच्छेद भलेन जातरूपपरिष्कृतम् ॥ ३४
 रथं सोपस्करं छत्रं शक्तिं खड्गं गदां ध्वजम् ।
 भलैश्चिच्छेद नवभिः पुत्रस्य तव पार्षतः ॥ ३५
 तपनीयाङ्गदं चित्रं नागं मणिमयं शुभम् ।
 ध्वजं कुरुपतेऽस्त्रिभं ददृशुः सर्वपार्थिवाः ॥ ३६
 दुर्योधनं तु विरथं छिन्नसर्वायुधं रणे ।
 आतरः पर्यरक्षन्त सोदर्या भरतर्षभ ॥ ३७
 तमारोप्य रथे राजन्दण्डधारो जनाधिपम् ।
 अपोवाह च संभ्रान्तो धृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ॥ ३८
 कर्णस्तु सात्यकिं जित्वा राजगृद्धी महाबलः ।

C. B. 2728
 B. B. 36. 37
 K. B. 51. 39

पुष्पविरलः; Ds पत्रविरलः. T₃ G₃ पुष्पवहुलः. B (except B₅) D₃. 4. 7 वसंतकाले सुमहात्. — ^a) S₁ K₃ B₁. 4 सुपुष्पः; K₃ सपत्रः; B₂. 3 D₃. 4. 7 प्रफुल्लः; D₃ वसंता (sio). S (G₂ om.) यथा स्वात्किंशुको महान्.

30 G₂ om. 30 (cf. v. l. 11). — ^a) K₁ T G₂ M₃-4 संछि (T₁ 'छ') नवर्मा; K₃ V₁ B (except B₅) D₁ D₁. 2. 5. 6. 8 स भिन्नव (D₁. 5 'म') मां; G₁ उत्सन्न (for स छिन्न). B (except B₅) D₁ D₁. 3-5. 7 नाराच- (D₁ 'व्या-'); T₂ G₁ पुत्रस्ते (for नाराचैः). — ^b) T₂ G₁ नाराचैर् (for ग्रहारेर्). V₁ B D₁ D₁. 3-5. 7 T₂ जलं (T₂ 'ज्ञ-') रीकृतः; T₁ M₁ शर्शरच्छविः; G₁ शर्शरीकृतः. — ^c) K₃ धृष्टद्युम्नस्य. G₁ फलेन.

31 G₂ om. 31 (cf. v. l. 11). — ^a) D₂ त्वरमाणं विशां पते. — D₂ om. 31st. — ^b) D₂ मूप; M₁ राजा (for राजन्). — ^c) K₃ B₁ D₁ S (G₂ om.) समर्पयत्; V₁ B₂-5 D₁ D₁. 3-5. 7 समर्पयत्; D₂ समार्दयत्; D₃ समर्दयत् (for समा). — D₂ ins. after 31: D₂ after 31st;

510* विव्याध विविधैर्बाणैः कालान्तकयमोपमैः ।

[D₂ निक्षिपेत् (for विविधैर्).]

32 G₂ om. 32 (cf. v. l. 11). — ^a) K₁ कंदारः; D₁ ममार- (sio); G₁ नाराचाः (for कर्मार-). B₂ परिवर्जिताः; D₂ परिमार्जितं. — D₂ om. 32nd-33rd. — ^b) K₃ प्रोत्फुल्लः; D₁ प्रफुल्लः; T G₂ M सु (T₁ सं) फुल्लं. V₁ B (except B₅) D (D₃ om.) S (G₂ om.) पंकजं (for चम्पकं). D₁. 5 यज्ञ (for यद्वद्).

33 D₂ om. 33 (cf. v. l. 32). — ^a) D₂ T₂ महारथः; G₁ 'स्मनः' (for 'मनाः'). — ^b) D₂. 6 अथान्यदनुवादाय. — ^c) D₁ मल्लैश्च. D₂. 6 मल्लांश्च तु षोडश.

34 ^a) K₃ तथा (for ततो). K₁ [अ] नं. — ^b) G₁ फलेन. — ^c) D₂ जातरूपपरिष्कृतं.

35 ^a) S₂ सोपस्करः; D₁ सोपस्करं; M₁ चोपं; M₃-4 चाव. D₁ शुभं (for छत्रं). — ^b) V₁ D₁ ध्वजं नागविभूषितं. — ^c) G₁ फलैश्च. S₁ K₃ B D S दक्षमिः (for नवभिः). — ^d) K₃ G₂ तव पुत्रस्य (by transp.). B₁ भारतः; D₁ D₃ पार्षत.

36 ^a) V₁ M₁ तपनीयाङ्गदश्च. — ^b) K₃ शुभं (sio) (for शुभम्). — ^c) B₂ ध्वजैः. K₃ V₁ कुरुपते.

37 ^a) D₂. 8 च (for तु). D₂ समरे (for विरथं). — ^b) V₁ B₂. 5 D₁ D₁. 2. 5. 6. 7 T₁. 3 G M छिन्नवर्मायुधं (for 'सर्वायुधं'). T₂ छिन्नवर्मायुधध्वजं. — G₂ om. 37th. — ^c) T₁. 3 G₁. 8 आतरः. V₁ पर्यरक्षन्तः; T₁ M समवे (M₁ 'वे') क्षन्तः; T₂. 3 G₂ समुदैक्षन्तः; G₁ स्वमवेक्षन्तः. — ^d) K₃ B (except B₅) D₂-4. 6-8 S (G₂ om.) सोदरा. T₁ भरतर्षभाः.

38 ^a) B₂ D₁ D₁. 5 रथं; T₂ रथी (for रथे). G₁ स्रुतं (for राजन्). — ^b) D₁ S (except T₃) कुद्वधारो (for दृष्ट). — V₁ D₁ D₁ D₃ T₁. 3 G₁. 3 M जनाधिपं (V₁ 'पः'; T₁ 'प'); B₂. 4 D₂. 4. 7 T₃ G₂ जनाधिप (B₂ 'पः'). — ^c) V₁ B₂ D₁ D₁. 5 S रणादाहुः; D₁ रथात्तर्णः; D₂. 6 सुसंपन्नो (D₂ 'यातो') (for च संभ्रान्तो). K₃. 4 B₂. 3 D₂ अपोवाह (K₃ 'वः'; B₂ 'त') संभ्रान्तो; B₁. 4 D₂. 4. 7 अपाहर- (B₁. 4 'वह') दसंभ्रान्तो. — After 38, S ins. an addl. colophon [Adhy. name: T₂ M₁ दुर्योधनपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): T₁. 3 G 54; T₂ M 53].

39 Before 39, S (except M₁) ins. संजयः. — ^a) D₂. 8 च (for तु). T₁. 3 G₂ M₃. 4 हित्वा; T₂ G₂ भित्त्वा; G₁ M₁. 5 हत्वा (for जित्वा). — ^b) K₁ राजगृद्धे; K₃ 'गृद्धी'; K₄ 'ग्रद्धी'; T G राज (T₂ 'ज्य') गृधुर (G₂ 'सुस'); G₃ राजगृद्धी. T G असर्वगः (G₂ 'जं') (for महाबलः).

C. E. 2729
B. S. 36. 38
K. S. 51. 39

द्रोणहन्तारमुप्रेषुं ससारामिमुखं रणे ॥ ३९
तं पृष्ठतोऽभ्ययात्तूर्णं शैनेयो वितुदञ्जरैः ।
वारणं जघनोपान्ते विषाणाम्यामिव द्विपः ॥ ४०
स भारत महानासीद्योधानां सुमहात्मनाम् ।
कर्णपार्षतयोर्मध्ये त्वदीयानां महारणः ॥ ४१
न पाण्डवानां नास्माकं योधः कश्चित्पराङ्मुखः ।
प्रत्यदृश्यत यत्कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ॥ ४२
तस्मिन्क्षणे नरश्रेष्ठ गजवाजिनरक्षयः ।
प्रादुरासीदुभयतो राजन्मध्यगतेऽहनि ॥ ४३

— *) Ks प्राणहन्तारम्; Gs द्रोणं हन्तारम्. Ss ३० सं; Ss उप्रेषुं; Ks उप्रेषुं; Ks ३० सं; Bs Ds Ms उप्रेषुः (Ds 'पु'); Gs उप्रेषु. — *) Ks V1 B (except Bs) Ds Dn1 Ds ३-५.१.३ S [म]मिमुखो; Ds 'मुखे' (for 'मुखं'). Ds ० स्थितः (Ds 'तं'); T G वली (for रणे).

40 *) Ss Ks १.२.३ स; V1 त्व- (for तं). Ss दृष्टो (sic) (for पृष्ठो). Bs S [S]न्व (Bs 'भ्य')यात्तूर्णः (for अभ्ययात्तूर्ण). Ks तं दृष्टामिमयात्तूर्ण. — *) Ks Dn1 Ds [S]पि तुदन्; V1 न्यहनन्; Bs विहनन्; Bs M [S]मि (Bs 'भ्य')हनन्; T G [S]मिहतः (for वितुदन्). Ss क्षतैः (for सारैः). — *) Ks Ds ३ वारणो (Ks 'जे'). Ds जघनोपान्तं (sic); T G जघने निगन्; M जघने मत्तं; Gs ० जघनोपान्ते (as in text). — *) Ds द्विपं. Ts दंताभ्यामिव वारणः.

41 *) Ts ३ Gs पुरोगाणां; Ms ३ पुरा नासीद् (for महानां). — *) Ts ३ Gs राज्ञां च; M1 यौधानां. Ms ३ यक्षदासीन्महात्मनां. — *) M1 कथं (for कर्ण-). Ts ३ Gs M युद्धे (for मध्ये). — *) S संकुक्षानां (for त्वदीयानां). V1 Ds महारणः; Ds Ts ३ Gs M1 'रणे' (M1 'जं').

42 *) Ks Ts ३ नास्माकं; Ds नास्मानां. — *) Ds योधः; M योधः. Ks M1 पराङ्मुखं. Ts ३ Gs कश्चित्पराङ्मुखः. — *) V1 Ds १ प्रत्यदृश्यतः; Bs अदृश्यत यदा; Ds प्रत्यदृश्यतः; Ds 'दृश्येत यत्'. Ts G प्रा (Gs प्र)दृश्येत ततः कर्णं (Gs 'जं'). — *) V1 पाण्डवांसु; Bs Ds Ds १ पाण्डवांसु; Gs M पाण्डालं (M1 'का').

43 *) Bs कश्चिन्. Ts रणे (for क्षणे). Ds नरश्रेष्ठः. — *) Ss Ks ३ गजवाजिनरक्षयः; Ks V1 B (except Bs) Dn1 Ds ३-५.१.३ जनक्षयः (Ks 'वं'); T G नरवाजिनरक्षयः (T1 'वं'); Ms ३ नरवाजिनरक्षयः. — *) V1 B (except Bs) Ds Ds ३-५.१.३ Ts ३ G M1 ३ मध्य (Gs ३ M1 'ज्ये')गते (Gs 'तो'). Ks दिने (for अहनि).

44 *) Bs ३ Ds Ds ३-५.१.३ पाण्डालात्. Ds च (for

पाञ्चालास्तु महाराज त्वरिता विजिगीषवः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्कर्णं पतत्रिण इव द्रुमम् ॥ ४४
तेषामाधिरथिः क्रुद्धो यतमानान्मनस्विनः ।
विचिन्वन्नेव बाणाग्रैः समासादयदग्रतः ॥ ४५
व्याघ्रकेतुं सुशर्माणं शङ्कुं चोग्रं धनंजयम् ।
शङ्कुं च रोचमानं च सिंहसेनं च दुर्जयम् ॥ ४६
ते वीरा रथवेगेन परिवर्तुर्नरोत्तमम् ।
सृजन्तं सायकान्क्रुद्धं कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४७
युध्यमानास्तु ताञ्शूरान्मनुजेन्द्रः प्रतापवान् ।

तु). — *) B1 ३ Ds ३-५.१.३ ते सर्वे (for सर्वतो). Ds [S]मिद्रवन्. Dn1 कर्णः. — *) Ks [उ]रगं (for द्रुमम्).

45 *) Ds ३-५.१.३ तांस्तथा (for तेषाम्). Ss Ks Bs आधिरथिः; V1 B1 Ds ३ (before corr.) अधिरथिः; Ts ३ Gs ३ आधिरथिः. — *) B1 मनस्विनां; Dn1 तरस्विनः. T G प्रधानान्तरस्विनः. — *) Ks ३ B1 ३-५.१.३ Ds Dn1 Ds ३-५.१.३ T Gs ३ M विचि (Ks 'च')न्वन्नेव; V1 'न्वन्नेव; Bs विचिन्वन्नेव; Ds विमिदुक्षेव; Ds विनिग्नन्नेव; Ds विचिन्वन्ति च; Gs स्वचिन्वन्नेव. Ks B1 ३-५.१.३ Ds ३-५.१.३ बाणौघैः; Ds Ds ३ बाणाग्रैः; Ts Gs तान्बाणैः. — *) B1 समासाद्य तद्. Ks V1 Ds ३-५.१.३ अग्र (Ds 'ज्य')गान्; Bs अग्रगः; Ds आग्रहात्. Ds त्वरमाणा महारथाः.

46 *) Dn1 S व्याघ्रकेतुः. Dn1 Ts ३ G M सुव (T1 'ध-'; Ts Gs 'क्ष')र्माणं च; Ds सुवर्माणं; Ds सुवर्माणं; Ts सुपर्वा च (for सुशर्माणं). — *) Ss Ks ३ Bs शङ्कुं (Ks Bs 'क्ष'); Ks V1 B1 ३-५.१.३ Ds Dn1 Ds ३-५.१.३ चित्रं; Ds शङ्कुः; Ds सह (for शङ्कुं). Ks V1 B Ds Ds ३-५.१.३ चोग्रायुधं जयं (V1 Bs सनं); Dn1 चोग्रायुधो जयः; Ds ३ चै (Ds च)ग्रायुधं जयं. S शुकशिरायायुधः क्रुद्धः. — S Ks ३ om. (hapl.) 46^{ed}. — *) Ks Ds चक्रं; Bs Ds शुकं (for शुकं). V1 तु (for the first च). Bs तथाग्रयानं; Ds Ds ३ तयोऽग्रसेनं (for च रोचमानं). Dn1 चक्रश्च रोचमानश्च; S दुर्जयो रोचमानश्च (Ms ३ 'नक्षेत्र'). — *) Ks सिंहसेनं. Bs सुदुर्जयं. Dn1 S सिं (Ts Gs स)हसेनस्तथाष्टमः (Dn1 सुदुर्जयः).

47 *) B (except Bs) Ds ३-५.१.३ रथमार्गेण (for 'वेगेन'). S महता रथवेगेन. — *) Bs Ts परिवर्तु (T1 'तु') रथोत्तमं. — *) Ks संजयं; Ds Ts ३ Gs M सृजन्तः. Ds उग्रान्; S तूर्णं (for क्रुद्धं). — *) Ks आहवशोभितं.

48 *) Ts ३ G M यतमानां (Gs ३ 'ना')यः; Ts यतमानात् (for युध्यमानात्). Ts स (for तु). Ks

अष्टाभिरष्टौ राधेयो न्यहननिशितैः शरैः ॥ ४८
 अथापरान्महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
 जघान बहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदः ॥ ४९
 विष्णुं च विष्णुकर्मणं देवापि भद्रमेव च ।
 दण्डं च समरे राजंश्चित्रं चित्रायुधं हरिम् ॥ ५०
 सिंहकेतुं रोचमानं शलभं च महारथम् ।
 निजघान सुसंकुद्धश्चेदीनां च महारथान् ॥ ५१
 तेषामाददतः प्राणानासीदाधिरथैर्वपुः ।
 शोणिताभ्युक्षिताङ्गस्य रुद्रस्येवोर्जितं महत् ॥ ५२
 तत्र भारत कर्णेन मातङ्गास्ताडिताः शरैः ।

सर्वतोऽभ्यद्रवन्भीताः कुर्वन्तो महदाकुलम् ॥ ५३
 निपेतुरुर्व्या समरे कर्णसायकपीडिताः ।
 कुर्वन्तो विविधात्मादान्वज्रनुन्ना इवाचलाः ॥ ५४
 गजवाजिमनुष्यैश्च निपतद्भिः समन्ततः ।
 रथैश्चावगतैर्मार्गे पर्यस्तीर्यत मेदिनी ॥ ५५
 नैव भीष्मो न च द्रोणो नाप्यन्ये युधि तावकाः ।
 चक्रुः स्म तादृशं कर्म यादृशं वै कृतं रणे ॥ ५६
 द्रुतपुत्रेण नागेषु रथेषु च हयेषु च ।
 नरेषु च नरव्याघ्र कृतं स्म कदनं महत् ॥ ५७
 मृगमध्ये यथा सिंहो दृश्यते निर्भयश्चरन् ।

C. 8. 2747
B. 8. 56. 58
K. 8. 51. 56

Ds-1.1 दूरान्; Ks दृष्टा; Bs वीरान् (for शूरान्). — *)
 Ds T1.2 G1.2 M मनुजैर्द्र (T1 'द्रान्). S शितैः शरैः (for
 प्रतापवान्). — § K1.2 Ds om. (hapl.) 48-49. — *)
 V1 राधेयं. — *) Ks.2 B (except Bs) Ds-4.1
 [S]भ्यर्देयन् (for न्यहनन्). S पांचालानहन (T2 M1
 'न्यहन'; G1.2 'नर्देय')द्रणे.

49 § K1.2 Ds om. 49^{ab} (cf. v. l. 48). — *) G1
 परा (for अथ). — *) T1 नरसाहस्रान्. — *) B1.4.5
 योध्यान्; M1.5 योधान्. V1 B (except Bs) D (except
 Dn1 Ds) T G युद्धविशारदान्.

50 *) Ks विश्रुतं; V1 B Dn1 D1.2.5.1 जिष्णुं
 च; Ds विष्णुश्च. § K2 B (except Bs) Dn1
 D1.2-1 जिष्णुक (Ds 'श्च')मार्णं; Ds विश्व'; T1 M विष्णुवमार्णं;
 T2 Gs विष्णु दशमिर्द्र. G1.2 शुक्रं (G2 'क्रश्') च विष्णु
 दशमिर्द्र. — *) Ks.2 Bs D1.5 देवापि (Ds 'पं'); Ds
 देवर्षि. T2 G नाराचैश्च शिलाशितैः. — *) Ks B1-5 Dn1
 D1-2.5.7.8 राजन्समरे (by transp.). V1 Bs दंड (Bs
 'डं')धारं तु समरे; T G दंडचा (G1 'डं' सा; G2 'डसा')रं च
 समरे; M दंडं च राजन्विक्रांते. — *) T2 सुतं (for हरिम्).

51 *) V1 Bs Dn1 D1 रोचमानं सिंहकेतुं. — *) Ds
 शरभं. Bs महारथान्; Dn1 D1.5 'रथः'. — § K1.2 om.
 (hapl.) 51^{ab}. — *) Dn1 तदीयानां; S चेदिकानां (for
 चेदीनां च).

52 *) Ks आधिरथिर्द्र; T2.8 G आतिरथेर्द्र. Ks ययौ
 (for वपुः). — *) Bs युगंते सर्वसूतानि; Dn1 D1.5
 शोणिताभ्युक्षि (D1 m 'ताभ्युक्षि'; Ds 'ताभ्युक्षि')तांगस्य.
 — *) T2 G1.5 रुद्रस्यैव. D1 [ऊ]र्जितं महान्; Ds
 [ऊ]र्जितं वपुः; T G [अ]तिमैरवं; M [आ]तताधिनः (for
 [ऊ]र्जितं महत्). Bs कालस्यैव विधेयतः.

53 *) Ks निहताः; M1 तापिताः (for ताडिताः).
 — *) Ds अभ्यद्रवन् (for अभ्य). Ds राजन् (for
 (for भीताः). — *) Ks Ds M1-4 कुर्वन्तो.

54 *) B1.5 T1 M अपरे; T2 G तु परे (for समरे).
 — *) Ks V1 B D M कर्णसायकताडि (M2.4 'वि')ताः.
 — *) Ks कुर्वन्तो. S रावान् (for नावान्). — *) Ds
 वज्रभिन्नाः; T G 'रुणा' (for 'नुना').

55 *) T2 तु (for च). Ds गजवाजिरथास्यैव. — *)
 T1.2 सहस्रशः; T2 G च सर्वशः (for समन्ततः). — *)
 Ks.2 चा (Ks सा)वगतैर्द्र; Ks Ds चापि तथा; V1 B Dn1
 Dn1 D1-2.1 T1 M चाधि (T1 'ति')रथेर्द्र (Ds 'थ'); Ds
 चतुरगैर्द्र; T2 च द्विरथैर्द्र; T2 G मत्तैर्द्रैर्द्र (for चावगतैर्द्र).
 Ks Dn1 मार्गः; Ks Ds नागैः; T1 M वाणैः; T2 मत्तैः; T2 G
 चैव (for मार्गैः). — *) K1.4 परिकीर्यत; Ks V1 B1 D S
 समासी (Ds 'मती')र्यत.

56 *) Bs Dn1 Ds नैव; Dn1 T G न च. M न भीष्मो
 न च द्रोणो. — *) Ds नान्ये युधि च (for नान्यन्ये
 युधि). Ks मामकाः. — *) Dn1 चक्रुः; D2.6 चक्रुर्वै; T2
 चक्रुः; T2.8 G M चक्रुर्हि (for चक्रुः स्म). — *) G1
 यारकं. V1 च कृतं; S कृतवान् (for वै कृतं).

57 T G transp. 57 and 58. — *) T1.5 G
 द्रुतपुत्रेण; T2 'पुत्रस्तु' (for 'पुत्रेण'). — *) M नरेषु (for
 हयेषु). Ks V1 B D T G हयेषु च रथेषु च. — *)
 M हयेषु (for नरेषु). Ds.4.1 महाराजः; T1.5
 नरव्याघ्रश्च. — *) Ds कृतं सुः; T G चकार; M कृतं हि.

58 T G transp. 57 and 58. — *) M1-4 वृकमध्ये
 (for मृग). T2 सुगाणां मध्यगः सिंहो. — *) T1.5 G M
 निर्भयो दृश्यते (by transp.); T2 निर्भयो वर्तते. — *)
 B (except B1) Ds.4.1 पंचालानां. Ds रथवादान् (for

C. 8. 2749
B. 8. 56. 57
E. 8. 21. 56

पाञ्चालानां तथा मध्ये कर्णोऽचरदभीतवत् ॥ ५८
यथा मृगगणांस्तान्सिंहो द्रावयते दिशः ।
पाञ्चालानां रथत्रातान्कर्णो द्रावयते तथा ॥ ५९
सिंहासं च यथा प्राप्य न जीवन्ति मृगाः क्वचित् ।
तथा कर्णमनुप्राप्य न जीवन्ति महारथाः ॥ ६०
वैश्वानरं यथा दीप्तं दहन्ते प्राप्य वै जनाः ।
कर्णमिना रणे तद्वद्गन्धा भारत सृञ्जयाः ॥ ६१
कर्णेन चेदिष्वेकेन पाञ्चालेषु च भारत ।
विश्राव्य नाम निहता बहवः शूरसंमताः ॥ ६२

तथा मध्ये). — ^a) Dn1 Ds चरद् (for स्व). S
चरन्कर्णो ह (T2 'जोष्य')भीतवत्.

59 ^a) V1 तांस्तान्; T2 इतान् (for त्रस्तान्). Ds यथा
मृगान्सुसंस्तान्. — ^b) Ds कर्णो (for सिंहो). Gs दिशं.
— ^c) Ks V1 B1.5 Ds.2.7 T2 M1 पांचालानां. Dn1 तथा
त्रातान्. — ^d) Ks V1 B2.5 Ds1 Dn1 D1.2-3.7.8
व्यद्रावयत्; B1.2.4 Ds.6 त्रासयते (for द्राव). Ks (sup.
lin. as in text) दिशः; B2 तदा.

60 ^a) T1.2 Gs.2 M1 सिंहं स हि; T2 सिंहस्याभिः
G1 सिंहस्य हि; M2-4 तं सिंहं स (Ms च) (for सिंहस्यं
च). Ca cites सिंहस्यं and प्राप्य (both as in text).
— M2 om. 60^b-61^c. — ^b) Ds1 D1.5 जीवति. — ^c)
Dd1 D1.5 कर्णं (Dd1 'जं')मुखं प्राप्य; T2 'ममिप्राप्य; G1.2
M (Ms om.) 'मनुप्राप्ता. — ^d) S K1.2 [अ]जीवत; Ds
प्रजति; Ds.2.7 जीजिबुदु; T1 देवति. (sic) (for जीवन्ति).
S (Ms om.) स सृञ्जयाः (for महारथाः).

61 M2 om. 61^{ab} (of. v. 1. 60). M1 om. (hapl.)
61. K1 om. 61^{ab}. — ^a) S K2.4 प्राप्तं; B1.2.4
Ds.2.7 प्राप्य (for दीप्तं). B2 वैश्वानरैर्यथा दीप्तैः; S (M1.2
om.) वैश्वानरमुखं प्राप्य. — ^b) Ks V1 B2 Dd1 Dn1
D1.2.5.6.8 प्राप्य दहं (Dd1 D1.5 दहः; Ds मुखं)ति;
B1.2.4 Ds.2.7 प्रतिदहंति (for दहन्ते प्राप्य). B2
प्रत्यहदयंत वै प्रजाः; S (M1.2 om.) दहं (Gs 'ह')ते शलमा
वया. — ^c) B1 वने (for रणे). Dd1 D1.5 दग्धा (for
तद्वद्). S (M1.2 om.) कर्णमिना समरे प्राप्य. — ^d) Dd1
D1.5 तद्वद् (for दग्धा).

62 Ks Ds om. 62. — ^a) Ds चेदिष्वेकेन; Ds
'ष्वेकेय (for 'ष्वेकेन). S चेदिष्वेकेन कर्णेन. — ^b) S2
K1.2.4 पांचालेषु; B1.4 Ds.2.7 पांचालेषु. — ^c) S2 K1.2.4
B2 विश्राव्य नाम; V1 विश्राव्यमानं. B2 [अ]निहता;
Ds निहता; T1.2 G [अ]निहता (Gs 'तं'). T2 M

मम चासीन्मनुष्येन्द्र दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
नैकोऽप्याधिरथेर्जीवन्पाञ्चाल्यो मोक्ष्यते युधि ॥ ६३
पाञ्चालान्विधमन्संख्ये स्रतपुत्रः प्रतापवान् ।
अभ्यधावत संकुद्रो धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ॥ ६४
धृष्टद्युम्नश्च राजानं द्रौपदेयाश्च मारिष ।
परिवदुरमित्रघ्नं शतशश्चापरे जनाः ॥ ६५
शिखण्डी सहदेवश्च नकुलो नाकुलिस्तथा ।
जनमेजयः शिनेर्नप्ता बहवश्च प्रभद्रकाः ॥ ६६
एते पुरोगमा भूत्वा धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ।

आवयंतोय नामानि. — ^a) M2.4 वज्रमुः (for बहवः). V1
शूरसंमताः. Dn1 शूरा वै बहवो नराः; T2 निहताः शूराः
संमत्तः (hypermetric); Ms वज्रमुः शूरसंमताः.

63 ^a) Ds तु (for च). V1 महाराजन्; B Ds.4.6.
मती राजन् (for मनुष्येन्द्र). S मतिर्ममालीद्राजेंद्र. — ^b)
Ds.6 तं दृष्ट्वा कर्णपौरुषं. — ^c) S2 Ks नैकस्य; V1 न चैव;
B2 नैकोय; Dn1 नैको हि; Ds नैकस्य. T2 [अ]तिरथिदु; T2
Gs [अ]तिरथेदु; G1.2 [अ]तिरथो. S जीवेत्. — ^d) K1.2.4
B1 मोक्षते; Dn1 मोक्ष्यते. B2 मोक्ष्यते युधि मारिष;
Ds पांचाल्यो जातु मोक्ष्यते; S पांचालानां महारणे.

64 ^a) S2 K1 पांचाल्यान्; B2.5 Ds पांचालान्. Ks
B2 D1.5 विधमत्; V1 B1.4.5 Dn1 Ds-2.6.7 व्यधमत्.
K1 मध्ये (for संख्ये). S संख्ये (M 'ले') विधम्य (T2
'मध्य') पांचालान्. — ^b) Ks V1 B (except B1) D S
पुनः पुनः (for प्रतापवान्). — After 64^{ab}, V1 B2 Dn1
Ds.2.7 ins.:

511* पाञ्चालानथ निघ्नन्तं कर्णं दृष्ट्वा महारणे ।

[V1 Ds पांचालान्.]

— ^a) Ks V1 B1.5 D1 S अभ्य (V1 'प्य')धावत्सुसंकुद्रो-
— ^b) Ks V1 B2 Dd1 D1.2.6.8 धर्मराजं; B1.4.5 Dn1
Ds-2.7 'राजो; B2 पांडुपुत्रं; S कुंती' (for धर्म'). B4 Dn1
Ds.2.7 युधिष्ठिरः.

65 ^a) V1 धृष्टद्युम्नं. K1.2 V1 B Dn1 Ds.2.6.8 तु
(for च). Ks B Dd1 D1-2.7 राधेयं (for राजानं). — ^b)
S जन्विनः (for मारिष).

66 ^a) B (except B2) S नकुलोन्वे (B1 'पि') च
भूमिपाः. — ^b) Hypermetric. T2 सात्यकिश्च (also
as in text) (for शिनेर्नप्ता). — ^c) S2 बलवत्; M
चेकितानः (for बहवश्च).

67 ^a) Gs ह ते (for एते). G1.2 पुरोगता. T2
भूवन् (for भूत्वा). — ^b) Ks B2 D1 धृष्टद्युम्नश्च. — ^c)

कर्णमस्यन्तमिष्वस्त्रैर्विचेरुर्मितौजसः ॥ ६७
 तांस्तत्राधिरथिः संख्ये चेदिपाश्चालपाण्डवान् ।
 एको बहूनभ्यपतद्गुरुत्मन्याचगानिव ॥ ६८
 भीमसेनस्तु संकुडः कुरुन्मद्रान्सकेकयान् ।
 एकः संख्ये महेष्वासो योधयन्बहुशोभत ॥ ६९

तत्र मर्मसु भीमेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
 प्रपतन्तो हतारोहाः कम्पयन्ति स मेदिनीम् ॥ ७०
 वाजिनश्च हतारोहाः पत्तयश्च गतासवः ।
 शेरते युधि निर्भिन्ना वमन्तो रुधिरं बहु ॥ ७१
 सहस्रशश्च रथिनः पतिताः पतितायुधाः ।

C. 8. 2765
 C. 8. 56. 73
 K. 8. 51. 76

K₄ B₁ Da₁ D_{1.5} अस्यत्. Da₁ D_{1.5} इषुवे (D₁ 'वे') र; Co इष्वस्त्रै (as in text). — ^a) Ś K_{1.2.4} D₂₋₄ G_{1.2} विचेरुः; Dn₁ T₁ विनेरुः; D₈ विचेरुः; T_{2.3} G₈ M ततश्चरुः; Co विचेरु (as in text). T_{2.3} G₈ M₂₋₄ अमितौजसं.

68 ^a) V₁ तत्राधिरथः; B₁ तत्र रथिनः; Dn₁ तथाधिरथिः; T₁ G ताना (T_{2.3} 'न') तिरथिः; M तानाधिरथिनः. Ś₂ मध्ये; G₂ M संख्ये; G₈ संखे (for संख्ये). — ^b) Ś₂ चेदिपंचालपाण्डवान्. — After 68^{ab}, T₂ ins.:

512* सात्यकिं च महाराज नात्यवर्तत संयुगे ।

— ^a) B₈ om. एको बहून्. Da₁ D_{1.5} बहूनभ्यपतद्; T₁ [S] पि तानभ्य (for बहूनभ्य). — ^a) B_{1.3} D_{2.6} गरुडः (for 'स्मान्'). S transp. पञ्चगान् and इव. — After 68, N (Dn₁ om. from line 3 up to 69^{ab}) ins.:

513* तैः कर्णस्याभवद्युद्धं घोररूपं विशां पते ।
 तादृग्यादन्पुरा वृत्तं देवानां दानवैः सह ।
 तान्समेतान्महेष्वासान्शरवर्षौघवर्षिणः ।
 एकोऽभ्यभवदभ्यग्रस्तमांसीव दिवाकरः ।

[(L. 1) D_{2.6} वृषस्य (for कर्णस्य). V₁ मयानकं (for विशां पते). — (L. 2) B_{2.3} D₈ transp. तादृग् and यादृग्. Ś₂ क्षपा; D₂ भवेद् (for पुरा). Ś K B₁₋₃ D₈ अतिभिः; D_{2.6} अक्षुरैः (for दानवैः). — (L. 3) D₈ सर्वान् (for तान्समे). Ś₂ महेष्वासाः. — (L. 4) V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.6.7} [S]भ्य (B₈ 'प्य') हनद्; B₈ [S]लभवद्; B₈ [S]भ्यद्रवद्; Da₁ D_{1.5} [S]लभवद्; D₂ व्यभवद् (for अभ्यभवद्).]

69 Dn₁ om. 69^{ab} (of. v. l. 68). — ^a) Ś K संकुडः; V₁ B₈ D_{2.3} संसके (B₈ 'कः'); Da₁ D_{1.5} राधेये; S कैतियाः. — ^b) Ś K V₁ B D_{2-4.6-8} राधेयं (K₈ V₁ B₈ D_{2.3} 'ये') पाण्डवैः सह; Da₁ D_{1.5} संसके पाण्डवैः सह. — After 69^{ab}, N (D₂ after line 2 of 513*) ins.:

514* सर्वतोऽभ्यहनकुडो यमदण्डनिभैः शरैः ।

बाहीकान्केकयान्मत्स्यान्वासात्मान्मद्रसैन्यवान् ।

[(L. 1) V₁ B₈ Da₁ Dn₁ D_{1.5} कुरुन् (for सर्वतो). Ś K_{1.2.4} कुरुंश्चापवर्षीकुडान् (Ś₁ 'डा'); D₈ कुरुंश्च व्यभक्तुदो (for the prior half). D₈ यमदण्डनिभः. — (L. 2) V₁

B₂₋₃ D_{4.6.7} बाहीकान् (for बाहीकान्). K₈ Dn₁ D_{1.5} केकयान्. Ś K_{2.4} वसावीन्; K₁ उत्तो (sic); V₁ Da₁ D_{1.5} आशल्यान्; B₁ आरन्मात्यान्; (sic); Dn₁ D₈ वासल्यान्; D₄ वशात्यान्; D₈ दरदान् (for वासाल्यान्). D₈ सिंहसैन्यान् (for मद्र).]

— ^a) D₂ पतसिम्ब; G_{2.3} M एकः संखे (G₃ 'वे'). Da₁ D_{1.5} M₂₋₄ महेष्वासान्. — ^a) V₁ D₈ बहु शोभत. S चालयामास सायकैः.

70 ^a) Dn₁ कर्णसु (sic); G₁ मर्मणि (for मर्मसु). V₁ मिथेन; B₂ तीक्ष्णेन (for भीमेन). — ^b) M₁ तापिता (for ताडिता). Ś₂ K_{1.4} नराः; M₁ गताः (for गजाः). — ^c) B₁ Dn₁ प्रापततो (Dn₁ 'त'). Ś₁ हयारोहाः; Ś₂ हतारोहाः. — ^d) Dn₁ कंपयंतः सः; T₁ 'यंति च; G₂ 'यस्त्रिव.

71 D₈ om. 71^{ab}. — ^a) V₁ Da₁ D_{1.5} निहतारोहाः; D₈ (inf. lin. as in text) च गतारोहाः; T₁ च हयारोहाः. — ^b) D₈ पेतुस्तत्र; S पा (T₁ G₁ M₃ प) दाताश्च (for पत्तयश्च). — D₈ om. (hapl.) 71^c-72^d. — ^c) S अक्षोरत महाराज. — B₈ om. (hapl.) 71^d-73^e. — ^d) Dn₁ वासंतो (for वमन्तो). — After 71, T_{1.2} G M₁ ins.:

515* ताडिताः सहसा नागा भीमसेनेन मारिष ।

निपतन्ति स वेगेन वज्ररुणा इवाचलाः ।

[(L. 2) T₁ G₈ M₁ महावेगा (for स वेगेन). T₂ M₁ वज्रमत्ता (for 'रुणा').]

T_{1.2} G M₁ cont.: M₂₋₄ ins. after 71:

516* निहतैस्त्रैर्महाराज वेगवज्रिर्महागजैः ।

शुशुभे वसुधा राजन्विकीर्णैरिव पर्वतैः ।

[(L. 1) T₁ महारथैः (for 'गजैः'). — G₈ om. line 2. — (L. 2) M₂₋₄ विपक्षे (for विकीर्णैः).]

72 B₈ D₈ om. 72 (of. v. l. 71). T₂ G₈ om. 72^a-73^b. — ^a) T₁ सहस्रसंख्या (for 'शस्त्र'). V₁ D₈ शतशो रथिनो नागाः. — ^b) B (B₈ om.) D_{2.4.7} पातिताः; T₁ G_{1.2} M पत्तयः; T₂ पंक्तिशः (for पतिताः). D₈ T₂ पा (T₁ प) तिता युधि. D₂ पताकाः पतिता युधि. — ^c) B_{1.2.4} ते कृताः; B₈ ते हताः; Da₁ D_{1.5} तेषु ताः (sic); D_{2.4.7} ते क्षताः; D₈ T₁ G_{1.2} वि (T₁ वी) क्षता (for जक्षताः). K₈

C. 8. 2765
B. 8. 56. 74
K. 8. 51. 76

अक्षताः समदृश्यन्त मीमाङ्गीता गतासवः ॥ ७२
रथिभिर्वाजिभिः स्रुतैः पत्तिभिश्च तथा गजैः ।
मीमसेनशरच्छिन्नैरास्तीर्णा वसुधाभवत् ॥ ७३
तत्स्तम्भितमिवातिष्ठद्भीमसेनबलार्दितम् ।
दुर्योधनबलं राजन्निरुत्साहं कृतव्रणम् ॥ ७४
निश्रेष्ठं तुमुले दीनं बभौ तस्मिन्महारेणे ।
प्रसन्नसलिलः काले यथा स्यात्सागरो नृप ॥ ७५
मन्युवीर्यबलोपेतं बलात्पर्यवरोपितम् ।

अभवत्तव पुत्रस्य तत्सैन्यमिषुभिस्तदा ।
रुधिरौघपरिक्लिन्नं रुधिरार्द्रं बभूव ह ॥ ७६
सूतपुत्रो रणे क्रुद्धः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
भीमसेनः कुरुंश्चापि द्रावयन्बह्वशोभत ॥ ७७
वर्तमाने तथा रौद्रे संग्रामेऽद्भुतदर्शने ।
निहत्य पृतनामध्ये संशप्तकगणान्वहन् ॥ ७८
अर्जुनो जयतां श्रेष्ठो वासुदेवमथाब्रवीत् ।
प्रमथं बलमेतद्धि योत्समानं जनार्दन ॥ ७९

समदृश्यन्ते. D₂ वाजिनश्च हतारोहाः. — ^a) S K_{2.4}
मीमाङ्गतः; D₂ पेतुस्तत्र; D_{2.4.7} मीमभीता.

73 B₂ om. 73^{ab} (cf. v. l. 71). T₂ G₂ om. 73^{ab}
(cf. v. l. 72). — ^a) K₂ V₁ B (B₂ om.) D T₁ M₂₋₄
सादिभिः; T₂ G_{1.2} चा(T₂ च)हृतेः; M₁ पत्तिभिः (for
वाजिभिः). B₂ D₂ श्रुतैः; D₂ चैव (for स्रुतैः). — ^b) K₂
V₁ B (B₂ om.) D S (T₂ G₂ om.) पा(V₁ B₁ M₂
प)दातेर्वाजिमिद (for पत्तिभिश्च तथा). D₂ गजैः; D₂
तथा (for गजैः). — M₂ om. 73^a-74^a. — ^c) K_{1.2.4} B₂
D₂ D_{2.4} शरच्छिन्नैः; V₁ शिरच्छिन्नैः; B_{1.2.5} D_{2.6.7} S
(M₂ om.) शरैश्छिन्नैः(G₁ M₂ 'च्छिन्नैः). — ^d) B_{1.4.5}
D_{2.4.7} आच्छन्नाः; B₂ व्यास्तीर्णाः; D_{2.6} T₂ आकीर्णाः.

74 M₁ om. 74^a (cf. v. l. 73). — ^a) D₂
तत्संमिषम्; D₂ तस्मिन्मिषम्; T G M₂₋₄ संसंमिषम्; M₁
संस्तम्भम् (sic) (for तत्स्तम्भितम्). B₂ ततः स्मिन्मिषमाति-
ष्ठत्. Cc cites स्मिन्मिषम्. — ^b) B₂₋₄ D_{2.4.7} S-मयार्दितं
(M₁ 'तः') (for -बलं). — ^c) K₄ दुर्योधनं. B₂ D₁ सर्वं
(for राजन्). — ^d) S कृतं रणे (for कृतव्रणम्).

75 ^a) D₂ निश्रेष्टे. K_{2.4} V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.6-8} T_{2.3}
G_{1.2} M तुमुले(K₂ D₂ 'म')लं; B₂ D₂ D_{1.5} तद्वलं; D₂ T₁
G₂ तु बलं. T_{1.2} G भीमं (for दीनं). — ^b) D_{2.6}
महाहवे; S रणाजिरे (for महारेणे). — ^c) S₂ K₂ B_{1.4}
D_{2-4.7} S प्रसन्न(D₂ 'मिषः'; T_{1.2} G₂ 'सन्ने')तलिले. M₁
लोके (for काले). — ^d) D₂ नृपः. — After 75, K₄ V₁
B D₂ D₂ D_{1.2-4.7} ins.:

517* तद्वत्तव बलं तद्वै निश्रलं समवस्थितम् ।

[B₂ सर्वं (for तद्वै). B₂ निश्ररं; B₂ निश्रेष्टं.]

76 ^a) K₂ मन्युवीर्यं; D₂ (marg. as in text)
मदवीर्यं; G₁ मन्युवीर्यं. — ^b) V₁ B D₂ D₁₋₄ T_{2.3} G M

दर्पात्; D₂ D₂ मंदं (for बलात्). V₁ B_{4.5} D₂ D_{2.4.7}
T_{2.3} G प्रत्यवरोपितं; D₂ सौर्यव (sic); Cc पर्यव (as in
text). K₂ दर्पात्यर्थं च रोपितं; T₁ दर्पात्सौर्यपीडितं. — ^a)
V₁ B D₂ D₂ D_{1.2-4} T_{1.2} G₁ M निष्प्रभं; D₂ निम्नतस्तः;
T₂ G_{2.3} निःस्पृहं (for ह्युमिषम्). B₂ T₁ तथा; D₂ सह
(for तदा). — After 76^a, K₄ V₁ B D₂ D₂ D_{1-4.7}
S ins.:

518* तद्वलं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[V₁ D₂ D_{1.2} S ते बले; B₂ तद्वले; D₂ ते सेने. T₂ G₂
भरतश्रेष्ठ. V₁ D₂ D_{1.2} S वध्यमाने; B₂ D₂ हन्यमाने.
T₂ परस्परे.]

— ^a) V₁ B₂ D₂ D₂ D_{1.2} S रुधिरौघ(T₂ G 'रेण')
परिक्लिन्ने; D₂ 'परिच्छिन्नं. — ^b) V₁ B₂ D₂ D₂ D_{1.2} S
रुधिरार्द्रं बभूवतुः. — After 76, S K B (except B₂)
D_{2.4.7.8} M₁ ins.:

519* जगाम भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[S₁ K_{2.3} D₂ व(K₂ द)दमानं.]

77 ^a) T G [S]वधीत् (for रणे). T₁ अत्र; T₂
कर्णः (for क्रुद्धः). — ^b) S संजयानाम् (for पाण्डवा). — ^c)
S कुरुणां च (for कुरुंश्चापि). — ^d) K_{1.2} बहु शोभत.
V₁ B₂ D₂ D_{1.2-4.7} द्रावयंतौ विरेज(D₂ D_{1.2} 'चेर')तुः;
S त्रिगतां(G_{1.2} संज्ञा)नां धनंजयः. — After 77, S ins.
an addl. colophon [Adhy. name: M₁ भीमकौरवयुद्धः.
— Adhy. no. (figures, words or both): T_{1.2} G
55; T₂ M 54].

78 ^a) D₂ लोमहर्षणे (for ऽद्भुतदर्शने). — ^b) D₂
प्रतनामध्ये. — ^c) Some MSS. संसप्तकगणान्.

79 ^a) T₂ प्रमिथं. B₂ वै (for हि). — ^b) B_{4.5} D₂
जनार्दनं; S मया सह.

एते धावन्ति सगणाः संशप्तकमहारथाः ।
 अपारयन्तो मद्राणान्सिंहशब्दान्मृगा इव ॥ ८०
 दीर्यते च महत्सैन्यं सृजयानां महारणे ।
 हस्तिकक्ष्यो ह्यसौ कृष्ण केतुः कर्णस्य धीमतः ।
 दृश्यते राजसैन्यस्य मध्ये विचरतो मुहुः ॥ ८१
 न च कर्ण रणे शक्ता जेतुमन्ये महारथाः ।
 जानीते हि भवान्कर्णं वीर्यवन्तं पराक्रमे ॥ ८२
 तत्र याहि यतः कर्णो द्रावयत्येष नो बलम् ॥ ८३
 वर्जयित्वा रणे याहि स्रतपुत्रं महारथम् ।

श्रमो मा बाधते कृष्ण यथा वा तव रोचते ॥ ८४
 एतच्छ्रुत्वा महाराज गोविन्दः प्रहसन्निव ।
 अववीदर्जुनं तूर्णं कौरवाञ्जहि पाण्डव ॥ ८५
 ततस्तव महत्सैन्यं गोविन्दप्रेरिता हयाः ।
 हंसवर्णाः प्रविविशुर्वहन्तः कृष्णपाण्डवौ ॥ ८६
 केशवप्रहितैरश्वैः श्वेतैः काञ्चनभूषणैः ।
 प्रविशद्भिस्तव बलं चतुर्दिशमभिधत् ॥ ८७
 तौ विदार्य महासेनां प्रविष्टौ केशवार्जुनौ ।
 क्रुद्धौ संरम्भरक्ताक्षौ व्यभ्राजेतां महाद्युती ॥ ८८

C. 2. 2704
B. 2. 36. 33
K. 2. 31. 34

80 *) B (except B₁) D₂-4.1.1 द्रवन्ति (for धावन्ति).
 — *) Some MSS. संशप्तक. T₂ संशप्तकगणा रथाः.
 — After 80^{ab}, T G ins.:

520* दुर्जया ह्येव समरे देवैरपि सवालवैः ।
 — *) § K₁.4 D₁ D₂.6 M₁ अवारयन्तो; K₁ अवधयन्तो
 (sic); G₂ असार; M₂-4 अघार (for अपार). — *)
 K₂ B (except B₁) D₂-4.1.1 सिंहशब्दः; D₂ नादान् (for
 "शब्दान्"). V₁ राजा इव; D₁ D₂ यथा मृगाः. — After
 80, T G ins.:

521* कुरवश्चापि धावन्ति भीमसेनमयादिताः ।
 [T₂.3 G₂ [अ]ति- (for [अ]ति).]

81 *) D₂ [S]च (for च). — *) K₂ हस्तिकक्ष्यो;
 K₂ V₁ B₂.5 D₂.6.8 ह (D₂ अ)स्तिकक्ष्यो; B₁.2.4 D₁ D₁
 D₁.8-5.7 कक्षा; T₁ M₁ कक्ष्या (for कक्ष्यो). K₂ कृष्णः;
 D₁ D₂ कर्णः; D₁ वर्णा; D₂ केतुः. — *) D₂ पश्य (for
 केतुः). D₂ दीप्तिमान् (for धीमतः). — *) G₁ विचरितो.
 D₂.4.1 मुदा (for मुहुः).

82 *) K₂ M₂-4 हि; T₂ तु (for च). B₂ जेतुं;
 D₁ शक्त्या; D₂ शक्तो (for शक्ता). — *) D₂ S एते (for
 अन्ये). B₂ शक्ताश्चान्यमहारथाः. — After 82^{ab}, T G
 ins.:

522* दुर्जया ह्येव समरे देवदानवराक्षसैः ।
 — *) D₁ जानाति. D₂ जानीतेष हि मां कर्णो. — *) B₁
 D₁ पराक्रमं; Co *क्रमे (as in text).

83 *) G₂ कृष्ण (for कर्णो). — *) G₂ द्रावयत्येव (for
 द्रावयत्येष). B₂ मे बलं; B₂ मदलं.

84 *) K₂ तर्जयन्वै; B₂ वर्जयन्वा; D₁ तर्जयन्वा; D₂
 त्वरयित्वा; Co वर्ज (as in text). D₂ त्वरयन्वै रये याहि;
 S (except M₂.4) विगतान्वर्जयन्वाहि. — *) D₂ महाबलं
 (for "रथम्"). — *) K₂ मनो मां; V₁ D₁ D₁.5 श्रमो मे;

D₁ श्रमो मां; D₂ श्रमो मां; Bom. ed. एतन्मे (for श्रमो
 मां). K₂ [S]त्यर्थ (for कृष्ण). K₁ श्रमो मा भीयतेत्यर्थः;
 B₁.2.4.5 D₂.4.1 एष (B₂ च) मे रोचते कृष्ण; B₂ श्रमो वाराधते
 कृष्ण; D₂ S बासुदेव महाबाहो. — *) D₂ S च (for वा).

85 *) K₂ B D S वचस्तव (for महाराज). — *)
 V₁ S (except T₂ G₂) याहि (for जहि). D₁ पाण्डवान्;
 S भारत.

86 Before 86, T₂ G ins. संजयः. — *) § K₁.2.6
 D₂.6 तत्र (for तव). K₂ V₁ B D₂.4.1.8 महासैन्यं. — *)
 B₂ D₁ D₁.5 T₂.3 G M गोविन्दप्रेरिता. T₁ गोविन्दः
 प्रेरितामहः (sic). — *) S [अ]विशंस्त्वर्ण (for प्रविविशुर्).
 — *) D₂.6 कृष्णमाधवौ; S [S]र्वमाधवै.

87 *) K₂ B₁.2.4 D₁ D₂-4.1.7.8 T₂ केशवप्रेरितैः; V₁
 B₂.5 D₁ D₁.5.6 T₁.3 G M प्रेषितैः (for "प्रहितैः"). T₁
 अन्यैः (for अश्वैः). — *) T₂ श्वेतैः (for श्वेतैः). K₂ B₂
 काञ्चनभूषितैः; V₁ कनकभूषणैः. S (except T₂) तैः काञ्चन-
 विभूषितैः. — *) K₂ S (except G₁) आ (K₂ प्रा)विशद्भिस्त-
 व. G₁.3 बलं तूर्णं (for तव बलं). — *) T₁.3 G M अ (G₁
 उ)दीर्यत; T₂ अकीर्यत (for अभिधत्). D₂ शतश
 प्रतिभज्यते. — After 87, N ins.:

523* मेघस्तनितनिर्द्वादः सरथो वानरध्वजः ।

चलत्पताकसां सेनां विमानं धामिवाविशद् ।

[(L. 1) § K₁.2.4 मेघस्तनितनिर्द्वादः (for the prior
 half). D₁ सारथ्ये (for सरथो). — (L. 2) D₂ विमानं वि-
 चारं (for the posterior half).]

88 *) K₂ विचार्य (for विदार्य). § महासेनं; V₁
 "स्मानो"; T₁ G₁.3 "सैन्यं". D₂.6 तेन तौ प्रविदार्याजौ. — *)
 V₁ D₁ संरम्भ (D₁ रंम)वाज्राक्षौ; D₂ संरंभकाक्षौ च (for
 "रक्ताक्षौ"). — *) K₂ B (except B₁) D₂.4.1 वि (D₂
 व्या)भ्राजेताः. K₂ महाद्युते; T₁ युधि.

C. 8. 2785
B. 8. 58. 93
L. 8. 51. 934

युद्धशौण्डौ समाहूतावरिभिस्तौ रणाध्वरम् ।
यज्वभिर्विधिनाहूतौ मखे देवाविवाधिनौ ॥ ८९
क्रुद्धौ तौ तु नरव्याघ्रौ वेगवन्तौ बभूवतुः ।
तलशब्देन रुषितौ यथा नागौ महाहवे ॥ ९०
विगाहन्स रथानीकमश्वसंघांश्च फल्गुनः ।
व्यचरत्पृतनामध्ये पाशहस्त इवान्तकः ॥ ९१
तं दृष्ट्वा युधि विक्रान्तं सेनायां तव भारत ।
संशप्तकगणान्भूयः पुत्रस्ते समचोदयत् ॥ ९२
ततो रथसहस्रेण द्विरदानां त्रिभिः शतैः ।
चतुर्दशसहस्रैश्च तुरगाणां महाहवे ॥ ९३

89 K₄ transp. 89 and 90. — “) K₃ युधि शौरैः; D₁ D_{1.5} M₁ युद्धशौदैः; G_{1.5} शौडा (G₂ “ड-). M₁ सदाहूताव- — “) K₃ V₁ B D S जागतौ तौ (B₂ च; D₃ हि) (for अरिभिस्तौ). K₃ रणध्वजं; B₂ समराध्वरं (hypermetric); B₃ बलाध्वरं; T₁ रणाध्वरे. — “) K₃ मज्जभिर; D₁ D_{1.5} यज्जभिर; D₁ M₂ यज्जभिर- — “) T₃ मुनिः; T₃ G M मखं (for मखे). B₂ यथा देवाधिनावुभौ. — After 89, S ins.:

524* क्रोधताम्रेक्षणौ शूरो शुशुभाते महाबलौ ।

मदोल्कटौ यथा नागौ दृष्टिसंचारचारिणौ ।

[(L 1) T₃ G वीरौ (for शूरो).]

90 K₄ transp. 89 and 90. — “) S₂ K_{1.4} transp. क्रुद्धौ and तौ. S महात्मानौ (T₁ वीरौ) (for नरव्याघ्रौ). — “) Bom. ed. योगवन्तौ (for वेगवन्तौ). — “) K_{2.4} D₁ न (D₁ न) लशब्देन; C₂ तल (as in text). — “) V₁ B_{1.5-8} D₁ D_{1.5-7} महावने; B₂ रणे (for हवे). S महावागाविबोल्कटौ.

91 “) K₃ V₁ B_{1.5-8} D T_{1.5} G M विगाह्य तु (V₁ तद्); T₂ प्रविश्य तु (for विगाहन्स). B₂ विगाह्य तुरगानीकम्. — “) B₂ D₁ D₁ T₁ अश्वसंघा (B₂ हा) अ. Some MSS. फल्गुनः. — “) M₂ विचरन्.

92 G₁ reads. 92^a-95^d twice. — “) T₂ युधि (for तव). M मारिष (for भारत). — “) Some MSS. संसप्तकगणान्. — “) K₃ मधुसूदनः; V₁ B D₁ D₁ D_{1.5-7} T_{1.5} G_{1.5} M स (D₂ य) मधुसूदयः; D_{2.8} नृसूदयः; T₃ G₂ संप्रचूदय (for समचोदयत्).

93 “) D₁ S (except M₁) रथसहस्रे द्वे (for सहस्रेण). — “) V₁ त्रिभिः शरैः; S शतत्रयं. — “) K₃ V₁ B D₁ D_{1.5-8} तु (for च). S चतुर्दशसहस्राणि.

द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां पदातीनां च धन्विनाम् ।
शूराणां नामलब्धानां विदितानां समन्ततः ।
अभ्यवर्तन्त तौ वीरौ छादयन्तो महारथाः ॥ ९४
स छाद्यमानः समरे शरैः परबलार्दनः ।
दर्शयन्तौद्रमात्मानं पाशहस्त इवान्तकः ।
निघ्नसंशप्तकान्पार्थः प्रेक्षणीयतरोऽभवत् ॥ ९५
ततो विद्युत्प्रभैर्वाणैः कार्तस्वरविभूषितैः ।
निरन्तरमिवाकाशमासीद्युजैः किरीटिना ॥ ९६
किरीटिभ्युनिर्मुक्तैः संपतद्भिर्महाशरैः ।
समाच्छन्नं बभौ सर्वं काद्रवेयैरिव प्रभो ॥ ९७
रुक्मपुङ्गवान्प्रसन्नाग्राञ्छरान्संनतपर्वणः ।

— “) S वाजिनां च. K₃ महारणे; D_{2.8} च भारत.

94 “) D₂ शतसहस्राणां. S पूर्णे (G₁ “वै) शतसहस्रे द्वे. — “) S₂ K_{1.2.4} नादल्लु (K₂ “ल) लब्धानां; V₁ B D₁ D_{1.5-8.7} लब्धलक्षणां (for नामलब्धानां). S राज-न्युरुषवीराणां. — “) V₁ विचित्राणां; T_{1.5} M विततानां; T₂ G कौरवाणां; C₂ विदितानां (as in text). D₁ D_{1.5} संनद्धानां तरस्त्रिणां. — After 94^{ad}, G ins.:

525* दुर्योधनेन ते सार्धं जालवेगाः समन्ततः ।

— T₃ om. 94^{af}. — “) S₂ K_{1.2} अभ्य (K₁ “भि) वर्तन्त- K₃ संवीरौ; V₁ B₃₋₈ D₁ D_{1.5-7} S (T₃ om.) कौतेयं; B₂ ते वीराः. — “) D₂ वदन्तौ (for छादयन्तो). S K D₂ छादयन्तौ महारथान्. — After 94, K₄ V₁ B D₁ D_{1.5-8.7} ins.:

526* शरवर्षैर्महाराज सर्वतः पाण्डुनन्दनम् ।

[B₂ चमूमध्ये (for शरवर्षैः). K₄ पाण्डुनन्दनः.]

95 “) D₁ D₁ T₂ G_{2.8} M संछाद्यमानः. — “) S (except T₁ M₁) परैः (for शरैः). B₂ संनतपर्वभिः; D₁ परबलार्दनः; T₂ बलार्तिकृत्; M बलार्तिकृत्. — “) V₁ पाश-हस्तम्; D₁ चापहस्तम्. D₂ पाशहस्तमिवांतकं. — “) Some MSS. संसप्तकान्. — “) V₁ प्रेक्षणीयतमो; D₂ णीयं ततो.

96 “) S₂ K_{1.2.4} विभूषणैः (for विभूषितैः). — “) G₂ सतारकम् (for निरन्तरम्). — “) K₃ B D₁ D_{1.5-7.8} T₂ M₁ छन्नः; V₁ D₂ अक्षैः; T₃ G नूनं (for युजैः). D₁ D₂ किरीटिनः.

97 “) K₃ S किरीटिचाप (K₂ “निज) निर्मुक्तैः. — “) T₂ समन्ततः (for महाशरैः). — “) T₂ शरैश्छन्नं (for समाच्छन्नं). D₁ D_{1.5} रणे (for प्रभौ). D₂ सैन्यं; S (except G₁) न्योम (for सर्व). — “) T₁ हुतः (for प्रभो).

98 “) D₂ सुवर्णाग्रान्; S शरान्घोरान् (for प्रसन्नाग्रान्).

अदर्शयदमेयात्मा दिक्षु सर्वासु पाण्डवः ॥ ९८
 हत्वा दश सहस्राणि पार्थिवानां महारथः ।
 संशप्तकानां कौन्तेयः प्रपक्षं त्वरितोऽभ्ययात् ॥ ९९
 प्रपक्षं स समासाद्य पार्थः काम्बोजरक्षितम् ।
 प्रममाथ बलाद्वाणैर्दानवानिव वासवः ॥ १००
 प्रविच्छेदाशु भलैश्च द्विषतामाततायिनाम् ।
 शस्त्रपाणीस्तथा बाहूस्तथापि च शिरांस्युत ॥ १०१

अङ्गाङ्गावयवैश्चिन्नैर्व्यायुधास्तेऽपतन्क्षितौ ।
 विष्वग्वाताभिसंभग्ना बहुशाखा इव द्रुमाः ॥ १०२
 हस्त्यश्चरथपत्तीनां व्रातानिघ्नन्तमर्जुनम् ।
 सुदक्षिणादवरजः क्षणवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ १०३
 अस्यास्यतोऽर्धचन्द्राम्यां स बाहू परिषोपमौ ।
 पूर्णचन्द्राभवक्त्रं च क्षुरेणाभ्यहनच्छिरः ॥ १०४
 स पपात ततो बाहात्स्वलोहितपरिस्रवः ।

C. 8. 2803
B. 8. 56. 112
K. 8. 51. 114

— ⁵) D₂ शराणां नतपर्वणां; S प्रसञ्जान (T₁ "न्कु) तपर्वणः.
 — ⁶) K₃ V₁ B (except B₅) D₁ D_{1-4.7} अवाप्तजद्
 (for अदर्शयद्). — After 98, N T G ins.:

527* मही विषदिशः सर्वाः समुद्रा गिरयोऽपि वा ।

स्फुटन्तीति जना जङ्गुः पार्थस्य तलनिस्वनत् ।

[G₁ lacuna for line 1. — (L. 1) D₂ T₃ G_{2.3}
 विषदिवं (G₂ "वः"); T₁ दश दिशः; T₂ विदीयते (for विषदिशः).
 S K_{1.2.4} T G₃ किं तु; K₃ D₅ किं तु; D_{2.3} सं तु (for
 सर्वाः). B₅ D₁ D_{1.5} च (for वा). S K_{1.2.4} D₅ T₃
 समुद्राः सह (T₂ "द्राक्ष स) पर्वताः; K₃ V₁ B₅ D₁ D_{2.3}
 T_{1.3} G_{2.3} स समुद्राः स (D₅ "द्राक्ष) पर्वताः (for the
 posterior half). — (L. 2) S K_{1.2.4} स्फुरन्ति; T G_{2.3}
 कलन्ति; G_{2.3} स्फुटन्ति (as above). K₃ V₁ जना ज (V₁
 "नेर्ज) जे; D₁ जगज्जवे; D₁ जना जङ्गुः; D_{2.3} समाजवे; D₅
 जनोशासीद्; T₂ जना निःस्युः. B₅ स्फोटयन्तीव संजवे (for the
 prior half). B_{1.3} D₁ D_{1.2.3.5} तलनिस्वनः; D_{2.3} T G
 "निस्वनैः; D₄ "निस्वनत्.]

99 ^a) T₃ शत- (for दश). — ^b) B₅ D₁ D₁
 D_{1.5} S क्षत्रियाणां (for पार्थिवानां). K₄ S महारथान्; B₅
 "बलः. — ^c) Some MSS. संसप्तकानां. — ^d) S_{1.2} (sup.
 in. as in text) K_{1.2.4} विमर्दः; K₃ B₅ D₁ D_{2-4.8} G₁
 प्रत्यक्षं; T₁ प्रवक्षं (for प्रपक्षं). K₃ [s] न्वयात्; S (except
 G₁) ययौ (for अभ्ययात्).

100 ^a) K₄ B₅ D₁ D_{2.7} (before corr.) S प्रत्यक्षं;
 T₁ प्रवक्षं (for प्रपक्षं). B₅ प्रपक्षणं (for प्रपक्षं स). V₁
 B_{1.2.4.5} D_{2.4.7} च; D₁ D_{1.5} खं; D₅ तु; S तं (for स).
 — ^b) Some MSS. काम्बोज. — ^c) D₁ D_{1.5} बलाद्वाणैः;
 S बलं (G₂ रथं) भलैर् (for बलाद्वाणैर्). — ^d) M₁
 वासवं; M₂₋₄ कौशिकः.

101 B₅ om. 101-102. — ^a) T₃ [अ]य (for [अ]यु).
 K₄ V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.7} भलैः. — K₄ om. 101-102.
 — ^b) S₁ V₁ B_{1.5} D₅ T₃ G₂ M₁ शस्त्रं पाणीं; K₃ B_{1.4}
 D₁ D_{1.5-7} G₁ क्ष (D₁ D_{1.5} क्ष) क्षपाणि. K₃ B_{1.2.4}
 D_{2.4.7} बाहुं. — ^c) B₅ तथा जंवा; D₅ असूनपि; S (G₁

damaged) तथैव च (for तथापि च). K₃ B₅ D_{2.6} T₃
 च (for [उ]त).

102 B₅ om. 102; K₄ om. 102^{ab} (cf. v. l. 101).

— ^a) M अंगांगावयवाम्बिन्ना. — ^b) D₂ [S] वसन्;
 T₂ G₁ [S] पतद्; M₁ [S] परान् (for स्पतन्). B_{1.2.4}
 D_{2.4.7} S सुवि (for क्षितौ). — ^c) V₁ B₅ D₁
 विष्वग्वाताभिसंरुणा; B₅ संभुग्ना; D₁ D_{1.5} "ग्वाताहता
 रुणा; D₅ "ग्वाताभिसंविग्ना; G₂ M₁ "संपन्ना. — ^d) K₄
 बहुशाखा. — After 102, M₂₋₄ ins.:

528* काम्बोजस्तु ततः क्रुद्धो द्रुमा पार्थ महारथम् ।

103 ^b) B₅ व्राता निघ्नन्तु मर्दवं (sic). — After 103^{ab},
 M₂₋₄ ins.:

529* अचोदयत यन्तारमर्जुनायैव मां वह ।

तत्तस्मै रथिनां श्रेष्ठं बहुदक्षिणमाहवे ।

अर्जुनस्य रथं क्षिप्रं प्रापयामास सारथिः ।

ततोऽर्जुनं त्रिभिर्बाणैर्विष्वा भारसहैर्युधि ।

केशवं नवमी राजन्वाहोरसि चापयत् । [5]

ततः क्रुद्धो महाराज पाण्डवः परवीरहा ।

— M₄ om. (hapl.) 103^a-105^d. — ^a) B₅ M_{2.3} अवरजं.

— B₅ om. (hapl.) 103^d-106^a. — ^a) T₃ क्षणवृष्टिः; G₂

शस्त्रवृष्ट्या. D₅ [अ]भ्यवीवृषत्; T_{1.3} G₂ क्ष (T₃ [अ])
 वीवृषत् (for [अ]भ्यवी). M_{2.3} भलैः प्राहिणोत्रयात्.

104 B₅ M₄ om. 104 (cf. v. l. 103). M_{2.3}

om. 104-105. — ^a) K₃ V₁ B (B₅ om.) D T G

M₁ तस्य. — ^b) D₅ सुबाहुः. B_{1.2.4} D₁ D_{2.3-4.7} बाहू

परिचलन्तिभौ. — ^c) K₃ D_{2-4.7.8} [अ]भ्यहरत्; B_{1.4} D₁

T G_{2.3} [अ]प (B₄ D₁ "पा) हरत्; G₁ [अ]पहतं. B₅

क्षुरमेणाहरच्छिरः.

105 B₅ M₂₋₄ om. 105 (cf. v. l. 103, 104). — ^a)

T G M₁ तत् (for स). S₂ तं स पापात् (sic). V₁ B₅

D₁ हतो; T₃ G₂ तदा; M₁ क्षितौ (for ततो). D₅

रथोदारः (for ततो बाहात्). V₁ T G M₁ वेगात् (for

बाहात्). — ^b) S₂ K₄ B_{1.2.3} D₁ D_{1-4.7} सुलोहितः

K₁ D₅ T₃ सुलोहितः. T G_{2.3} M₁ परिच्छितं. — ^c) B

C. 8. 2804
E. 8. 56. 112
K. 8. 51. 114

मनःशिलागिरेः शृङ्गं वज्रेणेवावदारितम् ॥ १०५

सुदक्षिणादवरजं काम्बोजं ददृशुर्हतम् ।

प्रांशुं कमलपत्राक्षमत्यर्थं प्रियदर्शनम् ।

काञ्चनस्तम्भसंकाशं भिन्नं हेमगिरिं यथा ॥ १०६

ततोऽभवत्पुनर्युद्धं घोरमद्भुतदर्शनम् ।

नानावस्थाश्च योधानां बभूवुस्तत्र युध्यताम् ॥ १०७

एतेष्वावर्जितैरथैः काम्बोजैर्यवनैः शकैः ।

शोणिताक्तैस्तदा रक्तं सर्वमासीद्विशां पते ॥ १०८

रथै रथाश्चस्रतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः ।

द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।

अन्योन्येन महाराज कृतो घोरो जनक्षयः ॥ १०९

तस्मिन्प्रपक्षे पक्षे च वध्यमाने महात्मना ।

अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितो द्रौणिराययौ ॥ ११०

विधुन्वानो महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ।

मानःशिलं गिरेः; T₂ M₁ चा (M₁ दा) र्यमाणं गिरेः. — ^a) D₈ बलौघेण; T₂ G₂ वज्रेणेव. V₁ D_{2.3} T G M₁ विदारितं.

106 B₈ om. 106^a (cf. v. l. 103). — ^a) T₁ सुदक्षिणाद्. — ^b) Some MSS. काम्बोजं; G₂ कांयोजान्. T₁ हतं (for हतम्). — K₂ om. 106^a. — ^c) S₂ K₂ T₂ प्रांशुः; B₁ प्रांशुः. S (except T₁) क (T₂ को) मलगर्भामम् (for 'पत्राक्षम्'). D_{2.3} पद्मपत्रायताक्षत्वं (D₈ 'क्षं तं'). — ^d) S₂ K_{1.2} B₈ D₈ अत्यर्थः; D₈ अत्यंत (for अत्यर्थ). D₈ अत्यंतप्रियवादिनं. — ^e) B (except B₈) D_{2.4.7} सदृशं (for -संकाशं). — ^f) D₁ मिह (for मिहं).

107 ^a) G₂ भवान् (for सभवत्). — ^b) K₂ V₁ B D S (G₁ damaged) अत्यर्थ (B₂ 'त्यंत') मद्भुतं (for मद्भुतदर्शनम्). — ^c) M₂₋₄ योधानां.

108 ^a) V₁ B_{2.4.5} D_{2.1} D_{2.1} D_{1-2.7} M एकैषु; B₁ एकैश्च; T₁ पार्थेन; T₂ पार्थेयुः; G₁ वातेयु (for एतेयु). V₁ B_{2.4.5} D_{2.1} D_{2-4.7} S निहतैर्. Ca एकैष्वावर्जितैर्. T₂ G चैव (for अथैः). K₂ एकैश्चावर्जितैः (sic); B₈ एके आवर्जितैरथैः; D₈ अथचारैश्च विविधैः; D₈ अथवारैश्च वीरैश्च. — K₂ om. 108^b-130^a. — ^b) Some MSS. काम्बोजैर्. S₂ V₁ D₂ जवनैर्. S₂ K_{1.2.4} शरैः (for शकैः). — ^c) K₁ D₂ शोणिताक्तैः (D₂ 'त्रै') स. S₂ K_{1.2} सदा; B₂ T₁ तथा (for तदा). D₈ M₂₋₄ सर्वः; T₁ युक्तं T₂ संकं (for रक्तं). — ^d) B₂ आसीत्सर्वं (by transp.); D₈ M₂₋₄ रक्तमासीद्.

109 K₂ om. 109 (cf. v. l. 108). — ^a) B₈ नरैर् (for रथै). S₂ K_{1.2} अथाश्चस्रतैश्च; V₁ B D T_{1.2} G (G₁ damaged) M हताश्च (for रथाश्च). T₂ रथैर्हतस्त्रैः सूतैर्. — ^b) K₂ [आ]हतारोहैर्. — ^c) D_{2.1} अन्योन्यं च; T₁ अर्जुनेन. — ^d) D₂ कृतो घोरः. T₂ विनाशः पृथिवीक्षितां. — After 109, T_{2.3} G_{2.3} read line 6 of 531* for the first time.

110 K₂ om. 110 (cf. v. l. 108). — ^a) K₂ V₁ B_{2.3} D_{2.1} D_{2.1} D_{2.3.4.5} transp. प्रपक्षे and पक्षे. T₁ तस्मिन्सैन्ये सुबलिना. — ^b) T₁ मध्यमाने (for वध्यं).

B (except B₈) D_{2.1} D_{1.2-2.7} निहते सव्यसाचिना. — ^a) K_{1.2.4} त्वरितं. V₁ B D S अभ्ययात् (for आययौ).

111 K₂ om. 111 (cf. v. l. 108). — ^a) S₂ K_{1.2.4} B₈ विधुन्वानं; S विधुन्वानो. S₂ K_{1.2} B₈ D₈ महाचापं. — ^b) D₈ आददानं. — ^c) T₁ आस्करं. — After 111, S₂ K_{1.2.4} V₁ B D ins.:

530* क्रोधामर्षविवृत्तास्यो लोहिताक्षो बभौ बली ।

अन्तकाले यथा क्रुद्धो मृत्युः किंकरदण्डभृत् ।

ततः प्रासृजदुग्धाणि शरवर्षाणि संघशः ।

तैर्विसृष्टैर्महाराज व्यद्रवपाण्डवी चमूः ।

स दृष्ट्वैव तु दाशार्हं सन्दनस्यं विशां पते । [5]

पुनः प्रासृजदुग्धाणि शरवर्षाणि मारिष ।

[D₂ om. lines 1 and 2. — (L. 1) V₁ D_{2.1} विवृत्ताक्षो. S₂ K_{1.2.4} D_{2.3} क्रोधरत्नेक्षणः क्रुद्धो (D₈ वीरो); D_{2.1} D_{1.2} क्रोधामर्षविवृत्ताक्षो (for the prior half). Ca cites क्रोधामर्षं (as above). — (L. 2) V₁ B_{1.5} D_{2.1} D_{1.2} किंकरदण्डवान् (B₁ 'धृक्'; B₂ D₂ 'वर्'); D₈ भवति भारतः; Ca किंकरदण्डभृत् (as above). — (L. 3) D₈ प्रसृजद्. K₂ संघशः; B₂ D_{1.2.3} मारिषः; B₈ सर्वशः (for संघशः). — B₂ om. lines 4-6. — (L. 4) D_{1.2} पतद्भिर् (for विसृष्टैर्); S₂ व्यवसत्; K₂ व्यचमत् (for व्यद्रवत्). S₂ K_{1.2} पाण्डवी (K₁ 'वी') चमूः; D₂ पाण्डवी चमूः. — (L. 5) D₈ तं (for स). S₂ K_{1.2.4} transp. दृष्ट्वैव and तु. D_{2.1} सन्दनस्यो.]

On the other hand, S ins. after 111:

531* तयोरासीन्महद्युद्धं धर्मभ्रात्रोरनैष्ठिकम् ।

विसिन्मापयिषोर्लोकं यशश्चोत्तममिच्छतोः ।

संघसंकांस्तु कौन्तेयः कुटुम्बापि वृकोदरः ।

सूतपुत्रस्तु पाञ्चालान्भूयोऽभस्त्वविरताः शरैः ।

एवमेव महाराज विनाशः पृथिवीक्षिताम् । [5]

आसीत्कुटुम्बेऽर्जुने कर्णे भीमसैनं च दारुणे ।

[(L. 1) T₂ G₂ राजन्; G₂ चासीन्. T₁ ऋद्धयोरतिदारुणं (for the prior half). — (L. 2) T₂ M विसापयिषतोर्; G₁ विसिन्मापयिषुर्. — (L. 3) T₁ G₂ च (for तु). — (L. 4) T₁ G₂ च (for तु). T₂ M त्रयो (for भूयो).

आददानः शरान्धोरान्तरस्मीनिव भास्करः ॥ १११
 तैः पतद्भिर्महाराज द्रौणिमुक्तैः समन्ततः ।
 संछादितौ रथस्थौ तावुभौ कृष्णधनंजयौ ॥ ११२
 ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्भारद्वाजः प्रतापवान् ।
 निश्चेष्टौ तावुभौ चक्रे युद्धे माधवपाण्डवौ ॥ ११३
 हाहाकृतमभूत्सर्वं जङ्गमं स्यावरं तथा ।
 चराचरस्य गोप्तारौ दृष्ट्वा संछादितौ शरैः ॥ ११४
 सिद्धचारणसंघाश्च संपेतुर्वै समन्ततः ।

चिन्तयन्तो भवेदद्य लोकानां स्वस्त्यपीत्यह ॥ ११५
 न मया तादृशो राजन्दष्टपूर्वः पराक्रमः ।
 संजज्ञे यादृशो द्रौणोः कृष्णौ संछादयिष्यतः ॥ ११६
 द्रौणेस्तु धनुषः शब्दमहितत्रासनं रणे ।
 अश्रौषं बहुशो राजन्सिंहस्य नदतो यथा ॥ ११७
 ज्या चास्य चरतो युद्धे सव्यदक्षिणमस्यतः ।
 विद्युदम्बुदमध्यस्था भ्राजमानेव साभवत् ॥ ११८
 स तथा क्षिप्रकारी च ददहस्तश्च पाण्डवः ।

C. 8. 2221
B. 8. 36. 130
K. 8. 32. 44

— T₁ M₂₋₄ repeat line 5, after 534*. — (L. 5) T₁ (both times).³ G_{2.3} तस्मिन् युद्धे; G₁ एवमेव. — T_{2.3} G_{1.3} read line 6 for the first time after st. 109. — (L. 6) T_{1.3} (second time) G_{2.3} (second time) महाबले; T₂ (first time) च दारुणः.]

T_{2.3} G_{2.3} M₁ cont.:

532* युद्धं घोरं तथा त्वासीन्निघाभूते चमूमुखे ।

[T₂ G₂ ततश्चासीत् (for तथा त्वा). G₂ युद्धं घोरतरं चासीत् (for the prior half).]

— After the above, 8 ins. an addl. colophon [Adhy. name: G₁ कांथोजवधः. — Adhy. no. (figures, words or both): T_{1.3} G M₁ 56; T₂ M₂₋₄ 55], which is followed by 8. 12. 1-32.

112 K₃ om. 112 (cf. v. l. 108). G₁ om. 112-128. D₁ om. 112^a. T G₂ (om. 112-113).³ M read 8. 40. 112-124 after 8. 12. 32. — ^a) D₂ निपतद्भिर्. M₂₋₄ महावेगैर् (for 'राज'). — ^a) D₂ तावुभौ कृष्णपाण्डवौ.

113 K₃ G_{1.3} om. 113 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) B (except B₂) D_{2.4.5.7} अश्वत्थामा (for भारद्वाजः). D₁ भारद्वाजात्मजात्मजः; D₂ 'त्मजः प्रभुः. — ^a) M₁ च शृङ्गां (for तावुभौ). K₁ D_{2.7} युद्धे (for चक्रे). — ^a) K₄ चक्रे; D_{2.7} कृत्वा; T G₂ M रणे (for युद्धे).

114 K₃ G₁ om. 114 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) B₂ D_{1.5.6} हाहाकृतम्; G₂ M₁ 'कारम् (for 'कृतम्). — ^a) B D₁ D_{2.4.5.7} T₁ M transp. जङ्गमं and स्यावरं. Ca cites स्यावरजंगमं. D₁ D₂ तदा. — ^a) M₁ दृष्टौ. K₄ संछाद्य तौ; M₂ 'दितः. B₂ (also as in text) D₂ रणे (for शरैः).

115 K₃ G₁ om. 115 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) B₂ 'संछाद्य; T₂ 'संघातः (for 'संघाद्य). — ^a) B D₁ D_{1.5.7} ते (for वै). — ^a) T G_{2.3} M अपि स्वस्ति (for

चिन्तयन्तो). S₂ अन्य (sio); K₁ अस्य (for अय). — ^a) V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.7} स्वस्त्यपीति च; B₂ 'पीडितः; B₂ D₁ D_{1.5} 'पीति ह; D_{2.8} 'पीति हि; D₂ स्वस्ति चेति हि; T G_{2.3} M इति चावुवन्. Ca cites स्वस्त्यपि (as in text).

116 K₃ G₁ om. 116 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) S₁ K₂ न स यातो दृशो राजन्. — ^a) K_{1.4} दृष्टपूर्वा (K₄ 'वं). — ^a) V₁ B D_{2-4.7} संग्रामे; D₁ संदृष्टो (for संजज्ञे). K₄ द्रौणः; B₂ T₁ द्रौणिः. — ^a) V₁ B₂ D₁ D_{1.5} T G_{2.3} M कृष्णौ छादयतो रणे.

117 K₃ G₁ om. 117 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) D₁ D_{1.5} द्रौणिस्. T₂ M₂₋₄ च (for तु). T₂ शब्दो. — ^a) D₁ महतां; D₂ अभितः; T_{1.3} G_{2.3} M₁ रथानां; T₂ M₂₋₄ रथिनां (for अहित). D₂ (before corr.) अहितांश्चास्यत्रणे. — ^a) T₂ M₁ महतो; M₂₋₄ अभितो (for बहुशो). — D₂ om. (hapl.) 117^a-120^a. — ^a) D₁ D_{2.7} निनदो; T₁ निनदं (for नदतो).

118 K₃ D₂ G₁ om. 118 (cf. v. l. 108; 112; 117). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) K₄ ज्यां. G₂ धनुषे (for चरतो). — ^a) T_{1.3} G_{2.3} M सव्यं (for सव्य). — ^a) V₁ अंभोदमस्यस्था; D₂ T G_{2.3} M अंभोदरस्ये (T₂ G₂ 'स्ये)व; D₂ अंबरमस्यस्था (for अम्बुद). — ^a) D_{1.5} सासमानां; T₂ G₂ भ्राजमानो (for भ्राजमाना). D₁ D₂ T G_{2.3} M द्युदयत (for [ह]व साभवत्).

119 K₃ D₂ G₁ om. 119 (cf. v. l. 108; 112; 117). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) T₂ G₂ तदा (for तथा). — ^a) V₁ B₂ D₁ D_{1.5.6} लघुहस्तश्च (for हस्त). — ^a) V₁ B D (D₂ om.) S (G₁ om.) प्रमोहं (D₂ 'वं) (for संमोहं). — ^a) S₁ K_{1.2} प्रे (K₁ प्रै)क्षतां; V₁ प्रेक्षते; B_{1.2-5} D_{2.4.7} प्रेक्ष्य तं; D₂ प्रेक्षतं (for प्रेक्षत). S₁ K₄ lacuna

संमोहं परमं गत्वा प्रैक्षत द्रोणजं ततः ॥ ११९

स विक्रमं हतं मेने आत्मनः सुमहात्मना ।

तथास्य समरे राजन्वपुरासीत्सुदुर्दशम् ॥ १२०

द्रौणिपाण्डवयोरेवं वर्तमाने महारणे ।

वर्धमाने च राजेन्द्र द्रोणपुत्रे महाबले ।

हीयमाने च कौन्तेये कृष्णं रोषः समभ्ययात् ॥ १२१

for द्रोणजं. B₂ प्रैक्ष्य द्रोणात्मजं तदा; S (G₁ om.) प्रैक्षन्नास्ते (T₃ G₂ 'स्त') धनंजयः.

120 K₃ G₁ om. 120 (cf. v. l. 108; 112). D₂ om. 120^{ab} (cf. v. l. 117). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) S₂ हतं; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.5.6} हतं (for हतं). K₄ B₂ स्वविक्रमं हतं मन्ये (B₂ मेने); D_{2.4.7} S (G₁ om.) विक्रमं च ह (D_{2.7} विह; D₁ निह; T₃ च ह) तं मेने (T₁ मन्ये). — M₂ om. 120^b-121^a. — ^b) S₂ K_{1.2.4} B (except B₂) D₁ D_{1.5.6.7} T₃ M₁ ह्या- (B₁ ह्या)त्मनः. S₂ K₂ सुमहात्मकः (sic); K_{1.4} D₂ स्व- (K₄ D₂ सु)महात्मनः; V₁ B₂ D_{2.4.7} स (V₁ सु-) महात्मना; B_{1.5} स महात्मना; D₁ D₂ सुमहात्मना; S (G₁ om.) तेन संयुते. — ^c) K₄ तस्यास्य; V₁ T_{2.3} G_{2.3} अयास्य; D₁ तस्यो (sic). — ^d) B_{1.4} पुनर; D₁ पुरा (for वपुर). D₁ ह्यासीत्.

121 K₃ G₁ om. 121 (cf. v. l. 108; 112). M₂ om. 121^{ab} (cf. v. l. 120). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) B₂ राजन् (for एवं). T G_{2.3} M (M₂ om.) द्रौणेस्तकुर्वतः कर्म. — ^b) B₂ सुदारुणे; D₁ D_{1.5} महाबले (for 'रणे). T G_{2.3} M (M₂ om.) बाह्यपुं पिनाकिनः. — ^c) T₃ G₂ वर्तमाने (for वर्धमाने). K₄ वार्धमानेव; V₁ वर्तमाने च (for वर्धे). T G_{2.3} M (M₂ om.) ततस्तत्र (for च राजेन्द्र). — ^d) V₁ B₂ D₁ D_{1.5} महारणे; S (G₁ M₂ om.) विष्ठां पते (for महाबले). — ^e) D₁ कौन्तेय. — ^f) K₂ B_{1.5} D_{2.4.7} कृष्णे; K₄ कृष्णो. B (except B₂) D_{2.4.7} T G_{2.3} M समाविष्टात् (for समभ्ययात्).

122 K₃ G₁ om. 122 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) T₃ G_{2.3} M₂₋₄ दहन्निव च (for निर्वहन्निव). — ^b) B₂ च पश्यत्; D₁ D_{2.4.7} स्वपश्यत्; S (G₁ om.) ददर्श. — ^c) K₄ V₁ B D कास्तुनं.

123 K₃ G₁ om. 123 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. — ^a) D₂ T₃

स रोषान्निःश्वसन् राजन्निर्दहन्निव चक्षुषा ।

द्रौणिं ह्यपश्यत्संग्रामे फल्गुनं च सुदुर्मुहुः ॥ १२२

ततः क्रुद्धोऽब्रवीत्कृष्णः पार्थ सप्रणयं तदा ।

अत्यद्भुतमिदं पार्थ तव पश्यामि संयुगे ।

अतिशेते हि यत्र त्वा द्रोणपुत्रोऽद्य भारत ॥ १२३

कच्चित्ते गाण्डिवं हस्ते रथे तिष्ठसि चार्जुन ।

G_{2.3} कृष्णो (for क्रुद्धो). D₂ कृष्णः; T₃ G_{2.3} क्रुद्धः (for कृष्णः). V₁ B₂ ततोऽब्रवीन्महाबाहुः. — ^a) T_{1.2} G_{2.3} M वचः (for तदा). T₃ पांडवं प्रणयं वचः. Ca cites सप्रणयं (as in text). — ^b) T G_{2.3} M अहं (for इदं). D₂ वाक्य (sic) (for पार्थ). — ^c) V₁ B₂ T G_{2.3} M त्वयि (for तव). K₄ B₁ पश्याम. — ^d) D₁ D_{1.5} अभिशेते हि; D₂ अभितिष्ठति. Ca.c cite अतिशेते (as in text). D₂ तु (for हि). K₄ तत्र (for यत्र). V₁ B D त्वां. T G_{2.3} M यस्मां विशेषय (G₂ 'यं') लाजौ. — ^e) B₂ [S]स्य; B₂ [S]र्थे; D₁ हि (for सद्य). K₄ [S]भ्यभाषत; T₃ G_{2.3} [अ]द्य मारिष (for सद्य भारत). — V₁ B_{1.5} D (except D₂) ins. after 123; T G_{2.3} M after 124^a:

533* कच्चिदीर्यं यथापूर्वं भुजयोर्वा बलं तव ।

[D₂ कच्चिद्. V₁ बलं तथा (marg. 'दा'); D₂ रणे तव; T₃ परंतप.] This is followed by 534* in T G_{2.3} M.

124 K₃ G₁ om. 124 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G_{2.3} M, cf. v. l. 112. V₁ repeats 124 (with v. l.) after 534*. D₂ repeats 124^a after line 2 of 534*. — ^a) S₂ कैश्चित्ते. D₂ गांजिवं. V₁ (first time) B₂ D₁ D_{2.5} हस्तान्. V₁ (second time) केवलं सत्त्वमात्रेण. — V₁ (first time) B₂ D₁ D_{2.5} T G_{2.3} M om. 124^b. — ^b) D₁ (by corr.) तिष्ठति. B₂ D₁ D₂ चार्जुन. — ^c) K_{1.2} कच्चिद्. K₄ B₂ D₁ D_{1.5-6.7} मुष्टिर्वा न व्यसीर्यत; V₁ (first time) मुष्टिं वा तेन शीर्यते; D₂ मुष्टिर्वाणो व्यसीर्यत; D₂ मुष्टिर्वा तव शीर्यते; T G_{2.3} M मुष्टिर्वा न विशीर्यते (T₃ G_{2.3} M₁ 'त'). — K₄ V₁ B (except B₂) D (except D₂) ins. after 124; T G_{2.3} M after 533*:

534* उदीर्यमाणं हि रणे पश्यामि द्रौणिमाहवे ।

गुरुपुत्र इति श्रेणं मानयन्मरतर्षभ ।

उपेक्षां कुरु मा पार्थ नाप्यं काल उपेक्षितुम् ।

[(L. 1) D₁ द्रौण्यं. B_{1.4} एवं च (for आहवे). — (L. 2) M₁ गुरुपुत्रम्. V₁ D₁ D₂ श्रेणं; D₂ श्रेण (sic) (for श्रेणं). K₄ D₁ मरतर्षभ; T G_{2.3} M पांडवर्षभं.]

कच्चिकुशलिनौ बाहू कच्चिदीर्यं तदेव ते ॥ १२४
 एवमुक्तस्तु कृष्णेन क्षिप्त्वा भल्लंश्चतुर्दश ।
 त्वरमाणस्त्वरकाले द्रौणेर्धनुरथाच्छिनत् ।
 ध्वजं छत्रं पताकां च रथं शक्तिं गदां तथा ॥ १२५
 जनुदेशे च सुभृशं वत्सदन्तैरताडयत् ।
 स मूर्च्छां परमां गत्वा ध्वजयष्टिं समाश्रितः ॥ १२६
 तं विसंज्ञं महाराज किरीटिमयपीडितम् ।

अपोवाह रणात्सूतो रक्षमाणो धनंजयात् ॥ १२७
 एतस्मिन्नेव काले तु विजयः शत्रुतापनः ।
 न्यवधीत्तावकं सैन्यं शतशोऽथ सहस्रशः ।
 पश्यतस्तव पुत्रस्य तस्य वीरस्य भारत ॥ १२८
 एवमेष क्षयो वृत्तस्तावकानां परैः सह ।
 क्रूरो विशसनो घोरो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ १२९
 संशप्तकांश्च कौन्तेयः कुरुंश्चापि वृकोदरः ।
 वसुपेणं च पाञ्चालः कृत्स्नेन व्यधमद्रणे ॥ १३०

C. 2. 2837
B. 2. 36-145
K. 2. 32. Om.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

— (L. 3) Da1 D1.5 कुरुपे; T G2.3 M मा कृथा: (for कुरु मा). Dn1 उपेक्षितः.]

— After the above, T1 M2-4 repeat line 5 of 531*.

125 K3 G1 om. 125 (cf. v. l. 108; 112). T1 M2-4 om. 125-129. T2.3 G2.3 M1 om. 125-130. — ^a) V1 B D गृह्य (for क्षिप्त्वा). — ^b) V1 तु संक्रुद्धो; D2.3 तदा पार्थो (for त्वरकाले). — ^c) Ś1 K1.2 पत्रं; Ś2 पुत्रं (sic); B1 चक्रं (for छत्रं). Ś3 पताकं; V1 B2 D (except D2.3) पताकाश्च. — ^d) V1 Da1 D1.5 रथं. (for रथं).

126 K3 S om. 126 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) K4 समन्ततः; B2 उपाश्रितः; D2 समाश्रितः (for 'श्रितः).

127 K3 S om. 127 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) D2 विह्वलं (for विसंज्ञं). D2 महाबाहुः (for 'राज). — ^b) V1 B Dn1 D2-4.3-5 शत्रुणा श्रुशपीडितं; Da1 D1.5 पार्थेन श्रुशताडितं. — ^c) D2 अपोवाहद्. V1 (marg. as in text) शूरो (for सूतो). — ^d) D4 (by corr.).3 रक्षमाणो.

128 K3 S om. 128 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) V1 B2 D2-4.3.7 च (for तु). — ^b) D2 (before corr.) विजयं. — ^c) V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 व्य (B1.3.4 न्य; B2 अ)हनद्; D2 अवधीद् (for न्यव). — ^d) B (except B2) Da1 Dn1 D1.3.4.5-8 तस्य वी (B2 शू)रस्य (for तव पुत्रस्य). V1 D2 वीरस्य (for पुत्रस्य). — ^e) K3 B2 तव धी (B2 वी)रस्य; V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 तव पुत्रस्य; D2 वीर्यवन्तस्य; D2 संक्षयश्चैव (for तस्य वीरस्य). B2 मारिष (for भारत).

129 K3 S om. 129 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) K4 जयो (for क्षयो). — ^b) Ś K1.2.4 कृतो. B2

विकाशनो (for विशसनो). D2 क्रूरे विशसने घोरे.

130 Cf. lines 3 and 4 of 531*. K3 T2.3 G2.3 M1 om. 130 (cf. v. l. 108; 112; 125). — ^a) Some MSS. संसप्तकांश्च; D2 संसप्तकानां. M2-4 तु (for च). B2 Da1 D1.5 वीभत्सु: (for कौन्तेयः). — ^b) Ś1 K3 वसुपेणस्य; K4 V1 B1.3-5 D वसुपेण (B2 'सेन)श्च; B2 सुपेणश्चापि; T1 M2-4 सूतपुत्रस्तु (T1 'श्च). Ca cites वसुपेणः. Ś1 K1.3 पांचा (K1 'च)लाः; Ś2 पंचालः; V1 B D T1 G1 M2-3 पांचालान्. — ^c) Ś K3 कृष्णेन; K1 V1 B D क्षणेन (for कृत्स्नेन). T1 G1 M2-4 यूयोहंस्वरिताः (G1 'तः) शरैः. — Ś K1.2.4 V1 B D ins. after 130: K3 after 108*:

535* वर्तमाने तथा रौद्रे राजन्वीरवरक्षये ।

उत्थितान्यगणेष्वपि कबन्धानि समन्ततः ।

युधिष्ठिरोऽपि संग्रामे प्रहारैर्गाढवेदनः ।

क्रोशमात्रमपक्रम्य तस्यौ भरतसत्तम ।

[K3 om. line 1 and the prior half of line 2. — (L. 2) D2 उत्थितानि (for उत्थि*). D2 शसंस्त्वानि (for [अ]गणेष्वपि). — (L. 3) B2-4 D1.3 संग्रामात् (for 'मे). Ś2 प्रहारो. Ś K1.2.4 B2 Da1 Dn1 D1.3 जर्जरीकृतः (for गाढवेदनः). — (L. 4) K4 उपाक्रम्य (sic). D2 क्रोशमात्रं परिक्रम्य (for the prior half). K4 Da1 Dn1 D1.3-5 म (K4 मा)रतसत्तमः.]

Colophon om. in S (except G1). — Day of Karṇa's Generalship: Ś2 K1.4 द्वितीये (K1 'य) युद्धदिवसे. — Adhy. name: B2 पार्थेन द्रौणिपराभवः; Dn1 द्रौणपराजयः. — Adhy. no. (figures, words, or both): Ś2 40 (as in text); K1 52; B1 G1 56; B2 55; B2 D2 57; Da1 D2 67; D1 51; D4 37.

After the colophon, N ins. two passages given in App. I (No. 14 and No. 16)

संजय उवाच ।

त्वरमाणः पुनः कृष्णः पार्थमभ्यवदच्छनैः ।
पश्य कौरव्य राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ १
कर्णं पश्य महारङ्गे ज्वलन्तमिव पावकम् ।
असौ मीमो महेष्वासः संनिवृत्तो रणं प्रति ॥ २
तमेतेऽनु निवर्तन्ते धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
पाञ्चालानां सृञ्जयानां पाण्डवानां च यन्मुखम् ।

निवृत्तैश्च तथा पार्थैर्भयं शत्रुबलं महत् ॥ ३
कौरवान्द्रवतो ह्येष कर्णो धारयतेऽर्जुन ।
अन्तकप्रतिमो वेगे शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ४
असौ गच्छति कौरव्य द्रौणिरस्त्रभृतां वरः ।
तमेष प्रद्रुतः संख्ये धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ ५
सर्वं व्याचष्ट दुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ।
ततो राजन्प्रादुरासीन्महाघोरो महारणः ॥ ६

41

1 T1.2 G1.2 M om. 1. — " V1 B D2.4.7 ततः (for पुनः). K2 कृष्ण; Dn1 कृष्ण. — " K2 D2 अभ्यवदन्. V1 B1.2.4 D2.4.7 पार्थमाह शनैरिदं; B2 पार्थमाह हसन्निव. — " K2 B1 D2 कौरव; B2.2.3 D2.1 D1.2.7 पाण्डव (for कौरव्य). — " K2 V1 B2 D2 उपया (V1 'जा)तांश्च; D2 आयातांश्च (for अपयातांश्च). B1.2-3 D2.1 D1.2-3.7 उपया (B1 अपया; B2 अपया)तांश्च पार्थिवान्; Dn1 उपयातांश्च कौरवान् (sic).

2 T G1.2 M read 2-5, and G2, 2-7 after 8. 16. 4. — " B2.4 महाबाहुः; D2.5 बाहो (for 'रङ्गे). — G2 om. 2nd. — " T1.2 G1 M परि (G1 प्रति)वृत्तो (for संनि').

3 For sequence in S, cf. v. 1. 2. — " T1 M त इमे; T2 इह ते; G1.2 तमन्वे (for तमेते). S2 K2 V1 B1.2.4 D2.4.7 चिनिवर्तते; K4 संनि; B2 प्रति; B2 D2.1 Dn1 D1.2.3 G1.2 [S]च्युतु; T2 M ते नि; T2 तु नि (for ऽनु निवर्तन्ते). — " D2.3 पुरःसराः (for 'पुरोगमाः). — " B1.2.4 D2.4.7 पांचालसृञ्जयानां च; D2 पांचालानां पाण्डवानां; S पांचालाः सृञ्जयाश्चैव. — " T2 कौरवाणां (for पाण्डवानां). S K2.4 यैः सुखं; K2 V1 Dn1 D2 ये मुखाः; B D2.1 D1.2.7 T1 G1.2 M ये मुखं; T2 यद्वलं (for यन्मुखं). D2 सृञ्जयानां च ये मुखः. — N reads 3rd for the first time after 8. 16. 4. — " B4 तु (for च). K2 V1 B1.4 D2.1 D1.2-3.7 S पुनः; B2 Dn1 D2.2.3 ततः (for तथा). — " D1 महान् (for महत्).

4 For sequence in S, cf. v. 1. 2. — " K1 जवतो; D2.1 D1.2 G1.2 जमतो; D2 द्रवतान् (sic) (for

द्रवतो). — " K4 कालो (for कर्णो). K2 D2 [S]न्याह्वयते; B1-4 D2.4.7 रोच; B2 Dn1 D2.6 T1.2 G1.2 वार (for धार). K2 D2 [S]र्जुन. — After 4th, T2 reads 8. 16. 5th. — " D2 अनंत for अन्तक). B युद्धे (for वेगे). — " K2 Dn1 पराक्रमैः (Dn1 'मे).

5 For sequence in S, cf. v. 1. 2. — " T1 G1.2 M कौतेय (for कौरव्य). — " K2 V1 B (except B2) D (except Dn1 D2) T1 G1.2 M शस्त्रभृतां (for अस्त्र). — " D2 om. तमेष प्रद्रुतः. K2 B1.4 D1.7.3 एव (for एष). K2 D2 (sup. lin. as in text) प्रद्रुतः; V1 B D2.4.6 G1 प्रद्रुतं (for प्रद्रुतः). K1 G2 M1.2.4 संख्ये (for संख्ये). — " M2-4 महाबलः (for 'रथः). — After 5, N ins.:

536* अनुप्रयाति संग्रामे हतान्पश्य च सृञ्जयान् ।

[Dn1 D2 अनुप्रयातान्. S K1.2.4 D2 पश्यति (K4 'सि) (for पश्य च). D1 संजया भुवि (hypermetrio) (for सृञ्जयान्).]

While G1.2 M1 read 8. 16. 5th and T2 repeats 8. 16. 7th after 5.

6 For sequence in G2, cf. v. 1. 2. T2 G2 M2-4 om. 6th. — " V1 B2.3 D2.1 D1.2.3 सर्वमा (D2 'र्व) चष्ट; B1.4 D2.4.7 सर्वमाह सु; B2 Dn1 एवं व्याचष्ट; D2 सर्वोप्याचष्ट; M1 इत्याचष्ट सु (for सर्व व्याचष्ट). T1 G1.2 इत्येतत्सर्वमाचष्ट; T2 सर्वमाख्यातवान्मीरो. — T G1.2 M read 6th-7th after 119*. — " D1 ततो राजन्महाघोरः प्रादुरासीन्महारणः; T1.2 G1.2 M1 'न्महानासी' स्संग्रामो रोमहर्षणः. — After 6, T1.2 G1.2 M read 8. 16. 6th-7th followed by 119*, while T2 reads 8. 16. 6-7 followed by 119*.

सिंहनादरवाश्वात्र प्रादुरासन्समागमे ।

उभयोः सेनयो राजन्मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

४२

संजय उवाच ।

ततः पुनः समाजगृहमीताः कुरुसृज्जयाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्था वैकर्तनमुखा वयम् ॥ १
ततः प्रवृत्ते भीमः संग्रामो लोमहर्षणः ।
कर्णस्य पाण्डवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ २
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे तुमुले शोणितोदके ।
संशप्तकेषु शूरेषु किञ्चिच्छिष्टेषु भारत ॥ ३
धृष्टद्युम्नो महाराज सहितः सर्वराजभिः ।

कर्णमेवामिदुद्राव पाण्डवाश्च महारथाः ॥ ४
आगच्छमानांस्तान्संख्ये प्रहृष्टान्विजयैषिणः ।
दधारैको रणे कर्णो जलौघानिव पर्वतः ॥ ५
तमासाद्य तु ते कर्णं व्यशीर्यन्त महारथाः ।
यथाचलं समासाद्य जलौघाः सर्वतोदिशम् ।
तयोरासीन्महाराज संग्रामो लोमहर्षणः ॥ ६
धृष्टद्युम्नस्तु राधेयं शरेण नतपर्वणा ।
ताडयामास संकुद्रस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ७

C. 8. 2916
S. 8. 39. 8
K. 8. 37. 21

7 For sequence in G₂, cf. v. 1. 2. K₂ om. 7^{ab} (of. v. 1. 6). — ^a) V₁ D₁ M₁ "नादरवांस (V₁ "वस). D₁ D_{1.5} [अ]पि; D₁ तत्र; D_{2.4} [ए]व (for [अ]त्र). D₂ सिंहनादो महानासीत्. — ^a) D₁ निवर्तने. — N ins. after 7: S (except M₁) after 8. 42. 57:

537* एवमेव क्षयो वृत्तः पृथिव्यां पृथिवीपते ।

तावकानां परेषां च राजन्मुर्मन्त्रिते तव ।

[(L. 1) D₂ पृथिवीपतिः; D₂ "पतेः.]

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S₂ K_{1.4} द्वितीये युद्धदिवसे. — Adhy. name: D₁ युद्धभूमिवर्णनं. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 42; K₁ 43; B₁ 58; B₂ 57; B₃ D₂ 59; D₁ 69; D₁ 53.

42

1 T₁ M₂₋₄ om. 1-2. — ^a) T₂ अमितः. K₁ D₁ D₂ कुरुसंजयाः; B_{2.8} D₂ "पाण्डवाः (for "सृज्जयाः). — ^a) T₂ M₁ भीमसेन (for युधिष्ठिर). — ^a) V₁ B (except B₂) D_{2.4.7} T₂ M₁ सुतपुत्र (for वैकर्तन).

2 T₁ M₂₋₄ om. 2 (cf. v. 1. 1). — ^a) D₁ प्रवृत्तो वे (for प्रवृत्ते). T₂ भूयः; G_{1.2} M₁ युद्ध (for भीमः). — ^a) D₂ संग्रामे. S₁ K₂ रोमहर्षणः; D₂ लोमहर्षणः; T₂ राजसत्तम (for लोमहर्षणः). G_{1.2} M₁ घोररूपं विशां पते. — ^a) D₂ पाण्डवेयानां (for "वानां च). — ^a) T₂ G_{1.2} M₁ विवर्धनं.

45

3 ^a) K₂ D₂ ततः (for तस्मिन्). — ^a) D₂ विपुले; G₂ संग्रामे (for तुमुले). — ^a) Some MSS. संसप्तकेषु; K₁ संग्रामकेषु (for संश). S₂ T₂ वी (S₂ वे) रेपु; D₂ भूतेषु; T₁ [अ]नीकेषु; G_{1.2} क्रुद्धेषु (for शूरेषु). — ^a) T_{1.2} G_{1.2} M₁ बोधेषु (for शिष्टेषु).

4 ^a) G_{1.2} संवृतः (for सहितः). V₁ सः राजभिः; D₂ सर्वसादिभिः; T₁ G_{1.2} "बोधभिः (for "राजभिः). — ^a) K₁ [अ]विदुद्राव (sic).

5 ^a) B_{1.2} आगच्छतस्तु (for "मानां). D₂ T₂ M हृष्टा; G_{1.2} संख्ये (for संख्ये). — ^a) V₁ संबद्धान्; D₁ D_{1.2} संसृष्टान्; D_{2.3} G_{1.2} संहृष्टान्; M संग्रामे (for प्रहृष्टान्). — ^a) K₂ क्रुद्धो (for कर्णो). — ^a) D₂ वेलेव मकरालयं.

6 D₁ om. 6^{ab}. — ^a) K₂ V₁ B D_{2-4.6-8} S समासाद्य. K₂ T₂ M रणे; B_{2.8} च ते; D₂ तु तं (for तु ते). D₁ D_{1.2} तं समासाद्य ते कर्णं. — ^a) K₂ व्यशीर्यते; K₁ M व्यशीर्यत. B₂ D₁ D_{1.2} महारणे (for "रथाः). — ^a) D₂ यथा वेला (for यथाचलं). — ^a) K₂ V₁ B D S वाप्यौ (K₂ B₂ D₁ D_{2.5.7} T_{2.3} G_{1.2} M₁ "बौ)घाः (for जलौघाः). V₁ G_{1.2} सर्वतोदिशः. — ^a) B_{1.2} D₁ तेषाम् (for तयोर्). — ^a) Some MSS. रोमहर्षणः; S घोरदर्शनः (for लोमहर्षणः). — After 6, T G M₂₋₄ ins.:

538* प्रयुध्यतोर्महाराज्ञे बलिनोर्विजिगीषतोः ।

[T₂ युयुत्सतोर्; G₂ प्रहृष्टतोर्; M₂ प्रयुध्यतोर् (for "तोर्).]

[353]

C. 2. 2916
B. 8. 39. 8
K. 8. 37. 22

विजयं तु धनुःश्रेष्ठं विधुन्वानो महारथः ।
पार्षतस्य धनुश्छिन्ना शरानाशीविषोपमान् ।
ताडयामास संकुद्धः पार्षतं नवभिः शरैः ॥ ८
ते चर्म हेमविकृतं भित्त्वा तस्य महात्मनः ।
शोणिताक्ता व्यराजन्त शक्रगोपा इवानघ ॥ ९
तदपास्य धनुश्छिन्नं घृष्टशुभ्रो महारथः ।
अन्यद्वनुरुपादाय शरांश्चाशीविषोपमान् ।
कर्णं विव्याध सप्तत्या शरैः संनतपर्वभिः ॥ १०
तथैव राजन्कर्णोऽपि पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रोणशत्रुं महेष्वासो विव्याध निशितैः शरैः ॥ ११

7 M₁ om. 7^a-8^b. — ^a) Śs K₃ V₁ B Dn₁ D₂-1.7
M₂ शरेणानतपर्वणा (B₂ 'भिः'); Da₁ D₁. 3. 8 शरैरानतपर्वभिः.
— ^a) B₂ Da₁ D₁. 3. 8 T₂ M₂-4 छादयामास (for ताड).
B₁. 4 D₂. 4. 7 समरे (for संकुद्ध). T₁. 8 G भित्त्वा (T₁
विध्वा) तत्र तु वै कर्णं.

8 M₁ om. 8^{ab} (cf. v. l. 7). — ^a) V₁ B₂. 3 धनुषः
(V₁ 'दा'); B₁. 4 D₂-4. 7 च धनुः; D₂ तद्धनुः (for तु धनुः).
— ^b) T₁. 2 G₂ M₂-4 विधुन्वानो. T₁. 3 G₁. 8 महाबलः
(for 'रथः'). — T₁. 3 G ins. after 8^{ab}; T₂ after 8^{cd}:

539* ववर्ष शरवर्षाणि तोयवर्षाणिवाम्बुदः ।

— ^a) K₂. 4 V₁ B D (except D₂) S शरांश्चाशी (M₁
'भि')विषोपमान्. — B₂ om. (hapl.) 8^c-10^d. — ^a) T₂
M₁. 2. 4 छादयामास (for ताड).

9 B₂ om. 9 (cf. v. l. 8). — ^a) K₃ D₂ S
ते हेमविकृतं चर्म (K₃ चर्म; D₂ भित्त्वा). — ^b)
K₁. 2. 4 छित्त्वा (for भित्त्वा). — ^c) T₁ G₂ शोणितांगा
विराजन्ति (T₁ 'ते'). — ^a) T₂ G₁. 2 शक्रगोपा. D₂
इवानघाः.

10 B₂ om. 10^{ab} (cf. v. l. 8). — ^b) T₁. 3 G
प्रतापवान्; M महात्मनाः (for 'रथः'). — ^c) K₃ V₁
B₁. 2. 4 Da₁ D₂-1. 3. 7 S अथा (S ततो)न्यद्वनुरादाय.
— ^a) D₂ शीघ्रांश्च (for शरांश्च). S सारवद्धारसाधनं.
— ^c) B₂ Da₁ D₁. 3 विंशत्या (for सप्तत्या).

11 ^b) D₂ (by corr.) शत्रुतापनः; T₁ 'तापनः'. — After
11^{ab}, V₁ B Da₁ D₁. 3-7 ins.:

540* छादयामास समरे शरैराशीविषोपमैः ।

— ^a) K₂. 4 द्रोणपुत्रं; V₁ B D₂. 4. 7 G₁ M₂. 4 'शत्रुदः; Dn₁
घृष्टशुभ्रं (for द्रोणशत्रुं). K₃ महेष्वासं; B₂ महाबाहो.
— ^a) T₁. 3 G नवभिः (for निशितैः).

तस्य कर्णो महाराजं शरं कनकभूषणम् ।
प्रेषयामास संकुद्धो मृत्युदण्डमिवापरम् ॥ १२
तमापतन्तं सहसा घोररूपं विशां पते ।
चिच्छेद सप्तधा राजञ्छैनेयः कृतहस्तवत् ॥ १३
दृष्ट्वा विनिहितं बाणं शरैः कर्णो विशां पते ।
सात्यकिं शरवर्षेण समन्तात्पर्यवारयत् ॥ १४
विव्याध चैनं समरे नाराचैस्तत्र सप्तभिः ।
तं प्रत्यविध्यच्छैनेयः शरैर्हेमविभूषितैः ॥ १५
ततो युद्धमतीवासीच्चक्षुःश्रोत्रभयावहम् ।
राजन्घोरं च चित्रं च प्रेक्षणीयं समन्ततः ॥ १६

12 ^a) K₄ तस्यै; D₂ तव (for तस्य). T₁. 3 G पुनरन्यं
(for तस्य कर्णो). — ^b) Dn₁ M कनकभूषितं (Dn₁ 'सान्').
— ^c) K₁ प्रतयामास (sic) (for प्रेष).

13 ^a) Dn₁ तानापततः (for तमापतन्तं). K₁ समरे
(for सहसा). — ^b) Dn₁ घोररूपान्विशान्तये (sic).
— K₄ om. (hapl.) 13^c-14^b. — ^c) B₁. 2. 4 D₂. 7
T₁. 3 G₂. 3 M क्षतधा; T₂ G₁ सहसा (for सप्तधा). B₂
चिच्छेद सप्तधारेण. — ^a) S पार्षतः (for शैनेयः). T₁
G₁. 3 क्षिप्रहस्तवत् (T₁ 'वान्') (for कृत). — After 13,
K₃ reads 15^{ab}, repeating it in its proper place.

14 K₄ om. 14^{ab} (cf. v. l. 13). Dn₁ om. 14. K₃
reads 14-15 after 17. — ^a) B₂ रणे; D₂ बाणैः (for
बाणं). S दृष्ट्वा निप (T₁ M₂-4 'पा')तितं भूमौ. — ^b)
D₂ क्षनैः; S शरं (for शरैः). Śs विशां पतेः. — ^c) S
पार्षतं (for सात्यकिं). — ^a) Ś K₁. 2. 4 V₁ Da₁ D₁. 3. 3
पर्यं (Da₁ D₁. 3 प्रत्य)वाकिरत् (D₂ 'रन्'); D₂ T₁ पर्यवारयन्.

15 For sequence in K₃, cf. v. l. 14. — ^a) S स्वरितो
(for समरे). — K₃ reads 15^{ab} for the first time after
13. — ^b) Śs नाराचास (for नाराचैश्च). D₂ सप्तसप्तभिः;
T₁. 3 G सप्तसिन्धु (T₂ G₂ 'दा') (for तत्र सप्तभिः).
— ^c) B₂ शैनेयं; S दक्षभिः (for शैनेयः). — ^a) B₁ D₂
हेमपरिष्कृतैः; D₂ विभूषणैः (for विभूषितैः). T₂ G शरैः
कनकभूषणैः.

16 For sequence in K₃, cf. v. l. 14. — ^a) K₃
V₁ B D T₁ G₁. 3 महाराजः; T₂. 3 G₂ M समभवत् (for
अतीवासीत्). — ^b) B₂ D₂. 4. 7 चक्षुःश्रोत्रभयानकं; S दृष्टि-
श्रोत्रमनोहरं. — ^c) K₃ V₁ B D S आसीद् (for राजन्).
K₃ च मित्रं; Da₁ Dn₁ D₁. 3 विचित्रं (for च चित्रं). — ^a)
S च सर्वतः (for समन्ततः).

सर्वेषां तत्र भूतानां लोमहर्षो व्यजायत ।
तद्दृष्ट्वा समरे कर्म कर्णशैनेययोर्नृप ॥ १७
एतस्मिन्नन्तरे द्रौणिरभ्ययात्सुमहाबलम् ।
पार्षतं शत्रुदमनं शत्रुवीर्यासुनाशनम् ॥ १८
अभ्यभाषत संकुद्धो द्रौणिर्दूरे धनंजये ।
तिष्ठ तिष्ठाद्य ब्रह्मन्न न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ॥ १९

इत्युक्त्वा सुभृशं वीरः शीघ्रकृन्निशितैः शरैः ।
पार्षतं छादयामास घोररूपैः सुतेजनैः ।
यतमानं परं शक्त्या यतमानो महारथः ॥ २०
यथा हि समरे द्रौणिः पार्षतं वीक्ष्य मारिष ।
तथा द्रौणिं रणे दृष्ट्वा पार्षतः परवीरहा ।
नातिहृष्टमना भूत्वा मन्यते मृत्युमात्मनः ॥ २१

C. 8. 2932
B. 8. 59. 24
K. 8. 57. 40

17 For sequence in Ks, cf. v. l. 14. — ") Ds चैव (for तत्र). T1 G1.2 योधानां (for भूतानां). — ") Some MSS. रोमहर्षो. S K1.2.4 V1 B1.5 Da1 D1.2-3.7 [S]भ्यजायत (Ks 'ते'); Ks [S]भ्यवर्तत; Bs व्यराजत; M1.3 [S]भ्यजायत (for व्यजायत). — ") K1 मरुटा (sio); Ks Dn1 D1.4 तं दृष्ट्वा; S दृष्ट्वा तत् (by transp.). Bs राजन् (for कर्म). — ") S कर्णपार्षत- (G1.2 'द')योर् (for 'शैनेययोर्'). D2.6 महत् (for नृप).

18 ") S K1.2.4 सुमहबलं; B2.2.5 Da1 D1.2.3.3 'महाबलः' (for 'महाबलम्'). Dn1 दृष्ट्युद्धं महाबलं; S अभ्ययात् महारथं (M1 'थ:'). — B2 om. 18st. — ") G1 पार्षदं. Bs Dn1 शत्रुतपनं (Dn1 'न:'); D2.6 समरे कुब्जः; T2 G2 शत्रुमथनं (for 'दमनं'). — ") K1 Dn1 शत्रुवीर्यसु; Ks Dn1 'वीर्याणि'; V1 'वीर्यान्'; Bs D1 'वीर्यान्' (for 'वीर्यासु'). Da1 D1 G2 'नाशनः' (for 'नाशनम्'). Bs शत्रुतापोद्यरिदम; D2.6 'वीर्यप्रणाशनं'; T1 'वीर्यानु' शासनं; T2 M दृष्ट्वा कोपान्महाद्युतिः. — After 18, S (except G1) ins.:

541* स दृष्ट्वा समरे कर्ण पार्षतं च महारथम् ।

19 ") B2.3 अभ्यभाषत; T2 'वर्तत' (for 'भाषत'). — ") S1 Ks द्रौणिः धनंजये; S2 द्रौणिः द्रोणांतकं रणः (sio); K1 द्रौणिं द्रोणांतकरणे (sio); Ks V1 B1-4 Da1 D1-8 द्रौणिः परपुरंजयः; Bs Dn1 पार्षतं परवीरहा; S पार्षतं शत्रुतापनं. — After 19^{ab}, S ins.:

542* रथं रथेन संपीड्य शत्रुवीर्यप्रणाशनः ।

[T2 संसृज्य; G2 संघातं (for संपीड्य). T1.2 G पार्षतस्य तु ग्राहणः; M2-4 शत्रुवीर्यप्रणाशनं (for the posterior half).] — ") S [इ]ति (for [अ]द्य). T1 ब्रह्मघ्नो; T2 वृद्धः. Dn1 ब्रह्महन्तिष्ठ तिष्ठेति. — ") Da1 D1.2 गमिष्यसि; D2 विमोक्षसे; T1 'क्षयति'. — After 19, the sequence of Dn1 is as follows: 23rd, 24, 548*, 26^{ab}, 22nd.

20 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — ") T2 समरे (for सुभृशं). B1.4.5 Dn1 D2.4.1 वीरः; Ds भीमः (for वीरः). — ") V1 शीघ्रं सुनिशितैः शरैः. — D2

om. 20th. — ") Ks घोररूपं. — ") Dn1 D1 यतमानो. — ") Ks D1 महारथं (D1 'था:'). — For 19^{ab}, S subst.:

543* छादयामास समरे यतमानो महारथः ।

यत्नतः परया शक्त्या दृष्ट्युद्धं महारणे ।

[(L. 1) T2 यतमानं महाबाहुश्छादयामास पंक्तिभिः.]

S cont.:

544* योधयामास समरे कुम्भरूपो विशां पते ।

21 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — ") T2 यदा (for यथा). B Da1 Dn1 D1-2.7 M द्रोणः; Ds वीरः (for द्रौणिः). — ") Dn1 D1 प्रेक्ष्य; T2 G दृश्य (for वीक्ष्य). Ks मारिषः. — After 21^{ab}, B1 Da1 Dn1 Ds T1 read 21st repeating it in its proper place. Bs D1 G2 om. 21st. T G1.2 M1.2.4 transp. 21st and 21st. — ") K1.4 द्रौणिं. D2.2.6 रथे (for रणे). Bs तथा दृष्ट्वा रथो द्रौणिं. — ") T1.2 G1.2 शत्रुपूगहा (for परवीरहा). — Bs T2 M1 read 21st twice. — ") T1 (first time) G1.2 द्वा (G2 आ)सीन् (for भूत्वा). Dn1 T1 (first time) बभूव नातिहृष्टात्मा. — ") B1.2 (both first time) Dn1 (second time) ज्ञातवान्; T1 G1.2 मन्वा (G1 'न्मा')नो (for मन्यते). Dn1 (first time) जानन्मृत्युमिवात्मनः. — After 21, Ks B D S ins.:

545* स ज्ञात्वा समरेऽऽत्मानं क्षणेनावध्यमेव तु ।

जवेनाभिययौ द्रौणिं कालः कालमिव क्षये ।

[T1 G2 om. line 1. — (L. 1) V1 Bs Da1 D1.2 युधि च (for समरे). Dn1 Ds ज्ञात्वात्मानं च पांचाल्यः (for the prior half). Ks B2.5 एव च (Bs ह); Dn1 Ds आहवे (for एव तु). D2.6 द्रोणपुत्रं समाहवत् (for the posterior half). T2.2 G1.2 M आत्मानं समरे ज्ञात्वा शस्त्रावधं महाबलः. — (L. 2) Ks B D2.1.7 [अ]भ्याययौ; Da1 D1.2 [अ]भ्य-द्रवद्; T1 G2 [अ]भ्य (G2 'भ्या')पतद्; G1 [अ]भ्यदुतद् (sio) (for [अ]भिययौ). V1 D2.6 T2 G1 द्रौणिः. S क्षये यथा (for इव क्षये).]

C. 8. 2934
B. 8. 39. 28
K. 0. 57. 42

द्रौणिस्तु दृष्ट्वा राजेन्द्र धृष्टद्युम्नं रणे स्थितम् ।
क्रोधेन निःश्वसन्वीरः पार्थतं समुपाद्रवत् ।
तावन्योन्यं तु दृष्ट्वैव संरम्भं जग्मतुः परम् ॥ २२
अथाब्रवीन्महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
धृष्टद्युम्नं समीपस्थं त्वरमाणो विशां पते ।
पाञ्चालापसदाद्य त्वां प्रेषयिष्यामि मृत्यवे ॥ २३
पापं हि यच्चया कर्म भ्रता द्रोणं पुरा कृतम् ।

22 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. B2 om. 22nd. — ^a) K2 V1 B1.2.4 Dn1 D2.4.7 अवस्थितं; B2 D2.8 रणे (D2 'थ-') स्थितं; T G1.3 M रणा (G1 'था') धिनं; G2 महारणे (for रणे स्थितम्). — ^c) Some MSS. निःश्वसन्. D2.4 वीर. — ^d) S2 पार्थते; G2 पार्थदं. Dn1 S समभिद्रवत् (for समुपा). — ^e) M1 तावन्योन्यस्. K1.3 Dn1 D1.5 च (for तु). — ^f) G1 संरम्भाज्; G2 संरम्भो. G2 जग्मतुः. T2 M क्रोधरक्तेक्षणुभौ. — After 22, Dn1 ins.:

*546 ततो रोषपरीतात्मा धृष्टद्युम्नोऽप्यमर्षणः ।

प्रोवाच चैनं संरम्भो द्रोणपुत्रं परंतपः ।

While S ins.:

547* प्रगृह्य महती चापे शरासनविराजिते ।

[T1 चापं. T1 शरान्स्वर्णविराजितान् (for the posterior half).]

23 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. Dn1 om. 23rd. — ^a) B2 महातेजा (for 'राज'). — ^c) Some MSS. पांचालाप. S2 K1 त्वं. T1 G1.2 अहं स्वामय पांचाल्य; T2 पांचालाय यथाय त्वां. — ^f) Dn1 S प्रेषयामि (Dn1 'यिष्ये') यमक्षयं.

24 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — ^a) G1 कृष्ण (for कर्म). — ^b) Dn1 transp. पुरा and कृतं. T G2.3 M कृतं तात भ्रता रणे (M2-4 मम); G1 कर्म कृतो भ्रता रणे (sic). — ^c) S K2-4 त्वा पश्यते; K1 त्वा परस्यते; V1 B Dn1 D1.2-3.7 त्वां (B2 नो) तपस्यते; Dn1 तं तपस्यते; D2 त्वां लपस्यते; T G त्वं प्रापस्यसे; M1 त्वानुपतेत्; M2.4 त्वानुपतेत्; M3 त्वा संतपेत् (for त्वा परस्यते). D2 अद्य त्वं पश्य मे कर्म. — ^d) V1 B (except B2) D1.2.4 न कुशलं; T1.3 G न (T2 G2 ह्य-) कुशलम्; T2 वध्यकुलं (for ह्यकुशलं). — After 24, Dn1 ins.:

548* पतङ्गदर्शनेनाद्य दर्शनेन व्यपोह्यते ।

शशिसरणतन्मात्रान्वंशान्कृतमपोह्यते ।

मया मारयितव्यत्वं पशुमारेण पार्थत ।

अद्य शो वा परशो वा सत्यमेतद्गविष्यति ।

अद्य त्वा परस्यते तद्वै यथा ह्यकुशलं तथा ॥ २४
अरक्ष्यमाणः पार्थेन यदि तिष्ठसि संयुगे ।
नापक्रमसि वा मूढ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्तः प्रत्युवाच धृष्टद्युम्नः प्रतापवान् ।
प्रतिवाक्यं स एवासिर्मांमको दास्यते तव ।
येनैव ते पितुर्दत्तं यतमानस्य संयुगे ॥ २६
यदि तावन्मया द्रोणो निहतो ब्राह्मणश्रुवः ।

25 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — ^a) V1 अरक्षमाणः; B2.3 अवेक्ष्य. — ^b) Dn1 तिष्ठति. K2 V1 D2 संगरे (for संयुगे). — ^c) K1.2.4 V1 B T2 G M2-4 नाप (V1 B2 'ति') कामसि; T2 नापन्नपति. V1 मां (for वा). T1.3 G मोहात् (for मूढ). — ^d) T1 एव (for एतद्). B1.4 या (B2 नं) तासि यमसा (B2 'स') दनं; Dn1 यास्यस्य यमक्षयं. — After 24, S ins. an addl. colophon. [Adhy. name: M1 पार्थतयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): T1.3 G 62; T2 M 61.]

26 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. Before 26, T G1.3 M1.3 ins. संजयः. — ^a) Dn1 एवमुक्त्वा तु राजेन्द्रः — ^b) Dn1 द्रोणपुत्रः (for धृष्टद्युम्नः). — Before 26th, N (except Dn1) ins. धृष्टद्युम्नः. — ^c) V1 B2.3 एष चा (B2.3 स एवा) सि प्रतिवाक्यं; T2 एष ते प्रतिवाक्यं वा; T2 G आशिषं तां प्रवक्तव्यां; M ए (M1 इ) ष वः प्रतिवाक्यं वै. — ^d) S K1.3.4 T1 ममैको (for मामको). Ca cites दास्यते (as in text). T2.3 G2 M असि (T2 ह्यसि; M1 अनि) दास्यति माम (M1 'मु') कः. — ^e) D2 यथा (for येन). B2 [ए] ष (for [ए] व). T1.3 G दत्ता (for दत्तं). T2 M येन द (T2 कृ) त्तं तव पितुर्. — ^f) T2 तच्छिरः (for संयुगे). — After 26, G1.3 ins.:

549* एष ते प्रतिवाक्यं वै असिर्दास्यति मामकः ।

येन कृतं तव पितुर्यतमानस्य तच्छिरः ।

[Cf. 26th def.]

27 ^a) K1-3 द्रौणो (K2 'जे'). Dn1 पिता ते स मया द्रोणो. — ^b) S2 निहितो. K2 D2 ब्राह्मण (D2 'जो') श्रुवः; K1 'जो' श्रुवन्; D1 'जो' वरः; G2 तात संयुगे (for ब्राह्मणश्रुवः). — G2 om. 27th-29th. — ^c) K2 त्वम् (for त्वाम्). Dn1 तथा (for कथं). K1 त्वमि शरीरयं युद्धे (sic). — ^d) S K1.2 Dn1 निहनिष्यामि; B1 न हनिष्यति.

त्वामिदानीं कथं युद्धे न हनिष्यामि विक्रमात् ॥ २७
 एवमुक्त्वा महाराज सेनापतिरमर्षणः ।
 निशितेनाथ बाणेन द्रौणिं विव्याध पार्षतः ॥ २८
 ततो द्रौणिः सुसंकुब्धः शरैः संनतपर्वभिः ।
 प्राच्छादयद्दिशो राजन्धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ॥ २९
 नैवान्तरिक्षं न दिशो नैव योधाः समन्ततः ।
 दृश्यन्ते वै महाराज शरैश्छन्नाः सहस्रशः ॥ ३०
 तथैव पार्षतो राजन्द्रौणिमाहवशोभिनम् ।
 शरैः संछादयामास स्रुतपुत्रस्य पश्यतः ॥ ३१
 राधेयोऽपि महाराज पाञ्चालान्सह पाण्डवैः ।

द्रौपदेयान्पुधामन्युं सात्यकिं च महारथम् ।
 एकः स वारयामास प्रेक्षणीयः समन्ततः ॥ ३२
 धृष्टद्युम्नोऽपि समरे द्रौणेश्चिच्छेद कार्मुकम् ।
 तदपास्य धनुश्छिन्नमन्यदादत्त कार्मुकम् ।
 वेगवत्समरे घोरं शरांश्चाशीविपोपमान् ॥ ३३
 स पार्षतस्य राजेन्द्र धनुः शक्तिं गदां च वज्रम् ।
 हयान्मृतं रथं चैव निमेपाग्रधमच्छरैः ॥ ३४
 स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ।
 खड्गमादत्त विपुलं शतचन्द्रं च भानुमत् ॥ ३५
 द्रौणिस्तदपि राजेन्द्र भलैः क्षिप्रं महारथः ।

C. 8. 2950
B. 8. 59. 42
K. 8. 58. 14

Bs विभ्रमात्; Ds. 6 दुर्मते; T G1.8 M किलिवधं (for विक्रमात्).

28 Gs om. 28 (cf. v. l. 27). — " T G1.8 M महातेजाः (for 'राज). — " T G1.8 M अरिदमः (for अमर्षणः). — " Ks V1 Bs Ds. 1.7 M2 [अ]ति (for [अ]थ). T G1.8 M1.3.4 सुतीक्ष्णेनाथ भलेन. — " T1 पत्रिणा (for पार्षतः).

29 Gs om. 29 (cf. v. l. 27). — " K1 T1 ततो द्रौणिः समं (T1 द्रोणसुतः) क्रुद्धः. — " K1.8 V1 B1.8 D1.8 T1.8 Gs M1 प्राच्छादयद्; Ks B2.8 Ds1 D2.8.7.8 आच्छादयद् (Bs 'न्); B1 Dn1 प्राच्छादयन्. S K1.8.4 दिशं राजन्; Dn1 सुवलिनो (for दिशो राजन्). — " G1 धृष्टद्युम्नं सुसंयुगे.

30 " Gs न वांतरिक्षं. — " Ks V1 B D (except Dn1 Ds) S नापि (for नैव). T3 Gs.8 M योधाः. Ds1 Dn1 D1.8 S सहस्रशः (for समन्ततः). — K1 om. 30^a-32^a. — " Dn1 प्रदृश्यन्ते; T2 M अदृश्यन्त (for दृश्यन्ते वै). Bs ते; Bs Ds1 D1.8; Ds च; T3 G तेर् (for वै). — " B2 छलैः; M1 छिन्नाः. S Ks.4 T G समन्ततः; Bs Ds1 Dn1 D1.8 महारणे (for सहस्रशः).

31 K1 om. 31 (cf. v. l. 30). — " Ks Ds द्रोणिम्; Ds द्रोणिर्. M1 शोभिनः.

32 K1 om. 32^a (cf. v. l. 30). — " T G M1.8 transp. सह and पाण्डवैः. — " S उत्तमौजसमेव च (M2.4 वा). — After 32^a, S ins.:

550* सात्यकिं च महाराज योधांश्चान्यान्सहस्रशः ।

[G1.8 यौ(G1 यो)धानन्यान्.]

— " Ks V1 B D सं; S तान् (for स). — " T1.8 M प्रेक्षणीयान् (T1 'याः). D1 स्रुतपुत्रस्य पश्यतः.

33 " Ks B1.4 Ds1-1.7.8 G1 तु (for ऽपि). Dn1

राजेंद्र (for समरे). — After 33^a, S ins.:

551* क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन पश्यतां सर्वयोधिनाम् ।

[T1 Gs प्रेक्षतां (for पश्यतां). G1 सर्वधन्विनां.]

— S K1.8 B1 Ds G1 om. (hapl.) 33^a. — " Ks.4 V1 B (B1 om.) D (Ds om.) द्रौणिर् (for छिन्नम्). — " Ks V1 B1-4 Ds.4 आदाय (for आदत्त). — After 33^a, B1 reads 37^a repeating it in its proper place. — " Dn1 T1 वेगेन; Ds. 1.7 वेगवान्; Gs वेगान्ते (for वेगवत्). Bs.4 Ds1 D1.8-1.7 घोरैः; Dn1 द्रौणिः; Ds घोराश्च (for घोरं). — " Ds om. च. Bs चापि (for चाशी).

34 " Bs पार्षतस्य (for स पार्षतस्य). Dn1 तेनाशु (for राजेन्द्र). — " Ss Ds1 D1.8 गदाच्वजान् (Ss 'जं); Bs गदां च्वजान्; T1 Gs च्वजं गदां (by transp.). Dn1 बाणेन धनुराच्छिन्नत्. — After 34^a, Dn1 ins.:

552* स शक्तिं प्राहिणोत्तसौ तां द्रौणिर्धमच्छरैः ।

तां निकृत्तां रणे दृष्ट्वा द्रौणिना पार्षतो बली ।

परिधं घोरमादाय कार्त्तस्वरविभूषितम् ।

चिक्षेप भुजवीर्येण पार्षतो वै पुरा नदन् ।

तमापतन्तं परिधं द्रोणपुत्रस्य लाववात् ।

चिच्छेद बहुधा राजशरैरतिरथो रणे ।

— " Dn1 ततो हयान्नयं स्रुतं. — After 34, Dn1 ins.:

553* पार्षतस्य ततः क्रुद्धो द्रोणपुत्रः परंतपः ।

35 " Ds रथसारथिः (for हत). — " Dn1 आदाय (for आदत्त).

36 Ks om. 36. — " T1 G1.8 तदस्य द्रौणी राजेंद्र. — V1 om. 36^a. — After 36^a, S ins.:

554* धन्विनो बाहुशालिनः ।

पश्यतां सर्वसैन्यानां.

C. 5. 2951
B. 8. 29. 43
K. 8. 29. 14

चिच्छेद समरे वीरः क्षिप्रहस्तो दृढायुधः ।
रथादनवरुढस्य तदद्भुतमिवामवत् ॥ ३६
धृष्टद्युम्नं तु विरथं हताश्वं छिन्नकार्मुकम् ।
शरैश्च बहुधा विद्धमस्त्रैश्च शकलीकृतम् ।
नातरद्भरतश्रेष्ठ यतमानो महारथः ॥ ३७
तस्यान्तमिषुमी राजन्यदा द्रौणिर्न जग्मिवान् ।
अथ त्यक्त्वा धनुर्वीरः पार्षतं त्वरितोऽन्वगात् ॥ ३८
आसीदाद्रवतो राजन्वेगस्तस्य महात्मनः ।
गरुडस्येव पततो जिघृक्षोः पन्नगोत्तमम् ॥ ३९

एतस्मिन्नेव काले तु माधवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
पश्य पार्थ यथा द्रौणिः पार्षतस्य वधं प्रति ।
यत्नं करोति विपुलं हन्याच्चैनमसंशयम् ॥ ४०
तं मोचय महाबाहो पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रौणेरास्यमनुप्राप्तं मृत्योरास्यगतं यथा ॥ ४१
एवमुक्त्वा महाराज वासुदेवः प्रतापवान् ।
प्रेषयत्तत्र तुरगान्यत्र द्रौणिर्व्यवस्थितः ॥ ४२
ते हयाश्चन्द्रसंकाशाः केशवेन प्रचोदिताः ।
पिबन्त इव तद्वद्योम जग्मुर्द्रौणिरथं प्रति ॥ ४३

- [(L. 2) G₁ सर्वयोधानां; G₂ भूतानां (for 'सैन्यानां).]
37 °) D_{1.1} हि (for तु). — °) B₂ सूताश्वं (for
हताश्वं). K₂ B₁ T_{1.2} G हत (B₁ छिन्न) सारथिं (for छिन्नकार्मु-
कम्). — B₁ reads 37^{ad}, for the first time after 33^{ad}.
— °) T₁ G_{1.2} शरैश्च; T₂ M अस्त्रेण (for शरैश्च). B₁
D_{2.1} मिश्रम्; D₃ विष्वा; T₂ M विष्यत् (for विद्धम्). — °)
B₁ (first time) अस्त्रैश्च; D_{2.1} शरैश्च (for अस्त्रैश्च).
D_{2.2} मर्मस्त्रेव सुताश्विनः; T₂ M तद्वत् (T₂ 'दंगं') शकली-
करोत्. Co cites शकलीकृतं (as in text). — °) K₂
अधावद्; B_{2.2} D_{1.1} Ca नाशकद्; D_{2.1} D_{2.2} नाभवद्;
D_{2.1} नातरं; Co नातरद् (as in text). T₂ G₂ भारत-
श्रेष्ठ.

38 °) K₂ तस्यार्तम्; B₂ अस्त्रं तम्; D₂ अस्त्रं तम् (for तस्या-
न्तम्). T₂ M₁ द्रौणिर् (for राजन्). — °) D₂ तदद्रौणिं
(sic) (for यदा द्रौणिर्). T_{1.2} G गच्छति (for जग्मि-
वान्). T₂ प्रयत्नेनापि नाकरोत्; M₁ यदा जंतुं न जग्मि-
वान्. ☞ Ca: यदा न जग्मिवान् द्रौणिस्त्वार्तं समापनं तदा-
नाशकद्, नाशं तवानिल्यन्वयः । ☞ — °) D_{2.1} धनुर्द्रौणिः;
G_{1.2} रथं वीरः (for धनुर्वीरः). — °) S₁ K₂ पार्षतो.
S₁ K₂ om.; K₂ त्वमितो (for त्वरितो). K₁
[S]भ्यगात्; B_{1.4} D_{2.1} D_{2.1} D_{1.2} [S]भ्यगात्; D₂
[S]न्वगात्; T₂ ययौ (for ऽन्वगात्). ° पार्षतो द्रौणिरनु
(sup. lin. 'भ्य'गात् (sic). — After 38, S (except
M₁) ins.:

555* प्रगृह्य विपुलं खड्गं जातरूपपरिष्कृतम् ।

39 °) K₁ आसीद्वाल्पवतो (sic); V₁ B_{1.2}-3 D_{2.1}
D_{2.1} D₁-3 'दाप्लवतो; B₂ D₁ 'दाप्लवतो; D₂ 'दाप्लवतो;
T₂ M 'दाप्लवतो. D₂ वेगात् (for राजन्). K₂ महारथ (for
'त्मनः). K_{2.4} V₁ B D_{2.1} D_{2.1} D₁-3.7.8 T₂ M transp. राजन्
and वेगात्स्य. D₂ तस्य राजन् (for वेगात्स्य). T_{1.2} G
तस्य संपततो (T₁ 'प्लवतो) राजन्वपुरासीन्महात्मनः. — °)

B₂ [ए]व (for [इ]व). — °) S K_{2.4} जिघृक्षुः. S₁ पन्न-
गोत्तमान्.

40 °) K₁ T₂ यतो (for यथा). — S K_{1.2} om.
(hapl.) 40^{ad}-41^{ad}. — °) B (except B₂) D_{2.4} T₂
रथं (for वधं). — For 40^{ad}, T_{1.2} subst.:

556* एतस्मिन्नेव काले तु केशवः परवीरहा ।

अध्वीन्द्ररतश्रेष्ठमर्जुनं जयतां वारम् ।

पश्य द्रौणिं पार्षतस्य यतमानं वधं प्रति ।

— °) K₂ हन्यात्. V₁ G_{1.2} [ए]व (for [ए]नं). K_{2.4} V₁
B_{1.4} D₂-3.5-8 न संशयः (B₁ 'यं).

41 S K_{1.2} om. 41^{ad} (of. v. l. 40). — °) S त्रायस्त्रैर्न
(for तं मोचय). T₁ महाराज (for 'बाहो). — °) S₂ M₁
शत्रुपातनं; K₂ D_{2.1} 'कर्शनं; V₁ B_{1.2} D₂ 'कर्षणं (B₁ 'ण);
B₂ D_{2.4} G₁ M_{2.4} 'कर्शनं; T_{2.2} G₂ युद्धदुर्मदं (for शत्रु-
तापनम्). — °) D₂ इव (for अनु).

42 °) B₂ महाबाहुर् (for 'राज). — G₁ om. from
प्रतापवान् (in 42^{ad}) up to कृष्ण (in 44^{ad}). — °) Some
MSS. प्रेषयत्; S₁ K_{2.4} प्रेषयत्; B₂ D_{2.1} D_{2.1} D_{1.2} सं (D_{2.1}
अ) प्रेषीत् (for प्रेषयत्). S₁ K₂ V₁ B D T_{1.2} G_{2.2}
transp. तत्र and तुरगान्. K₁ प्रेषयन्तु तत्तुरगान्; T₂ M
प्रे (M_{1.2} प्रै) प्रेषयन्तुरगान्यत्र. — °) K₁ यतो (for यत्र). D₂
transp. यत्र and द्रौणिर्. D₁ यत्र द्रौणिं व्यवस्थितं; T₂
M द्रौणिर्वीरो व्यवस्थितः.

43 G₁ om. 43 (of. v. l. 42). — °) K₁ D_{2.2}
प्रणो (K₁ 'नो) दिताः (for प्रचोदिताः). — °) B₂ वेगेन;
B₂ D_{2.2} ते (B₂ च) व्योम; S (G₁ om.) चाकाशं (for
तद्योम). B_{1.4} D_{2.1} D_{1.2}-3 आ (D_{2.1} D_{1.2} अ) पिबन्त इव
व्योम. — °) D₁ द्रौणे रथं. S (G₁ om.) जग्मुर्द्रौणिं (T_{1.2}
G₂ 'जेद्; M₁ 'णिर्) महारथं. — After 43, B₂ ins. an
addl. colophon. [Adhy. no. 60.]

दृष्ट्यान्तौ महावीर्याबुधौ कृष्णधनंजयौ ।
 धृष्टद्युम्नवधे राजंश्चक्रे यत्नं महाबलः ॥ ४४
 विकृष्यमाणं दृष्ट्वैव धृष्टद्युम्नं जनेश्वर ।
 शरांश्चिक्षेप वै पार्थो द्रौणिं प्रति महाबलः ॥ ४५
 ते शरा हेमविकृता गाण्डीवप्रेषिता भृशम् ।
 द्रौणिमासाद्य विविशुर्वल्मीकमिव पन्नगाः ॥ ४६
 स विद्वस्तैः शैर्घोरैर्द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
 रथमारुरुहे वीरो धनंजयशरादितः ।
 प्रगृह्य च धनुः श्रेष्ठं पार्थं विव्याध सायकैः ॥ ४७
 एतस्मिन्नन्तरे वीरः सहदेवो जनाधिप ।
 अपोवाह रथेनाजौ पार्यतं शत्रुतापनम् ॥ ४८

अर्जुनोऽपि महाराज द्रौणिं विव्याध पत्रिभिः ।
 तं द्रोणपुत्रः संकुद्धो बाहोरुरसि चार्दयत् ॥ ४९
 क्रोधितस्तु रणे पार्थो नाराचं कालसंमितम् ।
 द्रोणपुत्राय चिक्षेप कालदण्डमिवापरम् ।
 स ब्राह्मणस्यांसदेशे निपपात महाद्युतिः ॥ ५०
 स विह्वलो महाराज शरवेगेन संयुगे ।
 निपसाद रथोपस्थे वैक्लव्यं च परं ययौ ॥ ५१
 ततः कर्णो महाराज व्याक्षिपद्विजयं धनुः ।
 अर्जुनं समरे क्रुद्धः प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।
 द्वैरथं चापि पार्थेन कामयानो महारणे ॥ ५२
 तं तु हित्वा हतं वीरं सारथिः शत्रुकर्शनम् ।

C. 8. 2971
 B. 8. 59. 63
 K. 8. 58. 33

44 G1 om. up to कृष्ण (in 44) (cf. v. l. 42). Before 44, B₁ ins. संजय उवाच. — ^a) Ś₁ यत्नौ; K₁ यांता; V₁ B₁ D₁ M₁ [आ]यातौ; D₁ यंतौ; T₁ G₁ ३ द्रौणिर् (for [आ]यान्तौ). T₁ ३ G₁ ३ महाराज; M₁ ३ 'वीरा (for 'वीर्याव). — ^b) D₁ ३ वीरौ (for उभौ). T₁ ३ G₁ ३ वासुदेवधनंजयौ. — ^c) D₁ धृष्टद्युम्नं वधं. B (except B₁) D₁ D₁ ४. १ यत्नं (for राजंश्च). — ^d) K₁ D₁ ४. १ चक्रे राजन्; B₁ ४ अकरोत्स; D₁ द्रोणिश्चक्रे; D₁ रक्षां कृत्वा (for चक्रे यत्नं). T₁ M₁ ४ महाबलं; M₁ ४ यथाबलं (M₁ 'लः) (for महाबलः).

45 Ś K₁ २ om. (hapl.) 45. — ^a) B₁ D₁ D₁ ६ विकृष्यमाणं तत्रैव. — ^b) K₁ V₁ B₁ D₁ जनेश्वर (K₁ 'रः); D₁ १ नरेश्वर (for जनै). — ^c) T₁ तं (for वै). — ^d) D₁ S महारथः (for 'बलः).

46 ^a) K₁ 'विक्रांता (for 'विकृता). — ^d) D₁ वाल्मीकम्. D₁ पन्नगाः.

47 ^a) V₁ स चित्तैः; D₁ D₁ ६ S विद्वस्तु (D₁ ६ 'द्वः स) तैः. — ^b) D₁ द्रौणि पुत्रः. — After 47^{ab}, K₁ ३. ४ B D S ins.:

557* उत्सृज्य समरे राजन्पाद्मालयममिलौजसम् ।

[K₁ D₁ T₁ G₁ ३ M पांचालम्. T₁ अमिलौजसः.]

— ^a) S आरुरोह रथं वीरो. — ^d) D₁ शरैर्हतः; D₁ शराहतः (for शरादितः). — ^e) D₁ D₁ प्रतिगृह्य; M₁ प्रगृह्य तु. D₁ घोरं (for श्रेष्ठं). — ^f) D₁ पार्थो; D₁ पार्थै; T₁ द्रौणिर्; G₁ ३ सितैर् (for पार्थै).

48 ^a) T₁ ३ G शूरः (for वीरः). — ^b) Ś₁ K₁ D₁ D₁ G₁ जनाधिपः (Ś₁ 'पा); B₁ M₁ ३ नराधिप; D₁ विशां पते. — ^c) Ś₁ रथे राज (sio); K₁ रथेनाजौ (for रथेनाजौ).

D₁ अपोवाहद्वयैराजौ. — ^d) Ś₁ शत्रुतापनं (for 'तापनम्). 49 D₁ om. 49^{ab}. — ^a) G₁ ३ [S]य (for Sय). D₁ महावीरो (for 'राज). — ^b) Ś₁ K₁ ४ D₁ सायकैः; T₁ सप्तभिः (for पत्रिभिः). — ^c) T₁ संकुद्धो (for संकुद्धो). — ^d) K₁ V₁ B D (except D₁) S चार्दयत् (for चार्दं).

50 ^a) D₁ संकुद्धस्तु; D₁ ६ ततः क्रुद्धो (for क्रोधितस्तु). — ^b) Ś K (except K₁) कालसंमितं; B₁ ४ D₁ ६ T₁ ३ G₁ M 'संनिर्म (for 'संमितम्). — ^c) D₁ यमदंष्ट्रम् (for काल). M₁ [अ]परः. — ^d) B₁ ४ D₁ १ M₁ ब्राह्मणस्यांसदेशे स (M₁ च); T₁ G स द्रौ (G₁ द्रो)नेरसदेशे तु. Ca cites अंसदेशे (as in text). — ^f) K₁ V₁ D₁ ६ S (except T₁) महाद्युतिः (K₁ 'ति; V₁ D₁ T₁ 'ते).

51 ^b) K₁ D₁ शरवेगेन; D₁ 'वर्षेण (for 'वेगेन). — ^d) D₁ D₁ ६ S परमं (for च परं). D₁ १ G₁ गतः (for ययौ).

52 S reads 52 after 55. — ^b) M व्याक्षिपन् (for 'पद्). V₁ B₁ ३ धनुर्हतम्. — ^c) S दृष्टार्जुनं रणे क्रुद्धः (M₁ 'द्वं) प्रेक्षते च मुहुर्मुहुः. — ^d) D₁ ६ द्विरथं. D₁ D₁ D₁ सह (for चापि). — ^f) S शत्रुकामो महाद्युतिः.

53 ^a) K₁ ४ B₁ ३. ३ D₁ T G₁ ३ M मत्वा; V₁ हत्वा; G₁ तत्र (for हित्वा). D₁ D₁ ६ गृहीत्वा तं; G₁ तत्राहतं (for हित्वा हतं). G₁ वीरः. Ś K₁ ४ V₁ शत्रुक (Ś₁ 'का)र्षेण; B₁ ३. ३ 'कर्षेणः (for 'कर्शनम्). B₁ (also as in text). ४ D₁ ४. १ विह्वलं तं तु वीक्ष्याय द्रोणपुत्रं च सारथिः; D₁ १ तं विह्वलं समीक्ष्याय द्रोणपुत्रं महारथं; D₁ ३ अश्वत्थामा (D₁ 'स्वत्थाम) नमपि च पतितं प्रेक्ष्य (D₁ वीक्ष) सारथिः. — ^c) D₁ D₁ रथेनाजु; D₁ रथेनाजौ; D₁ रथं राजन्; M महाबाहुस

C. 8. 2971
B. 8. 59. 63
K. 8. 59. 33

अपोवाह रथेनाजौ त्वरमाणो रणाजिरात् ॥ ५३
अथोत्कृष्टं महाराज पाञ्चालैर्जितकाशिभिः ।
मोक्षितं पार्षतं दृष्ट्वा द्रोणपुत्रं च पीडितम् ॥ ५४
वादित्राणि च दिव्यानि प्रावाद्यन्त सहस्रशः ।
सिंहनादश्च संजज्ञे दृष्ट्वा घोरं महाक्रुतम् ॥ ५५

एवं कृत्वाब्रवीत्पार्थो वासुदेवं धनंजयः ।
याहि संशप्तकान्कृष्ण कार्यमेतत्परं मम ॥ ५६
ततः प्रयातो दाशार्हः श्रुत्वा पाण्डवभाषितम् ।
रथेनातिपताकेन मनोमारुतरंहसा ॥ ५७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

४३

संजय उवाच ।

एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः पार्थं वचनमब्रवीत् ।
दर्शयन्निव कौन्तेयं धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ १

एष पाण्डव ते भ्राता धार्तराष्ट्रैर्महाबलैः ।
जिघांसुभिर्महेष्वासैर्दुतं पार्थानुसर्षते ॥ २
तथानुयान्ति संरब्धाः पाञ्चाला युद्धदुर्मदाः ।

(M1 'हुं') (for रथेनाजौ). — ^a) Ss K1.2.4 त्वरया च (for 'माणो').

54 ^a) D1 अथोत्कृष्टं (sic); T2 G अथोदुष्टं (for अथोत्कृष्टं). — ^b) A few MSS. पंचालैः.

55 ^a) Dn1 स (for च). B2.8 सर्वाणि; Dn1 राजेंद्रः; S बुद्ध्याणि (for दिव्यानि). — ^b) K1 प्रपाद्यंत; Gs प्राणः; M1 प्रवा (for प्रावा). — ^c) Ks Dn1 D1.8 सिंहनादस्तु (Ks 'दांश्च'). Bs Dn1 D2.4.7 सिंहनादांश्च चक्रुस्ते. — ^d) V1 B1.4 D2.8 T1 G1.2 दृष्ट्वा घोरं तदक्रुतं; B2 Dn1 D2.4.7.8 T2 Gs दृष्ट्वा संख्ये (T2 Gs युद्धं) तदः; T2 M दृष्ट्वा तन्महदः. — After 55, S reads 52.

56 ^a) M2-4 मत्वा (for कृत्वा). Dn1 पार्षतं मोहयित्वा तु. — ^b) Dn1 प्राह कृष्णं (for वासुदेवं). — ^c) Some MSS. संसप्तकान्. Dn1 कृष्णः; T2.8 M हित्वा; G1 कार्यं (for कृष्ण). — ^d) Dn1 T2 M कर्णो मां प्रेक्षते मुहुः (Dn1 पुरः); G1 एतत्परमकं मम.

57 ^a) T1 प्रायात् (for प्रयातो). T2 G गोविंदः (for दाशार्हः). — ^b) B1 रंहसः. — After 57, S (except M1) read 537*.

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ss K1 द्वितीये युद्धदिवसे. — Adhy. name: T2 अश्वत्थाम-मूढो; M1 द्रौणिपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): Ss 43; K1 44; B1 59; B2 52; B3 53; Dn1 70; D2 54; D3 60; T1.8 G 63; T2 M 62.

43

1 After the ref., S ins.:

558* तेषां प्रवृत्ते संग्रामे विपुले शोणितोदके ।
रराज लोहितेनोर्वी संरक्ता बहुधा भृशम् ।
ततो रजसि संशान्ते रुधिराण्य समन्ततः ।

[(L. 1) T2 Gs विपुले (for विपुले). — (L. 2) T1 Gs संसिक्तं; T2 G1 M संसि (T2 'स') क्ता. T2 बाहुना; T3 Gs बहुला (for बहुधा). — M1 om. line 3. — (L. 3) T1 G1.2 प्रकाशाः सर्वतोभवन्; T2 M2-4 प्रकाशः सर्वतोभवत् (for the posterior half).]

T2 Gs cont.:

559* तदा विलोक्य पार्थं च कृष्णो वचनमब्रवीत् ।
— ^a) S transp. कृष्णः and पार्थ. — ^b) K1 वमर्यानिव (sic). Dn1 Ds एव (for इव). D1 कौन्तेये. — ^c) T2 धर्मपुत्रं; M1 'राज'.

2 ^a) Dn1 ते पांडवो (for पाण्डव ते). K1 भ्राता. — ^b) V1 B2 महारथैः (for 'बलैः'). — ^c) Dn1 विजिघांसुर (for जिघांसुभिर्). T1.8 G अमित्रघ्न (G1.2 'घ्नो') (for महेष्वासैर्). — ^d) B1 दुतः; S क्षीब्रं (for दुतं). V1 B Dn1 D2-4 T1.8 G1.8 पार्थोनुसा (D2 'क्षी'; D2 'स') र्षते; Ks Ds पार्थो (Ks 'थो') नुसर्षते; Dn1 D1 पार्थोनुसर्षति; T2 पार्थं पलायते; Gs पार्थो न सार्यते; M पार्थो (M1 'थो') नुयायते.

3 ^a) K1.8 V1 B Dn1 D2-8 T2 M तं च; Dn1 ते च; D1 तं वा (for तथा). B2 T2 M transp. संरब्धाः and

युधिष्ठिरं महात्मानं परीप्सन्तो महाजवाः ॥ ३
 एष दुर्योधनः पार्थ रथानीकेन दंशितः ।
 राजा सर्वस्य लोकस्य राजानमनुधावति ॥ ४
 जिघांसुः पुरुषव्याघ्रं आतृभिः सहितो बली ।
 आशीविषसमस्पर्शैः सर्वयुद्धविशारदैः ॥ ५
 एते जिघृक्षवो यान्ति द्विपाश्वरथपत्तयः ।
 युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रा रत्नोत्तममिवार्थिनः ॥ ६
 पश्य सात्वतमीमाभ्यां निरुद्धाधिष्ठितः प्रभुः ।
 जिहीर्षवोऽमृतं दैत्याः शक्राग्निभ्यामिवावशाः ॥ ७
 एते बहुत्वाच्चरिताः पुनर्गच्छन्ति पाण्डवम् ।

समुद्रमिव वार्योधाः प्रावृद्धाले महारथाः ॥ ८
 नदन्तः सिंहनादांश्च धमन्तश्चापि वारिजान् ।
 बलवन्तो महेष्वासा विधुन्वन्तो धनूंषि च ॥ ९
 मृत्योर्मुखगतं मन्ये कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
 हुतमग्नौ च भद्रं ते दुर्योधनवशं गतम् ॥ १०
 यथायुक्तमनीकं हि धार्तराष्ट्रस्य पाण्डव ।
 नास्य शक्रोऽपि मुच्येत संप्राप्तो बाणगोचरम् ॥ ११
 दुर्योधनस्य शूरस्य द्रौणेः शरद्वतस्य च ।
 कर्णस्य चेषुवेगो वै पर्वतानपि दारयेत् ॥ १२
 दुर्योधनस्य शूरस्य शरीषाञ्शीघ्रमस्यतः ।

C. 8. 2968
 B. 8. 80. 12
 K. 8. 61. 13

पाञ्चालाः. D₂ संरभा (for संरुधाः). T₁ s G तमन्वधा-
 वन्पां (G₂ 'त्पां') चालाश्चेदिमत्स्याश्च भारत. — °) T₁ s G
 अनुयांति (for युधिष्ठिरं). — °) D₁ परीसंतो; D₂ 'क्षंतो'
 (for 'प्सन्तो'). B₁ 4. s D₂ 4. 7 महाबला; T₁ 'रथाः'; G₂
 'जयाः'.

4 °) B₂ एवं (for एष). — °) T₁ G₁ s M राजानी-
 केन; T₂ गजा. S₂ M₁ दंशिताः; T₂ संवृतः (for दंशितः).
 — °) D₂ राजन्. — °) D₂ जिघांसुः समरे बली; D₂
 राजानं समरेचलं.

5 °) V₁ B (except B₂) D (except D₂ s) M₂ 4
 पुरुषव्याघ्र (D₁ M₂ 'घ्रो'). — °) D₂ मृशं; M₂ बली (for
 बली). — °) T₁ सर्वैः. B₂ D₂ सर्वयुद्धविशारदः; T₂ s
 G₂ सर्वायुधविशारदैः. — After 5, S reads 9.

6 °) D₁ जिघांसवो (for जिघृक्षवो). — °) S₂ K₁
 द्विपाश्वरथपात्तयः; B₂ D₁ 'पत्तिभिः'; M रथाश्चद्विपपत्तयः.
 — T₂ om. 6°-8°. — °) K₂ धार्तराष्ट्रः; M₁ 'द्वाद्'. — °)
 K₂ D₁ D₂ रत्नहुतम्; D₁ रथोत्तमम्; D₂ 4. 7 नरो; M₁ s
 रत्नोत्तमम् (for 'त्तमम्'). K₂ इति वार्थिनः (hypermetrio)
 (for इवार्थिनः).

7 T₂ om. 7 (of. v. l. 6). — °) M₂ सात्वतु. — °)
 K₂ B D₁ D₂ 4. s निरुद्धाधिष्ठिताः (D₂ 'तः') पुनः; V₁
 D₁ D₁ 2. s 'विधिताः पुनः'; S (T₂ om.) नि (G₂ वि-
 रुद्धान्विधिता (T₁ 'न्विमदा') न्युनः. — °) B₂ D₁ D₁ s
 जिहीर्षतो; D₁ जिगीषवो; T₁ s G₁ s M जिघृक्षं (M₂ 4
 'क्ष') तो; G₂ जिघृक्षता (for जिहीर्षवो). D₁ नृपं; T₁ मृशं
 (for S मृतं). D₂ दैत्याः; T₁ s G₂ s M₂ 4 दैत्याम्.
 — °) K₂ B₂ 4 D₁ D₁ D₁ 2. s. 7 [अ] सकृदः;
 D₂ [उ]द्धतं; D₂ [उ]द्धतः; S (T₂ om.) [आ] हवे (for
 [अ] वशाः).

8 T₂ om. 8 (of. v. l. 6). — °) K₂ एवं (for एते).
 K₂ आहृत्वाद्. K₁ स्वारिताः; K₂ D₁ स्वरितः. — °) B₂

पाण्डवः. — °) S₂ वार्योधः; V₁ D₁ D₁ 5. s T₂ G₂ s
 वार्योधाः. — °) D₂ प्राविद्धाले (sic). D₁ महाजवाः; D₂
 'रथं'; D₂ 'रथाः' (for 'रथाः').

9 S reads 9 after 5. — °) S₂ नदंतः; K₁ नदंति;
 D₁ नदंतः; S नदन्तिः (for नदन्तः). G₂ सिंहनादैश्च.
 — °) T₁ s G धमापयद्भिश्च; T₂ M धमद्भिश्चापि. B₂
 वारिजं; D₂ वाजिनः. — °) D₁ D₂ महेष्वास. S
 बलवन्निर्महेष्वासैः. — °) V₁ B₁ D₁ विधुन्वन्तो; B₂
 विधुन्वंति; D₂ 'न्वानो'; S विधुन्वानैः.

10 °) S आस्यगतं (for मुखं). — °) B₂ पांडुं
 (for कुन्ती). — °) B₁ 4 D₁ D₂ 4 T₁ s G₁ M₂ 4
 कौतेयं; B₂ मन्ये ह; D₁ D₁ s मन्येह; T₂ G₂ s M₂ कौतेय
 (for भद्रं ते). — °) T₂ दुर्योधनमहानले; M₁ 'गतं वशं'.

11 B₂ repeats 11 after 12°. — °) S K₁ s यथा
 युद्धम्; K₂ यथा रुद्धम्; B₁ 4 s D₁ D₁ 5. 7 य (B₂ त) था-
 विधम्; D₂ यथोद्विक्तम्; M₂ 4 तथा युक्तम् (for यथा युक्तम्).
 S₁ K₂ 4 जनीके. B₁ 4 s D₂ 4. 7 तु; T₂ यो (for हि). — °)
 S₂ पाण्डवं; B₂ पाण्डवः. — °) V₁ G₂ M₂ विमुच्येत; B₂ [S] पि
 संप्राप्त (sic); T₁ [S] विमुच्येत (for S पि मु). — °) B₂
 मुच्येत (for संप्राप्तो). D₂ बाणगोचरे. — After 11, the
 sequence of stanzas in B₂ is as follows: 16°-17°,
 560°, line 2 of 562°, 18, 14°-16°, 18, 12 and 19.

12 For sequence in B₂, of. v. l. 11. K₂ V₁
 B₁ 3 s D T₂ s G M transp. 12 and 13. V₁ om.
 12°. — °) D₂ दुर्योधनस्य; T₂ G रसतलस्य (for
 दुर्योधनस्य). B₁ 4 s D (except D₂ s) M₂ 4 वीरस्य.
 — After 12°, B₂ repeats 11. — °) K₂ चेषुयोगो.
 D₁ च; D₂ हि (for वै). G₁ कर्णोपि चेष वेगेन (sic).
 — °) K₁ B₂ दारयत्; V₁ B₂ s D₁ D₁ 2. s. 7 क्षातयेत्;
 B₁ D₂ पात; T₁ चार (for दार).

13 For sequence in B₂, of. v. l. 11. T₁ om.

C. 2. 2588
B. 3. 60. 12
K. 8. 61. 13

संकुदस्यान्तकस्येव को वेगं संसहेद्रणे ॥ १३

कर्णेन च कृतो राजा विमुखः शत्रुतापनः ।

बलवाँल्लुपुहस्तश्च कृती युद्धविशारदः ॥ १४

राधेयः पाण्डवश्रेष्ठं शक्तः पीडयितुं रणे ।

सहितो धृतराष्ट्रस्य पुत्रैः शूरो महात्मभिः ॥ १५

तस्यैवं युध्यमानस्य संग्रामे संयतात्मनः ।

अन्यैरपि च पार्थस्य हृतं वर्म महारथैः ॥ १६

13. B₂ repeats 13 after the repetition of 11. K₂ V₁ B_{1.2-3} D T_{2.3} G M transp. 12 and 13. — ") Dn₁ सात्वतस्य च (for दुर्योधनस्य). D₁ om. शूरस्य. B_{1.4.5} D₁ D₂₋₇ वीरस्य (for शूरस्य). — V₁ reads 13rd on marg. — ") S₂ शरीवाः; T_{1.2} G "व. D₂ शीघ्रगामिनः. — ") B₂ [य]व (for [इ]व). S (T₁ om.) अंतकस्येव कृदस्य. — ") Dn₁ T₂ M न (for को). Dn₁ M वेगो. B₂ D₁ D_{1.2.3} असहेद्; Dn₁ सुमहाद्; T₂ सुसहेद्; M सुसहो (for संसहेद्). T₂ M युधि (for रणे). T₂ G रूपमस्य हि (G₂ च) दृश्यते.

14 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ") V₁ B_{2.3} D₂ T₂ तु (for च). — ") S विमुक्तोच तु (T₁ 'चातु'; G₁ 'च न' दृश्यते. — ") S शीघ्र (for लघु).

15 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ") Dn₁ पांडवः श्रेष्ठः; M₁ 'वश्रेष्ठ. — ") V₁ श्रेष्ठः (for शक्तः). M₂₋₄ शूरैः (for रणे). T₁ G_{1.2} पीडयेत् महीपति. — ") V₁ विहितो (for स). — ") K₂ V₁ B D₁ D_{1.2-3.4.5} T_{2.3} G₂ M पुत्रैः शूरैः; Dn₁ पुत्रः शूरैः; T₁ शूरैः पुत्रैः; G_{1.2} शूरः पुत्रैः (by transp.). S₂ महायुतिः; B_{1.4.5} D_{2.4.7} T_{2.3} G₂ M महाबलैः; B₂ Dn₁ T₁ G_{1.2} 'रथैः; D₁ D_{1.5} 'बलः. D_{2.6} पुत्रैः परमचन्विभिः.

16 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ") K₂ T_{2.3} G तस्यैव; B_{1.4} D₁ D_{1.2-3.4.5} तस्यैमिद्; Dn₁ अस्मैव; M₁ तस्येव (for तस्यैवं). K₂ युद्धमानस्य. — ") K₂ नियतात्मनः; V₁ B₁ D_{2.2.3-5} संसि; B_{1-3.5} D₁ D_{1.4} T G संसि; Dn₁ संहि; M संम. — ") D₁ D_{1.5} वैकर्तनेन पार्थस्य. — ") K₂ हृतं वर्म; Dn₁ हृतं वर्म; D_{2-1.7} कृतं कर्म; D₂ कृतं वर्म (for हृतं वर्म). D₁ D_{1.5} कृतवर्मा महाहवे.

17 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. — ") K₂ D₄ (marg. as in text) T₂ G₁ उपवासकृतो. K₂ राजद्; Dn₁ चापं (for राजा). — ") Dn₁ S हतं (for मृशं). K_{2.4} B₂₋₅ D_{2.2-3} T₂ G₂ स (T₂ G₂ आ)रतसत्तमः. — ") K₂ ब्राह्मे; D₂ ब्राह्मे (for

उपवासकृतो राजा मृशं भरतसत्तम ।

ब्राह्मे बले स्थितो ह्येष न क्षत्रेऽतिबले विभो ॥ १७

न जीवति महाराजो मन्ये पार्थ युधिष्ठिरः ।

यद्भीमसेनः सहते सिंहनादममर्षणः ॥ १८

नर्दतां धार्तराष्ट्राणां पुनः पुनरिदंम ।

धमतां च महाशङ्खान्संग्रामे जितकाशिनाम् ॥ १९

युधिष्ठिरं पाण्डवेयं हतेति भरतर्षभ ।

ब्राह्मे). B₁ ब्राह्मवाण (sic) (for ब्राह्मे बले). T G राजा (for ह्येष). — ") S₂ K₂ B (B₂ om.) D S (except T₁ M₂) क्षत्रे; K₂ क्षत्रां (for क्षत्रे). K₂ ते; D_{2.4.5.7} हि; T G च (for ऽति). K₂ V₁ B₂₋₅ Dn₁ D_{2.4.5-8} विभुः; B₁ प्रभुः; S स्थितः (for विभो.) — After, 17, B₂ ins.:

560* कर्मे सुते कृतं राष्ट्रं जीवितं शत्रुतापनः।

while, Dn₁ D₂ (om. line 2) ins. after 17:

561* नित्यानशनसंग्रामे समासप्रतनिश्चयः।

यो वत्सोदयिकं ब्राह्मे विशेषेण महीभुजा।

[(L. 1) Dn₁ नित्यानशनसंग्रामसमाप्तिप्रत.]

Dn₁ D₂ cont.: K₂ V₁ B D₁ D₁₋₇ ins. after 17:

B₂ (line 2 only) after 560*:

562* कर्णेन चामियुक्तोऽयं भूपतिः शत्रुतापनः।

संशयं समनुप्रासः पाण्डवो वै युधिष्ठिरः।

[B₂ om. line 1. — (L. 1) B₂ चापि (for चामि-). Co cites अमियुक्तो. Dn₁ D₂ कर्णेन च मृशं राजा (for the prior half). Dn₁ D₂ पीडितः (for भूपतिः). V₁ B₂ D₁ D_{1.5} कर्णेन ते ह (B₂ कृ) तं राज्यं जीवितं शत्रुतापन (D₁ 'न'). — (L. 2) V₁ B₂ Dn₁ D₂ परमं प्राप्तः (for समनु). V₁ B₂ D₁ Dn₁ D_{1.2.3} पांडवोयं; D₂ 'वेयो (for 'वो वै).]

18 For sequence in B₂, cf. v. l. 11. B₁ transp. 18^{ab} and 18^{cd}. — ") S₂ K_{2.4} जीवितो (for जीवति). K₂ om. from महाराजो up to मर्षणः (in 18^d). B₂ महाबाहो; G₂ 'राज. — ") S₂ पार्थे; K_{1.4} V₁ D₁ D_{1.5} पार्थो. — ") K₂ M₂ सह तैः. — ") B₂ अमर्षयन्; T₁ 'र्षणः; G₂ 'र्विणः.

19 ") K_{1.2.4} Dn₁ D_{2.2.3} T G M₂₋₄ न (K_{1.2} न)र्दतां (for नर्दतां). S₁ K₂ धृतराष्ट्राणां. M₁ युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रो. — ") S₁ K_{2.3} V₁ B D_{2-4.5.7} S अरिदमः. — ") T₂ G_{1.2} आश्मतांश्च; G₂ समतां च; M₁ धमतश्च.

20 ") M₁ पांडवेय. — ") S₁ D₂ (marg.) S हतेति; D₂ हतो हि; D₂ हतेति (for हतेति). S पुरुषर्षभ. Dn₁ हन्युरेते ह्युपेक्षिताः. — ") D₂ संनोदयति; T₂ संबोदयतस्य. T₂ ते; T₂ G_{2.3} [अ]यं (for [अ]सौ). D₂ om. कर्णो. — ")

संचोदयत्यसौ कर्णो धार्तराष्ट्रान्महाबलान् ॥ २०
स्थूणाकर्णेन्द्रजालेन पार्थ पाशुपतेन च ।
प्रच्छादयन्तो राजानमनुयान्ति महारथाः ।
आतुरो मे मतो राजा संनिषेव्यश्च भारत ॥ २१
यथैनमनुवर्तन्ते पाञ्चालाः सह पाण्डवैः ।
त्वरमाणास्त्वरकाले सर्वशस्त्रभृतां वराः ।
मज्जन्तमिव पाताले वलिनोऽप्युज्जिहीर्षवः ॥ २२
न केतुर्दृश्यते राज्ञः कर्णेन निहतः शरैः ।
पश्यतोऽर्यमयोः पार्थ सात्यकेश शिखण्डिनः ॥ २३

वृष्टद्युम्नस्य भीमस्य शतानीकस्य वा विभो ।
पाञ्चालानां च सर्वेषां चेदीनां चैव भारत ॥ २४
एष कर्णो रणे पार्थ पाण्डवानामनीकिनीम् ।
शरैर्विध्वंसयति वै नलिनीमिव कुञ्जरः ॥ २५
एते द्रवन्ति रथिनस्त्वदीयाः पाण्डुनन्दन ।
पश्य पश्य यथा पार्थ गच्छन्त्येते महारथाः ॥ २६
एते भारत मातङ्गाः कर्णेनाभिहता रणे ।
आर्तनादान्विकुर्वाणा विद्रवन्ति दिशो दश ॥ २७
रथानां द्रवतां वृन्दं पश्य पार्थ समन्ततः ।

C. B. 3006
S. B. 80. 20
K. B. 62. 8

Śs धार्तराष्ट्रः; T₂ 'राष्ट्र'. K₁ महाबलं; Ks V₁ B₂-s D (except Dr) T₁ 'रथान्'; T₂ 'रथाः' (for 'वलान्'). — B₂ ins. after 20; Dn₁ after 21^{ab};

563* अर्जुनानाविधैश्चित्रैः कौरवाः पार्थ संयुगे ।

[Dn₁ चैव (for चित्रैः).]

21 B₂ om. 21^{ab}. — " K₁. 3. 4 स्थूलाकर्णेन्द्र जालेन; D₂ स्थूणावाणेन जा; D₆ स्थूणाकर्णेन वाणेन; T₁. 3 G M₂-4 'कर्णा' (G₁ 'र्णो') स्रजालेन. — " B₂-s Dn₁ D₁. 3. 4. 7 T₂ पार्थ; D₆ तथा (for पार्थ). — After 21^{ab}, Dn₁ ins. 563*. — " B D₂. 1. 6. 7 प्रच्छादयन्ति; M₁ प्राच्छादयद्भैः; M₂-4 प्रच्छादयन्वै. — K₃ om. 21^{def}. — " Śs K₄ उपयान्ति; K₁ अप; B Dn₁ D₂. 1. 7 श (Dn₁ स) स्रजालैर्; M₂-4 उपयान्ति (for अनुयान्ति). G₂ महारथं; M₂-4 'रथः'. — After 21^{ab}, S ins. an addl. colophon [Adhy. name: T₁ M₂-4 भगवद्भुवनं; M₁ कृष्णवचनं. — Adhy. no. (figures, words or both): T₁. 3 G M₁ 66; T₂ M₂-4 65.] — Before 21^{ef}, T₂. 3 G ins. श्रीभगवानुवाच; M कृष्ण उवाच. — " K₁ आतुरे; D₆ अंतरो; G₆ आतुरः (as in text). K₄ मे मतिः; V₁ B₁. 4. 5 D (except D₂. 3) हि कृतो; T₁ हि मतो; M₃ मे मते (for मे मतो). T₃ G₆ आतुरो मे महाराज. — " V₁ B D₆ सं (V₁ स) निषण्णश्च; Dn₁ D₆ 'षेव्यश्च; D₄ सुविषण्णश्च; D₆ संनिषेव्यश्च; D₇ संविषण्णश्च; T₁ ह्यनिषेव्यश्च; T₂ M अविषण्णश्च; T₃ G अविषण्णोश्च (for संनिषेव्यश्च). Ca oites संनिषेव्यः; G₆ संनिषण्णः.

22 Ś K₁. 3 om. (hapl.) 22-24. — " K₃ D₂. 3 T₁ यत्रैनम्; K₄ यथैतम्; V₁ ये चैनम्; B₂ यवेनम्; D₁ यथैव; T₃ G₂ M अथैनम् (for यथैनम्). Dn₁ नानुवर्तन्ते; D₆ अनुवर्तत; T₁ G₂ 'धावन्ति' (for 'वर्तन्ते'). T₃ G₁. 3 अनुधावन्ति (G₁ 'धावन्ति') धावन्ति. — " T₂ M पाण्डवैः सह (by transp.); T₃ G₁. 3 सह संजयैः. — " Dn₁ त्वरमाणैश्च; M₁ 'माणा. T₂ तदाकाले. — K₃ V₁ D₂. 3 om. 22de. — " K₄ वरः. T₁

G₁. 3 M सर्वश (G₁ 'शा') स्रविशारदाः. — " T G₁. 3 M₁. 4 मज्जन्त. — " Dn₁ D₁. 3 [S] युज्जिहीर्षवः; S विजिगीषवः.

23 Ś K₁. 3 om. 23 (of. v. l. 22). — " T₁ केतुश्च (for न केतुर्). G₂ राजन्. — " S (except T₁) कर्णस्य. D₂ निहितः; T₂ M₁ विहितैः; T₃ G₆ निहितैः; G₁. 3 पिहितैः; M₂-4 विहितः (for निहितः). — " B₂ पश्य त्वं. D₆ दमयो. D₆ राजन्; T₁ G₁. 3 वीरः (for पार्थ). — " B₂ Dn₁ Dn₁ D₁. 3. 3 सात्यकेः स; T₁ M सत्यकस्य; T₃ G₆ सात्यकस्य (for 'केस्य'). G₁. 3 शिखण्डेः सात्यकेस्तथा.

24 Ś K₁. 3 om. 24 (of. v. l. 22). — " T₁ G₁. 3 वीरस्य (for भीमस्य). — " D₆ M₂. 4 चामिभोः; T G M₁. 3 चामिभो (for वा विभो). — " Some MSS. पञ्चालानां. — " D₆ चेदीनां. S चेदिकानां च (for चेदीनां चैव). B₃ च परंतप; B₄ भरतर्षभ (for चैव भारत).

25 " B₁ एक- (for एष). T₁. 3 G transp. कर्णो and पार्थ. K₄ कर्णे. D₆ वीरः (for पार्थ). — K₁ om. 25-26. — " T G विध्वंसयामास; M 'यलेष' (for 'यति वै').

26 K₁ om. 26^{ab} (of. v. l. 25). — " B₂ पश्यन्ति; Dn₁ D₁. 3 पतन्ति (for द्रवन्ति). — " G₁ पाण्डुनन्दनः. — After 26^{ab}, Dn₁ ins.:

564* ब्राह्मणा रणे पार्थ कर्णेनाभिहततेजसा ।

— " Dn₁ D₁. 3 रणे (for यथा). — " Śs K₁ गच्छन्ते ते; D₂ संस्थन्ते ते (sic); G₁. 3 दृश्यते ते (for गच्छन्त्येते).

27 " B₂. 3 D₆ S [अ] भ्याहताः. B₄ D₂-1. 6. 7 शरैः (for रणे). — " Dn₁ D₁. 3. 3 प्रकुर्वाणा (for विकु). — " Dn₁ दिशो दिशः.

28 " K₂. 4 B Dn₁ D₁-3 T₁. 3 G₂ M₂-4 द्रवते; V₁ T₃ G₆ M₁ द्रवतो; Dn₁ इव ते; G₁ दृश्यते (for द्रवतां). K₁ वृंदे; K₂ वृन्दः. — " K₂. 4 V₁ B D T G M₁. 3. 4 एतच्चैव (for पश्य पार्थ). M₁. 3. 4 ततस्ततः (for समन्ततः). M₃ एतद्दे पततस्ततः. — " Śs K₃ द्वा (K₃

C. S. 3006
B. S. 60. 20
K. S. 62. 8

द्राव्यमाणं रणे चैव कर्णेनाभिन्नकशिना ॥ २८
हस्तिकक्ष्यां रणे पश्य चरन्तीं तत्र तत्र ह ।
रथस्थं सूतपुत्रस्य केतुं केतुमतां वर ॥ २९
असौ धावति राधेयो भीमसेनरथं प्रति ।
किरञ्जरशतानीव विनिघ्नस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
एतान्पश्य च पाञ्चालान्द्राव्यमाणान्महात्मना ।
शक्रेणैव यथा दैत्यान्हन्यमानान्महाहवे ॥ ३१
एष कर्णो रणे जित्वा पाञ्चालान्पाण्डुसृज्यान् ।
दिशो विप्रेक्षते सर्वास्त्वदर्थमिति मे मतिः ॥ ३२

द्राव्यमाणं; K1 द्रव्यमाणं; V1 T1.3 Gs द्राव्यमाणा; G1.3
'माणान्; M1 'माणां. K2.4 V1 B D S पार्थ (for चैव).
— ^a) S K1.2.4 B1-4 Ds1 Ds.4.7 [अ]मिन्नकर्वि(Ds1 Ds
'र्षि)णा; V1 'कर्षण; B1 'धातिना; D1 'कर्षणा; Ds [आ]-
हवशोमिना; S [अ]मि(M1 'म)ततेजसा.

29 ^a) Ks हस्तिकक्ष्या; V1 B2 Dn1 'कक्षं; B4 Ds1
D1-2.3 'कक्षां; Gs 'कक्ष्यां (as in text). Ks पार्थ (for
पश्य). T2 हस्तिकक्ष्यांतरे तस्य. — ^b) V1 B2.4 Dn1
चरंतं; Ds1 Ds चरंती; Ms चरतीं. Ds T1.3 G M तत्र
तु (Ds हि); T2 भारत (for तत्र ह). — ^c) M1 रथस्थ
(for 'स्थ'). D2.6 सूतपुत्रोश्च. — ^d) Ks.4 वर; Ds1
Dn1 D1.2.3 Ms वरं.

30 ^a) S द्रवति (for धावति). — ^b) G1 शतशतानि;
G2 शतशतानि. Ks V1 BDS [ए]व (for [इ]व).

31 ^a) T1.3 G M एते; T2 पार्थ (for एतान्). B2
Dn1 पश्यस्व; B2 च पश्य (by transp.); Ds स
पश्य; T1.3 Ms-4 नश्यंति; T2 G M1 पश्यंति. Some
MSS. पंचालान्; Ds भूपालान्; T1.3 G1.3 M पांचा-
लाद्; T2 Gs पांचाला. — ^b) K1 द्रव्यमाणान्; S
द्राव्यमाणा. Ks समंततः; V1 B1.4.5 D (except Dn1
Ds) महारथान् (for 'त्मना'). — ^c) Ks Ds T G शक्रेण
च; Dn1 M1 'जैव; Gs 'जैव (as in text). Dn1 S दैत्या.
— ^d) Dn1 S द्राव्यमाणा (for हन्यमानान्). M रणे (M1
तथा) पुरा (for महाहवे).

32 ^a) Ks T2 एकः (for एष). — ^b) S पंचालान्-
V1 B2.3 Ds1 D1.3 संजयांस्तथा (for पाण्डुसृज्यान्). — ^c)
B1 विप्रेक्ष्यते; B2.3 वै प्रेक्षते. B2 Gs सर्वान्; T2 M1
सर्वा. Ds दिशो विप्रेक्षितमर्दं (sic).

33 ^a) Ds तस्य; Ds.4.6.7 यथा; S एष (for पश्य).
S कर्णो (for पार्थ). — ^b) S विधून्वन् (for विकर्षन्).
Ks सोढु (for साधु). T1 बहुशो भवेत्; T2 Ms-4 बहु

पश्य पार्थ धनुः श्रेष्ठं विकर्षन्साधु शोभते ।
शत्रूञ्जित्वा यथा शक्रो देवसंघैः समावृतः ॥ ३३
एते नदन्ति कौरव्या दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
त्रासयन्तो रणे पार्थान्सृज्यांश्च सहस्रशः ॥ ३४
एष सर्वात्मना पाण्डूस्त्रासयित्वा महारणे ।
अभिभाषति राधेयः सर्वसैन्यानि मानदः ॥ ३५
अभिद्रवत गच्छध्वं द्रुतं द्रवत कौरवाः ।
यथा जीवन्न वः कश्चिन्मुच्यते युधि सृज्यः ॥ ३६
तथा कुरुत संयत्ता वयं यास्याम पृष्ठतः ।

शोभते; T2 G M1 बहुशोभत. — ^a) V1 B Ds-1.6.7 T1
Gs शत्रुं. Dn1 शत्रूञ्जित्वापुर्निद्रो वै. — ^b) Ds देवसंघ-
B2 समंततः; T2 सुसंवृतः.

34 ^a) V1 B Dn1 D1.3.4.7 S (except T1) नदति
(for नदन्ति). T2 M कुरवो. — ^b) T2 G दृष्ट्वा
कर्णपराक्रमं. — ^c) V1 B2 Ds त्रासयाना; B2 'माना; Ds
'मानान् (for 'यन्तो). K1.3 V1 BD T2 M पाण्डून् (for
पार्थान्). T1.3 G एष सर्वात्मना पाण्डून्. — ^d) B1.4.5
Ds1 Dn1 D1.3-4.7 S समंततः (for सहस्रशः).

35 ^a) Ds हन्यमानान्; T2 M द्रावयित्वा (for त्रास').
Ds महाहवे. Dn1 संजयांश्च समंततः. — Dn1 ins. after
35^{ab}: T1.3 G subst. for 35^{ab}:

565* त्रासयित्वा रणे पार्थ राधेयो रथिनां वरः ।

— ^a) S K1.2.4 B2 Ds T1.3 G अभ्यभाषत; B2
अभिभाषेत; Dn1 'भवति; Ds.4.6.7 'भाषेत; Ds (marg.
as in text) 'धावति; T2 M आभाषते तु (for अभिभाषति).
Dn1 T1.3 G ह (Dn1 हु)ष्टात्मा (for राधेयः). — ^b) Ks
V1 B Ds1 Dn1 D1.3-4.7 T1.3 G M मानदः; T2
भारत. Ds.3 सर्वपाण्डववाहिनीं.

36 ^a) Dn1 अभिगच्छत; Gs अभ्यद्रवत (for अभि').
Ks B1.4.5 D (except Ds.6) भद्रं वो (for गच्छध्वं).
— ^b) Ks द्रुवत. T2 G पाण्डवान् (Gs 'वाः) (for कौरवाः).
— ^c) Ks या वा (for यथा). K1 न वा; Ks न वै; D1
T2 नरः (for न वः) T2 यायान् (for कश्चिन्). T1.3 G
यथा न जीववान्कश्चिन्. — ^d) Ks B1 Ds1 Dn1 D1.4.6 G1
मुच्येत; Ds प्रमुच्येद्; T2 नश्यंति (for मुच्यते). V1 B2.3
M युधि मुच्येत (for मुच्यते युधि). K1 संजय; Ds1 Ds
संजयः; T2 संजयान्. Ds मुच्येत महीभुजां (submetric).

37 G1 om. 37^a-39^b. — ^a) Ds संग्रामं (for संयत्ता).
— ^b) Ds अहं (for वयं). V1 Ds1 D1.5 Ms-4 योत्स्यामः;
Ds योत्स्यामि (for यास्याम). — ^c) Ks V1 B2 Ds1 Dn1

एवमुक्त्वा ययावेष पृष्ठतो विकिरञ्चरैः ॥ ३७
 पश्य कर्णं रणे पार्थ श्वेतच्छवि विराजितम् ।
 उदयं पर्वतं यद्वच्छोभयन्वै दिवाकरः ॥ ३८
 पूर्णचन्द्रनिकाशेन मूर्ध्नि छत्रेण भारत ।
 ध्रियमाणेन समरे तथा शतशलाकिना ॥ ३९
 एष त्वां प्रेक्षते कर्णः सकटाक्षो विशां पते ।
 उत्तमं यत्नमास्थाय ध्रुवमेव्यति संयुगे ॥ ४०

D1.8 T1.8 G2.8 ययौ ह्येष; B1.8-1 D2.4.7 गतो ह्येष; D6 ययौ वीर; T2 M [अ]नुयासेष (for ययावेष). — ^a) V1 B (except B2) D (except D6) S (G1 om.) शरान्. — After 37, Dn1 ins.:

566* राधेयः कौरवीं सेनां रक्षमाणः समन्ततः ।

38 G1 om. 38 (of. v. l. 37). — ^a) K1 Dn1 कर्ण. D8 रथे (for रणे). — ^b) K2 V1 B Dn1 D2.5.6 T1.8 G2.8 श्वेतच्छत्रविजाजितं; Da1 D1 "त्रं विरा"; D2.4.7 "त्रैर्विरा"; D8 "त्रे विराजते"; T2 M "त्रेण राजता (T2 "ते). — Dn1 om. 38^{ad}. — ^c) K4 पर्वते. T2 M उदयः पर्वतः सम्यग्. — ^d) K4 शोभयन्. V1 B1.8-5 Da1 D1.8-5.7 शशाकिनोप- (B2 D2.4.7 "नामि)शोभितं; B4 शशाकिनोपलक्षितं; D2.6 शोभयन्तं दिवाकरं; T1.8 G2.8 शशाकिन विराजितं; T2 M यथा (Ms.4 "दा) चन्द्रेण शोभते (T2 राजते).

39 G1 om. 39^{ad} (of. v. l. 37). — ^a) D6 पूर्णचन्द्र- निमाकाशे. — ^b) D8 श्वेत- (for मूर्ध्नि). K4 भारतः; T2 (sup. lin. as in text) राजते. — ^c) K1.4 त्रि (K4 त्रि) यमा- जेन. V1 B2-4 सुयुगे (for समरे). — ^d) V1 B D (except D8) श्रीमन् (for तथा). K8 शतशलाकिना (sic); Ca "शला" (as in text).

40 ^a) S2 K1 त्वं; M त्वा. Da1 D1.8 प्रेक्षते; D2 T1 वीक्ष (D2 "इष)ते. K4 कर्ण. Cv as in text. — ^b) K2 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4-8 S Co. v सकटाक्षः; K4 D8 शकटाक्षो (D8 "क्षं). T2.8 G2.8 धनंजय (for विशां पते). — ^c) K2 B (except B2) Dn1 D2.4.7.8 जवम्; T2 रथम् (for यत्नम्). — ^d) D6 संयुगं.

41 ^a) Dn1 चैनं; D8 [अ]द्यैनं; M ह्येष (for ह्येनं). — ^b) T G विधुन्वानं. D2 महाधनुः. M धनुर्ज्यामनु (M1 "व)मार्ष्टि च. — ^c) K2 महाबल; B1.4.8 D1.8-5.7 "रणे; T1 "बलः. M पाणिना परिमार्ष्टि च.

42 ^a) B2 संग्रामे (for राधेयो). — ^b) K4 दृश्यते (sic) (for दृश्यते). K1.4 वानरध्वजः. K2 V1 B D S दृष्टा ते वानर (Da1 "रं)ध्वजं. — After 42^{ad}, K4 V1 B (except B1) D (except D2.8) S ins.:

567* प्रार्थयन्समरं पार्थ त्वया सह परंतप ।

पश्य ह्येनं महाबाहो विधुन्वानं महद्भुजः ।
 शरांश्चाशीविपाकारान्विसृजन्तं महाबलम् ॥ ४१
 असौ निवृत्तो राधेयो दृश्यते वानरध्वजः ।
 वधाय चात्मनोऽभ्येति दीपस्य शलमो यथा ॥ ४२
 कर्णमेकाकिनं दृष्ट्वा रथानीकेन भारत ।
 रिरक्षिषुः सुसंयत्तो धार्तराष्ट्रोऽभिवर्तते ॥ ४३
 सर्वैः सहैभिर्दृष्टात्मा वध्य एष प्रयत्नतः ।

C. 8. 2022
C. 8. 60. 46
K. 8. 62. 26

[B1 D3 G1 M1 समरे; D8 सत्वरं. M1 पार्थ. B2 पर- (for सह).]

— ^a) S K1.8 विधाय (for वधाय). Da1 D1.8 [S]चेति; T1 M2.4 ह्येति (for अभ्येति). — ^b) S1 (marg. as in text) K2 चापस्य; K2 चाकाशं; K4 B1.8 D2.4.7 दीपास्यं; V1 B2 हुताशं; B2 दीपास्यं; B2 Da1 D1.8 चापास्यं; Dn1 S पावकं; D2.8 प्रदीपं; D8 चापास्यं (for दीपस्य). K1 Dn1 शलमे. — After 42, K4 B2 Da1 Dn1 D1.8 S ins.:

568* एष ह्यमर्षो शूरश्च धार्तराष्ट्रहिते रतः ।

त्वां न मर्षयते पार्थ नित्यमेव सुमन्दवीः ।

[(L. 1) B2 व्यपपी. — (L. 2) B2 न त्वां (by transp.). K2 B2 च मन्दवीः; T1.8 G1 स मं.]. K4 S cont.:

569* एकाकिनं च दृष्ट्वैनं धार्तराष्ट्रो रणाक्षिरे ।

[K4 दृष्ट्वै. K4 धार्तराष्ट्रान्; G2 M1 "राष्ट्र.]

S cont.: Dn1 ins. after 568*:

570* त्वां च पार्यामिसंरब्धं कर्णं प्रति महारथम् ।

[Dn1 त्वं (for त्वां).]

— After the above, Dn1 S read 45.

43 ^a) D8 एकाकिनं. Dn1 हत्वा. — For 43^{ad}, S subst.: Dn1 ins. after 575*:

571* असौ दुर्योधनः क्रुद्धो रथानीकेन दंशितः ।

[Dn1 अयं (for असौ).]

— K4 om. 43^{ad}-44^{ad}. — ^a) D2 निरक्षिषुः; M2 रिरक्षितुः (for "क्षिषुः). K2 B1.8 D2.4.7.8 सुसंयत्तो; Da1 D1 "यत्ता; T1 "युक्तो; T2.8 G1.8 M सुतयुजं. — ^b) S2 D8 विवर्तते; K2 B D1.4.8.7 निव; V1 विवर्धते; Dn1 निवर्ततः (sic); T G2 M [S]व्यवर्तत; G1.8 ह्यवर्तत.

44 K4 om. 44^{ad} (of. v. l. 43). — ^a) K2 सहैव; T2 स्वभावैर; (for सहैभिर). K2 धर्मात्मा. — ^b) B1.4.8 D2.4.7 वध्यतां च (for वध्य एष). Ca cites वध्यः (as in text). — T2 repeats 44^{ad} after 572*. — ^c) D2 (marg. as in text) स्वर्गो (for स्वया). — ^d) K2 दृच्छति; K4 दृच्छते; M1 दृच्छतः. — S K V1 (repeating after

C. 8. 3023
B. 8. 80. 47
K. 8. 62. 26

त्वया यज्ञश्च राज्यं च सुखं चोत्तममिच्छता ॥ ४४
आत्मानं च कृतात्मानं समीक्ष्य भरतर्षभ ।
कृतागसं च राधेयं धर्मात्मनि युधिष्ठिरे ॥ ४५
प्रतिपद्यस्व राधेयं प्राप्तकालमनन्तरम् ।

आर्या युद्धे मतिं कृत्वा प्रत्येहि रथयूथपम् ॥ ४६
पञ्च ह्येतानि मुख्यानां रथानां रथसत्तम ।
शतान्यायान्ति वेगेन बलिनां भीमतेजसाम् ॥ ४७
पञ्च नागसहस्राणि द्विगुणा वाजिनस्तथा ।

49^{ab}) B₂.s (both repeating after 49^{ab}) D₂ D₁-s
(D₂ repeating after 49) ins. after 44: B₂.s after
48: D₂ after 49: T G after 49^{ab} (followed by
the repetition of 44^{ab} in T₂):

572* अदीनयोर्विश्रुतयोर्युवयोर्योत्स्यमानयोः ।

देवासुरे पार्थ सुधे देवदानवयोरिव ।

[(L. 1) V₁ B₂-s (all second time) D₂
D₂ (second time) T G नृसिंहयोर् (for अदीनयोर्). V₁
B₂-s (all second time) नरन्यात्र; T₂ G₂ विद्वतयोर्; Ca
विद्वत् (as above). D₂ (second time) मन्तोर्. S₁
K₁.s B₂ (first time) T₁ G₁.s युध्यमानयोः; S₂ युद्धं;
D₂ योत्सं. — (L. 2) D₂ देवासुरः. V₁ B₂-s (all
second time) वीर्यं देवा (V₁ 'व')सुरे पार्थ (B₂.s युद्धे);
D₂ D₂ (second time) देवासुरे पुरा (D₂ 'सुरे') पार्थ
(for the prior half).]

V₁ B₂-s D₂ D₂ T G cont.:

573* पश्यन्तु कौरवाः सर्वे तव पार्थ पराक्रमम् ।

[B₂ transp. सर्वे and पार्थ B₂.s तत्र (for सर्वे).]

The above is followed by 49^{ab} in V₁.

B₂-s G₂ cont. after 573*: S K B₁ D₂ D₁-s after
572*: V₁ after 49^{ab}: D₂ ins. after 577*:

574* त्वां च दृष्ट्वा तिस्रं कर्णं च भरतर्षभ ।

असौ दुर्योधनः क्रुद्धो नोत्तरं प्रतिपद्यते ।

[(L. 1) K₂ त्वं (for त्वां). K₂ [अ] तिस्रं कर्णं; D₂ च त्वं;
D₂ सुप्तं. G₂ त्वां च पार्था तिस्रं कर्णं प्रति महारथं. — S₁
K₁.s G₂ om. line 2. K₂ repeats line 2 after 45.
— (L. 2) S₂ K₂ प्रत्यपद्यते (S₂ 'ते'); D₂ प्रतिपद्यते; Co
'पद्यते (as above).]

45 S K₁.s om. 45^{ab}. D₂ S read 45 after
570*. — *) T₁.s G₂ तु कृतार्थं च; M अकृतार्थं (M₁ 'र्थं')
च (for च कृतात्मानं). Ca. o cite कृता (as in text).
— *) B₂ पुरुषर्षभ. — D₂ om. (hapl.) 45^{ab}-46^{ab}. —
After 45, K₂ repeats line 2 of 574* and D₂ ins.:

575* सहितः स तु दृष्ट्वा त्वां चार्तराष्ट्रोऽभ्यवर्तते ।

एष एव निहन्तव्यो मूर्खं वैरस्य भारत ।

मूले छिन्ने यथा नावाः शास्त्रानां जायते ध्रुवम् ।

तथा दुर्योधने पार्थ हते स्युरखिला हताः ।

भार्तराष्ट्रा महाबाहो सभृत्यामात्यबान्धवाः । [5]

पश्य सर्वे यथा योधा यान्ति भीमरथं प्रति ।

भीमोऽपि क्षे[रो]षताम्राक्षो हन्ति शत्रूनशेषतः ।

एष धर्मसुतो राजा यमाम्यां परिपालितः ।

दुर्योधनोऽपि कर्णेन रक्ष्यते ससुतेन च ।

कृतवर्मा कृपो द्रौणी रक्षन्तोऽन्योन्यमुत्तमाः । [10]

कुलकः शकुनिश्चैव कृत्वा रक्षां स्थितावुभौ ।

46 D₂ om. 46^{ab} (of. v. l. 45). D₂ reads 46^{ab} twice.

— *) K₂ प्रतियुध्यस्व (for 'पद्यस्व'). B D₂.s. 1 कौन्तेय;
D₂ D₁.s M राधेये; D₂ (first time) राधेय and
(second time) राधेयो. — *) B₂ T₂.s G₁.s अरिदम
(T₂ 'मं') (for अनन्तरम्). G₂ प्राप्य वैक्लव्यमाहवे. — *)
D₂ G₂ आर्या; Co आर्या (for आर्या). — *) M₂ प्रलेह; Ca
प्रलेहि (as in text). D₂ कुरुनन्दन (for रथयूथपम्).

47 *) S K₂.s B₁.s D₂.s. 1 T₂ M₁ मुख्यानि; K₁
मुखानि. — *) T₁ यूथानां (for रथानां). K₂ रथसत्तमः; B₁
G₂ 'त्तमा; D₁ 'मुत्तम; D₂ T₁ रथिस् (for रथस्).
— V₁ om. 47^{ab}. — *) B (except B₂) D₂-s. 1 समरे
(for वेगेन). K₁ शतान्यायन्तरेणेन (sic). Ca. o: पञ्च-
शतानीत्यन्वयः (Co 'नीत्यर्थः'). — *) B (except B₂)
D S तिमतेजसां (for भीम').

48 *) S हस्ति (for नाग). — *) T₁ G₂ M₁
त्रिगुणान्; T₂.s G₁.s M₂-s त्रिगुणा. — *) T₂ अभिसंगत्य;
Ca. o 'हृत् (as in text). T₁.s G₂ सहिताः; T₂ M वेगेन
(for कौन्तेय). — *) K₁ पदात्तिप्रयतानि (sic); S पादात्ताः
प्रयु. V₁ B₂.s D₂ D₁.s. 1 च; D₂ वा (for च).
— *) S₂ D₂.s T₂ G₂ M₂ अन्योन्यं रक्षितं (G₂ 'तां');
K₁-s 'न्यरक्षितां (K₂ 'तुं'). T₁ वीरे. — *) K₂ V₁ B₂
D₂ D₁.s. 1 अनुवर्तते (for अभि). — After 48, B₂.s
read 572*, 573* and 574*; while S ins. after 48:

576* द्रोणपुत्रं पुरस्कृत्य ततः शीघ्रं च सद्यः ।

निकृष्यैतद्व्यानीकं बलिं लोकविश्रुतम् ।

[(L. 1) T₁ च सद्यः. T₂ तच्छीघ्रं संनिवृत्तः; M तच्छीघ्रं

अभिसंहत्य कौन्तेय पदातिप्रयुतानि च ।
 अन्योन्यरक्षितं वीर बलं त्वामभिवर्तते ॥ ४८
 स्रुतपुत्रे महेष्वासे दर्शयात्मानमात्मना ।
 उत्तमं यत्नमास्थाय प्रत्येहि भरतर्षभ ॥ ४९
 असौ कर्णः सुसंरब्धः पाञ्चालानभिधावति ।
 केतुमस्य हि पश्यामि धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
 समुच्छेत्स्यति पाञ्चालानिति मन्ये परंतप ॥ ५०
 आचक्षे ते प्रियं पार्थ तदेवं भरतर्षभ ।
 राजा जीवति कौरव्यो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५१
 असौ भीमो महाबाहुः संनिवृत्तश्चमूमुखे ।

वृत्तः सृञ्जयसैन्येन सात्यकेन च भारत ॥ ५२
 वध्यन्त एते समरे कौरवा निशितैः शरैः ।
 भीमसेनेन कौन्तेय पाञ्चालैश्च महात्मभिः ॥ ५३
 सेना हि धार्तराष्ट्रस्य विमुक्ता चाभवद्रणात् ।
 विप्रधावति वेगेन भीमस्य निहता शरैः ॥ ५४
 विपन्नसस्येव मही रुधिरेण समुक्षिता ।
 भारती भरतश्रेष्ठ सेना कृपणदर्शना ॥ ५५
 निवृत्तं पश्य कौन्तेय भीमसेनं युधां पतिम् ।
 आशीविषमिव क्रुद्धं तस्माद्भवति वाहिनी ॥ ५६
 पीतरक्तासितसितास्ताराचन्द्रार्कमण्डिताः ।

C. 8. 3028
 B. 8. 60. 63
 K. 8. 62. 43

तं नि (Ms वि) च्छदय (for the posterior half). — T₁ om. line 2. — (L. 2) M वलिनि.]

49 B₁.s om. 49^{ab}. — ^a) B₁.s D₂.4.5.7 सूतपुत्रं; D₃ G₃ 'पुत्र'; T₂ M द्रोणपुत्रे (for सूत). ¹ K₁.2.4 महेष्वास; B₁ D₁-1.7 'वास'. — After 49^{ab}, V₁ B₂.s repeat 572*; T G ins. 572*. V₁ reads 49^{ab} after 573*. — ^c) B₁.4.5 D₂.3.7 T₁ जवम् (for यत्नम्). — After 49, D₁ ins. 572*, 573* and cont.:

577* भूतानि चैव सर्वाणि कुरुपाञ्चालसंज्ञया ।
 while after 49, D₃ repeats 572*, followed by 573*, 577* (with the variant पंचाल-) and 574*.

50 K₃ om. (hapl.) 50^a-51^b. — ^a) ¹ कर्णः; D₁ क्रुद्धः (for कर्णः). K₁ स्वसंरब्धः; T₂ तु सं; G₁.s सुसंक्रुद्धः. — ^b) Some MSS. पंचालान्. — ^c) G₁.s च (for हि). T₂ संपश्य (for पश्यामि). — ^d) B₃ समुच्छेत्स्यति; B₃ 'स्थेत्स्यति'; D₁ D₁ D₁.s 'च्छेत्स्य' (D₁ 'स्य'; D₃ 'स्य') ति; D₂-4.7 'पैत्यति'; T₁ स तु छेत्स्यति (for समुच्छे). ¹ B₁ पंचालान्. — ^f) ¹ K₁ [अ]मन्ये. B₁.4 इति मे धीयते मतिः.

51 K₃ om. 51^{ab} (cf. v. l. 50). — ^a) ¹ K₂.4 D₃ M₁ आचक्षे तु प्रियं; V₁ 'क्षते प्रि'; B₁ 'क्ष च प्रियां; B₂-s D₁ D₁ D₂.4.7 T₁ G₁.s आचक्षे प्रियं; D₁.s 'क्षे च प्रियं; D₃ 'क्षितुं प्रि'; D₃ 'क्षेदं प्रि'; T₂.s G₃ 'क्षे त्वत्प्रि' (for 'क्षे ते प्रि'). Co cites आचक्षे (as in text). M₃ क्षयं (for प्रियं). — ^b) ¹ K₁.2.4 G₁.s तदेव; B₁.4.5 D₂.4.7.8 M₂.4 तदेवं; T₁ तदैवं; M₃ तं वेदं (for तदेवं). D₃ भरतोत्तमं (for 'तर्षभ'). — ^c) D₁ D₁.s-8 राजासौ कुशली भीमान्; D₁ D₃ T₁.s G राजैष कुशली धी (D₁ 'लो धी'; T₁ 'ली धी') मान्. — ^d) B₁ T₁ M धर्मराजो (B₁ 'ज') (for 'पुत्रो').

52 ^a) D₁ D₁.s महेष्वासः (for महाबाहुः). — ^b) D₃ वृत्तः. ¹ K₁ D₁ T₁ संजय सैन्येन. — ^c) D₁

D₁.s-5.7 सैन्येन; D₂.s सात्वतेन; M सत्यकेन (for सात्य'). B₃ महात्मना (for च भारत).

53 ^a) K₃ V₁ B₂.s D₁ D₁.s.8 एते वध्यन्ति; B₃ वध्यन्ति एते; D₃ 'त एव; T₂ अत्यंत एते; M इत्यंत एते. Ca cites वध्यन्ति. T₁.s G एते युधि विहिंसन्ति. — ^b) D₁ D₁ D₁ G₃ कौरवान्; T₁ G₃ M कुरवो. — T₂ M₃-4 om. — (hapl.) 53^c-54^d. — ^c) D₂.s कौरव्य (for कौन्तेय). D₁ D₁ D₁.s.8 T₁.s G M₁ क्रुद्धेन भीमसेनेन. — ^d) ¹ K₁ D₁ D₁ पंचालैश्च. T₁.s G M₁ महारथैः.

54 T₂ M₃-4 om. 54 (cf. v. l. 53). — ^b) K₃ damaged. B (except B₁) D₁ D₂.s.8 विमुक्ता (for 'क्षा'). K₃ D₁ विमुक्ता; B₃ विमुक्ता; B₁ D₂.s T₁.s G M₁ ह्य (T₁ ह्या) ब्रवद्; B₃ व्यक्तं; D₁ D₁.s-8 विलं; D₁ D₃ प्राह (for चाम). V₁ B₁.s D₃ विपन्नद्रणा (D₃ 'णान्') (for चाभवद्रणा). B₁ रणा; B₃ D₁ D₃ G₃ रणे (for रणात्). — ^c) ¹ K₁.s M₁ प्रति (M₁ 'त्य') धावति; D₁ विप्रधावति. K₁ निशिताः; V₁ निहता; B₂.s D₁ D₁ D₁-5.7 [अ]निहता; D₃ प्रहिताः (for निहता). T₁.s G वेगेन भीमसेनस्य विहिता विविधैः शरैः.

55 ^a) M₂.4 विपन्नसस्येन; Ca 'सस्येव (as in text). — ^b) K₁ समुक्षिता (sic); B₁ 'स्थिता; G₃ 'क्षिता. D₁ D₁.s भीमस्यानिहता शरैः (cf. 54^d). — ^c) D₁ D₁.s कौरवी (for भारती). T₁ M₃ भारतश्रेष्ठ. — ^d) G₁ कृपणदर्शना; Co कृपणदर्पणा (sic).

56 ^a) M₁ निवृत्तं (for निवृत्तं). V₁ T₂.s G₃ M कौतियं; T₁ वेगेन. — ^d) T₁.s भारत; T₂ G भारती (for वाहिनी). B (except B₂) D₁ D₂.4.7.8 M द्रावयन्तं (B₁ 'धर्ती'; M₁ 'थानां; M₂-1 'थानं') वरुथिनी.

57 ^a) ¹ K₁ पीतरक्त. B₁.s.4 पीतरक्ताः शि (B₁ सि) वाः कृष्णाः; D₁ 'कासितशिता; D₃ 'शिताः श्वेताः; G₁.s

C. 8. 3039
B. 8. 60. 64
K. 8. 62. 43

पताका विप्रकीर्यन्ते छत्राण्येतानि चार्जुन ॥ ५७
सौवर्णा राजताश्चैव तैजसाश्च पृथग्विधाः ।
केतवो विनिपात्यन्ते हस्त्यश्च विप्रकीर्यते ॥ ५८
रथेभ्यः प्रपतन्त्येते रथिनो विगतासवः ।
नानावर्णैर्हता वाणैः पाञ्चालैरपलायिभिः ॥ ५९
निर्मनुष्यान्गजानश्चात्रथाश्चैव घनंजय ।

समाद्रवन्ति पाञ्चाला धार्तराष्ट्रांस्तरस्त्रिनः ॥ ६०
मृदन्ति च नरव्याघ्रा भीमसेनव्यपाश्रयात् ।
बलं परेषां दुर्धर्षं त्यक्त्वा प्राणानरिंदम ॥ ६१
एते नदन्ति पाञ्चाला धमन्त्यपि च वारिजान् ।
अभिद्रवन्ति च रणे निघ्नन्तः सायकैः परान् ॥ ६२
पश्य स्वर्गस्य माहात्म्यं पाञ्चाला हि परंतप ।

वीर (G: पीन) रकासितसितासु. — ⁵) S K1.2.4 ततश्च; T: G ताराश्च (for तारा). S: K: चंद्रार्कमंडितः (K: 'ता'); K1 चंद्रावमंडिता: (sic); Da1 D1.5 'कर्मजिता; D: 'संनिभा: — ⁶) S: पातका. K1 Da1 D1.5 विप्रकीर्यति (K1 'र्यति; D1 'र्यति); B: 'र्यत. — ⁷) Dn1 चैव तु (for चार्जुन).

58 ^a) S: B: T: सौवर्णराजताश्च; K: G1.2 'जैज-
ताश्च. T: G1.3 चैते (for चैव). — ^b) S: K1 M1
तैजसाश्च; D: तैजसा च; T: G ध्वजसंघा:; M: 4 शरैश्चैव
(for तैजसाश्च). Co oites तैजसा: (for 'तैजसा:). K4 [अ]पृथ-
ग्विधा:; M पृथग्विधै: — ^c) K: V1 B1.2.4.5 D: 1.6.7
[S]भिनिपा (B1 'प)ल्यते; B: [S]तिनि; Da1 D1.5
[S]भिनिपद्यते; D: [S]भिनिपसंलेते (hypermetric);
T: G1.3 हि निपाल्यते; T: विनिपद्यते (for 'पाल्यन्ते). — ^d)
K: 4 B: 5 Da1 D1.5-7 च प्रकीर्यते; B: च विधी; T: G1
प्रतिकी; M1-5 प्रवि. Dn1 हस्त्यश्चाश्च प्रकीर्यताः.

59 ^a) K: रथेभ्यः. S प्रपतन्त्ये. — ^b) Dn1 वै
गतासवः; T: G1.3 M: 4 [S]पि ग. — ^c) S: नानावर्णा;
S: 'वर्ण; K: 4 'वर्ण; V: B: Dn1 D: S 'रूपैर् (for
'वर्णैर्). T: 5 G: महा (for हता). — ^d) S: D: 4
पञ्चालैर्. Da1 D1.5 अपलायितै:.

60 ^a) K: निर्मानुष्यान्; K: मनुष्याश्च. G1.3 M1.3.4
transp. गजान् and रथाश्च. T: M: रथान् (for गजान्).
M: 4 चापि (for चैव). — ^b) T: समाक्रमन्ते; T: G1
'प्लवन्ते; T: G: 3 M 'प्लवन्ते. S: K: B: D: पञ्चाला. — ^c)
V: B: D: धार्तराष्ट्राश्च.

61 ^a) K: B1.2.4.5 Dn1 D: 4.7.3 विसृजन्ति; B:
विगृह्णन्ति; Da1 D1.5 विसृजन्ति; D: मृदन्ति च. Da1 Dn1
D1.5 G1.3 M1 नरव्याघ्रा; D: 5 महाराज; T: नरव्येष्ट.
— ^b) K: B1.4.5 D (except D: 5) भीमसेन (B1 'न) बला-
मवार; V: 'समाश्रयान्; B: 'बलाश्रया:; T: 5 G 'स्य
संश्रयात्. — ^c) S यदेषां (for परेषां). K: B: D
(except D: 5) दुर्धर्षाश्च. — ^d) K1 अरिंदमः; Da1 D1.5
'हमा:; D: अपि द्विषां.

62 ^a) S: K: नदन्ति; B Dn1 D: 4.7 T: M: 4 नदन्ति;

M1 नदति. S: पञ्चाला; K: पाञ्चालान्. — ^b) B Da1
Dn1 D1.5-5.7 T1.3 G M ध्मापयन्ति च; D: धमन्त्यपि; T:
ध्मादीयन्ति च (sic) (for धमन्त्यपि च). D: धार्तराष्ट्रां-
स्तरस्त्रिनः. — ^c) D: 5 T: G: परे (for रणे). — ^d) K:
निघ्नन्तः; B1.2-5 D: 5 मृदन्तः; B: निघ्नाना:; Da1 D1.7 मृदन्त
(for निघ्नन्तः). K1 परं. D: 5 निघ्नतां (D: 'ज्ञानां) निशितैः
शरै:.

63 ^a) B Da1 Dn1 D1-5.7.8 पश्यस्वै (B: D: 8 'पश्य-
स्वै) वां च (D: हि) (for पश्य स्वर्गस्य). Co oites स्वर्गस्य
(as in text). D: धार्तराष्ट्रीं चसुं वीरा: — ^b) S: D1
पञ्चाला. V1 [अ]पि; M च (for हि). K: T: 5 G M
परंतपा:; B1.2-5 Da1 D1.5-5.7 पराक्रमात्. B: T1 पांचा-
लानां परंतप:; Dn1 पांचालानां पराक्रमात्. — ^c) S विनि-
हंतो (G: 'ते). — ^d) T: G1.3 M विशंलेते रथान्वि (M1
रथा वि; M: परान्वि)भो; T: 5 G: विशंलेते रथोत्तमान्.
— After 63, N ins.:

578* शस्त्रमाच्छिद्य शत्रूणां सायुधानां निरायुधाः ।

तेनैवैतानमोवाक्ता निघ्नन्ति च नदन्ति च ।

शिरांस्तेतानि पाल्यन्ते शत्रूणां बाह्वोऽपि च ।

रथनागहया वीरा यशस्याः सर्वे एव च ।

[(L 1) S K1.2.4 शस्त्रमुत्सृज्य; Dn1 D: शस्त्राण्याच्छिद्य.
Co oites आच्छिद्य. S: K: आयुधानां; S: K1.4 आ (S:
सा)युधानि. Da1 D1.5 निरायुधा (D1 'य:). — (L 2) S
K1.2.4 D: 5 शस्त्रे (K: 'रै) विना हि; B: Da1 D1.5 तेनैव तान्;
B: यते चैतान्; D: तेनैव तान् (for तेनै). S: B1 Da1 Dn1
D1.5.8 अमोवाक्ता; S: K: 4 D: 5 अमोवाक्ता (S: D: 5
'आ). V1 तेनैव नाम शस्त्रोपैर् (for the prior half). D: 5
निघ्नन्ति च परस्परं (for the posterior half). — D:
repeats line 3, after 579*. — (L 3) S K1.2.4 Dn1
D: शिरांस्तेतानि पाल्यते; D: 5 योधा (D: योषैर्) योधा निपाल्यते
(for the prior half). S K D: ना (D: व) हतो युधि; Dn1
D: (second time) आह्वे (Dn1 'वो) पि वा; D: बहुयो युधि
(for बाह्वोऽपि च). — (L 4) S: K: 3 V: Da1 D1.5.8
र (V: त) या नागा. S: K1.4 रथनागा हया वीरा; B: 'नागान्-

धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नन्ति क्रुद्धाः सिंहा इव द्विपान् ॥ ६३
सर्वतश्चाभिपन्नैषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पाञ्चालैर्मनसादेत्य हंसैर्गङ्गेव वेगितैः ॥ ६४
सुभृशं च पराक्रान्ताः पाञ्चालानां निवारणे ।
कृपकर्णादयो वीरा ऋषभाणामिवर्पभाः ॥ ६५

सुनिमग्नांश्च भीमास्त्रैर्धातराष्ट्रान्महारथान् ।
वृष्टद्युम्नमुखा वीरा म्रन्ति शत्रून्सहस्रशः ।
विषण्णभूयिष्ठरथा धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ ६६
पश्य भीमेन नाराचच्छिन्ना नागाः पतन्त्यमी ।
वज्रिवज्राहतानीव शिखराणि महीभृताम् ॥ ६७

C. 9. 3053
E. 9. 60. 78
K. 9. 62. 55

यान्वीरा; Dn1 हयाजगान्त्रथाश्चैव (for the prior half). V1 प्रशंसाः; B2 प्रशंसाः; B3 सशल्याः; B4 Da1 D1.5 प्रशंसाः (for यशस्याः). K3 V1 B2.4 Da1 D1.5 हि; B1 ते; B2 इ (for च). Dn1 व्यस्यतात्रिपातितान्; D2.6 पत्तयो रथिनस्तदा (D2 'था'); D3 सताश्च विनिपातितः (for the posterior half).]

64 *) K4 [अ]पिपन्नैषा; D2 विपन्नैषा (for [अ]मिपन्नैषा). Co cites अभिपन्न (as in text). — *) T2 G2 धार्तराष्ट्र. D2 महाचमूः. — After 64^{ab}, Dn1 D2 ins. (D2 repeating the same after 66):

579* पाञ्चालैर्मनसादेत्य योधा नीता यमक्षयम् ।
— After the above, D2 repeats line 3 of 578*.

On the other hand, S (except T2) ins. after 64^{ab}:

580* त्यक्त्वा प्राणान्महेष्वासैः पाञ्चालैः परिपाल्यते ।

[M3-4 'ताप्यते']

— Dn1 D2 T2 G M om. 64^{ab}. T2 om. (hapl.) 64°-66^f.

— *) D2.4.5.7 पंचालैर्. Da1 D1.5 अथ (for एष्य).

— *) B2 सिंहैर् (for हंसैर्). Da1 D1.5 गानेव; D2 गगन. S2 वेगतैः; V1 वेगितिः.

65 T2 om. 65 (of. v. l. 64). Dn1 D2 read 65^{ab} after 66^{ab}. — *) K4 स भृशं. K2 पराक्रांतः; Dn1 'क्रांतां. — *) Some MSS. पंचालानां. S2 विवारणे. — *) D2 कृतवमादयो. Da1 D1.5 वीरान्. — *) D1 इवर्पभाः. — For 65, S (except T2) subst.:

581* सुहृदश्च पराक्रान्ताः कृपकर्णादयो विभो ।

निवारणे महेष्वासाः पाञ्चालानां परंतप ।

[(L. 1) M1 सभृशं च (for सुहृदश्च). T1 विभोः.]

66 T2 om. 66 (of. v. l. 64). — *) S2 सुनिमग्नाश्च; K4 Dn1 D2 संनिमग्ना(D2 'मं')श्च; V1 B1.3.4 Da1 D1.3-2.7 सुनिमग्ना(B1.3 'मं'मा; D2 'मं'मा)श्च; D2.6 'सुम(D2 स म)मं'मापि; T1.3 G M1 अनिवृत्ताश्च; M1-4 अभिमग्नाश्च (for सुनिमग्नाश्च). B1.3.3 M1 भीमांस्ते (M1 'स्ते'); T1 भीतास्ते; T2 भीतां तां; G1.2 भीतांश्च; G2 भीतांस्ते; Bom. ed. भीमांस्ते सुनिमग्नाश्च. — *) K4 Dn1 M4 धार्तराष्ट्र; M2.3 'राष्ट्रैः. Dn1 महारथाः; T1.3 M1 परंतप; M2-4 परंतपाः (for महारथान्). — *) Dn1 रथान् (for 'सुखा). K1 वीर; Dn1 D1 वीरान्. — *)

M1 प्रंत. K1 शत्रुः. — After 66^{ab}, Dn1 D2 read 65^{ab}. — S K1.2.4 V1 B Da1 D1-7 ins. after 66^{ab}: Dn1 D2 after 65^{ab}:

582* पाञ्चालैश्चभिभूतेषु द्विषन्निरपसीर्नदन् ।

शत्रुपक्षमचस्कन्ध शरानस्यति मारुतिः ।

[(L. 1) S2 D1.3-2.7 पंचालेषु. S1 K1.2.4 अपि निर्णु(K1 'र्णै'दन्; V1 B1.3 अपि निर्णै(B1 'र्णै'दन्; Da1 D1.3-2.7 अपसीर्नु'; D2 असिभिर्नु'. — (L. 2) S K1.2.4 V1 B2 D2 शत्रुपक्षम्. Co cites अवस्कन्ध (as above). S K1.2.4 द्विपान्; D2 स तान् (for शरान्). D2 आस्यति; D2 पश्यति.]
On the other hand, T1.3 G M1.2.4 ins. after 66^{ab}: M2 after 66:

583* रथाश्च विमुखाः सर्वे निवृत्ते मरतर्पमे ।

[G2 M1 रथाश्च. T1 मरतर्पम्.]

— B2 om. 66°-67^b. — *) K2.4 V1 B (B2 om.) D विषण्ण(Dn1 D2 विवर्ण; D2 निषण्ण)भूयिष्ठतरा; S (T2 om.) विवर्णमुखभूयिष्ठा (M1 'ष्ठो). — *) K4 महाचमूः; D2.3 'बभूः(D2 'मू). — After 66, D2 repeats 579*. K2.4 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1-7 ins. after 66: D2 after the repetition of 579*:

584* रथाश्चैते सुवित्रस्ता भीमसेनमयादितः ।

[V1 B4 Da1 रथाश्चैताः (B4 'ताः); B1 'क्षैताः (sic); B2 'क्षैताः (sic); D1.3 'क्षैतोः (sic) (for 'क्षैते). K4 तथा चैतेषु वित्रस्ताः (sic); B2 रथेमायेषु वित्रस्ता; D2 रथनागादुवि'; D2 रथा नागास्तु वि' (for the prior half). Da1 D1.3.3 'वलादितः.]

67 B2 om. 67^{ab} (of. v. l. 66). — *) K2 भीमस्त. K1 नाराचच्छिन्ननागाः. K3 V1 B (B2 om.) Da1 D1-3 T1.3 G M2-4 मित्रा (for छिन्ना). G2 सेनाः (for नागाः). — For 67^{ab}, Dn1 subst.:

585* नाना नागा हता बाणैर्ममिन् प्रपतन्त्यमी ।

— *) B2 वज्रीवज्राः; Da1 Dn1 D1.3 T1.3 G M2.3 वज्रिवज्रः; D2 वज्रैवज्राः; M1 वज्रिवज्रिः. — *) V1 शिखराणां. K2 V1 B D T1.3 G M2-4 शराभृतां (for मही'). — For 67, T2 M1 subst.:

586* भीमसेनेन मातङ्गाः प्रापिता यमसाध्वम् ।

गिरीणां शिखराणीव निपतन्ति नरर्षभ ।

C. 8. 303
B. 8. 60. 78
K. 8. 62. 57

मीमसेनस्य निर्विद्धा बाणैः संनतपर्वभिः ।
खान्यनीकानि मृदन्तो द्रवन्त्येते महागजाः ॥ ६८
नाभिजानासि मीमस्य सिंहनादं दुरुत्सहम् ।
नदतोऽर्जुन संग्रामे वीरस्य जितकाशिनः ॥ ६९
एष नैषादिरभ्येति द्विपमुख्येन पाण्डवम् ।
जिघांसुस्तोमरैः क्रुद्धो दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ७०
सतोमरावस्य भुजौ छिन्नौ मीमेन गर्जतः ।
तीक्ष्णैरग्निशिखाग्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः ॥ ७१

68 *) T₁.s G₂ M मीमसेनेन. K₃ निर्मिद्धा. — *) K₁ (also as in text) द्रवन्तो; B₂ युज्यन्तो; T₂ G₂ मृदन्ते. — *) S₂ द्रवन्त्येते (sic); K₁ द्रवन्ते ते; B₂ प्राद्वन्त; D₂ D₁.s अमन्त्येते (for द्रवन्त्येते). T₂ M गजोत्तमाः. — After 68, S ins.:

587* एते द्रवन्ति कुरवो मीमसेनभयार्दिताः ।
त्यक्त्वा रथान्गजाश्चैव हयांश्चैव सहस्रशः ।
हस्त्यश्चरथपत्नीनां द्रवतां निस्वनं शृणु ।
मीमसेनस्य निनदं द्रावयाणस्य कौरवान् ।

[(L. 2) T₁ गजान्दयांश्च; G₁.s हयान्गजांश्च; M गजाग्रथांश्च (by transp.). T₁ रथांश्चापि; G₁.s रथांश्चैव (for हयांश्चैव). T₂ संनततः (for सहस्रशः). — (L. 4) G₁.s शृणु मीमस्य निनदं (for the prior half). G₂ द्रवमाणस्य; M₂ द्रावयान्यस्य.]

69 *) S₂ K₁.s.4 V₁ B₂ G₁ M₁ नाभिजानासि (K₄ M₁ 'ति); B₁.s D₂ D₁ D₁.s.4.7.8 T₁ अभि(D₂ उत)जानीहि; B₂ गजानामिव; D₂.s T₂ अभिजानासि (D₂ 'ति); M₂.4 न हि जानासि. — *) K₃ V₁ B D₂ D₁.s.4.7.8 D₁ D₂ सुदुःसहं; D₁ D₂ सुदुःसहः; S पुनः पुनः (for दुरुत्सहम्). — *) B₂ नदतो. S नदतः पाण्डवेयस्य. — *) S₂ K₁.s.4 नदन्तं; D₂ D₁ D₁.s.8 भैरवं; S संग्रामे (for वीरस्य). S₁ K₁.s जितकाशिनं.

70 *) D₂ अभ्येति (for अभ्येति). S₂ K₂.s एष नैषाभि(K₄ 'भ्य')तोभ्येति; K₁ एष नैषाभितोभ्येति (sic). — *) D₁ पाण्डव. — *) S विस्मज्जलोमरान्क्रुद्धो (M₁.s.4 'भुजो; M₂ 'भुजान्). — *) T₂ M [उ]त्तमन् (for [अ]न्तकः). D₂ दण्डपाणिरिवान्तकं.

71 *) S₁ K₂ सतोमरार्थस्य भुजौ; S तस्य चैव भुजौ छिन्नौ. — *) K₄ भिन्नौ (for छिन्नौ). S मीमसेनेन (for छिन्नौ मीमेन). K₃ D₂ M₁ गर्जितः; D₂.s गर्जता. — G₁ om. 71^m. — *) V₁ विषग्रख्यै; B₁.s D₂.4.7 'रवि'; D₂ 'च' (for 'शिखा'). K₃ D₂ नागश्चाग्निविष(D₂ 'शिखा').

हत्वेन पुनरायाति नागानन्यान्प्रहारिणः ।
पश्य नीलाम्बुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् ।
शक्तितोमरसंकाशैर्विनिघ्नन्तं वृकोदरम् ॥ ७२
सप्त सप्त च नागांस्तान्वैजयन्तीश्च सध्वजाः ।
निहत्य निशितैर्बाणैश्छिन्नाः पार्थाग्रजेन ते ।
दशभिर्दशभिश्चैको नाराचैर्निहतो गजः ॥ ७३
न चासौ धार्तराष्ट्राणां श्रूयते निनदस्तथा ।
पुरंदरसमे क्रुद्धे निवृत्ते भरतर्षभे ॥ ७४

प्रख्यैर; B₂ D₂ D₁ D₁.s नागश्चाग्निवि(B₂ 'रवि')प्र; S (G₁ om.) नागश्चाकंकर्म. — *) S₂ हताः.

72 *) K₃ D₂ T G₂.s M₂.4 हतैते (G₂ 'ति'); B₂ D₂ D₁.s नागाश्च; D₁ हताश्च; M₁.s हंत(M₂ 'ते')ते (for हत्वेन). K₁.s B₂ D₂ D₁.s.4.5.8 T G₂.s M आयांति. G₁ नागाश्चान्ये पुनर्याति. — *) K₃ D₂ D₂ S नागा ह्यन्ये; B₂ D₂ D₁.s हता ह्यन्ये (for नागानन्यान्). B₂ D₂ D₁ D₁.s S प्रमाथिनः; D₂ पत्ताकिनः. — *) K₃ 'निभा (for 'निमान्). B₂ D₂ D₁ D₁.s.8 S नीलां जनचयप्रख्या (B₂ 'ख्यान्; D₁ 'ख्यैर). — *) K₃ B₂ D₂ D₁ D₁.s.8 अधिष्ठिताः (D₁ 'तैः'); D₂ अवस्थितान् (for अधिष्ठि). S महामात्रवरास्थिताः. — *) K₃ V₁ B D₂ D₁.s T₁ G₁.s M₂.4 'संघातैर; D₂ D₂ T₂ G₂ M₁ 'संघातैर; T₂ 'नाराचैर (for 'संकाशैर). — *) K₃ D₂ D₂ T G₂.s M विनिघ्नन्तो (M₂ 'ते'); B₂ 'घ्नन्ति; G₁ निर्विघ्नं तं (for विनि').

73 *) D₂ (marg.) सप्तभिर् (for 'सप्त च). S₂ K₄ नागास्तान्; B₂ नागांस्ताः; D₁ नागाः स; D₂ नागाश्चा (marg. 'गास्ता); T G₂ M नागस्था (M₂ 'स्ता). G₁.s सप्त सप्त गजा बाणैः. — G₁.s om. (hapl.) 73^m. — *) K₁ वैजयन्तीश्च; D₂ D₂ T₁.s G₂ M 'चैव(M₂ 'त')श्च. — *) B₂ D₂ D₁ D₁.s S (G₁.s om.) नवला (for निहत्य). — *) D₂ भिन्नाः. K₁ पार्थाग्रजेन (for पार्थाग्र). V₁ च (for ते). — *) G₂ चैके; M₂ चैकैर. — *) K₁ G₁.s निहता (K₁ 'तो) गजाः.

74 *) K₁ न चासौ (sic); D₂ D₂ महाहि (for न चासौ). — *) K₃ विनदस्य (for निन'). — *) K₁ पुरंदरे समे; K₃ 'रसम; K₄ B₂ D₂ D₂ 'रसमः. K₃ क्रुद्धो; B₂ D₂ D₂.s T₁ युद्धे; T₂ क्रोधे (for क्रुद्धे). — *) D₂ D₂ निवृत्तो. K₁.s V₁ B₂.s D₂ D₁.s.4.5.8 T₁ भरतर्षभ; K₃ D₂ D₁ 'र्षभः; T₂ M वै वृकोदरे (M₂.s 'र'); G₁.s पाण्डुनन्दने (for भरतर्षभे).

अशौहिष्यस्तथा तिस्रो धार्तराष्ट्रस्य संहताः ।

कुद्वेन नरसिंहेन भीमसेनेन वारिताः ॥ ७५

संजय उवाच ।

भीमसेनेन तत्कर्म कृतं दृष्ट्वा सुदुष्करम् ।

अर्जुनो व्यधमच्छिष्टानहिताभिहितैः शरैः ॥ ७६

ते वध्यमानाः समरे संशप्तकगणाः प्रभो ।

शक्रस्यातिथितां गत्वा विशोका ह्यभवन्मुदा ॥ ७७

पार्थश्च पुरुषव्याघ्रः शरैः संनतपर्वभिः ।

जवान धार्तराष्ट्रस्य चतुर्विधवलां चमूम् ॥ ७८

C. S. 3068
E. S. 60. 92
K. S. 62. 75

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

75 " D1 S (except T1) अशौहिष्य (G2 'ग्या') स. K4 सततित्सो; T2.3 G3 M तु तिस्रो वै (for तथा तिस्रो). — " D1 D1.3 धार्तराष्ट्रेण. B: T1.3 G संगताः; Dn1 Ds वै रणे (Dn1 'णा:'); T: M संगरात्; Ca संहता: (as in text). — V1 om. 75^{ad}. — " B (except B3). D1 D1.3-s.1 transp. नरसिंहेन and भीमसेनेन. Dn1 धारिताः; Ds दारिताः; T G पातिताः. — After 75, S ins.:

588* न शक्रनुवन्ति वै पार्थ पार्थिवाः समुदीक्षितुम् ।

मध्यदिनगतं सूर्यं यथा दुर्बलचक्षुषः ।

एते भीमस्य संव्रसाः सिंहस्येवतरे मृगाः ।

शरैः संव्रासिताः संख्ये न लभन्ते सुखं कचिद् ।

[(L. 1) M1 नाशक्रनुवन्ति. M पार्थ. T1.3 G न हि शक्ताः रणे जेतुं (T1 सीम) (for the prior half). T1 बुधि बीक्षितुं (for समुदी). — (L. 2) T1.3 G दुर्बलचक्षुषः. — (L. 4) T1.3 G2.3 संव्रासिताः (for 'व्रासिता:'). T1 सर्वैः; G2 M संखे. T3 G1.3 लभन्ते न (by transp.).] T1.3 G cont.:

589* राजानं च महाबाहुं पीडयन्त्यात्तमन्यवः ।

राघेयो बहुभिः सार्धमसौ गच्छति वेगितः ।

वर्जयित्वा तु मीरं तं पार्थतो ह्यानयद्बलुः ।

तं पालयन्महाराजं धार्तराष्ट्रो बलान्वितः ।

[(L. 1) T1 श्रीबल्यर्थमन्यतां (for the posterior half). — (L. 3) T3 G2.3 वर्धयित्वा. T1 G1.2 मीमं (for मीरं). G1 पार्थयो (sio). T3 G3 ह्यानयः; G2 ह्यहनद्. — (L. 4) T1 महाबाहुः; G1 'राजो (for 'राजं). T1 G2 धार्तराष्ट्र. T1 बलान्वितः.]

76 After the ref., S ins.:

590* एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्बासुदेवाद्धनंजयः ।

— " T2 भीमसेनस्य. T3 M transp. कर्म and दृष्ट्वा. K4 कृत्वा (for कृतं). K5 सुदुःसहं. — " S2 अर्जुने. D2.3 सेनां (for सिंहात्). — " D2.3 स्वदीर्घाः; T1 G1

इह तान् (for अहितान्). T2.3 G3 M संशप्तकगणान्बहुन्.

77 " T2 M हन्यमानाः (for वध्य). S पार्थेन (for समरे). — " Some MSS. संसप्तक. — After 77^{ad}, K4 V1 B D1 D1.3-s.1 ins.:

591* प्रमत्ताः समरे भीताः दिशो वश महाबलाः ।

— " K5 V1 B D तदा (for मुदा). — For 77^{ad}, T1.3 G subst.:

592* शक्रस्यातिथितां प्राप्ताः समपचन्त विज्वराः ।

While T2 M subst. for 77^{ad}:

593* विशोकाः समपचन्त शक्रस्यान्तिकतां गताः ।

S cont.:

594* नारायणांस्तु गोपालान्यधमत्पाण्डुनन्दनः ।

उत्तमं वेगमास्थाय चण्डबायुर्वनानिव ।

अन्वकीर्यन्त भीतास्ते तत्र तत्रैव भारत ।

लुलिताश्च ततः शूरानहनत्पुरुषोत्तमः ।

[(L. 2) T1.3 M जवम् (for वेगम्). T2 M महाबाहो; G1 पार्थो बायुर् (for चण्डबा). — (L. 3) M1 अवकीर्यन्त. T1 G1.2 ते भीता (G1 ते विभीता) अन्वकीर्यन्त (for the prior half). T1 तत्रैव तव (for तत्र तत्रैव). — (L. 4) M लुलिताश्च ततः शूरा वध्यमाना महाहवे.]

78 " Dn1 Ds S (except T2) पुनश्च (for पार्थश्च). V1 Dn1 D1-s.3 T1 पुरुषव्याघ्र. — " K5 'फलां चमूः (sio); D2 'महाचमूः; G1 'बलाश्चमूः. Ca cites चतुर्विध (as in text).

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: K1 अर्जुनसंवादे; Dn1 श्रीकृष्णवाक्यं; T1 महायुद्धे युधिष्ठिरकुशलसंवादः; T1 भीमसेनपराक्रमवर्णनं; M1 युद्धदर्शनं. — Adhy. no. (figures, words or both): S2 44; K1 45; B1 60; B2.4 56; B3 62; Dn1 71; D1 55; D2 61; T1.3 G M1 67; T2 M2-s 66.

धृतराष्ट्र उवाच ।

निवृत्ते भीमसेने च पाण्डवे च युधिष्ठिरे ।
वक्ष्यमाने बले चापि मामके पाण्डुसृजयैः ॥ १
द्रवमाणे बलौघे च निराक्रन्दे मुहुर्मुहुः ।
किमकुर्वन्त कुरवस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २

संजय उवाच ।

दृष्ट्वा भीमं महाबाहुं सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
क्रोधरक्तक्षणो राजन्भीमसेनमुपाद्रवत् ॥ ३
तावकं च बलं दृष्ट्वा भीमसेनात्पराश्रुत्वम् ।
यत्नेन महता राजन्यर्व्यवस्थापयद्वली ॥ ४

व्यवस्थाप्य महाबाहुस्तव पुत्रस्य बाहिनीम् ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्युद्धदुर्मदान् ॥ ५
प्रत्युद्ययुस्तु राधेयं पाण्डवानां महारथाः ।
धुन्वानाः कार्मुकाण्याजौ विशिपन्तश्च सायकान् ॥ ६
भीमसेनः शिनेर्नप्ता शिखण्डी जनमेजयः ।
धृष्टद्युम्नश्च बलवान्सर्वे चापि प्रभद्रकाः ॥ ७
पाञ्चालाश्च नरव्याघ्राः समन्तात्तव बाहिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त संक्रुद्धाः समरे जितकाशिनः ॥ ८
तथैव तावका राजन्पाण्डवानामनीकिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त त्वरिता जिघांसन्तो महारथाः ॥ ९
रथनागाश्चकलिलं पत्तिञ्चजसमाकुलम् ।

44

1 ") D₁ D₅ विवृते (for निवृत्ते). B_{1.4} D₁ D₅ तु (for च). K₄ भीमसेनेन (for "सेने च). — ") B₁ पाण्डवे-
ये (for "वे च). — ") K₁ चाप्यमाने (for वक्ष्य"). D_{1.8}
चैव (for चापि). — ") D₁ मामकैः; D₂ सायकैः (for
मामकैः).

2 ") K₄ द्रव्यमाने. — ") B_{1.2} D_{2.4.7} G₁ निरानन्दे;
Ca. 0 'क्रन्दे' (as in text). — After 2nd, T_{1.8} G ins.:

595* अवशेषं न पश्यामि मम सैन्येषु संजय ।

अहो वयं दशां प्राप्नो न हि शक्यामि जीवितुम् ।

जयकाङ्क्षी कथं सूत पुत्राणामनिवर्तिनाम् ।

कथं जीवामि निहताभ्युत्था च मम सैनिकान् ।

बहुनाप किमुकेन देवं तेषां परायणम् । [5]

— ") S K_{1.2.4} अकुर्वन्त; K₂ V₁ B D₁ D_{1-4.6-8} T₁
अकुर्वन्त. T₂ M किमत्र कुरवोऽकुर्वन्त; T₃ G मामकाः
किमकुर्वन्त. — ") K₁ [जा]वक्ष्व. K_{1.4} संजयः.

3 After the ref., T_{1.8} G ins.:

596* क्षयस्तेषां महाज्ञातो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ।

— ") T_{1.8} G महेश्वासं (for महाबाहुं). — ") S तव
पुत्रः. K₁ सूतपुत्रा प्रसातवान् (sic). — ") K₂ क्रोध-
रक्तक्षणो (sic). S क्रुद्धो (for राजन्). — ") S अभिद्रवत्
(for उपा). — After 3, T_{1.8} G ins.:

597* तिष्ठ तिष्ठ पृथापुत्र पश्य मेऽद्य पराक्रमम् ।

अद्य त्वां प्रेषयिष्यामि यमस्य सदनं प्रति ।

इत्युक्त्वा प्रययौ तूर्णं यत्र भीमो व्यवस्थितः ।

[(L. 1) T₁ पश्य मे पौरुषं तथा (for the posterior
half).]

4 ") D₁ तु (for च). — ") K₂ भीमसेन. — ")
T_{1.8} G कर्णो (for राजन्). — ") D₂ T₂ M बलं (for
बली). T_{1.8} G व्यवस्थापयते बलं.

5 ") D_{1.2.5} बाहिनी. — ") V₁ B₁ D₁ D_{1.5}
अभ्युद्ययौ (for प्रत्यु). D₂ ततः; S तदे (for तदा). — ")
T_{1.8} G₂ पार्थिवान् (for पाण्डवान्). S (except G₁)
युद्धदुर्मदः.

6 ") B₁ धृष्टद्युम्नसः; K₄ प्रत्युद्ययौस (sic) (for 'युस').
D₁ D₁ D_{1.5.6.8} S च (for तु). — ") T₂ पाण्डवा
युद्धदुर्मदाः. — ") D₁ कार्मुकानाजौ; D₂ कार्मुकं राजन्.
T G धुन्वाना विविधांश्चापान्; M नाना चापानि धुन्वाना.
— ") S₂ विपक्षन्तश्च (sic) (for विशिपन्तश्च).

7 ") S₂ शिनेर्नप्ता; K₁ 'नप्ता; K₂ 'नृप्ता. — ") K₁
सर्वे (for सर्वे). D₂ वा (for च).

8 ") B_{1.5} D_{2.4.7} जिघांसन्तो; B₄ D₁ D_{1.5} पञ्चालाश्च;
S (except G₁) पाञ्चालानां. T_{1.2} नरव्याघ्र (T₂ 'घ्रः').
— ") K₂ अभ्यद्रवतु; K₂ 'द्रवन्ति. S अभ्यद्रवन्मुसंक्रुद्धाः.
— D₂ om. (hapL.) 8th-9th.

9 D₂ om. 9th (of. v. l. 8). — ") D₂ तावकान्.
— ") S महाययम् (M 'यूः') (for अनीकिनीम्). — ")
K₂ T₂ M अभ्यद्रवन्ते (K₂ 'वतु'); G_{1.2} 'द्रवन्तसः; T₂ G₂
अभिद्रवन्तसः. D₂ संक्रुद्धा; T₂ (sup. lin. as in text)
त्वरसा (for त्वरिता). — ") K₄ जिघांसन्ती; D₂ मंजिघसन्तो
(sic). D₁ T₁ G_{1.2} महारथान्.

10 ") S₂ रथञ्चजाश्च कलिलं; K₁ *** जाश्च कं; K₂

वभूव पुरुषव्याघ्र सैन्यमद्भुतदर्शनम् ॥ १०
 शिखण्डी च ययौ कर्णं धृष्टद्युम्नः सुतं तव ।
 दुःशासनं महाराज महत्या सेनया वृतम् ॥ ११
 नकुलो वृषसेनं च चित्रसेनं युधिष्ठिरः ।
 उल्लङ्घं समरे राजन्सहदेवः समभ्ययात् ॥ १२
 सात्यकिः शकुनिं चापि भीमसेनश्च कौरवान् ।
 अर्जुनं च रणे यत्तं द्रोणपुत्रो महारथः ॥ १३
 युधामन्युं महेष्वासं गौतमोऽभ्यपतद्रणे ।
 कृतवर्मा च बलवानुत्तमौजसमाद्रवत् ॥ १४
 भीमसेनः कुरुन्सर्वान्पुत्रांश्च तव मारिष ।

सहानीकान्महाबाहुरेक एवाभ्यवारयत् ॥ १५
 शिखण्डी च ततः कर्णं विचरन्तमभीतवत् ।
 भीष्महन्ता महाराज वारयामास पत्रिभिः ॥ १६
 प्रतिरब्धस्ततः कर्णो रोषात्प्रस्फुरिताघरः ।
 शिखण्डिनं त्रिभिर्बाणैर्भ्रुवोर्मध्ये व्यताडयत् ॥ १७
 धारयंस्तु स तान्बाणाञ्छिखण्डी बहुशोभत ।
 राजतः पर्वतो यद्वत्रिभिः शृङ्गैः समन्वितः ॥ १८
 सोऽतिविद्धो महेष्वासः स्रुतपुत्रेण संयुगे ।
 कर्णं विव्याध समरे नवत्या निश्चितैः शरैः ॥ १९
 तस्य कर्णो हयान्दत्त्वा सारथिं च त्रिभिः शरैः ।

C. 8. 2085
 B. 8. 61. 20
 K. 8. 63. 24

नरनागाश्च. Ca cites कलिलं. — ^a) Śs पत्तिध्वजः;
 Ks पत्तिध्वज-.

11 ^a) V₁ B_{2.8} S (except T₁) तु (for च). — ^b)
 M₁ धृष्टद्युम्नं सुतस्य. — ^c) V₁ B D₁ D_{1.8} सेनया वृतः.
 S महासेनः (T₁ भीमसेनः; M₂₋₄ महावीर्यं) समभ्ययात्.

12 K₁ om. 12^a-13^a. — ^a) M₄ नकुलं. B₁ M_{2.4}
 वृषसेनस्य. K₈ V₁ B D₁ D₁ D_{1.8}-4.7 S (except
 T₂) तु (for च). — ^b) T₂ G₁ M_{1.2.4} चित्रसेनो. B₁
 T₂ G₁ M युधिष्ठिरं. — ^c) D_{8.8} प्रतापवान्; G₁ समर्पयत्
 (for समभ्ययात्).

13 K₁ om. 13^{ab} (cf. v. l. 12). — ^a) M₂₋₄
 सात्यकिं. G₁ M₂₋₄ शकुनिश्च. B₈ चैव (for चापि).
 — ^b) V₁ B D (except D₈) T₈ G₈ द्रौपदेयाश्च (for
 भीमसेनश्च). S (except T₁) तु (for च). K₈ भीमसेनः
 समभ्ययात्. — ^c) B₂ T₈ G₈ अर्जुनश्च. D₁ D_{1.8} समरे
 (for च रणे). V₁ B_{1.3.4} D_{2.4.7} Ca यत्तो; B₈ मत्तो;
 D₁ D₈ यातं; D_{2.8} क्रुद्धो; T_{1.2} G_{1.2} M यातं; T₈ G₈
 यातो (for यत्ते). — ^d) B₂ T_{1.8} G_{2.8} द्रोणपुत्रं. B₂ T₈
 G_{2.8} महारथं; T₈ प्रतापवान् (for महारथः).

14 ^a) D₁ D₈ युधामन्युर्महेष्वासो. — ^b) Śs K_{1.4}
 B₂₋₄ [S]भ्यपतद्रुः; K₈ न्यपतद्रुः; D₈ ह्यभ्ययाद् (for अभ्य-
 पतद्रुः). D₁ D₈ गौतमेनाभ्ययाद्रणे. — ^c) Śs उत्तमौजं समाद्र-
 वत्; K₁ 'मोजं स'; K₈ 'मौजाः स'. — For 14, S subst. :
 598* युधामन्युं कुरो राजकुत्तमौजसमाहवे ।

कृतवर्मा महेष्वासः पर्यवारयदाहवे ।

[(L. 1) T₁ G₁ युधामन्युः. G_{1.2} कुरं. T₈ उत्तमौजं.
 T₈ G उत्तमौ (G_{1.2} 'मो')जास्तु कौरव (G₁ 'वं; G₂ 'वः; G₈
 'वान्' (for the posterior half). — (L. 2) M_{2.4}
 महेष्वासं. T₈ G संयुगे कृतवर्माणमावातं पर्यवारयत्.]

15 ^b) D₈ transp. च and तव. D₈ transp. पुत्रांश्च

and तव. K₁ मारिषः; D₈ S मारत (for मारिष).
 — T₈ om. 15^{ad}. — ^a) K_{1.4} D₈ T₁ G_{1.2} M सहानीकान्
 (for सहा). T_{1.2} G महाराजः; M महेष्वासान् (for
 महाबाहुरं). — ^b) T₁ लोक (for एक). K₈ V₁ B D₁
 D₁ D_{1.8}-4.7.8 न्यवारयत् (for [अ]भ्यवारयत्).

16 ^a) Śs V₁ B (except B₈) D (except D₈) S
 तु (for च). — ^b) K₈ व्यचरंतम्. — ^c) K₁ भीष्महन्ता
 (sio).

17 ^a) K₁ प्रतिरब्धः; K₈ V₁ B D₂-4.7. T₁ G_{1.2}
 प्रतिरब्धः; K₄ 'रुधः' (sio); D₁ D₈ 'विद्धः; T₈ M
 निरुद्धस्तु (for प्रतिरब्धस्तु). G_{1.2} क्रुद्धो (for कर्णो). T₈ G₈
 निरुद्धस्तु ततः क्रुद्धो. — ^b) D₈ रोषः. S रोषात्प्रस्फुरिताः
 — ^c) T₈ M transp. त्रिभिर्बाणैर् and भ्रुवोर्मध्ये. D₂
 कवचं च (for भ्रुवोर्मध्ये). K₈ B D₂-7 [अ]भ्यपताडयत्; T_{1.2}
 G_{1.2} स्य (G₂ ह्य)विध्यत; T₈ M अताडयत्; G₁ व्यताडयत्
 (for व्यताडयत्).

18 ^a) K₈ धारयंश्च; D₁ D₈ धारयंस्तु (for धारयंस्तु).
 K₄ B_{1.2} क्षातान्; D₈ ततो (for स तान्). K₈ D_{1.8} बाणा
 (for बाणान्). S धारयन्स क्षि (T₁ 'त्रिभिः; T₈ M 'न्स
 तु)वान्बाणान्. — ^b) V₁ बहुशोभवत् (sio); D₁ बहु शोभतः
 — ^c) D₁ महागजो ततो यद्वा (sio). — ^d) K₈ B₈ D₈
 T₂ त्रिभिः शृङ्गैः संमंततः; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.8}-4.7 त्रिभिः
 शृङ्गैरिवोद्भितैः (B₁ 'क्षितैः; B₂ 'क्षितः); D₁ त्रिभिः पत्ति-
 भिरन्वितः; Bom. ed. त्रिभिः शृङ्गैरिवोद्भितैः.

19 ^a) D₈ सप्तत्या (for नवत्या).

20 D₈ om. (hapl.) 20-23. D₈ transp. 20^{ab} and
 20^{ad} followed by the repetition of 20^{ad}. — ^a) G₁
 महाहस्ता (sio) (sup. lin. 'राज' (for हयान्दत्त्वा). — ^b)
 D₂ त्रिर्मयाध; Ca उन्म' (as in text). Śs K_{2.4} रथं; K₁
 om. (for रथं). S क्षिप्रं (for चास्य). — ^c) T₁ क्षुरसेण

C. 8. 3086
B. 8. 61. 20
K. 8. 63. 24

उन्ममाथ ध्वजं चास्य क्षुरप्रेण महारथः ॥ २०
हताश्वात्तु ततो यानादवपुत्य महारथः ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय संक्रुद्धः शत्रुतापनः ॥ २१
तां छित्त्वा समरे कर्णस्त्रिभिर्भारत सायकैः ।
शिखण्डिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैः शरैः ॥ २२
कर्णचापच्युतान्वाणान्वर्जयन्स्तु नरोत्तमः ।
अपयातस्तत्तूर्णं शिखण्डी जयतां वरः ॥ २३
ततः कर्णो महाराज पाण्डुसैन्यान्यशातयत् ।
तूलराशिं समासाद्य यथा वायुर्महाजवः ॥ २४
घृष्टद्युम्नो महाराज तव पुत्रेण पीडितः ।
दुःशासनं त्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ॥ २५
तस्य दुःशासनो बाहुं सव्यं विन्याध मारिष ।

शितेन रुक्मपुङ्गेन भल्लेन नतपर्वणा ॥ २६
घृष्टद्युम्नस्तु निर्विद्धः शरं घोरममर्षणः ।
दुःशासनाय संक्रुद्धः प्रेषयामास भारत ॥ २७
आपतन्तं महावेगं घृष्टद्युम्नसमीरितम् ।
शरैश्चिच्छेद पुत्रस्ते त्रिभिरेव विशां पते ॥ २८
अथापरैः सप्तदशैर्भल्लैः कनकभूषणैः ।
घृष्टद्युम्नं समासाद्य बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २९
ततः स पार्श्वतः क्रुद्धो धनुश्चिच्छेद मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन तत उच्चुकुर्गुर्जनाः ॥ ३०
अथान्यद्दुनुरादाय पुत्रस्ते भरतर्वभ ।
घृष्टद्युम्नं शरव्रातैः समन्तात्पर्यवारयत् ॥ ३१
तव पुत्रस्य ते दृष्ट्वा विक्रमं तं महात्मनः ।

(for 'प्रेण). § K1.2.4 महाबलः (for 'रथः).

21 Ds om. 21 (cf. v. 1. 20). Ks B2 om. (hapl.)
21^{ab}. — °) Ks हताश्वात्. Dn1 T1.3 G स हताश्वात्ततो
यानाद्. — °) Ds1 Ds अवपुत्य; Ca 'पुत्य (as in text).
— After 21^{ab}, T1.3 Gs Ms-4 ins.:

599* संछिन्नकर्णको राजन्सूतपुत्रेण संयुगे ।

— G1 om. (hapl.) 21^a-22^a. T1 reads 21^a-24^a twice.

22 Ds G1 om. 22 (cf. v. 1. 20; 21). — °) Ks तं.
T2 मित्रा (for छित्त्वा).

23 °) Gs विजयंस् (for वर्जयंस्). Ks Dn1 T1 (both
times) Gs नरोत्तम (T1 'मं). — °) §s अपयातस्; Ds1
अपवातस्; M अपा (M1 'प)यासीत् (for अपयातस्). §
K1.2.4 तात (for तूर्ण). — °) B1.4.5 Ds.4.7 M मृश-
विद्धतः; B2 तस्य वीक्षतः; Dn1 मृशविद्धतः; T (T1 both
times) G शरविद्ध (Gs 'क्षि)तः (for जयतां वरः).

24. °) § K1.2.4 महाबाहुः (K1 'हुं) (for 'राज).
— K1 om. (hapl.) 24^b-26^a. — °) Ks नाशयत्;
B2 T2 G1 M [अ]पातयत्; T1 (both times) [अ]संयुगे
(for [अ]शातयत्). B4 T2 पाण्डुसैन्यान् (T2 'सैन्यम्)-
शातयत्. — °) Ks V1 B2.3 Ds1 D1.3-5.7.3 महाबलः.
M मृशं वायुर्विवानिव.

25 K1 om. 25 (cf. v. 1. 24). — °) Ks B2 Dn1
Ds-4.6.7 T1.3 G प्रत्यविध्यत् (for अन्य).

26 K1 om. 26^a (cf. v. 1. 24). — °) Gs राजन्
(for बाहुं). — °) T2 सम्यग् (for सव्यं). — °) Ks
B4 स तेन; Dn1 D1.3 T1 शितेन (for शितेन). Ds
नतपुङ्गेन (for रुक्म). — °) Ks V1 B D (except Ds)

T1 [मा]नतपर्वणा.

27 °) § K2.4 तु निर्वद्धः; Dn1 ततो विद्धः; T2.3 Gs
तु संक्रुद्धः (for तु निर्वद्धः). — B2 T2 G om. 27^{ab}. — °)
B2 अमर्षणं. — °) T1 दुःशासनस्य. K1 संक्रुद्धाः. T2
Ms-4 दुःशासनांतकं क्रुद्धः; M1 विश्वासनांतकं क्रुद्धः. — °)
B2 सायकः; D2 पार्श्वतः; D4 भारतः. Dn1 प्रेषयंस्तनयाय
ते; S प्रेषयंस्तनयस्य ते. — After 27, T2 G ins.:

600* आशीविषसमं बाणमाशु मारुतरंहसम् ।

28 °) B1.5 तं पतंतं (for आप). K4 तु वेगेन; G1.2
महावेगात् (for 'वेगं). — °) D1 घृष्टद्युम्नं. K4 घृष्टद्युम्नः
रीरितं (sio). — °) Dn1 शरं (for शरैश्च). T2 M बाणं
तं (for पुत्रस्ते).

29 °) B2 सप्तशरैर् (for 'दशैर्). § K1.2.4 अथान्यै-
(K1 'न्या) सप्तदशभिर्; S अथापरैः षोडशभिर्. § Co:
सप्तदशा संख्या येषां सप्तदशभिरित्यर्थः । § — °) §s बल्लैः
(for भल्लैः). Ks B1.3.4 G2 कनकभूषितैः. — °) Ks
V1 B D S चार्दयत् (for चार्दं).

30 °) Dn1 तु (for स). S तस्य सेनापतिः क्रुद्धो.
— °) Ks स तीक्ष्णेन.

31 °) §s अन्यथा (for अथान्यद्). — °) Ks V1 B
D S प्रहसन्निव; K4 भरतर्वभः (for भरतर्वभ). — °) T2
M रुक्मे बली (for पर्यवारयत्).

32 °) Ds तत्र (for तव). T2 M तत्र (M1 'स) भारत
पुत्रस्य. — °) Ks V1 B Ds1 D1.3.7 विक्रमं सु; Dn1
'मे तं; D2 'मं ते; T2 M 'मेण (for 'मं तं). — °) K4
व्यसहंत; V1 B D S व्य (Ds T1 वि)सयंत (for व्यहसन्त).
M वीषाः. — °) B2 Dn1 S सिद्धाश्वात्परसखया. — After

व्यहसन्त रणे योधाः सिद्धाश्चाप्सरसां गणाः ॥ ३२
ततः प्रवृत्ते युद्धं तावकानां परैः सह ।
घोरं प्राणभृतां काले घोररूपं परंतप ॥ ३३
नकुलं वृषसेनस्तु विद्धा पञ्चभिरागसैः ।
पितुः समीपे तिष्ठन्तं त्रिभिरन्यैरविध्यत ॥ ३४
नकुलस्तु ततः क्रुद्धो वृषसेनं सम्यज्जिव ।
नाराचैन सुतीक्ष्णेन विव्याध हृदये दृढम् ॥ ३५
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
शत्रुं विव्याध विंशत्या स च तं पञ्चभिः शरैः ॥ ३६
ततः शरसहस्रेण तावुभौ पुरुषर्षभौ ।

अन्योन्यमाच्छादयतामथामज्यत वाहिनी ॥ ३७
दृष्ट्वा तु प्रवृत्तां सेनां धार्तराष्ट्रस्य स्रुतजः ।
निवारयामास बलादनुपत्य विशां पते ।
निवृत्ते तु ततः कर्णे नकुलः कौरवान्ययौ ॥ ३८
कर्णपुत्रस्तु समरे हित्वा नकुलमेव तु ।
जुगोप चक्रं त्वरितं राधेयस्यैव मारिष ॥ ३९
उल्लसस्तु रणे क्रुद्धः सहदेवेन वारितः ।
तस्याश्वाश्चतुरो हत्वा सहदेवः प्रतापवान् ।
सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ॥ ४०
उल्लसस्तु ततो यानादवपुत्य विशां पते ।

C. 8. 3110
B. 8. 61. 44
K. 8. 64. 12

32, K₄ V₁ B D (except D₈) S ins.:

601* वृष्टयुद्धं न पश्याम घटमानं महाबलम् ।

दुःशासनं संरुद्धं सिंहेनैव महागजम् ।

ततः सरथनागाश्वाः पाञ्चालाः पाण्डुपूर्वजः ।

सेनापतिं परीप्सन्तो रुरुधुस्तनयं तव ।

[(L. 1) B₁ S D₁ D₂ S T₁ S G त्व (B₁ अ-; T₂ G च) पश्याम; D₁ T₂ M तु पश्यामो (for न पश्याम). B₁ महारथं; D₁ D₂ महात्मना; M यथाबलं (for महा). — (L. 2) V₁ B₁ S D₈ S (except M₁) संरुद्धं (for संरुद्धं). B₁ D₁ D₂ D₃ S महादिपं (for "गजम्"). — After line 2, S ins. an addl. colophon. (Adhy. name: M₁ शिखण्डिपरजयः — Adhy. no.: T₁ S M 67; T₂ G 68). — Before line 3, S (except T₂) ins. संजयः. — (L. 3) D₂ न ते (for ततः). T₂ तु रथं (for "सत्य"). Some MSS. पंचालाः. K₄ पाण्डुपूर्वजः; V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ S संजयैः सह; S पाण्डुसंजयाः (for "पूर्वज"). — (L. 4) K₄ सेनापतिं शरीर्यन्तो (sio). M₁ युयुधुष (for रुरुधुष).]

33 * T₂ प्रवृत्ते (for "वृत्ते"). — *) K₄ घोरं; K₄ घोरः; M घोरैः. S घोरप्रदं (for प्राणभृतां). — *) K₄ V₁ B D S सीमं (for घोरं). B₁ समंततः (for परंतप).

34 * S नकुलो. B₁ S वृषसेनं. B₁ च (for तु). — *) K₄ V₁ B₁ D₂ S-1. S-2 मित्वा (for विष्वा). B₁ T₂ आद्युगैः (for आगसैः). — *) K₄ V₁ B D तिष्ठन्वै (K₄ B₁ "हुंस्तं") (for तिष्ठन्तं). — *) B₁ D₁ T₂ S G₂ M त्रिभिर्भूयोम्य (B₁ "भूयोम्य"; D₁ "भूयोम्य"; M₁ भूयोम्य) विध्यत.

35 * S (except T₂ G₂) नकुलं. K₁ S V₁ B D (except D₁) S (except T₂) शूरो (for क्रुद्धो). — *) B₁ वृहत्सेनं. V₁ B₁ D₂ S-1 हसन्निव (for सयं). — *) B₁ समरे (for हृदये). K₄ V₁ B D T₂ शूरां; M नृप (for दृढम्). T₁ S G हृदये प्रत्यविध्यत.

36 *) Some MSS. शत्रुकर्षणः; B₁ S D₁ "कर्षण"; D₁ T₁ S G M₁ "तापनः (for "कर्शनः"). — *) D₁ D₂ S ससत्या (for विंशत्या). — *) S सूतं चैवात्य सप्तभिः.

37 *) T₁ G₁ S शरसहस्रैस्तु. — *) B₁ पुरुषर्षभः; G₁ भरतर्षभौ. — *) K₄ V₁ आ (V₁ अ)च्छादयेताम्; D₁ "दयेत. B₁ T₁ S G प्र (B₁ आ)च्छादयेताम् (T₁ G₁ "व)न्योन्यं. — *) K₄ S B₁ D₁ अथो (K₄ "अ)मज्यत; D₁ ततोम"; T₁ G₁ S तावपश्यत; T₂ G₂ तदामज्यत. T₂ वाहिनी; M भारती (M₁ by corr. "त" (for वाहिनी).

38 *) K₄ V₁ B₁ D₁ S-1. S-2 स दृष्ट्वा; S दृष्ट्वा वि- (for दृष्ट्वा तु). D₂ प्रह (marg. "ह)तो (for प्रवृत्तां). — *) T₁ तेजसः (for स्रुतजः). — *) G₂ वारयामास बलवान्. — *) K₄ B₁ S-1 D₁ S-2 T₂ अनुपत्य; B₁ S अन्व (B₁ "तु)मान्य; D₁ D₂ S अनुपथ; D₁ प्रवमार्णः; D₂ प्रवमार्णः; T₁ G₁ अनुपे (G₁ "व)त्य; G₂ उदपत्य; M अनुपत्य (for अनुपत्य). — After 38th, M ins.:

602* पृतस्मिन्नन्तरे कष्टं युद्धमासीद्विशां पते ।
— *) K₄ निवर्ते (for निवृत्ते). B₁ S D₁ D₂ S सैन्ये (for कर्णे). — *) T₂ S G₂ M तु कुरुन् (for कौरवान्). — After 38, T G M₁ ins.:

603* वृषसेनस्तु पाञ्चालान्पित्रा सार्धं विशां पते ।

39 T₁ om. 39-40. — *) B₁ हत्वा; D₂ जित्वा (for हित्वा). K₄ D₁ आह्वे; B₁ D₂ S एव च (for एव तु). S (T₁ om.) हित्वा (T₂ M₁ [sup. lin.] मित्वा राजन्युचिदिरं. — *) K₄ V₁ B D S (T₁ om.) त्वरितो. — *) S₁ K₂ S T₂ G₂ [ह]व (for [ए]व). D₂ S राधेयस्य महात्मनः.

40 T₁ om. 40 (of. v. 1. 39). — *) T₂ S G मारिष (for वारितः). — After 40th, T₂ S G ins.:

604* निवारितः शरशतैः क्रुद्धेन रणमूर्धनि ।

— *) D₂ हित्वा (for हत्वा). — D₁ om. (hapl.) 40th-43th.

41 D₁ om. 41 (of. v. 1. 40). — *) S₁ अवपुत्ति.

Ca. 8. 3110
B. 1. 51. 44
K. 8. 64. 12

त्रिगर्तानां बलं पूर्णं जगाम पितृनन्दनः ॥ ४१
सात्यकिः शकुनिं विद्धा विंशत्या निशितैः शरैः ।
ध्वजं चिच्छेद भस्त्रेण सौबलस्य हसन्निव ॥ ४२
सौबलस्तस्य समरे क्रुद्धो राजन्प्रतापवान् ।
विदार्य कवचं भूयो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ४३
अथैनं निशितैर्बाणैः सात्यकिः प्रत्यविध्यत ।
सारथिं च महाराज त्रिभिरेव समार्दयत् ।
अथास्य बाहांस्त्वरितः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ ४४
ततोऽवपुत्य सहसा शकुनिर्भरतर्षभ ।
आल्लोह रथं तूर्णमुलूकस्य महारथः ।

अपोवाहाथ शीघ्रं स शैनेयाद्युद्धशालिनः ॥ ४५
सात्यकिस्तु रणे राजस्तावकानामनीकिनीम् ।
अभिदुद्राव वेगेन ततोऽनीकमभिद्यत ॥ ४६
शैनेयशरनुन्नं तु ततः सैन्यं विशां पते ।
मेजे दश दिशस्तूर्णं न्यपतच्च गतासुवत् ॥ ४७
भीमसेनं तव सुतो वारयामास संयुगे ।
तं तु भीमो मुहूर्तेन व्यश्वस्रतरथध्वजम् ।
चक्रे लोकेश्वरं तत्र तेनातुष्यन्त चारणाः ॥ ४८
ततोऽपायान्नृपस्तत्र भीमसेनस्य गोचरात् ।
कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।

Ds transp. ततो यानात् and अवपुत्य. — After 41^{ab}
T. 3 G ins.:

605* अपयातस्तत्तूर्णमुलूको रणमूर्धनि ।

— *) Ks V1 B1.3 D2-4.3.3 S तूर्ण (for पूर्ण). — *)
Bs जगाम पितुरतिकं. — Bs Da1 D1.3 subst. for 41^{ab}.
Ks ins. after 41: B4 after 41^{ab}.

606* रथमन्यं समाल्पय जगाम पितुरन्तिकम् ।

42 Dn1 om. 42 (cf. v. l. 40). — *) Ds शकुनिर्.
— *) Ss Ks भस्त्रेण.

43 Dn1 om. 43^{ab} (cf. v. l. 40). — *) V1 B2
D2.4.7 राजा (for राजन्). Ds विशां पते (for प्रतापवान्).
— After 43^{ab}, G2 ins.:

607* सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ।

— *) Bs Dn1 S वीरो; Ds भूमौ (for भूयो).

44 *) B1 D2-4.3.7 तथैनं; T1 अथैकं (for अथैनं).

— *) Ks सात्यकिं. T1 समविध्यत; Gs प्रत्यपद्यत (for
विध्यत). — *) Ss K1 Ds समार्दयत्; Ks V1 B Da1
Dn1 D1-2.7 S सम (B Da1 D1.3 मा)र्दयत्; Ds समार्दयत्;
Ds व्ययेत् (sic) (for र्दयत्). Ds शरैर्निन्ये यमक्षयं
(= 44^f). — *) Gs स्वरितं. — *) Ks चरेण; G1.3 पुनर्
(for शरैर्).

45 *) K1 B2 D2-4.7 S महात्मनः; K4 रथ ('रथः).
— *) Ks च (for [अ]य). Ks Ds तं शीघ्रं; Da1 D1.3
तूर्णं स (for शीघ्रं स). Bs अपोवाह ततस्तूर्णं; Dn1 Ds
वाह रथं तूर्णं (Ds शीघ्रं). — *) B2 Da1 Dn1 D1.3
शैनेयशरपीडितं (Bs Dn1 तः). — For 45^f, S subst.:

608* अपोवाह रथस्य तं सात्यकस्याजिसागरात् ।

[M1.3 रथं तत्स (for रथस्य तं). T2 सात्यकिः. G1.3

सात्यकस्याथ (G2 'कः साजि) संगरात्; M सत्यकस्यातिसंगरात्.]

46 *) S शैनेयस्य (for सात्यकिः). T G M1 ततो
(for रणे). B2 (marg. as in text) जेतुं (for राजंस).
— *) Ds सैन्यान् (for ऽनीकम्). V1 B1.3-5 Da1
D1-4.7.3 S अभिद्यत; B2 अभिद्यत (for अभिद्यत).

47 *) Ks 'नुन्नं (sic); V1 B1-4 Da1 D1.3-5.7
'संछन्नं; Ds 'संछन्नं (sic); Ds 'संयुगे (for 'नुन्नं तु).
— *) Ks सूत; V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 S तव (for
ततः). — *) K1.3 दश दिशं (for दश दिशस्य). D1 तूर्णं
(for तूर्ण). — *) Dn1 न्यपतच्च; T2.3 Gs अपतच्च (for
न्यप'). Dn1 गतासुवत्; T2.3 G2.3 गतासु वै; Gs गतासुवत्
(as in text).

48 *) B2 ततो (for तं तु). — *) D1.3 तेनातुष्यत
(Ds 'प्यति); T2 तं नातुष्यत; G1.3 तेन तुष्यति; M
तेनातुष्यन्तु. V1 B (except B2) Da1 D1.3-5.7 वै जनाः;
Ds चारिणः; S क्षत्रियाः (for चारणाः). — After 48,
Ds ins.:

609* शत्रुणा विजितं ज्ञात्वा मयासुपुरुषर्षभ ।

49 *) Da1 D1.3 Ms-4 ततोपयावत्; Dn1 ततः प्रायान्
(for ततोऽपयावत्). Dn1 नरपतिर्; D2 स्वरितोः; S
(except G1) नृपस्त (T2 हुतं स) स्माद्; G1 नृपस्मात्
(for 'स्तत्र). Ds ततोपयायानस्वरितो (sic). — *) Dn1
T1.3 G भीमसेनशरार्दितः (T2 Gs 'ताः); T2 M 'भयार्दितः;
Ca cites गोचरात् (as in text). — Ds om. 49^{ab}.
— *) Ds तु तत् (for ततः). — *) S K1.3 तत्रावापो;
Ks तत्र नावो; V1 B Da1 Dn1 D1-7 तत्र नावो; Ds
G1.3 तत्रावापो (for तत्र नावो). — S K1.3 om. (hapl.)
49^f-51^a. — *) Ks.4 V1 B D T G भीमसेनं (G1 'मेव).

तत्र रावो महानासीद्रीममेकं जिघांसताम् ॥ ४९
 युधामन्युः कृपं विद्धा धनुरस्याशु चिच्छिदे ।
 अथान्यद्वनुरादाय कृपः शस्त्रभृतां वरः ॥ ५०
 युधामन्योर्ध्वजं सूतं छत्रं चापातयत्क्षितौ ।
 ततोऽपायाद्रथेनैव युधामन्युर्महारथः ॥ ५१
 उत्तमौजास्तु हार्दिक्यं शरैर्ममपराक्रमम् ।
 छादयामास सहसा मेघो बृध्या यथाचलम् ॥ ५२

तद्युद्धं सुमहचासीद्दीररूपं परंतप ।
 यादृशं न मया युद्धं दृष्टपूर्वं विशां पते ॥ ५३
 कृतवर्मा ततो राजञ्चुत्तमौजसमाहवे ।
 हृदि विन्याध स तदा रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ५४
 सारथिस्तमपोवाह रथेन रथिनां वरम् ।
 ततस्तु सत्वरं राजन्पाण्डुसैन्यमुपाद्रवत् ॥ ५५

C. 8. 328
B. 8. 61-60
K. 8. 64. 28

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

Ś: भीमसापतयत्क्षितौ; K1 भीमसापातलं क्षितौ (sio); Ds
 T1 भीमसेनजिघांसया.

50 Ś1 K1.2 om. 50 (cf. v. l. 49). — ^a) Ks
 धनुरभांश्च वाजिनः (for ^b). Ds.6 युधामन्युश्च विक्रांतः
 कृपस्य धनुराच्छिन्नत्. — ^c) K4 अथान्यधनुरादाय.

51 Ś1 K1.2 om. 51^a (cf. v. l. 49). — ^a) T2
 धनुः (for ध्वजं). Ds1 D1.5 transp. सूतं and छत्रं.
 V1 तत्र (for छत्रं). Ks Ds चापातयत्. T2 किल (for
 क्षितौ). — ^c) V1 M1.2.4 ततोऽपायाद्; Bs पायद्; Dn1
 ततः प्रायाद्; T1.8 G ततो ययौ. Dn1 [आ]ञ्जु (for [ए]व).
 — ^d) K1 युधामन्युं. T2 महाबलः (for महारथः).

52 ^a) T2 G1.2 उत्तमौजास्तु. Ks V1 B1.2.4.5 Dn1
 Ds-1.6.7 च (for तु). S वार्ष्णेयं (for हार्दिक्यं). — ^b)
 Ks lacuna for शरैः. Bs.4 Ds1 D1 अभीष्ट (D1 'द्')
 (for भीम-). Ds भीमसेनपराक्रमः; S कृतवर्माणमाहवे.
 — ^c) Ds.6 T2.8 G समरे (for सहसा). — ^d) Ks
 V1 B1-4 Ds.6-8 S मेघो बृध्वेव पर्वतं; Bs Ds1 D1.2.6
 बृध्या मेघ (Ds मेघो बृध्या) इवाचलं.

53 Bs om. 53^a-54^b. — ^a) Ks Bs तद्युद्धं सुमहाना-
 सीद्; V1 B1.2.4 Ds.4.6.7 'द्वमासीत्सुमहद्'; Ds.6 T1
 'द्वमभवद्वाजन्' (T1 'तत्र'). — ^b) Ks.4 परंतपः; Dn1 Ds
 विशां पते; Ds.6 मयावहं; Ms परं स्वया (for परंतप). — ^c)
 Ś K1.2.4 पूर्व (K1 'व-'); Dn1 Ds राजन्; Ds.6 दृष्टं
 (for युद्धं). — ^d) Śs दृष्टा; Ds.6 युद्धं (for दृष्ट-). Dn1
 Ds न च क्षुत्तं (for विशां पते).

54 Bs om. 54^a (cf. v. l. 53). — ^a) Ms-4 प्रति-
 (for हृदि). Ks V1 B D S सहसा (Dn1 'मरे') (for स
 तदा). — ^b) B1.2.4 Ds1 D1.2.3.8 M स रथोपस्थ
 आ (M1 'स्थमा') विशात्; Bs स रथोपस्थमुपाविशत् (hyper-
 metric); Bs रथोपस्थमाविशत् (submetric).

55 ^a) S तं सारथिर (T2 M 'स्त्व') पोवाह. — ^b) Śs
 रथिनं. Ś1 Ks V1 Ms वरः. — ^c) Dn1 सात्वरो; Ds
 S सात्वतो (for सत्वरं). Ks कृतवर्मा ततो राजन्. — ^d)

T1.8 G अभिद्रवत् (for उपा). — For 55^a, Ks V1 B
 Ds1 D1.2-7 subst.:

610* कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।
 Ks ins. after 55; V1 B Ds1 D1.2-7 ins. after 610*;
 Dn1 after 613*; Ds after 612* two passages given in
 App. I (No. 17 and No. 18). Dn1 Ds ins. after
 55: S after the colophon:

611* युधिष्ठिरश्चित्रसेनं शरवर्षैरवाकिरत् ।
 चित्रसेनोऽपि कौन्तेयं संकुदः समवापयत् ।
 मुहूर्ताद्विमुखीकृत्य चित्रसेनं स धर्मराट् ।
 तावकं सैन्यमभ्यगच्छत्समन्ताक्षितैः शरैः ।

[Before line 1, S (except T2) ins. संवयः. —
 (L. 1) T1 युधिष्ठिरः Ds अवाकिरन्. — (L. 2) Ds संकुदः.
 — (L. 3) Ds मद्राट् (for धर्म). — (L. 4) Dn1 Ds
 अभ्यगच्छन्.]
 Dn1 Ds cont.:

612* तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले नरवीरजनक्षये ।
 दुर्योधनः क्रोधमुपेत्य तीव्रं
 क्रोधाग्निनासौ परिवृद्धमानः ।
 अन्यं रथं समुपेत्याशु वैव
 भीमं प्रविश्याद्युचिन्नपुङ्खैः । [5]
 दुःशासनोऽपि च चित्रसेनो
 दुर्धृतसेवी कितवः सौबलश्च ।

[(L. 1) Dn1 वरनागनरक्षये. — (L. 3) Ds [अ]य (for
 [अ]सौ). Dn1 परिदग्धानाः. — (L. 4) Ds समुपेत्याशु (sio).
 — (L. 5) Ds स- (for सु-). — (L. 6) Dn1 [स]य (for
 सय). Dn1 om. च. — (L. 7) Dn1 देवी (for 'सेवी').]
 Dn1 cont.:

613* गजानीकैः सर्वतो भीमसेनं
 तथाभ्यर्क्षितं सहस्राभ्यधावत् ।
 On the other hand, S cont. after 611*:
 614* तावकाश्च महाबाहो दुर्योधनपुरोगमाः ।
 [T1 तावकानां; T2 G 'का वि.]

४५

संजय उवाच ।

द्रौणिस्तु रथवंशेन महता परिवारितः ।
 आपतत्सहसा राजन्यत्र राजा व्यवस्थितः ॥ १
 तमापतन्तं सहसा शूरः शौरिसहायवान् ।
 दधार सहसा पार्थो वेलेव मकरालयम् ॥ २
 ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
 अर्जुनं वासुदेवं च छादयामास पत्रिभिः ॥ ३
 अवच्छन्नौ ततः कृष्णौ दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
 विस्रयं परमं गत्वा प्रैक्षन्त कुरवस्तदा ॥ ४

अर्जुनस्तु ततो दिव्यमस्त्रं चक्रे हसन्निव ।
 तदस्त्रं ब्राह्मणो युद्धे वारयामास भारत ॥ ५
 यद्यद्वि व्याक्षिपद्युद्धे पाण्डवोऽस्त्रं जिघांसया ।
 तत्तदस्त्रं महेष्वासो द्रोणपुत्रो व्यशातयत् ॥ ६
 अस्त्रयुद्धे ततो राजन्वर्तमाने भयावहे ।
 अपश्याम रणे द्रौणिं व्यात्ताननमिवान्तकम् ॥ ७
 स दिशो विदिशश्चैव छादयित्वा विजिह्वगैः ।
 वासुदेवं त्रिभिर्वाणैरविध्यदक्षिणे भुजे ॥ ८
 ततोऽर्जुनो हयान् हत्वा सर्वास्तस्य महात्मनः ।

Tl. 2 G1. 2 M ins. after 614*; T2 G2 after 615* a passage given in App. I (No. 18). T2 G2 cont. after 614*:

615* युधिष्ठिरं जिह्वन्तः सर्वसैन्यमवाक्षिपन् ।

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: Dn1 भीमसेनयुद्धः; T2 द्वितीययुद्धः; M1 उल्लङ्घनकुनिदुर्घोषनयुधामन्युत्तमौजापराजयं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś2 45; K1 46; B1. 2 61; B2 52; B3 60; B4 63; D1 72; D2 56; D3 42; D4 62; Tl. 2 G 69; T2 M 68.

45

1 ^a) K1 D1 परिवारिता (D1 'ता:'); G2 पर्यवस्थितः. — ^a) K1 आपतं; K2 V1 B2-4 D1 D1. 2. 5. 7 Tl. 2 G2 M1. 2 अपतत्; D2 आपतत् (for 'तत्'). Dn1 T1 G2 सहसा तत्र; D2. 5 तु (D2 स) महाराज (for सहसा राजन्). — ^a) K2 V1 B D (except D2) S पार्थो (for राजा).
 2 ^a) D2 द्रौणि (for शूरः). Tl. 2 शौरिः (for शौरि-). G2 शूरो द्रौणि महाबलः. — ^a) K2 D2 S समरे (for सहसा). — ^a) M2 (also as in text). 4 मकरालयः.
 3 ^a) T1 महाबलः; T2 G महायशाः (for प्रतापवान्). — ^a) T2 G2 वारयामास; G2 पार' (for छाद'). K2 V1 B D S सायकैः (for पत्रिभिः).
 4 ^a) D2 T1 अवच्छिन्नौ; G2 आच्छन्नौ तु. — ^a) Dn1 T G महारथौ. — ^a) K1 प्रेक्षेत; K2 B2 D1 प्रेक्षत; V1 प्रैक्षन्त; D1 D1. 2 प्रैक्ष तत् (sic); Dn1 M1 प्रेक्षतः; Tl. 2 G M2-4 प्रेक्षते (for प्रैक्षन्त). B (except B1) तथा (for तदा).
 5 ^a) B2 D1 D1. 2 प्रादुर (for दिव्यम्). ⚡ Ca: चक्रे

विक्षेप । Co: प्रादुश्चक्र इत्यन्वयः । ⚡ — ^a) Ś2 ब्राह्मणे. B2 क्रुद्धो (for युद्धे). D1 तदस्त्रं वारयामास. — ^a) Dn1 संयुगे; D2 पार्थिव; T G2. 3 M2-4 मारिष (for भारत). D1 ब्राह्मणो युधि भारत.

6 ^a) D2 यद्यच्च; M1 यद्यपि (for यद्यद्वि). V1 हि विक्षिपद्; B1 हि व्याक्षिपद्; Tl. 2 G विक्षिपते (for हि व्याक्षिपद्). — ^a) S फलगुनो (for पाण्डवो). V1 T2 G2 [S]क्षः; D2 [S]क्ष (for ऽस्त्रं). — ^a) K2 अस्त्रं स; D1 Dn1 D1. 2 S तदस्त्रैः. — ^a) Ś2 द्रोणपुत्रे. K2 [S]व्यशातयत् (sic); K2 Dn1 व्यनाश'; B1 व्यपात'; S ज (G1 जि)वान ह (for व्यशातयत्).

7 ^a) S महाराज (for ततो राजन्). — ^a) B1. 2. 4 Dn1 D2. 4. 7 महाभये; B2 भयानके; G1 'महे (for 'वहे). — ^a) Dn1 M1 अपश्यामस् (M1 'मि). B2 तदा; B2 Dn1 ततो (for रणे). K2 कर्ण (for द्रौणि). — ^a) K2 द्रौणिं व्यातन्त; T2 व्यात्ताननम् (for व्यात्ता').

8 ^a) Dn1 स दिशः; T1 प्रदिशः (for स दिशो). K1 विविधैश्च; V1 B D S प्रदिशश्च (for विदि'). K2 स दिशश्चैव सर्वाणि. — ^a) G1 छंदयित्वा. K2 V1 B D Tl. 2 G1. 2 M1 अजिह्वगैः; T2 त्वजि'; G2 M2-4 [अ]प्यजि' (for विजि'). Ca cites अजिह्वगैः. — ^a) G2 वासुदेवस. — ^a) G2 अपीक्ष्यद् (for अविध्यद्).

9 ^a) B2 अर्जुनस्तु (for ततोऽर्जुनो). B1 Dn1 S रथान् (for हयान्). S सर्वान् (for हत्वा). — ^a) S हत्वा (for सर्वास). B1. 2 Dn1 S पदालुगान् (for महात्मनः). — ^a) Tl. 2 G स चकार महीं घोरां. — ^a) D2 लोहितौघ- (for शोणितौघ-). Ś2-सरणिर्णः; D2 'गिणी; T2 M2-4 परिप्लुतां. — After 9, K2 V1 B D1 Dn1 D1-2. 7 ins.:

616* सर्वलोकवहां रौद्रां परलोकवहां नदीम् ।

[V1 B2 D1 D1. 2 सर्वप्राणिवहां; B1. 2. 4 'प्राणिवहां. B2

चकार समरे भूमि शोणितौघतरङ्गिणीम् ॥ ९
निहता रथिनः पेतुः पार्थचापच्युतैः शरैः ।
हयाश्च पर्यधावन्त मुक्तयोक्तास्ततस्ततः ॥ १०
तदृष्ट्वा कर्म पार्थस्य द्रौणिराहवशोभिनः ।
अवाकिरद्रणे कृष्णं समन्तानि शितैः शरैः ॥ ११
ततोऽर्जुनं महाराज द्रौणिरायम्य पत्रिणा ।

वक्षोदेशे समासाद्य ताडयामास संयुगे ॥ १२
सोऽतिविद्धो रणे तेन द्रोणपुत्रेण भारत ।
आदत्त परिधं घोरं द्रौणेनैवमवाक्षिपत् ॥ १३
तमापतन्तं परिधं कार्तस्वरविभूषितम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद सहसा तत उच्चुक्षुर्जनाः ॥ १४
सोऽनेकधापतद्भूमौ भारद्वाजस्य सायकैः ।

C. 8. 3236
B. 8. 64. 22
K. 8. 67. 22

रौद्री (for रौद्रा). V1 परलोकवह्नदीः; B2 'मया' नदी; B3 'प्रवाहिनी'; Dn1 'वहा नदी (for the posterior half).]
K2 V1 B Dn1 D2-4.7 cont.:

617* सरथाप्रथिनः सर्वान्पार्थचापच्युतैः शरैः ।
द्रौणेरपहतान्संख्ये दृष्ट्वाः स च तां तथा ।
प्रावर्तयन्महाघोरां नदीं परवहां तथा ।
तयोस्तु व्याकुले युद्धे द्रौणेः पार्थस्य दारुणे ।
अभयार्थं बोधयन्तः पर्यधावन्नितस्ततः । [5]
रथैर्हताश्चसूतैश्च हतारोहैश्च बाजिभिः ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।
पार्थेन समरे राजन्कृतो घोरो जनक्षयः ।

[B2 om. lines 1-6. — (L. 2) B2 सर्वे (for संख्ये).
K2 ताप्रधान्; B2.8 तांस्तथा; B3 तस्तदा. — (L. 3) V1 परि-
वहां; Dn1 परवहं (for 'वहा'). V1 तदा. — (L. 4) Dn1 ततस्तु
(for तयोस्तु). — (L. 5) V1 B2 बोधजनः (for 'यन्तः'). V1
पर्यधावदितस्ततः; Dn1 D2.4.7 'धावंत' (D2 'वज्र') पृष्ठतः (for
the posterior half). — (L. 6) K2 हताश्च (for हताम्-).]

10 K2 B1.4 D2 om. 10. V1 D2 om. 10^{ab}. — ")
S K2 न रथा; D2 S सरथा (for निहता). K1 प्रापत
सारथिं तस्य. — ") S2 चासच्युतैः; K1 चापच्युतै (sio).
— ") S K2.4 हयास्तु; T1.8 हयांश्च. T1 G2 परिधावन्ते
(G2 'तो'); M2 पर्यधावन्त (for पर्य). — ") V1 छिन्न
(for मुक्त). D2 दृष्टस्ततः.

11 ") K2 D2 T2 G1 M1 तं (T2 स) दृष्ट्वा. B1 G1 कर्ण
(for कर्म). — ") B2 आहवदुर्मदः; D2.8 'कर्कशः; D2
'शोभितः. — After 11^{ab}, K4 V1 B Dn1 D2-4.7 ins.:

618* अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं स्वरितोऽभ्येक्ष्य धीर्यवान् ।

विधुन्वानो महाचापं कार्तस्वरविभूषितम् ।

[(L. 1) K2 स्वरिता (for जयतां). D2.8 श्रेष्ठ. — (L. 2)
V1 महाचापः.]

— K2 om. 11^{ab}. — ") K1 रणे कर्णः; V1 B2 Dn1
D2.4.7 ततो द्रौणिः; B1-4 D1.8 T2.8 G1.8 M रणे कृष्णो
(B1 'ष्णः'); T1 G2 अमेयात्मा (for रणे कृष्ण). — ") T1 G2
समन्तादच्युतार्जुनो.

12 B2 om. 12^{ab}. V1 reads 12^{ab} on marg. — ")
V1 B2 Dn1 D2.4.8.7 भूयो (for ततो). S [S]र्जुनो. T2.8

G1.8 रणे राजन् (for महाराज). — ") S द्रौणिस्. G2 om.
(hapl.) from रायस्य up to द्रौणे (in 13^d). K1.8 B1
आयस्य; T2 G2 आगम्य; G1 आनम्य (for आयस्य). V1
पत्रिणा; B1.8.4 D2 D1.8 कार्मुकं; Dn1 पत्रिणः. — ")
S2 वक्षो देशो; K1 T1 M1 वक्षोदेशः; B1.4.8 प(B1 क)क्षदेशो.
V1 B1.8-5 D2 D1.8 पृषत्के(B1 'शत्के'; B2 'ष्ठके')न; B2
Dn1 D2.4.7 शृशं पार्थः; M1 समागम्य (for 'साय'). D2.8
वक्षःप्र(D2 प्रा)देशमासाद्य. — ") V1 B D2 Dn1
D1.8.4.7 निर्दयं (for संयुगे).

13 G2 om. up to द्रौणे (in 13^d) (cf. v. 1 12).
— ") S2 द्रौणिपुत्रेण. S (G2 om.) द्रोणपुत्रः प्रतापवान्.
— After 13^{ab}, K1 (om. lines 1-2). V1 B D2
Dn1 D1.8-5.7 ins.:

619* गाण्डीवधन्वा प्रसमं शरवर्षैस्त्वारचीः ।
संछाद्य समरे द्रौणिं चिच्छेदास्य च कार्मुकम् ।
स छिन्नधन्वा परिधं वज्रस्पर्शसमं युधि ।

— ") D2 damaged. K2 आदाय (for आदत्त). — ")
S2 द्रौणश्चैनं (sio); K2 द्रौणश्चैव; K2 D2 T1.8 G1.8
द्रौणिश्चैनं; T2 M पार्थायैनं (for द्रौणश्चैनं). K2 S अथा-
क्षिपत्; D2 अपा (for अवा). — For 13^{ab}, V1 B
D2 Dn1 D1.8-5.7 subst.:

620* आदाय विश्लेष तदा द्रोणपुत्रः किरीटिने ।

[D2.4.7 किरीटिने (D2 'नि').]

14 ") S K D2.8.8 सहसा; T2 स्वरितः (for परिधं).
— ") K2 D2 द्रोणश्च; S पार्थश्च. K2 D2.8 T2 शतधा; D2
चायातं; M दशधा (for सहसा). — ") K1 जनः; D2
शृशं (for जनाः). — For 14^{ab}, V1 B D2 Dn1
D1.8-5.7 subst.:

621* जाम्बूनदपरिष्कृतम् ।

चिच्छेद सहसा राजन्महस्रिषि पाण्डवः ।

[(L. 2) B2 om. the posterior half.]

15 B2 om. 15. — ") K1 सोनेकदा; D2 सोनेकधा; S
सोतिविद्धो. V1 B (B2 om.) D2 Dn1 D1.8-5.7 निकृतः
पार्थः; S रणे पार्थस्य (for भारद्वाजस्य). — ") K1 विशीर्णो;
V1 B1.8.4 D2 Dn1 D1.8-5.7 T1 विकीर्णः. — ") S2
मातरिभना. V1 B (B2 om.) D2 Dn1 D1.8-5 यथा वक्षेण

C. 9. 3286
B. 9. 64. 22
K. 9. 67. 22

विशीर्णः पर्वतो राजन्यथा स्यान्मातरिश्वना ॥ १५
ततोऽर्जुनो रणे द्रौणि विव्याध दशभिः शरैः ।
सारथिं चास्य भस्त्रेण रथनीडादपाहरत् ॥ १६
स संगृह्य स्वयं बाहान्कृष्णौ प्राच्छादयच्छरैः ।

तत्राद्भुतमपश्याम द्रौणेराशु पराक्रमम् ॥ १७
अयच्छतुरगान्यच्च फल्गुनं चाप्ययोधयत् ।
तदस्य समरे राजन्सर्वे योधा अपूजयन् ॥ १८
यदा त्वग्रस्यत रणे द्रोणपुत्रेण फल्गुनः ।

ताडितः; Ds पर्वतस्त्रीववायुना; Ds T1.5 M यथा स्याद्भ्रता-
डितः; T2 G यथा चंदेन वायुना. — After 15, V1 B Da1
Dn1 D1.3-5.7 ins.:

622* ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रो महारथः ।

पेन्द्रेण चास्त्रवेगेन बीमस्तुं समवाकिरत् ।

तस्मिन्त्रजालावततं समीक्ष्य

पार्थो राजन्गण्डिवमाददे सः ।

पेन्द्रं जालं प्रत्यहनत्तरस्त्री

वरास्त्रमादाय महेन्द्रमुष्टम् ।

विदार्य तज्जालमयेन्द्रमुक्तं

पार्थस्ततो द्रौणिरथं क्षणेन ।

प्राच्छादयामास तथाम्युपेत्य

द्रौणिस्तदा पार्थशराभिभूतः ।

विगाह्य तां पाण्डवबाणवृष्टिं

शरैः परं नाम ततः प्रकाश्य ।

शतेन कृष्णं सहस्रान्मधिष्य-

त्रिभिः शतैरर्जुनं क्षुद्रकाणाम् ।

ततोऽर्जुनः सायकानां शतेन

गुरोः सुतं मर्मसु निर्विभेद ।

अथात्र सुतं च तथा धनुर्ज्या-

मवाकिरत्पश्यतां तावकानाम् ।

[Bs om, the prior half of line 1. — (L. 3) B1
जसौद्रः; B2 तसौद्रः. — (L. 4) B1 Dn1 D4 गांढीवं. B1.3-5
आददानः; B2 'दस्तः; Da1 D1.4.5 आदिदेश (D1.4 'शः).
— (L. 5) V1 पेंद्रः. V1 D1.2.5 प्रत्यहरत्; D4 'प्रहीत्.
— (L. 7) V1 तं (for तद्). B2-4 Dn1 D2.4.7 जालमहेन्द्र-
(for 'मयेन्द्र-). B2.4 युक्तं; B2-सुष्टं (for-मुक्तं). — (L. 8)
Dn1 पार्थः. — (L. 9) B4 Dn1 D4.7 ततो (for तथा). B2 Ds
मुपेत्य (for [अ]प्यु). — (L. 10) V1 तु पार्थस्य; B2.5 Da1
D1.5.7 तथा (for तदा). — (L. 12) Ds प्रकाश- — (L. 13)
Ds om. (hapl.) from शतेन in line 13 up to त्रिभिः
in line 14. B1.5 स तेन. V1 [अ]भि' (for अन्ध')
— (L. 14) V1 Da1 D1.2.5 शरैः (for शतैः) V1 B2.5
Da1 D1.5 अत्रिमध्ये (for क्षुद्रकाणाम्). — (L. 15) V1
B2.5 Da1 D1.5 क्षुद्रकाणां (B2.5 'नां) (for सायकानां).
— (L. 17) B2 अथात्र; B2 अथ. B2 om. the first ch.
B2 Da1 पुनर्वाचः]

16 ^b) T G निशितैः (for दशभिः). — For 16^{ab}, V1
B Da1 Dn1 D1.3-5.7 subst.:

623* स विद्धा मर्मसु द्रौणि पाण्डवः परवीरहा ।

— ¹ K1.2.4 om. (hapl.) 16^a-17^b. — ^a) G1 फलेन
(for भस्त्रेण). — ^a) T2 रथात्तूर्णम् (for रथनीडाद्). B
(except B2) Dn1 D2-4.8-8 अपातयत्; M1 अवातरत् (for
अपाह').

17 ¹ K1.2.4 om. 17^{ab} (of. v. l. 16). — ^a) Dn1
वियं (sic) (for स्वयं). — ^b) Ds कृपः; Ca कृष्णौ (as in
text). Da1 D1.2.5.8 T2 G M2 प्राच्छादयच्च. T1 G2 रणे
(for शरैः). — ^a) Ds M1.4 अपश्यामो. — ^a) Ks द्रौणे
ये च (for द्रौणेराशु).

18 ^a) K1 B (except B2) D2.4.7 प्रायच्छत्; Ks
अव'; V1 Da1 D1.5 आय'; Dn1 G2 आ (G2 सं)यच्छत्; Ds
अवाहनः; Ds आयम्य; T1 G1 संयच्छत्; T2.5 Gs M
संयच्छत् (for अयच्छत्). K1 यश्च; T1 युज्य; G2 यच्छत्
(for यच्च). — ^b) Some MSS. फाल्गुनः; B2 फाल्गुनः.
Bs om. (hapl.) from चाप्य up to 19^b. D4 चाप्य (for
चापि). K1 योधयत्; Ds बोधयन्; Ds [अ]युध्यत; M2
[अ]ताडयत् (for [अ]योधयत्). — ^a) T1.5 G2.3 तेनास्य;
T2 G1 तत्तस्य (for तदस्य). G2 transp. समरे and राजन्.
Ks V1 B1.2.4 Da1 D1.5.8 कर्म (for राजन्). Ds ततः
संसप्तका राजन्. — ^a) Dn1 D4.7 प्रपूजयन्; D2 ह्यपू' (for
अपू'). V1 B2 सर्वे(B2 'र्वे)योधैस्तु पूजितं; B1.4.5 Ds
सर्वे (B1 'र्वे) योधान्यपूजयन्; T1.2 G1.2 M सर्वसैन्यान् (T2
'भूतान्यपूजयन् (M1 'त्). — T2 Gs subst. for 18^{ab}:
T1.2 G1.2 M ins. after 18:

624* तेनास्य समरे राजन्स्तुष्टुः सर्वसैनिकाः ।

[T2 M योधाः (for राजन्), and सर्व एव ते (for सर्वसैनिकाः).]
On the other hand, V1 Da1 Dn1 D1.3-5.7 ins. after
18: B4 (marg.) ins. after 19^{ab}:

625* ततः प्रहस्य बीमस्तुद्रोणपुत्रस्य संयुगे ।

19 Bs Da1 Dn1 D1.3-5.7 om. 19^{ab} (for Bs, of. v.
l. 18). — ^a) ¹ S2 (sup. lin.) [अ]वग्रस्यत; V1 चायम्यत;
B1.4 तु प्रस्यत; B2 चाग्र'; B2 त्वाग्रस्यत; D2.5 त्वाग्रस्यत
(Ds 'तु); T1.5 G तु गृह्यते; T2 [अ]नुजगृहे; M नि(M1
तु)जगृहे (for त्वग्रस्यत). S पार्थो (for रणे). — ^a) Some

ततो रश्मीत्रथाश्वानां शुरप्रैश्चिच्छिदे जयः ॥ १९
 प्राद्रवंस्तुरगास्ते तु शरवेगप्रवाधिताः ।
 ततोऽभून्निनदो भूयस्तव सैन्यस्य भारत ॥ २०
 पाण्डवास्तु जयं लब्ध्वा तव सैन्यमुपाद्रवन् ।
 समन्तान्निशितान्वाणान्विमुञ्चन्तो जयैषिणः ॥ २१
 पाण्डवैस्तु महाराज धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
 पुनः पुनरथो वीरैरभज्यत जयोद्धतैः ॥ २२
 पश्यतां ते महाराज पुत्राणां चित्रयोधिनाम् ।
 शकुनेः सौबलेयस्य कर्णस्य च महात्मनः ॥ २३

वार्यमाणा महासेना पुत्रैस्तव जनेश्वर ।
 नावतिष्ठत संग्रामे ताड्यमाना समन्ततः ॥ २४
 ततो योधैर्महाराज पलायद्भिस्ततस्ततः ।
 अभवद्वाकुलं मीतैः पुत्राणां ते महद्बलम् ॥ २५
 तिष्ठ तिष्ठेति सततं सूतपुत्रस्य जल्पतः ।
 नावतिष्ठत सा सेना वध्यमाना महात्मभिः ॥ २६
 अथोत्क्रुष्टं महाराज पाण्डवैर्जितकाशिभिः ।
 धार्तराष्ट्रबलं दृष्ट्वा द्रवमाणं समन्ततः ॥ २७
 ततो दुर्योधनः कर्णमब्रवीत्प्रणयादिव ।

C. 8. 223
 B. 8. 64. 40
 K. 8. 67. 41

MSS. फाल्गुनः; V1 B2 पांडवः; S धन्विना. — After 19th, B1 (marg.) ins. 625*. — *) Ds damaged. V1 B1 (marg.) Da1 Dn1 D1-5.7 क्षिप्रं रश्मीन्; B (except B2) Ds Ms तदा रश्मीन्; T2 M1 रश्मीनय. K1.8 B2.1 (marg.) Dn1 D2-5.7.8 M2-4 अयाश्वानां; V1 G2 रथान्वाहान्; B1.4 Da1 D1 तथाश्वानां; Ba.5 T2 M1 तदाश्वानां (for रथां). — *) V1 स प्रचिच्छिदे; Ds चिच्छिदेर्धुनः; S आशु चिच्छिदे.

20 *) G1.8 दुद्रुवुस् (for प्राद्रवंस्). S तस्य (for ते तु). — *) S1 K2.4 शरवेगप्रबोधिताः; K1 B2 Ds वेग(B2 ने)प्रबोधिताः; K2 D2.8 प्रणोदिताः; V1 वेगेन चोदिताः; B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-4.7 S वेगप्र(Bs नेन; T1 ने प्र)पीडिताः. — *) Ds स्वस्तिनदो (sio) (for [s]भून्निनदो). Ks V1 B D S घोरस् (for भूयस्). — *) G2 तस्य (for तव). Ds सैन्येन. Ds कोपनं; S (except T2) मारिष (for भारत).

21 *) S2 पांडवस्तु; Ds वः स. — *) Ks B Dn1 D2-4.7 समाद्रवन्; K4 Da1 Ds उपाद्रवन्; T2.8 G अभिद्रवन्. — *) T1 G2 निशितैर्वाणैर्. — *) S2 विमुञ्चते; S पा(G2 प)तयंतो. Da1 D1.8 विमुञ्चन्कपिकेतनः.

22 *) S2 पांडवस्तु; Ks वास्तु; Ds वैश्व. T2 G1.8 तावकी चतुरंगेषा. — K4 om. (hapl.) 22^b-23^a. — *) Ds धार्तराष्ट्रा; T2 राष्ट्र; T2 G1.8 पांडवैस्तु (G1 श्व) (for धार्तराष्ट्री). Ks महाचमू; Dn1 Ds चमू. — *) S1 K1 अभज्यज्ज(K4 स)योद्धतैः; Ks Bs अभज्यज्जितकाशिभिः; V1 Da1 D1.2.5.6.8 अभज्यज्जि(V1 श्ज)तकाशिभिः; B1.4 D2.7 T1 G2 अभंजि (T1 G2 अभज्यते) जितकाशिभिः; B2.5 Dn1 D2 संयुगे जितकाशिभिः; T2.8 G1.8 M प्रभमा जित(M1 जय)काशिभिः.

23 K4 om. 23^a (cf. v. l. 22). — *) K4 चित्रयोधिनां. D2 कुरुणां नययोधिनां. — *) B2 न शोकः (for

शकुनेः). — *) Ks V1 B D S विशां पते (for महात्मनः).

24 *) S2 वार्यमाना. Da1 D1.8 वार्यमाणस्तु कर्णेन — G2 om. (hapl.) 24^b-26^a. — *) Ds damaged. Ks जनेश्वरः; V1 T2 G1.8 विशां पते. — *) S K1.2.4 न स्य(Ss वि)तिष्ठत; Ks V1 Ds T1.8 Gs नावतिष्ठति; B1.4 Da1 D1.2-5 G1 ना(B1 न; Ds नै)वातिष्ठत; B2 Dn1 D2.7 न चां (for नाव). — *) V1 अभज्यमाना; B Da1 D2.4.7 पीड्य; D1.5.6 वध्य; M2-4 ताप्य (for ताड्य). Da1 D1.8 महात्मभिः; T2.8 G1.8 M शितैः शरैः (for समन्ततः).

25 G2 om. 25 (cf. v. l. 24). — *) Ds तदा (for ततो). M योधैर्. — M2 om. (hapl.) 25^b-27^a. — *) T1 पालयद्भिस्. V1 B (except B2) Dn1 D2-1.7 S (G2 M2 om.) समन्ततः; Da1 D1.5.8 इतस्ततः. — *) Ds अभवन्. S1 K1.2.4 सूतैः; S2 सूतैः; B1.3.4 Dn1 D2-4.7 T1.8 G2 मीतैः; B2.5 Ds मीतैः; T2 मीमं (for मीतैः). — *) V1 महद्बलं; Ds महाबलं.

26 G2 om. 26^{ab} (cf. v. l. 24). M2 om. 26 (cf. v. l. 25). — *) V1 B2.8 बहुधाः; B1.4.5 Dn1 D2.1.7 च ततः (for सततं). T2 तिष्ठेति सततं सूत. — B2 om. (hapl.) 26^a-27^a. — *) V1 B1.8 Dn1 D2.6.8 T1.8 G2 ना(Ds नै)वतिष्ठति; B4 D2.7 G1 नावातिष्ठत; D4 नागवां (for नाव). — *) G2 वार्यमाणा (for वध्यमाना). Da1 D1.8 पीड्यमाना समन्ततः.

27 B2 om. 27 (cf. v. l. 26). M2 om. 27^a (cf. v. l. 25). — *) D1 अथोत्क्रुष्टं; Ds अथोत्क्रुष्टं; T1 यो द्रुष्टं; T2 योत्क्रुष्टं; G1.8 योदुष्टं (for योत्क्रुष्टं). — *) D1 जितकाशितै. — *) T2 धार्तराष्ट्रे (for राष्ट्र). — *) S2 द्रावमाणं; K1 द्रवमाणं; B (B2 om.) Dn1 D2.4.7 विद्रुतं (Dn1 ते) वै; D2.6 धावमाणं. S विद्रुतं सर्वतोदिशं (T1.8 G1.8 M1 शः).

28 *) Ds इदं (for इव). — *) K4 यथा सेनां; B (except B1) Dn1 D2-1.4.7 S महासेना (B2 Ds T1

C. 8. 3254
B. 8. 64. 40
K. 8. 67. 41

पश्य कर्णं यथा सेना पाण्डवैरदिता भृशम् ॥ २८
त्वयि तिष्ठति संत्रासात्पलायति समन्ततः ।
एतज्ज्ञात्वा महाबाहो कुरु प्राप्तमरिंदम ॥ २९
सहस्राणि च योधानां त्वामेव पुरुषर्षभ ।
क्रोशन्ति समरे वीर द्राव्यमाणानि पाण्डवैः ॥ ३०
एतच्छ्रुत्वा तु राधेयो दुर्योधनवचो महत् ।
मद्राजमिदं वाक्यमब्रवीत्स्वतनन्दनः ॥ ३१
पश्य मे भुजयोर्वीर्यमस्त्राणां च जनेश्वर ।
अद्य हन्मि रणे सर्वान्पाञ्चालान्पाण्डुभिः सह ।
बाह्याश्चान्नरव्याघ्र भद्रेणैव जनेश्वर ॥ ३२
एवमुक्त्वा महाराज स्रुतपुत्रः प्रतापवान् ।

Gs 'नो'. — ^a) Bs Dn1 Ds. 4.7 पां (Bs Ds. 4.7 पं) चालैर्
(for पाण्डवैर्). Bs T1 Gs अर्दितां.

29 ^a) Gs अधि- (for त्वयि). Ks जीवति (for
तिष्ठति). Bs संत्रासात्; Ds संत्रासा. — ^b) K1 पालयति;
Ks T1 Gs पालयंत (T1 'लीं; Gs 'ले). Ks B1.4.5 D
पलायनपरायणा (Ds 'णा:); T1.3 G1.3 M समंतात्पलायते.
— Gs om. 29^a-30^a. — ^c) S K1.4 एवं (for एतज्).
T1 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा). Ts Gs महाराज (for 'बाहो').
— ^d) Dn1 प्राप्ता; T1 यत्; Ca. 6 प्राप्तम् (as in text).

30 Gs om. 30 (cf. v. 1. 29). — ^a) M योधानां.
— ^b) K1.3 V1 B (except B1) D (except Ds) T1.3
G1.3 M पुरुषोत्तम (B1.3 'मं); Ks 'वर्षमः. — ^c) Ts G1.3
M क्रोशन्ते (M1 'तो). Bs वीरं; M1-4 वीरा (for वीर).
Ts क्रोशन्ति तैर्महावीर्यैर्. — ^d) Ss द्राव्यविणानि (sic);
Ks द्रावमा (for द्राव्य). S (Gs om.) दार्यमाणाः सम-
न्ततः.

31 Before 31, Ts G1.3 ins. संजयः. — ^a) Ds
एतद्युक्ता (for 'श्रुत्वा). B1.4 Dn1 Ds. 4.7 [अ]पि (for
तु). — ^b) Bom. ed. महान् (for महत्). Ts दुर्योधन-
मचोदयत्. — ^c) Ks Ds कुरुनन्दनः (Ds 'न); B Dn1 Dn1
D1.3-4.7 प्रहसन्निव; T1 पुरुषर्षभ; Gs पुरुषोत्तमः.

32 ^a) Ks पश्यामि (for पश्य मे). — ^b) Ts
G1.3 स्रुताणां (for स्रुताणां). Ks M1 जनेश्वरः; Ks Bs
D1.3 परंतप; Ds नरेश्वर. — ^c) T1.3 G M4 पार्थान्
(for सर्वान्). — ^d) Dn1 पांचाल्यान्. Ks सह पांडुभिः
(by transp.); V1 B1.3 सहपांडवान् (Bs 'वै:); D1.3.3
M1 पांडवैः सह; T1.3 G केकयैः सह. — ^e) Ds भद्रेणैव;
T1.3 M भद्रायैव; Ts G भद्रावीश (for भद्रेणैव). K1.4

प्रगृह्य विजयं वीरो धनुःश्रेष्ठं पुरातनम् ।
सज्यं कृत्वा महाराज संमृज्य च पुनः पुनः ॥ ३३
संनिवार्य च योधान्स्वान्सत्येन शपथेन च ।
प्रायोजयदमेयात्मा भार्गवास्त्रं महाबलः ॥ ३४
ततो राजन्सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोटिशश्च शरास्तीक्ष्णा निरगच्छन्महामुधे ॥ ३५
ज्वलितैस्तैर्महाघोरैः कङ्कवर्हिणवाजितैः ।
संछन्ना पाण्डवी सेना न प्राज्ञायत किंचन ॥ ३६
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
पीडितानां बलवता भार्गवास्त्रेण संयुगे ॥ ३७
नियतद्भिर्गजै राजन्नरैश्चापि सहस्रशः ।

जनेश्वरः; V1 B D S न संजयः. Ks यत्र पार्थो धनुर्धरः.

33 ^a) Dn1 D1.3 महाबाहो (for 'राज). — Ks om.
(hapl.) 33^bed. — ^b) Bs स्रुतपुत्रं. — ^c) G1 शूरो (for
वीरो). — ^d) B1.4 प्रतापवान् (for पुरातनम्). — ^e) K1
V1 B1.4.5 D1.3.7 सज्यं; Bs सज्यं. — ^f) Ss K1-3 संमृज्य;
V1 Bs प्रगृह्य; B1.3-5 Dn1 D1.4.7 संगृह्य; Ds T1 प्रमृज्य;
Gs प्रमृज्य.

34 ^a) K1.4 स निवार्य. T1.3 G तु (for च). Ks
B (except B1) Dn1 Ds. 4.7 योधान्स; Ds योधांस्त्रान्; S
तान्यो (M 'न्यौ) धान्. — ^b) Ss Ks Ts प्रयोजयद् (for
प्रायो). — ^c) Gs महाबलं.

35 ^a) T1.3 G1.3 M तस्मात्; Gs तस्य (for ततो).
Ts तस्मादस्त्रान्महाराज. — ^b) S Ks [अ]र्बुधानि. — ^c) K1
स्त्र-; B1.3.4 तु (for च). Ss शरास्तीक्ष्णैर्; Dn1 D1.3
शरास्तीक्ष्णा; T1 Gs शरौघाणां (Gs 'णि); T1.3 G1.3 M
शरा घोरा. — ^d) T1.3 G M1-4 निर्गच्छन्ति; M1 निरागच्छन्
(for निर').

36 ^a) Ks B1.4.5 D (except Ds.3) S शरैर् (for
महा). Gs बाणैः (for 'घोरैः). — ^b) Ks Ds बर्हण-
Ss Ks चासितैः (for 'वाजितैः). — ^c) Ss संछन्ना; Dn1 स
छन्ना; D1.3 संवृत्ता. — ^d) K1 om. न. Ss Ks V1 Ds
S प्रज्ञायत.

37 ^a) Some MSS. पांचालानां; T G पांडवानां. — ^b)
Ts M पीडितानां (for पीडि'). Dn1 D1.3 च बलवद्;
Ts G1.3 बलवतां. — ^c) K1 भार्गवस्त्रेण.

38 ^a) Ks गजानीकैः (for गजै राजन्). — ^b) K1 V1
B1.4.5 Dn1 Ds-4.6.7 जयैश्च (for नरैश्च). — B1.3 om.
(hapl.) 38^{ed}. — ^c) Bs महाराज; S नरश्रेष्ठ (Ts 'डैर) (for
'न्यात्र). — ^d) Ks V1 Dn1 D1.3.3 हयैश्चैव; B1 Dn1

रथैश्चापि नरव्याघ्र द्वयैश्चापि समन्ततः ॥ ३८
प्राकम्पत मही राजभिहतैस्तैस्ततस्ततः ।

व्याकुलं सर्वमभवत्पाण्डवानां महद्बलम् ॥ ३९
कर्णस्त्वेको युधां श्रेष्ठो विधूम इव पावकः ।
दहन्ञ्चक्रनरव्याघ्र शुशुभे स परंतपः ॥ ४०
ते वध्यमानाः कर्णेन पाञ्चालाश्चेदिभिः सह ।
तत्र तत्र व्यमुह्यन्त वनदाहे यथा द्विपाः ।

चुक्रुशुस्ते नरव्याघ्र यथाप्राग्वा नरोत्तमाः ॥ ४१
तेषां तु क्रोशतां श्रुत्वा भीतानां रणमूर्धनि ।
धावतां च दिशो राजन्वित्रस्तानां समन्ततः ।
आर्तनादो महान्स्त्र प्रेतानामिव संप्लवे ॥ ४२

वध्यमानांस्तु तान्दृष्ट्वा हतपुत्रेण मारिष ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ४३
ते वध्यमानाः समरे हतपुत्रेण सृज्ययाः ।
अर्जुनं वासुदेवं च व्याक्रोशन्त मुहुर्मुहुः ।
प्रेतराजपुरे यद्वत्प्रेतराजं विचेतसः ॥ ४४
अथाब्रवीद्वासुदेवं कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
भार्गवास्त्रं महाधोरं दृष्ट्वा तत्र समीरितम् ॥ ४५
पश्य कृष्ण महाबाहो भार्गवास्त्रस्य विक्रमम् ।
नैतदस्त्रं हि समरे शक्यं हन्तुं कथंचन ॥ ४६
हतपुत्रं च संरब्धं पश्य कृष्ण महारणे ।
अन्तकप्रतिमं वीरं कुर्वाणं कर्म दारुणम् ॥ ४७

C. 8. 3276
B. 8. 64. 62
K. 8. 67. 62

D₂-4.7 नरैश्चैव; D₆ सहस्रैश्च (for द्वयैश्चापि). S K₁.2.4 सहस्रतः; K₅ च सर्वतः.

39 D₃ reads 39^{ab} on marg. — ^a) T₁ G₂ महावीर (G₂ 'रैर'); G₁ महाराजन् (for मही राजन्). — ^b) V₁ B₂-4 D₁ D₃.4.3 समन्ततः (for ततस्ततः). S निपतन्निर्गतासुभिः. — ^c) B₂ महाबलं.

40 ^a) K₁ श्रेष्ठ. T₃ G तथा (G₁ 'या) कुडो महाराज. — ^b) K₄ विधूम (for विधूम). — ^c) B₂ सकृच्च; G₂ दहन् (for दहन्). S₂ K₁.2 D₃ T₃ नरव्याघ्रः; D₆ महाराज. — ^d) M₁ परंतप.

41 ^a) D₆ om. one तत्र. K₅.4 V₁ B₄ विमुह्यन्त. T₁.3 G तत्र तत्रैव मुह्यन्ते (G₁ 'त'); T₂ तत्र व्यमुह्यन्त तदा; M₁ तत्र तत्र प्रमुह्यन्ते. — ^b) G₁ दावदोह (sio). T G₂.3 M दावदाहे (T₁ 'दग्धा') गजा इव. — ^c) K₁.3 V₁ B D T₃ M च (for ते). D₁.3 नरव्याघ्रा. T₁.3 G क्रोशन्ति च (G₁ 'तीव') महाराज. — ^d) K₁ T₁.3 G यथाप्राणं (K₁ 'ण'); K₅ V₁ B₂ D₃ यथोत्साहं; B₁-4 D₁ D₁ D₁-4.7 यथा व्याघ्रा; D₆ व्यथितास्ते; T₃ M यथाप्राणं (T₂ 'य्यान्'; M₁ 'प्रायो') (for यथाप्राग्वा). S₂ K₁ नरोत्तमः; T₃ M₁ नरोत्तमान्.

42 ^a) B₂ तत् (for तु). D₆ क्रोशन्तो. K₅ V₁ D₃.3 भीमो; B D₁ D₁-4.7 आसीद्; D₁ भीमं; S दीनं (for श्रुत्वा). — ^b) K₅ भीमा नो (for भीतानां). — ^c) D₁ ततो (for दिशो). — ^d) B₁.4 D₁ D₂-4.7 ब्रह्मणां च; B₂ प्राप्तानां च (for वित्रस्तानां). — ^e) D₆ आर्तनादाः; D₆ 'रावो' (for 'नादो'). K₅ D₂.3 T₁ G₂ महानासीद; V₁ B₂ [S]भवत्तत्र; T₂.3 G₁.3 M बभूवात्र (for महान्स्त्र). — ^f) B (except B₁) D₁ D₂-4.6.7 T₁ G₂ मृतानाम् (for प्रेतानां). S K₁.2.4 संयुगे (for संप्लवे). Co oites प्रेतानां

and संप्लवे.

43 ^a) D₁ M₁ वध्यमानास्. D₁ ततो (for तु तान्). — ^b) K₅.4 मारिषः. — ^c) K₁ च (for [अ]पि).

44 ^b) S₂ K₁ सृज्यः. — ^d) S K₁.2.4 व्याक्रोशन्ते; K₅ क्रोशन्तश्च; B₁.3 D₁.3 D₁.3 क्रोशन्ति स्म; B₄.3 D₁ D₂.1.7 क्रोशन्ति च; T₁ G₂ विक्रोशन्ति; T₃ G₁.3 व्याक्रोशन्ति (for 'शन्त'). B₂ पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — S ins. after 44^{ab}: K₄ B (except B₂) D₁ D₁ D₁.3-7 ins. after 44:

626* श्रुत्वा तु निनदं तेषां वध्यतां कर्णसायकैः ।
— ^a) K₄ V₁ M₁ प्रेतराजपुरं. — ^f) S प्रेतानां वै विचेतसां. Co oites विचेतसः (as in text). — After 44, V₁ D₂ ins.:

627* अथार्जुनो महाबाहुः सर्वशक्रभृतां वरः ।
दुःसहो वज्रिणाप्याजौ पराजित्य गुरोः सुतम् ।
[(L. 1) D₂ तथा (for अथ). — (L. 2) D₂ दुःसहं.]

45 D₂ om. 45. — ^a) B₁ तथा (for 'अथ'). V₁ B₂ D₁ D₁ अत्रवीद्वासुदेवं च (B₂ तु). — ^d) B₂ तेजः; M₂-4 कर्ण- (for तत्र). D₁ समारितं; M₁ समीरितः (for 'रितम्'). D₆ दृष्ट्वा तु बलवत्तरं.

46 ^b) K₁ om. (hapl.) from स up to नैतदस्त्रं (in 46^a). D₆ विक्रमः; T₃ G वैभव (for विक्रमम्). — ^c) V₁ B₂.3 D₂ G₂ तु (for हि). — ^d) K₄ कर्तुं (for हन्तुं).

47 ^a) T₁ G₂ तु (for च). B₂ संक्रुद्धं (for संरब्धं). — ^b) D₁.3 कृष्णः; D₆ कर्ण. D₁ D₁.3 महाहवे; D₆ 'सृधे'; T₁.3 G₂ M 'रयं'; T₃ G₁.3 'बलं' (for 'रणे'). — ^c) S₂ वीरः; K₅ V₁ B₁.2.4.3 D T₁.3 G वीर्यैः; B₂ T₃ M युद्धे (for वीरं). — ^d) D₆ om. कर्म दारुणम्. S₂ (sup. lin. as in text) S दुष्करं (for दारुणम्).

C. 8. 3276
B. 8. 64. 63
K. 8. 67. 63

सुतीक्ष्णं चोदयन्नश्चान्प्रेक्षते मां मुहुर्मुहुः ।
न च पश्यामि समरे कर्णस्य प्रपलायितम् ॥ ४८
जीवन्प्राप्नोति पुरुषः संख्ये जयपराजयौ ।
जितस्य तु हृषीकेश वध एव कुतो जयः ॥ ४९
ततो जनार्दनः प्रायाद्द्रष्टुमिच्छन्पुषिष्ठिरम् ।

48 *) Ks V1 B D S जमीक्ष्णं (for सुतीक्ष्णं). Ks Ds चोदया (Ds 'य')श्चान्; V1 Ts G1.3 'यश्चान्'; B1 'यश्चान्'; Ds.3 नोदयन्न (Ds 'यश्चान्')श्चान्; T1 प्रेषयन्नश्चान्; M1 चोदयन्नश्चान्. — *) B1 प्रेक्ष्यतो. B2 [S]सौ; D1 M2-4 D1 मा (for मां). K1 om. one मुहुः. — *) Ks वनं (sic) (for न च). Ks B2 पश्यामि; Ds S शक्ष्यामि. Dn1 om.; S कर्णस्य (for समरे). Cv न च पश्यामि समरे (as in text) — *) Ś1 K1.3 B2.3 Ds कर्णस्य प्रपलायितुं; V1 B1.2.4 Ds1 Dn1 D1-7 Cv कर्णं प्रति पलायितुं; T G M1 संयुगे वै (T2 'गेह'; M1 'गेह') पलायितुं; M2-4 पश्यतोहं पलायितुं.

49 *) Ś1 K1.4 जयन्. B2 शक्नोति; T2 आप्नोति (for प्राप्नोति). M1 पुरुष. — *) T2 G2 संखे; G2 M संखे (for संख्ये). — *) Ks B D1.4.7 T1.3 G2.3 M2-4 मृतस्य; Dn1 समस्य; T2 M1 जातस्य; G1 द्रुतस्य (for जितस्य). G1 om. तु. V1 B1.4 Ds1 D1.3 च; T1.3 G2.3 हि (for तु). — *) Bs Dn1 Ds.4.5.7 M1 संग (for चघ). — After 49, V1 B (except B2) Dn1 Ds-4.7 ins.:

628* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो मतिमतां वरम् ।

धनंजयमुवाचेदं प्राप्तकालमरिदमम् ।

[(L 1) B1.2.4 वरः. — (L 2) Dn1 उवाचेदं (for 'चेदं'). V1 B1.5 अरिदमः; B2.4 Ds.4.7 'दम'.]

Bs cont.: B1.2.4 Ds ins. after 51: Dn1 Ds.4.7 after 50:

629* कर्णेन हि हवं राजा कुन्तीपुत्रः परिक्षितः ।

तं द्रष्टुमास्य च पुनः कर्णं पार्थ वक्षिष्यसि ।

[(L 1) B1 Ds परिक्षितः. Ds प्राप्तकालमरिदमः (for the posterior half). — Ds om. line 2. — (L 2) Bs कर्णं (for कर्ण).]

While Dn1 cont. after 628*:

630* प्रतिपद्यस्व कौन्तेय प्राप्तकालमनन्तरम् ।

कर्णमेकाकिनं हत्वा रथानीकेन भारत ।

The above is followed by the repetition of 575* in Dn1.

On the other hand, S (G2 reading it twice) ins. after 49:

631* एव कर्णो रणे भाति मय्याह इव भास्वरः ।
निवर्तय रथं कृष्ण जीवन्मन्त्राणि पश्यति ।

श्रमेण ग्राहयिष्यंश्च कर्णं युद्धेन मारिष ॥ ५०
अर्जुनं चाब्रवीत्कृष्णो भृशं राजा परिक्षितः ।
तमाश्वास्य कुरुश्रेष्ठ ततः कर्णं हनिष्यसि ॥ ५१
ततो धनंजयो द्रष्टुं राजानं बाणपीडितम् ।
रथेन प्रययौ क्षिप्रं संग्रामे केशवाज्ञया ॥ ५२

50 Bs om. 50-51. V1 Ds transp. 50 and 51. — *) B2 ग्राहः; T G श्रुत्वा (for प्रायाद्). V1 B4 Dn1 Ds.4.7 एवमुक्त्वा पुनः (V1 ततः) प्रायाद्. — *) M राजन् (for दृच्छन्). Ks युधिष्ठिरः. — For 50^{ab}, T G subst.: संजय उवाच ।

632* ततो जनार्दनः श्रुत्वा तस्य वाक्यं विशां पते ।
After the above, T G ins.:

633* रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामादिति भारत ।

प्रत्यनीकमवस्थाप्य भीमं भीमपराक्रमम् ।

अलं विषदितुं ह्येष कुरूणां संप्रपद्यताम् ।

[(L 3) T1 स वयुष्यतां; G1.3 संप्रपद्यतां (for 'यताम्').]

— *) Ks ग्राहयानश्च. — *) K1 मारिषः; Ks V1 B (Bs om.) Ds1 D1.2.3.5.8 M भारत (for मारिष). K4 राजानं बाणपीडितं; Dn1 Ds.4.7 युद्धे कर्णं विशां पते. — For 50^{ab}, T G subst.:

634* कर्णं च समरे राजन्ग्राहयिष्यन्ममं प्रति ।

After the above, T G ins.: M ins. after 50:

635* विश्रमार्थं च कौरव्य पाण्डवस्य महात्मनः ।

अपयातो रणाद्वीरो राजानं द्रष्टुमेव च ।

[(L 1) T2 G2 पार्थिवस्य; G1 पार्थिवस्य च (for पाण्डवस्य). — T2 M om. line 2. — (L 2) G2 राजन् द्रष्टुमेव च (for the posterior half).]

After 50, Dn1 Ds.4.7 ins. 629*.

51 Bs om. 51 (cf. v. l. 50). Dn1 Ds.4.7 om. 51. V1 Ds transp. 50 and 51. — *) Ś2 K4 M2-4 Ca परि (K4 'री')क्षितः (for परिक्षितः). — *) Ś2 तमाश्वास्य; Ks समाश्वास्य (for समा). B2 Ds T2 G2 M कुरुश्रेष्ठ. — *) Ks V1 B1 Ds समेव्यसि; B2 Ds1 D1.3 समेव्यसि (for हनिष्यसि). — After 51, B1.2.4 Ds ins. 629*.

52 *) T G श्रुत्वा (for द्रष्टुं). — *) Ks Ds T1 शरपीडितं; T2.3 G M शक्य. — After 52^{ab}, T G ins.:

636* बाहि बाहीति बहुशो वासुदेवमचोदयत् ।

राजानं प्रति बाणैश्च दूयते मे हवं मनः ।

स चोद्यमानः पार्थेन केशिप्रो वृष्णिनन्दनः ।

— *) Ds1 D1.3 [उ]पययौ; M [अ]प (for प्रययौ). B D (except Ds) M संग्रामात्. T G रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामाद्गोरदर्शनात्.

गच्छन्नेव तु कौन्तेयो धर्मराजदिदक्षया ।
 सैन्यमालोकयामास नापश्यत्तत्र चाग्रजम् ॥ ५३
 युद्धं कृत्वा तु कौन्तेयो द्रोणपुत्रेण भारत ।
 दुःसहं वज्रिणा संख्ये पराजिग्ये भृगोः सुतम् ॥ ५४
 द्रौणिं पराजित्य ततोऽग्रधन्वा
 कृत्वा महदुष्करमार्यकर्म ।
 आलोकयामास ततः स्वसैन्यं
 घनंजयः शत्रुभिरप्रवृष्यः ॥ ५५
 स युध्यमानः पृतनामुखस्था-
 ञ्शूराञ्छूरो हर्षयन्सव्यसाची ।
 पूर्वापदानैः प्रथितैः प्रशंस-

न्स्थिरांश्चकारात्परथाननीके ॥ ५६
 अपश्यमानस्तु किरीटमाली
 युधि ज्येष्ठं भ्रातरमाजमीढम् ।
 उवाच भीमं तरसाम्युपेत्य
 राज्ञः प्रवृत्तिस्त्विह केति राजन् ॥ ५७
 भीम उवाच ।
 अपयात इतो राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 कर्णवाणविभ्रमाङ्गो यदि जीवेत्कथंचन ॥ ५८
 अर्जुन उवाच ।
 तस्माद्भवाञ्शीघ्रमितः प्रयातु
 राज्ञः प्रवृत्त्यै कुरुसत्तमस्य ।

C. 2. 3289
B. 2. 65. 5
K. 2. 66. 13

53 " T₂ च (for तु). — " D₂ सोमजं (for चाग्रजम्). D₂ न चापश्यत्तमग्रजं.

54 M₁₋₁ om. 54. — " K₂ युद्धे (for युद्धं). — " T₂ रणे भारत दुःसहं. — " B₂ वज्रिणो. B₂ D₂ D_{1.5} [अ]न्याजौ (for संख्ये). T₂ एकेन पत्रिणा संख्ये; T₂ G_{2.3} M₁ दुःसहं मंत्रिणं (G₂ मंत्रिणः; M₁ पत्रिणा) संख्ये (T₂ G₂ 'वे). — " K₂ पराजित्वे (sic); K_{2.4} V₁ B D₂ D₂ D₁₋₁ 'जित्य; D₂ पराजित्वे; T G M₁ पराजित्य. K₂ V₁ B D T G M₁ गुरोः; D₂ om. (for भृगोः). — After 54, K₂ V₁ (marg.) B D (except D_{2.3}) S ins. an addl. colophon [Day of Karṇa's Generalship: K₂ द्वितीययुद्धविवसे. — Adhy. name: T₁ कर्णविजयो अर्जुनपलायनं; T₂ मार्गवाक्यप्रयोगं. — Adhy. no. (figures, words or both): B₁ 64; B₂ 67; B₃ 66; D₂ 75; D₄ 45; D₅ 65; T_{1.3} G 72; T₂ M 71].

55 Before 55, K₂ V₁ (marg.) B D (except D_{2.3}) ins. संजय उवाच. — " G₁ द्रौणिं. T_{1.3} G परित्य (G₁ 'व)जय (for पराजित्य). S K_{2.4} D₂ ततोऽग्रधन्वा; V₁ ततोऽग्रकर्मा; B₁ D_{1.5} ततोऽग्रधन्वा. — " D₂ om. कृत्वा. S₂ V₁ महा (for महद्). K₁ दुष्करमार्यकर्म; V₁ B_{1.4.5} D₂ D_{2.4.7} दुष्करं (V₁ B₁ 'र) शूरकर्म; D_{2.6} 'र कर्म संख्ये; T G M_{1.3} रमार्यकर्मा (for 'कर्म). — " B₁ D₂ G_{1.3} M₁ ततः स सैन्यं; D_{2.6} बलं समस्तं (for ततः स्वसैन्यं). — " S₂ K_{1.2} अग्र (S₂ 'अ)घट्टः; K₂ G_{1.2} M₁ 'घट्टं (for 'घट्टः).

56 " S₂ K₂ B₂ T G_{2.3} M संयुध्यमानान् (S₂ K₂ 'न); K₁ संयुद्धमनाः (sic); K₂ B_{2.3} D_{2.3} स (B₂ प्र) युध्यमानान्; V₁ G₁ सुयुध्यमानान्; B₁ D₂ D₁₋₁ D_{1-1.7} अयुध्यमानान्; B₂ संवध्यमानान् (for स युध्यमानः). B₁ पृतनामुखस्थान्; D₂ D_{1.5} पृतनामुखस्थान्; D₂ प्रतना.

— " K₂ नरान्सर्वान्; V₁ B_{2.3} D₂ D_{1.5} बोधाञ्छूरो (B₂ 'रान्); B_{1.3} कृच्छ्रेण शूरान्; B₂ D₂ D_{2.7} शूरैः शूरान्; D_{2.6} शूरान्ने; D₂ शूरः शूरान् (by transp.); T₁ शूरो रथीन्; T₂ M शूरान्वी (M₁ 'न्व)रो; T₂ G तान्वै (G₂ तां वै) शूरो. — " V₁ B₁₋₃ पूर्वावदानैः; B_{1.3} D₂ D_{2-4.7} पूर्वप्रहारैः; D₂ D_{1.5.6.8} पूर्वावदानैः (for 'पदानैः). K₂ D₂ D₂ प्रथितः; D_{2.3} मथितान् (D₂ 'तः). V₁ B₂ प्रशस्य; T₂ G_{1.3} प्रशस्तां (T₂ 'तान्) (for प्रशंसन्). — " B₂ T₁ M स्थितांश्च. K₂ T₁ [अ]तिरयान्; G₁ [आ]त्मचरान्. B_{1.4} D₂ D_{2-4.7} स्थितान्महात्मा स रथाननेकान् (D₂ 'नीके).

57 " D₂ किरीटमाली; T_{2.3} G ततः (T₂ रणे) किरीटी. — " S₂ K₂ D₂ युधि ज्येष्ठं; K₁ corrupt; K₂ V₁ B D₂ D₁₋₁ D_{1-1.3} युधिष्ठिरं; D₂ T₂ M युद्धे ज्येष्ठं (D₂ 'ष्ठ); T_{1.3} G युद्धे स्थितं (for युधि ज्येष्ठं). D_{2.3} भारतम् (for भ्रातरम्). G₂ आजिमीढं. — " G₂ तरसाम्. K₁ व्युपेत्य; K₂ निपत्य; G₁ उपेत्य (for [अ]भ्यु). — " V₁ B D (except D₂) T_{1.3} M₁ प्रवृत्ति. V₁ क च; B (except B₂) D₂ D_{1.5} वद; D₂ वज्र (for सिद्ध). K₂ केन; V₁ ते स; B_{1.3-5} D₂ D_{2.4.7} S कुत्र; B₂ कात्र; D₂ D_{1.5} कां तु; D₂ चाहु; D₂ केति (for केलि). K₂ V₁ B_{1.4.5} D₂ D_{2.4.6-8} राजा; B_{2.5} D₂ D_{2.5} भीम; D₁ भीमः; S चे (T₁ वे)ति (for राजन्).

58 Some MSS. भीमसेन (for भीम). — " K₂ यतो (for इतो). — " B₁ धर्मराजो (for 'पुत्रो). — " K₂ T₁ G_{1.3} M कर्णवाणवितुषाङ्गो; K₂ 'विभ्रमाङ्गो; V₁ 'विभ्रमाङ्गो; B D₂ D₁₋₁ D_{1-1.7} 'णामितसाङ्गो; D₂ T_{2.3} G₂ 'णवितुषाङ्गो.

59 " T₁ ज्ञातिं; T_{2.3} G M₂ ज्ञातुं; M₁ ज्ञात्वा (for राज्ञः). K₂ D₂ प्रवृत्तौ; K₂ प्रवृत्तैः; D_{1.5} 'वृत्तौ; S 'वृत्ति.

C. 8. 3289
B. 8. 65. 5
K. 8. 68. 13

नूनं हि विद्वोऽतिभृशं पृषत्कैः
कर्णेन राजा शिविरं गतोऽसौ ॥ ५९
यः संप्रहारे निशि संप्रवृत्ते
द्रोणेन विद्वोऽतिभृशं तरस्वी ।
तस्यौ च तत्रापि जयप्रतीक्षो
द्रोणेन यावन्न हतः किलासीत् ॥ ६०
स संशयं गमितः पाण्डवाग्र्यः
संख्येऽद्य कर्णेन महानुभावः ।
ज्ञातुं प्रयाद्याशु तमद्य भीम
स्यास्याम्यहं शत्रुगणाभिरुध्य ॥ ६१
भीम उवाच ।
त्वमेव जानीहि महानुभाव

राज्ञः प्रवृत्तिं भरतर्षभस्य ।
अहं हि यद्यर्जुन यामि तत्र
वक्ष्यन्ति मां भीत इति प्रवीराः ॥ ६२
ततोऽब्रवीदर्जुनो भीमसेनं
संशप्तकाः प्रत्यनीकं स्थिता मे ।
एतानहत्वा न मया तु शक्य-
मितोऽप्यातुं रिपुसंघगोष्ठात् ॥ ६३
अथाब्रवीदर्जुनं भीमसेनः
स्ववीर्यमाश्रित्य कुरुप्रवीर ।
संशप्तकान्प्रतियोत्स्यामि संख्ये
सर्वानहं याहि धनंजयेति ॥ ६४
तस्मीमसेनस्य वचो निश्म्य

T₁ कुरुनंदनस्य; T₂.s G₁.s M पुरुषर्षभस्य. — °) V₁ B₁.4.5 D₁ D₂-4.7 T₁ नूनं स; T₂ G नृसिंह- (for नूनं हि). B₂ हि (for ऽति). S₁ K₂ पृषट्टैः; K₁ पृषकैः; K₄ पृषकैः; D₂ प्रपत्कैः. — B₁ om. 59^a-60^a.

60 B₁ om. 60^a (of. v. 1. 59). — °) S₂ याः. K₄ D₁ D₂ संप्रहारैः. T G M₁ युधि (for निशि). K₄ निशि संवृत्ते; B₁.s D₁ D₂-4.7 निशितैः पृषकैः; D₂ M₂-4 तुमुले (D₂ निशितैः) प्रवृत्ते (for निशि संप्र). — °) K₂ B D (except D₂.s) स; T₁ M₁ हि (for च). S₂ जनप्रतीक्ष्यो (sic); K₁ जयप्रतीक्ष्यो; S जयं प्रतीक्ष्य (T₁ G₂ 'क्षन्'). — °) K₂ B D (except D₂) M₂.4 द्रोणोपि; M₂ द्रोणो न (for द्रोणेन). G₁ द्रोणो ययावन् (for द्रोणेन यावन्). D₂.s (marg. as in text) व्यवहितः; G₁.s M₁.s निहतः (for न हतः).

61 °) K₂ असंशयं (for स संशयं). K₂ निहतः; T₁ G₂ प्राप्तवान् (for गमितः). K₂ पाण्डवाग्र्यः; B₂ 'वाग्र्यः; M₁ 'वाग्र्य. — °) B₂ T₂ G₁ transp. संख्येऽद्य and कर्णेन. B₁ D₂ संख्ये स; D₂ रणेद्य; T₁ G₂ समेत्य; T₂ G₂ कर्णेन; M शंकेद्य (for संख्येऽद्य). T₂ G₂ संवेद्य (for कर्णेन). — °) K₁ ज्ञातं. B₂ त्वया हि; M₁ प्रसह्य (for प्रयाहि). B₂ [अ]द्य (for [जा]द्य). V₁ B₂ D₁ D₂.s T₂.s G transp. ज्ञातु and अद्य. B₂ ज्ञातुं प्रयाद्याशु भीम.

62 Some MSS. भीमसेन (for भीम). — °) G₁ तमेव (for त्वमेव). — °) K₁ राजा (for राज्ञः). D₁ D₂.s कुरुक्षेत्रमस्य; T₁.s G₁.s पुरुषर्षभस्य. — °) B₂.4 D₁ D₂.4.7 याम्यामित्रा; T₂ G₁.s तत्र यामि (by transp.).

B₁ अहं यद्यर्जुन यास्यामि तावद्. — °) B₁.s D₁ D₂.4.7 वदन्ति; D₂ वक्षन्ति. K₁ भीताः; M₂ भीम (for भीत).

63 °) B₂ ततोर्जुनो भीममुवाच संख्ये; T₂ G ततोर्जुनो ह्यब्रवीद्भीमसेनं. — °) K₄ संसप्तकाः. K₁ प्रतिनीकं; B (except B₂) D₁ D₂.4.5.7 प्रत्यनीकः; D₁ D₂.s T₁.s G M 'नीकाः; D₂ T₂ 'नीके; G₂ 'नीकात्. D₂ क्षिमेते (sic) (for स्थिता मे). — °) K₂ V₁ B₂.s D₁ D₂-4.7 [अ]द्य; B₁.s.4 D₁ D₂.s.5 G₂ तु (for न). K₂ V₁ B D न; S [अ]द्य (for तु). — °) K₄ इतोपयातुं; B₂ 'पयातं; D₂ इति प्रयातुं; D₂.s इतः प्रयातुं; T₁ G₂ इहा (G₂ 'हो)प' (for इतोऽप्य). S₂ K₁.4 V₁ रथ (V₁ वृष)संघगोष्ठात्; K₂ B₁ रिपुसंघ (K₂ 'प्र)योगात्; D₂ 'सिंहगोष्ठात्; S 'संघमध्यात्. G₂ cites गोष्ठात्.

64 °) D₂ तथा (for अथ). T₂ अयार्जुनं भीमसेनो-
ब्रवीच्च. — °) B₁ D₁ D₂.7 आसाद्य; B₂.s आस्थाय (for
आश्रित्य). K₄ कुरुप्रवीराः; B₁-s D₁ D₂ D₂.4.5.8
T G₂ M 'प्रवीरः (B₂ 'रं). — °) Some MSS. संसप्तकान्.
K₄ व्यतियोत्स्यामि; B₁.s D₁ D₂.7 प्रतियोत्स्यामि; D₂
योद्ययिष्यामि (for प्रतियोत्स्यामि). T₂ G₂ M₂ संवेद्य; G₂
M₁.s.4 संख्ये. — °) V₁ B₁.4.5 D₁ D₂.4.7 त्वं (for
[ह]ति).

65 G₂ om. 65. Before 65, B₁.s-s D₁ D₂.s
ins. संजय उवाच; B₂ धनंजय उवाच. — °) V₁ B₂ D₁
D₂.4.7 सुदुर्वचः; B₂ 'वचो; D₂.s 'धरं; T₁ जिष्णुर्वचो;
T₂ M धनंजयो; T₂ G₁.s जिष्णुस्तदा (for सुदुर्वचं). K₁
आतुरमित्रसंख्ये; T₂ आतुरं मित्रमभ्ये. — V₁ B₂.4.5 D₁

सुदुर्वचं आतुरमित्रमध्ये ।
 द्रष्टुं कुरुश्रेष्ठमभिप्रयातुं
 प्रोवाच वृष्णिप्रवरं तदानीम् ॥ ६५
 चोदयाश्चान्दहीकेश विगाह्यैतं रथार्णवम् ।
 अजातशत्रुं राजानं द्रष्टुमिच्छामि केशव ॥ ६६
 ततो हयान्सर्वदाशार्हमुख्यः
 प्राचोदयङ्गीममुवाच चेदम् ।
 नैतच्चित्रं तव कर्माद्य वीर
 यास्यामहे जहि भीमारिसंधान् ॥ ६७
 ततो ययौ हृषीकेशो यत्र राजा युधिष्ठिरः ।

शीघ्राच्छीघ्रतरं राजन्वाजिभिर्गरुडोपमैः ॥ ६८
 प्रत्यनीके व्यवस्थाप्य भीमसेनमरिंदमम् ।
 संदिश्य चैव राजेन्द्र युद्धं प्रति वृकोदरम् ॥ ६९
 ततस्तु गत्वा पुरुषप्रवीरौ
 राजानमासाद्य शयानमेकम् ।
 रथादुभौ प्रत्यवरुह्य तस्मा-
 द्वचन्दतुर्धर्मराजस्य पादौ ॥ ७०
 तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ क्षेमिणौ पुरुषर्षभ ।
 मुदाम्युपगतौ कृष्णावश्विनाविव वासवम् ॥ ७१

C. 8. 3903
B. 8. 65. 18
K. 8. 68. 27

Da. 4. 6. 1 ins. after 65^{ab}: K₁ Da₁ D_{1.5} after 65:

637* संवत्सकानीकमसहमेकः

सुदुष्करं धारयामीति पार्थः ।

उवाच नारायणमप्रमेयं

कपिध्वजः सत्यपराक्रमस्य ।

श्रुत्वा वचो आतुरदीनसत्य-

सदाहवे सत्यवचो महात्मा ।

[5]

[(L. 2) V₁ B₁ Da₁ D_{1.5.6} सु(D₁ स)दुष्करं (for "दुष्करं").

— (L. 3) D₁ अप्रमेय. — (L. 4) B₁ सत्यपराक्रमस्य.

— (L. 6) Da₁ D_{1.5} सत्यवचो (for "वचो").]

— V₁ B_{1.5} D₁ om. 65^{ab}. D₁ reads 65^{ab} on marg.

— °) K₁ T₁ G_{1.3} इति प्रयातः (K₁ "स्यन्"); K₁ D₁ T₁

M अभिप्रयातः (K₁ "यातं"); B_{1.2.4} D₁ D_{1.2.4.1.3}

"प्रयास्यन् (D₁ "स्ये"); Co "प्रापंतं (corrupt) (for "प्रयातुं").

T₁ द्रष्टुं कुरुणासृषभं प्रयातः. — °) T₁ विष्णुं वरदं (for

वृष्णिप्रवरं). — After 65, S ins.:

638* राजानं प्रति वार्ण्येय दूयते मे दृढं मनः ।

[G₁ कुव (for प्रति).]

66 Before 65, all MSS. (except T₁ G₁) ins.

अर्जुन उवाच. — °) D_{1.5} नोदय (for चोदय). — °) K₁ V₁

B Da₁ D_{1.5} S विहाय; D₁ विगाह (for विगाह्य).

K₁ V₁ B₁ Da₁ D_{1.2.3.6} T₁ G_{1.3} M [पु]नं; K₁ B_{1.2.4}

D₁ D_{1.2.4.1} T₁ G₁ [पु]तद्; D₁ [पु]वं (for [पु]तं).

K₁ V₁ B Da₁ D_{1.5} D_{1.5} वलार्णवं; D₁ रणार्णवे; G₁

रणजिरं (for रथार्णवम्). — °) K₁ अजातशत्रुराजं (sub-

metric); D₁ "शत्रुराजानं. — °) T₁ G₁ ज्ञातुम् (for द्रष्टुम्).

D₁ केशवं. — After 66, S ins.:

639* तं रथं चोदयामास भीमस्सोर्वचनाद्वरिः ।

67 Before 67, K₁ B (except B₁) D (except

D_{1.5.8}) ins. संजय उवाच. — °) S₁ -सुख्याः (for -सुख्यः).

S ततो हयाग्र्यान्स द(G₁ दा)शार्हमुख्यः. — °) K₁ T₁ प्रचो-

दयद्; K₁ V₁ B D₁ D_{1-4.6-8} T_{1.3} G M प्रचो(D₁ प्रचो;
 D₁ प्राचो)दयन्. K₁ B₁ वाक्यं (for चेदम्). — °) T₁
 कृत (for तव). K₁ कर्मादि (for कर्माद्य). K₁ V₁ B D S
 भीम (for वीर). — °) S₁ यास्यामही; V₁ B₁₋₄ D₁
 Da. 4. 7 यास्यामहे; B₁ D_{1.5} T₁ G₁ "वहे; T₁ G₁ यास्यामहे
 (for यास्यामहे). T₁ G जय (for जहि). K₁ V₁ B D S
 पार्थ (for भीम). V₁ [अ]रिसंव.

68 Da₁ D_{1.5} transp. 68 and 69. D₁ reads
 68^a-69^a on marg. — °) T₁ शीघ्रं (for शीघ्रात्).
 T₁ G शीघ्रतरं (G₁ "रो). D₁ राजा.

69 B₁ om. 69. Da₁ D_{1.5} transp. 68 and 69. D₁
 reads 69 on marg. — °) T₁ G M₁₋₃ त्ववस्थाप्य;
 (for व्यवस्थाप्य). K₁ प्रतीनीके विवस्थाप्य; Da₁ D_{1.5} प्रत्यनी-
 केव्यवस्थाप्य; T₁ प्रत्यनीकमव. — °) V₁ B_{1.2.4} Da₁
 D₁ D_{1.5}-4. 7 चैनं; D₁ चैवं (for चैव). — After 69, V₁
 B₁ Da₁ D_{1.5} ins.:

640* क्षणेनैव तु राजानमासेदतुररिंदमौ ।

70 °) S K_{1.2.4} B₁ G₁ पुरुषप्रवीरो. — °) T₁ M
 धर्मसुतस्य (for "राजस्य). — After 70, V₁ ins.:

641* जवेन गत्वा तु दाशार्हमुख्यः

शयानमेकं कुरुराजं ददर्श ।

प्रहर्षवेगेरितमानसाबुधौ

राजानमासाद्य परित्ववद्भगम् ।

On the other hand, T G ins. after 70:

642* इत्येवमभिसंगृह्य उभौ तु प्राञ्जली स्थितौ ।

शक्यस्तौ महाराज रुधिरं ससुक्षितौ ।

निहत्य बाहिनीं तुभ्यमपयातौ रणाजिरात् ।

[(L. 1) T₁ उपसंगृह्य. — (L. 3) G₁ निहतुं. T₁ त्वपयातौ.]

71 °) K₁ V₁ B D T₁ M तं (for तौ). V₁ B D S
 (except G₁) पुरुषव्याघ्रं (Da₁ D_{1.5} "प्र). — °) K₁ V₁
 B Da₁ D_{1-4.6.8} S क्षेमिणं; K₁ क्षिमिणौ; D₁ क्षेमणं;

C. 8. 3304
B. 8. 63. 19
K. 8. 68. 28

तावभ्यनन्दद्राजा हि विवस्वानश्विनाविव ।

हते महासुरे जम्मे शक्रविष्णू यथा गुरुः ॥ ७२

मन्यमानो हतं कर्णं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।

हर्षगद्गदया वाचा प्रीतः प्राह परंतपौ ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

४६

संजय उवाच ।

महासत्त्वौ तु तौ दृष्ट्वा सहितौ केशवाशुनौ ।

हतमाधिरार्थि मेने संख्ये गाण्डीवधन्वना ॥ १

तावभ्यनन्दत्कौन्तेयः साम्ना परमवल्गुना ।

Ds. 1 क्षे (D₁ क्षा)मिणं; Co क्षेमिनं (for क्षेमिणौ). K₁ V₁ B D₁ D₁ D₁ D₁-3. 7. 8 T₁ G₁ M पुरुषर्षभं (K₁ 'म:'); D₈ T₁ G₁ G₁ 8 'पमौ. — °) V₁ T₁ M₁-3 [अ]भ्यनन्दतां (V₁ 'तु'); B₁ D₁ 8 [अ]भ्युपा (D₈ 'भ्यु)गतौ; T₁ G₁ ननंदतु; M₁ हनंदतां (for [अ]भ्युगतौ). M₁ देवाद् (for कृष्णाद्).

72 °) M₁ अभ्यर्षद्. K₁ V₁ B D₁ D₁ D₁ D₁-3. 7. 8 T₁ G₁ M₁-3 राजापि; T₁ G₁ पार्थोपि; M₁ राजानं (for राजा हि). D₁ 8 तावभ्यव (D₈ 'ह')पयन्ना (D₈ 'द्रा)जा. — °) T₁ G₁ मरुत्वाद् (for विवस्वान्). D₁ D₁ 1 अपि (for इव). T₁ G₁ धर्मराजः परंतपः. — G₁ om. 72^{ad}. — °) D₁ तं न; T₁ संखे (for जम्मे). — °) K₁ D₁ D₁ शक्र (K₁ 'क्रा)-विष्णु; K₁ शक्राविष्णु; D₁ इन्द्रोपेन्द्रौ; D₈ इन्द्रं प्रेक्ष्य; D₈ शक्रं विष्णुर. D₈ पुरा; M₁-3 गुरुं; G₁ गुरुः (as in text). Co: कुरुकल्पयो बृहस्पतिर्वा ।

73 T₁ transp. 73^{ad} and 73^{ad}. — °) D₁ कर्णे. — T₁ G₁ M₁ ins. after 73^{ad}; T₁ after 73 :

643* प्रीतः परपुंजयः ।

स भूत्वा पुरुषभ्याघ्नौ.

[After line 1, T₁ reads 73^{ad} repeating it in its proper place. — (L. 2) M₁ गत्वा (for भूत्वा). T₁ G₁ पुरुषभ्याघ्नौ.]

— °) T₁ G₁ M₁ राजा त (M₁ य)अ (for धर्मराजो). — M₁-3 om. 73^{ad}. — °) G₁ हर्षाद् (for हर्ष-). K₁ V₁ D₁ D₁ D₁-4. 6. 7 T₁ (both times) G₁ 8 M₁ परंतपः; B₁ D₁ D₁ 8 G₁ 'तप. D₈ मुदा परमया युक्तः सोमवत्पां-हृनंदनः.

Colophon om. in B₁. — Day of Karṇa's Generalship: Ś₁ K₁ 4 द्वितीय (K₁ 'वे)युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ G₁ युधिष्ठिरदर्शनं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₁ 46; B₁ 65; B₂ 58; D₁ 76; D₁ 60; D₈ 66; T₁ G₁ 73; T₁ M 72.

46

1 After the ref., N (except B₁) T₁ G ins.:

644* अथोपयातौ पृथुलोहिताक्षौ
शराचिताक्षौ रुधिरप्रदिग्धौ ।

[(L. 1) T₁ G अथ प्रयातौ. — (L. 2) D₁ G₁ शराधि-
ताणा.]

— After the above, B₁ ins. 646* for the first time.
K₁ V₁ B₁ 8 D₁ 1 D₁ 8 cont.: B₁ (lines 5-6 only)
ins. after 646*:

645* युधिष्ठिरस्य प्रतिवेदयन्तौ
प्रियं तदानीं पुरुषप्रवीरौ ।
तावागतौ प्रेक्ष्य महेन्द्रकल्पौ
युधिष्ठिरो दुःखपरीतचेताः ।
कृच्छ्रेण राजा प्रतिलभ्य संज्ञां [5]
ततः पुनः प्रीतमना बभूव ।

[B₁ om. lines 1-4. — (L. 1) B₁ 8 युधिष्ठिराय. Co
[अ]नुवेदयन्तौ (for प्रति). — (L. 2) Co cites प्रियं (as
above). D₁ प्रवीरे. — (L. 3) K₁ तवागतौ; V₁ ताव.
— (L. 5) B₁ कृष्णेन; Co कृच्छ्रेण (as above).]

K₁ V₁ B₁ 8 (ins. for the first time after 644*).
D₁ 1 D₁ 8 cont.: Ś₁ K₁-8 B₁ D₁ D₁-1. 6-8 T₁ G
ins. after 644*:

646* समीक्ष्य सेनाग्रनरप्रवीरौ
युधिष्ठिरो वाक्यमिदं बभाषे ।

[L. 1) Ś₁ K₁ समेक्ष्य. Ś₁ K₁ 2. 4 सेनाग्रमथ प्रवीरौ; T₁ 8 G
सेनाग्रवर (T₁ 'रे)प्रवीरौ (G₁ 'रे). Co cites सेनाग्रनेषु प्रवीरौ.
B₁ 5 om. 1. — °) Ś₁ K₁ महासत्त्वा; K₁ 'सत्त्वौ. V₁
B₁ 4 D₁ D₁ D₁ D₁-3. 7 हि (for तु). D₁ नो (for तौ).
D₁ अहं नावागतौ दृष्ट्वा; S ततो युधिष्ठिरो दृष्ट्वा. — °) K₁ 8
आधिरथं; T₁ G₁ आधी (G₁ 'ति)रथं; T₁ G₁ आतिरथि
— °) S युद्धे (T₁ 'धि) (for संख्ये). K₁ D₁ 8 G₁
गांजीवधन्विना; D₈ गांजीवधन्वना.

2 °) B₁ तावानंथ स कौंतेयः; B₁ तावार्निथ स कौं-
(sic); D₁ 1 तावभ्यदन्दकौंतेय (corrupt); D₁ 4. 7 ताव-

स्मितपूर्वममित्रघ्नः पूजयन्मरतर्षभ ॥ २

युधिष्ठिर उवाच ।

स्वागतं देवकीपुत्र स्वागतं ते धनंजय ।

प्रियं मे दर्शनं वाढं युवयोरच्युतार्जुनौ ॥ ३

अक्षताभ्यामरिष्टाभ्यां कथं युध्य महारथम् ।

आशीविषमं युद्धे सर्वशस्त्रविशारदम् ॥ ४

अग्रं धार्तराष्ट्राणां सर्वेषां शर्म वर्म च ।

रक्षितं वृपसेनेन सुषेणेन च धन्विना ॥ ५

अनुज्ञातं महावीर्यं रामेणास्त्रेषु दुर्जयम् ।

त्रातारं धार्तराष्ट्राणां गन्तारं वाहिनीमुखे ॥ ६

हन्तारमरिसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ।

दुर्योधनहिते युक्तमसद्युद्धाय चोद्यतम् ॥ ७

अप्रधृष्यं महायुद्धे देवैरपि सवासवैः ।

अनलानिलयोस्तुल्यं तेजसा च बलेन च ॥ ८

पातालमिव गम्भीरं सुहृदानन्दवर्धनम् ।

अन्तकाभममित्राणां कर्णं हत्वा महाहवे ।

दिष्ट्या युवामनुप्राप्तौ जित्वासुरमिवामरौ ॥ ९

तेन युद्धमदीनेन मया ब्रह्माच्युतार्जुनौ ।

C. 8. 3317
B. 2. 66. 9
K. 6. 69. 12

भ्यनंघ कौतेयः. — °) Ś1 K2.8 B1-4 Dn1 D2.8.4.7 T G1.8 अमित्रघ्नं (Ś1 K2.8 T1 °ज्ञ). — °) Ś1 K2 सुजयन् (sic) (for पूज). Dn1 M2.4 मरतर्षभः; G2 पुरुषर्षभः.

3 °) K2.8 V1 B Dn1 D2.8.7.8 Co.p देवकी-मातुः (for 'पुत्र'). — °) D1 धनंजयः. — °) K2 B1.4.5 Dn1 D2-8 T2 G2 गाढं (for वाढं). — °) D2 केशवार्जुनौ; S नरसिंहयोः (for अच्युतार्जुनौ).

4 °) K1 अक्षता भगमरिष्टाभ्यां (sic); S अरिष्टयो-रक्षतयोः. Ca.0 cite अरिष्टाभ्यां (as in text). — °) K1 कथं युद्धो; K2 V1 B2.8 D2.8.8 S कर्णं हत्वा (K2 जित्वा; B2 विष्ठा; B2 D2.8 युद्धा; D2 युद्धे); B1.4.5 D2.4.7 हतः कर्णो; Dn1 D1.5 हत्वा कर्णं (for कथं युध्य). B1.4.5 Dn1 D2.4.7 महारथः; B2 'हवे. — D2 om. 4th. — °) K4 आशीविषमं (by metathesis) (for 'सर्म'). — °) K2 सर्वशस्त्रविशारदं; T2 शस्त्रास्त्रेषु विशारदं.

5 °) B2 अग्रजो; Dn1 D1.5 ओतारं (for अग्रगं). G2 धार्तराष्ट्राणां. — °) B2 सर्वे; Ca.0 शर्म (as in text). K2 समवर्चसं (for शर्म वर्म च). G2 transp. शर्म and वर्म. Ca.0 cite वर्म (as in text). M1 गन्तारं वाहिनी-मुखे (=6th). — T2 M2-4 om. 5th-6th. — °) B2 रक्षितं (for रक्षितं). — °) T1.8 G संयुगे (for धन्विना).

6 T2 M2-4 om. 6th (cf. v. 1. 5). — °) K2 V1 B1.8-8 D रामेणास्त्रे सु (V1 Dn1 D1.2.3.8 'क्षेत्र) दुर्जयं; B2 रामेण शस्त्रम्. — For 6th, T1.8 G M1 subst.:

647* रामेण जामदग्न्येन अनुज्ञातं यशस्विना ।

[T1.8 G2 M1 त्व(T1 अ)नुज्ञातं.]

— After 6th, N ins.:

648* मुख्यं सर्वस्य लोकस्य रथिनं लोकविश्रुतम् ।

[K2 मुखं; B2 Dn1 D2.4.7 अग्रं (for मुख्यं). D2.8 रथिनां.]

— °) Ś K2.4 Co ओतारं; K1 ओतारं (sic); Co.p त्रातारं (as in text). — °) B2 यंतारं; D2 जेतारं; Co गन्तारं

(as in text). B2.2.5 Dn1 D1.5 वाहिनीमुखं. M1 सर्वेषां शर्म वर्म च (=5th).

7 °) Ś2 K1.2.4 अपि; B1.4.5 Dn1 Dn1 D1.8-4 पर- (for अरि-). T2 M1-8 सैन्यानाम् (for सैन्यानाम्). — °) K2 D2 अमित्रगणसुदनम्; K4 'मर्दनम्; D2 'धर्दनम् (sic). — After 7th, S reads 8th-9th. — °) Ś K1.2.4 V1 D2.8 दुर्योधनमते. Ś1 K1.2.4 युद्धम् (K1 'कायम्) (for युक्तम्). — °) Ś1 B2.4.5 Dn1 D1-2.5 T2.8 G1.8 M अस्मदुःखाय; K2 अद्य युद्धाय (for अस्मदुःखाय). Ś K2.4 चोद्धतं; B1 चोदितं; B2 चोत्थितं; D2 चोद्यतां (for चोद्यतम्). T1 G2 पांडवानर्थकारकं (G2 'यं उद्यतं).

8 °) K2 अप्रधृष्टं; K2 अप्रधृष्यं (sic). B1 हयायुद्धे; S महारणे (for 'युद्धे). — °) K1 देवैरपि (sic) (for देवैरपि). Ś2 देववैरमिवासवैः. — S reads 8th-9th after 7th. — °) K1.4 M1 अनिलानि (M1 'न) लयोस्. Dn1 तुल्यं (for तुल्यं). K2 अनलानिलसंकारां. Co: अनिला-निलयोरिति तेजोबलाभ्यां ययासंक्षयम्. Co:

9 For sequence in S, cf. v. 1. 7. — °) B Dn1 Dn1 D1-2.5.7.8 G1 M सुहृदां नदि (D2 'द)वर्धनं; D2 कौरवानंद'. — °) K2 अंतकार्यम्; B1 'कायम्; B2 D2 'कामम्; D2 'कारम्; D1 'कालम्; T1 'कायम् (for 'कामम्). K2 अंतकं हि ममित्राणां (sic); Dn1 अंतकं मम मित्राणां. — °) B (except B2) D (except D2.8.8) transp. कर्णं and हत्वा. B1.4 D (except D2.8.8) T2 G महायुद्धे; B2 'रथं (for 'हवे). — Dn1 om. 9th-11th. — °) Dn1 विष्ठा (for दिष्ट्या). S (except G2) ब्रह्म प्राप्ते (for अनुप्राप्तौ). — °) T1.8 G हत्वा मृत्युमिवापरं; T2 वृत्रं हत्वा ययामरौ; M हत्वा वृत्रमिवामरौ.

10 Dn1 om. 10 (cf. v. 1. 9). — °) B1.8-8 Dn1 D1.8-3.7 चोरं (for तेन). K2 अदीनेन; B1 अजीनेन; S अजीनेन (for अदीनेन). — °) V1 B2.8 Dn1 D1.5 M [अ]पि; B2 [अ]स्य (for हि). K1 B2 Dn1 D1.5 [आ]य;

C. 8. 3317
B. 8. 65. 9
K. 8. 69. 12

कुपितेनान्तकेनेव प्रजाः सर्वा जिघांसता ॥ १०
तेन केतुश्च मे छिन्नो हतौ च पार्थिवसारथी ।
हतवाहः कृतश्चासि युयुधानस्य पश्यतः ॥ ११
घृष्टद्युम्नस्य यमयोर्वीरस्य च शिखण्डिनः ।
पश्यतां द्रौपदेयानां पाञ्चालानां च सर्वशः ॥ १२
एताञ्चित्वा महावीर्यान्कर्णः शत्रुगणान्वहन् ।
जितवान्मां महाबाहो यतमानं महारणे ॥ १३

B1.3 D2.4.7 [अ]स्य; D2 T2 [अ]पि (for [अ]स्य). G2
M1 [अ]र्जुनाच्युतौ. D2.8 बलिनौ केशवाच्युतौ. — After
10^{ab}, S ins.:

649* कृतं घोरं महाबाहो घृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ।

[T2 M2-4 महाबाहू (T2 'हु').]

— °) B1.3-5 D2.1 D1.3-7 कृतं तेन (for कुपितेन). K2
[अ]र्जुनेन; B2 [अ]र्जुनस्य (for [अ]न्तकेन). V1 D2.7
[ए]व (for [इ]व). S अंतकेनेव क्रुद्धेन. — °) B1 D2
सर्वा (B1 'वै') जिघांसता. B2 जिघांसतः; D2 'सतां.

11 D2.1 om. 11^{ab} (cf. v. 1. 9). — °) K2 हेतौ च;
B2 निहतौ; D2 हतौ तौ; T1 हतौ वै (for हतौ च). S K
पार्थिवसारथी; T2 पार्थिवसारथि; T2 G M पार्थिवसारथी (G1 'थि:)
(for पार्थिव). K2 हतौ पार्थिवः ससारथिः. — °) K2 M2
हतवाहाः (M2 'हु'); T1.3 G2.3 अपसव्यः (for हतवाहः).
K2 B1 D2.1 D2-4.7 ततश्च (for कृतश्च). B2 चापि (for
चासि). D2 हतौ वै सर्वैस्तथासि. — °) D2.1 D2 पश्यतः.
T1 G2 प्रेक्ष्य (T1 'क्ष') माणस्य सात्यकेः.

12 ^{ab}) S1 D2 (sup. lin. as in text) युवयोर् (for
यमयोर्). S वीरयोर्वैमयोश्चापि (G1 'वैव') घृष्टद्युम्नशिखण्डिनोः.
— °) Some MSS. पंचालानां. S शतद्रोश्च (G2 भीमस्य
च) महात्मनः.

13 °) K2 V1 B D (except D2.8) महावीर्यः; T1
G2 'रणे; T2.3 G1.3 बाहुः (for 'वीर्यान्'). — °) K1
B1.4 कृष्णः; K2 D2.1 कर्णः (for कर्णः). B1 शत्रुगणान्
(for 'गणान्'). D2 मुहुः (for बहून्). — °) M मा (for
मां). K2 T2 महाबाहुर्; T2 G1.3 भागो (for 'बाहो').
— °) B1.5 D2.1 D2.4.7 यतमानो; D2 अपयातं (for
यतमानं). B2 T2 G2 M महाहवे; D2 'रथः. D2 उपयास्य
महारथः.

14 °) B1.5 D2.1 D2.4.6.7 अमिस्र (D2 'श्रु') स्य; B2
अनुसृत्य; T1 G2 उपसृत्य; G2 अनुवृत्य (for 'सृत्य'). D2
[ए]व (for च). G2 रणे (for युद्धे). — °) S K B2 D2
बहून्; V1 D2 T1 मुहुः (for बहू). T2 M परं चोक्तवा-

अनुसृत्य च मां युद्धे परुषाण्युक्तवान्वहु ।
तत्र तत्र युधां श्रेष्ठः परिभूय न संशयः ॥ १४
भीमसेनप्रभावात्तु यजीवामि धनंजय ।
बहुनात्र किमुक्तेन नाहं तत्सोढुमुत्सहे ॥ १५
त्रयोदशाहं वर्षाणि यस्माद्धीतो धनंजय ।
न स निद्रां लभे रात्रौ न चाहनि सुखं क्वचित् ॥ १६
तस्य द्वेषेण संयुक्तः परिदह्ये धनंजय ।

न्वहु. — °) T2 यत्र यत्र; T2 G स हि तत्र; M2-4 तत्र कर्णो
(for तत्र तत्र). S1 K2 B D T1.2 श्रेष्ठः. — °) D2
संसृतः; T2 G1 धनंजय (for न संशयः). — After 14,
T1.2 read 20¹-21² and T2 G read 20²-21², repeating
the portions in the proper place.

15 T2 om. 15^{ab}. — °) D2 प्रभावस् (for प्रभा-
वात्). — °) K1 यजीवामिहारणे (sic); M1 दुःखं
जीवामि फल्गुनः; M2-4 यजीवामीह (M2 'मिव') फल्गुनः.
— After 15^{ab}, M reads 20²-21² repeating the portion
in its proper place. — °) K2 तु; D2.1 D2 च (for
[अ]त्र). — °) B2.3 D2.1 D1.3.6 T1.3 G1 M तं (for
तत्). T2 G2 हंत सोढुं समुत्सहे; G2 नाहं सोढुं समुत्सहे.

16 D2.1 reads 16-17 on marg. — °) D2 lacuna.
K1 राजाणि (for वर्षाणि). S1 K1.2.4 त्रयोदशाहोरात्राणि;
D2 'दश हि वर्षाणि. Co cites त्रयोदश and वर्षाणि (as
in text). — °) D2 न च; D2 नाहं; G2 यस्मान् (for
न स). V1 B2 D2.1 D1.5 न निद्रां लब्धवान्रात्रौ.

17 D2.1 reads 17 on marg. — °) K2 D2 तस्माद्
(for तस्य). B1 दोषेण; D2.1 D1.3 वीर्येण (for द्वेषेण).
K2 D2 संयुक्ताः (D2 'कात्'); D2.1 D1.5 संतप्तः (for
संयुक्तः). — °) B1 परिवह्य; G1 'गृहे (for 'दह्ये). K2
D2.1 धनंजयः (D2.1 'यं'). — °) B2 आत्मानं. S K1 B1.3.6
D2.1 D2.4 मरणे; B2 damaged; M1 रमणं (for मरणं).
K2 राजन्; B1 यातो; B1.5 D2.4.7 जातो (B2 'ते'); D2
यानं; G2 M2 जानात् (for जानन्). Cv as in text. — °)
S1 K2 वाघ्रीणस; K2 व्याघ्रेणस; D2 दध्रीणस; D2 व्याघ्री;
T1.3 G M बाध्रा (M2.4 'ध्री'); Ca बाध्रीणस; Co
बाध्रीण (also न) स. K2 B1.2.3 D2.1 D2-4.6.7 T2 M2
Co. p द्विजः; K2 V1 D2.1 D1.3.3 Cap. c द्विपात्; T2 G
M2-4 द्विजैः; Ca द्विपः (as in text). Cv बाध्रीणस इव
द्विपात्. — After 16, D1 (sec. m.) ins.:

650* कृष्णप्रीवो रक्तशिराः श्वेतपक्षो विहंगमः ।

स वै बाध्रीणसः प्रोक्तो याज्ञिकैः पितृकर्मसु ।

आत्मनो मरणं जानन्वाधीणस इव द्विपः ॥ १७
 यस्यायमगमत्कालश्चिन्तयानस्य मे विमो ।
 कथं शक्यो मया कर्णो युद्धे क्षपयितुं भवेत् ॥ १८
 जाग्रत्स्वपंश्च कौन्तेय कर्णमेव सदा ब्रूहम् ।
 पश्यामि तत्र तत्रैव कर्णभूतमिदं जगत् ॥ १९
 यत्र यत्र हि गच्छामि कर्णाद्भीतो धनंजय ।
 तत्र तत्र हि पश्यामि कर्णमेवाग्रतः स्थितम् ॥ २०
 सोऽहं तेनैव वीरेण समरेष्वपलायिना ।
 सहयः सरथः पार्थ जित्वा जीवन्विसर्जितः ॥ २१

[Co cites this st. as a definition. — (L. 2) Co त्वेव (for स वै).]

18 " Ks V1 B2.4.5 Dn1 Ds.1.6-8 Ms-1 तस्य (for यस्य). T1.3 G यस्य मेयं गतः कालश्च. — " Ss K1.4 मे प्रमो; B (except B2) D (except D2.6) मे चिरं; T1.3 G भारत (for मे विमो). T2 M भृशं चिंतयतः प्रमो. — " Ds कर्णो (for शक्यो). V1 B Dn1 D1-1 S transp. शक्यो and कर्णो. Ds युद्धे (for शक्यो). — " Ds शक्यः (for युद्धे). S Ks Ms क्षमयितुं; B Dn1 Ds क्षयः; Ds क्षिपः. D2.6 वृषः; Ds रणे (for भवेत्).

19 " S वा (for च). Ds जाग्रत्सु यश्च कौन्तेय. — " V1 Ds S स्मराम्यहं; Bs महारथः; Ds [अ]ग्रतः स्थितं (for सदा ब्रूहम्). — " V1 यत्र (for the first तत्र).

20 T1 reads 20^{ab} twice. — " G2 तत्र तत्र (for यत्र यत्र). V1 [ए]व (for हि). T1 (both times) पश्यामि (for गच्छामि). — T2 om. (hapl.) 20^{ab}. — " T1 (second time) धनंजयः. — T2 G read 20^a-21^d for the first time after 14, and M reads the same for the first time after 15^{ab}. — " T2 G M (all first time) यत्र यत्र (for तत्र तत्र). T1 G1 (second time) तु; G2 (second time) च (for हि). — T1.3 read 20^a-21^d for the first time after 14. — " Dn1 स्थितः.

21 S repeats 21 (of. v. l. 14 and 15). — " T2 (second time) वीरेण (for वीरेण). — " Ks.4 Ds संग्रामेषु; T1.2 G M (all both times) संयुगेषु (for समरेषु). — " Ds सरथः सहयः (by transp.); T2 Gs (first time) विहयो विरथः. — " M1 (second time) राजन् (for जीवन्). G2 (first time) विसर्जितः (for विस). T1 (second time) सर्वतः शर-विशतः; T2 G (second time) सर्वतः शकलीकृतः.

22 " T1 G1.3 हि (for तु). — " G1 [अ]र्थेन (for [अ]र्थोऽथ). K1 च; Ks [S]च; Dn1 D1.5 [S]पि; G2 न (for स्य). B1 Dn1 Ds.4.1 भवेत् (for स्य वा). Ds

को नु मे जीवितेनार्थो राज्येनार्थोऽथ वा पुनः ।
 ममैवं विकृतस्येह कर्णेनाहवशोभिना ॥ २२
 न प्राप्तपूर्वं यद्भीष्मात्कृपाद्रोणाच्च संयुगे ।
 तत्प्राप्तमद्य मे युद्धे सूतपुत्रान्महारथात् ॥ २३
 तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय यथा ह्यकुशलस्तथा ।
 तन्ममाचक्ष्व कात्स्वर्येन यथा कर्णस्त्वया हतः ॥ २४
 शक्रवीर्यसमो युद्धे यमतुल्यपराक्रमः ।
 रामतुल्यस्तथास्ते यः स कथं वै निषूदितः ॥ २५
 महारथः समाख्यातः सर्वयुद्धविशारदः ।

C. B. 3333
 B. B. 66. 25
 K. B. 69. 28

राज्यार्थे वा पुनः पुनः; T2 Gs M राज्यार्थो (Ms.4 "र्थे) वा पुनः कथं. — " S1.2.4 T1 M1.2.4 ममैव; B2 यत्सर्वं (for ममैवं). V1 Dn1 D1.5 विकृतस्याद्य; B1.3-5 Dn1 Ds-1 विश्व (Ds.4 "क्षि)त्स्याद्य (Ds "स्वेव); S नि(G2 वि)कृतस्येह (for विकृत). Ks नाम ह्यविकृतस्येह; Ds मामेव विकृतस्येहा.

23 " G2 न च प्राप्तं हि (for न प्राप्तपूर्वं). T1 तद् (for यद्). Ds भीष्मान्मे (for यद्भीष्मात्). — " M1 न तु (for कृपाद्). K1.2 द्रोणाश्च (sic). — " T2 G वै (for मे). T1 तत्प्राप्तं वै मया युद्धे. — " S2 सूतपुत्र (for "पुत्रान्).

24 " Ks.4 B2 Ds.3 T1 तत्त्वा; V1 B1.3-5 Dn1 D1.3-5.1 T2.3 G M स त्वां; Ds तं त्वां (for तत्त्वा). S भीमत्सो (for कौन्तेय). — Ds om. (hapl.) 24^{ab}. — " Ks V1 B2 G1.2 M नः (Ks B2 [अ]द्य; V1 ह्य; M1 न) कुशलं; B2 Ds.7.3 T2 Gs [अ]द्य (T2 Gs न) कुशलम् (for ह्यकुशलम्). Co cites असदनः (for अकुशलः). B2 यथा ह्यदं नस्तथा (sic); Ds यथा कर्णो हतस्तथा; T1 यथा नु कुशलस्तव. — Ds om. 24^{cd}. — " Ds कात्स्वर्येन; T1 युक्ते; T2.3 G M कौन्तेय (for कात्स्वर्येन). — " B1.1.5 Dn1 Dn1 D1-1.1 हतस्त्वया (by transp.); M2-1 हतो युधि.

25 " B (except B2) Dn1 Ds.1.1 T1 G1.2 शक्रतुल्य- (T1 "ल्यं)शलो; T2 M शतक्रतुसमो; T2 Gs शक्रतुल्य. — " M2 om. (hapl.) पराक्रमः and रामतुल्य (in 25^a). S K B (except B2) Dn1 Dn1 D1.3-5.1 यम(S Ks.4 यम; K1 सम)तुल्यः (K1 "ल्या; B2 "ल्य) पराक्रमे. — " Ks तथा चास्ते; Ks B1.2.3 Ds.1.3.1 तथास्तेन; V1 B2 Dn1 D1.5 "क्षे च; B4 S "क्षेपु; Dn1 "क्षे सः (for "क्षे यः). — " S1.2.4 B1-4 Ds.4 वै निषूदितः; B2 Ds विनिषूदितः; Ds.6 विहतस्त्वया; T2.3 G1.3 M ते निषू(M2-1 "सू)दितः (for वै निषूदितः). Dn1 कथं वै विनिषूदितः.

26 T1 om. 26^{ab}. — " Ks.4 B1.3 D1 T2 G1.3 M महारथः. Dn1 D1.3 स मे ख्यातः (for समाख्यातः).

C. 8.3233
B. 8. 66. 25
K. 8. 69. 29

धनुर्धराणां प्रवरः सर्वेषामेकपूरुषः ॥ २६

पूजितो धृतराष्ट्रेण सपुत्रेण विशां पते ।

सदा त्वदर्थं राधेयः स कथं निहतस्त्वया ॥ २७

धृतराष्ट्रो हि योधेषु सर्वेष्वेव सदाजुन ।

तव मृत्युं रणे कर्णं मन्यते पुरुषर्षभः ॥ २८

स त्वया पुरुषव्याघ्र कथं युद्धे निषूदितः ।

तन्ममाचक्ष्व वीमत्सो यथा कर्णो हतस्त्वया ॥ २९

सोत्सेधमस्य च शिरः पश्यतां सुहृदां हतम् ।

त्वया पुरुषशार्दूल शार्दूलेन यथा क्रोः ॥ ३०

— ^a) T₁ G_{1.8} सर्वेश्वरविशारदः. — ^a) T₁ G₂ M धनु-
धरेषु. K₂ प्रवराः. — ^a) K₂ D_{2.6} एव पूरुषः; D₂ एकपौ-
रुषः; C₀ एकपुरुषः. S सर्वेषां वै (T₁ 'त्वपि; G₂ M 'ज्वेव)
सदाजुन.

27 ^b) S महारथः (T₂ 'बलः; T₂ G₂ 'रथ) (for विशां
पते). — ^a) K₂ स्थितः (for सदा). K₂ V₁ B D S
स्व(D₂ स)दर्थमेव (V₁ 'मिष; D₂ 'मिह) (for सदा
त्वदर्थ). — ^a) S युधि (for त्वया).

28 T₁ om. (hapl.) 28-29. — ^a) K₁ D₂ D_{1.2.5}
धृतराष्ट्रोपि (K₁ 'द्रे हि; D₂ 'द्रेषु); K₂ V₁ B D₂
D_{2.4.5-8} धार्तराष्ट्रो हि (B₁ 'द्रेषु; D₂ 'द्रा हि) (for धृतराष्ट्रो
हि). D₂ युद्धेषु. S (T₁ om.) धार्तराष्ट्रस्य यौधा हि (T₂ यौधा
हि; G योद्धारः). — ^a) V₁ सर्वेष्वपि; S (T₁ om.) सर्व एव
(for सर्वेष्वेव). D₂ युधि (for [म]जुन). — ^a) B₂
transp. मृत्युं and कर्णं. S₂ K₁ कर्णं. — ^a) G₂ M₂₋₄
मन्यते. S₂ K_{2.4} V₁ B D पुरुषर्षभ (B_{1.5} D_{2.4.7} 'मं);
S (T₁ om.) पुरुषोत्तमं (T₂ M₂ 'म).

29 T₁ om. 29 (cf. v. l. 28). — ^a) B₂ यत् (for
स). T₂ G M₂₋₄ transp. स and त्वया. B₂ T_{2.8} G_{2.8}
M पुरुषव्याघ्रः. — ^a) S₂ K_{2.4} B_{2.8} D_{2.7} M₂₋₄ निषूदितः;
K₁ B_{1.5} D₂ निपातितः (for निषूदितः). — D₂ D_{1.4.5}
om. 29^{ad}. — ^a) K_{1.5} वीमत्सो; K₂ V₁ B D₂ D_{2.3.6-8}
S (T₁ om.) कौतेय (for वीमत्सो). — ^a) S (T₁ om.)
युधि (for त्वया). B_{2.8} यथा स निहतस्त्वया.

30 ^a) V₁ B (except B₂) D₂ D₂ D_{1.8-8.7}
युध्यमानस्य; D₂ सोत्सेधनस्य (sic); D₂ 'धं चास्य; T₂ 'धं
तस्य (for 'धमस्य). K₂ D_{2.6} हि; T G M₁ तु; M₂₋₄ तु
(for च). D₁ शिरसा (for च शिरः). — ^a) D₂ कृतं
हतम्. D₂ पश्यतां च महात्मनां. — ^a) B (except B₂)
D₂ D_{2-3.7} सिंहेनैव (for शार्दूलेन). S₁ (marg. as in

यः पर्युपासीत्प्रदिशो दिशश्च

त्वां स्रुतपुत्रः समरे परीप्सन् ।

दित्सुः कर्णः समरे हस्तिपूगं

स हीदानीं कङ्कपत्रैः सुतीक्ष्णैः ॥ ३१

त्वया रणे निहतः स्रुतपुत्रः

कच्चिच्छेते भूमितले दुरात्मा ।

कच्चित्प्रियं मे परमं त्वयाद्य

कृतं रणे स्रुतपुत्रं निहत्य ॥ ३२

यः सर्वतः पर्यपतत्त्वदर्थे

text) क्रुः; K₂ तरो (for क्रोः). — After 30, V₁ reads
33^{ab} repeating it in its proper place.

31 V₁ om. 31. D₂ om. 31^a. T₁ om. 31-32. — ^a)
S₂ (sup. lin.) C₀ पर्युपासीत्; C₀ पर्युपा (as in text).
S (T₁ om.) सर्वा दिशः पर्यपतत्त्वदर्थ. — ^a) S₂ परीप्सन्; D₂
दित्सुः; G₂ वलिप्सन्; C₀ परी (as in text). — ^a)
S₁ K₂ हस्ति**; K₂ B D₂ D_{1.3-3.8} हस्तिपूगं;
K₄ पूगान्; D₁ 'धंगवं यः (for हस्तिपूगं). D_{2.6} दित्सुः
(D₂ om. दित्सुः) कर्णः सुमहद्विषमयं. — ^a) K₂ सुतीक्ष्णैः.
— For 31^{ad}, T_{2.8} G M subst.

651* दित्सुः कर्णः शकटं रत्नपूगं

कथं त्वयासौ निहतोऽद्य कर्णः ।

[(L. 1) M₂₋₄ दिशवृणां.]

32 T₁ om. 32 (cf. v. l. 31). — ^a) D₂ D_{1.8} कच्चि-
त्वया (for त्वया रणे). V₁ स हतः (for निहतः). S₁ K₂
स्रुतपुत्रः (for स्रुत). — M₂ om. (hapl.) 32^b-33^b.
— ^a) K₁ कच्चित्; D₁ M_{2.4} कच्चित् (for कच्चित्).
B₂ भूतले वै; D₂ भूमिपृष्ठे (for 'तले). K₂ B₂ T₂ G
महात्मा. — ^a) K₁ कच्चित्; D₂ कच्चित् (for कच्चित्).
T₂ कृतं (for प्रियं). K₂ कच्चित्क्षतं मे परमं त्वया कृतं;
B_{1.4.5} D₂ D_{2.4.7} प्रियश्च मे परमो वै कृतोयं (B₂
'य). — ^a) B_{1.4.5} D₂ D_{2.4.7} त्वया; T₂ प्रियं; G₂
कृतं (for कृतं). D₂ D_{1.8} संख्ये (for रणे). K₂ निहन्ये;
G₂ निपात्य (for निहत्य).

33 M₂ om. 33^{ab} (cf. v. l. 32). V₁ reads
33^{ab} for the first time after 30. — ^a) B₂
पर्यवर्तत्; C₀ 'पतत् (as in text). T_{2.8} G M_{1.2.4}
सर्वा दिशः पर्यपतत्त्व(T₂ G₂ 'न्त्व)दर्थ. — ^a) B₂
D₂ D₂ सदाचितो; S (M₂ om.) सुदान्वितो (for सदा).
T₂ गमितः; M_{1.2.4} गजितः (for गर्वितः). — ^a) D₂
सहस्र (for समेत्य). — ^a) K_{1.2.4} कच्चित्; D_{1.8} कच्चित्

मदान्वितो गर्वितः सूतपुत्रः ।
 स शूरमानी समरे समेत्य
 कश्चित्त्वया निहतः संयुगेऽद्य ॥ ३३
 रौक्मं रथं हस्तिवरैश्च युक्तं
 रथं दित्सुर्यः परेभ्यस्त्वदर्थे ।
 सदा रणे स्पर्धते यः स पापः
 कश्चित्त्वया निहतस्तात युद्धे ॥ ३४
 योऽसौ नित्यं शूरमदेन मत्तो
 विकथ्यते संसदि कौरवाणाम् ।
 प्रियोऽत्यर्थं तस्य सुयोधनस्य

कश्चित्स पापो निहतस्त्वयाद्य ॥ ३५
 कश्चित्समागम्य धनुःप्रमुक्तै-
 स्त्वत्प्रेषितैर्लोहिताथैर्विहंगैः ।
 शेतेऽद्य पापः स विभिन्नगात्रः
 कश्चिद्भ्रू धार्तराष्ट्रस्य बाहुः ॥ ३६
 योऽसौ सदा श्लाघते राजमध्ये
 दुर्योधनं हर्षयन्दर्पपूर्णः ।
 अहं हन्ता फल्गुनसेति मोहा-
 त्कश्चिद्धतस्तस्य न वै तथा रथः ॥ ३७
 नाहं पादौ धावयिष्ये कदाचि-

C. 8. 3345
B. 8. 66. 37
K. 8. 69. Subst.

(for कश्चित्). B₁ स्वयाद्य निहतः. K₃ D₈ सन्वसाचिन्; B (except B₅) D₁ D₂ 4.7 संयुगेसौ (B₃ 'य'); D₁ सूतपुत्रः; S पापबुद्धिः (for संयुगेऽद्य). D₈ बलं प्रमथ्यापि हि कौरवाणां.

34 D₃ om. 34. D₈ om. 34^{ab}. — ^a) T₃ एकं; M₁ रौक्मं (for रौक्मं). K₃ V₁ B D₁ D₂ D₁ 8-5.7 वरं; D₈ T₃ परं; M₂-1 सुजातं (for रथं). K₃ V₁ B₂ 5-गजाश्च; B₁ 3.4 D (D₂ 0 om.) T₂ 3 G M-गजाश्च; T₁ कुड्यासु- (for चरैश्च). T₁ युद्धं (for युक्तं). — ^b) T₃ G₂ कथं (for रथं). K₃ V₁ B₁ 2.4 D₁ D₂ 4.7 T₂ 3 (V₁ दि) दित्सुर (for दित्सुर). B₂ 5 रथं प्रदित्सुर्यः प्रवरं त्वदर्थं; T₁ रिपूक्षिणां संतमदस्त्वदर्थं; G₁ 2 कत्सुः (G₂ दित्सुः) परेभ्यः प्रहृतस्त्वदर्थं (sic). — ^c) S त्वया (for सदा). M₁ वर्धते (for स्पर्धते). — ^d) K₁ 2 कश्चित्; B₂ D₁ कश्चित् (for कश्चित्). D₈ सूतपुत्रः; S पापबुद्धिः (for तात युद्धे).

35 ^a) D₈ सैन्ये (for योऽसौ). B (except B₅) D₁ D₁ 8-5.7 सदा; D₁ महा (for नित्यं). S शौर्यमदेन (T₁ 'तेजोभि-') (for शूरमदेन). S₂ (sup. lin. as in text) K₁ धृष्टो (for मत्तो). — ^b) G₁ 2 M₂ 4 विकथ्यते (G₁ 'ते'). — ^c) B₂ दुर्योधनस्य (for सुयो). D₈ प्रियोऽत्यंतं यस्तु सुयोधनस्य; T₁ 2 M प्रीत्यर्थं वै तात सु; T₂ G सं (G₁ यः) प्रीत्यर्थं तात सु. — ^d) K₁ 2 D₁ कश्चित् (for कश्चित्). K₄ स्वयापो (sic); T₁ 2 G₂ 3 M समर्थो; T₂ G₁ स कर्णो (for स पापो).

36 D₈ om. (hapl.) 36^a. — ^a) K₁ 2 कश्चित्; B₂ D₁ कश्चित् (for कश्चित्). K₁ 2 V₁ B₁ 3-5 D (D₈ om.) T₂ धनुःप्र (D₁ D₂ सु; D₁ यु) युक्तेः; B₂ धनुःप्रमुक्तेः; G₂ धरःप्रमुक्तेः (sic) (for धनुःप्र). — ^b) K₁ लोहितांकोर (sic); K₃ V₁ B D₁ D₂ 4.7 'तांगैर'; D₁ D₁ 8.5.8 Ca 'तपैर'; S लोहमयैर (for लोहितायैर). B₂ विवाणेभ्यः (sic); G₂ विहंगमैः; Ca. 0 विहंगैः (as in text). — ^c)

K₃ V₁ B₁ D₁ D₂ 4.7 स (for सद्य). S₂ B₁ 4.5 D₁ D₂ 4.5.7 सु- (for स). K₄ कश्चित्पापः सोपि विभि-
 नगात्रः; S शेते भिन्नः पांसुषु सूतपुत्रः. — ^a) K₁ 4 कश्चित्
 (for कश्चित्). K₃ B₁ 4 D₁ D₂ 4.7 T₂ G₂ भ्रूः; G₁
 भ्रूसौ; G₂ भ्रूः (for भ्रूः). B₁ 4 D₁ D₂ 4.7 T₂ G₁ 3 M₁
 बाहुः; D₈ बासः; Ca बाहुः (as in text).

37 ^a) V₁ समश्लाघते; D₁ सदा श्लाघते; D₂ 'ज्यते'. S
 यः श्लाघते (T₁ यस्याहते; T₂ यश्च ब्रूते) राजमध्ये सदा हि.
 — ^b) G₂ दुर्योधनो V₁ दर्पपूर्णः; D₂ 8 T₂ G₁ 2 'युक्तः
 (for 'पूर्णः). — ^c) Some MSS. फल्गुनस्य. S₂
 K₃ V₁ B D कश्चिद्धतः; K₁ कश्चिद्धतः (for कश्चिद्धतः).
 K₃ यथा (for तथा). K₃ V₁ B D तत् (D₂ ततः) (for
 रथः). K₃ कश्चिद्धतः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः (for ^a). S हंतास्मि
 सर्वानिति पांडु (G₂ राज) पुत्रानहं हंता फल्गुनसेति (T₂ G₂
 'ह') मोहात्. — After 37, S ins.:

652^a कश्चिद्धजोऽस्य वितथं त्वया कृतं

यत्तत्प्रियामवदत्तात कर्णः ।

सभामध्ये रुक्ममनेकरूपं

चिक्षपाण्डवानपतिस्त्वं हि कृष्णे ।

कश्चिद्धवं धनुःरथं महात्मा

[5]

काचारयद्वादश यः समास्तु ।

कर्णो व्रतं घोरमभिन्नसाहो

दुर्योधनस्यार्थनिविष्टबुद्धिः ।

[(L. 1) T₂ G₂ वितथं; G₂ [s] ख विकृतं (for सख
 वितथं). T₁ G₂ M transp. त्वया and कृतं. — (L. 2) T₁
 यत्तत्प्रियाम्; T₂ G₂ यत्तत्प्रियम्; M₁ यत्तत्प्रियाम्; M₂-1 यत्त
 प्रियाम् (for यत्तत्प्रियाम्). — (L. 3) T₁ रुक्मम् (for रुक्मम्).
 — (L. 5) T₁ 2 M कश्चिद्धतं (T₂ 'व्रतं'; M₁ 'व्रतं') रात्रमयाव-
 धीत्स्वं. — (L. 6) T₁ 2 M om. हि. — (L. 7) G₂ अभिन्न-
 साहं. — M om. line 8.]

38 K₃ om. 38^{ab}. — ^a) D₈ पादं. D₈ कथंचिद् (for

C. 8. 334B
B. 8. 66. 37
K. 8. 69. subst.

द्यावत्स्थितः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः ।
व्रतं तस्यैतत्सर्वदा शक्यमनो
कश्चित्त्वया निहतः सोऽद्य कर्णः ॥ ३८
योऽसौ कृष्णामब्रवीदुष्टबुद्धिः
कर्णः समायां कुरुवीरमध्ये ।
किं पाण्डवांस्त्वं न जहासि कृष्णे
सुदुर्बलान्यतितान्हीनसत्त्वान् ॥ ३९
यत्तत्कर्णः प्रत्यजानात्वदर्थे
नाहत्वाहं सह कृष्णेन पार्थम् ।
इहोपयातेति स पापबुद्धिः
कश्चिच्छेते शरसंभिन्नगात्रः ॥ ४०
कश्चित्संग्रामे विदितो वा तदायं

समागमः सृञ्जयकौरवाणाम् ।
यत्रावस्थामीदृशीं प्रापितोऽहं
कश्चित्त्वया सोऽद्य हतः समेत्य ॥ ४१
कश्चित्त्वया तस्य सुमन्दबुद्धे-
र्गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैर्ज्वलद्भिः ।
सकुण्डलं भानुमदुत्तमाङ्गं
कायात्प्रकृतं युधि सव्यसाचिन् ॥ ४२
यत्तन्मया वाणसमर्पितेन
ध्यातोऽसि कर्णस्य वधाय वीर ।
तन्मे त्वया कश्चिदमोघमद्य
ध्यातं कृतं कर्णनिपातनेन ॥ ४३
यद्वर्षपूर्णः स सुयोधनोऽस्मा-

कदा'). — ^a) S K1 S हतः; K4 इता (for स्थितः).
K4 पार्थम्. S1 V1 D2.4.7 [अ]ल्पबुद्धेः; B4 'बुद्धौ; Dn1
'बुद्धः. — ^b) B4 D2.8 यस्य (for तस्य). D2 सर्वथा. D2
सुतसुनो (for शक्र'). — ^c) K1.2 कश्चित्; D2 क्वचित्.
— For 38, S subst.:

653* पादौ न धावे यावदहं न हन्मि
धनंजयं समरेषुप्रवेगम् ।

कश्चिद्रणे फल्गुन तं निहत्य

कश्चिद्रतं तस्य भग्नं त्वयाद्य ।

[(L. 1) T2 G2 यम् (for यावद्). G2 पादौ निधावे यदहं
निहन्मि. — (L. 2) G2 [उ]प्रवेगं; M1 'हेलं (for 'वेगम्).
— (L. 3) T1.2 M तस्मिन् (for कश्चित्). T2 G इत्युक्तवान्यः
समरे तं निहत्य. — (L. 4) G1.2 वृत्तं (for व्रतं).]

39 ^a) K2 कृष्णम्. D2 दुष्टबुद्धः. — ^b) D2 कुक्षः
(for कर्णः). T1 कुरुमध्ये महात्मा; T2 'बृद्धमध्ये; T2 G2.8
'मध्ये दुरात्मा; G1 'मध्ये समायां (for 'वीरमध्ये). — ^c) D2
lacuna for कृष्णे. — ^d) K4 T1 सुदुर्लभान् (for 'बलान्').

40 ^a) K2 यत्र; B1.4.5 Dn1 Dn1 D1.2-3.7 योसौ;
D2 T2 G2 यत्तः (for यत्तत्). D2 om. तद्. K2 प्रत्यज-
नात्; T1 'हन्यात् (for 'जानात्). T1.2 G M2-4 त्वदर्थे.
— After 40^a, T2 G1.2 ins.:

654* महाबलः संयुगे शत्रुहन्ता ।

— ^a) B1 Dn1 D2.4.7 नाहं हत्वा; B2 नाहं सूत्वा; D2 नाहं
त्वाहे (sic); T1 नाहं त्वाहं (for नाहत्वाहं). D2 पार्थः. K4
'नाहं हत्वा हंस कृष्णेन पार्थान्. — ^b) S2 K1.2.4 Dn1 अहो-
पयातेति; V1 Dn1 D1.5 हतो; T2 G2 इहोपयासी; G2
'जायेति (for 'यातेति). D2 **** स इ पापबुद्धिः. — ^c)
K1 कश्चित्. S1 K1.2 शरसंछन्नः; S2 K4 'संभ्रतः; G2 M

'संछिन्न- (for 'संभ्रत-).

41 ^a) K1.2 कश्चित् (for कश्चित्). V1 B D (except
D2) संग्रामो. S2 K1 विदिते; D2.4.7 विहितो; T G
विजितः (for विदितो). K2 Dn1 D1.2.6.8 वा तदायं; B
Dn1 D2-4.7 वै तदायं; T1 न वायं; T2 त्वयायं; T2 वा
त्वयायं; G1 वा त्वयायं; G2 वा न वायं; G2 न वा वयं (for
वा तदायं). — ^b) K2 B D (except D2.8) समागमे (B2
'तः). K2 सृञ्जयः; B2.5 'यैः (for सृञ्जय-). B2 कौरवसं-
जयानां. T1.2 G1.2 M महाहवे (T2 M1 'भयं; M2-4
परामवः) पाण्डवसंजयानां; T2 G2 महाहवे सृञ्जयपाण्डवानां.
— ^c) D2 T2 G येन; M1 यस्य (for यत्र). K2 T2 ईदृशीः
D1 M1 ईदृशी. S2 K1 [S]यं (for सृं). — ^d) K1.2
कश्चित्. M2.4 सोमि- (for सोऽद्य). Dn1 Dn1 D1.2.7
दुरात्मा (for समेत्य). D2 कश्चित्त्वयाद्य स निहतः समेत्य.

42 ^a) K1.2 कश्चित्; D2 कश्चित्. K4 स मन्दबुद्धे-
— ^b) D2 गांजीवमुक्तैः. — ^c) K2 प्रकृतं; K2 D2 S
प्रविद्धं; B2.8 निकूलं (for प्रकृतं). S त्वया (for युधि).
K1 सव्यसाचि; B2 'साचिना; G2 'साची.

43 V1 om. 43^a-44^b. — ^a) D4 यत्तत्; T2 यत्तत्;
G2 यत्तु (for यत्तत्). G2 त्वया (for मया). D2 वाण-
समाचितेन; G2 'समर्पितेन (as in text). Dn1 D1.5
यत्तन्मया कर्णसमर्पितेन. — ^b) G2 ध्यातो (for ध्यातो).
D2 [S]वि; T1 हि (for ऽसि). K4 D2.4 वीरः. — ^c) D2
त्वन्मे (for तन्मे). D1 om. (hapl.) from कश्चित् (in
43^a) up to 44^b. K1.2 कश्चित्. K2 शमोघमद्य; Dn1
D2 अमोघमद्ये. — T2 G1.2 om. 43^a. — ^d) K1.2 B1.5
Dn1 D2-7 T1.2 M2-4 ध्यातं (for ध्यातं).

44 V1 om. 44^a; D1 om. 44^a (of. v. l. 43).

नवेक्षते कर्णसमाश्रयेण ।
कच्चित्त्वया सोऽद्य समाश्रयोऽस्य
भग्नः पराक्रम्य सुयोधनस्य ॥ ४४
यो नः पुरा पण्डितिलानवोच-
त्समामाच्ये पार्थिवानां समक्षम् ।
स दुर्मतिः कच्चिदुपेत्य संख्ये
त्वया हतः सतपुत्रोऽत्यमर्षी ॥ ४५

यः सतपुत्रः प्रहसन्दुरात्मा
पुराब्रवीन्निर्जितां सौवलेन ।
स्वयं प्रसहानय याज्ञसेनी-
मपीह कच्चित्स हतस्त्वयाद्य ॥ ४६
यः शस्त्रमृच्छ्रेष्ठतमं पृथिव्यां
पितामहं व्याक्षिपदल्पचेताः ।

C. 8. 3254
B. 8. 86. 48
K. 8. 89. 51

— " T₁ G तु (for स). K₁ मयोधनो (sio) (for सुयो). — " B₁-s Dn₁ D₂-4.7 उदीक्षते; B₂ निरीक्षते; D₂ D₃ आवेक्षते; T₁ विधक्षयेत्; T₂ G M दिधक्षते; G₀ अवेक्षते (for 'क्षते). — D₂ T₁ om. 44°. — " K₁ कच्चित्. T₂ स्वमासाद्य (for त्वया सोऽद्य). T₁ G₁ M [S]स्य (for स्य). S (T₁ om.) [S]द्य (for स्य).

45 " S₁ K₂ शंसला; K₁ शंसतिलान्; K₂ संडः; B₂ शल्यं; D₂ पंड (for पण्ड). D₂ यो दुष्टवाक्यनिलो अवोचत् (sio); T₁ यो नः पराशंसति वै परामर्षं; T₂ यो नः पुरा शंसति लोभमोहात्; T₂ G₁ M यो नः (M₁ योगः) पराशंसति लोभदोषात् (M 'वं); G₂ यो नः परां शंसति लोहदोषात्. — T₁ G₂ om. 45°. — " K₂ V₁ B D S (T₁ G₂ om.) कौरवाणां (for पार्थिवानां). D₂ G₀ समक्षम् (as in text). — " B₂ Dn₁ D₂ T₂ G सुदुर्मतिः (G₂ 'ति); D₂ स दुर्मदः (for स दुर्मतिः). K₁ कच्चित्. Dn₁ G₂ M संखे; T₂ G₂ संखे (for संख्ये). — " S₁ V₁ D₂ Dn₁ D₂ 2.2-7 G₁ 2 ह्य (V₁ [S]म्य; G₂ [S]ति)मर्षी (D₂ 'र्व); K₁ म्यमहीत्; M₁ [S]मर्षयः (for स्यमर्षी).

46 " B₂ प्रसहन् (for प्रहसन्). — " V₁ D₂ निर्जितं. — " D₂ D₂ 2.2 प्रसहानय; D₂ ससहानयद्. — " K₁ कच्चित्. K₂ D₂ D₂ 2.2 निहतस् (for स ह). D₂ कच्चिहतः सतपुत्रस्त्वयाद्य. — For 46, S subst.:

655* यः प्राहिणोत्सुतपुत्रो दुरात्मा
कृष्णां जितां सौवलेनानयेति ।
स मन्वदुद्धिर्निहतः प्रसह्य
वैकर्तनस्त्वद्य कच्चिन्महात्मन् ।

[(L. 1) T₂ G₁ 2 यद् (for यः). G₂ om. दुरात्मा.
— (L. 2) T₁ M₁ 2.2 सौवलेनानयेति; T₂ G सौवलेनानयेति.
— (L. 4) M₂ महात्मा. T₁ M₂ 2.2 वैकर्तनो हीनदुद्धिर्निहात्मा.]
T₁ G cont.:

656* अनवाप्यां प्राप्नुमिच्छन्नचित्तं
शिष्युर्यथा चन्द्रमसं ग्रहीतुम् ।
स पापात्मा स तु नो विद्विषाणः
कच्चिर्कर्णो निहतो वा त्वया धिक् ।

अस्मिन्संप्राप्ते सीमरूपे त्वयाद्य [5]
मृतं तु भग्नं सतपुत्रस्य पार्थ ।
कच्चित्पापं वचनं धृतकाले
यथाप्यसौ समितौ वासुदेवम् ।
तदोक्तवान्पुरुषं सोऽतिकामस्य
हितं चरन्त्यः सततं कुरुणात् । [10]
कच्चित्स कर्णो निहतोऽद्य संखे
यो धार्तराष्ट्रं परिपालयन्नये ।
युक्ः सदा शोषयन्मामकं बलं
स पाञ्चालान्केकयांश्चैव सर्वान् ।
क्षियं दिदिस्सन्धातैराष्ट्रीं स कर्णः [15]
कच्चिन्मह्यं प्रत्यवधीस्त्वमद्य ।
अयो मासाद्य सगालाश्च गृध्रा
हतस्य मांसान्युद्धरन्ति स कायात् ।

[(L. 1) G₁ अर्चितां. — (L. 2) G₁ 2.2 मृतं. — (L. 3) G₁ सु- (for the first स). — (L. 4) G₁ [जा]सीत् (for धिक्). — (L. 6) G₁ वृत्तं. — (L. 8) T₁ वासुदेवे. — (L. 9) T₁ G₁ तदोक्तवान्पुरुषं. — (L. 10) T₁ हितं इत्या आहितं वै कुरुणां. — (L. 11) T₁ G₁ संख्ये (for संखे). — (L. 15) T₂ इच्छन्; G₁ दितन् (for दिदिस्सन्). T₁ G₁ धार्तराष्ट्रस्य (for 'राष्ट्रीं स). — (L. 16) T₁ G₁ वेगं (for महां). — (L. 17) T₁ इत्यस्यस्यसगालाश्च गृध्रा; G₁ अयोस्य कंका-
शसगालाश्च गृध्रा. — (L. 18) T₁ हतस्य मांसान्युद्धरन्ति शरीरात्.]

47 " T₁ G₁ यद् (for यः). S K₁ 2.2 M₁ 2 शस्त्र-
मृच्छ्रेष्ठतमः (K₁ 'मतः); B₂ D₂ 2.2 S 'जिच्छ्रे (B₂ 'विच्छ्रे;
D₂ 2.2 'धृच्छ्रे)ष्ठतमः. — " S (except M₁) चा (T₂ G₂
त्वा)क्षिपद् (for व्याक्षि). B₂ अल्पदुद्धिः (for 'चेताः). K₂
पितासमक्षमक्षिपदल्पचेताः (sio). — " K₁ 2 D₂ स कच्चित्;
B₂ कदाचित् (for स कच्चित्). — " B₂ D₂ D₂ 2.2 आधिर-
थिद्; D₂ सतपुत्रो; T₂ G₁ 2 [S]यातिरथिद् (for स्याधि).
K₂ B₁ 2.2 D (except D₂ 2) T₁ 2 महात्मन् (B₁ 2 D₂
T₁ 2 'त्मा) (for दुरात्मा). — After 47, S ins.:

657* यत्तत्त्वया संश्रुतं मे किरीटि-
न्समामाच्ये द्वैरयेनेह भूयः ।
अहं कर्णं सूदयिष्ये सपुत्रं
तत्कर्म कृत्वा हानुणोऽसि कच्चित् ।

C. ६. ३३५
B. ६. ६६. ४६
K. ६. ६६. ५१

संख्यायमानोऽर्धरथः स कच्चि-
त्त्वया हतोऽद्याधिरथिर्दुरात्मा ॥ ४७
अमर्षणं निकृतिसमीरणेरितं

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

४७

संजय उवाच ।
तद्धर्मशीलस्य वचो निशम्य
राज्ञः क्रुद्धस्याधिरथौ महात्मा ।

उवाच दुर्धर्मदीनसत्त्वं
युधिष्ठिरं जिष्णुरनन्तवीर्यः ॥ १
संशप्तकैर्युध्यमानस्य मेऽद्य

[(L. 1) G₁ M₁ तदा (for त्वया). M₁ संवृत्तिरु. — (L. 4) T₁ G₁ [अ]य (for हि).]

48 *) S K₁ अमर्षणं वै; K₁ V₁ B (except B₁) D अमर्षणं; T₁ G₁ M₁ पार्थि; T₁ G₁ रोषानलं; M₁ अमर्षवत् (for अमर्षणं). D₁ निःकृतिमीरितं रणे (for निकृतिसमीरणेरितं). — *) K₁ B D (except D₁) स्थितं (for अतः). K₁ L₁ V₁ D₁ इदं (for इमं). S हृदा घृतं शूलमिदं (T₁ M₁ शूलमिमं; T₁ कालमिमं) सदा मम (T₁ G₁ दानव). — *) T₁ समोर्धं माप्यय (sic) (for समेत्य पापधीरु). K₁ B (except B₁) D₁ D₁ D₁ L₁ ३-३.१ कर्ण; D₁ पाप; T₁ संयुगाद्; T₁ G₁ मंदधीरु; M₁ ३ मावधीरु (M₁ इ); M₁ ३ मा तपीरु (for पापधीरु). — *) S K₁ प्रशमयतेष; K₁ प्रशमयेष; B₁ प्रशमयामय (sic); D₁ प्रशमयतेष; D₁ स्वयय समाय; D₁ प्रशमयायय (sic); T₁ प्रशममपोष (for प्रशमय मेऽद्य). Some MSS. फाल्गुन; K₁ फल्गुन; D₁ फाल्गुन. — After 48; N-ins.:

658* प्रवीहि मे दुर्लभमेतदद्य

कथं त्वया निहतः सुतपुत्रः ।

अनुष्याये त्वां सततं प्रवीर

वृत्रे हतेऽसौ भगवानिबेन्द्रः ।

[(L. 1) S K₁ ३.३ प्रवीहि; D₁ वदाशु (for प्रवीहि). D₁ वदाशुने दुरवमवीजिष्णो (sic). — (L. 2) S K₁ ३.३ V₁ D₁ ३ प्रियं कथं ते (D₁ om. ते) (for कथं त्वया). — (L. 3) S K₁ ३.३ add हि after सततं. D₁ प्रवीर. — (L. 4) S K₁ ३.३ वृत्रे (S₁ वृत्र) हते स. S K V₁ D₁ D₁ ३ इन्द्र. D₁ ३ वृत्रे हते देवयुर्वर्येन्द्रः (D₁ इन्द्र).]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₁ K₁ ३.३ द्वितीय (K₁ 'ये') युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ M₁ युधिष्ठिरवाक्यं; T₁ कर्णवधप्रश्नः. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ ४७; B₁ ६६; B₁ ५६; B₁ ६८; D₁ ७७; D₁ ६७; T₁ ७४; T₁ M ७३.

४७

1 *) B₁ ३.३ D₁ ३.३ तद्धर्मराजस्य; T₁ स धर्मशीलस्य. — *) B₁ transp. राज्ञः and क्रुद्धस्य. S [आ]धिरथो; K₁ B D₁ D₁ D₁ ३.३ T₁ [अ]तिरथो (B₁ 'थे'); V₁ D₁ T₁ ३ G M [आ]धि (T₁ ३ G M₁ 'ति') रथेर् (for 'रथौ'). — *) K₁ दुर्वर्षम्; D₁ D₁ T₁ ३ G₁ ३ दुर्मर्षम् (for दुर्धर्मम्). B₁ ३ अली (B₁ 'ही') नसत्त्वं; D₁ D₁ S अदीनसत्त्वो (for 'सत्त्वं'). — *) K₁ M₁ अनंतवीर्यं (M₁ 'र्यं'). — After 1, S ins.:

659* व्रणेण हतं पार्थ कर्णो विदित्वा

भिन्नां नावमिवात्यगाधे कुरुणाम् ।

संमुद्यमानान्धार्तराष्ट्रान्विदित्वा

निरुत्साहांश्च विजये परेषाम् ।

सोदर्यवत्त्वरितोऽमितौजा

[६]

उत्तारयिष्यन्धतराष्ट्रस्य पुत्रान् ।

रणे रथेनाधिरथिर्महात्मा

ततो हि मां त्वरितः सोऽन्यथावत् ।

[(L. 1) M₁ व्रणेणहतं. — (L. 2) T₁ [आ]ह्वे (for [अ] त्वगाधे). — (L. 3) T₁ स मुद्यमानान्; G₁ संनवेमां. — (L. 4) T₁ [अ]पि जये; M₁ विजये वै (for विजये). — (L. 5) M₁ सौदर्यवत्. T₁ संत्वरितो (for त्वरितो). T₁ G₁ ३ [स]धामितौजा; M₁ ३ सोमि. — (L. 6) T₁ M धृतराष्ट्रपुत्रान्; G₁ धार्तराष्ट्रस्य पुत्रान्. — (L. 7) T₁ G₁ रणो रथो. T G [अ]तिरथिर्; M₁ ३ [आ]धिरथेर्. — (L. 8) T₁ मत्वा; T₁ सीमं; M₁ ३ हि मा (for हि मां).]

2 Before 2, N ins. अर्जुन उवाच. — *) Some MSS. संसप्तकैर्. G₁ युध्यमानं समेत्य (for 'मानस्य मेऽद्य'). — *) K₁ सेनाप्रयायी; V₁ सैन्याप्रयायी. S₁ B₁ D₁ D₁ ३.३ कुरुसैन्येषु राजन्; B₁ ३ D₁ ३ 'सैन्यराजः' (D₁ 'जा'; D₁ 'जः'); B₁ T₁ 'सैन्यराजन्'; D₁ D₁ ३ पुरुषोत्तमस्य. — *) K₁ ३ वगमान्; V₁ D₁ स्वगमन्; B₁ स्वगणान्; D₁ ३

सेनाप्रयायी कुरुसैन्यस्य राजन् ।
आशीविषाभान्खगमान्प्रमुञ्च-
न्द्रौणिः पुरस्तात्सहसा व्यतिष्ठत् ॥ २

खगमान्; G^a ख^a (as in text). V₁ D₈ अमुंचन्; D₈₁ D_{1.3.6.3} T_{1.2} G₂ विमुंचन्; T₃ G_{1.3} विप्रमुंचन् (for प्र). — ^a) K₁ V₁ B_{1.4.5} D₈₁ D_{2.4.7} M [अ]म्य (D₈₁ 'ख')-
तिष्ठत्; D_{2.6} T_{1.3} G [अ]म्य (T₁ G₂ 'ख')तिष्ठत्; T₃ [अ]म्य-
गच्छत् (for व्यतिष्ठत्).

3 ^a) K₈ V₁ B_{1.4.5} D₈₁ D_{2.4.7} मेघर्वं (for 'निमं').
K₈ ममेदस्; K₄ B_{1.5} D₈₁ D_{2.4.7} ममैव; B₁ मयैव; B₂
समेत्य (for ममेमम्). B₃ D₈₁ D_{1.5} दृष्ट्वा रथं मे परमप्रमेयम्;
D₈ दृष्ट्वैव तं चातिरथं रथस्थम्; D₈ दृष्ट्वा रथं मेघसमाननादस्-
— ^b) Ś₂ अमुष्टसेना. K_{2.4} B_{1.4.5} D₈₁ D_{2.4.7} समस्तसे-
नाव (B_{1.4.5} 'ना च')रणे; V₁ आमुच्य सेनावरणे; B₂ चाथस्तसेना
च रणे (sio) (for अम्बुष्टसेना मरणे). K₁ स रणे; B₃ D₈₁ D_{1.5}
च रणे (for मरणे). K₈ B_{1.2.4} D₈₁ D_{2.4.7} [S]म्यतिष्ठत्
(for व्यति). D₈ अंबुष्टसेनामभिपत्य तूर्णं; D₈ आवर्तया-
मास मम व्यतिष्ठत्. — ^d) D₈ अम्बुगमं (for अगमं).
— For 3, S subst.:

660* स मे दृष्ट्वा शूरतमो ध्वजाग्रं
समादिशद्वयसंधाननेकात् ।
तेषामहं पञ्चशलाशिद्वल
आसादयं द्रोणपुत्रं नदन्तम् ।

[(L. 1) T₁ समेल; M₈ स मां (for स मे). T₂ ध्वजाग्रं.
— (L. 2) T₂ M₈ समादिशद्. — (L. 3) T₂ G₂ M_{1.2.4}
पंचशतं.]

S cont.:

661* स द्रोणपुत्रः सदृशं महात्मा
मामप्यरौत्सीत्तदनीकमध्ये ।
किरिण्यारौघान्बहुरूपांस्त्रिभिर्ना-
भिर्ना गतः शुक्र इवातिवर्षन् ।
स मे शरान्सर्वतः कङ्कपन्ना-
नवासजहै पृथिवीप्रकाशान् ।
निवार्य तूर्णं परमाजिमध्ये
ततो हि मां बाणगणैः समर्पयत् ।
आकर्षणं वापि विकृत्य मुक्तं
न दृश्यते तस्य महारथस्य ।

[5]

[10]

[T₂ M₁ om. line 1. — (L. 1) T₁ मुच्यं; G₂ मुच्यं;
M_{1.4} स मुहन् (for सदृशं). — (L. 2) M₁ स मालरौत्सीत्;
M_{1.4} समेलारौ (for मामप्यरौ). T₁ यद् (for तद्). T₂
समापवेगेन समेल रौत्सीद्. — T₂ reads line 3 twice.
— (L. 3) T₂ (second time) किन्तिकोपाद् (for किरिण्यारौघान्).
T₂ (first time) अनीकमध्येकिरिण्यारौघान्. — (L. 4) T₁ G₂

दृष्ट्वा रथं मेघनिभं ममेम-
मम्बुष्टसेना मरणे व्यतिष्ठत् ।
तेषामहं पञ्च शतानि हत्वा

C. 8. 3399
B. 8. 67. 3
K. 8. 70. subst.

वित्रांगदः; T₂ G_{1.3} स्वासीगतः. M₃ शक्र (for शुक्र). T₁
इवाभ्ययान्मां; T₂ 'वतिवर्ष'; T₃ G₂ 'म्यवर्ष'; G₂ 'मिवर्षन्-
— (L. 5) M_{2.4} मच्छरान् (for मे श). T₂ वर्षतः (for
सर्वतः). — (L. 6) T₁ G_{1.3} सुवाजितान्वै; T₂ अपास्य
तान्वै. T₂ पृथिवीप्रकाशाद्; M₁ 'प्रकाशः. — (L. 7)
T₂ G₂ तूर्णं; G₂ तूर्णी (for तूर्णं). — (L. 8) T₂ G_{2.3}
ततोपि. G₁ समर्पयत्. — (L. 9) T₁ G₂ अमर्षणं (for
आक). T₁ विकर्षणं वा (for विकृत्य मुक्तं). — (L. 10) T₁
तत्र (for तस्य).]

— After the above, S ins. 663* (T_{1.2} G₁ M
repeating it after 4). On the other hand, N ins.
after 3:

662* स मां समासाद्य नरेन्द्र यत्तः

समभ्ययास्तिह हव द्विपेन्द्रः ।

अकार्षीच्च रथिनामुज्जिहीर्षां

महाराज वध्यतां कौरवाणाम् ।

ततो रणे भारत दुष्प्रकम्प्य

[5]

आचार्यपुत्रः प्रवरः कुरुणाम् ।

मामर्दयामास शितैः पृथक्कै-

र्जनादेन चैव विषाभिकल्पैः ।

अष्टौ गवामष्टशतानि बाणा-

न्मया प्रयुक्तस्य बहन्ति तस्य ।

[10]

तांस्तेन मुक्तानहमस्य बाणै-

र्व्यनाशयं वायुरिवाभ्रजालम् ।

[(L. 1) Ś K_{1.2} नरेन्द्र यत्ततः; K₈ महद्रपुत्रं. — (L. 2) B₃
द्विजेंद्रः. B₃ समभ्युपेतः समरे द्विजेंद्रः. — (L. 3) Ś₂ अकार्षीच्च; K₁
अकार्षीच्च; K₄ आकार्षीच्च; B₃ अकार्षीद्. D₈ om. च. B₂
उज्जिहीर्षयन्; D₈₁ 'हीर्षो'; D₈ 'हीर्व' (for 'हीर्षो'). — (L. 4)
D₈ मया राजन्. Ś K₂ विध्यतां; K₁ विध्यता; D₈₁ D_{1.5}
वुध्यतां; D₈ मध्य' (for वध्य'). Ś₁ D₂ कौरवेण. — Ś K_{1.3}
D₈ om. lines 5-8. — (L. 5) B_{2.3} D₈₁ D_{2.4.7} दुष्प्रकम्प-
— (L. 6) D₈₁ D₈₁ D₁ आचार्यः (D₈₁ 'ई') पुत्रः. B₂
कुरव (for प्रवरः). — (L. 8) D₈ चैव. B₁ D₈₁ विषाभिकल्पैः.
— (L. 9) Ś K_{2.4} V₁ D₈ शतानि; Ś₂ (sup. lin.) K₁
B₂ रथानि (for गवान्). Ś K D₈ अष्टगवानि; V₁ 'पराणि (for
'शतानि). B₂ D₈₁ D_{1.5} यान् (B₂ 'न्य')स्य चाष्टौ शकटानि बाणान्;
D₈ अष्टगवानास्पृष्टगवानि वा' (sio); D₈ (marg.) अष्टौ वाहां
स्पृष्टगवानि बाणान् (sio). Co cites यान्, अस्य, and बाणान्.
— (L. 10) D₈₁ reads from प्रयुक्तस्य in line 10 up to the
end of line 12 on marg. B₃ प्रयुक्तस्य; D₈₁ प्रयुक्तस्य (sio);

C. 8. 3259 *
B. 8. 67. 3
K. 8. 70. subst.

ततो द्रौणिमगमं पार्थिवाग्र्य ॥ ३
ततोऽपरान्वाणसंधाननेका-
नाकर्णपूर्णयतविप्रमुक्तान् ।
ससर्ज शिक्षास्त्रवलप्रयत्नै-
स्तथा यथा प्रावृषि कालमेघः ॥ ४
नैवाददानं न च संदधानं

D1.5 प्रवृद्धं (D1.5 "इ"स्य (sic). — (L. 11) K1 तात्तेन. Ds
युक्तान् (for युक्तान्). B1 D1 D1.5.5 अग्र्यवाणैर्. — (L. 12)
S K1.5.5 V1 B1 D1 D1.5.5 व्यध्वंसयं (K1 "यन्");
K1 D1 विध्वंसयन्; B1.5 व्यध्वंसयत् (for व्यनाशयं). K1.5
D1 वायुर्. S K1.5 अग्रमालां; K1 V1 D1 D1.5 "माला"; D1
"माला (for "जालम्).]
4 " D1 जय (for ततो). T1 वरान् (for Sp").
D1 D1 S बाणगणान्; D1 "मणीन्. D1 om. अनेकान्.
— 5) V1 B1.5 D1 D1.5.5 विप्रमुक्तान्; B1 "मुक्ता. — 6)
B1 सशस्त्र (for ससर्ज). K1 शिक्षास्त्रा; K1 सिक्षास्त्र (sic);
S क्षीप्रास्त्र (for शिक्षास्त्र). D1 T1.5 G M चलेन वीरस्
(D1 राजस्; M1 यातस्); T1 बलप्रवाहांस (for "प्रयत्नैस्).
— 7) K1 lacuna. D1 om. तथा. D1.5 T1 यथा तथा
(by transp.); D1 तथा जयः; T1 G1.5 सोया (G1 "यं) यथा.
M1 om. यथा. K1 om. प्रावृषि. S1 प्रावृष-; T1 G1 विसृजन्ति
(G1 "जन्); T1.5 G1 निस्सर्वन्ति; G1 सर्वन्ति; M वि(M1 प्र)स्रवन्ति
(for प्रावृषि). K1 कालमेघैः; K1 "मेघ; B1.5 "मेघाः; T1 G1 M
उग्रमेघाः (T1 G1 "वात्); G1 उग्रमेघाः (sic); G1 उग्रमेघः;
Ca कालमेघः (as in text). — After 4, T1 G1 read
6-9.

5 " D1 नैव (for नैव). S K1.5.5 [आ]दधानं; B1
[अ]दधानं (for [आ]द). — 6) K1 न जानीमहे; D1 न जानीते
रणे (for जानीमहे). B1 कतशेखरीहः (sic). — 7) D1
वामेन वा वामतरेण वापि. — 8) B1 D1 D1.5.5 पर्यवर्तत;
D1 पर्यवर्तनः; D1 महारथः; D1 प०* वत् (for पर्यवर्तत्).
— For 5, S (T1.5 G1 M ins. for the first time after
661*) subst.:

663* न संदधानः कुत आदधानो
न व्याक्षिपन्नाविकर्षन्विमुञ्चन् ।
सम्येन वा यदि वा दक्षिणेन
न ज्ञायते कतरेणास्यतीति ।

[T1 (both times) G1 om. lines 1-2. — (L. 1) M
(both times) संदधानं (for "धानः). T1 G1 (both first
time) आदधानो; M (both times) "दानं (for "धानो).
— (L. 2) T1 (first time).5 G1 (both times).5

जानीमहे कतरेणास्यतीति ।
वामेन वा यदि वा दक्षिणेन
स द्रोणपुत्रः समरे पर्यवर्तत् ॥ ५
अविध्यन्मां पञ्चभिर्द्रोणपुत्रः
शितैः शरैः पञ्चभिर्वासुदेवम् ।
अहं तु तं त्रिंशता वज्रकल्पैः

न विकर्षन् (for नावि"). T1 G1 न मुञ्चन् (for विमुञ्चन्).
M (both times) वि(M1 व्य-; M1 न वि)जानीमः कतरेणास्य-
तीति. — (L. 3) T1 G1 वास्य (for the second वा).
— (L. 4) M1.5 (both second time) शास्यते; M1
(both times) ध्यायते (for शा"). T1 (T1.5 both first
time) G1 का(T1.5 [both second time] क)रणेन; M1-5
(all second time) तात करेण (for कतरेण).]

S cont.:

664* आचार्यवत्समरे पर्यवर्त-

न्महच्चित्रं दृश्यते सर्वतः स्म ।

दृष्टिर्विषं चासुकरं परेषां

सर्वा दिशः पूरयानं शरौवैः ।

अलातचक्रप्रतिमं महात्मनः

[5]

सदा नतं कार्मुकं ब्रह्मबन्धोः ।

[Before line 1, M1 reads line 2 repeating
it in its proper place. — (L. 1) T1 पर्यवर्तत; M1
"वर्तत (for "वर्तन्). — (L. 2) T1 G1.5 दर्शयन्; M1
(first time) दृष्टे and (second time) चरतः (for
दृश्यते). M1 (both times) हि (for स्म). T1 G1 महच्चित्रं
सर्वतोदर्शयत्सः. — (L. 3) T1 G1 M1 दृष्टी; M1-5 दृष्टि. M1
चासुकरं (for "करं). — (L. 6) M1-5 कार्मुकं.]

On the other hand, N ins. after 5:

665* तस्याततं मण्डलमेव सज्यं

प्रदृश्यते कार्मुकं द्रोणसूनुः ।

[(L. 1) D1 तस्याततं. Cc cites मण्डलम् (as above).
B1.5 D1 सज्यं (for सज्यं). — (L. 2) K1 प्रदृश्येत; K1
प्रदृश्यते. S1 द्रोणसूनुः; D1 "सुनो; D1 देवसूनुः.]

6 T1 G1 read 6-9 after 4. — 7) S1 अविध्यन्; K1
अविध्यं; K1 B (except B1) D1 D1.5.5 सोविध्यन्;
T1 आविध्य; M1 आविध्यन्. S K1.5 D1 मा; T1 G1 मानं
(for मां). — 8) K1 om. शरैः. — 9) K1 V1 B1.5.5
D1 D1.5.5 हि (for तु). D1.5 त्रिंशता; D1 दंशितो.
D1 कालकल्पैः (for वज्र). — 10) V1 B1.5 समा (V1 B1
"म"पर्यं; D1 "दंयन्; D1 "व्यं (for "दंयं). D1 समादंयं
निशितैर्वज्रतुल्यैः. — For 6, S subst.:

समार्दयं निमिषस्यान्तरेण ॥ ६

स विश्वरन्ध्रधिरं सर्वगात्रै

रथानीकं स्रतस्रनोर्विवेश ।

मयाभिभूतः सैनिकानां प्रवर्हा-

नसावपश्यन्धुधरेण प्रदिग्धान् ॥ ७

ततोऽभिभूतं युधि वीक्ष्य सैन्यं

विध्वस्तयोधं द्रुतवाजिनागम् ।

पञ्चाशता रथमुख्यैः समेतः

कर्णस्त्वरन्मामुपायात्प्रमाथी ॥ ८

तान्स्रदयित्वाहमपास्य कर्ण

द्रष्टुं भवन्तं त्वरयाभियातः ।

सर्वे पाञ्चाला द्युद्धिजन्ते स्म कर्णा-

द्रन्धाद्भावः केसरिणो यथैव ॥ ९

महाक्षपसेव मुखं प्रपन्नाः

प्रमदकाः कर्णमभि द्रवन्ति ।

मृत्योरास्यं व्यात्तमिवान्वपद्य-

C. 8. 2370
B. 8. 67. 14
K. 8. 70. 16

666* अभ्यग्नं वाणैस्तमहं सुधारे-

निमेषमात्रेण सुवर्णपुङ्खैः ।

[(L. 1) M अभ्यग्नन्. G1 अविध्यं (for तमहं). T3 G3 सुधारेद्. G2 वाणेरविध्यं महासुधारेद्.]

— After 6, N ins.:

667* क्षणाच्छावित्समरूपो बभूव

समार्दितो मद्विद्युद्वैः पृथक्कैः ।

[(L. 1) D21 D1.5.6 क्षणेन. K4 आवित्समरूपो; B4 स्तावि; D4 आवित्समरूपो; D5 संवित्समरूपो (for आवि). Ca oites आविद्. D5 क्षणेन राजन्ययितोत्तरूपः. — (L. 2) S1 K2.4 समार्दितो; S2 समार्दित; V1 D1.2.5.8 सम (D5 'मा') पितो (for समार्दितो). S1 K3 मद्विद्युद्वैः; D2 मद्विद्युद्वैः (for 'सृष्टै'). K1 पृथक्कै (sic); K2.4 पृथक्कैः (K4 'कै:'); D5 प्रपत्तैः.]

7 *) D1 विश्वरन्ध्रधिरं (for 'रन्ध्रधिरं'). K2 सर्वगात्रैः; B5 D5 सर्वगात्रे. — *) S2 रथानीकं; B5 'नीके. K3 सुवर्णपुङ्खो (for 'सुनोर्'). — *) K3 V1 B D [अ]भिभूतान्. K4 B5 D5 प्रवर्हान्. — *) S2 K2.4 D21 D1.5.6 असावपश्यद्; K1.8 B1.2.4 D21 D2-4.7 असौ प्रपश्यन् (K1 'दु'); V1 स वै पश्यन्; B5 असौ प्रापश्यन्; D5 असौ पश्यद्. V1 B D (except D5) रुधिरप्रदिग्धान्. — For 7, S subst.:

668* स निर्विद्धो विश्वरन्ध्रोणुजो

रथानीकं चातिरथेर्विवेश ।

मयाभिभूतान्स्वरथप्रवर्हा-

नस्रं च पश्यन्धुधिरप्रदिग्धम् ।

[(L. 1) T1.2 G1 विरथो; G2 वीक्षन्; G3 विश्वरथ- (sic). — (L. 2) T3 M चा (M1 आ) चिरथेद्. — (L. 3) G2 [अ]भिभूतं. M1.8 सरथ-. — (L. 4) G1 असौ प्रपश्यन्; M1.8 असि च पश्यन्. T3 M2-4-प्रदिग्धः; G1-प्रदिग्धान्.]

8 *) K2 वीक्ष्य (for वीक्ष्य). — *) B (except B5) D21 D2.4.6.7 विप्रस्तयोधं; D1 विध्वस्तसैन्यो (sic); D5 विध्वस्तसैन्यं; G2 'स्तयूयं; M 'यौधं (for 'योधं'). D5 द्रुत- (for द्रुत). T G द्रुतनागायूथं (T2 'योधं; G2 'यौधं); M

*नाग (M4 'व')योगं. — *) D21 पंचशता. K3 समेताः; B (except B5) D (except D5) T1 समेत्य; G2 समेतः (sic); M2.8 समेतं (for समेतः). — *) T2.8 G3 om. माम्. S K2.4 D21 D2 उपायात्; B2 उपायामत्; D1.4 उपायान्; D5 उपायात्; S अभ्यपतत् (M1 'नृ'); Ca उपायात् (as in text).

9 *) K1 D5 तां. K3 D4 कर्ण. T3 तान्स्रदयित्वा स्थितिमाप्तवन्तं. — *) D21 D1 T2 G2 स्वरितो (for स्वरया). B2 [अ]भिजातः; D2 [अ]तिपातः; T1.8 G M [उ]प; T2 [अ]प. — *) M4 सर्वे. Some MSS. पंचालाः. B2 [अ]स्युद्धिजन्ते; D21 D1.5 द्युद्धिजन्ति; D21 द्युद्धिजन्ते. K1 T3 स; B5 च (for स). V1 B5 D21 D2.7 M1 कर्ण. — *) B2 D21 D7 इह्वा गावः; B4 गंधाद्धारः (sic); D21 D1.5 Ca गंध (D5 गंधं) द्विपाः; D5 मत्तान्वाजान्; T1.8 G M गं (M1 बं) धेन गावः (G1 'न गा:'); T2 मथेन गावः (for गन्धाद्धारः). S2 केसरिणो (sic); B1 केसरिणं; D21 D2.8 केसरिणं; Co 'रिणो (as in text). D21 यथैव च; G3 यथा वै. — After 9, sequence of st. 10-12 in N is as follows: 10^{ad}, App. I (No. 19), 12, 11^{ad}, 10^{ad}, 11^{ad}; that of st. 10-12 in S: 10^{ad}, 670*, 12^{ad}, 11^{ad}, 10^{ad}, 11^{ad}, 669*, 12^{ad}.

10 For sequence of st. 10-12, cf. v. l. 9. — *) S1 G2 महारथस्य; S2 K1 'रथस्य (sic) K3 कपस्य; V1 B1.2-3 D21 D21 D1.5-2.7 महर्षमस्य; B2 महोरगस्य; D2.6 T3 महा (D2 'म्या) विषस्य; T1 महर्षयस्य (sic); (for महाक्षपस्य). B2 [प]व (for [ह]व). D1.5 मुखं; Co मुखं (as in text). B2 प्रसन्नाः; G2 प्रपन्नाः. — *) S प्रमदकाः कर्णमुखं प्रपन्नाः. — *) K2 व्यात्तम्; B1 om.; D5 व्यक्तम् (for व्यात्तम्). D21 D2 M1.2.4 पृव (for इव). S1 D5 [अ]न्वपद्यत् (S1 'पद्य'); K3 प्रपद्य; V1 T3 G1.8 M [अ]नुपद्य (V1 'यन्'); B1.4 D21 D21 D1-3.7 [अ]न्यपद्यन् (D21 D2 'पद्य'); T1 [अ]नुपेय; T2 [अ]पुरय; G2 [अ]नुरूपं (for [अ]न्वपद्यन्). — *) S2 राजं; S सर्वे (for राजन्). — After

C. T. 3370
B. 6. 67. 14
K. 8. 70. 16

न्रमद्रकाः कर्णमासाद्य राजन् ॥ १०
आफाहि पश्याद्य युयुत्समानं
मां सूतपुत्रं च वृत्तौ जयाय ।
पद्साहस्रा भारत राजपुत्राः
स्वर्गाय लोकाय रथा निमग्नाः ॥ ११
समेत्याहं सूतपुत्रेण संख्ये
वृत्रेण वज्रीव नरेन्द्रमुख्य ।
योत्से भृशं भारत सूतपुत्र-

मस्मिन्संग्रामे यदि वै दृश्यतेऽद्य ॥ १२
कर्णं न चेदद्य निहन्मि राज-
न्सवान्धवं युध्यमानं प्रसह्य ।
प्रतिश्रुत्याकुर्वतां वै गतिर्या
कष्टां गच्छेयं तामहं राजसिंह ॥ १३
आमन्त्रये त्वां ब्रूहि जयं रणे मे
पुरा भीमं धार्तराष्ट्रा ग्रसन्ते ।
सौतिं हनिष्यामि नरेन्द्रसिंह
सैन्यं तथा शत्रुगणांश्च सर्वान् ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

10, N ins. a passage given in App. I, (No. 19),
while, S ins. after 10:

669* यास्यामि तांस्तारयिष्यन्बलौघा-

न्दिदृष्ट्वा भवान्स्वस्तिमान्पार्थ दृष्टः ।

11 For sequence of st. 10-12, cf. v. l. 9. — ^a)
B₁ D₃ युयुत्सुमानं; S (except G₁) 'स्समानौ (M₁ 'नो).
— ^b) S₁ मा (for मां). B₁ D₁ D_{1.5} सूतपुत्रस्य (for
'त्रं च). D₂ प्रवृत्तो (for च वृत्तौ). K₃ B₂ वृत्तो; V₁
D₃ M₁ वृत्तो; B_{1.1.5} D₁ D_{1.5} 7 रणे; B₃ T_{1.5} G
M₂₋₄ वृत्तौ (for वृत्तौ). S रणाय (for जयाय). — ^c) S
V₁ B₂ पद्म सहस्रा; D₁ D₁ (marg. as in text) बद्धा
इत्ता; D₃ पद्महस्ताः. K₁ om. from राजपुत्राः (in 11^a)
up to निमग्नाः (in 11^a). — ^d) T₂ गच्छति (for लोकाय).
K₃ यथा; V₁ रथे; B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.6.7} S रणे (for रथा).
— After 11, S ins.:

670* तानद्य यास्यामि रणाद्विमोक्तं

सर्वोत्तमा सूतपुत्रं च हन्तुम् ।

रथप्रवीरेण महाबलुभावं

द्विषस्तेन्यं निर्देहन्विस्मरेण ।

[(L. 1) T₂ G₃ M₁ तांस्तेभिः; G₃ तानस्य; M₄ तात्र च
(for तानय). T₂ तांस्त्वमियोत्स्यामि (for तानय यास्यामि).
— (L. 2) G₃ सूतपुत्रं. — M om. lines 3-4.]

12 For sequence of st. 10-12, cf. v. l. 9. — ^a)
B₂ समेत्याह. B₂ सूतपुत्रंश्च; D₁ D₁ 'त्रस्य. G₃ सखे. — ^b)
D₃ नरेन्द्रमुख्यं. — After 12^a, S ins.:

671* एवं गते किं च मयाद्य शक्यं

कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।

तथैव राजश्च सुयोधनस्य

ये चापि मां योद्धुकामाः समेताः ।

— ^a) B_{1.5} D₁ D_{3.4.6.7} योत्स्याम्यहं; B₁ योत्से हहं;
D₁ योत्से भृशं; T₁ G₃ M₂₋₄ ह (M₁ न ह) निष्ये तं; T_{1.3}
G_{1.3} M₁ हनिष्येहं (for योत्से भृशं). S K_{1.2.4} सूतपुत्रो.
— ^d) S K_{1.2.4} यस्मिन्; T₁ M तस्मिन्. T₂ reads यदि
मे twice (for यदि वै). T_{1.3} G M om. वै.

13 K₁ om. from 13^a up to तामहं (in 13^a). — ^a)
K₃ कर्णो. K₄ हि हन्मि (for निहन्मि). — ^b) G_{1.2} प्रगृह्य
(for प्रसह्य). — ^c) T₂ G₃ प्रतिश्रुत्या; Ca. o 'श्रुत्य (as in
text). B_{2.4.5} D₁ D₁₋₇ [अ]कुर्वतो वै; D₁ कुर्वतो
वै; T₂ [आ]गतानां (for [अ]कुर्वतां वै). M_{1.3} वा
(for वै). T_{1.3} G transp. वै and या. — ^d) K₃
कष्टं; K₄ कष्टां; D₁ D_{1.5} कष्टा; D₃ कस्तां (for कष्टां).
K₃ गच्छतां; B₁ यते; B_{2.4} D_{2.4.7} याता; D₁ यता; D₂
गहेयं (sic); T G_{1.3} M_{2.4} यायां; G₂ यातां (sic); M₁
यात्वाताम् (sic) (for गच्छेयं). K₃ om. ताम्.

14 ^a) V₁ D₂ त्वा; T₂ त्वद्य (for त्वां). B₂ D_{1.5.6}
S transp. जयं and रणे. — ^b) D_{2.6} S प्रसंति; Ca. o 'ते
(as in text). — ^c) T_{1.3} G M ततो; T₂ तान्वै; Ca. o
सौतिं (as in text). K₃ नरेन्द्रसिंहः; B₂ नरेन्द्रसैन्यं; D₁ G₃
'सिंहं; D₂ 'सत्यं. — ^d) D₂ T₂ G₁ सत्यं (for सैन्यं).
T_{1.3} G_{1.3} M यथा; G₂ युधा (for तथा). D₂ समेतान्
(for च सर्वान्).

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S₂
K₁ द्वितीय (K₁ 'ये) युद्धदिवसे. — Adhy. names: T₁ M₁
अर्जुनवाक्यं; T₂ कर्णवधप्रतिज्ञा. — Adhy. no. (figures,
words or both): S₂ 48; B₁ 67; B₂ 60; B₃ 69;
D₁ 78; D₂ 62; D₃ 86; T_{1.3} G 75; T₂ M 74.

४८

संजय उवाच ।

श्रुत्वा कर्णं कल्युर्गुदारवीर्यं

कुद्धः पार्थः फल्गुनस्यामितौजाः ।

धनंजयं वाक्यमुवाच चेदं

युधिष्ठिरः कर्णशरामितसः ॥ १

इदं यदि द्वैतवने ह्यवश्यः

C. 8. 3384
B. 8. 68. 5
K. 8. 71. 5

48

1 ईः वैशंपायन (for संजय). — " B₂ श्रुत्वा तु कर्णं.
K₄ [अ]हं कर्णम् (for कर्णं कल्यम्). ई K₄ V₁ कल्यम्;
K₁ कल्यम् (sic); K₈ B (except B₅) D Ca कल्यम्;
Co कल्यम् (as in text). K₈ पुराणवीर्यं; Ca उदार (as
in text). ई वैकर्तनं कुशलिनं निशम्य. — " Some
MSS. फाल्गुनस्य; G₂ फल्गुनं च. — " B₂ om. च. Dn₁
चेदं; T G_{1.2} M राजा; G₂ राजन् (for चेदं). — B₂
om. 1⁴. — " K₈ तसं (for तसः). — After 1, N
(except B₅) ins.:

672* विप्रद्रुता तात चमूस्त्वदीया
तिरस्कृता चाद्य यथा न साधु ।

[(L. 1) D₈ विप्रद्रुता. B₂ om. तात. Co oites तात.
D₁ चमू. B₂ विप्रद्रुता[:] सप्तपुत्रादयं वै. — (L. 2) B₂
तिरस्कृता. ई₁ K_{1.2.4} तथा (for यथा).]

K_{8.4} V₁ B_{1.2.4.5} D cont.: B₂ ins. after 1⁶:

673* भीतो भीमं खड्ग्य चायास्तथा त्वं
यन्नाशकः कर्णमयो निहन्तुम् ।
स्तेयं त्वया पार्थ कृतं पृथया
गर्भं समाविश्य यथा न साधु ।

[D₈ om. lines 1-2. B₂ reads line 1 after line 4.
— (L. 1) Ca oites भीतो भीमं (as above). K₄ चापास्
(for चायास्). K₈ हीनोसि भेदनिवेक्षस्तथा त्वं (sic); V₁ B_{2.3.5}
D_{1.2.3.5} हीनो भीमादनिवेक्षस्त (V₁ B₂ "वेव्यस्त"; B₂ "वेवास्त";
B₂ "विदात"; D₂ "ववास्त") (D₁ "या" त्वं. Ca oites
अनिषिद्धा. — (L. 2) D₁ D_{1.5} यन्नाशकः (for यन्नाशकः).
D₈ सप्तपुत्रं (for कर्णमयो). — After line 2, B_{2.3} D₁
D_{1.5.5} ins.:

674* रौद्रं रणे दुष्प्रतिवार्यवीर्यः

सौतिस्त्वया नाथ शक्यो निहन्तुम् ।

— D_{2.3} om. lines 3-4. — (L. 3) K₄ B₂ स्तेयस्; V₁ येयं;
B_{1.5} D₁ हेयस्; D_{2.3} लेहस्; D₄ हेहस् (sic); D₈ लेहं; Ca. o
स्तेयं (as above). K_{8.4} B_{1.5} D_{2.3} कृतः (for कृतं).
— (L. 4) D_{1.7} गर्भः. B₂ समावेद्य; Co "विद्य (as above).
D₈ तथा (for यथा). K₈ साधुः]

K_{8.4} V₁ B D₁ D_{1.2.4-7} cont.: ई K_{1.5} D₈ ins.
after 672*:

675* स्वत्वा रणे यदपायाः स भीमं

यन्नाशकः सप्तपुत्रं निहन्तुम् ।

[B₂ om. line 1. — (L. 1) ई K_{1.5} V₁ B₂ D₁
D_{1.5.5} यदपायाः स (D₈ स); K₄ V₁ यदपाया स; D₈ यं दयया
स (for यदपायाः स). — (L. 2) B₂ कर्णमयो (for सप्तपुत्रं).]
K₄ V₁ B_{2.4.5} D₁ D_{1.2.4-7} cont.: D₈ ins. after
line 2 of 673*:

676* यत्तद्वाक्यं द्वैतवने त्वयोक्तं

हन्ता कर्णमेकरथेन सखम् ।

स्वत्वा तं वै कथमद्यापयातः

कर्णाग्नीतो भीमसेनं विहाय ।

[D₁ reads from त्वयोक्तं in line 1 up to द्वैतवने in st.
2 twice. — (L. 2) K₄ V₁ B_{1.5} D₂ transp. हन्ता
and कर्णम्. K₄ B_{1.5} D₂ [अ]स्त्येकरथेन; V₁
[अ]हमेक (for एक). V₁ B_{1.5} D₁ D₁ (both
times). 2.5 पार्थ (for सखम्). — (L. 3) B₂ om. तं. B₂
om. वै. V₁ तु तं; D₁ D₁ (both times). 5 तत्त्वं; D₂
तद्वै (for तं वै). D₁ D₁ (both times). 5 कर्णम् (for
कथम्). V₁ ३३यातः; D₂ [अ]नुयातः; Co [अ]प (as
above). D₈ व्यक्ताव्यक्तं कथमद्य पार्थ.]

Finally, S ins. after 1:

677* इमां च वसतिं प्राप्नो भयात्कर्णेन बाधितः ।

अहं त्वं भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।

चासुदेवेन सहिता वयं कर्णेन निर्जिताः ।

पुनरेव वनं प्राप्य तपश्चर्यां चरामहे ।

अथ वा धार्तराष्ट्राणां परिचर्यां चरामहे । [5]

इत्येवमुक्त्वा भीमस्तुं रोषात्संरक्तलोचनः ।

अश्ववीर्यपुनरेवात्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ।

[(L. 1) T₂ हिता; T₂ G₂ प्राप्ता (for प्राप्ता). T_{2.3} G_{1.5}
बाधिताः; G₂ पीडिताः. — (L. 2) M₂ पाण्डव. — (L. 4) T₁
प्रकुर्वेहि; T₂ G_{2.5} च कुर्वेहि (for चरामहे). — G₂ om.
(hapl.) line 5. — (L. 5) T₂ G₂ धार्तराष्ट्र. —
(L. 7) M_{2.4} [अ]थ (for [अ]त्र).]

2 D₁ reads इदं यदि द्वैतवने twice (cf. v. 1.1). — " D₂
सखं; G₁ एवं (for यदि). K₈ श्वैतवने (sic). M

C. 8. 328A
B. 8. 69. 5
K. 8. 71. 5

कर्णं योद्धुं न प्रसहे नृपेति ।
वयं तदा प्राप्तकालानि सर्वे
वृत्तान्युपैष्याम तदैव पार्थ ॥ २
मयि प्रतिश्रुत्य वधं हि तस्य
बलस्य चास्य तथैव वीर ।
आनीय नः शत्रुमध्यं स कसा-

त्समुत्क्षिप्य स्थण्डिले प्रत्यर्पिष्ठाः ॥ ३
अन्वाशिष्म वयमर्जुन त्वयि
यियासवो बहु कल्याणमिष्टम् ।
तन्नः सर्वं विफलं राजपुत्र
फलार्थिनां निचुल इवातिपुष्पः ॥ ४
प्रच्छादितं वडिशमिवामिषेण

द्वैतवनेषु सूतं (for 'ने ह्यवेक्ष्यः'). Ks ह्यवेक्ष्यः; V1 D2.8 ह्यवेक्ष्यः; B (except Bs) Dn1 D2.7 [S] ज्यवेक्ष्यः; D2 [S] ज्यवेक्ष्यः; D2 विवेक्ष्यः; T1 G2 ननु (G2 'तु'कं); T2 ह्यवेक्ष्यः; T2 G1.8 तु सूतं (for ह्यवेक्ष्यः). — १) T1.2 G2 M कर्णेन (M2 'र्णं च') योद्धुं; T2 G1.8 कर्णं नियोद्धुं (for कर्णं योद्धुं). S2 K1.4 प्रसेहे; Ks B1.2.4 D प्रसाक्ष्ये; V1 प्रसाक्ष्ये; B2.5 प्रसाक्ष्ये; T2.8 G सहे (for प्रसहे). — २) Ks V1 B D S ततः (for तदा). B Dn1 D2.4.5.7 प्राप्तकालं च (D2 हि) सर्वे; S 'कालं यथावत्'. — ३) B1.2-3 Dn1 Dn1 D1-2.5-8 कृत्यानि; B2 कृत्यम्; D2 S कृत्वा (for वृत्तानि). S K1.2.4 [अ]ति(S2 'पै')प्याम; Ks [उ]पोष्याम; B2 [उ]पैष्याम; D2 T1.2 G1.2 [अ]भ्युपेक्षा(D2 'पैष्या')म; T2 G2 M ह्युपेक्षाम (for [उ]पैष्याम). K4 तदैव; V1 B1.4.5 Dn1 D2.4.7 T G1.8 तथैव (for तदैव). K2 पार्थः; D2 पार्थः; T G राज्यं.

3 ०) S2 प्रत्यश्रुति (for प्रतिश्रुत्य). T2 G1 वयं (for for वधं). T1 च (for हि). — १) Ks बलस्य; Ca बलस्य (as in text). V1 B Dn1 Dn1 D1.2.4.7 न वै (V1 Bs Dn1 D1.5 वा) कृतं (Bs 'या' तन्न (for बलस्य चास्य). D2.6.8 कर्णस्य पापाधमपू(D2 'पौ')रुषस्य; S बलस्य (G2 'लेन) चार्थे(T2 G2 'यं'स्य तथैव युद्धे. — २) S1 K2 वः; D2 [अ]स्मान्; T1.2 G1.2 M मां (for नः). Dn1 T1.8 G2.8 शत्रुमध्ये. T2 च (for स). — ३) S समुक्ष्माय; Ca.0 'क्षिप्य (as in text). S K2.4 Dn1 D1.2.8 Ca प्रत्यर्पिष्ठाः; K1 'पिष्टः; K2 'पिष्टा; D2 'पिष्टः; T1 'वीक्षः; T2.8 G2 M 'पिष्टः; G1 'पीषः; G2 'पिष्टः; Co 'पिष्याः (for 'पिष्टाः).

4 ०) S2 K1 Bs D2 अन्वाशिष्म; Ks Bs Dn1 D2.7 अप्या(D2 'या')शिष्म; K4 अन्वाशिष्मो; B2 D2 'शिष्यः; Co 'शिष्ठा (for 'शिष्म). D2 यद्वयम् (for वयम्). — १) S1 K1.2.4 B2 D2 पिपासवो; B2 यतः सदा; D1 ते यियासवो; D2 जिज्ञा (for यिया). — २) Ks राजपुत्रः. — ३) S2 फलार्थिनां; K2 Bs-3 Dn1 D1 फलार्थिनो (K4 'ना); V1 'न्वितो (for 'र्थिनो). B2 फलान्विहीनो वंध्यः

(sic) (for 'र्थिनां निचुल). Ks.4 V1 B1.8 Dn1 D2.7.8 विफलः; B2 D2 विफलम्; B2 Dn1 D1.2-3 विदुल (for निचुल). B2 D2.7 [अ]तिपुष्पः; Dn1 D1.5 'मिपुष्पः; D2 वृक्षे; Ca.0 cite [अ]तिपुष्पः (as in text). — For 4, S subst.

678* अन्वास्य सत्येन यदात्य पार्थ
सत्यं शपन्वासुदेवेन सार्धम् ।
सं नः सत्यमफलमकार्षीस्त्वं
फलकाले पुष्पवृक्षं निकृन्तः ।

[(L. 1) G2 सत्येन. T2 G1.8 यथा (for यदा). G1 यदाय (for 'त्य). — (L. 2) T2 यायां (for शपन्). G1 वासुदेवे. T2 पार्थ (for सार्धम्). — (L. 3) G1 त्वमफलम् (for अफलम्). T2 मा कार्षीः; T2 G1.8 अकार्षीः (G1 'पीः); G2 अस्य कार्षीः (for अकार्षीस्त्वं). T1 तन्नः सत्यं शपन् सत्यमुक्त्वा. — (L. 4) T2.8 G फलस्य काले. T1 त्वमुच्छिदः पुष्पवृक्षं; T2 पुष्पवृक्ष इवाद्य भग्नः; T2 G चा(G2 वा)च्छिन्नः पुष्पवृक्षं (G2 'पः); M1 पुष्पवृक्षो निकृन्तः (for 'क्षं निकृन्तः).]

5 ०) D2 विडिशं; Co वडिशम् (as in text). — १) B1.4.5 D2.4.5.7 T1 संछादितं (D2 'तुं); B2.8 Dn1 D1.5 संछादितो (B2.3 'ता) (for प्रच्छा). K2 गरलः; B1.4.5 Dn1 D2.7 T1 गरलम्; D2.4 गरलम्. Ca cites गवये; Co गवयो. S2 इवार्य(sup. lin. 'प)वाच; K4 'सत्वेन; B1.4.5 Dn1 D2-4.5.7 T1 'शनेन; B2.8 'यैवाचा; Dn1 D1.5 'पराग (D2 'गः) (for 'पवाचा). Co cites आर्यवाचा. — After 5th, D1 reads 8. 49. 9th-27th (without v. l.), followed by lines 1 and 3 of 694* for the first time, repeating the portion in its proper place. — २) D2 अनर्थः; Co 'यैकं (as in text). K1 V1 Bs Dn1 D1.5 om. मे. — ३) V1 राज्यान्वितो (for 'र्थिनो).

For 5, S (except T1) subst.

679* प्रच्छादितस्त्वं बालिश दुर्योधना-
नर्थवाक्योऽस्यर्जुन नैव साधुः ।
त्यक्त्वा भीमं सर्वभीमेषु भीमं
संयोजितस्त्वं सूतपुत्रं निहन्तुम् ।

प्रच्छादितो गवय इवापवाचा ।

अनर्थकं मे दर्शितवानसि त्वं

राज्यार्थिनो राज्यरूपं विनाशम् ॥ ५

यत्तत्पृथां वागुवाचान्तरिक्षे

सप्ताहजाते त्वयि मन्दबुद्धौ ।

जातः पुत्रो वासवविक्रमोऽयं

सर्वाञ्जराञ्जान्रावज्जेभ्यतीति ॥ ६

अयं जेता खाण्डवे देवसंघा-

न्सर्वाणि भूतान्यपि चोत्तमौजाः ।

अयं जेता मद्रकलिङ्गकैकया-

नयं कुरुहन्ति च राजमध्ये ॥ ७

अस्मात्परो न भविता धनुर्धरो

न वै भूतः कथनं जातु जेता ।

इच्छन्त्यार्यः सर्वभूतानि कुर्या-

द्वशे वशी सर्वसमाप्तविद्यः ॥ ८

कान्त्या शशाङ्कस्य जवेन वायोः

C. 8. 3392
B. 8. 68. 13
K. 8. 71. 12

[(L. 1) T₁ बालिशो. T₂ G_{1.2} दुर्वशोभिर्. — (L. 2) G₂ "वाक्यैस्त्वर्जुने; M₁₋₃ "वाक्योर्जुन. M₁ नैन (for नैव). G₂ M₁ साधु. — G₂ om. lines 3-4. — (L. 3) M सर्ववीरेषु. T₂ वीरं; T₃ G₂ [अ]भीमं; G₁ भीरु; M₁ भीमः; M₂₋₄ भीतः (for भीमं).]

On the other hand, N ins. after 5:

680* त्रयोदशेमा हि समाः सदा वयं
स्थामन्वजीविष्म धनंजयाशया ।

काले वर्षं देवमिवोसवीजं

तत्तः सर्वांश्चरके त्वं न्यमज्जयः ।

[(L. 1) Ś₁ K_{1.2} V₁ B₂ त्रयोदशे मासि; Ś₂ त्रयोदशेम स (sio). K₄ समा वयं तांश्च (for समा सदा वयं). — (L. 2) Dn₁ ताम् (for त्वाम्). Ś₁ K_{1.2} B_{1.4} 5 अन्वजीविष्म (B₂ हि); Ś₂ B₂ Dn₁ D_{1.2-5} अनुजीविष्म (D₁ "पा); K₄ अनाजीविष्म (sio); Ca अनुजीविष्म; Co अन्वजीविष्म. — (L. 3) Ś K_{1.2.4} कालेनावर्षं; K₃ कालेन वर्षं; D_{1.7} Ca काले वर्षं; D₂ कालेन वर्षं (for काले वर्षं). Ś K V₁ B₂ Dn₁ D₂ Co देवम् (for देवम्). Ca oites देवः. B₂ इवोसवीजम्; Dn₁ "त्तवीजं. Ca. 0 उत (as above). — (L. 4) V₁ D₂ ततः (for तत्तः). B₂ om. सर्वान्. Ś K_{1.2.4} transp. नरके and त्वं. B_{1.4} नरकेषु. Ca. 0 oite नरके न्यमज्जयः. K₃ विसर्जय; B₁ आममज्जः (sio); B₂ न्यमज्जः; B₃ नृमज्जः; Dn₁ D₁ निमज्जः (for न्यमज्जयः). D₂ जातः सर्वा तं तु वन्मा निमज्जय (sio).]

6 " K₁ यत्तु; B₂ यद्यत्; D₂ ततः (for यद्यत्). K₃ सृषा (for पृषा). V₁ B_{1.2.3} [अ]न्तरिक्षे. — " D₂ G_{1.2} सप्ताहं (D₂ "ह) जाते; T₁ तथा हि जातौ. B₂ D₂ मन्दवीर्यं; Dn₁ D_{1.2} "वीर्यं; T₂ G₂ "बुद्धे (for "बुद्धौ). — " D₂ om. इति. D₂ सर्वभूतात्राजमध्ये निहंता. — For 6⁸¹, S subst.:

681* अपापीयान्वासवात्कुन्तिजातो

बहुन्संभ्रामानयमेव जेता ।

[(L. 1) T₂ असाधियान् (for अपापी). G₁ वासवा. T₁

G₂ कुन्तिजातो महात्मा (G₂ "तोयमय) (for वासवात्कुन्तिजातो). — (L. 2) T₁ स्वयम् (for अयम्). G₂ अयमेको विजेता (for "मेव जेता).]

7 " T₁ क्क्यातः (for जेता). D₂ षाण्डवे; S पाण्डवो (for खाण्डवे). Dn₁ D_{1.2} देवसंघा. — " B_{2.4.5} D_{2.2.7} T₂ G₂ M₁ चोत्तमौजाः; G₁ चोत्तमौजाः. — " K₃ D_{2.2} मद्रकलिङ्गकैकयान्; B₂ मद्र***कलिङ्गकान्; T₂ G_{1.2} "कलिङ्गजातान्. — After 7⁸, B₂ (erroneously) reads 8. 52. 4-22 for the first time, repeating the portion in its proper place.

On the other hand, S ins. after 7⁸:

682* दैत्याश्च रक्षांसि समागतानि

भूमिं च सर्वांश्चिखिलेन जेता ।

[(L. 1) T_{1.2} G₁ दैत्याश्च; G₂ M₂₋₄ दैत्यान्हि; M₁ दैत्यानि. — (L. 2) T₂ G₂ सर्वां.]

— B₂ om. 7⁸. — " K₃ V₁ B (B₂ om.) D मयं कुरु-त्राजमध्ये निहंता; S कुरुंश्च सर्वान्सगणांश्च (T₂ "न्सगुणांश्च; M₂ "न्सगणान्हि) जेता.

8 " K₁ आसोत्पराक्ष (sio). G₂ om. न भविता. Ca oites नो भविता. K₃ B Dn₁ D_{2-4.5.7} T₁ M₂₋₄ Co नो (for न). — " Ś₂ कंचन. K₃ V₁ B D नैनं भूतं (Dn₁ "ति) किंचन (V₁ "चिन्त) जातु जेता (V₁ जेष्यति; D₂ जेतु); T G_{1.2} नैष्यन् (T₁ नैष्यो न; T₂ नैष्यो न) भूतः (G₁ "तं) कश्चि (G₁ किंचि) देवं विजेता; G₂ न भविष्यन्न भूतं किंचिदेवं विजेता; M नैवं न भूतं किंचिदेवं विजेतु (M₁ "ता). — " K₃ V₁ B Dn₁ D_{2-4.5.7} S इच्छन्त्यः; Dn₁ D_{1.2} "त्वयं; D₂ द्रक्षन्त्यं (for इच्छन्त्यः). T₂ G हन्यात् (G₂ "न्यां) (for कुर्यात्). — " Dn₁ D_{1.2} रणे वशी; T₂ वशी वशे (by transp.); T₂ G कुर्याद्दशे. D₂ सर्वमवासविद्यः; Ca. 0 "समाप्त" (as in text).

9 " M₂ कार्या (for कान्त्या). T₂ बलेन (for जवेन). — " D₂ स्वैर्ये मेरोः; D₂ स्वैर्येण मेरुः; T₁ स्वैर्ये हिमाद्रि.

C. 8. 3392
B. 8. 68. 13
K. 8. 71. 12

स्थैर्येण मेरोः क्षमया पृथिव्याः ।
सूर्यस्य भासा घनदस्य लक्ष्म्या
शौर्येण शक्रस्य बलेन विष्णोः ॥ ९
तुल्यो महात्मा तव कुन्ति पुत्रो
जातोऽदितोर्विष्णुरिवारिहन्ता ।
स्वेषां जयाय द्विषतां वधाय
ख्यातोऽमितौजाः कुलतन्तुकर्ता ॥ १०
इत्यन्तरिक्षे शतशृङ्गमूर्ध्नि
तपस्विनां शृण्वतां वागुवाच ।
एवंविधं त्वां तच्च नाभूत्तवाच
देवा हि नूनमनृतं वदन्ति ॥ ११

(for 'म मेरोः). D. धरिण्यां (for पृथिव्याः). — *) T₁.s G अक्षेय तापे (G₁ 'पाद्' (for सूर्यस्य भासा). T₂ M तापाद् (for भासा). — *) D₈ शौर्ये (for शौर्येण). B₁ रणेन; T G M₂₋₄ जयेन (for बलेन).

10 *) S₁ जाता; D₈ पुत्रो (for जातो). S [अ]मितौजाः (for [अ]रिहन्ता). — *) S₁ K₁.s द्विषां; G₁ laouna (for स्वेषां). — *) S₁ K₁.s ध्यातो; D₈ ततो (for ख्यातो). S ख्यातो महात्मा कुल (T₂.s G₁.s तव)नंदिकर्ता. Ca cites तन्तुः; C₀ कुलतन्तुः.

11 *) V₁ B₁.s D₁ [अ]न्तरिक्षे. — *) D₈ तामुवाच; M₂₋₄ वाच आसन् (for वागुवाच). — *) D₈ damaged. S एवंविधस्य. K₈ V₁ B (except B₂) Dn₁ D₂₋₄.s.7 om. त्वां. K₄ त्वां तद्व्याभूत्; S त्वं न च भू (G₂ हि सू)तः (for त्वां तच्च नाभूत्). D₄ नोभूत् (for नाभूत्). K₈ Da₁ D₁.s.8 यथावद्; V₁ B₁₋₄ Dn₁ D₂₋₄.7 त (B₂ यः)या च; B₈ तथा ते; S तथा (T₁ उदा-; T₂ स्वया)य (for तवाद्य). — *) K₁.s V₁ B D [अ]पि; T G₁.s च (for हि). Da₁ D₁.s T₂ अनृतं (for अनृतं).

12 *) D₈ damaged. — *) D₈.7 अद्धा (for श्रुत्वा). S₂ K₂ V₁ B D S (except G₁) गिरः. K₄ पूजयतां (for 'यतां). K₈ मया त्वां; V₁ B D T₂.s G₂.s M सदा त्वां (B₁ D₄ त्वं; M₁ त्वां); T₁ यदा त्वां; G₁ सदा वां (for सदैव). — *) B₂ M₂ om. न. B₂ संनतिः; D₄ G₁.s संनति (G₂ 'ती'); D₈ संनतिः; Ca संनति (as in text). D₇ प्रेम; T₁ G₂ यामि; T₂.s G₁.s M यामि; Ca प्रेमि (as in text). — *) K₂.s V₁ B D T₁.s G M₂.s त्वां. V₁ B₁ D₁ [अ]धिरथे; T₂.s G [अ]ति. K₂ Da₁ मयातं; D₈ प्रयातं (for मयातम्). C₇ न त्वां जानाम्याधिरथेर्मयातम्.

13 S repeats 13, after App. I (No. 20). — *) K₂.s D₁ स्वाद्वा कृतं; K₈ G₁ (both

तथापरेषामृषिसत्तमानां
श्रुत्वा गिरं पूजयतां सदैव ।
न संनतिं प्रेमि सुयोधनस्य
न त्वा जानाम्याधिरथेर्मयातम् ॥ १२
त्वष्ट्रा कृतं बाहमकूजनाक्षं
शुभं समास्थाय कपिध्वजं त्वम् ।
खड्गं गृहीत्वा हेमचित्रं समिद्धं
धनुश्चेदं गाण्डिवं तालमात्रम् ।
स केशवेनोद्यमानः कथं नु
कर्णाद्धीतो व्यपयातोऽसि पार्थ ॥ १३
धनुश्चेत्केशवाय प्रदाय
यन्तामविष्यस्त्वं रणे चेदुरात्मन् ।

times) त्वष्ट्रा कृतं; D₈ दृष्टा कृतं; T₂ (both times) दृष्टा ये तं (for त्वष्ट्रा कृतं). Ca cites त्वष्ट्रा (as in text). B₁ om. from कूजनाक्षं up to कर्णा (in 13'). K₂.s वाज (K₄ 'ह'नकूजनाक्षं; V₁ बाहमकूजनाक्षं; T₁ (both times) बाहमकूजिताक्षं. Ca.7 cite बाहमकूज (as in text). — *) D₈ समं (for शुभं). S₂ K₂ कपिध्वजे त्वं (K₈ 'जेदं'); K₄ B₂ Dn₁ D₂.s.8 T₂.s G M (S MSS. both times) 'ध्वजं तं (D₈ त्वं); T₁ (both times) 'ध्वजांय. — *) K₄ प्रहीत्वा. K₈ D₈ हेमचित्रं तयैव; V₁ B₂.s.8 Da₁ D₁-2.8.8 T₁.s G₁.s M (S MSS. first time) 'चित्रा (B₂ D₈ 'पट्ट-; B₂ 'पद्मा)वनद्धं; B₁ Dn₁ D₂.s.7 T₂ G₂ (last two first time) 'पट्टानुबद्धं. S (second time) खड्गं विभ्रज्जातरूपस्तरं च (T₁ M 'रूपार्क-रूपं; G₂ 'रूपाल्स्तरं). — *) D₈ धनुःश्रेष्ठं; T₁.s G₁.s M₂.s (all first time) धनुर्वरं; G₁ (second time) 'वेदं (for 'श्रेष्ठं). S₁ K₂ तालिमात्रं. — *) D₁ सकेशवो; T₁.s G₁.s M₂₋₄ (all first time) बासुदेवेन (for स केश'). S₂ K₁ न; K₂ V₁ D₈ G₂ (both times) नु; K₄ च; B₂₋₄ Da₁ Dn₁ D₁.s.-7 T G₁.s M (S MSS. second time) त्वं (for नु). — *) D₂ कसाद् (for कर्णाद्). G₁ (first time) पार्थः (for भीतो). S₂ K₁.s G₁ (first time) [S]-व्यपयातो (for व्यप). T₁ G₁ M (all second time) कर्णा-स्वार्य (T₁ 'वां) त्वमुपेतु (T₁ 'रेनु)मैषी (G₁ 'वीत्); T₂ (second time) कर्णं पार्थ त्वमुपेतुं समैषः; T₂ G₂ (both second time) कर्णात्पार्थः त्वमुपेतुं समैषीः; G₂ (second time) 'स्वार्यमुपेतुं समैषीः. — After 13, Bom. ed. and S ins. a passage given in App. I (No. 20) followed by the repetition of st. 13.

14 T₁ G₁ M read 14^{ab} twice. — *) V₁ B₂

ततोऽहनिष्यत्केशवः कर्णमुग्रं

मरुत्पतिर्धृत्रमिवात्तवज्रः ॥ १४

भासेऽपतिष्यः पञ्चमे त्वं प्रकृच्छे

न वा गर्भोऽप्यमविष्यः पृथायाः ।

तत्ते श्रमो राजपुत्राभविष्य-

अ संग्रामादपयातुं दुरात्मन् ॥ १५

C. 8. 2401
B. 8. 68. 30
K. 8. 71. 34

इति श्रीमहामारते कर्णपर्वणि अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

Ds. 4. 5. 7 T1 (both times) धनुश्च तत्; B1. 5 'श्रेयः'; T2 (both times). 8 G (G1 both times) M (both times) स गांधिवं (for धनुश्चैतत्). B1 Dn1. Ds. 4. 5. 7 T1 (both times) प्रयच्छ (for प्रदाय). — °) B1 [अ] भविष्यस्त्वं; T2. 8 G (G1 both times) भवेस्त्वं (G1 'त्वं') यदि (for [अ] भविष्यस्त्वं). G1 om. रणे. Dn1 D1. 5 हि रणे (for रणे चेद्). Ks B1. 4 Ds वै दुरात्मन्; B2. 5 चेदुरात्मनः; Dn1 Ds. 4. 7 S (T1 G1 M both times) केशवस्य (for चेदुरात्मन्). — °) B1. 2. 4 Dn1 Ds. 2. 5-7 तदा; D2 यदा (for ततो). S तरेष्यत् (for 'हनि'). Dn1 कर्णममं (for 'मुग्रं'). — °) T1. 2 G1. 2 M मरुत्सखो. Ks Dn1 [आ] तं (Dn1 'स') वज्रं. — § K V1 B Dn1 Ds. 4. 7. 8 ins. after 14: Dn1 after 15: D1. 8 ins. lines 1-2 after 15 and lines 3-4 after 684*:

683* राधेयमेवं यदि चाप्यशक्त-

श्रन्तमुग्रं प्रतिबोधनाय ।

यच्छान्यसौ गाण्डिवमेतदथ

त्वसो योऽस्त्रैर्मन्यधिको नरेन्द्रः ।

[(L. 1) Ds कर्ण रणे त्वं (for राधेयमेवं). Ks B1 Dn1 Ds. 4. 7 पतं (for दवं). Ks B Dn1 Ds. 4. 6 नाथ शक्तश्च; V1 Dn1 D1. 5 चास्य शक्तश्च. — (L. 2) V1 BD प्रतिवा (Ds 'वं') धनाय. — (L. 3) Ds अन्यसौ त्वं; Ca यच्छान्यसौ (as above). Co cites यच्छ only. §1 Ks. 8 यश्च; K1 यश्च; V1 B2. 2. 8 Dn1 D1. 5 देहि; B1. 4 Dn1 Ds. 4. 7 प्रयच्छ (for यच्छ). Bs [अ] स्त्रे (sic) (for [अ] न्यसौ). B1 Dn1 Ds गांधी (Ds 'जि') वयः. § K1. 2. 4 असौ; Bs अस्त्रं (for अथ). — (L. 4) § Ks. 4 V1 B2 Dn1 D1. 5 योस्त्रेपु; Bs [s] वस्त्रेपु; Ds [s] न्यो वै (for योऽस्त्रै). K1 अन्यधिके; Bs अधिको; Ds योऽन्यधिको. Ks Ds नरेपु; B (except Bs) Dn1 Ds. 7 वा नरेन्द्रः (B1 'द्र') (for नरेन्द्रः). Ds तोऽप्यधिकोस्त्रेपु नरेन्द्रः.] Ks B2 Dn1 Ds. 4 (marg.). 7 cont.: D1. 2. 8 ins. after 14:

684* तस्माच्चैवं पुत्रदारैर्विहीना-

न्मुखाच्छास्त्राज्यनाशाच्च मूयः ।

द्रष्टा लोकः पतितानप्यगाधे

पापैर्मुष्टे नरके पाण्डवेय ।

[D1. 8 om. lines 1-2. — (L. 1) Dn1 असावेवं. Ds विहीना. — (L. 2) Ks मुखान्मुष्टान्. Ds राज्यं लेवामवदुः * मूयः. — (L. 3) Ds. 7 द्रष्टालोकैः (D1 'के'); Ds द्रष्टालोकात्.

— (L. 4) Ks दृष्टा; Dn1 जुष्टा; Ds. 7 दृष्टान्; Ds दृष्टा; Ds जुष्टान् (for जुष्टे). Ds नरकान्. Ks Ds. 7 पाण्डवेयाः (Ks 'थान्').]

Ds cont.:

685* रथे स्थितः फाल्गुन केशवसे

रश्मौ समादाय रणे प्रयातु ।

जहि त्वमचैव समेक्ष कर्ण

चैवं यथा केशवो राजमध्ये ।

15 °) §s प्रकृच्छे; Ks B Dn1 Dn1 D1-7 Ca सुकृच्छे; V1 Ds स कृच्छे (for प्रकृच्छे). T Gs. 2 M1 मासे पतिष्येद्य (T1 'तिष्ये यः'; G2 'दिष्यो यः'; M1 'तिष्यो य') दि पंचमे त्वं; G1 मासे पतिष्ये पंचमे त्वं ***; M2-4 गर्भोत्पत्तेस्त्वं यदि मासि पंचमे. — °) Ds मा (for वा). V1 B D गर्भे. Ks यथा-भविष्यः; V1 Dn1 Ds. 4 आभविष्यः; B2 प्रमं; Bs चामं; Ds. 6 ह्यमं; T1. 8 Gs यद्यभवः (T1 'वत्'); T2 G1. 2 M1 यद्यभावः; M2-4 यद्यभवः (for 'अप्यमविष्यः'). §s पृथिव्यः; K1. 2. 4 पृथायां. — °) Ds ततः; T1. 8 G मत्तो (for तत्ते). K1. 8 V1 B D T2 M श्रेयो; T1. 8 G श्रेयान् (for श्रमो). V1 राजपुत्राद्; T G 'पुत्रो'. V1 भविष्यः; Ds भविष्यते. — °) B1. 2. 8 Dn1 Ds. 4. 5. 7 न चेत् (for न). Ks. 4 अपयातं; Ks उपयातु; V1 अपयातं; B Dn1 Dn1 Ds. 4. 7 'यानं; D1 'यानां; Ds उपयातं (for अपयातुं). S न ते यशः फाल्गुन ह्यपा (T2 G1 M1 'पे') यात्. — After 15, Dn1 ins. 683* and D1. 8 ins. lines 1-2 of 683*. On the other hand, Dn1 Ds ins. after 15:

686* धिगागाण्डिवं धिक्च ते बाहुवीर्य-

मसंख्येयान्बाणगणांश्च धिक्ते ।

धिक्ते केतुः केसरिणः सुतस्य

कृशानुदधं च रथं च ते धिक् ।

[(L. 1) Ds गांधीवं. — (L. 4) Dn1 धिक्ते (for ते धिक्).]

Colophon om. in D1. — Day of Karṇa's Generalship: §s Ks द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: T1 पुरुषोक्तिः; M1 पुरुषवाक्यं. — Adhy. no. (figures, words or both): §s 49; B1 68; B2 Ds 69; B3 70; Dn1 79; T1. 8 G 76; T2 M 75.

४९

संजय उवाच ।

युधिष्ठिरेणैवमुक्तः कौन्तेयः श्वेतवाहनः ।
 असिं जग्राह संक्रुद्धो जिघांसुर्भरतर्षभम् ॥ १
 तस्य कोपं समुद्रीक्ष्य चित्तज्ञः केशवस्तदा ।
 उवाच किमिदं पार्थ गृहीतः खड्ग इत्युत ॥ २
 नेह पश्यामि योद्धव्यं तव किंचिद्धनंजय ।
 ते ध्वस्ता धार्तराष्ट्रा हि सर्वे भीमेन धीमता ॥ ३
 अपयातोऽसि कौन्तेय राजा द्रष्टव्य इत्यपि ।
 स राजा भवता दृष्टः कुशली च युधिष्ठिरः ॥ ४

49

1 " D₁ युधिष्ठिरेन. — " T₁ अमि- (for असिं).
 — " S₁ K_{1.2.3} V₁ B₁ D₁ D_{1.7} T₂ G₂ भरतर्षभ
 (D₁ 'अः'); D₂ पांडुनंदनं. D₃ इतुं आतरमग्रजं.

2 G₂ om. 2. — " K₂ पार्थः; S (G₂ om.) क्रोधं
 (M₁ 'चः') (for कोपं). S₁ K_{1.2.3} समुद्रीक्ष्य; S (G₂
 om.) समाज्ञाय; G₂ समुद्रीक्ष्य (as in text). — " K₃
 G₂ तथा (for तदा). — " K₄ पार्थः; T₁ कार्यः; T_{2.3} G_{1.3}
 M खड्गं (for पार्थं). — " S₂ गृहीत्वा. D₁ D_{1.5.6} खड्गं
 गृह्णासि हांस मे; T₁ असिं गृह्णासि भारत; T_{2.3} G₂ M
 गृह्णास्यर्जुन हांस मे; G₂ गृह्णासि भरतर्षभ.

3 " B_{1.2-3} D₁ D_{2.4.7} T₁ G_{1.2} न हि; B₂ नेहि (for
 नेह). G₂ [अ]योद्धव्यं. — " K₃ V₁ D₃ स्वयि; B D₁
 D₁ D₁₋₇ S त्वया (for तव). T₂ G_{2.3} किंचिद्. M₄
 धनंजयः. — " V₁ B_{2.3} D₁ D_{1.5} विध्वस्ता; B_{1.4} D₁
 D_{2.4.7} ते प्रस्ता (for ते ध्वस्ता). S नेहा (G₂ न ह्या) गता
 धार्तराष्ट्राः. — " B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.5.7} भीमसेनेन (for
 सर्वे भीमेन). D₃ संयुगे; S वारिताः (for धीमता).

4 " K_{1.4} अपा (K₄ 'मि'यातो; K₃ D_{3.3} उप'; D₁
 D_{1.5} हृहागतो; D₂ उपा **; S उपागतो (for अपयातो).
 S K_{1.2.3} हि (for ऽसि). — " B₂ T₂ G₂ इत्यसौ; B₃
 D₃ T_{2.3} G_{1.2} M इत्युत; G₂ इत्यपि (as in text). B₃
 किमिदं ते चिकीर्षितं. — " B₂ भरतश्रेष्ठ (for भवता दृष्टः).
 — " S₂ कुशले; D₁ कुशली.

5 " S K_{1.2} संक्रुद्धा; B_{1.4.5} D₁ D_{2-3.7.8} स दृष्ट्वा.
 T_{2.3} G₂ नृपशार्दूलं (for नृप'). — " T₁ G₂ M-विक्रम (for
 'मय'). — " K₁ हर्षकालं. B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.7} च (for
 तु). — " S₂ T₁ G₂ त्वं; K₃ V₁ B₂ D₂ ते; K₄ D₁
 D_{1.2.3.5.6} T_{2.3} G_{1.2} M_{1.2} त्वां (for त्वा). S₂ V₁

तं दृष्ट्वा नृपशार्दूलं शार्दूलसमविक्रमम् ।
 हर्षकाले तु संप्राप्ते कस्माच्चा मन्युराविशत् ॥ ५
 न तं पश्यामि कौन्तेय यस्ते वध्यो भवेदिह ।
 कस्माद्भवान्महाखड्गं परिगृह्णाति सत्वरम् ॥ ६
 तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय किमिदं ते चिकीर्षितम् ।
 परामृशसि यत्क्रुद्धः खड्गमद्भुतविक्रम ॥ ७
 एवमुक्तस्तु कृष्णेन प्रेक्षमाणो युधिष्ठिरम् ।
 अर्जुनः प्राह गोविन्दं क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ ८
 दद गाण्डीवमन्यसा इति मां योऽभिचोदयेत् ।

मन्यवारि (V₁ 'नुरावि) शब्द. B_{1.2-3} D₁ D_{2.4.7} किमिदं
 मोहकारितं.

6 " D₁ ते (for तं). K₄ पश्याम. T₂ कौन्तेयं.
 — S₁ K_{1.2} om. (hapl.) 6^b-7^a. — " K₃ B_{1.4.5} D₁
 D_{2.4.7} भविष्यति; V₁ D₁ D_{1.5.6} भवेदिति; D₃ भवेति वै
 (for 'दिह'). — After 6^b, K₄ B D₁ D_{2.4.7} ins.:

687* प्रहर्तुमिच्छसे कस्मात्किं वा ते चित्तविभ्रमः ।

[K₄ चित्ते हि (for ते चित्त-).]

— " D₂ G₂ तस्माद्; M₃ यस्माद्. D₃ विद्वन् (for
 भवान्). B₂ हर्मं (for महा-). — D₂ om. (hapl.)
 6^a-7^a. — " S₂ K₄ परिगृह्णाति; T_{2.3} G₂ 'गृह्णासि. V₁
 B D₁ D_{1.2-3.5.7} सत्वरः; T G [अ]कारणात्; M कारणात्.

7 S₁ K_{1.2} om. 7^a; D₂ om. 7^{ab} (cf. v. l. 6).
 — " K_{3.4} V₁ B D₁ D_{1.2-7} G₁ तस्वां; D₃
 स त्वां; T G_{2.3} M तस्मात् (for तस्वा). — " S किमिदं
 (T₂ G_{2.3} कांक्षितं; G₁ कांक्षी तं) भरतर्षभ. — " S₁
 K_{1.2} B (except B₃) D₁ D_{2.4.7} परामृशसि; K₃
 परान्हंससि; K₄ 'मृष्यसि; D₃ T₂ 'मृश्यति (T₂ 'सि); G₂
 'मृषस्व. K₃ यः क्रुद्धः; K₄ यत्क्रुद्धः; D₂ यत्क्रुद्धः; T_{1.2} M
 संरुद्धः (T₂ 'ब्धं); T₃ G हस्तेन (for यत्क्रुद्धः). — " K_{3.4}
 अद्भुतविक्रमः; D₃ S 'दर्शनं.

8 " M₁ उक्तवा (for उक्तस्). D₃ स कृष्णेन; S
 कदाक्षेण. — " S₂ प्रेक्षमाणे; K₁ 'मानो; K₃ B₂ D₁
 D_{1.5.6} प्रेक्ष्यमाणो (K₃ 'जं'). — " D₂ प्राह (for सर्प).
 M₃ इवाश्वसन्.

9 " S₂ K₄ देहि; K₃ हरु (sic); D₃ दध (for दद).
 D₃ गांजीवम्. B D₁ D₁ D_{1.2-7} S अन्यस्मै देहि गांजीवम्.
 — " S₂ संयो; K₃ *यो (for मां यो). K₁ [S]भिचो-
 दयत्; K₃ 'वादय; K₄ B₂ D₁ D₁ प्रचोदयत्; V₁ B₂

छिन्द्यामहं शिरस्तस्य इत्युपांशुव्रतं मम ॥ ९
तदुक्तोऽहमदीनात्मत्राज्ञामितपराक्रम ।
समक्षं तव गोविन्द न तत्क्षन्तुमिहोत्सहे ॥ १०
तस्मादेनं वधिष्यामि राजानं धर्मभीरुकम् ।
प्रतिज्ञां पालयिष्यामि हृत्वेमं नरसत्तमम् ।
एतदर्थं मया खड्गो गृहीतो यदुनन्दन ॥ ११
सोऽहं युधिष्ठिरं हत्वा सत्येऽप्यानुष्यतां गतः ।
विशोको विज्वरश्चापि भविष्यामि जनार्दन ॥ १२
किं वा त्वं मन्यसे प्राप्तमस्मिन्काले समुत्थिते ।

त्वमस्य जगतस्तात वेत्थ सर्वं गतागतम् ।
तत्तथा प्रकरिष्यामि यथा मां वक्ष्यते भवान् ॥ १३
कृष्ण उवाच ।
इदानीं पार्थ जानामि न वृद्धाः सेवितास्त्वया ।
अकाले पुरुषव्याघ्र संरम्भक्रिययानया ।
न हि धर्मविभागज्ञः कुर्यादेवं धनंजय ॥ १४
अकार्याणां च कार्याणां संयोगं यः करोति वै ।
कार्याणामक्रियाणां च स पार्थ पुरुषाधमः ॥ १५
अनुसृत्य तु ये धर्मं कवयः समुपस्थिताः ।

C. 8. 3/22
B. 8. 69. 19
K. 8. 72. 20

Ds S प्रचोदयेत्; Ds [S]भ्यनोदयेत्. — D1 reads '9^a-27^a and lines 1 and 3 of 694* for the first time after 8. 48. 5^{ab}. — *) B1.4 Dn1 Ds.4.7 Ts G मि (G1 मि)यामहं; Ds छिद्यमास. B Dn1 Ds.4.7 तस्य शिरः (by transp.); Ds शिरस्तस्मात्; Ds 'स्तेति. — *) S K1.2.4 [इ]त्यथ; Ds कृष्ण; Ds अय (for इति). Ks पांडुव्रते; Ds पांडुव्रतं; Co [उ]पांशु (as in text). Ca cites उपांशु. — After 9, T1.3 G ins.

688* युधिष्ठिरेण तेनाहमुक्तश्चास्मि जनार्दन ।

[G1 चापि (for चास्मि).]

10 *) S यद् (for तद्). Ks Ds अदीनात्मा; S 'नार्थ; Ca अदीनार्थ. B Dn1 Ds-1.8.7 तदुक्तं मम चोत्तेन. — *) Ks-4 Ds राज्ञामितपराक्रमः (Ks 'मं); Ds राज्ञा स्वमितपराक्रमः; S राज्ञा तेन (T1 M 'ज्ञानेन) यथास्तिना. — *) S transp. न and तत्. K1 इव (for इह).

11 *) S K1.2.4 धर्मभीतकं; B1 Ds Ca 'भीतकः; S 'चारिणं. — After 11^a, V1 reads 13^f, repeating it in its proper place and thereafter repeats 11^b. — *) Ds om. (hapl.) from हृत्वेमं up to भविष्यामि (in 12^a). Ks V1 B Dn1 D1.2.4.8.7.3 S [प]नं; Ds च (for [इ]मं). S1 K1.4 V1 Dn1 D1.5 नरसत्तम; Ds तु नरोत्तमं; Ds M1-4 नृपसत्तम. — *) K1 यदुत्तम; K4 युद्धनन्दन (for यद्).

12 Ds om. up to भविष्यामि (in 12^a) (cf. v. 1. 11). — *) Dn1 हि (for S^h). S1 युधिष्ठिरो. — *) Ks V1 B D (Ds om.) S सत्यस्य (for सत्येऽपि). V1 T1 G1.2 [आ]नुष्यतां. S1 गताः; Ds ततः (for गतः). — *) S (except T1) चैव (for चापि).

13 *) T1.3 G च (for वा). — *) B2 कालः; B2 कार्ये; S कार्ये (for काले). S1 समुत्थिते; Ks B1.5 D (except Ds.3) उपस्थिते. — *) Ds partly damaged. Ds वेद्यः; S (except T1 Gs) कृष्ण (for तात). — *) Ds S (except Gs) वेत्ति; Ds तात (for वेत्थ). Dn1 D1.3 transp. वेत्थ and सर्व. — After 13^a, T G1.3 ins.

689* जातस्त्वचो हि धर्मश्चाधर्मश्चेति परा श्रुतिः ।

[T1.3 transp. धर्मश्च and अधर्मश्च. T1 पुताः.]

— *) V1 प्रचरिष्यामि; T1 [अ]य करि; T2 च करि. Gs तत्तत्तथा करिष्यामि. — V1 reads 13^f for the first time after 11^a. — *) M1.4 मा (for मां). — After 13, Ks V1 B D (except Ds) S ins.

690*

संजय उवाच ।

धित्थिगिलेख गोविन्दः पार्थमुक्त्वाद्यवीरपुनः ।

[Ds T1 G1.3 M om. संजय उवाच. — (L. 1) T1 Gs M विनि (M1 चीती)ति (for इलेव). Ts Gs विगिलेख च गोविन्दः. Ks उक्ता. G1 वचः (for पुनः).]

14 V1 B1.2.3 Dn1 D1.3 T1.3 M om. the ref. Ks Ts G श्री (Ts Gs om. श्री)भगवात् (for कृष्ण).

— *) Ks वृद्धः; Ca वृद्धाः (as in text). Ks तथा (for एषा). — *) B1 Dn1 Ds.4.7 कालेन (for अकाले).

— *) Ks T1.3 G1.2 M1.4 संरंभः क्रियया (T1 'यते; Ts 'यता); Ds 'भकृपया. Ds तथा; T1 त्वया (for [अ]नया). B (except B1) Dn1 D1.3-7 संरंभं यद्भवानगात् (B1 Dn1 D1.3 'नियात्; B1 'नगाः). Ca cites अगात्. — *) T1.3 G धर्मविभागज्ञैर्. — *) Ks कुर्यादेवं; T1.3 G एवं कार्यः; Ts इदं कार्यः; M एवं कुर्याद् (by transp.). S1 Ks Dn1 धनंजयः. — After 14, Ks B1-4 Dn1 Dn1 D1.3.4 (marg. sec. m.). 5-7 ins.

691* यथा त्वं पाण्डवाद्येह धर्मभीरुपण्डितः ।

[Ds पाण्डवं हंसि.]

15 *) B1 अकार्येण; S (except M1) योकार्याणां; Ca. 0 अका (as in text). Ks Ds.3.3 च संयोगं; V1 B Dn1 D1.3-5.7 क्रियाणां च; S क्रियायाश्च (for च कार्याणां). Ca cites क्रियाणां. — Gs reads 15^{ab} twice. — *) Ks यत् (for यः). Ks Ds.3 यः करोत्यविचारयन्; Ds कुर्यादेवं विचारयन्; S (Gs both times) संयोगं नावबुध्यते (Ts 'त).

Co cites संयोगं (as in text). — *) Ks Ds.3 अक्रिया (Ds 'या) चैव; B1.5 'यामिश्च; T1.3 G1.2 (both times) M 'यायाश्च. Ts Gs कार्याणां तु क्रियायाश्च. Ca cites कार्याणां. — *) Ds G1 पार्थः.

16 *) Ks Ds अनुश्रित्य; Ds 'श्रुत्य; Ca. 0 'सत्य (as in text). B1 वे; D1 ते (for ये). — *) Gs क्रिया यः

C. 2. 3422
D. 2. 69. 19
K. 2. 72. 20

समासविस्तरविदां न तेषां वेत्थ निश्चयम् ॥ १६
अनिश्चयज्ञो हि नरः कार्याकार्यविनिश्चये ।
अवशो मुह्यते पार्थ यथा त्वं मूढ एव तु ॥ १७
न हि कार्यमकार्यं वा सुखं ज्ञातुं कथंचन ।
श्रुतेन ज्ञायते सर्वं तच्च त्वं नावबुध्यसे ॥ १८
अविज्ञानाद्भवान्यच्च धर्मं रक्षति धर्मवित् ।
प्राणिनां हि वधं पार्थ धार्मिको नावबुध्यते ॥ १९
प्राणिनामवधस्तात सर्वज्यायान्मतो मम ।
अनृतं तु भवेद्वाच्यं न च हिंसात्कथंचन ॥ २०

स कथं भ्रातरं ज्येष्ठं राजानं धर्मकोविदम् ।
हन्याद्भवाच्चरश्रेष्ठ प्राकृतोऽन्यः पुमानिव ॥ २१
अयुध्यमानस्य वधस्तथाशस्त्रस्य भारत ।
पराञ्छुखस्य द्रवतः शरणं वाभिगच्छतः ।
कृताञ्जलेः प्रपन्नस्य न वधः पूज्यते बुधैः ॥ २२
त्वया चैव व्रतं पार्थ बालेनैव कृतं पुरा ।
तस्मादधर्मसंयुक्तं मौढ्यात्कर्म व्यवस्यसि ॥ २३
स गुरुं पार्थ कस्मात्त्वं हन्या धर्ममनुसरन् ।

(for कवयः). Ks समुपासते; Ds के समुस्थिताः; Co समुप (as in text). Ca cites उपस्थिताः. B Dn1 Ds.4.1 कथयेयुरुपस्थिताः. — *) T1 समास (for समास). S K1.2.4 समासविस्तरवतो; Ds "विस्तरविदां"; M "विस्तरविदो". — *) Ks वेत्तु; B1 D (except Ds) T1.3 G वेत्ति (for वेत्थ). T1 न तेषां वधनिश्चयः.

17 *) Ca अनिश्चयज्ञा. — *) Ds कार्याकार्य-
त्वनिश्चये; Ds "कार्यविचारेण. — *) Ss Ks अवश्यं (Ss
'इयो). Ds1 D1.3 मुह्यत्यवश्यं कौतेय; Ds स मुह्यत्यवशः
पार्थ; S एवं स मुह्यत्यवशो. — *) Ss Ks ह; Ks हि; Ds
तत् (for तु). Ds1 D1.3.6 यथा मूढं त्वं (Ds "वस्त्व") मद्य
वे; S यथा त्वं पार्थ (Ms-4 पार्थ वि-) मुह्यसि.

18 *) B1 तु (for हि). Ds om. अकार्य. — *) Ks
सुखं; Co सुखं (as in text). — *) Ds [S]त्यर्थं (for
सर्वं). Co: अज्ञायत इत्यशब्दो न ज्ञायते. — *) Ss
[अ]वबुध्य मे; Ks "हृते; Gs (sup. lin. as in text) "च्यते.

19 *) Ks अवज्ञानाद्; Ds अथा; Co अवि (as in
text). Ks.4 अवान्यश्च; Ds "वैल्लुब्धो; Ds न भवान्
(submetric); T1.3 इह भवान्; T1 M भवानेवं (for
'न्यश्च). Ds अज्ञानाद्वा भवान्लुब्धो. — *) S सखं (for
धर्म). Ds रक्षति. Ds धर्मं रक्षितुमिच्छति. — *) B Dn1
Ds.4.6.7 T1.3 Gs M त्वं (for हि). Ds वधः; M1 वधे.
K1 तात (for पार्थ). — *) B (except B1) Dn1 Ds.4.6.7
S (except T1) नावबुध्यसे; Ds नावबुध्यते.

20 *) Ss अवदस् (sic); T1 G1.3 Ms-4 हि वधस्;
T1 M1 हि वधे; T1 Gs हि वधात् (for अवधस्). Ds पार्थ
(for तात). — *) T1.3 G Ms-4 वृथा धर्मो; T1 M1 सृ-
(M1 वृ)तो धर्मो (for सर्वज्यायान्). Ds सर्वज्यायान्मना
मम. — *) B (except B1) Dn1 Ds.4.7 अनृतां. B
(except B1) Dn1 Ds.4.6.7 वा; T1 तु (for तु). V1 B
D (except Ds.3) G1 वदेद् (for भवेद्). Ks B1.4.5
Ds.4.7 वारं; V1 B1.3 Ds1 D1.3.6.7 T1 वाक्यं. — *)
Ks V1 B D (except Ds) T1 G तु; Ks हि (for च). T1

M हिंसा तु (for च हिंसात्). Ks चत्वा (sic); Ds T1 G
हिंसा (Gs "सां) (for हिंसात्). Ks B1 Ds1 D1.3.6.7 S
कदाचन. — After 20, Dn1 reads from 28^a up to 34
(in 36^d) (without v. l.), for the first time, repeating
the portion in its proper place.

21 *) Ca cites अभ्रातरम्. Ds1 D1.4.5 T1 G1.3
श्रेष्ठं (for ज्येष्ठं). — *) D1 रथश्रेष्ठ; T1 Gs नरश्रेष्ठ; Gs
"श्रेष्ठः. — *) Ss प्रकृतोन्यः; Ks प्राकृतोन्यं. Ca cites
प्राकृतो.

22 *) Ks अवध्यमानस्य. Ds वधं; S (except M1)
गुरोश्च. — *) Ks [अ]शस्त्राणि; B1.4 Dn1 Ds-4.6.7 [अ]-
शस्त्रोश्च; M1 [अ]शक्तस्य. Dn1 Ds-4.7 मानद (for
भारत). — *) S K1.2.4 वाधिः; Ks V1 B1 Ds.4.3
चाभिः; B1.5 Ds1 Dn1 Ds.5-7 T1 Gs Ms चापि; D1 T1 G1
चापि; T1 Gs वा नि- (for चाभि-). — *) Ss कृताञ्जले-
S1 K1.3 प्रसन्नस्य. — After 22^a, N ins.:

692*

प्रमत्तस्य तथैव च ।

न वधः पूज्यते सन्निस्तत्र सर्वं गुरौ तव ।

[(L. 1) Ds प्रपन्नस्य; Co प्रतन्नस्य; Ca प्रमत्तस्य (as
above). — (L. 2) Cf. 22^f for the prior half. Ds
गुरोश्च, Ds स्थितं (for तव).]

— *) Ks पूजितः; Ds शस्यते (for पूज्यते). N सन्निः
(for बुधैः).

23 Ds om. 23^{ab}. — *) Ds त्वं वा (for त्वया). Ss
Ks V1 B Dn1 Ds.5-8 T1.3 चैवं; T1 GM चैतद्. — *)
T1 बाल्येन; Co लेन (as in text). S1 Ks B Dn1 Ds.7
G1 M1 [ह]व; Ds.3 [ए]वं (for [ए]व). — *) Gs
कस्माद्. — *) Ss मेढ्यात्; Ks V1 B1.3.5 Dn1 Ds.7.3
S (except T1) मौढ्यात्; Ds मोढ्यात्. Ds कर्तुं; T1 Gs M
धर्म; T1 G1.3 एव (G1 "वं) (for कर्म). Bs करिष्यसि;
B1 Ds.3 व्यवस्यसि.

24 *) S स्त- (for स). — *) Ss हन्यः; Ks B1.3
Ds1 D1.3.3 हन्याद् (for हन्या). B1.4.5 Dn1 Ds.4.6.7
S हंतुकामोभि (D1 "म्य-; M1 "पि) चावसि. — Ks om.

असंप्रधार्य धर्माणां गतिं सूक्ष्मां दुरन्वयाम् ॥ २४
इदं धर्मरहस्यं च वक्ष्यामि भरतर्षभ ।
यद्गुयात्तव भीष्मो वा धर्मज्ञो वा युधिष्ठिरः ॥ २५
विदुरो वा तथा क्षत्ता कुन्ती वापि यशस्विनी ।

तत्ते वक्ष्यामि तत्त्वेन तन्निबोध धनंजय ॥ २६
सत्यस्य वचनं साधु न सत्याद्विद्यते परम् ।
तत्त्वेनैतत्सुदुर्ज्ञेयं यस्य सत्यमनुष्ठितम् ॥ २७
भवेत्सत्यमवक्तव्यं वक्तव्यमनुतं भवेत् ।

C. 8. 3435
B. 8. 69. 32
K. 8. 72. 33

24^{ad}. — *) B₁ (marg.) कार्याणां (for धर्माणां). — *) S₂ G₁ गतिसूक्ष्मां (S₂ 'क्ष्मं'). K₁ B (except B₁) Dn₁ D₂-4.5.7 T₂.3 M₂ दुरन्वयां (D₁ 'वं'); D₂ (marg. as in text) 'व्यायां; M₁ दुरान्वयां; Ca दुर*;*; Co दुरकुमान् (sic) (for दुरन्वयाम्).

25 *) M₂-4 धर्म (for धर्म). V₁ B₂.3 S तु (for च). — *) K₂ V₁ B₂ D₂.3.5 तव भारत (for भरतर्षभ). B₁.3-5 D₂ Dn₁ D₁.2.4.5.7 S तव वक्ष्यामि पांडव (B₂ भारत; D₁ पांडवं). — *) S₂ K₁.2 भीमो वा; K₁ भीष्मोर्ष; V₁ D₂ D₁.2.6 गतिबोधो; B (except B₁) Dn₁ D₂.4.7 भीष्मो हि. — *) K₂ धर्मराजो; B₁.5 Dn₁ पांडवो वा; S राजा वा (T₁ M₁ चापि (for धर्मज्ञो वा)).

26 *) D₂ [अ]य वा; S पुनः (for तथा). — *) B₂ पृथा (for कुन्ती). S गांधारी वा (for कुन्ती वापि). D₁ च (for वा). — After 26^{ab}, S ins.:

693* कुन्ती वा भरतश्रेष्ठ द्रौपदी वा यशस्विनी ।

[(T₁ तपस्विनी (for यश*)].

— *) D₂ तव (for तत्ते). S कौतेय; Ca.6 तत्त्वेन (as in text). — *) B D₁.7 निबोधैतत् (B₂ D₁ 'वेद्'); Dn₁ D₂ निबोधेन; D₂ संनिबोध (for तस्मिन्). K₁ धनंजयः.

27 *) D₂ सत्यं च; Co सत्यस्य (as in text). B₁ Dn₁ D₂.4.7 वदिता साधुर; D₂ वचनीयाद्वा (for वचनं साधु). Ca.6 cite वचनं (as in text). Co cites साधु (as in text). — *) G₂ परं (for परम्). — *) D₂ सत्त्वेन. K₂ V₁ B D (except D₂) [ए]व (for [ए]तत्). S सुदुर्विदं हि तत्त्वेन. — *) V₁ D₂ D₁.2.4.5 Co यत्र; B₁.2.5 Dn₁ D₂.4.5.7 पश्य (for यस्य). K₂ D₂.3 सर्वं; K₂ सत्त्वम्; Co सत्यम् (as in text). K₂ D₂.3 प्रतिष्ठितं; V₁ B₂.3 D₂ D₁.5 Co व्यवस्थितं; Ca अनुष्ठितम् (as in text). T₁ शास्त्रहीनस्य निष्ठितं; T₂.3 G M यत्सत्यमिति निष्ठितं (T₂.3 G₂ भेदमिति). — After 27, S₂ reads 30^{ad}.

28 For sequence of 28^a-30^b in K₂ V₁ B₁.2.4.5 D₂ Dn₁ D₁.2.7 T₂ G M, cf. the tabular statement below.

Tabular Conspectus showing sequence of st. 28^a-30^b in K₂ V₁ B₁.2.4.5 D₂ Dn₁ D₁.2.7 T₂ G M
(N. B.—Repetitions are marked by "(r)".)

K ₂	V ₁	B ₁	B ₂	B ₃	B ₄ D ₂ 1	Dn ₁	D ₁	D ₂ .7	T ₂ G M
28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}	28 ^{ab}
—	—	—	29 ^{ab}	—	—	—	29 ^{ab}	—	—
29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}	29 ^{ad}
—	29 ^{ab}	29 ^{ab}	—	28 ^{ad}	—	—	—	—	29 ^{ab}
—	—	28 ^{ad}	—	—	—	—	—	—	—
—	—	694*	—	694*	694*	694*	694*	694*	29 ^{ad} (r)
—	—	—	28 ^{ad}	694*	28 ^{ad}	28 ^{ad}	—	—	28 ^{ad}
28 ^{ad}	—	—	—	lines 3-4	lines 3-4	—	—	—	—
29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)	29 ^{ad} (r)
694*	694*	—	694*	694*	694*	694*	—	—	—
—	—	—	—	lines 1-2	lines 1-2	—	—	—	—
30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}	30 ^{ab}

C. 8. om.
B. 8. 69. 34
K. 8. 72. 35

सर्वस्वसापहारे तु वक्तव्यमनृतं भवेत् ॥ २८
प्राणालये विवाहे च वक्तव्यमनृतं भवेत् ।
यत्रानृतं भवेत्सत्यं सत्यं चाप्यनृतं भवेत् ॥ २९
तादृशं पश्यते बालो यस्य सत्यमनुष्ठितम् ।
सत्यानृते विनिश्चित्य ततो भवति धर्मवित् ॥ ३०
किमाश्चर्यं कृतप्रज्ञः पुरुषोऽपि सुदारुणः ।

— ^a) G₁ सक्तम्; Ca. c सत्यम् (as in text). — ^b) G₂ भवेत्सत्यं वक्तव्यं. Ca cites वक्तव्यमनृतं (as in text).
— K₂ V₁ D₁ om. 28^{cd}. D₂. 4. 6-8 T₁ om. 28^c-29^b.
D₂ T₂ transp. 28^{cd} and 29^{ab}. B₂ reads 28^{cd} after 694^a. — ^c) Ś₂ Da₁ वा; B₂ च (for तु). T₂ G M सर्वस्वहरणे चा (G₂ वा)पि.

29 For sequence in K₂ V₁ B₁. 2. 4. 5 Da₁ Dn₁ D₁. 8. 7 T₂ G M, cf. the tabular statement on page 409. K₂ B₁. 5 Da₁ Dn₁ D₂. 4. 6-8 T₁ om. 29^{ab} (for D₂. 4. 6-8 T₁, cf. v. l. 28). D₂ T₂ transp. 28^{cd} and 29^{ab}. — ^a) T₂ G₂. 8 वा (for च). — ^b) T₂ क्षीयु चैव विशेषतः. — ^c) M₂ (first time) lacuna for यत्रानृतं भवेत्. V₁ B₁ (both second time). 2. 4. 5 (all both times) Dn₁ D₂. 8. 7. 8 (all second time) T₂ G (T₂ G₁. 8 second and third time; G₂ three times) M (M₁. 2. 4 second and third time; M₂ three times) तत्र (for यत्र). — ^d) M₂ (first time) lacuna for सत्यं चाप्यनृतं. Ś₂ M (third time) चापि; B₂ (second time) Da₁ (both times) D₂. 3 T₂ G₂ M₁. 2. 4 (all first time) जपि; T₁. 8 G (T₂ G₁. 8 second and third time) यत्र; G₁ (first time) यत्र (for चापि). — Dn₁ D₁. 8-7 ins. after 29: K₂ V₁ B₂ after the repetition of 29^{cd}: B₁ after 28^{cd}: B₂ after 29^{ab}: B₁. 5 Da₁ lines 1-2 after the repetition of 29^{cd} (lines 3-4 after 28 in B₂ and after 29 in B₂ Da₁):

694* विवाहकाले रतिसंप्रयोगे
प्राणालये सर्वधनापहारे ।
विप्रस्य चार्थे अनृतं वदेत्
पञ्चानृतान्याहुर्पतकानि ।

[(L. 1) Dn₁ रतिसंप्रयोगं.]

30 For sequence in K₂ V₁ B₁. 2. 4. 5 Da₁ Dn₁ D₁. 8. 7 T₂ G M, cf. the tabular statement on page 409. — ^a) V₁ B₂ Da₁ D₂ तादृशे; B₂ D₁ T₂ G₂ M तादृशो; G₁ स्वादृशो. Ś₂ B₂ D₂ मन्यते; K₂ पश्यते; V₁ B₂ Da₁ D₁. 8 T₂ मुह्यते; B₂ युष्यते; T₂ G₁. 8 M

सुमहत्प्राप्नुयात्पुण्यं बलाकोऽन्धवधादिव ॥ ३१
किमाश्चर्यं पुनर्मूढो धर्मकामोऽप्यपण्डितः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पापमापगामिव कौशिकः ॥ ३२

अर्जुन उवाच ।

आचक्ष्व भगवन्नेतद्यथा विद्यामहं तथा ।

हृन्यते; G₂ ह्यनृतो (for पश्यते). T₁ तादृशयत्रानृतो बालो.
— ^b) K₂ D₂. 1. 7 पश्य; B₂ G₁ यत्र; D₂ येन (for यस्य).
B₂ सर्वम्; D₂ सम्यग् (for सत्यम्). Ś₂ अनुष्ठितं; D₁ 'ष्ठितः; T₁. 8 G M अनिष्ठितं; T₂ इति स्थितं. — After 30^{ab}, K₂ B₁. 8 Dn₁ D₂. 4. 7. 8 ins.:

695* भवेत्सत्यमवक्तव्यं न वक्तव्यमनुष्ठितम् ।

— Ś₂ reads 30^{cd} after 27.

31 Cf. 12. 110. 7. Dn₁ reads from 31^a up to आ (in 36^d) for the first time after 20. — ^a) B₂ कृतजज्ञः; D₁. 8 कृतप्राज्ञः; T₁ G₁. 8 महाप्राज्ञः (G₂ 'ज्ञ'); T₂. 8 G₂ M भवेत्प्राज्ञः; Ca. c कृतप्रज्ञः (as in text). K₂ B₂ Dn₁ D₂ किमाश्चर्यंकृतप्रज्ञः (B₂ 'प्रज्ञं'; Dn₁ 'प्राज्ञ'; D₂ 'प्राज्ञः'); B₁ D₁ 'यंकृतं प्राज्ञः. Ca. c cite किमाश्चर्यं (as in text). — ^b) T₁ सुदारुणं. — Ś₁ K₁. 2 om. (hapl.) 31^a-32^b. — ^c) T₁ G₁. 2 M सु (M₂. 8 स) बहु (for सुमहत्). D₂ प्राप्तं (for पुण्यं). — ^d) D₂ बराको; D₂ बालको (for बलाको). K₂ बलाकोर्धवधादिव; V₁ 'को नु व'; G₂ 'कोडव'.

32 Cf. 12. 110. 8. Ś₁ K₁. 2 om. 32^{ab} (cf. v. l. 31). — ^a) T₂ G₁. 8 M अनाश्चर्यं. Ś₂ पुनर्मूढो; S (except T₂) 'मूढाद् (for 'मूढो). — ^b) K₂ धर्मकारो. B (except B₂) Da₁ Dn₁ D₁. 8 T₁ M ह्यपण्डितः; D₁ ह्यपस्थितः; G₁. 8 ह्यवस्थितः (for ऽप्यपण्डितः). — ^c) G₂ M₂. 4 सुबहु (for सुमहत्). Ś₁ K₂ प्राप्नुयां. — ^d) K₂ V₁ B D (except D₂) T G₁. 2 M आपगासु; G₂ आपगा (for आपगाम्). — After 32, B₁ ins. an addl. colophon.

33 ^a) D₂ मे भगवन् (for भगवन्). — ^b) T₁ G₁ यथा (for यथा). K₂ B (except B₂) Dn₁ D₂. 4. 6. 7 विदामहं; D₂ विदामहे; T₂ विद्यामहं; M₂ विद्य (for विद्या). B₂ D₂ T₂ तव; Da₁ D₁. 8 तयोः (for तथा). — ^c) Ś₁ K₂ बलाकांघामिसंबन्धं; Ś₂ बलाकटा (sup. lin. 'कंवा)मिसांबन्धं; K₂ 'कांघामि ***; K₂. 4 D₂ T₁. 2 G₁. 2 'घामि (T₂ 'वादि; G₂ 'घामि)संबन्धं (K₂ 'घ-); V₁ Da₁ 'कान्वा-मिसं (Da₁ 'ल)बद्धं; B₁ Dn₁ D₂. 4. 7 'कस्यांघ (B₁ Dn₁ 'नु)संबद्धं; B₂ 'कस्यांघामिसंबन्धि (hypermetrie); B₂ बालकांघादिसंबद्धं; D₁ बलाकांघामिसंबद्धं; D₂ बालकां-

बलाकान्धामिसंबद्धं नदीनां कौशिकस्य च ॥ ३३

कृष्ण उवाच ।

मृगव्याधोऽभवत्कश्चिद्वलाको नाम भारत ।

यात्रार्थं पुत्रदारस्य मृगान्हन्ति न कामतः ॥ ३४

सोऽन्धौ च मातापितरौ विमर्त्यन्यांश्च संश्रितान् ।

स्वधर्मनिरतो नित्यं सत्यवागनसूयकः ॥ ३५

स कदाचिन्मृगाखिलिप्सुर्नान्विन्दत्प्रयत्नवान् ।

अथापश्यत्स पीतोदं श्वापदं घ्राणचक्षुषम् ॥ ३६

अदृष्टपूर्वमपि तत्सत्त्वं तेन हतं तदा ।

अन्वेव च ततो व्योम्नः पुष्पवर्षमवापत् ॥ ३७

अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितं च मनोरमम् ।

विमानमागमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीषया ॥ ३८

तद्भूतं सर्वभूतानाममावाय किलार्जुन ।

तपस्तप्त्वा वरं प्राप्तं कृतमन्वं स्वयंभुवा ॥ ३९

तद्वत्त्वा सर्वभूतानामभावकृतनिश्चयम् ।

ततो बलाकः स्वरगादेवं धर्मः सुदुर्विदः ॥ ४०

कौशिकोऽप्यभवद्विप्रस्तपस्वी न बहुश्रुतः ।

नदीनां संगमे ग्रामाददूरे स किलावसत् ॥ ४१

C. 8. 3448
B. 8. 69. 46
K. 8. 72. 47

न्वामिसंबद्ध. — ^a) Ds कोशिकस्य; G1 किशि. Ts G2.8 वा (for च).

34 Ks B Da1 Dn1 D1.3-8 वासुदेव; Ds T G भगवान् (for कृष्ण). — ^a) Ks B1.4 Dn1 Ds-4.7.8 पुरा; Ds वने (for मृग). G1 भवेत्. — ^b) G1 बालको. B1 S नामतः; Ds पार्थिवः (for भारत). — ^c) Ds पुष्ट्यर्थ; Ca. 0 यात्रार्थ (as in text). Ds Ts Gs पुत्रदारानां. — ^d) Ss M1 मृगा; K1 मृगां. M1 इति (for हन्ति). B1 स वै तदा; Dn1 न कामतः (for न कामतः).

35 ^a) S1 Ds सौधा; B1.2.4 Dn1 Ds.4.7 G1 वृद्धौ; Bs.5 Da1 D1.5.6 T1.8 Gs.8 जंघौ (for सोऽन्धौ). V1 सु (for च). — ^b) S (except Ts) बभार (for विभर्ति). Ts.8 Gs बांधवान् (for संश्रितान्). — ^c) Ts Gs स (for स्व). S Ks.4 अधर्मनिरतो (Ss 'ते'). K1 अधर्मेनित्यो निरत. — ^d) Bs सत्यवान्. Da1 Dn1 D1.4.5.8 अनुसूयकः; Ts अनुसूयनः. Ts G1.8 संविमन्यान (G1 'नु')सूयकः; Gs स विगाहान्; M संविभाग्यनसूयकः (M1 'तः'); Ca as in text.

36 ^a) Ss Bs.1.5 Dn1 Ds.4.7 Gs मृगं लिप्सुर्; K1 Da1 D1.5 मृगाखिलिप्सुर्; V1 'न्प्रेप्सुर्; Ds 'न्हति; Ts.8 Gs M मृगप्रेप्सुर्. Co oites लिप्सुः. Ks स कर्णं चाविच्यगणान् (sic). — ^b) K1 Ds न व (Ds त्व)विंदत्; Ks मता; Ks Gs नातुर्विद (Ks 'दे'त्; B1.2.4 Dn1 Ds.4.7 T1 नाम्य (Bs माम्य; Ds नात्य)वि; Ts नान्वविध्यत्. Co oites नोन्व विंदत्. Ks Dn1 Ds मृगं कचिद्; Ts प्रयत्नतः (for 'वान्'). Bs.5 Da1 D1.5 नान्व (Bs 'नु-; Bs 'म्य)विंदत् यत्नवान्. — ^c) S K1.2.4 Ts समीपस्थं (Ts 'दे'त्); Ks स पीतोदं; Bs T1.8 G M स (G1.3 सु)पीवानं (for स पीतोदं). Co oites पीतोदं (as in text). B1.2.4.5 Dn1 Ds-4.7 अपः पिबंतं वृद्धो; Ds पयः पिबंतं ददर्श. Ca oites अपः पिबंतं. — ^d) Ss श्वापदं; Ca. 0 श्वा (as in text). T1 पूर्णचक्षुषं; M1 घ्राणचक्षुषा; Ca. 0 'षम् (as in text).

37 ^a) T1 अभवत् (for अपि तत्). — ^b) S Ks सर्वे; K1 सर्वे; Gs तु तं; Co सर्वं (as in text). — ^c) Ks Ds

Ts G1.8 M अन्वेव (G1 'नं'); V1 B Da1 Dn1 D1.2.4-7 Ca अंघे हते; Ds अर्थे हते; T1 Gs अन्वेव (Gs 'वं') हि (for 'व च). Ts M पुनर् (for ततो). Ts व्योम्नि. — ^a) V1 Bs.5 Da1 D1.5 पुनर्दृष्टिर्. B1 Ts.8 Gs.8 पपात ह; B1 Dn1 Ds.4.7 M पपात च; Bs अपातयत् (for अवापत्त). — 38 ^a) M1-1 वादित्र. — ^b) S Ks.4 वादित्रं. Ds Ts G1 च (Ds सु) मनोहरं. — V1 om. 38^d. — ^c) Ss Ks.4 Ds.2.2.6 T Gs M1.2.4 जगमत्; G1.8 जागमं. G1 स्वर्ग (for स्वर्गान्). — ^d) Ks मृगव्याधः; Ds 'व्याधि- (for 'व्याध).

39 ^a) Ts अश्रुतं. Ds सर्वसत्त्वानाम्. — S1 K1.2 om. (hapl.) 39^b-40^a. — ^b) Ss Ks अभावकृतनिश्चयं. Co oites अमावाय (as in text). — ^c) Ds Ts लेभे; T1 प्राप्य; Ts Gs M प्राप (for प्राप्तं). — ^d) Ks कृतमन्वं (sic); T1 कृतमन्यः; Ts G1 तत्कृतं हि; Ts Gs गतमन्युः; Gs 'मन्यु- (sic); M कृतार्थ (M1 'र्थो') हि (for कृतमन्वं). Ts Gs M1.4 स्वयंभुवः.

40 S1 K1.2 om. 40^a (cf. v. l. 39). B1 om. 40^{ab}. — ^a) Ts तत्कृत्वा; M1 तं हत्वा (for तद्वत्त्वा). — ^b) Dn1 M1 अभावः; Ds Ts.8 G1.8 M अभावे (for अभाव-). Ks M1.4 कृ (M1 कृ)तनिश्चयः. Ss अमावाय समुद्यतं. — ^c) T1.8 GM भूतं (for ततो). M1 बलाहको (hypermetrio) (for बलाकः). T1.8 GM [s] गार्हर्गमः; Ca स्वरगाद् (as in text). Co oites स्वः; Ts बलाको गार्हर्गलोकम्. — ^d) Ts धर्मः. K1.4 Ts सुदुर्विदं (K1 'धः'); Co 'वः (as in text).

41 ^a) B1 हि; Ts G च (for ऽपि). B1 [वा]सवद्. M1 तीव्रस (for विप्रस). — ^b) K1 [इ]व; Ks B1.5 Dn1 Ds.7 नो; Ds च; Ds वै; G1.3 सु- (for न). Ds तपस्वी बहुविश्रुतः. — ^c) K1 संगमः; V1 संगम- M1 ग्रामो. — ^d) Ks Ds स (Ds सु)दूरस्थः; B1.4.5 Dn1 Ds-1.6.7 T1 G1 M अदूरात्स; Da1 D1.5 'रः स (for 'रे'स). Ts विदूरात्किल सोपतत्; Gs अदूरात्सकिले वसेत्.

C. 8. 344B
B. 8. 69. 47
K. 8. 72. 46

सत्यं मया सदा वाच्यमिति तस्याभवद्व्रतम् ।
सत्यवादीति विख्यातः स तदासीद्वनंजय ॥ ४२
अथ दस्युभयात्केचित्तदा तद्वनमाविशन् ।
दस्यवोऽपि गताः क्रूरा व्यमार्गान्त प्रयत्नतः ॥ ४३
अथ कौशिकमभ्येत्य ग्राह्यं सत्यवादिनम् ।
कतमेन पथा याता भगवन्बहवो जनाः ।
सत्येन पृष्टः प्रब्रूहि यदि तान्वेत्य शंस नः ॥ ४४

42 *) V1 सदा (for सदा). B1 वाच्यम्. — *) K1 सत्यवादीति; T1 G1 वाच्यमिति; G1 M वाच्यमिति. D1 विख्यातः. — *) D1 lacuna for स तदासीद्. T1 G1 स तपस्वी; G1 तपस्वी स (for स तदासीद्).
43 *) T1 G ततो (for अथ). K1 किंचित्. — *) T1 जनाम् (for तदा). D1 वनम् (for वनम्). D1 आश्रिताः (for आविशन्). T1 G M कदाचित्तत्र संश्रितः (T1 ग) ताः. — B1 reads 43rd twice. — *) K1 V1 B1.2.5 (first time) D1 D1.2.5 च तान् (for गताः). B1 क्रूरा (for क्रूरा). B1.4.5 (second time) D1 D1.4.5.7 T1 तत्रापि दस्यवः क्रूराः; T1 G M ततस्ते दस्यवः श्रुः (T1 क्रूरा) राः. — *) K1 D1 विमुक्तः; K1 व्यमार्गः; V1 D1 D1.5 व्यद्वन्तः; B1 अमार्गः; T1 तान्मार्गति (for व्यमार्गान्त). K1 D1 परस्परं (for प्रयत्नतः). B1 D1 D1.4.5.7 तान्मार्गति यत्नतः; B1 मार्गयतो विनयतः; B1 (first time) चयमंतः समंततः; T1 G M तान्म (T1 तं सं; G1 ता स्म) मार्गति यत्नतः.

44 *) D1 lacuna. T1 ते तं; M1 कथं (for अथ). D1 अन्येत्. — *) S (except T1) प्रोचुस् (for ग्राह्य). K1 तां; K1 B (except B1) D1 D1.7 S (except T1) ते (for तं). — D1 om. 44th. — *) B1 कथमेव; S कतरेण (for मेन). S (except T1) यातो. — *) S (except T1) भगवन्बहवो जनाः (M1 नाः). — *) G1 विष्टः (for पृष्टः). D1 स ब्रूहि; T1 तब्रूहि. — *) B1.5 D1.2.5.6 T1 तान्वेत्सि; T1 G M तद्वेत्सि (for तान्वेत्य). V1 संशयः; B1.5 [अ] संशयः; D1 सिद्धयः (sic); D1 तत्ततः (for शंस नः).

45 Before 45, T1 G ins. कृष्ण उवाच. — *) B1 सत्यं (for सत्यं). — *) D1 तम् (for तान्). — For 45th, S (except T1) subst.

696* सत्यस्य त्वविभागज्ञः सत्यं तेभ्यः शशंस सः ।

[T1 G1 ह (for सः).]

— Before 45th, T1 G ins. कौशिकः. — *) D1 ब्रज

स पृष्टः कौशिकः सत्यं वचनं तानुवाच ह ।

बहुवृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः ।

ततस्ते तान्समासाद्य क्रूरा जगुरिति श्रुतिः ॥ ४५

तेनाधर्मेण महता वाग्दुरुक्तेन कौशिकः ।

गतः सुकष्टं नरकं सूक्ष्मधर्मेणैवकोविदः ।

अप्रभूतश्रुतो मूढो धर्माणामविभागवित् ॥ ४६

बृद्धानपृष्टा संदेहं महच्छ्रममितीहति ।

(for बहु). T1 लताकीर्णम्. — *) K1 अनुत्तमः; V1 D1 D1.5 अपाश्रिताः (for उपा). S एतद्वनमुपाश्रिताः. — After 45th, N T1 ins.:

697* इति तान्व्यापयामास स तेभ्यः पार्थ कौशिकः ।

[S K1.4 इति तत्; K1 इति तं; K1 याश्रिता (sic) (for इति तान्). S K1 सत्येभ्यः पार्थ; K1 B1.2.4 D1.5.7 तेभ्यः पार्थ स; B1 D1 तेभ्यस्तत्त्वं स (D1 स्म) (for स तेभ्यः पार्थ).]

— D1 om. 45th-46th. — *) B1 तु (for ते). D1 अतिक्रम्य (for समासाद्य). — *) S क्रूर जगुर; S समाजगु (G1 गुरु). V1 श्रुतः; B1 स्थितिः; D1 श्रुतः; Ca. 0 श्रुतिः (as in text).

46 D1 om. 46th (of. v. l. 45). — *) T1 सहसा (for महता). — *) S1 K1 रुक्तेन; S1 K1 सुदुरुक्तेन; D1 वाग्दुरुक्तेन च; T1 संयुक्तः स च; Co वाग्दुरुक्तेन (corrupt). — *) D1 ततः (for गतः). S1 K1 B (except B1) D1 D1.4.5-8 स (for सु). T1 G M निरयं (for नरकं). T1 गतः स नरकं कष्टं. Ca oites कष्टं and नरकं. — *) S (except T1) धर्मसूक्ष्मेण. S1 K1 कोविदः; D1 S (except T1) [अ] तत्त्ववित् (for [अ] कोविदः). — T1.5 G1.5 om. 46th. — *) S1 अप्रभूतः श्रुतो; K1 अल्पश्रुतो श्रुः; V1 B1 T1 M1 दृष्टपूर्व (B1 वं; M1 वं) श्रुः; B1 दृष्टपूर्वः स्मृतो; B1 अदृष्टाल्पश्रुतो; D1 D1.5 M1-4 दृष्टपूर्वश्रुः; D1 D1.4.5.7 य (D1 त) या चाल्पश्रुः; D1 अल्पश्रुतौ श्रुवं; G1 दृष्टापूर्वश्रुतो. — *) T1 G1 M अविभागवित् (for अविभागवित्).

47 *) D1 च पृष्टा (for अपृ). S बृद्धानपृष्टसं (T1 G1 त्सं) देहान्. — *) K1 महत्स्वर्गम्; V1 महच्छ्रमं (sic); B1 D1 छत्रम्; B1 च्छुमम्; B1 च्छेतुम् (sic); D1 D1.4.5 छच्छ्रम् (for च्छुमम्). V1 विमोहति; B1 इतोहति; B1.5 D1 इवहति; D1 D1 इहा; D1.5 अतो. T1.5 G M अंधमभ्रमिवच्छति (T1 वाच्छति; G1 वेच्छति); T1 अशुभं महदामयात्. — *) B1 D1 D1.4.5.8 Co अत्र; M1-4 पृथ; Cv तत्र (as in text). B1 om. from लक्ष्मणोद्देशः

तत्र ते लक्षणोद्देशः कश्चिदेव भविष्यति ॥ ४७
दुष्करं परमज्ञानं तर्केणात्र व्यवस्यति ।

श्रुतिर्धर्म इति होके वदन्ति बहवो जनाः ॥ ४८
न त्वेतत्प्रतिस्स्यामि न हि सर्वं विधीयते ।

C. 8. 3438
B. 8. 69. 36
K. 8. 72. 37

up to 49°. — *) K₂ G₂ लक्षणो देशः. ☞ Ca: लक्षणं
समानानां समानजातीयव्यावर्तको धर्मः । तस्योद्देशः कथनं ।
Co: लक्षणानामसाधारणधर्माणामुद्देशः संक्षेपतः परिग्रहः । ☞
— *) K₁ कश्चिद्. B_{1.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.2-7} एवं; T_{1.3}
G एवं; M अत्र (for एव). D₈ वधिष्यति (for भवि).
48 B₈ om. 48 (cf. v. 1. 47). — *) K_{2.4} V₁
B (B₈ om.) D परमं (for परम). S दुष्करं प्रतिसंख्यानं.
— *) K_{1.4} तत्केन; T_{1.3} G M कार्त्तुर्येन; T₂ कार्यस्य;
Ca. 7 तर्केण (as in text). V₁ B_{1.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.2-5}
[अ]नु (for [अ]त्र). B₂ T₂ M₁ व्यवस्यते (B₂ 'तः'); D_{2.6}
T₂ G₂ व्यवस्थितिः (D₂ 'तः'). Co cites अनुव्यवस्यति.
— T_{1.3} G M₁ read 48°-49° twice; M₂ reads
the same thrice. — *) SK₂ श्रुतिधर्मः; K₁ श्रुतिधर्मा
K_{2.4} B_{1.4.5} Dn₁ D_{2.2.7} श्रुतिधर्मः; D₁ (marg.)
श्रुते धर्मः; D₂ इति धर्मः; T_{2.3} (second time)
G_{1.2} (both first time).s (second time). सस्य
धर्मः; G₂ (second time) श्रुतो धर्मः; M₁ (second
time).s (third time) श्रु (M₂ स्मृतिधार्य (M₂ 'यां')
(for श्रुतिधर्म). K₁ इति होको; D₁ एतिष्वेके; G₂
(both times) M₁ (second time).s (third time) इति
त्वेके. Co cites [ए]के (as in text). T₁ (first time)
M_{2.3} (first time).s सस्य शंसत (T₁ वदंत; M₂ शंसत;
M₂ शस्यत [sic]) इत्येके; T₁ (second time).s (first
time) G₁ (second time).s (first time) M₂ (second
time) श्रुतिस्तु कार्या (T₁ 'स्तु धार्या; G₁ 'स्तु धर्मे; M₂
धार्येयं इत्येके (T₁ [इ]त्येके वै); M₁ (first time) सयः
सख्यं तदित्येके. — *) K₁ बहवो (for वदन्ति). S₂ जनः.

49 B₈ om. 49° (cf. v. 1. 47). For the repetition
in T_{1.3} G M_{1.3}, cf. v. 1. 48. — *) K₂ B_{1.4} Dn₁
D_{2.4.5.7} तत्केन; V₁ न त्वेतं; D₂ T₂ G₂ (the last two
second time) न चै (D₂ चै)तत्; D₅ न त्वं तत्; M₂
(third time) ननु तान् (for न त्वेतत्). V₁ प्रतिभूयामि;
B (B₈ om.) D (except D₂) T₁ (second time).s.s
(second time) G₁ (second time).s (both times).s
M₁ (both second time).s (second and third
time) प्रत्य (D₂ अनु)स् (for प्रतिस्). T_{1.3} G_{1.3} M₁
(all first time) न च पाथान्यसूयामि (M₁ 'या तु);
M_{2.3} (first time).s न च तन्नाभ्यं; C₇ तत्त्वेन तत्प.
— *) V₁ B_{2.4} Dn₁ D_{2-5.7} न च; B₁ न तत्; T_{1.3}
G_{2.3} M_{1.3} (all second time) तत्र; G₁ (second time)
M₂ (third time) नात्र (for न हि). Dn₁ lacuna for

सर्व. Dn₁ विधीयते; Co विधी (as in text). T_{1.3} G
M₁ (all first time) न तु स (T₂ G_{1.3} नैतत्स)वेन शिष्यति
(T₂ G_{1.3} 'ते'); M_{2.4} तत्तु (M₂ तां तु) सवेन शिष्यते;
C₇ as in text. — For 48°-49°, M_{2.4} (both reading
also as in text) subst.:

698* श्रुतिधर्मोऽयमिलोके वदन्ति बहवो जनाः ।

न तान्पाथान्यसूयामि न च सर्वत्र शिष्यति ।

स्मृतिधार्या इति त्वेके वदन्ति बहवो जनाः ।

न तु तान्प्रत्यसूयामि नात्र सर्वं विधीयते ।

[(L. 1) M₂ इत्येके. — (L. 2) M₂ नत्वेतं प्रत्यसूयामि तत्र
सर्वं विधीयते. — (L. 3) M₂ श्रुतिर् (for स्मृतिर्). — (L. 4)
M₂ च (for तु).]

— *) K₁ D₂ T₁ M₁ प्रमावाचार्य; Da₁ D_{1.5} प्रमावाचारे;
D₂ 'यां हि; T₂ प्रज्ञानार्याय; Co. 7 प्रमवा (as in text).
— After 49, T₂ ins.:

699* पूर्वविधा गतिर्वीर धर्मस्यातीव दुर्दृशा ।

विद्याशीलवयोवृद्धाननुपास्यानधीत्य वा ।

मन्वादीनां तु कृत्स्नं वै को धर्मं वक्तुमर्हति ।

अधर्मादेव भवति धर्मेऽपि च महान्यथा ।

व्याकौशिकयोर्वैद्वज्जमानधर्मविस्मयोः । [5]

वेदो मूलं हि धर्माणामिति सन्तो यवतुवन् ।

जिज्ञासते हि विद्यानां साधनान्येव संखविद् ।

चेदं ब्राह्मणमासाद्य पुण्यपापे परंतप ।

स तु वेत्ति परं धर्मेमर्हिंसां वेत्ति भारत ।

T₂ cont.: K_{2.4} V₁ B D (except Da₁ D₂) T_{1.3} G M
ins. after 49:

700* यस्यादहिंसासंयुक्तं स धर्म इति निश्चयः ।

अहिंसार्याय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ।

[T₂ transp. lines 1 and 2. B₂ T_{1.3} G₂ M repeat
line 1 after line 2; G₂ repeats both lines
followed by line 1. — (L. 1) T₁ (both times) G₂
(first time) यसाद्; T₂ तसाद्. T₂ (both times) G_{1.2}
(second and third time).s (both times) M (second
time) यः साद् (for यसाद्). K₂ D₂ T₁ (second time).s.s
(second time) G₂ (second and third time).s
(second time) M (second time) अहिंसासंयुक्तः; V₁ B₂
D_{1.5} प्रभवसंयुक्तः; B₂ प्रभवसारसं; T₁ G₂ M₁ (all first time)
प्रमाव (G₂ 'वः संयुक्तः (T₁ 'जा); T₂ G_{1.3} M₂₋₄ (all
[except G₁] first time) प्रभवसंयुक्तः (for अहिंसासंयुक्त).
T₁ (both times) सधर्म. G₂ (first time) निश्चितः. — B₂

C. 8. 3458
B. 8. 69. 56
K. 8. 72. 39

प्रभवार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ॥ ४९

धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मो धारयति प्रजाः ।

यः स्याद्धारणसंयुक्तः स धर्म इति निश्चयः ॥ ५०

येऽन्यायेन जिहीर्षन्तो जना इच्छन्ति कर्हिचित् ।

अकूजनेन चेन्मोक्षो नात्र कूजेत्कथंचन ॥ ५१

om. line 2. — (L. 2) T₁ G₂ (second time) M
अर्हिसार्थं तु (T₁ G₂ M₁ च) (for 'यार्थ'). K₄ B₂ Dn₁ D_{2.7}
हिंसाणां (for भूतानां). T_{1.2} G (G₂ first time) अर्हिसा
सर्वभूतानां (for the prior half). G₂ (second time)
पुनः (for कृतम्).]

50 B₂ om. 50. — *) D_{2.1} D₁ T_{1.2} G_{1.2} M धर्म.
— *) V₁ B (B₂ om.) D (except D₂) T_{1.2} G_{1.2} M धारयते.
— *) S₂ K₂ B_{1.4.5} D₁₋₆ यस्याद्; Dn₁ D₁ T₁ च (D₁
त) स्याद् (for यः स्याद्). S₁ K_{1.2} चा (K₂ च) रणं***;
S₂ K₂ B_{1.4.5} D_{2.1} D_{1.2.3} चा (S₂ च) रणसंयुक्तं. C₁
यथाप्राधारसंयुक्तं. — *) T₁ स्वधर्म.

51 T_{1.2} G repeat 51^{ab} after 52^{ab}. — *) K₄
योऽन्यायेन; T₂ अन्या; M₁ येन केन (for येऽन्यायेन). K₁
जिहीर्षते; K₂ V₁ B₂ D₂ T₁ (second time). 2.3 (second
time) G_{1.2} (both both times). 3 (second time) जिही-
र्षन्तो (K₂ ते); Dn₁ D₂ जिहीर्ष (D₂ 'व') तो; Ca. c 'वन्तो
(as in text). — *) B Dn₁ D₂₋₇ T_{1.2} G (S MSS.
first time) M₂₋₄ धर्म; D_{2.1} D₁ T G (T_{1.2} G second
time) M₁ धर्म (for जना). K₄ इच्छति; T_{1.2} G (all
both times) M पृच्छति; Ca इच्छन्ति (as in text). S₂
K₂₋₄ D₂ T₂ Ca कथंचित्; T_{1.2} G (all first time) M
मानवाः (for कर्हिचित्). — *) D_{2.4} अकूजने वा; D₂
अकूजनेन (for अकूज). K₂ जन्माक्षो (sic); B₁ D₁ वा
मोक्षो; B₂ चेन्मे दक्षो (hypermetric); B₂ मोक्षो*; Dn₁
D_{2.4} (inf. lin.) मोक्षो (D₂ 'क्षं') वा; D₄ मोक्ष्ये वा (for
चेन्मोक्षो). D₂ अकूजनभरन्मोक्षो. — *) B (except B₂)
Dn₁ D_{2.4.5.7} नात्र (for नात्र). M₂ कूजत्.

52 *) K₄ अवश्यं; T₂ अप्यस्य; M₁ अपश्यं (for
अवश्यं). K₂ V₁ B D S कूजितव्ये (B₂ 'स्य'). B₂ इ;
S हि (for वा). — *) K_{1.2} शंकरो (K₂ 'रे') न्वा; K₄
संकरेत्वा; D_{2.1} D_{1.2} मकरेत्वा (sic); T₁ शंखेत्वा (sic)
(for शङ्करेत्वा). S₂ वास्य; K_{2.4} B_{2.5} Dn₁ D_{2-4.7} अपि;
D₂ T₂ चापि; T₁ नापि; G₁ वाचि (for वापि). M₁ वा
प्रकूजनात् (for वाप्यकूजतः). S₂ कूजतः; K₁ [अ] कूजतः;
V₁ D₂ 'जितः; B_{1.2.5} T G M₁₋₄ 'जनात्. — After 52^{ab},

अवश्यं कूजितव्यं वा शङ्करेत्वाप्यकूजतः ।

श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं सत्यादिति विचारितम् ॥ ५२

प्राणात्यये विवाहे वा सर्वज्ञातिधनक्षये ।

नर्मण्यमिप्रवृत्ते वा प्रवक्तव्यं मृषा भवेत् ।

अधर्मं नात्र पश्यन्ति धर्मतत्त्वार्थदर्शिनः ॥ ५३

T_{1.2} G repeat 51^{ab}. — *) G₂ तस्य (for तच्च). Dn₁
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं (sic). — B₂ repeats 52^a after
53^a. — *) T_{1.2} G₂ विनिश्चितं (for विचारितम्). S₂
K_{1.2.4} V₁ C₁ सत्यासत्यविचारितं; B_{1.2} (both times) 'सत्ये
विभावितं; B₂ Dn₁ T₁ तत्सत्यमविचारितं; D_{2.4.5.7}
सत्यासत्ये (D₂ 'नृत') विचारितं (D₁ 'तु'); G₂ वक्तुं.
सत्यादि. — After 52, N ins.:

701* यः कार्येभ्यो व्रतं कृत्वा कर्मणा नोपपादयेत् ।

न तत्फलमवाप्नोति एवमाहुर्मनीषिणः ।

[B₂ repeats 701* after the repetition of 52^a.
— (L. 1) S₂ K_{2.4} B₂ (both times) योकार्येभ्यो; D₂ व्रतं
सत्य- (for यः कार्येभ्यो). Dn₁ व्रतं. B₂ कृत्वा (for कृत्वा).
K₂ धर्मेण; Bom. ed. तस्य ना- (for कर्मणा). K_{1.2} नोप-
पात (K₁ 'श') येत्; V₁ 'पादयेत्; Ca. c 'पादयेत् (as above).
— (L. 2) S₂ K V₁ B_{2.2} (both times) D_{2.1} D_{1.2.3}
[र] त्विन् (for एवम्).]

On the other hand, T₁ ins. after 52:

702* सत्ये सति न पापेभ्यो धर्मं देयं कदाचन ।

53 Cf. 31-32. — *) K₂ व्यवहाहे. K₂ B₄ D_{2.2}
D_{1.5} T₂ च (for वा). — B₁ Dn₁ D_{2.4.7} om. (hapl.)
53^a. — *) K₂ V₁ B₂₋₄ D_{2.1} D_{1.2.3.5.6.8} सर्वज्ञातिव (K₂
'विवि') धात्यये; B₂ 'वधेपि वा; S सर्वज्ञात्या (T₁ M 'त्या')
महाभये (T₁ 'हवे). — D_{2.1} D_{1.2} om. 53^{ab}. — *) S₂ K_{1.2}
न प्राण्यमिप्रवृत्ते वा; K₂ V₁ B_{2.5} कर्मण्यमि (V₁ 'ति') प्र;
B₂ कर्मण्यमिप्र; B₂ नर्मण्यमि प्र; D₂ नर्मण्यमिप्रवृत्तेपि;
D₂ नर्मण्यमिप्रवृत्तेच; S सर्वस्वस्य च (G₂ 'स्याव') लोपे वा.
— After 53^a, B₂ repeats 52^a followed by the repeti-
tion of 701*. — *) B_{1.2-5} Dn₁ D_{2.4.7} न च प्रोक्तं (for
प्रवक्तव्यं). K₂ भयो (for मृषा). V₁ B₂ D_{2.6} S वक्तव्य-
मनृतं (D₂ 'व्यमनितं; G₂ 'व्यं चानृतं') भवेत्. — *) B₂
मात्र; S न हि (for नात्र). D₂ पश्यामि. — *) S सुषोषं
(T₂ 'षोषां; G₁ 'प्योषं') तन्त्रपंडिताः. — After 53, S ins.:

703* सर्वदा हि वदेत्तु नानृतः स्याद्विचक्षणः ।

[T₂ G₂ M सर्वथा. T_{1.2} G_{2.2} तं तु (for तच्च). T₂ M₂
नानृतः.]

यः स्तेनैः सह संबन्धान्मुच्यते शपथैरपि ।
 श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं तत्सत्यमविचारितम् ॥ ५४
 न च तेभ्यो धनं देयं शक्ये सति कथंचन ।
 पापेभ्यो हि धनं दत्तं दातारमपि पीडयेत् ।
 तस्माद्धर्मार्थमनृतमुक्त्वा नानृतवाग्भवेत् ॥ ५५
 एष ते लक्षणोद्देशः समुद्दिष्टो यथाविधि ।
 एतच्छ्रुत्वा ब्रूहि पार्थ यदि वध्यो युधिष्ठिरः ॥ ५६
 अर्जुन उवाच ।

यथा ब्रूयान्महाप्राज्ञो यथा ब्रूयान्महामतिः ।

हितं चैव यथास्माकं तथैतद्वचनं तव ॥ ५७
 भवान्मातृसमोऽस्माकं तथा पितृसमोऽपि च ।
 गतिश्च परमा कृष्ण तेन ते वाक्यमद्भुतम् ॥ ५८
 न हि ते त्रिषु लोकेषु विद्यतेऽविदितं क्वचित् ।
 तस्माद्भवान्परं धर्मं वेद सर्वं यथातथम् ॥ ५९
 अवध्यं पाण्डवं मन्ये धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
 तस्मिन्समयसंयोगे ब्रूहि किञ्चिदनुग्रहम् ।
 इदं चापरमत्रैव शृणु हृत्स्थं विवक्षितम् ॥ ६०
 जानासि दाशार्हं मम व्रतं त्वं

C. B. 3475
B. B. 68. 72
K. B. 72. 72

54 Ks om. 54^a-55^b. — ^a) K₁ यत्. B₁ स्तेनैरपि (sic); B₂ स्तेयैः सह; D₂ त्वेतैः सह; T₁ स्तेनैराद्यु (for स्तेनैः सह). B₃ सद्युवा; D₁ संबाधान्; D₂ संबधान्; T₁ बंधेन; T₂ s GM₁ संबधो. — ^b) V₁ D₁ D₁ T₁ s G₁ s M मुच्येत. D₂ सफलैर्; T₁ शपथा; T₂ GM 'याद् (for 'थैर्). — ^c) K₁ [अ]वृत्तं; D₁ [अ]वृत्ते. S (except T₂) भवेत्तत्रानृतं श्रेयः. — ^d) K₁ अविचारये; V₁ अवधारितं; T₂ अविरोधितं (for 'चारितम्). T₁ s GM सत्यादिति विचारितं.

55 Ks om. 55^{ab} (cf. v. l. 54). — ^a). T₂ वै (for च). — ^b) D₂ सक्ते सति; T₁ M सत्ये सति; T₂ s G सत्यादिति (for शक्ये सति). T₂ धनंजय (for कथंचन). — ^c) S₂ K₁ s पापिभ्यो. D₁ D₁ s s s T₁ s G₁ s M₁ [S]वि (for हि). — ^d) S₂ दातारम्; M₁ (sup. lin.) दातारम्. K₁ पीडयन्. — ^e) K₁ उक्ता; V₁ वक्ता (for उक्त्वा). S₁ K₁ s V₁ B₁ s s D₁ D₂ s s s M₂ नानृत-भाग; B₂ s T₂ G₁ s M₁ 'वान् (for 'वाग्).

56 ^b) B (except B₂) D₁ D₂ s s s मयोद्दिष्टो. K₂ B₁ D₁ यथा विधिः; Co 'विधि (as in text). — After 56^b, N (except B₁) T₂ ins.

704* यथाधर्मं यथाहुद्धि मया पार्थार्थितस्तव ।

[K₁ [अ]र्धतय (for [अ]र्धं). K₂ V₁ B₂ s D₂ मया पार्थ-हितस्त (B₂ s 'त त)व; B₁ s D₁ D₁ s T₂ मयाधं वै (B₂ 'या तेन; B₂ D₂ 'या पार्थ; D₁ D₁ s T₂ 'या तेव; D₁ D₁ 'याव वै; D₁ 'यावैव हितार्थिना (for the posterior half).]

— ^c) T₁ s G एवं ज्ञात्वा; M एवं विद्वन् (for एतच्छ्रुत्वा). T₂ यथा (for पार्थ).

57 B₂ om. the ref. D₁ om. (hapl.) 57^a. — ^a) M₂ तथा (for यथा). K₁ ब्रूयां. K₁ महाप्राज्ञो; K₂ मया प्राज्ञो. Ca cites महाप्राज्ञः; Co 'प्राज्ञः (as in text). — ^b) K₁ ब्रूयां. S₂ K₁ महामतिः; T₂ G₂ M 'यथाः (M₂ 'ज्ञः); G₁ s 'मुनिः; Ca 'मतिः (as in text). — ^c) K₂ V₁ B₂ s D₁ D₁ s हितं चैतद्; T₁ G₂ हितो

ब्रूयाद्; T₂ G₁ s M मुहुर्ब्रूयाद् (for हितं चैव). D₂ मया; G₂ तथा (for यथा). — K₂ om. (hapl.) 57^a-58^a. K₂ reads 57^a-58^a twice. — ^d) K₁ (sup. lin. as in text) मम; D₂ वद (for तव). T₁ s G M यथोक्तं वचनं त्वया; T₂ यथा कृष्ण त्वमुक्त्वा.

58 Ks om. 58^a (cf. v. l. 57). — ^a) S (except T₂) transp. मातृसमो and पितृसमो. — ^b) B₂ मतिश्च. Ca o cite गतिः (as in text). M₂ परमार्थं हि (for 'मा कृष्ण). T₁ G₂ मया; T₂ G₁ s M₁ s s त्वं हि (for कृष्ण). — ^c) V₁ T₁ न च; B₂ यथा (for तेन). B₁ s s उत्तमं; B₂ इदं (for अद्भुतम्). D (except D₂) T₂ त्वमेव च परायणं (D₂ 'णः); M₂ s तेन वाक्यं न मेद्भुतं.

59 ^a) S₂ K₁ s s न हि तेषु त्रिलोकेषु. — ^b) K₂ लोकेषु; T₁ s G अज्ञातं (for विद्यते). K₂ विदितं; D₂ M₂ s [S]विदितः; T₁ s G विद्यते (for sविदितं). S₂ K₁ s s त्वयि (for क्वचित्). — ^c) S₂ यस्माद्; G₂ अस्माद् (for तस्माद्). S₁ K₂ तत्परं; S₂ तत्परं; K₁ तत्परं (submetrio); G₁ परं भवान् (by transp.). D₂ तत्त्वं (for धर्मं). — ^d) D₂ धर्मं; T₂ सूक्ष्मं (for सर्वं). V₁ यथा तथा; B₂ न संशयः.

60 ^a) G₂ अवध्यं. D₁ दुर्वचं (for पाण्डवं). — ^b) K₂ समयसंयोगं; D₁ 'संप्राप्ते; Ca o 'संयोगे (as in text). B₁ s s D₁ D₂ s s s T₂ अस्मिन्नु मम संकल्पे; M अधर्म-युक्ते संयोगे. — ^c) B₂ D₁ D₂ T₂ G₂ क्वचित्. — T₁ G₂ om. 60^a-68^a. — ^d) K₁ s s D₁ D₂ s s s Co वा (for च). M₂ s परम् (for [अ]परम्). D₁ [अ]परमात्रे च (for [अ]परमत्रैव). — ^e) T₂ G₁ s M ब्रूहि. S₂ कृत्स्न (sic); B₂ D₂ ह्यर्थः; D₁ D₁ s s कृत्स्नं; D₂ कृत्स्नं; T₂ G₁ s M तत्त्वं (for कृत्स्नं). D₂ विवक्षितं.

61 T₁ G₂ om. 61 (cf. v. l. 60). — ^a) S₂ K₂ s V₁ B₂ D₂ दाशार्हं जानासि (by transp.); K₁ s दाशार्हं जानामि; B₁ जानाहि दाशार्हं. K₂ न सं; T₂ G₂

C. 8. 3475
B. 8. 69. 72
K. 8. 72. 72

यो मां ब्रूयात्कश्चन मानुषेषु ।
अन्यस्मै त्वं गाण्डिवं देहि पार्थ
यस्त्वत्तोऽक्षैर्भविता वा विशिष्टः ॥ ६१
हन्यामहं केशव तं प्रसन्न
मीमो हन्यात्तूवरकेति चोक्तः ।
तन्मे राजा प्रोक्तवांस्ते समक्षं
धनुर्देहीत्यसकृद्दृष्टिर्सिंह ॥ ६२
तं हत्वा चेत्केशव जीवलोके

स्थाता कालं नाहमप्यल्पमात्रम् ।
सा च प्रतिज्ञा मम लोकप्रबुद्धा
भवेत्सत्या धर्ममृतां वरिष्ठ ।
यथा जीवेत्पाण्डवोऽहं च कृष्ण
तथा बुद्धिं दातुमद्यार्हसि त्वम् ॥ ६३
वासुदेव उवाच ।
राजा श्रान्तो जगतो विक्षतश्च
कर्णेन संख्ये निशितैर्बाणसंघैः ।

महा- (for मम). K₁ नरं (for वरं). K₂ वै; T₂ G_{1.8} M तु (for त्वं). S₂ दाशार्हा जानासि न देशमेव (*sup. lin.* मम वरं) तं त्वां (sic). — ¹) S₂ कांचन; D₂ कर्णचन; T₂ केशव (for कश्चन). D₂ G₁ M मानुषेषु. — ²) T₂ om. त्वं. B₁ गांडीवं. — ³) K₁ यत् (for यस्). B_{1.8} Dn₁ D_{1.7} त्वत्तोक्षैर्वा (D_{1.7} 'जो'); B₂ यस्त्वत्तोक्षैर्; B₂ D₁ D_{1.8} M₁ यस्त्वत्तोक्षो (B₂ 'खाद्'); D₂ यस्त्वत्तो वाखाद्; D₂ त्वत्तोक्षैः; D₂ यत्तं हताक्षैर्; T₂ G_{1.8} यो मत्तोक्षैर् (for यस्त्वत्तोक्षैर्). V₁ वा भविता (by transp.); B_{1.8.8} T_{2.8} G_{1.8} M वीर्यतो वा; D_{1.8} विद्यते वा. D₂ om. वा. D₂ वरिष्ठः; D₂ वशिष्ठः; D₂ वसिष्ठः.

62 T₁ G₂ om. 62 (cf. v. 1. 60). D₂ reads 62^{ab} on marg. — ¹) S₂ Dn₁ केशवं. — ²) K₂ कूरकेति; K₂ कुरवकेतु; K₂ तूरवकेति; V₁ D₁ तूरर; D₂ तवजेति; T₂ औदतिकेति (for तूरर). Ca cites तूरर. K₁ चोका; K₂ युक्त; M₄ चोक्त. — ³) D₂ ततो; T₂ तन्मा; T₂ G_{1.8} M तन्मा (for तन्मे). D₁ D₁ चोक्तवांस; T₂ G_{1.8} युक्त; M संनिचौ (for प्रोक्तवांस). S₂ (*sup. lin.* as in text) मे; K₂ वै; B₂ T₂ त्वत् (for ते). उक्तवांस्ते (for ते समक्षं). — ⁴) K₂ V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.8}-3.7.8 बुद्धिर्वीर; D₂ 'संहार; G₁ 'सिंहः.

63 T₁ G₂ om. 63 (cf. v. 1. 60). — ¹) B₁ om. तं. V₁ B_{2.8} D₁ Dn₁ D_{1.8}-8.7 तं हन्यां; B₁ हन्यां; B₂ तं हन्यात्; D₂ स हत्वा; D₂ संहत्वा (for तं हत्वा). B₂ चेदहन्यां (for हत्वा चेत्). D₂ om. चेत्. K₂ [अ]य; D₂ न चेत्; D₂ [अ]हं (for चेत्). T₂ G₂ M कुशली; G₁ तं कुशली (for केशव). — ²) B_{1.8}-8 D T_{2.8} G₂ M नाहं कालम् (for केशव). B₂ कालान्वाहम्; G₁ [अ]प्यहं कालम्. K₂ M₁ अप्यत्र (K₂ 'न्यल्प' मात्रं; D₂ 'ल्पमेव. — After 63^{ab}, D₂ ins.:

705* एवं त्वं मां कृष्ण जानासि सर्वं
कालं लोके हीनधर्मो हि जीवन् ।

सत्याद्युतो लोकमिमं त्यजेयं

तस्मात्कोधात्प्रतिक्षेपेयं धर्मपुत्रम् ।

D₂ cont.: S K V₁ B D₁ Dn₁ D₁₋₇ ins. after 63^{ab}:

706* ध्यात्वा नूनं क्षेपसा चापि मुक्तो

वधं राज्ञो ब्रह्मवीर्यो विचेताः ।

[(L. 1) S K_{1.2.4} ध्याता (K₁ 'त). V₁ [अ]नृतं (for नूनं). S K_{1.2.4} B₂ वापि यु (B₂ मु)क्तो; K₂ चापविद्धो; V₁ D₁ D_{1.8} वापि यु (V₁ प्रो)क्तो (for चापि मुक्तो). — (L. 2) S K₁₋₈ V₁ B₂ D (except D_{2.8}) राजोहं (for राजो)- S K₁₋₈ V₁ D₁ D_{1.8} ब्रह्मवीर्यो; K₂ [स]मिष्टधर्मो (for ब्रह्मवीर्यो).]

— D₂ reads 63^{ab} on marg. — ¹) K₂ सा वै; V₁ B₂ D₂ सा चेत्; B_{1.8}-8 D₁ Dn₁ D₁₋₇ T₂ यथा. K₂ लोकप्रबुद्धा; V₁ 'प्रसिद्धैर्; B_{1.8}-8 D₁ D_{1.8} 'प्रसिद्धौ (B₂ 'दो; B₂ 'द्वा); B₂ 'प्रनाय; Dn₁ D_{2.4} 'प्रबुद्धे; D₂ 'प्रबुद्धा; D_{2.7} 'प्रबुद्धौ; D₂ 'प्रबुद्धा; T₂ G₂ M 'प्रनित्या; G₁ लोकेषु नित्या (for लोकप्रबुद्धा). Ca cites लोकसिद्धौ. — ²) T₂ G_{1.8} M तथा (for भवेत्). D₂ सा वा (for सत्या). K_{2.8} B₂ M_{2.4} वरिष्ठः (K₂ 'ष्टः). — ³) S₁ यथा; D₂ यथा च (for यथा). D_{2.8} पांडवेयश्च; T_{2.8} G_{1.8} M 'वेयो हि (for 'वोऽहं च). D₂ om. च. — ⁴) K₂ अद्याहंसि; B_{1.8} Dn₁ D_{2-4.7} M₂₋₄ अप्य (M₂ 'था)हंसि; D₁ D_{1.8} G₁ इहा; T₂ अहो; T₂ G₂ अहोसि हि; M₁ अहंसि (for अथा). — After 63, D₂ ins.:

707* एवं ज्ञात्वा यद्विषं मे सदैव

तयार्हसि त्वं तु निबोधितुं च ।

64 T₁ G₂ om. 64 (cf. v. 1. 60). V₁ D₂-2.8 om. the ref. K₁ M₁ कृष्ण; T_{2.8} G_{1.8} भगवान् (for चासुदेव). — ¹) K₂ चार्तो; D₂ शांतो (for श्रान्तो). K₂ V₁ D₁ D_{1.8} जागृ (K₂ 'प्र)तो; B_{1.8}-8 D₂ दुःखितो; B₂ Dn₁ D_{2.4.6.7} विक्षतो; D₂ प्रप्लुतो; T₂ साहितो; T₂ G₂ चार्पितो; G₁ M₁ चाग्रतो (for जगतो). M₂₋₄ विक्षतसर्व-

तस्मात्पार्थ त्वां परुषाण्यवोच-

त्कर्णे धृतं ह्यद्य रणे निबद्धम् ॥ ६४

तस्मिन्हते कुरवो निर्जिताः स्यु-

रेवंबुद्धिः पार्थिवो धर्मपुत्रः ।

यदावमानं लभते महान्तं

तदा जीवन्मृत इत्युच्यते सः ॥ ६५

तन्मानितः पार्थिवोऽयं सदैव

त्वया समीमेन तथा यमाभ्याम् ।

C. 8. 34B
B. 8. 69. 82
K. 8. 72. 82

गात्रः (for जगतो विक्षतश्च). § K1.2.4 विकृतश्च; B: चायोम* (sic); Dn1 Ds.4.6.7 दुःखि(Dn1 'ख')तश्च (for विक्ष). — After 64^a, T: ins.:

708* शरार्दितः सूतपुत्रेण चैव ।

— ^a) V1 B:2.3 द्रोणेन (for कर्णेन). M संखे. T: इह- (for निश्चिते). V1 बाणसंहैः. — K: (lines 3-6 only).⁴ V1 B (except B1) Dn1 Dn1 D1-7 ins. after 64^a.⁵ Ds after 64: T: after 710*:

709* यश्चानिधं सूतपुत्रेण वीर

शरैर्भृशं ताडितो युध्यमानः ।

अतस्त्वमेतेन सरोषमुक्तो

दुःस्त्वान्विते नेदमयुक्तरूपम् ।

अकोपितो ह्येष यदि स संख्ये

कर्णं न हन्यादिति चाब्रवीच्च ।

जानाति तं पाण्डव एष चापि

पापं लोके कर्णमसह्यमन्यैः ।

ततस्त्वमुक्तो मृशरोषितेन

राज्ञा समक्षं परुषाणि पार्थ ।

[10]

[K: Ds om. lines 1-2. — (L. 1) K: तस्मात्पार्थ; V: B: यश्चा (B: 'चा')पार्थ; B: 'ल्यं; B: Dn1 D1.5 पश्चात्पार्थ; Ds.1 यश्चात्पार्थ; Ds पश्चात्पार्थ; Ds यथापार्थ; T: यथा च वै (for यश्चानिधं). K: Ds वीरः. — Ds reads lines 3-10 on marg. — (L. 3) B: ततस्; T: भीतस् (for अतस्). — (L. 4) T: दुःस्त्वान्विते नैव (for 'न्विते नेदम्'). — T: om. lines 5-6. — (L. 5) K: B: अकोपितो. Ds अकोपितो वेन यथा स शंके. — (L. 6) V1 B:2.4 Dn1 Dn1 D1.4-5 निहन्त्याद् (for न ह). K: Dn1 Ds [अ]प्रवीत्सः; V1 'भीत; B (except B1) Ds 'वीत्सः. — K: om. lines 7-10. — (L. 7) Dn1 जानाति. T: जानाति राजापि सदैव चापि. — (L. 8) Ds शरैः; T: पार्थो (for पापं). B: लोकं. K: पापं लोके शरं कर्णमसह्यमन्यैः (sic). — (L.) K: B:2.3 T: अतस्त्वम्; Dn1 ततस्त्वम्. T: मृशकोषितेन. — (L. 10) K: परुषाणि. K: पार्थ; Dn1 पार्थ.]

On the other hand, T: ins. after 64^a:

710* श्रुत्वादिताश्चापि महामनस्वी ।

— After the above, T: ins. 709*. — ^a) §: M:2.4 पार्थस्य; M1 तु (for पार्थ). §: G1 पुरुषाणि. K: V1 B:2.4 D निलोद्यु (K: 'लोद्यु; Ds.1 'लोद्यु) के सततं चाप्रसद्ये (V1 B: धर्मराज्ये; Dn1 D1.5 धर्मबाहो); T: निर्लङ्घ्यं पापमयाविह्वलं.

— ^a) V1 कर्तुं; B1.2.3 कर्णो; B: कर्णे; T: कर्ण (for कर्णे). K: कर्णोद्यतं (for कर्णे धृतं). Ds om. धृतं. §: धृतं; K: धृत; T: इष्टा (for धृतं). T: om. हि. D: त्वयः; T: G: M1 वाच्य; M:2.3 बोध; M:1 बोध. K: नियन्तां; K: न बद्धं; Ds [S]तिवृद्धं; G: निबद्धम् (as in text). Ds (also as in text) कर्णोद्यवीचत्पुरा धृतकाले.

65 T1 G:2 om. 65 (cf. v. l. 60). — ^a) Dn1 D1.5 M1 जिते (for हते). — ^b) K: एवंबुद्धेः; T: बुद्धः. K: V1 B1.2.4 Dn1 Ds-4.7.8 पार्थि (Dn1 'थै)वे; Ds पार्थिव; T: पाण्डवो (for पार्थिवो). K: V1 B1.4 Dn1 Dn1 Ds.4.7 धर्मपुत्रे; B: 'युक्ते; Ds.6 T: 'राजे (T: 'ज:); T: G1.3 M 'बुद्धिः. — After 65^a, K: V1 B: D (Ds marg.) T: ins.:

711* ततो वधं नार्हति धर्मपुत्र-

स्त्वया प्रतिज्ञार्जुन पालनीया ।

जीवन्मृतं प्रेन मृतो भवेद्धि

तन्मे निबोधेह तवानुरूपम् ।

[(L. 1) V1 B: Dn1 D1.5.8 किं तु सत्याद् (Ds 'ला); B: किं तु पुत्रस् (for धर्मपुत्रस्). T: ततो वधो मान्यत्वं किं तु सत्या. — (L. 2) B: transp. त्वया and प्रतिज्ञा. T: पार्थि- (for [अ]र्जुन). Dn1 Ds पालनीया. — T: om. lines 3-4. — (L. 3) V1 देन (for वेन). K: [S]भवति. — (L. 4) K: निबोधे; Ds निबोध. K: हि (for [ह]ह). B1 [अ]नुरूपः. K: V1 B (except B:1) D (Ds marg.) T: cont.: K: T: G1.3 M ins. after 65^a].

712* यदा मानं लभते माननाहं

सदा स वै जीवति जीवलोके ।

[(L. 1) Ds.2.3 यदा च (for यथा). Ds om. मानं लभते. K: मानयोग्यस्; T: G1 M मानवो हि (for 'नार्हस्). — (L. 2) T: सर्वो (for स वै).]

— ^a) B: यदानमानं. — ^a) T: नरो; T: G1.3 M जातो (for जीवन्). K: मृत्युर्; Dn1 मृत.

66 T1 G:2 om. 66 (cf. v. l. 60). — ^a) § K1.2 तन्मानितः; K: V1 B Dn1 D1.5-7 संमानितः; Ds स मानिनः; T: G1.3 M1 सम्यक्जीतः (M1 'त); M:2.4 सम्य- न्जितः (for तन्मानितः). T: तन्मानितो धर्मराजस्त्वयार्थ. Ds reads from 65 up to 66^a on marg. — ^a) T: त्वया (for त्वया). K: V1 B Dn1 Ds-4.5.8 च; D: T: lacuna (for स). — ^a) Ds सदैव; T: G1.3 M

मुक्तोऽनृताद्भातृवधाच्च पार्थ

हृष्टः कर्णं त्वं जहि स्रुतपुत्रम् ॥ ७१

संजय उवाच ।

इत्येवमुक्तस्तु जनार्दनेन

पार्थः प्रशस्यथ सुहृद्वधं तम् ।

ततोऽब्रवीदर्जुनो धर्मराज-

मनुक्तपूर्वं परुषं प्रसह्य ॥ ७२

मा त्वं राजन्व्याहर व्याहरत्सु

न तिष्ठसे क्रोशमात्रे रणार्धे ।

भीमस्तु मामर्हति गर्हणाय

यो युध्यते सर्वयोधप्रवीरः ॥ ७३

काले हि शत्रून्प्रतिपीड्य संख्ये

हत्वा च शूरान्पृथिवीपतींस्तान् ।

यः कुञ्जराणामधिकं सहस्रं

हत्वानदत्तमुलं सिंहनादम् ॥ ७४

सुदुष्करं कर्म करोति वीरः

कर्तुं यथा नार्हसि त्वं कदाचित् ।

रथादवपुत्य गदां परामृश-

C. 8. 3486
B. 8. 70. 5
K. 8. 73. 4

71. Śs K₄ V₁ B D S ins. an addl. colophon.
[Adhy. name: T₁ कृष्णार्जुनसंवादः; G₁ बासुदेवार्जुनसंवादः.
— Adhy. no.: B₁ 69; B₂ 68; B₃ 71; D₁ D₂ 80; D₁
63; D₄ 50; D₅ 70; T_{1.3} G 77; T₂ M 76.]

72 ^a) Śs D₂ प्रशंस्य; K_{1.3} प्रशस्य; K₄ T₂ G प्रह (K₄
'स)ह्य. K₃ V₁ B D S सुहृद्वधस्रत् (K₃ B₂ D₂ 'स्रतः);
K₄ 'द्वमं तं (sio). — ^b) Śs अर्जुन. K₁ बासुदेवम् (for
धर्मराजम्). — ^c) D₂ अयुक्तपूर्वं; G₂ तथानुपूर्वाद् (for
अयुक्तपूर्वं). B₂ D₁ G₂ M₂ पुरुषं; T₁ G₂ वचनं (for
परुषं). D₂ T₂ G₂ प्रहस्य; T₁ G₂ प्रसंगात्; T₂ प्रगृह्य.

73 Before 73, K_{3.4} V₁ B D ins. अर्जुन उवाच. — ^a)
K₃ D₁ D_{1.4.5} मां. D₂ प्रहर; G₂ व्याहर (as in text).
T_{1.3} G M व्याहरस्त्राय वाच्यं (T₁ 'स्त्राह वाचं; G₂ 'स्वामिवाच;
M₂₋₄ 'स्त्राह वाच) (for 'र व्याहरत्सु). K₃ V₁ B
(except B₅) D₁ D₁ D_{1.3-4.7} व्याहरत्सु (B₂ 'र वै); Co
'रत्सु (as in text). — ^b) V₁ om. न. K₃ B_{1.2.5}
D₁ D₁ D_{1.4.5.8} G₂ यास्तिष्ठसे (B₂ 'त); T₁ यस्त्वं तिष्ठसि;
T₂ G M त्वं तिष्ठसि (T₂ G₂ 'ते). K₃ D₁ D_{1.5}
क्रोशमात्रो (K₁ 'त्र); B₂ स क्रोशमात्रे; T_{1.3} G क्रोशमात्रात्.
K₃ V₁ B D₁ D₁ D_{1.3-4.7.8} रणाद्धं; K₄ रणार्धं; T_{1.3} G
M अ (M व्य)पेत्य (for रणार्धं). ☞ Co: क्रोशमात्रेण तिष्ठ
सीत्यन्वयः। ☞ — D_{2.5} T₂ subst. for 73^{ab}: V₁ ins.
after 73^{ab}:

716* माबोचस्त्वं किंचिदिहाय राजं
स्यत्त्वा युद्धं य इह व्यवस्थितस्त्वम् ।

[(L. 2) V₁ य इह व्यवस्थितोसि; T₂ क्रोशमात्रे स्थितस्त्वं.]
— ^a) G₂ स भीमसेनो (for भीमस्तु माम्). D₂ माहर्हसि
गर्हणाय; T₁ M₁ गर्हतु गर्हणा (T₁ 'णी)य. — ^b) M युध्यसे.
K₃ V₁ B D S सर्वलोकप्र (T₁ G₂ 'कैक)वीरैः (D₂ G₂ 'रः).
74 ^a) G₂ कालो. K₃ [S]ति; D₂ न (for हि).
B₂ संख्ये (for शत्रून्). Śs प्रतिपीड; K₃ B D₁ D_{2.4.7}

T_{2.3} G₂ परिपीड्य (for प्रति). K₁ संख्ये; D₁ सेव्यो;
S (except T₂) वीरो. D_{2.5} यः कालवच्छत्रुसंख्यानप्रपीड्य
(D₂ 'न्प्रमाद्य). — ^b) B_{1.3.4} D₂ हत्वा; D₂ हत्वा (for
हत्वा). D₂ T₂ स (T₂ तु) शूरान्; T_{1.3} G M प्रवीरान्
(for च शूरान्). K₃ पृथिवीपतींश्च; D_{1.3.5} 'पती (D₂
'ति)स्त्रात्; T_{1.3} G M वसुधाधिपानां. — After 74^{ab}, N
T G ins.:

717* रथप्रधानोत्तमानागमुल्या-

न्सादिप्रवेकानमितांश्च शूरान् ।

[(L. 1) T₂ रथप्रवीरोत्तम- (for 'प्रधानोत्तम). — (L. 2) Ś
K_{1.3.4} T G सादि (T₁ G₂ अति; G₁ सादी)प्रवीरान्; Co
साधितप्रवेका (sio); G₂ सादिप्रवेकान् (as above). V₁ B₂
अपि तांश्च; D₂ समदांश्च; T_{1.3} G अहितांश्च (for अमितांश्च).
B D₁ D_{2-4.6.7} T₂ वीरान्.]

— Sequence in T_{1.3} G_{1.3} M of 74^a-79^d is: 75, 74^{ab},
718^a; 78, 76, 77, 79. — ^c) S (except T₂) स (for
यः). G₁ अधिपं; M₁ अयुतं; M₂₋₄ अधिपान् (for अधिकं).
— ^d) D₂ हत्वा; D₂ हत्वा (for हत्वा). K_{1.3} नद; K₄ V₁
B_{1.4} D₁ D_{2-4.6.7} नदस्. K₁ तुमुल; D₂ तुमलं (for
तुमुलं). — After 74, N T G ins.:

718* काम्बोजानामयुतं पार्वतीया-

न्मृगान्सिंहो विनिहत्येव चाजौ ।

[(L. 1) Ś K_{1.3.4} काम्बोजानां चायुतं; D_{1.5} काम्बोजानामधिपं;
T_{1.3} G 'जवानायुतः; T₂ काम्बोजानां प्रवरान्. Śs K₄ पर्वतीयान्
(K₄ 'वाः); K₁ पर्वती; T₂ वरिष्ठान्. — (L. 2) Śs मृगा सिंहो;
T_{1.3} G इ (G₂ इ)हामृगा (G₂ 'गणा)मान् (for मृगान्सिंहो).
Śs K₄ D₂ [इ]वमाजौ; K_{1.3} [इ]वमाजौ; T_{1.3} G बाधिनः
(for [इ]व चाजौ).]

75 For sequence in T_{1.3} G_{1.3} M, cf. v. 1. 74.
G₂ reads 75, after 76^a. — ^a) S (except T₂) भीमः
(for वीरः). — ^b) T₂ युद्धे (for यया). D₁ (also as

C. 8. 3496
B. 8. 70. 5
K. 8. 72. 4

स्तथा निहन्त्यश्चनरद्विपात्रणे ॥ ७५
वरासिना वाजिरथाश्चकुञ्जरा-
स्तथा रथाङ्गैर्धनुषा च हन्त्यरीन् ।
प्रमृद्य पञ्चामहिताग्निहन्ति यः ।
पुनश्च दोर्म्यां शतमन्युविक्रमः ॥ ७६
महाबलो वैश्रवणान्तकोपमः
प्रसह्य हन्ता द्विषतां यथार्हम् ।
स भीमसेनोऽर्हति गर्हणां मे
न त्वं नित्यं रक्ष्यसे यः सुहृद्भिः ॥ ७७

महारथान्नागवरान्ह्यांश्च
पदातिमुख्यानपि च प्रमथ्य ।
एको भीमो धार्तराष्ट्रेषु मयः
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ॥ ७८
कलिङ्गवङ्गाङ्गनिषादमागधा-
न्सदामदानीलबलाहकोपमान् ।
निहन्ति यः शत्रुगणाननेकशः
स माभिवक्तुं प्रभवत्यनागसम् ॥ ७९
सुयुक्तमास्थाय रथं हि काले

in text) S नार्हति. S कश्चिदन्यः (for त्वं कदाचित्).
— *) S अवस्कंथ (for 'च्छुल्य'). G₂ गतां (for गदां).
§ K_{1.2} B_{1.2.3} D_{2.4.7} परा (S₂ 'र') सुषंसु; K₄ 'सुषंसु; D_{2.1} 'सुषंसु (D₁ 'स'); D_{2.6} गृहीत्वा. — T_{1.2} G_{2.3} M_{2.4} om. 75^d. — *) T₁ तदा (for तथा). D₂ om.
(hapl.) from निह up to महि (in 76^e). § K₁ B_{1.4} D_{2.1} D_{2.4.5.6} T₂ निहन्त्य; B₂ [अ]मिहन्त्य. K_{1.4} [आ]-
शुरय (K₄ 'नर') द्विपात्र; K₂ B (except B₂) D_{2.1} D_{2.4.5.6} T₂ [अ]शुरयद्भिः. G₁ M_{1.2} ततो (M₁ 'दा') रणे चापि
निहति वारणान्. — After 75, G₂ reads 78.

76 For sequence in T_{1.2} G_{1.2} M, of. v. l. 74. D₂
om. up to महि (in 76^e) (cf. v. l. 75). — *) T₁ वारा-
शिना. § K V₁ B_{1.2.4} D_{2.1} D_{2.5.6} वाजिनराश्चकुञ्जरांसु;
B₂ D₆ चापि (D₆ 'क्षि' नराश्च'; T_{1.2} M_{2.3} चा (T₁ वा) य
न'; T₂ G₂ चाल्य रथाश्च'; G_{1.2} M_{1.4} चाय रथा (M_{1.4}
वरा)श्च' (for वाजिरथाश्च'). — *) V₁ B₂ D₆ रथस्यो
(for रथाङ्गैर्). § K₂ V₁ B_{1.2-5} D_{2.1} D_{2.4.5.6} T₂
वहसरीन्; B₂ चरन्त्य; D₂ वहन्त्य' (for च हन्त्य'). — *)
K₂ V₁ B₂ D_{2.1} D_{2.5-7} T₁ प्रगृह्य; B₁ प्रसह्य; B₂
प्रसह्य; T₂ प्रमथ्य (for प्रसृज्य). K₄ अहतान् (for
अहितान्). T₁ च सर्वान्; T₂ G M₁ तु (G₂ च) हन्ति; M₂₋₄
तु निहन्ति (for निहन्ति). K₂ B D_{2.1} D_{2.4.5-6} S
(except T₂) om. यः. — After 76^e, G₂ reads 75.
— *) B (except B₂) D_{2.1} D_{2.4.7} तु (for च). D_{2.1}
D_{2.5} गत- (for शत). Ca cites शतमन्युः.

77 For sequence in T_{1.2} G_{1.2} M, of. v. l. 74.
— *) M₁ महाबला. — *) S (except T₂) हतां (for
हन्ता). K₂ V₁ यथारिहा; B D अनीकिनीं; T_{1.2} G₂ M
यथांसि; T₂ महाहवे; G_{1.2} शिरांसि (for यथाहंसु). — *)
§ K₂ गर्हणं मे; B₂ S 'णाय. Co cites गर्हणां (as in text).
K₂ om. from मे up to यः (in 77^d). — *) K₁ निर्व
(slo); B₁ वेन त्वं; T₁ तत्त्वं (for न त्वं); K₁ B₂ D_{2.1}

D₂ M₁ रक्षसे यः (M₁ वै); D_{2.1} D₁ वक्ष्यसे यः; D₂
रक्ष्यते; D₂ वरक्ष्यसे यः; T₁ रक्ष्यसे वै; T₂ G_{1.2} M₂₋₄ रक्ष (T₂
G₁ 'क्ष') माणः; T₂ G₂ गर्हमाणः (for रक्ष्यसे यः). D₂
सुमहद्भिः (for यः सुहृद्भिः).

78 For sequence in T_{1.2} G_{1.2} M, of. v. l. 74.
G₂ reads 78 (78^a twice) after 75. — *) D_{2.1}
नागवरा; T₂ चातिजवान् (for नागवरान्). T₁ G_{1.2}
(second time) महाबलान्द्विरदान्वात (G_{1.2} 'न्भीम') वेगान्;
T₂ G₂ (first time). S M महारथा (G₂ 'बला') न्द्विरदान्शौ-
लकल्पान्. — T₁ om. 78^b. — *) T₂ 'संवान् (for
'सुक्यान'. T₂ प्रसह्य (for प्रमथ्य). T₂ G सहेत कः
(G₁ 'हेत यः; G₂ पातयः) कुञ्जरान्युध्यमानः; M सहेत कः
(M₁ यस्माच्छीघ्रं; M₂ सहेत यः) कूजतो (M₄ 'ते') युध्यमानः.
— *) § एके; S (except T₂) असौ (for एको). T₂ वीरः
(for भीमो). D_{2.6} धार्तराष्ट्र (D₂ 'द्वे') प्रमाथी. — *)
B₂ उदालब्धुम्; D_{2.1} D_{2.5} उपालब्धे; M₂ 'लब्धः; Ca
'लब्धुम् (as in text). § अरिंदमो. K₄ [S] 'हन्'; K₂
D_{2.1} D₂ [S] 'हन्ति.

79 For sequence in T_{1.2} G_{1.2} M, of. v. l. 74.
D₂ om. (hapl.) 79. — *) G_{2.2} चंकांग- (for
'चङ्गाङ्ग-). K₄ 'निषाध-'. G₂ 'मागधा-'. — *) D₂
सदा गजान् (for सवामवान्). B₁ दीन- (for नील-). B₂
सदा महाशीलबराहकोपरा (marg. 'मा') न्; D_{2.1} D_{2.5}
सवामदानीलबलाहकोपमान्; T_{1.2} G M 'हाशैल'; T₂
मुदुर्मेदान्भीमबलान्द्विरदोपमान्. — *) V₁ B₂ D_{2.1} D_{2.5}
वै (for यः). B₂ D₂ शत्रुगजान्; D₂ 'जनान्. B_{1.4} D_{2.1}
D_{2.4.7} T₂ अनेकान् (for 'कशः). — *) B₂ [अ]तिवक्तुं;
D₂ प्रवक्तुं; T₂ G_{2.2} M हि वक्तुं; G₁ इ वक्तुं (for
[अ]भिवक्तुं). V₁ प्रमथेत्; Ca 'वति (as in text). Co
स माभिवक्तुं प्रभवति (as in text). B_{1.4.5} D_{2.1} D_{2.4.5.7}
T₂ स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति (= 78^d).

80 *) K₂ ययुक्तसु; K₄ B_{1.4.5} D (except D₂) T₂

धनुर्विकर्षञ्जरपूर्णमुष्टिः ।

सृजत्यसौ शरवर्षाणि वीरो

महाहवे मेघ इवाम्बुधाराः ॥ ८०

बलं तु वाचि द्विजसचमानां

क्षात्रं बुधा बाहुबलं वदन्ति ।

त्वं वाग्बलो भारत निष्ठुरश्च

त्वमेव मां वेत्सि यथाविधोऽहम् ॥ ८१

यतामि नित्यं तव कर्तुमिष्टं

दारैः सुतैर्जीवितेनात्मना च ।

एवं च मां वाग्विशिखैर्निहंसि

त्वत्तः सुखं न वयं विद्म किञ्चित् ॥ ८२

अवामंस्था मां द्रौपदीतल्पसंस्थो

महारथान्प्रतिहन्मि त्वदर्धे ।

तेनातिशङ्की भारत निष्ठुरोऽसि

C. 8. 3503
B. 8. 70. 14
K. 8. 73. 28

स युक्तम्; V₁ प्रयुक्तम्; T₁: G₁: संयुक्तम्. — *) B₁: 4. 5 D₁: D₂-4. 5-8 T₁ विधुन्वन्; T₂: G M विधुन्वन् (for विकर्षन्). T₃ शरपूर्णमुष्टिः; T₃ G₁: *मुष्टिभिः. — *) K₁ वीरः; D₁ वीरो (for वीरो). S (except T₃) सृजेच्च यो बाणसंधान्पर्येषु. — *) S (except T₃) महाबलो. K₃ इति (for इत्). K₃ [अ]बुधारात्. — After 80, N T G M₁ ins. :

719* शतान्यष्टौ वारणानामपश्यं

विशालितैः कुम्भकराग्रहस्तैः ।

[(L. 1) B₁ वारणान्यम् (for *गानात्). K₁ अपश्यं (sio); B₁ D₁ अवश्यं; T₁: G₂: M₁ अवश्यम्; T₃ च तेन; G₁ अशतयद्. — (L. 2) K₁ विशालितः; V₁ B₁ D₁: D₂: निपालितैः. T₁: G कुम्भकराग्रहस्तैः. Co oites कराग्राणि.] S K V₁ B D₁ D₂ D₃-5. 7. 8 cont.:

720* भीमेनाजौ निहतान्यष्ट बाणैः

स मां क्रूरं वक्तुमर्हत्यरिज्जः ।

[(L. 1) S K₁: 2. 4 D₂ निह (S₂ D₂ *हि)तानात्; D₁: 1. 8 *तान् (for निहतानि). S K₁: 2. 4 च (for [अ]य). — (L. 2) K₄ मा (for मां). B₁ [अ]विष्णुः; B₃ [अ]रिज्जुः (for [अ]रिज्जः).] while D₃ cont. after 719*:

721* महारथानामयुतं सुपूर्णं

मयाश्वानामयुतानि षट् ।

पदातिसंधान्बहुशो विमृष्ट

वीरान्दृष्ट्वा शतशोऽथाग्रमादी ।

प्राणांस्त्यक्त्वा दुस्त्यजानाजिमध्ये

संयुद्धे यो वैरिभिर्भीमसेनः ।

Finally, T₂: G M₁ cont. after 719*:

722* यो भीमसेनो निहतारिसंघः

स मासुपालब्धुमरिदमोऽहंवि ।

[(L. 1) M₁ द्वे भीमसेनेन. T₃ निहतास्त्रीक्ष्णबाणैः; T₃ G₂: निहतानि संघे (G₂ *वे); M₁ हताय संघे. — (L. 2) = 78*. T₂ स मां वक्तुं भीमसेनः समर्थः.]

T₂: G M₁ ins. a passage given in App. I (No. 21) after 722*; T₁ after 719*; M₁-4 after 80.

81 T₁: G M repeat 81 after App. I (No. 22).

[421]

T₁ repeats 81 after 723*. D₁ reads from 81^a up to वेत्सि (in 81^a) on marg. — *) T₁: G M (all second time) हि (for तु). S K₁: 2. 4 तु वाग्विशिखैः (K₃ *क्ष) चमानां; T₁: G₂ M₁ (all first time) न बाहु (T₁ वा नि; M₁ वै नि)ष्ठितं सत्त; T₃ G₁ M₁-4 (all first time) न बाहु (G₁ *धि)ष्ठितं सत्त; G₂ (first time) तवानुष्ठितं सत्त. — *) D₂ क्षत्रं बुधा; T₁: G M (all second time) क्षा (T₃ G₂ क्ष)क्षं द्विजा; T G (all first time) यत्क्ष (T₁ ततः क्ष)क्षत्रियाणां; M₁ (first time) ततो क्षयाणं (sio); M₁-4 (all first time) क्षत्रियाणां (for क्षात्रं बुधा). S (S₂ sup. lin. as in text) K₁: 2. 4 धर्मबलं; D₁: *बलं; T₃ G₁: M₁ (all first time) बहु (T₃ G₂ *ह)लं; G₂ (first time) बहुलं वै (for बाहुबलं). — *) D₂ ते (for त्वं). K₁ om. from लो up to स भवान् (in 8: 50. 4*). S (except T₁) (first time) चा (M₁ वा)बलो (for वाग्बलो). B₁: 2. 4 S (both times; but T₃ first time): निष्ठुरोऽसि. — *) T₁ (first time) मा; M₁ (second time) वा (for मां). B D₁ D₂-4. 5. 7 वेत्स्य (for वेत्सि). B₁: 2. 4 D₁ D₂-4. 5. 7 T₁ (first time) यथाबलो (for *विधो). K₃ हरः (for सृष्ट). — After the first occurrence of 81, S ins. a passage given in App. I (No. 22).

82 K₁ om. 82 (cf. v. l. 81). G₂ om. 82^a. — *) B₁ यते; D₁ D₂: 4. 7 यते हि; D₂ यते हि; D₃ यतानि; S (G₂ om.) घटामि (for यतामि). S₁ K₃ बलं * * * * *; S₂ (sup. lin. as in text) बलविक्रमाभ्यां; K₄ बलकर्तुमिष्टं. — *) D₁ जीवतेन (for जीवि*). T₃ G₂ वा (for च). — *) K₄ B₁: 4. 5 D₁ D₂-4. 7 यन्मां; D₃ च मा. S₂ वाग्विशिखैर्निहंसि (sio); V₁ B₁: D₁ D₂-4. 5. 7 *शिखैः हंसि (D₂ *ति); D₁ D₂: *होवैर्निहंसि (D₁ *से); S (G₂ om.) वाग्बलैर्निहंसि (T₃ *मिनसि). — *) V₁ हि न (for न). B₁ किमु; D₁ वेद्य; D₂ विद्म (sio) (for विद्म). G₁: 2 नामिजानामि (for न वयं विद्म).

83 K₁ om. 83 (cf. v. l. 81). D₂ G₂ om. 83. T₃ reads 83: for the first time after App. I (No. 22);

C. 8. 3505
B. 8. 70. 14
K. 8. 73. 29

त्वत्तः सुखं नाभिजानामि किञ्चित् ॥ ८३
प्रोक्तः स्वयं सत्यसंधेन मृत्यु-
स्तव प्रियार्थं नरदेव युद्धे ।
वीरः शिखण्डी द्रौपदोऽसौ महात्मा
मयाभिगुप्तेन हतश्च तेन ॥ ८४
न चाभिनन्दामि तवाधिराज्यं

which is followed by 723*. — *) Ks V1 B2-3 अवमंस्था मां; Ks Ts (both times) मां मावमंस्था; K4 अवस्था मां; B1 D2.3.7.8 अ(Ds मा)वमंस्था; Dn1 Ds T1.3 G1.8 M मा (Ds किं) मावमंस्था (for अवमंस्था मां). B5 om. मां. B1 द्रौपदी (for 'दी-). — *) S2 महारथा. K2 प्रतिहिं (sio). Ks G1 त्वदर्थ. — *) S2 Ks V1 B1.8-5 Da1 Dn1 D1.2.3.5 M1 तेना(Ds मा मा)मिशंकी; B2 माममिकांक्षी; Ds त्वं मातिसंकी; T G1.8 सर्वाति (for तेना). Dn1 भारति; Ts Gs भवसि (for भारत). Ts Gs प्रमत्तः (for निष्ठुरोसि). — *) T1 न हि जानामि; G1 नाभिजानीमि.

84 K1 om. 84 (of. v. l. 81). — *) Bs damaged. M1 प्राप्तः (for प्रोक्तः). T2.3 Gs स्वयं. D2 मीप्मेन; Ca सत्यसंधेन (as in text). — *) B1 द्रुपदो. V1 B2 D2.8 शिखंडिना द्रुपदसुतेन (V1 द्रौपदेयेन; Ds द्रुपदपुत्रेण) संख्ये; T1 M शिखंडिनामा प्रमथे-त पार्थो (T1 'थी); T2 शिखंडिना तं प्रतिपद्य युद्धे; Ts G1.8 शिखंडिनाम्ना प्रथमे तवार्थे; Gs वीरः शिखंडिनाम्ना प्रमदेन पार्थ. — *) Dn1 lacuna for गुप्तेन हतश्च तेन. V1 B2 Ds स वीरः; B5 च येन; Ds तु तेन; S च मीप्मः (for च तेन). — T1.3 G M ins. after 84: T2 after the first occurrence of 83:

723* द्रौणो हतो यः सततोपकारी
पृथगुत्तेन स्यन्दनाद्रिप्रकृष्य ।
द्रौणिश्च क्रुद्धो सगणो महात्मा
तथापि ते वै वचनं नृशंसवत् ।

[(L. 3) Ts वारितो वै (for सगणो). — (L. 4) Ts G नृप (for वै). Ts Gs नृशंसवत्.]

— After the above, T2 repeats 81.

T1.3 G M cont.:

724* दुःखं प्रियं ते नरदेव कर्तुं
वस्य प्रियं ते न करोम्यहं वै ।
न मुच्यते वै दिवि चेह वा पुमा-
न्यस्ते मय्यन्योऽप्रियमारमेत ।

[(L. 1) T1.3 G1.8 वक्तुं (for कर्तुं). — (L. 3) Ts Gs

यतस्त्वमक्षेष्वाहिताय सक्तः ।

स्वयं कृत्वा पापमनार्यजुष्ट-
मेभियुद्धं तर्तुमिच्छस्यरींस्तु ॥ ८५

अक्षेषु दोषा बहवो विधर्माः
श्रुतास्त्वया सहदेवोऽब्रवीद्यान् ।
तानैषि संतर्तुमसाधुजुष्टा-

M2-4 विद्यते (for मुच्यते). Ts Gs वै; G1 यः (for वा). — (L. 4) T1 M2-4 प्रियम् (for सप्रियम्).]

85 K1 om. 85 (of. v. l. 81). — *) Da1 D1.8 चाभिसंधामि. B2 T1 M1.4 तथा(B2 'वा)पि; Ts G2.8 तथा हि (Gs 'थाधि-) (for तवाधि-). T2 न वर्धयामस्तव चाधिराज्यं. — *) Ds त्वक्षेषु त्वं (for त्वमक्षेषु). S1 K2.4 B1 हिताय; Ds [अ]मिताय (for [अ]हि-). S (except T2) दृढं प्रसक्तः (for [अ]हिताय सक्तः). V1 B1.3 शक्तः; B2 D2 युक्तः. — D1 om. 85-86. — *) G1 कृत्वा (for कृत्वा). B2 अनार्ययुक्तम्. — *) B (except B2) Dn1 D2-4.7 अस्माभिरावौ व्यसनं तित्तिर्वसि (Gs 'ति). — *) B2 महायुद्धे (for एभि-युद्धे); B2 मर्तुम् (for तर्तुम्). V1 Da1 Ds अर्हसि (for हृच्छसि). V1 B Da1 Dn1 D2-4.6.7 त्वं (for तु). S अस्माभिरावौ व्यसनं तित्तिर्वसि (Gs 'ति).

86 K1 D1 om. 86 (of. v. l. 81, 85). — *) B2 partly damaged. M विविधा (for बहवो). B1 विवर्ज्याः; Ds Ts G2.3 M विधर्म्याः Ca. 0 'मोः (as in text). — *) B2 श्रुतम्; G1 श्रिताम्; Gs Ms श्रुत्वा. Ks वचः; B2 स्वान् (for यान्). — *) K4 तानैषि; S2 तन्त्रपि; Da1 तां नैषि; Ds तानैषि (sio); Ds तानैच्छ. Ca. 0 oite नैषि (as in text). B1 तान्वैशंसं वद्धम्; T2.3 G तान्वै (Ts Gs 'वै)च्छसि त्यक्तम्; M तान्वैषिपस्यक्तम् (for 'वि संतर्तुम्). S1 Ks संतातुम् (sio); S2 संतस्त्वम्; Ks Bs Dn1 D2-4.6.7 त्वं त्यक्तम्; V1 B2.4.5 Da1 Ds.8 संत्यक्तम्; T1 त्यक्तम् (for संतर्तुम्). B1 T2 अकर्मजुष्टान् (Ts 'ष्टां); Da1 Ds असाधु-जुष्टा; T1.3 G2.3 M अनार्यजुष्टान् (for असाधु) — *) S2 Ds येनास्म; Ks ये नः स; Ks Bs.5 Dn1 D2-4.7 तेन स्म; B2 वै न स्म; Da1 Ds यैनः स्म; S यैरा(M1.3 'र)स्म (for येन स्म). B1 Ds S निरये त्वयाह्ताः; Dn1 'यं सपञ्चाः — After 86, N (K1 om.) T2 ins.:

725* सुखं त्वत्तो नाभिजानीम किञ्चि-

यतस्त्वमक्षेर्देवितुं संप्रवृत्तः ।

स्वयं कृत्वा परुषं पाण्डव त्वं

भूयस्तीक्ष्णाः श्रावयस्वद्य वाचः ।

शेतेऽस्माभिर्निहता शत्रुसेना

[5]

न्येन स सर्वे निरयं प्रपन्नाः ॥ ८६
 त्वं देविता त्वत्कृते राज्यनाश-
 स्त्वत्संभवं व्यसनं नो नरेन्द्र ।
 मास्मान्कूरैर्वाक्प्रतोदैस्तुद त्वं

छिन्नैर्गात्रैर्भूमितले नदन्ती ।
 त्वया हि तत्कर्म कृतं नृशंसं
 यस्मादोषः कौरवाणां वधश्च ।
 हता उदीच्या निहताः प्रतीच्या
 नद्याः प्राच्या दक्षिणात्या विशस्ताः । [10]
 कृतं कर्माप्रतिरूपं महन्नि-
 शेषां योधैरसदीयैश्च युद्धे ।

[D1 om. from line 1 up to कृत्वा in line 3. — (L. 1) B₂ partly damaged. S K₂-4 V₁ D₁ D₂. 6. 8 T₂ वयं; B₂ स्वयं (for त्वत्तो). S₁ B₂ D₁ D₂ T₂ नाभिजानामि; K₂ नावसेवाम. — (L. 2) B₂ मतस्य; D₁ यस्य (for यत्स्य). D₁ D₂. 7 संप्रमत्तः. — (L. 3) B₁. 4 D₁ D₂-4. 7 T₂ व्यसनं; D₁ पाक्ष्यं (for प). K₂ पांशवेय त्वं; T₂ वांस्तान्. — (L. 4) S₂ भूयस्तीम्राः; B₂ जयस्तीम्राः; D₁ D₂ भूयस्तीम्राः; D₁ D₂. 4. 7 असांस्तीम्राः (D₁ 'म्रा'); T₂ तीक्ष्णां वाचं (for भूयस्तीक्ष्णाः). S₁ [अ]प्यवाचः; K₂ [अ]प्रवाचः; B₂ [आ]व वाचः; T₂ [अ]व राजन् (for [अ]व वाचः). D₁ वाचैः. — (L. 5) T₂ येन (for श्वेते). D₂ निहिता; T₂ निहतः. T₂ शत्रुसेनाः. — (L. 6) B₂ छन्नैर्. D₂ गात्रे. S K₂. 4 भूमितलेद्वीर (K₂ 'र'); T₂ भूमितले-
 व्यापतति (for 'ले नदन्ती). K₂ नरेन्द्राः; V₁ B₂ D₁ D₂. 5 स्वनंती; B₂ तरली; B₂. 5 D₂. 8 स्वनंती (for नदन्ती). — (L. 7) D₁ [अ]हितकर्म; T₂ हि यत्कर्म. D₁ D₂. 5 नृशंस. — (L. 8) D₂ द्रोणः (for दोषः). T₂ सीमः कृत्वा पापकं किञ्चिदेव. — T₂ om. lines 9-12. With lines 9-10, cf. 96^{ab}. — (L. 9) S₂ निहिताः. — (L. 10) S₁ K₂ प्राणा नद्याः; S₂ प्राच्या नद्या (by transp.); V₁ B₂ D₁ D₂. 8 प्राच्याः प्रनद्याः; B₁. 4 D₂. 4. 7 तथा कूरा; B₂ प्राच्या निरस्ताः. S₂ दक्षिणात्या. S K₂. 4 D₂. 8 विनद्याः (for विशस्ताः). — (L. 11) K₂ सत्यरूपं; B [अ]प्रतिमः; B₂ D₂ प्रतिरूपं (for [अ]प्रति). S K₂-4 V₁ B₂ D₁ D₂. 5. 6. 8 महात्मसिन्. — (L. 12) D₁ योधैः; D₂ त्रेरि (for योधैर्). V₁ योधैः (for युद्धे).]

87 K₁ om. 87 (cf. v. l. 81). — *) K₂ D₁ G₁ देवता; T₁ देवित्वा (for देविता). K₂ राहुनाशस्य; V₁ D₂ राज्यनाशः. — *) K₂ V₁ स्वसंभवं; D₂ स्वत्संभवो. S₂ K₂ V₁ B₂ D₁ D₂. 3. 4. 7 नो व्यसनं (D₁ 'नो') (by transp.); K₂ नो व्यसनमिदं; D₂ लोकव्यसनं. K₂. 4 नरेन्द्रः; K₂ 'द्राव'. — *) B₁ D₁ D₂. 5 नास्मान् (D₁. 5 'व'); D₁ D₂. 8 सो (D₁ सा)स्मान्; M₁ मा सा. T₂ वाक्यतोदैश्च (for वाक्प्रतो). K₂ V₁ B₁. 2. 5 D (except D₁. 7)

भूयो राजन्कोपयन्नल्पभाग्यान् ॥ ८७
 एता वाचः परुषाः सव्यसाची
 स्थिरप्रज्ञं श्रावयित्वा ततश्च ।
 तदानुतेपे सुरराजपुत्रो

G₁. 2 M₁-4 तुदंस्त्वं; T₂ जुदस्व. — *) G₁ partly damaged. K₂ V₁ B₂. 2. 5 D₁. 5. 6. 8 T G₂. 2 M कोपयसि (T₂ 'स्व'); B₁. 4 D₁ D₂. 3. 7 कोपयेन्; D₁ D₂ कोपय (D₂ 'ये') (for 'यन्'). S₁ K₂ D₂ अल्पभाग्यात्; S₂ 'भाग्यं'; K₂. 5 D₁ स्वल्पभाग्यान्; K₂ स्वर्गः; B₁. 2-5 D₁ D₂ D₃. 4. 8 त्व (B₂. 5 D₂ अ-; D₂ स्व)ल्पभाग्यः; B₂ अन्यभाग्यान्; D₂ अल्पभाग्यः; S (G₁ damaged) अल्पपुत्रा (T₂ 'द्रि').

88 K₁ om. 88 (cf. v. l. 81). Before 88, K₂ V₁ B₂ D₁ D₂. 4. 5. 7 T G ins. संजय उवाच. — *) D₁ D₂ T₁ पुरुषाः; D₂ पांडवः; T₂ पौरुषाः. — *) S₂ K₂ स्थिरप्रज्ञं; B (except B₂) D₁ D₂-4. 6. 8 M₁-4 स्थिर- (D₁ 'र')प्रज्ञः; D₁ D₂. 5 'प्रज्ञे'; T₁. 8 GM₁ 'प्रतिज्ञः'; T₂ स्थितः प्राज्ञः (for स्थिरप्रज्ञ). S₂ श्रावयत्वा. K₂ V₁ B₁-2. 5 D₁ D₂ D₃. 4. 5. 7 तु रुक्षाः; B₂ D₂. 8 [अ]तिरुक्षाः; D₁. 8 तु रुक्षा (D₁ 'क्षो'); S नरेन्द्रं (for ततश्च). — After 88^{ab}, K₂ V₁ B D (except D₂. 8) ins.:

726* बभूवासौ विमना धर्मसीरः

कृत्वा प्राज्ञः पातकं किञ्चिदेवम् ।

[(L. 1) V₁ B (except B₂) D₁ D₂. 5 यमौ (V₁ ततो) हतौजा (for बभूवासौ). — (L. 2) B (except B₂) D₁ D₂ D₃. 5 किञ्चिदेव.] — *) B₂ damaged. D₁ D₂. 5 T₁. 2 ततो (for तदा). B₂ D₁ D₂. 5 T₁ [अ]नुतप्यत् (B₂ 'त'; T₁ 'नृ'); B₂ 'तापे'; B₂ स राजन्; T₂ [अ]न्वतप्यत् (for [अ]नुतेपे). T₁ श्रुतमार्तरूपो; T₂ स च राजपुत्रो (for सुररा). — *) B₁ D₁ D₂. 4. 7 चासिमय (for चाप्यसिम्). V₁ B₂ चापि कृशानुरूपं; B₂. 5 चापि विषण्ण (B₂ 'तु')रूपः; D₁ D₂. 5 चाप्य (D₁ 'प')कृतानुरूपं; T₁ चापि स राजपुत्रः; T₂ चापि श्रुतार्तरूपः (for चाप्यसिमुद्वर्ध). B₁ उद्वर्धाह. — T₂ G M subst. for 88^{ab}. T₁. 5 ins. after 88^{ab}.

727* विनिश्चसन्त्येष्टमनिष्टमुत्तवा

तत्तस्य कोशादसिमुद्वर्धम् ।

[(L. 1) T₂ विनिश्चस. G₂ अनितिम् (for अनिष्टम्). — (L. 2) T₁ M [अ]नुतेपे त्वसिम्; G₂ विशोकादसिम् (for तु कोशा).]

T₁. 5 cont. V₁ B₂. 2. 5 D₁ D₂. 5 ins. after 88:

728* समुद्वहारासिमुद्वारकम्

निहन्तुमात्रमानमभिज्ञसाहम् ।

C. 2. 3514
B. 2. 70. 23
K. 2. 73. 26

विनिःश्वसंश्चाप्यसिमुद्धवर्ह ॥ ८८
तमाह कृष्णः किमिदं पुनर्भवा-
न्विकोशमाकाशनिभं करोत्यसिम् ।
प्रब्रूहि सत्यं पुनरुत्तरं विधे-
र्वचः प्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये ॥ ८९
इत्येव पृष्टः पुरुषोत्तमेन

[(L. 1) T1.2 समु(T2 तमु)वर्ह (for 'इषार') V1 D1.2
[अ]सिमुद्धारकर्म; B2 'द्वयकर्म'; T1.2 'वर् महात्मा' — (L. 2)
B2.2 अभिनवता; B2 'साह'; T1.2 'वाली'.]

89 K1 om. 89 (cf. v. l. 81). — *) G1 om.
कृष्णः — *) K4 विशोकम्; B2.2 Dn1 D1.2.2 विकोषम्;
Dn1 निकोषम्; D2 विकोषम् (for विकोषम्). D2
आकोशमिदं. K2 (marg.) करोत्यसिम्; K2 करोम्यसिम्
(sio) (for 'सत्यम्'). — *) K2 V1 B D ब्रवीहि. B1.2
D1-2.1 मां त्वं; G2 नित्यं (for सत्यं). S2 पुनरुत्तरं. S1
K2 lacuna; S2 K2 D2 मे; Dn1 Dn1 D1-2 वचस्; T1 वै;
G2 सखे (for विधेर्). — *) Dn1 Dn1 D1-2.1 तथा;
T1 सोहं (for वचः). S सवार्थसिद्धये.

90 K1 om. 90 (cf. v. l. 81). — *) B2 partly
damaged. K2 इति च; V1 B2 Dn1 D1.2.2 T2.2 G1.2
M2 इतीव; G2 इति स; M2.2 इतीह (for इत्येव). B1.2.2
Dn1 D2-2.2.1 T1 इत्येवमुक्तः (for 'व पृष्टः'). — *) G1
damaged. S2 K2 Dn1 स दुःखितः; D2 सुदुःखितः. B1.2.2
Dn1 D2.2.2.2 अर्जुनोब्रवीत्; D2 TG2.2 M आह पार्थः.
— *) D2 S एतत् (for एव). — *) K4 प्रहृष्ट (for
प्रसह्य). S K2.2 D2 आचरन्वै; K2 उचरं वै; Dn1 आचर
वै; T1 G2 M 'रं च; T2 अद्य मे कृतं; T2 G2 उक्तवान्युहं (for
आचरं वै).

91 K1 om. 91 (cf. v. l. 81). — *) B1 damaged.
T2 हरिर् (for इव). — *) S (except T2) जनार्दनो (for
धर्मजयं). T2 G2 M2.2 प्रतिहं. — After 91st, K4 V1
B D (except D2.2) T1.2 ins.:

729* राजानमेनं त्वमितीदमुक्त्वा
किं कश्मलं प्राविशः पार्थ धीरम् ।
त्वं बाल्मानं हन्तुमिच्छस्यसि
नेदं सज्जिः सेवितं वै किरीटिन् ।
धर्मात्मानं ज्ञातरं ज्येष्ठमथ [5]
स्वमेव चैनं यदि हन्या नृवीर ।
धर्माद्वीरस्य कथं नाम ते स्या-
त्किं चोत्तरं वाक्यस्य त्वमेव ।
सूक्तो धर्मो दुर्निवृत्तपार्थ

सुदुःखितः केशवमाह वाक्यम् ।
अहं हनिष्ये स्वशरीरमेव
प्रसह्य येनाहितमाचरं वै ॥ ९०
निशम्य तत्पार्थवचोऽब्रवीदिदं
धर्मजयं धर्मभृतां वरिष्ठः ।
प्रब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहात्मन-

विशेषतोऽज्ञैः प्रोच्यमानं निबोध । [10]
हत्वात्मानमात्मना प्राप्नुयास्त्वं
वधाकातुर्नरकं चातिघोरम् ।

[Before line 1, T2 ins. श्रीमगवान्. K4 om. lines
1-4. — (L. 1) V1 T2 एतत्; B2 Dn1 D1.2.2.2 एतं; D2
एवं (for एतं). V1 इतीवम्; B2.2 D2 अतीदम् (for इतीदम्).
T1.2 इति प्रयुक्ते (T2 'युक्ते') (for इतीदमुक्त्वा). Dn1 उक्त
— (L. 2) T1.2 तत् (for किं). V1 B2 D2 कल्म (V1
'कल्मा'). T1 प्राविशत्. Dn1 घोर. — (L. 3) B2 किं (for त्वं).
Dn1 वा (for च). T1 इच्छन्. V1 [अ]रिभ्यो; D2.2 [अ]नि (D2
'रि')नन्; T2 [अ]रिभ्यः. — (L. 4) V1 B2.2 Dn1 D1.2 सज्जिः
प्रायो गहितं यत्किरीटिन्; B2 सज्जिः प्रयोगहि गहितं वै किं (sio);
T1 बहुष्वपत्येयु ततः किं; T2 बहु पापायैव ततः किं. — (L. 5)
Dn1 om. from आतरं up to the end of line 10. T2
तत्त्वम्; T2 स त्वम् (for ज्येष्ठम्). — (L. 6) T1 [अ]रिभ्यः; T1
[अ]रिभ्यः (for चैनं). V1 D2 यदि हन्यान्; T1.2 परिहन्वां (T2
न्या). K4 D2 नृवीरो; V1 हि वीर. — (L. 7) D2 आतुष्ट
(for भीतम्). Dn1 D1.2 कथंचन (for कथं नाम). Dn1
om. से. D2 [अ]ज्ञात्. T1 धर्माद्वीरस्य कथं नाम ते स्यात्; T2 'ह-
कथमेनं हन्यात्; G2 'ज्ञीतस्त्वं कथं नाम तस्मात्. — (L. 8) B2.2
च (for वा). K4 करिष्यं च. B (except B4) एवं (for एव).
T1.2 किं चोत्तरं नाम करिष्यसि त्वं. — (L. 10) B2 निरोध;
D1 मुनोध (for नि). D2 विद्वद्भ्यः प्रोच्यते चापि दिव्यं; T1.2
विशेषतः प्रोच्यमाने नृलोके. — (L. 11) D2 [आ]त्मनात्मानं
(by transp.); T1.2 [आ]त्मानं किं (T2 स) ततः. T1.2
वै (for त्वं). — (L. 12) T2 यथा आतुष्ट. V1 Dn1 D1.2.2
चापि घोरं; B1 Dn1 वा (B1 वा)तिघोरं; B2 चापि रौरवं; T1.2
घोरकर्म.]

— Before 91st, T2 G1.2 ins. श्रीकृष्णः. M2 om.
(hapl.) 91st-92nd. T1 reads 91st twice. — *) V1
B1.2.2 Dn1 D2-2.2.2 ब्रवीहि. B1.2.2 Dn1 D2-2.1 वाचाय
(B2 'स्म')गुणान्; D2 वाचा स्वगुणानि (for पार्थ स्वगुणान्).
D2 सात्मजस्य; M2.2 इहात्मना. S1 K2 प्रब्रूहि पार्थ 'प्राणा-
निहात्मनस्य; S2 K4 प्रब्रूहि पार्थ रक्षस्व प्रा (K4 गुणा'; K2
तं ब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहात्मनात् (sio); B2 Dn1 D2.2 T1 (also

स्तथा स्वहार्दं भवतीह सद्यः ॥ ९१

तथास्तु कृष्णेत्यभिनन्द्य वाक्यं

धनंजयः प्राह धनुर्विनाम्य ।

युधिष्ठिरं धर्ममृतां वरिष्ठं

शृणुष्व राजन्निति शक्रधनुः ॥ ९२

न मादृशोऽन्यो नरदेव विद्यते

धनुर्धरो देवमृते पिनाकिनम् ।

अहं हि तेनानुमतो महात्मना

क्षणेन हन्यां सचराचरं जगत् ॥ ९३

मया हि राजन्सदिगीश्वरा दिशो

विजित्य सर्वा भवतः कृता वशे ।

स राजसूयश्च समाप्तदक्षिणः

समा च दिव्या भवतो ममौजसा ॥ ९४

पाणौ पृषत्का लिखिता ममेमे

धनुश्च संख्ये विततं सबाणम् ।

पादौ च मे सशरौ सहध्वजौ

न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ९५

हता उदीच्या निहताः प्रतीच्याः

प्राच्या निरस्ता दाक्षिणात्या विशस्ताः ।

संशप्तकानां किञ्चिदेवावशिष्टं

सर्वस्य सैन्यस्य हतं मयार्धम् ॥ ९६

शेते मया निहता भारती च

चमू राजन्देवचमूप्रकाशा ।

ये नास्त्रज्ञास्तानहं हन्मि शस्त्रै-

C. 8. 3326
B. 8. 70. 35
K. 8. 73. 43

as in text). २ तस्याद्भवीद्यात्मगुणानरिज्ञ. — ^a) B₁ D₁ D_{1.5} S (M₃ om.) ततो (for तथा). K₃ हंतामासो (sic) (for तथा स्वहार्दं). S₁ K₃ हार्दं; S₂ महात्मा; V₁ B D S (M₃ om.) ह (G₃ म) तात्मा (for स्वहार्दं). B D₁ D_{2.4.5.7} भवित्तासि; D₁ D_{1.5} T_{1.8} G M_{1.2.4} भवती (T₃ G_{2.3} 'सी' ति (for 'तीह)). S₂ सद्यः; B D (except D_{2.3}) T₃ पार्थ (D₁ 'थः'); T_{1.8} G M_{1.2.4} निश्चयः (for सद्यः).

92 K₁ om. 92 (cf. v. l. 81). M₃ om. 92^{ab} (cf. v. l. 91). G₃ om. 92. — ^a) K₃ तथापि; V₁ B₂ तथा तु (for तथास्तु). V₁ कृत्य (sic) (for कृष्ण). K₃ [अ] भिवंष्ट. B (except B₂) D₁ D_{2.4.5.7} तद्वचो (for वाक्यं). T₁ M_{1.2.4} तथा तु (T₃ ददातु; M₁ ततोपि) कृष्णस्य निशम्य तद्वचः; T₃ ततः स कृष्णस्य निशम्य वाक्यं; T₃ G_{1.8} तथा तु कृष्णस्य वचो निशम्य. — ^b) T_{1.8} G_{1.8} M_{1.2.4} ततोर्जुनः (for धनंजयः). K₃ विनाम्य; D₂ विनाद्य; T G_{1.8} M_{1.2.4} प्रगृह्य (for विनाम्य). — ^c) T₃ G₃ M दुर्वचः स्वयं (for शक्रधनुः).

93 K₁ om. 93 (cf. v. l. 81). Before 93, T₃ G_{1.8} ins. अर्जुनः. — ^b) S K₃ D₃ धनुर्धरं. D₂ पिनाकिना; M₄ 'किनः. — ^c) K₃ ते हेनुमितो (for तेनानुमतो). K₃ B_{1.2.5} D₁ D₁ D_{1.2.4.5} महात्मा; V₁ 'त्मन्.

94 K₁ om. 94 (cf. v. l. 81). — ^a) D₃ मया हि; G₃ मया च. D₃ मया हि राजन्प्रदिशो दिशश्च. — ^b) S₂ भवता. B₂ रणे (for वशे). — ^c) D₃ ममौजसः; D₃ G₃ महौजसा.

95 K₁ om. 95 (cf. v. l. 81). — ^a) T G_{2.3} M पाणौ; G₁ प्राणी; C₃ पाणौ (as in text). S₂ K₃ T₃ G₃

पृषत्का; V₁ 'त्कानि. B_{2.5} D₁ D₁ D_{2-4.5.7} निशिता; T_{1.8} G M लिखितौ; T₃ दि००; C₃ लिखिता (as in text). V₁ B_{1.8} मम दक्षिणेस्मिन् (B₁ 'जेन) (for लिखिता ममेमे). B_{2.4.5} D_{2.4.5.7} ममैव; D₁ ममेव; D₂ ममैव मे; T_{1.8} M₃ ममेतौ; T₃ G_{1.8} [इ]मौ पुनः; G₃ ममेपुधी; M_{1.2.4} ममेनौ (for ममेमे). — ^b) K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D_{2.4.7} G₃ संख्यं; D₁ D_{1.2.4.5} T_{1.8} G_{1.8} M संख्ये (for संख्ये). T₃ G₃ विततं (for विततं). B₃ धनुश्च संख्ये स्थितमातवज्यं; T₃ धनुःशराभ्यामनुलक्षिताविमौ. — ^c) K₃ D₁ सरयौ रथ (D₁ सम) ध्वजौ; V₁ B D₁ D₁ D_{2-4.7.8} सरयौ सध्वजौ; D₃ सुहृदौ स्यंदनस्यौ; S लक्ष (M_{2.4} दक्षि) गतः प्रशस्यौ (for सशरौ सहध्वजौ). — ^d) D₃ युद्धगता. K₃ चयेति (sic); B₃ जयंते.

96 K₁ om. 96 (cf. v. l. 81). — ^a) M₁ गता (for हता). S₂ K₃ प्रहताः; D₂ निहिताः; T₁ च हताः (for निहताः). — ^b) D₃ T₁ om. प्राच्या. T₁ हता मया; T₃ नष्टा; T₃ G M_{1.8} हता; M_{2.4} गता (for निरस्ता). G₁ दक्षिणात्या. S₂ K₃ D₃ प्रनष्टाः; S निरस्ताः; C₃ विषस्ताः; C₃ विशस्ताः (as in text). — ^c) Some MSS. संसप्तकानां. K₃ D₃ [अ] विशिष्टं; B (except B₃) D₁ D_{2.4.7} [अ] स्ति शिष्टं (for [अ] विशिष्टं). — ^d) D₁ सर्वसैन्यस्य; T₃ G M_{1.2.4} सर्वस्य लोकस्य.

97 K₁ om. 97 (cf. v. l. 81). — ^a) S₂ निहिता. K₃ B_{1.2.4} D₁ D_{2.4.5.6} भारतीयं; B_{2.5} 'तीया; S शत्रुसेना. — ^b) B₁ प्राच्या राजन्; D₃ हता चमूर (for चमू राजन्). K₃ D₁ प्रकाशाः (D₁ 'स्ता). S छि (T₃ सि) शैर्गात्रैर्भूमितले खनंति (T₃ छुर्तंति, also स्खलंति; M₂ खनंती).

C. 8. 3528
B. 8. 70. 35
K. 8. 72. 45

स्तसाह्लोकं नेह करोमि मससात् ॥ ९७

इत्येवमुक्त्वा पुनराह पार्थो

Tabular statement showing sequence of st. 97^a-100^d in Ks. 4 V1 B D (except Ds)
and that of st. 97^a-101^b in S.

N. B. The repetitions are marked by "(r)".

Ks	Ks Dn1 D1	V1	B1-4 Dai D1.2-3	Bs	Ds	Ds
97 ^{ad}	97 ^{ad} 730*	97 ^{ad} 730*	97 ^{ad} 730*	97 ^{ad} 730*	97 ^{ad}	97 ^{ad} 730*
98 ^{ab} 98 ^{cd}	98 ^{ab} 98 ^{cd} 732*	98 ^{cd}	98 ^{cd} 732*	98 ^{cd} 732*	98 ^{ab} 98 ^{cd}	98 ^{cd} 732*
98 ^{ef}	संजय उवाच 98 ^{ab} (r) 731* 98 ^{ef}	संजय उवाच 98 ^{ab} 731* 98 ^{ef}	संजय उवाच 98 ^{ab} 731* 98 ^{ef}	संजय उवाच 98 ^{ab} 731* 98 ^{ef} 100 ^{ab} 99 ^{cd}	98 ^{ef}	98 ^{ab} 731* 98 ^{ef}
100 ^{cd}	99 ^{ab}	99 ^{ab}	99 ^{ab}	99 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab}	99 ^{ab} 100 ^{ab}
100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	100 ^{ef}	100 ^{ef} 99 ^{cd}	99 ^{cd} 100 ^{ef}
100 ^{ab} 100 ^{cd} (r)	100 ^{ab} 100 ^{cd}	100 ^{ab} 100 ^{cd}	100 ^{ab} 100 ^{cd}	100 ^{cd}	100 ^{ab}	100 ^{cd}

T1 G1 M	Ts	Ts Gs	Gs	T1 G1 M	Ts	Ts Gs	Gs
97 ^{ad}	97 ^{ad} संजय उवाच	97 ^{ad}	97 ^{ad}	100 ^{cd} 99 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab}	100 ^{cd} 99 ^{ab}
98 ^{ab}	98 ^{ab}	98 ^{ab} 731*	98 ^{ab}		100 ^{ab} 99 ^{cd}	100 ^{ab} 99 ^{cd}	
99 ^{cd} 100 ^{ab} 100 ^{ef} 98 ^{cd} Colophon			99 ^{cd} 100 ^{ab} 100 ^{ef} 98 ^{cd} Colophon संजय उवाच 101 ^{ab} 98 ^{ef}		100 ^{ab} 99 ^{cd} 100 ^{ef} 98 ^{cd} 730* 98 ^{ab} (r) 100 ^{cd} (r) 101 ^{ab}	100 ^{ab} 99 ^{cd} 100 ^{ef} 98 ^{cd} Colophon	
98 ^{ef}	98 ^{ef}	98 ^{ef}	98 ^{ef}	101 ^{ab}	101 ^{ab}	101 ^{ab}	

— *) B Dn1 Ds-1.2.3 Ts च (for न). Ks तानमिति (sic) हन्मि; V1 Bs तान निहन्मि; Bs Dai D1.2.3 Ts तानिहन्मि (for तानहं हन्मि). Ks V1 BDs.2.3-5 Ts चाक्षैः; Dai Dn1 D1 चाक्षैः (for शक्षैः). ३ Ks. 4 नानाखांसां (Ss 'शक्षंसां'; Ks 'शक्षांसां') निहन्मि शक्षैः; T1.3 Gs M अनक्षजाक्षैः (M1 'जा नैः'; M2 'नक्षजाक्षैः') निहन्मि चाक्षैः; G1 अनक्षा *** हन्मि चाक्षैः; Gs अनक्षजा नैव हि इति चाक्षैः (sic). — *) V1 Bs-5 Dai Dn1 D1.2.3 लोकाक्षैः (Ds 'क्षि'ह; B1.3 Ds.4.5 लोकानेय (Ds 'ह'); Ds (marg. sec. m. as in text) लोकमहं; T1.3 GM अभस्यैव (for लोकं नेह). Ks मससात्; Dn1 Ds.4 Ts मस; T1.3 G M लोकात् (for मससात्). — Ks V1 B D (except Ds.3) ins. after 97: Ts after 98^{cd}:

730* जैत्रं रथं भीममास्थाय कृष्ण

प्रयाव शीघ्रं सूतपुत्रं निहन्तुम्।

राजा भवत्वथ सुनिर्बृत्तोऽयं

कर्णं रणे नाशयित्वासि दाणैः।

[(L. 1) Ds जैत्रं. Bs राजन् (for कृष्ण). — (L. 2) Ks प्रयाहि; V1 प्रयात्; B1 प्रायाय; Dn1 Ds प्रयावः; Ds यावः. Bs ** प्रयातः (for प्रयाव शीघ्रं). — (L. 3) Ks राज्य. B (except Bs) D1 भवत्वथ. V1 तु निर्बृत्तोयं; B1.3.4 निबृत्त- (Bs 'रत्त')कोपः; Dn1 Ts सुनि (Ts 'क्षा')वृत्तोयं; Ds 'वृत्ते'. — (L. 4) Dai D1.3 कर्णो. B1 वक्षे (for रणे).]

98 For sequence in Ks. 4 V1 B D (except Ds) and S, of the above statement. K1

युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठम् ।
अप्यपुत्रा तेन राधा भवित्री
कुन्ती मया वा तद्वत् विद्धि राजन् ।
प्रसीद राजन्क्षम यन्मयोक्तं
काले भवान्वेत्सति तन्नमस्ते ॥ ९८
प्रसाद्य राजानमभिप्रसाहं

स्थितोऽब्रवीच्चैनमभिप्रपन्नः ।
याम्येष भीमं समरात्प्रमोक्तुं
सर्वात्मना स्रतपुत्रं च हन्तुम् ॥ ९९
तव प्रियार्थं मम जीवितं हि
ब्रवीमि सत्यं तदवेहि राजन् ।
इति प्रायादुपसंगृह्य पादौ

C. 8. 3533
B. 8. 70. 42
K. 8. 72. 50

om. 98 (cf. v. 1. 81). K₄ Dn₁ D₇ read before the repetition of 98^{ab}; V₁ B D₁ D_{1.3-8} T₂ before 98, संजय उवाच. — “ K₄ (first time) इत्येह मुक्त्वा. Dn₁ (second time) उक्ता (for उक्त्वा). K₄ (second time) V₁ B (except B₃) D₁ Dn₁ (second time) D_{1.3-8.7} (second time) S (T₂ second time) पुनरेव. D₈ इत्येवमुक्त्वा सत्यसाची तु रोषाद्; T₂ (first time) “क्त्वा गंतुमिच्छप्रणाय. — K₄ Dn₁ D₇ ins. after the repetition of 98^{ab}; V₁ B D₁ D_{1.3-8} T₂ G₈ after 98^{ab}:

731* विमुक्तशस्त्रास्त्रयुर्विसृज्य

कोशे च खड्गं विनिधाय तूर्णम् ।

स व्रीडया नम्रशिराः किरीटी

युधिष्ठिरं प्राञ्जलिरभ्युवाच ।

[T₂ G₈ om. lines 1 and 2. — (L. 1) B₁ विमुक्तशस्त्राणि; B_{2.8} “शस्त्रस्तु (B₂ “श्र); Dn₁ D₄ “व्य शस्त्राणि; D₈ “क्तशस्त्राश्च (for “काश्च). K₄ D_{3.7} विस (D₇ “प)श्च; B₁ विगृह्य; B₈ विग्राह्य (for विसृज्य). — (L. 2) B_{2.8.8} D₁ Dn₁ D_{8-8.7} कोपे. D₈ om. च. — (L. 3) B₄ सुव्रीडया. D₁ नम्रशिराः. D₁ D₈ सव्रीडमानम्रशिराः किरीटी. — (L. 4) K₄ अभ्युवाच; B₁ D_{8.8} T₂ श्लु.]

— “ K₈ V₁ B₂₋₈ D₁ Dn₁ D₁₋₈ अद्यापुत्रा; K₄ अद्यापि पुत्रा; B₁ आद्यापुत्रा (for अत्यपुत्रा). V₁ B D (except D_{2.8}) सूतमाता (for तेन राधा). T G M₂₋₄ अद्यापुत्रा (T₁ जननि ह्यपुत्रा; G₂ अद्य ह्य; M₂₋₄ अद्य त्व) तेन हतेन राधा; M₁ अद्यापुत्रा तेन राधा हतेस्मिन्. — “ G₁ om. वा. S तद्वत्; S तद्विदं (for तद्वत्). K₈ कुन्ती मया चाय कृते विद्धि राजन्; K₄ कुन्ती मया तादृशं बुद्धि रा; V₁ B₈ कुन्ती वायो त्वत्कृते विद्धि रा; B₁ D₁ D_{1.8} कुन्ती वायो मया (B₁ “म) वा तेन चापि; B₂₋₄ Dn₁ D_{7.4.7} कुन्ती वायो मया वा (Dn₁ वा मया) तेन चापि; D_{2.8} कुन्ती मया (D₂ “यो [sic]) त्वत्कृते विद्धि राजन्; D₈ कुन्ती मया त्वत्कृते चापि रा. — After 98^{ab}, K₄ B D (except D_{2.8}) ins.:

732* सत्यं वदाम्यद्य न कर्णमाजौ

शौरैरहत्वा कवचं विमोक्ष्ये ।

[(L. 2) Dn₁ विमोक्षे. D₁ D_{1.8} शौरैरहत्वा कवचं वै विमोक्ष्ये.]

While D₈ reads 100^{af} after 98^{ab}.

On the other hand, S (except T₂) ins. after 98^{ab} an addl. colophon. [Adhy. nams: M₁ अर्जुनपरुषवाक्यं. — Adhy. no.: T_{1.8} G 78; M 77.]

— D₈ om. 98^{af}. — “ S₂ सम; K_{2.4} T G₈ M सम; B₂ D₁ D_{1.8} इति (for क्षम). G_{1.2} वचनं (for क्षम यन्). D₂ त्वयोक्तं (for मयो). — ‘ J’ D₈ न चाभवान्. B₈ नमोस्तु.

99 For sequence in K_{2.4} V₁ B D (except D₈) and S, of. the tabular statements on page 426. K₁ om. 99 (cf. v. 1. 81). K₃ D₈ om. 99^{ab}. — “ S₂ (sup. lin.) B_{2.8} D₁ D_{1.8} T_{1.2} M₁ अभिप्रसाहः; S₂ K₄ “घाली (S₂ “ते). — “ B₁ Dn₁ D_{2.4.7} चैव; B₁ स्वेह (for चैनम्). S₂ (sup. lin.) V₁ B_{2.8} D_{2.8} M₂ अभिप्रवत्सः; B₈ D₁ D_{1.8} अतिप्रवत्सः; T_{1.8} G M_{1.2.4} अभिप्रवत्सं. — After 99^{ab}, S₁ K₂ read 100^{af}. — “ M₁ याम्येषु. S K_{2.4} प्रमुक्तं; T₂ G₈ विमोक्तुं. D₈ सेना-निवेशं सुदृढं च कृत्वा. — “ D₈ यास्याम्यहं (for सर्वा-त्मना). B_{1.8} D₁ D_{2.8} निहंतुं (for च हन्तुम्).

100 For sequence in K_{2.4} V₁ B D (except D₈) and S, of. the tabular statements on page 426. K₁ om. 100 (cf. v. 1. 81). — “ B₂ D₈ T_{1.8} M भवप्रियार्थं; B₈ तव प्रियार्थं. — “ D₈ ब्रवीहि. K₈ V₁ B₂₋₈ D (except Dn₁ D₈) T₁ G_{2.8} M₁ तदवेहि (M₁ “ति); K₄ तव देहि. — “ S₂ प्रियाद्; B (except B₂) D_{2.4.7} प्रयास्यन्; Dn₁ यास्यन्; D₈ प्रशाम्यन् (for प्रायाद्). B_{1.8-8} D_{2.4.8.7} उपगृह्य; B₂ तूपसं; D₁ D₈ उपसंगृह्य. K₈ (first time) S (T₂ first time) ततः (G₂ प्रसाद्य) पादादुपसंगृह्य (K₈ “पगृह्य) पार्थः. — “ D₂ दीप्ततेजः. — S₂ K₂ read 100^{af} after 99^{ab}; D₈ reads it after 98^{ab}. — “ D₈ नेदं (for नेदं). S₂ K_{2.4} क्षिप्ततरं. K₈ B₁ D₁ D_{1.2.4-8} भविष्यत् (for “व्यति). B_{2.8} T₂ नेदं क्षिरादद्य (B₂ “नद्य; T₂ “दाद्यु) भविष्यतीह (B₈ “ति). — ‘ J’ K₈ न्यवर्तते; B₁ श्वाहृत्य ते; (sic); Dn₁

C. 8. 3533
B. 8. 70. 42
K. 8. 73. 30

समुत्थितो दीप्ततेजाः किरीटी ।
नेदं चिरात्क्षिप्रमिदं भविष्य-
त्यावर्ततेऽसावभियामि चैनम् ॥ १००
एतच्छ्रुत्वा पाण्डवो धर्मराजो
आतुर्वाक्यं परुषं फल्गुनस्य ।
उत्थाय तस्माच्छयनादुवाच
पार्थ ततो दुःखपरीतचेताः ॥ १०१
कृतं मया पार्थ यथा न साधु
येन प्राप्तं व्यसनं वः सुघोरम् ।
तस्माच्छिरश्छिन्धि ममेदमद्य
कुलान्तकस्याधमपूरुषस्य ॥ १०२
पापस्य पापव्यसनान्वितस्य
विमूढबुद्धेरलसस्य मीरोः ।

D1. 2. 4. 3 प्रावर्तते; G2 आवर्तितो; Ca आवर्तते (as in text).
B1 Dn1 D1. 2. 5 साध्वभियामि; G2 सवभिरामि (sic) (for
सावभियामि). Ca oites अभियामि (as in text).
D2 चैवं; Ca पुनस् (as in text). B1. 5 D2 T2
कृष्ण (T2 कुन्दे) प्रसादात्तव चैव राजन्.

101 For sequence in S, cf. the tabular state-
ment on page 426. K1 om. 101 (cf. v. l. 81).
Before 101, T1. 5 G M ins. संजय उवाच. — *)
M2 आतुर्वाक्यं. S2 T1 G2 पुरुषं; T2. 5 G2 पौरुषं. Some
MS8. फाल्गुनस्य; B2 पाण्डवस्य; T1. 5 G M चाश्रुनस्य (for
फल्गु). — *) K2 पार्थे.

102 K1 om. 102 (cf. v. l. 81). — *) D2 कुलं;
M2 कुला (for कृतं). T1 M2-4 न साधु येन; T2 G M1 न
साधु कर्म (for यथा न साधु). — *) D2 यैनेतस्मात्; T1
प्राप्तं मया; M2-4 तेन प्राप्तं (for येन प्राप्तं). K2 वा; T2 वै
(for वः). — *) S1. 2 (sup. lin.) K2. 4 D2 कुंक्षि; D2
कुक्षि (sic) (for छिन्धि). S (except G1) [प]तद् (for
[इ]दम्). — *) K2 कुंतालकस्य; D2 कुलीन* (for
कुलान्त*). K2 पौरुषस्य.

103 K1 om. 103 (cf. v. l. 81). — *) S2 पापस्य
पापव्यसनान्वितस्य (sic); S (except T2) 'स्य पाप्मो (T1
M2. 4 'पो; M2 'प्मो) पदस्य वीर. — *) D2 व्यामूढ; M1
स्वं सूढ. D2 अवधस्य (for अलसस्य). T1 G2 वीर (for
मीरोः). — *) T2 वृथावमंतुः. S2 K2-4 V1 B D2-4. 5-8
S पुरुषस्य चैव (T1 निरं); D2 D1. 5 प (D2 पु) रुषाणि सोढुः.

वृद्धावमन्तुः पुरुषस्य चैव

किं ते चिरं मामनुवृत्त्य रूक्षम् ॥ १०३
गच्छाम्यहं वनमेवाद्य पापः
सुखं भवान्वर्ततां मद्विहीनः ।
योग्यो राजा भीमसेनो महात्मा
क्षीवस्य वा मम किं राज्यकृत्यम् ॥ १०४
न चास्मि शक्तः पुरुषाणि सोढुं
पुनस्तवेमानि रुषान्वितस्य ।
भीमोऽस्तु राजा मम जीवितेन
किं कार्यमद्यावमतस्य वीर ॥ १०५
इत्येवमुक्त्वा सहस्रोत्पपात
राजा ततस्तच्छयनं विहाय ।
इयेष निर्गन्तुमथो वनाय

— *) Dn1 वरं; T1 वीरं (for चिरं). S2 (sup. lin.)
B2 T1. 5 G M2 मामनुवृत्त्य रूक्षं; K2 मा मम राजकृत्यं;
V1 B1-4 Dn1 D2-4. 5. 7 मे ह्यनुवृत्त्य रूक्षं (D2 पाप); Ca
मामनुवृत्त्य रूक्षं (as in text). D2 D1. 5 पुनस्तवेमानि रुषा
न्वितस्य.

104 K1 om. 104 (cf. v. l. 81). — *) V1 वनमयः;
S वनमधैव (for 'मेवाद्य). S2 K2. 4 पापी. D2 गच्छाम्यहं
च तमेनाच्छ पापं (sic). — *) V1 B2 D2 D1 सुखी.
V1 वर्तन्तु. — *) S2 योग्या. S2 K2 महात्मात्. — *)
K2 बाह्यीकस्य; Ca क्षीवस्य (as in text). K2 V1 B2. 3
D2 D1. 5 S किं मम (by transp.). B2. 3 D1. 7 राजकृत्यं;
D2 राज्यकृत्यैः.

105 K1 om. 105 (cf. v. l. 81). — *) V1 Dn1
चापि (for चास्मि). G2 पुरुषाणि. — *) Dn1 तमेवानि
(sic); D2 तयैवास्मि; G2. 2 तयैमा (G2 'ता) नि (for तये*).
— D1 om. from 105* up to ततस्तत् (in 106*). — *)
K2 B2 Dn1 D2. 5. 7 भीमस्तु. — *) K2 V1 B D (D1
om.) T1. 5 G2 M न (for किं). K2 तथा वरस्य; V1
अस्यावमतस्य; T1 G2 अन्याय (G2 'व्य) गतस्य; M अद्या-
गतमद्य (M1 'स्य) (for 'वमतस्य). K2 वीरे; D2 वीरः.
T2 G1. 5 न कार्यमस्त्यत्र महानुभाव.

106 K1 om. 106 (cf. v. l. 81). D1 om. up to
ततस्तत् (in 106*) (cf. v. l. 105). — *) B2. 3 D2 D2
S रुषान्वितस्य; B2 राजा तु तत्. — *) S2 इमेषु (sic)
(for इयेष). D2 अतो; S इतो (for अथो). D2 विहाय

तं वासुदेवः प्रणतोऽभ्युवाच ॥ १०६
राजन्विदितमेतत्ते यथा गाण्डीवधन्वनः ।
प्रतिज्ञा सत्यसंधस्य गाण्डीवं प्रति विश्रुता ॥ १०७
ब्रूयाद्य एवं गाण्डीवं देहान्यसौ त्वमित्युत ।
स वध्योऽस्य पुमाँल्लोके त्वया चोक्तोऽयमीदृशम् १०८
अतः सत्यां प्रतिज्ञां तां पार्थेन परिरक्षता ।
मच्छन्दादवमानोऽयं कृतस्तव महीपते ।
गुरुणामवमानो हि वध इत्यभिधीयते ॥ १०९
तस्मात्त्वं वै महाबाहो मम पार्थस्य चोभयोः ।
व्यतिक्रममिमं राजन् *संक्षमस्वार्जुनं प्रति ॥ ११०

शरणं त्वां महाराज प्रपन्नौ स्व उभावपि ।
क्षन्तुमर्हसि मे राजन्प्रणतस्याभियाचतः ॥ १११
राधेयस्याद्य पापस्य भूमिः पात्यति शोणितम् ।
सत्यं ते प्रतिजानामि इतं विज्यद्य सूतजम् ।
यस्येच्छसि वधं तस्य गतमेवाद्य जीवितम् ॥ ११२
इति कृष्णवचः श्रुत्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
ससंभ्रमं हृषीकेशमुत्थाप्य प्रणतं तदा ।
कृताञ्जलिमिदं वाक्यमुवाचानन्तरं वचः ॥ ११३
एवमेतद्यथात्थ त्वमस्त्येषोऽतिक्रमो मम ।

C. 8. 3548
B. 8. 70. 37
K. 8. 74. 15

(for वनाय). — ^a) K₁ ते; D₁ न (for तं). D₈ वासुदेव.
D₈ (by corr. sec. m.) प्रणयाद् (for प्रणतो).

107 K₁ om. 107 (of. v. l. 81). Before 107, S
K₃₋₄ D₈ ins. वासुदेव उवाच; T₂ भगवानुवाच. — ^a) S₂
विनितम्; K₁ विदितम्. B₈ D_{2.4.6.7} वै (for ते). T G₂
राजन् विदितं तत्ते (T₁ यत्ते; T₂ कित्ते); G₂ M न राज-
न्विदि (G₂ न्वीदि) तं तत्ते. — ^b) S₂ K₈ V₁ D_{2.6} T₁ G₁
गाण्डीवधन्विनः. — ^c) D₈ गांजीवं. K₈ प्रति वै श्रुतः.

108 K₁ om. 108 (of. v. l. 81). — ^a) K₂ B_{1.3}
D_{2.1} D₁ T_{1.3} G₂ M पुनः; K₃ पुनः; V₁ एव (for एवं).
D₈ गांजीवं. — ^b) B₈ D_{2.1} D₂ [अ]न्यसौ देयमित्युत.
— ^c) K₈ स वध्योस्तु; B_{1.4.5} D_{2.1} D_{2.4.6.7} वध्योस्तु स
(by transp.); T G_{2.3} M स वध्यः स्यात्; G₁ स तु वध्यः.
— ^d) S श्रुको (for चोको). B₁ D₈ G₁ ईदृशः.

109 K₁ om. 109 (of. v. l. 81). — ^a) B_{1.3.4} D_{2.1}
D_{2.4.6.7} S ततः (for अतः). S₂ सत्यं; D₁ सत्या; D₈ सत्य-
ः; S₂ प्रतिज्ञातं; D₁ 'ज्ञा तां (for 'ज्ञां तां). — ^b) K₈ परि-
रक्षतः; V₁ B₁ D_{2.1} D_{2.4.6.7} प्रतिरक्ष (V₁ 'क्षि)ता; B₂ D₂
G_{1.2} M₃ परिरक्षिता (G₂ 'तां). — ^c) B₈ यच्छंदाद्; D₂
T₂ स्वच्छं; D₈ G₈ मच्छन्दाद्; C₈ मच्छन्दाद् (as in text).
D₂ T₂ एव मानोयं (T₂ 'नो हि). — T₂ om. (hapl.)
109^{ad}. — ^d) G₂ वृत्तस् (for कृतस्). D₈ तेन (for
तव). — ^e) T₂ G₂ कुरुणां. K₄ D₈ अपमानो. D₈ यो
(for हि).

110 K₁ om. 110 (of. v. l. 81). V₁ reads
108^{ad} on marg. — ^a) K₈ त्वं हि; B₈ पुनः; D₈ त्वेवं;
S क्षम (for त्वं वै). S महासत्त्व. — ^b) T₂ G₂ M₃ इदं
(for इमं). — ^c) S K_{2.4} B_{1.2.4.5} स संरक्ष; K₃ संरक्ष;
D_{2.1} D_{1.3} स संक्षाम्य; D₈ संरक्षस्व; D₈ ससंक्ष्य (sic); D₈
(marg. sec. m.) स क्षमयास् (for *संक्षमस्व). V₁ B_{2.4}

(marg.) D_{2.1} D_{2-4.7} S सत्यसं (T₁ स सत्यं; M_{2.4} स
सत्य) रक्षणं प्रति.

111 K₁ om. 111 (of. v. l. 81). — ^a) G_{1.2} M
वा. D_{2.1} D_{1.3} महाबाहो. — ^b) K₄ प्रपन्नौ स्व; D₂
पक्षौ स्व; D₈ प्रणतौ स्व; T_{2.3} G_{1.3} प्रतिपन्नौ. — K₈ om.
111^{ad}. — ^c) D₂ मे नाय; D₈ राजेंद्र (for मे राजन्).

112 K₁ om. 112 (of. v. l. 81). — ^a) K₃
[अ]ति; K₄ T₂ [अ]स्व; D₈ [अ]य; T_{1.3} G M च (for
[अ]य). — K₈ om. (hapl.) 112^{ad}. — ^b) D₂
पश्यति (for पात्यति). — ^c) K₁ प्रतिजानासि. — ^d) T₁
क्षयं (for वधं). — ^e) S K_{2.4} अद्यैव; K₈ B (except
B₁) D_{2.1} D_{2.1} D_{2-4.7} अद्यस्व (for एवाद्य).

113 K₁ om. 113 (of. v. l. 81). — ^a) K₂ हृषीकेशे.
— ^b) V₁ D₂ प्रणतस्. V₁ B_{2.3} तथा. — ^c) B_{1.4} D_{2.1}
D_{2-4.6.7} कृताञ्जलिस् (D₈ 'लि त)तो; B_{2.3} 'लिरिदं; D₁
कृताङ्कतिमिदं (sic) (for 'जलि'). T_{2.3} G_{1.3} उवाचेदं
(for इदं वाक्यम्). — K₄ reads 113^f-114^a twice.
— ^d) V₁ B₂ D_{2.1} D_{1.3} M ततः; G₂ गतं (for वचः).
K₃ उक्तवानुत्तरं वचः; D₈ उवाच वदतां वरः; T_{2.3} G_{1.3}
वाक्यं यत्समन्तरं.

114 K₁ om. 114 (of. v. l. 81). K₄ reads 114^a
twice (of. v. l. 113). — ^a) S₂ V₁ B_{1.4} D_{2.1}
D_{2-4.7} एव; B₈ एव (for एतद्). T₂ ब्रूयात् (for
यथात्थ). D_{2.1} om. आरय. D_{1.6.7} G₂ तत्त्वस् (for [आ]स्थ
त्वस्). D₈ त्वद् (for त्वस्). — ^b) K₄ B₁ D_{2.7} T₂ G_{1.3}
अस्त्येषो; B₂ आस्त्येषो; B₄ आस्त्येषा (sic) (for अस्त्येषो).
D_{2.1} [S]तिष्ठो (for 'क्रमो). T₂ मम त्वेषो क्रम** (sic).
— ^c) D₈ अनुनीते स्. K₄ गोविदं. — ^d) D₈ मानितस्;
T₂ सारितास्. B_{1.3.4} D_{2.1} D_{2-4.6-8} T_{1.3} G M चास्ति;
T₂ चास् (for चाय). — M₂ om. 114^{ad}. — ^e) K₈ B₁

C. 8. 3549
B. 1. 70. 87
K. 8. 74. 15

अनुनीतोऽसि गोविन्द तारितश्चाद्य माधव ।
मोक्षिता व्यसनाद्गोरादयमद्य त्वयाच्युत ॥ ११४
भवन्तं नाथमासाद्य आवां व्यसनसागरात् ।

घोरादद्य समुत्तीणोऽनुभावज्ञानमोहितौ ॥ ११५
त्वद्विप्लवमासाद्य दुःखशोकार्णवादयम् ।
समुत्तीर्णाः सहामात्याः सनाथाः स त्वयाच्युत ११६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

५०

संजय उवाच ।

इति स कृष्णवचनात्प्रत्युच्चार्य युधिष्ठिरम् ।
बभूव विमनाः पार्थः किञ्चित्कृत्वेव पातकम् ॥ १
ततोऽब्रवीद्वासुदेवः प्रहसन्निव पाण्डवम् ।
कथं नाम भवेदेतद्यदि त्वं पार्थ धर्मजम् ।

असिना तीक्ष्णधारेण हन्या धर्मे व्यवस्थितम् ॥ २
त्वमित्युक्तवैव राजानमेवं कश्मलमाविशः ।
इत्वा तु नृपतिं पार्थ अकरिष्यः किमुत्तरम् ।
एवं सुदुर्विदो धर्मो मन्दप्रज्ञैर्विशेषतः ॥ ३
स भवान्धर्ममीरुत्वाद्भुवमैष्यन्महत्तमः ।

Dn1 मोक्षिता; D2 s मोक्षितो; T1 'ताद्य'. S (except T2) जा(T1 चा; M1 ह्या)पदो (for व्यसनाद्), Ds आपदो मोक्षितौ ह्यावां. — ¹) Ds-द्वावप्यथ (for वयमद्य). K2 मया (for त्वया). K1 [अ]च्युतः.

115 K1 om. 115 (cf. v. l. 81). — ^a) S नावम् (for नायम्). — After 115^a, Ds M1 read 116^b; while M2 s read 116^b, repeating it in its proper place. B1 om. (hapl.) 115^a-116^a. — ^b) S K2-4 V1 B (B1 om.) Dn1 Dn1 D1-4.7 ह्यावां (for आवां). — Ds M1 om. 115^a-116^a. — ^c) S1 K2 समातीर्णाव्.

116 K1 om. 116 (cf. v. l. 81). B1 Ds M1 om. 116^a (cf. v. l. 115). — ^a) S Ds-चलम् (for -चलम्). — M2 s read 116^b for the first time after 115^a. — ^b) T2 मयं (for वयम्). — ^c) G1 सहामात्याः. — ^d) G1 सनराः; Ca सनाथाः (as in text). K1 Dn1 D1 G1 त्वयाच्युतः.

Colophon om. in K1. — Day of Karna's Generalship: S1 K1 द्वितीये (S1 'य-') युद्धदिवसे — Adhy. name: T1 युधिष्ठिरं प्रति कृष्णसाल्त्ववादः; T2 युधिष्ठिरमिदा प्रकाशा; M1 युधिष्ठिरप्रवादः. — Adhy. no. (figures, words or both): S1 51; B2 63; B3 72; Dn1 81; D1 66; D2 70; D3 71; T1 s 79; T2 77; M 78.

50

1 K1 om. up to स भवान् (in 4^a) (cf. v. l. 8. 49. 81). Dn1 D1 s om. 1-4. K1 B Dn1 Ds ins. after the ref.: Dn1 D1 s (which om. 1-4) before 5:

733* धर्मराजस्य तच्छ्रुत्वा प्रीतियुक्तं वचस्ततः ।

पार्थ प्रोवाच धर्मात्मा गोविन्दो यदुनन्दनः ।

[(L. 1) B2 वचः भगः; B3 इदं वचः (for वचस्ततः); — (L. 2) B2 पार्थः; K1 यदुनन्दनः.]

— After the above, K1 B (except B2) Ds read st. 5 for the first time, repeating it in its proper place.

— ^a) Ds प्रत्युत्थाय; T2 G2 'वाचः; Ca 'चार्य (as in text). D1 T2 युधिष्ठिरः. — ^b) Ds पार्थः. — ^c) S1 T2 कश्चित्; K2 Ds कश्चित्; Dn1 Ds कश्चित् (for किं). B1 Ds कृत्वेह; T2 G2 'त्वैव.

2 K1 Dn1 D1 s om. 2 (cf. v. l. 1). — ^a) B2 अद्य (for एतद्). — ^b) K2-4 V1 Ds s T2 G2 M1 हन्याद्धर्मे; T2 हन्यधर्मे (sic). Ms om. from धर्मे up to धर्ममी (in 4^a).

3 K1 Dn1 D1 s Ms om. 3 (cf. v. l. 1 and 2). — ^a). K1 त्वाम् (for त्वम्). K2 B2 s Dn1 Ds-4.7 [अ]थ; V1 B1 s Ds s तु; T1 s G M1 s हि (for [ए]व). T2 महाराज (for [ए]व राजानम्. — ^b) G2 कश्मलम् (for कश्मलम्). K2-4 B2 आविश (K2 'षः); B1-4 'शत् (for आविशः). — ^c) M1 s हि (for तु). Ds भूपति. — ^d) S1 Ds अकरिष्यः; K2 अकरिष्ये; K1 B1 अकरिष्यं (K1 'त्य); Ds अकरिष्यः; S (Ms om.) करिष्यसि. K2 उत्तमं; G2 उत्तरम् (as in text). — ^e) K2 B (except B2) D (Dn1 D1 s om.) S (Ms om.) हि; V1 ह (for तु). — ^f) D2 मन्दप्रज्ञे; Ds 'प्राज्ञैर्; G2 मयम्.

4 K1 om. upto स भवान् (in 4^a); Dn1 D1 s om. 4 (for both, cf. v. l. 1). Ms om. up to धर्ममी (in 4^a) (cf. v. l. 2).

नरकं घोररूपं च आतुर्ज्येष्ठस्य वै वधात् ॥ ४
 स त्वं धर्मभृतां श्रेष्ठं राजानं धर्मसंहितम् ।
 प्रसादय कुरुश्रेष्ठमेतदन्न मतं मम ॥ ५
 प्रसाद्य भक्त्या राजानं प्रीतं चैव युधिष्ठिरम् ।
 प्रयामस्त्वरिता योद्धुं सूतपुत्ररथं प्रति ॥ ६
 हत्वा सुदुर्जयं कर्णं त्वमद्य निशितैः शरैः ।
 विपुलां प्रीतिमाधत्स्व धर्मपुत्रस्य मानद ॥ ७
 एतदन्न महाबाहो प्राप्तकालं मतं मम ।
 एवं कृते कृतं चैव तव कार्यं भविष्यति ॥ ८
 ततोऽर्जुनो महाराज लज्जया वै समन्वितः ।

धर्मराजस्य चरणौ प्रपेदे शिरसानघ ॥ ९
 उवाच भरतश्रेष्ठ प्रसीदेति पुनः पुनः ।
 क्षमस्व राजन्यत्प्रोक्तं धर्मकामेन मीरुणा ॥ १०
 पादयोः पतितं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
 धनंजयमभिन्नघ्नं रुदन्तं भरतर्षभ ॥ ११
 उत्थाप्य आतरं राजा धर्मराजो धनंजयम् ।
 समाश्लिष्य च सखेहं प्रकरोद महीपतिः ॥ १२
 रुदित्वा तु चिरं कालं आतरौ सुमहाद्युती ।
 कृतशौचौ नरव्याघ्रौ प्रीतिमन्तौ बभूवतुः ॥ १३
 तत आश्लिष्य स प्रेम्णा मूर्ध्नि चाघ्राय पाण्डवम् ।

C. 8. 3567
B. 8. 71. 16
K. 8. 75. 15

— ^a) Ms धर्मनीत्या (submetric); Ms*** ह्या (sic).
 — ^b) K₁. V₁ B₁ D₁ C₁ एवन्; T₁. G₁ M₁. 4 यायान्;
 T₁ यया; G₁. 2 M₁ याया; Ms ययान् (sic) (for एवन्).
 § K₁. 2 ध्रुवमेव्याम (K₁ 'न्म) हत्तमः. — ^c) K₂ सद्
 (for च). — ^d) D₂ वधे.

5 K₁ B (except B₂) D₂ read 5 for the first time
 after 733*. — ^a) K₁ B (except B₂) D₂ (all first
 time) पार्थ; D₂ D₁. 2 पार्थ; D₂ सर्वे; G₁ सखं (for स
 खं). D₂ (second time) धर्म भृतां (for धर्मभृतां).
 § K₁. 2. 4 (second time) V₁ B₁ (second time) D₂
 (first time) T₁ G₁ श्रेष्ठ; M₁ श्रेष्ठो. — ^b) D₂ (first
 time) वचनं (for राजानं). K₁ (first time) धर्मसंहितं;
 B (except B₂) D₂ (all first time) 'संश्रितं; B₁
 (second time) 'संस्थितः; B₂ (second time) 'सीहितं;
 S संश्लि (G₁ 'सृ) तद्वत्. — § K₁. 2 om. (hapl.) 5th.
 — ^c) D₂ D₁. 2 प्रसादयन्. — ^d) B (except B₂) (all
 first time) अद्य; B₂ (second time) अन्तु; D₂ एव; G₁
 अडयं (for अन्न). G₁ हृदं (for मतं). K₁ (first time)
 एतद्यमसुतं मम् (sic).

6 T₂ om. (hapl.) 6^a-8^b. — ^a) D₂ D₁ धर्म- (for
 भक्त्या). — ^b) K₂. V₁ B D S (T₂ om.) प्रीते (K₁ 'ति)
 चैव युधिष्ठिरे. — ^c) K₂ B D (except D₂) T₁ प्रयावसु;
 T₂ प्रयाहि (for 'मसु). K₂ B D₂ D₁ D₂-1. 7 T₁
 स्वरितो; V₁ D₂ T₂ स्वरितं; D₁ स्वरितो; G M स्वरया.
 V₁ D₂ D₁. 2. 3 T₂ युद्धे (for योद्धुं). — ^d) K₁ D₂
 सूतपुत्रं रथं; D₁. 2. 3 T₁ G M₁. 2. 4 'त्रवधं.

7 T₂ om. 7 (of. v. l. 6). — ^a) K₂ V₁ B D T₂ तु
 समरे; T₁ G M [अ]य (T₁ 'य) समरे (for सुदुर्जयं).
 — ^b) B₁ तम् (for त्वम्). T₁ G M पार्थ (T₁ 'थै) (for
 अय). — ^c) D₂ धर्मराजस्य. § K₁. 2. 4 मारिच (for
 मानद). K₂ धर्मपुत्रसीवतः (sic).

8 B₁ T₂ om. 8^a (for T₂, of. v. l. 6). — ^b) S₂
 D₁ प्राप्तकालः. G₁ कृतं (for मतं). — ^c) B₁ कृते; D₂
 om. (for कृतं). B₂ D₂ T₂ पार्थ (for चैव). — ^d) V₁
 तन्न (for तव).

9 Before 9, T₂ G₁. 2 read संजय उवाच. — ^b) K₂
 लज्जयन्; D₂ श्रीडया (for लज्जया). B₂ D₂ च; D₂ तु (for
 चै). K₁ समन्वितैः; D₂ [अ] समन्वितः. — ^c) G₂ चरणं.
 — ^d) K₂ V₁ B D प्रपद्य; S प्रपीड्य (for प्रपेदे). S₂
 K₁ सह; K₂ D₂ ततः; B₁-4 D₂ D₂-1. 7 T₂. 2 G₁. 2 नतः;
 B₂ D₂ D₂ T₁ [अ] नचः.

10 ^a) K₂ B D S भरतश्रेष्ठ. — ^b) T₁ मथोक्तं; T₂
 प्रोक्तं चत् (by transp.); T₂ G M₁-3 यत्प्रोक्तम्. — ^c)
 V₁ B₂-4 D₂ D₁. 2 वै मया (for मीरुणा). S त्वं
 मया (T₂ मयेदं) धर्ममीरुणा.

11 Before 11, B₂. 2 D₂. 2 ina. संजय उवाच. — ^a)
 B₁. 4. 5 D₂ D₂. 4. 5. 7 दृष्ट्वा तु (for पादयोः). B (except
 B₂) D₂ D₂. 4. 5. 7 पद्मा (for दृष्ट्वा). — D₂ om.
 (hapl.) 11^a-13^b. — ^c) S₂ पुरुषर्षभ; K₂ D₂ भरतर्षभः.

12 D₂ om. 12^a (of. v. l. 11). — ^a) D₂ M₁. 2
 राजन्; T₂ वीरं. — ^b) D₂ D₁. 2 धर्मपुत्रो (for 'राजो).
 D₁ धनंजयः. T₂ प्रणतं आतुवत्सलः. — ^c) D₁ संखेहं;
 Ms संखेहं. — ^d) D₂ प्रकरोद; D₂ प्रकरोदस्य (sic).

13 ^a) K₂ B D T₂ सुचिरं; V₁ चाचिरं; T₁. 2 G₁. 2 M
 च चिरं. — ^b) S तौ महा (G₁ 'ह) युती (M₁ 'तिः) (for
 सुम). — ^c) M₁ (also as in text) कृतशौचौ (for
 कृतशौचौ). B₁. 4. 5 D₂ D₂. 4. 5. 7 T₂ महाराज (for
 नरव्याघ्रौ). — ^d) K₂ प्रीतिमन्तौ.

14 ^a) K₁ विनश्य स (sic); K₂ आश्लिष्यसे (for
 'व्यस). V₁ B₂. 2 D₂ D₁. 2. 3 च; B₁. 4. 5 D₂ D₂. 4. 5. 7
 तं (for स). S समाश्लिष्य च बाहुभ्यां. — ^b) T₁. 2 G₂
 M₂-4 [ठ] पात्राय. B₁. 4. 5 D₂. 4. 5. 7 पांडवः; D₂. 5 पांडवः.

C. B. 3567
B. B. 71. 16
K. B. 75. 15

प्रीत्या परमया युक्तः प्रस्रयंश्चाब्रवीजयम् ॥ १४
कर्णेन मे महाबाहो सर्वसैन्यस्य पश्यतः ।
कवचं च ध्वजश्चैव धनुः शक्तिर्हया गदा ।
शरैः कृत्वा महेष्वास यतमानस्य संयुगे ॥ १५
सोऽहं ज्ञात्वा रणे तस्य कर्म दृष्ट्वा च फल्गुन ।
व्यवसीदामि दुःखेन न च मे जीवितं प्रियम् ॥ १६
तमद्य यदि वै वीर न हनिष्यसि स्रुतजम् ।
प्राणानेव परित्यक्ष्ये जीवितार्थो हि को मम ॥ १७
एवमुक्तः प्रत्युवाच विजयो भरतर्षभ ।

— ') D₂ युक्तौ; T₁ युक्तं. — D₂ om. 14^d. — ') K₃ प्रस्रय (sic); B_{1.2.3} स्पृशंश्चापि; D₁ D₃ (marg. and also as in text) T₁ G₂ विस्रयंश्च (for प्रस्र). K₃ इदं; T_{1.2} G वचः (for जयम्). T₂ पुनः पुनः (for [म]ब्रवीजयम्). — After 14, T₂ ins.:

734* अद्वीचं महेष्वासं धर्मराजो धनंजयम् ।

15 K₃ om. 15-16. — ') S (except T₂) महाप्राज्ञ. — ') R₁ D₃ om. the first च. V₁ B D₁ D₁ D_{1.2.3.4-7} ध्वजं; D₃ धनुश्च (for ध्वजश्च). K₃ (also as in text) रथो (for चैव). — ') D₃ ततः (for धनुः). D₃ शक्तीर. S K_{1.2} V₁ B₂ D₃ गदाः; B_{1.2.3} D_{3.4.5.7} शराः (for गदा). — For 15st, S subst.:

735* इतः सुतो धनुश्चैव रथः शक्तिर्ध्वजः शराः ।

[T_{1.2} G₁ रथः; M₁ रथाः (for रथः). T₁ G_{1.2} शरो ध्वजः.]

— ') K₁ D₁ कृत्वा; G₂ कर्तुं (for कृत्वा). B₂ D₃ महेष्वासो; G₂ महाराज.

16 K₃ om. 16 (of. v. l. 15). — ') T_{1.2} G M दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा). G₂ कर्म (for तस्य). T₂ दृष्ट्वा रणे तस्य कर्म. — ') T₂ चित्रं (for कर्म). S कर्णस्य (for दृष्ट्वा च). Some MSS. फाल्गुन. — ') D₃ वा; T_{1.2} G M तु; T₂ हि (for च). D₂ जीविते स्पृहा (for 'तं प्रियम्).

17 ') B₂ S त्वम्; D₃ तव् (for तम्). M₁ यमितं (for यदि वै). T₂ मे; G₂ चेद्; M₂₋₄ तं (for वै). D₁ D_{1.2} T₂ G₂ M₂₋₄ वीरं; T₂ शत्रुं. B_{1.2-3} D₁ D_{2.3.4.5.7} न चेदद्य हि तं (B₁ इतं) वीरं (D₃ 'र). — ') B (except B₂) D₁ D₂₋₄ निहनिष्यसि; D_{1.2} G₂ न हनिष्यामि (D₂ 'ष्यसि). V₁ B D T_{1.2} G M संयुगे (for स्रुतजम्). T₂ राघेयं निहनिष्यसि. — ') D₃ परित्यक्षे. — ') M₃ हितो (for हि को).

18 ') S₂ उक्त्वा; M₁ रक्तः (for उक्तः). — ') K_{3.4}

सत्येन ते शपे राजन्प्रसादेन तवैव च ।
मीमेन च नरश्रेष्ठ यमाम्यां च महीपते ॥ १८
यथाद्य समरे कर्णं हनिष्यामि हतोऽथ वा ।
महीतले पतिष्यामि सत्येनायुधमालभे ॥ १९
एवमाभाष्य राजानमब्रवीन्माधवं वचः ।
अद्य कर्णं रणे कृष्णं स्रुयिष्ये न संशयः ।
तदनुध्याहि मद्रं ते वधं तस्य दुरात्मनः ॥ २०
एवमुक्तोऽब्रवीत्पार्थ केशवो राजसत्तम ।
शक्तोऽसि भरतश्रेष्ठ यत्नं कर्तुं यथावलम् ॥ २१
एवं चापि हि मे कामो नित्यमेव महारथ ।

D₁ S भरतर्षभं (K₁ D₁ 'मः). — ') S₂ स तेन (for सत्येन). B₃ om. ते. B_{1.4} च (for ते). — ') D₃ om. देन तवै. S स्वत्पादेन; G₂ प्रसा (as in text). S₂ K V₁ B_{1-2.3} D S तवैव च (D₃ 'वच); B₁ च कौरव (for तवैव च). — ') T G नरव्याघ्र. — After 18, D₃ reads 20st, repeating it in its proper place; while T G ins. after 18:

736* अद्यमेनं नरश्रेष्ठ सामालं च महीपते ।

19 B₃ om. 19st. — ') T₂ G₂ ययास्य. M₁ कर्ण. K₃ V₁ B_{1.2.3} D₁ D_{2-4.5.7} S [5] पि (for सथ). D₃ यथा कर्णं हनिष्यामि हतो वापि महीतले. — ') D₃ पतिष्याम्यहमद्यैव. — ') D₁ आरुमेत्. T_{1.2} G M सत्येनैव च ते शपे; T₂ सत्यमेतद्वीमि ते.

20 ') S (except T₂) ततः (for वचः). — D₃ reads 20st for the first time after 18. — ') V₁ B₃ D₁ D_{1.2} S त्वमनुध्याहि (D₁ D_{1.2} 'यि); B_{1.2.3} D₁ D_{2.3.4.5.7} तव क्षु (D₃ भवक्षु) च्या हि; D_{2.3} (both times) तदनुध्याय. D₃ (both times) मद्रं (for मद्रं). — ') V₁ B_{1.2.3} D₁ D_{2-4.5.7} वधस्. G₂ अस्य (for तस्य). D₃ (both times) तथाद्य मे (for दुरात्मनः).

21 ') K₁ D₁ पार्थ; B₃ वाक्यं. — ') K₁ राजसत्तमं; K₃ 'सत्तमः. — ') B D (except D₂) T₂ G₂ शक्तोसि. — ') B₁ कर्णं हंतुं; B₂₋₃ D₁ D_{2.3.4.7} हंतुं कर्णं (for यत्नं कर्तुं). B (except B₂) D₁ D_{2-4.7} महाबलं; S यथा (T₂ G₂ 'दा) रथ मां (for यथावलम्).

22 Before 22, M ins. युधिष्ठिर उवाच. — ') K₃ V₁ B D S एव (for एवं). D₃ G₂ वापि. T_{2.3} G_{1.2} स (for हि). T₁ कामो मे (by transp.). — ') K₃ महारथः; B₂ 'रथः; S 'वल. — ') B₂ रथः; D₃ यथा (for कथं). — ') B (except B₂) D₁ D_{2.3.4.5.7} सत्तमः; T₂ फाल्गुन (for मे

कथं भवान्नणे कर्णं निहन्त्यादिति मे मतिः ॥ २२
 भूयश्चोवाच मतिमान्माधवो धर्मनन्दनम् ।
 युधिष्ठिरं वीभत्सुं त्वं सान्त्वयितुमर्हसि ।
 अनुज्ञातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः ॥ २३
 श्रुत्वा ह्ययमहं चैव त्वां कर्णशरपीडितम् ।
 प्रवृत्तिं ज्ञातुमायाताविह पाण्डवनन्दन ॥ २४
 दिष्ट्यासि राजन्निरुजो दिष्ट्या न ग्रहणं गतः ।
 परिसान्त्वय वीभत्सुं जयमाशाधि चानघ ॥ २५
 युधिष्ठिर उवाच ।
 एहोहि पार्थ वीभत्सो मां परिष्वज पाण्डव ।
 वक्तव्यमुक्तोऽस्म्यहितं त्वया क्षान्तं च तन्मया ॥ २६
 अहं त्वामनुजानामि जहि कर्णं धनंजय ।

मन्युं च मा कृथाः पार्थ यन्मयोक्तोऽसि दारुणम् ॥ २७
 संजय उवाच ।
 ततो धनंजयो राजञ्जिरसा प्रणतस्तदा ।
 पादौ जग्राह पाणिभ्यां भ्रातुर्ज्येष्ठस्य मारिष ॥ २८
 समुत्थाप्य ततो राजा परिष्वज्य च पीडितम् ।
 मूढ्युपाग्राय चैवैनमिदं पुनरुवाच ह ॥ २९
 धनंजय महाबाहो मानितोऽसि दृढं त्वया ।
 माहात्म्यं विजयं चैव भूयः प्राप्नुहि शाश्वतम् ॥ ३०
 अर्जुन उवाच ।
 अद्य तं पापकर्माणं सातुवन्धं रणे शरैः ।
 नयाम्यन्तं समासाद्य राधेयं बलगर्वितम् ॥ ३१
 येन त्वं पीडितो बाणैर्दृढमायम्य कार्मुकम् ।

C. 8. 3588
B. 8. 71. 35
K. 8. 75. 39

मतिः). T1.8 G M हन्त्यादिति तथा (T3 'दा') अर्जुन. — After 22, S (except T2) ins.:

737* एवमुक्तस्ततो राजन्पार्थो वचनमब्रवीत् ।

[Cf. 35^{ab}. T1 M राधा (for राजन्).]

— After the above, S (except T2) reads 36^a-40^b followed by 742*.

23 *) K3 युधिष्ठिरं. K3 त्वं; T1 [अ]द्य; T2.8 G M [इ]ह (for [इ]मं). K3 वीभत्सुं. — ^a) B1.8 सांत्वयितुम्. K3 सांत्वयितुमिहर्हसि. — ^c) K1 अनुज्ञातुं (sio); B1.8 D1 D1 D1.8.7 T1 G2 'ज्ञातं' (T1 'तत्'); D2 समुत्थुक्तं. K2 D2 तु; D2.8 f (for च). — ^f) S (except T2) वधायाद्य (T3 'स').

24 *) S1 K1 ह्ययमहं; B2 D1 D2-4.7 ह्ययमयं; B2 [अ]द्यहमयं (sio) (for ह्ययमहं). K3 D2.8 (marg. sec. m.) श्रुत्वाहमर्जुनश्चैव; S श्रुत्वा ह्यावां महासंख्ये (G2 M 'ले'). — ^c) S2 आयाते. — ^d) S2 ताविहं पाण्डुनन्दन (sio); K3 B2 D1 D2-1.8.7 इहा (D2 'ह') वां पाण्डुं; V1 इह ते पाण्डुं.

25 *) K2 निरुद्ध (sio); K3 B1.8-8 D1 D2-4.7 T2 न हतो; V1 D1 D1.8 T1.8 G2 M विरुजो; D2 कुशली; G1 विरुजो (for निरुजो). G2 दिष्ट्या राजन्प्रजे (submetric). — ^b) K1 दिष्ट्यासि. T1 M1 तु; Ca न (as in text). K1 ग्राहणं; Ca ग्रहणं (as in text). B2 ततः; T1 कृतः; Ca गतः (as in text). — ^c) B1.8 परिशान्तय. K3 T2 वीभत्सुं. — ^d) K3 आसादि; K3 आसाधि; V1 (marg.) आसाद्य; D1 D1.8 आसाधि (sio); S (except T1) आशास्त्र (for आशाधि). K3 वा (for च). D2 कर्णस्य निधनोद्यतं.

26 T1 om. 26^a-27^b with the ref. — ^a) K1

एहोति. T2 वीर (for पार्थ). — ^b) D1 T2 मां परिष्वज्य; T2 G M परिष्वज्य च. T2 G2 पाण्डवः (G2 'वं'). D2 समा-
 स्त्रिष्याव पाण्डव (sio). — ^c) S1 K1.2.4 [S]ति; T2 [S]पि
 (for ऽसि). S2 K3 V1 B D M हितं (for [अ]हितं).
 — ^d) K3 क्षातुं; D2 ख्यातं (for क्षान्तं). S K2.4
 तन्मम; K1 तं मम (for तन्मया).

27 T1 om. 27^{ab} (of. v. l. 26). — ^b) K1 कर्णं.
 — ^c) V1 मन्युश्च. K1 पार्था; D2 वीर (for पार्थ). — ^d)
 K1 दारुणात्. — After 27, B2 ins. 738* and 739*.

28 T2 G2 om. the ref. — ^a) G2 राजा. — ^b)
 K2 शिरसि. T1.8 G2.8 M पुनः; G1 पुरः (for तदा).
 — ^c) G1 स पुनः (for पाणिभ्यां). — ^d) T2 M2-4
 मारुत (for मारिष).

29 *) K3 V1 B D S तमुत्थाप्य. — ^b) T2 M3
 पाण्डवं; Ca पीडितम् (as in text). — ^c) D1 [अ]पाग्राय;
 D2 [उ]प; T1 चाग्राय. S K1.2.4 मूढ्येव (S2 'वा') ग्रापय-
 चैव (K1 'नम्'). — ^d) T2 ततः (for इहं).

30 *) S K1.8 पा (K1 प) रितो (for मानितो). — ^c)
 S K1.2.4 V1 D1.8 विजयं; D1 विजयश्च (for विजयं).
 S1 K3 B D1 D2.8 चैवं; T1.8 G चापि. — ^d) K1 पुनः
 (for भूय:).

31 D2 om., with the ref., from 31^a up to त्वं (in
 32^a). M2-4 धनंजय (for अर्जुन). — ^a) K1 अद्य त्वं;
 T2 G1.8 तमद्य (by transp.). — ^b) D2 शिरैः (for
 रणे). — ^c) D1 समासेन (for 'साध').

32 D2 om. येन त्वं (of. v. l. 31). — ^a) V1 B2
 ताडितो (for पीडितो). — ^b) S (except T2) मूढ्यम्
 (for दृढम्). K1 अयस्य; D2 आयास्य; Ca आयस्य (as

C. S. 3568
B. S. 71. 36
K. S. 72. 29

तस्याद्य कर्मणः कर्णः फलं प्राप्स्यति दारुणम् ॥ ३२
अद्य त्वामहमेष्ट्यामि कर्णं हत्वा महीपते ।
समाजयितुमाक्रन्दादिति सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ३३
नाहत्वा विनिवर्तेऽहं कर्णमद्य रणाजिरात् ।
इति सत्येन ते पादौ स्पृशामि जगतीपते ॥ ३४

संजय उवाच ।

प्रसाद्य धर्मराजानं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
पार्थः प्रोवाच गोविन्दं स्रुतपुत्रवधोद्यतः ॥ ३५
कल्प्यतां च रथो भूयो युज्यन्तां च हयोत्तमाः ।
आयुधानि च सर्वाणि सज्यन्तां वै महारथे ॥ ३६

in text). — *) Ks कर्णः; Ds कर्णः; Gs कर्म (for कर्णः).

— *) Ks प्राप्स्यामि; B1.2.4 Dn1 D2.4.7 आप्स्यति.

33 *) Ds यत्स (for अद्य). M1 त्वम्. Ks B2 Dn1
D2.4.7 अनुपश्यामि; V1 B1.2.4.5 Da1 D1.2.3 अनुया-
स्यामि; Ds एव यास्यामि; Ds अभियास्यामि; S उपयास्यामि.
— *) Ds हित्वा. — *) Ks Ds समाजयंतम्; T2.3 G2.3
'ये त्वाम् (for 'यितुम्). Ks आक्रन्दाम्; T2 'दीर्. Ca. c as
in text.

34 *) K1.4 विनिवर्तेयं; Ks V1 B D S 'वर्तिष्ये.
— *) Ds (marg.) राजन् (for अद्य). Ks रणाजिरा;
V1 B1.2 Da1 D1.5 T1 'जिरे; B2 महारणात्; M2 रणा-
जिरात्. — *) Ss सत्यं न. — Ks V1 B (B2 repeating
only lines 7-8 here) D (except Ds) S ins. after 34:
B2 (first time) after 27:

738* संजय उवाच ।

इति सुवाणं सुमनाः किरीटिनं
युधिष्ठिरः ग्राह्यं बधो बृहत्तरम् ।
यशोऽक्षयं जीवितमीप्सितं ते
जयं सदा वीर्यमरिक्खयं तदा ।
प्रयाहि बृद्धिं च दिशन्तु देवता
यथाहमिच्छामि तवास्तु तत्तथा ।
प्रयाहि शीघ्रं जहि कर्णमाहवे
पुरंदरो बृत्र इवात्मबृद्धये ।

[5]

[(L. 2) B2 युधिष्ठिरः. D2.6 T1.3 G M बृहत्तरा (Ds
'या); T2 [S] बंधुत्तरा (for बृहत्तरम्). — (L. 3) B2 यशो
मयं; T2 शुभ्रं यशो; G2 यशो जगति (for यशोऽक्षयं). G2
[अ]क्षयम् (for जीवितम्). V1 B2 Da1 D1.5 ईप्सितं च ते; Ds
अक्षयं च; S ईप्सितं जयं. — (L. 4) B2 राज्यं सदा; T1.3 G
M सदा बलं; T2 बलं सदा (for जयं सदा). Ds तेजः सदैवाग्रम्
(for जयं सदा वीर्यम्). B2.5 वैरिपरिक्खयं. B2 D2.5 च; B1.5
तथा; Da1 D1.5 S शुभ्रं (for तदा). — (L. 5) B2 प्रियं
तु; B2 प्रियाति; Da1 D1.5 T1 G1 M प्रियाति; Ds शुभ्रं च
(for प्रयाहि). T2 सिद्धिं (for बृद्धिं). Da1 D1.5 तु (for च).
— (L. 6) V1 B2.5 Da1 D1.5 तथा तवास्तु तद; B तथा
तवास्तु; D2.5 T2.3 G M तथास्तु तच्च (T2 G1.3 'स) ते; T2
तवास्तु देव ते. — After line 6, B 2 first time) ins. an

addl. colophon. — (L. 7) V1 B (B2 first time) Da1
D1.5 तूर्णः; B2 (second time) S कर्ण (for शीघ्रं). G1 जय
(for जहि). B2 (second time) तूर्णम्; S शीघ्रम् (for
कर्णम्). — (L. 8) Da1 Ds पुरंदरे. B2 (second time)
अयंसिद्धये; Da1 Ds आत्मसिद्धये.]

B2.5 cont.:

739* रथे स्थितः फाल्गुन केशवस्ते
रश्मीन्समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
दैत्यं यथा केशवो राजमण्ये ।

[(L. 1) B2 स्थिते. — (L. 4) B2 partly damaged.]

— After the above, Ss K V1 B D S ins. an
addl. colophon. [Day of Karna's Generalship: Ss Ks
द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: M1 युधिष्ठिरानुज्ञातः.
— Adhy. no.: Ss D2 52; B1 71; B2 (second time)
D1 64; B2 70; B2 73; Da1 82; Ds 72; T1 83;
T2 78; T3 G 80; M 79.]

35 T2 G2 read 35^{ab} with the ref. after 742*.

— *) D2 प्रहृष्टेन. — For S version of 35^{ab}, cf. 737*

36 S (except T2) reads 36^a-40^b after 737*.

— *) K2.4 B (except B2) D (except Da1) कल्पतां;
T1 G1 अक्षयः; T2 हन्येत; G2 M हन्यते; G2 अन्येतद्
(for कल्प्यतां). Ss K2.4 V1 B D मे (for च). T1 G1
सारथे (G1 'यो); T2 G2 M द्वैरथे (T2 'यो); G2 वै रथो
(for च रथो). T2 संनद्धतां रथो भूयो. — *) S K2.4
V1 B1.4.5 Da1 Dn1 D2.4.7 T2.3 G1 M1 युज्यतां. T2
Gs वै (for च). Ds T2 हयोत्तमान् (T2 'म:); T2
रथोत्तमे; G2 हयोत्तमे. — After 36^{ab}, T2 G2 read 37.
T1 G1.2 M2-4 transp. 36^{ab} and 37^{ab}. — *) B4 च
दिव्यानि; Ds समस्त्रानि (for च सर्वाणि). — *) K2.4
B1.2.5 Dn1 D2 सज्यतां; D2 युज्यतां; Ds सज्यतो; Ds
संमारा; T2 कल्पयतां (hypermetric); T2 G1.2 सज्य
(for सज्यन्तां). T1 G2 M सज्यंतु (for सज्यन्तां वै).
Ks V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6-8 मे; T2 च; T2 G1.3 स्वं (for
वै). Ss K1.2 Ds महारथाः (Ds 'य:); B2.3 'रणे.

उपावृत्ताश्च तुरगाः शिक्षिताश्चाश्वसादिनः ।
 रथोपकरणैः सर्वैरुपायान्तु त्वरान्विताः ॥ ३७
 एवमुक्ते महाराज फल्गुनेन महात्मना ।
 उवाच दारुकं कृष्णः कुरु सर्वं यथाव्रवीत् ।
 अर्जुनो भरतश्रेष्ठः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ ३८
 आज्ञप्तस्त्वथ कृष्णेन दारुको राजसत्तम ।
 योजयामास स रथं वैयाघ्रं शत्रुतापनम् ॥ ३९
 युक्तं तु रथमास्थाय दारुकेण महात्मना ।
 आपृच्छधर्मराजानं ब्राह्मणान्स्वस्ति वाच्य च ।

समङ्गलस्वस्त्ययनमारोह रथोत्तमम् ॥ ४०
 तस्य राजा महाप्राज्ञो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
 आशिषोऽयुङ्क्त परमा युक्ताः कर्णवधं प्रति ॥ ४१
 तं प्रयान्तं महेष्वासं दृष्ट्वा भूतानि भारत ।
 निहतं मेनिरे कर्णं पाण्डवेन महात्मना ॥ ४२
 बभूवुर्विमलाः सर्वा दिशो राजन्समन्ततः ।
 चापाश्च शतपत्राश्च कौश्याश्चैव जनेश्वर ।
 प्रदक्षिणमकुर्वन्त तदा वै पाण्डुनन्दनम् ॥ ४३
 बहवः पक्षिणो राजन्पुनामानः शुभाः शिवाः ।

C. 8. 3604
B. 8. 72. 12
K. 8. 76. 5

37 T₁ G_{1.2} M₂₋₄ transp. 36^{ab} and 37^{ab}. T₂ G₂ read 37 after 36^{ab}, T₂ reading 37^{ab} twice. — ^a) K₂ T₂ उपवृत्ताश्च. — ^b) B D M चाश्व(B₁ 'स्म)सादिभिः; T (T₂ both times) G चापि (T₂ च स्व) सादिभिः. — ^c) S₂ K_{1.4} V₁ D₁ D_{1.5.6.8} T₂ रथोपकरणैः. V₁ B₂₋₃ D₁ D_{1.5.6.8} सजैर्; B₁ D_{2-3.7} सजा; D₁ सज्ज (for सर्वैर्). — ^d) S₂ K₁ उपाया(S₂ 'यं)तु; D₂ अभियांतु; T₂ अन्तु. B₁ स्वदान्विताः. T₁ सद्यो निर्यातु मे रथः; T₂ G सत्वरं (G₂ सज्जन्यो) यातु मे रथः; M संवरन्या (M₁ also inf. lin. संवर या)तु मे रथः (sio). — After 37, N T₂ ins.:

740* प्रयातौ स्वोऽथ गोविन्द सुतपुत्रजिघांसया ।

[S₂ प्रयाता स्व; K₂ D₂ 'तौ स्मो(D₂ स्वा)य; K₁ B₂ D₁ D_{2.4.6.7} 'हि वीत्रं; V₁ B_{1.2.4} 'तोऽस्म्य (V₁ 'तस्मा)य; B₂ प्रयतस्वाय; D₂ प्रयतोऽय; T₂ प्रयतो स्वाय. D₁ गोविंदं.]

38 ^a) K₂ B D T G_{1.3} M₁ उक्तो. — ^b) Some MSS. फाल्गुनेन; B_{1.2} पाण्डवेन. K₁ महात्मनः. — ^c) M₁ (inf. lin.) वातनं (for दारुकं). D₁ कृष्ण. — ^d) M₂ कुरु. K_{2.4} D₁ D₁ सर्वे (for सर्व). B₂ तथा; S (except T₂) यद् (for यथा). — ^e) K₁ V₁ B_{1.2} D₁ D_{2.7} T_{1.2} G₂ M₃ भरतश्रेष्ठ. — ^f) D₁ सर्वमध्ये (for श्रेष्ठः सर्व). D₂ धनुष्मतः.

39 ^b) K₁ राजसत्तमः; T₂ 'सत्तमं. — ^c) T₂ G_{1.2} M च (for स). — ^d) D₁ शत्रुतापनः; T₁ M₂₋₄ 'वात(T₁ 'ति)नं; G₁ 'पातनं. — After 39, V₁ B (except B₁) D (except D_{2.3}) ins.:

741* सजं निवेदयामास पाण्डवस्य महात्मनः ।

40 ^a) D₂ युक्तं तं; G₂ यत्तं तु (for युक्तं तु). K₂ B₂₋₃ D₁ D_{2-3.6.7} युक्तं तु तं रथं दृष्ट्वा; T₂ सज्जकृतं रथं दृष्ट्वा. — After 40^{ab}, S (except T₂) ins.:

742* उपस्थितं रथं दृष्ट्वा पञ्चानामो रणान्तकृत ।

— After the above, T₂ G₂ read 35^{ab} with the ref. — ^a) V₁ B_{2.3} D₁ D₂ आमंत्र्य; D₁ आमंत्र; D_{2.3} ज(D₂ आ)पृच्छद्. S K_{1.2.4} धर्मराजं च (for 'राजानं).

S (except T₂) संपूज्य देवताः सर्वा. — ^a) T₁ ब्राह्मणाः; M₁ ब्रह्मणाः. S K_{1.2.4} स्वस्ति वाच्य(S₂ 'ना)नृ; V₁ D₂ अभि(D₂ स्वस्ति)वाच्य च. — ^b) K₂ B_{1.4} D₁ D_{2-3.6-8} सु(D₂ स)मंगलं(D₂ 'ल-; D₁ 'लः) स्वस्त्ययनम्; V₁ B₂ 2.5 D₁ D_{1.5} T₂ G₂ कृतमंगलस्वस्त्ययन (V₁ B₂ G₂ 'नम्; D₁ D_{1.5} 'ना) (hypermetrio); T_{1.2} G_{1.2} M कृतमंगलकल्याण (T_{1.2} G₂ 'णम्). Ca cites सुमंगलं; Co मंगलं. — ^f) S₂ आरोहे. T₂ G रथं तदा (for रथोत्तमम्).

41 ^a) V₁ B₂ D₁ D_{1.5} राजन्; B₂ राजो (for राजा). B₂ महाराजो. — ^b) T₂ M₁ धर्मपुत्रो. — ^c) K₂ D₁ D₁ [S]युक्तः; K₁ (sio) [S]युक्तं (for Sयुक्त). B D₁ D_{2.4.7} सततः; D_{1.2} परमो (D₂ 'मां). S (except T₂) आशिषः (T₂ G_{2.3} 'वं) परमा युक्त (G₂ यत्ता; M₁ युक्ता; M₂₋₄ युक्त). — ^d) S K_{2.2} युक्तः; B D₁ D_{2-4.7} T₂ प्रायात्; T_{1.2} G₂ M₂₋₄ युक्तं; G_{1.2} युक्ता; M₁ युक्त (for युक्ता). B (except B₂) D₁ D_{2-4.7} G₂ M कर्णरथं; T₂ G₂ वर्णवधं (for कर्णं).

42 ^a) K₁ D_{2.3} तं (D₂ सं)प्रयातं; B_{1.2} D₁ D_{2-3.6.7} तमायातं; D₁ D₁ संप्रयातं; T_{1.2} प्रयातं तं (by transp.). T₂ महाबाहु. — ^b) S₂ (sup. lin.) मेनिरे (for भारत). — ^c) S K_{1.2.4} समरे (for मेनिरे).

43 ^a) B₂ विमनाः. D₂ S राजन् (for सर्वा). — ^b) S (except G₁) सर्वाः (for राजन्). D₂ दिशोय विदिशस्तथा. — ^c) S₂ चाश्वः; K₂ T₂ मा(T₂ छा)पाश्व; B_{1.2} ता(B₂ चा)साश्व; D₁ (marg.) भासाश्व; D₂ चापा च (by corr. वाचश्व); G₂ एवाश्व (for चापाश्व). D_{1.2} सि(D₂ स)तपत्राश्व; T₁ शतपु. — ^d) K₂ श्रोताश्व; D₂ क्रौंचाश्व. D₂ चोच्चैर्; S (except T₂) चापि (for चैव). K₁ जनेश्वरः; D₂ 'श्वरं. — ^e) D₁ प्रदक्षिणाम्. G₂ प्रकुर्वन्त. — ^f) D₁ D₂ ले (for वै). D₂ (also as in text) पाण्डुनन्दनौ. S पाण्डवं पाण्डुपूर्वज.

44 ^b) D₁ D_{1.5.6} पुत्राभ्याम्. D₁ D_{1.2.3} T_{1.2}

C. 8. 3605
D. 8. 72. 13
K. 8. 71. 5

त्वरयन्तोऽर्जुनं युद्धे हृष्टरूपा ववाशिरे ॥ ४४

कङ्का गृध्रा वडाश्चैव वायसाश्च विशां पते ।

अग्रतस्तस्य गच्छन्ति मक्ष्यहेतोर्भयानकाः ॥ ४५

निमित्तानि च धन्यानि पार्थस्य प्रशंससिरे ।

विनाशमरिसैन्यानां कर्णस्य च वधं तथा ॥ ४६

प्रयातस्याथ पार्थस्य महान्खेदो व्यजायत ।

चिन्ता च विपुला जज्ञे कथं न्वेतद्भविष्यति ॥ ४७

ततो गाण्डीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः ।

दृष्ट्वा पार्थं तदायस्तं चिन्तापरिगतं तदा ॥ ४८

G₂.s M शिवाः शुभाः (by transp.). — °) G₂ त्वरयन्तो.
T₂ [S]र्जुनः B₁ D₁ D₁.s T₁.s G₁ संख्ये; T₂ G₂ संवे;
G₂ ले च; M संखे (for युद्धे). — °) V₁ B₂ D₁ D₁.s
S संग्रह्य (for हृष्टरूपा). D₂ चकासिरे; D₂ प्रकासिरे
(for ववाशिरे).

45 °) D₁ गृध्रकंका; T₁ G₁.s कंका गृध्र. S₂ K₁.s
वडाश्चैव; K₂ V₁ B₁-4 D₁ D₂.s. 7.7 अ (D₂ पि)काः इयेना;
D₂ वडाश्चैव; D₁ D₁.s वलाः इयेना; D₂ शिवाश्चैव; S वला
(for वडा). — °) S अ (G₁ आ) गच्छन्तिप्रतस्तस्य. — °)
K₂ B (except B₂) D₁ D₂-1.2.7 मांसहेतोर्; V₁ D₁
D₁.s G₂ M मक्ष. D₂ भयानकाः.

46 °) S₂ चान्यानि; C₀ धन्यानि (as in text). D₂
S च (T₁.s अ; G₁ या) न्यानि च निमित्तानि. — °) K₂
प्रशंससिरे; B₂ [अ]भिप्रायसिरे. K₂ B₁.s D₁.s. 7.7 S
पांडवस्य अ (D₁ प्र; T₂ च) संसिरे; D₁ D₂ पार्थिवस्य प्रशंसं.
Ca oites शंससिरे. — °) S (except T₂) अरिसैन्याः
(T₁ 'यां). — °) K₂ निघनं (for च वधं). K₂ B₁.s
D₁ D₂.s. 7.7 अति; B₂ D₂.s तदा (for तथा). — After
46, G₁ M ins.:

743* निमित्तानि च शुभाणि रुतं च सृगपक्षिणाम् ।

[G₁ नृलं (for रुतं).]

47 T₁ om.) 47-48. T₂ G₂ om. 47. — °) K₂
[अ]पि; D₂ च; T₂ G₁.s M हि (for [अ]थ). — °) S₂
K₂.s अजायत; K₁ T₂ G₁.s M₁.s [S]म्यजा. — °) V₁
यज्ञे; S सीमा (for जज्ञे). — °) K₁.s. 4 Ca स्वेतद्; B₁.s. 4.5
D₁ D₂-1.7 चेद् B₂ D₁ D₁.s. 8 T₂ G₁.s M C₀ एतद्
(for स्वेतद्). K₁ भवेदिति.

— After 47, T₂ G₁.s ins.:

744* विषण्णं तु ततो ज्ञात्वा सख्यसाधिनमच्युतः ।

संघोदयति तेजस्वी मधुहा वानरध्वजम् ।

गाण्डीवधन्वन्संग्रामे ये त्वया धनुषा जिताः ।

न तेषां मानुषो जेता त्वदन्य इह विद्यते ॥ ४९

दृष्टा हि बहवः शूराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ।

त्वां प्राप्य समरे वीरं ये गताः परमां गतिम् ॥ ५०

को हि द्रोणं च भीष्मं च भगदत्तं च मारिष ।

विन्दानुविन्दावावन्त्यौ काम्बोजं च सुदक्षिणम् ५१

श्रुतायुषं महावीर्यमच्युतायुषमेव च ।

प्रत्युद्गम्य भवेत्क्षेमी यो न स्यात्त्वमिव क्षमी ॥ ५२

तव हस्त्राणि दिव्यानि लाघवं बलमेव च ।

48 T₁ om. 48 (cf. v. l. 47). D₂ transp. 48^{ab} and
48^{cd}. — °) D₂ गाण्डीवधन्वानम्. D₂ गाण्डीवधन्वानमिदम्
(for 48^{cd}). G₂ धनंजयमथोवाच भगवान्देवकीसुतः. — B₂
T₁.s G₂ om. 48^{cd}. — °) K₂ lacuna for तदायस्तं. Ca
आपन्नं; C₀ अपस्तं (for आयस्तं). K₂ तथावस्थं; V₁ M₂-4
तदा यातं; B (B₂ om.) D₁ D₂-1.7 T₂ G₁.s M₁ तथा
यातं. D₂ तं तु दृष्ट्वा तथा पार्थ. — °) M₁ तथा (for तदा).
D₂ चिन्तामुपगतं तथा.

49 Before 49, S K₂-1 V₁ D₁ D₁-s ins. वासुदेव
उवाच; K₁ श्रीकृष्ण उवाच; D₁ वासुदेवाय नमः. — °)
K₂ धनुषो (for धनुषा). T₁ [अ]र्जिताः. — °) S₂ मानुषे;
T₂ धनुषा (for मानुषो).

50 °) K₂ D₂ (before oorr.) दृष्ट्वा; S (except T₂)
पते (for दृष्ट्वा). V₁ B₂ D₁ D₁.s मे (for हि). T₂
वीराः. — °) S₂ K₂ शक्रतुल्यपराक्रमाः; T₁.s M₁ शक्र-
तुल्या महारथाः. — °) B₁ तं; M₁ त्वं (for त्वां). K₂
V₁ B₂ D₂.s शूरं; B₁.s-5 D₁ D₂.s. 7.7 शूरा; D₁ D₁.s
शूर; S पार्थ (G₂ 'थम्) (for वीरं). — °) T G₁.s M
प्रयाताः; G₂ आगताः (for ये गताः).

51 °) K₂ D₂ transp. द्रोणं and भीष्मं. B₂ बले
(hypermetric) (for the first च). — °) T₁ भगवन्तं.
D₂ च सैधवं; T₁.s G₂.s M जयद्रथं; T₂ च भारत (also
च पांडवं); G₁ धनंजयं (for च मारिष). — °) D₁ D₁.s
आवं (D₁ 'वां) लो. — °) Some MSS. काम्बोजं.

52 °) K₂ श्रुतायुषं; B₁ D₁ D₁.s श्रुतायुषं. S
श्रुतायुं चाश्रु (M₂-4 'द्यु) तायुं च. — °) D₁ D₁.s
अच्युतायुधम्; D₂ 'मिषम्. S श्रुतायुं च महारथं. — °) T₂
प्रत्युद्गम्य. — °) M₂.s हि; M₂ ह (for न). T₁.s G₁.s
M त्वद्विधः; G₂ तु विधिः (for त्वमिव). K₂ B D M₂
प्रमो; T G M₂-4 प्रभुः (for क्षमी).

53 °) S अस्त्राणि तव दिव्यानि. — °) S₂ भयम्; Ca

वेधः पातश्च लक्षश्च योगश्चैव तवार्जुन ।
 असंमोहश्च युद्धेषु विज्ञानस्य च संनतिः ॥ ५३
 भवान्देवासुरान्सर्वान्हन्यात्सहचराचरान् ।
 पृथिव्यां हि रणे पार्थ न योद्धा त्वत्समः पुमान् ॥ ५४
 धनुर्ग्रहा हि ये केचित्क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ।
 आ देवाच्चत्समं तेषां न पश्यामि शृणोमि वा ॥ ५५

ब्रह्मणा च प्रजाः सृष्टा गाण्डीवं च महाद्भुतम् ।
 येन त्वं युध्यसे पार्थ तस्मान्नास्ति त्वया समः ॥ ५६
 अवश्यं तु मया वाच्यं यत्पृथ्यं तव पाण्डव ।
 मावमंस्था महाबाहो कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ५७
 कर्णो हि बलवान्धृष्टः कृतास्त्रश्च महारथः ।

C. 8. 3619
B. 8. 72. 26
K. 8. 76. 20

यलम् (as in text). — B1.4 Dn1 Ds.4.7 transp. 53^{ed} and 53^{ed}. — °) Ds व्ययः पतश्च (sic); S (except T1) वेधं (T1 G1.3 वेधः; T3 G3 वेधः; M1 वधं) पातं च. Ca. 0 cite वेधः and पातः. S2 लक्ष्यश्च; K3 D1.3 M लक्षं च; V1 B Dn1 D7 लक्षे (B3 'क्ष्ये) पु; Dn1 Ds-4.8 T3.3 G लक्ष्यं (Ds.4 'क्ष्ये) च; Ds लक्ष्येपु; T1 लक्ष्यस्य (for लक्ष्यश्च). — °) Ds योगश्चैव; T G M1.4 लघुता च. Co cites लक्ष्यं and योगः. K3 V1 B1.3.5 Dn1 D1.2.3.5 M1.4 तथाजुन. M3.3 भारता लघुतार्जुन. — °) M1 रसो मोहश्च; Ca. 0 असंमो (as in text). T1.3 G M तथा युद्धे; T2 च युद्धे तु. — °) T1 G1.3 धनुषश्चैव (G1 'स्त्वे) व (for विज्ञानस्य च). V1 तु (for च). Dn1 D1.5 T3 G1 संनतिः. Ca ज्ञानस्य च समुच्चतिः.

54 °) K3 V1 B D S भवान्देवान्सर्वान्. — °) B1 Dn1 Ds निह्न्यास्तः; Ds हन्याद्वै सः; M1 'त्सर्वान् (for (for 'त्सह-). D7 चरान्वरान् (for चराचरान्). T G1.3 M3-1 हन्यास्त (T3 G1.3 हन्याः स) वीर्यं राक्षसान्; G3 अन्यांश्च सर्वराक्षसान्. — °) Dn1 Ds.4.7 तु (for हि). — °) K3 योधस्य (for योद्धा). Ds पुनः (for पुमान्). S स्वत्समो नास्ति (T3 नैव) विक्रमे. — M3-1 ins. after 54: T G after 56:

745* न चाभिमुखतो वाच्यो भवानेतद्वचो मया ।

मानितस्य महादर्पो भविष्यति रणेऽर्जुन ।

अवश्यमेव वक्तव्यमतस्त्वां प्रब्रवीम्यहम् ।

[(L. 1) T1.3 G1.3 प्रमुखतो (for [अ]भिमु). G2 वास्य (for वाच्यो). T2 तच्छब्द (for एतद्). — (L. 2) T3 G3 महान्दर्पो. G2 मानिनः सुमहादर्पो; M3-1 आहिताः सुमहान्दर्पो (for the prior half). — (L. 3) T3 G1.3 वाच्यं मे (for वक्तव्यम्). T1.3 G1 एतत्त्वां; T3 G1.3 तेन त्वां (for अतस्त्वां).] T2.3 G3 M3-1 cont.: T1 G1.3 ins. after 58:

746* अतिमानाश्च तेनात्मा मन्त्रव्यो वै कथंचन ।

जीवमाने रणे कर्णे सूतपुत्रे महारथे ।

[(L. 1) T3 अभिमानाच् (for अति°).]

T1 G1.3 cont.: N T3.3 G3 M1 ins. after 58:

747* बहुनात्र किमुक्तेन संक्षेपाच्छृणु पाण्डव ।

स्वत्समं त्वद्विशिष्टं वा कर्णं मन्ये महारथम् ।

परमं यत्नमास्थाय त्वया वच्यो महादेव ।

[T1.3 G M3 om. line 1. — (L. 1) B3 Dn1 D1.5 तु (for [अ]त्र). — (L. 2) S K1 न; K3 नु; K4 च (for वा). K1 कर्णमन्ये; Dn1 D1.5 मन्ये कर्णं (by transp.); M1 कर्णीह. V1 B3.3 Dn1 Dn1 D1.2.4.5.3 महाबलं; T1.3 G M1 परंतप (for महारथम्). — (L. 3) Dn1 परं (sub-metric); T1.3 G अवश्यं; M1 स परं (for परमे). T2 परं यत्नं समास्थाय (for the prior half). Ds यथा (for त्वया). K1 वधे. B3 महारणे.]

T3 G cont.: T1.3 M ins. after 62:

748* न हि कर्णं रणे प्राप्य शक्तो हि स्यात्पुनरंदरः ।

क्षेमी प्रत्यागमेत्पार्थ तादृशोऽस्य पराक्रमः ।

त्वां तु प्राप्य महारथे यत्नवानपि भारत ।

निवर्तेत रणात्कर्णे इति मे धीयते मतिः ।

[(L. 1) T1 G3 समासाच्च (for रणे प्राप्य). M3-1 [S]पि (for the second हि). — (L. 2) G3 प्रत्युद्देशे; M3-1 प्रत्यागमे. — (L. 4) G3 निश्चिता (for धीयते).]

55 °) S2 K1 धनुर्ग्राहा; K3 वाधां; B Dn1 D1-1.7.3 'ग्रां (D1 'ग्रा) हा; Dn1 Ds 'ग्राह. Ds S धनुर्गृह्णति (for 'ग्राहा हि). Ds च (for हि). — °) S क्षत्रिया भुवि भारत. — °) K3 Ds आ देहात्; B3 आ देयात्; Dn1 D1.3.8 आदेवं (D3 'वात्); S आत्मन (M3-1 'नो) स (for आ देवात्). V1 स्वं समं; S तु (M स्व) समं (for स्वत्समं). — °) B1.3 Dn1 D7 T1 च (for वा).

56 °) G1 ब्राह्मणा. S2 K1 यत्; T1 या; T2.3 G M1 हि (for च). K1 क्षष्टा. — °) Ds गांजीयं. S2 महायुतिः; B1 'धनुः; B3.1 Dn1 Ds-1.6.7 महबलुः; S धनुर्वरं. — °) S तेन (for येन). T1.3 G M1 सेनां; M3-4 सेनास् (for पार्थ). — °) Ds S समस्त्वया (by transp.). — After 56, T1 G1.3 ins. 745*; T2.3 G3 ins. 745* and 746*.

57 T1.3 G M1 om. 57. T3 om. 57^{ab}. — °) B3 च; Ds हि (for तु). Dn1 D1.5 त्वया. — °) S2 K1 त्वयि (for तव). K3 पांडवं.

58 T1 M read 58 after 62^{ab}; T3 G after 63.

C. B. 3620
B. B. 72. 27
K. B. 76. 20

कृती च चित्रयोधी च देशे काले च कोविदः ॥ ५८
तेजसा वह्निसदृशो वायुवेगसमो जवे ।
अन्तकप्रतिमः क्रोधे सिंहसंहननो बली ॥ ५९
अयोरन्तिर्महाबाहुर्व्यूढोरस्कः सुदुर्जयः ।
अतिमानी च शूरश्च प्रवीरः प्रियदर्शनः ॥ ६०
सर्वैर्योधगुणैर्युक्तो मित्राणामभयंकरः ।
सततं पाण्डवद्वेषी धार्तराष्ट्रहिते रतः ॥ ६१
सर्वैरवध्यो राधेयो देवैरपि सवासवैः ।

— *) § Ks. 4 दृष्टः; K1 सृष्टः; Ks V1 B D M दृष्टः; T2 दृष्टः (for दृष्टः). — *) G2 कृताञ्जल्यः. K1 Bs D1.5 S (except M1) महाबलः (K1 'ला:'); K4 'रथ'. — *) T2 कृत्येषु (for कृती च). Ca cites कृती (as in text). Ds चित्रयोद्धा. — *) § देशकाले च; Ks V1 B D S देशकालस्य. — After 58, N T2 M1 ins 747*; T1 ins. 746* and 747*; T2 Gs ins. 747* and 748*; G1.2 ins. 746*, 747* and 748*.

59 *) § K1.2.4 Ds वह्निसंकाशो; S (except T2) वह्निसदृशो. — *) B2.2.5 Ds D1.5 T1.3 G M कोपे; T2 युद्धे (for क्रोधे). — *) Ds S वज्र- (for सिंह-). § K1.2.4 जवे; Ds युवा; Ds (marg.) S बले (for बली).

60 *) K1 अयोरन्तिर; V1 Bs. 4 अत्परस्तिर; B1 Dn1 Ds. 4.7 अष्टः; T1.3 G1.3 M अष्टा; T2 उदारधीर; G2 अष्टरातिर (for अयोरन्तिर). § महाबाहो. — *) K1.3 V1 B Dn1 Ds. 4.7.8 S अतिमानी. — *) Ds शुभदर्शनः.

61 *) K1 V1 B (except Bs) Dn1 Ds. 4.7.8 सर्वैः; Ks सर्वैः. — *) S (except T2) पाण्डवद्वेषा. — After 61, T2 ins.:

749* न मीयमे त्वां पार्याहं हर्षं संजनयामि ते ।

62 *) G2 स च सर्वैरवध्यो हि. — After 62*, T1 reads 58, followed by 746* and 747*; M1 reads 58, followed by 747*; M2-4 read 58. — *) D1 कृते; G2 जितस्य (for कृते). T1.3 G स्वयेति. — *) Ks V1 Bs Ds D1.5.6 S तम्; B1.3-5 Dn1 Ds. 4.7 तद् (for त्वम्). S भारत (for सुतजम्). — After 62, T1.3 M ins. 748*; T2 Gs read 58, followed by 747* and 748*; G1.2 read 58, followed by 746*, 747* and 748*.

63 *) D1.7 संपन्नैर. — *) K1 अशक्तः. V1 Ds D1.5 तु रणे; B1.3-5 Dn1 Ds. 4.7 स रथो; B2 स रणे; Ds स रथी (for समरे). — *) Ds D1.5 देवैर (for सर्वैर). — For 63, S subst.:

ऋते त्वामिति मे बुद्धिस्त्वमद्य जहि सुतजम् ॥ ६२
देवैरपि हि संयत्तैर्विभ्रज्झिर्मांसशोणितम् ।

अशक्यः समरे जेतुं सर्वैरपि युयुत्सुभिः ॥ ६३

दुरात्मानं पापमतिं नृशंसं

दुष्टप्रज्ञं पाण्डवेयेषु नित्यम् ।

हीनस्वार्थं पाण्डवेयैर्विरोधे

हत्वा कर्णं धिष्ठितार्थो भवाद्य ॥ ६४

750* देवैरपि हि संरब्धैः सवलोकेश्वरैरपि ।

अशक्यं तं रणे मन्ये सर्वैरपि युयुत्सुभिः ।

[(L. 1) M2-4 [र] ह (for हि). G2 गंधर्वैः (for संरब्धैः). T1 सर्वलोकेश्वरैरैः; T2 'श्वरैः' श्वरैः (for the posterior half).]

64 *) B (except B2) Dn1 Ds. 4.5.7 S पापवृत्तं (for 'मति'). Bs प्रहृष्टं; Ds (also as in text) च क्रूरं (for नृशंसं). — *) B1 दृष्टप्रज्ञः; T G1.3 M दुरात्मानं; G2 दृष्टात्मनः (for दुष्टप्रज्ञं). Ds पाण्डवेयुः. — *) V1 Bs हीनप्रज्ञः; Ds D1.5 'प्रतिज्ञः'; Dn1 'स्वार्थः'; D4 'श्राव्यः'; S सुयोधनार्थं (for हीनस्वार्थं). V1 B2 Ds D1.5 पाण्डवानां (for 'देवैर'). K1 विरोधं; V1 B2 Ds D1.5 विनाशो; S विरुद्धं (for विरोधे). — *) V1 B Ds Dn1 Ds. 4.7.8 T1 Ca. 0 निश्चितार्थो; Ds सुखि. — After 64, N T2 ins.:

751* तं सुतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं

निष्कालिकं कालवशं नयाद्य ।

[(L. 1) B1 वरिष्ठः; Bs वरिष्ठ. — (L. 2) Ds निष्कालिकं; Ds निष्कालिकं; Ds निष्काल (marg. 'ली') कं; T2 वीर्याधिकं; Ca. 0 निष्कालिकं.]

Dn1 cont.:

752* तं सुतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं

हत्वा प्रीतिं धर्मराजे कुरुष्व ।

जानामि ते पार्थ वीर्यं यथाव-

हुवोरणीयं च सुरासुरैश्च ।

Dn1 cont.: § K V1 B Ds D1.3 T2 ins. after 751*:

753* सदावजानाति हि पाण्डुपुत्रा-

नसौ दर्पात्सुतपुत्रो दुरात्मा ।

[(L. 1) § K1.2.4 स चापि जानाति; Ks सदा च जा. Ds D1.5 om. हि. — (L. 2) § Ks असौदर्यात् (Ks 'न'); K1.4 असौदर्या (Ks 'या'); Ds मुनाबले; T2 दर्पान्वितः (for अतो दर्पात्). K1 सर्वपुत्रो. Ks महात्मा.]

वीरं मन्यत आत्मानं येन पापः सुयोधनः ।

| तमद्य मूलं पापानां जय सौति धनंजय ॥ ६५

इति श्रीमद्वाल्मीके कर्णपर्वणि पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

५१

संजय उवाच ।

ततः पुनरमेयात्मा केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।

कृतसंकल्पमायस्तं वधे कर्णस्य सर्वशः ॥ १

अद्य सप्तदशाहानि वर्तमानस्य भारत ।

विनाशस्यातिघोरस्य नरवारणवाजिनाम् ॥ २

भूत्वा हि विपुला सेना तावकानां परैः सह ।

अन्योन्यं समरे प्राप्य किञ्चिच्छेषा विशां पते ॥ ३

भूत्वा हि कौरवाः पार्थ प्रभूतगजवाजिनः ।

त्वां वै शत्रुं समासाद्य विनष्टा रणमूर्धनि ॥ ४

एते च सर्वे पाञ्चालाः सृज्याश्च सहान्वयाः ।

त्वां समासाद्य दुर्धर्ष पाण्डवाश्च व्यवस्थिताः ॥ ५

पाञ्चालैः पाण्डवैर्मत्स्यैः कारुषैश्चेदिकेक्यैः ।

C. 8. 3639
B. 8. 73. 6
K. 8. 77. 6

65 ") Śs वीरो. Ks V1 B1-4 D1.2.5.8 वीरव-
(D2 'यवा-; Ds 'रव)न्मन्यतेऽत्मानं; Bs Dn1 Ds.4.5.7
आत्मानं मन्यते वीरं; S अधिकं (T1 कृपार्थं; M1 वीर्याधीकं
[hypermetrio]) मन्यतेऽत्मानं. — ") Ks V1 B D जहि
(for जय). V1 सूतं (for सौतिं). S जहि कर्णमरिदम्
— After 65, N Ts ins.:

754* खड्गजिह्वं धनुरासं शरदंष्ट्रं तरस्त्रिनम् ।

इत्तं पुरुषशार्दूलं जहि कर्ण धनंजय ।

अहं त्वामनुजावामि धीर्येण च यत्नेन च ।

जहि कर्ण रणे शूरं मातङ्गमिव केशरी ।

यस्य धीर्येण धीर्यं ते धार्तराष्ट्रोऽब्रमन्यते । [5]

तमद्य पार्थ संग्रामे कर्णं वैकर्तनं जहि ।

[Ds om. line 1. — (L. 1) T2 धनुर्वक्त्रं (for 'रासं). Ś
K1.2.4 धनुरासं खड्गजिह्वं (for the prior half). — (L. 2)
T2 दंष्ट्रं (for इत्तं). Ds पुरुषशार्दूल. K4 कर्ण धनंजय.
— (L. 3) T2 अभि- (for अनु-). — (L. 4) Dn1 मातङ्गवम्
(hypermetrio). — (L. 5) V1 Da1 D1.5 ते नित्यं; Bs
धीर्येण; T2 धीर्यं हि (for धीर्यं ते). Śs K4 धार्तराष्ट्रे (K4 'द्वौ).
T2 [s]मिमन्यते. — (L. 6) Ds जहि (for पार्थ).]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Śs K4
द्वितीय (K4 'ये) युद्धदिवसे. — Adhya. name: M1 अर्जुन-
प्रशंसा. — Adhy. no. (figures, words or both):
Śs 52; B1 72; Bs D1 5; Bs 74; Da1 83; T1.5
G 81; T2 79; M 80.

51

1 Ds om. from 1st up to नरवा (in 2nd). — ") V1
B Dn1 Dn1 Ds-1.5.7 S आयातं (M1.5 'यत्तं) (for

आयत्तं). — ") B1.5-8 Dn1 Ds.4.5.7 S भारत; Bs Ds
सर्वतः (for सर्वशः).

2 Ds om. up to नरवा (in 2nd) (of. v. 1. 1). — ")
Bs S नित्यतः (for भारत). — ") S [अ]स्य (for
[अ]ति).

3 ") Śs भूता; Gs भूत्वा (for भूत्वा). S च (for
हि). K1 T1 विपुला; Bs बहुला; Ds (marg. as in text)
सकला (for विपुला). T1 दौला (for सेना). — ") Gs
महाचमूं (for परैः सह). — ") B (except Bs) Dn1
Ds-1.5.7 समरं; Ds मरणं (for समरे). — ") Śs केचित्
T2 G1.5 महाहवे; M2-4 महाभवे (for विशां पते).

4 ") Dn1 D1 वै (for हि). Ds सर्वे (for पार्थ).
— ") Śs त्वं (for त्वां). Śs Ks Bs Ds T2 हि (for
वै). V1 Bs Da1 D1.5.8 शूरं; Bs पार्थ; Ds शक्तं (for
शत्रुं). S (except T2) विनष्टास्त्वां स (G1 'स्त्वर) समासाद्य.
— Ks om. (hapl.) from 4th up to समासाद्य (in 5th).
— ") Dn1 विनिष्टा; Ds प्रणष्टा (for विनष्टा). S (except
T2) विक्षिपंतं महश्त्रुः.

5 Ks om. up to समासाद्य (in 5th) (of. v. 1. 4).
— ") B1.5 पृत्य; Gs कर्णे (for पृते). V1 B2.4.5 Da1
D1.5.5.8 M तु; B1.5 Dn1 Ds.4.7 ते (for च). V1 B
D S पृथिवीपाळाः (for सर्वे पाञ्चालाः). — ") Dn1 संज-
याश्च (for सृज्या). K4 T2 Gs सह त्वया; B1.5 Dn1 Ds-1.7
समागताः; Bs सहानुगाः; Bs Ds Gs महारथाः; T2 G1
महान्वयाः. — ") B1 दुर्धर्षाः. S त्वां समाश्रित्य (Gs
'साद्य) वर्धते.

6 ") Śs पंचालैः. Bs मात्स्यैः; T2 मद्रैः; T1.5 G2.5
मात्स्यैः (for मत्स्यैः). — ") Śs B1.5 Da1 D1.5.5.1

C. 8. 333
B. 8. 73. 6
K. 8. 77. 6

त्वया गुप्तैरमित्रैश्च कृतः शत्रुगणक्षयः ॥ ६
को हि शक्तो रणे जेतुं कौरवांस्तात संगतान् ।
अन्यत्र पाण्डवान्युद्धे त्वया गुप्तान्महारथान् ॥ ७
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं समुरासुरमानुषान् ।
श्रील्लोकान्सममुद्युक्तान्किं पुनः कौरवं बलम् ॥ ८
भगदत्तं हि राजानं कोऽन्यः शक्तस्त्वया विना ।
जेतुं पुरुषशार्दूल योऽपि स्याद्वासवोपमः ॥ ९
तथेमां विपुलां सेनां गुप्तां पार्थ त्वयानघ ।
न शेकुः पार्थिवाः सर्वे चक्षुर्भिरभिवीक्षितुम् ॥ १०

करुषैश्च; K₁ D₁ करुषैश्च; Dn₁ करुषैश्च; S कारुषैश्च. V₁ B_{2.5} D₁ D_{1.2.5.8} (before corr.) चेदिका (D₂ 'को-
सिकैः; B_{1.5} Dn₁ D_{2.4.7} चेदिभिः सह; B₃ S 'काक्षिभिः
(for 'केकयैः). — After 6th, S (except M₁) ins.:

755* मागधैः पारिजातैश्च दाक्षिणात्यैश्च केरलैः ।

[T₁ G₁ पथि (G₁ पांढ्य-) जालैश्च (for पारिजातैश्च). T₂ G_{1.3} सफेरलैः.]

— *) K₁ प्रस्तरैः; G₁ मित्रैश्च (for गुप्तैश्च). Dn₁ D_{2.4} T_{1.5} G_{2.3} असिप्रजैः (D₁ 'जनः). — *) B₂ शत्रुगणः क्षयः; B₃ 'परिक्षयः.

7 *) V₁ शक्तो वै (for हि शक्तो). — S K_{1.3} D₂ T_{1.5} om. (hapl.) 7^b-8^a. — *) S पार्थ (for तात). K₁ Dn₁ D₁ संयुगे (for संगतान्). D₁ D_{1.2.5.8} कौरवांस्तान्समागतान्. — *) S (except T₁ M₁) पाण्डवाद्. — *) K₁ V₁ B_{2.5} D₁ D_{1.5} महाबलान्; K₄ 'सुरान् (for 'रथान्). S श्वेताश्वद्वानरध्वजान्.

8 S K_{1.3} D₂ T_{1.5} om. 8^a (cf. v. l. 7). G₂ om. 8-9. — *) K₁ B_{1.5} Dn₁ D_{2.4.7} शक्तस्त्वं हि (by transp.); T₂ त्वया शक्तो. — *) T_{1.5} G_{1.3} मानुषैः; T₂ M-मानवं (for मानुषान्). — *) K₁ सममुद्युक्तान्; V₁ अथ संयुक्तान्; B_{1.5.8} Dn₁ D_{2.4.7} समरे युक्तान्; B_{2.5} सुसमा-युक्तान्; D₁ D_{1.2.5.8} सु (D_{2.3} स) समुद्युक्तान्. S (G₂ om.) लोकत्रयं समुद्युक्तं.

9 G₂ om. 9 (cf. v. l. 8). — *) K₁ B (except B₃) Dn₁ D_{2.3.5.7} च (for हि). — *) K₁ प्रशक्तस् (for अन्यः शक्तस्). — *) T_{1.5} G_{1.3} M भरत- (for पुरुष-). — *) D₁ सोपि (for योऽपि). T₁ M₁ वासवो भवेत् (for 'वोपमः).

10 *) D₂ तथैव. — *) S शक्ताः (for शैकुः).

तथैव सततं पार्थ रक्षिताभ्यां त्वया रणे ।
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ११
को हि शक्तो रणे पार्थ पाञ्चालानां महारथौ ।
भीष्मद्रोणौ युधा जेतुं शक्तुल्यपराक्रमौ ॥ १२
को हि शान्तनवं संख्ये द्रोणं वैकर्तनं कृपम् ।
द्रौणिं च सौमदत्तिं च कृतवर्माणमेव च ।
सैन्धवं मद्राजं च राजानं च सुयोधनम् ॥ १३
वीरान्कृतास्त्रान्समरे सर्वानेवानुवर्तिनः ।
अक्षौहिणीपतीनुग्रान्संरब्धान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४

— *) K₁ V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.3-7} चक्षुर्भिरपि वीक्षि (B₂ पीडि)तुं; D₂ 'भिष्माभिवीक्षितुं; T₁ 'भ्यां पाण्डवेक्षितुं; T_{2.3} G_{1.3} 'भ्यामपि वीक्षितुं; G₂ M 'भ्यां सम्पत्नी (G₂ सर्वमी) क्षितुं.

11 *) G₁ [अ]नघ (for रणे). — After 11th, B₂ ins.:

756* हत्वा तु बलनिष्पिष्टौ भीष्मद्रोणौ महारणे ।

— *) S द्रोणभीष्मौ.

12 *) S₂ का (for को). S₂ शक्ती; Dn₁ शक्तौ. T_{1.5} G जेतुं; M₂₋₄ पार्थ (for पाथ). — *) S₂ पञ्चालानां; V₁ B_{2.5} D_{2.4.5} भरतानां; B_{1.4.5} D₁ Dn₁ D_{1.5.7} T₂ भारतानां (for पाञ्चालानां). D₂ पितामहौ; D₃ महारथः; M 'त्सनां (for 'रथौ). T_{1.5} G कौरवान्पार्थ संगतान्. — *) D₂ S (except T₂) रणे (for युधा). — *) D₂ शक्तुल्यब-लोपि वा.

13 *) K₁ V₁ B D S भीष्मं (for संख्ये). — *) T₂ कर्ण (for द्रोणं). K₂ कृतं; D₂ G_{2.3} कृपं (for कृपम्). — *) B₂ T₂ सौमदत्तं. — *) T₁ आहवे (for एव च). — *) K₁ V₁ B Dn₁ D_{2.4.6-8} T₂ मद्राजानं (for 'राजं च). — *) D₂ वसुवेणं (for राजानं च).

14 *) T_{1.5} G राजान् (for वीरान्). — *) K₁ [अ]नि-; V₁ B (except B₂) D S (except G₁) [अ]नि- (for [अ]नु). — *) T₂ G M₁ अक्षौहिणी. B₂ वीरान्; S (except T₂) सर्वान् (for उग्रान्). — *) B_{1.4} Dn₁ D_{2.4.7} सिंह (Dn₁ 'हि)तान्; B_{2.5.8} D₁ D_{1.5} सरथान्; T₁ G₁ संयुद्धे (G₁ 'ध्ये)त्; T₂ G_{2.3} संयुगे (for संरब्धान्). — After 14, K₁ V₁ B D (except D_{2.3}) T₂ ins.:

757* त्वायुते पुरुषव्याघ्र जेतुं शक्तः पुमानिह ।

[D₁ D_{1.5} त्वयुते.]

श्रेण्यश्च बहुलाः क्षीणाः प्रदीर्णाश्चरथद्विपाः ।
 नानाजनपदाश्चोग्राः क्षत्रियाणाममर्षिणाम् ॥ १५
 गोवासदासमीयानां वसातीनां च भारत ।
 ब्राह्म्यानां वाटधानानां भोजानां चापि मानिनाम् १६
 उदीर्णाश्च महासेना ब्रह्मक्षत्रस्य भारत ।
 त्वां समासाद्य निधनं गताः साश्चरथद्विपाः ॥ १७
 उग्राश्च क्रूरकर्माणस्तुखारा यवनाः खशाः ।
 दार्वामिसारा दरदाः शका रमठतङ्गणाः ॥ १८

अन्ध्रकाश्च पुलिन्दाश्च किराताश्चोग्रविक्रमाः ।
 म्लेच्छाश्च पार्वतीयाश्च सागरानूपवासिनः ।
 संरम्भिणो युद्धशौण्डा बलिनो हृन्धपाणयः ॥ १९
 एते सुयोधनस्यार्थे संरम्भाः कुरुभिः सह ।
 न शक्या युधि निर्जेतुं त्वदन्वेन परंतप ॥ २०
 धार्तराष्ट्रमुदग्रं हि व्यूढं दृष्ट्वा महाबलम् ।
 यस्य त्वं न भवेन्नाता प्रतीयात्को नु मानवः ॥ २१
 तत्सागरमिवोद्धृतं रजसा संवृतं बलम् ।

C. 8. 365
B. 8. 73. 23
K. 8. 77. 24

15 *) Śs K Ds Ts Gs श्रेणीश्च; Gs श्रेयांसो; T1 सेनाश्च; T2 सेनाः सु- (for श्रेण्यश्च). K1.2 बहुलाः; V1 विपुलाः; Ts G1.2 प्रबलाः; M1 बहुधा (for बहुलाः). Bs क्षीणाः; S राजन् (for क्षीणाः). — *) Śs Ks प्रदीर्णाश्च-रथद्विपाः; Ds1 D1.2 *क्षत्रद्विपाः; T1 उदीर्णाश्च रथ" (sic); Ts G1.2 M उदीर्णाश्च (Gs M1.2 *क्षत्र" रथ"; Ts Gs प्रदीर्णाश्चरथ-द्विपाश्च. — *) Bs Ds1 D1.2 -पदाक्षीणाः; B1 -पदाक्षेमाः; Ts -पदाक्ष्याश्च; Ts G1.2 -पदाक्ष्याणां. — *) B1 क्षमर्षिणः; Gs महर्षिणां (for क्षम").

16 *) K1.2.4 Bs गोवाह (Ks Bs *स) वासमीयानां; Bs गोवासवासवी; S गणा (Gs *जां)श्च दाशमी. Cv as in text. — *) V1 B1.4.5 Dn1 D1 वसातीनां; Bs Ts वस"; D1 वसादीनां; G1 वासतीनां; Gs वस्वादीनां (for वसातीनां). — After 16th, S (except T2) ins.:

758* नानादेशसमुत्थाश्च नानादेशसमुद्भवाः ।

त्वां समासाद्य बीमस्तो हत्वा नागाश्च संयुगे ।

[(L. 1) T1 नानादेशसमर्थाश्च (for the prior half). — Gs om. line 2.]

— *) Ks V1 B (except Bs) Dn1 D1-4.5.1 T G प्राच्यानां; Ms-4 प्रात्यानां (for ब्राह्म्यानां). Dn1 वारिधानां; Ts G1.2 M मागधानां च (for वाटधानानां). — *) Ś K1.2.4 B1.4 Dn1 Ds.4.5.1 चाभिमानानां; Ks चाभिमानानां; Ds चाभिभाविनां; Ts G1.2 Ms-4 चा (Ts G1.2 क्ष) निवर्तिनां (for चापि मानिनाम्).

17 Ts Gs om. 17th. — *) Ks V1 B1-2.5 D Ts G1.2 M उदीर्णाश्च राजा (Bs Ds1 D1.2 *जाः) सेना; Bs उदीर्णां समरे सेना; T1 उदीर्णा गजसेना सा. — *) B1 तं; Ds तं (for त्वां). S (except T2) विलयं (for निधनं). — *) Ks Bs.2 Ms-4 गताश्चाश्चरथद्विपाः; Ds1 D1.2 गताः साश्चरथद्विपाः; Dn1 गता भीमं च भारत; T1.2 G M1 गताश्चा (T1 ताः साः; Gs जाश्चा)श्चरथाकुलाः.

18 Bs om. 18th. — *) Ks B1.2.4 D (except D2.5) उग्राश्च भी (Ks क्ष) मकर्मणसः; S *क्ष बहुलाः कृताः.

— *) Ks V1 Dn1 Ds.4.7 तुषाराः; B1 तथा वा; T1 सुहाराः; Ts.2 G गांधाराः; M1 सुहारा (marg. सुहका); Ms-4 सुहारा (for तुखारा). Ks वसा; D1.2 खणाः; Ds तथा; Ds क्षसाः; S शकाः (for खशाः). — *) Ks दारामिसारा; Bs दार्वालि"; Ds दार्वालि"; Ds M1 दार्वालि"; T1.2 G1.2 दार्वालि"; Ts Ms-4 सर्वालि"; Gs दार्वालिसारा; (for दार्वालिसारा). — *) Śs (marg.) शर्करामवर्तंगणाः; Ks B1 Ds.4.7 शका माठ (B1 D1 *ट) रतंगणाः; V1 शकाः सवर"; Bs सकारुमठतां; Bs शकाः कांबोजवाहिकाः; Bs शका रामठतंगणाः; Bs शकारुमठ"; Dn1 शका माठरतंगणाः; Ds शकमालवतं; Ds शरकारमवर्तंगणाः; T G1.2 M खपाः (Ts Gs M1 कषाः; G1 कषाः) परमवर्तंगणाः; Gs मंलगणाः परवर्तंगणाः.

19 *) Śs K1 Ds.2 Ts G1.2 Ms-4 अंधकाश्च; V1 Bs Ds.2 T1 जांघ्र"; Ds1 D1.2 अन्ध" (D1 अन्ध); Ts जांघ्र" (for अन्ध"). S (except Gs) कुर्णिकाश्च (for पुलिन्दाश्च). — *) Ks Bs पार्वतीयाश्च; Ks पार्वते" (for पार्वती). — *) Ds lacuna for संरम्भिणो. Dn1 Ds M1 युद्धशौण्डा. — *) Śs Ks V1 Bs.2 Ds1 D1.2 विरधपाणयः; Ks B1.4 Dn1 Ds.4.7 दंड"; Bs Ds.2.5 Ts क्षत्र"; T1 धर्मवा"; Ts Gs.2 M [S]थाश्मपा"; G1 [S]थाश्मुपा" (for हृन्ध").

20 *) Ds ये ते (for पृते). — *) Dn1 Ts G शका (for शक्या). Śs निर्जितुं.

21 *) Ds lacuna; Gs उवाचेदं (for उदग्रं हि). — *) Ds1 D1 अयूहं दृष्ट्वा; T G1.2 M दृष्ट्वा अयूहं (by transp.); Gs *दृष्ट्वा (corrupt). Ks B (except Bs) Dn1 Ds.4.5.1 S महद्वलं (for महाबलम्). — *) Śs Ks Bs Ds1 D1.2 यदि; Dn1 Ds.4.5.1 यत्र (for यस्य). Śs Ds Ts Gs M1 भवेन्नाता; K1.2 *क्राता; Ks *जता; Ks *स्तात (for *ज्ञाता). — *) Ks [S]पि (for तु). Ks मानवाः. Ds प्रवरत्को नु मानवः; T1 Gs M कः प्रतीप (Gs दीप) मभिजदेव; Ts.2 कः प्रतीपमभिजदेव.

22 *) Ts.2 G1.2 Ms-4 तं (for तत्). D (except

C. 8. 3457
B. 8. 73. 74
K. 8. 77. 24

विदार्य पाण्डवैः क्रुद्धैस्त्वया गुप्तैर्हतं विभो ॥ २२
मागधानामधिपतिर्जयत्सेनो महाबलः ।
अद्य सप्तैव चाहानि हतः संख्येऽभिमन्युना ॥ २३
ततो दश सहस्राणि गजानां मीमकर्मणाम् ।
जघान गदया मीमस्तस्य राज्ञः परिच्छदम् ।
ततोऽन्येऽपि हता नागा रथाश्च शतशो बलात् ॥ २४
तदेवं समरे तात वर्तमाने महाभये ।
मीमसेनं समासाद्य त्वां च पाण्डव कौरवाः ।

सवाजिरथनागाश्च मृत्युलोकमितो गताः ॥ २५
तथा सेनामुखे तत्र निहते पार्थ पाण्डवैः ।
मीमः प्रासृजदुग्धाणि शरवर्षाणि मारिष ॥ २६
स चेदिकाशिपाश्चालान्करूषान्मत्स्यकैकयान् ।
शरैः प्रच्छाद्य निधनमनयत्पुरुषास्त्रिवित् ॥ २७
तस्य चापच्युतैर्वाणैः परदेहविदारणैः ।
पूर्णमाकाशमभवद्भुक्मपुङ्खरजिह्वगैः ॥ २८
गत्या दशम्या ते गत्वा जमुर्वाजिरथद्विपान् ।

D2.2.2 [उ]द्धृतं. — *) S सैन्यसागरमुत्थणं (T2 G1.2 'महत्वं'). — *) G2 विदार्य (for 'र्य'). T1 G2 सार्धः; T2 G1.2 युद्धे (for क्रुद्धैस्त्वया). — *) S1 K1.2 गुप्तं. B2 हतं प्रभो; T1.2 G M हताः परे (G1 'रैः; G2 'रः'); T2 हतं बलं.

23 *) M2-4 मागधानाम्. — *) S K1.2.4 Dn1 Da.1 बाहानि; D2 बाहानि (sic) (for चाहानि). S अद्य सप्त- (G2 पंच)दिने नष्टः. — *) S स च (for हतः). G2 M संख्ये (for संख्ये).

24 *) T2 तथा (for ततो). D2 सहस्राणां. — *) S K1.2.4 ग(K1 गा)णानां (for जघान). — *) D2 परिच्छदान्. — *) D2 S तथा (for ततो). B2.2 [S]न्यो. K2 B1.2 Dn1 D1 [S]भिः; V1 B4 D1 S निः; B2.2 Da1 D2 हि; D2 च (for ऽपि). — *) T1.2 G1.2 शोचाश्च; G2 M यौघाश्च (for रथाश्च). D2 बहवो (for शतशो). T1 [S]नय; T2 G M हताः (for बलात्).

25 *) S1 K1.2.4 त(K2 तं)देव. K2 B (except B2) Dn1 D2-4.2.7 पार्थ (for तात). T1 G2 मीमसेनसमाः पार्थः; T2 M2-4 मीमेन सहसा पार्थः; T2 G1.2 मीमसेनेन सहसा; M1 मीमसेन सहसा पार्थं (sic). — B2 om. (hapl.) from 25^b up to पार्थं (in 26^b). — *) D2 भयावहे; T G महाह(G2 'र')वे (for 'भये'). — *) S2 Dn1 त्वं. S K1.2.4 B2 कौरवपाण्डवाः. — *) V1 B2 Da1 D1.2.5 सवाजिरथनागाश्च; B1.4 Dn1 D2.4.2.7 'रथमातंगा; M1 'नरनागाश्च. — *) D2 मृत्युलोकम्.

26 B2 om. up to पार्थं (in 26^b) (cf. v. 1. 25). — *) V1 D2 यथा; S (except T2) ततः (for तथा). D2 S तस्मिन् (for तत्र). — *) S2 निहिते; Dn1 निहता. K2 पार्थः; T1.2 G तत्र; M तस्य (for पार्थं). D2 पार्थिवैः (for पाण्डवैः). T2 वध्यमानेय पाण्डवैः. — *) S2 (sup. lin. as in text) K2 मीष्माः; K1 M2 मीमः (for मीष्मः). S2 M2 प्रसृजद्; T1.2 G [S]वाद्य. — *) S1 K2 V1 B D S (except T2) शरजालानि (for 'वर्षाणि'). S संवयः (for मारिष).

27 *) S2 स चेदिकाशपंचालान्; D2 'काशिकारूषान्; S (except T2) 'कान्सपांचालान्. — *) K2 V1 D2 का(K2 कु)रूषान्; D2 पांचालान्; S करूषान् (for 'वान्'). K D2.2.5 मत्स्यकैकयान्. — *) T2 शरैः (for 'शरैः'). D2 जगमत् (for जनयत्). S2 पुरुषास्त्रिवित्; K2 पुरुष-शास्त्रिवित् (hypermetric); V1 B D T2 परमास्त्रिवित् (for पुरुषा). S (except T2) शरैः प्रच्छादयान्चके (M 'यज्ञान्') प्रवरः सर्वं धन्विनां.

28 *) G2 रुमपुंखैर्. D2 शिलाशितैः (for मलि-हृतैः). — After 28, K2 B2.2 Dn1 Da (marg.), 7 ins.:

759* हन्याद्वयसहस्राणि एकैनैव तु मुष्टिना ।

लक्षं नरद्विपान्दत्त्वा समेतान्स महाबलान् ।

[(L. 1) K2 हत्वा (for हन्याद्). B2 एकैकेन तु; Dn1 Dr एकैकेनैव. — After line 1, K2 ins.:

760* हत्वा दशसहस्राणि संग्रहं लक्षरीतः ।

प्रोत्सारयति गणैव इति तस्याभवद्व्रतम् ।

निहत्य नानानृपतीनामुपधान्याहवे लजेत् ।

— (L. 2) K2 समहावकः; B2.2 'हवे (for 'बलान्').]

— While T2 ins. after 28:

761* तेन शूरेण बलिना मुक्तास्त्वयुतशः शराः ।

29 K2 om. 29. — *) S1 (sup. lin. as in text).2. K1.2.4 M1 गत्वा; B2 ततो (for गत्या). B2 M1 दशम्याः; D2 दशम्य (sic). S (except T2) तत्र (for गत्वा). — *) S K1.2.4 जमुर् (for जमुद्). S (except T1 G2) -नरद्विपान्. — *) B1 छित्वा (for हित्वा). S1 K2.4 दुष्टः; S2 दष्टाः; K1 युष्टः (for दुष्टाः). T1 M हित्वा तव गतिं दुष्टाः (T1 दष्ट; M1 दष्टा); T2 हित्वा भारगतिं दुष्टाः; T2 G मित्वा तव गतिं ह(G1 ह)ष्टः. — *) S बाणैर् (for बाणान्). S K1.2.4 व्यायतो; V1 बाहवे; B (except B2) Dn1 D2-4.2-8 बाहवे; T1 वारितो; T2 व्यधमच; G2 बाहतो; M2 व्ययतो (for व्यायतो). V1 B1.4.2 Dn1 D2.4.2.7 [S]-लजद्; B2 D2 लजद्; T1.2 G2.2 [S]चरद्; T2 G1 चरद्.

हित्वा नव गतीर्दुष्टाः स बाणान्वयायतोऽमुचत् ॥ ३९
 दिनानि दश मीष्मेण निम्नता तावकं बलम् ।
 शून्याः कृता रथोपस्था हताश्च गजवाजिनः ॥ ३०
 दर्शयित्वात्मनो रूपं रुद्रोपेन्द्रसमं युधि ।
 पाण्डवानामनीकानि प्रविगाह्य व्यशातयत् ॥ ३१
 विनिम्नपृथिवीपालांश्चेदिपाञ्चालकेकयान् ।
 व्यदहतपाण्डवीं सेनां नराश्वगजसंकुलाम् ॥ ३२
 मञ्जन्तमपुत्रे मन्दमुज्जिहीर्षुः सुयोधनम् ।
 तथा चरन्तं समरे तपन्तमिव भास्करम् ।
 न शोकः सृज्या द्रष्टुं तथैवान्ये महीक्षितः ॥ ३३
 विचरन्तं तथा तं तु संग्रामे जितकाशिनम् ।

सवाद्योगेन सहसा पाण्डवाः समुपाद्रवन् ॥ ३४
 स तु विद्राव्य समरे पाण्डवान्सृज्यानपि ।
 एक एव रणे मीष्म एकवीरत्वमागतः ॥ ३५
 तं शिखण्डी समासाद्य त्वया गुप्तो महारथम् ।
 जघान पुरुषव्याघ्रं शरैः संनतपर्वभिः ॥ ३६
 स एष पतितः शेते शरतल्पे पितामहः ।
 त्वां प्राप्य पुरुषव्याघ्रं गृध्रः प्राप्येव वायसम् ॥ ३७
 द्रोणः पञ्च दिनान्युग्रो विधम्य रिपुवाहिनीः ।
 कृत्वा व्यूहं महायुद्धे पातयित्वा महारथान् ॥ ३८
 जयद्रथस्य समरे कृत्वा रक्षां महारथः ।

C. 8. 3675
B. 8. 72. 43
K. 8. 77. 44

(for सुचत्). B₂ D₁ D_{1.5} मु (B₂ यु) कास्तेयुतः शराः.
 30 *) K₄ दिनानि दश मीष्मेण (sic). — *) T₂
 निहतं (for निम्नता). S (except T₂) हतं यौधिष्ठिरं बलं.
 — *) T₁ हताश्च- (for "श"). T_{2.5} G₁ नरवाजिनः; G₂
 रथ" (for गज"). — After 30, S ins.:

761* दशमेऽहनि संग्रामे कृत्वा घोरं पराक्रमम् ।

[T₁ ततो दशे निमेषाणि (sic); G₂ ततो दशाहनि प्राप्ते; M₁
 दशमेहि ततः प्राप्ते (for the prior half).]

31 *) S (except T₂) वीर्यं (for रूपं). — *) D₁
 समो. D₂ T_{1.5} G₁ M_{1.5} युधि (for युधि). — *) K₂
 D₁ D_{2-4.7} प्रगुहासौ; B₁ प्रविद्यास; B₂₋₄ प्रविद्यासौ;
 B₃ विगाहासौ; D₂ D_{1.5} प्रवि (D₂ om. वि) द्याशु; D₂
 अगाहासौ (for प्रविगाह). B₁ विशातयत्; D₂ व्यनाशयत्;
 S (except T₂) विशां पते (for व्यशातयत्).

32 *) K₂ V₁ D₁ D_{2.5} कैकयान्. T₂ मीष्मः शांत-
 नवो युधि. — *) S₂ व्यनदत्; K₄ विनदत्; V₁ B₁ G₂ M
 अहनत्; B_{1-5.5} D₁ D₁ D_{1.5-5.7.5} अदहत; D₂ व्यधमत्;
 T_{1.5} G_{1.5} व्यहनत् (for व्यदहत). B₂ D₁ D_{1.5} पांडवी
 (for "वी"). — *) K₂ V₁ B₂ D₁ D₁ D_{1.5-5} रथाश्वगज-
 संकुलां (B₂ "लान्"; D₂ नराश्वरथ"; T_{1.5} G₁ M₁ गजाश्वरथ";
 T₂ G_{2.5} गजाश्वरथमात्रुषां.

33 *) T₂ वेगम्; G₁ नग्नम्; M₂ मग्नम् (for मन्दम्).
 — *) G₂ उज्जिगीयुः (for "हीर्षुः"). — *) S संग्रामे (for
 समरे). — *) T₂ पतंतम् (for तपन्तम्). — After 33*,
 B₁ D₁ D_{2.7} ins.:

762* पदातिकोटिसाहस्राः प्रवरायुधपाणयः ।

[B₁ प्रवरायुधयोधिनः.]

— *) G₂ तव (for तथा). S K_{1.5} चान्ये; K₄ [अ]न्येवं;
 T₂ G₂ चान्ये (for [ए]वान्ये).

34 *) S K_{1.5.4} तदा (for तथा). — *) K₂
 जितकाशिनः; S "साधसं" (for "काशिनम्"). — *) K₂
 तरसा; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.5.7} महता (for "सहसा"). B_{1.5}
 D₁ सर्वोद्यमेन महता. — *) D₁ D_{1.5-5} पाण्डवान् (D₂
 "व:"). K_{2.4} D₂ M₂ समुपाद्रवत्; V₁ B_{1.5.4} D₁ D_{2.5.5.5}
 T_{1.5} G₂ समभिद्र (G₁ "द्रु") वन्; D₁ D_{1.4.7} M₁ समभिद्रवत्
 (for समुपाद्रवन्).

35 *) B₄ प्र- (for तु). S₂ विद्राव; K₄ व्यद्राव्य
 (for वि"). — *) D₂ संजयैः सह.

36 *) V₁ समान्म्य (for "साद्य"). — *) V₁ B_{1.5.4}
 D (except D₂) S (except T₂) महावतं (G₂ "त:");
 B₂ "रथः"; B₃ मया रथः (for महारथम्). — *) V₁ D₂
 D₂ पुरुषव्याघ्रे (V₁ "प्र:"). — For 36*, S subst.:

763 स्युर्जानतोऽवधीर्जीष्मं शरौघैः पातयज्वात् ।

[T₂ पार्श्वैः; M₁ मीष्मः (for मीष्मं). T_{2.5} G_{1.5} पातयद्-
 T₁ G₂ M₂₋₄ रथान्.]

37 *) M₂₋₄ पातितः. — *) K₂ V₁ B₂ D₁₋₇ पुरुष-
 व्याघ्रं. — *) K₂ V₁ D₂ D₁ D_{1-5.7.5} S वृध्रः (for
 गृध्रः). K₂ V₁ B₂ D₂ D₁ D_{1-5.7.5} वासवं; S (except
 T₂) वज्रिणं (for वायसम्). D₂ वृध्रो देवपति यथा.

38 *) S (except T₂) दिनं वीरो (for दिनान्युग्रो).
 — *) D₁ विधस्य; D₂ विविष्य; D₂ विधस्य; T₁ विमप्य;
 G₂ निहत्य (for विधम्य). S₂ K_{2.4} V₁ B₂ D₂ रिपु (G₂
 पुर) वाहिनीं (K₂ D₁ "नी"). — *) K_{2.4} व्यूहं (for व्यूहं).
 K₄ महायुद्धे; V₁ B₁₋₄ D₂ D₁ D_{1-5.7} असेयं च; B₂ तथा-
 यं च; D₂ महाघोरं; D₂ S तथा युद्धे (for महायुद्धे).
 — *) G₂ पातयित्वा. K₁ महारथं.

39 *) D₁ समरं; T₂ संग्रामे (for समरे). — *)

C. 2. 3677
B. 2. 72. 44
L. 2. 77. 44

अन्तकप्रतिमथोप्रां रात्रिं युद्धादहत्प्रजाः ॥ ३९
अथेति द्वे दिने वीरो भारद्वाजः प्रतापवान् ।
वृष्टयुद्धं समासाद्य स गतः परमां गतिम् ॥ ४०
यदि चैव परान्युद्धे स्रुतपुत्रमुखात्रयान् ।
नावारयिष्यः संग्रामे न स द्रोणो व्यनङ्गयत ॥ ४१
भवता तु बलं सर्वं धार्तराष्ट्रस्य वारितम् ।
ततो द्रोणो हतो युद्धे पार्थतेन घनंजय ॥ ४२
क इवान्यो रणे कुर्यात्त्वदन्यः क्षत्रियो युधि ।

यादृशं ते कृतं पार्थ जयद्रथवधं प्रति ॥ ४३
निवार्य सेनां महतीं हत्वा शूरांश्च पार्थिवान् ।
निहतः सैन्धवो राजा त्वयास्त्रबलतेजसा ॥ ४४
आश्चर्यं सिन्धुराजस्य वधं जानन्ति पार्थिवाः ।
अनाश्चर्यं हि तत्त्वत्तत्त्वं हि पार्थ महारथः ॥ ४५
त्वां हि प्राप्य रणे क्षत्रमेकाहादिति भारत ।
तप्यमानमसंयुक्तं न भवेदिति मे मतिः ॥ ४६
सेयं पार्थ चमूधोरा धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।

Ds रक्षो (for रक्षां). Bs Ds. 2. 8 S महाबलः; Ds Ds. 1. 5 'स्मनः (for 'रयः). — °) Ks Ds अन्तकप्रतिमां. V1 B Dn1 Ds-2. 8. 7 T1. 8 G1. 8 M चोप्रां; T1 वीरो; G2 घोरो (for चोप्रां). — °) Ks-4 Ds (marg.) युद्धा; Dn1 युद्धं (for युद्धा). K1 [अ]वहन् Ks [अ]वहत् (for [अ]वहत्). Ds प्रजां. V1 B Ds-2. 8. 7 T1. 8 G M रात्रियुद्धे-दहत्त्व (V1 B1. 4 Ds G1. 8 'न्य)जाः; T1 रात्रियुद्धे महारथान्. 40 °) K1 अथ (for अथ). S दिने (for दिने). Ks अथेति द्विदिनं वीरः; Ks अनेत्य द्वैरथे वीरो; V1 B1. 4 अयुष्यचूडिनीं वीरो; Bs Ds Dn1 Ds. 2. 8. 7 दृष्ट्वा (Bs इत्वा; Dn1 धरणा) योधान्छरैर्वीरैः; Bs. 8 Ds त्वया गुप्तं रणे वीरं (Bs 'र); Ds अथ षष्ठे दिने वीरो; Ds ***** योधान्; T1. 8 G M पंचमे दिवसे वीरो; T1 दृष्ट्वा योगाच्छरैर्वीरैः. — °) Ks S गतः स (by transp.); Bs गताश्च.

41 Ds reads 41 on marg. — °) Ks Ds द्वे; V1 B1 चाद्य; Bs Ds Dn1 'D1-2. 8. 7 चाद्य; Ds चापि (for चैव). V1 B1-4 D (except Ds) भवान् (for परान्). — °) Bs Ds रणे (for रथान्). — °) Ks. 4 नवारयिष्यः (Ks 'व्य); V1 B1. 2. 4 Ds Ds. 2. 8. 7 नावारयिष्यत् (Dn1 Ds 'व्यन्; D1 'व्य); Dn1 नावारयिष्यन्; Ds न्यवारयसि; Ds नावारयिष्यन्; T G1. 8 M न (T1 M ना) वारयति (M 'त); Gs सवारयति (sic) (for नावारयिष्यः). Bs समरे (for संग्रामे). — °) K1 न स; Ks Ds नास; Ds तस्माद् (for न स्म). Ks V1 Ds व्यनङ्गयत; Bs व्यनङ्गयते; T1 अबेद्धतः (for व्यनङ्गयत). T1 M कस्माद्भू (T1 'णो' द्रो)णं निमज्जयेत्; T1 Gs कस्माद्भूणमसौ जयेत्; G1 कस्माद्भूणं समाजयत्; Gs *****जयत्.

42 °) D1 भवतां. T1 तद् (for तु). Bs तुमुलं (for तु बलं). Ks सर्वे. T1. 8 G M भवता तद्वलं तस्य. — °) T1 तत्र (for ततो). V1 M2. 4 द्रोणे. V1 M2. 4 हते; Gs गतो (for हतो). — °) Dn1 घनंजयः.

43 °) Ss K1 क इवाद्य (K1 'न्ये); Ks क इवान्यो; B1. 4. 5 D1 क एवान्यो; Bs एतन्वान्यो (sic); Bs एतन्नान्यो;

Dn1 एवं वा को; Ds. 8 एतान (Ds 'जा)न्यो; Ds एवं कान्यो; Ds कस्वेतद्वै (for क इव न्यो). — °) Ks त्वदन्यः (for त्वदन्यः). Bs Ds. 8 युधि; Ds [S]र्जुन (for युधि). — For 43^{ab}, S subst.:

764* कश्च शक्नो रणे कर्तुं त्वदन्यः पुरुषमुवः ।

[T1 यश्च; T1 कस्तव; Gs कथं (for कश्च). T1 पुरुष-मुवः; T1 G1 'वंम; M2-4 'मुवं (for 'मुवः).]

— °) S K1. 2. 4 बलं (for कृतं). Bs Ds T1 कर्म (for पार्थ). — °) Bs. 8 Ds-रथं (for-वधं).

44 °) S निवार्य (for निवार्य). Ks सेना. Ds transp. सेनां and महतीं. Dn1 महती.

45 °) Bs पांडवाः (for पार्थिवाः). S मन्यन्ते क्षत्रिया वधं. — °) Ss (also as in text) हि तत्सर्वं; Ks हि वीराणां; V1 हि त्वत्तत्त्वत्; Ds Ds. 1. 8 हि त्वत्तत्त्वत्; T1 अहं मन्य; T1 मम विमो; T1 G कृते त्वत्त्वत्त्वत्; M1 महत्त्वत्त्वत्; M2-4 अहं त्वत्त्वत् (for हि तत्त्वत्त्वत्). — °) T1 M त्वत्त्वत्; T1 G अहं (for त्वं हि). K1. 4 Dn1 T1 G M2-4 महारथः (K1 'थाः).

46 °) K1 D1 M1 त्वं (for त्वां). Ds प्राप्तं (for प्राप्य). T1 G1 क्षिप्रम् (for क्षत्रम्). — °) Ds Ds. 2. 8 G1. 8 एकाहाद्; T1. 8 M एकाहा (for एकाहाद्). Bs. 4 इह (for इति). T1. 8 G M पुरुषोत्तम (T1 'माः; Gs 'म); T1 पुरुषर्षभ (for इति भारत). — °) Ks V1 B Ds Dn1 Ds-2. 8. 8 S नश्यमानम्; Ds नश्यमासुम् (sic) (for तप्यमानम्). Ks V1 B Dn1 Ds-2. 8. 8 अहं (Bs इदं) युक्तं; Ds Ds. 1. 8 अहं युद्धे; T1 G2 M इदं युद्धे; T1. 8 G1. 8 इदमन्ये (for असंयुक्तं). Ss तप्यमानसमं (by metathesis) युक्तं. — °) Ks V1 B Ds मन्येयम् (for न भवेद्). Ds सर्वशः (for मे मतिः). T1. 8 G M मन्ये (T1 G1 युद्धे जानन्व (G1 'नाब)लं तव; T1 पार्थे राजबलं त्वया.

47 °) Ks Bs Gs M1 चमूधोरा; D1 'धोरा (for 'धोरा). — °) Ss हता ससर्वस्ववीरा हि (hypermetrio); Ks V1 B Dn1 Ds. 2. 8. 8 हतसर्वस्ववीरा; Ds Ds. 1. 8

हता ससर्ववीरा हि भीष्मद्रोणौ यदा हतौ ॥ ४७
शीर्णप्रवरयोधाद्य हतवाजिनरद्विपा ।
हीना सूर्येन्दुनक्षत्रैर्धौरिवाभाति भारती ॥ ४८
विष्वस्ता हि रणे पार्थ सेनेयं भीमविक्रमात् ।
आसुरीव पुरा सेना शक्रसेव पराक्रमैः ॥ ४९
तेषां हतावशिष्टास्तु पञ्च सन्ति महारथाः ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा कर्णो मद्राधिपः कृपः ॥ ५०
तांस्त्वमद्य नरव्याघ्र इत्वा पञ्च महारथान् ।
हतामित्रः प्रयच्छोर्वी राज्ञः सद्भीपपत्तनाम् ॥ ५१

साकाशजलपातालां सपर्वतमहावनाम् ।
प्राप्नोत्वमितवीर्यधीरद्य पार्थो वसुंधराम् ॥ ५२
एतां पुरा विष्णुरिव हत्वा दैतेयदानवान् ।
प्रयच्छ मेदिनीं राज्ञे शक्रायेव यथा हरिः ॥ ५३
अद्य मोदन्तु पाञ्चाला निहतेष्वरिषु त्वया ।
विष्णुना निहतेष्वेव दानवेषु देवताः ॥ ५४
यदि वा द्विपदां श्रेष्ठ द्रोणं मानयतो गुरुम् ।
अश्वत्थामि कृपा तेऽस्ति कृपे चाचार्यगौरवात् ॥ ५५
अत्यन्तोपचितान्वा त्वं मानयन्प्रातृवान्धवान् ।

G. S. 3688
B. S. 73. 60
K. S. 77. 61

हतसर्व (D₁ 'र्व') प्रवी'; D₂ हतसर्वसुवी'; S हतसर्वस्वसूयिष्ठा.
— ^a) D₂ यथा; S तथा (for यदा). D₂ transp. यदा
and हतौ.

48 ^a) B₁ -योधा च; T₁ -योगाद्या; T₂ G₂ M
-योधाद्या; G₁ -योधाया; G₂ M₁ -योधाद्या (for -योधाच).
T₂ विशीर्णकवचौ चाक्षः; G₂ शीर्णं तव रथौ याद्या (sic).
— ^b) S₂ K_{2.4} V₁ B (except B₂) D₂ T_{2.3} G -रथद्विपा
(V₁ G₂ 'पा:'); M₁ -नरद्विपा: — ^c) D₁ हीनः. T₁
पूर्णदु' (for सूर्येन्दु'). — ^d) T_{1.3} G भारत (for भारती).

49 ^a) K₂ B₂ D₂ S भीम (M 'भ्य') विक्रमैः; V₁
B_{1.2-3} D₁ D₂ D₁ -विक्रमा (V₁ D₂ 'म; D₂ 'म:').
— T₁ om. (hapl.) 49^{cd}. — ^b) S₂ आसुरेव; D₂ 'रेव';
D₂ 'री च (for 'रीव). S (T₁ om.) महा- (for पुरा).
— ^c) T₂ पुरंदर-; T₂ G M देवराज (for शक्रसेव).

50 ^a) S₁ K_{1.2.4} M₂ हत (M₂ 'ता') विशिष्टाद्य.
— ^b) K₂ V₁ B D T G transp. पञ्च and सन्ति. M₁
हन्ति पंच महारथाः. — ^c) D₂ कृपः कर्णः (for कृत-
वर्मा). S द्रौणिष्व कृतवर्मा च. — ^d) D₂ कृतवर्माथ
मद्रपः.

51 ^a) B₂ महाबाहो (for नरव्याघ्र). — ^b) G₂
वीरान् (for पञ्च). — K₂ om. 51^a-53^b. T₁ G₂ om.
51^{cd}. — ^c) S₁ K₂ D₂ हतामित्र; K₁ T₂ G_{1.3} M 'मित्रां'.
— ^d) B (except B₁) D₂ D₂-4.7 T₂ राज्ञे. D₂
सद्विपपत्तिनीं; T₂ सद्भीपपत्तनां. — After 51, T_{2.3} G_{1.3}
M ins.:

765* द्रोणपुत्रं कृपं सत्यं भोजमाधिरथिं तथा ।

पुतास्तु वै नरव्याघ्र इत्वा वीरान्महारथान् ।

[(L. 1) Cf. 51^{ab}. T_{2.3} G_{1.3} आधिरथि (T₂ 'थ'); M₁
आधिरथि; (for आधिरथि). M_{1.3} तदा (for तथा). — (L. 2)
T₂ G₂ रथ' (for नर').]

52 K₂ om. 52 (of. v. l. 51). — ^a) S₂ K₂ साकाश-

(for साकाश-). — ^b) K₂ B₂ सपर्वतवनाचितां (B₂
'करां). — ^c) D₂ om. from त्वमित (in 52^a) up to
विष्णुरिव (in 53^a). V₁ D₂ प्राप्नोतु; B_{1.2.4} प्राप्नोति
(for प्राप्नोतु). D₂ अयं (for अद्य). D₂ प्राप्नोतु निखिलां
राजा पुष्पीं सागरमेखलां; S प्रयच्छामितवीर्यां पार्थायाद्य
वसुंधरां.

53 K₂ om. 53^{ab} (of. v. l. 51). D₂ om. up to
विष्णुरिव (of. v. l. 52). — ^a) D₂ D_{1.3} एवं; D_{2.3}
पुतान् (for एतां). D₂ इह (for इव). B₂ आसुर- (for
दैतेय-). S पुतान् हत्वा महाबाहो पुरा विष्णुरिवासुरान्. — K₂
om. 53^a-55^d. — ^b) D₂ राज्ञा. — ^c) V₁ B₁-4 D₂
D₂ D₂-4.7.3 G₂ M_{1.3} शक्रायेव; B₂ D₂ T₂ 'यादौ (for
'येव). D₂ D₂-4.7 हरिर्वया (by transp.); D₂ बृहस्पतिः.

54 K₂ om. 54 (of. v. l. 53). — ^a) K₂ मोदन्त
(for मोदन्तु). S₂ D₂ पंचाला. — ^b) D₂ निहितेषु.
— ^c) D₁ T_{2.3} G_{2.3} M₁ [अ] निहितेष्वेव (T₂ 'ज्वाजौ');
D₂ निहितेष्वजौ. D₂ D_{1.3} जाजौ (for एव). — ^d)
K₂ दानवेषु च; D₂ D_{1.3.4.5} T₂ दानवेष्विव (for 'येषु).
S (except T₂) दानवेषु विवौकसः.

55 K₂ om. 55 (of. v. l. 53). — ^a) D₂ यसेव (for
यदि वा). K_{2.4} V₁ B D (except D₂) श्रेष्ठ. — ^b) D₂
D_{1.3} मानयते. — ^c) B₂ हते; T₁ सुते; G₂ कृपे (for कृपा).
T₁ G₂ तस्मिन् (for तेऽस्ति). — ^d) D₂ lacuna for
कृपे. K₁ V₁ B D₂ D₂-7 वा (for च). S₁ K₂ [आ]-
चार्यकौरवात्; B_{1.2.4} D₂-4.7 T₂ 'गौरवं; D₂ D₁ 'गौरवान्;
S (except T₂) भरतर्षभ (for [आ]चार्यगौरवात्).

56 ^a) D_{1.3.4} T₂ बंधून् (for वा त्वां). K₂ अत्यन्तो-
पचितान्बंधून् (sic); V₁ B D₂ D₂ D₂-3.4.7
G₂ M अत्यन्तापचि (V₁ 'पचि; D₂ 'नुचि; M₁
'वधि) तान्बंधून्; T₁ असत्योपचितान्बंधून्; T₂ G_{1.3}
अत्यंतसंतान्बंधून्. Co oites अपचितान्. — ^b) B₂ मानयन्

C. 8. 3684
B. 8. 73. 60
K. 8. 77. 61

कृतवर्माणमासाद्य न नेष्यसि यमक्षयम् ॥ ५६
आतुरं मातुरासाद्य शल्यं मद्रजनाधिपम् ।
यदि त्वमरविन्दाक्ष दयावान् जिघांससि ॥ ५७
इमं पापमतिं क्षुद्रमत्यन्तं पाण्डवान्प्रति ।
कर्णमद्य नरश्रेष्ठ जह्याशु निशितैः शरैः ॥ ५८
एतच्चे सुकृतं कर्म नात्र किञ्चिन् युज्यते ।
वयमप्यत्र जानीमो नात्र दोषोऽस्ति कश्चन ॥ ५९
दहने यत्सपुत्राया निशि मातुस्तवानघ ।

V1 आत्रिबांधवाद्; T2 मातुरासाद्य (for आतुरासाद्यवाद्).
— *) T2 अद्य त्वं (for आसाद्य). — *) B2 न नेष्यामि;
B2 न नेष्यति; T1.2 G M मेवयेन (T2 G2.2 'येव; G1 'येन')
(for न नेष्यसि). T2 मातुलं शल्यमेव च. — After 56,
T2 ins.:

766* युष्माकं याम्यद्य तौ पार्थ संरब्धावातलायिनौ ।

57 T2 om. 57^{ab}. — *) B2 आतुर (for मातुर).
— *) S न जिघांससि मानयन्.

58 S transp. 58 and 59. — *) D2 D1.2 इदं
(for इमं). S K1.2 D21 पापमतिक्षुद्रं. D21 D1.2
कुदय; S दुष्टम् (for क्षुद्रम्). — *) D2 T2 महितं
(for अत्यन्तं). — *) D2 दृष्ट्वा (for अद्य). S युष्मां (for
नर). — *) K2 V1 B2.2.4 D21 D2-4.2.7 जह्याः सु-
(D2 'ह्य') निशितैः शरैः; B2 निजह्याशु शितैः शरैः; S
जहि (T2 युधि) पार्थ शितैः शरैः.

59 S transp. 58 and 59. — *) T2 G M स्वकृतं.
T2 M2-4 सर्वं (for कर्म). — *) D2 (marg.) नान्यद्;
T2 G त्वं (G2 त्वं) (for नात्र). K2 B4.2 D21 D2-4.2.7
M2 C7 किञ्चन (for किञ्चिन्). B1 S (except T2) विद्यते
(for युज्यते). — *) T1.2 अद्य; G2 अद्य (for अपि).
K1.2 V1 B D S [अ]शु- (T1 G2 न) (for [अ]त्र). M2
जानीमो. — *) G2 transp. अत्र and अस्ति. K2 D2
किञ्चन (for कश्चन).

60 *) D21 T1.2 G M2-4 दहनं; C7 दहते.
S यः; K2 या; K2 याः; D2 M2-4 हि; M1 [S]पि; C7
यत् (as in text). D2 सुपुत्राया; C7 स' (as in text).
— *) K2 त्वया; C7 तया (for तव). — K2 om. 60^{ab}.
— *) D21 D2 द्यूतार्थं. K1.2 यश्च (for यच्च). S द्यू-
(G2 द्यूतं) यच्चैव युष्माकं. — *) K2 सुयोधनं; S (except
T2) 'वनाद्. — S1 K1.2 om. (hapl.) 60^a-61^b.

द्यूतार्थं यच्च युष्मासु प्रावर्तत सुयोधनः ।

तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णो मूलमिहाशुन ॥ ६०

कर्णादि मन्यते त्राणं नित्यमेव सुयोधनः ।

ततो मामपि संरब्धो निग्रहीतुं प्रचक्रमे ॥ ६१

स्थिरा बुद्धिर्नरेन्द्रस्य धार्तराष्ट्रस्य मानद ।

कर्णः पार्थात्रणे सर्वान्विजेष्यति न संशयः ॥ ६२

कर्णमाश्रित्य कौन्तेय धार्तराष्ट्रेण विग्रहः ।

रोचितो भवता सार्धं जानतापि बलं तव ॥ ६३

कर्णो हि भाषते नित्यमहं पार्थान्समागतान् ।

— *) K2 B2.2 D21 D2-4.2.7 तस्य (B2 'त्र') सर्वस्य दुष्टात्मा.
— *) K2 [अ]शुन (for [अ]शुन). K2 V1 B1-4 D21
D21 D2-4.2.7 कर्णो वै मूलमित्युत (D2 'माश्रितः'); B2 D2
कर्णो मूलमिहोच्यते; S कर्णः पापकृतां वरः. — After 60,
S reads 65-66 (T1 G2.2 M repeating 65^a-66^b; T2
repeating 65-66 and T2 G1 repeating 65^{ab} in the
proper place).

61 S1 K1.2 om. 61^{ab} (cf. v. 1. 60). — *) S कर्णं
(for कर्णाद्). — *) D2 संरब्धः; T2 संकुदो (for
संरब्धो). — *) S2 K2 D21 D2 T1.2 G2 M निग्रहीतुं.
T1 उपाक्रमत्; T2 G M1.2 पराक्रमत्; M2.4 प्रचक्रमत् (for
प्रचक्रमे). — After 61, K2 ins.:

767* व्यनासेय च युष्मासु अचर्मितः सुयोधनः (sic) ।

62 *) S2 स्थित्वा; K1.4 T G1.2 M1.2 स्थिता (for
स्थिरा). D21 D1.2 नरश्रेष्ठ; S नरेन्द्राणां (for नरेन्द्रस्य).
— *) T1.2 G2.2 M चाविमो (M2-4 'मो:'); T2 चोमयोः;
G1 चाविमो (for मानद). — *) S1 K1.2.4 T2 पार्थ.
B2 रणात्. — *) K2 विजिष्यन्ति (sic). S नाशयिष्यति
सायकैः.

63 *) K2 कर्णमागच- (for 'माश्रित्य'). — *) S
(except M1.2) धार्तराष्ट्रस्य. G1 विक्रमः; G2 विग्रहे.
— *) S K (except K2) रोच (S2 'च्य')ते; D2 नोदितो;
T1 रोचिते; T2.2 G1.2 रुचितो. — *) D2 T2 जानतो;
T1 जानान् (for जानता).

64 *) D2 [S]पि (for हि). S जल्पति वै (for हि
भाषते). — *) M2.4 जहत् (for जहं). T2 समांधवान्
(for समागतान्). — *) K2 V1 B1-4 D21 D2-4.2.7
S च दाशार्हः; B2 च राजान्वै; D2.2 च राजोन्यान् (for स-
राजानं). — *) D21 D2.4.1 M2.4 महारथः; T2 G 'ह्ये
(for 'रणे). D2 विजेष्यामीति महारणे (hypermetrio);

वासुदेवं सराजानं विजेष्यामि महारणे ॥ ६४
 प्रोत्साहयन्दुरात्मानं धार्तराष्ट्रं सुदुर्मतिः ।
 समितौ गर्जते कर्णस्तमघ जहि भारत ॥ ६५
 यच्च युष्मासु पापं वै धार्तराष्ट्रः प्रयुक्तवान् ।
 तत्र सर्वत्र दृष्टात्मा कर्णः पापमतिर्मुखम् ॥ ६६
 यच्च तद्धारतराष्ट्राणां क्रूरैः षड्विंशहारथैः ।
 अपश्यं निहतं वीरं सौमद्रमृषमेक्षणम् ॥ ६७

द्रोणद्रौणिकृपान्वीरान्कम्पयन्तो महारथान् ।
 निर्मनुष्यांश्च मातङ्गान्विरथांश्च महारथान् ॥ ६८
 व्यश्मारोहान्श्च तुरगान्पत्तीन्यायुधजीवितान् ।
 कुर्वन्तमृषमस्कन्धं कुरुवृष्णिग्रयशस्करम् ॥ ६९
 विधमन्तमनीकानि व्यथयन्तं महारथान् ।
 मनुष्यवाजिमातङ्गान्प्रहिण्वन्तं यमक्षयम् ॥ ७०
 शरैः सौमद्रमायस्तं दहन्तमिव बाहिनीम् ।

C. 1. 3708
B. 8. 73. 73
K. 8. 77. 75

T₁ 'मीति संयुगे.

65 For sequence and repetitions in S, of v. l. 60. — " T₁ M₁-1 प्रोत्साहयद्; M₁ 'इय. K₁ सुरात्मानं. T₁ (first time) प्रोत्साहयति दृष्टात्मा. — " K₁: V₁ B D T₁: (both time) M सुदुर्मति. — " M₁ (first time) समितौ. D₁ राजते; T₁ M₁-1 (all first time) गदते; T₁: G M (all second time) वरुते; T₁ M₁ (both first time) गदते; T₁ G (all first time) नदते (for गर्जते). D₁ पापस् (for कर्णस्). T₁ (second time) गर्जतेव सदा कर्णस्. — " T₁ M₁-1 (all first time) स्वस् (for तस्). D₁ पांडव (for भारत). — After the repetition of 65^{ad}, T₁: G ins. an addl. colophon [Adhy. no.: 82], followed by 68^{ad} in T₁.

66 For sequence and repetitions in S, of v. l. 60. — " K₁: यश्च; D₁ यश्च; T₁ (first time) यं च (for यश्च). T₁ (first time) पापो. D₁ च (for द्वे). D₁ transp. पापं and द्वे. — " S K₁: B₁: G₁ (first time) प्रतापवान्; B₁ पुराकरोद् (for प्रयुक्तवान्). — After the repetition of 66^{ad}, T₁ G₁: M ins.:

768* सर्वत्रानुचुरप्राज्ञः कर्णमाश्लिष्य वै पुरा ।

[T₁ G₁ सर्वथा *** प्राज्ञः; G₁ सर्वत्रानुचुरप्राज्ञं (for the prior half).]

— After the above, G₁ reads 68^{ad}. — " D₁ transp. तत्र and सर्वत्र. D₁ सर्वस् (for सर्वत्र). K₁ पापमतिर्मुखं; K₁ 'मतिर्मुखं; B₁ 'रतो मुखं. K₁ कर्णयो-धपतिर्मुखं (for " T₁: (both times): G M तस्य सर्वस् दुर्बुद्धिः कर्णो मूलमिहाहुर्न (cf. 60^{ad}).

67 T₁ G₁: read 67^{ad} after 769*. — " K₁: V₁ यश्च (for यश्च). V₁ D₁: T₁ G₁: तं; D₁ तैर् (for तद्). K₁ B (except B₁) D₁ D₁: धार्तराष्ट्रस्. — " S षड्विंशः शरैर्महारथैः. — " S D₁ D₁: निहितं. K₁ ऋषमीक्षणं. S पश्यतां संवृतं (T₁ G₁: समरे) वीरं (G₁ पुत्रं) सौमद्रमपराजितं.

68 " K₁ G₁ M₁ द्रोणद्रौणिकृपान्; V₁ D₁: द्रोणं द्रौणि कृपं. — " S कंयंतं; K₁ कालयंतो (for कम्पं). V₁ B D कर्षं (V₁ D₁: कंयंतं नरर्षमान् (D₁: 'र्षं); T₁ G₁ M कंयं (M₁ 'मा) न रयेषुभिः; T₁ G₁ कंयानं वरे (G₁ महे)षुभिः; T₁ G₁ कंयमानं महेषुभिः. — After 68^{ad}, T₁ reads 70^{ad}; G₁ 70^{ad}-71^{ad}; M 70^{ad}-71^{ad} followed by an addl. colophon. K₁: om. (hapl.) 68^{ad}. T₁: read 68^{ad}-69^{ad} after 71^{ad}. T₁ reads 68^{ad} after the addl. colophon; G₁ after 768*. — " T₁: G M निर्मनुष्याश्च. T₁: G मातंगस्; M₁ 'गाद्; M₁-1 'गा. — " T₁: G तुरगाश्च; M₁ द्विरदाश्च; M₁-1 विरयाश्च. T₁: G M महारथाः. — After 68, T₁: G M ins.:

769* प्राद्रवन्ति स समरे दिशो भीताभिमन्यवे ।

[T₁ भीता दद्याहुर्न; G₁ भूताभिमन्यवे; G₁ दद्य समंततः (for भीताभिमन्यवे).]

— After the above, T₁ G₁: read 67^{ad}.

69 G₁: read 69 after 71^{ad}. — " K₁ D₁ व्यश्मारोहान्श्च; K₁ B₁ D₁: 'अश्वा'; S (except T₁) विग (G₁ 'ह)वायुश्च (for व्यश्मारोहान्श्च). — " B₁ पत्तीन्यायुध-; D₁ D₁: G₁ पत्तीन्यायुध-; D₁ M₁ पत्तीनायुध- (for पत्तीन्यायुध-). V₁ B₁: D₁: 'जीविनः; D₁ 'जीविकान् (for 'तान्). — " T₁ कुर्वणम् (for कुर्वन्तम्). G₁ ऋषमस्कंदं. — After 69, G₁ reads 71^{ad}-72^{ad}.

70 T₁ reads 70^{ad}; G₁ M read 70^{ad}-71^{ad} after 68^{ad}. — " K₁ V₁ B₁ D₁ व्यथयन्तस्; D₁ विव' (sic) (for विधं). — " D₁ D₁: बाधयंतं; T₁ प्रयुक्तं; T₁ G₁: M प्रसदंतं; G₁ प्रदहंतं (for व्यथयन्तं). — " B₁ D₁ मनुष्यहयमातंगान्. — " K₁ V₁ B₁: D (except D₁:) प्राहिण्वन्तं; T₁ प्रेषयानं; T₁: G M प्रेषयंतं (for प्राहिण्वन्तं).

71 For sequence in G₁ M, of v. l. 70. — " S आयास्तं; K₁ V₁ B D (except D₁) T₁ G M₁-1 आयास्तं (for आयास्तं). — " S (except M₁-1) अरि- (for इव). — After 71^{ad}, T₁: read 68^{ad}-69^{ad}; G₁: 69; and

C. 8. 37. 9
B. 8. 73. 76
K. 8. 77. 77

तन्मे दहति गात्राणि सखे सत्येन ते शपे ॥ ७१
यत्तत्रापि च दुष्टात्मा कर्णोऽभ्यद्रुह्यत प्रभो ।
अशकुवंशमिमन्योः कर्णः स्यातुं रणेऽग्रतः ॥ ७२
सौमद्रश्चरनिर्भिन्नो विसंज्ञः शोणितोक्षितः ।
निःश्वसन्क्रोधसंदीप्तो विमुखः सायकार्दितः ॥ ७३
अपयानकृतोत्साहो निराशश्चापि जीविते ।
तस्यौ सुविह्वलः संख्ये ग्रहारजनितश्रमः ॥ ७४
अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।

M ins. an addl. colophon. [Adhy. name: M1 अर्जुन-
प्रसंसर्ग. — Adhy. no.: M 81.] G1 reads 71^a-72^b
after 69. — *) B1 तस्मिन्; M1 तन्मा (for तन्मे).
— *) S1 K1.2.3 स वै; S1 सर्वैः; T1.2 संख्ये; G1 M1.2
संखे (for सखे). S1 K1.2 संख्येन (for सत्येन).

72 *) K1 येन युवामि (sio); K1 यत्तत्रापि च; D1
यत्तत्रापि च (sio); D1 यत्तत्रापि च; T1.2 G M यत्तत्रासीत्सु;
T1 यत्तत्र तत्र (for यत्तत्रापि च). — *) S1 K1 [S]-
म्यदह्यत; S1 [S]स्वदह्यत; K1 [S]म्यदह्यत; K1 [S]-
म्यद्रुह्यत; K1 [S]पि दहति; D1 D1.2 द्रुह्यत; D1 [S]-
मिद्रुह्यत; T1 M1.2.4 [S]विनिहतः; T1 [S]मिप्रवते; G1
च समरे; M1 [S]पि निहतः (for अभ्यद्रुह्यत). T1 M
प्रभुः; G1 विभुः (for प्रभो). T1 G1.2 कर्णो विनिहतप्रभः
(G1 'भुः). — *) S1 अशकुवन्वांश. K1 चातिमन्योः.
T1.2 G M न शक्नोति शमिमन्योस्तु; T1 अशकुवन्वस्यातुम्.
— *) B1 कर्णे. D1 D1.2 रणे ततः; D1 तवाग्रतः; D1
रणाग्रिरे (for रणेऽग्रतः). T1 अभिमन्युरयाग्रतः.

73 *) T1.2 G क्रोधदीप्ताक्षो (for 'संदीप्तो').

74 S transp. 74^{ab} and 74^{cd}. — *) D1 (also as
in text) कृपया नकृतोत्साहः. — *) B1 निरुत्साहः; D1
D1.2 निराशस्यापि. S (except T1) निरुत्साहः भारत.
— After 74^{ab}, B1.2 (both line 1 only) S ins.:

770* दुर्योधनं रणे दृष्ट्वा लज्जमानो सुहृदुः ।

नापयासीत्ततः पार्थः सोऽभिमन्योर्महारणे ।

दृष्ट्वा द्रोणं बधोपायमभिमन्योस्तु पृष्टवान् ।

[(L. 2) T1 रणे कर्णः (for ततः पार्थः). T1 महारणे
(for 'रणे). — (L. 3) T1 तथोपायम् (for 'बधो').]

— *) K1 B1 T G1.2 M स(स्व)विह्वलः; G1 विह्वलितः
(for सुविह्वलः). G M संखे (G1 'वे) (for संख्ये). B1.2
तस्यौ सु(B1 स)विपुलं कालं; D1 स्थितः सुविपुलं कालं.
— *) S (except T1) ग्रहारजनि(T1 G1 'चकि)तच्छविः.

75 For S version of 75^{ab}, cf. 770*. — *) B1 D1
T1 वचः; B1 तया (for तदा). — *) V1 D1 कर्णः; T1.2

श्रुत्वा कर्णो वचः क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ७५
ततश्छिन्नायुधं तेन रणे पञ्च महारथाः ।

स चैव निकृतिप्रज्ञः प्रावचीच्छरवृष्टिभिः ॥ ७६

यच्च कर्णोऽज्रवीत्कृष्णां समायां परुषं वचः ।

प्रमुखे पाण्डवेयानां कुरूणां च नृशंसवत् ॥ ७७

विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।

पतिमन्यं पृथुश्रोणि वृणीष्व मितमाषिणि ॥ ७८

लेखाश्रु घृतराष्ट्रस्य दासी भूत्वा निवेशनम् ।

G M द्रोण- (for कर्णे). K1 वचः; B1 D1 ततः (for वचः).
B1 G1 M1.2 क्रूरः; D1 क्रूरः; D1 घोरं (for क्रूरं). T1
श्रुत्वा चातिरथिः कर्णः. — *) B1 D1 सोऽयं (for ततश्च).
T1 पाप आच्छेद कार्मुकं.

76 *) S K1 छिन्नायुधः; D1 छिन्नायुधः. T1 त
छिन्नयुधं तेन. — *) S दृष्ट्वा (for रणे). — *) S1 K1
D1 तं चैव; D1 सर्वं च; T1 G1 स चैनं (for स चैव). S
D1 D1 निकृतिप्रज्ञः; B1 छिप्यते प्रज्ञः; D1.2 निःकृतिप्रज्ञः;
G1 निकृतिः प्रज्ञः. — *) K1 V1 B1 D1.2.3 प्राहरन्; B1
D1.2.3 T1 प्राहरन्; B1.2 D1 प्राहनन्; D1 D1.2
प्राहनन्; T1 प्राहिणोत्; T1 G M प्रावृणोत् (for प्रावचीत्).
B1 चैव (for स्तः). — After 76, N T1.2 ins.:

771* तस्मिन्निहतवे वीरे सर्वेषां दुःखमाविशत् ।

[K1 विनहते. T1 हरे (for वीरे).]

N T1.2 cont.: T1 G M1 ins. after 76:

772* प्राहसत्सु दुष्टात्मा कर्णः स च सुयोधनः ।

[K1 प्राहवं; B1 प्रहरत् (for प्राहसत्). K1.2 सच; B1.2
स च (for स तु). B1 दुष्टः; D1 कर्णं (for कर्णे). T G M1
कर्णो राजा च (G1 'जयः; M1 'जा तु) कौरवः.]

77 *) K1.2 यच्च (for यच्च). G1 कृष्णे (for कर्णे).
K1 कृष्णं; D1 कृष्णा. — *) D1 पुरुषं (for परुषं).
— *) V1 परुषे; D1 प्रमुखः. — *) S1 दुराणां (for
कुरूणां). V1 B1 D1 D1.2.3.4 नृशंसवान्; T1 'हृत्.
T1.2 G M कुरूणां चैव पश्यतां.

78 *) K1 सर्वे (for कृष्णे). — D1 lacuna for 78^b.

— *) K1 शाश्वते. D1 D1.2 निरयं (for नरकं). K1
विलयं शाश्वतं गताः. — *) D1 तु पृथुश्रोणि (for पृथु).

— *) D1 D1.2.3 वृणीष्व (for वृणीष्व). S1 B1.2 D1
D1.2.3.4 T1 सृष्टमाषिणि (D1 D1 'णी); V1 [अ]मित-
माषिणि; D1 [अ]मृतमाषिणि; T1.2 G M सृष्टुगामिनि
(T1 G1.2 'नी) (for मितमाषिणि).

79 *) S K1 D1 लेखाश्रु; K1.2 D1 D1.2 पृथा त्वं;
V1 निष्पत त्वं (hypermetric); B1.2 लेखश्रु; B1 न शनः

प्रविशारालपक्षमाक्षि न सन्ति पतयस्तव ॥ ७९

इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदा परमदुर्मतिः ।

पापः पापं वचः कर्णः शृण्वतस्तव भारत ॥ ८०

तस्य पापस्य तद्वाक्यं सुवर्णविकृताः शराः ।

शमयन्तु शिलाधौतास्त्वयास्ता जीवितच्छिदः ॥ ८१

यानि चान्यानि दुष्टात्मा पापानि कृतवांस्त्वयि ।

तान्यद्य जीवितं चास्य शमयन्तु शरास्तव ॥ ८२

गाण्डीवप्रहितान्धोरानद्य गात्रैः स्पृशञ्छरान् ।

कर्णः सरतु दुष्टात्मा वचनं द्रोणमीप्सयोः ॥ ८३

सुवर्णपुङ्खा नाराचाः शत्रुघ्ना वैद्युतप्रभाः ।

त्वयास्तास्तस्य मर्माणि भित्त्वा पात्यन्ति शोणितम् ८४

उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्ता मर्म भित्त्वा शिताः शराः ।

C. 8. 372a
B. 8. 73. 394
K. 8. 77. subet.

Bs लिपास्य (sio); Ds प्रेष्यान् (marg. लेखन्); T1 लेखिनी; T2 बलभूत; T3 Gs लेखाभूर (Gs 'भूर'); G2 मेघामं (for लेखाभू). B1.2.5 Ds S धार्तराष्ट्रस्य. D2 लिगल्याभूतराष्ट्रोस्य (sio). Ca corrupt. ❧ Co: लेखे चित्रनिर्मते सुभ्रुवौ यस्य । ❧ — *) K4 V1 B2-5 Dn1 D2.4.5.7 S (except T2 M1) दासीभूता; D2 दासो भूत्वा. T2 निवेशने. — *) S K2 V1 B Ds D1.2.5-7 T1.3 G1.3-पक्षाक्षि; D2-पक्षमाक्षि (for-पक्षमाक्षि). ❧ Ca: अरालं कुटिलं पक्षम यस्य । ❧ — After 79, B2.4.5 S ins.:

773* न पाण्डवाः प्रभवन्ति तव कृष्णे कथंचन ।

दासभार्यासि पाञ्चालि स्वयं दासी च शोभने ।

अद्य दुर्योधनो लोकः पृथिव्यां नृपतिः स्मृतः ।

सर्वे चास्य महीपाला योगक्षेममुपासते ।

पश्येदानीं यथा भद्रे विनष्टाः पाण्डवाः समम् । [5]

अन्योन्यं समुदीक्षन्ते धार्तराष्ट्रस्य तेजसा ।

अयं कं षण्डतिला ह्येते नरके च निमज्जिताः ।

प्रेष्यवन्नापि राजानमुपस्थास्यन्ति कौरवम् ।

[(L. 1) G1 तत्र (for तव). B2.4.5 पाण्डवाः प्रभवन् (B2 'वद') स्वयं न ते कृष्णे (B2 'व्य') कथंचन. — (L. 2) B2.4 दासीति (for दासी च). — (L. 3) T2 पृथिव्याश्च पतिः स्मृतः (for the posterior half). — (L. 4) B2.4 तस्य; T3 G M2-5 अस्य; M1 विस्य (sio) (for चास्य). — (L. 5) G1 यथा (for यथा). B1 विशिष्टान्पाण्डवानयं; B2 T2 विनष्टान्पाण्डवान्समं (for the posterior half). — (L. 7) B2.4 S (except M1) षण्डतिला. B2.4.5 निरये च; Bom. ed. न पुरेव (for नरके च). — B2 om. line 8. — (L. 8) B2.5 प्रेष्यत्वमपि राजैर्द्रमुपस्थास्यन्ति कौरवम्.]

80 *) K2 स धर्मज्ञस्य (for अद्य). S (except T2) उक्तवान्स च पापात्मा. — *) S सदा (T2 तथा) (for तदा). — *) K2 पाप; D2 T1 पापं; M2.4 पापा (for पापः). S2 V1 B (except B1) D2.6.7 S (except M2-1) पापः; D2 पापे (for पापं). T2 G1.3-वचाः; G2-वचाः (for वचः). — *) T2 पुण्यतस्य (for शृण्व). T1.3 G M पश्यतस्ते घनंजय.

81 *) K2 V1 B D T2 अद्य; T1.3 G M अस्य (for तस्य). — *) K1 शिलाधौतौ. — *) T2 त्वयास्ता (for 'स्ता'). Co cites अस्ता (as in text). T1.3 G M नाशयन्तो-

(T1 'यलो'; M2-1 'यस्त्व')स्य जीवितं. — T1.3 G M ins. a passage given in App. I (No. 23) after 81; T2 ins. it after the first occurrence of 82.

82 S (T2 second time) reads 82 after 777*. — *) B1 यदि (for यानि). T2 (first time) दास्यानि (for चान्यानि). — K2 om. 82^b-83^a. K2 repeats 82^b after 83. — *) T2 (first time) स्वयं (for त्वयि). — *) K4 D2 T2 G M तान्यद्य; Ds1 D1.3 तान्यस्य (for तान्यद्य). V1 तस्य (for चास्य). — After the first occurrence of 82, T2 ins. App. I (No. 23). On the other hand, T1.3 G M ins. after 82: T2 after the repetition of 82:

774* शान्तं कुरु परिक्षिप्तं कृष्णायाः शत्रुतापन ।

इत्वा शत्रुं रणेऽश्वायं गर्जेन्तमतिपौरुषम् ।

अद्य चाधिरथिर्विदुस्त्वव बाणैः समन्ततः ।

मन्यतां त्वां नरव्याघ्र प्रवरं सर्वधन्विनाम् ।

गाण्डीवप्रसृतान्धोरानद्य गात्रैः स्पृशञ्छरान् । [5]

यत्तु कर्णो रणे पार्थः श्वविच्छललितो यथा ।

[(L. 1) M2 परिक्षिप्तं (sio) (for परि). *) G1 शत्रुतापन; G2 'कर्णः; M1 'तापनः (for 'तापन). — (L. 2) M1 'पौरं (sio) (for 'पौरुषम्). — (L. 3) T G चाधिरथिर् (for चाधि). G2 सुदारुणैः (for समन्ततः). — With line 5, of. 83^{ab}. — (L. 5) T1.3 G2 M गाण्डीवप्रहितान् (T2 'ता'). T2 G2.5 बाणान् (for शरान्). T1 अद्य गात्रैः श्वशरान्; T2 G2 अद्य गात्रैः श्वशरान्; G2 अद्य गात्रैः स्फुरत्तरान्. — (L. 6) T2 यातु; G1 मातु; M2 प्रेतु (for यत्तु). T2 श्वविच्छललितो; G1 'ललितो (for 'ललितो).]

— After the above T1.3 G ins. 779*.

83 For S, of. 775*. K2 om. 83^a (of. v. l. 82). — *) D2 गाण्डीव (for गाण्डीव). — D2 गाण्डीवप्रहितं घोरं. — *) D2 अस्य (marg. तव) (for अद्य). D2 गात्रस्पृशान् (for गात्रैः स्पृशन्). — After 83, K2 repeats 82^b.

84 For S, of. 775*. — *) Ds1 D1.3 शत्रुघ्ना; Dn1 शत्रुघ्नौ (for 'ज्ञा'). D1.2.3 विद्युतप्रभाः; Co वैद्युत (as in text). Cv cites वैद्युतः. — *) S2 (marg.) K2 V1 B1.2.4 Dn1 D2.7 वर्माणि; K2 शर्माणि.

85 For S, of. 775*. — *) S K1.2.4 D2 वर्म भित्त्वा.

अद्य कर्णं महावेगाः प्रेषयन्तु यमक्षयम् ॥ ८५

अद्य हाहाकृता दीना विषण्णास्त्वच्छरादिताः ।

प्रपतन्तं रथात्कर्णं पश्यन्तु वसुधाधिपाः ॥ ८६

अद्य स्वशोणिते मग्नं शयानं पतितं भुवि ।

Ks क्षता पराः V1 B1-4 D महाक्षराः (for क्षिताः क्षराः).
— *) K1 (sup. Vin.) कृहिः; D1 अद्य (for अद्य). Ds1
कर्णे. — For 83-85, S (T1.s ins. after 779*) subst.:

775* गाण्डीवप्रेषितैर्महैः क्षितैश्छिन्नतनुच्छदः ।
न चेत्स्मरति राधेयो वचनं द्रोणमीप्सयोः ।
सुवर्णपुङ्खाः शत्रुघ्ना नाराया वैद्युतप्रभाः ।
न चेदाधिरयेवैर्म मित्रा पात्यन्ति शोणितम् ।
उग्रास्त्वहाहुनिमुक्ता न चेन्मर्मच्छिदः क्षराः । [5]
अद्य कर्णं महावेगाः प्रहिण्वन्ति यमक्षयम् ।

[(L. 1) G1 छन्न- (for छिन्न). G2 तनुलजः (for "च्छदः").
— (L. 2) M1.s तं (for न). T2 विसरतु; T3 Gs चेत्स्मरतु;
Ms तु स्मरति (for चेत्स्म). — (L. 3) G1 सौवर्णपुङ्खाः.
— (L. 4) T1.s G चेतातिरवेरु; T2 वमति (for चेदाधि).
T3 G1.s M मर्मे (for मर्मे). T2 G1 M पात्यति. — (L. 5)
T2 (marg. as in text) त्वद्वजनिमुक्ता; T3 Gs.3 त्वद्वाहुनि.
M1 त्वद्वाहुनि. T3 Gs M1 मर्मच्छिदः (M1 "दा") (for मर्मे).
T2 न वा मर्ममिदः क्षराः (for the posterior half). — (L. 6)
T2 प्रापयंतु; T3 G1.s प्रहिण्वंतु; M1 प्राहिण्वन्ति. Gs प्रहिण्वन्तीयतां
ध्वं (for the posterior half).]

86 *) D1 अद्य (for अद्य). — *) B1 विषण्वा (for
विषण्णास्). B1.s त्वच्छरादितां. — For 86^{ab}, S subst.:

776* तं च हाहाकृतं दीनं विषण्णं शरपीडितम् ।

[T2 अद्य (for तं च). M विषण्णं (for विषण्णं). T2 M
त्वच्छरादितां (for शरपीडितम्).]

— *) Ds1 D1.s अपतन्तं; D2 प्रपतन्तं (for प्रपतन्तं). M1
रणात् (for रथात्). S तूर्णं (for कर्णे). — Ks om. (hapl.)
86^a-87^a.

87 Ks om. 87^{ab} (cf. v. 1. 86). — *) S (except
T2) तं च (for अद्य). B1.s.4 Dm Ds.1.s.1 अद्य शो (Bs
स्व)णितसंम (B1 "क")मं; Ds अद्य ते शोणिते मग्नं. — *) M1
पतिते (for "तं"). T1 Gs M भुवि (for भुवि). — *) T1
अपविद्यायुधं. D2 चोरं (for कर्णे). — *) K1 नृपाः
(for निजाः). Ks V1 B D T1.s G1.s Ms-4 दीनाः (T2
G1.s Ms-4 अद्य) पश्यंतु बांधवाः; T1 Gs M1 अद्य पश्यंतु
बांधवाः (Gs कौरवाः). — After 87, S ins.:

777* तथैवाद्य महाहर्म गाण्डीवप्रेषितैः शरैः ।

रथोपस्थे विशीर्येत ताराजालमिवाम्बरात् ।

आशु चाद्य क्षरास्तस्य संपतन्तो महाहवे ।

अपविद्यायुधं कर्णं पश्यन्तु सुहृदो निजाः ॥ ८७

हस्तिकक्ष्यो महानस्य मल्लेनोन्मथितस्त्वया ।

प्रकम्पमानः पततु भूमावाधिरथेर्ध्वजः ॥ ८८

त्वया शरशतैश्छिन्नं रथं हेमविभूषितम् ।

त्वच्छरैः संनिकृताग्रा विशीर्यन्तां महीतले ।

त्वया चाद्य हते तस्य विक्रमे भरतर्षभ । [5]

विमुक्ताः सर्वराजानो भवन्तु गतजीविताः ।

तथा चाधिरथौ याते प्रयान्तु कुर्वो दिशः ।

मन्वानास्त्वां रथश्रेष्ठं सर्वलोकेषु धन्विनम् ।

स वैवाद्य मयास्थक्त्वा धार्तराष्ट्रो महाहमूम् ।

दुर्योधनो भयोद्दिष्टो ब्रवतु स्वपुरं प्रति । [10]

तथाद्य तं हतं भुत्वा धार्तराष्ट्रो जनेश्वरः ।

मोहेन निपतेद्भूमौ निःसंशो वै महीपतिः ।

अद्य जानन्तु ते पार्थ विक्रमं सर्वधन्विनः ।

यानवोचस्तमामध्ये पश्यान्मरत त्वधि ।

[(L. 1) T2 G1 M1 [अ]स्य (for [अ]द्य). T2 Gs महत्कर्षः;
Gs "मर्मे" (for "हर्मे"). — (L. 2) T2 Gs ताराज (for
"जालम्"). — (L. 3) T2 G1.s [अ]स्य (for [अ]द्य). Ms
संपतन्ते. M महामये (for "हवे"). — (L. 5) T2 Gs [अ]स्य
(for [अ]द्य). M हते (for हते). T2 कर्णे विक्रम्य (for तस्य
विक्रमे). — (L. 7) T1 G चाधिरथौ; M1 चाधिरथे. — (L. 8)
G1.s M1 मन्वानास्त्वां (Gs "स्ता"; M1 "स्तं") (for "त्वत्").
— (L. 9) T2 [अ]पि (for [प]द्य). M स चेदद्य मयं (M1
also as above) स्तक्त्वा (for the prior half).
Ms-4 महाहमूम्. — (L. 10) T2 स्वपुरं. — (L. 11) T2
यथावाधिः; M तथा चाद्य (for तथाद्य तं). — (L. 12) T2
क्षणेन (for मोहेन). T2 निपतद्; T3 Gs निहतो (for निपतेद्).
— (L. 13) T2 क्षयंतु (for जानन्तु). — (L. 14) T2 G1.s
उवाच (for अवोचत्). T2.s G Ms पु (T2 Gs प) पश्यान्मरत
त्वधि.]

— After the above, S (T2 second time) reads 82.

88 ^{ab} Ks V1 B D हस्तिकक्षो (Ds "क्षा"). B1
क्षयानेस्य (sio); T2 महानस्य (for "स्य"). T1.s
G M हस्तिकक्ष्याद्य (T1 "क्षाद्य"; T2 G1.s "क्षास्य";
Ms "क्ष्योद्य") मल्लेन न चेदुन्मथितस्त्व (T2 G "ता त्व")या.
— *) V1 प्रपतद्; T1 पतितं; T2.s G1.s M पतति (T2
"तां"). — *) Ks भूमावाधिरथो ध्वजः; Dm1 "वधि रथध्वजः";
Ds "वधिरथेर्ध्वजः"; T1.s G M महानाधि (T2 G "ति")रथे";
T2 असौ चाधिरथे".

89 *) S (except T2) न चेच्छरशतैश्छिन्नं (Ms-4
"च्छिन्नो"). — *) Ds हेमविभूषणं; S परिष्कृतं (for "विभू-
षितम्"). — *) K1 हतयोधः; Gs M हत (Gs "तं")योधः.

हतयोधं समुत्सृज्य मीतः शल्यः पलायताम् ८९
ततः सुयोधनो दृष्ट्वा हतमाधिरथिं त्वया ।
निराशो जीविते त्वद्य राज्ये चैव धनंजय ॥ ९०
एते द्रवन्ति पाञ्चाला वध्यमानाः शितैः शरैः ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पाण्डवानुजिहीर्षवः ॥ ९१
पाञ्चालान्द्रौपदेयाश्च धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
धृष्टद्युम्नतनूजाश्च शतानीकं च नाकुलिम् ॥ ९२

नकुलं सहदेवं च दुर्मुखं जनमेजयम् ।
सुवर्माणं सात्यकिं च विद्धि कर्णवधं गतान् ॥ ९३
अभ्याहतानां कर्णेन पाञ्चालानां महारणे ।
श्रूयते निनदो घोरस्त्वद्वन्धूनां परंतप ॥ ९४
न त्वेव मीताः पाञ्चालाः कथंचित्स्युः पराश्रुताः ।
न हि मृत्युं महेष्वासा गणयन्ति महारथाः ॥ ९५
य एकः पाण्डवीं सेनां शरौघैः समवेष्टयत् ।

C. 8. 3735
B. 8. 72. 107
K. 8. 77. om.

Ś-KL.३ तमुत्सृज्य (for समु). Ks V1 B Da1 Dn1
D1.4-7 T1 हतयोधाश्चमुत्सृज्य. — ४) Ds शल्य. S
(except T2) पलायते. — After 89, S Bom. ed.
ins.:

778* न चेत्कर्णमुतं पार्थ सुतपुत्रस्य पश्यतः ।
प्रतिज्ञापालनार्थो न हि निव्यसि सायकैः ।
[(L. 2) T2 M1-ता(M1-चा)रणायां (for -पालना). T2
G1 निहनिष्यति.]

T2 M cont.: T1.३ G ins. after 774*:

779* हतं कर्णः सुतं दृष्ट्वा प्रियं पुत्रं दुरात्मवान् ।
स्मरतां द्रोणभीष्माभ्यां वचः क्षत्तुश्च मानद ।
[(L. 1) G1 कर्णमुतं; M1 कर्णस्तु तं. T1.३ G2.३ सप्तपुत्रो
(for प्रियं पुत्रं). — (L. 2) T2 G पांडव; M1 भारत; M2-4
मानदं (for मानद).]
— After the above, T1.३ ins. 775*.

90 ४) S (except T2) न चेत् (for ततः). — ४)
Ks G1 आधिरथः; T2 G2.३ आतिरथिं (G2 'थं'). G2 तथा
(for त्वया). — ५) G2 निविशो (for निराशो). S
(except T2) जीवितादद्य. — ४) Ks राज्यं. Ks V1
B1.३.४ Da1 Dn1 D1.३-५.१ भवत्वरिः (Da 'त्विह'); B2.३
भविष्यति (for धनंजय). S सातुबंधो भविष्यति. — After
90, Ks B2-3 Da1 D1.३.३ S (except T2) ins.:

780* असौ हि तावकान्पार्थ कर्णे निघ्नति संयुगे ।
शक्रमुल्लसन्तो वीर्याच्छंकरप्रतिमोऽपि वा ।
[(L. 1) Ks B2-3 Da1 D1.३.३ एव वै (for असौ हि).
Da1 D1.३ कर्णः (for पार्थ). M2.३ निघ्नति. Ks B2-3
Ds कर्णे हति स सायकैः; Da1 D1.३ पार्थ हति ससायकैः
(for the posterior half). — (L. 2) T1 G2 वीर्यं (for
वीर्यात्). Ks B2-3 Da1 D1.३.३ शतक्रतुसमो वीर्यं (Ks वीर्यं;
Ds युद्धे) (for the prior half). T1 युवा; G2 यथा (for
सपि वा). M शंबर(M2 'स')प्रतिमोपि वा (M1 'मो युवा).]
91 ४) Śs B2 पंचाला. — ४) G2 transp. शितैः and
शरैः. — ५) T2 G2 भारतश्रेष्ठ. — ४) V1 उजिहीर्षतः;
Da1 D1.३ 'ध्वं'. D2 पांडवास्तु जिहीर्षवः; S तान्समुद्धर
पांडव.

92 ४) B2 पंचालान्. — ४) Gs धृष्टद्युम्नं शिखंडिनं.
— S transp. 92nd and 93rd. — ५) Ds धृष्टद्युम्नसु. Da1
D1.३ तु (for च). T2 G धृष्टद्युम्नकुमारोऽयं. — ४) Ds
नाकुलं; T1 भारत; T2 पांडवः; G पांडव (for नाकुलिम्).

93 S transp. 92nd and 93rd. — ४) Ds दुर्मुखः; Ds
दुर्मुखः; S दौर्मुखि (T2 G1.३ M1 'खं') (for दुर्मुखं). — ५)
Ks B1.३.३ Dn1 D2-4.१ सुवर्माणं; V1 B2.४ Da1 D1.३
T1.३ G सुवर्णः; T2 प्रतिविष्यं (for सुवर्माणं).

94 ४) B2 अभ्याहतानां; B2 प्रसा (for अभ्या).
— ४) V1 B2.४ Ds पंचालानां. Ks V1 B D S (except
T2) असौ (for महा). — ५) G2 घोरं (for घोरस्).
— ४) Ds विसां पते; T1.३ G2 M अबंधुवत्; T2 G1.३
अनाथवत् (for परंतप).

95 ४) D1 नन्वेव; T1.३ G न चैव (for न त्वेव). Ds
श्रुताः (for मीताः). Śs B1 Ds M1 पंचालाः. — ४) Ds
कथं वा स्युः; T1 केचित्स्युः (sio); G1 कथंचित्स्युः (for
'स्युः'). K1 परंश्रुताः. — Śs Ks om. (hapl.) 95th-96th.
— ४) Ks.४ V1 B D महारणे (for 'रथाः'). S (except
T2) जानति युधि दुर्जयाः. — After 95, M ins. 781*.

96 Śs Ks om. 96 (of. v. 1. 95). — ४) Ks
शरौघैः; Dn1 शरौघैः (for शरौघैः). V1 अपिवेष्टयत्; T1.३
G समपीडयत् (for 'वेष्टयत्'). — ५) B2 Dn1 पंचालाः.
S तमप्यासाद्य समरे. — ४) Dn1 D2-4.३.१ T1.३ G2.३
M2-4 भीष्मान् (for भीष्मं). K1 भीष्मेनासन्पराङ्मुखाः
(corrupt); Ks भीष्मामसान् (sio). — T G ins. after
96: M after 95:

781* ते कथं कर्णमासाद्य विद्रवेयुर्महाबलाः ।

यस्त्वेकः सर्वपाञ्चालानहन्त्यहनि नाशयत् ।

कालवधरते वीरः पाञ्चालानां रथप्रजे ।

तमप्यासाद्य समरे मित्रार्थे मित्रवत्सलाः ।

[M reads line 1. after line 4. — (L. 1) G2
विद्रुमेयुर. T2 महारथाः (for 'वलाः'). — (L. 2) T1 यस्वेकः
(for यस्त्वेकः). T1 G2 M1 नाशय (T1 'ने') T2 आतयत्
(for नाशयत्). — (L. 3) M1 वीरः (for वीरः). T1 रथप्रजे

तं समासाद्य पाञ्चाला मीष्मं नासन्पराबुद्धाः ॥ ९६
 तथा ज्वलन्तमस्त्राग्निं गुरुं सर्वधनुष्मताम् ।
 निर्दहन्तं समारोहन्दुर्धर्षं द्रोणमोजसा ॥ ९७
 ते नित्यमुदिता जेतुं युद्धे शत्रूनरिंदमाः ।
 न जात्वाधिरथेर्भीताः पाञ्चालाः स्युः पराबुद्धाः ९८
 तेषामापततां शूरः पाञ्चालानां तरखिनाम् ।
 आदत्तेऽसूक्ष्मैः कर्णः पतंगानामिवानलः ॥ ९९
 तांस्तथाभिमुखान्वीरान्मित्रार्थं त्यक्तजीवितान् ।
 क्षयं नयति राधेयः पाञ्चालाञ्छतशो रणे ॥ १००

अस्त्रं हि रामात्कर्णेन भार्गवाद्यसिक्तमात् ।
 यदुपात्तं पुरा घोरं तस्य रूपमुदीर्यते ॥ १०१
 तापनं सर्वसैन्यानां घोररूपं सुदारुणम् ।
 समावृत्य महासेनां ज्वलति स्वेन तेजसा ॥ १०२
 एते चरन्ति संग्रामे कर्णचापच्युताः शराः ।
 अमराणामिव व्रातास्तापयन्तः स तावकान् ॥ १०३
 एते चरन्ति पाञ्चाला दिक्षु सर्वासु भारत ।
 कर्णास्त्रं समरे प्राप्य दुर्निवारमनात्मभिः ॥ १०४

(sio). — (L. 3) T₁ मित्राणां मित्रवत्सलः.]

97 K₄ om. 97^a-98^b. M₂-4 om. (hapl.) 97-98.
 — *) K₂ ज्वलन्तम्; B₂ [अ]र्जुनं तम् (for ज्वलन्तम्). Dn₁
 अस्त्राग्निः; T G M₁ अस्त्रेण (for अस्त्राग्निः). — *) T₂ G
 M₁ गुरुं (for गुरुं). — *) T₂ निर्दहन्तः. S₁ K₁ समारो-
 हद्; S₂ K₂ रोहद्; V₁ B Dn₁ D₂ 4. 6. 7 T₂ च समरे; D₂
 D₁ समारोहं; T₁ G M₁ 'रुदा' (T₁ 'वान्'; T₂ G₂ 'द')
 (for 'रोहद्'). — *) D₂ T G M₁ द्रोणमोजसा; D₂ 'माहवे'
 (for 'मोजसा').

98 K₄ om. 98^a; M₂-4 om. 98 (cf. v. l. 97).
 — *) K₂ तं (for ते). T₂ चित्तम् (for नित्यम्). T₁ G
 G₂ उद्यता; T₂ अद्य तं; G₁ अंजसा (for उद्यता). — *)
 K₂ V₁ B Dn₁ D₁-8 T₁ सृचे (D₂ 'द्वे'); D₂ सृचे;
 G₁ M₁ युधि (for युद्धे). K₂ B₂ D₁ G₂ T₂ G₂ शत्रुम्
 (for शत्रून्). D₂ शत्रुविमर्दनाः; T₁ G₂ M₁ 'नरिंदम'
 (T₁ 'मः'). — *) T₂ [अ]ति (for [अ]धि). B जानतो-
 चिरधि भीताः; T₁ G M₁ न चेदाति (T₁ M₁ 'चि' रथेर्भीता.
 — *) S₁ B₂ D₂ Dn₁ D₂ पंचालाः.

99 *) S अपि त (T₂ ग)तः (for आपततां). D₂ शूरः;
 D₂ वीरः; T₁ G₂ M₁ शूराः (for शूरः). — *) Some
 MSS पंचालानां. Dn₁ तरखिनां. — *) K₂ V₁ B Dn₁
 D₂ 4. 7 Co आदत्त. S₁ K₁ शरान्; B₂ इषून्; Co असून्
 (for शरैः). S प्राणानम्या (T₂ G₂ 'ह्य') ददे वीरः. — After
 99, S ins.:

782* एते ब्रवन्ति पाञ्चाला द्राव्यन्ते योधिभिर्दुतम् ।

कर्णेन भरतश्रेष्ठ पश्य पश्य तथाकृतान् ।

[(L. 1) G₂ प्राप्यते (for द्राव्यन्ते). T₂ G₂ M₂-4
 योधिभिः. T₁ G₂ दुतं (for दुतम्).]

100 *) B₂ दृष्टान्; T₂ तांस्तथा (for तांस्तथा). T₁
 समरे निहताम्भूतान्; T₂ G M तांस्तमारोहतः शूराः. — *)
 Some MSS. पंचालान्; B₂ पंचानां; Dn₁ D₁ पां (D₁

पं)चाला. — For 100^{ab}, S subst.:

783* निस्तारय महाबाहो कर्णास्त्रात्पावकोपमात् ।

T₂ cont.: N ins. after 100:

784* तस्मिन् महेश्वासानगाधे मज्जतोऽप्लवे ।

कर्णाग्निं प्लवो भूत्वा पाञ्चालांश्चातुर्महसि ।

[(L. 1) T₂ तान् (for तद्). D₂ भारतं. K₁ मल्लतां.
 K₂ [s]प्लवैः; B₂ युधि; D₂ [s]प्लवान् (for प्लवे). — (L. 2)
 T₂ कर्णप्लवे (for कर्णाग्निं). Some MSS. पंचालांश्च.]

101 *) K₂ अपि सत्तमात्; G₂ द्विजसं (for ऋषिसं).
 — *) K₁ यदुपात्तं; D₂ S यदवाप्तं (for यदुपात्तं). V₁
 B Dn₁ D₁-8 महा-; T₁ G₂ तथा; T₂ G₁ M₁ तदा
 (for पुरा).

102 *) T₁ G भूतानां (for सैन्यानां). — *) S
 (except T₂) भवानकं (for सुदारुणम्). — *) S (except
 T₂) यमाश्रित्य (for समावृत्य). T₂ G₂ M₂-4 महासेना;
 M₁ सैन्ये. — *) K₂ B₂ Dn₁ ज्वलन्तं; V₁ ज्वालन्तं; B₁ 2
 D₂ D₁-8 ज्वलितं; T₁ G दहते; M ज्वलते. V₁
 श्वेत- (for स्वेन).

103 *) D₂ ज्वलन्ति; T₂ चलन्ति; M₂-4 ब्रवंति (for
 चरन्ति). — *) D₂ D₁ 8 अममाणम् (for 'राणाम्').
 — *) K₂ V₁ B Dn₁ D₂-8. 7. 8 T₂ तापयन्ति. K₂ D₂
 च (for स्त्र). — For 103^{ab}, T₁ G M subst.:

785* अमरा इव शत्रूणां पातयाना जनान्प्रभो ।

[T₁ पातयानाजितान्; T₂ 'यानाजनान्']

104 T₁ G₂ om. 104^{ab}. — *) K₂ V₁ B D T₂ G₁
 M₁ 8 एते ब्रवंति; T₂ G₂ ये विब्रवंति; M₂ 4 एते अमंति
 (for एते चरन्ति). S₁ पंचाला. — *) T₂ G₁ M उच्छ-
 (M₁ 'च्छ') मंति च मारिष. — *) T₂ पश्य (for प्राप्य).
 — *) K₂ V₁ B (except B₂) D S (except T₂)
 दुर्निवार्यम्. V₁ D₂ 8 महात्मभिः (for जनां).

105 *) B₂ महाक्रोधो; S (except T₁) दहक्रोधी.

एष भीमो दृढक्रोधो वृत्तः पार्थ समन्ततः ।
 सुञ्जयैर्योधयन्कर्णं पीडयते स शितैः शरैः ॥ १०५
 पाण्डवान्सुञ्जयांश्चैव पाञ्चालांश्चैव भारत ।
 हन्यादुपेक्षितः कर्णो रोगो देहमिवाततः ॥ १०६
 नान्यं त्वत्तोऽभिपश्यामि योधं यौधिष्ठिरे बले ।
 यः समासाद्य राधेयं स्वस्तिमानात्रजेद्ब्रह्म ॥ १०७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

तमद्य निशितैर्बाणैर्निहत्य भरतर्वभ ।
 यथाप्रतिज्ञं पार्थ त्वं कृत्वा कीर्तिमवाप्नुहि ॥ १०८
 त्वं हि शक्तो रणे जेतुं सकर्णानपि कौरवान् ।
 नान्यो युधि युधां श्रेष्ठ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ १०९
 एतत्कृत्वा महत्कर्म हत्वा कर्णं महारथम् ।
 कुतार्थः सफलः पार्थ सुखी भव नरोत्तम ॥ ११०

५२

संजय उवाच ।

स केशवस्य बीमत्सुः श्रुत्वा भारत भाषितम् ।
 विशोकः संप्रहृष्टश्च क्षणेन समपद्यत ॥ १

ततो ज्यामनुमृज्याशु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
 दध्रे कर्णविनाशाय केशवं चाम्यभाषत ॥ २
 त्वया नाथेन गोविन्द ध्रुव एष जयो मम ।

C. E. 3753
B. S. 74. 3
K. S. 78. 3

— ¹) G₂ प्रवृद्धि (hypermetrio) (for वृत्तः). K₄ D₈
 G₁ पार्थः. D₂ वृत्तः पार्थसत्तमः (submetrio). — ²) S₂
 योधयः; M_{1.2} योधयत्. — ³) B Dn₁ D_{2.4.6.7} S
 निशितैः (for स शितैः).

106 ^a) B₂ S (except T₁) पांचालान् (for पाण्ड-
 चान्). — ^b) B₂ कैकयांश्च; Dn₁ om.; D₂ पंचालांश्च; D₂
 कैकयांश्च; S (except T₁) पाण्डवांश्च (for पाञ्चालांश्च).
 B₂ D₂ T₂ चापि; Dn₁ lacuna (for चैव). — ^c) S
 उपेक्षितो दहेत्कर्णो. — ^d) Dn₁ देहिस्. K_{2.4} Dn₁
 D_{2.4.6.7} इवागतः; B_{2.3} इवातुरं; T G_{1.2} इवांतकः; G₂
 इवात्ततः (sio).

107 ^a) K₂ नान्यसु; B₂ नाहं (for नान्यं). K₁
 [S]मिजानामि; V₁ B D S (except G₁) हि पश्यामि
 (for अभिप). — ^b) S₂ योधो; G_{1.2} M योधं. — ^c)
 T₂ G_{2.3} समासाद्य च (for यः समासाद्य). — ^d) K₄ Dn₁
 आवृजेद्. K₂ B D₂ D_{1.2} S गृह्ण (D₂ प्र)हान्; D₂ ग्रहं
 (for गृहम्).

108 ^a) तद् (for तम्). — ^b) S₂ निहंतुं (for
 निहत्य). K₄ भरतर्वभः; M₂₋₄ युधि भारत (for भरत-
 र्वभ). V₁ B (except B₂) D₂ Dn₁ D_{1.2-3.7} विनिहत्य
 नरर्वभ (D₂ D_{1.2} परंतप). — ^c) S₂ K_{1.2.4} T_{2.3} G_{2.3}
 M₁ यथा प्रतिज्ञां (S₂ 'ज्ञा'). S K_{1.2.4} पार्थस्य; B₂ पार्थस्त्वं;
 B₂ कृत्वा च (for पार्थ त्वं). — ^d) S K_{1.2.4} श्रुत्वा;
 B₂ पार्थ त्वं (hypermetrio); S (except T₂) तीर्त्वा (for
 कृत्वा).

109 ^a) D₂ शक्तो (for शक्तो). — ^b) K₁ सकर्णांश्च.

B₂ T₂ अद्य (for अपि). — D₁ om. 109^a-110^a. — ^d)
 T₂ नित्यम् (for सत्यम्).

110 D₁ om. 110^a (cf. v. l. 109). — ^a) S K_{1.2.4}
 श्रुत्वा (for कृत्वा). — ^b) D₁ स च (for इत्वा). D₂
 D_{1.2} महाबलं (for 'रथम्). — ^c) K₄ कृताञ्च. K₁
 सफलाः. S D_{1.2} T₁ M₁ पार्थः. — ^d) K₂ D₂ नरोत्तमः.

Colophon om; in K₂. — Day of Karṇa's General-
 ship: S₂ K₂ द्वितीये (K₂ 'य') युद्धदिवसे. — Adhy. name:
 T₂ कृष्णवाक्यं; M₁ भगवद्वाक्यं. — Adhy. no. (figures,
 words or both): S₂ 53; B₁ D₂ 73; B₄ 72; B₂ 75;
 D₂ 84; D₁ 66; D₂ (sec. m.) 54; T₁ G 83; T₂ 80;
 T₂ M 82.

52

1 K₂ G₁ om. the ref. — ^a) K₂ भीमत्सुः. — ^b)
 T₁ भरत. — ^c) S च (for हं).

2 G₂ om. 2 — ^a) K₄ मास् (for ज्यास्). S₂ K₄
 B_{2.3} D_{2.4} अवसृज्य; Dn₁ Dr (marg. as in text)
 अस्मि; D₂ अस् (for अस्तु). B₂ स्वां (for [मा]शु).
 — ^b) K_{1.2.4} D₂ D_{1.4-6} व्या (D₂ व्य)क्षिपन्; D₂
 क्षिपन्वे. T_{1.2} G_{1.2} M गांहीवं व्याक्षिपन् (M₂ 'न्व)जुः. — ^c)
 K₂ दध्रे (for दध्रे). — ^d) S K_{1.2.4} [अ]भ्यवदत; V₁
 B₂ D₂ T₁ M₁ [अ]भ्यभाषत; D₂ [इ]वमब्रवीत्. B_{1.2.4}
 G₁ मतिं कृष्णं च सो (G₁ 'णमया)मवीत्.

3 Before 3, D₂ D_{1.2} ins. अर्जुन उवाच. — ^b) D_{2.3}

C. 8. 3753
B. 8. 74. 3
K. 8. 78. 3

प्रसन्नो यस्य मेऽद्य त्वं भूतभव्यभवत्प्रभुः ॥ ३
त्वत्सहायो ह्यहं कृष्ण त्रील्लोकान्वै समागतान् ।
प्रापयेयं परं लोकं किमु कर्ण महारणे ॥ ४
पश्यामि द्रवतीं सेनां पाञ्चालानां जनार्दन ।
पश्यामि कर्णं समरे विचरन्तमभीतवत् ॥ ५
भार्गवास्त्रं च पश्यामि विचरन्तं समन्ततः ।
सृष्टं कर्णेन वाष्पेय शक्रेणैव महाशनिम् ॥ ६

अयं खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।
कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७
अद्य कृष्ण विकर्णा मे कर्णं नेष्यन्ति मृत्यवे ।
गाण्डीवमुक्ताः क्षिप्यन्तो मम हस्तप्रचोदिताः ॥ ८
अद्य राजा धृतराष्ट्रः स्वां बुद्धिमवमंस्यते ।
दुर्योधनमराज्याहं यया राज्येऽभ्यषेचयत् ॥ ९
अद्य राज्यात्सुखाच्चैव श्रियो राष्ट्रात्तथा पुरात् ।

ध्रुवम्. Ks V1 B D S एव (for एष). — *) Ds यस्य गोविंदो; T1.s G2.s M यस्य (M1 'द्य' हि मवान्; T2 G1 यस्य (G1 'स्य' भगवान् (for यस्य मेऽद्य त्वं). — *) Ks V1 B Ds1 Dn1 D1-1 लोके भूतमविष्यत् (Ks 'त'; B2 'वि')त्; Ds S (except T2) भूतमभ्यमविष्यत्.

4 B2 reads 4-22 for the first time after 8. 48. 7.
— *) B2 (first time) तत् (for त्वत्). Ds1 D1.s ह्यहं (for ह्यहं). — *) B2 (first time) Ds1 D1.s S वै लोकात् (by transp.); Ds वा लोकात्. B2 (first time) सनात-
नान्. — *) B2 (first time) परलोकं; T2 G2 परा-
ल्लोकात्. — *) B2-s Dn1 Ds.4.1.s महाहवे; S (except T2) 'र्यं' (for 'रणे). Ds किं पुनः कर्णसाहवे.

5 Ks om. (hapl.) 5^{ab}. — *) T2 पश्य मे (for पश्यामि). V1 Ds1 D1.s द्रवतीं (sic) (for द्रवतीं). Ds पश्यामि विद्रुतानां च. — *) Ss B2 Ds.4.1 पञ्चालानां.
— *) V1 G2 transp. कर्णं and समरे.

6 *) B2 (both times) प्र- (for च). — *) T1.s प्रपतंतं; T2 G2.s M प्रपतंतं; (for विचरन्तं). B2 Dn1 Ds.4.1.1 ज्वलंतं कृष्ण सर्वशः. — *) Ds समरे (for वाष्पेय). — *) Ds शक्रेण च; T1 M1 'जैव'. V1 B1.s Dn1 Ds.4.1 ययाशानि (Ds 'नि:'); T2 महाशनिः.

7 *) Ks खलुभ; V1 Ds T2 G1.s स खलु (by transp.). T1 G2 स संग्रामे; T2 सुसंग्रामो. — *) V1 B1.s.4 Ds1 Dn1 D1-1 T2 कर्णं; B2 (second time) कर्णो; Ds पूर्वं (for कृष्ण). S1 K [अ]सकृत्; S2 V1 B1.s-s D (except Ds) T2 हतं; B2 (second time) हतः; T1.s G1.s Ms-4 कृतः (for कृतम्). B2 (first time) यत्र कर्णो महाहवे; (sic). — After 7^{ab}, S K1.s.4 ins.:

786^a निर्जिता बहुशो योधाः पलायनपरायणाः ।
— *) B2 (first time) मविष्यति; Co चरि' (as in text).

8 *) Cv अय (for अय). S K2 विद्वान्; Ds1 Ds M विकर्णं; Ds विकीर्णो; Co.v विकर्णो (as in text). S K1.s.4 मे (for मे). — *) Ss Ds कर्णं; K2 कर्णं (for कर्णं). B2 (both times).s एष्यति; Ds नेष्यति. — *) Ds

गांजीवमुक्ताः. Ds1 D1.s क्षिप्यन्तो; T2.s G2.s क्षिप्यन्तो (for क्षिप्यन्तो). — *) V1 B2 (first time).s Ds1 D1.s मया (for मम). Ks D2.s हस्तप्रचोदिताः (for 'प्रचोदिताः).

9 *) G2 धातराष्ट्रः. Ds T2 पार्थिवो धृतराष्ट्रोच. — *) T1.s G2 स्व- (for स्वां). K4 अवमंस्यते; T1 M1 'मन्यते' (for 'मंस्यते). Ds स्वां बुद्धिमवमंस्यते (hypermetric). — *) G2 च राज्याहं. V1 दुर्योधनो अराज्याहो (sic). — *) Ks महा-; K4 Ds T1.s G2.s यया; Co यया (as in text). Ks B2 S न्य (T2 नि)वेशयत्; Ds.4 [S]भ्यषेचयत्; Ds निषेचयेत् (for ऽभ्यषेचयत्). — After 9, S ins.:

787^a गुणवन्तं हि यो हित्वा निर्गुणं कुरुते प्रभुम् ।
स शोचति नृपः कृष्ण क्षिप्रमेवागते क्षये ।
यथा हि पुरुषः कश्चिच्छित्त्वा पात्रवर्णं महत् ।
पलाशसेचने बुद्धिं कृत्वा शोचति मन्दधीः ।
इष्ट्वा पुष्पं फले गृभुः फलं इष्ट्वा शोचति । [5]
तथेदं धृतराष्ट्रस्य पुष्पलुब्धस्य मानद ।
फलं इष्ट्वा मृशं दुःखं भविष्यति जनार्दन ।
सुतपुत्रे हते त्वद्य निराशो भविता प्रभुः ।

[(L. 1) T2 G2 देहि (for हित्वा). — (L. 2) G2 रोदति (for शोचति). T2 M नरः; T2 G1.s चरं (for नृपः). T1 G2 स शोचिष्यति; कृष्ण (for the prior half). — (L. 3) T2 च (for हि). Ms-4 हित्वा त्वा (Ms ता)मवनं महत् (for the posterior half). — (L. 4) T2 फलशनेचने (sic); M1 फलाशस वने. — (L. 5) G2 फले (for फले). M1 गृहः (for गृहः). T1 G2 न; T2 G2 स (for [अ]नु). — (L. 7) T1 दुःखी (for दुःखं). — (L. 8) G2 प्रहते (for भविता). T2 G1 भविष्यति निराशवत् (G1 'वान्' (for the posterior half).]

10 *) Ds यावत् (for राज्यात्). K1.s सुखाच्चैव. — *) T2 निराशवान् (for तथा पुरात्). — *) T2 महाराजो (for 'बाहो). — *) V1 Dn1 Ds.4.1 विमो-
क्ष्यति; B1 विमोक्षसे; B2 (both times).s Ds1 D1.s.4 विमोक्ष्यते; Ds विमोक्ष्यति (for 'क्षयते). — For 10, T1.s

पुत्रेभ्यश्च महाबाहो धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यते ॥ १०

अद्य दुर्योधनो राजा जीविताच्च निराशकः ।

भविष्यति हते कर्णे कृष्ण सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ११

अद्य दृष्ट्वा मया कर्णं शरैर्विशकलीकृतम् ।

सरतां तव वाक्यानि श्रमं प्रति जनेश्वरः ॥ १२

अद्यासौ सौबलः कृष्ण ग्लहं जानातु वै शरान् ।

दुरोदरं च गाण्डीवं मण्डलं च रथं मम ॥ १३

योऽसौ रणे नरं नान्यं पृथिव्यामभिमन्यते ।

C. 8. 3763
B. 8. 74. 21
E. 8. 78. 23

G M subst.:

788* अद्य राज्याय पुत्राच्च श्रियश्चैव निराशवान् ।

सुखाच्च विपुलात्कृष्ण धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यति ।

[(L. 1) G₁ विनाशनाद (for निराशवान्). — (L. 2) T₂ G₂ वियोक्ष्यति (for वियो*)].

11 * V₁ B (B₂ both times) D (except D_{2.3}) T_{1.2} M राज्याय (for राजा). — * K_{1.4} B₂ (first time) जीविताच्च; D₂ 'तायें. K₂ B_{1.2} (both times). 4.5 D_{2.3} S Co निराशवान् (D₂ 'वत्); V₁ विनाशवान्; D_{1.1} D_{1.5} विरागवान् (for निराशकः). — After 11^{ab}, D_{1.1} D₂ read 13^{ab} followed by 790*. — * T_{1.2} M_{1.2} तत्तु; T₂ G ततः; M_{2.4} तात (for कृष्ण).

12 * B₂ (first time) अद्य; D_{1.1} अयं (for अद्य). S₁ K₂ दिष्ट्या; K_{1.4} दिष्ट्या; D_{1.1} D₂ दृष्ट्या; T₂ श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). S (except T₂) हतं (for मया). G₁ कर्णः. — After 12^{ab}, K₂ V₁ B₂ (both times). 2.4 D_{1.1} D_{2.2.3.5} ins.:

789* पुरा देवासुरे युद्धे वृद्धं बलमिदा यथा ।

[V₁ बलमिदो. D₂ पाकमिद्रेण संवृतं (for the posterior half).]

— * D_{1.1} D_{2.1} (by corr.) सरता. S₂ वाक्यानि; D_{1.1} वात्मानि; G₂ वक्ष्यामि (for वाक्यानि). — * B₂ (first time) D_{1.1} D₂ T₁ G_{1.2} जनेश्वर (T₁ 'र'); M नरेश्वरः.

13 * G₁ M₁ कृष्णो. — * K₂ ग्रहं; V₁ B₂ D_{1.1} D_{2.4.5-8} T₂ G M Co ग्लहान् (D_{1.1} 'हा; G₂ 'हं'); T₂ घोराय (for ग्लहं). D₂ गृह्णातु; D₂ ग्रह्णातु (for जानातु). — D_{1.1} D₂ read 13^{ab} after 11^{ab}. — * T₂ दुर्योधनश्च; Co दुरोदरं (as in text). D₁ गाण्डीवं च (by transp.); D₂ च गाण्डीवं. — * Bom. ed. प्रति (for मम). — After 13, K_{2.4} V₁ B (B₂ both times) D T₂ ins.:

790* अद्य कुन्तीसुतस्याहं हतं राज्ञः प्रजागरम् ।

व्यपनेष्यामि गोविन्द हत्वा कर्णं शितेः शरैः ।

[(L. 1) B₂ (first time) D₂ T₂ शीर्व (for हृष्टं). D₂ lacuna; D₂ प्रजागृहं. — D₂ om. line 2. — (L. 2) K₂ व्यपनेष्यामि. K₂ शितेः (for शितेः).]

K_{2.4} V₁ B (B₂ both times) D_{1.1} D_{1.2} D_{1.3} T₂ cont. S K_{1.2} ins. after 13:

791* अद्य कुन्तीसुतो राजा हते सुतसुते मया ।

सुप्रहृष्टमनाः प्रीतश्चिरं सुखमवाप्स्यति ।

अद्य चाहमनाष्टुर्ध्वं केशवाप्रतिमं शरम् ।

उत्स्रक्ष्यामीह यः कर्णं जीविताङ्गं शयिष्यति ।

यस्य चैतद्भ्रतं मम वधे किल दुरात्मनः । [5]

पादौ न धावथे तावद्यावद्धन्यां न फल्युनम् । !

सुधा कृत्वा भ्रतं तस्य पापस्य मधुसूदन ।

पातयिष्ये रथात्कार्यं शरैः संनतपर्वभिः ।

[(L. 1) B₂ D₂ T₂ चरैःसुतो (for कुन्ती). S K_{1.2} सूर्यसुते (for सुत). B₂ तदा (for मया). D_{1.1} D₂ हते सुते मया भ्रतो (for the posterior half). — (L. 2) S₂ K₂ सुप्रहृष्टा (K₂ 'हृष्ट' मनाः; T₂ सुप्रहृष्टमनाः. D₂ परं (for चिरं). D₂ राज्यम् (for सुखम्). K₂₋₄ अवाप्स्यति. — (L. 3) B₁ D_{1.1} D_{2.3} वा (for च). K₂ B₂ अनाष्टुर्ध्वं. — B₁ om. from the post. half of line 3 up to the prior half of line 5. — (L. 4) S₂ उत्स्रक्ष्यामि; K₂ D_{1.1} D_{1.2} उत्स्रक्ष्यामि; D₂ उत्स्रक्ष्यामि. D₂ T₂ ततः (for [हृष्ट] यः). B₂ जीविताङ्गं करिष्यति (for the posterior half). — (L. 5) D₂ (sup. lin. as in text) पश्य (for यस्य). S₁ K_{1.2.4} B₂ (both times). 2.4 D_{1.1} D_{1.2.3} तद्दे; S₂ तद्दे; B_{2.4} D₂ [य]तद्दे (for चैतद्). T₂ भ्रतं यत्तस्य वार्णय (for the prior half). S₁ K_{1.2} भ्रते किल; T₂ मद्यार्थं (for वधे किल). — (L. 6) V₁ D₂ धावथेत् (V₁ 'वत्). S K B₂ D₂ T₂ हन्मि. Some MSS. फाल्युनं; D_{1.1} D₂ फाल्युन. — (L. 7) B₂ कृष्ण; T₂ दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). B₂ त्वया (for कृत्वा). B₂ D₂ वितथं युधि (for मधुसूदन). — (L. 8) B₂ कर्णं; T₂ तूर्णं (for कार्यं).]

14 D₂ om. 14^a-22^a. — * S (except T₂) असौ (for योऽसौ). M₂₋₄ कर्णो (for रणे). S नरानन्याय. — * B₂ (both times) इति; B₂ D₂ अति; D_{1.1} D_{2.4.5.7} जनु; T_{1.2} G चाव-; T₂ M जव- (for जमि). — * T_{1.2} G [ज]स्य (for [ज]य). — * T_{1.2} G₂ M₂₋₄ मही (for भूमिः). G₂ महीपालस्य शोणितं. — After 14^{ab}, K_{2.4} V₁ B (B₂ both times) D_{1.1} D_{1.2} D_{1.3} T₂ ins.:

792* अपसिद्धं स कृष्णेति सुतपुत्रो यदब्रवीत् ।

K₂ V₁ B₂ (both times). 2-3 D_{1.1} D_{1.2} D_{1.3} cont.:

793* धृतराष्ट्रमते कर्णः स्थावमानः स्वकाम्युगात् ।

[V₁ B₂ D_{1.1} D_{1.2} धृतराष्ट्रमुते; D₂ ... पासते. D₂

C. 8. 3769
B. 8. 74. 21
K. 8. 74. 23

तस्याद्य सप्तपुत्रस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
गाण्डीवसृष्टा दास्यन्ति कर्णस्य परमां गतिम् ॥ १४
अद्य तप्स्यति राधेयः पाञ्चालीं यत्तदाब्रवीत् ।
सभामध्ये वचः क्रूरं कुत्सयन्पाण्डवान्प्रति ॥ १५
ये वै षण्ढतिलास्तत्र भवितारोऽद्य ते तिलाः ।
हते वैकर्तने कर्णे सप्तपुत्रे दुरात्मनि ॥ १६

सयमानः; D₁ 'राधेयः']

K₁ V₁ B₂ (both times). 3-5 D₁ D₁. 3-7 cont.: K₂ B₁
D₂ T₂ ins. after 792*:

794* अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ।

[K₂ V₁ B₁. 2 (both times). 3. 4 D₁ D₁. 3. 3 निशिता
मम सायकाः (for the posterior half).]

K₂. 4 V₁ B (B₂ both times) D (D₂ om.) cont.: T₂
G ins. after 14^{ab}:

795* आशीविषा इव क्रुद्धास्त्रस्य पास्यन्ति शोणितम् ।

[B₂ D₂ T₁. 2 G₂. 2 शिवंतस्त्रस्य (for तस्य पास्यन्ति).]

K₁ V₁ B (B₂ both times) D₁ D₁ D₁. 3-7 cont.:

796* मया हस्तवता मुक्ता नाराचा वैद्युतविषः ।

[K₂ [अ]पहस्तवता (sic). D₂ सृष्टा (for मुक्ता). V₁ B₁. 2
विद्युतविषः.]

— ^a) B₂ (first time) गाण्डीवसृष्टा; B₂ 'मुक्तो; D₂
गाण्डीवसृष्टा; T₂ गाण्डीवसृष्टा; T₂ G₁. 2 M₂. 4 गाण्डीवमुक्ता.
— ^f) B₂ (second time) प्राप्स्यन्ति (for कर्णस्य).

15 B₂ D₂ om. 15 (for D₂, cf. v. l. 14). — ^a)
V₁ तप्स्यति; B₂ (first time) तद्वयति; M₁. 2 लप्स्यति;
M₄ मप्स्यति (sic). B₂ (first time) राधेय. — ^b) K₁
D₁. 3 पांचाली. M₁ तदब्रवीत्. B₂ (first time) पांचालं
यत्तदाब्रवीत्. — G₂ om. 15^a-16^b. — ^c) K₂ सतामप्ये
(sic). — ^d) V₁ पाण्डवं. B₂ (both times) इति (for
प्रति).

16 D₂ om. 16 (cf. v. l. 14). G₂ om. 16^{ab} (cf.
v. l. 15). — ^a) B₂ (first time) यो वै; B₂ ये ते; S
(G₂ om.) एते (for ये वै). S शंढतिला (S₂ 'रु') स; K₁. 2
शंढ'; K₂ शठ'; T G₁. 2 M₂. 3 शंढ' (for षण्ढ'). B₂. 3 M₁
कृष्ण; T G₁. 2 M₂. 4 कृष्णे (for तत्र). — ^b) S (G₂ om.)
निर्वीर्या इक्षुतकृष्ण (T₂ इक्षुतकृष्ण) माः — After 16^{ab}, the
sequence in T₂ G₂ is 17^{ab}; 18^{ab}; 18^{ab}; 17^{ab} and 16^{ab}.
— ^c) K₂ विकर्तने. — ^d) S₁ K₁. 2 सूर्यपुत्रे; B₂ (first
time) सुत' (for सुत'). T₂ भूमिः पास्यति शोणितं.

17 For sequence in T₂ G₂, cf. v. l. 16. D₂ om.
17 (cf. v. l. 14). T₁. 2 G₂ om. 17^{ab}. — ^a) V₁ सः

अहं वः पाण्डुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीति यदब्रवीत् ।
अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ॥ १७
हन्ताहं पाण्डवान्सर्वान्सप्तपुत्रानिति योऽब्रवीत् ।
तमद्य कर्णं हन्तास्मि मिषतां सर्वधन्विनाम् ॥ १८
यस्य वीर्यं समाश्रय्य धार्तराष्ट्रो बृहन्मनाः ।
अवामन्यत दुर्बुद्धिर्नित्यमस्मान्दुरात्मवान् ।

(for वः) M पाण्डवेभ्यो (for पाण्डुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीति). T₂ G₁. 3
पाण्डवेभ्यो मयं तीव्रं. — ^b) B₂ (first time) त्रातास्मीति.
T₂ G₁. 3 दास्यामीति (for त्रास्यामीति). S K₁. 2. 4 यदाब्रवीत्.
M मयात्रास्येममब्रवीत्. — After 17^{ab}, N (D₂ om.; B₂
both times) T₂ ins.:

797* धृतराष्ट्रसुतान्कर्णः श्लाघमानोऽऽत्मनो गुणान् ।

[D₁ धृतराष्ट्रसुता. T₂ सदा चैवाधमः कर्णः (for the prior
half). D₁. 3 श्लाघमानो; T₂ श्लाघते च. S K₁. 2. 4 निजान्
(for ऽऽत्मनो).]

— ^a) B₂ (first time) निशितैः. B₂ (both times)
शरैः. — After 17, T₂ Bom. ed. ins.:

798* अद्यागः पाण्डुपुत्राणां समाप्तिमुपयास्यति ।

[Bom. ed. उद्योगः (for अद्यागः).]

18 For sequence in T₂ G₂, cf. v. l. 16. D₂ om.
18 (cf. v. l. 14). T₂ om. 18-21. — ^a) B₂ (both
times) हन्तानां; D₁ हन्तारं. D₂ अद्य (for सर्वान्). — ^b)
B₁ नियतो (for इति यो). S (T₂ om.) मारुत (for
अब्रवीत्). — B₂ (first time) om. 18^{ab}. B₁ T₁ G₂
transp. 18^{ab} and 19^{ab}. — ^d) T₁ G₂ समरे सुतनन्दनं;
T₂ G₁. 2 समरे मधुसूदन. Cc cites मिषतां (as in text).

19 D₂ om. 19 (cf. v. l. 14). T₂ om. 19 (cf. v. l.
18). B₁ T₁ G₂ transp. 18^{ab} and 19^{ab}. — ^a) D₂ तस्य.
K₂. 4 B₂ (both times). 3-5 D₁ D₁. 3 S (T₂ om.)
वीर्यं; D₁ D₂ वीर्यैः (for वीर्यं). S K₁. 2 B₂ (first
time) D₁ D₁ D₁. 3 समाश्रय्य; K₂ B₂ (second
time). 3-5 D₂ S (T₂ om.) 'श्रित्य; K₄ 'साद्य (for
'श्रित्य). — ^b) V₁ B (B₂ second time) D₁ D₁
D₁. 3-5 महामनाः (B₂ 'स्मना; D₄ 'स्मनः); B₂ (first
times) [S]भ्यमर्षणः; G₁ [S]ब्रवीन्मनः (for बृहन्मनाः).
— T₁. 2 G om. 19^{ab}. T₂ M om. 19^{ab}. — ^c) K₂ V₁
B₁. 2 (both times). 4 D₁. 3 अवमन्यत (D₂ 'तु). — ^d)
B₂ अनात्मवान् (for दुरा). — After 19^{ab}, K₄ T₂
ins.:

799* हत्वाहं कर्णमाजौ हि तोषयिष्यामि आत्मानम् ।

शरात्रानाविधान्मुक्त्वा त्रासयिष्यामि शात्रवान् ।

तमद्य कर्णं राधेयं हन्तासि मधुसूदन ॥ १९
 अद्य कर्णे हते कृष्ण धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
 विद्रवन्तु दिशो मीताः सिंहवस्ता मृगा इव ॥ २०
 अद्य दुर्योधनो राजा पृथिवीमन्ववेक्षताम् ।
 हते कर्णे मया संख्ये सपुत्रे समुहजने ॥ २१
 अद्य कर्णं हतं दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रोऽत्यमर्षणः ।
 जानातु मां रणे कृष्ण प्रवरं सर्वधन्विनाम् ॥ २२

अद्याहमनृणः कृष्ण भविष्यामि धनुर्भृताम् ।
 क्रोधस्य च कुरूणां च शराणां गाण्डिवस्य च ॥ २३
 अद्य दुःखमहं मोक्ष्ये त्रयोदशसमार्जितम् ।
 हत्वा कर्णं रणे कृष्ण शम्बरं भगवानिव ॥ २४
 अद्य कर्णे हते युद्धे सोमकानां महारथाः ।
 कृतं कार्यं च मन्यन्तां मित्रकार्येऽप्यसौ युधि ॥ २५
 न जाने च कथं प्रीतिः शैनेयस्याद्य माधव ।

C. 8. 3794
B. 8. 74. 49
K. 8. 78. 48

आकर्णमुक्तैरिषुभिर्मराराविवर्धनैः ।
 मृमिसोभां करिष्यामि पालिते रथकुञ्जरे ।
 तत्राहवे महत्संख्ये संयते युद्धदुर्मदे । [5]

[(L. 1) K₁ भारतं (for आतरम्). — (L. 2) K₁ नाना-
 विषा युक्ता. K₁ नाशयिष्यामि (for नाश*). — After line 2,
 K₁ ins.:

800* हनिष्ये तस्य सैन्यं तु रथेभाषपदातिमम् ।

— (L. 3) K₁ विशिखैर् (for इषुभिर्). — (L. 4)
 K₁ पतितैः. — (L. 5) T₁ महाधोरे (for महत्संख्ये). T₁
 Bom. ed. सपत्नं (Bom. ed. संपत्नं) युद्धदुर्मदे (for the
 posterior half).]

— *) M हन्तासि (for राधेयं). K₁ T₁ अद्य कर्णमहं धोरं.
 — *) B₁ (both times) हन्तास्य; M समरे. K₁ T₁
 सुदयिष्यामि सायकैः.

20 D₁ T₁ om. 20 (cf. v. l. 14, 18). — *) T₁ कथं
 (for अद्य). — *) K₁ V₁ S (T₁ om.) विद्रवन्ति; B₁
 D₁ व्यद्रवन्तं (for विद्रवन्तु). B₁ (first time) मीताः
 (for मीताः). — *) V₁ B₁ (second time) S (T₁
 om.) सिंहं (G₁ व्याघ्रं) दृष्ट्वा; B₁ (first time) सिंहहस्ता
 (for 'त्रस्ता). T₁ यथा मृगाः (for मृगा इव).

21 D₁ T₁ om. 21 (cf. v. l. 14, 18). — *) B₁
 D₁ D₁ राजस्य; B₁ (first time) वास्य (for राजा).
 — *) K₁ S अन्ववेक्षतां (K₁ 'तु'); V₁ अन्वेक्षतां; D₁
 T₁ S G₁ M₁ अन्वेक्षते; G₁ S नान्ववेक्षते; M₁ S अनपेक्षते.
 B₁ S (both times). 4 D₁ D₁ D₁ S-7 आत्मानं चा (B₁
 D₁ D₁ S 'नमः'; B₁ [first time] 'नं ना)नुसोचतां.
 — *) D₁ कर्णं. K₁ G₁ M संख्ये.

22 D₁ om. 22^{ab} (cf. v. l. 14). — *) D₁ हि
 तं (for हतं). K₁ पश्यन् (for दृष्ट्वा). — *) K₁ V₁
 B₁ (both times) [S] अमर्षणः; D₁ हम् (for स्य*).
 — *) B₁ (both times) नरक्षेष्ट (for रणे कृष्ण).
 — After 22, K₁ V₁ B (B₁ both times) D S ins.:

801* सपुत्रपुत्रौ सामात्यं सभृत्यं च निराशिषम् ।

[T₁ S G M सपुत्रपौत्रः सामात्यः (for the prior half).

T₁ S G₁ S M सभृत्यं (T₁ 'सा')श; T₁ G₁ सपुत्रश्च (for सभृत्यं
 च). V₁ B₁ D₁ D₁ निराशयः; B₁ (first time) निवासिनः;
 T₁ S G M निराशिषः.]

— § K₁ S T₁ ins. after 22: K₁ V₁ B (B₁ both
 times) D ins. after 801* a passage given in App. I
 (No. 24).

On the other hand, T₁ S G M cont. after 801*:

802* पित्र्ये राज्ये निराशश्च धार्तराष्ट्रो जनाधिपः ।

[T₁ G₁ वृद्धो; M₁ विद्धि (for पित्र्ये). T₁ G₁ M₁ धृतराष्ट्रो.
 T₁ G₁ S निराशयः; G₁ नराधिपः (for जना*).]

— After 802*, T₁ S G M ins. a passage given
 in App. I (No. 25).

23 *) G₁ कर्णं (for कृष्ण). — *) T₁ G₁ M धनु-
 र्भृतां; G₁ 'भृताम्' (as in text). — *) K₁ V₁ B
 (except B₁) D₁ D₁ D₁ S-1 कोपस्य (for क्रोधस्य).
 S रथस्य च शराणां च. — *) S धनुषो (for शराणां).
 D₁ गाण्डिवस्य. — After 23, D₁ reads 27^{ad}.

24 *) D₁ त्वद्य (for अद्य). K₁ D₁ D₁ मोक्षे; D₁
 मन्थे. S (except T₁) मोक्ष्याम्यद्य महद्दुः (G₁ M₁ S-4
 'हादुः)खं. — *) B₁ समा हतं (for समाजितम्). — *)
 S रणं. — *) § K₁ शम्बरं.

25 *) D₁ हि ते (for हते). — *) § K₁ S-4 सोप-
 कारं; K₁ सामकानां (for सोम*). — *) D₁ S-4 S कृतकार्यं.
 T₁ कृतकार्यास्तु सामघाः; T₁ G₁ M कृतकार्याः प्रमोद्वन्तां;
 T₁ G₁ S कृतकार्या भविष्यन्ति. — *) G₁ मित्रकार्येऽप्यसौ
 युधि.

26 G₁ reads 26^{ab} twice. — *) B₁ D₁ D₁ सम
 जैव; G₁ (both times) M जानासि (G₁ 'मि') च (for न
 जाने च). K₁ कृतं (for कथं). V₁ प्रीतः; G₁ (both
 times). प्रीतिः. — *) V₁ D₁ शैनेयस्य. S₁ (sup. lin.
 as in text) [अ]स्य (for [अ]द्य). G₁ (first time)
 महात्मनः (for [अ]द्य माधव). — D₁ om. (hapl.)
 26^a-28^b. B₁ reads 26^a-29^b twice. — *) S₁ भविष्यते.

C. 8. 2785
B. 8. 74. 50
K. 8. 78. om.

भविष्यति हते कर्णे मयि चापि जयाधिके ॥ २६

अहं हत्वा रणे कर्णं पुत्रं चास्य महारथम् ।

प्रीतिं दास्यामि भीमस्य यमयोः सात्यकैरपि ॥ २७

घृष्टद्युम्नशिशुखण्डिभ्यां पाञ्चालानां च माधव ।

अद्यानृण्यं गमिष्यामि हत्वा कर्णं महारणे ॥ २८

अद्य पश्यन्तु संग्रामे धनंजयममर्षणम् ।

युध्यन्तं कौरवान्संख्ये पातयन्तं च सूतजम् ।

भवत्सकाशे वक्ष्ये च पुनरेवात्मसंस्तवम् ॥ २९

धनुर्वेदे मत्समो नास्ति लोके

पराक्रमे वा मम कोऽस्ति तुल्यः ।

को वाप्यन्यो मत्समोऽस्ति क्षमायां

तथा क्रोधे सदृशोऽन्यो न मेऽस्ति ॥ ३०

अहं धनुष्मानसुरान्सुरांश्च

सर्वाणि भूतानि च संगतानि ।

स्वाहाहुवीर्याद्गमये पराभवं

मत्पौरुषं विद्धि परः परेभ्यः ॥ ३१

शरार्चिषा गाण्डिवेनाहमेकः

सर्वान्कुरुन्वाहिकांश्चाभिपत्य ।

हिमात्यये कक्षगतो यथाग्नि-

स्तथा दहेयं सगणान्प्रसह्य ॥ ३२

— ^a) B₂ त्वयि (for मयि). B₂ जयाधिके.

27 D₂ om. 27 (cf. v. l. 26). D₁ D_{1.5} om.

27^{ab}. — ^b) D₁ वास्य. K₂ B₂ D_{1.5} महाबलं (for 'रथम्'). T_{1.5} G M पुत्रांश्चास्य बला (G₁ 'य जया')धिकान्; T₂ पुत्रांश्चास्य महाबलान्. — D₂ reads 27^{ab} after 23.

— ^c) M दास्यामि. K₂ प्रीतिं दास्यामि कर्णस्य. — ^d) K₂ सात्यकैरपि; B₁ (both times). 2-3 D (D₂ om.) सात्यकस्य च (D_{4.7} वा) (for 'कैरपि'). B₂ D₂ T₂ तथा (for अपि). T_{1.5} G M सात्यकैर्यमयोःस्यया.

28 D₂ om. 28^{ab} (cf. v. l. 26). — ^a) D₁ D₂ -शिशुखण्डिभ्यां. — ^b) Ś₂ B₁ D₂ पञ्चालानां. — For 28^{ab}, T_{1.5} G M subst.:

803* घृष्टद्युम्नस्य वीरस्य तथैव च शिशुखण्डिनः ।

— ^a) D₁ [अ]नृणं. T₂ करिष्यामि (for गमि'). — ^d) K₂ V₁ B (except B₁) D T_{1.5} G महाहवे (for 'रणे'). — After 28, S ins.:

804* धर्मराजस्य वार्ष्णेय संख्यस्य क्षपयं मियः ।

[G₁ संखिल (for वार्ष्णेय). T₂ संख्यतं; G₁ वार्ष्णेय; G₂ संख्यल. T₂ G_{2.5} च वधं (for क्षपयं). G₂ lacuna for मियः.]

29 ^a) M₂₋₄ पश्यतु. — ^b) Ś₂ अहर्षणं; D₂ T₁ G₂ M₂₋₄ अमर्षणं. — ^c) B₂ युद्धे; D₂ सर्वान् (for संख्ये). S युध्यन्तं कौरवैः सार्व. — ^d) B₂ पातयन्तं; D₁ D_{2.5.4} (before corr.) S (except T₂) घातयन्तं (G₁ 'तु'). — ^e) B_{1.4} [S]य (for च). S (except T₂) भवत्समक्षं वक्ष्यामि. — ^f) Ś₂ K_{1.2.4} B₂₋₄ [आ]त्मसंभवं; B₂ D₂ [आ]त्मनः स्ववं;

D₁ D_{1.5} [अ]यंसंभवं (for [आ]त्मसंस्तवम्). — After 29, S ins.:

805* इत्यप्यग्निप्रवरमद्याहं हन्मि सूतजम् ।

[T₁ संतप्य; G₂ ययमि (for इत्यपि). T₂ [अ]ग्निप्रवराम् (for 'प्रवरम्').]

30 ^a) K₂ सत्समो. S (except T₂) को नु (for नास्ति). — ^b) G₂ om. मम कोऽस्ति तुल्यः. B₂ तुल्योस्ति कोन्यः (for कोऽस्ति तुल्यः). T₂ शौर्येण मे नास्ति तुल्यः कदाचित्. — ^c) T₂ न च (for को वा). K₁ स्वंदो; D₂ ह्यन्यो; T₁ [अ]स्त्वन्यो (for [अ]प्यन्यो). K₂ D_{2-4.7} M₂₋₄ [S]स्ति क्षमावान्; T₂ नास्ति लोके; G₁ [S]प्यस्ति लक्ष्म्यां; G₂ M₁ [S]स्ति क्षमाया. — ^d) D₂ क्रोधः. S (except T₂) समानृणस्य सदृशोस्ति कोन्यः.

31 T₁ G₂ om. 31^{ab}. — ^a) D₁ असुरांश्च देवा; D_{2.4} असुरासुरांश्च (D₂ 'रास्तु'); D₂ T₂ G₁ M ससुरासु (D₂ 'न्सु')रांश्च. — ^b) D₂ संहितानि (for संग'). — ^c) Ś₂ गमय. — ^d) Ś₂ विद्धि; K₂ चाति; D₁ D_{1.5} विधि; G₁ चापि (for विद्धि). K₂ V₁ B D S परं.

32 ^a) K₁ D₁ D₂ शरार्चिषा. D₁ D₄ गांडीवेन. — ^b) K₂ V₁ B D चाभिहत्य (D₁ 'त्वा'); S 'पद्यः (M₂₋₄ 'ज्ञान' (for 'पत्य). — ^c) T₂ महाहवे; G₁ हिमक्षये (for हिमात्यये). Ś K_{1.2.4} D₂ (before corr.) कक्षगतो; G₂ कक्षगतो. — ^d) K₁ तथा दहेहं; T₂ G M स निदहेयं. K₁ D₁ सगणां; T_{1.5} G M सहसा. T₂ G_{1.5} प्रगृह्य (for प्रसह्य).

पाणौ पृषत्का लिखिता ममेते
धनुश्च सन्ध्ये निहितं सवाणम् ।

पादौ च मे सरथौ सध्वजौ च
न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

५३

संजय उवाच ।
तेषामनीकानि बृहद्भुजानि
रणे समृद्धानि समागतानि ।

गर्जन्ति मेरीनिनदोन्मुखानि
मेघैर्यथा मेघगणास्तपान्ते ॥ १
महागजाभ्राकुलमस्ततोयं

C. 8. 3806
B. 8. 75. 2
K. 8. 75. 2

33 V₁ om. 33. — *) D₈ S पाणौ. S₂ K₂ पृषट्का;
K₁ पृषंका; K₂ पृषत्का; D₈ पृषत्कैर; T₁ पृषत्कौ; G₂
पृषकौ (for पृषत्का). G₂ om. लिखिता. D₈ T_{1.2} G₁ M
लिखितौ. K₂ D₂ D₈ ममेमे; B₂ D₈ T₁ G₂ M ममेमौ
(D₈ 'तौ'); D₁ ममे*; T₂ च मे तौ; T₂ G_{1.2} ममेतौ (for
ममेते). — *) K₂ धन्वश्च. K₂ T₁ सर्वे; B_{1.2.4} सख्यं;
B_{2.5} D₂ D_{2-4.6.7} दिव्यं; T₂ संख्ये; G₂ संखे (for सख्ये).
K₂ B D₂ D₂ D₁₋₇ S विततं (M₁ 'तः'); K₂ निहतं;
D₈ निषतं (for निहितं). — *) T₂ G M चेमौ (for च
मे). S₁ K_{1.2} सरथं सध्वजं च; D₈ सध्वजसंदनस्थौ.
— After 33, N (V₁ after 32) T_{1.2} ins.:

806* इत्येवमुक्त्वाच्युतमेकवीरः

क्षिप्रं रिपुक्षितक्षतजोपमाक्षः ।

भीमं मुमुक्षुः समरे प्रयातः ।

कर्णस्य कायाच्च शिरो जिहीर्षुः ।

[(L. 1) B₂ D₂ D_{2-4.7} [अ] जुंनम् (D₂ D_{2.7} 'न') (for
[अ] च्युतम्). S₁ K_{1.2.4} एकवीरः. — (L. 2) S₁ K_{1.2.4} निलं;
B_{1.4} कुण्ठं (for क्षिप्रं). K₂ B_{1.2} D₂ D₂ रिपुक्षः; K₂
रिपुक्षे; V₁ रिपुं क्षिपन्; B₂ T_{1.2} रिपोः स; D₈ lacuna (for
रिपुक्षिप). S₁ K_{1.2.4} क्षतजोपमाक्षः (K₁ 'तांगः'); D₈ क्षित-
जोपमाख्यः; T₁ क्षतजोपमोक्षः; T₂ 'पमेक्षणः (for 'पमाक्षः).
— (L. 3) S₂ (sup. lin.) मुमुषुः; K₂ मुमुषोः (for मुमुक्षुः).
S₁ K_{1.2.4} V₁ B_{1.2.4} D₂ D_{1.2.3} समरात् (for समरे).
T_{1.2} भीमं रणान्नो (T₂ 'जे मो) चयितुं प्रयातः. — (L. 4)
D₂ कायात्स (for कायाच्च). D₈ शिर उज्जिहीर्षुः.]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S
K_{1.2.4} द्वितीये (S₂ K₁ 'य') युद्धदिवसे. — Adhy. name:
M₁ अर्जुनवाक्यं. — Adhy. no. (figures, words or both):
S₁ 90; S₂ 54; B₁ 74; B₂ 73; B₂ 76; D₂ D₂ 85;
D₁ 67; D₄ 55; D₈ 74; T_{1.2} G 84; T₂ 81; M 83.

53

This adhy. is om. in T₁.

1 Before 1, N T₂ ins.:

807* धृतराष्ट्र उवाच ।

महाभये पाण्डवसंज्ञयानां

महाभये सामकानामगाधे ।

धनंजये तात रणाय याते

बभूव तद्युद्धमयो नु कीदृक् ।

[(L. 1) K₂ D₂ D₂ समागमे; V₁ B_{1-2.5} D_{2.6}
महाभवे; T₂ तथा हृते (for महाभये). — (L. 2)
D₁ अघेये (sic) (for अगाधे). B_{2.2.5} D_{2.5} T₂
तथावशिष्टस्य बलस्य मयं. — D₂ reads from line 3 up
to st. 3 after line 4 of 809*. — (L. 3) D₈ चापि
(for तात). — (L. 4) K₂ B₁ D₂ D₂ D_{2.7} कर्णेन (for
बभूव). D₈ ततोभवद् (for बभूव तद्). B_{1.2.5} D₂ D_{2-4.7}
अथोय; D₈ अतो नु; T₂ अतीव (for अथो नु). K₂ T₂ कीदृशं.]
— *) S₂ अनेकानि. B₁ T₂ G M महाध्वजानि; D₈
महारथानां; D₈ (before corr.) बृहद्भुजानि (for 'ध्वजानि).
— *) G₁ सुसंगतानि (for समा). — *) S₂ K_{2.4} गर्जन्ति
मेरीनिनदोन्मुखानि (K₂ 'मु') खानि; D₈ मेरीनिनादान्मुखं निनादं.
— *) K_{2.4} V₁ B D₂ D₂ D_{1-2.7.8} नादैर (for
मेघैर). B₂ मेघगतोयमत्ताः (for 'गणास्तपान्ते'). D₈
मेघा यथा प्रास्तगणास्तपान्ते. — For 1st, S (T₁ om.)
subst.:

808* मेरीनिनादैर्मुखराण्यगर्जन्

मेघा यथा प्रावृषि मारुतास्ताः ।

[(L. 1) T₂ M मेरीनिनादोन्मुखराणि (T₂ 'नि'). T₂
जघ्नुः; G₁ गर्जन् (for [अ] गर्जन्). — (L. 2) T₂ G_{1.2} इव
(for यथा). T₂ तोयपूर्णाः; T₂ G₂ संगतास्ताः; G₂ मास्तास्ताः.]

2 For sequence in D₂, cf. v. 1. 1. — *) S₁

C. 2. 2006
B. 2. 75. 3
K. 2. 79. 3

वादित्रनेमीतलशब्दवच्च ।
हिरण्यचित्रायुधवैद्युतं च
महारथैरावृतशब्दवच्च ॥ २
तद्भीमवेगं रुधिरौघवाहि
खड्गाकुलं क्षत्रियजीववाहि ।
अनार्तवं क्रूरमनिष्टवर्ष
बभूव तत्संहारणं प्रजानाम् ॥ ३

रथान्ससूतान्सहयान्गजांश्च
सर्वानरीन्मृत्युवशं शरौघैः ।
निन्ये हयांश्चैव तथा ससादी-
न्पदातिसंघांश्च तथैव पार्थः ॥ ४
कृपः शिखण्डी च रणे समेतौ
दुर्योधनं सात्यकिरभ्यगच्छत ।
श्रुतश्चवा द्रोणसुतेन सार्धं

K1.3 महागजाभ (K1 'म्य') ** मस्तोयं; S1 'अस्तुतशोणितोदं';
K2 'आकुलमस्तोयं'; K4 'आकुलमस्तुतोया (sio); Da1
D1.3 'आकुलमस्तोयं'; D2 महाजलाभ्याकुलमस्तोयं; T1 G
M गजाकुलं चाकुलमस्तोयैः (G1 'वाग्द'; M1 'वेगं'). — 3)
K2 वादित्रनेमीतलशब्दवादि; T2 वाद्यप्रनेमीतलशब्दवच्च; G2
'नेमितभूः शब्दवच्च (sio). — 4) K2 चर्माणि चित्रायुधविद्युतं
V1 B D (except D2) हिरण्यचित्रायुधविद्युतं च (V1
'वर्मचित्रं'; D2 'वर्मचित्रं'); T2.3 G M 'वर्मो (M1 'र्णो) युधचर्म-
चित्रं (T2 'विद्युतं च'; G2 M2.4 'वर्मचित्रं'). — 5) D2
महारथौघस्त्वित्; T2 G M महारथा (G1 'वा) रावित् (for
महारथैरावृत-). K2 संवृत-; D2 आवितं (for आवृत-).
K2 V1 B Da1 Dn1 D1.2-7 T2 शरा (V1 शिरा) सिनाराच-
(Da1 D2 'व) महास्वचरं.

3 For sequence in D2, cf. v. l. 1. — 4) D1 ते;
M2.4 तं (for तद्). G1 भीमवेगो. Dn1 D2 रुधिरौघवाहि;
T2 G M 'रावुचरं'. — 5) T2 G2.3 समाकुलं; G1 बला';
M बला' (for खडा'). K2 V1 B D (except D2)
क्षत्रियजीववा (D2 'पा) ति; T2 'वीरपाती; M1 'वीजवाती;
M2-4 'वीजवाहि (for 'जीववाहि). — 6) K2 अनार्तवं;
K2 V1 D2 अ (K2 आ) नर्तनं; Da1 D2 अनार्तकं; D2
अस्मार्तवं; T2 अनारतं (for 'तवं). K1 D2 T2 अनिष्ट (K1
'हि) वर्ष; T2 G अनिष्टवेवं (G2 'ष्टा) (for 'वर्ष). — 7)
T2 संहारकरं; T2 G2 संघर्षकरं; G1 संरंभकरं; M
सहस्रकरं (for तत्संहारणं). G1 जनानां (for प्रजानाम्).
— After 3, K4 V1 B D (except D2) T2 ins.:

809* एकं रथं संपरिवार्यं मृत्युं

नयन्त्यनेके च रथाः समेताः ।

एकस्यैकं रथिनं रथाभ्यां-

सथा रथस्यापि रथाननेकान् ।

रथं ससृतं सहयं च कंचि-

कश्चिद्रथी मृत्युवशं निनाय ।

निनाय चाप्येकगजेन कश्चि-

द्रथान्बहून्मृत्युवशे तथान्वाह ।

[5]

[T2 om. lines 1-2. — (L. 2) V1 [अ]नेकाश्च.
— (L. 3) D1.3.7 तथैनं. B1 रथिनां; Dn1 रथिने. B1 D2
रथाभ्याम्; B2 नराभ्यं; B2-s Dn1 D2.4.7 रथाभ्यम्; Da1
D1.5 रथाभ्यं; T2 रथाश्च. K2 एकस्तथैनां रथिनां रथाभ्यम्;
— (L. 4) V1 परस्यापि; Da1 D1.5 रथस्यापि; T2 रथांश्चापि
(for रथ'). T2 गवान् (for रथान्). — After line 4,
D2 reads from line 3 of 807* up to st. 3. — B2
reads lines 5-8 twice. — (L. 5) K2 रथः; B1.5 तथा
(for रथं). D1 स (for च). V1 B1 D2 किञ्चित्; B2.5
Da1 D1.5.6 T2 कश्चित्. — (L. 6) V1 रथे रथे; Da1
D1.3 रथे रथे; D2 कियद्रथी; T2 त्वरणे (for कश्चिद्रथी).
— D2 om. lines 7-8. — (L. 7) T2 तथैव चान्येन रथेन
कश्चित्. — (L. 8) T2 तथा नयन् (for रथान्वाहन्). K4
B1 T2 मृत्युवशं (for 'वशे). B2 तथान्वान्; Da1 D1.5 T2
रथान्वाह; D2 तथा नृपान्.]

4 D2 om. 4. — 6) K2 सूतांश्च (for ससूतान्).
B2 सनराह; S (T1 om.) सगणान् (for सहयान्). S2
गवाभ्यं; T2 च्वजांश्च; T2 G2.3 सहाभ्याम्; G1 M नराभ्याम्
(for गजांश्च). — 7) V1 मृत्युवशे. B1.4 शरौघः (B4
'घान्). T2 हयान्ससादीन्सपदातिसंघान्. — 8) S2 K4
तथैव सादीन्; B2 ससादिनश्च (for तथा ससादीन्).
— For 4th, S (T1 om.) subst.:

810* निनाय पार्थो बलगर्विताक्षो

यथान्तकः सर्वहरो महौजाः ।

[(L. 1) T2 [S]पि युषां वरिष्ठः (for बलगर्विताक्षो). — (L. 2)
M1 [S]मितीजाः (for महौजाः). T2 सर्वानरीन्मृत्युवशं शराभैः
(cf. 4th).]

5 6) D2 कृपं शिखण्डी. B2 D2 समेतौ. — 7) D2
T2 G M1.8 दुर्योधनः सात्यकिम् (G1 'रु). V1 B (except
B1) Dn1 D2.4.7 अभ्यगच्छत्; M1 अभ्यगच्छन् (for
'गच्छत्). — 8) Dn1 D2 श्रुतस्तथा; D2 श्रुतायुधो; G2
श्रुतमवें; M1 (sup. lin.) शत्रुभवा (for श्रुत'). V1 Dn1
D2-4.7 T2 G2 द्रोणपुत्रेण; D2 T2 द्रौणिमियाय (for द्रोणसु-

युधामन्युश्चित्रसेनेन चापि ॥ ५
 कर्णस्य पुत्रस्तु रथी सुषेणं
 समागतः सृज्यांश्चोत्तमौजाः ।
 गान्धारराजं सहदेवः क्षुधार्तो
 महर्षमं सिंह इवाभ्यधावत् ॥ ६
 शतानीको नाकुलिः कर्णपुत्रं
 युवा युवानं वृषसेनं शरौघैः ।
 समार्दयत्कर्णसुतश्च वीरः
 पाञ्चालेयं शरवर्षैरनेकैः ॥ ७
 रथर्षभः कृतवर्माणमाच्छ-
 न्माद्रीपुत्रो नकुलश्चित्रयोधी ।
 पाञ्चालानामधिपो याज्ञसेनिः

सेनापतिं कर्णमाच्छत्सैन्यम् ॥ ८
 दुःशासनो भारत भारती च
 संशप्तकानां पृतना समृद्धा ।
 भीमं रणे शस्त्रभृतां वरिष्ठं
 तदा समाच्छत्तमसद्यवेगम् ॥ ९
 कर्णात्मजं तत्र जघान शूर-
 स्तथाच्छिनचोत्तमौजाः प्रसह्य ।
 तस्योत्तमाङ्गं निपपात भूमौ
 निनादयद्गं निनदेन खं च ॥ १०
 सुषेणशीर्षं पतितं पृथिव्यां
 विलोक्य कर्णोऽथ तदार्तरूपः ।
 क्रोधाद्भयांस्तस्य रथं ध्वजं च

C. 8. 3817
B. 8. 73. 14
K. 8. 78. 14

सेन). Ds Ts वीरो; Gs पार्थः (for सार्थ). — Ts G M om. 5^a. — ^a) Dn1 Ds Ts सार्थः; Ds चापि (for चापि).

6 ^a) Ks कर्णस्तु. Ks.4 V1 Bz.5 D Ts G1.3 Ms-4 पुत्रं तु. Ss रथे; V1 तथा; Ds Ts रणे; Ds (by corr.) रथं (for रथी). Ts Gs सुषेणः. — ^b) Ks समागतः; Ks B1.2 Dn1 Ds.5.7 Ts गतं; Gs M1 गताः (for गतः). Ks.4 V1 B Dn1 Ds-4.5-8 G1 Ms-4 सज्यश्च; Ds1 D1.5 Gs M1 याश्च; Ts.3 Gs यं. Ts उत्तमौजसं (for चोत्तमौजाः). — ^c) Ds कुञ्जो; S (Ts om.) [S]क्षुधार्तं (for क्षुधार्तो). — ^d) Ds व्याघ्र (for सिंह). M1 इह (for इव). Ds [म]भ्यधावत्; Ds गच्छत्.

7 ^b) Bs Dn1 Ds.5-8 युयुधानं (Bs Ds नो); Ds इत्वा युवानं; Ts युधां पतिं (for युवा युवानं). Ss Ds Ts G1.3 वृषसेनः. Ss शरौघः. — ^c) Ss Ds समार्दयत् (Ds पं)यत्; Ss समर्दयः; Ks V1 B Dn1 Ds-4.5-8 Ts G1.3 समर्दयत्; Ts Gs M इयत् (Ms न्) (for दयत्). Ks Ts Ms-4 कर्णपुत्रं (Ks त्रान्); Ks सुतं; V1 B Dn1 Ds-4.5-8 Ts G M1 पुत्रश्च (for सुतश्च). Ks V1 B D S (Ts om.) श्च (Ts वी)रः (for वीरः). — ^d) Ks पाञ्चालेयः; Ds1 D1.5 पञ्चालेयः; Ts G M1 संछादयत्; Ms-4 संचालयत्. Ss नरेकैः; Ks अनैकैः.

8 ^a) Ds रथर्वभं. — ^b) Bs.4.5 Dn1 Ds.4.7 Ts पञ्चालानाम्. Ks.4 Ts Gs याज्ञसेनः (for सेनिः). — ^c) K1.5 V1 B D1-5.7.8 Ts G M सेनापतिः; Ks पत्नं. M1 जायात्; Ms अच्छत्. Ds G1 शरौघैः (for ससैन्यम्).

9 ^a) Ds भारती च; Ts तीर्थं; Ts Gs तं तु; Gs तांतः; M तैस्तु (for ती च). — Ts.3 G M om. 9^b.

— ^b) Some MSS. संसप्तकानां. Dn1 पृतनाः. Dn1 Ds समृद्धाः; D1.5 ज्ञां. — ^c) Ds शस्त्रभृतां (for शस्त्र). — ^d) Ks भीमो; V1 Ds1 D1.5 मार्गः; B1-4 Dn1 Ds.4.7 भीमं; Bs मार्गः; Ds.5 सर्वैः; Ds भागो (for तदा). Ks Ds1 D1.5.8 महान (Ks Ds ना)र्द्धः; Ks समार्द्धस्त्वम्; Bs च्छेत्तुम्; Ds रुद्रपुरः; Ds नच्छुर् (for च्छेत्तुम्). — For 9^a, Ts.3 G M subst.:

811* व्याचाननः क्रूर इवान्तकामः

समासद्वारात् भीमसेनम् ।

[(L. 1) Ts व्याचाननं क्रूरमिवांतकं तं. — (L. 2) Ts Gs समासद्वः; Gs दयत्. G1 M1 भारतं. Ts भीमवेगं; M1 वृषमौजाः; Ms-4 भीमसेनः.]

10 ^a) Ds1 Dn1 D1.5.7 वीरश्च; M1 शूरं. — ^b) K1.4 Ds तथाच्छिन्नश्च; Bs भिनत्; Ts तनुच्छिदात्; Ts G1.3 M तनुच्छिदः (G1 Ms-4 दा); Gs तनुस्त्वजश्च (for तथाच्छिनच्). Bs Ts G1.3 M सो (Bs को)त्तमौजाः; Ts उत्तमौजाः (for चोत्त). Bs-5 मल्लकुत्तमौजाः (for चोत्तमौजाः प्रसह्य). — ^c) M1 तथा (for तस्य). G1 तस्माद्भयात्सोपि पपात भूमौ. — ^d) Ss Ks.4 V1 Bs Ds.4.5.7 Ts G1.3 Ms-4 निनादयत्; Bs विनादयत्. Bs.3.5 Ds.5 खं; Gs खां (for गां). Bs.2.5 Ds.6 वि (Bs प्र)दिशो दिशश्च; Ds1 D1.5 निनदे रथं च (for देन खं च).

11 ^a) Ts G1.3 सुतस्य शीर्षं; G1 सुवृत्तस्य शीर्षं; M1.3 सु (M1 पु)रूपशीर्षं. — ^b) Ts तु (for स्य). — ^c) Bs अयेतस्य (sic); M1 हयं तस्य. Ks ध्वजं रथं (by transp.); Dn1 Ds Ms-4 रथध्वजं. — ^d) Ss न्यकृतं; Ks विकृतः; B (except Bs) Ds1 Dn1 Ds.4.7 Ts G अर्द्धः; Ds M1

C. 8. 2617
B. 8. 75. 14
K. 8. 75. 14

बाणैः सुघोरैर्निशितैर्न्यकुन्तत् ॥ ११
स तूत्तमौजा निशितैः पृषत्कै-
र्विन्याध खड्गेन च भास्वरेण ।
पार्ष्णि हयांश्चैव कृपस्य हत्वा
शिशुण्डिबाहं स ततोऽभ्यरोहत् ॥ १२
कृपं तु दृष्ट्वा विरथं रथस्थो
नैच्छच्छरैस्ताडयितुं शिशुण्डी ।

तं द्रौणिरावार्य रथं कृपं स्म
समुज्जहे पङ्कगतां यथा गाम् ॥ १३
हिरण्यवर्मा निशितैः पृषत्कै-
स्तवात्मजानामनिलात्मजो वै ।
अतापयत्सैन्यमतीव भीमः
काले शुचौ मध्यगतो यथार्कः ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

निर्कुं; Ds चकृत; M₁ न्यकुन्तत्.

12 *) Ks Bs Ds चोत्तमौजा; Da1 G1 उत्तमौजा. Ds निशितान्. Ss Ks पृषटैर्; K₁ पृषकैर्; Ds पृषत्कैर्; Da.5 पृषकैर्; Ds 'कान् (for 'कैर्). — *) B Ds Ts G M विन्येन; Ts विद्वः स (for विन्याध). Bs Ds भास्वरेण; Bs Ts G₁ M सु(Bs नि)स्वनेन; Ds भास्वरेण; Ds निकृत्त वीरः (for भास्वरेण). — *) S K₁.2 प्राष्टि; Ks पार्ष्णि; M₁ पार्ष्णी; M₂-4 क्रोधात् (for पार्ष्णि). Dn1 Ds.4 Ts G₂.3 पार्ष्णिप्रहांश्चैव; G₁ स पार्ष्णिबाहं तु (for पार्ष्णि हयांश्चैव). Bs तस्य; Ts चापि (for चैव). — *) M₁ शिशुण्डिबाहं. Bs Ts त्वरितो; Ds स तदा; Ds Ts G₁.3 च ततो; G₂ M₁ स्म ततो; M₂-4 स्मरतो (for स ततो). Ks B₁-4 Dn1 Ds-s.1.3 S (T₁ om.); [S]ध्य(M₁ 'प्य)रोहत्; Bs [S]भ्यगच्छत्; Ds करोह (for सभ्यरोहत्). — After 12, Ts ins.:

812* पाञ्चालराजस्य सुतस्वरस्वी

चक्रे शिशुण्डी विरथं कृपं वै ।

13 *) Bs Ds.3 च; Gs M₂-4 lacuna (for तु). Ts G₁.3 M₁ कृपं दृष्ट्वा विरथं तं रथस्थो (M₁ 'स्थो). — *) Gs नेच्छत्; M₁ नैषत्. Ts G M ता(Gs स्था)पयितुं (for ताड). — *) Ks B₁.3 Da1 D₁.4.7 आचार्य (for आचार्य). Ks V₁ B Dn1 Ds-4.6-8 रथं कृपस्य; Da1 D₁.3

वरं कृपं च; Ts G₁ M कृपं रथस्थः (M₁ 'स्थं); Ts G₂.3 कृपं रथं स्वं (for रथं कृपं स्म). — *) Ds समुद्धरत्; Ts 'जहे; G₁ 'जहौ (for 'जहे). Ks समुत्सृजेदङ्कगतां यथा गाः; Ks Bs.5 Da1 D₁.5 समुज्जहे पङ्कगतां (D₁ 'तां) यथा गजं.

14 *) Ds Ts हिरण्यवर्मा (Ts 'र्मान्) (for 'वर्मा). Ts.3 Gs विकिरञ्जितेपूर; G₁.3 विकिरञ्जित(Gs 'कृतं श)रौघान्; M [ज]पि महाशितेपूर (M₁ 'पूः) (for निशितैः पृषत्कैर्). S Ks पृषटैर्; K₁ पृषकैर् (sic); Ks पृषत्कैर्; Ds पृषत्कैर्. — *) Bs.3 Ds [S]सौ; Ts [S]थ (for चै). Ts G M समाकर्तृदमीन्पवनान्मज्जोय. — *) Ks D₁.3.3 अपातयत्; Ks आताप; Bs अताड; Bs अवार; Ts.3 G अघ(Ts 'ह-; Gs 'घ)र्षं; M₁ अमर्षयन्; M₂-4 ववर्ष तत् (for अतापयत्). Ks अभीत (for अतीव). Ds सर्व (for भीमः). — *) Ds Ts G M शुचौ स्थितो (Gs 'ते; M₁ 'तौ) (for काले शुचौ).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S K₁.2.4 द्वितीये(Ss Ks 'य)युद्धदिवसे. — Adhy. name: Ts द्वंद्वयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ss 56; B₁ Ds 75; Bs 65; B₂ 78; Bs 77; Da1 95; D₁ 68; D₂ 56; Ts 82; Ts G 85; M 84.

५४

संजय उवाच ।

अथ त्विदानीं तुमुले विमर्दे

द्विषद्भिरेको बहुभिः समावृतः ।

महाभये सारथिमित्युवाच

मीमक्षं वारयन्धारतराष्ट्रीम् ।

त्वं सारथे याहि जवेन वाहै-

न्याम्येतान्धारतराष्ट्रान्यमाय ॥ १

संचोदितो मीमसेनेन चैवं

स सारथिः पुत्रबलं त्वदीयम् ।

प्रायात्ततः सारथिरुग्रवेगो

यतो मीमस्तद्वलं गन्तुमैच्छत् ॥ २

ततोऽपरे नागरथाश्चपत्तिभिः

प्रत्युद्युः कुरवस्तं समन्तात् ।

मीमस्य बाहाउग्रमुदारवेगं

समन्ततो बाणगणैर्निजघ्नुः ॥ ३

ततः शरानापततो महात्मा

चिच्छेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।

ते वै निपेतुस्तपनीयपुङ्खा

द्विधा त्रिधा मीमशरैर्निकृत्ताः ॥ ४

ततो राजन्नागरथाश्चयूनां

मीमाहतानां तव राजमध्ये ।

घोरो निनादः प्रबभौ नरेन्द्र

वज्राहतानामिव पर्वतानाम् ॥ ५

ते वध्यमानाश्च नरेन्द्रमुख्या

निर्मिन्ना वै मीमसेनप्रवेकैः ।

मीमं समन्तात्समरेऽध्यरोह-

C. 8. 3827
B. 8. 78. 7
K. 8. 80. 6

54

1 " T₁ कथं; M₂₋₄ अथो (for अथ). M₂₋₄ तदानीं (for त्वि). K₈ D₈ तुमले. — " T₁ समयैः; T_{1.8} G_{1.8} निरुद्धः; G₂ M प्ररुद्धः (for समावृतः). — " K₄ B_{1.4.8} D₂₁ D_{2-4.7} T₈ G_{2.8} महारणे; V₁ B₂ D₂₁ D_{1.4} T_{1.8} हवे; G₁ रथे (for मये). M₂₋₄ प्रत्युवाच (for इत्यु). — " K₈ V₁ B D Co वाहय; T G₈ धारयन् (T₁ य); G_{1.8} M दारयन् (M₁ य) (for वार). D₈ T₁ M₁ धारतराष्ट्रं. — " S वाहिनीं (for वाहैर). — " S नियम्यतां (T₁ नमायतां; T₂ नियम्येतां) धारतराष्ट्रीं यमाय.

2 " D₂₁ D_{2.8} संनोदितो; S (except T₁) स चो (for संचो). D₂₁ D₈ चैव; S राजन् (for चैवं). — " D₈ सारथि. T₁ तवात्मजानां बलनाशहेतुः; T_{2.8} G M तवात्म (M₁ ह)जानां हि (T₂ तु) बलस्य हेतोः. — " K₈ V₁ B_{1.8-8} D सत्वरम् (for सारथि). K₁ प्रायात्तु तस्मारथिरुग्रवेगो (sic); B₂ ततस्त्वय पुत्रोऽग्रवेगो. — " V₁ D₈ यतो (for यतो). B₈ हंतुम्; B₈ D₈ तर्तुम् (for गन्तुम्). D₂₁ D_{1.8} इच्छेत् (for ऐच्छत्). S यतो यतो मीमसेनोभ्यगजत् (T₁ नोभ्यगजयत्; T₂ नम्यैच्छत्; T₈ G_{1.8} नस्त्वगजत्; G₂ नस्त्वगच्छत्; M₁ नस्य गजन्).

3 " S ततः परे (for ततोऽपरे). G₁ (sup. lin. as in text) नागरथाश्चपत्तिभिः. — " K₈ V₁ B D T₂ transp. कुरवस् and तं. K₈ D₈ T₂ समेताः (for सम-

न्तात्). T_{1.8} G M प्रत्युद्युः (T₁ यद्युलं) कुरवो मीमसेनं. — " B₈ D₈ ते मीम- (for मीमस्य). D_{2.7} बाहाग्रम्; Co बाहोऽग्रं (sic). S वृकोदरं तम (T₈ G_{1.8} 'नै') मुदारवेगं (T₂ 'दग्रवेगाः; T₈ G_{1.8} 'दारवेगाः). — " D₈ बाणक्षतैर (for 'गणैर'). D₈ निजघ्नुः; T_{1.8} G_{2.8} M₂ अविध्यन्; T₂ G₁ M₁₋₈ अविध्यत् (for निजघ्नुः).

4 " G₁ (sup. lin. as in text) महाशरैः (for महात्मा). — " B₈ कल्पैः (for पुङ्खैः). T_{1.8} G M शरैर्विचिच्छेद (G₁ [inf. lin.] विचिच्छिदे चैष) सुवर्णपुङ्खैः. — " S तेषां (T₂ ते वै) निपेतुः क्षतघा (G₁ 'शः') शरौघाः. — " K₁ om. (hapl.) from शरै up to मीम (in 6th). K₈ निकृताः (for निरुक्ताः).

5 K₁ om. 5 (of. v. l. 4). — " S ततो (T₂ तेषां) गजस्यंदनवाजिनां नृ (T_{1.8} M₂₋₄ 'जिन्')जां. — " S₂ D₂₁ D_{2.8.7} वर- (for तव). B_{2.8.8} D₈ T₂ M₂₋₄ पततामजिमध्ये; D₈ तव राजन्यमुख्यं; T_{1.8} G₂ M₂ महतामजिमध्ये; G₁ परमाजि; G₂ महमाजि (for तव राज). — " B₂ सुरभौ; B₂ प्रबभूव; D₈ बभूव; S समभूत् (for प्रबभौ). D₈ राजन् (for नरेन्द्र).

6 K₁ om. up to मीम (in 6th) (of. v. l. 4). — " B₈ नरेन्द्रपुत्रा (for 'मुख्या'). — " K₈ V₁ B_{1.8-8} D₂₁ D_{1.8-8.7} निर्मिन्नां मीमशरप्रवेकैः (V₁ 'नै'); B₂ निर्मिन्नामैश्च शरैः प्रवेक्षितैः; D₈ निर्मिन्नालैः

C. 2. 3627
B. 2. 76. 7
K. 2. 80. 6

न्वृक्षं शकुन्ता इव पुष्पहेतोः ॥ ६
ततोऽभिपातं तव सैन्यमध्ये
प्रादुश्चक्रे वेगमिवात्तवेगः ।
यथान्तकाले क्षपयन्दिधक्षु-
र्भूतान्तकृत्काल इवात्तदण्डः ॥ ७
तस्यातिवेगस्य रणेऽतिवेगं
नाशक्रुवन्धारयितुं त्वदीयाः ।
ध्यात्ताननस्यापततो यथैव
कालस्य काले हरतः प्रजा वै ॥ ८

भीमशरवेगैः; Ds निर्मिद्यमानाश्च शितैः पृषक्तैः; Ds
मित्राश्च वै भीमशरमवेकैः; S निर्विध्य(T1 'मिष')मानाश्च
हि भीमबाणैः. — °) K1.3 V1 B D [S]म्य(Ks म्य-; Ds
[S]स्/रोहन्; T1.3 G1.3 M [S]मिजग्मुर्; Ts lacuna;
Co स्यरोहन् (as in text). G1 सर्वे च भीमं समरेमिजग्मुर्.
— °) B1 वृक्षान्. B2.3 जातपक्षाः (for पुष्पहेतोः).

7 °) K1.3 [S]मियातं; V1 B1.4.5 Dn1 D1.3.4.7
'याते (D1 'तो'); B2.3 'जाते; Ds1 Ds 'घाते; D2 नियाते;
Ds [S]मियातं; Ds 'तापं (for 'पातं). S1 Ds सैन्ये
मध्ये; B Ds1 Dn1 D1.3-4.7 सैन्ये स भीमः; Ds सैन्ययुक्तं
(for 'मध्ये). S ततो भीमस्तव सैन्यप्रवाहे (T1.3 'स्य
मध्ये; M1 'साहं; M2-4 'प्रवाहं). — °) S K1.3.4 इवात्त-
वेगः; Ks एवाति; V1 B1-4 Ds1 Dn1 D1-3.7 M अनंतं;
B2 Ds Ts अनुत्तमौजाः; Ds एवात्तवेगः; T1.3 G2.3
असह्यं; G1 असह्यरूपः (for इवात्तवेगः). — °) B2 च
जगन् (sic); B2 क्षमयन्; Ds क्षिपयन्. Ds दिधक्षुर;
Ds दिधक्षन् (for 'क्षुर). Ds यथांतकाले लोकमिमं दिधि-
क्षुर; Ds 'के जगदेकमृतं. — °) Ds लोकांत (for
भूतान्त). Ks इवासुदाताः (sic) (for इवात्तदण्डः). S
भूतांतकृत्सर्वमृत (Ts G2 'कृत्सर्व')क्षयाय.

8 °) Dn1 तस्यातिवेगस्य; D1.7 तथा(D1 'स्या')भि
(for तस्याति). V1 B2 Dn1 D1.3 वारयितुं (for धार).
S वेगं हि तस्याप्रतिम(Ts G3 'प्रतिमं; G2 'प्रमेय)प्रमावं न
शेकुरावारयितुं त्वदीयाः. — °) T1.3 G1.3 M1.2.4 [आ]द-
दतो; T2 'दहतो; G2 'दयतो; M2 'ददते (for 'पततो).
— °) Ds कालश्च (for 'स्य). Ds रहतः (by meta-
thesis) (for हरतः). T1 G2 M विजिघृक्षया हि (G2 च);
Ts G1.3 विजिघृक्षतः प्रजाः (for हरतः प्रजा वै).

9 V1 reads 9^{ab} on marg. (sec. m.). — °) Ts
रावकानां (for भारतानां). — °) S2 K1.3.5 प्रमुह्यमानं;
Ks V1 Dn1 Ds प्रसह्यं; T1.3 G M तद्व्ययं; T1

ततो बलं भारत भारतानां
प्रदह्यमानं समरे महात्मन् ।
भीतं दिशोऽकीर्यत भीमनुजं
महानिलेनाभ्रगणो यथैव ॥ ९
ततो धीमान्सारथिमब्रवीद्वली
स भीमसेनः पुनरेव हृष्टः ।
सुताभिजानीहि परान्स्वकान्वा
रथान्ध्वजांश्चापततः समेतान् ।
पुण्यबह्वं नाभिजानामि किञ्चि-

विद्राव्य (for प्रदह्य). B2 समरं. S1 K1.3 B1.3.4
Dn1 D1.3 महात्मा; Ks Ds Ts महात्मनां; V1 Dn1
D2-4 T1.3 G2 M1 'स्मना; B2 विमूढं; Ds विमूढं (for
महात्मन्). — °) B1 भीतो; Ds G1 भीमं (for
भीतं). Ts G2 [S]दीर्यत (for 'स्की'). B1 भीममर्थः;
T1 'नुत्तं (for 'नुत्तं). B2 Ds Ts भीतं दिशो विद्रवते (Ds
व्यद्रवत) स की(Ts क)र्ण. — °) Ds महानिले; G2
'बलेन (for 'निलेन). V1 B2 Dn1 Dn1 D1.3 [अ]भ्रगणा;
B1 [अ]भ्रा*णां; B2.3 Ds Ts [अ]भ्रवृद्धं; B4 'गणं; Ds
वाभ्रगणो; T1.3 G M1 [अ]भ्रघनं; M2-4 'वनं (for
'गणो). — After 9, S ins.:

813* तद्विप्रकीर्णं त्वय भारतं बलं
पुनश्च भीमं परिवारयद्गणे ।

[T1.3 G2 तव (for त्वय).]

10 °) B2 Ds भीमः (for धीमान्). B2 Ds.3 वचः
(for बली). S भीमोब्रवीत्सारथिमय (T1 M1 'म्य-; Ts G2
'त्र) याहि. — °) B2 Ds स सर्वमावृत्य पुनः प्रहृष्टः;
T1 हृष्टेषु सर्वेष्वहमस्म्यशोकः; Ts G1 हृष्टेष्वेषु भवितास्म्यशोकः;
Ts G2.3 M हृष्टेष्वेषु भवितास्म्यशोकः.
— After 10^{ab}, S ins.:

814* त्वर त्वर ह्यय विशोक शीघ्र-
मेतान्ध्वजाग्रोश्च रथांश्च पश्य ।

[(L. 1) T2.3 G1.3 ह्यय; M2-4 त्वय (for ह्यय).
— (L. 2) Ts G2 पतद् (for पतान्). Ts ध्वजाग्रोश्च; Ts
G1.3 ध्वजांश्च; M ध्वजाग्रोस्तु. T2.3 G1.3 हयांश्च; M रथांस्तु
(for 'श्च).]

— °) S2 सुतोभिजानीहि; Ts G1 सुतात्र जा; Ts G2
सुतात्र जानामि. Ks V1 B1-4 D (except Ds.3) transp.
परान् and स्वकान्. B2 नरान् (for परान्). Ts शकान्;
G2 सकामान् (for स्वकान्). G2 सुताभिजानामि पराग्रथान्स्व-

न्मा सैन्यं खं छादयिष्ये पृषत्कैः ॥ १०
अरीन्विशोकाभिनिरीक्ष्य सर्वतो
मनस्तु चिन्ता प्रदुनोति मे मृशम् ।
राजातुरो नागमद्यत्किरीटी
बहूनि दुःखान्यभिजातोऽसि स्रत ॥ ११
एतदुःखं सारथे धर्मराजो
यन्मां हित्वा यातवाञ्छाश्रुमध्ये ।
नैनं जीवन्नापि जानाम्यजीव-

न्वीमत्सुं वा तन्ममाद्यातिदुःखम् ॥ १२
सोऽहं द्विषत्सैन्यमुदग्रकल्पं
विनाशयिष्ये परमप्रतीतः ।
एताचिहत्याजिमध्ये समेता-
न्नीतो भविष्यामि सह त्वयाद्य ॥ १३
सर्वास्तूणीरान्मार्गणान्वान्ववेक्ष्य
किं शिष्टं स्यात्सायकानां रथे मे ।
का वा जातिः किं प्रमाणं च तेषां

C. 2. 2025
B. 2. 76. 15
K. 2. 80. 15

कान्. — *) Ks रथजानापततः; V1 Ds T2.8
G1.8 Ms रथान्ध्वजाना; Ds ध्वजान्ध्वजाना; T1 G2
ध्वजान्ध्वजाना; M2-1 नरान्ध्वजाना (for रथान्ध्वजाना).
T2 समंतात्. — *) S2 युध्यन्नाहं; V1 B1-8 Dn1 D2-8.7
T1 न्नाहं; Da1 D1 न्नाहं; T2 G2.8 संयुध्यतो; G1
M संयुध्यतोहं (for युध्यन्नाहं). B2 नास्ति जानाति; G2
याहि जानामि (for नाभिजा). — *) Ks स (for मा).
Ds मा सैन्यं खं सूदयिष्ये प्रषत्कैः; T1.8 G M महत्सैन्यं
रथिष्येप्रमत्तः; T2 महत्सैन्यं शातयिष्ये पृषत्कैः.

11 *) S K1.2.4 विशोकाह्नि निरीक्ष्य; T2.8 G1.8
'भित्तमीक्ष्य; M2 'नभिवीक्ष्य (for 'भिनिरीक्ष्य). Ks
अरीन्विशोक समभिनिरीक्ष्य; B2.4 अरीन्विशोकाभिनि-
लोकायाप्रतो. — *) Ds.8 च (for तु). S2 Ks प्रदुनोति; K1
प्रदुनोमि (for प्रदुनोति). V1 B1.4.5 D1.8 रथान्ध्व(B1
'ध्वे ध्व)जाग्राणि दुनोमि वै (B1 ते) मृशं; B2.8 Da1
रथो ध्वजाग्रा(B2 'ड्या)णि ध्रु(Da1 दु)नोमि वै मृशं; Dn1
D2-4.7 रथो ध्वजाग्राणि ध्रुनोति मे मृशं; T G M2-4 महांश्च
मन्युः पुनरेति मा (M2-4 मे) मृशं; M1 रथे ध्वजाग्रान्पुनरेति
मा मृशं. — *) D1 नागमद्यत्; T1.8 G M नागमद्ये (for
'मद्यत्). B2 राजानुगो नाप्यगमत्किरीटी; T2 रोषादेवो
ह्यगमद्ये किरीटी. — *) Ks V1 B2.2.8 Da1 Dn1 D1.8.8
[अ]भिजातोऽसि स्रत (Dn1 'तः); Ds 'जातोऽसि स्रत; Ds
'पशोऽसि स्रत; S [अ]नुचितयामि (for [अ]भिजातोऽसि
स्रत).

12 *) G1 यो मां (for यन्मां). Ks B2 T2 M ग(B2
जा)तवाञ् (for यात). — *) V1 B2.8 Ds T2 नैवं; B2
नैवं; Da1 D1.8 नैवं (for नैनं). Ks S नाभि-; B2 वापि;
Dn1 D2-4.7 नाद्य; Ds नैव (for नापि). Ds चाप्यजीवन्
(for जानाम्यजीवन्). — *) T2 मीमत्सुर् (for मीमत्सुं).
Ks ममातीव दुःखं; B2 Ds T2.8 G1.8 'द्यापि दुःखं; M1 'या
हि दुःखं (for यातिदुःखम्).

13 *) V1 उदारकल्पं; B2 Ds उदग्रमेतद्; B2 'वीर्यं;
B2 T2 'वेगं (for 'कल्पं). T1.8 G M सोहं बलं

हेतदुदग्रयो(T1.8 G2.8 'जो)ध. — *) T2 G2 [S]प्रति(G2
'धि)मप्रतीतः; Ca.6 परम (as in text). — *) Ks V1
B2-4 D2.8.8 एतन्; B1 D2.4.7 पुनं; B2 Da1 D1.8
पुनं; Dn1 एतं (for एतान्). K2.8 V1 B D Ca.6 समेतं
(for 'तान्). — *) B2 ग्रीत्या समेष्यामि त्वया सहाद्य.

14 *) Ks V1 B2 Dn1 D2-4.7 सर्वास्तूणान्सायकानाम-
वेक्ष्य; B1.2.4 Da1 D1.8 'णीरान्सायकानाम(B2 'नान-; B2
'नप्य)वेक्ष्य; B2 'णान्मार्गणानप्यवेक्ष्य; Ds.8 'णीरान्मार्गणा-
नामवेक्ष्य; T1.8 'णी(T1 'णीर)मार्गणानप्यवेक्ष्य. Co cites
अवेक्ष्य (as in text). — *) Ds शेषं; Co शिष्टं (as in
text). T1 विशोक (for रथे मे). — After 14th, T1 ins.:

815* कियन्तो मे इषवः सद्य एव
while, T2 G M subst. for 14th:

816* अवेक्षस्व मे इषुधी विशोकं
कियन्तो वा इषवो मेऽवशिष्टाः ।

[(L. 1) G2 अवेक्षस्व. G2 M transp. मे and इषुधी.
G1 इषुधी. — (L. 2) Of. 815*. G2 मे (for वा). M2-4
नो (for मे). G1 M अशिष्टाः; G2 lacuna (for अशिष्टाः).]
— *) T2.8 G1.8 'M के वा जितः (for का वा जातिः). T1
मानाजितः किं प्रमाणाश्च तेषां; G2 कियन्तो मे आयुधाः किं
प्रमाणं. Co cites प्रमाणं (as in text). — *) V1 ज्ञात्वा
युक्तं; Ds ज्ञात्वोक्तं (for ज्ञात्वा व्यक्तं). B1.2.8 Dn1 D2.4.7
तत्समाचक्ष्व; G2 * * * आचक्ष्व (for तन्ममा). Ds वीर
(for स्रत). — After 14; S (M1 om. lines 3-11) ins.:

817* कति वा सहस्राणि कति वा शतानि
ह्याचक्ष्व मे सारथे क्षिप्रमेव ।

विशोक उवाच ।

सर्वं विदित्वैवमहं वदामि
तवार्यसिद्धिप्रदमथ वीर ।

कैकेयकाम्भोजसुराह्वाहिका

[5]

श्लेष्माश्च सुखाः परतश्चाश्च ।

मद्राश्च वज्रा मगाधाः कुणिन्दा
मानतकावर्तकाः पार्वतीयाः ।

C. B. 3835
B. B. 76. 13
K. B. 80. 13

ज्ञात्वा व्यक्तं तन्ममाचक्ष्व सत ॥ १४

विशोक उवाच ।

षण्मार्गणानामयुतानि वीर

धुराश्च मल्लाश्च तथायुताख्याः ।

नाराचानां द्वे सहस्रे तु वीर

ग्रीष्मेव च प्रदराणां च पार्थ ॥ १५

अस्त्यायुधं पाण्डवेयावशिष्टं

न यद्वहेच्छकटं पद्मवीयम् ।

एतद्विद्वन्मुञ्च सहस्रशोऽपि

गदासिबाहुद्रविणं च तेऽस्ति ॥ १६

भीम उवाच ।

सूताद्येभं पश्य भीमप्रभुक्तैः

संभिन्दद्भिः पार्थिवानाशुवेगैः ।

उग्रैर्बाणैराहवं चोररूपं

सर्वे गृहीतप्रवरायुधास्तान्

संवेष्ट्य संवेष्ट्य ततो विनेदुः ।

[10]

रथे तवास्मिन्निति वाः सुपीता-

स्ततो मल्ला द्वादश वै सहस्राः ।

[(L. 1) T₁ G₁ M om. the first वा. T₂ जितानि (for इ). G₂ सहस्राणि वा शतानि व्याचक्ष्व. — (L. 2) T₂ G₁ M₁₋₄ आचक्ष्व (for आ). T₂ यत् (for एव). G₂ ये सारथे क्षिप्रमेवाविशोकः. — G₂ om. the ref. M₁ om. lines 3-11. — (L. 3) T₁ G₂ M₁₋₄ [इ]त्यम् (for [ए]वम्). T₂ ददामि; M₂₋₄ प्रवीमि (for वदामि). — (L. 4) T₁ तवार्थ-सिद्धि च वदामि वीर; G₂ सिध्ये शृणु पांडुपुत्र. — (L. 5) G₂ M₂₋₄ कैकेयकानोज- (for 'मोज-). — (L. 6) T₁ सिद्धाः (for मुक्ताः). — (L. 7) T₁₋₂ M₂₋₄ सिद्धि; T₂ G₂ वंका (for वज्रा). T₂ पुल्लिङ्गः (for कुणिन्दाः). — (L. 8) G₂ पचकाः (for वर्तकाः). T₂ आनर्तकाः पर्ववीयाः सयेताः. — (L. 9) G₂ प्रवरायुधं च. — (L. 10) T₂ G₂ संवेष्ट्य (for the first संवेष्ट्य). G₂ तथा (for ततो). T₂ विनेदुः; T₂ G₂ विनेदुः (for वि). — M₂₋₄ om. line 11. — (L. 11) T₁ सुवेताम् (for सुपीताम्). — (L. 12) T₂ G₂ M₁ मल्लान्. G₂ सहस्रशः (for सहस्राः).]

15 S om. the ref. S₂ अशोक (for विशोक). — *) B₂ असुतानि (for अयु). S षण्मार्गणानां दश च धुरा (T₁ 'का')णां. Co cites मार्गणानां (as in text). — S om. 15^a. — *) B₂ D₂ धुरांश्च मल्लांश्च. Co cites धुराः and मल्लाः. K₁ [आ]युताख्याः (sio) (for 'ख्या). — *) B₂ द्वे (for द्वे). K₂ V₁ B D च (D₂ [S]य) (for तु). S पार्थ (for वीर). — After 15^a, S ins.:

818* वस्तदन्तानां दश कर्णिनां च ।

अर्धचन्द्रा द्वादश बहुशतं च

विपाठानां प्रवरणां च सप्त ।

शिखीमुखानां दश च त्रिशतं च

अयोमुखानां सुद्रकाणां च त्रिशत् ।

[(L. 1) T₂ दश कर्णिकानां. — (L. 2) T₂ G₂ अर्ध-चन्द्राणां दश; G₂ अर्धचन्द्राणां द्वादश. — (L. 3) M प्रदराणां

(for प्रव). — (L. 4) T₂ om. (hapl.) from दश च up to अयोमुखानां (in line 5). M त्रिशतानि. — (L. 5) M अयोमुखानां.]

— S om. 15^a. — *) B₂ स दसाहस्राः; D₂ दसाहस्राणां; D₂ दसाहस्राणि (for ग्रीष्मेव च). K₂ B₁ 2. 4 D₁ D₂ 1. 7. 8 प्रदराणां स्म; B₂ 8 प्रदराभ्यापि (for 'णां च). Co cites प्रदराः; Co प्रदराणां (as in text).

16 *) D₂ अस्त्रायुधं (for अस्त्या). V₁ [अ]विशिष्टं (for [अ]व). — *) D₂ पद्मवार्य; D₂ पद्मवीर्य; D₂ पद्मदुरीषं (for पद्मवीयम्). — For 16^a, S subst.:

819* अस्त्रायुधं पाण्डव तेऽवशिष्ट-

मेतद्वहेच्छकटं पद्मवं यत् ।

[(L. 1) T₁ M अस्त्रायुधं (for 'युतं). T₂ G₂ M [अ]-विशिष्टं (T₂ 'ष्टः). — T₁ om. line 2. — (L. 2) T₂ न यत्; M₁ चैनं; M₂₋₄ चेदं (for एतद्). T₂ पद्मवं यत्; G₂ 2 पाद्मवं यत्.]

— After 16^a, T₂ ins. 821*. T₁ om. 16^a. — *) T₂ G M एवं (for एतद्). B₂ विमुच्यापि; D₂ चान्दन्मुञ्च; T₂ 3 G₁ 3 विद्वान्मुञ्च; G₂ द्विषंतश्च (for विद्वन्मुञ्च). D₂ [S]न्ये (for Sपि). — After 16^a, T₂ G ins.:

820* शत्रून्जयस्त्राशुसहस्रवीर ।

[G₁ नीर्यान्; G₂ नीर्यं (for नीर).]

— *) D₁ 3 M₂₋₄ गदा च; D₂ गदाश्च; D₄ गदाश्च; T₂ गदाश्च; T₂ G₂ गदास्त; G₂ गदास्ति; M₁ गदां च (for गदास्ति). K₂ हि; T₂ यत्; G₁ यश्च (for च). — B₂ 5 D (except D₂) ins. after 16: T₁ after line 1 of 819*: T₂ after 16^a:

821* प्रासाश्च सुद्राः शक्यस्तोमराश्च

मा भैषीस्त्वं संक्षयादायुधानाम् ।

[(L. 1) B₂ 5 प्रासाश्च खड्गाश्च; D₁ 3 T₂ प्रासाः खड्गाः; D₂ प्रासाश्च खड्गाः; T₁ प्रासां खड्गां. B₂ संकुतलोमरा* (for शक्यस्तोमराश्च). T₂ transp. शक्यस् and तोमराश्च:

नष्टादित्यं मृत्युलोकेन तुल्यम् ॥ १७
अथैव तद्विदितं पार्थिवानां
भविष्यति आकुमारं च सूत ।
निमग्नो वा समरे भीमसेन
एकः कुरुन्वा समरे विजेता ॥ १८
सर्वे संख्ये कुरवो निष्पतन्तु

मां वा लोकाः कीर्तयन्त्वाकुमारम् ।
सर्वानेकस्तानहं पातयिष्ये
ते वा सर्वे भीमसेनं तुदन्तु ॥ १९
आशास्तारः कर्म चाप्युत्तमं वा
तन्मे देवाः केवलं साधयन्तु ।
आयात्विहाद्यार्जुनः शत्रुघाती

C. 8. 2042
B. 8. 76. 22
K. 8. 80. 23

— (L. 2) T₁ मम प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक; T₂ मा भीमीम
प्राक्ष्यन्वायुधानां (for the posterior half).]

17 T G_{2.3} M ins. after the ref.: G₁ ins. after 16:

822* अथैव नूनं कथयन्तु सिद्धां

मम प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक ।

न मोक्ष्यते वा समरे भीमसेन

एकः शत्रून्समरे वाप्यजैषीत् ।

आशंसितानामिदमेकमस्तु

तन्मे देवाः सकलं साधयन्तु ।

[T₁ om. line 1. — (L. 1) T₂ G₂ अथ वै. M श्रुतः
(for नूनं). G₂ कथयन्ति सिद्धा. T₂ अथैव तत्ते कथयन्तु मत्यां.

— (L. 2) G₂ प्रतिज्ञाः. — With lines 3 and 4, cf. 18^{ab}.

— (L. 3) G₂ मोक्ष्यते. G₁ om. वा. T₁ G₂ M समरे.

— (L. 4) T₁ एकः कुरुन्वासमरेप्यजैषीत्; T₂ G_{2.3} M एकः कुरुन्वा
(M₁ 'न्यः') समरेप्य (G₂ वि)जैषीत्. — (L. 5) T₁ आशंसितानाम्.

M₂₋₄ एवम् (for एकम्). G₂ आशंसितानामिदमेकमस्तु.

— (L. 6) T₂ तन्मे देवाः सर्वे सकलं धारयन्तु.]

— T₂ om. 17^a-18^b. G₂ om. 17^{ab}. — a)

K₂ B₁ सुताद्यैनः; K₄ 'ज्ञेनः; B₂ 'ज्ञेतां; B₄ 'ज्ञेतां; Dn₁

Dr 'ज्ञेनं (for 'ज्ञेतां). K_{1.2.4} B₁₋₄ Dn₁ D_{2-4.7.8}

भीमप्रयुक्तैः (for 'मुक्तैः). B₂ D₂ T_{1.2} सूताद्य त्वं पश्य

मद्बाहुयुक्तैः; G_{1.3} सूताद्य मद्बाहुयु (G₂ 'मु)क्तैः समन्तात्;

M सुता (M₁ 'तो)ष मद्बाहुयुक्तैः समस्तैः. — b)

S₂ K₂₋₄ V₁ B_{1.4.5} Dn₁ D_{1-4.7.8} T₂ संछिदन्ति; B_{2.3}

संछिदन्ति; Dn₁ संछिदन्ति; Dr 'नन्ति; T₁ संछिदन्ति; G₁

समाहनन्ति; G_{2.3} संभिदन्ति; M₁ संभिदन्ति; M₂₋₄ समं भि-

नन्ति (for संभिदन्ति). K₂ B_{1.2.4} Dn₁ D_{2-4.7.8} पार्थिवानां

श्रुवेणैः; V₁ पार्थिवानांश्रुवेणैः; B₂ पार्थिवानांश्रुवेणैः (for पार्थि-

वानाश्रुवेणैः). — c) K_{2.4} V₁ B D S (T₂ om.) छ (B₂ D₂ G₂

छि)दं (for उद्गैर). B₂ T₂ आहवे; G M₁ आहतं (for

आहवं). — d) T₁ G M₂₋₄ मृत्युलोक (M_{2.4} 'कं)प्रकारं;

T₂ 'कप्रकारं; M₁ 'कप्रवीर (for 'केन तुल्यम्).

18 T₂ om. 18^{ab} (of. v. l. 17). — a) K₂ V₁

D₂ अथैतद्; B (except B₁) Dn₁ D_{2.4.6.7} अथैतद्दे (for

'तद्). T₂ पोटवानां (for पार्थि). T₁ अथैव कर्म विदितं

भविष्यति; G M. अथैव त (G_{1.3} 'म)कर्म विदितं भवि-

ष्यति. — D₂ om. 18^b-24^a. — b) N (D₂ om.) T₂
द्वा (B₂ Dn₁ D_{1.2.3} द्वा)कुमारं (for आकुमारं). T₂ विशोक
(for च सूत). T₁ G M आकुमारं (T₁ आकुमाराणां; G₂
'मारा) सर्वलोके विशोक (G₂ 'कं). — d) B₂ श्लोकः
(for एकः). D₂ वै (for वा). K₁ निजेता; K₂ [S]य
जेष्ठः; K₄ विजेता; V₁ B D (D₂ om.) ज्यजैषीत् (for
विजेता). S एकः शत्रू (T₂ कुरा)न्समरे वाप्यजैषीत्.

19 D₂ om. 19 (of. v. l. 18). — a) K₄ M₂₋₄
सर्वे. B_{2.3} D₂ कामं; G₁ लोके; G_{2.3} M संख्ये (G₂ 'दे)
(for संख्ये). B₂ निष्पतन्तु मां; T₁ G_{1.3} निष्पतन्ति; T₂ G₂
M 'ततो; Ca निःपतन्तु. — b) B₂ वै (for वा). D₂ लोके.
B₂ शस्त्राकाः (sio); T_{1.2} G शस्त्रालोकः (T₂ G₂ 'काः); M
मास्त्रालोकात् (M₁ 'कार्) (for मां वा लोकाः). B_{1.2.4}
S (except T₂ G₂) कीर्तयन्ति. D₂ T₂ आकुमाराः.
— c) D₂ ससैनिकात् (for सर्वानेकम्). T₁ पोषयिष्ये
(for पात). V₁ सर्वानहं तानेकः पातयिष्ये. — d)
T_{1.2} G₂ M ते सर्वे वा (by transp.); G₂ सर्वे वा ते.
T₂ नयन्तु; T₂ नयन्तु; T₂ G_{1.3} पतन्तु; G₂ M नयन्ति
(for तुदन्तु).

20 D₂ om. 20 (of. v. l. 18). — a) B₂ D₂ T_{2.3}
G_{2.3} वा (for च). B₂ T₂ [अ]प्युत्तमं मे; D₁ प्युत्तमसे (sio)
(for [अ]प्युत्तमं वा). K₂ Dn₁ D₂ S मे; V₁ B_{1.2.4}
Dn₁ D_{2-4.6.7} मे (for वा). — b) K₁ ते मे; B₂ T₂
तद्दे; D₂ ते वै (for तन्मे). T₂ G₁ सफलं; Ca केवलं
(as in text). B₂ साधयन्ति; Ca 'यन्तु (as in text).
— c) S K_{1.2.4} आयात्विह द्यार्जुनः; K₂ 'ह्यार्जुनः; B₂
'विहाद्यार्जुनः; Dn₁ 'विहाद्यार्जुनः; T₂ 'विहाद्यार्जुनः. S₂
K₄ Dn₁ D₂ शस्त्रघाती. — d) B₂ एव; D_{4.7} इह (for
इव). D₂ शत्रून्स्वर्णं शक्रमुतोपहृतः. — For 20^{ab}, T_{1.3}
G M subst.

823* आयात्विह केशवसारथी रथ

इन्द्रो यज्ञे सहसेवोपहृतः ।

[(L. 1) T₁ M₂₋₄ आयात्विह; G₂ आयात्विह. T₂ G_{2.3}
रथी (for रथ). — (L. 2) T₁ G₂ M₂ सहसे (G₂ 'दे)वोपहृतः;
G₁ 'सेवोपहृतः.]

T_{1.3} G M cont.: T₂ ins. after 20:

G. 8. 2042
B. 8. 76. 22
K. 8. 80. 23

शक्रस्तूर्णं यज्ञ इवोपहृतः ॥ २०
ईक्षस्वैतां भारती दीर्यमाणा-
मेते कस्माद्विद्रवन्ते नरेन्द्राः ।
व्यक्तं धीमान्सन्यसाची नराड्यः
सैन्यं ह्येतच्छादयत्याशु बाणैः ॥ २१
पश्य ध्वजांश्च द्रवतो विशोक
नागान्हयान्पत्तिसंघांश्च संख्ये ।
रथान्विशीर्णाञ्चरशक्तिताडिता-
न्पश्यस्वैतात्रयिन्धैव सत ॥ २२

824* पश्यस्व पश्यस्व विशोक मे बलं
बलं परेषामभितश्च भिद्यन् ।
नानास्वरान्पश्य विमुच्य सर्वे
तथा द्रवन्ते बलिनो धार्तराष्ट्राः ।

[G₂ om. lines 1-2. — (L. 1) T₁ विकीर्णमेतद्; T₂,
G₂,₃ विशोक मे त्वं (T₂ 'क चैतद्; G₁ 'कमेवं) (for विशोक मे
नर्हं). — (L. 2) T₂ G₂ M₁ अभिवातः; M₂-4 'पात- (for 'तश्च).
— (L. 3) G₁ 'स्वकान् (for 'स्वरान्). — (L. 4) T₂ तदा
(for तथा). G₂,₃ M₁ द्रवन्तो (M₁ 'ति).]

21 D₂ om. 21 (cf. v. l. 18). — *) K₄ निरीक्ष-
स्वैतां; B₂ D₂ T₂ मे (B₂ जी)क्षस्वैतां; D₂ वीक्ष्यस्वैतां; T₂
G M अवेक्ष (T₂ 'ह्य)स्व (for ईक्षस्वैतां). D₁ G₁ भारती.
— *) D₂ कस्मावेते (for एते कस्मात्). B₂ महेंद्राः; D₂
क्षितीक्षाः (for नरेन्द्राः). T G₂,₃ M नै (M₂-4 ए)ते रथा
भङ्गुतस्त्रिद्रवन्ति (T₂ 'द्रवन्ति); G₁ नैते रथानाकुरुद्रवन्ति.
— *) D₁ त्यक्तं (for व्यक्तं). S₁ K₁,₂ B₂ रथाड्यः; B₂
D₂ नरेंद्राः; D₂ शरावैः (for नराड्यः). — *) B₁,₄
छादयित्वा (for 'यति). B₁ [आ]श्रुवेनैः (for [आ]श्रु
बाणैः). B₂ संदत्तैतांश्छादयत्याशु बाणैः; D₂ सैन्यानेताञ्छा-
दयत्याशुबाणैः. — For 21st, S subst.:

825* धनंजयो नूनमायाति सूत

तस्मादेषा दीर्यते भारती चमूः ।

[(L. 2) G₁ transp. दीर्यते and भारती. T₂ तस्मात्सेना
दीर्यते भारतीयं.]

22 D₂ om. 22 (cf. v. l. 18). — *) B₂ D₂ ध्वजा-
न्विद्रवतो; T₂ G₁ M₁ 'आद्रवतो (T₂ 'रां; G₁ 'तां). K₂ T₂
G₂,₃ M₂-4 द्रवतां; B₂ प्रत्ये (for द्रवतो). B₂ परश्रधांश्च
•द्रवतो विशोक. — *) S₁ K₂ D₂ D₂,₃ नागा हयान्; K₂
नागा हयान्; T₁ G₂ M हयान्विद्रवान्; T₂ G₂,₃ हयान्गजान्
(for नागान्हयान्). K₂ सादिसंघांश्च; K₄ पत्तिसंघाश्च. B₁
मध्ये; G M संख्ये (G₁ M₂ 'वे) (for संख्ये). — *) T₁,₂
G₂,₃ त (G₂ अ)या (for रथान्). V₁ B D (except D₂;

आपूर्यते कौरवी चाप्यमीक्ष्णं
सेना ह्यसौ समृशं हन्यमाना ।
धनंजयस्याशनितुल्यवेगै-
र्ग्रस्ता शैरैर्वहिसुवर्णवाजैः ॥ २३
एते द्रवन्ति स्म रथाश्चनागाः
पदातिसंघानवमर्दयन्तः ।
संघुह्यमानाः कौरवाः सर्वे एव
द्रवन्ति नागा इव दावभीताः ।
हाहाकृताश्चैव रणे विशोक

D₂ om.) G₁ विकी (B₂ 'दी)र्णान् (for विशीर्णान्). S₁
K₁,₂,₄ नरक्षक्तिः; T₁,₂ G₂,₃ शरवृष्टि- (for शरक्षक्ति).
M 'तापितान् (for 'ताडि). — *) S₂ पश्यस्वैतान् (sic);
B₂ पश्यथैतान् (sic); B₂ 'क्षेकान्; D₂ पश्यादितान् (for
पश्यस्वैतान्). T₁,₂ G पश्यस्व भङ्गांश्च रथान्वि (T₁ तथा
वि)शोक; T₂ व्यश्नान्कृताप्रथिनश्चापि सूत; M पश्यस्व चान्यांश्च
रथांश्च (M₂ 'स्तु) सूत.

23 D₂ om. 23 (cf. v. l. 18). — *) B₂ आपूर्णि-
तेव; D₂ D₁,₂ आर्णतु ते; D₂ आपूर्णा ते; T₁,₂ आदीर्यते;
T₂ G M₁,₂,₄ आपूर्यते (for 'र्यते). B₂ D₁,₂ कौरवीं; T₂
G M कौरवाश्च. B₂ om. च. — S (except T₂) om.
23rd. — *) D₂ D₁,₂ ह्यसौ; D₂ ह्येषा (for ह्यसौ).
B₂ सदृशं (for समृशं). B₂ D₂ D₁,₂ हन्यमानः. — *)
T₂ [अ]निल (for [अ]नित्ति). — G₂ om. 23rd. — *)
D₂ (sup. lin. as in text) ह्यस्ता (for ग्रस्ता). S₂ (sup.
lin. as in text) बहिंसुवर्णपदैः; K₂ B₁-2,3 D₂ कांचन-
बहिर्ता (K₂ D₂ 'वा)जैः; V₁ D₂ D₁,₂ कांचनबहिर्वाहितैः;
B₂ कांचनगुध्रराजैः; D₂ D₁,₂,₄,₇ कांचनबहिर्जालैः; D₂
कांचनवह्निजालैः; T₁,₂ G₂,₃ M मास्तुतुल्यवेगैः; T₂ बहिर्गण-
कजालैः (for बहिंसुवर्णवाजैः).

24 D₂ om. 24 (cf. v. l. 18). — *) S₁ K₁,₂,₄ B₂
D₂ D₂ रथाः स (K₂ B₂ 'थाः स; D₂ 'थाश्च)नागाः; T₁
यथाश्च (for रथाश्च). — *) K₁,₂ अवमर्दयन्तः; V₁
इव मर्दं; B₁,₂ D₂,₃,₇ अतिमर्दं (for मव). — *)
B₂ संनह्यमानाः; D₂ M₁ समुहः; D₂ संयुध्यः; T₂ G
समुहः (for संयुहः). G₂ कुरवः (for कौरवाः). — *)
S₁ K₂,₄ दावभीताः; K₁ दावः; K₂ V₁ B₁-3 D (except
D₂; D₂ om.) दाहं (for दाव). T₁,₂ G M द्रवन्ति
दावादि (M₁ 'द)व नागसंघाः (T₂ दाहभीताः); T₂
विष्णोर्मयातां इव वैलसंवाः. — *) B₂ हाहाकृताश्चापि; D₂
हता हमाश्चैव (for हाहाकृता). V₁ G₂ M₁ विशोका (M₂
'को). — Before 24th, T₂ G₁,₂ M₁ ins. विशोकः;

मुञ्चन्ति नादान्विपुलान्गजेन्द्राः ॥ २४

विशोक उवाच ।

सर्वे कामाः पाण्डव ते समृद्धाः

कपिध्वजो दृश्यते हस्तिसेन्ये ।

नीलाद्वनादिद्युतमुच्चरन्ती

तथापश्यं विस्फुरद् धनुस्तत् ॥ २५

कपिर्हसौ वीक्ष्यते सर्वतो वै

ध्वजाग्रमारुह्य धनंजयस्य ।

दिवाकरामो मणिरेष दिव्यो

विभ्राजते चैव किरीटसंस्थः ॥ २६

पार्श्वे भीमं पाण्डुराग्रप्रकाशं

पश्येमं त्वं देवदत्तं सुघोषम् ।

C. 2. 2022
B. 2. 76. 22
K. 2. 90. 22

M₁-1 सुतः. — G₂ om. 24'. — 1) K₂ विमदा; B₂ T₂ विमुखा (for विपुला). B₂ D₂ T₂ G₁ नरेन्द्राः (for गजेन्द्राः).

. 25 After the ref., K₄ V₁ B D (D₂ partly damaged) T₁ s ins.:

826* किं भीम नैनं त्वमिहाशुणोपि

विस्फारितं गाण्डिवस्यातिघोरम् ।

क्रुद्धेन पार्श्वेन विकृष्यतोऽथ

कश्चिन्मौ तव कर्णौ विनष्टौ ।

[(L. 1) K₄ V₁ D₁ D₁ किं भीमसेनं; B₂ किं भीम नैनं; B₂ न भीम नैन (sio); D₂ न भीमसेन; T₁ न भीम रावं; T₂ न भीम नैनं (for किं भीम नैनं). K₄ त्वमिह शुणोपि; V₁ B₁-4 D₁ D₁-4-7 त्वमिह शुणोपि. — (L. 2) K₄ V₁ B₂-4 D₂-4 विस्फारितो; B₂ विस्फारिते; D₁ D₁-4 विस्फारिते; D₂-4 T₁-2 विस्फुजितो (T₁ 'तो'); D₂ विस्फार्य यो (for 'रितं'). V₁ B₂-8 D₁ D₁-5 [अ]तिघोरं (for 'रन्'). — (L. 3) V₁ विकृष्य चाथ; B₂ विकर्षतोष; D₁ D₁-8 विकृष्यतेष; T₁ 'ता ज्यं; T₂ 'ता ज्यं (for 'तोऽथ'). — (L. 4) D₂ कर्णे (for कर्णौ). D₁ निविष्टः; D₂ प्रविष्टः (for विनष्टौ). K₄ किं सिन्धुसौ तव कर्णे प्रकृष्टः; V₁ D₂ कश्चिन्मौ तव कर्णौ विनष्टः; B₂ कश्चिन्मौ तव [सौत] कर्णप्रविष्टः; B₂-8 T₁-2 कश्चिन्मौ तव कर्णौ (T₁ तव कर्णे; T₂ भवत्कर्णे) प्रविष्टः.]

— *) D₂ पाण्डवतः; T₁ 'वाले; T₂ 'वानां (for 'व ते). T₂ G₂ सर्वैरैतैः पाण्डवाले समृद्धैः; G₁ सर्वै रयैः पाण्डवाले समेताः; G₂ M₁ सर्वैरैतैः पाण्डवाले (M₁ 'व ते) समृद्धाः; M₁-4 सर्वैरैतैः पाण्डवालेः सुविद्धाः. — D₂ om. 25^b-26^a. — *) K₁ कपिध्वजो; K₂ V₁ B D₁ D₁ D₁-3.1 कपि (B₂ 'लि') हसौ; D₂ कपिदेशे हसौ (for कपिध्वजो). D₂ हस्तिमये; T₂ हस्तिनीके (for हस्तिसेन्ये). S (except T₂) असौ कपिरदृश्यते हस्तिनीके (T₁ 'के'). — *) B₂ मानाद् (for नीलाद्). K₄ विद्युत्सुचरंति (sio); B₁-5 विद्युदिवोच्चरंती (for विद्युत्सुच). D₂ नीलाद्वनादिद्युतमुच्चरन्ती; S नीलाद्वना (M₁ 'काण्डवा') दुत्पतंतीव विद्युत्. — T₂ G om. 25^d. — *) K₄-5 V₁ B D तथा पश्य. K₂ D₂ विस्फुरन्वै; V₁ B₁-4 D₁ D₁-3.1 'रंती; D₁ D₁ 'रंती; D₂ विस्फुरद् (for विस्फुरद्दे). S₂ धनुस्तं; V₁ B D₁ D₁

D₁-3.1 'धनुस्तं; B₂ 'धुश्च (for 'धनुस्तं'). T₁-2 M पश्यामं वै धनुषो गाण्डिवस्य. — After 25, M₁ ins.:

828* दोष्यमानस्य धनंजयेन

26 D₂ om. 26^a (cf. v. l. 25). — *) K₂ कपिध्वजो (sio); B₂ कलिहसौ; D₁ D₁-8 कपि हसौ. S₂ K₂-4 B₁-4 D₂ वीक्षते; B₂ D₁ D₁ दृश्यते (for वीक्ष्यते). T₁-2 G M कपिर्हसौ वीक्ष्यते (T₂ G₁-8 वीक्षते; M₁ दृश्यते) वै समंतात्. — *) B₂ D₂ ध्वजाग्रमारुह्य (for 'मारुह्य'). K₄ कपिध्वजस्य (for धनंजयस्य). — After 26^a, N (except K₂ D₁) ins.:

828* विभ्राजत्यग्निपसंघाम्बिमर्दे

विभेन्म्यसादात्मनैवामिवीक्ष्य ।

विभ्राजते चातिमात्रं किरीटं

विचित्रमेतच्च धनंजयस्य ।

[(L. 1) V₁ विनाशयद् (for विभ्राजत्यग्नि). S₂ D₂ रिपुसंघात्; K₄ द्विषं; V₁ द्विषस्तेन्यान्; B₁ द्विपसंघात्; B₂ शत्रुसं; B₂ D₁ D₁-4.1 द्विषस्ते; D₂ अरिस्ते; D₂ द्विपसं (for द्विपस्ते). K₄ विमर्दे. — (L. 2) K₁ विभेति; K₄ विन्ममि (sio); D₂ विभेत् (for विभेति). D₂ तस्माद् (for [अ]साद्). K₁ [अ]मिवीक्ष्यः. — (L. 3) S₁ K₁-2 नत्वमात्रं (for चाति). D₂ किरीटी. — (L. 4) D₂ पवित्र्य (for विचित्र्य). K₁ B₂ एतच्च (B₂ 'स्य') (for एतच्च). D₁ D₂ धनुर्जयस्य.]

— *) S₂ शिवाकरामो; K₄ दिना (for दिवा). — *) T₂ G₁ M₁-2.4 दिष्टु; M₂ विष्णु (for चैव). T₁-2 G₂-8 किरीटसंस्थो ज्वलते (T₁ 'तो') पश्य भीम (T₁ यस्य भीमः; G₂ न पश्य).

27 T₂ G₂ read 27^a after 831^a. G₁ repeats it after 830^a. — *) D₂ भीमं (for भीमं). T₂ पाण्डुवर्णं (for पाण्डुराग्रं). B₂ महात्मानं भीम विराजमानं; T₁-2 G₁ (second time). 3 पार्श्वे स्थितं विमलाग्रप्रकाशं; G₁ (first time) पश्यत्यैनं वै धनुषो गाण्डिवस्य; G₂ lacuna; M पार्श्वे भी (M₁ ही) ममलाग्रप्रकाशं. — *) K₂ D₂ पश्येनं त्वं; V₁ B₁ D₁ D₁ D₁-3.1 पश्यस्व शंसं; B₂ D₂ पार्यस्येतं; B₂ पार्यस्य शंसं; B₂ पश्यत्यैनं त्वं; T₁-2 G₁-8 M₁-8 पश्येनं त्वं; T₂ पश्येनं; G₂ पश्येनं त्वं (for पश्येनं त्वं). M₁ देवदत्ता. S₂ K₁-2.4 सुघोरे; B₂-8 D₂ T₂ च शंसं (for सुघोषम्). B₂

C. 2. 2852
B. 2. 76. 22
K. 2. 80. 33

अभीशुहस्तस्य जनार्दनस्य

विगाहमानस्य चमूं परेषाम् ॥ २७

रविप्रभं वज्रनाभं क्षुरान्तं

पार्श्वे स्थितं पश्य जनार्दनस्य ।

चक्रं यशो वर्धयत्केशवस्य

सदार्चितं यदुभिः पश्य वीर ॥ २८

भीम उवाच ।

ददामि ते ग्रामवराश्चतुर्दश

प्रियाख्याने सारथे सुप्रसन्नः ।

दासीशतं चापि रथांश्च विंशतिं

यदर्जुनं वेदयसे विशोक ॥ २९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

पश्यस्य संख्ये द्विषतां निहतुः; Ms. पश्यै *****.

— After 27^{ab}, B₂-s Ds T₂ ins.:

829* महाबलं भीम विराजमानं

पश्यस्य संख्ये द्विषतां निहतुः ।

[(L. 1) Ds T₂ महाबलं (for 'बलं'). T₂ हेम- (for भीम).

— (L. 2) B₂-s पश्यै; Ds पश्यस्य (for पश्यस्य). Ds दिव्यं (for संख्ये). B₂-s निहताः (B₂ 'तु').]

On the other hand, T₁ G₁-s M ins. after 27^{ab}:

830* पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य

दिव्यं शङ्खं पाञ्चजन्यं च पश्य ।

[(L. 1) M₂-s पार्श्वे स्थितं पावकादिप्रकाशं: — (L. 2)

G₁ lacuna for दिव्यं शङ्खं.]

— After the above, G₁ repeats 27^a. — *) K₂ V₁

B D (except Ds) T₂ M₁ अभीशुहस्तस्य. G₁-s रयांगपाणेद् (for जनार्दनस्य). — T₂ om. (hapl.) 27^a-28^a. — *)

Ś₂ B₁-s Ds₂ विगाहमानस्य.

28 T₂ om. 28^{ab} (cf. v. l. 27). — *) Ds वज्रनिभं.

B₁-s क्षुराभं; B₂ स्फुरतं (for क्षुरान्तं). — B₂ om.

28^a. — *) V₁ पार्श्वस्थितं. Ds चापि (for पश्य). — For 28^{ab}, T₁-s G M subst.:

831* चक्रं च पश्य ज्वलनप्रकाशं

पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य ।

[T₁ G₁-s om. line 2.]

— After the above, T₂ G₂ read 27^a. — *) S

(except T₂) रौद्रं (for चक्रं). Ś₂ K₂ वर्धयन्;

K₁ 'वेत्'; K₂ V₁ B D T₁-s G₂-s M वर्धनं (Ds

'वा'; M 'ते') (for 'यत्'). T₂ एतदस्य (for केशवस्य).

— Ds reads 28^a twice. — *) G₁ om. यदुभिः. K₂

Ds पश्य वीरः; S (except T₂) उपेय वीरैः (for पश्य

वीर). Ds (second time) सदार्चितो यदुभिर्यस्य शब्दः.

— After 28, Ś K V₁ B₁-s D₁ D₂ D₃-s. v. s. T₂ ins.

a passage given in App. I (No. 26); B₂ Ds ins. it

after 832*; while B₂ (om. lines 2 and 5) Ds ins. after 28:

832* तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं

महाहर्मेतद्विजयाजवर्णम् (?) ।

कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च

जाज्वल्यमानां विजयस्रजं च ।

कृष्णस्तेमां पश्य च भीमसेन

On the other hand, T₁-s G M ins. after 28: T₂ after App. I (No. 26):

833* सविद्युतश्चैव धनस्य शब्दं

विष्कार्यतो धनुषो गाण्डिवस्य ।

धनंजयेनामिपक्षस्य काले

शब्दो धोरः श्रूयते तस्य नास्मिन् ।

कश्चिच्छ्रोताहो बधिरोऽसि पार्थ

[5]

[T₂ om. line 1. — (L. 1) M₂-s [इ]व (for [ए]व).

M₁ शब्दो. — (L. 3) M₂-s धनंजयस्य (for 'जयेन'). M₁

om. काले and line 4. — (L. 5) M₁-s कश्चिदुताहो.]

29 *) V₁ B₁-s D₁ D₂ D₃-s. v. s. T₂ G₂ M₂-s

ददामि; T₂ ददामि (for ददामि). — *) Ds₂ प्रियाख्याते;

T₂ G₁-s M 'ख्यानात्'; G₂ 'ख्यानस्य ते' (for 'ख्याने'). — *)

K₁ B₂ दासीशतां वा (for 'तं च'). S [अ]श्वतरीश्च (T₁-s

G₁ M₁ 'री' च) (for [अ]पि रथांश्च). T₂ G₂ विंशतिर.

— *) Ś₂ यदार्जुनं; Ds यन्मे; T₁-s G₂-s यो मे; T₂ G₁

M₁ यो वा; M₂-s योवा (for यद्). B₂ T₁ G₁ M₁

वे (B₂ वि) दयते (for 'से'). B₂ T₁ M₁ विशोकः (M₂ 'क').

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ś₂

K₁-s द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: T₂ भीमसारथि-

संवादः; M₁ भीमसेनवाक्यं. — Adhy. no. (figures,

words or both): Ś₁ 94; Ś₂ 56; B₁-s 76; B₂ 78;

D₁ 87; D₂ 69; D₃ 57; T₁-s G M₁ 86; T₂ 83;

M₂-s 85.

५५

संजय उवाच ।

श्रुत्वा च रथनिर्घोषं सिंहनादं च संयुगे ।

अर्जुनः प्राह गोविन्दं शीघ्रं चोदय वाजिनः ॥ १

अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा गोविन्दोऽर्जुनमब्रवीत् ।

एष गच्छामि सुक्षिप्रं यत्र भीमो व्यवस्थितः ॥ २

आयान्तमश्वैर्हिमशङ्खवर्णैः

सुवर्णमुक्तामणिजालनदैः ।

जम्भं जिघांसुं प्रगृहीतवज्रं

जयाय देवेन्द्रमिवोग्रमन्युम् ॥ ३

रथाश्वमातङ्गपदातिसंधा

बाणस्त्रनेनेमिसुरस्त्रनेश्च ।

संतादयन्तो वसुधां दिशश्च

कुद्धा नृसिंहा जयमभ्युदीयुः ॥ ४

तेषां च पार्थस्य महत्तदासी-

देहासुपाप्मक्षपणं सुयुद्धम् ।

त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासी-

देवस्य विष्णोर्यतां वरस्य ॥ ५

तैरस्तमुच्चावचमायुधौघ-

मेकः प्रचिच्छेद किरीटमाली ।

क्षुरार्धचन्द्रैर्निशितैश्च बाणैः

C. 8. 2865
B. 8. 77. 6
K. 8. 61. 6

55

1 *) Ss Ks V1 B Dn1 Ds. 4. 6. 7 T2. 8 G1. 8 तु; G2 [अ]य (for च). — Ks om. (hapl.) 1st. — *) V1 Ds G1 वाहय; Dn1 Ds. 4. 7 नोदय (for चोदय). Ds भीमं वशाय मेच्युत. — After 1, Ms-4 ins.:

834* जयतु भुवनमती धर्मविद्धर्मराजो

दिशतु शिवमिदानीं केशवः पाण्डवेभ्यः ।

रिपुकुलविजयवाजी जुम्भतां वै किरीटी

रिपुकुलवनदाहौ मात्रिपुत्रौ भवेताम् ।

2 *) Bs Ds गोविन्दस्त्रमभाषत. — *) Bs अवगच्छामि; T2 एहि न (for एष न). T1. 8 G2. 8 तु क्षिप्रं; T2 G1 स (G1 सं) क्षिप्रं (for सु).

3 Before 3, Ds. 8 ins. संजय उवाच. — *) Ks V1 B D S तं यातम् (for आयान्तम्). T2. 8 G अस्मा (for अस्मै). S (except T1) हिमशङ्खमुक्ताः (T2 G2. 8 'ह्लाः; M 'ह्लैः) (for 'वर्णैः). — *) T1 जालनदाः; T2 जालचित्राः (for जालनदैः). T2 G M सुवर्णजालावन (M 'त) ताव- (G2 'ताः पि) नदाः. — *) B2 यातं; G2 गजं (for जम्भं). — *) Ss K4 [उ]ग्रमच्युतं; B1 वेगं (for 'मन्युस्). Ds जयाय निन्ये भगवान्शतमन्युः; T G Ms हया (T1 'रि) यथा तत्र तथावहंसदा (T1 'स्त्रया); M1. 2. 4 हया यथा तत्र वहंसदा रथं (M4 रथा बहुवचनं).

4 Before 4, M1 ins. संजयः. — *) K4 तथाश्च- (for रथाश्च-). Ss Ks M1 पदातिसंधान्. — *) B2 नेमिरथ (B2 'धुन) स्त्रनेश्च (for 'क्षुरस्त्रनेश्च). S1 K1. 2 बाणस्त्र- (K2 'सु) रैनेमिसुरस्त्रनेश्च. — *) Ds संस्त्रानयंतो; T1 G1 M1. 2. 4 तदा (T1 'था) स्त्रनेतो; T2 G2. 8 तथा चदंतो;

Ms तदा स्त्रनेको (for संतादयन्तो). Da1 D1. 8 G1. 8 Ms वसुधा. B2 दिवांश्च; B3 दिवं च; G1 दिशं च. Ds संतादया- मास दिशोदिशश्च. — *) T2 Gs ते कुद्धाः सर्वैर्जुनस्य; G1 कुद्धा हि वै फल्गुनस्य; M1 धनंजयं जेतुमय; Ms-4 लोक- प्रवीरार्जुनस्य (for कुद्धा नृसिंहा जयस्य). V1 B1 Dn1 Ds. 4. 7 अभ्युदीरयन्; B1 'दीरन्; B2 Da1 D1. 8 'वैरयन्; Ds अभ्युदीयुः; T1 अभ्युदीयुः (for 'दीयुः). G2 ते कुद्धाः सर्वे ह्यर्जुनमभ्युदीयुः.

5 *) Ds तैस्त्रस्य (for तेषां च). V1 B1. 2. 4 Dn1 Ds. 4. 7 च भारिपासीद्; B2 महंस्त्रदासीद्; Da1 D1. 8 च मा विषादीद्; D2. 8 च (Ds तु) युद्धमासीद्; T1. 8 G Ms-4 च तत्र युद्धं (G2 'द्धे); T2 समागमेभ्यः; M1 तदा हि युद्धं (for महत्तदासीद्). — S (except T2) om. 5th. — *) K1 देहास्त्रपाप्माक्षपणं; K2 देहानुपापं; V1 देहेसुपापं; B1. 8-8 Da1 Ds देहासुपाप्मक्षपणं; B2 Dn1 Ds. 4 'पापक्षपणं; Ds 'पापक्षयवं; Ds 'नामक्षपया (sic); T2 महानुपापक्षयणं (for देहासुपाप्मक्षपणं). Ds सुघोरं (for सुयुद्धम्). — *) Ds ह्यसुरैः. Ds तथा हि (for यथासीद्). — *) S एकस्य (for देवस्य). G1 जिष्णोः. Ds चयस्य (for वरस्य). — After 5, Ms-4 ins.:

835* त्रैलोकनायस्य च चक्रपाणेः

6 *) S1 K1. 2 B2. 4 D1. 7 अक्षस्य; B1 अस्तस्य; Ca. 0 अक्षस्य (as in text). V1 B1. 8-8 Da1 Dn1 D1-8 S आयुधं तद् (Da1 D1. 8 तु); B2 'धांश्च (for 'धौवस्). Ds गांजीवमुक्तैश्च तवायुधौघमे. — *) Ks B2 तदे (B2 'दे) कः (for एकः). — *) Ss निशितैश्च. Ks V1 B D S मल्लैः (for बाणैः). — *) Ds जंघा (for तेषां). G1 विषाहन्

C. 8. 2868
B. 8. 77. 6
K. 8. 81. 6

शिरांसि तेषां बहुधा च बाहून् ॥ ६
छत्राणि बालव्यजनानि केतू-
नश्चात्रथान्पत्तिगणान्द्रिपांश्च ।
ते पेतुरुर्वा बहुधा विरूपा
वातप्रमग्नानि यथा वनानि ॥ ७
सुवर्णजालावतता महागजाः
सवैजयन्तीध्वजयोधकल्पिताः ।
सुवर्णपुङ्खैरिषुभिः समाचिता-
श्चकाशिरे प्रज्वलिता यथाचलाः ॥ ८
विदार्य नागांश्च रथांश्च बाजिनः
शरोचमैर्वासववज्रसंनिभैः ।

द्रुतं ययौ कर्णजिघांसया तथा
यथा मरुत्वान्वलमेदने पुरा ॥ ९
ततः स पुरुषव्याघ्रः स्रुतसैन्यमरिदम् ।
प्रविवेश महाबाहुर्मकरः सागरं यथा ॥ १०
तं दृष्ट्वा तावका राजत्रयपत्तिसमन्विताः ।
गजाश्चसादिवहुलाः पाण्डवं समुपाद्रवन् ॥ ११
तत्राभिद्रवतां पार्थमारावः सुमहानभूत् ।
सागरस्येव मत्तस्य यथा स्यात्सलिलस्वनः ॥ १२
ते तु तं पुरुषव्याघ्रं व्याघ्रा इव महारथाः ।
अभ्यद्रवन्त संग्रामे त्यक्त्वा प्राणकृतं भयम् ॥ १३
तेषामापततां तत्र शरवर्षाणि मुञ्चताम् ।

(for च वा).

7 *) B₂ चूडाणि; G₂ चित्राणि (for छत्राणि). K₂ चापांश्च ध्वजांश्च (for बालव्यजनानि). — *) D₂ तथा; M₂-4 द्विपात्र (for रथात्र). S K₂ पत्तिगणान्; D₂ T₂ G₁ पत्तिगणाश्च (for 'गणात्र'). D₂ च नागान्; D₂ अनेकात्र; T₂ G₂ च ते तदा; M₂-4 रथांश्च (for द्विपात्र). — *) B₂ T₂ G₂ निपेतुर (for ते पेतुर). B₂ विरूपा; B₂ द्विरूपा; B₂ [अ]वरूपा; D₂ T₂ G₁ M₁ [अ]वरूपा; T₁ G₂ विकृता; M₁ (sup. lin.) निकृता; M₂-4 [अ]वरूपा (for विरूपा). — *) V₁ D₂ D₁ प्ररूपाणि; B₂ प्रमुखाणि; D₂ D₂ 4.1 प्रमुखाणि (for प्रमग्नानि). M₂ वनानि (for वनानि).

8 *) B₂ T₂ G सुवर्णजालावन (B₂ 'मित'; T₂ 'वित')-ता (for 'वतता'). D₂ T₂ महाद्विपाः; D₂ 'ध्वजाः; T₁ G M महाल्लेः (M₁ 'हंतैः') (for 'गजाः'). — *) D₂ सविजयन्ती. B₂ D₁ योधकल्पिताः (for 'योधकल्पिताः'). T₁ G₂ M₂-4 स्वनन्ति (M₂-4 'ध्वजैश्च' नागा (M₂ 'अ') ध्वज-कल्पिताः; T₂ सवैजयन्तीश्च जयेवकल्पिताः; G₁ नागाः पतन्तो ध्वजरज्जुकल्पिताः; M₁ नदन्ति नानाध्वजकल्पिताः. — *) S₁ K₁ समापिताश्च; B₂ प्रचोदिताश्च; D₂ समाहताश्च; T₂ 'मिताश्च; G₂ 'चिताश्च (for 'विताश्च'). — *) B₂ ययानलः; B₂ D₂ T₂ M द्वाचलाः; G₁ द्वाग्निना (for यथाचलाः).

— After 8, T₁ G₂ ins.:

836* विदीयमाणा बलिनात्र नागाः
while, M₁ ins. after 8:

837* द्वाग्निदग्धैरिव वंशदग्धैः

9 *) K₂ विदार्य (for विदार्य). V₁ वनजयः (for च बाजिनः). K₂ B D T G₂ M विदार्य नागा (D₂ ताम-)

शरयान्धनजयः; G₁ 'यमाणा इव पर्वतैर्द्राः. — *) B₂ D₂ T₁ G M तदा; T₂ बली (for तथा). — *) D₂ सरुवान् (for मरुत्वान्). S₂ K₂ बलिमेदने पुरे; B₂ सूर-वाशुहिसया (sic); T₂ बलिनं यथा पुरा. S₁ K₁ पुरे (for पुरा). T₁ G M प्ररुद्रकोपो बलगर्विताश्च.

10 *) S K₁ 2.4 गतः; T₁ G M तथा (for ततः). D₂ ततः स च महाबाहुः. — *) K₂ V₁ B D (except D₂) तव (for सूत). K₂ B (except B₂) D (except D₂) T G₂ M₂-4 अरिदम्.

11 *) B₂ दृष्टास्र (for दृष्टा). — *) V₁ रथाः (for रथ). S₂ K₂ B₂ समन्विताः. — *) V₁ T₂ G₂ 8 गजाश्च-बाजिवहुलाः; B₂ सादिवहुलाः; M₂ गजाश्च वातिवहुलाः. — *) T₂ पाण्डवाः. D₂ G₁ M₁ समुपाद्रवन्.

12 *) V₁ B₂-4 D₂ D₁ 5 तेषामापततां; B₁ D₂ D₂ 4.1 तेषामापततां (for तत्राभिद्रवतां). T₂ [अ]पि (for [अ]मि). B₂ राजन् (for पार्थम्). T₁ G M तत्र नादो महानासीत्. — *) S₂ (sup. lin.) मारावः; B₂ ससार. D₁ स महान्. T₁ G M पत (G₁ M द्रव) तामेकमर्जुनं. — *) D₂ च (for [ए]व). V₁ B D (except D₂) शुब्धस्य (for मत्तस्य). S शुब्धस्य सागरस्येव (T₁ 'स्योच्चैर्'). — *) D₂ सलिलं धनः; D₂ 'लोहमः; G₁ 'लनिस्वनः (hypermetrio) (for 'लस्वनः').

13 *) T₂ पुरुषव्याघ्र. — *) B₂ D₂ महागजं (for 'रथाः'). D₂ व्याघ्रमिव वने सुगाः. — After 13^{ab}, T₁ G₂ 8 read 18^{ab} for the first time, repeating it in its proper place. — *) G₂ अभ्यवर्तत (for 'द्रवन्त'). — *) M₁ (sup. lin.) प्राणकृतं (for 'कृतं').

14 *) S₂ संपततां (for आप). — *) D₂ मुञ्चतां.

अर्जुनो व्यधमत्सैन्यं महावातो घनानिव ॥ १४
 तेऽर्जुनं सहिता भूत्वा रथवंशैः प्रहारिणः ।
 अभियाय महेष्वासो विव्यधुर्निशितैः शरैः ॥ १५
 ततोऽर्जुनः सहस्राणि रथवारणवाजिनाम् ।
 प्रेषयामास विशिखैर्यमस्य सदनं प्रति ॥ १६
 ते वध्यमानाः समरे पार्थचापच्युतैः शरैः ।
 तत्र तत्र स लीयन्ते भये जाते महारथाः ॥ १७
 तेषां चतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ।
 अर्जुनो निशितैर्बाणैरनयद्यमसादनम् ॥ १८

ते वध्यमानाः समरे नानालिङ्गैः शितैः शरैः ।
 अर्जुनं सममित्यज्य दुद्रुवुर्वै दिशो भयात् ॥ १९
 तेषां शब्दो महानासीद्रवतां बाहिनीमुखे ।
 महौघस्येव भद्रं ते गिरिमासाद्य दीर्यतः ॥ २०
 तां तु सेनां भृशं विद्धा द्रावयित्वाऽर्जुनः शरैः ।
 प्रायादभिमुखः पार्थः सूतानीकानि मारिष ॥ २१
 तस्य शब्दो महानासीत्परानभिमुखस्य वै ।
 गरुडस्येव पततः पन्नगार्थे यथा पुरा ॥ २२
 तं तु शब्दमभिश्चुत्य भीमसेनो महाबलः ।

C. 8. 3283
 B. 8. 77. 23
 K. 8. 81. 23

— °) B₂ [S] व्यधमत् (for व्यध").

15 °) B₂ D₂ S (except T₂) शरवैः (for रथ").
 Co cites वंशैः. — °) S K₁ 2.4 B₂ अभियाय; D₂ "जगुर्";
 T₂ G₂ अपिधाय; G₁ अभ्यधावन् (for अभियाय). B₂
 G₁ 2 महेष्वासं. — °) K₁ D₂ विविधुर; G₂ विव्यधुर.
 D₂ विमुच्यंतं शिलीमुखान्. — After 15, K₁ T₂ ins.:

838* शक्तिमिस्त्रोमैर्बाणैः कुणपैः कुरमुद्रैः ।
 झल्लैस्त्रिमूलेः परिवैर्मिण्डिपालैः परश्वधैः ।
 करनालैर्गंडैः खड्गैरिष्टिभिर्मुशलैस्तथा ।
 परिवैः पट्टिशैश्चैव गदाभिश्च परश्वधैः ।
 महायोधनरैः क्षितैः सशर्करजपांशुभिः । [5]
 सशक्राशनिसंपातं जालैः पाशैः कडंगरैः ।
 प्रदीप्तशिखरावधैः शिलाभिः काष्ठशंकुभिः ।
 महार्थिकाभिः कान्ताभिरयस्कान्तैर्विनाशनैः ।
 प्रमुष्टकैर्महवैः ससंवेगूढमायुधैः ।
 शिविरादेकमायान्तमर्जुनं सहकेशवम् । [10]
 नानादेइया नृपवरा म्लेच्छाश्चायुतशोऽभ्ययुः ।

[(L. 1) T₂ कुणपैः (for कुणपैः). — (L. 2) T₂ त्रिमूलेः
 (for त्रिमूलेः). — (L. 3) T₂ करनालैर्महवैर्मिण्डिभिर्मुशलैर्गंडैः.
 — (L. 4) T₂ पट्टिशैश्च (for पट्टिशैश्च). — (L. 5) T₂
 महायुधवैः (for "योधनरैः"). T₂ ससंवेगूढ पांशुभिः (for the
 posterior half). — (L. 6) T₂ प्रातैः कडंगरैः (for
 पाशैः कडंगरैः). — (L. 7) T₂ प्रदीप्तशीकराविष्टैः (for the
 prior half). — (L. 8) T₂ महेष्टकाभिः कुंताभिरयस्कान्तैर्विनाशनैः.
 — (L. 9) T₂ प्रमुष्टकैर्महवैः पार्थ (for the prior half).
 T₂ गूढम् (for गाढम्).]

16 °) D₁ D₁ S (except T₁ 2) नर- (for रथ-).
 — °) K₂ D₂ समरे (for विशिखैर्). S (except T₂)
 प्रे (Ms प्रे) वयच्छरसंधातेर.

17 Ms-4 om. (hapl.) 17-18. — °) S₁ K₂ संग्रासे
 (for समरे). — °) B₁ D₁ नानालिङ्गैः शितैः; B₂ पार्थ-

बाणच्युतैः; D₂ पार्थस्य निशितैः (for "चापच्युतैः"). — °)
 B₂ च; T G M₁ [ए]व (for स). B₂ सुलीयन्ते; D₂ 2
 व्यलीयन्त (D₂ "ते") (for स लीयन्ते).

18 Ms-4 om. 18 (of v. 1. 17). T₁ 2 G₂ 2 read 18^{ab}
 for the first time after 13^{ab}. — °) K₂ चतुःपथान्;
 T₁ 2 G₂ 2 (all first time) "शता (for "शतान्"). D₂ वीरः;
 T₁ 2 (both both times) G₁ 2 2 (both both times)
 M₁ राजन् (for वीरान्). — °) K₁ D₁ पतमानान्; T₂
 पातयन्तैः. T₁ 2 G₂ 2 (all first time) यतमावा महारथाः.

19 S₁ om. 19. — °) D₂ T₁ 2 हन्यमानाः (for
 वध्य"). — °) D₂ सुतेजनैः; D₂ S शरोत्तमैः (for शितैः
 शरैः). — °) D₁ D₁ 2 T₁ सममिद्रुत्य (for "लज्ज").
 — °) B₂ D₂ वि; D₂ च (for वै). K₁ D₁ D₁ D₁ 2
 दश (for भयाद्). S (except T₂) समंतादिप्रदुद्रुतः.

20 °) D₂ द्रवतो. — °) B₂ मेवो यत्सेव; D₂ महस्येव;
 D₂ महौघस्येव; T₂ 2 G₁ 2 Ms मेवोयत्सेव. K₁ भद्रस्य;
 V₁ वर्धते; D₁ D₂ 2 1 जलचेर (for भद्रं ते). — °) K₁
 दीर्यते; D₂ दुर्मिदं; T₂ मिद्यतः (for दीर्यतः).

21 °) V₁ B (except B₂) D₁ D₁ 2 2 S ब्रह्मा; D₂
 विष्ठां (for विष्ठा). — °) B₂ पुनः (for [अ]र्जुनः).
 — °) D₂ प्रागाद् (for प्रायाद्). K₁ G₂ अभिमुखा (G₂
 "खं"). K₁ D₂ 2 M₁ पार्थ; D₂ पार्थ. — °) V₁ B D₁
 D₁ 2 2 Co सूतानीकाय; D₁ D₂ 2 1 "नीकं हि (for
 "नीकानि). D₂ मारिषः. S सूता (T₂ G₂ 2 कर्ण) नीकाय भारत.

22 °) D₂ तत्र (for तस्य). — For 22^{ab}, S subst.:

839* तस्याभिद्रवतः कर्ण रथघोषो महाबलसूत ।

[T₂ तत्र (for तस्य).]

— °) K₂ गरुडस्येव. B₂ परतः (for पततः). — °) S
 पन्नगार्थ. T₁ G₂ यथासुखं; T₂ M यथावरे; T₂ G₂ महावरे;
 G₂ इवावरे (for यथा पुरा).

23 °) S (except T₂) तदा (T₁ G₂ M₂ "था") शुत्वा

C. 2. 2883
B. 5. 77. 23
K. 8. 81. 23

वभूव परमप्रीतः पार्थदर्शनलालसः ॥ २३
श्रुत्वैव पार्थमायान्तं भीमसेनः प्रतापवान् ।
त्यक्त्वा प्राणान्महाराज सेनां तव ममर्द ह ॥ २४
स वायुवेगप्रतिमो वायुवेगसमो जवे ।
वायुवच्चरन्द्भीमो वायुपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
तेनार्धमाना राजेन्द्र सेना तव विशां पते ।
व्यभ्राम्यत महाराज भिन्ना नौरिव सागरे ॥ २६
तां तु सेनां तदा भीमो दर्शयन्पाणिनाघवम् ।
शरैरवचकर्तोग्रैः प्रेषयिष्यन्मक्षयम् ॥ २७

तत्र भारत भीमस्य बलं दृष्टातिमानुषम् ।
व्यत्रस्यन्त रणे योधाः कालस्येव युगक्षये ॥ २८
तथादितान्भीमबलान्भीमसेनेन भारत ।
दृष्ट्वा दुर्योधनो राजा इदं वचनमब्रवीत् ॥ २९
सैनिकान्स महेश्वासो योधांश्च भरतर्षभ ।
समादिशद्रणे सर्वान्हत भीममिति स्म ह ।
तस्मिन्हते हतं मन्ये सर्वसैन्यमशेषतः ॥ ३०
प्रतिगृह्य च तामाज्ञां तव पुत्रस्य पार्थिवाः ।
भीमं प्रच्छादयामासुः शरवर्षैः समन्ततः ॥ ३१

(for अभिश्रुत्). — ^a) B₂ मानसः; C₀ लालसः (as in text). Ca cites लालसा. T_{1.3} G M₁ तव सेनाप्रच-
(T₁ G₂ 'द')र्षणः; M₁₋₄ तव सेनां प्रघर्षयन्.

24 ^a) S (except T₁) तु (for [ए]व). — ^c) S
त्यक्त्वा प्राणमयं राजन्. — ^d) S K₁ तत्र; T₃ जय (for
तव). T₂ वे (for ह). T_{1.3} G M सेनां तामवसृजति (T₁
'सृजतः; G₁ 'मर्दति').

25 ^a) B Dm D_{1-4.7} T_{1.3} G₁ M वायुवीर्यप्रतिमो
(for वायुवेग). — B₂ D₁ D_{1.3} om. (hapl.) 25^{ab}.
— ^b) T₃ G₂ वायुवीर्यसमो; M₂ 'वेगसमा; Ca 'वेगसमो
(as in text). D₂ G₁ बले (for जवे). — ^c) K₁
व्याचरद्; T₂ चारयन्; M व्यचलद् (for 'रद्). — ^d) D₁
वायुवेगः (for 'पुत्रः).

26 ^a) V₁ D₁ [अ]र्धमाना; T₂ वच्य; G₂ [अ]र्धमानो
(for 'माना). — ^b) G₂ [अ]र्धवीर्य (for तव). D₂
महात्मना (for विशां पते). — ^c) S K_{1.2.4} व्यभ्राम्यत;
K₂ Dm D₁ व्यभ्रम्यत; B₂ D₁ D_{1.3.5} व्यभ्रामत; B₃
व्यभ्रवत्सा; D₂ व्यभ्रजत (for 'म्यत). S (except T₁)
व्यशीर्यत नरश्रेष्ठ. — ^d) S (except T₁) नौरिवासाय
पर्वत.

27 Dm om. 27. — ^a) B₂ G₁ ततो (for तदा).
— After 27^{ab}, K₄ T₂ ins.:

840^a रथं रथेनाभ्यहनत्तुरगांस्तुरगैस्तथा ।
गजान्नाजैर्नरवराक्षरैरेवानयत्क्षयम् ।
कंचिद्रजं समुत्क्षिप्य गजं भीमोऽभ्यधावत ।
महोषधिसमायुक्तं हनुमानिव पर्वतम् ।
स तु तेनाहनत्कुब्जो गिरिणेव महागिरिम् । [5]
कस्यचिद्वन्तमुत्पाद्य दन्तेनैवाहनद्रजम् ।
यथैरावतमासाय कृन्मकर्णः पुरा रणे ।
गजौ संगृह्य पाणिभ्यां संनिपातैरमारयत् ।
रथान्दयादृपवरानाविष्ट इव पाण्डवः ।

[(L. 1) K₄ [अ]भ्यहनत्. — (L. 2) T₂ वधं (for
क्षयम्). — (L. 3) T₂ व्यपातयत् (for अभ्यधावत). — (L. 8)
K₄ अजः (for गजैः). T₂ संनिपातेन पातयत् (for the
posterior half). — (L. 9) K₄ पाण्डवं.]

— ^c) S₂ जय; T_{2.3} G M₁ पुत्र (for जव). D_{2.3.5}
अवचकर्तोग्रैः (D₂ 'ग्रैः) (for 'कर्तोग्रैः). — ^d) D₁ निन्ये
चान्यान्; Ca प्रेषयिष्यन् (as in text). S (except T₁)
प्रे (M₂ 'प्रे)पयत् (G M_{2.4} 'न्य)मसादनं.

28 Dm om. 28^{ab}. — ^a) S K_{1.3} व्यवलं (S₂ 'सं)त;
K₁ B_{1.4} Dm D_{2.4.7} व्यभ्रमंत; B_{2.3} M व्यत्रसंत; D₂
व्यभ्राम्यत; T₁ हतसंघा; G₂ नासहत (for व्यत्रस्यन्त). G_{1.2}
M योधाः. — ^b) T₁ युगक्षये; T_{2.3} G_{2.3} M जिघृक्षत;
G₁ जिहीर्षत; Ca युगक्षये (as in text).

29 ^a) S₂ तदा; T₁ तेन (for तथा). K₂ तथार्दितं
भीमबलं; B₂ D₂ T₂ तथार्दितं तु तां सेनां. — ^b) D₂
मारिष (for भारत). — ^c) B₂ T₃ G_{2.3} M राजन् (for
राजा). — ^d) D₁ वचनमिदम् (by transp.). D₂
तत्कालसदृशं वचः.

30 ^a) K_{1.3} V₁ B₁₋₄ D (except D₂) च; B₂ तान्
(for स). K₂ V₁ B (except B₂) D S महेश्वासान्.
— ^b) G₁ M_{1.3} योधांश्च. — ^c) K_{2.4} D₂ समादिशन्. — ^d)
K₁ पूत (sic); D₂ जंत; D₁ हंत; D₂ T₂ जंत (for हत).
T_{1.3} G M भीमं नि (G₂ ज)जंतु संगताः. — ^e) K₂ D₂
S अक्षिन्. T G M₁ सर्व; M₁₋₄ सैन्यं (for मन्ये).
— ^f) V₁ B (except B₂) D₁ Dm D_{1.3-4.7} पाण्डु-;
D₂ सर्व; T₂ इदं (for सर्व). T_{1.3} G₂ M₁₋₄ मन्ये सैन्यं
(M₁₋₄ सर्व) विशेषतः; G_{1.2} अरिसैन्यं विशेषतः; M₁
शत्रुसैन्यं विवेकतः.

31 ^a) S (except T₁) तु (for च). T₁ वाचं (for आज्ञां).
— ^b) T₁ पुत्राश्च (for पुत्रस्य). B₂ मारिष (for पार्थिवाः).
— ^c) S समंवाक्षितैः शरैः. — After 31, G₂ ins.:

गजाश्च बहुला राजन्नराश्च जयगृद्धिनः ।
 रथा हयाश्च राजेन्द्र परिववृष्टकोदरम् ॥ ३२
 स तैः परिवृतः शूरैः शूरो राजन्समन्ततः ।
 शुशुभे भरतश्रेष्ठ नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३
 स रराज तथा संख्ये दर्शनीयो नरोत्तमः ।
 निर्विशेषं महाराज यथा हि विजयस्तथा ॥ ३४
 तत्र ते पार्थिवाः सर्वे शरवृष्टीः समासृजन् ।
 क्रोधरक्तेक्षणाः क्रूरा हन्तुकामा वृकोदरम् ॥ ३५
 स विदार्य महासेनां शूरैः संनतपर्वभिः ।
 निश्चक्राम रणाङ्गीमो मत्स्यो जालादिबाम्भसि ॥ ३६

हत्वा दश सहस्राणि गजानामनिवर्तिनाम् ।
 नृणां शतसहस्रे द्वे द्वे शते चैव भारत ॥ ३७
 पञ्च चाश्वसहस्राणि रथानां शतमेव च ।
 हत्वा प्रास्यन्दयङ्गीमो नदीं शोणितकर्दमाम् ॥ ३८
 शोणितोदां रथावतां हस्तिग्राहसमाकुलाम् ।
 नरमीनामश्वनकां केशशैवलशाद्वलाम् ॥ ३९
 संछिन्नभुजनागेन्द्रां बहुरत्नापहारिणीम् ।
 ऊरुग्राहां मज्जपङ्कां शीर्षोपलसमाकुलाम् ॥ ४०
 धनुष्काशां शरावापां गदापरिघकेतनाम् ।
 योधव्रातवतीं संख्ये वहन्तीं यमसादनम् ॥ ४१

C. 8. 29. 24
 B. 8. 77. 43
 K. 8. 81. 44

841* तस्मिन्नेष महाराज महेष्वासा नरास्तथा ।

32 Ks om. 32-33. — " Ds Tz गजाश्च (Tz 'या) (for गजाश्च). Ds बहुधा; T G1.8 M बहुवो (for बहुला). Gs गजा हया रथेन्द्राश्च. — T1 G2 om. 32. — " Ss Ks जयगृद्धिनः; Ds Tz 'गृद्धिनः (for 'गृद्धिनः). Tz G1.8 हयाश्च जयगार्धि (G1 'गृद्धि)नः. — " Ds यथा (for रथा). Ds.1 रथे स्थिताश्च (for रथा हयाश्च). Tz G1.8 नराश्च (for हयाश्च). Ds1 D1.8 नागेन्द्र (for राजेन्द्र).

33 Ks om. 33 (cf. v. l. 32). — " B1.4 शतैः (for स तैः). Bs परिवृष्टैः. — Ds om. 33. — " Ks V1 B Dn1 D1-1.8.1 Tz भरतश्रेष्ठो. T1.8 G M अशोभत नरश्रेष्ठो. — After 33, N (except Ds) Tz ins.:

842* परिवेष्टी यथा सोमः परिपूर्णो विराजते ।

[Ds om. परिवेष्टी. Some MSS. परिवेष्टी.]

34 " Ss स च राज; Bs महाराज; Ds प्ररराज (for स र). Ds1 D1 यथा (for तथा). Ss स चचार महासंख्ये (G1.8 M 'खे; Gs 'वे). — " D1.8 नरोत्तम. — " Ks Gs निर्विशेष (Gs 'षो). — " Ds विजये; Gs विजयः (as in text). S विजयेनैव (M 'नेह) संयुगे.

35 " N (except Ds) Tz तस्य (for तत्र). — " Ks B1 Dn1 Ds S शरवृष्टि (Tz Gs 'ष्टी) (for 'वृष्टी). Ds समासृजन्; S अवासृजन्. — " B (except Bs) Dn1 D1 शूरा; S (except Tz) क्रूरा (for क्रूरा).

36 " Ks V1 B D S तां (for स). — " Bs.8 Ds रणे (for रणाद्). — B1 om. (hapl.) 36-38. — " M1 जालाम्. — After 36, S (except Tz) ins. an addl. colophon. [Adhy. name: M1 अर्जुनपुनर्युद्धावतरणः. — Adhy. no.: T1.8 G M1 87; M2-4 86.]

37 B1 om. 37 (cf. v. l. 36). Before 37, S (except Tz) ins. संजयः. — " T1 Gs शतः; Tz Gs शतं (for दश). Ds सहस्राणां. G1 स हत्वा दशसाहस्रं. — "

Ds T1.8 Gs.8 M शते द्वे (by transp.); Ds द्वे च; G1 दश द्वे (for चैव).

38 B1 om. 38. (cf. v. l. 36). — " Dn1 Ds वा (for च). — " Ds वा (for च). — " Ds Tz ततः (for हत्वा). Ks Ds प्रावर्त्यन्; Gs प्रास्यन्दयन्. — " Ss नदीं; Gs महीं (for नदीं). Ss (sup. lin.) V1 B D (except Ds) Tz शोणितवाहिनीं (for 'कर्दमाम्).

39 " Ds1 D1.8 शोणितोदां (for 'तोदां). G1 महावतां (for रथां). — " Ds हस्तिग्राह्य- (sic) (for हस्तिग्राह). — " Tz Gs नरमत्स्याम् (for 'मीनाम्). M1 अश्वनकां (for 'नकां). S K1.2.4 नवमीना (K1.4 'मेवा)- अश्वनकां तां; Ks V1 B D Tz नरमीनाश्वनकां तां (Ds T1 च); G1 'मीनाश्वनकायां; Gs नरमत्स्याश्च नकां (submetric). — " S K1.8 केशशैव (Ss 'वा)लः; Ds Tz 'शैवल- (for 'शैवल). Ds1 D1.8 T1 G1.8 M 'शाद्वलां; Ds 'शाद्वलं (for 'शाद्वलाम्).

40 " Ds संछिन्न- (for संछिन्न). S (except Tz) 'बाहुभुजगां (T1 G1.8 M1 'गान्) (for 'भुजनानेन्द्रां). Ds हस्तग्राह्यो यत्र (submetric). — " Ds बाहुसर्पाप- हारिणीं; Ds बहुरूपापः; Ds बहुरत्नापहारिणीं; T1.8 G M नानारत्नविभूषितां; Tz वज्ररत्नापहारिणीं. — G1.8 om. 40. — " Bs.8 Ms उरु (Bz 'र)ग्राहां; Bs उग्रग्राहां; Ds1 D1.8 उरुग्राहां; Ds कुलग्राहां (for ऊरु). Ss K1.8 lacuna; Ss V1 तथैवोग्रां; B1 महापंकां; T1 वसापंकां (for मज्जपङ्कां). — " Ks V1 B (except Bs) Ds1 Dn1 D1-1 Tz 'समावृतां (Dn1 'तं); Ds 'समन्वितां; T1.8 Gs M 'निवेदितां (for 'समाकुलाम्).

41 V1 repeats 41. after 843*; Ds repeats it after 42. — " V1 (second time) B1.2.4 Ds.4 धनुष्कर्षां; Ds1 Dn1 D1.8 'को (Dn1 'के)शां; Ds 'ष्काशान् (for 'ष्काशां). Bz शरावपां; Bz शरकाशः; Cv

C. 8. 1904
B. 8. 77. 44
K. 8. 81. 44

क्षणेन पुरुषव्याघ्रः प्रावर्तयत निम्नगाम् ।

यथा वैतरणीमुग्रां दुस्तरामकृतात्मभिः ॥ ४२

यतो यतः पाण्डवेयः प्रवृत्तो रथसत्तमः ।

ततस्ततोऽपातयत योधाञ्शतसहस्रशः ॥ ४३

एवं दृष्ट्वा कृतं कर्म भीमसेनेन संयुगे ।

दुर्योधनो महाराज शकुनिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ४४

जय मातुल संग्रामे भीमसेनं महाबलम् ।

अस्मिञ्जिते जितं मन्ये पाण्डवेयं महाबलम् ॥ ४५

ततः प्रायान्महाराज सौवलेयः प्रतापवान् ।

रणाय महते युक्तो भ्रातृभिः परिवारितः ॥ ४६

स समासाद्य संग्रामे भीमं भीमपराक्रमम् ।

वारयामास तं वीरो वेल्लेव मकरालयम् ।

स न्यवर्तत तं भीमो वार्यमाणः शितैः शैरैः ॥ ४७

शकुनिस्तस्य राजेन्द्र वामे पार्श्वे स्तनान्तरे ।

शरावापां (as in text). V₁ (both times) D₈ शरकाशवनां (D₈ 'रि') भीमां; B_{2.5} शरचापप्लवां भीमां; D₂ (first time) शरजालां विलो भीमां (sic); S (except T₂) धनुष्काशशराकारां (T₂ G₂ 'घटां'; G₁ 'घटां'). — ^a) B₂ बलां (for गदा). V₁ (both times) B₂ D₂ (both times). ^b) पद्मगां; T_{1.5} G_{1.5} M 'केविलां'; G₂ 'मेखलां' (for 'केतनाम्'). T₂ मांसशोणितकर्मणां. — After 41^{ab}, D₂ reads 42^{ab}, followed by the repetition of 41^{ab}. After 41^{ab}, K₂ V₁ B (except B₂) D (except D_{2.5}) T₂ ins.:

843* हंसच्छत्रजोपेतामुष्णीषवरफेनिलाम् ।

हारपद्मकरां चैव भूमिरेणुर्मिमालिनीम् ।

आर्यवृत्तवतीं संख्ये सुतरां भीरुदुस्तराम् ।

[(L. 1) K₂ शुभ्रहंस- (for हंसच्छत्र-). B₁ पत्तिल- (sic) (for हणीय-). — (L. 2) B₂ हारपद्मकरां; B₂ 'रत्नाकरां'; T₂ 'पद्मकरां'. D₂ भूमि- (for चैव). D₂ रेणुकेतरमाङ्गिनी. — (L. 3) B₂ D_{2.1} D_{2.4.5} आर्यवृत्तवतीं; D₂ इत्यवृत्तवतीं (for आर्यवृत्तवतीं).]

— After the above, V₁ repeats 41^{ab}. — ^a) V₁ B D_{2.1.5} T₂ योधप्रातवतीं (B₂ D₂ 'तां'); D₂ 'प्रातवतीं'; T₂ G₂ 'वेन्नवतीं' (for 'प्रातवतीं'). D₂ संख्ये; T₂ संख्ये (for संख्ये). G₂ यौधपत्तिमसंख्ये च (sic); M₂ यौधप्रातवतीं संख्ये; M_{2.4} यौधपत्तिमसंख्ये. — ^b) S₂ K₂ D_{2.1} D_{2.5} वदतीं; T₂ वर्धतीं; T₂ दहति; G₂ वर्धती. K₂ V₁ B (except B₂) D_{2.1} D_{2.4.5} T₂ पितृसादनं (for यम').

42 ^a) D_{2.5} पुरुषव्याघ्रं (D₂ 'प्रां'). — ^b) S (except T₂) तां नदीं (for निम्नगाम्). D₂ न्यावर्तयद- निम्नगाः. — D₂ reads 42^{ab} after the first occurrence of 41^{ab}. — ^c) S₂ D_{2.1} D_{2.5} उग्राम्. — ^d) D₂ प्राकृतात्मभिः; T₂ G₂ उग्रकर्माभिः (for अकृता'). — After 42, V₁ B D (except D_{2.5}) ins.:

844* तथा दुस्तरणीं घोरां भीरुणां भयवर्धनीम् ।

[B_{2.5} D₂ भयवर्धनीं; D₂ 'वर्धनां']

while, T_{2.5} ins. after 42:

845* तथा प्रावर्तयद्भीमो वीरयोधापहारिणीम् ।

43 ^a) S K₂ पाण्डवीयः. — ^b) K₂ V₁ B_{2.4} D प्रविष्टो; B₂ T₁ G_{1.5} M प्रां (M₂ प्र) तिष्ठद्; T₂ प्राविष्टद् (for प्रवृत्तो). S₂ V₁ रथसत्तमः; D₂ रथसत्तमः; D₂ [S]थ समंततः (for रथसत्तमः). T₂ G₂ प्रातिष्ठद्दुस्तराम्. — G₂ om. 43^c-44^d. — ^c) B₂ D_{2.4} [S]घातयत्; B₂ T₁ M पां (M₂ प) तयन्वै; D_{2.1} घातयतो; D₂ [S]घातयन्वै; D_{2.5} पातयतो (D₂ 'ते'); T_{2.5} G_{1.5} प्रापतन्वै (for स्पातयत्). T_{2.5} G₂ योधाः; G₁ यौधाः; M यौधान्.

44 G₂ om. 44 (cf. v. l. 43). — ^a) B_{2.5} D₂ T₂ G_{1.5} M एतद् (for एव). G₁ कृतं (for कृतं). — ^c) V₁ महाराजा. — After 44^{ab}, K₂ reads 46^{ab}. K₂ om. 44^d-45^b.

45 K₂ om. 45^{ab} (cf. v. l. 44). — ^a) B D_{2.5} S जहि (for जय). D_{2.1} D_{2.5} जय मत्तेन संग्रामं. — ^b) D₂ भीमं भीमं (for भीमसेनं). — S (except T₂) om. 45^c-47^d. — ^c) S₂ जितजिते (for जिते जितं). D_{2.1} D_{2.5} जितान् (for जितं). D₂ सर्वं (for मन्ये). — ^d) D₂ महद्वलं (for महाबलम्). D_{2.1} D_{2.5} पाण्डवेयान्महाबलान्; D₂ पाण्डवानां महद्वलं.

46 S (except T₂) om. 46 (cf. v. l. 45). K₂ reads 46^{ab} after 44^{ab}. — ^b) T₂ सुबलस्याज्जो बली. — ^c) B_{2.5} बलाय (for रणाय). V₁ महतो (for महते).

47 S (except T₂) om. 47^{ab} (cf. v. l. 45). — ^a) B₂ समसादाय (for स समा). — ^b) D₂ भीमसेनं महाबलं. — After 47^{ab}, T₂ reads 48^{ab}. — ^c) B₂ तं वीरं; D₂ तं भीमो; T₂ बलवान् (for तं वीरो). — D₂ reads 47^d-48^a twice. — ^d) B₂ बलेन (for वेल्लेव). K₂ om. 47^c-48^b. — ^e) S₁ K_{2.4} B_{1.4} D_{2.4.5} (both times) संन्यवर्तत; V₁ B₂ D₂ नान्य; B_{2.5} D_{2.1} D_{2.5} अन्य; D₂ (before corr.) संग्रं; T₂ नालं (for स न्य). K₁ संवीरो; V₁ D₂ तं वीरो (for तं भीमो). T_{1.5} G₁ M नातिवर्तत भीमो हि. — After 47, T_{1.5} G₁ ins.:

846* भागिनेयवचः श्रुत्वा शकुनिः क्षतकृतमः ।

प्रेपयामास नाराचात्रुकमपुङ्खाविशलाशितान् ॥ ४८
वर्म भित्त्वा तु सौवर्णं वाणास्तस्य महात्मनः ।
न्यमज्जन्त महाराज कङ्कवर्हिणवाससः ॥ ४९
सोऽतिविद्धो रणे भीमः शरं हेमविभूषितम् ।
प्रेपयामास सहसा सौवलं प्रति भारत ॥ ५०
तमायान्तं शरं घोरं शकुनिः शत्रुतापनः ।
चिच्छेद शतधा राजन्कृतहस्तो महाबलः ॥ ५१
तस्मिन्निपतिते भूमौ भीमः क्रुद्धो विशां पते ।
धनुश्चिच्छेद भस्त्रेण सौवलस्य हसन्निव ॥ ५२
तदपास्य धनुश्छिन्नं सौवलेयः प्रतापवान् ।

अन्यदादत्त वेगेन धनुर्मच्छांश्च पोटश ॥ ५३
तैस्तस्य तु महाराज भस्त्रैः संनतपर्वभिः ।
चतुर्भिः सारथिं ह्यार्च्छद्भीमं पञ्चभिरेव च ॥ ५४
ध्वजमेकेन चिच्छेद छत्रं द्वाभ्यां विशां पते ।
चतुर्भिश्चतुरो बाहान्विन्याध सुबलात्मजः ॥ ५५
ततः क्रुद्धो महाराज भीमसेनः प्रतापवान् ।
शक्तिं चिक्षेप समरे रुक्मदण्डामयस्ययीम् ॥ ५६
सा भीमभुजनिर्मुक्ता नागजिह्वेव चञ्चला ।
निपपात रथे तूर्णं सौवलस्य महात्मनः ॥ ५७
ततस्तामेव संगृह्य शक्तिं कनकभूषणाम् ।

C. 8. 3821
B. 8. 77. 61
K. 8. 51. 60

48 For the repetition in Ds, cf. v. l. 47. Ks om. 48^{ab} (cf. v. l. 47). — ^a) T₁ भीमस्य च महाबाहो; T₂.s G₂.s M भीमस्य शकुनिसूत्र; G₁ भीमसेनस्य शकुनिः. — ^b) K₄ B D T₂ वाम-; T₁.s G M सत्ये (G₂ न्य-) (for वामे). S₁ K₁.s पारे; S₂ सारे; D₂ G₁ पार्श्व (G₁ श्व-) (for पार्श्वे). D₂ महारथः (for सनान्तरे). — T₂ reads 48^{ab} after 47^{ab}. — ^c) K₁ नाराचं; V₁ विशिखान्. — ^d) M₁ रुक्मपुङ्खाञ्च (for रुक्म).

49 ^a) K₂ V₁ B D S ते घोराः (M₂ 'रं) (for सौवर्णं). — ^b) K₂ V₁ B D S पाण्डवस्य (for वाणास्तस्य). — K₂ om. 47^{ab}. — ^c) K₄ V₁ नि (V₁ न्य)मज्जन्त; D₂ अमज्जन्त; M₂ न्यमज्जन्त (for 'जन्त). — ^d) D₂ कंकवर्हिण- V₁ G₁ -वासवः (for -वाससः).

50 ^a) D₂ सोमिविद्धो (for सोऽति). — ^b) V₁ B D₁ D₂ D₁.s-1 T₁ G₁ M₁ रुक्मविभूषितं; D₂ M₂-4 रत्न (for हेम). T₂ सायकं कनकप्रभं; T₂ G₂.s शरं रुक्मविभूषितं. — ^c) D₂ D₁.s स रूपा (for सहसा). — ^d) T₂ G₂.s सायकं; M₂-4 मारिष (for भारत).

51 ^a) D₁ D₁.s आपततं; M₁ तमायास्तं (for 'यान्तं). B₂ D₂ महाघोरं; G₂ च राजेन्द्र (for शरं घोरं). — ^b) B₂ शत्रुतापनं. — ^c) D₂ विभेद (for चिच्छेद). K₁ शतशो; K₂ V₁ B D T₁.s G₂.s M सप्तधा; T₂ सहसा; G₁ सुवर्णं (for शतधा). K₁ राजा. — ^d) K₁ प्रतापवान् (for महाबलः).

52 ^a) S K₁.s निपातिते (for निप). — ^b) S K₁.s.4 भीमः क्रोचसमन्वितः.

53 ^a) S K₂.s V₁ B₂-s D (except D₂.s) आदाय (for आदत्त). G₂ अयान्यददत्त वेगेन (sic).

54 ^a) G₁ क्षितैस्तस्य (for तैस्तस्य तु). B₂ च (for तु). T₂ स तस्य समरे राजन्. — ^b) T₂ G₂ शरैः (for

भस्त्रैः). T₂ G₁.s च चत- (for संनत-). — ^c) V₁ B (except B₂) D₁ D₂ D₁.s-1.7.8 द्वाभ्यां (D₁ 'भ्यां) स (for चतुर्भिः). B₂ सारथिर्. B₂ हार्च्छद्; B₂ भीमः; D₂ D₁.s.7 हार्च्छद्; T₁ G₂ M चास्य; T₂ विद्धा; T₂ G₁.s चैव (for हार्च्छद्). D₂ जघान सारथिं द्वाभ्यां. — ^d) B₂ प्रार्च्छद् (for भीमं). V₁ B D (except D₂) सप्तभिर् (for पञ्चभिर्). K₁ भीमसेनं च पञ्चभिः.

55 ^a) B₂.s D₂ S चतुर (for ध्वजम्). — ^b) B₂ D₂ D₁.s.7 द्वाभ्यां छत्रं (by transp.); D₂ S ध्वजं द्वाभ्यां. — ^c) D₂ सुमहात्मनः (for सुबलात्मजः). — After 55, T₂ ins.:

847* ततो हृष्टो महाराज तव पुत्रो महीपतिः ।

साधु साधु महाबाहो जहि भीमं शितैः शरैः ।

अयमेव सुदुष्टात्मा सर्वदासान्प्रवाचते ।

मदैवेनं महाबाहो विनिहस्य सुखी भव ।

56 ^a) S (except T₂) महाबलः (for प्रतापवान्). — ^b) D₂ अयस्यां (for 'स्ययीम्). K₂ रुक्मवृंदा महायसीः; T₁.s G M भीमां (T₁ G₂ 'म; G₁ M₁ 'मः) कोप (M₂-4 क्रोच)समन्वितः.

57 ^a) D₁ D₁.s भीमसेन- (for 'भुज-). B₂ सा भीमसेनसमरे. — ^b) B₁ नागजिह्वेन; T₁ अजिह्वेव च; G₂ M भीमजिह्वेव (for नाग). T₂ G₁.s भीमवेग (G₁ 'गा)- दुरासदा. — ^c) K₂ B (except B₂) D₂ D₁.s रणे; G₁ रथात् (for रथे). — ^d) M₂.s दुरात्मनः (for महा).

58 S K₁-s D₂ om. (hapl.) 58^a-59^b. — ^a) T₁ भीमस्य (for संगृह्य). — ^b) V₁ S (except T₂) कवकभूषितां (for 'भूषणां). — ^c) D₁ D₁.s कूरूपो (for क्रुद्ध). — After 58, G₂ ins.:

848* भीमोऽपि परमासर्षी तां शक्तिं संनिवार्य च ।

सुमोच शरवर्षाणि शकुनेः सर्वमर्सेषु ।

C. 8. 2922.
B. 8. 77. 62
K. 8. 81. 60

भीमसेनाय चिक्षेप क्रुद्धरूपो विशां पते ॥ ५८
सा निर्भिद्य भुजं सव्यं पाण्डवस्य महात्मनः ।
पपात च ततो भूमौ यथा विद्युन्नभश्च्युता ॥ ५९
अथोत्क्रुष्टं महाराज धार्तराष्ट्रैः समन्ततः ।
न तु तं ममृषे भीमः सिंहनादं तरस्विनाम् ॥ ६०
स संगृह्य धनुः सज्यं त्वरमाणो महारथः ।
मुहूर्तादिव राजेन्द्र छादयामास सायकैः ।
सौबलस्य बलं संख्ये त्यक्त्वात्मानं महाबलः ॥ ६१
तस्याश्वाश्चतुरो हत्वा स्रुतं चैव विशां पते ।
ध्वजं चिच्छेद मल्लेन त्वरमाणः पराक्रमी ॥ ६२
हताश्वं रथमुत्सृज्य त्वरमाणो नरोत्तमः ।
तस्यौ विस्फारयन्श्चापं क्रोधरक्तेक्षणः धसन् ।

शरैश्च बहुधा राजन्भीममाच्छेत्समन्ततः ॥ ६३
प्रतिहत्य तु वेगेन भीमसेनः प्रतापवान् ।
धनुश्चिच्छेद संक्रुद्धो विव्याध च शितैः शरैः ॥ ६४
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
निपपात ततो भूमौ किञ्चित्प्राणो नराधिप ॥ ६५
ततस्तं विह्वलं ज्ञात्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
अपोवाह रथेनाजौ भीमसेनस्य पयशतः ॥ ६६
रथस्ये तु नरव्याघ्रे धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ।
प्रदुद्रुबुर्दिशो भीता भीमाज्जाते महामये ॥ ६७
सौबले निर्जिते राजन्भीमसेनेन धन्विना ।
भयेन महता भयः पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
अपायाज्जवनैरश्वैः सापेक्षो मातुलं प्रति ॥ ६८

सौबलः सोऽपि दुष्टात्मा भीमसेनशरादितः ।

पपात च रथोपस्थे पश्यतां सर्वभूयताम् ।

59 Ṣ K1-3 Ds om. 59^{ab} (cf. v. 1. 58). Gs om. 59^a-66^b. — “) Da1 Ds स्त्रा; G1 M1 स (for सा). — “) Ds T2 महौजसः (for महात्मनः). — “) Ks V1 B D (except Ds.8) S (Gs om.) नि(T1 सं)-पपात (for पपात च). Ks V1 B D T1.3 तदा; T2 G1.3 M तथा (for ततो).

60 Gs om. 60 (cf. v. 1. 59). — “) Da1 D1.2.4 जयो(D1 'या-; Ds 'य)क्रुष्टं (for 'क्रुष्टं). — “) Ṣ2 धार्तराष्ट्रः; T1 'राष्ट्राः. — “) Ks तुमलं; Ds T2 G1 M न (T2 स) तु तत्; T1 न तु स (for न तु तं). Ṣ2 ममृषी; B2 ममृषे. T2 धीर (for भीमः).

61 Gs om. 61 (cf. v. 1. 59). — “) Ṣ2 V1 B (except B5) Da1 Dm1 D1.3-4.7 अन्यदृष्ट्वा (for स संगृह्य). Ṣ K1.2.4 Ds सज्यं; B5 श्रेष्ठं; G1 सज्यो (for सज्यं). — “) Ṣ2 त्वरमाणो; G1 भीमसेनो. V1 B (except B5) D T2 महाबलः (for 'रथः). — “) Ṣ K1.2.4 समंताद् (for मुहूर्ताद्). V1 Da1 D1.3 एव (for इव). — “) Ds सारथि (for सायकैः). — “) G1 M1.2.4 संखे; Gs Ms संखे (for संख्ये). — “) G1 त्यक्त्वा नादे (for त्यक्त्वात्मानं). T2 सर्वमेव महात्मनः.

62 Gs om. 62 (cf. v. 1. 59). — “) B1 तथा (for तस्य).

63 Gs om. 63 (cf. v. 1. 59). — “) Ds हताश्वः; M1 हत्वाश्वं. — “) K1 B5 S (Gs om.) महारथः; V1

रथोत्तमः; B2 पराक्रमी; Ds [S]य सौबलः (for नरोत्तमः). — Ṣ K1.2.4 om. 63^{ab}. — “) S (Gs om.) विस्फारयन्श्च. — “) B5 Ds S परंतपः; Da1 D1.3 समेततः (for समन्ततः). 64 Gs om. 64 (cf. v. 1. 59). — “) Da1 Ds T2 G1.3 प्रतिपृष्ट्वा (for 'हत्य). T1 वेशं वै (for वेगेन). — “) Ds मल्लेन (for संक्रुद्धो). — “) Da1 D1.6 S (Gs om.) निशितैः (for च शितैः).

65 Gs om. 65 (cf. v. 1. 59). — “) T G1.3 M1.3 स तु (for सोऽति). — “) D1.3 शत्रूणां; Ds शत्रुणा. Ṣ K1.2.4 V1 B2.3 शत्रुकर्शनः (Ṣ2 'ज); Ds M1 'कर्शनं; T2.3 Gs 'तापनः; G1 'पातनः (for 'कर्शनः). — “) Ks B Dm1 Ds.4.6-8 T2 तदा (for ततो). — “) Ks V1 B Da1 Dm1 D1.3-7 नराधिपः; D2 जनाधिपः; Ds नरेश्वर.

66 Gs om. 66^{ab} (cf. v. 1. 59). — “) D2.6 विह्वलं (for विह्वलं). — “) M1 रणेन (for रथेन). — “) Ds S (except T2) भीमसेनशरातुरं (Ds 'दितं).

67 “) Ṣ2 रथस्ये. S शत्रुर्नि विह्वलं दृष्ट्वा. — After 67^{ab}, B2 reads 70^a-71^b. — “) T2 Gs प्रादुर्बुधुर. — “) V1 भीता (for जाते). Ks महामयाः. Ds S भीमसेनभयात्समो.

68 “) K1 सामले (for सौबले). — M1 repeats 68^a-69^a after 69^{ab}. — “) V1 D (except Ds) [जा]विष्टः (for भयः). T1.3 G M (M1 both times) पुत्रो दुर्योधनस्तुभ्यं. — “) T1 दृष्ट्वा तु शत्रुर्नि जितं; T2 G M (M1 both times) दृष्ट्वा तं निर्जितं रणे. — “) K1 सौपक्षो (sic); B1-3 साक्षेपो; Ca सापेक्षः (as in text).

पराञ्छुखं तु राजानं दृष्ट्वा सैन्यानि भारत ।
 विप्रजग्मुः समुत्सृज्य द्वैरथानि समन्ततः ॥ ६९
 तान्दृष्ट्वातिरथान्सर्वान्धारतराष्ट्रान्पराञ्छुखान् ।
 जवेनाभ्यपतन्नीमः किरञ्शरशतान्वहून् ॥ ७०
 ते वध्यमाना भीमेन धार्तराष्ट्राः पराञ्छुखाः ।
 कर्णमासाद्य समरे स्थिता राजन्समन्ततः ।

स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्सुमहाबलः ॥ ७१
 भिन्ननौका यथा राजन्द्वीपमासाद्य निर्वृताः ।
 भवन्ति पुरुषव्याघ्र नाविकाः कालपर्यये ॥ ७२
 तथा कर्णं समासाद्य तावका भरतर्षभ ।
 समाश्रुताः स्थिता राजन्संग्रहृष्टाः परस्परम् ।
 समाजग्मुश्च युद्धाय मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

५६

धृतराष्ट्र उवाच ।
 ततो मयेषु सैन्येषु भीमसेनेन संयुगे ।
 दुर्योधनोऽब्रवीत्किं नु सौबलो वापि संजय ॥ १

कर्णो वा जयतां श्रेष्ठो योधा वा मामका युधि ।
 कृपो वा कृतवर्मा च द्रौणिर्दुःशासनोऽपि वा ॥ २
 अत्यद्भुतमिदं मन्ये पाण्डवेयस्य विक्रमम् ।

C. 8. 3942
B. 8. 76. 3
K. 8. 82. 3

69 For the repetition in M₄, cf. v. l. 68. — “ V₁ प्राञ्छुखं तं (for पराञ्छुखं तु). K₂ स राजा निहतं दृष्ट्वा. — “ K₂ तव (for दृष्ट्वा). S₂ सैन्यानि (sic) (for सैन्यानि). D₂ G₁ मारिष (for भारत). — “ D₂ प्रतिजग्मुः (for विप्र). K₁ महाराज (for समुत्सृज्य). S उत्सृज्योत्सृज्य गच्छन्ति.

70 G₁ om. 70. — “ V₁ B D₂ D₁ D₂ S (G₁ om.) विदुतान्; D₂ विरथान् (for [अ]ति). — “ K₁ 2 om. (hapl.) 70^a-71^b. B₂ reads 70^a-71^b after 87^a. — “ B D₁ [अ]भ्यापतद्. G₂ भूमौ (for भीमः). — “ K₂ D₂ शरगणान्; D₂ शतशतान् (for शर). S (G₁ om.) सर्वानिव महाबलः.

71 For sequence in B₂, cf. v. l. 70. S K₁ 2 om. 71^a (cf. v. l. 70). — “ S हन्यमाना (for वध्य). — “ T₁ स्थिरा (for स्थिता). — “ D₂ T₂ G₁ तु (for हि). D₂ महाकर्णो; T₂ G₁ राज (for “वीर्यो). — “ K₁ स्वः; B₂-4 D₂ D₁ D₂ 2. 4. 7 स (for सु). T₂ G₁ 2 ह्यसीन् (for ऽभूत्सु). T₁ 2 G₂ M द्वीपो ह्यसीन्महारथः. G₂ cites द्वीपः (as in text).

72 “ K₄ M₁ भिन्ना नावो; T G M₂-3 भिन्ननावो (G₂ “वा) (for “नौका). B₂ महा (for यथा). — “ S₂ निर्वृता; T₂ निर्वृति. — B₂ om. 72^a-73^b. — “ K₂ कालपर्ययोः (sic).

73 B₂ om. 73^a (cf. v. l. 72). — “ D₂ D₁ यथा (for तथा). D₂ D₁ 2 कर्ण. — “ B₁ 2. 4. 5 D₂ D₂ 4. 7

पुरुषर्षभ (for भरत). — After 73^a, B₂ ins.:

849* अगाधे मज्जतां तेषां कर्णो द्वीपोऽभवत्तदा ।
 — T₂ G M om. (hapl.) 73^a. — “ S K₁ 2. 4 तथा (for स्थिता). — “ K₂ निवर्तिनं (K₂ “नो) (for “र्तनम्).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₂ K₄ द्वितीये (K₄ “य) युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ M₁ शकुनिपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ 53 (!); S₂ D₂ 58; B₂ 76; B₂ 79; D₂ T₁ 2 G M₁ 88; D₁ 70; D₂ 77; T₂ 84; M₂-1 87.

56

1 “ B₂ D₂ S एवं (for ततो). T₁ हतेषु; T₂ G₂ गतेषु (for मयेषु). T₁ सर्वेषु (for सैन्येषु). — “ T₂ 2 G₁ 2 M संजय (for संयुगे). — “ D₂ किंचित्; D₂ 2 T₁ G₁ किं तु (for किं तु). T₂ दुर्योधनः किमकरोत्. — “ B₂ सौबलेयोपि (for “लो वापि). D₂ T₂ G₂ M सांप्रतं; T₁ G₂ संवृत्तं; T₂ हुमंतिः (for संजय). G₂ सौबलो वा स सांप्रतं.

2 “ T₂ जयतां (for जयतां). — “ D₂ T₁ 2 G M₁ नृपा; M₂ 2 नृपो (for योधा). — “ K₂ कृपो (for कृपो). K₂ V₁ B D S (except T₁ G₂) वा (for च).

3 “ K₁ 2 V₁ B D S अहं (for इदं). — “ K₁ 2 विक्रमां (K₂ “ने). — After 3^a, K₄ V₁ B D (except D₂) T₁ 2 ins.:

C. 8. 3943
B. 8. 78. 4
K. 8. 82. 4

यथाप्रतिज्ञं योधानां राधेयः कृतवानपि ॥ ३
कुरुणामपि सर्वेषां कर्णः शत्रुनिषूदनः ।
शर्म बर्म प्रतिष्ठा च जीविताशा च संजय ॥ ४
तत्प्रमथं बलं दृष्ट्वा कौन्तेयेनामितौजसा ।
राधेयानामधिरथः कर्णः किमकरोद्युधि ॥ ५
पुत्रा वा मम दुर्धर्षा राजानो वा महारथाः ।
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि संजय ॥ ६
संजय उवाच ।

अपराह्णे महाराज सुतपुत्रः प्रतापवान् ।
जघान सोमकान्तसर्वान्मीमसेनस्य पश्यतः ।

850* यदेकः समरे सर्वान्योद्यमायास मामकान् ।
[V1 (marg.) Ds. 8 योधान् (for सर्वान्). B2. 8 सायकैः
(for मामकान्).]

— B2 om. 3rd. — *) S1 यथा प्रतिज्ञा; K1. 2. 4 B1
Ds. 8 T1. 2 यथा प्रतिज्ञा; K2 सयः प्रतिज्ञां. G2 M1. 2. 4
योधानां. — *) B2 Ds असौ (for अपि).

4 *) Ks V1 B Dn1 D1-5. 1 अथ (for अपि). S
K1. 2. 4 B (except B1) D1 -निसूदनः; Ds -निषूदन.
— For 4th, Ds S subst.:

851* सर्वेषां कुरुयोधानां कर्णो वै शत्रुसूदनः ।

[T1 M1 शत्रुयो(T1 'यो')धानां; T2 G1 कुरुयोधानां; G2
'सेनानां (for 'योधानां'). T2 G1 वा (for वै).]

— *) S K1 कृतवर्म; K2 कृतवर्मा; K3 कृतकर्म (for शर्म
बर्म). T2 विहित्वासौ (for जीविताशा). Ds S (except
T2) प्रतिष्ठा जीविताशा च शर्म बर्म च संजय.

5 *) Ds सज्जं स्वबलं दृष्ट्वा. — *) K2 अधिरथिः
(for 'रथः'). K3 राधेयो नामाधिपतिः; V1 B1. 2. 4 Ds1 Dn1
D1-5. 1 राधेयो वाप्या(V1 Ds1 'प्य')धिरथिः; B2. 8 Ds
स राधेयो ह्यधिरथिः (Ds ह्यधिरथिः); Ds S धनुर्वराणां प्रवरः.

6 *) T2 पुत्रो वा मम दुर्धर्षो. — *) Ks Ds T2
महाबलाः (for 'रथाः').

7 *) Ds T1. 8 G1 संख्ये; G2 M संखे; G3 संखे (for
सर्वान्). — Dn1 om. (hapl.) 7th-8th. — *) भीमो
भीमस्य (for भीमसेनस्य). — *) Ks Ds1 D1. 8 [S]
प्रतिबलः; B2. 8 Ds. 1 T2 G2 [S]प्य(G2 'त्य')तिबलः; M
ह्यतिबलं (for Sप्यतिबलः). T1. 8 G2. 8 सेनां (for सैन्यं).
T2 भीमस्यापि महाबाहुः. — *) T2. 8 G2. 8 M1 धार्तराष्ट्रीं
(T2 M1 'द्रु'). Ds अपोथयत्; T2 योथयत् (for व्यपो-
थयत्). T1 धार्तराष्ट्रस्य पोथयत्. — After 7, N
(except B2. 8 Dn1 Ds) ins.:

भीमोऽप्यतिबलः सैन्यं धार्तराष्ट्रं व्यपोथयत् ॥ ७
द्राव्यमाणं बलं दृष्ट्वा भीमसेनेन धीमता ।
यन्तारमब्रवीत्कर्णः पाञ्चालानेव मा वह ॥ ८
मद्रराजस्ततः शल्यः श्वेतानश्चान्महाजवान् ।
प्राहिणोच्चेदिपाञ्चालान्करुपांश्च महाबलः ॥ ९
प्रविश्य च स तां सेनां शल्यः परबलार्दनः ।
न्ययच्छतुरगान्हृष्टो यत्र यत्रैच्छदग्रणीः ॥ १०
तं रथं मेघसंकाशं वैयाघ्रपरिवारणम् ।
संदृश्य पाण्डुपाञ्चालास्तता आसन्विशां पते ॥ ११
ततो रथस्य निनदः प्रादुरासीन्महारणे ।

852* अथ कर्णोऽब्रवीच्छल्यं पाञ्चालान्प्रापयस्व माम् ।

[V1 पंचालान्.]

8 Dn1 om. 8th (of. v. 1. 7). — *) S K1. 2 Ds. 8
द्राव्यमानं; K2 द्रव्यमाणः; D2 T1 द्रवमाणं (for द्राव्य*).
— *) B2 Ds S धन्विना (for धीमता). — Ds om.
8th. — *) Dn1 यातारं; G2 यत्तारं (for यन्तारं). — *)
Some MSS. पंचालान्. S2 माहवः; V1 B D (Ds om.) S
(except G2) मां (for मा).

9 *) B2. 8 Ds S मनोजवान् (for महा*). — *) D2
S पांचाल. — *) B2 Ds कारुषांश्च; S -क(G2 -का)-
रुष्टोपु (for करुषांश्च). S2 महाबलाः; B2 'रथाः'; Ds 'बलं'
(for 'बलः').

10 *) Ds स प्रविश्य (for प्रविश्य च). B1. 4 Dn1
Ds. 4. 7 महस्सैन्यं (for स तां सेनां). Ks स च (by transp.);
G2 चैव. D2 प्रविश्य तां तदां सेनां. — *) G2 M1
नियच्छत् (M1 'न्'). G2 हृष्टो. B2 व्यायच्छतुवाणान्हृष्टो
(sic.). — *) K4 Ds1 Ds अग्रणी (Ds 'र्णी'); G2 अग्रणीः
(as in text). Ds T2 यत्र यत्र च ते रथाः (T1 'ये'); T2 यत्र
यत्रैच्छति रथी; G M यत्र यत्रैच्छते (G2. 8 'ती') रथी.

11 *) Ks ते (for तं). K2 भीमसंकाशं; S (except
T2) हेम (for मेघ*). — *) D1. 8 द्वेयात्रः; M2. 8 वज्रयात्र-
(for वैयाघ्र). D2. 8 चारिणः; T G चारितं (G1 'र्णी') (for
चारणं). — *) K1 संमुख्यः; K2 Ds1 D1. 8 संदृष्ट्वा (for
संदृश्य). D1 om. पांडु. S2 पंचालान्. — *) S K1-8
B Ds1 Ds-1 T G1. 8 M2-4 आसन् (for आसन्). Ds
यचाश्वासन्; G2 ब्रह्मास्वासीत्; M1 'स्वा' आसीत् (for 'स्वा
आसन्').

12 T1 om. (! hapl.) 12th. — *) S (T1 om.)
तस्य शब्दो रथस्याथ. — *) Ds महात्मनः; S (T1 om.)
विशां पते (for महारणे). — *) S2 Dn1 पर्जन्ये समः

पर्जन्यसमनिर्घोषः पर्वतस्येव दीर्घतः ॥ १२
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैः कर्णोऽप्याकर्णनिःसृतैः ।
जघान पाण्डवबलं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १३
तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।
परिवर्तुर्महेष्वासाः पाण्डवानां महारथाः ॥ १४
तं शिखण्डी च भीमश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ।
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः ससाल्यकाः ।
परिवर्तुर्जिघांसन्तो राधेयं शरवृष्टिभिः ॥ १५
साल्यकिस्तु ततः कर्णं विंशत्या निशितैः शरैः ।
अताडयद्रणे शूरो जनुदेशे नरोत्तमः ॥ १६
शिखण्डी पञ्चविंशत्या धृष्टद्युम्नश्च पञ्चभिः ।
द्रौपदेयाश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च सप्तभिः ।

नकुलश्च शतेनाजौ कर्णं विव्याध सायकैः ॥ १७
भीमसेनस्तु राधेयं नवत्या नतपर्वणाम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धो जनुदेशे महाबलः ॥ १८
ततः प्रहस्याधिरथिर्विक्षिपन्धनुरुत्तमम् ।
मुमोच निशितान्वाणान्पीडयन्सुमहाबलः ।
तान्प्रत्यविध्यद्राधेयः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १९
साल्यकेस्तु धनुश्छित्त्वा ध्वजं च पुरुषर्षभः ।
अथैनं नवभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ २०
भीमसेनस्तु तं क्रुद्धो विव्याध त्रिंशता शरैः ।
सारथिं च त्रिभिर्बाणैराजघान परंतपः ॥ २१
विरथान्द्रौपदेयांश्च चकार पुरुषर्षभः ।
अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण तदद्भुतमिवामवत् ॥ २२

G. 8. 3944
B. 8. 578. 25
K. 8. 12. 25

निर्घोषः; V1 पर्जन्यमिव नि'; B2 पर्यन्यसमनि'; D2 सिद्धि-
न्दिशां मुखानीव. — ^a) B2 च (for [इ]व). K2
दीर्घतः; K4 दीर्घते (for 'तः'). S (except T2) प्रास्वन्धेन
मेदिनी.

13 ^b) K2.4 B D21 D21 D2-4.7 कर्णं (K4 'र्णो')
आकर्णनिःसृतैः; V1 D2.3 S आकर्णाकर्ण'. — ^c) T1.3
G M हन्यते पाण्डवं सैन्यं; T2 अवध्यत महाराज. — ^d) T2
पाण्डवानां महाबलं.

14 ^a) V1 B1 D21 D2.4.7 M1 तत् (for तं). K2
D1.7 कर्णं (for कर्म). — ^b) K1 अतिमधुषं (sic); K2
V1 B D T1.3 G M अपराजितं; T2 अपलायिनं (for अति-
मानुषम्). — ^c) T2 पांचालानां (for पाण्डवानां).

15 ^a) K2 ससोमकः; V1 B (except B2) D21 D21
D2-4.7 च साल्यकिः; D2 G2 च साल्यतः; T G2 M2-4 स-
साल्यताः (M2 'तः'); G1 च साल्यताः (for ससाल्यकाः).
— ^c) D2 महेश्वरं (for जिघांसन्तो).

16 B2 om. 16^a-17^b. — ^a) D2 च (for तु). K2
V1 B (B2 om.) D (except D2.3) G1 तदा (for ततः).
D2 क्रुद्धो (for कर्णं). — ^b) D2 वृषं च (for विंशत्या).
— ^c) T2 राजव्य (for शूरो). — ^d) D2 यत्तुदेशे (for
जनु'). V1 T1.3 G2.3 नरोत्तमः; B2.3 D2 'जमं'; T2
महारथं (for नरोत्तमः).

17 B2 om. 17^a (cf. v. 1. 16). — ^a) D2 तु (for च).
K2 V1 B (B2 om.) D S सप्तभिः (for पञ्चभिः). — ^b)
K1.2.4 D2 om. (hapl.) 17^a. G2 om. 17^a-18^b. T1.3
G1.3 M transp. 17^a and 17^a. — ^c) T2 पंचभिः
(for सप्तभिः). — ^d) D1 नकुलस.

18 G2 om. 18^a (cf. v. 1. 17). — ^a) B2 D2 S
(G2 om.) च (for तु). — ^b) D2 S (G2 om.) नत-
पर्वणिः. — ^c) D2 यत्तुदेशे (for जनु'). B2 T2 महारथः
(for 'बलः').

19 ^a) K2 V1 B D S अथ (for ततः). T1.3 G [अ]-
तिरथिद् (for [आ]थि'). — ^b) S2 M1 विक्षिपद्; V1
B D (except D2) T1.3 G ज्या (T1 प्रा) क्षिपद् (D21 D1
'द्') (for विक्षिपद्). — ^c) D21 G2 स (for सु-). K2
B2 D2 सुमहाबलान्; D2 'बलाः'; D2.3 T1.3 G1.3 M स
महारथः (D2.3 'थान्') (for सुमहाबलः).

20 ^a) V1 B1 साल्यकिस्. K4 D2.3.3 च (for तु).
S2 K1.3 transp. धनुः and ध्वजं. K2.4 B (except B2)
D21 D21 D2-4.6-8 S भरतर्षभ (K4 'भः'); D1.3 पुरुषर्षभ.
— ^c) K2 तथैनं; K4 D2 तथैव; B1 D21 D2.7 तं तथा
(for अथैनं). — ^d) D2 परंतपः (for स्तनान्तरे).

21 D2 T1.3 G2 M2-4 om. 21. D2 reads 21^a
after 22^a. — ^a) K2.4 V1 B D (D2 om.) T2 G1.3
M1 भीमसेनं ततः क्रुद्धो. — ^b) K1 T2 G1.3 निशितैः
(for त्रिंशता). — After 21^a, K2.4 V1 B D (except
D2) T2 G1.3 M1 ins.:

853* सहदेवस्य मध्येन ध्वजं चिच्छेद मारिष ।

[K4 B2 मारिषः; T2 G1.3 M1 संयुगे (for मारिष).]

— ^a) K2 B2 T2 G1.3 M1 स्तनान्तरे; V1 D2 परंतप (for
परंतपः).

22 ^a) K2 V1 B1-4 D T1.3 G M भरतर्षभ (G1
'भः'); B2 निशितैः शरैः; T2 [अ]मितविक्रमः (for
पुरुषर्षभः). — After 22^a, D2 reads 21^a.

C. 8. 2965
B. 8. 78. 26
K. 8. 82. 26

विमुखीकृत्य तान्सर्वाञ्शरैः संनतपर्वभिः ।
पाञ्चालानहनच्छरश्चेदीनां च महारथान् ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे चेदिमत्स्या विशां पते ।
कर्णमैकमभिद्रुत्य शरसंघैः समार्दयन् ।
ताञ्जघान शितैर्बाणैः स्रुतपुत्रो महारथः ॥ २४
एतदत्यद्भुतं कर्णे दृष्टवानस्मि भारत ।
यदेकः समरे शूरान्ध्रतपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
यतमानान्परं शक्त्यायोधयत्तांश्च धन्विनः ।

पाण्डवेयान्महाराज शरैर्वारितवात्रणे ॥ २६
तत्र भारत कर्णस्य लाघवेन महात्मनः ।
तुतुषुर्देवताः सर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २७
अपूजयन्महेष्वासा धार्तराष्ट्रा नरोत्तमम् ।
कर्णं रथवरश्रेष्ठं श्रेष्ठं सर्वधनुष्मताम् ॥ २८
ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम् ।
कक्षमिद्धो यथा वह्निर्निदाघे ज्वलितो महान् ॥ २९
ते वध्यमानाः कर्णेन पाण्डवेयास्ततस्ततः ।

23 *) B: विरथीकृत्य (for विमुखी). Ks V1 B2.5
Da1 D1.5.8.8 Ts G1.8 M शूरान्; B: वीरान् (for सर्वां).
— Ds om. (hapl.) 23⁹. — *) V1 अदहत्; B:
अवधीत् (for अहनत्). S K B1-3 D2.4.8-7 T G2.8
शूरान्; B: सर्वां (for शूरान्). — *) Ks चेदीनीं (for
चेदीनां). Ks चैव भारत; Da1 D1.8 च महारथाः; Ts
G2.8 M चैव ये रथाः; G1 ईश्वराश्च ये (for च महारथान्).
T1 चेदीनां ये महारथाः; T2 चेदिकान्धुजयांस्तथा.

24 Ts repeats 24^{ab} after 24^{af}. — *) B: हन्य-
माना (for वध्य). — *) T1 चेदिमुख्या (for 'मत्स्या').
— *) Ds G1 कर्णमेवामिद्रुत्य. — *) S: T1 समार्दयन्; Ks
V1 B2.5 Dn1 D4.8 T2.8 G M समर्पयन्; K4 समार्दयत्;
B1.2.4 D2.2.7 'पर्वन्. Da1 D1.5.8 शरवर्षैः समार्पयत्.
— *) Ks ततो (for तान्). Ks शितान् (for शितैर्).
Ds S (except T2) तान्दृष्ट्वा विविधैर्बाणैः. — *) Ks
महाबलः; Dn1 'रथि; G2 'रथाः. — Ks ins. after 24 :
Ts after the repetition of 24^{ab}:

854* प्राव्रजन्त रणे भीताः सिंहप्रस्त्रा युगा इव ।

On the other hand, Ds T1.8 G M ins. after 24:

855* ततस्त्रान्महसन्वीरो विजिग्ये पाण्डवात्रणे ।

25 *) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-2.7.8 कर्म (for कर्णे).
Ds T1.8 G M अत्य (Ds तद्वद्भुतं रणे कर्म (G1 'र्मे); Ts
तत्रान्ध्रतपमं कर्म. — *) S: शूराः; Ds शूरः. Ds S
योधयामास समरे. — After 25^a, Ds S ins.:

856* यतमानान्महारथान् ।

योधयामास समरे.

[Cf 26^{ab}. (L. 1) G2 यतमानो.]

— *) Ds अवधीत्संयुगे वृषः.

26 *) Ds यतमानः. V1 शरं (for परं). — *) S:
Ds योधयानांश्च; Ks B: Da1 D1.5.7 [अ]योधयतांश्च;
Ks.4 Dn1 योधयतांश्च; V1 योधयतांश्च; B1-2.5 D2.4.8

[अ]योधयतांश्च (for 'यत्तांश्च). V1 [ए]व (for च).
Ds पंचधा (for धन्विनः). — T1 om. (hapl.) 26^a—29^a.
— *) T2 शरैरावारयद्वाणे; G2.8 ददाह समरे रिपुः.

27 T1 om. 27 (of. v. 1. 26). — *) G2 वीरस्य
(for कर्णस्य). — *) Ks B1.4 Da1 D1.4-8 S (T1 om.)
तुतुषुर् (for तुतुषुर्). Ts G2.8 देवगंधर्वाः (for देवताः
सर्वाः). — *) Ks V1 B D T2.8 G1.2 M सिद्धाश्च
सहचारणैः (Ks 'चारणाः; Ts G2 'सैनिकैः); G2 ससिद्धाः
सहसैनिकाः.

28 T1 om. 28 (of. v. 1. 26). — *) D1 महेष्वासं.
B2.5 अपूजयन्स्य समरे; M1 'यंश्च महेष्वासा (hypermetrio).
— *) S: K1 G2 धार्तराष्ट्रान् (G2 'द्रो). Ds महौजसः;
Ds नरोत्तरं; G1 महारथं (for नरोत्तमम्). — *) S: K1.8
Ds Ts G2 रथिवरश्रेष्ठं; M2-4 नरवरं (for रथवरं). — *)
D1 प्रेक्ष्य ते (hypermetrio) (for श्रेष्ठं).

29 T1 om. 29^a (of. v. 1. 26). S: K1.8 lacuna up
to रि (in 29^b). — *) Ds T1.8 G M ददाह समरे
रिपुः. — For 29^{ab}, S2 subst.:

857* एकवीरो महेष्वालो विप्रस्त्रापरिवाहिण्यं (sio) ।
while, Ks subst. for 29^{ab}:

858* समर्दयन्महसन्वीरो पाञ्चालानां प्रवाहिनीम् ।

— *) S: K1.2.4 कक्षमिद्धो; Ds T G1.8 M1 कर्णं शुष्कं;
Ds कक्षमिद्धो (sio); G2 कर्णं वृक्षं; M2.4 शुष्कं कर्णं (for
कक्षमिद्धो). Co oits इव: (as in text). B2 Dn1 D1
महाः; G2 यथा (for यथा). — *) Dn1 निदाघः; D1
निदग्धो (sio) (for निदाघे). Ks ज्वलनो (for ज्वलितो).
Ds T1.8 G M ददेत् (for महान्). T2 निदाघे वायुनेरितः.

30 *) K1 प्रावर्तत; Ks प्रावर्ततु; B2 प्रव्रवन्ति; Dn1 T1
प्राव्रवन्ति (T1 'ते); M1 'वत्तु (for 'वन्त). S1 (sup. lin.
as in text) Ks रणे वीराः; B2.5 रणाङ्गीताः. — *) Dn1
कर्णे. Ks V1 B D S महारथं (for 'बलम्).

प्राद्रवन्त रणे भीताः कर्णं दृष्ट्वा महाबलम् ॥ ३०
 तत्राक्रन्दो महानासीत्पाञ्चालानां महारणे ।
 वध्यतां सायकैस्तीक्ष्णैः कर्णचापवरच्युतैः ॥ ३१
 तेन शब्देन वित्रस्ता पाण्डवानां महाचमूः ।
 कर्णमेकं रणे योधं मेनिरे तत्र शत्रवाः ॥ ३२
 तत्राद्भुतं परं चक्रे राधेयः शत्रुकर्षणः ।
 यदेकं पाण्डवाः सर्वे न शेकुरभिर्वीक्षितम् ॥ ३३
 यथौघः पर्वतश्रेष्ठमासाद्याभिप्रदीर्यते ।
 तथा तत्पाण्डवं सैन्यं कर्णमासाद्य दीर्यते ॥ ३४
 कर्णोऽपि समरे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ।
 दहंस्तस्यौ महाबाहुः पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३५

शिरांसि च महाराज कर्णाश्चलकुण्डलान् ।
 बाहुंश्च वीरो वीराणां चिच्छेद लघु चेपुभिः ॥ ३६
 हस्तिदन्तान्तरून्खड्गान्ध्वजाञ्चक्षीर्हयान्गजान् ।
 रथांश्च विविधान्नाजन्पताका व्यजनानि च ॥ ३७
 अक्षेपायुगयोक्त्राणि चक्राणि विविधानि च ।
 चिच्छेद शतधा कर्णो योधव्रतमनुष्ठितः ॥ ३८
 तत्र भारत कर्णेन निहतैर्गजवाजिभिः ।
 अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ॥ ३९
 विषमं च समं चैव हतैरश्वपदातिभिः ।
 रथैश्च कुञ्जरैश्चैव न प्राज्ञायत किञ्चन ॥ ४०
 नापि स्त्रे न परे योधाः प्राज्ञायन्त परस्परम् ।

C. 2. 3983
B. 5. 78. 45
K. 5. 52. 45

31 ^a) K₁ D₈ क्रन्दो; T_{1.8} G_{2.8} नादो (for [जा]-
 क्रन्दो). — ^b) S₂ पंचालानां; B₁ D₈ T₈ G M पाण्डवानां
 (for पाञ्चालानां). D_{8.8} S विशां पते (for महारणे).
 — ^c) K₁ सायकैस् (for सायकैस्). — ^d) D₈ S उग्रैः
 (M₁ 'ग्र-') कर्णघनुच्युतैः; D₁ कर्णचापच्युतैः शत्रैः; D₈
 'च्युतैरपि.

32 ^a) T₈ पांचालानां (for पाण्डवानां). D₈ T₈ G M
 महारथाः (for 'चमूः). — ^b) G₂ M योधं. — ^c) V₁
 सर्व- (for तत्र). D₈ T_{1.8} G M भारत (for शत्रवाः).
 B₈ D₈ मेने भरतसत्तम; T₈ मन्यमाना विशां पते.

33 ^a) K₁ परशु; K₈ V₁ B D₁ D₁ D₁-s. 7. 8 पुनश्च;
 D₈ T_{1.8} G M महत् (for परं). T₈ तत्राद्भुततमं चक्रे.
 — ^b) S₂ K_{1.8.8} V₁ B₁-8 शत्रुकर्षणः; B₈ D₈ S (except
 T₈) 'तापनः (for 'कर्षणः). — ^c) K₈ तमेकं; V₁ B D
 (except D₈) S (except G₈) यदे (T₁ 'दै')नं. — ^d) K₁
 शक्रे (for शेकुर).

34 ^a) D₈ S जलौघः (for यथौघः). M₈ पर्वतं
 (for पर्वत-). — ^b) S₂ K₄ [अ]भिप्रदीर्यते. K₈ समा-
 साद्यभिप्रदीर्यते; B₈ D₈ समासाद्य प्र (D₈ 'द्याभि')दीर्यते; D₈ S
 यथासाद्य (M₁ यथा सद्यः) प्रभिद्यते. Ca cites दीर्यते. — ^c)
 D₁ तत्पाण्डवं महासैन्यं. — ^d) T₁ मिद्यते; M₈ निर्यते (for
 दीर्यते). B₈ T₈ कर्णं प्राप्य व्यदीर्यत.

35 ^a) G₁ एको (for कर्णो). — ^b) D₁ दहन्तस्यौ
 (sio); D₈ तदा तस्यौ (for दहंस्तस्यौ). B₈ T₈ ददाह
 पुनश्चन्यासः; D₈ T_{1.8} G M दहंस्ततो नरन्यासः. — ^c)
 D_{1.8.8} महाचमूः; D_{8.8} T_{1.8} G M अनीकिनी (for
 महाचमूम्).

36 ^a) G₂ महाभाग (for 'राज). D₈ शिरांश्चैव
 महाबाहुः; T₈ शिरांसि समरे राजन्. — ^b) S₂ K₈ V₁ B₁-8

D₁ D₁ D₁-s. 7. 8 कर्णा (D_{8.8} 'र्ण')श्चैव सकुण्डलान्; K₁
 कर्णश्च चलकुण्डलं; B₈ T₈ कुण्डलालंकृतानि च; D₈ T_{1.8} G M
 यो (G₂ M_{1.8} यौ)धानां कुण्डलानि च. — ^c) D₈ S बाहु-
 नृक्ष (D₈ 'रुंश्च त)या जंघांश्च. — ^d) D₈ S परमेपुभिः
 (for लघु चेपुभिः).

37 ^a) S₂ K₈ B_{1.8}-8 D₁ D₁ D₁-7 T_{1.8} G_{1.8} M हस्ति-
 दंतस्तरून्; B₈ 'दंतं स'; D₈ 'दंतं स'. — ^b) D₈ शंखान् (for
 ध्वजान्). K₈ D₈ शक्तिः; D₈ शक्तीन्. T₁ G₂ ध्वजांश्च विवि-
 धानि च. — T_{1.8} G_{2.8} om. 37^{ad}. — ^c) K₄ D₈ विविधा
 राजन्; T₈ 'धाकरान् (for 'धाराजन्). — ^d) T₈ M₁ पताकान्.

38 B₈ om. 38^{ad}. — ^a) B₁ D₁ D₁ D₁-s. 7
 महं च युग-; B₈ आक्रम्य यु'; B₈ अक्षांश्च यु'; T₈ अक्षेभु यु'.
 K_{2.8} -योक्त्राणि; B₁ -योक्त्राणि (for -योक्त्राणि). D₈
 T_{1.8} G M ईषान् (G₂ 'म)क्षान्युगांश्चैव. — G₁ om.
 38^b-40^b. — ^b) D₁ वीरोः; T₈ छत्राणि (for चक्राणि).
 D₁ विविधानि महानि च; D₈ T_{1.8} G_{2.8} M चित्रांश्च र (M₁
 विचित्राश्च)यक्ष्वरान् (T₈ G₈ 'र'). — ^c) K₈ V₁ B D S
 (G₁ om.) बहुधा (for शतधा). D₈ राजन् (for कर्णो).
 — ^d) D₈ T₈ G₈ योधव्रतम्; T₁ G₂ M योधवृत्तिम्.

39 G₁ om. 39 (of. v. l. 38). — ^a) D₁ D₁
 निहितैः. D₈ रथवाजिभिः; D₈ गजसादिभिः. — ^b) D₈
 अगम्यमाना; G₂ 'रूपां. G₂ पृथिवी. — ^c) G₂ 'कर्दमां.

40 G₁ om. 40^{ad} (of. v. l. 38). — ^a) V₁ समं च
 विषमं चैव; B₈ विषमा च समा चैव; B₈ विसमश्च समश्चैव;
 D₈ विषमे च समे चैव. — ^b) K₄ V₁ B_{2.8}-8 D₁ D₁-s. 8
 T₈ M अश्वैः (for अश्व-). T_{1.8} G_{2.8} निहतैरश्वसादिभिः.
 — ^c) D₈ T_{1.8} G_{2.8} M रथै रथगतेश्चैव (T₁ M₁-8 'श्रापि).
 — ^d) K₄ V₁ D₈ T_{1.8} G₁ प्रज्ञायत; G₂ M व्य (M₁
 वि)ज्ञायत.

C. 8. 3984
B. 8. 76. 46
K. 8. 52. 45

घोरे शरान्धकारे तु कर्णक्षि च विजृम्भिते ॥ ४१
राधेयचापनिर्मुक्तैः शरैः काञ्चनभूषितैः ।
संछादिता महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४२
ते पाण्डवेयाः समरे कर्णेन स पुनः पुनः ।
अभज्यन्त महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४३
मृगसंचान्यथा क्रुद्धः सिंहो द्रावयते वने ।
कर्णस्तु समरे योधांस्तत्र तत्र महायशाः ।
कालयामास तत्सैन्यं यथा पशुगणान्वृकः ॥ ४४
दृष्ट्वा तु पाण्डवीं सेनां धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखीम् ।

अभिजग्मुर्महेष्वासा रुवन्तो भैरवात्रवान् ॥ ४५
दुर्योधनो हि राजेन्द्र मुदा परमया युतः ।
वादयामास संहृष्टो नानावाद्यानि सर्वशः ॥ ४६
पाञ्चालापि महेष्वासा भग्ना भग्ना नरोत्तमाः ।
न्यवर्तन्त यथा शूरा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ४७
तामिदृचात्रणे शूरात्राधेयः शत्रुतापनः ।
अनेकशो महाराज बभञ्ज पुरुषर्षभः ॥ ४८
तत्र भारत कर्णेन पाञ्चाला विशती रथाः ।
निहताः सादयः क्रोधाच्चेदयश्च परःशताः ॥ ४९

41 " Ds परेणाय; Ts G2.3 परे यौधाः. — " D: Ts प्र(Ts च्य)जायंत. Ds T1.3 G M व्याजायंत (M1 विजायंत; M2-4 व्याजायंत) विशां पते. — " K2.4 Bs Ds च (for तु). Da1 D1.5 घोरेण बांधकारे तु. — " Da1 D1.5 कर्णक्षिण; Ds Ts M शस्त्रास्त्रे च; T1.3 G2.3 शस्त्रास्त्रैः; G1 शरशस्त्रश्च (hypermetric). Bs M1 तु (for च). K4 विजृम्भिते; Ds विजृम्भिति; Ts Gs विजृम्भितैः; Ca भिता.

42 " Ds S राधेयचापुया मु (Ds Ts पोन्मु; G1 पो मु)कैः. — " K1.3 V1 B (except B1.2) कांचन-भूषणैः; Ds S (except G2) कनकभूषणैः. — " Ds S संछादितं. Ds om. (hapl.) महाराज यतमाना. Ks V1 B D (Ds om.) S पाण्डवानां (for यतमाना). Ds T1 महाबलं; T1.3 G M महबलं (for महारथाः).

43 " B (except B4) Da1 Dn1 D1.3-5 राधेयेन (for कर्णेन स). Ks च; Ds तु (for स). Ds समंततः (for पुनः पुनः). — " Ks अभिहतं; Da1 D1.5 अभज्यत; Ds आरुह्यत (for अभज्यन्त). V1 Bs Da1 D1.3-5 तदा राजन् (for महाराज). Ds S (except T2) मज्यन्ते समरे राजन्. — " Ds मज्यमाना (for यत). Gs महाबलाः (for रथाः).

44 " G2 द्रावयते (for द्राव). Dn1 नमः; Ds तदा; Ds वनात्; T1.3 G M तथा; Ts बली (for वने). — After 43^{ab}, N (except Ds) Ts ins.:

859* पाञ्चालानां रथश्रेष्ठान्द्रावयन्कात्रवांस्तथा ।

[Some MSS. पंचालानां. Bs नरश्रेष्ठान्; Ts रथवातात् (for श्रेष्ठान्). Ds सतथा (for शात्रवांस). S K1.2.4 तदा (for तथा). Bs अद्रावयत पांडवान्; Ts कर्णो द्रावयते तथा (for the posterior half).]

— " S योधाश्च; K2.4 योधश्च; Ds योद्धा; Ts Gs M योधांस. Ds G1 तथा कर्णस्तु समरे. — " K1 यत्र यत्र; B1.4 Dn1 D1.7 त्रावयन्मु; Ds G1 योधांस्तत्र (for तत्र

तत्र). T1.3 G2.3 M1 महारथः (for यथाः) — " V1 Bs Da1 D1.5 Ts पांडवानां; Ds समरे; T1.3 G M संकुदो (for तत्सैन्यं). — " M पशुगणं. Bs हरिः; Ts वृषः (for वृकः).

45 " B (except B1) Dn1 D1 तत्राजग्मुर्; Da1 D1.5 प्रति; Ds अजु" (for जमि"). Bs.5 महेष्वासान् (Bs "इ"). — " Bs चरंतो; Bs Da1 D1.3-5 S नदंतो; Dn1 Ds.7 रवंतो (for रुवन्तो).

46 " Bs Da1 D1.3-5 S [S]पि (for हि). Ds संहृष्टो (for राजेन्द्र). — " Ks पुनः (for युतः). — " Ks छादयामास संकुदो (for "D). Ds S (except T2) नानावाद्यानि संहृष्टो वादयामास भारत.

47 " S पां(सं पं)चालेपु; Ks पंचापि च; Bs Ds पंचालापि; Bs पांचाला हि; Bs D2.6 S पां(Bs M2.3 पं)चालाश्च (Ts "लाः स"). Ds G1 महावीरा (for महेष्वासा) — " Ks B1.2.4 Dn1 Ds-1.7.8 भग्नास्तत्र. K1 महारणे; Bs Ds महारथाः; Ds S पुनः पुनः (for नरोत्तमाः). Bs Da1 D1.5 संग्रभग्ना नरो(Bs वृपो)त्तम. — Gs om. 47^a—48^a. — " Ds निवर्तत; M1 व्यव. T1 सतः; Ts रणे; G1 तथा (for यथा). Ks B (except B4) D (except Ds) शूरैः. — " K1 मृत्युर्येत्वा. S1 Ks Dn1 निवर्तिनं.

48 Gs om. 48 (cf. v. 1. 47). — " Ds T1.3 G1.3 M ते (for तान्). T1 G1 M2-4 निवृत्ता. Ds T1.3 G1.3 M1.3 शूरा (for शूरान्). — " Ds T1.3 G1.3 M राधेयेन ततस्ततः — " V1 Ds पुरुषर्षभ. Ds S (Gs om.) प्रभग्नाश्च (Ts बभञ्ज च; M2-4 भग्नास्तत्र) पुनः पुनः.

49 " Bs आमत (sio) (for भारत). — " S1 V1 Bs.4 पंचाला (V1 "लं"); Ks B1 पांचालान्. K4 विशतिं. Ks रथान्; Ds हताः (for रथाः). Ds S (except T2) पांचालाः पंचविंशतिः. — " Ds निहता. Ss (sup. lin.)

कृत्वा शून्यात्रयोपस्थान्वाजिपृष्ठांश्च भारत ।
निर्मनुष्यान्नाजस्कन्धान्पादातांश्चैव विद्रुतान् ॥ ५०
आदित्य इव मध्याह्ने दुर्निरीक्ष्यः परंतपः ।
कालान्तकवपुः क्रूरः स्रुतपुत्रश्चचार ह ॥ ५१
एवमेतान्महाराज नरवाजिरथद्विपान् ।
हत्वा तस्यौ महेश्वासः कर्णोऽरिगणसूदनः ॥ ५२
यथा भूतगणान्हत्वा कालस्तिष्ठेन्महाबलः ।
तथा स सोमकान्हत्वा तस्यावेको महारथः ॥ ५३
तत्राद्भुतमपश्याम पाञ्चालानां पराक्रमम् ।

वध्यमानापि कर्णेन नाजह् रणमूर्धनि ॥ ५४
राजा दुःशासनश्चैव कृपः शारद्वतस्तथा ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा शकुनिश्चापि सौबलः ।
न्यहनन्पाण्डवीं सेनां शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५५
कर्णपुत्रौ च राजेन्द्र आतरौ सत्यविक्रमौ ।
अनाशयेतां बलिनः पाञ्चालान्वै ततस्ततः ।
तत्र युद्धं तदा ह्यासीत्क्रूरं विशसनं महत् ॥ ५६
तथैव पाण्डवाः शूरा धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
द्रौपदेयाश्च संकुद्धा अम्यमंस्तावकं बलम् ॥ ५७

C. 8. 4002
B. 8. 78. 64
K. 8. 52. 63

साविनः; Ks V1 B D S सायकैः (for सादयः). K1.2.4
क्रोधाश्च; V1 क्रुद्धा. — *) K1 चेदयाश्च; Ds रयाश्चैव;
Ds S भेदयंत; (for चेदयश्च). S K1.2.4 समंततः; Ks
परंतपः; V1 B1.4 Dn1 D2-1.7.8 परं शताः; B2 चतुःशताः;
T1 परःशतं; T2 Gs पराजिताः; G2 परं स्थिताः (for परः-
शताः).

50 *) S1.2 (sup. lin.) K1.2.4 श्रुत्वा; S2 द्रुत्वा
(for कृत्वा). D2.8 शूरान् (for शून्यान्). — *) Ds
-शून्याश्च (for -पृष्ठांश्च). — *) K4 Ds S प(M1.8 पा)-
दातींश्च; Dn1 Dn1 Ds पदातांश्च (for पा). V1 च निपीडि-
तान्; B1 चैव विद्रुतान्; T2 चापि विद्रुतान्; G1 चैव श्रुताः.

51 *) S K1.2.4 Ds दुर्निरीक्षः. B2 परंतपः; B2 शरै-
स्तथा; Ds S परैस्तथा (T2 G1 M 'दा' (for परंतपः).
— *) Ds S इव (for -वपुः). K1 क्रूरः; Ks B2 D2.8.8 S
क्रुद्धः; V1 B1-4 Dn1 Dn1 D1.8-4.7 क्रूरः (for क्रूरः).
— *) S2 K4 D2.8 चकार ह; V1 Dn1 D1.8 स्यराजत;
B1.2.4 Dn1 D2.4.7 [S]स्यराजत; B2.8 बभूव ह; Ds S
प्रकाशते (for चचार ह).

52 *) K4 V1 Dn1 Dn1 D1-7 पतन्; Ds पव; S पव;
(for पतान्). — *) Ds S (except T2) नरन्यात्रः (T2
Gs 'त्र' (for महेश्वासः). — *) G1 -मर्दनः (for
-सूदनः).

53 *) T1 कालस्तीक्ष्णो; T2.8 G1.8 M 'स्तस्यौ; G2 तथा
नैको (for कालस्तिष्ठेन्). B2 महारथः (for 'बलः). — B2
om. (hapl.) 53^{ad}. M2-4 om. (hapl.) 53^{ad}-55^{ad}.
— *) T G [अ]सौ (for स). — *) G1.2 तथा
नैकान् (G2 'को' (for तस्यावेको). K1.8 महारथाः; B2
T2 G M1 'बलः' (for 'रथः').

54 M2-4 om. 54 (of. v. l. 53). — *) Ds
तदद्भुतम्. Ds M1 अपश्यामः. — *) Some MSS. पंचालानां.
— *) K4 Ds हि; D2.8 तु; T G च (for [अ]पि). K1

कर्णः; V1 B1-4 Dn1 Dn1 D1-4.7 T G यत्कर्णः; Ds
यत्कर्णः; Ds ये कर्ण (for कर्णेन). — *) S2 K4 Ds T
G1.8 M1 न जह् (K4 'हु; G1 'हु; G2 नजाग (alo) (for
नाजह्). B2 यत्पञ्जलि न संगरं.

55 M2-4 om. 55^{ad} (of. v. l. 53). — *) D2.4
राजन्. B2 दुर्योधनश्च (for दुःशासनश्च). Ds ततो दुर्योधनो
राजा; T G M1 दुर्योधनः स्वयं राजा. — *) B2 Ds T G
M1 दुःशासनश्च (for शारद्वतश्च). T2 G1 M1 तदा (for
तथा). — *) D2 अश्वत्थामाश्चाधिरथिः; Ds T1.8 G M1
द्रौणिश्च कृतवर्मा च; T2 कृतवर्मा च शकुनिश्च. — *) B2.8
चैव (for चापि). B1.4 Dn1 D2.4.7 शकुनिश्च महाबलः; Ds
हार्दिक्यः शकुनिलया; T2 अश्वत्थामा च वीर्यवान्. — *)
K2 D1 G2 M1 न्यहनन्; T2 व्यचमत् (for न्यहनन्).

56 *) V1 B D तु (for च). T2 G2.8 महाराज (for
च राजेन्द्र). — *) K2 निवारयेतां; B2 आजगमुसौ (for
अनाशयेतां). K2.4 B2 D2.8 बलिनौ. V1 B1-4 Dn1
Dn1 D1.8-4.7 निजप्राते बलं क्रुद्धौ; Ds S बलं नाशयतस्त्वा-
(Ds 'यतश्चा; T1 'यते ह्या; T2 'यितुं चा; M1 'यतान्वा;
M2-4 'यतः स्या)जौ. — *) Ds S पाञ्चालानां (for 'न्यै').
D2.8 समंततः (for ततस्ततः). V1 B1-4 Dn1 Dn1 D1.8-4.7
पाण्डवानामितस्ततः. — T2 om. (hapl.) 56^{ad}-58^{ad}. K4
Ds repeat 56^{ad}-57^{ad} after 8. 57. 6. — *) K2
तव (for तत्र). K4 (second time) तदा च; V1 B
(except B2) Dn1 Dn1 D1.8-4.7 महत् (for तदा हि).
Ds T1.8 G M1 पुनस्तत्राभवयुद्धं; M2-4 तावकानां च
युधिष्ठं. — *) K4 (first time) व्यसनसं; Co विशसनं
(as in text). Dn1 D1.8 तदा; D2 तथा (for महत्).

57 For the repetition in K4 D2, of. v. l. 56.
T2 om. 57 (of. v. l. 56). — *) T2 Gs तथा च (for
तथैव). — *) B2 संकुद्धा (for संकुद्धा). — *) S
(T2 om.) न्य(G2 अ)हनन्स् (for अम्यमंस्). K4 Ds (both

C. 8. 4002
B. 8. 78. 64
K. 8. 82. 64

एवमेष क्षयो वृत्तः पाण्डवानां ततस्ततः ।

| तावकानामपि रणे भीमं प्राप्य महाबलम् ॥ ५८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्षांशोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

५७

संजय उवाच ।

अर्जुनस्तु महाराज कृत्वा सैन्यं पृथग्विधम् ।

सूतपुत्रं सुसंरब्धं दृष्ट्वा चैव महारणे ॥ १

शोणितोदां महीं कृत्वा मांसमज्जास्थिवाहिनीम् ।

वासुदेवमिदं वाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभ ॥ २

एष केतू रणे कृष्ण सूतपुत्रस्य दृश्यते ।

भीमसेनादयश्चैते योधयन्ति महारथान् ।

एते द्रवन्ति पाञ्चालाः कर्णात्रस्ता जनार्दन ॥ ३

second time) कौरवं (for तावकं).

58 T₂ om. 58^{ab} (cf. v. l. 56). — *) G_{1.2} एव (for एष). — *) T₁ पांचालानां (for पाण्डवानां). B₁ समंततः (for ततस्ततः). — *) B₁ च समरे; D₈ च मृषिष्ठं; D₈ रणे राजन् (for अपि रणे).

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: Ś K_{1.2.4} द्वितीये (K₄ 'च') युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₁ 74 (1); Ś₂ 58; B₁ 72; B₄ 77; B₅ 80; D₁ T_{1.2} G 89; D₁ 71; D₄ 59; D₈ 78; T₂ 85; M 88.

57

1 *) D₈ महाभाग. — *) K₂ V₁ B D हत्वा (for कृत्वा). K₁ पृथग्विधं; V₁ B (except B₁) D₁ D₁ D_{1.2-2.1} चतुर्विधं. — *) B_{1-2.3} D₁ D_{1.2-2.1} च (B₁ स) संरब्धं; B₁ D₁ D₁ च संक्रुधं. — *) B₂ सैन्यं (for चैव). — For 1, S subst.

860* हत्वा तु फल्गुनः सैन्यं कौरवाणां पृथक्पृथक् ।

सूतपुत्रस्य संरम्भं दृष्ट्वा चापि महाहवे ।

[(L. 1) G₁ पाण्डवः सेनां (for फल्गुनः सैन्यं). T₂ G₈ नरर्षभ (G₈ 'भः') (for पृथक्पृथक्). — (L. 2) G₁ चैव (for चापि).]

2 *) K₂ शोणितोदां; D₈ 'तोदा. Ś₂ महीं; V₁ B₂₋₃ D₁ D₁₋₂ S नदीं (for महीं). — *) B₁ D₁ D₁ D_{1.2} मांसशोणित- (for 'मज्जास्थि-). K₂ D_{2.3} -पंकिर्नी; V₁ B D_{1.2.3} -पंक्तां; D₈ T₂ G₁ 'कर्मतां; T_{1.2} G_{2.3} M -शैवलां (for 'वाहिनीम्). — K₄ B D₁ D₁ D_{1.2.3.4.5} T₂ ins. after 2^{ab}: V₁ after 2:

861* मनुष्यशीर्षपाषाणां हस्त्यश्वाकुलोचसम् ।

शरास्थिचयसंकीर्णां काकगृध्राणुनादिताम् ।

छत्रहंसप्लवोपेतां वीरवृक्षापहारिणीम् ।

हारपद्माकरवतीमुष्णीषवरफेनिलां ।

धनुःशरध्वजोपेतां नरक्षुद्रकपालिनीम् । [5]

चर्मवर्मभ्रमोपेतां रथोद्धुपसमाकुलाम् ।

जयैषिणां च सुवरां भीरूणां च सुदुस्तराम् ।

तां नदीं प्रापयित्वा तु भीमस्तुः परवीरहा ।

[(L. 1) B₂ -कुरोषनां; D₂ 'रोषतां. — (L. 2) V₂ शरास्थिचय-; D₈ शरावयव- (for शरास्थिचय-). K₄ संकीर्ण- T₂ शरास्थिववसा कीर्णां (for the prior half). K₄ कंक- K₄ B₂ -नादितं (B₂ 'नी'); D₁ मोदितां (for -नादिताम्). T₂ काकगृध्राधिना-दितां. — (L. 3) D₁ D₈ 'छत्रं हंस-; T₂ छत्रमांस- T₂ नरवीरापहा-रिणीं (for the posterior half). — (L. 4) K₄ हारपद्मा-करवती; D₁ D_{1.2} 'पद्मोत्पलवतीम्. — (L. 5) B₂ धनुः सरसिजोपेतां; D₁ D_{1.2} 'शरजवो'; D₈ 'गजो'; D₈ 'कृष्णो'; T₂ 'गृहो' (for the prior half). B₂ -धनु- (for -क्षुद्र-). K₄ V₁ D₈ -कपालिनी (V₁ 'ना'). — (L. 6) V₁ D_{1.2} T₂ वर्मवर्म- (for चर्मवर्म-). D₁ -समाकुले- — (L. 7) V₁ B_{1.2.3} D_{2.3} तु (for the first च). B₂ दुस्तरामपि (hypermetrio) (for सुदुस्तराम्). — (L. 8) D₁ D_{1.2} पारयित्वा (for प्राप-). B₂ D₁ D_{1.2} T₂ वै; B₂ च (for तु). K₄ D₁ D_{2.3} नदीं प्र(D₂ प्रा)वर्तयित्वा च (D₈ तु); B₂ प्रापयित्वा नदीं चैव (for the prior half). T₂ परवाहिनीं.]

— *) Ś₁ K_{1.2.4} V₁ B₁₋₄ D_{2.3.4.5.6} T₂ G_{1.2} पुरुषर्षभः; B₂ परवीरहा; D₁ D_{1.2} T_{1.2} G₈ भरतर्षभ.

3 Before 3, N ins. अर्जुन उवाच. — *) D₁ रसः (for रणे). G₂ तत्र (for कृष्ण). — *) K₁ -सेनान्नयश्च (sio). B₂ D₈ S चैव (for चैते). — *) K₄ योधयन्तो-

एष दुर्योधनो राजा श्वेतच्छत्रेण भासता ।
 कर्णेन भग्नान्पाञ्चालान्द्रावयन्बहु शोभते ॥ ४
 कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिश्चैव महाबलः ।
 एते रक्षन्ति राजानं स्रुतपुत्रेण रक्षिताः ।
 अवध्यमानास्तेऽस्माभिर्घातयिष्यन्ति सोमकान् ॥ ५
 एष शल्यो रथोपस्थे रश्मिसंचारकोविदः ।
 स्रुतपुत्ररथं कृष्ण वाहयन्बहु शोभते ॥ ६
 तत्र मे बुद्धिरुत्पन्ना वाहयात्र महारथम् ।
 नाहत्वा समरे कर्णं निवर्तिष्ये कथंचन ॥ ७
 राधेयोऽप्यन्यथा पार्थान्मुञ्जयांश्च महारथान् ।

निःशेषान्समरे कुर्यात्पश्यतो नौ जनार्दन ॥ ८
 ततः प्रायाद्रथेनाशु केशवस्तव वाहिनीम् ।
 कर्णं प्रति महेष्वासं द्वैरथे सन्यसाचिना ॥ ९
 प्रयातश्च महाबाहुः पाण्डवानुज्ञया हरिः ।
 आश्वासयन्नथेनैव पाण्डुसैन्यानि सर्वशः ॥ १०
 रथघोषः स संग्रामे पाण्डवेयस्य संबभौ ।
 वासवाशनितुल्यस्य महौघस्येव मारिष ॥ ११
 महता रथघोषेण पाण्डवः सत्यविक्रमः ।
 अम्ययादप्रमेयात्मा विजयस्तव वाहिनीम् ॥ १२
 तमायान्तं समीक्ष्यैव श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।

C. 8. 4021
B. 8. 79. 18
K. 8. 83. 18

K1 Dn1 Ds. 4. 5. 7 T3 M महारथः; K2. 4 V1 B2. 3 Da1 D1. 5. 5 T1. 3 G रथाः; B3 बलं. — *) B2 राजानं (for पाञ्चालाः). — 7) K1 कर्णोन्नताः; K2. 4 V1 B1. 5. 5 D S कर्णत्रस्ता. B2 स्रुतपुत्रेण रक्षिताः.

4 K3 om. 4. — *) V1 B1. 2. 4. 5 Dn1 Ds. 4. 7 M धार्यता (D2 'ता'); B2 Ds. 8 T G धार्यते; Da1 D1. 2. 5 राजता (D2 'ते') (for भासता). — Da1 D1. 5 om. 4^a-6^b. — *) B (except B2) T1. 3 G2. 3 M बहू (B2. 4 'हु')-शोभतः; D2 बहुशो रणे.

5 Da1 D1. 5 om. 5 (cf. v. 1. 4). T2 om. (hapl.) 5-6. K3 transp. 5 and 6. — *) K4 कृतश्च. — *) K3 V1 B1 Dn1 Ds-4. 7. 8 महारथः; B2. 3. 5 रथाः; B4 बल. Ds S (T2 om.) मारद्वाजश्च धीर्यवान्. — *) S2 रक्षताः. — *) D4 अवध्यमानासु; M1 अयुष्य. Ds S (T2 om.) ते चापि (for तेऽस्माभिर्). — 7) K3 वारयिष्यन्ति; B2 पालयि; Ds S (T2 om.) यो (M4 यौ)ययि.

6 Da1 D1. 5 om. 6^{ab} (cf. v. 1. 4). T2 om. 6 (cf. v. 1. 5). K3 transp. 5 and 6. — *) T1 G1 M1 रश्मिसंचारः; T2 G2. 3 M2-4 संग्रह- (for 'संचार-'). — *) B2 तूर्णं (for कृष्ण). — *) B1. 2. 4 Da1 D1. 5 S (T2 om.) बहू (B2. 4 G2. 3 'हु')शोभत. — After 6, K4 Ds repeat 8. 56. 56^a-57^a.

7 *) B2 वज्र (for तत्र). — *) D2 महाबलः; Ds S रथं मम (for महारथम्).

8 *) S2 K2 V1 B2. 3 Dn1 Ds. 8 हि (for सपि). D4 यथा (for [अ]न्यथा). K1 पार्थ. Ds S मा य (M1 हि) कर्णो रणे पार्थात् (G2 'थं'). — *) Da1 D1. 5 निःशेषं. Ds T G M2-4 हन्यात्; M1 हत्वा (for कुर्वात्). — *) S2 पश्यतो नौ; K3 V1 B Da1 Dn1 Ds-4. 5-1 T2 G1. 3 M 'तां नो; D4 'तां नो; Ds पश्येतां नो; T1 पश्यतो नौ; T2 G2

पश्यतो मे (for 'तो नौ'). — After 8, D2 ins.:

862* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो राजेस्त्वरास्त्वितः ।

9 Before 9, Ds T2 G1. 3 M2-4 ins. संजयः. — *) Ds G1 जनेन; M1 रणेन (for रथेन). T1 एवमुक्तस्तुः प्रायात्. — *) T1 कर्णमग्नौ; G2 प्रति मग्नौ (for कर्णं प्रति). D1 M1 महेष्वासा; Ds T2 G1. 3 महाराजः; T1 G2 महेष्वासो (T1 'सौ'). — *) K3 सरथे; D1. 5 द्वैरथे; M1 द्वैरथं. S K1. 2. 4 Ds-4 T2 सन्यसाचिनं; Ds G M 'साचिनः.

10 *) K4 प्रयाताश्च; B1 तस्तु; Ds प्रायातश्च. — *) Ds पाण्डवानुज्ञयो. — For 10^{ab}, Ds S subst.:

863* स प्रयातो रथेनाशु कृष्णो राजन्महाहवे ।

[M1 संग्रयातो. G2 कृपो; M1 युक्तो; M4 कर्णो (for कृष्णो). T1 कृष्णे मंत्रिमहाहवे.]

— *) S2 अश्वासयन्; V1 B2. 4 T2 G2 अश्वासयत्. S2 रथेनैव; Ds T1 G1. 3 रणेनाशु; T2 अमेयात्मा; T2 G2 रणे चाशु; M1 रथेनाशु; M2-4 रथेनाशु (for रथेनैव). — *) T1 सर्वतः (for सर्वशः).

11 *) B2 च; D2 T2 तु (for स). — *) K3 संनतौ; B2 निर्बभौ; T2 मारिष (for संबभौ). — *) T2 पालेन (for तुल्यस्य). — *) V1 D2 मेघौघस्य; Ds रथो; T2 पर्वतस्य. B2 [प]व (for [ह]व). T2 दीर्यतः (for मारिष). — For 11, Ds S (except T2) subst.:

864* रथघोषस्तत्सत्य पाण्डवस्य बभूव ह ।

वासवास्त्रनिपातेन पर्वतेष्विव मारिष ।

[(L. 2) T1 वजेण पार्थमाणु; G2 वासवस्यास्त्रनिपातं (for the prior half). T1 मारुत (for मारिष).]

12 *) B2 रथबभौ; D2 'वरेण. — *) M2 पाण्डवाः. — *) Ds S ता (T1 G2 त) अमेयात्मा (for अग्रमे). V1 अम्ययायादप्रमेयात्मा. — *) V1 B Da1 Dn1 Ds-4. 7 निर्जेयस्य; Ds तर्जेयस्य (for विज').

C. 8. 4021
B. 8. 79. 18
K. 8. 82. 18

मद्रराजोऽब्रवीत्कर्णं केतुं दृष्ट्वा महात्मनः ॥ १३
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निम्नन्नमित्रान्समरे यं कर्णं परिपृच्छसि ॥ १४
एष तिष्ठति कौन्तेयः संस्पृशन्गाण्डिवं धनुः ।
तं हनिष्यसि चेदद्य तन्नः श्रेयो भविष्यति ॥ १५
एषा विदीर्यते सेना चार्तराष्ट्री समन्ततः ।
अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निम्नतः शात्रवान्वहून् ॥ १६

13 *) K₁ समेक्ष्यैव; D₁ D_{1.1.2} निरी; D₂ समीक्षैव.
— *) K₄ M₄ कृष्णसारथिः. — *) D₆ तत्र राजा (for
मद्रराजो). — *) D₆ दृष्ट्वा कर्म; S दृष्ट्वा केतुं (by transp.).

14 *) V₁ रथस्य. D₂ आयातः. — *) B₁ D₆ T_{2.2}
G_{1.2} M संप्राप्ते (for समरे). — *) V₁ कर्णं यं (by
transp.). D₁ D_{1.2} परिपृच्छति.

15 D₆ S (except T₂) repeat 15 after App. I
(No. 26). — *) T₁ (second time) संस्पृशन्; G₂ (first
time) स स्पृशन्. — *) D₆ T₁ (both both times).s
(first time) G₁ (both times).s.s M₁ (all first time).
s-s (all both times) तं चेदनिष्यसि ह्यद्य; T₂ G_{2.2} M₁
(all second time) तं (G₂ किं) चेदनिष्यसि त्वद्य. — *)
K₂ T₁ G₂ M_{1.2} (S MSS. first time) तन्नः; B₂ D₂ ततः;
D₁ तं नः; D₁ तं नः; G₁ (first time) तं च (for तन्नः). B₁
G₂ (second time) भविष्यति. — K_{3.4} V₁ B D₁ D₂
D_{1-s.v.2} T₂ ins. after 15: D₆ T_{1.2} G M after the
second occurrence of 15:

865* स्वामभिप्रेपुरायाति कर्णं निम्नन्वराग्रयात् ।

असज्जमानो राधेय तं याहि प्रति भारतम् ।

[(L. 1) D₆ मात् (for त्वात्) D₁ अभिरिप्सुर्. K₂
वराचरात्; V₁ रयान्वहून्; B_{2.4} D₂ वरान्वरात्; B₂ वरा*;
B₂ अरीन्परात्; D₁ D_{1.2} परान्वहून्; D₆ पराक्रमात्; T₁
वहून्परात्; T_{2.2} G M परान्वरात् (for वराग्रयात्). — D₁
repeats line 2 after st. 16. — (L. 2) K₄ B₂ D₂
D_{2.4} असज्जमानो; B₂ स सज्ज; D₆ संस्तूय; T₁ G_{1.2} M₁
असज्ज; M₂ असज्ज. K₂ त्वं (for तं). K₄ पाहि. K₂ V₁
D₂ D₁ (both times).s.s प्रति भारत. D₆ S तं प्र (G₂ त्वां
प्र; M₁ तान्प्र) याही (T₁ G_{1.2} 'ती' ति मे मतिः (for the
posterior half).]

K₄ T₂ cont.:

866* वृणां लक्त्वा प्रसादं च भृगोरक्षं च संस्मरन् ।

दृष्टिं मुष्टिं च संधानं स्थत्वा रामोपदेशजम् ।

धनंजयं जये मेप्सुः प्रत्युद्गम्य महारथात् ।

वर्जयन्सर्वसैन्यानि त्वरते हि धनंजयः ।
त्वदर्थमिति मन्येऽहं यथास्योदीर्यते वपुः ॥ १७
न ह्यवस्थाप्यते पार्थो युयुत्सुः केनचित्सह ।
त्वामृते क्रोधदीप्तो हि पीड्यमाने बृकोदरे ॥ १८
विरथं धर्मराजं च दृष्ट्वा सुदृढविक्षतम् ।
शिखण्डिनं सात्यकिं च धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ॥ १९
द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेव च ।

वाजिविद्यापरिज्ञाने न मे युद्धे बले हरिः ।

न मां विजेष्यते कर्णं गदायुद्धे विशेषतः । [5]

[(L. 1) T₂ प्रसादं (for प्रसादं). — (L. 2) T₂ धृष्ट्युद्धे
संधानं (for the prior half). T₂ कृत्वा (for स्थत्वा).
— (L. 3) K₄ धनंजयः. T₂ प्रत्युद्गम्य महारथं. — (L. 4) K₄
राजा- (sio) (for वाजि-). K₄ जयवुद्धौ (for न मे युद्धे).]

On the other hand, D₆ T_{1.2} G M ins. after 15, a
passage given in App. I (No. 26) followed by the
repetition of 15.

16 D₁ reads 16 twice (see below). — *) D₆
T_{1.2} G M s-s ते दीर्यते; T₂ संदी; M₁ दीर्यति ते (for
विदीर्यते). — *) T₁ चार्तराष्ट्रैः; G₂ 'राष्ट्र. — *) D₆
S कर्णं (for तूर्ण). — *) K₂ निघातः; D₁ (both times)
निम्नतः. D₂ रणे; M बहु (for बहून्). D₆ दीर्यते हि समन्ततः.
— After 16, D₁ repeats line 2 of 865* followed by
the repetition of st. 16.

17 *) D₆ स्वरतो; D₆ स्वरिते; S (except T₂)
स्वरितो. D₆ न; T₁ G₂ [S] पि (for हि). — *) D₆
तथा (for यथा). K₂ सोदीर्यते; K₂ [अ] स्य दी; B₂ [अ]-
स्योदीर्यते (sio); D₁ D_{1.2} स्यादीर्यते.

18 *) K₂ V₁ B D₂ D_{2-4.2-2} G₂ अवस्थास्यते.
— *) D₆ T₂ G₁ त्वदर्थं (G₁ 'र्थः'); T_{1.2} G_{2.2} M त्वदते
(M₁ 'तः') (for त्वाद्युते). K_{1.2} क्रोधदृष्टो; V₁ 'दीपं; G₂
क्रोधमानो.

19 *) T₂ G_{2.2} आतुरं (for विरथं). B₂ D_{1.2}
धर्मराजं तु; D₂ 'राजानं. — *) D_{1.2} सुदृढविक्ष (D₆
'क्षितं; D₂ 'विक्रमं; D₆ तं भृशविक्षतं; T_{1.2} G₁ तु (T₁
सं; G₁ [अ] त्र) भृशवीक्षितं; T₂ G_{2.2} M सुसुक्ष्मविक्ष (G₂
'पीडितं (for सुदृढविक्षतम्). — *) B₂ विस्मदितं. S₂
सात्यकिं. — *) B₂ पार्षतं; D₆ पार्थिवं (for पार्षतम्).

20 D₆ reads 20*-21* on marg. — *) D₁ D_{1.2}
द्रौपदेया. — B₂ om. (hapl.) 20*. — *) D₆ T_{1.2} G
M वहागांस्ते (for आतुरौ द्वौ). T₂ प्रसमीक्ष्य तु (for द्वौ

नकुलं सहदेवं च भ्रातरौ द्वौ समीक्ष्य च ॥ २०
 सहसैकरथः पार्थस्त्वामभ्येति परंतप ।
 क्रोधरक्तेक्षणः क्रुद्धो जिघांसुः सर्वधन्विनाम् ॥ २१
 त्वरितोऽभिपतत्यस्मांस्त्यक्त्वा सैन्यान्त्यसंशयम् ।
 त्वं कर्णं प्रतिग्राह्येन नास्त्यन्यो हि धनुर्धरः ॥ २२
 न तं पश्यामि लोकेऽस्मिंस्त्वत्तोऽप्यन्यं धनुर्धरम् ।
 अर्जुनं समरे क्रुद्धं यो वेलामिव धारयेत् ॥ २३
 न चास्य रक्षां पश्यामि पृष्ठतो न च पार्श्वतः ।

एक एवाभियाति त्वां पश्य साफल्यमात्मनः ॥ २४
 त्वं हि कृष्णौ रणे शक्तः संसाधयितुमाहवे ।
 तवैव भारो राधेय प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ २५
 त्वं कृतो ह्येव मीष्मेण द्रोणद्रौणिकृपैरपि ।
 सव्यसाचिप्रतिरथस्तं निवर्तय पाण्डवम् ॥ २६
 लेलिहानं यथा सर्पं गर्जन्तमृषमं यथा ।
 लयस्थितं यथा व्याघ्रं जहि कर्णं धनंजयम् ॥ २७
 एते ब्रुवन्ति समरे धार्तराष्ट्रा महारथाः ।

C. B. 4037
B. B. 79. 44
K. B. 81. 44

समीक्ष्य च). Ds Ts G1.8 M तु (for च). Gs वशगांस्तु
 वीक्ष्य तु.

21 " Ds T1.8 G1.8 [ए]करथः. — " Ks क्षम्येत्
 (sie) (for अभ्येति). Ks परस्परं; Ks V1 B Dn1 D1-4.7
 S (except G1) परंतपः. — B2 om. 21^a-24^b. — " Ts
 कर्णं (for क्रुद्धो). Ds T1.8 G M क्रोधरक्तं कर्णयनो. — " Ks
 V1 B (B2 om.) D S सर्वं (Ks स च) पार्थिवान् (for
 (for 'धन्विनाम्)).

22 B2 om. 22 (cf. v. l. 21). — " S Ks.4
 त्वरतो. Ks Ds [S]न्यपतति; Dn1 D1.8 न्यपः; T1 Gs
 हि पः; M1 निपः (for Sनिपः). Ds [ए]ष; Ds T1
 G1.8 [अ]स्मात् (for [अ]स्मात्). K1 त्वरतेभिपतत्यस्मात्.
 — " Ks Dn1 लक्षा. Ds Ts [अ]संशयः. Ds G1 पार्थः
 (G1 हत्वा) सैन्यं पृथक्पृथक्; T1.8 G2.8 M हत्वा सैन्यं
 पृथग्विधं. — " Ts तत्कर्णः. D1 प्रतिपाद्येन. — " B2.8
 Ds Ts पार्थं समरदुर्मदं.

23 B2 om. 23 (cf. v. l. 21). Ts transp. 23^{ab}
 and 23^{cd}. — " B2 तु (for तं). — " Ks V1 B
 (B2 om.) D T1.8 Gs M2-4 ह्यन्यं; Ts ज्ञेनं; G1
 ह्यस्मिन्; G2 ह्यन्यः; M1 ह्यथ (for सत्यन्यं). Ds S
 कथंचन (for धनुर्धरम्). — " Ds बलाद् (for
 वेलात्). Ks B1.8 धारयेत् (for धारः). — For 23^{cd},
 Ds S subst.:

867* योऽर्जुनं सागरौघां क्रुद्धं वेलेव धारयेत् ।

[Ts सागरौघं तं (for 'घातं). Ds यो अर्जुनं गतारोहं (for
 the prior half). Ts धारयेत्.]

24 B2 om. 24^{ab} (cf. v. l. 21). — " M1 कृद्धं
 (for रक्षां). T1 Gs न च रक्षां च पश्यामि. — " Ks V1
 B (B2 om.) D S पार्श्वं (B1 'वै')तो न च (Ks नावः) पृष्ठतः.
 — " Ts [अ]भियातस्व. B2 त्वं.

25 " S (except G1) transp. कृष्णो and शक्तः.
 B2.8 Dn1 Ds कृष्णो; B2 कृष्णं. B2 सहैवसाः (for रणे

शक्तः). — " Ks सोसाधयितुम्; Ds स सा' (for संसा').
 B2 शक्तो वागयितुं रणे; Ds S योद्धुमेतो परंतपः. — " S
 K V1 B1.4 Dn1 D2-4.7 तवैव (for तवैव). D1 भागाः;
 Gs भाति (for भारो). Ds राधेयः. — " M1 धनंजयः.

26 " Ds ह्येव. V1 B Dn1 Dn1 D1.8-5.7 Ts
 समानो (Ts त्वं समो) ह्यसि मीष्मेण; Ds त्वं समानोसि
 मी'; Ds Ts G1.8 त्वं मतो ह्यसि (Ds G1 'स्व') मी'; T1 M1
 त्वं ह (M1 म)तो ह्येष मी'; G2 त्वमतो न हतो ह्येष; M2-4
 न धार्यो ह्येष मीष्मेण. — " K1 द्रौणि- (for द्रोणः).
 V1 कृपैरिव; B1 Dn1 D2.4.7 कृपेण च; Ds S (except
 Ts) कृपादिभिः; Ds कृपैरिव (for 'कृपै'). — B2 om.
 26^a-28^d. — " Ks Ts सव्यसाची; G1.2 M 'साधि'.
 Ds प्रतिरथिस्; Ts G M 'रथं' (Gs 'धी'). — " Ts.8 G
 M तं निवा (Gs M2-4 संनिवा; M1 संनिवा)रथ भारतं (Ts
 पांडवं; G1 भारत). — For 26^{cd}, V1 B (B2 om.) D T1
 subst.:

868* सव्यसाचिनमायान्तं निवारय महारणे ।

[Ds निवर्तय महारणं; T1 संनिवारय भारतं (for the
 posterior half).]

27 B2 om. 27 (cf. v. l. 26). — " Ds तथा
 (for यथा). — " S2 B2 Ds S वृषमं (for कृषमं).
 Ks V1 तथा (for यथा). — " Ks अवस्थितं; B2.8 वयः;
 Dn1 D2.8.7 वनः; D4 जयः; Ds भयः; T1 गुहाः; G1 M2
 बिलः; G2 मार्गे स्थितं; G3 लयस्थितिः. Dn1 व्याघ्री; G2
 व्यालः. — " B2 कालं; B4 कर्णं (for कर्णः).

28 B2 om. 28 (cf. v. l. 26). — " Ds S (except
 G2) समरात्; Ds पांचाला (for समरे). — Ds S transp.
 28^b and 28^d. — " Ds G1 महाबलाः (for 'रथाः').
 — " G1 भयत्रस्ता (for भयार्त्तः). — " S1 K1.8
 निराक्षेपाः; K2 नराक्षेपाः; D1 निरपेक्षः; Ts Gs 'पेक्ष' (for
 'पेक्षा'). V1 B1.2.4 Dn1 D1.2.4.5 T1.8 नराधिपाः (B2

C. 2. 4027
B. 2. 79. 44
K. 2. 83. 44

अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निरपेक्षा जनाधिपाः ॥ २८
द्रवतामथ तेषां तु युधि नान्योऽस्ति मानवः ।
मयहा यो भवेद्दीर त्वामृते सूनन्दन ॥ २९
एते त्वां कुरुवः सर्वे द्वीपमासाद्य संयुगे ।
विष्टिताः पुरुषव्याघ्र त्वत्तः शरणकाङ्क्षिणः ॥ ३०
वैदेहाम्बष्ठकाम्बोजास्तथा नम्रजितस्त्वया ।
गान्धाराश्च यया धृत्या जिताः संख्ये सुदुर्जयाः ॥ ३१
तां धृतिं कुरु राधेय ततः प्रत्येहि पाण्डवम् ।
वासुदेवं च बाष्णेयं प्रीयमाणं किरीटिना ॥ ३२

D₁ 'पः'; D₁ महारथाः. — After 28, B₂ reads 32, repeating it in its proper place.

29 *) T₁ G_{1.2} M₁ वै तेषां; T₂ G₂ M₂₋₄ चैतेषां (for तेषां तु). T₂ एषां तु द्रवतां संवे. — *) K₂ V₁ B D T₂ नान्योस्ति युधि (by transp.). K₄ B₁ माधव; D₂ T₂ मानवः; D₂ मानव. T_{1.2} G M नान्योस्ति (M₂₋₄ 'स्तन्यो') युधि मारिष. — *) D₂ T_{1.2} G M भयाप (T₁ 'व') हो (for मयहा यो). B₁ सुवे; D₂ भये (for भवेद्). K₂ B_{1.2.3} D₂ D_{1.2.4} वीरसु; B₁ वीरासु (for वीर). D₂ T₂ अयं यो ना (T₂ अं) राधेदीर (D₂ 'रस'). — *) T₁ स्वर्ते. G₂ सूनन्दनं.

30 *) D₂ तिष्ठत (for संयुगे). — *) Ś₁ K_{1.2.4} B₂ वेष्टिताः; K₂ D₂ D₂₋₄ विष्टिताः (for विष्टिताः). D₂ T₁ M पुरुषव्याघ्रास (D₂ M₂ 'व्रस').

31 *) D₂ विदेहाम्बष्ठ. Some MSS. -काम्बोजास. — *) K₁ नम्रजितास; K_{2.4} D_{2.3} T₂ G₂ नम्रजितास; T₁ नामजितास; G₂ नम्रजितास; M₂₋₄ नम्रजितसु (sic). T₂ तथा (for त्वया). — *) Ś₁ K₂ (sup. lin. as in text). T₂ G₂ M₁ यया; D₂ तथा (for यया). D₂ T₂ G_{1.2} जिताः संख्ये (G₁ 'ले; G₂ 'वे) (for यया धृत्या). Ś₂ नृत्वा; K₂ इत्वा; T₂ धृष्टा (for धृत्या). — *) D₂ T₂ G_{2.3} यया (D₂ G₁ 'या) धृत्या (for जिताः संख्ये). G₂ संवे; M संवे.

32 B₂ reads 32 for the first time after 28. T₂ reads 32^a-37^b after 44^a. — *) K₂ इति; B₂ (both times) धृतिं; M₂ कृतिं (for धृतिं). D₂ राधेये. — *) D₁ T₂ पाण्डव. — *) G₁ प्रीयमाणं (for प्रीयमाणं). Ś₂ किरीटिनः. — After 32, K₂ V₁ B_{2.3} D₂ D₂ D_{1.2.3.4} ins.:

869* प्रायुषाहि महाबाहो पौरुषे महति स्थितः ।

[B₂ समर (for महति).]

कर्ण उवाच ।

प्रकृतिस्थो हि मे शल्य इदानीं संमतस्तथा ।
प्रतिभासि महाबाहो विभीक्ष्वैव धनंजयात् ॥ ३३
पश्य बाहोर्बलं मेऽद्य शिक्षितस्य च पश्य मे ।
एकोऽद्य निहनिष्यामि पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३४
कृष्णौ च पुरुषव्याघ्रौ तच्च सत्यं ब्रवीमि ते ।
नाहत्वा युधि तौ वीरावपयास्ये कथंचन ॥ ३५
स्वप्न्ये वा निहतस्ताभ्यामसत्यो हि रणे जयः ।

On the other hand, T₂ ins. after 32:

870* यथैकेन त्वया पूर्वं कृतो दिग्विजयो महान् ।
कलिङ्गाधिपतिं जित्वा तवानीता तदन्तरे ।
दुर्योधनस्य महिषी जरासंधं विजित्य च ।
तदेव सत्त्वमालम्ब्य जहि पार्थ धनंजयम् ।

— T₂ ins. after the above; T_{1.2} G M after 32, an addl. colophon. [Adhy. name: T₂ शल्यवाक्यं; M₁ कर्णप्रस्तावनं. — Adhy. no.: T_{1.2} G M₁ 90; T₂ 86; M₂₋₄ 89.]

33 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. — *) K₂ V₁ B_{1.2-3} D (except D₂) T₂ [S] स्ति मे; B₂ यमे (sic) (for हि मे). — *) B₁ संमतस्य (for संम). K₄ D₂ त्वया (for तथा). — *) M₁ प्रतियाहि (for 'भासि). — *) K₂ B₂ D₂ मा मैषीस्त्वं; D₂ विभीक्ष्वापि; D₂ भीतिक्ष्वैव; T G M₁ अ (T₁ ह्य) भीतस्य; M₂₋₄ अभितस्य (for विभीक्ष्वैव). M धनंजयं (M₁ 'यः). D₂ D_{1.2.3} यथा पार्थस्य केशवः.

34 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. — *) K₂ बाहोद. — *) D₂ शिक्षितं चैव (for 'तस्य च). B₁ मानव for पश्य मे). D₂ S धनुषः शिक्षितस्य च. — G₂ om. 34^a-36^b. — *) T₂ पाण्डुसैन्यमनेकशः.

35 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. G₂ om. 35 (cf. v. l. 34). — *) Bom. ed. पुरुषव्याघ्र. — *) Ś₂ B_{1.2.4} D₂ D_{1.2.4} T₁ ततः B₂ T₂ एतत्; D₂ मद्र; T₂ G_{1.2} M₁ तव (for तच्च). K₄ तत्सत्यं च (for तच्च सत्यं). T₂ G_{1.2} भो; M₁ वै (for ते). K₂ V₁ B₂ D₂ D_{2.3.4} तत्सत्यं प्रब्रवीमि ते. — *) K₂ न हत्वा. T₂ G_{1.2} समरं (for युधि तौ). — *) V₁ B D₂ D₂ D_{1.2-3.4} व्यपयास्ये; D₂ निवर्तित्ये; S (G₂ om.) प्रतियास्ये (for अप).

36 For sequence in T₂, cf. v. l. 32. G₂ om

कृतार्थो वा भविष्यामि हत्वा तावथ वा हतः ॥ ३६

नैतादृशो जातु बभूव लोके

रथोत्तमो यावद् अनुश्रुतं नः ।

तमीदृशं प्रतियोत्स्यामि पार्थ

महाहवे पश्य च पौरुषं मे ॥ ३७

रथे चरत्येष रथप्रवीरः

36^{ab} (cf. v. l. 34). — *) Ś: स्वमे; Ks Da1 D1.5.7 शोभ्ये; V1 B2-4 Dn1 शिष्ये; B1 D1.8 शिष्ये; B2 शोभ्ये (for स्वमे). — *) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 अनिलो; K1 असिलो (for असलो). K1 वा (for हि). — *) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 [S]व (for वा). — *) Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 चाप्यथ (for तावथ). — For 36, Ds S (except T2) subst.:

871* निहतो वा गमिष्यामि नैकान्तोऽस्ति रणे जयः ।
कृतार्थो वा गमिष्यामि हतो वा स्वगमाप्नुयात् ।

[T1 transp. the prior half of line 1 and that of line 2. — (L. 1) G2 om. the prior half. T1 अथ वा युधि पार्थेन (for the prior half). Ds M1 [S]स्ति (for स्ति). — (L. 2) T2 G2 [S]वागमिष्यामि (for वा गमि). Ds आप्नुयात्.]

— After 36, K4 V1 B D (except Ds) T2 ins.:

872* शक्य उवाच ।

अजयमेनं प्रवदन्ति युद्धे

महारथाः कर्णं रथप्रवीरम् ।

एकाकिनं किमु कृष्णानुगुप्तं

विजेतुमेनं क इहोत्सहेव ।

[(L. 1) K4 B2 Ds T2 अज(Ds T2 'जे)यम् (for अजयम्). B2 Da1 D1.8 पतं; T2 पतं (for पतं). V1 Ds T2 संख्ये; B2 लोके (for युद्धे). — (L. 2) T2 धनंजयं (for महारथाः). V1 कुरु (for रथ). — (L. 3) Da1 D1.8 किं नु (for किमु). Ds कृष्णानुगुप्तं. — (L. 4) T2 जेतुं सारायं (for विजेतुमेनं). Dn1 इहोत्सहेव.]

37 For sequence in T2, cf. v. l. 32. Before 37, K4 V1 B D (except Ds) ins. कर्णं उवाच. T2 reads 37^{ab} twice. — *) K4 जात (for जातु). S (except T2) रणो (T1 'थे; G2 M1 'जे) बभूव (for बभूव लोके). — *) V1 महाबलो; B2 रथोत्तमं; Ds 'त्तमो; Ds धनुर्धरो (for रथोत्तमो). Ds यावद् (sic); T2 (both times) यादृशम् (for यावद्). Ś K1.3 * * * बुतं; Ś Ks V1 B D उपश्रुतं (Ś 'तो); K4 अनुश्रुतं; T2 (both times) नु श्रुतो (for *अनुश्रुतं). K4 न; Ds वः (for नः).

शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।

स चाद्य मां नेष्यति कुच्छमेत-

त्कर्णस्यान्तादेतदन्ताः स्य सर्वे ॥ ३८

अखेदिनौ राजपुत्रस्य हस्ता-

ववेपिनौ जातकिणौ बृहन्तौ ।

हृदायुधः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो

T1.8 G M1-8 अखिलोके यादृशस्तु (T1 'शोस्तु; M1 'शं नु; M1.8 'शं न) श्रुतो (M1-8 'तं) नः; M2 अखिलोके यादृशं * * *. — After 37^{ab}, Ds S ins.:

873* अद्याहं तं निहनिष्यामि संख्ये

धनंजयं पश्यतस्ते समुद्रम् ।

[(L. 1) T2 अद्येवाहं; T2 तमीदृशं (for अद्याहं तं). Ds om. तं. T2 क्षप्रतिमं च (for निहनिष्यामि). Ds M संखे. — (L. 2) T2 G2 समुद्रः. T2 धनंजयं शत्रुभिरप्रभृष्यं.] Ds T2 G M read 37^a-38^a after 876*. T1 reads 37^{ab} after 876*. T2 transp. 37^{ab} and 38^{ab}. — *) K4 पार्थ. — M2 om. 37^a-38^a. — *) M1 पश्यति (for पश्य च). K1 वा (for च). K2 कौरवं (for पौरवं). Ds T1.8 G M1-8 महाहवे त्वं म(Ds तं न; T1 तन्म)मं पश्य पौरवं.

38 For sequence in Ds T2 G M, cf. v. l. 37. T1 om. 38. M2 om. 38^{ab} (cf. v. l. 37). T2 transp. 37^{ab} and 38^{ab}. — *) V1 B Da1 Da1 D1.8-5.7 रणे (for रथे). K1 प्रवीराः. — *) B1-4 Dn1 D2-4.7 सिलैर् (for शीघ्रैर्). K1 राजपुत्रः. — T2 om. 38^a-38^b. — *) Ś K D1.8 चाद्य (for चाद्य). K4 मा. Ks Ds पश्यति. V1 Da1 D1.8 अतं; B2.8 अतकं (for एतद्). — *) V1 Ds ह्युः; Dn1 Ds तु (for स्य). — For 38, Ds T1.8 G M subst.:

874* रथान्वरानेति रथप्रवीरः

शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।

स चाद्य मां नेष्यति क्षिप्रमन्तं

कर्णोऽस्यान्तेऽप्यत्र भवेत्समर्थः ।

[(L. 1) M2.8 रथाद्वारं. G1.8 रथप्रवीर (G2 'र). Ds रणे चरत्येष रथप्रवीरः; M1 रथावरी देववरप्रवीरः. — (L. 2) G1 M2.8 कौरव रा(G1 'वान्)जपुत्र (G1 'नः). — (L. 3) M सं वाष (M1 'वम्). M1 [आ]नेष्यति (for मां ने). M कुच्छमेतं (M1 'मंततः). Ds स पालमानो क्षेप वै क्षिप्रमन्तः; G1.2 संपाल (G2 स पार्थ)मानेष्यति (G2 'वति) क्षिप्रमंतं (G1 'ती). — (L. 4) Ds कर्णोऽन्ते; G2 M कर्णो(M1 'न)ऽन्तो. Ds तत्र; G1 पुत्रः; G2 वात्र (for अप्यत्र). Ds समुद्रः; G1 समुद्रः; M1 समंततः (for समर्थः).]

39 D1 om. 39. T2 om. 39^{ab} (cf. v. l. 38). — *)

C. 8. 4380
B. 8. 79. 56
K. 8. 63. 24

C. 5. 4090
B. 5. 75. 34
E. 5. 55. 35

न पाण्डवेयेन समोऽस्ति योधः ॥ ३९.

गृह्णात्यनेकानपि कङ्कपत्रा-

नेकं यथा तान्क्षितिपान्प्रमथ्य ।

ते क्रोशमात्रं निपतन्त्यमोघाः

कस्तेन योधोऽस्ति समः पृथिव्याम् ॥ ४०

अतोषयत्पाण्डवेयो हुताशं

कृष्णद्वितीयोऽतिरथस्तरस्त्री ।

लेभे चक्रं यत्र कृष्णो महात्मा

धनुर्गाण्डीवं पाण्डवः सव्यसाची ॥ ४१

Ks अवेदिनै (sic); Bs अवेदनौ; Ds Gs असौ (Gs 'स्ते' द्वितौ; T1 अस्तेदतौ; M 'दनौ. Gs राजसुतस्य (for 'पुत्रस्य). T1 Gs Ms-4 पाणी; Ts Gs पाणि; Gs पाणीन्; M1 वाणी (for हस्तात्). — *) Ks Ms-4 अवेपनौ (Ks 'जौ); V1 B Ds Dm Ds-3.7.8 Ts G अवेपमानौ (Dm 'जौ); T1 अवापिनौ; M1 अवेपेत्तौ (for अवेपिनौ). Ks जातकिनौ; T1.8 Gs.3 'वज्रौ (for 'किणौ). Ds S (Ts om.) महातौ. — *) K1 इदयुधः. S K1.2.4 Gs क्षितिपा (Gs 'मा'न् (for कृतिमान्). T1 Gs M क्षिप्रकारी; Ts Gs.3 'योधी (for 'हस्तौ). — *) Ss पाण्डवेयेन; Dm पाण्डवेन; T1.8 Gs.3 M 'वस्य; Gs 'वेयस्य. S (except Ts) सहशो (for समो). Ms-4 यौधः.

40 *) Ds कङ्कपत्र. — *) Ds निन्ये (for एकं). Ds तथा (for यथा). Ds पयानान् (sic) (for यथा तान्). Ds D1.8 तत् (for तान्). Ks Bs.3 Ds D1.8.3.8 Ts प्रदिणोति चाक्षु (Ts वीरः); V1 B1.4.8 Dm Ds-4.7 प्रविणोन्त्य (Ds 'इय' चाक्षु (for क्षितिपान्प्रमथ्य). — *) Ks तत् (for ते). Ks V1 B D क्रोशमात्रे. Ks निपतन्त्यमोघाः. — *) Bs तस्य (for तेन). Ks योधा; Ds योद्धा. — For 40, T1.8 G M subst.:

875* गृह्णन्विमुञ्चन्स निमेषमात्रा-

सुरंदरलेव च दुस्त्यवीर्यः ।

ते क्रोशमात्रे निपतन्त्यमोघा

न पाण्डवस्य सहशोऽस्ति कश्चित् ।

[(L 1) M1 मुंचान् (for विमुञ्चन्). Ms.3 निमेषमात्रान्].

T1.8 G M cont.: Ds ins. after 40:

876* अतीवान्यान्धनुषां राजपुत्र-

स्वतीवान्यान्केशवश्चक्रयुद्धे ।

[(L 1) Ts Gs अतीवायं. G1.8 धनुषो; M धनुषी. T1 Ms राजपुत्र; Ts Gs 'पुत्रेषु. — Ms om. line 2. — (L 2) Ts Gs अतीव (for स्वतीव). Ds G1 केशवं चा (Gs 'वज्रा'णि युद्धे.)

श्वेताश्वयुक्तं च सुधोषमग्रं

रथं महाबाहुरदीनसत्त्वः ।

महेषुधी चाक्षयौ दिव्यरूपौ

शस्त्राणि दिव्यानि च हव्यवाहात् ॥ ४२

तथेन्द्रलोके निजघान दैत्या-

नसंख्येयान्कालकेयांश्च सर्वान् ।

लेभे शङ्खं देवदत्तं स तत्र

को नाम तेनाभ्यधिकः पृथिव्याम् ॥ ४३

महादेवं तोषयामास चैव

— After the above, Ds Ts G M read 37°-38°; T1 reads 37°.

41 *) Ss Ks आतो (Ks अथो)षयत्; Bs अतपं; Ds Ms अतोषयन्. Ss K1 V1 B D (except Ds.3) S खाण्डवेयो (for पाण्डव). V1 M1 हुताशनं. — *) Ss हि रथस्य; Ks हि रथं; Ds D1.8 [S]तिवल्स (for 'रथस्य). Ds S (except Ts) कृष्णो हि कृष्णेन (Ds Gs कृष्णेन कृष्णो हि) युतस्तरस्त्री. — *) Ds S (except Ts) तत्र (for यत्र). — *) Ds गांजीवं. Ks सव्यसाची. Bs Ts दिव्यं धनुर्गाण्डि (Bs 'डी)व सव्यसाची; Ds T1.8 G M धनुर्वरं गाण्डि (Ts 'डी)वं सव्यसाची.

42 *) Ks V1 B Ds Dm D1-3.8 च सुधोषमग्रं (Ds 'मग्रे); Ds बहुधोषमग्रं; S (except Ts) च महौघधोषं (Ms 'घो) (for च सुधोषमग्रं). — *) S K1.2.4 यथा (for रथं). Gs महाबुद्धिर् (for 'बाहुर). — *) Gs चाक्षयौ (sic) (for चाक्षयौ). Ks V1 B Ds Dm D1-3.7.8 M1 चा (Dm वा)क्षये दिव्यरूपे. Ds T1.8 G Ms-4 विद्युदा (Ms 'ता)मौ; Ts वीर्यरूपौ (for दिव्य). — *) Ds दिव्याणि; Ds Ts G M चान्यानि; T1 चास्त्राणि (for दिव्यानि). T1.8 Gs.3 M तु (for च). Ks बहूनि हुताशात्; Bs Ds च हव्यवाहाः (Ds 'हान्).

43 Ds om. 43. — *) V1 Bs अ (V1 र)थेन्द्रलोके; Ds Ts G M यस्त्विन्द्र; T1 यस्त्विन्द्रादीन् (for तथेन्द्रलोके). S (except Ts) संघशो (for दैत्यान्). — *) K1 संख्ये (for सवान्). T1.8 G M यः कालकेयानपरांश्च दैत्यान्; Ts शरैरुग्रैः परिभूयाति तेजाः. — Ts om. 43°. — *) Bs Ds D1.8 T1 च; Ts Gs.3 तु (for स). — *) Ms-4 के (for को). T1.8 Gs.3 M तस्य; G1 लोके (for तेन). B4 [अ]धधिकः (sic); Ds [अ]भ्या. Ds च तत्र (for पृथिव्याम्).

44 *) Bs महेश्वरं (for महादेवं). Ts रोषयामास. Ks तत्र; V1 B1-2.8 Ds D1.8.3.8.8 यो वै; Bs चौरैः

साक्षात्सुयुद्धेन महानुभावः ।
 लेभे ततः पाशुपतं सुधोरं
 त्रैलोक्यसंहारकरं महास्रम् ॥ ४४
 पृथक्पृथक्लोकपालाः समेता
 ददुर्घस्त्राण्यप्रमेयाणि यस्य ।
 यैस्ताञ्जघानाशु रणे नृसिंहा-
 न्स कालखञ्जानसुरान्समेतान् ॥ ४५
 तथा विराटस्य पुरे समेता-
 न्सर्वान्सानेकरथेन जित्वा ।
 जहार तद्गोधनमाजिमध्ये

वस्त्राणि चादत्त महारथेभ्यः ॥ ४६
 तमीदृशं वीर्यगुणोपपन्नं
 कृष्णद्वितीयं वरये रणाय ।
 अनन्तवीर्येण च केशवेन
 नारायणेनाप्रतिमेन गुप्तम् ॥ ४७
 वर्षाद्युतैर्यस्य गुणा न शक्या
 वक्तुं समेतैरपि सर्वलोकैः ।
 महात्मनः शङ्खचक्रासिपाणे-
 विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य ।
 भयं मे वै जायते साध्वसं च

C. 8. 4080
 B. 8. 78. 68
 K. 8. 83. 65

Dn1 D7 योऽसौ; Ds संख्ये; Ds योऽसौ (for चैव). — *) Ds समर्थः; G1 स्वयुद्धेन (for सुयु). B2 तवानुभावः. — After 44^{ab}, T2 reads 32^a-37^b. — *) Ks तथा (for ततः). T2 च धोरं. — *) Ks संहार (for संहार).

45 *) Dn1 लोकपालः. Ms सेमलता (sic) (for समेता). — *) Ks ददुर्घ; D1 ददुर्घ; Ds ददुर्घ; G1 दयः (for ददुर्घ). Dn1 D7 महास्त्राणि; T1 चास्त्राणि; G1 शस्त्राणि (for शस्त्राणि). B1 lacuna; T2 G1 [स]प्रमेयाय. Ks V1 B Dn1 D1-s. 5. 7. 3 यसौ; Dn1 Ds संख्ये; S तसौ (for यस्य). — After 45^{ab}, Ds S (except T2) read 47^{ab}. T2 Ms. 4 om. 45^{ab}. — *) Ks V1 B Dn1 Dn1 D1-s. 5. 7. 3 नृसिंहः. Ds T1-s G M1-s अस्त्रैर्महोवाभ (Ds Ms 'महोवाभ'; T2 G1-s 'जघानाभ'; G2 'गजोवाभ')-रथप्रवीरान्. — *) V1 B Dn1 D1-s. 5. 7 कालखञ्जान्; Dn1 Ds T1-s G M1-s 'केयान्; Ds 'जघान् (for 'खञ्जान्).

46 *) B2 यथा; T2 तदा (for तथा). T2 G2 पुरा (for पुरे). — *) T2 सर्वान्कुरुन्; Ms-4 अस्त्रान्सर्वान् (by transp.). — *) T1 [पु]तद् (for तद्). G2 (sup. lin. as in text) नो धनं (for गोधनम्). Ds S (except T2) राजमध्ये. — *) K1 वसुणि (sic) (for वस्त्राणि). Ds S महारथानां.

47 *) B2 वीर्यगुणं युशं च; Ds सवगुणोपपन्नं. — *) N T1-s M1 परमं वृषाणा (Ss 'ना)म् (for वरये रणाय). — After 47^{ab}, N T2 ins.:

877* तमाह्वयन्साहसयुक्तमं वै

जाने स्वयं सर्वलोकस्य शक्यं ।

[(L. 1) S K समाहितः (Ks 'तं'); B1-s D2-s. 7. 3 समाह्वयन्; B2 Dn1 D1-s समाह्वये (Dn1 'यत'; D2 'यं'). V1 Ds उद्गं (Ds 'हन्') (for उद्यमं). — (L. 2) Dn1 D1-s

पश्य; Dn1 शक्यः (for शक्य). Ds समन्वितं लोकनाथेन शक्य; T2 करोषि कर्णोऽयं सुवैरिसदृशः.]

— Ds S (except T2) read 47^{ab} after 45^{ab}. — *) B2 अंत (for अनन्त). B2 स (for च). S K V1 B1-s. 5 D T1-s G M1-s गुप्तः (for गुप्तम्).

48 *) G2 गुणो. B2 शक्यो; B2 वक्तुं (for शक्या). — *) B2 शक्या (for वक्तुं). — *) Ks पाणैः G2 पाणि. — *) Ks Dn1 D1 विष्णो (for विष्णोर्). G2 जिष्णो (for जिष्णोर्). — *) Ks B1-s. 5-Dn1 Dn1 D1-s. 5. 7 T1-s M मयं च मे (M वै); V1-s मे मयं; B2 मय च; Ds हर्वश्च मे; Ds. 5 T2 G मयं न मे (for मयं मे वै). B2 जयति (for जायते). — *) Ms-4 ins. तु after दद्या. Dn1 om. कृष्णो. — After 48, Ks V1 B D (except Ds. 5) T2 ins.:

878* मदीव पार्थो युधि कर्मुकिन्म्यो

नारायणश्चाप्रति चक्रयुद्धे ।

[(L. 1) B1 Dn1 D1-s कर्मु (B1 'मुकिन्म्यो. — (L. 2) V1 B2-s T2 चाप्रतिमश्च (V1 'जेष्ठ) युद्धे; B1 Dn1 D1-s चाप्यति-चक्र.].

Ks V1 B D (except Ds. 5) cont.:

879* एवंविधौ पाण्डववासुदेवौ

चलेस्त्वदेशादि मवाह कृष्णौ ।

[(L. 2) Ks स्वदेशादि; Dn1 D1-s हि स्वानादि (for स्वदेशादि).]

while, T2 cont. after 878*:

880* कर्णः ।

किं ममराजार्जुनवर्णनेन

मो भीषयस्वयं रणेऽप्रमत्तम् ।

नाहं स्वया भीषयितुं हि शक्यो

बन्दीव तस्यैव गुणाश्च सौधि ।

वीर्येण युक्तो युधि फस्तुनोऽसौ

[5]

दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेतौ ॥ ४८
उभौ हि शूरो कृतिनौ दृढास्त्रौ
महारथौ संहननोपपन्नौ ।
एतादृशौ फल्गुनवासुदेवौ

C. S. 4080
E. S. 79. 85
K. S. 83. 68

शुभो यथा केशवेनाथ संकथे ।
तथापि ते पश्यतस्त्वं निहन्मि
सूर्णी स्थितश्चोदय तावदभ्यान् ।
दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेता-
वतीव हर्षो मम जायतेऽद्य ।

[10]

49 " B1.4.5 T3 च; T1 तु (for हि). Ds वीरौ
(for शूरो). B3 Dm1 Ds.4.1 बलिनौ (for कृतिनौ). S2
दृढास्त्रौ; B3 Dm1 Ds.4.1 दृढायुधौ; Ds S कृतास्त्रौ (for
दृढास्त्रौ). — " K4 महारथं. Dm1 T3 संहननोप- (for
संहननोप-). — After 49^{ab}, Ds S ins.:

881* एतादृशौ नरवीरौ समेतौ
स्थानाच्युता देवकुमाररूपौ ।
अभ्यादित्वा बृहस्पती वा
यमान्तकौ वा शशिपूषणौ वा ।
भर्गाशमित्रावरुणाश्विनौ वा
मरुद्गणा वा बसवः सहेन्द्राः ।
ज्येष्ठाः समस्ताश्च युधा न सक्ता
जेतुं प्रसङ्गाज्जैनमच्युतं च ।

[5]

[(L. 1) Ds G1 M1 एतौ वीरौ; T1 एतौ रथे (for एतादृशौ).
T1 रथवीरौ. — (L. 2) Ds T3 Gs स्थानच्युतौ; T3 पार्श्वौ.
T3 Gs चर्चसौ (for रूपौ). — (L. 3) Ds अभ्यादित्वा;
T1 G1 M2-3 अभ्यादित्वा. — (L. 5) Ds T2.3 Gs भर्गाश-;
G1 युगाक- (for भर्गाश-). Ds अरुणावधामिनौ; T3 Gs बश्विनौ
वा. — (L. 6) Ds T3 Gs मरुद्गणौ. M4 om. वा. Ds T2
G1 समेताः (for सहेन्द्राः). — (L. 7) Ds पुमान्; T3 Gs
युधा; G3 यथा (for युधा). — (L. 8) Gs प्रहस्य (for प्रसङ्ग).
Ds G1 [अ]ज्जुनं चाच्युतं च; T3 [अ]च्युतमज्जुनं च (by transp.).
— " Ds S एतौ हि ता (T1 'को हि ता; T3 'तौ सुरा;
G1 'ते हि ता) (M3 'न)ज्जुनवासुदेवौ. — " M3 प्रदीपान्
(for प्रती). K1 V1 B1.3-5 Dm1 D1.3-5 T3 G M
तु; K3 चात्र; K4 नैव; B3 च; Dm1 तौ तु; Ds तन;
T1.3 [S]द्य (for तु). K1 G1 शल्यः Ds तुल्यः (for
शल्य). — After 49, N T3 ins.:

882* मनोरथो यस्तु ममाद्य शल्य
मद्रेक्ष्य युद्धं प्रति पाण्डवस्य ।
नेवं चिरादाशु भविष्यतीद-
मत्यज्जुतं चित्रमनुस्यरूपम् ।

कोऽन्यः प्रतीयान्मद्वते नु शल्य ॥ ४९
एतावहं युधि वा पातयिष्ये
मां वा कृष्णौ निहनिष्यतोऽद्य ।
इति युवञ्शल्यमभिग्रहन्ता

[(L. 1) D1.3 योच (for यस्तु). K2 ममाद्य; B3 D2.3
ममेह (for ममाद्य). K3 V1 B1.3.4 Dm1 Dm1 D1.3-5.1.3
तस्य; B2.3 D2.3 T3 नित्यं (for शल्य). — (L. 2) K4
युद्धे; B3 युद्धं; Ds योद्धं (for युद्धं). D2.3 सह; Ds युधि
(for प्रति). D2.3 T3 पाण्डवेन. — (L. 3) V1 B3.5 Dm1
D1.3.5 नैवं; B1.3 Dm1 Ds.1 नैतच्च; B3 वेदं; Ds नैतं; D4 नैनं
(for नेदं). Ds अद्य (for आद्यु). K3 T3 [इ]ह (for
[इ]दम्). — (L. 4) Dm1 अत्यज्जुतं; D1.3 इत्यज्जुतं (for अत्य-);
V1 B3 Ds जीमम् (for चित्रम्).]

Ds T3 cont.: T1.3 G M ins. after 49:

883* सर्वेषां वृष्णिवीराणां कृष्णे लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जयः पार्थे प्रतिष्ठितः ।
तादुभौ पुरुषव्याघ्रौ समाने स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभियोद्धारौ सुजातं बत शल्य मे ।

[(L. 1) T1.3 G2.3 एव देवानां (for वृष्णिवीराणां) and
लक्ष्मीः कृष्णे (by transp.). — (L. 2) T1 G2 M2-4
राजपुत्राणां (for पाण्डु-). — (L. 3) T1.3 G2.3 समानः; G1
एकसिन् (for समाने). — (L. 4) T1.3 G2.3 अपि (for
अभि-). T3 Gs सुजातौ (for सुजातं). Ds ते (for मे-).]
S cont.:

884* नैतद्विराट्प्रसिद्धं रथं मे
प्रवर्तयैतावन्मियामि चैव ।

[(L. 1) T3 नेदं; M2-4 नैतं. T3 ज्ञातं (for चिरात्).
— (L. 2) M1 प्रावर्तते. G1 [प]ताव् (for [प]ताव्).]
T3 cont.:

885* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
ताभ्यां हतं वा युधि मां रिपुभ्याम् ।

50 " B Dm1 D1.3.5 T3 वा युधि (by transp.).
V1 om. वा. Dm1 Ds.4.1 एतौ च हत्वा युधि पातयिष्ये.
— " Ds मा. K3 V1 B D T3 वापि (for वा). Ds
निहनिष्यते. — " S2 इवानुनाद. — For 50, T1.3 G M
subst.:

886* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
मया हतं वा युधि मामरिभ्याम् ।
एवं युवाणः सहसा महारथ-
स्त्वभ्यव्रजत्पाण्डवं सुतपुत्रः ।

कर्णो रणे मेघ इवोचनाद ॥ ५०

अभ्येत्य पुत्रेण तवामिनन्दितः

समेत्य चोवाच कुरुप्रवीरान् ।

कृपं च भोजं च महाभुजाबुभौ

तथैव गान्धारनृपं सहाबुजम् ।

गुरोः सुतं चावरजं तथात्मनः

पदातिनोऽथ द्विपसादिनोऽन्यान् ॥ ५१

निरुन्धताभिद्रवताच्युतार्जुनौ

श्रमेण संयोजयताश्चु सर्वतः ।

यथा भवद्भिर्भुशविश्वताडुभौ

सुखेन हन्यामहमद्य भूमिपाः ॥ ५२

तथेति चोक्त्वा त्वरिताः स तेऽर्जुनं

जिघांसवो वीरतमाः समभ्ययुः ।

नदीनदान्भूरिजलो महार्णवो

यथा तथा तान्समरेऽर्जुनोऽग्रसत् ॥ ५३

न संदधानो न तथा शूरोत्तमा-

न्प्रमुञ्चमानो रिपुभिः प्रहस्यते ।

धनंजयस्तस्य शरैश्च दारिता

C. 8. 4069
B. 8. 79. 75
K. 8. 83. 79

[For lines 1-2, cf. 885*. (L. 1) G₂ निहते. T₂ G₂ कृष्णो. — (L. 2) G₁ तान्यां (for मया). T₁ हतौ. M₂-4 मा (for माय). G₁ M₂-4 रिपुभ्यां (for अतिभ्याम्).]

51 *) K₄ अभ्येत्य; G₁ अभ्ये च (for अभ्येत्य). T₁ M₂-4 तथा (for तव). T₁ G₁ 3 [अ]मिनन्दिताः — *) T₂ सम्यक्तथोवाच (for समेत्य चोवाच). T₁ G₁ M₂-4 चोक्ताः; M₁ चोक्त (for चोवाच). K₃ V₁ B D (except D₂ 3) कुरुप्रवीरं; T₁ G₁ M₂ वीरतत्तमाः (M₁ 'नैः'). — T₂ repeats 51^{edf} after 52. — *) T₁ (both times). G₁ M₂ कृपश्च भोजश्च. D₂ T₁ (both times). G₁ M₂ महारयाबुभौ; T₁ 'बुभाव' (for 'भुजाबुभौ'). — *) K₃ तथा च (for तथैव). V₁ B D₁ D₂ 3-7 गान्धारपतिः. K₃ B₂ 3 D₂ 3. सहात्मजं; B₂ 'सुरं' (for 'बुजम्'). T₁ (both times). G₁ M₂ स चापि राजा शकुनिः सहात्मजैः. — *) K₁ D₂ चावरजं. D₂ महात्मनः (for तथा). — *) K₃ [S]पि; T₂ च (for अय). K₃ V₁ B D च तान् (D₂ तौ); T₂ तथा (for अन्त्यान्). — For 51^{edf}, T₁ G₁ M₂ subst.:

887* गुरोः सुतस्य तवात्मजस्य

पदातिसादिद्विरता रयास्तथा ।

[(L. 2) T₁ (both times) तथा रयाः (by transp.). T₂ G₂ 3 पदातिसादिरवास्तथा तथा.]

52 G₂ om. 52. Before 52, T₁ G₁ M₂-4 ins. बुर्योधनः. — *) K₃ V₁ D₁ D₂ 3 T₁ नि (D₁ वि)रुद्धत; K₃ B (except B₂) D₂ 1 D₂ निरुद्धत; T₂ निरुद्धत; G₁ निरुद्धत; M₁ वैरुद्धत; M₂-4 ते रुद्धत (for निरुद्धत). D₂ [अ]भिद्रवतौ (for 'द्रवत'). K₃ T₁ 3 M₂-4 [अ]र्जुनाच्युतौ. — *) K₃ श्रमेण (for श्रमेण). M₁ संयोजयित. T₂ G₁ 3 [अ]पि (for [आ]बु). K₃ V₁ B D₁ D₂ 3-7 G₁ सर्वतः; D₂ सर्वान्. — *) K₁ V₁ T G₁ 3 M₁ तथा (for यथा). S₂ K₃ B₂ 4 D₂ 3-8 T₁ 3 G₁ श्रुत्वा (T₁ G₁ 'वी-'; यथा). S₂ 'मी'क्षितान्. — *) S (G₂ om.) सुखेन हन्या (G₁

M₂-4 जङ्घा)न्मम वाहिनीपतिः (T₁ 'तेः') — After 52, T₂ repeats 51^{edf}.

53 *) S (except T₁) चोक्तास् (for चोक्त्वा). T₂ G₁ M₁ तथा; M₂-4 तदा (for स ते). — *) D₂ जिघांसवो; T₁ 3 G₁ M₂ 'समाना'; T₂ जिघांसया (for 'सवो'). B₂ 4 D₂ 1 D₂-4.7 वीरतराः; B₂ D₂ T₂ वीरतमाः; D₂ वीरवत्ताः; T₁ 3 G₁ M₂ समरे (for वीरतमाः). B₂ D₂ 1 समापयुः; B₂ समभ्ययुः (for 'भ्ययुः'). — After 53^{edf}, N T₂ ins.:

888* शरैश्च जह्युर्धुधि तं महारया

धनंजयं कर्णनिदेशकारिणः ।

[(L. 1) B₂ शून्यम्. D₁ ते (for तं). V₁ B₂ 3 D₂ T₂ महारयः. — (L. 2) T₂ धनंजयं सर्वत एव पार्थिवः.]

— *) S₂ B₂ नदीनदा; K₁ B₂ 'नदा'; K₃ D₂ 'रपाय'; V₁ B₂ 3 D₁ D₂ 1 D₂ 3-7 'नदं' (for 'नदान्'). S₂ K₃ B₂ 3 D₂ M₂-4 भूरिजलान् (S₂ 'लौ'); K₁ भूमिजलो; D₂ T₁ 3 G₁ M₁ पूर्ण (M₁ शूर)जलान्; T₂ G₂ शून्यजलान्; G₂ शून्यजवान् (for भूरिजलो). S₂ K₁ 2.4 यथांणवो; K₃ G₁ 3 महाणवे (G₂ 'वान्'). — *) D₂ om. तथा. D₁ तत् (for तान्). K₃ [S]प्रहीत्; T₁ अग्रसत् (for अग्रसत्).

54 *) D₂ स (for the first न). K₄ शूरोत्तमान्. — *) B₂ न्यहस्यत (for प्रहस्यते). — For 54^{edf}, D₂ S subst.:

889* न संदधन्नेव समुत्तरन्शरा-

श्च चाभिमुञ्चन्नरिभिः स हस्यते ।

[(L. 1) D₂ संदधानश्च; T₂ G₂ न संदधन्नेव (for न संदध*). — (L. 2) D₂ T₁ 3 G₁ चापि (for चाभि). T₂ न्यहस्यत. — *) K₃ धनंजयस्यैव; V₁ B D (except D₂) 'जयास्यैस्तु' (B₂ 'लैश्च'; D₁ D₂ 'स्यैस्तु'); T₁ 3 G₁ M₂ तथा (M₂ 'दा')र्जुनास्यै (M₂ 'लै')स्तु (for धनंजयस्यै). T₁ शितैश्च (for शरैश्च). K₃ V₁ B D₁ D₂ 1 T₁ 3 G₁ M

C. 8. 4049
B. 8. 79. 75
M. 8. 83. 76

हताश्च पेतुर्नरवाजिकुञ्जराः ॥ ५४
शरार्चिपं गाण्डिवचारुमण्डलं
युगान्तसूर्यप्रतिमानतेजसम् ।
न कौरवाः शेकुर्दीक्षितुं जयं
यथा रविं व्याधितचक्षुषो जनाः ॥ ५५
तमभ्यधावद्विसृजञ्शरान्कुप-
स्तथैव भोजस्तव चात्मजः स्वयम् ।
जिघांसुभिस्तान्कुशलैः शरोत्तमा-
न्महाहवे संजवितान्प्रयत्नतः ।

वि(Ks Bs तु)दारिता; Ds सुता (for च दा). T₂ तथाङ्गनास्त्रैर्विशितैर्विदारिता. — *) B Dn₁ D₂-4.2.7 S निपेतुर (for च पेतुर). K₁ नव-; D₁ D₂ स गज-; T₂ हत- (for नर-). V₁ नरराजकुञ्जराः; M₂ 'वाजिकुञ्जराः'.
55 *) K₁ G₁ शरार्चिषां. K₁ गांडिव-; K₂ D₁ D₂ 'गाण्डिव-; Dn₁ गांडीव-; Ds गाण्डिवम् (for गाण्डिव-). K₁ T₁ 'चारुकुं(K₁ 'मां)डलं; Ds 'चानुमंडलं; Ds 'जाजि'. — *) K₁ उदीक्षितुं; K₂ अवेक्षितं. Ds S तदा (for जयं). — *) K₂ तथा रविं; Ds T₂ G₁ रविं यथा (by transp.). Ds S (except T₂) तथा (for जनाः). — After 55, Dn₁ T₂ ins.:

890* शरोत्तमान्स प्रहितान्महारथै-
श्चिच्छेद पार्थः प्रहसन्शरौघैः ।
भूयश्च तानहनद्वाणसंघा-
न्गाण्डीवधन्वायतपूर्णमण्डलम् ।
यथोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगः [5]
सुखं विवस्वान्हरते जलोवाह ।
तथाङ्गुनो बाणगणाक्षिरस्य
वृदाह सेनां तव पार्थिवेन्द्र ।

[(L. 1) T₂ तां (for स). — (L. 3) T₂ अहरद्वाणसंघै-
— (L. 4) Cf. 57*. T₂ संढलः. — (L. 5) (= 57*). T₂
यथोग्ररश्मिः किरणान्तमग्नान्. — (L. 6) T₂ सुखं (for सुखं).]
— After 55, G₂ ins. an addl. colophon.

56 Before 56, T₁ G₂ ins. संजयः. — *) B₂ D₂ स
जम्यधावन्. K₂ V₁ B D₁ Dn₁ D₂-7 कृपः शरांस (by
transp.); D₁ कृपः शरांस; Ds नृपः शरांस. T G₁ स
समभ्यधावद्वि(T₁ 'न्द्रि)जपुंगवः (T₂ 'ऋषभः) कृपस् (T₁
तदा). — *) Dn₁ भोजं; T₁ भोजास्. M₂-4 transp.
तव and च. D₁ Ds चात्मनः (for चात्मजः). T₂ च
(for स्वयम्). — After 56*, N T₂ ins.:

891* महारथो द्रोणसुतश्च सायकै-
रवाकिरंक्षोयधरा यथाचलम् ।

शरैः प्रचिच्छेद च पाण्डवस्त्वर-
न्परामिनद्वक्षसि च त्रिभिक्षिभिः ॥ ५६
स गाण्डिवाभ्यायतपूर्णमण्डल-
स्तपत्रिपूनर्जुनभास्करो बभौ ।
शरोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगो
यथैव सूर्यः परिवेषगस्तथा ॥ ५७
अथाभ्यवाणैर्दशभिर्धनंजयं
परामिनद्रोणसुतोऽच्युतं त्रिभिः ।
चतुर्भिरश्वांश्चतुरः कपिं तथा

[(L. 1) K₂ द्रोणसुतश्च; V₁ द्रोणपुत्रश्च. — (L. 2) D₁
अवाकिरस्य. Ds तोयधरो. Ds T₂ इवाचलं (for यथा).]
while, T₁ ins. after 56*:

892* जिघांसवः पाथमसद्विक्रमं
यथैव वह्निं शलभा महार्षिषम् ।

T₁ ins. after the above; T₂ G₁ s M ins. after 56*;
G₂ after 55, an addl. colophon. [Adhy. name.: M₁
कर्णवाक्यं. — Adhy. no.: T₁ s G 91; M₁ 89; M₂-4
90.]

— Before 56*, T₂ G₂ M ins. संजयः. — *) B₂ s
Dn₁ D₇ कुशलः. B₂ शरोत्तमैर्. — *) B₂ T₂ महारथैः;
D₂ 'अथे; Ds T₁ s G M 'रश्मिभिः (for 'हवे). K₂ V₁ B₂ s
D₁ D₂ s s संजयः(K₂ सज्ज)नितान्; Ds T₁ s G M₁
सं(M₁ सां)ग्रहिः; M₂-4 संप्रतं (for संजयः). G₁ नरोत्तमः
(for प्रयत्नतः). — *) Ds शरैः (for शरैः). K₂ om.
च. B (except B₂) Dn₁ D₂ s T₂ G₁ स (for च).
— *) V₁ D₂ पत्रिभिक्षिभिः; Bn₁ D₂ s T₂ चक्षुभिः (for
च त्रिभिः). B₂ परामिनवाक्य पुनश्चिभिक्षिभिः; T₁ s G
M प(M₂ च)रान्विनिर्मिय च तांक्षिः; T₂ रथांश्च निर्मिय च
तांक्षिः.

57 K₂ om. (hapl.) 57*-58*. — *) V₁ B D₁ D₂-7
T G₁ s M₂-4 गाण्डिवभ्या (D₂ G₁ 'वस्य -; M₂-4 'वशा)यत-;
Dn₁ D₂ G₂ M₁गाण्डीवभ्या (M₁ 'शा)यत- (for गाण्डिवाभ्या).
D₂ G₁ पूर्व- (for पूर्ण-). G₂ कुंडलस् (for मण्डलस्).
S₂ K₂ s स गाण्डिवाभ्या(K₂ s 'सा)यतमंडलस्त्वरन्.
— *) S₂ K₁ s तरन् (for तपन्). T₂ हपून् (for रिपून्).
D₂ (sup. lin. as in text) यथा; T₁ s G M स्वयं
(for बभौ). — *) Dn₁ शराग्रः; Ds यथोग्र- (for शरोग्र-).
S₂ M₁ s शुक्ल- (for शुक्र-). Dn₁ मध्यगा. — *)
S₂ K₁ s परिवेषगस्; V₁ B₂-4 D₂ s 'वेषवांस (B₂
'शनें); B₁ s D₁ Dn₁ D₂ s S 'वेषव स् (for 'वगस्).
58. K₂ om. 58* (cf. v. 1. 57). — *) K₂ जयाभ्य -

शरैः स नाराचवरैरवाकिरत् ॥ ५८
 तथा तु तत्स्फुरदात्तकर्मकं
 त्रिभिः शरैर्यन्तुशिरः क्षुरेण ।
 हयांश्चतुर्भिश्चतुरस्त्रिभिर्ध्वजं
 धनंजयो द्रौणिरथाव्यपातयत् ॥ ५९
 स रोषपूर्णोऽश्निवज्रहाटकै-
 रलंकृतं तक्षकभोगवर्चसम् ।
 सुवन्धनं कर्मुकमन्यदाददे

यथा महाहिप्रवरं गिरेस्तथा ॥ ६०
 स्वमायुधं चोपविकीर्य भूतले
 धनुश्च कृत्वा सगुणं गुणाधिकः ।
 समानयानावजितौ नरोत्तमौ
 शरोत्तमैर्द्रौणिरविष्यदन्तिकात् ॥ ६१
 कृपश्च भोजश्च तथात्मजश्च ते
 तमोजुदं वारिधरा इवापतत् ।
 कृपस्य पार्थः सशरं शरासनं

C. 8. 408
B. 8. 79. 57
K. 8. 63. 90

V₁ D₁ D₁ अयोध- (D₁ 'अय-'); D₂ T₂ अथाग्र-
 — ^१) D₂ पराभिभू (for 'मिनद्'). S₂ [S] युतं त्रिभिः;
 D₂ [S] स्वमर्षणः (for 'स्वयुतं त्रिभिः'); D₂ S (except
 T₂) गुरोस्त्वजः स तदा (D₂ सहितो; G₁ स ततो; M स
 तथा) व्युतं त्रिभिः. — ^२) D₂ इषांश्च (for अयांश्च). D₂
 T G₁ स च कर्पि (for चतुरः). B₂ om. from ततः up
 to चतुरस् (in 59°). G₂ च कर्पिध्वजं (for चतुरः कर्पि).
 K₂ V₁ B₁ s-s D₁ D₁ D₁ s-s कर्पि ततः; D₂ त्रिभिः
 शरैः; T G₁ s M ततस्त्रिभिः (for कर्पि तथा). G₂ त्रिभिः
 (for तथा). — ^३) K₂ V₁ B₁ s D₁ D₁ D₂ s-s T₂
 G₁ शरैश्च; B₂ s M₁ क्षतेन; D₁ s-s T₁ s G₂ s M₂ s-
 क्षितैश्च (for शरैः स). D₁ T₁ नाराचवरैर; D₂ 'गणैर-
 K₂ D₂ अवाकिरन्.

59 B₂ om. up to चतुरस् (in 59°) (cf. v. l. 58).
 D₁ om. from 59° up to शरैर (in 59°). — ^४) K₁
 तथा तु तत्स्फुरदात्तकर्मकं; K₂ D₂ तथा तु तत्स्फुरदात्तकां;
 K₄ तथा तु तत्स्फुरदात्तकां; V₁ B₁ D₁ s-s-7 तथापि
 तु (B₁ D₂ s-7 तं) प्रस्फुरदात्त (D₁ 'तै'कां; B₂ s D₂
 तथाच्छिनत्स्फुरदात्त (B₁ s 'दस्य'कां; D₂ स्थित्वा ततः स
 प्रदहन् कां; T₁ G₂ M₂ s-4 ततोर्ध्वतः (G₂ 'नं') प्रस्फुरदधि-
 (T₁ 'दस्य; G₂ 'दस्य'कां; T₂ अथार्धुनो द्रौणमुत्तस्य कां;
 T₂ G₁ s M₁ तथा ततः (G₁ 'था') प्रस्फुरदस्य कां. — ^५)
 क्षुरैर (for शरैर). S₂ K₄ क्षणेन; B₁ s D₁ s-s-8 क्षुरेण
 च (B₁ s ह); D₂ S (except T₂) चकते ह (for क्षुरेण).
 — ^६) B₁ s D₁ D₂ s-7 च पुनस्त्रिभिः; T₂ च तथा ध्वजं
 (for चतुरस्त्रिभिः). — ^७) K₂ धनंजयं (for 'जयो'). K₂
 V₁ B D S अपातयत् (for न्यपा). — After 59, B₄ ins.:

893* स द्रौणपुत्रस्य शरासनं बली

मलेन संछिद्य च तज्यपातयत् ।

60 ^८) K₂ s V₁ B D₁ D₂ s-s-7 T₂ मणिवज्र-; D₁
 D₁ मणिहेम-; D₂ T₁ s G M क्षतिवज्र- (for 'अश्निवज्र-').
 — ^९) D₁ असंक्रुतं (for अलं). D₂ -भोज- (for -भोग-).
 B₂ T₂ -संनिभं (for -वर्चसम्). — ^{१०}) V₁ B₁ s D₁

D₁ D₁ s-s-7 T₂ महाधनं; B₂ महावरं; D₂ सनिस्त्रयं;
 T₁ s G M स तद्वधे (for सुवन्धनं). B₂ D₁ अन्यस् (for
 अन्यद्). S₁ K₁ s-s-4 आवधे; K₂ आवहं (for आवधे).
 — B₂ om. 60°. — ^{११}) T₂ यदा (for यथा). K₂ M₁
 महाहिं (M₁ 'भि-'); T₂ अग्रहि (for महाहि-). S₁ K₁ s-s-4
 प्रवरे; G₂ प्रतिमं; M₁ प्रवरस् (for प्रवरं). V₁ B₂ D₂
 गिरिस्तथा (D₂ 'तदाद्'); B₁ s-s-4 D₁ D₁ D₁ s-s-7 गिरेस्तदात्
 (D₁ 'त्'); D₂ G₂ तथैव; T₁ s G₁ s M तथैव च; T₂
 महत्तदा (for गिरेस्तथा).

61 ^{१२}) K₂ V₁ B₁ s-s D₂ s-4 चोपनि (D₁ 'रि') कीर्यं;
 B₂ चोपपरि-; D₁ D₁ s चापरि-; D₁ चापनि-; D₂
 T₂ s G₁ s चापि वि-; T₁ M चाय (M₁ 'ह') वि-; G₂ चाय
 विकृष्य (for चोपविकीर्य). — ^{१३}) S₂ सुगुणं. K₂ T₁ G₂ M
 गुणाधिकं (for 'धिकः'). — B₂ om. 61°. — ^{१४}) B₂ s-4
 D₂ s-4 समादयत्ताद्; D₁ D₁ 'द्वै' (D₁ 'दि') यंताद्; D₂ T G
 M₂ s-4 नयंत्ता (T₁ 'यत्ता'व; M₁ समानयंताद् (for समा-
 नयानाद्). B₁ शरोत्तमैः; B₄ (marg.) शरोत्तमै (for नरो-
 त्तमौ). — ^{१५}) K₂ द्रौणिर्. K₁ s-4 अनिष्यदन्तिकात्; B₂
 अनिष्यतापनः. — After 61, B₂ ins. 894*.

62 ^{१६}) D₂ om. भोजश्च. K₁ s V₁ B (except B₂)
 D₁ D₁ s-s-8 S तव (for तथा). B₂ om. ते. D₁
 D₁ s [अ]नुजले; D₁ [आ]त्मजाश्च ते (for 'जश्च ते').
 D₂ T₁ s G तथा; M₂ s-4 शरैः (for च ते). — V₁
 B₁ s-s-4 D₁ D₁ D₁ s-s-4 (marg.) s-7 ins. after
 62° : B₂ after 61:

894* शरैरनेकैर्युधि पाण्डवर्चसम् ।

महारथाः संयुगमूर्धनि स्थिताः

[B₂ om. line 1 — (L. 1) D₁ पाण्डवर्चसम्.]

— ^{१७}) S₂ D₁ तमोजुदा (D₁ 'दे'); K₂ तमो जुवन्; B₂
 नृपोत्तमा (for तमोजुदं). K₂ वारिधयो. B₂ इवामवनः;
 B₂ D₁ D₁ s T₂ 'किरन्'; D₂ s-s-8 T₁ s G M 'वृणोत् (for
 'पतन्'. — After 62°, B₂ ins.:

895* महाबला वीतमया रणाग्निरे ।

C. 8. 4061
B. 8. 79. 67
K. 8. 63. 80

हयान्ध्वजं सारथिमेव पत्रिभिः ॥ ६२
शरैः प्रविच्छेद तवात्मजस्य
ध्वजं धनुश्च प्रचक्रे नर्दतः ।
जघान चाश्वान्कुतवर्मणः शुभा-
न्ध्वजं च विच्छेद ततः प्रतापवान् ॥ ६३
सवाजिघ्रतेष्वसनान्तकेतना-
ञ्जघान नागाश्चरथांस्त्वरंश्च सः ।
ततः प्रकीर्णं सुमहद्वलं तव

प्रदारितं सेतुरिवाम्भसा यथा ।
ततोऽर्जुनस्याशु रथेन केशव-
श्चकार शत्रूनपसन्वमातुरान् ॥ ६४
ततः प्रयान्तं त्वरितं धनंजयं
शतक्रतुं वृत्रनिजमुषं यथा ।
समन्वधावन्पुनरुच्छितैर्ध्वजैः
रथैः सुयुक्तैरपरे युयुत्सवः ॥ ६५
अथाभिसृत्य प्रतिवार्य तानरी-

— *) B₂ शरणं; M_{1.2.4} तु शरं (for सशरं). B₂ हयान्ध्वजं (for शरासनं). — *) B_{1.2.4.5} D (except D_{6.8}) ध्वजान् (for ध्वजं). V₁ सारथिमे (sio) (for 'मेव'). B₂ T₂ अष्टभिः शरैः (for एव पत्रिभिः). V₁ पत्रिभिः; D₆ T_{1.8} G M चाष्टभिः (for पत्रिभिः). B₂ शरासनं सारथिमष्टभिः शरैः. — After 62, N (except D₆) T₂ ins.:

896* समार्षयद्वाहुसहस्रविक्रम-

स्तथा यथा वज्रधरः पुरा बलेः ।

स पार्थबाणैर्विनिपातितायुधो

ध्वजावमर्दे च कृते महाहवे ।

कृतः कृपो बाणसहस्रयन्त्रितो

यथापरोक्षः प्रथमं किरीटिना ।

[5]

[(L. 1) S K_{1.2.4} B_{4.5} D₆ समा(S₂ K₄ 'म'र्दयद्; T₂ न्वपात'. — D₆ om. lines 2-5. — (L. 2) K₁ om. यथा. S₂ परा; D₆ D_{1.5} पुनर्; D₂ यथा; D₂ पुरो (for पुरा). B₂ पुरंदरः (for पुरा बलेः). S K₂ बलेः; K₂ बलं K₄ T₂ बले; D₂ [अ]सुरान् (for बलेः). — (L. 3) T₂ पार्थवेनाथ (for पार्थबाणैर्). K₄ विनिपातितायुधो; D₆ D_{1.5} विनिपातितो युधो; T₂ निपातितायुधो. — (L. 4) K₂ यथावजामर्दे (sio); B₂ D₂ ध्वजावमर्दे (D₂ 'वमर्दे' च. V₁ om. कृते. D₂ निरीक्ष्य सर्वशः (for कृते महाहवे). B₂ महार्णवे (for महाहवे). — (L. 5) K₂ B₂ कृपः कृतो (by transp.); B₂ D₆ D₂ कृपः कृपो. V₁ चंतुतो; B₂ विक्रमो (for चन्त्रितो). T₂ ततः कृपो बाणसहस्रमाविशद्. — (L. 6) D₆ तथा (for यथा).]

63 *) D₆ प्रविच्छेद. V₁ B₂ D₂ M₂₋₄ तवात्मजस्य च. — K₄ om. (hapl.) 63⁴. — *) S₂ ध्वजे. S K_{1.2} नर्दतः; K₂ मर्दनः; D₂ सारार्थं (for नर्दतः). — *) K₂ om. च. M₂₋₄ पार्थान् (for चाश्वान्). T₂ रुषा and also रथा (for शुभान्). — *) D₆ च विच्छेद; D₂ प्रधि' (for च चि'). S₁ K₂ चिच्छेदतः (for 'द ततः'). B₂ T₂ पुनः (for ततः). D₆ T₂ G तवात्मजस्य (T₂ G₂ 'जांश्च'); M तवात्मजांश्च (M₁ 'स्तु' पट् (for ततः प्रतापवान्).

64 *) V₁ -सूतेष्वश्वान् (sio) (for 'सनान्'). B₂

सकेतान् (for 'तनान्'). K₂ सवाजिघ्रतेष्वसकेतुमानान्; T₂ सवाजिघ्रतिध्वजसूतकेतनान्. — *) K₂ B₂ D₆ D₄₋₆ T₂ G_{1.8} नागांश्च (for नागाश्च). T_{1.8} गांढीवधरस्य; G₂ M₁ नागाश्चवरांश्च (for 'रथांश्च'). B₂ -रथास्य (for 'रथांश्च'). K₂ B₂ G₁ M_{2.8} च स्वरं (G₁ 'रः'); B₂ D_{6.8} T_{1.8} G₂ M_{1.4} च (T₁ स) स स्वरन्; T₂ च सात्वतः; G₂ च सस्वान् (for त्वरंश्च सः). V₁ जघान नागांश्चतुरांस्त्वरिंश्च. — *) V₁ तु (for तव). — *) K₂ D₂ प्रदारितः; B₂ T₂ प्रसारि(B₂ 'दि')तं (for प्रदा'). B₂ D₆ सेतुम्; T₂ सेतु (for सेतुर्). K₄ [अं]मसायका (sio); B₂ D₁ [अं]मसो (D₁ 'सं') यथा; D₂ [अं]मसा यतः. B₂ T_{1.8} G M प्रतापि(B₂ G₁ 'पीडि')तं सवितुरिवौजसा मृशं (B₂ 'सः श्रियं'). — *) D₆ T₂ G₂ अथ; T₁ G_{1.2} M तथा (for ततो). B₂ समीक्ष्य दृष्टोय; B₂ ततः समीक्ष्याथ (for ततो. ऽर्जुनस्याशु). D₆ [अ]भिरयैश्च; T_{1.8} G₂ [अ]ति(T₂ 'धि')रथेन; T₂ [अ]थ रथंश्च; G_{1.8} M [अ]थ रथेन (for [आ]शु र'). — *) T₂ सन्धान् (for शत्रून्). B₂ परिसन्ध्यम्; G₂ अपि सन्ध्यम्. B₂ आतुलान्; D₆ T₂ G_{1.8} आदरात् (for आतुरान्).

65 *) S V₁ B D (except D₆) T G₂ M₂₋₄ प्रयातं. — *) S₁ K_{1.2} lacuna for -ऋतुं वृत्र-. G₂ शक्रक्रतुं. S₂ तत्र (for वृत्र). K₂ वृत्रजिघांसया पुरा; K₄ D₂ वृत्र निजहातुं (D₂ 'भुवं') यथा; B_{2.5} D₂ T₂ वृत्रहनं (D₆ 'दृणं'; T₂ 'वधे') यथा सुराः (B₂ पुरा) (for 'निजमुषं यथा'). S_{1.2} (sup. lin. as in text) K_{1.2} तदा; D₆ D_{1.5} तथा (for यथा). — *) V₁ समन्वधावयन्; D₂ T₂ 'म्यधावन्'; D₆ G₁ M समन्वधा'; T₂ G_{2.8} तमभ्य' (for समन्व'). K₂ V₁ B₂ D₆ D_{1.4.5.8} पुनरुच्छितैर्ध्वजैः; D₂ युधि मूर्च्छितध्वजैः; T_{1.8} G M पुनरुच्छि(T₂ 'ज')तध्वजाः. — *) T_{1.8} G₂ रथेषु (for रथैः सु-). K_{1.4} D₆ M₂ सयुक्तैर; B₂ D₂ प्रयुक्तैर; D₆ D_{1.5} प्रमुक्तैर; G₂ च युक्तैर (for सुयु'). B₂ G₂ M₂₋₄ अपरैर.

66 *) K₂ B₂ यथा (for अथ). D₂ [अ]नुसृत्य; G₂

न्धनंजयस्यामि रथं महारथाः ।
 शिखण्डिशैनेययमाः शितैः शरै-
 विदारयन्तो व्यनदन्मुमैरवम् ॥ ६६
 ततोऽमिजघ्नुः कुपिताः परस्परं
 शरैस्तदाज्जोगतिभिः सुतेजनैः ।
 कुरुप्रवीराः सह सृज्यैर्यथा-
 सुराः पुरा देववरैरयोधयन् ॥ ६७
 जयेप्सवः स्वर्गमनाय चोत्सुकाः

पतन्ति नागाश्चरथाः परंतप ।
 जगर्जुरुच्चैर्बलवच्च विव्यधुः
 शरैः सुमुक्तैरितरेतरं पृथक् ॥ ६८
 शरान्धकारे तु महात्मभिः कृते
 महामृधे योधवरैः परस्परम् ।
 वशुर्दशाशा न दिवं च पार्थिव
 प्रभा च सूर्यस्य तमोवृताभवत् ॥ ६९

C. S. 4080
 B. S. 78. 95
 K. S. 83. 98

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

[अ]मिहृत्य (for 'सुत्स'). V₁ प्रविचार्य; G₂ 'बाध्य' (for 'वार्य'). Dn₁ प्रतिवार्यता नरो (for 'वार्यं तानरीन्'). V₁ चारीन्; T₁ M_{2.4} चाहितान्; T₂ G चाहितो (G_{2.2} 'तान्'); M₁ चाहितं; M₃ चापि तान् (for 'तानरीन्'). — ^७) K₂ [अ]तिरथान्; V₁ B₂ Dn₁ D_{1.2} [अ]तिरथं; B_{1.2-3} Dn₁ D_{2.4.7} [अ]मिमुखं (B_{4.2} 'स्त्रा'); T_{1.2} G₁ M₂₋₄ [अ]नु(T₁ 'मि)चरा; T₂ G_{2.2} [अ]मिचरान्; M₁ [अ]हिरान् (for [अ]मि रथं). D₂ महारथः; T₂ G_{2.2} M₁ 'रथान्'. D_{2.2} धनं-जयस्याय (D₂ 'स्य') पुरःसरा रथाः. — ^८) D_{2.2} T₂ G₁ 'सुखाः' (for 'यमाः'). D₂ पुनः; D₂ सितैः (for 'शितैः'). — ^९) Dn₁ D_{1.2} विनादयन्तो; T₂ अवाकिरन्तो (for 'विदार-यन्तो'). K₂ सुमैरवः; B₂ च मैरवः. D₂ T_{1.2} G₁ M अवा(M₁ रणे)किरन्तः प्रणदन्ति मैरवः.

67 ^७) B₂ G₂ M [S]मिजगमुः. — ^८) K₂ Dn₁ D_{1.2.3} G₁ तदाज्जोगतिभिः; V₁ तमंजौ; T₁ तदाज्या; T₂ तदार्ज्यं; M_{2.4} तदंजो (for 'तदाज्जो'). K₂ सुतेजसैः; B₂ 'जवैः'; D₂ 'जितैः'. — ^९) K₂ सुरेतरा; B_{1.2} यथासुरा; D₂ S सुरारयो (G₂ 'सुरो') (for [अ]सुराः पुरा). B_{1.4} Dn₁ D_{2-4.7} देवगणैर्; T₂ G₂ 'पति'. K₂ Dn₁ D_{1.2.3} तपो(K₂ D₂ 'यो')पमं; K₄ अयोधयत्; V₁ तयोधमं; B_{1.4} Dn₁ D_{2-4.7} तथाहवे; B₂ ययोपमं; B_{2.2} परंतपाः; D₂ S यथा तथा (D₂ पुरा) (for 'अयोधयन्').

68 ^७) K₂ स्वर्गमनापुरुसुकाः; B₂ 'मनाषचोत्सुकाः' (sic); D₂ 'मताय चो'; T₂ 'मना यचो'; M₁ 'मताय को'.

— ^७) B₂ D_{2.2} S सपत्तिनागाश्चरथाः (T₂ G₂ 'रथैः'; G₂ 'वरैः'; M₁ 'वराः') (for 'पतन्ति नागा'). B₂ नराधिपाः; B₂ परंतपाः; D₂ G₁ समेताः; T₂ G_{2.2} M समंततः (for 'परंतप'). — ^८) K₂ बलवच्च. D₂ S (except T₂) तथैव सर्वे बलवच्च विव्यधुः. — ^९) K₂ सुमुक्तैर्; Dn₁ D_{1.2} प्रमु'; D₂ अनेकैर्; T₂ G₂ स्वमुक्तैर् (for 'सुमु'). D₂ इतरेतरः (for 'तरं'). T₂ G_{2.2} हृदि (for 'पृथक्'). T₁ इतरेतरेतरं (for 'तरं पृथक्').

69 ^७) D₂ च (for तु), and transp. महात्मभिः and कृते. K₂ कृतं. — ^८) B₂ महाहवे (for 'मृधे'). — ^९) K_{2.4} V₁ B D चतुर्विंशो वै विदि(K₂ D₂ न प्रदि)शश्च पार्थिव. — ^{१०}) D₂ अवेदिति (for [अ]भवत्). — For 69, S (except T₁) subst.:

897* शरान्धकारं च कृतं महात्मभिः.

सदा दिशो न प्रवधुः शरार्दिताः ।

[(L. 1) M₂₋₄ तु कृते (for 'च कृतं'). — (L. 2) M₁ प्रवधुः. M शरार्दिताः. T₁ तदाजिदेशं न वधुः शरारुताः; G₁ तदा दिशो न प्रवधुश्च पार्थिवाः; G₂ तदा दिशो वां न वधुः शरारुताः.]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: S K_{2.2} द्वितीय(S₁ 'ये')युद्धदिनसे. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ 75 (1); S₂ 59; B₁ D₂ 79; B₄ 75; B₂ 81; Dn₁ 90; D₁ 72; D₂ 60; T_{1.2} G_{2.2} M₁ 92; T₂ 87; M₂₋₄ 91.

५८

C. 2. 4081
B. 1. 50. 1
K. 2. 54. 1

संजय उवाच ।

राजन्कुरुणां प्रवरैर्वैर्लैर्भीममभिद्रुतम् ।

मज्जन्तमिव कौन्तेयमुज्जिहीर्षुर्धनंजयः ॥ १

विमृद्य सूतपुत्रस्य सेनां भारत सायकैः ।

प्राहिणोन्मृत्पुलोकाय परवीरान्धनंजयः ॥ २

ततोऽस्याम्बरमावृत्य शरजालानि भागशः ।

अदृश्यन्त तथान्ये च निघ्नन्तस्तव वाहिनीम् ॥ ३

स पक्षिसंघाचरितमाकाशं पूरयञ्चरैः ।

58

1 G₂ om. the ref. — " D₁ एतद्; T₃ ततः (for राजन्). T₁ G_{1.2} प्रवरा. — " B₂ बाणैर्; S (except T₃) भलैर् (for बलैर्). D₂ भीमसेनम् (for बलैर्भीमम्). T₁ G_{1.2} M₁ अभिद्रुतम् (for 'द्रुतम्). — " V₁ गर्जतम्; D₂ कथं तम् (for मज्जन्तम्). S K_{1.2.4} एव (for इव). — " D₂ G₁ धनंजयं.

2 " V₁ B₁ D₂ विमृद्य; B₂ विमृज्य; B₂ M₁₋₄ प्रमृद्य (for विमृद्य). — " D₂ T₃ G₁ सैन्यं; M₁ सेना. D₂ सेनां भरतसत्तम. — " S₁ K B₂ नरवीरान् (for पर").

3 " B₂ द्वि (for ऽस्य). V₁ B D (except D₂) आश्रित्य (for आवृत्य). — " T₁ G₂ भारत (for भागशः). — " S₁ ततो (for तथा). K₂ D₂ G₁ [अ]न्यानि; D₂ D_{1.2} [अ]न्योन्यं (for [अ]न्ये च). B₂ ह (for च). D₂ अदृश्यन्त ततो नित्ये. — " K₂ D₁ निघ्नतस्; K₄ B_{1.2.4} D₂ D₁ D_{2.4.6.7} निघ्नतस्; G₁ निघ्नतस् (for निघ्नन्तस्). S₂ K_{1.2.4} सर्वैः; G₂ इव (for तव).

4 " S₂ K_{1.2.4} स पक्षिसंघः (S₂ 'घं') चरितम्. — " D₂ पूरयत्. — " D₁ ततो जयो (for धनंजयो). B_{1.4.5} D₁ D_{2.4.6.7} S महाबाहुः (for 'राज). — " M₁ अंतकोपमः (for 'कोऽभवत्).

5 " G₁ क्षुरग्रैश्च. — " K₁ निद्रुलैर् (sic); K₂ V₁ B D₂ D₁ D_{1-2.7.8} T₃ विमलैर् (for निर्मलैर्). D₂ T_{1.2} G M क्षुरैर्जलिर्कैरपि. — " M₁ शत्रूणां (for गात्राणि). K₁ प्राक्षिपत्; B₁₋₄ D₂ D_{2.7} प्राच्छिनत्; D₂ प्राच्छिनोत्; D₂ G₁ प्रहरत्; T₁ पूरयत्; T₃ G₂ M प्राक्षिणोत्; T₃ G₂ प्रावृणोत् (for प्राक्षिणोत्). — " S₁ K_{1.2} च

धनंजयो महाराज कुरुणामन्तकोऽभवत् ॥ ४

ततो भलैः क्षुरग्रैश्च नाराचैर्निर्मलैरपि ।

गात्राणि प्राक्षिणोत्पार्थः शिरांसि च चकर्त ह ॥ ५

छिन्नगात्रैर्विक्रवचैर्विशिरस्कैः समन्ततः ।

पतितैश्च पतद्भिश्च योधैरासीत्समावृतम् ॥ ६

धनंजयशराभ्यस्तैः स्यन्दनाश्वनरद्विपैः ।

रणभूमिरभूद्राजन्महावैतरणी यथा ॥ ७

ईषाचक्राक्षमज्ञैश्च व्यश्नैः साश्वैश्च युध्यताम् ।

ननर्तः; K₂ विचकर्तः; K₄ न्वचकर्त (sic); B₂ D₂ T₃ G_{1.2} M निच" (for च च").

6 " D₂ S (except T₃) मिश्र- (for छिन्न-). — " B₂ K₂ शिरस्कैः; B₂ T₁ G₁ विशिरस्कैः; G₂ विशिरस्कैः. T₁ G₂ M सहस्रशः (for समन्ततः). — " B₂ D_{2.2.3} पतितैश्च; B₂ ताडितैश्च. — " D₂ सर्वम्; G₂ M यौधैर्. B_{1.4} D₁ D_{2-2.7} T_{1.2} G M समावृता (M₂ 'तः'); D₂ यथावृतं; T₃ घरावृता (for समावृतम्).

7 " S₂ (sup. lin.) K₂ शरान्यस्तैः; K₄ शरान्यस्तैः; B_{2.2} D₂ D_{1.2} शर(B₂ 'रा')श्वस्तैः (for शरान्यस्तैः). — " S₂ K_{1.2.4} V₁ B D T₃ G₂ रथद्विपैः (for नरद्विपैः). — After 7^{ab}, N (except D₂) T₂ ins.:

898* संछिन्नमिन्नविध्वस्तैर्व्यङ्गाङ्गावयवैः स्तुता ।

सुदुर्गमा सुविषमा घोराल्पं सुदुर्गता ।

[(L. 1) S₁ K_{1.2} -छिन्नविध्वस्तैः (for -मिन्नविध्वस्तैः). B₂ शरनिर्भिन्नविध्वस्तैर्; D₂ संछिन्नमिन्नावयवैर् (for the prior half). S₂ K₄ स्तुता; K₂ पृथक्; D₁ स्तुता; D₂ कृता; D₂ स्तुता; T₂ तथा (for स्तुता). — K₂ reads line 2 and 7^{a-8} after 10^a. — (L. 2) B₂ सुदुर्गता (sic). D₂ घोरा घेतसुदावयवः (for the posterior half).]

— " T₂ बभौ (for अभूत्). — For 7^{ab}, D₂ T_{1.2} G M subst.:

899* गतसत्त्वैः ससत्त्वैश्च संबृतासीद्वसुंधरा ।

[T₃ G_{2.2} गतप्राणैः सत्त्वैश्च (for the prior half).]

8 For sequence in K₂ of v. 1. 7. — " K₂ V₁ B_{1.2} ईषाचक्राक्षमज्ञैः(K₂ 'मज्ञै')श्च; K₂ D₂ D_{1.2.3} ईषाचक्राक्षमज्ञैश्च; K₄ ईषाचक्राक्षमज्ञैश्च; B₂ ईषाचक्राक्षमज्ञैश्च (sic); B₂ D₁ D_{2-2.7} ईषा(D₂ 'शा')चक्राक्षमज्ञैश्च; B₂ सेनाचक्रैश्च मज्ञाक्षैर् (sic); T₂ ईषाचक्रैश्च मज्ञैश्च. — " K₂ न सैः (sic) (for इवसैः). — " K₂ अस्तैर्. B₂ युतसुतैश्च (for

सस्रतैर्हतस्रतैश्च रथैः स्तीर्णामवन्मही ॥ ८
सुवर्णवर्मसंनाहैर्योधैः कनकभूषणैः ।
आस्थिताः कृतवर्माणो भद्रा नित्यमदा द्विपाः ।
कुद्धाः कुद्धैर्महामात्रैः प्रेषितार्जुनमभ्ययुः ॥ ९
चतुःशताः शरवर्षेहताः पेतुः किरीटिना ।
पर्यस्तानीव शृङ्गाणि ससत्त्वानि महागिरेः ॥ १०
धनंजयशराभ्यस्तैः स्तीर्णा भूर्वरवारणैः ।

अभिपेदेऽर्जुनरथो घनान्मिन्दभिर्वांशुमान् ॥ ११
हतैर्गजमनुष्याश्चैर्मगैश्च बहुधा रथैः ।
विशस्त्रपत्रकवचैर्युद्धशौण्डैर्गतासुभिः ।
अपविद्वायुधैर्मार्गः स्तीर्णोऽभूत्फल्गुनेन वै ॥ १२
व्यस्फूर्जयच्च गाण्डीवं सुमहद्भैरवस्त्रनम् ।
घोरो वज्रविनिष्पेषः स्तनयित्तोरिवाम्बरे ॥ १३
ततः प्रादीर्यत चमूर्धनंजयशराहता ।

C. E. 4106
B. E. 80. 16
K. E. 84. 16

हत"). — ^a) K₃ कीर्णो; D₂ छिन्ना (for स्तीर्णो). — For 8, D₂ T_{1.2} G M subst.:

900* सस्रतैर्हतस्रतैश्च साविहीनैश्च वाजिभिः ।
ईषाचक्राक्षमगैश्च रथैः स्तीर्णा वसुंधरा ।

[(L. 1) D₂ T₃ G₁ साविहीनैश्च वाजिभिः (for the posterior half). — (L. 2) T₁ -मगैश्च (for -मगैश्च). D₂ ईषा-
चक्रैश्च मगैश्च (for the prior half). T₁ G_{1.2} कीर्णो
(for स्तीर्णो).]

9 ^a) K₄ V₁ B Dn₁ D_{2-4.7.8} T₁ -वर्णसंनाहैर (B₂
"संनाहैः; T₁ "संनहैः) (for -वर्मसंनाहैर). — ^b) G₁
M_{1.2.4} योधैः. D₂ S (except T₃) कनकमालि (G₁ मौलि-
भिः (for "भूषणैः). — ^c) S₂ आस्थिताः; T₂ आस्थिता (for
आस्थिताः). V₁ B_{1.2-8} D₂ कृतवर्माणो; B₂ व्याप्तः; D₂
D_{1.5} छिन्नः; Dn₁ D₇ कुण्ठः; D₂ क्लिप्तः; D₂ T_{2.8} G_{1.2}
घतः; G₂ कृत (for कृत). — ^d) Dn₁ D₁ G₂ नित्यमदा-
(G₂ "द)द्विपाः. S K_{1.2.4} रुद्रादित्यमदान्विताः. — ^e) S₂
कुद्धः. B_{1.2.4} Dn₁ D_{2.4.7} क्रूरैर (for क्रुद्वैर). — ^f) K₃
प्रेषिताः; T₁ प्रहिता (for प्रेषिता). T₂ पार्थम् (for [अ]र्जुनम्).
V₁ B_{2.8} D₂ प्रेषि (B₂ "रि)ताः फाल्गुनं प्रति; B_{1.2.4} Dn₁
D_{1.5} प्रेषिता (Dn₁ D_{1.5} "तो)गुह्यचोदिताः; Dn₁ D_{2.4.7.8}
पाण्ड्यगुह्यचोदिताः.

10 ^a) D_{2.8} चतुःशतं (D₂ "तां). K₁ शरशतैर;
K₃ B_{1.2.8} D T_{1.2} G₁ M "वरैर; T₂ G_{2.8} रथवरा (for
शरवर्षैर). — After 10^a, K₃ reads line 2 of 898*
and 7^a-8^b. — ^b) S K₁ किरीटिनः. — ^c) K₃
पयस्त्रातां च (sio); B₂ पार्वतानीव (for पर्यस्ता").
— ^d) V₁ सरत्त्वानि; B_{2.8} Dn₁ D_{2-4.7} समुद्धानि (for
ससत्त्वानि).

11 ^a) K₂ शरभ्यस्तैः; D₂ शरभ्यस्तैः; T₁ शरामगैः
(sio) (for -शराभ्यस्तैः). T₁ G_{1.2} कीर्णो गौर; T₂ G₂ कीर्णो
भूर (for स्तीर्णो भूर). M गौर (for भूर). T₂ धनंजय-
शरभ्यस्तस्तीर्णैश्च नरवारणैः. — After 11^a, V₁ B D
(except D₂) ins.:

901* समन्ताजलदप्रक्यान्वारणान्मदवर्षिणः ।

[B₂ D_{2.8} स तु ताव; Dn₁ D_{1.5} स (D₁ स)ततां (for
समन्ताज).]

^a) S K_{1.2} D₂ अभिपेदे (S₁ "तैर) (for "पेदे). K₃ [S]छि-
नरथैः; T₂ "नः सोय. — ^b) T₂ घनं. B₂ मिन्दान् (for
मिन्दन्). T_{1.2} G_{2.8} M घनं मिन्वा (T₂ हित्वा) पर्यांशुमान्;
G₁ घनं मिन्वां ****.

12 K₁ om. 12^a-13^b. G₁ om. from 12^a up to
सुमहद् (in 13^b). — ^a) T₂ गजमनुष्यैश्च. — ^b) S₂ B₄
Dn₁ D_{2.6.7} मल्लैश्च; D₄ मल्लैश्च (for मल्लैश्च). V₁ नृपैः
(for रथैः). K₃ मल्लैश्चैव रथैः (sio). — ^c) B Dn₁
D_{2-4.6.7} विशस्त्रयंत्र (B_{2.8} "वर्म"; D₂ "वर्म)कवचैर; D₂
"पत्रमवनैर; T_{1.2} G_{2.8} "व (G₂ "व)कवचैर. — ^d) B₂
हतासुभिः. — ^e) S₂ मार्गैश्च; K₃ मग्ना; B₁ मार्गाश्च; D₂
T G₂ M स्तीर्णो; G₂ कीर्णो. D₂ अपविद्वायुधसुरिम (sio).
— ^f) S₂ B₂ स्तीर्णो; B₂ Dn₁ D_{4.7} स्तीर्णो; D₂ स्तीर्णो
(for स्तर्णो). D₂ S (G₁ om.) मार्गं आसीत्किरीटिना
(T₂ M "नः).

13 K₁ om. 13; G₁ om. up. to सुमहद् (in 13^b)
(of. v. l. 12). — ^a) K₃ व्यस्फूर्जयच्च; K₃ विस्फारययच्च;
K₄ विस्फूर्जयच्च; B₁ विस्फूर्जयच्च; B_{2.4} Dn₁ D_{2.2.3.7} व्यस्फा-
रयद् (Dn₁ D_{1.5} "व); Dn₁ D₄ विस्फारययच्च; D₂ विस्फा-
रयच्च; D₂ T₂ विस्फ (T₂ "वका)रयच्च; D₂ विस्फूर्जयच्च;
T₁ विस्फारितयच्च; T₂ G_{2.8} M विस्फारितं च (for व्यस्फूर्ज-
यच्च). D₂ गांजीवं. — ^b) T_{1.2} G_{2.8} M अ (T₁ G₂
इ)त्यासीद्; T₂ अत्यासीद् (for सुमहद्). S₂ K₃ D₂ भैरवं
स्त्रनं; V₁ B Dn₁ D_{2.4.7} भैरवं रवं; T₁ भैरवस्त्रनैः; Bom. ed.
भैरवारवं (for "वस्त्रनम्). — ^c) S₂ B₁ Dn₁ D_{2.4.7} घोरो; D₂
घोरो (for घोरो). V₁ B₂ D_{2.8} घोरो वज्रविनिष्पेषः; B₂₋₄
घोरवज्रविनिष्पेषं (B₄ "व); T₁ G₁ M सुघोरं (T₁ G₁ "वं)
वज्रनिष्पेषः; T₂ सुघोरं वज्रनिष्पेषः; T₂ G_{2.8} सुघोरं वज्रवि-
ष्पेषैः. — ^d) S₂ K₄ स्तनयित्तोर; B₂ "यित्तोर; Co "यित्तोर
(as in text). K₃ जंबरैः. T G M₂₋₄ स्तनयित्तोर ज्ञेयदः;
M₁ स्तनयित्तोर च ज्ञेयदः.

14 ^a) T₂ G_{1.2} तव (for ततः). K₃ V₁ M₁ प्रादीर्यत;
D₂ G₂ प्रादीर्यत; T₂ व्यदी; T₂ G_{1.2} प्राक् (for प्रादी").

C. 8. 4107
E. 8. 80. 17
K. 8. 84. 16

महावातसमाविद्धा महानौरिव सागरे ॥ १४
नानारूपाः प्रहरणाः शरा गाण्डीवचोदिताः ।
अलातोल्काशनिप्रख्यास्तव सैन्यं विनिर्दहन् ॥ १५
महागिरौ वेणुवनं निशि प्रज्वलितं यथा ।
तथा तव महत्सैन्यं प्रास्फुरच्छरपीडितम् ॥ १६
संपिष्टदग्धविध्वस्तं तव सैन्यं किरीटिना ।
हतं प्रविहतं बाणैः सर्वतः प्रद्रुतं दिशः ॥ १७
महावने मृगगणा दावाग्निप्रसिता यथा ।
कुरवः पर्यवर्तन्त निर्दग्धाः सन्यसाचिना ॥ १८
उत्सृज्य हि महाबाहुं मीमसेनं तदा रणे ।

बलं कुरूणामुद्विग्नं सर्वमासीत्पराञ्छुलम् ॥ १९
ततः कुरुषु भग्नेषु वीभत्सुरपराजितः ।
मीमसेनं समासाद्य मुहूर्तं सोऽभ्यवर्तत ॥ २०
समागम्य स मीमेन मन्त्रयित्वा च फल्गुनः ।
विशल्यमरुजं चासौ कथयित्वा युधिष्ठिरम् ॥ २१
मीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततः प्रायाद्धनंजयः ।
नादयत्रयघोषेण पृथिवीं द्यां च भारत ॥ २२
ततः परिवृतो मीमैर्दशभिः शत्रुपुंगवैः ।
दुःशासनादवरजैस्तव पुत्रैर्धनंजयः ॥ २३
ते तमभ्यर्दयन्बाणैरुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।

— १) Ds शरादिता; Gs M1.8 शराहताः. — २) Ks महावातेन संविद्धा.

15 १) Ks V1 B D T1.8 प्राणहराः (for प्रहरणाः). — २) Ks गाण्डीवचोदिताः; Ds गाण्डीवनिर्गताः. — ३) Ss V1 Ds1 Ds अला(Śs 'ल')तोल्काशनिः; Ds अलातोर्का; Ts G अलातोल्का (for अलातोल्का). Co cites अलातम् and उल्काशनी. Śs K1.2.1 प्रख्यैस् (for प्रख्यास्). — ४) S K2.2 Ts M1.8 विनिर्दहन्; K1 व्यमर्दयत्; B2.8 व्यदीदहन्; Ds विनिर्दहेत् (for 'दहन्'). Gs तव सैन्यस्य निदहन्.

16 १) Ds महागिरिरे. — २) Ds T1.8 Gs M अग्निः; Ts G2.8 अग्निः (for निशि). G1 M1 प्रज्वलितो (M1 ता). — Ks reads 16^a-18^b twice. — ३) V1 B1.8 Ds1 Ds2.1.8 T1 M1 महासैन्यं. — ४) K1 प्रास्फुरत्; K4 Ds.8 T1.8 G M1 प्रस्फुरत्; B1 m.2.1.8 Ds2.1.8 M1.8 प्रा(M1.8 प्र)स्फुटत् (for प्रास्फुरत्).

17 For the repetition in Ks, of v. l. 16. — १) Bs संविष्ट (for संपिष्ट). Śs विध्वस्तं (for विध्वस्तं). Ds उद्विग्नं सुविध्वस्तं; T G2.8 M तत्पिष्ट(T1 'ष्ट')नष्ट-विध्वस्तं (Gs 'ध्वस्तस्य; Ms.1 'ष्टं' दु). — २) Śs B1.4 Ds1 Ds2.1.8 कृतं प्रविहतं; K2.4 हत(Ks 'त')प्रति; V1 Ds कृतं प्रति; B2.8 Ds1 D1.8 कृतं प्रति; Bs कृतप्रविहतं; Ds Ts Gs M1.8 हतविप्रहतं; Ds हतविप्रद्रुतं; T1.8 Gs हतं विप्रहतं (T1 'हता'); G1 हताप्रहता; M1 पूर्वप्रविहतं; Co हतं प्रतिहतं (for हतं प्रवि). — ३) Ks यथा (for दिशः). Ks अर्जुनेन गदं त्रिशः (sic); Ds Ts G M अर्जुनेन गता (Ds हता; Ts G2.8 गतं) दिशः; T1.8 प्रायात्रीतं दिशो दश.

18 For the repetition in Ks, of v. l. 16. — १) Ds1 महावनं. Ds S सन्नापदा (for मृगगणा). — २) Ks.4 V1 B D S दा(Ds Ts G2.8 M द)वाग्निप्रसिता (for

'प्रसिता'). K1 तथा; Bs Ds S इव (for यथा). — ३) Ts पर्यवर्तत (for 'वर्तन्त'). M1 पर्यवर्तत कुरवो.

19 १) B (except B2) Ds1 Ds2.1.8 T1.8 G च (for हि). Bs महाबाहो. — २) Ks रणांतरे; B1 Ds M1 महारणे; B2 Ds1 Ds2.7 तथा रणे; Ds1 Ds2.8 T1.8 G Ms-4 महाहवे; Ds तथेतरे (for तदा रणे). — ३) T1 G1 आच्छिन्नं; Ts G2.8 उच्छिन्नं (for उद्विग्नं). — ४) S (except Ts) transp. सर्वम् and आसीत्. K4 पुरांमुखं (for पराञ्छुलम्).

20 १) Ks मीमत्सुर. Bs अपलायितः; M1 अपराजितं. — २) Bs Ts स व्यतिष्ठत (for सोऽभ्यवर्तत). T1.8 G M मुहूर्तादभ्यवर्तत.

21 १) K1.8 V1 B D (except Ds) T G M1 च; Ms-4 तु (for स). — २) Ks V1 तु (for च). Some MSS. फाल्गुनः. Ds धनंजयः (for च फल्गुनः). S जल्पित्वा च (Ts G2.8 'स्वाय') धनंजयः. — V1 om. 21^a-23^d — ३) Ds1 अनुजं (for अरुजं). — ४) Gs कल्पयित्वा (for कथ').

22 V1 om. 22 (of. v. l. 21). — १) Ks ततस्त-धनंजयः (sic). — Ts om. from. 22^a up to the end of this adhy. — २) Ks च भारत; Ś (Ts om.) इवारिहा.

23 V1 Ts om. 23 (of. v. l. 21, 22). Ks repeats 23^{ab} after 24. — १) Ks (both times). V1 D S (Ts om.) वी(D1 घो)रैर् (for मीमैर्). — २) Śs K1 शत्रुपुंगवः; Ks (second time) स धनंजयः; Ks B Ds1 Ds1.8-5.7 योधपुंगवैः; Ds S (Ts om.) शत्रुतापनः (M1 'न'); Ds कुरुपुंगवैः (for शत्रु). — ३) G1 दुःशासनाय स्वरजैस् (sic). — ४) Ks पुत्रौ (for पुत्रैर्). Ds1 धनंजय.

24 Ts om. 24 (of. v. l. 22). — १) Śs Ks अभ्यार्दयन्. — २) V1 व्यातते ते नराः (sic); B2 अग्रतप्वसनाः (sic); D1 आसतेप्वसनाः; T1 आसन्स्वप्नः; Gs आतते-

आततेष्वसनाः क्रूरा नृत्यन्त इव भारत ॥ २४
अपसव्यास्तु तांश्चेक रथेन मधुसूदनः ।
ततस्ते प्राद्रवञ्चूराः पराङ्मुखरथेऽर्जुने ॥ २५
तेषामापततां केतून्त्रथांश्चापानि सायकान् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च क्षिप्रं पार्थो न्यपातयत् ॥ २६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

५९

संजय उवाच ।

तं तु यान्तं महावेगैरश्वैः कपिवरध्वजम् ।

युद्धायाभ्यद्रवन्वीराः कुरूणां नवती रथाः ।
परिवर्तुर्नरव्याघ्रा नरव्याघ्रं रणेऽर्जुनम् ॥ १

C. 8. 4124
B. 8. 81. 2
K. 8. 85. 2

ष्वासना (for 'वसना:'). Ks V1 B Ds Dn1 D1-3.7 T1.3
G3 शूरा; Ds G1.2 M वीरा (for क्रूरा). — " B: कौरवान्;
Ds दृश्यते (for भारत). — After 24, Ks repeats
23^{ab}.

25 T2 om. 25 (cf. v. 1. 22). — " Ds S (T2
om.) अपसव्यं (for 'सव्यां'). Ks M2-1 ततश्च; B2 च
तांश्च (for तु तांश्च). — After 25^{ab}, N (Ds marg. sec.
m.) T1 ins.:

902* नियुक्तानि स तान्मेने यमायाञ्चु किरीटिना ।

[S2 (sup. lin.) Ks Ds (sup. lin. as in text)
वियुक्तानि स; B1 नियुक्तानि स; B2 वियुक्तानि स; B3 न युक्तानि
स (for नियुक्तानि स). Ks नियुक्तानसतात्मानो; Ds रिपून्
भित्तान्मेने (for the prior half). Ks यमायास्तु (sic);
Ks यतताञ्चु (for यमायाञ्चु).]

— " Ds S (T2 om.) तयान्ये प्राणद (Ds प्रणम) नमूढाः.
— " Ds T2 G पराङ्मुखमिवाञ्जुर्न (G2 'नात्'); T1
पराङ्मुखा रणेऽर्जुनात्; M1 पराङ्मुखरणेऽर्जुनात्.

26 T2 om. 26 (cf. v. 1. 22). — " S2 समाततां
(for आपततां). T1.3 G2.3 M तेषां नानद (G2 'दय') तान्मे-
नान्; G1 तेषां तु नर्दवामथान्. — " Ks V1 B D अश्वांश्च
(for रथांश्च). T1 M केतून्त्राणां सारथी (T1 'यका') न्; T2
G केतून्त्रापानि सारथीन्. — " Ds न्यपातयत्; T1.3 G M
ह्य (G1 M न्य) कृतत (for न्यपातयत्).

27 S K1.2 T2 om. 27 (for T2, cf. v. 1. 22). — " Ds
अन्येषां. Ks Ds बहुमिर (for दशमिर). B2 बाणैः
(for मल्लैः). — " Ds बाण्यु (for एषाम्). B1.4 Dn1
D2.4.5.7 S (T2 om.) अपातयत्; Ds न्यपा (for न्यपा).
— " Ks रोषैः; Ds रोषं; Ds रोषात् (for रोष). S (T2
om.) रोषरकांतनेत्राणि. — " Ks Dn1 संदष्टोष्ठानि;
Ds S (T2 om.) संदष्टोष्ठानि. — " Ks Ds समं; V1
B2.5 D2.6 S (T2 om.) तेषां (for तानि). Ks transp.
तानि and वक्त्राणि. B2 वक्त्राणि (for वक्त्राणि). Dn1
विवशुद (sic); Ds वयसुद; T1 च विसुद (for विवशुद).

— " Ks V1 B1.2.4 Ds Dn1 D1.2-3.7 कमलावीच
सूरिः.

28 T2 om. 27 (cf. v. 1. 22). — " S (T2 om.)
तान्स (for तांस्तु). T1.3 G2.3 महावेगैर (T1 'सात्') (for
महावेगैर). — " T1 M भारतान्; T2 G भारत (for
कौरवान्). — " T1.3 G2.3 रुक्मांग (T1 'रुक्मा') रुक्मपुं-
लैश्च. — " V1 B D S (T2 om.) इत्वा (for विद्धा).

Colophon om. in S. — Day of Karna's General-
ship: S K1.2.4 द्वितीय (S1 Ks 'वे') युद्ध दिवसे. — Adhy. no.
(figures, words or both): S1 76 (1); S2 60; B4 D1
73; B5 82; Ds1 91; Ds 61.

59

1 S om. the ref. B2 reads 1^{ab} after 2. Sequence
of Ds T2 after the ref. is: 2, 1^{ab}, 3^{ab}, 1^{cd}, 903*, 1^{ef}.
— " G1 ततो (for तं तु). Ks Ds Dn1 D1 प्रयातं;
V1 B D2.3 T G2.3 M प्रयातं (for तु यान्तं). — After
1^{ab}, Ds T2 read 3^{ab}, T2 repeating it in its proper
place. B2 om. 1^{cd}. — " V1 B1.4 Ds D1.5
अभिद्रवन्; B2 अभिमुखं (for अभ्यद्रवन्). Ks वीरान्;
Ks वीरं; V1 B2 भीमः; B1 भीमाः; Ds1 D1.5 भीमं (for
वीराः). — " Ds1 नवमी; T2 G1.3 नृपते; M1 तावको
(for नवती). — After 1^{cd}, N (except B2) T2 ins.:

903* कृत्वा संशसका घोराश्चपयान्बाणलौकिकान् ।

[Some MSS. संसत्का; S K2.4 T2 संशसकान्. Ks V1
B (except B2) Ds1 Dn1 D1-3.7.8 घोरं. Ds कृत्वा
संसत्कण्णाः (for the prior half). K1.2.4 ब्रह्म- (for
ब्राह्म). Ks शपथं ब्राह्मलौकिकं; V1 B (except B2) D शपथं
पार (B1 परि) लौकिकं (for the posterior half).]

— " K1 Ds1 D1.5 नरव्याघ्रं; S (except T2) महात्मानं
(T1 'नो'). — " Ds1 D1.5 नरव्याघ्रो. K1 धनंजयं (for
रणेऽर्जुनम्).

G. 8. 4125
B. 8. 81. 3
K. 8. 88. 3

कृष्णः श्वेतान्महावेगानश्चान्कनकभूषणान् ।
मुक्ताजालप्रतिच्छिन्नान्प्रीतिकर्णरथं प्रति ॥ २
ततः कर्णरथं यान्तमरीन्घ्नन्तं घनंजयम् ।
बाणवर्षैरभिघ्नन्तः संशप्तकरथा ययुः ॥ ३
त्वरमाणांस्तु तान्सर्वान्सघृतेष्वसनध्वजान् ।
जघान नवतिं वीरानर्जुनो निशितैः शरैः ॥ ४
तेऽपतन्त हता बाणैर्नानारूपैः किरीटिना ।
सविमाना यथा सिद्धाः स्वर्गात्पुण्यक्षये तथा ॥ ५
ततः सरथनागाश्वाः कुरवः कुरुसत्तम ।

2 For sequence in Ds Tz, cf. v. 1. 1. — *) Bz Ds. Tz ततः कृष्णो; Ds कृष्णश्च तान् (for कृष्णः श्वेतान्). — *) Kz B (except Bz) D (except Ds) कांचन-भूषणान्; Tz Gz. Mz कनकभूषितान् (for 'भूषणान्'). — *) Sz मुक्ताजालः; Ms मुक्ताजाल- (for मुक्ताजाल-). Kz Ds प्रतिच्छिन्नान्; S (except Tz) परिच्छिन्नान् (for 'प्रति'). — After 2, Bz reads 1st.

3 For sequence in Ds Tz, cf. v. 1. 1. Bz om. 3. — *) Tz प्रोच्यत् (sic); Tz. Gz. Mz प्रेक्ष्य; Gz प्रेक्ष्यत् (for ततः). Kz कर्णरथे; Ds 'वधे' (for 'रथं'). Bz Ds Tz (first time) कर्णोयाभिमुखं वीरान्. — *) Kz परिसंतं (sic); Vz B Dn1 Ds. 2. 3 Tz G M अरिघ्नं तं; Dn1 D1. 6 अनिघ्नं (for मरीन्घ्नन्तं). Bz यथा ययुः (for घनंजयम्). — *) Sz Kz. Tz अभिघ्नन्तं; Kz अभिघ्नन्. — *) Some MSS. संशप्तकरथा; Kz तं संशप्तकरथा (hypermetric); Ds. S संशप्तकरथा (for 'रथा'). Ds तदा (for ययुः).

4 *) Sz D1 त्वरमाणसु; Kz. 2. 4. Ds. 8 Gz M 'माणसु'. Kz झरान् (for सर्वान्). — *) Tz Gz सघृतेष्वसनध्वजान्. — *) Kz भवतो; Kz V1 Mz नवतीं; Gz नवति; Mz नवतान् (for नवतिं). Gz वीरो. — *) Mz नवभिः (for निशितैः). T G Mz. 4 नवत्या फल्गुनः शरैः.

5 *) V1 Gz Mz पतन्ति (for ऽपतन्त). Bz. 4 D7 हतैर् (for हता). Bz Mz. 8 तेपतन्निहता बाणैर्; Ds ते पेतु-निहिता बाणैर्; Ds Tz Gz. 8 Ms ते पतन्ति (Ms 'तं') महा-बाणैर्; Tz ते पतन्ति निहता बाणैर्; Tz तेपतन्वै महाबाणैर्. — *) Bz. 8 Dn1 D1. 5 सुकृतिनः; Bz यदा सिद्धाः (for यथा सिद्धाः). Ds S विमानेभ्यः सुकृतिनः. — *) Kz पुण्यक्षयं. Kz नागाः; V1 Bz. 8. 8 Dn1 D1. 2. 4-8 S यथा; Ds भुवि (for तथा).

6 *) Tz नागाश्चान् (for 'नागाश्वाः'). — *) Sz K B (except Bz) Dn1 Ds. 7 कुरुसत्तमं. — After 6th, Bz ins.:

निर्मया भरतश्रेष्ठमभ्यवर्तन्त फल्गुनम् ॥ ६
तदायस्तममुक्तास्त्रमुदीर्णव्रवारणम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यं समरौत्सीद्वनंजयः ॥ ७
शक्त्युद्धितोमरप्रासैर्गदानिर्द्धिशसायकैः ।
प्राच्छादयन्महेष्वासाः कुरवः कुरुनन्दनम् ॥ ८
तां कुरूणां प्रविततां शस्त्रवृष्टिं समुद्यताम् ।
व्यधमत्पाण्डवो बाणैस्तमः सूर्य इवांशुभिः ॥ ९
ततो म्लेच्छाः स्थितैर्मत्तैश्चयोदशशतैर्गजैः ।
पार्थतोऽभ्यहनन्पार्थ तव पुत्रस्य शासनात् ॥ १०

904* क्षिप्रमेवामिसंकुद्धाः समरेऽरिजिघांसया ।
Ks om. 6th. Ds damaged. — *) Tz भरतश्रेष्ठा. — *) Some MSS. फल्गुनं; Dn1 D1. 5 फल्गुनः.

7 *) V1 Bz आयास्तम्; Bz आयातं; Bz. 4 Ds. 8. 7 Tz आयात्; Ds आयास्तं; Gz यथा (for आयास्तम्). Kz अमुक्तास्तु; V1 अमुक्यास्तम्; B Dn1 Dn1 D1. 5. 7. 8 Tz. 8 मनुष्याश्चम्; Ds Tz G M मनुष्यं च (for अमुक्यास्तम्). Bz Tz रथवारणं; Ds Tz G M रथवालिम् (Gz 'नं') (for 'वरवारणम्'). In dissolving the comp. Co cites: आयस्ताः, मनुष्याः, अश्वाः, उदीर्णाः and वरवारणाः. — *) Bz D (except Ds. 8) महासैन्यं. — *) Kz समरौत्सीद्; Ds S (Tz damaged) तदा (Gz 'या') रौत्सीद्; (for समरौत्सीद्). Kz V1 B D S (except Tz) घनंजयं.

8 *) Kz Tz Gz. 8 शक्त्युद्धिः; Kz शक्त्युद्धिं (for शक्त्युद्धि-). Kz शक्तितोमरप्रासासि. — *) Tz निस्तुंश- (for 'निर्द्धिश-'). — *) Kz Bz Ds Gz Mz प्रच्छादयन्. — *) Ds S कुरुसत्तमं (Tz. 8 Gz 'म') (for 'नन्दनम्').

9 *) Kz V1 B D S तामंतरि (V1 Bz. 8. 8 Ds 'री') क्षे-चिततां. — *) Kz अस्त्रवृष्टिं; Ds शर' (for शस्त्र'). Bz. 4 Dn1 Ds. 4. 7 समंततः; S (except Tz Gz) समुत्थितां (for समुद्यताम्). — *) Gz तिमैः (for तमः). Ds सूर्यम्. Kz सूर्याचवांशुभिः (sic).

10 Gz om. 10. — *) S (except Tz; Gz om.) तथा (Mz 'दा') (for ततो). Bz म्लेच्छाश्चितैर्; Bz. 8. 8 Dn1 Ds. 8 Tz म्लेच्छाः स्थिताः; Bz D1. 7. 8 Gz. 8 Mz म्लेच्छास्थितैर् (D1 'ता'); Mz म्लेच्छैः स्थितैर्; Mz. 4 म्लेच्छान्वितैर्. Co cites स्थिताः. Kz दातैर्; Tz वृत्तैर् (for मत्तैर्). Ds तथास्थितै-र्मदोद्विक्तैर्. — *) Dn1 D1. 5 त्रयोदशशतैर् (for 'शतैर्'). — *) Kz B (except Bz) Dn1 Ds. 4. 7. 8 व्यहनन् (Dz 'त'); V1 Ds Gz Mz [5] व्यहनन्; Dn1 D1. 5 Tz Gz व्यधमन्; Tz व्यहनन् (for ऽभ्यहनन्). — *) Sz शासनं.

कर्णिनालीकनाराचैस्तोमरैः प्रासशक्तिभिः ।
 कम्पनैर्भिण्डिपालैश्च रथस्थं पार्थमारदयन् ॥ ११
 तामस्रवृष्टिं प्रहितां द्विपथैर्यवनैः स्मयन् ।
 चिच्छेद निशितैर्भल्लैर्ध्वजैश्च फल्गुनः ॥ १२
 अथ तान्द्विरदान्सर्वाभानालिङ्गैर्महाशरैः ।
 सपताकान्सहरोहान्गिरीन्वज्रैरिवाभिनत् ॥ १३
 ते हेमपुङ्खैरिषुभिराचिता हेममालिनः ।
 हताः पेतुर्महानागाः सामिज्वाला इवाद्रयः ॥ १४
 ततो गाण्डीवनिर्घोषो महानासीद्विशां पते ।

स्तनतां कूजतां चैव मनुष्यगजवाजिनाम् ॥ १५
 कुञ्जराश्च हता राजन्प्राद्रवंस्ते समन्ततः ।
 अश्वाश्च पर्यधावन्त हतारोहा दिशो दश ॥ १६
 रथा हीना महाराज रथिभिर्वाजिमिस्तथा ।
 गन्धर्वनगराकारा दृश्यन्ते स सहस्रशः ॥ १७
 अश्वारोहा महाराज धावमानास्ततस्ततः ।
 तत्र तत्रैव दृश्यन्ते पतिताः पार्थसायकैः ॥ १८
 तस्मिन्क्षणे पाण्डवस्य बाहोर्वलमदृश्यत ।
 यत्सादिनो वारणांश्च रथांश्चैकोऽजयद्युधि ॥ १९

C. B. 4142
 B. 2. 31. 20
 K. 2. 35. 27

11 ^a) K₁ कर्णनालीकः; T₁ G₁ कर्णि (G₁ 'र्णि)नालिक.
 (for कर्णिनालीक). — ^b) K₁: V₁ B D T G M₁ तोमर-
 (for तोमरैः). — ^c) Dn₁ D₁-s. 1 सुसलैर; D₆ S कर्णैः (T₂
 'रै)र (for कम्पनैर). V₁ B Dn₁ D₁-s-8 भिदिपालैश्च.
 — ^d) S₂ Dn₁ आदयत्; K₂ V₁ B₁: D₂: S अदयन्.

12 G₁ om. 12^a-13^a. — ^a) K₁ प्रहितां (for प्रहितां).
 K₂ V₁ B₁-s. 3 D T G₂ M तां शस्त्र (K₂ 'र)वृष्टिमनुला; B₂
 तां शस्त्रवृष्टिं बहुलां; G₂ ताः शस्त्रवृष्टीस्तुमुला. — ^b) S₁ K₁:
 lacuna; S₂ (sup. lin.) परितः; B₂: s. 3 D₂: s. 3 प्रहितां (D₂: s.
 'ता) (for यवनैः). D₆ T₁: s. 3 G₂: s. 3 M प्रेषितां प्रभुः; T₂
 प्रहितां जयः (for यवनैः स्मयन्). V₁ B₁ Dn₁ D₂: s. 1
 द्विपथैः प्रवेरितां. — ^c) B₂ D₂: s. 3 S (except T₂; G₁
 om.) बाणैर (for भल्लैर). — ^d) Dn₁ अर्धचन्द्रश्च. Some
 MSS. फाल्गुनः.

13 G₁ om. 13^a (cf. v. l. 12). — ^a) B₂ T₂ ततस्
 (for अथ). B₂ [ए]तान्; G₂ ता. — ^b) G₂ नानालिगान्.
 K₂ (marg.) पतत्रिभिः; V₁ B (except B₂) Dn₁ Dn₁
 D₁: s. 1 T₂ शरोत्तमैः (for महाशरैः). — K₂ om.
 13^a-14^a. — ^c) V₁ B D S सपताकश्च (T₂ 'कान्च)
 आरोहा (B₂ 'जोपेता)र. — ^d) D₆ इन्द्र; D₆ वज्रिन्द्र; S वज्र
 (for वज्रैर). V₁ B (except B₂) Dn₁ Dn₁ D₁-s. 1 अहिनत्
 T₂ अञ्चिनत् (for अभिनत्).

14 K₂ om. 14^a (cf. v. l. 13). — ^a) M₂ तैर
 (for ते). G₁ भीमपुङ्खैर (for हेम). D₆ विविधैर (for
 इषुभिर). — ^b) V₁ B D (except D₂) S अर्दिता
 (for आधिता). M₁ हेममालिनं. — K₂ reads 14^a-15^a
 twice. — ^c) S₂ महानागाः; K₁ 'रागाः; T₂ 'वेगाः; T₂
 G₁: s. 3 'राज; G₂ 'मगाः (for 'नागाः). — ^d) M₁
 इवाद्रयः. — After 14, S (except T₂) ins. an addl.
 colophon. [Adhy. no.: T₁: s. 3 G₂: s. 93; G₁ M 92.]

15 Before 15, T₁: s. 3 G₂: s. 3 M ins. संजयः. — ^a) D₆
 गांजीवनिर्घोषो. — ^b) S₂ (sup. lin.) कुजतां; B₂ D₂

स्तनतां; Co स्तनतां (as in text). K₂ प्रजतां; B₂ क्रुतां;
 T₂ गजतां; G₂ कूजतां; Co कूजतां (as in text).
 — ^d) K₂: s. 3 मनुष्या- (for मनुष्य-). B₂ मनुष्याणां च
 वाजिनां.

16 ^a) B D₁ कुञ्जराश्च- (for कुञ्जराश्च). G₁: s. 3 महा-
 राज (G₂ 'जन्); M₂-s. 1 [आ]हता राजन्. — ^b) K₂ V₁ B
 D S बुद्बुद्स् (for प्राद्रवंस्). — ^c) B D₁: s. 1 अश्वाश्च.
 K₂ पर्यवर्तत (for 'धावन्त). — ^d) S (except T₁ M₁)
 साश्वारोहा (for हता).

17 ^a) G₁ रथा भीता; G₂ रथहीनान् (for रथा हीना).
 — T₁ om. (hapl.) 17^a-18^a. — ^b) T₂ G₁: s. 3 वाजिनस्
 (for 'मिस्). — ^c) Dn₁ D₁: s. 3 ते; T₂ G M₂-s. 4 च
 (for स). V₁ B₂ D₂ समन्ततः (for सहस्रशः).

18 T₁ om. 18^a (cf. v. l. 17). — ^a) D₂ M₁
 धावमानांस् (M₁ 'मानः). B₂ G₁ समन्ततः; B₂ Dn₁ D₁
 इतस्ततः; T₁: s. 3 G₂: s. 3 M सहस्रशः (for ततस्ततः). — After
 18^a, D₂ ins.:

905* नदन्तः कूजमानाश्च मनुष्यगजवाजिनः ।

[Cf. 15^a.]

— ^a) B₂: s. 3 D₂ स; T₁ च (for [ए]व). V₁ पश्यंते
 (for दृश्यन्ते). — ^b) K₂ D₂ G₂ M₂ पालिताः; V₁ B
 Dn₁ Dn₁ D₁: s. 1 निहताः; D₂ पदाताः (for पतिताः).
 G₂ पाण्डुसायकैः (for पार्थ).

19 ^a) D₂ सादिना. D₂: s. 3 वारणाश्च; D₂ वारणाश्च-
 — ^b) K₂ यथा (for रथांश्च). B₂ सुधे (for युधि).
 — After 19, S ins.:

906* असंयुक्ताश्च ते राजन्परिवृत्ता रणं प्रति ।

नरा नागा रथाश्चैव नदन्तोऽर्जुनमभ्ययुः ।

[(L. 1) T₂ G₁ असंयुक्ताश्च; M₂-s. 1 'वृत्ताश्च (for 'युक्ताश्च).
 — (L. 2) T₁ न- (for नरा). M₂-s. 1 रथाश्चैव (for रथा).
 M₁ नदन्तो (for नदन्तो).]

C. B. 4143
B. B. 51. 21
K. B. 55. 12

तत्तुयङ्गेण महता बलेन भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा परिवृत्तं राजन्मीमसेनः किरीटिनम् ॥ २०
हतावशेषानुत्सृज्य त्वदीयान्कतिचिद्रथान् ।
जवेनाभ्यद्रवद्राजन्धनंजयरथं प्रति ॥ २१
ततस्तत्प्राद्रवत्सैन्यं हतभूयिष्ठमातुरम् ।
दृष्ट्वा यदर्जुनं भीमो जगाम भ्रातरं प्रति ॥ २२
हतावशिष्टांस्तुरगानर्जुनेन महाजवान् ।

20 ") Ds T₁.s G M₁ तत्र; M₂-4 तं तु (for तत्तु).
S K₁.s.4 तुंगेन; Ks D₁ D₁.s T₁.s G M व्यंगेन; Ds T₁
व्यंगेन (for व्यङ्गेन). — ") M₄ भरतर्षभः. — ") Ks
परिवृत्तं; T₁ "वृत्तः S क्रुद्धो (for राजन्). — ") K₄
D₁ D₁.s किरीटिना (for "टिनम्).

21 ") Ds S हताव (G₂ "वि"विष्टान् (for "वशेषान्).
M₁ उत्सृज्य (for उत्सृज्य). — ") S तावकान् (for त्वदी-
यान्). — ") V₁ वेगेन (for जवेन). V₁ [अ]भ्यहनव्;
Ds S "पतद् (for "द्रवद्). Ds S (except T₂) भीमो
(for राजन्).

22 V₁ om. (hapl.) 22. Ds om. 22^a-23^b. — ") Ks
B D₁ D₁ D₁-s.1 [अ]र्जुनं त (Ks D₁ D₁.s च)दा (for
यदर्जुनं). Ds T₁.s G M दृष्ट्वार्जुनं (T₁ G₁ "नो) रणे भीमम्;
T₂ दृष्ट्वार्जुनं समीपं तम्. — ") Ds T₂ G आगतं; T₁
आतुरं; M आगतं (for जगाम). T₂ आगच्छंतं वृकोदरं.

23 Ds om. 23^{ab} (of. v. 1. 23). — ") D₁
हतावशिष्टः. — ") V₁ B₁-4 D₁ D₁ D₁.s-4.1 महा-
बलान्; Bs Ds T₂.s Gs M "बलः; Ds "रथान्; T₁ G₂ "रथः;
G₁ "बलं (for "जवान्). — ") K₂ स्यदसद्. B D₁
D₂-4.1 अश्रातो; Ds अश्रातेद् (for अश्रान्तो). V₁ भीमो
मर्दनसंश्रातो; Ds S भीमोभ्यधावत्संक्रुद्धो (Ds T₂ G₁ M
"हृष्टो). — After 23, S ins.:

907* गदापाणिं तदा भीमं दृष्ट्वा भारत भारताः ।

मेनिरे तमनुप्राप्तं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।

[Of. lines 7-8 of 911*. — (L. 1) M₂-4 ततो (for
तदा). G₁ M₁ transp. भीमं and दृष्ट्वा. — (L. 2) G₂
समनुप्राप्तं (for तमनु). G₁ M₂-4 दण्डपाणिम् (for "हस्तम्).]

24 ") Bs [अ]स्तुमं; D₁ D₁ [अ]स्तुमं. — ") V₁
T₁-भोजिनां; B₂-वाजिनां; Ds-भोजिनीं; Gs-भेदिनीं
(for-भोजनाम्). — ") Ks प्राकाराक्षिः; Ds प्राकाराक्ष-
(for प्राकाराक्ष). G₁.s-पुरद्वारां (for-पुरद्वार). — ") S₁
K₂-4 G₁ "दारणीम्; B₂ "दारणाम्; T₂ "वारणाम् (for
"दारणीम्). Ks अतिदारणीं.

25 Ds repeats 25^{ab} after 25. — ") Ks om. from
गदां up to व्याधु (in 25^b). B₂.s.4 D₂.s (second time)

भीमो व्यधमदभ्रान्तो गदापाणिर्महाहवे ॥ २३
कालरात्रिमिवात्युग्रां नरनागाश्वभोजनाम् ।
प्राकाराक्षपुरद्वारदारणीमतिदारुणाम् ॥ २४
ततो गदां नृनागाश्वेष्वानु भीमो व्यवासृजत् ।
सा जघान बहूनश्वानश्चारोहांश्च मारिष ॥ २५
कांस्थायसतनुत्रांस्तान्नरानश्चांश्च पाण्डवः ।

T₂ गदामादाय वेगेन; T₁.s Gs M₂-4 गदां तुरगना-
शायः; G₁.s M₁ गदां तु नरनागा (G₁ "शा)य. — ") B₂
पुनर्; T₁.s G M त्वरन् (for आधु). Ds T₁.s G₁.s
व्यपासृजत्; G₂ M₁ [S] "ज्यवा" (for व्यवा"). B₂.s D₂.s
(second time) T₂ पुनः पुनरवासृजत्. — After 25^{ab},
B₂.s T₂ ins.:

908* गजानश्वान्दयारोहानुद्दिश्योद्दिश्य भारत ।

— T₂ om. 25^{ab} — ") Ks सो जघान; B₂ आज
(for सा ज).

26 ") Ks B₂.s.4 D₁ D₁ D₁.s-4 काष्णायस-
(for कांसा). Ks B₁.s-4 D₁ D₂.s.1 T₁.s
-तनुत्राणाम्; Ds T₂ G M "त्रांश्च (for "त्रांस्तान्). D₂
कर्णायसतनुत्राणाम्. — ") B₂ रथान् (for नरान्). T₁.s G
M नारांश्च (for अश्वान्). Ds नरनागांश्च मारिषः; T₂
नरानश्चात्रयान्नाजान्. — ") Ks T₂ पातयामास (for
पोथ). — ") K₄ सशब्दास्. V₁ अपतन्द्वायः; Ds ते
परंतप (for तेऽपतन्द्वायः). — For 26^{ab}, Ds T₁.s G M
subst.:

909* क्षणेन भीमः संक्रुद्धस्त्रात्रिन्ये वै यमक्षयम् ।

[Of. line 12 of 911*. T₁ तात्रिन्ये (for निन्ये वै).]

Ds T₁.s G M cont.: T₂ ins. after 26:

910* ततः स समरश्चाधी गजानीकमपातयत् ।

गदया व्यधमत्संख्ये दण्डपाणिरिवान्तकः ।

गजान्सकृष्टान्मत्तान्सारोहान्सपताकिनः ।

न्यहनल्लीलया राजन्निक्षयया च बलेन च ।

ते राजा बहुशोभन्त हन्यमाना महारणे । [5]

विनदन्तो यथा तूष्णपक्षवन्त इवाद्रयः ।

निपेतुर्गर्वा समरे भीमसेनेन पीडिताः ।

छिन्नपक्षा यथा कलि वज्ररुणा इवाद्रयः ।

[(L. 1) T₁ Gs गजानीकानि (for "नीकम्). T₂ M₂-4
निपातयत् (for अपा). M₁ ततोनीकस्य पातयत् (for the post-
half). — (L. 2) T₂ व्यधयत् (for व्यधयत्). Ds T₂ Gs
M संखे. — (L. 3) T₁ सकर्णकान्; T₂ Gs सकं (G₂ "क).
टकान् (for सकृद्). G₁ सारोहाः. — (L. 4) T₁ G₁

पोथयामास गदया सशब्दं तेऽपतन्हताः ॥ २६
हत्वा तु तद्गजानीकं भीमसेनो महाबलः ।
पुनः स्वरथमास्थाय पृष्ठतोऽर्जुनमन्वगात् ॥ २७
हतं पराङ्मुखप्रायं निरुत्साहं परं बलम् ।

व्यालम्बत महाराज प्रायशः शस्त्रवेष्टितम् ॥ २८
विलम्बमानं तत्सैन्यमप्रगल्भमवस्थितम् ।
दृष्ट्वा प्राञ्छादयद्ग्राणैर्जुनः प्राणतापनैः ॥ २९
ततः कुरुणामभवदार्तनादो महामृधे ।

C. 8. 4151
B. 8. 51. 29
K. 8. 53. 41

अहनल (for न्यह). Ds गदया (for शिखया). — (L. 5)
Ds Ts Gs बहु शोभत. Ts Gs महाबले (for 'रणे). — (L. 6)
T1 Ms-4 निन्दतो; M1 विन्दते. Ds Ts तथा तूर्ण; G1 तथा-
मूलम् (for यथा तूर्ण). M1 पक्षयंत. Ds T1.3 G1 यथा (for
इव). — (L. 7) Ds T1.3 G1 ताडिताः; M1 पाणिताः; Ms-4
तापिताः (for पीडिताः). — (L. 8) T1 इवाकाशे (for यथा
काले). T1 G1 यथा (for इव).]

Ts cont.: N (except Ds) ins. after 26:

911* दन्तैर्दशन्तो वसुधां शेरते क्षतजोक्षिताः ।
भग्नमूर्धास्थिचरणाः क्रव्यादगणभोजनाः ।
असृक्कांसवसामिभ्र तृसा मांसवसाक्षनाः ।
अस्थीन्यप्यसती तस्यो कालरात्रीव दुर्दशा ।
सहस्राणि दशाब्धानां हत्वा पत्नींश्च मृयसा । [5]
भीमोऽभ्यधावत्संक्रुद्धो गदापाणिरिवस्ततः ।
गदापाणिं ततो भीमं दृष्ट्वा भारत तावकाः ।
मेनिरे समनुप्राप्तं कालं दण्डोद्यतं यथा ।
स मत्त इव मातङ्गः संक्रुद्धः पाण्डुनन्दनः ।
प्रविवेश गजानीकं मकरः सागरं यथा । [10]
विगाहा च गजानीकं प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
क्षणेन भीमः संक्रुद्धस्ताक्षिन्ये यमसादनम् ।
गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सरोहान्सपताकिनः ।
पततः समपश्याम सपक्षान्पर्वतानिव ।

[(L. 1) Ks शरस्ते; Ks शरते; Dn1 D1 शेरते. Ks क्षतजो-
क्षिता; Dn1 क्षततताक्षिताः (sio). — (L. 2) S K1.2.4 रुग्ण-
(for भग्न). Ds चरणैः (for चरणाः). V1 भग्नस्थिचरणास्ते वै
(for the prior half). S K Bs Ds.3 भोदनाः (K1 'नः);
Dai भोजनः. — (L. 3) Ds असृक्कोम- (for असृक्कांस). V1
Bs.5 Dai D1.5 तूर्णि चावाप्य (Bs 'य' सा गदा; B1.4 Dn1
Ds-4.7 तृसिमन्वागता गदा; Bs तृसिमन्वायसी गदा; T2 तृसिमाप-
दि सा गदा (for the posterior half). — (L. 4) S K V1
Bs Dai D1.3.5 [उ]क्षिरी (for [अ]व्यसरी). Ks.4 दुर्दशा.
— (L. 5) Ks Ds भूरिशः; Bs.5 Ds T2 मृयसा; Ds
मृयात (sio) (for मृयसा). — (L. 6) B1 व्यधावद; D1.3
[S]न्व; T2 [S]न्व (for स्म). T2 इवातकः (for इतस्ततः).
— With lines 7-8, of. 907*. — (L. 7) S K1.2.4
B4 तदा (for ततो). Ss भरत. Ks Bs Ds T2 मारताः;
Dn1 तावकः. — (L. 8) T2 तमनु- (for समनु). Ks.4
B D (except Ds) कालः; V1 कालो. T2 प्राप्तं कालोद्यतं
(for कालदण्डो). B1.2.4 Dn1 Ds-4.7 यमं (for यथा). K1
कालदण्डपरं यथा (for the posterior half). — (L. 10)

Bs गदापाणि (for गजानीक). K1 तथा (for यथा). Bs भीमसेन-
महाबलः (for the posterior half). — Bs reads lines
11-14 and 27^{ab} after 912*. — (L. 11) Bs T2 स
(for च). T2 मकरः सागरं यथा (for the posterior half).
— (L. 12) Of. 909*. Ss Bs Dn1 Ds.4.7 तन्; T2 स
(for तान्). Ds यमक्षयं (for सादनम्). B1 तानि निन्ये यम-
क्षयं (for the posterior half). — (L. 13) Ks B
Ds.7 संक्रुटकान्; Dai D1 संक्रुटकान्; Ds ससृकटान् (for
सकृटान्). Bs सपदानुगान् (for ताकिनः). — Ks T2
om. line 14. — (L. 14) Ds सारोहान् (for सपक्षान्).
Ss पर्वतानि च (for निव).]

27 " G1 स हत्वा (for हत्वा तु). Dai D1.5 Ts
M1 तं (for तत्). — " Ds भीमसेनं. Bs मकरः सागरं
यथा. — " Ks V1 B D (except Ds) S अभ्ययात्
(for अन्वगात्).

28 " Bs दृष्ट्वा (for हतं). Ks हतं पराङ्मुखं
प्रायात्; B1.4 निहतं प्राङ्मुखप्रायं; Ds S (except Ts) ततः
पराङ्मुखीभूतं (Ds 'सममूल'; T1 'खं भीतं; M 'समुखं').
— " Ks बलं परं (by transp.); Bs.2.5 Dai D1.2.3.5
S बलं तव; Ds परंतप. — " K1.3 Bs.2.5 T Gs M1
व्य(Ts वि)लंबत; Ds G1 तदानीं तु. — " Bs Ds
शस्त्रविद्ध(Ds 'क्षि)तं; Ds G1 शस्त्र(G1 'र)पीडितं; T1
'वेष्टितं; Ts G1.3 M शरवेष्टि(G1 'नि'; M4 'पि)तं (for
शस्त्रवेष्टितम्). Ks प्रायः शस्त्रवेष्टितं.

29 " Ks अप्रगल्भसु; Bs Dai D1.5 'शस्त्रसु; G1
अप्रगल्भसु; G2 'वल्गसु (for 'गल्भसु). S Ks.4 Ds इव
स्थितं (for अवस्थितम्). Ts Gs प्रासजलसमवस्थितं.
— " K1 Dai प्राञ्छादयन्; Ks.5 Ts प्रञ्छादयन्. Ds
T1.3 G M दृष्ट्वा प्रञ्छादयामास. — " V1 प्राणतापनैः;
T2 'नाशनैः (for 'तापनैः). Ds T1.3 G M फल्गुनः
शरवृष्टिभिः. — After 29, N (except Ds) Ts ins.:

912* नराभरथमावह्ना युधि गाण्डीवधन्वना ।

शरत्रालैश्चिता रेडुः कदम्बा इव केतवैः ।

[(L. 1) Ds रथमातंगं (for रथमातङ्गा). K1 गाण्डीवधन्वनः;
Ks.4 B1 'वन्विना. — (L. 2) Ks त्रिरे; Ds.7 श्रुता (for
त्रिता). S Ks.4 कर्षा (Ks 'य' (for कदम्बा). Ks B1.4
Ds केशरैः (Ks 'रा).]

— After the above, Bs reads lines 11-14 of 911*
and 27^{ab}.

30 " Ss आर्तनादो. Ks V1 B Dai Dn1 D1-4.7.8

G. 2. 4161
B. 2. 51. 30
C. 2. 55. 41

रथाश्वनागासुहृदैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः ॥ ३०

हाहाकृतं मृशं तस्यौ लीयमानं परस्परम् ।

अलातचक्रवत्सैन्यं तदाभ्रमत तावकम् ॥ ३१

आदीप्तं तव तत्सैन्यं शरैश्छिन्नतनुच्छदम् ।

आसीत्स्वशोषितक्लिन्नं फुल्लाशोकवनं यथा ॥ ३२

तद्दृष्ट्वा कुरवस्तत्र विक्रान्तं सन्यसाचिनः ।

Ts महाहृप (for 'मृषे'). — Ds ins. after 30^{ab}: Ds after 914*:

913* शतशो वध्यमानानां निशितैरर्जुनेषुभिः ।

— Ds om. 30^{ab}. — *) Ks नराश्वनागासुहृदैः; V1 B1.2-3 D1 D2 D3.1-2 नराश्वनागासु (V1 B1 'सु') हृदैः; B2 शतशो नरसिंहानां; Ds नराश्वनागास्तु हृदैः (sic). — *) B2 युध्यताम्; Ds वध्यताम्; Cc वध्यताम् (as in text). — For 30, Ds T1.2 G M subst.:

914* कुरूणां तु महाराज आसीदार्तस्वरो महान् ।

नराश्वनागासुहृदन्ट्र्या बाणान्किरीटिनः ।

[(L 1) G2 तं (for तु). T2 G2 M1-3 आर्तस्वनो (for 'स्वरो'). — (L 2) T2 नगासुहृदन् (for 'हृदन्').]

31 *) Ds T2 G1.2 हाहाकारं; T1 G2 'मृतं' (for 'कृतं'). T2 भयत्रस्तं; G1 बलं त्रस्तं; M1.2 मृशत्रस्तं (for मृशं तस्यौ). Ks V1 B D T1.2 G2.2 M2.2 त्रस्तं (for तस्यौ). — *) Ds नीयमानं (for लीय*). — *) T2 कुलाल- (for अलात-). Ds T2 G1.2 राजन् (for सैन्यं). — Ds om. (hapl.) 31^a-32^a. — *) Ds सैन्यं; Ds तत्र (for तदा). V1 भ्रमति; Ds S बभ्राम (for [अ]भ्रमत). G1 तद्वलं (for तावकम्). — After 31, S2 Ks V1 B D (except Ds) ins.:

915* ततस्तद्युद्धमभवत्कुरूणां सुमहद्वलम् ।

न ह्यआसीदनिर्भिन्नो रथः सादी हयो गजः ।

[(L 1) S2 Ks B2 Ds च्चलम्; V1 अलम्; D1 सुवम् (for युद्धम्). B1.2 D2 D3.1-2 सुमहद्वलैः; Ds 'हवलं' (for 'हद्वलम्'). — (L 2) D1 D2.2 तत्र (for ह्य).] while S ins.:

916* ततः शरध्वलमभूत्कुरूणां सुमहद्वलम् ।

न तत्रासीदनिर्भिन्नो रथो वाजी नरो गजः ।

[(L 1) T2 G1 ततोर्जुनशरध्वलं (G1 'स्कलं') (for the prior half), T2 अभवद् (for सुमहद्). — (L 2) T1 ह्यत्र (for तत्र). T2 G M अनिर्भिन्नो. T2 G2 गजो (for नरो). T2 G2 नरो वाजि गजो रथः; G1 नरवाजिगजा रथाः (for the posterior half).]

32 Ds om. 32^a (cf. v. l. 31). — *) B1 आदीप्यम् (for 'हं'). Ks V1 B D (Ds om.) S ह्य (for तव).

निराशाः समपद्यन्त सर्वे कर्णस्य जीविते ॥ ३३

अविषह्यं तु पार्थस्य शरसंपातमाहवे ।

मत्वा न्यवर्तन्कुरवो जिता गाण्डीवधन्वना ॥ ३४

ते हित्वा समरे पार्थं वध्यमानाश्च सायकैः ।

प्रदुदुबुर्दिशो भीताश्चुकुशुश्चापि स्रुतजम् ॥ ३५

अभ्यद्रवत तान्पार्थः किरञ्जशरशतान्वहून् ।

— *) B1 शनैश्च (for 'शरैश्च'). Ds शरैश्च-; T2 शर- भिन्न- (for शरैश्चिन्न-). Ds शरैश्चिन्नतनुत्वचं; G2 'श्चिन्नं' तु नश्वरं. — *) S2 Ks.2 V1 B D2 D3.1 T1 सु-; T2 च; G1 स- (for स्व-) — *) Ks 'लेशशोक' (for 'फुल्लाशोक'). S (except T2) रौद्रं दष्टं (G1 कष्टं; M1-4 दष्टं) विशां पते. — After 32, Ds S ins.:

917* तत्सैन्यं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं शितैः शरैः ।

न जहौ समरं प्राप्य फल्गुनं शत्रुतापनम् ।

तत्राद्भुतमपस्याम कौरवाणां पराक्रमम् ।

वध्यमानापि यत्पार्थं न जहुः समरे प्रभो ।

[(L 1) Ds G1 हतभूषिणं (for भरतश्रेष्ठ). Ds G1 आहतं निशितैः शरैः (for the posterior half). — (L 2) M1 जहुः (for जहौ). — (L 4) Ds वध्यमानाश्च; T2 G2.2 'नोषि; G1 पीड्यमानाणि (for वध्य*). T1 च; T2 तु (for [अपि]. T2 G1.2 न जहौ म (G1 'हुर्न') रतपम (for the posterior half).]

*) Ks.2 V1 B D1 D2 D3.1-2 तं (for तद्). Ds S तं दृष्ट्वा विक्रमं तस्य. — *) Ds S कुरवः (for विक्रान्तं). V1 B (except B2) D. (except Ds) सन्य- साचिनं. — *) S2 समदृश्यत; D1 D2.2 M1 'पश्यत' (for 'पद्यन्त').

34 *) B (except B1) अविसह्यं तु (B2 च); D1 D2.2.2 'पद्यत'; Ds 'शह्यं' तु. Ds च (for तु). S1.2 (sup. lin. as in text) K1.2.2 कर्णस्य (for पार्थस्य). — *) Ks शरसंपातम्; T2 G2 M2-4 'संस्पृशम्' (for 'संपातम्'). G1.2 M1 शरस्पर्शं महाहवे. — *) B2 युक्ता; B2 युक्ता (for मत्वा). S2 न्यवर्तत; Ds न्यवर्तन् (sic). B2 T2 मत्वा न्यवर्तत तदा; Ds T1.2 G M कुरवः पथवर्त- (T1 'तप्यं')त. — *) S Ks.2 जितं (for जिता). Ds.2 G1 M1 गाण्डीवधन्वना (Ds 'न:').

35 Ds om. (hapl.) 35-38. — *) G1 निरवा; G2 हया (for हित्वा). V1 B (except B2) D2 D3.1-2 कर्णं (for पार्थं). — *) Ds S (except T2) विदुदुबुर्द (for प्रदु*). B2 चापि (for भीताश्च). — *) D1 चकुशुश्च; T2 चकुशुश्च.

36 Ds om. 36 (cf. v. l. 35). — *) Ds T2.2

हृष्यन्पाण्डवान्योधान्मीमसेनपुरोगमान् ॥ ३६

पुत्रास्तु ते महाराज जग्मुः कर्णरथं प्रति ।

अगाधे मज्जतां तेषां द्वीपः कर्णोऽभवत्तदा ॥ ३७

कुरवो हि महाराज निर्विषाः पन्नगा इव ।

कर्णमेवोपलीयन्त मयाद्वाण्डीवधन्वनः ॥ ३८

यथा सर्वाणि भूतानि मृत्योर्भीतानि भारत ।

धर्ममेवोपलीयन्ते कर्मवन्ति हि यानि च ॥ ३९

तथा कर्णं महेष्वासं पुत्रास्तत्र नराधिप ।

उपलीयन्त संत्रासात्पाण्डवस्य महात्मनः ॥ ४०

ताञ्छोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्याञ्जरातुरान् ।

मा भैद्येत्यब्रवीत्कर्णो ह्यभितो मामितेति च ॥ ४१

संभयं हि बलं दृष्ट्वा बलात्पार्येन तावकम् ।

धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तथौ शत्रुजिघांसया ।

पाञ्चालान्पुनराधावत्पश्यतः स्वयसाचिनः ॥ ४२

ततः क्षणेन क्षितिपाः क्षतजप्रतिमेक्षणाः ।

कर्णं ववर्षुर्वाणौधैर्यथा मेधा महीधरम् ॥ ४३

C. S. 4177
B. S. 51. 33
K. S. 53. subet.

G. 1. s तान्विद्रावयते पार्यः; T. 1 G. 2 M तान्विद्रावयते पार्यः.
— ⁶) D. s वाणगान् (for शरशतान्). D. s S क्षितान् (for
चहृन्). — ⁷) B. s पाण्डवान्सर्वान्; D. s S पां(T. s गां)द्वी
सेनां (for पाण्डवान्योधान्). — ⁸) V. 1 -पुरोगमान् (sic)
(for -पुरोगमान्). D. s T. 1 G. 1 राजंस्तं च वृकोदरं; T. s G. 2 s
M राजानं च युधिष्ठिरं.

37 D. s om. 37 (cf. v. 1. 35). — ^a) D. s S तव
(for तु ते). — ^b) K. s द्वीपं कर्णो; D. s G. 1 कर्णो द्वीपः
(by transp.). T. 1 तथा (for तदा).

38 D. s om. 38 (cf. v. 1. 35). — ^a) D. s S [s] वि
(for हि). V. 1 महातोपि (for महाराज). — ^b) S transp.
पन्नगा and इव. — ^c) S K. s D. 1. s [उ]पलीयन्ते; B. s
[अ]वनिन्युक्ते; D. s [अ]भिलीयन्ते; T. 1 M. s [अ]वलीयन्त;
T. s G. 2 वली (for [उ]प). — ^d) K. s D. s T. s G. 1 s
गांजीवधन्वनः; D. s गांजीवधन्वनः.

39 ^a) S यथा भूतानि सर्वाणि. — ^b) D. s मृत्यु-
त्रस्तानि. S. K. s V. 1 B. 1-4 D. मारिष (for भारत). — M. 1 om.
39-40. — ^c) B. s [उ]पलीयन्ते. D. s T. 1 G. 1 M. s-4 उपा-
(T. 1 G. 2 प)लीयन्त संत्रासात्; T. s G. 1 उपलीयन्ति संत्रासात्.
— ^d) S. K. 1. s कर्णः; S. s (sup. lin. as in text)
कर्णयन्ति; K. s कर्मवन्ती; V. 1 B. s D. s T. s कर्मवन्ति; D. 1 कर्णः;
C. s कर्म (as in text). S. s D. 1 D. 1. s ह (for हि). B. s
D. 1 D. 1. s चै; D. s तु (for च). D. s यमं धर्मपरायणं; T. 1 s
G. M. s-4 धर्मं लोकपरायणं.

40 M. 1 om. 40 (cf. v. 1. 39). — ^a) K. s ते च
(for तव). T. 1 s G. M. s-4 जनाधिप (for नरा). — ^b)
B. s D. s T. s G. 1 उपली (B. s नी)यन्त (for उपा). K. s D. s
T. s संत्रासाः (for संत्रासात्).

41 ^a) K. s श्रमातुरान्; D. s शराहतान् (for शत्रुान्).
— ^b) T. 1 नैवि. — ^c) K. s D. 1. s-4 T. s ह्यभीतो (T. s

ता). V. 1 मामितेपि; D. 1 D. 1. s 'हेति; D. 1 समितेति
(for मामि). C. s मामती (corrupt). T. 1 s G. M
भीतानाविष्टचेतसः.

42 ^a) B. 1. s प्रभयं हि; D. s-4. s. 7 G. 1 M. s-4 स (D. s
सु) भयं हि; T. s सप्रभयं; G. s संभयं हि (for संभयं हि).
T. 1 G. 1 M महत् (for बलं). — ^b) D. s बलात्पार्यो हि; D. s
महत्पार्यिव; T. 1 G. 1 M बलं पार्यिव; T. s महत्पार्येन; T. s G. 2 s
पाण्डुपूर्वज (for बलात्पार्येन). — ^c) T. s विस्फारयन्. — ^d)
T. s पार्य- (for शत्रु-). — For 42nd, D. s S (except
T. s) subst.:

918* विस्फारयित्वा दुर्धर्षश्चापमाधिरथिर्महत् ।

[D. s स्वशत्रुः; T. s G. 2 दुर्धर्ष. D. s T. s G. 2 आधिरथि (G. 1 'धि).]

— After 42nd, N (except D. s) T. s ins.:

919* तान्विद्रुतान्कुलन्दृष्ट्वा कर्णः शस्त्रमृतां वरः ।

[B. s D. 1 D. 2. 7 प्रवृत्तान्; D. s विद्रुतान् (for विद्रुतान्).]

K. s V. 1 B. s-4 D. 1 D. 2. 4 (marg.). 1. 2. 2. 4.

920* संचिन्तयित्वा पार्यस्य वधे दग्धे मनः खलम् ।

विस्फार्य सुमहत्पापं ततश्चाधिरथिर्वधः ।

[(L. 1) K. s V. 1 स (for सं). — (L. 2) V. s B. 1 om.
च. B. s वृत्तः (for वृत्तः).]

— ^a) S. 1 D. 1 D. 1. s पंचालान्. D. s T. 1 s G. M. 1. s
स (M. s त)मभ्यधावत्पांचालान्; M. s तमभ्यधावत्पांचालाः.

43 ^a) B. s T. s G. क्षितिपान्; D. 1 D. 1. s 'जान्; M. 'प.

— ^b) K. 1 B. s D. 1 D. 1. s T. s G. s M क्षतजप्रतिमेक्षणाः.

— ^c) B. 1. s कर्णं ववर्षुर्; D. 1 D. 1. s कर्णो ववर्ष. — ^d)

B. s मेधा. B. s D. 1 D. 1. s महीधरान् (for 'धरम्). — For
43rd, D. s S (except T. s) subst.:

921* शरौवेष्मादयामास महामेघ इवाचलम् ।

[G. 1 छदयामास. G. 1. s महामेघाः T. s G. s [अ]चलान्]

C. 8. 4178
B. 8. 81. 58
K. 8. 85. 60

ततः शरसहस्राणि कर्णमुक्तानि मारिष ।

व्ययोजयन्त पाञ्चालान्प्राणैः प्राणभृतां वर ॥ ४४

ततो रणो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।

वध्यतां स्रुतपुत्रेण मित्रार्थेऽमित्रघातिनाम् ॥ ४५

इति श्री महाभारते कर्णपर्वणि एकोनषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

६०

संजय उवाच ।

ततः कर्णः कुरुषु प्रद्वुतेषु

वरुथिना श्वेतहथेन राजन् ।

पाञ्चालपुत्रान्व्यधमत्स्रतपुत्रो

महेषुभिर्वात इवाभ्रसंधान् ॥ १

स्रुतं रथादञ्जलिकेन पात्य

जघान चाश्वाञ्जनमेजयस्य ।

शतानीकं सुतसोमं च भल्लै-

रवाकिरद्वनुषी चाप्यकृन्तत् ॥ २

धृष्टद्युम्नं निर्विमेदाथ षड्भि-

र्जघान चाश्वं दक्षिणं तस्य संख्ये ।

हत्वा चाश्वान्सात्यकेः स्रुतपुत्रः

कैकेयपुत्रं न्यवधीद्विशोकम् ॥ ३

तमभ्यधावन्निहते कुमारे

44 K₁ om. 44-45. — ^a) D₂ T₂ भारत (for मारिष). — K₂ om. 44-45^b. — ^c) K₂ व्ययोवायंत (sic). S₁ D₂ 4 पंचालान्; D₂ D₁ D₁ 5 पांचालाः. — ^d) D₂ स्रुतभृतां. K₂ B₁ D₂ वरः. — For 44^{ab}, D₂ S (except T₂) subst.:

922^a पाञ्चालानां हरत्वाणांस्तमांसीव तमोनुदः ।

[T₂ G₂ M₂-4 हरन्.]

45 K₁ om. 45; K₂ om. 45^{ab} (cf. v. l. 44). — ^a) K₂ ततो रौद्रो; V₁ B D तत्र (D₂ D₁ 5 'तः') शब्दो (for 'ततो रणो'). T₁ 5 G M महदासीत्तदा (T₁ M₁ 'जो') युद्धं; T₂ युद्धमासीत्ततो घोरं. — ^b) D₂ 5 पंचालानां. B (except B₂) D₂ D₂ 4. 7 महामते; D₂ महीपते (for विशां पते). — ^c) K₂ वध्यतां. D₂ D₁ 5 स्रुतपुत्रेति (for 'त्रेण). — ^d) K₂ [S] मित्रघातिनं; K₂ D 'गृद्धिना (D₂ 'ना'); V₁ B 'गृद्धिनः; T₁ 5 G M 'भीरुणा (T₂ G₂ 'गां'); T₂ जयगृद्धिनां (for S मित्रघातिनाम्).

. Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S K₁ 2. 4 द्वितीय (S₁ 'वे') युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₂ भीमार्जुनकौरवयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ 77; S₂ 61; B₁ 80; B₂ 76; B₃ 83; D₂ 92; D₁ 74; D₂ 62; T₁ 5 G₂ 5 94; T₂ 88; G₁ M 93.

60

1 ^a) M₂-4 द्राघितेषु (for प्रद्वुतेषु). S₁ K₁ 2 ततः (K₁ 'तः') कर्णं मयद्वुतेषु; S₂ ततश्च कर्णं प्रति (sup.

lin. मय) विद्वुतेषु; K₂ ततः कर्णः पुरुषु मयद्वुतेषु. — ^b) V₁ वरुथिनां; D₂ S (except T₂) सेनापतिः (for वरुथिना). — ^c) Some MSS. पंचालपुत्रान्. V₁ अवधीत् (for व्यध-मत्). — ^d) S रथेषुभिर् (for महे). S₂ [अ] भ्रसंधावः; V₁ 'संव'; D₂ 'संहान्.

2 K₂ om. 2. — ^a) D₂ T₂ G₁ हत्वा (for पात्य). S₁ K₂ स्रुतं रथाश्वाञ्जलिकैर्निपात्य; S₂ स्रुतं प (sup. lin. २) - रथाश्वाञ्जलिकेन पत्य; K₁ B (except B₁) D₂ D₂ 4. 7 T₂ G₂ 5 स्रुतं रथादञ्जलिकैर्निपा (K₁ 'प') त्य; K₂ स्रुतं रथा-श्वाञ्जनैर्निपात्य; D₂ 'दाञ्जलिके निपात्य. — ^c) T₁ सुतसोमं (for सुत). — ^d) V₁ अवाकिरं; M₁ अवास्वजद् (for 'किरद्). T₂ G₂ 5 M चाप्यकृन्तत्.

3 ^a) K₂ D₂ T₁ 2 G₁ M₁ 5 [अ] ङ्गु (for [अ] य). B₂ क्षीघ्रं (for षड्भिर्). T₂ G₂ 5 धृष्टद्युम्नं निशितैराजघान. — ^b) S₂ चाश्वे. K₁ V₁ B D₂ D₂ 3 [अ] श्वांस्तरसा; D₂ D₁ चाश्वांस्तरसा; G₁ M₁ चाश्वांस्तरसा (for चाश्वं दक्षिणं). T₁ 5 जघान चाश्वान्परवीरहंता; T₂ G₂ 5 ष-ड्भिर्वाहुर्दे (G₂ 'हुं द') क्षिणं तस्य संख्ये; M₂ 5 न पार्श्वं दक्षिणं तस्य संख्ये; M₄ ***** संख्ये. — ^c) D₂ सात्यकिः; G₁ M₂ स्रुतपुत्र. — ^d) S (except T₂) अवधीत् (for न्यव').

4 M₁ om. 4. — ^a) S₂ दृग्धवन्वा; K₁ दृग्धवन्वा; V₁ B D (except D₂) दृग्धकर्मा (D₂ 'र्मा') (for 'वन्वा). K₂ कैकेयसेनाधिपतिस्तरस्त्री; S (M₁ om.) सेनापति (T₁ G₁ 'ति') कैकेयो मित्रवर्मा (T₁ 'हंता; T₂ G₂ 5 'वर्मा; M₂ 'कर्मा). — ^c) V₁ B₂ 5 D₂ D₂ D₂ 4. 7 T₂ विधुन्वन्;

कैकेयसेनापतिरुग्रधन्वा ।
 शरैर्विभिन्नं शृगमुग्रवेगैः
 कर्णात्मजं सोऽभ्यहनत्सुषेणम् ॥ ४
 तस्यार्धचन्द्रैस्त्रिभिरुच्चकतं
 प्रसह्य बाहू च शिरश्च कर्णः ।
 स स्यन्दनाद्रामपतद्गतासुः
 परश्वधैः शाल इवाचरुणः ॥ ५
 हताश्रमज्जोगतिभिः सुषेणः
 शिनिप्रवीरं निशितैः पृथक्कैः ।
 प्रच्छाद्य नृत्यन्निव सौतिपुत्रः

शैनेयवाणाभिहतः पपात ॥ ६
 पुत्रे हते क्रोधपरीतचेताः
 कर्णः शिनीनामृषमं जिघांसुः ।
 हतोऽसि शैनेय इति ब्रुवन्स
 व्यवाप्तुजद्राणमभिन्नसाहम् ॥ ७
 स तस्य चिच्छेद शरं शिखण्डी
 त्रिभिस्त्रिभिश्च प्रतुतोद कर्णम् ।
 शिखण्डिनः कार्मुकं स ध्वजं च
 छिन्त्वा शराम्यामहनत्सुजातम् ॥ ८
 शिखण्डिनं पङ्क्तिरविष्यदुग्रो

C. 2. 4108
B. 2. 52. 9
K. 2. 55. 9

B1.3 वितुन्वन्; B1 वितुन्नन्; Ds विमिदन्; T1 वितुन्वन्;
 T2 G2.3 वितुन्नं; G1 M2-4 वितुन्नं (for विभिन्नं). K1
 उग्रवीर्यैः; T2 G2.3 अग्निवेगः (for उग्र). — 4) [Ks V1
 B1 Ds1 T2.3 G2.3 M (M1 om.) चाभ्यहनत्; B1-4 Dn1
 D1-3 T1 G1 चाप्य* (for सोऽभ्य). V1 B D (except
 D2.3.8) प्रसेनं; S (except T2; M1 om.) सुदेवं (for
 सुषेणम्).

5 4) G2 एव कर्ता (sic) (for उच्चकर्त). — 5) Ms
 lacuna up to शिरश्च. Ks V1 B D (except Ds) T2
 G2.3 प्रहस्य (for प्रसह्य). Ds बाहुभ्यः. K1 शिरैश्च; Dn1
 शरश्च. Ks चकतं; K4 Dn1 च कर्णं (for च कर्णः). — 6)
 Ds स्यन्दनागाद् (for 'नाद्राम्). Ks V1 B D (except
 Ds) अगमद् (for अपतद्). — 7) K1.2.4 Ds T2.3 G
 M शाल; T1 ताल (for शाल). Co cites शालः.
 Ks [अ]पतन्महीं; Ds S [अ]वकृतः; Ds 'रुणः (for
 'रुणः).

8 4) Ds T1 आजौ (T1 'जो) गतिभिः; Ca अजोग*
 (as in text). Ks सुसुखेणं; V1 Ds1 Dn1 D1.3-5
 प्रसेनः; Ds सुखेणं; T1.3 Gs M1 सुषेणं; T2 सुदेवः; G2 M2-4
 सुदेवं (for सुषेणः). — 5) Ks V1 Ds T1.3 M2-4 शिनि-
 प्रवीरो (V1 'रैर; T1 M2-4 'रसु; G2 'रासु); G1 निशि
 प्रवीरो; M1 हतप्रवीरं (for शिनि). Ds T1 G2 M त्रिश
 (M1 'शि)तैः (for निशितैः). S2 Ks पृषट्टैः; K4 प्रथक्कैः
 (for पृथक्कैः). — 6) Ds पृच्छाद्य; S जघान (for प्रच्छाद्य).
 K4 V1 B1 G2 सुतपुत्रः; B2.3 Ds1 Dn1 D1-4 T2.3 G1.3
 कर्णपुत्रः (Gs 'त्रं); Ds सौतिपुत्रः; T1 सौतपुत्रं; M सौत-
 (M1 'म)पुत्रिः (for सौतिपुत्रः). — 7) G2 शिनेस्तु (for
 शैनेय-). B2 प्रपात (for पपात).

7 4) B2 Ds कोप (for क्रोध-). — Ms lacuna

for 7^b. — 5) Ds शनीनां. Ds.3 S (Ms lacuna) प्रवरं
 (for ऋषमं). — 6) Ks ब्रुवंसदा (for इति ब्रुवन्स).
 Ds T2 G1.3 हतोसि हे सालके (G1 'क) इत्युदीर्यं; T1 G2 M
 हतोसि वै सा (M2-4 स)त्यक इत्युदीर्यं (M1 'दित्वा). — 7)
 S2 K4 व्यवाप्तुजद्; T1 G1 व्यवाप्तुजद्; T2 व्यपातयद्
 (for व्यवसृजद्). Ks वाणान्. Ds T1 अभिन्नसाहः (T1
 'साहः); G1 जनीकसाहं (for अभिन्न).

8 4) Ks V1 B1.2.4 D S तमस्य (for स तस्य). V1
 शिरं; Dn1 शरैः (for शरं). — 5) Dn1 कर्णैः. — 6)
 V1 शिखण्डिनं. V1 हि; B1.4 Dn1 D2.3.4.7 S च (for स).
 — 7) V1 B D S क्षुराभ्यां (for शराम्याम्). V1 न्यपतत्सु-
 तेजाः; B1.4 Ds1 D1 न्यधमत्सुजातः; B2 न्यपतत्सुतजातः;
 B2.3 Ds T2 न्यहनत्सुतेजाः; Dn1 Ds-4.7 न्यपतत्सुजातः
 (Dn1 'ताः); D2 न्यवधीत्यर्थं च; Ds न्यहनत्सुतेजाः; T1
 G1.3 M न्यहनत्सुजातः; T2 Gs न्यहनत्सु (Gs 'न)सुर्व
 (for नहनत्सुजातम्). Co cites सुजातः.

9 4) V1 अवप्यद्; Ds1 D1.3 अभिषद् (for अवि-
 प्यद्). Ks उग्रतेजा; K4 Ds.3 उग्रैर; B2 आजौ (for
 उग्रो). — Ms lacuna for 9^b. — 5) S1 K1.2.3.4.5.6.7 स-
 (Ks स)शिरश्चकर्त; S2 दांतो चाष्टयुज्ञः सशिरश्चकर्ता (sic);
 Ks षट्पुत्रशिरः सोषकर्त; K4 चाष्टयुज्ञेः सशिरश्चकर्त; V1-B
 D S (Ms lacuna) चाष्टं (Ds1 M1 चातं; D1 चात्री; G1.3
 M1 षट्पुत्रेः स शिरश्चो (D1 'सो)चकर्त. — 6) B2.3
 D (except Ds) तथा; S (Ms lacuna) ततो (for अथ).
 V1 [अ]च्छिनत्; G1 [अ]हनत् (for [अ]भि). T2
 सुतसेनं (for 'सोमं). S2 गरेण; K2 चरेण; G1 क्षणेन; G2
 क्षुरेण (for चरेण). — 7) S2 K1 समंशितेन; Ks सुसंशि*;
 क्षुरेण (for चरेण). — 8) S2 K1 समंशितेन; Ks सुसंशि*;
 K4 स संश* V1 Ds-4.3 सुसंशि* B Ds1 Dn1 D1.3.4.7 S
 सुसंशि* (T1 'शि*) (for स संशि*). T2.3 Gs [अ]तिरयिद्
 (for [आ]धि*). — After 9, S (except T2) ins.:

C. 8. 4188
D. 8. 42. 9
E. 8. 48. 9

दान्तो धार्ष्ट्युन्नशिरश्चकर्त ।
अथाभिनत्सुतसोमं शरेण
स संशितेनाधिरथिर्महात्मा ॥ ९
अथाक्रन्दे तुमुले वर्तमाने
धार्ष्ट्युन्ने निहते तत्र कृष्णः ।
अपाञ्चाल्यं क्रियते याहि पार्थ
कर्णं जहीत्यब्रवीद्राजसिंह ॥ १०
ततः प्रहस्याशु नरप्रवीरो
रथं रथेनाधिरथेर्जगाम ।
मये तेषां त्राणमिच्छन्सुबाहु-

रभ्याहतानां रथयूथपेन ॥ ११
विस्फार्य गाण्डीवमथोग्रघोषं
ज्यया समाहृत्य तले भृशं च ।
वाणान्धकारं सहमैव कृत्वा
जघान नागाश्चरथाचरांश्च ॥ १२
तं भीमसेनोऽनु ययौ रथेन
पृष्ठे रक्षन्पाण्डवमेकवीरम् ।
तौ राजपुत्रौ त्वरितौ रथाभ्यां
कर्णाय यातावरिभिर्विमुक्तौ ॥ १३
अत्रान्तरे सुमहत्सुतपुत्र-

923* ततोऽपरे भारत दुष्प्रकम्प्याः
पाञ्चालानां रथसंघाः समेताः ।
प्रतिश्रुता अन्तरिक्षे गतामा
धनुःप्रवीरास्तु रथप्रवीराः ।

[(L. 3) G₁ प्रतिश्रुता (for 'श्रुता'). T₁ [s]प्रहारा; T₂ G₂ प्रहारा; G₃ गृहणा (for गतामा). M₁ प्रतिश्रुताप्यंतक-
संनिकाया; M_{2.4} 'ताप्यंतक्षे गृहेव.']

10 T₂ G M om. (1hapl.) 10^a-11^a. — ^a) D_{2.3} तत्काले; D₃ तथा; T_{1.2} जना (for अया). Ca cites आकाले (as in text). — ^b) S₁ चातुर्भुजे; K₂ धातं; K₃ दृष्टं; D₁ D_{1.3.4.5} T_{1.2} धार्ष्ट्युन्नो (for 'शुन्नो'). K₄ कर्णः (for कृष्णः). — ^c) T₁ अपांचालाद्. T₁ यो हि. K₁ कर्णं (for पार्थ). — ^d) K₁ पार्थ (for कर्ण). K₂ V₁ D₂ T₁ राजसिंहः (V₁ T₁ 'हं').

11 T₂ G M om. 11^a (of. v. L. 10). — ^a) T₁ प्रहस्याशु (for प्रहस्याशु). K₂ नरप्रवीरः; D₂ T₂ रथप्रवीरो. — ^b) K₂ D₂ [आ]धिरथं; T_{1.2} G_{2.3} [आ]तिरथेद्; M₁ [अ]तिरथेद् (for [आ]धिरथेद्). G₁ रथं रथेनातिरथे-
भिर्जगाम. — ^c) S₁ K_{1.2.4} G₂ मयेन; G₁ जगाम (for मये). K₂ इच्छत्. K₁ सुबाहुद् (sic); D₁ D₁ स्वबाहुद्. — ^d) B₂ अभ्यार्दितानां; V₁ T_{1.2} M₁ अभ्यागतानां; G₁ अभ्याहतानां; M₂ damaged (for अभ्याहतानां). S (M₂ damaged) रथयूथपानां.

12 ^a) T_{1.2} M (M₂ damaged) विस्फार्य. B₂ अथोग्रघोरे; D₂ अथोग्रघोषं; T₂ उदग्र (for अथोग्र). G₂ विस्फारयन्गाण्डीवमथोग्रघोषं. — ^b) K₂ D_{2.3} S ज्यां वै (for ज्यया). K₂ समाहृत्य; D₂ T₁ 'हृत्य (for 'हृत्य). K₄ B₂ तले (for तले). — D₂ reads 12^a twice. — ^c) S (except T₂) सहसा चकार (for 'सैव कृत्वा). — ^d) T G नागांश्च (for नागाश्च). K₁ हयात्रयांश्च; T₁ मरात्रयांश्च;

T₂ G₁ रथान्धयांश्च (for रथाचरांश्च). B₁₋₄ D₁ D₁ D_{1.2.4.5} (both times). 9-8 जघान नागाश्चरथध्वजां (B₂ 'द्विपां)श्च; B₂ 'न पत्यश्चरथद्विपांश्च; T₂ 'न तानश्चरथद्विपांश्च; G₁ 'न चाश्चा'स गजाचरांश्च. — After 12, N T₂ ins.:

924* प्रीताः शुकाः प्राद्रवन्नन्तरिक्षे
गुहा गिरीणामपतन्वयांसि ।
यन्मण्डलज्येन विजृम्भमाणो
रौद्रे मुहूर्तेऽभ्युपतस्किरीदी ।

[(L. 1) S₂ (sup. lin.) प्रावधन् (for प्राद्रवन्). V₁ B_{1.4.5} D_{2.4.7} प्रतिश्रुतिः (V₁ 'ध्वनिः; B₁ D_{2.7} 'हृतः) प्राचरदंतरी (B_{1.5} D₂ 'रीक्षे; B_{2.3} D_{2.6.8} प्रतिध्वनिः (B₂ 'स्वनं) प्रापतदंतरीक्षे (B₂ 'रीक्षं; B₂ 'रीक्षे); D₁ D_{1.5} प्रतिश्रुत्काः प्रावदन्तरिक्षे; D₁ प्रतिश्रुतः प्राचरप्रंतरिक्षे; T₂ प्रतिश्रुतः प्रावदन्तरिक्षे. Ca. o cite प्रतिश्रुतीः; Ca प्रावदन् अंतरिक्षे. — (L. 2) K₂ D₁ D₁ गुहा. B_{2.3} D_{2.3} T₂ गुहासु भीमासु तथा (T₂ 'मा हि यथा) गिरीणां. Ca cites गुहा, गिरीणां. — (L. 3) K₂ यन्मण्डलज्येन; B₂ यत्किंगलज्येन; T₂ सर्पिगलज्येन (for यन्मण्डलज्येन). Co cites मण्डलज्येन. K_{2.4} विजृम्भ (K₂ 'जं)-
ममाणो (for विजृम्भ). D₂ यन्मण्डलज्येन विजृम्भमाणो (sic). — (L. 4) K₂ मुहूर्ते. S₂ K₂₋₄ D₁ D₂ न्य (D₁ D₂ 'सु)-
पतत्; D₁ ससुपतत् (for 'स्य').]

13 ^a) B₂ तद् (for तं). B₂ [s]भि- (for 'सु). K₁ यथेन (for रथेन). — S (except T₂) om. 13^b. — ^b) K₂ B₁ पृष्ठेन (for पृष्ठे). V₁ B (except B₂) D₁ D_{2.4.7} एकवीरः. — ^c) K₂ कर्णाय याते; D₂ 'मियाताद्; T_{1.2} कर्णं हि यातां; T₂ G_{2.3} कर्णं तु याताद् (G₂ 'ताम्); G₁ कर्णे यतेताम्; M कर्णं यया (M₁ 'यां)त (for कर्णाय याताद्). V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} S Co नि (V₁ नि)वक्तौ (for विमुक्तौ). D₂ कर्णाय जातौ सुमहाप्रवीरो.

14 ^a) K₂ V₁ B D₁ D₁ D_{1-5.7.8} तत्र (for अत्र).

श्रेष्ठे युद्धं सोमकान्संप्रमुद्रन् ।

रथाश्वमातङ्गगणाञ्जघान

प्रच्छादयामास दिशः शरैश्च ॥ १४

तमुत्तमौजा जनमेजयश्च

कुद्धौ युधामन्युशि खण्डिनौ च ।

कर्णं विनेदुः सहिताः पृषत्कैः

संमर्दमानाः सह पार्षतेन ॥ १५

ते पञ्च पाञ्चालरथाः सुरुपै-

वैकर्तनं कर्णमभिद्रवन्तः ।

तस्माद्रथाच्चावयितुं न शोक्-

वैर्यात्कुतात्मानमिवेन्द्रियाणि ॥ १६

तेषां धनूंषि ध्वजवाजिसृतांस-

*तूर्णं पताकाश्च निकृत्य बाणैः ।

तान्पञ्चभिः स त्वहनत्पृषत्कैः

कर्णस्ततः सिंह इवोचनाद ॥ १७

तस्यास्यतस्तानभिनिघ्नतश्च

ज्याबाणहस्तस्य धनुःस्वनेन ।

साद्रिद्रुमा स्यात्पृथिवी विशीर्णा

*इत्येव मत्वा जनता व्यषीदत् ॥ १८

स शक्रचापप्रतिमेन धन्वना

मृशततेनाधिरथिः शरान्मुजन् ।

बभौ रणे दीप्तमरीचिमण्डलो

C. 8. 4199
B. 8. 62. 20
K. 8. 66. 21

K₁ D₁ सुमहन्; D_{n1} D₂ सुमहान् (for सुमहन्). D₂ तत्रांतरे सुतपुत्रश्च कर्णश्च. — *) D_{n1} D₁ युद्धे. S₁ K₁ सोमपान् (for "कान्"). D₂ G₁ सोमकानां प्रमथ्य (for "कान्संप्रमुद्रन्"). K₂ संप्रमुद्रन्; V₁ D₁ D_{n1} D₁ s. 7 युद्धा; B₁ "सुख"; B₂ प्रगृह्य च; B₃ संप्रमर्दयन्; B₄ संप्रमुद्रन्; B₅ संवि-
मुद्रन्; T₁ संप्रमत्तान्; T₂ "मुद्रन्"; T₃ G₁ "वृत्तान्"; M₁ "यत्नान्"; M₂-4 "मुद्रन्" (for "मुद्रन्"). — *) D₂ तथाश्च-
(for रथाश्च). B₃ गणांश्च सक्त्ये; D₂ T₁ G₁ रथाणि (T₁ "न्वि")जज्ञे; T₂ नरानभिघ्नन्; T₃ G₂ s. M नराभिजज्ञे (for गणाञ्जघान). — *) B₁ D_{n1} D₂ s. 4-5 S शरैर्दिशश्च; D₂ दिशश्च बाणैः (for दिशः शरैश्च).

15 *) M₁ जनमेजयस्य. — *) K₂ विधेयः; V₁ विभिदुः; B₂ विधेयः; B₃ D_{n1} D₂ s. 4-5 Co विभिदुः; B₄ विधेयः (sio); D₁ विरेदुः (sio); D₂ विरेदुः; T₁ चवर्ष; T₂ G₂ M₂-4 विरेदुः (for विनेदुः). B₃ D₂ S सहसा (for सहिताः). S₁ K₂ पृषत्कैः; K₁ पृषत्कैः; K₂ प्रषत्कैः; D₁ s. पृषत्कैः (for पृषत्कैः). — *) S₁ संमर्दमानाः; K₂ समर्दन्; K₃ संदर्शन्; K₄ संमर्थन् (sio); V₁ सनर्दन्; B₁-s D₂ s. संनर्दन्; B₂ संमर्दयामास D₂ s. संमर्दयन्तः; S संतर्जया (T₂ "मा")नाः (for संमर्दमानाः).

16 *) Some MSS. पंचाल. B₁ s. 4 D₁ D_{n1} D₁ s. 4-7 T₂ रथप्रवीरा (for रथाः सुरुपैर). V₁ B₂ s. D₂ प्र (B₂ s. सु)वीरा; D₂ G₁ समेता; T₁ s. G₂ s. M समग्रा (for सुरुपैर). — *) D₂ वैकर्तने. D₂ G₁ अभिद्रवन्ति. — *) S₁ रथाः; K₁ s. रथाश्च; D₂ T₂ s. G रणाश्च (for रथाश्च). K₁ च्यावयितुं (sio); K₂ चावन्; V₁ चरन्; B₂ च्यारन्; D₁ च्यावन्; D₂ S चालन् (for च्यावन्). — *) K₁ चैवात् (sio); D₂ T₂ G M नरं; Ca चैर्यात् (as in text).

B₂ जितात्मानम्; Ca कृता (as in text). V₁ B D₁ D_{n1} D₁ s. 7 s. G₁ Ca. c. v [इं]द्रियायाः (for "याणि").

17 *) K₂ चैतांस् (for "सृतांस्"). — *) N तूर्णं (for *तूर्णं). K₂ निकृत्य; D₂ निहृत्य (for निकृत्य). — For 17², S subst.:

925* तेषां ध्वजान्वाजिसृतां पताका-

स्तूणीभेनूंषि प्रचकत बाणैः ।

[(L. 1) T₁ G₁ वाजिसृतां; T₂ G₂ अनुकृतां (for वाजिसृतां). T₁ G₁ पताकान्. — (L. 2) T₁ G₂ शरांश्च सृतां; M तूर्णां च (M₂-4 "णान्")भूंषि (for तूर्णीभूंषि).]

— *) S (except T₂) पांचालान् (T₁ G₂ "ला") (for पञ्चभिः). K₁ s. V₁ B D T₂ स्वमहन्तः; T₁ G₂ न्यहन्तः; T₂ G₁ s. M सम्यहन् (for सत्वहन्). S₁ K₂ पृषत्कैः; K₁ पृषत्कैः; D_{n1} पृषत्कैः. — T₁ om. 17². — *) S₁ कर्णैस्.

18 *) D₁ D₁ [अ]स्तत्स् T₂ [अ]तत्स् (for [अ]-
स्). T₁ G₂ M अहेतान्मतश्च; T₂ G₁ s. अहितान्त्वे मतश्च (for अभिनिघ्नतश्च). — *) S K₂ M₁ हस्तस्य (M₁ "ज्ञ") (for हस्तस्य). K₁ धन्वः स्वनेन; K₂ धनुः स्वनेन (sio) (for धनुःस्वनेन). — *) D_{n1} साद्रिमवा (for "द्रुमा"). K₂ सा; S [आ]सीत् (for स्यात्). T₂ G₁ s. वसुधा (for पृथिवी). — *) S K₁ s. [इ]सीलेव; K₂ V₁ B D [इ]सीतीव; K₄ [इ]सीतीव (for "इत्येव"). K₄ विषीदतु; V₁ B D₁ D_{n1} D₁ s. 7 व्यसीदत्; Co व्यषी (as in text). T₁ G₂ M [इ]सीव मत्वा तु (T₁ "त्वातु"; G₂ "सातु") जना विधेदुः; T₂ s. G₁ s. इति प्रमत्तास्तु (T₂ "साः सु") जना विधेदुः.

19 *) K₂ B (except B₂) D₁ D₂ स चक्रः; K₂ सचक्रः; S (except T₂) स चैत्र (for स चक्र). D₂ T₁ G₂ चत्विना; Ca. c. धन्वना (as in text). — *) K₁ s. V₁ B₁-4 D₁

यथांशुमाली परिवेषवांस्तथा ॥ १९
 शिखण्डिनं द्वादशभिः पराभिन-
 च्छितैः शरैः पङ्क्तिरथोत्तमौजसम् ।
 त्रिभिर्द्युधामन्युमविध्यदाशुगै-
 स्त्रिभिस्त्रिभिः सोमकर्पापतात्मजौ ॥ २०
 पराजिताः पञ्च महारथास्तु ते
 महाहवे स्रुतसुतेन मारिष ।
 निरुद्यमास्तस्थुरमित्रमर्दना
 यथेन्द्रियार्थात्मवता पराजिताः ॥ २१
 निमज्जतस्तानथ कर्णसागरे
 विपन्ननावो वणिजो यथार्णवे ।
 उद्गिरे नौभिरिवार्णवाद्रथैः

सुकल्पितैर्द्रौपदिजाः स्वमातुलान् ॥ २२
 ततः शिनीनामृषभः शितैः शरै-
 निकृत्य कर्णप्रहितानिष्पुन्वहन् ।
 विदार्य कर्णं निशितैरयस्मयै-
 स्तवात्मजं ज्येष्ठमविध्यदष्टभिः ॥ २३
 कृपोऽथ भोजश्च तवात्मजस्तथा
 स्वयं च कर्णो निशितैरताडयत् ।
 स तैश्चतुर्भिर्युधे यदूत्तमो
 दिगीश्वरैर्देवपतिर्यथा तथा ॥ २४
 समानतेनेष्वसनेन कूजता
 भृशततेनामितबाणवर्षिणा ।
 बभूव दुर्धर्षतरः स सात्यकिः

Dn1 D1-2.1 T1 G1 मृशायतेन; Ds (also as in text).s
 T1.2 'नतेन; G1.2 मृशं तते (G2 'तो)न (for मृशाततेन).
 T2.2 G [अ]तिरथिः. Ks B1 Ds सुज्जहारान् (by transp.);
 T1 Gs क्षितान्धारान्. — *) T1 Gs सुज्जन्वसौ (for बसौ
 रणे). Ks दीक्षि. — *) Ds यथा हि सूर्यः (for
 यथांशुमाली). S K2.2 B2-3 Ds परिवेषवांसु; S (except
 T1) 'वेषकस् (T1 G1 'गस्; Gs 'हृत्).

20 T1 om. 20-21. — *) Ks पृथक्कैः (for
 पराभिनत्). — *) Ks अभिनत् (for शितैः). — *) Da1
 D1 अभिष्य (D1 'द्यद् (for अवि). T1 Gs M जायसैस्
 (for जाशुगैस्). G1 त्रिभिर्द्युधामन्युमुदायुधं तत्. — *)
 Da1 D1 om. one त्रिभिः. Ks त्रिभिश्च तं (for त्रिभिस्त्रिभिः).
 Ks Da1 D1 पापतंसोमकात्मजौ (Ks 'जं); B2 Ds G1
 पार्पतास्त्वसौ तथा (B2 'सोमकाशुमौ); T1.2 G2.2 M
 सोमकर्पापतौ तथा. Co cites सोमकानुजं.

21 T2 om. 21 (cf. v. 1. 20). — *) M1 तैर् (for
 ते). — *) G1 महासुते (for 'हवे). — *) K2.2
 निरुध्य (K2 'ह्य)मास्. Ks V1 B D T1.2 G2.2 M2-4
 अभिन्नमर्दना (for 'मर्दना). G1 निषिध्यमानास्युरमित्रदर्शनं;
 M1 निरुद्यमा* * * मित्रनर्दिता (nio). — *) S
 K1.2.4 [इ]न्द्रियार्था वशिना; Da1 Dn1 D1.4 'ण्या (Dn1
 'थो)स्मवता (for 'थो)स्मवता). Ca cites आत्मवता (as in
 text). Ds [अ]भवंस्तथा (for पराजिताः). S (T2
 om.) य (G2 र)येंद्रियार्था (G1 M1 'ण्या; G2 M2-4
 'था)स्मवता जितस्तथा.

22 *) D1 कर्मसागरे. — *) V1 विपन्नगावो; Ds.2

'नौका (for 'नावो). — *) S1 K2.2 Ds उद्गिरे; K1.2
 विद'; B1 तद्; Da1 तद्; S समुद्धरन् (for उद्गिरे).
 Ks नौरिव. Gs हवैः (for रथैः). — *) S K1.2 सु (K1 स्व)-
 कल्पजा; Gs संकल्पितैर्. T1 द्रौपदिजान्. Ks Ds तु;
 T1 स- (for स्व). Ds सुकल्पिते नौभिरिवार्णवाद्रथैः.

23 *) S (except T1) अधिपः (for ऋषभः). Ks
 शतैः (for शितैः). Ds ततः शिनीनामधिपः शतैः शरैर्.
 — *) Ds निहृत्य (for निकृत्य). Ks रिपून् (for इपून्).
 — *) Ks अताडयत्; Ks अयिस्मयैस्; G1 अयस्मरैस् (for
 'यैस्). — *) K2 D1 अष्टभिः. Ks तवात्मजं चाष्टमिर्मानवैर्द्र.

24 *) Ks Ds कृपश्च भोजौ च (Ds द्रोणिश्च). — *)
 Ds T1 G M कर्णश्च बाणैश्च (for स्वयं च कर्णो). — *)
 Ds युयुधर (for युयुधे). S Ks यद् (K2 'हु)त्तमैर्;
 Ks यदूत्तमौ. — *) Ks Ds देवपतिर् (for दैव).

25 *) K1 V1 B1.2 Dn1 Ds-2.7.8 T G1 M
 समाततेने (V1 'नि)वसनेन कूज (T2 G1 'जि)ता; Ks
 समाततेनेवसनेन कू; Ks समानतेनेवसनेन कू; B2.4.5
 Da1 D1.2 G2.2 समातता (B2 D1 'सते; Ds 'यते)नेवसनेन
 कू; Ds समाततेनेषु वरेण कू. Co cites समाततेन. — *)
 K4 V1 B1-4 Dn1 Ds-2.7.8 मृशाय (Ds 'न)तेन; B2
 Ds महास्वनेन; Da1 D1.2 मृशं तु (D2 च) तेन (for
 मृशाततेन). K4 बाणवर्षता; Ds वर्षिणा च (for बाण-
 वर्षिणा). Ks मृशानतेनासितपाणिर्शर्जिना; S महास्वनेना-
 क्षनिबाण (G1 'पाव)दीधितिः (T1 Gs 'दीधिभिः; T2
 'वर्षिणा; M2.4 'दीपितः; M3 'पीडितः). — *) Ds
 T2.2 Gs M बभौ सु- (for बभूव). G1.2 बभौ समुद्धर्षतरः
 (for बभूव दुर्धर्षतरः). T1.2 G1.2 M तु (for स). — *)

शरन्नभोमध्यगतो यथा रविः ॥ २५
 पुनः समासाद्य रथान्मुदं शिताः
 शिनिप्रवीरं जुगुपुः परंतपाः ।
 समेत्य पाञ्चालरथा महारणे
 मरुद्गणाः शक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २६
 ततोऽभवद्युद्धमतीव दारुणं
 तवाहितानां तव सैनिकैः सह ।
 रथाश्चमातङ्गविनाशनं तथा
 यथा सुराणामसुरैः पुरामवत् ॥ २७
 रथद्विपा वाजिपदातयोऽपि वा
 भ्रमन्ति नानाविधशस्त्रवेष्टिताः ।
 परस्परेणाभिहताश्च चस्त्रलु-
 विनेदुरार्ता व्यसवोऽपतन्त च ॥ २८

तथा गते भीममभीस्तवात्मजः
 ससार राजावरजः किरञ्चरैः ।
 तमभ्यधावत्त्वरितो वृकोदरो
 महारुहं सिंह इवामिपेतिवान् ॥ २९
 ततस्तयोर्युद्धम्*अतीतमानुषं
 प्रदीव्यतोः प्राणदुरोदरेऽभवत् ।
 परस्परेणामिनिविष्टरोषयो-
 रुदग्रयोः शम्बरशक्रयोर्यथा ॥ ३०
 शरैः शरीरान्तकैः सुतेजसै-
 निजघ्नंतुस्तावितरेतरं भृशम् ।
 सकृत्प्रभिन्नाविव वाशितान्तरे
 महागजौ मन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३१
 तवात्मजस्याथ वृकोदरस्त्वर-

G. 8. 422
 B. 8. 62. 32
 K. 8. 60. 42

१३ शरान्नभोमध्य-; K₄ D₂.३ चरन्नभो; V₁ B₁.३.४ S शरन्नभोमध्य- (for शरन्नभोमध्य-).

26 " T₁.३ G ततः (for पुनः); १३ समासाद्य; K₄ V₁ B D T G₂.३ M समासाद्य; G₁ समासायास्याय (for समासाद्य). B₂ रथैः K₄ B₁.४.५ D₂ D₁.५ T₃ G₁.३ मुदं शिताम् (for "शिताः"). — " १३ K₄ G₁ शिनिप्रवीरं; K₁.३ कुरुम्; K₄ यदुग्रं; V₁ निशि प्रं; D₂ शिनि प्रं (for शिनिप्रं). T₁ जुहुतुः; G₁ जुहुतुः (for जुगुपुः); K₁ D₂ परंतपां (K₁ "पा"). — " Some MSS. पंचाल- K₁.३ V₁ BD पांचालमहारथा रणे (K₄ "थो"). S महाहवे (for "रणे").

27 " K₁-३ B (except B₂) नराश्च (for रथाश्च-). B₂ -विनीशिनं (for -विनाशनं). T₃ तदा (for तया). — " T₃ G₂ अधिपैः (for असुरैः).

28 " १३ K₄ B D₂-१ रथाः; V₁ यथा (for रथ-). V₁ B D तथा (for सपि वा). T₁.३ G M र- (G₁ त) रथाश्चमातङ्गपदातयश्च (T₁ G₂ om. च); T₂ तथाश्चमातङ्गरथाश्च पत्तयो. — " B (except B₂) D₂ D₁ D₂-५.१ भवन्ति (for भ्रमन्ति). K₄ नाना- विधमस्त्रिवेष्टिताः. — " D₂ G₁ [अ]पि (for [अ]मि-). D₂ चक्रुर्दुर (for चस्त्रलु-). — " K₄ आत्ता; B₂ आर्तो (for आर्ता). K₄ पदातयः; K₄ पतंतयो; V₁ D₂ S पतंति च; B₁.३-५ D₂ D₁-४.१.३ [S]पतंतया; B₂ D₂ D₁.३ [S]पतन्मुवि (for सपतन्त च).

29 " K₁ तथागतं; D₂ तथागतैर्. K₄ तवात्मजं. — " B₂ S शरान्; D₂ शनैः (for शरैः). — " १३ K₁.३.४ वृकोदरं. — " १३ K₁.३.४ महीरुहं; B₂ D₁ यथा रुहं (for महारुहं). K₄ सिंह (for सिंह). V₁ B₁.४ D₂

D₂-१.३-५ S [अ]मिपेतिवान्; B₂ "दिमान्; D₂ D₁.३ [अ]मिपेतिवान् (for [अ]मिपेति").

30 " १३ K₄ V₁ B₁-३ D₂ D₁-१ S अतीव दारुणं (१३ K₄ "व *३३"; १३ K₄ "व भीषणं; K₄ V₁ "व मानुषं); B₂ D₂ असूद (D₂ "सील)मानुषं (for "अतीत"). — " D₂ D₁ G₂ प्रदीव्यतोः; M₁ प्रदीव्यतोः (for "व्यतोः). K₄ प्राणदुरोदरे मयेव; V₁ B D₂ D₁ D₁.३-५ T₃ "दरं (D₂ "दरे) द्वयोः; D₂ "दरोभवत्; T₁ "दरं तयोः; T₂ "दरोदरं द्वयोः; G₁.३ "द्व (G₂ "दु)रोदरैस्तथा (G₁ "यथा); M "दरो दरे (M₂.४ om. दरे) तदा. Ca cites प्राणदुरोदरं. — " T G₂.३ M परस्पराभावनिविष्ट (T₃ "निवद्ध-; T₃ G₂ "विदुद्ध-; G₂ "विदुद्ध)रोषयोर्; G₁ परस्परा- भावविवर्धयोस्तयोर्. — " K₄ तदग्रयोः; T₁ G₂ उदारयोः; T₂ युदग्रयोः (sic) (for उद) D₂ T G₂.३ M इव (for यथा). G₁ उदारयोस्तयोः शंबरयोर्दिव (sic).

31 " K₄ V₁ B₁-४ D (except D₂) T₃ G₂ शरीरान्तकैः; K₄ "शान्तकैः; G₁ M₁.३.४ "राति(M₁ "ति)- गतेः; M₂ "रातिदरैः (for "रान्तकैः). K₄ सुतेजसैर् (for "जनैर्). — " K₄ विनिघ्नंतुः; T₃ विनेव"; G₁.३ M₁ विरेज"; G₂ M₂-४ विरेव" (for निजघ्नं). K₄ B₁ इतरेतरे. — " T₃ -प्रभिन्ना इव. Ca cites सकृत्प्रभिन्नौ. K₄ वाशिताकृते; Ca वाशितान्तरे. — " G₂ महागजौ (for "गजौ). B₂ तावय (for मन्मथ-). K₄ T₃ G₂ M महागजौ दोर्भि- (K₄ दन्नि)रदीनघातिनौ; D₂ G₁.३ "जौ दोर्भिरतीव घातिनौ (D₂ पालितौ). — After 31, D₂ S ins. a passage given in App. I (No. 28).

32 In T₃, the portion from st. 32 up to the end

C. 8. 4212
E. 8. 82. 33
K. 8. 29. 42

न्धनुः क्षुराभ्यां ध्वजमेव चाच्छिनत् ।
ललाटमप्यस्य विभेद पत्रिणा
शिरश्च कायात्प्रजहार सारथेः ॥ ३२
स राजपुत्रोऽन्यदवाप्य कार्मुकं

वृकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ।
स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्वगैः
शरैश्च भीमं पुनरभ्यवीवृषत् ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

६१

संजय उवाच ।
तत्राकरोदुष्करं राजपुत्रो

दुःशासनस्तुमुले युध्यमानः ।
चिच्छेद भीमस्य धनुः क्षुरेण

of the Parvan is lost on missing folios. — *) Ds
T₁ G M सृष्टं (for स्वरन्). — *) Ks तीव्रः; T₂
(also as in text) रथं (for धनुः). — *) M₁ अन्यस्य
(for अप्यस्य).

33 T₂ missing (cf. v. l. 32). — *) Ds
दुःशासनोपि (for स राजपुत्रो). Ks [S]पि विनम्य (for
अन्यदवाप्य). — *) T₁ G₂ व्य (G₂ ज)वाकिरत्;
G₂ अवाभिनत् (for परा). — *) K₁ अजिह्वगैः (sic)
(for अजिह्वगैः). Ds (sup. lin. as in text) स्वयं
निरच्छस्तरसा न जिह्वगैः. — *) T₁ G M स्वयं च (for
शरैश्च). S₂ अभ्यवीवृषत्; B Dn₁ D₂-s T₁-s G₁-s
M₁ अभ्यवीवृष (Ds 'च')त् (for अभ्यवीवृषत्). — After
33, Dn₁ T₁-s ins.:

928* ततः शरं सूर्यमरीचिसप्रभं
सुवर्णवज्रोत्तमरत्नमुषितम् ।
महेन्द्रवज्राशनिपातदुःसहं
सुसोच भीमाङ्गविदारणक्षमम् ।

[(L. 1) T₂ शरोत्तमं (for ततः शरं). — (L. 3) T₁
निसनं (for दुःसहं).]

Dn₁ T₁-s cont.: Ds ins. after 33:

927* स तेन निर्मिषत्तुर्वृकोदरो
निपातितः स्रस्ततुर्गतासुवत् ।
प्रसार्य बाहू रथवर्यमाश्रितः
पुनश्च संज्ञासुपलभ्य चानदत् ।

[(L. 1) Dn₁ D₂ निर्मिषत्तुर् (for निर्मिषत्). — (L. 3)
T₁-s आश्रितः (for आश्रितः). — (L. 4) T₂ पुनः स.]

Colophon om. in Ks; T₂ missing. — Day of Karna's
Generalship: S K₁-s द्वितीय (S₁ 'ये')युद्धदिवसे. — Adhy.
name: Dn₁ D₁-s दुःशासनवधः; T₁-s भीमदुःशासन-
युद्धं (T₂ 'नसमागतः'). — Adhy. no. (figures, words
or both): S₁ 78 (1); S₂ 62; B₁ 81; B₂ 90; B₃ 84;
Dn₁ 93; D₁ 75; D₂ 63; D₃ 82; T₁ G₁-s M₁ 95; T₂
79; G₁ M₁-s 94.

61

This adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 8.
60. 32).

1 Ks om. the ref. — After the ref., Ds S (T₂
missing) ins.:

928* स राजपुत्रेण समाच्छेदुम्

दुःशासनेन निकृतो निकृत्य ।

[G₁ समक्षम् (for समाच्छेदुम्).]

— *) G₂ दुष्कृतं (for दुष्करं). T₂ दुष्करकर्म युद्धे (for
दुष्करं राजपुत्रो). — *) V₁ B Dn₁ D₂-s 4. s. 1 तुमुलं
(Dn₁ 'ल'); Ds तुमुले. B₂ वध्यमानः (for युध्य). S
(T₂ missing) दुःशासनः कुस्वीरो महाभा. — After
1st, Ds S (T₂ missing) ins.:

929* यस्मीमसेनं प्रतियोधयन्ने

जम्भो यथा शक्रमुदारवीर्यम् ।

[(L. 1) T₁ M₁-s प्रतियोधयन्.]

— After the above, G₂ ins. App. I (No. 30).
G₂ om. 1st-6th. — *) V₁ B₁-s 4 D शरेण (for
क्षुरेण). T₁ G₁-s M अनुक्षिप्त्वा भीमसेनस्य संक्षे (T₁ G₁
'क्षे'). — *) B₁-s Dn₁ D₂-s 4. s. 1 चक्ष्वा शरैः; B₂ शरैः

पङ्क्तिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनद्रुभिः क्षिप्रमेव
वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विश्वरत्नाग इव प्रभिन्नो
गदामसै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तथाहरदृश धन्वन्तराणि
दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।

तथा हतः पतितो वेपमानो
दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाः सस्रताश्च हता नरेन्द्र
चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणाम्बरस-
न्निवेष्टमानो मृशवेदनातः ॥ ४
ततः स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

C. 8. 4228
B. 8. 63. 13
K. 8. 67. om.

पङ्क्तिः (by transp.). Ds अप्यपातयत्; T1.2 G1.2 M
अभ्यविध्यत् (for अप्य). — N ins. after 1: T1.2
after 2nd:

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी

विन्याद्य भीमं नवभिः प्रपत्तैः ।

[L. 1) T1 तं (for तत्). — (L. 2) T1.2 मूयो (for
भीमं). Ds दशभिः (for नवभिः). Ss Ks प्रपत्तैः.]
— T1.2 ins. a passage given in App. I (No. 29)
after the above; Dn1 ins. it after 2nd.

2 Gs om. 2 (of. v. l. 1). — " Ds क्षिप्रहस्तो (for
"मेव). T1.2 G1.2 M ततोविध्यद्विशता भीमसेनं. — ")
Ks परेषुभिर्. S K1.2 भीमसेनो महात्मा; T1.2 G1.2 M
चन्यसिन्व द्विषेत्. — After 2nd, Dn1 ins. App. I (No.
29). On the other hand, G1.2 M ins. a passage given
in App. I (No. 30) after 2nd; T1 after line 8 of App.
I (No. 29); T2 ins. lines 1-4 after line 8 of App. I
(No. 29) and lines 17-24 after line 16 of App. I
(No. 29); Gs ins. after 929*. T1 G1.2 M om.
(1 hapl.) 2nd-6th. — ") Bs क्षितिं विशन् (for स विश्वरत्नं).
— ") Ks Ds तुमुले.

3 T1 G M om. 3 (of. v. l. 2, 1). Ds om. 3rd.
— ") Ks तथा (for तया). V1 B2-4 Ds1 D1.2
[अ]हनद्; Bs [अ]वचीद् (for [अ]हरद्). — ") Bs
भीमसेनं. Ks तरस्वी; Ks Bs प्रगृह्य (for प्रसह्य). — ")
Ks तथा (for तया). V1 पतितो (for पतितो).

4 T1 G M om. 4 (of. v. l. 2, 1). — ") Ks हताश्चसृता;
Ds हयाश्च सृताश्च; T2 हयश्च वेगेन (for हयाः ससृताश्च).
V1 B1-4 Ds1 D1.2-4.7 समग्राश्च; Bs Ds समस्त्राश्च (for
ससृताश्च). Dn1 Ds. 4. 6. 7 निहता (for च हता). — ") Ks
चापि (for चास्य). Ks रथाः पतन्ती; B1 रथः शतह्रया. Ds
T2 चूर्णीकृताश्चापि तथापि (T2 रथास्य) तथा (T2 "तः). — ")
Bs विध्वस्त (for विध्वस्त) T2 चर्माभरणोरुमस्तको (for
"भरणाम्बरस्रग्). — ") S Ks निवेष्टमानो (for निवेष्ट).
K1 मृशवेदनातः; V1 B (except Bs) Ds1 Dn1 D1.2-7
"नातुरः (for "नातः). — After 4, Ks. 4 Dn1 Ds ins.:

931* दुःशासनं पाण्डवाः प्रेक्ष्य सर्वे

दृष्ट्वा पाञ्चालाः सिंहनादानमुच्चरन् ।

[(L. 2) Ks पाञ्चालाः; K4 पांचालैः.]

— On the other hand, T2 ins. after 4: K4 after
934*:

932* तं पातयित्वाय वृकोदरोऽयं

जगज्ज हर्षेण विनादयन्दिशः ।

वादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो

मूर्छाकुलाः पतितारुस्त्वानमीढ ।

स समीपस्थितो भीमो विसर्जं वीक्ष्य ते सुतम् । [5]

चकार खेदं मनसा चिन्तां च परमां ययौ ।

अचेतनस्य रुधिरं कथं पाशान्मयहं रिपोः ।

अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिनः ।

पुनं विचिन्तयन्भीमो वृद्धांश्च विचेतनम् ।

वक्षेणावीजयज्ञेन तेन संशामवाप ह । [10]

दृष्ट्वा ससर्जं सावर्जं पावेनाक्रम्य वक्षसि ।

प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासीः प्रोवाच तं तदा ।

[L. 1) T2 अपि (for स्यं). — (L. 4) T2 मूर्छानुकुलाः
(for मूर्छाकुलाः). T2 त्वजिमध्ये (for त्वानमीढ). — After
line 4, T2 ins.:

933* भीमोऽपि वेगादवतीर्य याना-

दुःशासनं वेगवानभ्यधावत् ।

— (L. 5) T2 समीपस्थितं (for "स्थितो). — (L. 6) T2 जेदं.

— (L. 8) T2 मित्रघातिनः (for "घातिनः). — (L. 9) T2

निधितयद्. — (L. 10) T2 [अ]वीजयज्ञेन (for [अ]वीजय-

ज्ञेन). T2 सः (for ह). — (L. 11) T2 स संशामपञ्चं (for

ससर्जं सावर्जं). — (L. 12) T2 निमीः (for सासीः).]

5 T1 G M om. 5 (of. v. l. 2, 1). — After

5th, Ks V1 B D (except Ds. 5) ins. a passage

given in App. I (No. 31). — ") K1 सः; Ds. 5. 5 सु-

(for स). V1 शूर्मि. — ") Ks वक्षेन. Bs तत्र (for

तस्मिन्). Ks Ds transp. तस्मिन् and चक्षुः. — After

5, Ks ins.:

934* ततो भीमस्तमप्रवीन्महात्मा

कथं द्रौपदीं केशपक्षे प्रचर्षीः ।

C. 8. 4228
B. 8. 83. 13
K. 8. 87. om.

सापत्न्यं यत्प्रयुक्तं सुतैस्ते ।
रथादवपुत्य गतः स भूमौ
यत्नेन तस्मिन्प्रणिधाय चक्षुः ॥ ५
असिं समुद्धृत्य शितं सुधारं
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
उत्कृत्य वक्षः पतितस्य भूमा-
वथापिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

आखाद्य चाखाद्य च वीक्षमाणः
कुद्धोऽतिवेलं प्रजगाद वाक्यम् ॥ ६
स्तन्यस्य मातुर्मधुसर्पिषो वा
माध्वीकपानस्य च सत्कृतस्य ।
दिव्यस्य वा तोयरसस्य पाना-
त्पयोदधिभ्यां मथिताच्च मुख्यात् ।
सर्वेभ्य एवाम्यधिको रसोऽयं

वदाशु यद्गौरिति तद्वृणो
दृष्टः समं कर्णसुयोधनाभ्याम् ।
तेषां समीक्ष्यापधिते (sic) दुरात्मन् [5]
गच्छामि येनाद्य कुलप्रधानः ।
श्रुत्वा तु तस्मीमवचः सुघोरं
दुःशासनो भीममिदं निरीक्ष्य ।
उवाच भीमं स तदा क्षितेन
संपश्यतां कौरवसोमकानाम् । [10]
स एष मे बाहुवरोऽस्तु भूय
एष स्वया राज्ञ्यहरः समीक्ष्य ।
धूतच्छलाद्वज्रयिता समेतां
क्षिप्रामार्यां पश्यतस्ते स्वनेन ।
असौ करो गोघनवान्समर्थो [15]
विषस्य दाता मुजगेन्द्रकल्पः ।
मिक्षामुजो येन कृताः समस्ता
अष्टादश द्वा च कुरुष्व यत्नम् ।

— After the above, K₁ ins 932*. On the other hand, D₈ ins. after 5:

935* भीमः ।
द्रौपद्यास्तु कचप्राहे यः प्रयुक्तस्त्वया करः ।
दिश्यतां च स मे पापिन्कं तमुत्पाटयाम्यहम् ।
दुःशासनः ।
अयं करिकराकारः कामिनीकुचमर्दनः ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः करः ।
संजयः ।
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भीमसेनोऽस्यमर्षणः । [5]
उत्पाटयामास मुञ्जं वामेतरमारिदम् ।

6 T₁ G M om. 6^{ab} (cf. v. 1. 2, 1). — ^a) K₂ B₁-3 D₁ D₂ ससुद्धृष्टा; V₁ B₁ D₁ D₂-4. 6-8 'अस्य (for 'दस्य). — ^b) K₂ D₂ कंठं. V₁ पराक्रम्य; B D (except D₂) पदा (for समा). K₂ च वेपमानं; B₂ D₁ च वेपमानः (D₂ नी); D₂ स तोयमाणं. — After 6^{ab}, K₁ D₂ T₂ ins. a passage given in App. I (No. 32). — ^c) T₁ G₂ M उद्धृत्य (for उत्कृत्य). — ^d) Ś₁ K₁ 2. 4 अपात्यवत्;

Ś₂ अपात्यवत्; D₂ T₁ तथापिवत्; T₂ G M ततोपिवत् (for तथापिवत्). K₂ G₂ चोष्णं; M कोष्ठं; G₂ चोष्णं (as in text). — After 6^{ab}, N ins.:

936* ततो निपात्यास्य क्षिरोऽपहृत्य
तेनासिना तव पुत्रस्य राजन् ।
सत्यां धिक्कीर्णमतिमन्प्रतिज्ञां
भीमोऽपिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

[(L. 1) Ś K₁ निपत्य; K₂ निहत्य; D₂ [S] निपत्य (for निपात्य). K₂ [अ]श्रु (for [अ]स्य). V₁ प्रकृत्य; B D₁ D₂ D₁ 2. 5. 7 [S] प्रकृत्य; D₂ प्रकृत्य (for अपहृत्य). — (L. 2) K₂ [अ]तिमयी (for [अ]सिना). — (L. 3) K₁ T₂ सत्यं. V₁ D₁ D₁ 2. 5. 3 धिक्कीर्णम् (for 'धुं). — (L. 4) Ś K₁ 2. 4 कंठार्य; D₂ कंठ्य (for कोष्णम्). K₂ असौ पितं छोणितकं पमस्य (sic).] — ^c) K₁ आसाद्य. D₂ om. the first च. Ś₂ K₁ 3 V₁ D₁ D₁ 2. 5-8. T₁ च वीक्ष्यमाणः; D₂ समीक्षं (for च वीक्ष). — ^d) K₂ B (except B₂) D₁ D₁ 2. 4. 5. 7 [S] ति चैनं; V₁ [S] तिवैरं; D₁ D₂ हि चैनं; D₂ [S] भिवेलं; T₁ G M प्रहृष्टो; T₂ [S] तिवृष्टो (for सतिवेलं). V₁ B (except B₂) D (except D₂ 8) S (T₂ missing) निजगाद (for प्रज).

7 ^a) T₁ स्तनस्य. Ś₂ B D₁ D₂ D₁ 2-4 T₂ मधुसर्पि-
योर्वा; K₂ 'सर्पिषोऽ (sic); T₁ G पयसोऽमृतस्य; M पयसो
घृतस्य. — ^b) Ś₁ मात्स्वीकपानस्य; K₂ 3 मादी (K₂ 'धि-
क'; K₂ मध्वेक (for माध्वीक). G₂ oites माध्वीक. D₂
च संस्कृतस्य; T₂ सुसंस्कृतस्य (for च संस्कृतस्य) T₁ माध्वीक-
जस्यैव रसस्य चैव; G₁ 2 M 'जस्यैव रस (G₂ वर)स्य तस्य;
G₂ 'जस्यैव रसस्य तस्य. — ^c) K₂ तोय ममस्य (sic); T₂
तोयधरस्य (for 'रसस्य). T₁ G मधोश्च पानाद्यवक (G₂ 'दिव
त)स्य पानात्; M₁ मधोश्च आदाय परस्य पानात्; M₂-4 मधो-
श्च पानीयवरस्य पानात्. — ^d) K₂ 4 G₁ 2 मथिताश्च; K₂
V₁ D₂ मथितस्य; T₂ रुधिराच्च (for मथिताच्च). Ś K₁ 2. 4
मुख्यं; B₂ मोहात्; D₂ मुखं. D₁ पयोदधिभ्योऽन्यमथिताच्च
मुख्यात्. ❧ G₂ पयसा दग्ना च मथितस्य मुख्यात् तक्रमेष्टात्. ❧
— After 7^{ab}, N T₂ ins.:

मतो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७
 एवं भुवाणं पुनराद्रवन्त-
 मास्वाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।
 ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं
 भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८
 ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-
 स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।

मयाच संचुकुशुचकैस्ते
 निमीलिताश्च ददृशुश्च *तत्र ॥ ९
 ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-
 द्दौःशासनं तदुधिरं पिबन्तम् ।
 सर्वे पलायन्त मयाभिपन्ना
 नायं मनुष्य इति मापमाणाः ॥ १०
 शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् ।

C. 8. 4249
B. 8. 23. 42
K. 8. 28. subst

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके
 सुधामृतस्वादुरसानि तेभ्यः ।
 [(L. 2) Śs सुधामृताः; Ds स्वधामृतः; Ds सुधामृतः; Ds
 सुधारस- (for सुधामृत-). V1 सुधारसत्वादुरसानि तेभ्यः; T2 सुधा-
 रसात्वादुरसाधिमुख्यात्. Ca cites सुधा and अमृतः.]
 while, G ins. after 7^{ad}:

938* तथेक्षुसारस्य मनोहरस्य ।
 — T1 om. 7^a. — *) B1 सर्वस्य. T2 अधिको (for [अ]-
 म्यधिको). G1.8 M रसोस्य; G2 रसस्य (for रसोऽयं). — 7)
 Ds ततो (for. मतो). Da1 मात्याहितः; D1 महात्माहित-
 (for ममाद्याहित-). G1-रहितस्य (for लोहितस्य) Ks मनो-
 नमस्याहितलोहितस्य; B2 मते ममाहितलोकहितस्य (sic); Dn1
 Ds ममाद्य चास्वाहितलोहितस्य; Ds महामात्याहितः; T1
 रसोधिको मे तव लोहितस्य; T2 मतो ममाद्याहितशोणितस्य.
 Ca cites अहितलोहितस्य. — After 7, V1 B D (except
 D2.8) ins.:

939* अयाह भीमः पुनरुपक्रमं
 दुःशासनं क्रोधपरीतचेताः ।
 गतामुमालोक्य विदस्य सुखरं
 किं वा कुर्यात्स्युना रक्षितोऽसि ।
 [(L. 3) V1 B2 Da1 Ds सुखरं; B2 सुखनं; D1 सुखरं (for
 सुखरं). — (L. 4) Da1 D1 किं ते (for किं वा). C7 as
 above.]

8 *) Ks च तथा हस्तं; S (T2 missing) पुनरुत्थितं
 तम् (for 'राद्रवन्तम्'). — *) Śs आस्वाद्य; B2 Ds T1 G M
 आस्वाद्य; D2.4 आसाद्य (for आस्वाद्य). Ks वल्पांतम्
 (sic); Ks Ds वल्पांतम् (sic); B2 G1 वल्पांतम्; D1 वल्पांतम्;
 Ds मल्पांतम्; Ds बालांतम्; T1 वल्पांतम् (for वल्गन्तम्).
 K1 अतिप्रहृष्टवत्; T2 अतीव हृष्टः M अभिप्रहृष्टं (for अति").
 B2 Dn1 Ds आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्टं. — *) B2 om.
 (hapl.) from तदानीं up to ददृशुश्च (in 9^a). — *) S
 (T2 missing) प्रायेण (for भयेन). V1 तेन (for तेऽपि).
 G2 अन्यथिता; M1 विषय". Ś1 (marg. as in text) बभूवुः
 (for निपेतुः).

9 B2 om. 9 (of. v. l. 8). — *) B2 ते (for ये).
 Ks यत्राप्यहिता; B2 S (T2 missing) ना(B2 चा)सन्प-
 तिता; Dn1 Ds.4.8.7 नासन्पथिता (for तत्रापतिता).
 — *) T2 [S]पि पपात (for पतितं च). Ks V1 B Da1
 Dn1 D1-5.7 हि; T1 G M तु (for च). — *) Ks
 तथा (for मयाच). K4 D1 संचुकुशुच. Ks B1-8 Dn1
 D2.2.7.8 अस्वरैस्ते; V1 Da1 D1.5 अस्वरैस्ते; B2 om.; B2 आर्त-
 नादं; D2.8 आर्तरावं; T1 G M अस्वरैस्ते; T2 विस्वरास्ते (for
 उच्चकैस्ते). — *) T1 G2 M मनुष्यः; G1.8 सुसुहृद्
 (for ददृशुश्च). Ś K1.2.4 च तत्र; Ks च सत्तम; V1 Dn1
 समंततः; B1.4 D2.1.7 च तं ततः; B2 Ds ततस्ततः; Da1 D1.8
 च तत्तत्; B2 च तं ते; D2 च ते च तं; Ds T1 G M1 च तत्र;
 T2 च तं तु; M2.4 च तत्र ये; M3 च तत्र वै (for च *तत्र).

10 D2 om 10^a. — *) Śs D2 तं; B1.2.4 Dn1 D1
 ते (for ये). G1.8 M रुधिरं पिबंतं (for ददृशुः समन्ताद्).
 T1 G2 ये भीमसेनं रुधिरं पिबंतं. — *) S (T2 missing)
 दुःशासनस्य ददृशुः प्रपन्नाः. — T1 G M transp. 10^a
 and 10^d. — *) Ds मयाद्विपन्ना; T1 नियामिपन्ना; T2
 मये निमग्ना. — *) K1 B1.2 न वै (for नायं). B2 समुष्येति
 च (for मनुष्य इति). D2 स्वति; T1.2 G M स्विति ((for
 इति). Ks मापमाणाः. Dn1 Ds.4.8.7 न वै मनुष्योपमिति
 भुवाणाः. — N ins. a passage given in App. I (No.
 33) after 10; T2 after 952*. On the other hand,
 after 10, T1 G M ins. an add. colophon [Adhy.
 name: T1 दुःशासनवचः; T2 दुःशासनपालनं. — Adhy.
 no.: T1 G 96; M1 97; M2-4 95.], which is
 followed by:

940* संजयः ।

स पोत्वा रुधिरं तस्य चरणौ गृह्य भारत ।

11 T1 M om 11^a. — *) Ks शृणुतां. T2 सर्ववी-
 राणाम् (for लोक"). — *) Ks पुनर्वाक्यमयाब्रवीत्.
 — For 11^a, G subst.:

941* इत्युच्चैर्वचनं प्राह प्रतिनृत्य वृकोदरः ।

[G2 प्रतिनृत्यन्.]

C. 2. 42/9
B. 5. 83. 2
K. 8. 88. 2

एष ते रुधिरं कण्ठात्पिबामि पुरुषाधम ।
ब्रूहीदानीं सुसंरब्धः पुनर्गौरिति गौरिति ॥ ११
प्रमाणकोट्यां शयनं कालकूटस्य भोजनम् ।
दशनं चाहिभिः कष्टं दाहं च जतुवेदमनि ॥ १२
द्यूतेन राज्यहरणमरण्ये वसतिश्च या ।

इष्वस्त्राणि च संग्रामेष्वसुखानि च वेदमनि ॥ १३
दुःस्वान्येतानि जानीमो न सुखानि कदाचन ।
धृतराष्ट्रस्य दौरात्म्यात्सपुत्रस्य सदा वयम् ॥ १४
इत्युक्त्वा वचनं राजञ्जयं प्राप्य वृकोदरः ।

— *) Ks स्नादुः S (Ts missing) तीव्रं (for कण्ठात्).
— *) Ks पुरुषाधमं; T1 G M 'दवत्. — *) T1 G M
वद (for ब्रूहि). K1 Bs तु संरब्धः; V1 Bs Dn1 D1.7 तु
संरब्धः; B1.2.4 Dn1 D1.2.3.5 सुसंरब्धः (for 'रब्धः). — *)
T1 मारत (for the second गौरिति). ☞ Co गौरिति-
देशमापातुकरणम् । ☞ — After 11, V1 B (except Bs)
D (except Ds.5) S (Ts missing) ins.:

942* ये तदास्मान्प्रनृत्यन्ति पुनर्गौरिति गौरिति ।
तान्वयं प्रतिनृत्यामः पुनर्गौरिति गौरिति ।

[B1 om. (hapl.) line 1. — (L. 1) B1 प्रनृत्यन्त. T1.2
G M ये चास्मान्प्रति (Ts 'ल) नृत्यन्ति (Ts 'त) (for the prior
half). B1 मृदा; G2.3 M तदा (for पुनर्). — B1 Dn1 om.
(hapl.) line 2. — (L. 2) V1 B1.4 D1.5 तान्वयं प्रति
प्रनृत्यामः (for the prior half.)]

12 *) T1.2 G1 M1 शयने; G2.3 शनकैः. — *) T1 G
M कालकूटकः; T2 कालकूटेन (for 'कूटस्य). — *) V1
B1.2.4.5 Ds.7 T1 G2.3 Ms-4 दशनं; B2 दर्शनं. S2 जहिभिः
(sic) (for चाहिभिः). Ks Bs.2.5 Dn1 Ds.4.5-8 कृष्णैर्;
V1 Dn1 D1.5 दुष्टैर्; B1.4 गुप्तैर्; S (Ts missing) तीक्ष्णैर्
(for कष्टं). — *) D2 दाहं तु; Ds दहनं. T1 G2.3 M दाहं
ज (G2 जा) तुगृहे च यत् (M2.3 वयं; M1 च यं); T2 G1 दाहो
जतुगृहे च यः. — After 12, K4 ins. 944* and 945*.

13 S1 K om. (hapl.) 13. — *) S2 द्यूतेन. V1 राज्या-
हरणम्. T1 G M द्यूते च (G2 'तेष्व-) दोषभूयस्त्वम्. — *)
Bs Ms मरण्य- (for मरण्ये). D2 वसतिः; M1.3 वसतीश्व-
D2.3 तथा; M च याः. — After 13^{ab}, S2 V1 B D T2
ins.:

943* द्रौपद्याः केशपक्षस्य ग्रहणं च सुदारुणम् ।

[Dn1 D1.5 द्रौपदी- (for द्रौपद्याः). S2 Ds केशपाशस्य
(for 'पक्षस्य).]

— *) T2 महाक्षयश्च (for इष्वस्त्राणि). Bs Dn1 D1.5
संग्रामे. T1 इष्वस्त्राणां सहस्त्राणि. — *) Bs Dn1 D1.5
सुसु (Bs 'सु) स्त्राणि. S2 वेदमसु; B2 वेदमानं (for वेदमनि).
D2 असुस्त्राणि च गृहाणि च; T1 G M अनिलानिलवेदमसु
(T1 'नि); T2 अस्त्राण्येनोचवेदमनि. — V1 B Dn1
D1.5-7 T2 ins. after 13: K4 ins. after 12:

944* विराटभवने यश्च क्लेशोऽस्माकं पृथग्विधः ।

K1 T2 cont.:

945* शकुनेर्धातैराष्ट्रस्य राधेयस्य च मन्त्रिते ।

अनुभूतानि दुःस्त्राणि तेषां हेतुस्त्वमेव हि ।

[K4 अनुभूतानि.]

14 *) S2 K2 दुःस्त्राणी (S2 'नी) तानि (for 'न्येतानि)
G1.3 M [ए]वाभिः; G2 [ए]व हि (for [ए]तानि). T1
दुःस्त्रान्येवाभिजातानि. — *) T1 मा (for न). — *)
Ds वधं सदा; T1 वयं हताः; G1.2 M वयं सदा (by
transp.); G2 वयं तदा. — After 14, D2 ins.:

946* सुस्त्रान्येतानि जानीमो लब्धवन्तो न संशयः ।

15 T2 repeats 15, after 951*. — *) S (Ts
missing; T2 first time) इत्युच्चैर्वचनं प्रोच्य. — Ds
repeats 15^{ab} after line 12 of 948*. — *) Ds (both
times) T1.2 (first time) G M एव; T2 (second time)
आच्छेद् (for आह). Ks Ds (second time) महाबाहुः
(for 'राज). — *) K Dn1 Dn1 D1.2.3.5 G M स्मयंतौ
(for स्मयंतौ). Ds (both times) T1.2 (first time)
तव सैन्यमभिद्रवत्. — After 15, N (except Ds) T2
(after the first occurrence) ins.:

947* अस्तदिग्धो विस्त्रवलोहितासः

क्रुद्धोऽस्त्रं भीमसेनस्तरस्त्री ।

[(L. 1) K4 अस्तदिग्धो. Ks त्वतिश्च (sic); D2 गुप्तवल्
(for विल').]

On the other hand, Ds T1 G2.3 M ins. after 15 :
T2 after the second occurrence of 15:

948* रक्ताङ्गनाम्नस्तु ततो महात्मा

गदापाणिः काल इवान्तकाले ।

विभीषयानस्तव पुत्रसैन्य-

मितस्ततो धावति बाहिनीं ते ।

ततः क्षणान्तरत शून्यमासी-

दायोधनं घोरतरं क्रुणाम् ।

यत्राजिमध्ये प्रापिवद्भीमसेनो

दुःशासनस्य रुधिरं क्रोधदीप्तः ।

स हत्वा समरे राजप्राज्ञपुत्रं महाबलम् ।

पूर्णकामो मदोदग्रः सिंहो रुक्मिवोल्कटम् । [10]

रुधिराद्रौ महाराज शशोभ्रं परंतपः ।

सपुण्यः किञ्चुक् इव रक्ताङ्गस्ततो बभौ ।

पुनराह महाराज स्मयस्तौ केशवार्जुनौ ॥ १५

दुःशासने यद्वणे संश्रुतं मे
तद्वै सर्वं कृतमद्येह वीरौ ।

अद्यैव दास्याम्यपरं द्वितीयं
दुर्योधनं यज्ञपशुं विशस्य ।

शिरो मृदित्वा च पदा दुरात्मनः

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

शान्तिं लप्स्ये कौरवाणां समक्षम् ॥ १६

एतावदुक्त्वा वचनं प्रहृष्टो

ननाद चोच्चै रधिरार्द्रगात्रः ।

ननर्त चैवातिबलो महात्मा

बुधं निहत्येव सहस्रनेत्रः ॥ १७

C. 8. 4250
B. 8. 53. 52
K. 8. 56. 15

रुधिरार्द्रवपुर्वोरः क्रुद्धो राजन्वचोऽब्रवीत् ।

[Ds om. lines 1-8. — (L. 1) T₂ इत्यार्द्रपाणिषः;
G₂ रक्तार्द्रकायस्य (for 'गात्रस्य'). — (L. 4) T₁ तव (for ते).
— (L. 5) T₂ M शून्यरूपम् (for 'मासीद्'). — (L. 6)
G₂ क्रूरतरं (for 'घोर'). — (L. 7) T₁ यद्वाजमध्ये (for
यज्ञाजि). G₂ प्रपिबन्. — Ds reads lines 9-10 after
line 12. — (L. 9) T₂ महाबलः. — T₂ M read
line 10 after line 12. — (L. 10) T₁ यथोदग्रः (for
मदो). M पूर्णकामनोदग्रः (for the prior half). G₂
उत्कटः. — (L. 11) Ds सशोभत (for 'शो'). — (L. 12)
M₂₋₄ सुपुष्पः. Ds तरः (for इव). Ds यथा; T₂ परं; M₁ रक्तो;
M₂₋₄ रक्त (for रक्तद्). — After line 12, Ds repeats
15th. — Ds om. line 13. — (L. 13) T₂ रुधिराक्तो घोर-
वेपः; M रुधिराक्तवेपो घोरामः (for the prior half).]
T₁ : G₂ : s cont. :

949* ब्रह्मीदानीं पापमते नृशंस पतितो हसि ।

[T₂ हपतिर् (for पतितो).]

For 949*, M subst. :

950* ब्रह्मीदानीं पापमते नृशंस

अपतिर्हसि द्वपदस्यालजा त्वम् ।

[(L. 2) M₁ पुरा पांचालीमपति हसीति.]

16 G₁ om. from 16 up to चिच्छेद (in 8. 62. 19th).

— ") T₁ G₂ दुःशासनो; G₂ 'सनाद्'. K₂ यद्गोणः; B₁ : s
Dai D₁ : s T₁ G₂ M चादशं; B₂ यद्गोणं (for यद्वणे). D₂
वै; T₁ G₂ M₁ वस्य; M₂₋₄ नस्य (for मे). — ") K₂ तद्गो;
B₁ सत्यं; D₂ तद्गः (for तद्गै). K₂ V₁ B D सत्यं (for
सर्वं). V₁ सकृतम् (for कृतम्). S₂ (sup. lin.) अद्यैव
वीरौ; B₂ महाप्रवीरौ; D₂ अद्यैव वीर. T₁ G₂ : s M तदवासं
पांडवैः सर्वमेतत् (G₂ 'मेव'); T₂ सर्वं कृतं तन्मयाद्येह वीरौ.
— ") S₂ V₁ B D₁ D₂ : s : s T₂ M₁ अत्रैव; K₂ अस्थेव;
G₂ : s M₂₋₄ अत्रैवम् (for अद्यैव). D₂ मां पश्य; T₂ वदामि;
G₂ : s M₂₋₄ क्षाप्यामि (for दास्यामि). K₂ परं; D₂ रणे; D₂
[अ]ध्वरं च (for [अ]परं). T₂ चाहमद्य (for द्वितीयं). D₂
अत्रैवमाप्यां परमं द्वितीयं; T₁ अत्रावप्याम्यपरं वै द्वितीयं.
— ") D₂ यच्च पशुं; T₂ सातुबंधं (for यज्ञपशुं). K₂ D₂
विशम्य; T₂ निहत्य; G₂ : s विशस्य (as in text). — ") D₂
[अ]स्य (for च). K₂ परं (for पदा). T₁ G₂ : s M [अ]स्य
पुनश्च शान्तिं (for च पदा दुरात्मनः). — ") T₁ G₂ : s M
यास्याम्यहं (for शान्तिं लप्स्ये). K₂ गता; D₂ लिप्स्ये; D₂

लप्से (for लप्स्ये). — After 16, T₁ : s G₂ : s M ins. :

951* या चापतिः सा सपतिर्हि जाता
यास्ताः सपतयोऽपतयस्तु जाताः ।
पश्यन्तु चित्रं विविधं हि लोके
ये वै तिलाः पृण्डतिला बभूवुः ।
ते चेत्सिद्धा निधनं गताः परे
किं चित्ररूपं वत जीवलोके ।

[5]

[(L. 1) T₁ : s M₂₋₄ या सा (T₂ यासां) पतिः (for या चा).
M₁ या ***सावपतिर्हि जाता. — (L. 2) T₁ यास्ता
सपतयस्तु; T₂ यास्तास्तु वै पतयो; G₂ यास्ताः सपतो; M यास्ता
(M₁ यास्ता) सपतयस्ता (for यास्ताः सपतयो). — (L. 3) T₁
विविधस्य; G₂ 'ये तु (for 'विं हि). — (L. 4) M₂₋₄
पृण्डतिला. — (L. 5) T₁ ते चेत्सिद्धा; T₂ ते वै. सुविद्धा; G₂ ये
चेत्सिद्धा; M₂₋₄ ते चेत्सिद्धा (for ते चेत्सिद्धा). — (L. 6)
G₂ चात्ररूपं (for चित्र).]

— After the above, T₁ repeats 15.

17 G₁ om. 17 (of. v. l. 16). D₁ reads
from 17 up to एते समे (in 8. 62. 3rd) after
line 12 of App. I (No. 32). — ") V₁ एतद्
(for एतावद्). — ") K₂ रुधिरार्द्रगात्रः; V₁ 'राद्रै-
चक्षुः; D₂ 'रात्यार्द्रगात्रः (for 'राद्रैगात्रः). T₁ G₂ : s M
प्राक्कोशदुक्षै (M₂₋₄ 'प्रे) रुधिरार्द्रवक्षः (G₂ : s 'वक्षः). — ")
K₂ B D₁ D₂ : s : s G₂ ननर्तः; V₁ Dai D₁ ननर्तः; D₂
ननाद् (for ननर्त). — ") K₂ T₂ G₂ निहत्येव. — After
17, Ds T₁ : s G₂ : s M ins. :

952* इष्ठा तु नृस्यन्तसुदग्ररूपं
कालं यथा स्वन्तकाले प्रजानाम् ।
महन्नयं चाधिरथिं विवेश
जये निराशाश्च सुतास्त्वदीयाः ।

[(L. 2) M₂₋₄ यथैव (for यथा तु). — (L. 3) T₂ महन्नीमं
(for 'न्नयं). T₁ G₂ चाधिरथं; T₂ त्वाधिरथिं; G₂ चाधिरथिं (for
'रथं).]

— After the above, T₂ ins. App. I (No. 33).

Colophon om. in T₁ G M; T₂ missing — Day of
Karna's Generalship: K₁ : s द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy.
name: S K B₂ : s : s Dai D₁ D₂ : s : s दुःशासनवधः;
T₂ चित्रसेनवधः. — Adhy. no. (figures, words or
both): S₁ 79 (1); S₂ D₂ 64; B₁ 82; B₂ 85; Dai
94; D₁ 76; D₂ 83; T₂ 90.

६२

संजय उवाच ।

दुःशासने तु निहते पुत्रास्तव महारथाः ।
महाक्रोधविषा वीराः समरेष्वपलायिनः ।
दृष्ट्वा राजन्महावीर्या मीमं प्राच्छादयञ्चरैः ॥ १
कवची निषङ्गी पाशी दण्डधारो धनुर्धरः ।
अलोलुपः शूलः संघो वातवेगमुवर्चसौ ॥ २
एते समेत्य सहिता आतुव्यसनकर्षिताः ।

मीमसेनं महाबाहुं मार्गणैः समवारयन् ॥ ३
स वार्यमाणो विशिखैः समन्तात्तैर्महारथैः ।
मीमः क्रोधाभिरक्ताक्षः क्रुद्धः काल इवावभौ ॥ ४
तांस्तु मल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रुक्माङ्गदो रुक्मपुङ्खैः पार्थो निन्ये यमक्षयम् ॥ ५
हतेषु तेषु वीरेषु प्रदुद्राव बलं तव ।
पश्यतः स्रुतपुत्रस्य पाण्डवस्य भयार्दितम् ॥ ६

62

 This adhy. is missing in T₃ (cf. v. l. 8. 60. 32).

1 For sequence in D₁, cf. v. l. 8. 61. 17. G₁ om. up to चिच्छेद (in 19^b) (cf. v. l. 8. 61. 16). T₁ G₂ s M om. the ref. — ^a) B₁ s D₁ D₁ तव पुत्रा (by transp.). D₂ महारथ. — ^a) T₁ M₁ वीर (for वीराः). K₂ महाक्रोधविषा वीराः; K₄ B₂ D₂ 'कवचा वीराः; D₂ T₁ s G₂ M महत्क्रो (D₂ T₁ s 'हाक्रो) धविषं वीराः; G₂ महत्क्रोचं महावीराः. — ^a) D₂ संग्रामेषु; S (T₃ missing; G₁ om.) धारयंतो (for समरेषु). T₃ [अ] पलायिताः; G₂ महाबलाः (for [अ] पलायिनः). — ^a) D₂ S (T₃ missing; G₁ om.) ते तु (for दृष्ट्वा). K₁ महावीर्यः; D₂ 'वीर्यं. — ^a) K₁ s V₁ B₁ D₁ D₁ D₁ s T₂ G₂ M₁ s २ प्रच्छादयन्.

2 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. G₁ om. 2 (cf. v. l. 1). G₂ om. 2-3. — ^a) S₂ V₁ D₁ D₂ G₂ transp. कवची. and निषङ्गी. K₂ transp. कवची and पाशी. K₂ B₂ s T₁ s M शंखी (K₂ शखी; B₂ s पाशी) च (hypermetric); D₂ G₂ खड्गी (for पाशी). — ^a) K₂ B D (except D₂) धनुर्धरः (for 'धरः). — ^a) S K₁ s २ सहस्रसंघो; K₂ सलसंघो; V₁ B D₁ सहः संघो (B₁ s संघो; B₂ संघो) (for शूलः संघो). T₁ s G₂ M अलं बुजं (M₁ 'बं) लसंघश्च (T₂ 'घौ च); Cop सलसंघः सहः सलः. — ^a) K₂ तरुवेदासु चर्चसौ; V₁ वायुवेगसु; D₁ D₂ वातवेगः सु.

3 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. G₁ s om. 3 (cf. v. l. 1, 2). — ^a) D₁ D₁ s द्वंति; T₂ न चे[वे?] च (for समेत्य). — ^a) K₂ T₁ आतु (for आतु). S K₁ s २ V₁ B₁ s २ D₁ D₂ s २ च (S₂

च) विताः. — K₂ om. (hapl.) 3^a-4^b. — ^a) B₁ महावीर्यं (for 'बाहुं). — ^a) D₂ (marg.) मार्गमाणैः (hypermetric) (for मार्गणैः). D₁ D₁ s समवाकिरन् (for 'रयन्). D₂ T₁ s G₂ M पीडयामासुरंजसा.

4 G₁ om. 4 (cf. v. l. 1). K₂ om. 4^{ab} (cf. v. l. 3). — ^a) T₁ s G₂ M वार्यमाणो (T₁ G₂ 'नो); G₂ पीडयमानो (for वार्यमाणो). — ^a) T₂ वै (for तैर्). B₁ महारथाः. — ^a) V₁ B₁ s D (except D₂) क्रोधाभिः (B₂ D₂ 'ति) रक्ताक्षः; B₂ 'भिरुणाक्षः; M₂ s २ 'भिरुणाक्षः (for 'भिरुणाक्षः). — After 4, T₁ s G₂ s M ins.:

953* ततः परिहृतो राजसूयमिः शत्रुतापनैः ।

दुःशासनादवरजैः पुनैस्त्व वृकोदरः ।

[(L. 1) T₁ राजा (for राजन्).]

5 G₁ om. 5 (cf. v. l. 1). — ^a) K₂ स. (for तु). S₂ कलैर (for मलैर). M₂ s २ महाराज (for 'वैरैर). — ^a) S₂ K₂ शतैः; K₂ D₂ शरैः (for शितैः). K₁ B D₁ D₁ D₁ s २ T₁ दशभिर्दश भारतान्; V₁ 'दश वेगितैः; D₂ 'दश वीर्यवान्; T₂ G₂ s M नवभिर्नव भारतान्. — K₂ repeats 5^a-6^b after 42^a. — ^a) K₂ (first time) V₁ B D S (T₃ missing; G₁ om.) रुक्मांगदान् (D₁ D₁ s 'दाद्). D₂ (marg.) रुक्मपुङ्खैः शिताग्रैश्च. — ^a) K₂ (second time) यथा; D₂ (marg.) T₂ मीमो (for पार्थो).

6 G₁ om. 6 (cf. v. l. 1). For the repetition in K₂, cf. v. l. 5. — ^a) K₂ हतेष्वेतेषु. T₁ G₂ s M ह (G₂ ए) तेषु तव पुत्रेषु. — ^a) K₂ (second time) दुद्राव च (for प्रदुद्राव). T₁ G₂ s बलं तद्विप्रदुद्रावैः; T₂ प्राद्ववत्पावकं बलं. — M₁ om. 6^a-7^d. — ^a) D₂ पांडवेभ्यः; T₂ पांडुपुत्रः; M₂ मीमसेन (for पांडवस्य). D₂ भयार्दितैः.

ततः कर्णो महाराज प्रविवेश महारणम् ।
 दृष्ट्वा भीमस्य विक्रान्तमन्तकस्य प्रजास्त्रिव ॥ ७
 तस्य त्वाकारमावज्ञः शल्यः समितिशोभनः ।
 उवाच वचनं कर्णं प्राप्तकालमरिंदम ।
 मा व्यथां कुरु राधेय नैतच्चव्युपपद्यते ॥ ८
 एते द्रवन्ति राजानो भीमसेनभयादिताः ।
 दुर्योधनश्च समूहो आतृव्यसनदुःखितः ॥ ९
 दुःशासनस्य रुधिरं पीयमाने महात्मना ।
 व्यापन्नचेतसश्चैव शोकोपहतमन्यवः ॥ १०
 दुर्योधनमुपासन्ते परिवार्य समन्ततः ।
 कृपप्रभृतयः कर्णं हतशेषाश्च सोदराः ॥ ११

पाण्डवा लब्धलक्षाश्च धनंजयपुरोगमाः ।
 त्वामेवाभिमुखाः शूरा युद्धाय समुपास्थिताः ॥ १२
 स त्वं पुरुषशार्दूल पौरुषे महति स्थितः ।
 क्षत्रधर्मे पुरस्कृत्य प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ १३
 भारो हि धार्तराष्ट्रेण त्वयि सर्वः समर्पितः ।
 तमुद्वह महाबाहो यथाशक्ति यथाबलम् ।
 जये स्याद्विपुला कीर्तिर्ध्रुवः स्वर्गः पराजये ॥ १४
 वृषसेनश्च राधेय संक्रुद्धस्तनयस्तव ।
 त्वयि मोहसमापन्ने पाण्डवानभिघावति ॥ १५
 एतच्छ्रुत्वा तु वचनं शल्यस्यामिततेजसः ।

C. 8. 4277
B. 8. 84. 17
K. 8. 88. 33

7 G₁ M₁ om. 7 (cf. v. l. 1, 6). M₂ partly damaged. — *) B₂₋₄ D₁ D₂ T₁₋₂ G₂₋₃ कर्णं (for कर्णो). — *) V₁ B D T₁₋₂ G₂₋₃ M₂₋₃ महत्तयं (B₁ 'त्रणं'; D₂ 'तमः') (for महारणम्). — *) T₃ प्रजेवर (for प्रजास्त्रिव). K₂ अंतकप्रतिमं तदा.

8 G₁ om. 8 (cf. v. l. 1). — *) D₂ तस्य त्वाकार-
 तत्त्वज्ञः. Ca cites आकारभावौ, while Co आकारः and
 भावः. — *) K₂ क्षमितसोमनः. — *) K₂ कवचं (for
 वचनं). — *) D₂ प्रमुखांतम् (for प्राप्तकालम्). K₁
 अरिंदमः (sic); V₁ B D (except D₂) अरिंदमं (D₂
 D₁₋₂ 'मः'); T₁ G₂₋₃ M द्वितं तदा; T₂ हि तद्यथा (for
 अरिंदमः). — After 8th, T₁ G₂₋₃ M ins. an addl.
 colophon. [Adhy. name: G₂ दुःशासनवचः. — Adhy.
 no.: T₁ G₂₋₃ 97; M₁ 98; M₂₋₃ 96.]

— Before 8th, T₁ G₂₋₃ M ins. शल्यः. — *) S
 K₁₋₂₋₄ राजेन्द्र; D₂ राधेये (for राधेय). — *) B₂ D₁
 D₂₋₄₋₇ नैवं (for नैतत्).

9 G₁ om. 9 (cf. v. l. 1). M₁ partly damaged.
 — *) B₂ D₂ तु (for च). D₄ भुक्तं मूढो (for च
 समूहो). — *) T₁ M₁ आतुर (for आतृ). B₁₋₄₋₅
 कर्षितः; D₁ D₂₋₄₋₇ T₁ G₂₋₃ कर्षितः (for दुःखितः).

10 G₁ om. 10 (cf. v. l. 1). K₂ om. 10. B₂ om.
 10^a-11^b. — *) S K₁₋₂₋₄ व्यापन्नचेतसश्च (for व्यापन्नं).
 B₂₋₃ [प]ति (for [प]व). S (T₂ missing; G₁ om.)
 व्यापन्नचेताः सहसा. Co cites व्यापन्नं (sic). Ca व्यापन्नं
 नष्टं चेतो येषाम्. — *) K₂ B₁ D₁ D₂₋₃ (before
 corr.) T₂ कोपेन हतचेतसः (K₂ 'मन्यवः'); D₂ T₁ G₂₋₃
 M शोकोपहतचेतनः (D₂ 'ना'). Ca o site मन्युः.

11 G₁ om. 11 (cf. v. l. 1). B₂ om. 11^{ab} (cf.

v. l. 10). — *) D₂ om. (hapl.) from धनमुपासन्ते up
 to लक्षाश्च (in 12^a). S₁ K₁₋₂₋₄ उपासन्त. D₂ S (T₂
 missing; G₁ om.) उपासन्ते त्वा (G₂ 'त इ' मते हि. — *)
 D₂ S (T₂ missing; G₁ om.) महारथाः (T₁ G₂ 'थं') (for
 समन्ततः). — *) V₁ D₁ G₂ कृपः. D₁ चैते; D₂ T₂
 चैव (for कर्णो). — *) D₁ सहोदराः; D₂ च भांधवाः;
 D₂ S (T₂ missing; G₁ om.) च भारताः (D₂ T₂ M₁
 'त') (for च सोदराः).

12 G₁ om. 12 (cf. v. l. 1). D₂ om. 12^a (cf. v.
 l. 11). — *) K₁ D₂₋₃ लब्धलक्ष्याश्च; Co 'क्षाश्च' (as
 in text). D₂ पांडव्यालाश्च दुर्धर्षा (sic). — *) D₂
 D₁₋₂ समवस्थिताः (for समुप).

13 G₁ om. 13 (cf. v. l. 1). — *) D₁ पौरुषेण
 समास्थितः; D₂ किं विषादे हि संस्थितः. — *) V₁ प्रेक्ष्य;
 T₁ G₂ युद्धः; M₁ यत्र (for क्षत्र).

14 G₁ om. 14 (cf. v. l. 1). — *) T₁ G₂ M
 सर्वं. D₁ D₂ S (T₂ missing; G₁ om.) समाहितं (D₁
 D₂ 'तः') (for समर्पितः). — *) S K₁₋₂₋₄ D₂ समुद्वह
 (K₂ 'द्वर'); D₂₋₄₋₇ तमुद्वह (for तमुद्वह). — *) K₂₋₄
 D₂ यथाशक्ति; Ca o 'शक्ति' (as in text). D₂ महाबलं
 (for यथा). Ca cites बलं. T₁ G₂₋₃ प्रत्युद्याहि यथाबलं
 (G₂ धनंजयं). — *) D₁₋₂ विपुलां (D₂ 'लं'). D₁ D₂
 कीर्तिः. — *) K₂ B₁₋₄ D₂ D₂₋₃₋₄₋₇₋₈ G₂₋₃ M₁ भुवं
 (for ध्रुवः). T₁ M₁ स्वर्गः. B₁ पराजयात्.

15 G₁ om. 15 (cf. v. l. 1). — *) S K₁₋₂₋₄
 राजेन्द्र (for राधेय). — *) D₂ सन्नद्ध (for संक्रु).
 — *) V₁ B D T₁₋₂ G₂₋₃ M₂₋₄ मोहं (for मोह-).
 K₂ त्वयि मोहत्वमापन्नः. — *) M₁ अपि (for मणि-).
 B₂ कर्णं ते पांडवान्प्रति.

16 G₁ om. 16 (cf. v. l. 1). Before 16, T₁₋₂

C. S. 4278
B. S. 24. 17
K. S. 28. 35

हृदि मानुष्यकं भावं चक्रे युद्धाय सुस्थिरम् ॥ १६

ततः क्रुद्धो वृषसेनोऽभ्यधाव-

दातस्थिवांसं स्वरथं हतारिम् ।'

वृकोदरं कालमिवात्तदण्डं

गदाहस्तं पोथमानं त्वदीयान् ॥ १७

तमभ्यधावन्नकुलः प्रवीरो

रोषादमित्रं प्रतुदन्पृषत्कैः ।

कर्णस्य पुत्रं समरे प्रहृष्टं

जिष्णुर्जिघांसुर्मघवेव जन्मम् ॥ १८

ततो ध्वजं स्फाटिकचित्रकम्बुं

G₃ ina. संज्ञः. — *) B₁ अय (for इदि). S₃ K₁ मानुषकं; Dm₁ D₃ चावश्यकं; T₁ धैर्ययुतं; T₂ चावस्थितं; G₃ मानुष्यकं (as in text). V₁ (marg. as in text) इदिकान्वश्यकं भावं. ॐ C₀ मानुष्यं मनुष्वजेतव्यं मर्तव्यम्. ॐ — *) D₃ D₁.s ल्यक्त्वा; G₃.s M कृत्वा (for चके). B₁.s संस्थितः; D₃ D₁.s-7 तस्थिवान्; T₁ सोद्ववत्; G₃.s M सोत्वरत् (for सुस्थिरम्).

17 Gi om. 17 (cf. v. l. 1). Before 17^{ab}, G₂:s ins.
 संजयः — “) V₁ [S]न्यधावन्; T₁ [S]न्यधावद् (for
 Sny*). — “) Da₁ D₁:s:s आतस्थिवांस; Ca “वांस
 (as in text). S K₂:s आतस्थिवांस्य (K₂ न्य) रथं पांड-
 वस; K₁ आतस्थिवां स रथं पांडव तं (sio); K₃ अंते
 स्थिं वा संख्यहृत्तारिं (sio); K₄ B₁-4 Dn₁ D₂:s: s.v
 जवस्थितं प्रमुखे (B₃ सुरयं; B₄ स्वरयं) पांडवं तं (B₂
 यं; B₃ च); B₅ आतस्थिवांसं स्वरये पांडवं च; T₂ भीमं
 स्थितं द्वाजिमध्ये सुधोरं. Co oites हृत्तारिं (as in text).
 — “) K₂ [चं]जद्वं (sio); D₂ [जा]तं (sio). — “)
 K₃ D₃ पोययानं; V₁ B₂:s Da₁ D₂:s “यंतं; B₁:s: Dn₁
 D₁:s: s.v T₂ योययंतं (B₃ “मानं; T₂ “यानं) (for
 पोयमानं). — For 17^{bcd}, T₁ G₂:s M subst.:

954* भीमं समायान्तममित्रसाहस्र !

वाणैः किरन्तं प्रतियास्य धोमं

अप्यात्ताननं कालमिवापतन्तम् ।

[(L. 2) T₁ प्रतिपद्य; G_{2.8} 'याति (for 'यात्य).]

18 G₂ om. 18 (cf. v. l. 1). — *) V₁ B₁₋₄
D_{2.4.5.7} जय (for तय). T₁ G_{2.8} M प्रवीरय. — *)
T₁ G_{2.8} M आराय् (for रोषाय्). T₂ अमित्राय्. D₂
प्रणयन्; T₁ प्रणं; T₂ प्रमं (for प्रतुं). S₂ K₂
पुष्टै; K₁ पुष्टैः (for पुष्टलैः). — *) V₁ B_{1.2.4}
D_{2.4.5.7} T₂ प्रष्टैट्. T₁ G_{2.8} M तं कर्णपञ्च परम (T₁ G₂

चिच्छेद वीरो नकुलः क्षुरेण ।
कर्णात्मजस्येष्वसनं च चित्रं

भल्लेन जाम्बूनदपट्टनद्धम् ॥ १९

अथान्यदादाय धनुः सुशीघ्रं

कर्णात्मजः पाण्डवमभ्यविध्यत् ।

दिव्यैर्महास्त्रैर्नकुलं महास्रो

दुःशासनस्यापचिर्तिं यियासुः ॥ २०

ततः क्रुद्धो नकुलस्तं महात्मा

शरैर्महोल्काप्रतिमैरविष्यत् ।

दिव्यैरस्त्रैरभ्यविध्यच्च सोऽपि

‘मं)प्रहृष्टो. — “) K₁ D₂ G₂ जिष्णुं; B₁ D₁ D₂ D₃ D₄ T₂ पुरा; T₁ विष्णुं; G₀ जिष्णुर् (as in text). B₂ Dr जिघांसुं. K₂ जृमं; D₁ जंभं (for जम्भम्). K₃ जिष्णुं जित्वा स मघवेव जृमं; D₂ जिघांसुमेवं मघवेव जंभं; M₂-4 जंभं जिघांसुं मघवानिर्वेद्रः.

19 G₁ om. up to चिच्छेद (in 19^a) (cf. v. 1. 1).
 — ^a) D_{a1} D_{1.5} T₂ M₁ र्काटिकं. S₂ K₁ -चित्रकंदं; K₈
 -केतुचित्रं; K₄ -चित्रविंदु; V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.7} -विंदुचित्रं;
 B_{2.5} -चित्रकंबुकं; D_{a1} D_{1.5} इंदुचित्रं; D_{a1} -चित्रकंबुकं;
 D₂ -रत्नचित्रं; D₈ S (T₂ missing; G₁ om.) -हेमचित्रं
 (for -चित्रकम्बु). — ^b) S (T₂ missing) धैर्यान् (for
 वीरो). D₈ क्षणेन (for क्षुरेण). — ^c) S (T₂ missing)
 क्षुरेण (for भजेन). K₁ -पटचित्रं; K₈ D₈ G₁ -पटबंधं;
 V₁ T₂ G₂ "वहं; B₂ "रुहं; B₈ -पट्टिनहं; D_{a1} -चित्रनहं;
 T₁ -पट्टवहं; G₂ -चित्रपटं (for -पट्टनहम्).

20 ^a) K_{1.2.4} B_{2.4} D_{n1} D_{2.4-8} T_{1.2} G_{1.2} M स
 श्रीघ्नं (for सुश्रीघ्नं). — ^b) B₂ D₈ G₁ अप्यविध्यत् (for
 अन्व^३). K₂ कर्णाम्रजलं विशिखैरविध्यत्. — B_{1.2} om.
 (hapl.) 20^c-21^b. T₁ G M om. 20^{ad}. — ^c) B₂ D_{n1}
 T₂ कृताक्षो; D₁ महाक्षं; D₂ सोप्यविध्यत् (for महाक्षो).
 — D₂ om. (hapl.) 20^d-21^b. — ^d) S₂ K₂ D₂
 [च]पचितिं; D₂ चतिं; Ca. o चितिं (as in text). D_{1.4}
 ययासुः; D₂ जिज्ञासोः (for यियासुः).

21 B₁ s D₁ s om. 21^{ab} (cf. v. l. 20). T₁ G M
transp. 21^{ab} and 21^{cd}. — *) V₁ B₂ s D₁ s. s. v
ततः स (V₁ om. स; B₂ सं; D₁ च) क्रुद्धो नकुलो
महात्मा; T₁ G M ततः क्रुद्धो (T₁ कर्णो) नकुलः कर्णपुत्रः.
— *) D₁ जैर (for शरैर). S₂ K₂ D₂ महोल्क-; Dn₁
ग्रहोल्का (for महोल्का). S (T₂ missing) शरैर्महोल्का-

कर्णस्य पुत्रो नकुलं कृतास्त्रः ॥ २१
कर्णस्य पुत्रो नकुलस्य राज-
न्सर्वानश्चानक्षिणोदुत्तमास्त्रैः ।
वनायुजान्सुकुमारस्य शुभ्रा-
नलंकृताञ्जातरूपेण शीघ्रान् ॥ २२
ततो हताश्चादवरुह याना-
दादाय चर्म रुचिरं चाष्टचन्द्रम् ।

आकाशसंकाशमसिं गृहीत्वा
पोष्यमानः खगवच्चचार ॥ २३
ततोऽन्तरिक्षे नृवराश्चनागां-
श्चिच्छेद मार्गान्विचरन्विचित्रान् ।
ते प्रापतक्षसिना गां विशस्ता
यथाश्वमेधे पशवः शमित्रा ॥ २४
द्विसाहस्रा विदिता युद्धशौण्डा

C. 8. 4288
B. 8. 84. 28
K. 8. 88. 45

भिरिवाम्यपीडयत् (T₂ 'वाम्यपीडयत्'; M₁ 'व प्रदीप्तैः').
— T₂ om. 21st. — *) B₂ जलैर्दिग्भ्यै (by transp.); B₃
दिव्यैर्महासैर्. K_{1.2} V₁ B_{1.2} s-s D अन्यवधपर्व (for
'विष्यत्'). S (T₂ missing; T₂ om.) तदै (T₁ G₂ 'तै') नं
(for च सोऽपि). B₂ ततः कृतास्त्रः ससजमानः. — *)
B₂ D₂ पुत्रं. B_{1.2.4} D_{2.3.7} T₁ G M कृतास्त्रं. — After
21, N ins.:

955* शराभिघाताच्च रुपा च राज-
न्स्वयं च भासाक्षसमीरणाच्च ।
जम्बाल कर्णस्य सुतोऽतिमात्र-
मिदो यथा उयाहुतिभिर्हुताशः ।

[(L. 1) K₂ शराभिघाताश्च. K₂ om. रुपा च राजन्. Dn₁
D_{1.2} रुपाच्च. — (L. 2) K₂ भासाक्षसमीरणाच्च (s.c). K₂ स्वमेव
भासा सुसमीरणाच्च; V₁ B D स्व(Da₁ D₁ स्व)या च भासाक्ष-
(D_{2.3} 'य')समीरणाच्च (B₂ 'जेन'); T₂ स वैमनाः शस्त्रं (sio).
Co altes स्वया. — (L. 4) K₂ D₂ सिद्धो (for इद्धो). S K
D₂ झाहुतिभिर् (for ज्या). K₂ हुताशनः. T₂ विद्धो यथाश्वाच्च
निबहिताशः (sio).]

22 *) S (T₂ missing) स कर्ण- (for कर्णस्य).
— *) D_{2.7} जम्बाल् (for जम्बान्). S (T₂ missing)
सर्वानश्चा(T₁ 'न्सुखा')न्वारयुत्तमास्त्रैः. — After 22nd,
S (T₂ missing) ins.:

956* आसीत्सुषोरे भरतप्रवीर
युद्धं तदा कर्णजपाण्डवान्याम् ।

— *) K₂ वरायुजान्; K₂ वाणायुक्ते; B_{1.2} Da₁ D₁
M₂₋₄ C₇ वानायुजान्; B₂ वाणास्मजान्; D₂ वानायुजान्;
D₂ वानायुजान्; Ca वना (as in text). Da₁ D_{1.2}
सुकुमारानस्य; Dn₁ D₂ M₂ वै नकुलस्य; T₁ G M_{1.2.4}
सुकुमारान्धु; C₇ सुकुमारस्य (as in text). B_{2.3} शुभान्;
C₇ शुभान् (as in text). D₂ वनायुजान्मौक्तिकामान्धु-
सुभान्; T₂ वनायुजाश्चाक्षकुलस्य शुभान्. — *) B₂
सुसक्तवायः; T₁ G_{2.3} सुसंस्कृ; M स्वलंकृ (for अलंकृ).
S₂ शुभान्; K₂ शीघ्रं; K₂ सद्यः; V₁ B_{1.2.4} Da₁ D_{1.2-7}
T₁ G M चित्रान् (for शीघ्रान्). Dn₁ T₂ उदग्रगा(T₂
अलंकृता)न्धेमजालावनद्वान्. — After 22, D₂ S (T₂
missing) ins.:

957* जघान चाश्वासकुलस्य वीरो
रणाजिरे सुतपुत्रस्य पुत्रः ।

[(L. 1) T₂ जघान शस्त्रैश्च ततोऽस्य वीरो. — (L. 2)
T₁ महाजवान्; T₂ कर्णाजिरे (for रणा). T₂ G₂ M वदुपेण(G₂
'सेन')स्य (for सुतपुत्रस्य).]

23 B₁ om. (hapl.) 23rd-24th. — *) B_{2.2.3} Da₁
D_{1.2-3.7} अवच्छिन्ना(B₂ 'य')लं (for 'रुह'). — *) S₁ (marg.
as in text) वर्म (for वर्म). D₂ om. चाष्ट. K₂ सुचित्रं;
D₂ पंचध्वं (for चाष्ट). V₁ B(B₁ om.) Da₁ Dn₁ D_{1.2-3.7}
आदाय चमो(Da₁ D_{1.2} चम्रा; Dn₁ चमो)मलरुक्मचंद्रं;
D₂ S (T₂ missing) चमोदवे रुचिरं पंचध्वं (D₂ वंचध्वं;
G₁ वद्धचित्रं; G₂ पशुचित्रं). — *) Dn₁ T_{1.2} प्रगृह्य;
D₂ G M च गृह्य (for गृहीत्वा). — *) S K_{1.2} D₂
पोष्यमाणः; K₂ हुष्यमानः (sio); V₁ Dn₁ दोष्य; B₂
Ca पोष्यमाणः; B₂ प्रोष्यमाणः; D₂ प्रोष्यमाणः; D₂ T₂
M प्राक्कोशमानः (M₁ 'ज'); D₂ पाण्ड्यमाणः; G₁ प्रकाश-
मानः; G₂ धृवट्; G₂ प्राकाशमानं (for पोष्यमाणः). D₂
चकाशे; D₂ (marg. as in text) स्वधावत् (for चचार).

24 B₁ om 24th (cf. v. l. 23). — *) K₂ तातस्य
रक्षा; V₁ B_{2.4} ततोऽन्तरिक्षे; D₂ ततो रक्षान् (for ततोऽन्त-
रिक्षे). K₂ B₂ D₂ नृवराश्च नागांश्च; B_{2.3} सरथांश्च (B₂
'य') नागांश्च; Dn₁ च रथाश्चना; D₂ नृथाश्च (for नृवरा).
— *) S₂ बाणान् (for मार्गान्). B₂ विद्रावयन् (for
विचित्रान्). Dn₁ चिच्छेद तूर्णं नकुलक्षिप्रयोधी. — For
24th, D₂ S (T₂ missing) subst.:

958* ततोऽस्य पक्षान्नयश्चमाय
द्विसाहस्राक्षकुलः क्षिप्रकारी ।

— *) K₂ प्रेतापतक्षसिना; T₂ ते प्रासेवासिना. S (T₂
missing) वै; Co गां (as in text). S₁ विशास्त्रान्; S₂ विशा
(sio); K_{2.4} विशास्त्रा. — *) T₂ पशवो वै; C₇ पशवः (as in
text). S K_{1.2} च चित्रा; K₂ V₁ B_{2.4} ससिन्ना; K₂ सचित्रा;
B₂ ससिन्ना; B_{2.4} (marg.) Da₁ D_{1.2} विशास्त्रा; Dn₁ D₂
T_{1.2} G₂ ससिन्ना; D₂ विशास्त्रा; C₇ ससिन्ना (as in text).

25 *) D₂ S (T₂ missing) ततस्ततो (for द्विसाहस्रा).
S₂ द्विचिता; Dn₁ D₂ पालिता; T₂ G_{2.3} M₁ विजिता;

C. 8. 4286
E. 8. 24. 25
K. 8. 92. 45

नानादेश्याः सुभृताः सत्यसंधाः ।
एकेन शीघ्रं नकुलेन कृत्वाः
सारेप्सुनेवोत्तमचन्दनास्ते ॥ २५
तमापतन्तं नकुलं सोऽभिपत्य
समन्ततः सायकैरभ्यविष्यत् ।
स तुद्यमानो नकुलः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २६
तं कर्णपुत्रो विधमन्तमेकं

नराश्वमातङ्गरथप्रवेकान् ।
क्रीडन्तमष्टादशभिः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २७
ततोऽभ्यधावत्समरे जिघांसुः
कर्णात्मजं पाण्डुसुतो नृवीरः ।
तस्येषुभिर्व्यधमत्कर्णपुत्रो
महारणे चर्म सहस्रतारम् ॥ २८
तस्यायसं निशितं तीक्ष्णधार-

G: विविधा; M: 1 विविधा (for विदिता). — *) G: नानादिश्याः. B: Ca संभृताः; D: 1 सुभृताः; T: G सुभृताः; T: संभृताः; Co सुभृताः (as in text). G: 1 सत्यसंधाः (for 'संधा'). — *) T: G: M: 1 पुतेव (for एकेन). B: D: 1 संख्ये (for शीघ्रं). K: B: कृत्वा; K: कृत्वा; D: 1 कृत्वा; S (T: missing) नुवाः (for कृत्वा). — *) K: सरेसुनेव; D: 1 जयेप्सुना; D: 2 विरेसुनेव; D: 4 सारेप्सुना (D: 1 'प्सव') द्व; D: 5 'पुनेव; D: 7 सारेप्सुना च T: जयेप्सनिव; T: जयेप्सवो (for सारेप्सुनेव). Ca cites सारो. K: om. हव. B: उत्तमचंदनां मे (sic); D: 1 T: 1 'नांगाः; D: 6 G M 'नस्य (for 'नास्ते).

26 *) B: जवेन (for सोऽभिपत्य). — After 26*, B: ins.:

959* कर्णस्य पुत्रः सहस्रानिपत्य च ।

रणे जिघांसुं निशितैरेकैः

— *) B: सायकल [य ?] जैः (for सायकैर). K: V: 1 B D प्रत्यविष्यत् (B: 'ध्यत' (for 'जय'). — For 26*, S (T: missing) subst.:

960* ममौ चरन्तं नकुलं रथस्थाः

समन्ततः सायकैः प्रत्यगृह्णन् ।

[(L. 1) T: रथस्थाः; G: रथीवाः (for रथस्थाः). — (L. 2)

G: प्रत्यविष्यन् (for 'गृह्णन्').]

— *) B: नकुलं. S: K: पृषत्कैर; D: 'कौ; D: 'कैर; S (T: missing) विह्वै (M: 'गमै) द्व (for पृषत्कैर). — *) B: 1 समाचरन्पु (B: तदाचरन्पु) तनाया विधार्त; D: जघान नागांश्च रथान्सपत्नीन्; S (T: missing) चचार संख्ये द्वि (G: M: 1 'वे द्वि; G: 'वे द्वि; M: 1 'खैद्वि) पतो विनिघ्नन्. — After 26, S: K: V: 1 B: 1-5 D (except D: 6) ins.:

961* महाभये रक्ष्यमाणो महात्मा

आत्रा भीमेनाकरोत्तत्र भीमम् ।

[(L. 1) K: B: D: 1 D: 1-5 रक्षमाणो.]

27 S: K: 1-4 B: D: 1 om. (hapl.) 27. — *) K: B: 1 D: 1 D: 1-5 व्यधमन्तम्; B: 'मत्तम्; S (T: missing)

विचरन्तम् (for विधमन्तम्). S: पुनः; S (T: missing) आजौ (G: आजौ) (for पुनः). — *) B: D: 1 D: 1-5 रथाश्व- (for नराश्व-). V: 1 B: D: 1 D: 1-5 रथप्रवेकं; T: G: 1 M रथ (G: नर) प्रवीरान्; G: रथान्विनिघ्नन् (for रथप्रवेकान्). — *) S (T: missing) निघ्नन्तम् (for क्रीडन्तम्). S: पृषत्कैर. — *) T: G M वीरः. D: 1 T: 1 नकुलं सरोषः; G: 1 स तु कोपविद्धः; G: 1 स चुकोप युद्धे (for स चुकोप विद्धः). — After 27, D: 1 T: ins.:

962* स तेन विद्धोऽतिशृणो तरस्वी

महाहवे वृषसेनेन राजन् ।

28 *) S: K: 1-5 V: 1 D: 1-5 ततोभ्यधावन्; D: 1 कुडेन धावन्; G: (sup. lin.) ततोन्वधावन्; G: 1 ततो यथावत् (for ततोभ्यधावत्). K: नकुलो; B: सुकुमारं (for समरे). — *) V: 1 B: 1-4 D: 1 D: 1-5 [S] ति (B: 'थ) वीरः; D: 1 T: 1 G M नृवीर (T: G 'रं) (for नृवीरः) — After 28*, D: 1 T: ins.:

963* वितत्य पक्षौ सहसा पतन्तं

इयेनं यथैवामिषलुब्धमाजौ ।

अवाकिरद्वपसेनस्ततस्तं

शितैः शरैर्नकुलमुदारवीर्यम् ।

स तान्मोघांस्तस्य कुर्वन्मारौघा-

अचार मार्गाचकुलश्चित्ररूपान् ।

अथास्य तूर्णं चरतो नरेन्द्र

सङ्गेन चित्रं नकुलस्य तस्य ।

[(L. 3) T: अवाकिरन्. — (L. 4) D: 1 शितैः (for शितैः). D: 1 उदारवीर्यं. — (L. 8) T: विध्यन् (for चित्रं).]

— *) D: 1 D: 1 T: महपुमिर् (for तले). D: 1 विधमन्- K: D: 1 T: G M सुपुत्रो (for कर्ण). — *) B: D: 1 T: महाहवे; G: 1 M महद्रणे (for महारणे). S: (sup. lin.) K: 1 चर्म; D: 1 चर्म (for चर्म). K: सहस्रधारः; V: 1 G: 1 'भारः; T: 1 तारकं (for 'तारम्).

29 K: om. 29*. — *) D: 1 D: 1 T: तं च (for

मसिं विकोशं गुरुभारसाहम् ।
 द्विषच्छरीरापहरं सुधोर-
 माधुन्वतः सर्पमिवोग्ररूपम् ॥ २९
 क्षिप्रं शरैः पङ्क्तिमित्रसाह-
 श्रकर्त खङ्गं निशितैः सुधारैः ।
 पुनश्च पीतैर्निशितैः पृषत्कैः
 स्तनान्तरे गाढमथाम्यविध्यत् ॥ ३०
 स भीमसेनस्य रथं हताश्वो
 माद्रीसुतः कर्णसुताभितप्तः ।

आपुपुवे सिंह इवाचलाग्रं
 संप्रेक्षमाणस्य धनंजयस्य ॥ ३१
 नकुलमथ विदित्वा छिन्नबाणासनार्सिं
 विरथमरिश्चरार्तं कर्णपुत्रास्त्रभग्नम् ।
 पवनधुतपताका हादिनो वल्लिताश्वा
 वरपुरुषनियत्तास्ते रथाः शीघ्रमीयुः ॥ ३२
 हुपदसुतवरिष्ठाः पञ्च शैनेयषष्ठा
 हुपददुहितपुत्राः पञ्च चामित्रसाहाः ।
 द्विरदरथनराश्वान्सहयन्तस्त्वदीया-

G. 2. 4306
B. 2. 85. 2
K. 2. 85. 33

तस्य). V₁ B_{1.4} D₁ [आ]यतं सं(V₁ तं)निशितैः; T₂ [आ]यतं सुशितं. T₁ M₁₋₄ तं सायकास्यासु(T₁ 'स्यां' सु)-
 शितं सुपीतम्; G₁ तत्सायकासं सुशितं सुपीतम्; G_{2.8} तत्साय
 कासं सुशितं सुपीतम्; M₁ तं सायकासं सुशितं सुपीतम्. — *)
 K₂ अस्ति विशोकं; B₁ अस्ति संकोचं; B_{2.8.5} D_{2.1} D₂₋₅
 अस्ति विकोपं; D_{2.1} D₂ T₂ विकोपसुभ्रं; T₁ G_{2.8} अस्तिप्रवीरं;
 G₁ अस्तिप्रवर्धं; M अस्तिप्रवर्धं (for अस्ति विकोपं). T₁
 गुरुभूतवाहं (for 'भारसाहम्'). — *) D_{2.1} D₂ T₂ द्विष-
 च्छरीरांतकरं (for 'रापहरं'). — *) K₂ T₁ G M₁₋₄
 आधुन्वतः; K₂ अमृत्ततः; K₄ आतन्वतः (for आधु). G M
 इवास्तकोशं (for इवोग्ररूपम्).

30 *) S₂ अमित्रसाहैश्च; G₁ 'साहं'; G₂ 'सिंहश्च' (for
 'साहश्च'). — *) S₁ (marg. as in text) चकर्षं (for
 चकर्त). V₁ D_{2.1} T₂ सुधोरैः; B₁ पृषत्कैः; B₂ D_{2.8.7} क्षुराग्रैः;
 D₂ सुधोरैः (for सुधारैः). — *) V₁ D_{2.1} D_{2.8} T_{1.2}
 दीप्तैर्; D_{2.1} D₁ पीतैर्; D₂ G M पार्थः; D₂ पूतैर् (for
 पीतैर्). S₂ K₂ पृषत्कैः; K₁ पृषत्कैः (sio); K₄ पृषत्कैः; B₁
 क्षुराग्रैः (for पृषत्कैः). — *) T₁ G_{2.8} क्षिप्रम्; G₁ M
 वृक्षम् (for गाढम्). B₁ अथान्वविध्यत्; D₂ अथान्व;
 T_{1.2} G₂ इवाम्भ्यः; G_{1.8} M इवास्त्रं (for अथाम्भ्यः).
 — After 30, N T₂ ins.:

964* कृत्वा तु तदुष्करमार्यजुष्टं
 नरैरन्यैः कर्म रणे महात्मा ।
 ययौ रथं भीमसेनस्य राज-
 श्वरामित्तो नकुलो महात्मा ।

[T₂ om. (hapl.) lines 1-2. — (L. 1) V₁ B_{1.4} D_{2.1}
 D_{1.4-8} च (for तु). D₂ तं (for तद्). B₂ तस्य दुष्करम्
 (for तु तद्). K₄ आर्त्यजुष्टं; D₂ आर्त्यजुष्टं (sio); C₀ आर्त्यजुष्टं
 (as above). — (L. 2) K₂ शरैरन्यैः; B_{2.8} D_{2.1} अन्यैर्नरैः
 (by transp.). K₂ कर्णरणे; B₂ यत्कृतं (for कर्म रणे). B_{2.8}
 महात्मन्. V₁ D_{2.1} D_{1.8} नरैर्नान्यैर्यत्कृतं तन्महात्मा. — B_{2.8}

read lines 3-4 twice. — (L. 4) D_{2.1} T₂ नकुलस्त्व-
 रावान् (for 'लो महात्मा').]

31 *) S₂ रथे (for रथं). K₂ हतयाश्वो (for रथं
 हता). B_{1.4} D_{2.4.7} महात्मा; D₂ च गत्वा (for हताश्वो).
 — *) D_{2.1} D_{1.8} माद्रीपुत्रः (for 'सुतः'). S₂ कर्ण-
 सुताभितप्ताः; B₂ D_{2.1} T₂ शराभितप्तः; B₂ सुताभिपीडितः;
 D₂ सुताभिघातः (for 'सुताभितप्तः'). — *) S₂ K₂ V₁
 स प्रेक्षमाण(S₂ 'न')स्य; K_{1.8} B_{1.4.5} D संप्रेक्ष्य. — For
 31, T₁ G M subst.:

965* स भीमसेनस्य रथं च हत्वा
 चर्षय वै शरवर्षं सुधोरम् ।
 [(L. 1) T₁ हित्वा; G₂ गत्वा (for हत्वा).]

— After 31, N T₂ ins. a passage and colophon given
 in App. I (No. 34).

32 Before 32, S₂ D_{2.1} D₂ T₂ G₂ ins. संजयः.
 — *) G₂ मथित्वा (for विदित्वा). B₂ छिन्नबाणासिपार्णि
 (for 'बाणासनार्सिं'). — *) K₂ अरिश्चरार्तं; K₂ 'सूर्यं'; V₁
 D_{2.1} D₁ अथ शरार्तं; D₂ T_{1.2} G₁ (also as in text) 2.8
 अरिश्चरार्तं; M_{2.8} (also as in text) अरिश्चरार्तं (for
 'शरार्तं'). T_{1.2} G_{1.8} M सूत- (for कर्णः). D_{2.1} D_{1.8} तप्तं;
 D₂ T₁ मग्नं (for अभग्नम्). G₂ विरथमरिश्चरार्तं सूतपुत्रास्त्रभुक्तं
 (sio). — *) S₂ K_{2.4} पवनधुतपताका; T₂ G M 'चक्र-
 पताका (G₂ 'को'). D₁ T₂ G ह्वा(G₂ वा)दिनो (for
 हादिनो). S₂ वल्लिताश्वा; B₂ वल्लिताश्वा; D_{2.1} D₂ वलिं
 (for 'ताश्वा'). — *) S₂ K₁ G_{2.8} व(G_{2.8} प)रपुरुष-
 नियंतासु; K₂ V₁ B D T₁ वरपुरुष(D_{2.1} D_{1.8.8} पुरुषवर-
 नियुक्तासु; T₂ G₁ M C₀ परपुरुषनियत्ता(T₂ G₁ C₀ 'युक्ता')-
 स. Ca. oftis पुरुषवरः. K₁ ते नराः; D_{2.1} D₂ ते रथैः; D₂ ते
 शराः; T₁ चेतरे; T₂ G_{1.8} स्वैरथैः; G₂ स्वैरे; M स्वे रथाः
 (for ते रथाः). T₁ पयुः (for ईयुः).

33 *) T₂ हुपददुहितपुत्राः; C₀ 'सुतवरिष्ठाः (as in

C. 8. 4306
B. 8. 88. 2
K. 8. 88. 33

न्मुजगपतिनिकाशैर्मार्गैरात्तशस्त्राः ॥ ३३

अथ तव रथमुख्यास्तान्प्रतीयुस्त्वरन्तो

हृदिकसुतकृपौ च द्रौणिदुर्योधनौ च ।

शकुनिशुकवृकाश्च क्राथदेवावृधौ च

द्विरदजलदघोषैः स्यन्दनैः कार्मुकैश्च ॥ ३४

तव नरवरवर्यास्तान्दशैकं च वीरा-

न्प्रवरशरवराग्रैस्ताडयन्तोऽभ्यरुन्धन् ।

नवजलदसवर्णैर्हस्तिभिस्तानुदीयु-

गिरिशिखरनिकाशैर्भीमवेगैः कुणिन्दाः ॥ ३५

सुकल्पिता हैमवता मदोत्कटा

रणाभिकामैः कृतिभिः समास्थिताः ।

सुवर्णजालावतता वभुर्गजा-

स्तथा यथा वै जलदाः सविद्युतः ॥ ३६

कुणिन्दपुत्रो दशभिर्महायसैः

कृपं ससृताश्चमपीडयद्भृशम् ।

ततः शरद्वत्सुतसायकैर्हतः

सहैव नागेन पपात भूतले ॥ ३७

text). V₁ हैनेयजुष्टा (for हैनेयपष्टा). — ⁶) T₁ हुपदसुतवरिष्ठाः (for 'दुहितुपुत्राः'). K₁ शामित्रसाहाः; K₂ चारित्र; D₁ वामित्र (for चामित्र). — ⁷) K₁ द्विरद-
रथनागाश्च; B₁ 'रथनराग्रान्'; T₁ 'नररथाश्चान्'; G₁ सपदि
गजरथाश्चान् (for द्विरदरथनरा). B₂ सुदया ***** S₁
K₁ त्वदीया. — ⁸) D₁ उरगपति (for मुजगपति). K₁
-विकलौर (for -नि). S₁ K₁ आचक्ष्णाः; K₂ आशुशस्त्राः.
S (T₁ missing) भगवत इव रुद्राः संख्यया हेतिमंतः.

34 ^a) K₁ नरवर-; D₁ तव वर- (for तव रथ-). D₁
स्वरंतः प्रतीयुः (by transp.); G₁ प्रतीयुद्धनिंदा (sio). K₁
प्रतीयसु. D₁ स्वरंतो; T₁ G₁ M च्वजिन्या (for स्वरन्तो).
— ^b) D₁ हुपदहृदिकसुतौ; D₂ हुपदहृदिसुतकृपौ (sio);
M₁ हृदिकहृपसुतौ (for 'सुतकृपौ'). D₁ तु (for च). K₁
-दुर्योधनस्य. D₁ तु (for the second च). — ^c) S₁
K₁ T₁ शकुनिसुतवृकाश्च; K₁ V₁ B D 'सुतवृकौ' (D₁
'कृपौ') च. S₁ K₁ क्राथदेव ** च; S₁ 'देवप्रदौ च; K₁
'द्वः ** च; K₁ 'देवावृकश्च; K₁ 'देवस्तयैव; B₁ चक्रे
दवातिदेवौ; D₁ 2.3.8 कान्य (D₁ क्राथि) देवावृधौ (D₁ 'तौ')
च; T₁ *** वा वृधौ च; G₁ क्राथ (G₁ क्रोध) देवावृधौ
च; M₁ 4 क्राथदेवा वृधू च (for 'वावृधौ च). — ^d) D₁
-घोषैः; M₁ -घोषैः (for -घोषैः). B₁ कार्मुकैश्च नरैश्च
(for स्यन्दनैः कार्मुकैश्च).

35 ^a) K₁ तव नरवरचर्यासु; V₁ B D₁ D₁ 3-1
नरवररथव (D₁ 'च) र्यां (V₁ D₁ 'र्यां) सु (for तव
नरवर). K₁ 1.4 स- (for च). S₁ K₁ 2.4 V₁ वीराः (for
वीरान्). K₁ नवनररथवाधौर्यास्तादशैकं च वीरान् (sio);
D₁ तव नृप रथिवीरास्ते दशैकं च वीरान्; D₁ तव
रथनरवाहास्तान्महैशैकां वीरान् (sio); T₁ G₁ M
तव रथवर (G₁ तव तव रथ) वर्यां (T₁ 'मुख्या'स्तान्दशैक (T₁
'कः; M₁ 4 कं) प्रवीरान्; G₁ 'तव हि रथवरीय्यास्तान्द-
शैकप्रवीरान्. — ^b) K₁ प्रहर-; K₁ नृवर-; K₁ प्रचर- (for

प्रवर). V₁ B D₁ D₁ 3-1 नृवर शर (V₁ 'त') वराग्रै (D₁ 3
'ग्रै') सु; D₁ D₁ नृवर वरशराग्रैस् (for प्रवरशरवरा).
K₁ -वराग्रैस्. K₁ [S]भ्यधावन्; K₁ [S]भ्यधुक्; B₁
[S]भिरक्षन्; B₁ [S]भ्यनन्दन् (for अभ्यरुन्धन्). T₁
इषुभिरशनिकल्पैस्तोमरैस्तान्मृगान्; T₁ G₁ M इषुभि (G₁ 'चि-
रशनिकल्पैस्ताडयंतो न्यरुन्धन् (G₁ 'मृदन्'). — ^c) K₁
उदीर्य; V₁ उदीर्यद्; D₁ D₁ नदीयुद (sio) (for उदीयुद).
T₁ 2 नवजलधरवर्णैर्हस्तिभिस्तांश्च (T₁ 'स्तान्श्च' वन्; G₁ 2 M
नव नव च विभागान्सह (G₁ नगगोपा ह-; M₁ नगभा-
माह-; M₁ 4 नमगामाह-; M₁ नमृगादौ ह) स्तिभिस्तान्श्च
वन्; (G₁ वन्); G₁ तपनभगयमामान्दस्तिभिस्तान्श्च वन्-
— ^d) D₁ D₁ 2 दिवि शिखरविकलौर. S₁ K₁ 2.4 कुर्विदाः;
S₁ कुर्विदाः; V₁ B D (except D₁) कुर्विदाः (for कुणिन्दाः).
— After 35, T₁ G₁ M ins. an addl. colophon. [Adhy-
no.: T₁ G₁ 98; G₁ 2 M₁ 97; M₁ 99.]

36 Before 35, T₁ G₁ M ins. संजयः. — ^a) G₁
हैमवता; Ca. 6 हैम (as in text). — ^b) G₁ रणाभि-
रामैः (for 'कामैः). — ^c) K₁ वभुर्गजालावतववेद्युद (sio);
K₁ 'जालावतता; D₁ 'जालैर्वितता; T₁ 'मालावतता;
T₁ 'जालावितता; G₁ 'जालावतता; M₁ 'जालाः पतताश्च; M₁
'जालापतता. V₁ चतुर्गजास्; D₁ वभुर्ग-; M₁ चतुर्ग- (sio).
— ^d) D₁ रथाः (for यथा). V₁ B D खे (for वै).
D₁ जघदाः; D₁ जघदाः (for जलदाः). T₁ M₁ सविद्युताः.

37 ^a) S₁ K₁ 2.4 D₁ क्षिप्रं हि पुत्रो; K₁ विमर्द-; V₁
D₁ 1.5.8.8 विषर्दि; B₁ D₁ D₁ (marg.) कुर्विद-; B₁
वेत्यांग-; B₁ 4 D₁ Co विखर्दि (Co 'वि'); D₁ विखर्दि;
D₁ 1 निषाद-; D₁ (sup. lin.) विखर्दि; T₁ G₁ M₁ 4
कुणिन्दराजो (T₁ 'जा); M₁ विकन्दपुत्रो; M₁ कुलिन्दराजो. G₁ 2.8
महाशरैः (for 'यसैः). — ^b) K₁ 2.4 अपीडयन्; T₁ G₁ 2.8
M अताडयद् (for अपीड-). — ^c) B₁ ततः स शरद्वत्साय-
कैर्हतः. — ^d) S (T₁ missing) च भूतलेपतत् (for
पपात भूतले).

कुणिन्दपुत्रावरजस्तु तोमरै-

दिवाकरांशुप्रतिमैरयस्यैः ।

रथं च विश्वोभ्य ननाद नर्दत-

स्ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ३८

ततः कुणिन्देषु हतेषु तेष्पथ

ग्रहृष्टरूपास्तव ते महारथाः ।

सृशं प्रदध्मुर्लवणाम्बुसंभवा-

न्यरांश्च चाणासनपाणयोऽभ्ययुः ॥ ३९

अथाभवद्युद्धमतीव दारुणं

पुनः कुरूणां सह पाण्डुसृज्यैः ।

शरासिंशक्त्यष्टिगदापरश्वधै-

नराश्वनागासुहरं सृशकुलम् ॥ ४०

रथाश्वमातङ्गपदातिभिस्ततः

परस्परं विप्रहतापतन्क्षितौ ।

यथा सविद्युत्स्तनिता बलाहकाः

समास्थिता दिग्भ्य इवोग्रमारुतैः ॥ ४१

ततः शतानीकहतान्महागजां-

स्तथा रथान्पत्तिगणांश्च तावकान् ।

जघान भोजश्च हयानथापत-

न्विशस्त्रकृत्ताः कृतवर्मणा द्विपाः ॥ ४२

अथापरे द्रौणिशराहता द्विपा-

स्त्रयः ससर्वायुधयोधकेतवः ।

38 ") § K1.2.4 D2 शिखंडिपुत्रावरजस्तु; Ks विमर्द-
पुत्रा; V1 Ds.8 विपदि (Ds 'र्द') पुत्रा; B1.2.4 विलङ्घि; B2
Da1 विलङ्घि; Dn1 कुलिंद; Ds विलङ्गि; D4 निषाद; Dr
विश्वंति; T2 G1 M2-4 कुणिंदराजा; M1 विकुंदपुत्रा (for
कुणिन्द); B2 T2 च (for तु). — S (T2 missing) om.
38^{ad}. — ") K1.2.4 नंदतस्तु; Ks मर्द; V1 नर्दि (for
नर्द). — ") = 50^d. Ks गान्धारप्रतिविरोहरत् (sic); D2
"शिरोहरन्मृशं (for "पतिः शिरोऽहरत्).

39 Dn1 repeats and S (T2 missing) reads 39-41
after 50 (T1 reading 39^a twice). — ") §1 K1.2.4
कुर्विन्देषु; V1 B D (except Ds; Dn1 both times)
कुलिंदेषु (for कुणिन्देषु). §1 K1.2.4 Ds तेषुय (sic) (for
तेष्पथ). T1 (second time) G1 om. [च]थ. T1 (first
time) ततः कुणिंदा निहताश्च सर्वे. — ") K1 प्रदांसुं
(sic) (for प्रदध्मुद). §1 K1.2 संभवाः. — ") D1
पुरांश्च. Ks चाणासनयाचुपा (sic) (for "सनपाणयो). §2
Ks.4 B1 ययुः (for अभ्ययुः).

40 For the repetition in Dn1 and sequence in
S (T2 missing), cf. v. l. 39. — ") G1 यथा (for अथ).
— ") G1 तदा (for पुनः). — ") Dn1 (second time)
T1 G2 शक्त्यष्टि- (for शक्त्यष्टि-). T1 महा- (for गदा-).
— ") Dn1 (second time) रथाश्च- (for नराश्च-).

41 For the repetition in Dn1 and sequence in
S (T2 missing), cf. v. l. 39. — ") §1 K Ds नराश्च;
D1 तथाश्च- (for रथाश्च-). Dn1 (second time) T1.3 G
पदातयस् (for "तिभिस्). — ") G2 Ms परस्परैर्. §
K1.2.4 V1 Ds गताः क्षितिः; Ds पुरः क्षितौ; G1 क्षितौ पतन्
(for उपतन्क्षितौ). — ") G1.3 M-तदितो (for-स्तनिता).
T1.3 G1.3 M जलप्रवाः (for बलाहकाः). B2 यथा प्रमथा

गगने बलाहकाः; G2 यदासिविद्युत्स्तनिता जलप्रवाः. — ")
V1 समागता; B Da1 Dn1 (both times) D1-7 "हता;
Ds "स्थितैर्; T1 समुत्क्षितौ; T2 G M समुत्स्थितैर् (for
समास्थिता). G1 दिग्भ्य इव; G2 अक्षिमिर् (for दिग्भ्य इव).
D2 इवांसुः; G2 M इवांस- (for इवोग्र-).

42 S (T2 missing) om. 42^{ad}. — ") §1 K Dn1
D2 शतानीकहता; V1 "महान् § K2-4 Ds महाग (S2 "र)-
जास्. — ") § K2-4 रथाः (for रथान्). Ds न्यस्तगणांश्च
(for पत्ति). § K D2 पत्तिगणाश्च तावकाः; Dr
"गणांश्चरन्वहन् (for "श्च तावकान्). — D2 om. 42^{ad}.
— ") Ks Ds S (T2 missing) भोजस्य; V1 B Da1
Dn1 D1.3-7 भोजस्तु. § K1.2.4 रथान् (for हयान्). Ks
अथापतयन्; B2 तथापतन्; S (T2 missing) अनेकशः (for
अथापतन्). — ") K1 निशस्त्रकृत्ताः; Ks V1 B Da1 D1.3-7
विशस्त्रकृत्ताः (Ks "ता; D1 "त्वा); Dn1 D1.3 क्षणाद्विशस्त्रा
(Ds "क्षिकृत्ताः) (for विशस्त्रकृत्ताः). Co cites विशस्त्राः and
कृत्ताः. Ks कृतकर्मणा; V1 B2 Dn1 D1.3 "वर्मणः. V1 B
D (Ds om.) क्षरैः (for द्विपाः). T1.3 G M1 क्षुरैर्विशस्त्राः
(G1 "कृत्ताः) कृतवर्मणा (M1 "णो) गजाः; M2-3 क्षुरैर्विशस्त्राः
कृतवर्मणा हतः.

43 ") B1 द्रौणिशराहता; Dn1 "हता महा; S (T2
missing) "शराहता (for "शराहता). V1 Ds lacuna; S
(T2 missing) गजास् (for द्विपास्). — ") Ks चूपास्तु;
G2 संयन्त्र- (for अथः स-). § K2.4 T1 G2 तु; M1 स्व-
(for स-). V1 B1-4 Da1 D1.3-7 तु सज्जायुध-; Ds संय-
त्रायुध-; T2 सहस्राहत-; G1 सहस्रा युधि (for ससर्वायुध-).
D1-योधकेतवैः; D2.3 T2 "केतनाः; G1 योधकेतवः; G2 Ms-4
-योधकेतवः (for -योध-). — ") B2 व्यसन- (for व्यसवः).
§ K1.2.4 D2 विपासितास्; Ks प्रतापितास्; Dn1 निपाति-

C. 8. 4316
B. 8. 25. 12
K. 8. 22. 4

C. B. 4316
B. B. 65. 12
K. B. 89. 4

निपेतुरुर्व्या व्यसवः प्रपातिता-

स्तथा यथा वज्रहता महाचलाः ॥ ४३

कुणिन्दराजावरजादनन्तरः

स्तनान्तरे पत्रिवरैरताडयत् ।

तवात्मजं तस्य तवात्मजः शरैः

क्षितैः शरीरं विभिदे द्विपं च तम् ॥ ४४

स नागराजः सह राजसूनुना

पपात रक्तं बहु सर्वतः क्षरन् ।

शचीश्वजप्रहतोऽम्बुदागमे

यथा जलं गैरिकपर्वतस्तथा ॥ ४५

कुणिन्दपुत्रप्रहितोऽपरद्विपः

शुकं ससूताश्वरथं व्यपोथयत् ।

ततोऽपतत्क्राथशराभिदारितः

सहेश्वरो वज्रहतो यथा गिरिः ॥ ४६

रथी द्विपस्थेन हतोऽपतच्छरैः

क्राथाधिपः पर्वतजेन दुर्जयः ।

स वाजिसूतेष्वसनस्तथापत-

द्यथा महावातहतो महाद्रुमः ॥ ४७

वृको द्विपस्थं गिरिराजवासिनं

भृशं शरैर्द्वादशभिः पराभिनत् ।

सासुः T₁ विचेतनासुः; T₂ विचेतससुः; G नि(G₁ वि)केतनासुः; M विकेतवसु (for प्रपातितासु). — ^a) T₁ तवायुषा; G₂ तथा हता (for तथा यथा). S₁ (before corr.) K₂ Dn₁ महाचलाः; S₂ मथाचलाः (sic); K₃ चलाचलाः (sic); B₅ T₂ G इवाचलाः; D₂ चलाहकाः (for महाचलाः).

44 ^a) K_{1.4} V₁ B D₁ D₂-1 कुलिन्द- (for कुणिन्द-). K₂-राजावरजाद् (for 'वरजाद्). K₃ अनन्तरं; Co 'रः (as in text). D₁ कुलिन्दराजादनन्तरस्ततः (sic); T₁ G_{2.3} कुणिन्दराजस्य सुतोपरस्तदा. — ^b) T₂ क्षत्रवैरैः; M₁ वज्रि (for पत्रि). B₂ अपाडयत् (sic). T₁ द्विपेन देवा प्रथमं व्यताडयत्. — ^c) M₃ damaged. S₁ K_{2.4} तदात्मजं (for तवा). G₂ [जा]त्मजस्याय (for [जा]त्मजं तस्य). D₂ तं तु (for तस्य). D_{2.1} तदात्मजः (for तवा). K₁ क्षितैः; D₁ om.; T₂ G M (M₃ damaged) ततः (for शरैः). — ^d) K₁ T₁ G M शरैः; K₂ क्षतैः (for क्षितैः). D₃ शरीरैः. S₁ B_{2.4} Dn₁ D₇ व्यहनद्; G₁ विरथं (for विभिदे). S₂ द्विपं शतं; K₁ च तं द्विपं (by transp.); T₁ G_{2.3} M द्विपंचभिः; G₁ व्यपोथयत्. — After 44, G₁ ins. 967*.

45 G₁ om. 45^a-49^a. — ^a) D₂ नागराजः. K₂ D_{1.6} नागसूनुना (for राज). — ^b) K₂ स शक्रः; Dn₁ महेंद्रः; D₂ सुसुचः; T₁ शचीव (for शचीश). S₁ K_{2.4} प्रहतो घनागमे; V₁ D_{2.4} प्रहितोऽम्बुदागमे; B₁ प्रहतोऽम्बुदागमे (sic); D₂ 'तो ह्यागमे; G₂ M₁ प्रहताम्बुदा (for 'तोऽम्बुदा'). — D₂ om. 45^a-46^a. — ^c) S (T₂ missing; G₁ om.) पुरा (for जलं). S₂ गैरिकसर्वतस्य (for 'पर्वतस्य).

46 G₁ om. 46; D₂ om. 46^{ab} (cf. v. l. 45). T₁ reads 46 twice. — ^a) S₂ K_{1.4} V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.3-7} कुलिन्द- (for कुणिन्द-). G₂ प्रहतो. K_{2.4} B D (D₂ om.) [S]परो (D₂ रथे; D₇ [S]पि स; D₈ सितो) द्विपः; T₁ (first time) G₂ M₂₋₄ [S]परो गजः; G₂ M₁

वरो गजः (for उपरद्विपः). T₁ (second time).² कुणिन्दपुत्रस्त्वपरो द्विपेन. — ^b) S₁ K₁ B₂₋₅ D₁ D_{1.5} T₁ (second time) शकं; K₂ चकं; K₃ चकं; K₄ कथं; V₁ सकं; B₁ स तं; B₂ D₄ C₇ क्रार्थं; Dn₁ D₇ क्रार्थं; D₂ चकं; T₁ (first time) चजं; T₁ (second time).² क्रोधं; M₁ शुकसु; M₂ सूतं (for शुकं). D₂ ससूतनागाश्व- (for शुकं ससूताश्व-). T₁ (first time) G_{2.3} M तु (T₁ च) सार्थं स- (for स सूताश्व-). — ^c) M₃ damaged. C₇ काय- (for काथ-). B₅ शरावदारितः (for 'शराभि'). K₂ दानितः. D₁ D_{1.5-8} ताडितः; Dn₁ धातितः (for 'दारितः). T₁ G_{2.3} ततोपतत्तस्य शरादितो गजो; T₁ (second time) ततोपतद्गौणिशरादितो गजो; T₂ 'क्रोधशरादितो गजान्; M_{1.2.4} 'सशरव(M₂ 'श)रादितो गजो. — ^d) S₁ K₂ सहेश्वरैः; K₃ महेश्वरो; V₁ B₂ D₅ सकेश्वरो; B₂₋₅ D₁ Dn₁ D_{1.3.6.7} शकेश्वरो; D₄ सकेश्वरो (for सहेश्वरो). D_{2.1.3.7} यथाचलः (for यथा गिरिः). T₁ (both times).² G_{2.3} M महेंद्रवज्राभिह(M₃ 'ग)तो यथा गिरिः.

47 G₁ om. 47 (cf. v. l. 45). — ^a) K₂ रथे; D₂ रथा; T₁ G_{2.3} M₂₋₄ रथो; T₂ अथ; M₁ रथान् (for रथी). — ^b) S₂ B₁ क्राथाधिपः; D₁ D₁ क्राथोधिपः; D₂ चृपां; T_{1.2} क्रोधां; G₂ क्रोधास्थितः; G₃ क्षताधिपः; M कृतां; Co क्राथा (for क्राथा). B₁ D₂ G₂ M पर्वतराजदुर्जयः (G₂ 'सूनुनां); B₂ पर्वयेन दुर्जयः सः (sic); D₂ सर्वजनेन दुर्जयः. — ^c) G₂ राज- (for वाजि-). K₂ चजं शरैः (sic); V₁ B D T_{1.2} G_{2.3} M चजस्तथा (for तथापतत्). — After 47^a, K₂ repeats 5^a-6^b. — ^d) K₂ तथा (for यथा). G₂ महीवात- (for महा). Dn₁ हता (for 'हतो). D₂ जलाशयः (for महाद्रुमः).

48 G₁ om. 48 (cf. v. l. 45). — ^a) T₂ वृको (for वृको). S (T₂ missing; G₁ om.) गजस्थं (for द्विपस्थं)-

ततो वृकं साश्वरथं महाजवं
 त्वरंश्चतुर्भिश्चरणे व्यपोथयत् ॥ ४८
 स नागराजः सनियन्तृकोऽपत-
 त्पराहतो बभ्रुसुतेषुभिभृशम् ।
 स चापि देवावृधस्रनुरदितः
 पपात नुन्नः सहदेवस्रनुना ॥ ४९
 विषाणपोत्रापरगात्रघातिना
 गजेन हन्तुं शकुनेः कुणिन्दजः ।

जगाम वेगेन भृशार्दयंश्च तं
 ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहस्त ॥ ५०
 ततः शतानीकहता महागजा
 हया रथाः पत्तिगणाश्च तावकाः ।
 सुपर्णवातप्रहता यथा नगा-
 स्तथा गता गामवशा विचूर्णिताः ॥ ५१
 ततोऽस्य विष्यद्बहुभिः शितैः शरैः
 कुणिन्दपुत्रो नकुलात्मजं सयन् ।

C. 8. 4328
 E. 8. 83. 21
 K. 8. 89. 17

Ś1 K1.2 वर *** वासिनं; Ś2 गिरिराजवासनं; K4 धरराजवा-
 सिनं. — ^a) Ś2 परावृतं (for 'मिनत्). — ^a) Dn1 महा-
 द्विपो; D2 S (T3 missing; G1 om.) 'गजस्' (for 'जवं').
 — ^a) Dn1 D2 हुतं (for त्वरंश्च). T1 तथा वै (for चतुर्भिश्च).
 Ś2 (sup. lin. as in text) D2 G2 च शरैः; K1 B Dn1 Dn1
 D1.3-7 G2.3 M चरणैः (for चरणे). D2 न्यपातयत्; D2
 G2.3 M क्षपोथयत् (for व्यपो').

49 G1 om. 49^{ab} (cf. v. l. 45). — ^a) D2 पतनः
 (sic) (for स्पतत्). — After 49^a, D2 ins.:

966* समागतो यत्र वृको महाबलः ।
 — ^a) Ś1 तथा हतो; K3 पुराहतः; B1 Dn1 शराहतो (for
 परा'). B1 बभ्रु- (for बभ्रु-). K3 सुतेषुना. D2 हतः
 (for भृशम्). — T1.2 G2.3 M subst. for 49^{ab}; G1 ins
 after 44:

967* स पोथितो नागवरेण वीर्यवा-
 न्पराभिनद्वादशभिः शिलीमुखैः ।
 वृकेण बाणाभिहतोऽपतस्त्रितौ
 स वारणो बभ्रुसुतेन सार्धम् ।
 [(L. 4) G2 सार्धं (for सार्धम्).]

T1 G2.3 M2.3 (damaged). + cont.:

968* कुणिन्दराजस्य सुतोऽपरस्तदा
 द्विपेन देवावृधु[देवावृध?]मन्यपीडयत् ।
 [(L. 1) M2.4 ततोपरस्तदा (M2 'स्ताद्'). — T1 G2 om.
 line 2. — (L. 2) G2 द्विपेन देवा व्यथमस्य पीडयत् (sic).]
 — ^a) Ś K1.2.4 स सो(K1 मां)गदो मागधस्रनुरदितः;
 K3 स चांगदो माधवस्रनुरदितः; V1 B Dn1 D1.3-7 स चां-
 (B1 चक्रां)गदो मागधस्रनुरदितः; D2 स चांगदो माधव-
 स्रनुरदितः; D2 स चांगदो माधवस्रनुरदितः; S (T3 missing)
 स चापि शूरः सहसा (M1 समरे) समर्पितः. ✽ Co मागधस्य
 सुतोऽहस्तः । ✽ — ^a) Ś K V1 B2.5 Dn1 D1.2.6-8 S
 (T3 missing) बाणैः; B1 भूमौ (for नुन्नः). G2 सुबलस्य
 (for सहदेव-).

50 ^a) K1.2.4 विषाणपौत्रा(K1 'वेत्वा [sic]; K2
 'पत्रौ)परगात्रघातिना; K3 विशन्पुच्छापरगात्र; V1 B2.3 Dn1

D1.5 Cv विषाणपुच्छाव(Cv 'प')परगात्रघातिना (Dn1 D2 'ना');
 B1.4.5 D2.4.7 विशालपुच्छावर'; Dn1 विषाणगात्रावरयोध';
 D2.5.3 T1.2 G1.2 'पुच्छापरगात्रघा'(G1 'पा')तिना. — ^a)
 D1 जवेन (for गजेन). Ś K1.3 बाहः; K2.4 V1 B2.5 D
 (except Dn1) बाहाः; S (T3 missing) बाहान् (G2 'हं')
 (for हन्तुं). Ś K1-3 शकुनिः; Dn1 'नि-'; D2.7 'ने. Ś
 K4 V1 B1.2.4 Dn1 Dn1 D1.3-7 कुलिंजः (Ś V1 Dn1
 Dn1 'ज'); K3 कुणिंजः; B2.5 च पोथिताः; D2 कलिंजः;
 D2 कुनिंजः; Co कुलिंजाः (for कुणिन्दजः). — After
 50^{ab}, G2 ins.:

969* निनाथ वैवस्वतमन्दिरं रणे.
 — N (except Dn1) om. 50^a-51^b. — ^a) Cf. 38^a.
 T1 G1 रथं च संक्षुभ्य ननाद नर्दि(G1 रणे निनर्द)नस्य; T2
 G2.3 M रथं च संक्षुभ्य (G2 M2.4 'रथ') ननर्द (T2 रणे न-;
 G2 M2 ननाद) नर्दनस्य. — ^a) = 38^a. G1 तत्तस्य (for
 ततोऽस्य). — After 50, Dn1 repeats and S (T3
 missing) reads 39-41.

51 N (except Dn1) om. 51^{ab} (cf. v. l. 50). With
 51^{ab}, cf. 42^{ab}. — ^a) T2 G1.2 M शरा (for -हता).
 T1.2 G1.2 M हता (T1 'या') गजाः; G2 गजा हयाः (for
 महागजाः). — ^b) T1 G2 रथाः पुनः; G1 हया वराः
 (for हया रथाः). S (T3 missing) पत्तिवराश्च (for
 'गणाश्च). — ^c) Dn1 D1.5.3 सुवर्ण- (for सुपर्ण). B2
 -राजः; T2 वेग- (for -वात-). K4 T2 प्रहिता. V1 Dn1
 D2.5 T1.2 G यथोरगास्; B2 नगास्तथा; D1 हता यथा; D2
 यथा हयास् (for यथा नगास्). Co oites नगाः. — ^a)
 B1 D1 यथा (for तथा). G2 हता (for गता). D2 गा;
 T2 नागा (for गाम्). Ś K D2 मगधा; Dn1 विवशा; T1
 अविशान्; T2 अवशा; G2 अगमन् (for अवशा). B2 T2 G1
 M2-4 विचूर्णिताः; Dn1 विचूर्णिताः.

52 ^a) Dn1 D1.5 [S]त्यविष्यद्; D2 [S]भिः; G2 ह्य'
 (for स्य'). K1.3 शरैः शरैः; D2 शरैः शितैः (by transp.).
 — ^b) Ś K1.2 B2.3 D2.3 T1 G M सर्विदपुत्रो; K2 V1
 B1 Dn1 Dn1 D1.2.4-7 कुलिंद'; B1.5 D2 कुलिंजः; T2

C. 8. 4328
B. 8. 95/21
K. 8. 88. 17

ततोऽस्य कायान्निचकर्त नाकुलिः
शिरः क्षुरेणाम्बुजसंनिमाननम् ॥ ५२
ततः शतानीकमविध्यदाशुगै-
त्रिभिः शितैः कर्णमुतोऽर्जुनं त्रिभिः ।
त्रिभिश्च मीमं नकुलं च सप्तभि-
र्जनार्दनं द्वादशभिश्च सायकैः ॥ ५३
तदस्य कर्मातिमनुष्यकर्मणः
समीक्ष्य हृष्टाः कुरवोऽभ्यपूजयन् ।
पराक्रमज्ञास्तु धनंजयस्य ते
हुतोऽयमग्नाविति तं तु मेनिरे ॥ ५४

ततः किरीटी परवीरघाती
हताश्वमालोक्य नरप्रवीरम् ।
तमभ्यधावद्भुषसेनमाहवे
स स्रुतजस्य प्रमुखे स्थितं तदा ॥ ५५
तमापतन्तं नरवीरमुग्रं
महाहवे बाणसहस्रधारिणम् ।
अभ्यापतत्कर्णमुतो महारथो
यथैव चेन्द्रं नमुचिः पुरातने ॥ ५६
ततोऽद्भुतेनैकशतेन पार्थ
शरैर्विद्धा स्रुतपुत्रस्य पुत्रः ।

वृक्षस्य पुत्रो; Cv कुणिन्दपुत्रो (as in text). Ks सायत्;
Ds Ts स्वयं; Gs सारन् (for सायन्). Ks सविंदपुत्रं
नकुलाम्बुजः सयात्. — °) Ds कोपाद् (for कायान्).
K1s V1 B D T1s विचकर्त (for निच). — °) T2
शरः (for शिरः). Dn1 सुरेण (sio) (for क्षुरेण). T1 G
M [अं] बुजतुस्यवर्चसं (for 'संनिमाननम्').

53 °) Ds Ds अभिघद् (for अभिघ्यद्). Ks V1
B D S (Ts missing) आयत्सैस् (for आशुगैस्). — Ks
om. 47^{ms}. — °) K1 V1 B D T2 G1s शरैः; K2 शतैः
(for शितैः). B2 [S] र्जुनस्य. Ds प्रति (for त्रिभिः). — °)
Ss K2s स (for च). — °) Dn1 जनार्दने. T1 Gs
पृथक्कैः (for च सायकैः).

54 °) Ds Ms. 4 तदास्य; T1s Gs M1 ततोस्य; G1s
अयास्य (for तदस्य). — °) Ts कर्ण (for हृष्टाः). Ss
व्यपूजयन्; T1 ह्य (for सभ्य). — °) Ds Ts च (for
तु). Ks धनंजयश्च; B1 ततोर्जुनस्य (for धनंजयस्य).
Bs-4 Ds D1-4.7 T1s G2s M ये; Ds यस्य; G1 om.
(for ते). — °) Ks om. स्यम्. S K1s. 4 विदितं;
Bs-5 Dn1 D2. 1. 6. 7 इति ते तु; Ds D1. 5 इति तेषु; Ds
विततं (for इति तं). T2 हुताशमस्त्विति मे रेते (sio); T2
हुताशमश्च त्विति मेनिरे तु तं; G1 हुताशमन्त्विति मेनिरे ते;
G2 हुताशमस्त्विति ते तु मेनिरे; Gs हुतं तमग्नाविति मेनिरे च
ते; M हुताशमश्च (M1 'क्षि') त्विति तं (M1 ते) तु मेनिरे.
— After 54, T1 G M ins. an addl. colophon.
[Adhy. name: M1 कुणिन्दवधः. — Adhy. no.: T1 G2s
99; G1 Ms-4 98; M1 89.]

55 Before 55, T1 G M ins. संजयः. — °) Ss
परिवीर (for पर). Ts -हता (for -घाती). — °) Gs
हवं समालोक्य (for हताश्च). Ds आरोप्य (for आलोक्य).

Dn1 Ds Gs नरप्रवीरः; T1s G1s M कुरूपवीरं (Ms 'र').
— After 55^{ms}, N T1s ins.:

970* माद्रीसुतं नकुलं लोकमध्ये
समीक्ष्य कृष्णं शृश्विक्षतं च ।

[(L. 1) T1 राजमध्ये (for लोक). — (L. 2) S Ks Ts
कर्ण; Ks कृष्णे; T1 बाणैर् (for कृष्ण). Ss Ks. 4 B1. 4 Ds
शृश्वी (Ss 'व'; Ks B1. 4 'वि') क्षितं च; Ds च शरादितं शृशं
(for शृश्विक्षतं च).]

— °) B1 Dn1 D2. 1. 6. 7 तमभ्य- (for तमभ्य-). Ks
महाहवे; S (Ts missing) उग्रो (for आहवे). — °) D1. 6
स्रुतपुत्रप्र (Ds 'अं प्र') मुखे. Dn1 स्थितस्तदा. S (Ts missing)
राधासुतस्य प्रमुखे (T1 'स्तेस्य; T2 Gs 'सस्य') पुत्रं.

56 °) B2 नरवीरमुख्यं. — For 56^{ms}, T1s G M
subst.:

971* तमापतन्तं तरसोप्ररूपं
कुरुत्तमं बाणसहस्रधारम् ।

[(L. 2) G1s M -धारिणं (for -धारम्).]
— °) Dn1 Ds महारथं (Ds 'थे'); S (Ts missing)
महात्मा (for महारथो). — °) Ks यथैव चंद्रं; B1. 2-5
Dn1 D2-4. 6. 7 यथा महेंद्रं; Ts यथामरेंद्रं (for यथैव चेन्द्रं).
V1 B1 Ds D1. 5 तथैव; B2 तथैव तं; Bs-5 Dn1 D1-4. 6. 7
Ts G2 M1 पुरा तथा; T1 G1s पुरा रणे (for पुरातने).
— After 56, S (Ts missing) ins.:

972* तौ तत्र शरौ रथकुलरौ रणे
परस्परस्याभिमुखौ महारथौ ।

ससर्जतुः शरसंधाननेका-
न्संभ्रान्तरूपौ सुभृशं तदानीम् ।

[(L. 2) Ts महारणे (for 'रथौ'). — (L. 3) G1 अमोघान्;
Gs अनेकशः (for अनेकान्).]

57 °) Ks तदद्भुतेन (for ततोऽद्भुतेन). Ks [प]-

ननाद नादं सुमहानुभावो

विद्धेव शक्रं नम्रुचिः पुरा वै ॥ ५७

पुनः स पार्थ वृषसेन उग्रै-

र्वाणैरविध्यद्भुजमूलमध्ये ।

तथैव कृष्णं नवभिः समार्दय-

त्पुनश्च पार्थ दशभिः शिताग्रैः ॥ ५८

ततः किरीटी रणमूर्ध्नि कोपा-

त्कृत्वा त्रिशूलां भ्रुकुटिं ललाटे ।

मुमोच बाणान्विशिखान्महात्मा

वधाय राजन्सूतपुत्रस्य संख्ये ॥ ५९

विध्याध चैनं दशभिः पृषत्कै-

र्ममस्वसक्तं प्रसमं किरीटी ।

चिच्छेद चास्यैवमनं भुजौ च

क्षुरैश्चतुर्भिः शिर एव चोग्रैः ॥ ६०

स पार्थबाणाभिहतः पपात

रथाद्विबाहुर्विशिरा घरायाम् ।

C. 8. 4344
B. 8. 62. 37
K. 8. 60. 14

कशयेन; T1.2 शरेण; G M रथेन (for शतेन). G1 पांडवं (for पार्थ). K4 ततो द्रुतं नैकशतेन पार्थ; V1 B Dn1 D1-1. 6.7 ततो द्रु (D2.0 'तोडु') तं चैकरथेन (B2 चैकतुथेन; Dn1 D1 चैकशतेन; D2 शरेण) पार्थ; Dn1 ततो द्रुतोनैकशरेण पार्थ; D2.3 ततो द्रुतं चैकशयेन तेन (D2 पार्थ). — *) K2 V1 B Dn1 D1.2-3 G M शरेण; Dn1 D2 T1.2 शितेन (for शरैर). B2.2.3 Dn1 T2 युधि कर्ण- (for सूतपुत्रस्य). K3 सूतः; K4 सूतः (for पुत्रः). — *) T2 G M नादान् (for नादं). — *) Dn1 शक्रैः. K3 D2 G1 पुरा वने (D2 यथा; G1 रणे); K4 सुपुंखैः; Dn1 D1.2 पुरैव; Dn1 स वीरः (for पुरा वै).

58 G2 om. 58. — *) D2 ततः (for पुनः). B1.3 च (for स). S2 Dn1 D2 वृषसेनम्. B2 उच्चैर (for उग्रैर). T1 G1.2 M ततोर्ध्वं वृषसेनो भुजग्रै (G1 महात्मा). — *) S2 अवध्यद्. V1 B Dn1 Dn1 D1.2-3 भुजमूले तु सख्ये; D2 अजयोश्च मूले (for भुजमूलमध्ये). K2 अस्या- हनमृकुटिमध्ये च सख्ये; T1 G1.2 M शरैरविध्यद्भुजमिश्रि- पुंखैः (T1 'भिः सुपुंखैः'). — *) S2 कृष्णो; K1.2 कृष्णौ. K2 T1.2 समर्पयन् (T2 'त्'); V1 B1.2.4 Dn1 D2.3-4 समर्पयन्; B2 शिताग्रैः; D1 सपार्थयन् (sic); D2.3 समर्पयन् (for समार्दय). G1.2 M स चासुदेवं नवभिः पृषत्कैः. — *) D2 स (for च). G1.2 M नवभिः (for दशभिः). K2 शताग्रैः; B2 शिताग्रैः; B2 शराग्रैः; B2 समर्पयन्; Dn1 T1.2 जघान; D2 G1 M पृषत्कैः; D2 शिताग्रैः; G2 शिलीमुखैः (for शिताग्रैः). — After 58, K4 V1 B Dn1 Dn1 D1.2-4 T1.2 ins.:

973* पूर्व तया वृषसेनेन विद्धो

महाजयैः श्वेतद्वयः शरैः सैः ।

संरम्भमीषद्भूमितो वधाय

कर्णोत्पज्जस्य मनः प्रदग्ने ।

[(L. 1) B2 Dn1 Dn1 यथा; T1 तदा (for तथा). V1 वृषसेनेन सिद्धो; Dn1 T1.2 'सेनप्रयुक्तैर'. — (L. 2) K4 महा- जयः; Dn1 T1.2 अम्बाहृतः (T2 'ताः') (for महाजयैः). B2 D1 T2 श्वेतद्वयैः (T2 'ताः'). Dn1 D2 शरस्य (for शरैश्च).

— (L. 3) B2 कृपितो (for गमितो). Dn1 D1.2 महाहवे (for वधाय). — (L. 4) T1 [अ]नुमतिः; T2 [अ]वपतेः (for [अ]व मनः). T1 हि दग्ने (for प्रदग्ने).]

59 *) S (T2 missing) स रथो (M2 'रु') (for किरीटी). T2 रथमूर्ध्नि. S (T2 missing) पार्थः (for कोपात्). — *) S2 त्रिशूलौ; S2 (sup. lin.) त्रिमर्गः; B2 त्रिशूलां; T2 [अ]त्रिशूलां; C2 त्रिशूलां (as in text). S2 V1 B1 Dn1 D2 T2 G2.3 M1-3 भ्रुकुटीं (S2 'ट'). — After 59*, K4 Dn1 D2 (marg.). 6-8 ins. a passage given in App. I (No. 35). K2 om. 59*. — *) V1 B D (except D2) ससर्ज (for मुमोच). B2.3 Dn1 D2 T1 तूर्णः; T2 GM राजन् (for बाणान्). K2 सविषान्; B2 D2 निशितान् (for विशिखान्). — D2 om. 59*. — *) G2 रथाय (for वधाय). B2 Dn1 T2 दधे च (Dn1 च) तः (for वधाय राजन्). S2 T1 G M तूर्णः; K2 वै (for राजन्). S2 K1.2.4 V1 B D (D2 om.) T2 G2 कर्णसुतस्य (for सूतपुत्रस्य). G1 M1.2.4 संख्ये; G2 युद्धे; M2 संख्ये (for संख्ये).

60 *) D2 निशितैः; D2 नवभिः (for दशभिः). S2 K2.4 पृषत्कैर (K2 'कैर'); K1 पृषत्कैर; D2 किरीटी (for पृषत्कैर). — *) K2 मर्मस्वसक्तैः; E1 मर्मसु सक्तं; Dn1 मर्मस्वसक्तं (for 'सक्तं'). C2 cites अशक्तं (sic). Dn1 T2 ग्रहसन् (for प्रसमं). B2 T1 G M किरीटमाली वृषसेनमुग्रैः (G1 'ग्र'); D2 तमस्वसक्तं प्रसमं पृषत्कैः. — *) G2 वा (for च). G1 [इ]ष्वसनौ; M2 सङ्ग (for 'सर्ग'). S1 K2 om. च. D2 चिच्छेद चापं शरसंभुजौ च (sic). — *) T1.2 G M2-3 क्षुरेण वीरः (G2 'र') (for क्षुरैश्चतुर्भिः). S2 K1.2 शिल्लरेपु; M1 शिर एव (for शिर एव). B2.3 निशितैः शिरश्च; D2 शिरचास्वनेनैः; D2 च शिरस्योग्रैः (for शिर एव चोग्रैः). D2 राजन्; T1.2 G2 M2-4 चोग्रः; G1 चाग्रैः (for चोग्रैः).

61 K2 reads 61* twice. — *) T1 G1.2 नदन्; G2 M स्नान् (for रथात्). K2 विशरा; D2 G2 विशितो

C. 8. 4545
D. 8. 25. 28
K. 8. 20. 14

सुपुष्पितः पर्णधरोऽतिकायो

वातेरितः शाल इवाद्रिशृङ्गात् ॥ ६१

तं प्रेक्ष्य बाणाभिहतं पतन्तं

रथात्सुतं सूतजः क्षिप्रकारी ।

रथं रथेनाशु जगाम वेगा-

त्किरीटिनः पुत्रवधाभितप्तः ॥ ६२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

६३

संजय उवाच ।

वृषसेनं हतं दृष्ट्वा शोकामर्षसमन्वितः ।

मुक्त्वा शोकोद्भवं वारि नेत्राभ्यां सहसा वृषः ॥ १

रथेन कर्णस्तेजस्वी जगामाभिमुखो रिपून् ।

युद्धायामर्षताम्राक्षः समाहूय धनंजयम् ॥ २

तौ रथौ सूर्यसंकाशौ वैयाघ्रपरिवारणौ ।

समेतौ ददृशुस्तत्र द्वाविवाकौ समागतौ ॥ ३

श्वेताश्वौ पुरुषादित्यावास्थितावरिमर्दनौ ।

(for विशिरा). — Ks om. 61st. — °) Ś K B1.2.4 D1.1.3 वर्णधरो; Dn1 वृक्षवरो (for वर्णधरो). Ds S (Ts missing) सुपुष्पितो वज्रहतोत्तिमान्नो (Ds 'मात्रं; Ts 'गात्रो). — °) Ś K1 साल; Ts वृक्ष (for शाल). Ks [अ]द्विशृङ्गं. Ds G1.3 M सप्तो यथा साल इवावकृतः (Ds 'द्विशृङ्गात्); T1 Gs सप्तो महासाल इवापकृतः.

62 °) V1 तं प्रेक्ष्य; Bs Dn1 D2.4.5.7 संप्रेक्ष्य; S (Ts missing) तं पार्थ- (for तं प्रेक्ष्य). Ks तं प्रेक्ष्यमाणाभिहतं पतन्तं (sic); D1.3 'क्ष्यमाणो नि (Ds 'णोभि)हतं पतन्तं. — °) Śs Ds रथात्सुतं; Ks रथतयामूतं (sic) (for रथात्सुतं). S (Ts missing) संप्रे (Gs समी)क्ष्य कर्णः सुतमाशुकारी. — °) Ks V1 B Dn1 D2-3 रोषात्; Dn1 D1 कोषात् (for वेगात्). S (Ts missing) रथं रथेनाशि (Ts G 'ति)रथिजगाम. — °) D2.3.3 Gs M1 किरीटिनः. — After 62, Dn1 ins.:

974* ततः समक्षं स्वसुतं बिलोक्य

कर्णो हतं श्वेतहथेन संख्ये ।

संरम्भमागम्य परं महात्मा

कृष्णार्जुनौ सहसैवाभ्यधावत् ।

while Ts G M ins.:

975* शिरः करौ चैव धनुश्च पार्थ

एकेषुणा वृषसेनस्य संख्ये ।

विच्छेद पार्थो ह्यङ्गराजस्य सैन्यं

कोपाग्निना चतुरङ्गं ददाह ।

[(L. 1) Ts शरी; G1.3 करं; M1 शरं (for करौ). Ts Gs

शरासनं च; G1 M1 शरेण (M1 'राक्ष) पार्थ (for धनुश्च पार्थ).

— (L. 2) Ts श्वेकेषुणा. M संखे (for संख्ये). — (L. 3)

Ts गजराज-; M1 अंगराजस्य (for ह्यङ्गराजस्य). Gs भित्ताय पार्थो गद-

राजसैन्यं. — (L. 3) M चतुरङ्गः.]

Colophon (Ts missing). — Day of Karna's Generalship: Śs Ks द्वितीय (Ks 'वे)युद्धदिवसे. — Adhy. name: Ś K V1 B2.4.3 Dn1 Dn1 D1-4.1 T2 Gs M वृषसेनवधः. — Adhy. no. (figures, words or both): Śs 80 (1); Śs 64, B1 83; B2 86; Dn1 95; D1 78; D1 65; Ds 84; T1 G2.3 M1 100; T2 92; G1 M2-4 99. — After the colophon, Ks V1 B Dn1 Dn1 D1.3-7 ins. a passage given in App. I (No. 36). Ts ins. it after 8. 63. 2.

63

☞ This adhy. is missing in Ts (cf. v. 1. 8.60.32).

1 °) T1.3 रोषामर्ष-; G1 क्रोधामर्ष-; G2.3 M क्रोधामर्ष- (for शोकामर्ष-). — °) B2 मुक्त-; Dn1 T2 पुत्र-; T1 G M दुःख- (for मुक्त्वा). — °) Dn1 समवासृजत् (for सहसा वृषः). S (Ts missing) [अ]सृजत् (for वृषः).

2 °) Ks V1 B D (except Ds) T1.3 G M2-4 रिपुं (for रिपून्). — °) Ks युद्धाय (for युद्धाय). — After 2, Ts ins. a passage given in App. I (No. 36).

3 Before 3, Ts ins. संजयः. — °) G2 वैयाघ्र-; M2.3 वय्याघ्र- (for वैयाघ्र-). Ks V1 Dn1 Ds T1.3 Gs -परिवारितौ; B2 G1 M1.3 -परिवारिणौ (for -परिवारणौ). — Ts om. 3rd. — °) Ks ससेनौ; Ds समेतौ; Ds समेतौ. — °) Ks प्रलयाकं (for द्वाविवाकौ). Dn1 समुद्रतौ; T1 Gs समाहितौ; M1 गतुः (for 'गतौ).

4 S (Ts missing) transp. 4th and 4th. — °) Ks श्वेताश्वौ; S (Ts missing) श्वेताश्वैः. Bs Dn1 Ds T1

शुशुभाते महात्मानौ चन्द्रादित्यौ यथा दिवि ॥ ४
 तौ दृष्ट्वा विस्मयं जग्मुः सर्वभूतानि मारिष ।
 त्रैलोक्यविजये यत्ताविन्द्रवैरोचनावि ॥ ५
 रथज्यातलनिर्हार्दैर्वाणशङ्करवैरपि ।
 तौ रथावभिधावन्तौ समालोक्य महीक्षिताम् ॥ ६
 ध्वजौ च दृष्ट्वा संसक्तौ विस्मयः समपद्यत ।
 हस्तिकक्ष्यां च कर्णस्य वानरं च किरीटिनः ॥ ७
 तौ रथौ संप्रसक्तौ च दृष्ट्वा मारुत पार्थिवाः ।

सिंहनादरवांश्चक्रुः साधुवादांश्च पुष्कलान् ॥ ८
 श्रुत्वा तु द्वैरथं ताभ्यां तत्र योधाः समन्ततः ।
 चक्रुर्बाहुवलं चैव तथा चेलवलं महत् ॥ ९
 आजग्मुः कुरवस्तत्र वादित्रानुगतास्तदा ।
 कर्णं प्रहर्षयन्तश्च शङ्खान्दध्मुश्च पुष्कलान् ॥ १०
 तथैव पाण्डवाः सर्वे हर्षयन्तो धनंजयम् ।
 तूर्यशङ्खनिनादेन दिशः सर्वा व्यनादयन् ॥ ११
 श्वेदितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलं सर्वतोऽभवत् ।

C. 8. 4383
B. 8. 87. 12
K. 8. 91. 12

पुरुषौ (T₁ 'वा' दिव्यान् (for 'वादिस्यान्'. — ^१) D₂ G₁ सुस्थितान् (for आस्थितान्). Cc cites आस्थितौ (as in text). M₁ परिमर्दनौ (for अरि). — After 4^{ab}, S (T₃ missing) ins.:

976* रथौ चतुर्भिर्जलदैर्भगमित्राविवाम्बरे ।

[G₂ अथो (for रथौ). M यथा चतुर्भिर्जल(M₁ 'दं')ल्यो भगमित्रांश्चासवैः.]

— ^१) V₁ B D (except D₂) महेश्वरौ (for महात्मानौ).

— ^२) S (T₃ missing) द्वावादित्यौ (for चन्द्रा).

5 ^३) S₂ दृष्टौ (for दृष्ट्वा). — ^४) D₂ सर्वसैन्यानि (for 'भूतानि). G₁ (sup. lin.) सहितौ तौ निरक्षयौ. — ^५) B₂ त्रैलोक्यविजयो. B₂ मत्ताव्; D₂ प्राप्ताव् (for यत्ताव्).

6 ^६) K₂ रथाक्ष (hypermetric); G₁ अथ (for रथ-). Some MSS. -निहादैर्; B₁ निर्वोदैर्. — ^७) K₂ V₁ B₂ D₂ D₁ 5. 6. 3 G₁ बाणसंघरवैर्; B₁ D₂ D₂ 4. 7 बाणसिंह; D₂ बाणपुंख (for बाणशङ्ख). D₂ तथा (for अपि). — ^८) K₂ B₂ D₂ D₂ 4. 6. 8 अभ्यधावन्तौ (K₂ 'तां'); S (T₃ missing) अभ्यवर्तत (for अभिधावन्तौ). B₂ तादुभावपि धावन्तौ. — ^९) K₂ समीक्षितौ; B₂ महीक्षिता; D₂ 'विता; D₂ समाक्षिता (for मही). S (T₃ missing) क्षत्रियाः सर्व एव हि (M ह).

7 ^{१०}) V₁ ध्वजं (for ध्वजौ). D₂ transp. च and दृष्ट्वा. B₁ 5. 4 D₂ 3. 6. 7 संयुक्तौ (for संसक्तौ). S (T₃ missing) ध्वजावालोक्य वीराणां. — ^{११}) S₂ विस्मया; K₂ विस्मयं. T₁ समजायत (for 'पद्यत). — ^{१२}) K₂ V₁ B (except B₂) D (except D₂) हस्तिकक्षां (D₂ 'क्षं'); T₂ G₂ 'कक्ष्यं (for 'कक्ष्यां). — ^{१३}) K₂ D₂ वानरस्य (for 'रं च).

8 ^{१४}) S₂ K₂ B (except B₂) D₂ 4. 6. 7 संप्रयुक्तौ; M₁ 'सुक्तौ (for 'सक्तौ). K₂ V₁ B (except B₂) D₂ D₂ 4. 6. 8 तु; T₁ G₂ 3 वै (for च). — ^{१५}) B₁ सत्तमाः (for पार्थिवाः).

9 D₂ om. (hapl.) 9-10. — ^{१६}) D₂ दृष्ट्वा च (for श्रुत्वा तु). D₂ मांभ्यं (for ताभ्यां). K₂ श्रुत्वा तद्वै रथाभ्यां तु; S

(T₃ missing) श्रुत्वा तयोर्द्वैरथं च. — ^१) V₁ चित्रं (for तत्र). G₂ M योधाः. B₂ 5 D₂ D₂ D₂ 5 सहस्रशः (for समन्ततः). — D₂ D₂ 5 om. 9^{ab}. T₁ G₂ om. 9^{ab}-10^{ab}. — ^२) S K₁ 2. 4 D₂ बाहुवनं; S₂ (sup. lin.) K₂ G₂ M बाहु-रवं; V₁ B₁ 2. 5 D₂ 4. 7 'वलं; B₂ D₂ 'स्वनांश्च; B₁ 'स्वनं; T₂ 'रवांश्च; G₁ 'वरं (for बाहु'वलं). Cc cites 'चक्रुर्बाहु-वलं; C₂ चक्रुर्बाहुवरं चैव. — ^३) S K₂ चेलवनं; K₁ D₂ वे (D₂ वै) लवनं; K₂ चेलवणं; V₁ चेलस्वनं; B₁ D₂ Ca दैवबलं; B₂ 5 चेलस्वनं; B₂ चैव स्वनं; B₂ चैव सुनं (sic); D₂ चास्त्रवलं; D₂ चैलवलं; G₁ 5 M बाणरवं (for चेलवलं). D₂ D₂ (marg.) T₂ तथा चैवा (T₃ चेला) वधूनं; C₂ तथा चेलवलं महत्. S₂ C₂ चेलानां वस्त्राणां वलं धूननम् । वल-परिवर्तन इति धातुः । S₂

10 D₂ om. 10; T₁ G₂ om. 10^{ab} (of. v. l. 9).

— ^४) K₁ V₁ B (except B₂) D (except D₂; D₂ om.) G₁ 5 M आजगुः (for आजग्मुः). — ^५) D₂ तथा (for तदा). V₁ B D₂ D₂ D₂ 5. 7 T₂ G₁ 5 M वादित्राणि समन्ततः; D₂ 'त्राणि बहूनि च. — ^६) K₂ V₁ B D (D₂ om.) प्र (D₂ D₂ 5 च) हर्षयिष्यन्तः (for 'यन्तश्च). — ^७) D₂ च सर्वशः; T₂ सहस्रशः (for च पुष्कलान्). — For 10^{ab}, T₁ G M subst.:

977* राधेयमभितो दध्मुः शङ्खान्वातसहस्रशः ।

11 ^८) D₂ सर्व. — ^९) D₂ नन्द्यतो (for हर्षं). — ^{१०}) S K₁ 2. 4 तूर्यशङ्खः; K₂ D₂ तूर्ण (D₂ 'र्ण') शंखः; B₁ शंखतूर्य- (for तूर्यशङ्ख). — ^{११}) K₂ पूर्वा (for सर्वा). K₂ V₁ B₁ 4 D₂ D₂ 4. 6. 7 G₂ [ज] व्यनादयन्; D₂ D₂ 5 च नादयन्; D₂ व्यनादयन्; G₁ ह्यनादयन्.

12 ^{१२}) S₂ श्वेदितास्फोटितोत्क्रुष्टैः; K₂ श्वेदितान् स्फोटः; D₂ श्वेदितास्फोटः; D₂ श्वेदितास्फोटितास्फुः; D₂ 5 'स्फोटि-तोत्क्रुष्टैः; T₁ G₂ M श्वेदितास्फोटितोत्क्रुष्टैः; T₂ श्वेदिता-स्फोटितास्फुः; G₁ श्वेदितास्फोटितोत्क्रुष्टैः. — ^{१३}) K₂ D₂ तुमुलं; T₁ तुमुलैः; G M तुमुलः. G₁ सत्वनो (for सर्वतो). — ^{१४}) K₂ बाहुघोषाच; K₂ B₁ 2. 5 D₂ D₂ 5 'घोषश्च

C. 8. 4383
B. 8. 87. 12
K. 8. 91. 12

बाहुघोषाश्च वीराणां कर्णार्जुनसमागमे ॥ १२
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ रथस्थौ रथिनां वरौ ।
प्रगृहीतमहाचापौ शरशक्तिगदायुधौ ॥ १३
वर्मिणौ बद्धनिस्त्रिशौ श्वेताश्वौ शङ्खशोभिनी ।
तूणीरवरसंपन्नौ द्वावपि स्म सुदर्शनौ ॥ १४

Ks Bz 'घोषाङ्ग; Dn1 'शब्दैश्च; Ds S (Ts missing)
'घोषैश्च (for 'घोषाङ्ग). Dn2 S (Ts missing) शूराणां
(for वीराणां). — ^a) Ks-समागते; Ds-समागतौ (for
-समागमे).

13 ^b) T1.2 G1.3 M समान(Ts M 'ने'स्यंदने स्थितौ;
G1 विस्मितौ स्यंदने स्थितौ. — G1 om. 13^a-14^a. — ^c)
K4-महाबायौ (for -महाचापौ). — ^d) V1 Bz Dn1
Ds-4.1.3 T1.2 G1 M-ध्वजायुधौ; B1 Ds Gs-ध्वजायुधौ;
B2.2.5 Dn1 D1.5-ध्वजायुधौ (for -गदायुधौ).

14 Gs om. 14 (cf. v. 1. 13). — ^a) Ks चर्मणौ;
B1 Ds.7 G1 चर्मिणौ (for चर्मिणौ). Ks Ds बद्धनिस्त्रिशौ.
— ^b) K2.3 V1 B (except Bz) D Tz शंसशोभितौ
(for 'शोभिनी). — After 14^{ab}, N (except B1) Ts
ins.:

978* कृष्णशरयथोपेतौ तुल्यरूपौ महारथौ ।
सिंहस्कन्धौ सिंहसुजौ रक्षाक्षौ हेममालिनौ ।
चापविधुषुजोपेतौ शस्त्रसंपत्तिशोभिनी ।
चमरन्यजनोपेतौ श्वेतच्छत्राभिशोभिनी ।

[Ts om. line 1. — (L. 1) Ds-समायुक्तौ; D1-रथोपेतौ
(for -रथोपेतौ). Bz om. (hapl.) from the posterior
half of line 1 up to the prior half of line 4.
Bs Ds महाबलौ (for 'रथौ). — Ts reads line 2
after line 4. — (L. 2) V1 Bz.3 D (except Ds)
दीर्घसुजौ (for सिंह). — (L. 3) K4 Dn1 Ds
(marg. as above).4.2.7-छतोपेतौ (for -ध्वजोपेतौ). S2
Dn1 Ds-शोभिनी; V1 D1.2.4.5.7-शोभितौ (for -शोभिनी).
Ks शस्त्रशक्त्युपेतौ; Dn1 Ds शरसंपत्ति. — Bz Ds om.
line 4. — (L. 4) Ts om. the prior half. S2 K4 Bz.3
Dn1 Ds श्वेतच्छत्रोपेतौ (Bs 'नौ); V1 'छत्रादिशोभितौ; Ds
रथौ राधेयफाल्गुनौ (for the posterior half).]

— Bz D1 om. 14^{ab}. B1 om. 14^a-15^a. — ^a) Bz
Dn1 अप्येतौ; Gs अतीव (for अपि स्म). Ks स्म सुदर्शनौ;
V1 Ts स्मर(Ts 'य'दर्शनौ; M1 स्म सुदर्शनौ (for स्म
सुदर्शनौ). Bs द्वावपि प्रियदर्शनौ; Ds द्वावप्यन्योन्यसुखतौ;
Ds चापवर्मसुदर्शितौ; Gs द्वावपीड्यौ सुदर्शितौ.

15 B1 om. 15^{ab} (cf. v. 1. 14). — ^a) K1-दिग्धाक्षौ
(for -दिग्धाङ्गौ). — G1 om. 15^a. — ^b) K4 समघौ

रक्तचन्दनदिग्धाङ्गौ समदौ वृषभाविब ।
आशीविषसमप्रख्यौ यमकालान्तकोपमौ ॥ १५
इन्द्रवृत्राविब क्रुद्धौ सूर्याचन्द्रमसप्रभौ ।
महाग्रहाविब क्रूरौ युगान्ते समुपस्थितौ ॥ १६
देवगर्भौ देवसमौ देवतुल्यौ च रूपतः ।

(for समदौ). V1 Bz.4 Dn1 D1.3-7 इव कुंजरौ; Bz Dn1
Ds गोवृषाविब (for वृषभाविब). T1.2 G2.3 M संरब्धाविब
चानलौ. — S K V1 Bz-5 D Ts ins. after 15^{ab}: B1
after 14^a:

979* सिंहस्कन्धप्रतीकाशौ व्यूढोरस्कौ महाबलौ ।
अन्योन्यस्पर्धिनौ राजन्नन्योन्यस्य वधैषिणौ ।
अन्योन्यमभिधावन्तौ गोष्ठेष्टिव महर्षभौ ।
प्रमिशाविब मातङ्गौ संरब्धाविब चाचलौ ।

[(L. 1) B1 om. the prior half. S1 K1.2.4 महायुजौ;
S2 'वजी (for 'वली). — After line 1, Ks reads 15^a. K4
om. line 2. — (L. 2) Dn1 अन्योन्यवधमिच्छन्तावन्योन्यजय-
काक्षिणौ. — Ds om. lines 3-4. — (L. 3) S K1.2.4 सिंहाविब
(for गोष्ठेष्टिव). Ks गोमयेष्टिवमविब; Dn1 गोष्ठे गोवृषमाविब (for
the posterior half). — (L. 4) Bz om. from मातङ्गौ up
to महाग्रहाविब (in st. 16^a). D1 चापलौ (for चाचलौ). V1
Bs Dn1 Ds Tz सुसंरब्धाविवाचलौ (for the posterior half).]
— Ds om. 15^{ab}. Ks reads 15^{ab} after line 1 of
979*. — ^c) Bz-5 Ds.4.5-3-समस्पर्शौ; Dn1 Tz
-मिश्रप्रख्यौ (for -समप्रख्यौ). — ^d) T1 G समेतौ
कर्णपांडवौ.

16 Bz om. up to महाग्रहाविब in 16^a (cf. v. 1. 979*).
— ^a) Ks इन्द्रदैत्याविब. — ^b) S2 K V1 Bz.5 Ds.4.5.3
सूर्यचंद्रसम(K1.2 Ds 'मस'प्रभौ; B1.3 Dn1 Ds.7 सूर्या-
चंद्रसमप्रभौ; D1.2 सूर्यचंद्रमसाविब; S (Ts missing) चंद्र-
सूर्यसमप्रभौ. — D1 om. 16^a-17^a. — ^c) V1 B Dn1 Dn1
Ds-3 क्रुद्धौ; Ds क्रूरौ (for क्रूरौ). — ^d) Ks V1 B1.2.4
Dn1 Dn1 Ds.5-3 S (Ts missing) युगांताय समुपस्थितौ
(Dn1 Ds 'ह्रि'तौ; Ds 'तायोपसंगतौ; D4 'ताय समुपस्थितौ
(hypermetrio).

17 D1 om. 17^{ab} (cf. v. 1. 16). — ^a) Ks देवगतौ
(for 'गर्भौ). Bz Dn1 Tz देवबलौ (for 'समौ). Ds
देवगर्भसमौ वीरौ. — ^b) M1 देवरूपौ (for 'तुल्यौ). Tz
रूपतौ; G1 रूपित; M1 तुल्यतः (for रूपतः). — After
17^{ab}, N (except Ds) Ts ins.:

980* यदृच्छया समेयातां सूर्याचन्द्रमसाविब ।
बलिनौ समरे रसौ नानाशस्त्रधरौ युधि ।

समेतौ पुरुषव्याघ्रौ प्रेक्ष्य कर्णधर्पर्वजयौ ॥ १७
 उभौ वरायुधधरावुभौ रणकृतश्रमौ ।
 उभौ च बाहुशब्देन नादयन्तौ नमस्तलम् ॥ १८
 उभौ विश्रुतकर्माणौ पौरुषेण बलेन च ।
 उभौ च सदृशौ युद्धे शम्बरामरराजयोः ॥ १९
 कार्तवीर्यसमौ युद्धे तथा दाशरथेः समौ ।
 विष्णुवीर्यसमौ वीर्ये तथा भवसमौ युधि ॥ २०
 उभौ श्वेतहयौ राजत्रयप्रवरवाहिनौ ।

सारथी प्रवरी चैव तयोरास्तां महाबलौ ॥ २१
 तौ तु दृष्ट्वा महाराज राजमानौ महारथौ ।
 सिद्धचारणसंधानां विस्मयः समपद्यत ॥ २२
 धार्तराष्ट्रास्ततः कर्णं सवलां भरतर्षभ ।
 परिवव्रुर्महात्मानं क्षिप्रमाहवशोभिनम् ॥ २३
 तथैव पाण्डवा दृष्ट्वा दृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
 परिवव्रुर्महात्मानं पार्थमप्रतिमं युधि ॥ २४
 तावकानां रणे कर्णो ग्लह आसीद्विशां पते ।

C. 8. 4402
B. 8. 87. 31
K. 8. 91. 34

[D₁ T₂ om. line 1. — (L. 1) K₃ D₁ D₃ 3.3 समा-
 (D₃ 'मे')यातौ (for समेयातां). K₁ 3.4 सूर्यचंद्रमसाविव; D₁
 सूर्यचंद्रमसौ यथा. — (L. 2) S K संगरे (for समरे). B₂
 तथा (for युधि).]

K₃ 4 V₁ B D₁ D₁ D₁ 5.7.3 T₂ cont.: D₃ ins.
 after 17^{ab}:

981* तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ शार्दूलाविव वेगितौ ।

बभूव परमो हर्षस्तावकानां विशां पते ।

संशयः सर्वभूतानां विजये समपद्यत ।

[(L. 1) D₃ समेतौ (for तौ दृष्ट्वा). K₃ वलिनौ; D₁
 थिष्ठितौ; D₂ वेगितौ (for वेगितौ). — (L. 3) K₄ संतयः
 (for संशयः). K₄ विजयं; D₃ विजयः.]

— °) S K₁ 3 तौ दृष्ट्वा (for समेतौ). — °) S₂ D₂ प्रेक्ष;
 K₄ श्रेष्ठ (for प्रेक्ष्य).

18 °) B₂ ततो (for उभौ). — D₁ reads from
 कृतश्रमौ (in 18^b) up to सारथी (in 21^a; but om. 19) after
 23^{ab}. — T₁ G M subst. for 18^{ab}: T₂ ins. after 18^{ab}:

982* उभावस्मृतां श्रेष्ठानुभौ सिंहपराक्रमौ ।

[T₁ G₂ मरुविदां; M₁ वज्रभृतां (for अस्मृतां). T₁
 M₁ तीव्रपराक्रमौ; G उग्र (for सिंह).]

— °) G₁ जयशब्देन (for बाहु). — °) V₁ क्षोभयंतौ (for
 नाद). B₂ भुवस्तलं; D₁ D₁ 5 नमस्तलौ; T₁ 3 G स्थलं.

19 D₁ om. 19 (cf. v. l. 18). — °) D₂ विक्रमेण
 (for पौरुषेण). — °) G₂ उभावसदृशौ. — °) K₁
 शम्बरामरः; V₁ शम्बरामरः (for शम्बरामरः).

20 For sequence in D₁, cf. v. l. 18. G₁ om.
 20^a-21^b. — °) K₃ V₁ B (except B₂) D T₁ G₂ 3
 M चोभौ (for युद्धे). — °) T₁ G₂ 3 M उभौ (for
 तथा). K₃ यथा दशरथात्मजौ. — °) K₃ V₁ B D
 T₁ 3 G₂ 3 M चोभौ (for वीर्ये). — °) T₁ damaged.
 T₂ G₂ 3 M₂-4 उभौ (for तथा).

21 For sequence in D₁, cf. v. l. 18. G₁ om.
 21^{ab} (cf. v. l. 20). — °) B₂ M रथ (M₂-4 'यौ')प्रवरवा-
 जिनौ; B₂ 'प्रवीरवाहिनौ'; D₃ 'प्रवरशोभिनौ'; G₂ 3 'प्रवरमा-
 स्थितौ'. — °) K₁ 3.4 B (except B₂) D T₁ 3 G₂ 3 M

सारथि- V₁ B (except B₂) D₁ D₁ 3-7 S (T₂
 missing) चापि (for चैव). — °) K₁ तथैवास्तां; D₂
 तयोदास्तौ (sic) (for तयोरास्तां). K₃ V₁ B D महारणे
 (for 'बलौ'). S (T₂ missing) उभौ मद्र (M₁ [inf. lin.]
 मित्र)जनार्दनौ.

22 °) K₁ D₁ D₂ ततो; B₂ 5 तौ च (for तौ तु).
 G₂ तौ दृष्ट्वा तु महाराज. — °) D₂ राजमानौ; T₁ M₂
 आजमानौ; G₂ नदं (for राज). T₁ 3 G₁ 3 M वृषाविव;
 G₂ प्रहविव (for महारथौ). — °) B₂ सिंह- (for सिद्ध-).
 — °) K₃ D₁ समपद्यतः; D₁ D₁ 5 T₁ 3 G समजायत.

23 °) M₂ partly damaged. B₂ 5 D₁ तव पुत्रास्
 (for धार्तराष्ट्रास्). K₃ D₁ कर्णे; T₂ G₂ तूर्ण (for कर्ण).
 — °) B₂ सवलां; D₂ सबलो. — After 23^{ab}, D₁
 reads from कृतश्रमौ (in 18^b) up to सारथी (in 21^a;
 but om. 19). — °) K₃ यदि (for परि). — B₂ om. (hapl.)
 23^a-24^a. — °) T₁ शूरम्; T₂ G M कर्णम् (for क्षिप्रम्).

24 B₂ om. 24^{ab} (cf. v. l. 23). — °) B₂ तत्र चै
 (for तथैव). G₁ दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). — T₂ om. (hapl.)
 from 24^b up to the prior half of line 3 of 983*. T₁
 G M ins. after 24^{ab}: T₂ after 24^a:

983* यमौ च चेकितानश्च प्रहृष्टाश्च प्रभद्रकाः ।

नानादेशाश्च ये शूराः शिष्टा युद्धामिनन्दिनः ।

ते सर्वे सहिता दृष्ट्वा परिवव्रुर्धनंजयम् ।

रिरक्षिपन्तः शत्रुणाः पल्लवश्चक्रज्वरैः ।

धनंजयस्य विजये यताः कर्णवधेऽपि च । [5]

तथैव तावकाः सर्वे यताः सेनाप्रहारिणः ।

दुर्योधनमुखा राजन्कर्णं क्षुरपुत्रादवे ।

[(L. 4) M₂ om. रिरक्षिपन्तः. T₁ परिक्षिपन्तः. G₂ शत्रु-
 G₁ रथकुंजराः (for 'कुंजराः'). — (L. 5) G₂ दृष्ट्वा (for
 धृताः). — (L. 6) T₁ M₂-4 यत्सेनाः; T₂ M₁ यताः सेनाः
 (for यताः सेनाः).]

— T₁ G M om. 24^{ab}. — °) S K₃ 4 महात्मानः (for
 'स्मानं').

25 B₂ om. 25^{ab}. K₃ D₃ om. (hapl.) 25^{ab}. — °)

C. 8. 4403
D. 8. 27. 31
K. 8. 91. 24

तथैव पाण्डवेयानां ग्लहः पार्थोऽभवद्युधि ॥ २५
त एव सभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवन्स ते ।
तत्रैषां ग्लहमानानां ध्रुवौ जयपराजयौ ॥ २६
ताभ्यां द्यूतं समायत्तं विजयायेतराय वा ।
अस्माकं पाण्डवानां च स्थितानां रणमूर्धनि ॥ २७
तौ तु स्थितौ महाराज समरे युद्धशालिनौ ।
अन्योन्यं प्रतिसंरब्धावन्योन्यस्य जयैषिणौ ॥ २८
तावुभौ प्रजिहीर्षेतामिन्द्रवृत्राविवाभितः ।

B₁ ग्रहः; D₈ गृहाः; T₃ गृह (for ग्लह). S K_{1.2.4} V₁
B₈₋₄ D₁ D_{2-4.7} आसीद् (for आसीद्). — ^a) B₁
T₃ ग्रहः; D₈ गृहाः (for ग्लहः). K₈ V₁ B D S (T₃
missing) तदा (for युधि).

26 ^a) B₂ तत्तव; B₁ च युव; S (T₃ missing) तयोस्तु
(G₂ 'अ') (for त एव). — ^b) K₈ D₈ भवन्; M₁ [अ]-
भवद्. B_{1.8} D₈ तदा; B₂ महे; B_{1.8} D_{2.4.6.7} च ते; D₈
रणे; S (T₃ missing) युधि (for आ ते). — ^c) D₈
तथैव. K₈ Ca ग्रहमाना (Ca 'णा')नौ; D₈ T₃ गृह'; G₁
गृह' (for ग्लह'). — ^d) S₂ V₁ B D₁ D₁₋₇ प्रवृं;
K₈ ध्रुवो; T₃ ध्रुवौ (for ध्रुवौ).

27 ^a) B₂ द्यूते. K₄ समायातं; B₁ 'यातं; B₈ 'सत्ते;
D₁ 'सकं; D₂ ययायत्तं (for समायत्तं). K₈ ताभ्यां द्युति-
समायत्तां; D₈ T_{1.2} G₁ M ताभ्यां वै द्यू (D₈ द्रु)तमासकं;
G_{2.8} ताभ्यां वै द्युतिरा (G₂ द्यूतमा)सीत्. — ^b) D_{1.6.8}
T₁ G₁ च (for वा). K₈ विजये नरनाथ च (sic). — ^c)
D_{1.8} युष्माकं; G₁ आस्माकं. S (T₃ missing) पाण्डवेयानां
(for 'वानां च). — ^d) G₁ आस्थितं (for स्थितानां).

28 ^a) S₂ अस्थितौ; K₈ स्थितौ तु (by transp.);
T₁ G_{2.8} संरब्धौ; T₃ M संस्थितौ; G₁ संहितौ. T₂ महात्मानौ
(for 'राज). — ^b) T₁ शुद्धशोभिनौ; G₁ M युद्धशालिनौ
(for 'शालिनौ). — ^c) D_{1.4.8} T₂ G₂ अन्योन्य- (for
अन्योन्यं). G₂ -जय- (for प्रति). — ^d) K₈ V₁
B₁₋₄ D₁ D₁₋₈ जयैषिणौ (for जयै). B₈ D₁ S (T₃
missing) अन्योन्यवध (G_{1.8} 'जय)कांक्षिणी.

29 ^a) K₈ T₂ G₂ M₂₋₄ प्रजिहीर्षताम् (K₈ 'ताम्);
K₄ 'हीर्षताम्; B₁ D_{1.6.7} प्रा (D_{8.7} प्र)जिहीर्षताम्; B_{8.8}
प्रज (B₈ 'ज)यापताम्; D₁ D_{1.8} प्राजि (D₁ 'हि)ही-
र्षताम् (sic); D₁ प्रजहीर्षताम्; D_{2.8} T₁ G₁ प्रजिहीर्षताम्;
G₂ 'भीर्षताम्; M₁ प्रतिजिहीर्षताम् (hypermetrio); Ca
प्रजिहीर्षताम् (as in text). — ^b) K₁ [अ]भिनाः; K₈

भीमरूपधरावांस्तां महाधूमाविव ग्रहौ ॥ २९
ततोऽन्तरिक्षे साक्षेपा विवादा भरतर्षभ ।
मिथो भेदाश्च भूतानामासन्कर्णार्जुनान्तरे ।
व्याश्रयन्त दिशो भिन्नाः सर्वलोकाश्च मारिष ॥ ३०
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचोरगराक्षसाः ।
प्रतिपक्षग्रहं चक्रुः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ३१
द्यौरासीत्कर्णतो व्यग्रा सनक्षत्रा विशां पते ।
भूमिर्विशाला पार्थस्य माता पुत्रस्य भारत ॥ ३२

[अ]मितौ; V₁ B D₁ D_{2-4.6.7} S (T₃ missing) प्रभो;
D₁ D_{1.8} प्रभौ; D₈ [अ]भिना (for [अ]मितः). — ^a)
G₁ भीमायुध- (for भीमरूप-). G₂ आस्थां (for आस्तां).
— ^b) K₈ महाधूम; B₈ D₁ D₈ 'धूमाद् (for 'धूमाद्).
— After 29, T₃ ins. 992°.

30 ^a) S₂ ततोऽन्तरिक्षे; V₁ B D_{2.4} 'रीक्षे. D₂
सिद्धानां; D₈ S (T₃ missing) संज्ञे (for साक्षेपा).
— ^b) K₈ 'विषादा; D_{2.8} S (T₃ missing) विवादो
(for विवादा). D₁ भरतर्षभं. — D₂ om. 30°-31°.
— ^c) S₁ K₂ laouna; K₁ मियेक्ष; K₄ देवर्षि-; D₈
मूताश्च; T_{1.2} G₂ M₂₋₄ भेदश्च; M₁ मूतश्च (for भेदाश्च).
— ^d) T₂ G_{2.8} M आसीत् (for आसन्). B₂ कृष्णार्जुनान्तरे
(for कर्णं). — ^e) K₈ विविभ्रंत (sic); V₁ B (except
B₁) D₁ D₁ (before corr.) G_{1.8} व्यश्रयन्त; T₂ व्यश्च;
G₂ अश्रू' (for व्याश्च). B₂ D₁ मिथो; S (T₃ missing)
द्विधा (for दिशो). — ^f) B₈ लोकपालाश्च; B₈ सर्वलो-
कस्य (for 'लोकाश्च). D₁ तु (for च). S (T₃ missing)
सर्वे (G_{1.8} M₁ 'वै-; G₂ 'वौ) लोकाः परंतप.

31 D₂ om. 31^{ab} (cf. v. 1. 30). — ^a) G₁ सयक्षोरग-
(for पिशाचोरग-). — ^b) K₈ प्रतिलब्धग्रहं; T_{1.2} 'पक्षग्रह-
(T₂ 'गृहं; G₂ M 'पक्षा ग्ल (G₁ ग्रहं); Ca 'पक्षग्रहं (as in
text). B₂ क्रुद्धः (for चक्रुः). — ^c) B₂ कृष्णार्जुन-; T₂
कर्णानन- (for कर्णार्जुन-).

32 ^a) D₁ सुतपुत्रस्य; D_{2.8} सर्वतो व्यग्रा; T₁
कर्णमाश्रित्य; T₂ G 'पक्षेत्र; M 'तोऽप्यत्र (for 'तो व्यग्रा).
— ^b) D₁ पक्षे मातेव विहितः. — ^c) D₂ विशीर्णां
(for विशाला). D₁ T_{1.2} भूमिर्धनंजयस्यासीत्; G₂ M
सूर्यशाला पार्थमाता. Ca oites भूमिर् (as in text).
— ^d) K₈ D₂ मारिषः (D₂ 'ष); V₁ B D₁ D_{1.8-7} वै
यथा; D₈ चानव (for भारत). D₁ T₁ मातेव जय (T₁
हित)कांक्षिणी; T₂ मातेव हितकारिणी; G₂ M पुत्रस्य जय-
कांक्षिणी (G₁ 'जः).

सरितः सागराश्चैव गिरयश्च नरोत्तम ।

वृक्षाश्चौपधयस्तत्र व्याश्रयन्त किरीटिनम् ॥ ३३

असुरा यातुधानाश्च गुह्यकाश्च परंतप ।

कर्णतः समपद्यन्त खेचराणि वयांसि च ॥ ३४

रत्नानि निधयः सर्वे वेदाश्चाख्यानपञ्चमाः ।

सोपवेदोपनिषदः सरहस्याः ससंग्रहाः ॥ ३५

वासुकिश्चित्रसेनश्च तक्षकश्चोपतक्षकः ।

पर्वताश्च तथा सर्वे काद्रवेयाश्च सान्वयाः ।

विषवन्तो महारोषा नागाश्चाजुनतोऽभवन् ॥ ३६

ऐरावताः सौरमेया वैशालेयाश्च भोगिनः ।

एतेऽभवन्चाजुनतः क्षुद्रसर्पास्तु कर्णतः ॥ ३७

ईहामृगा व्याडमृगा मङ्गल्याश्च मृगद्विजाः ।

पार्थस्य विजयं राजन्सर्वे एवामिसंश्रिताः ॥ ३८

वसवो मरुतः साध्या रुद्रा विश्वेऽश्विनौ तथा ।

अग्निरिन्द्रश्च सोमश्च पवनश्च दिशो दश ।

C. 8. 441a
B. 8. 67. 47
K. 8. 91. 48

33 °) Śs Dn1 गिरयः (for सरितः). Śs Ks सागरश्च S (Ts missing) सागराश्चैव (Ms-4 'आपि' गिरयः. — °) S (Ts missing) सरितश्च (for गिरयश्च). Ks Ds नरोत्तमः (Ds 'माः'). Dn1 नद्यश्च सज्जलास्तथा. — Ds om. 33^a-34^b. — °) Ks वृक्षाश्च (for वृक्षाश्च). V1 चोपधयश्च. Ks V1 B D (Ds om.) चैव (for तत्र). S (Ts missing) महीजा (G1 M1 'ही च') जलजा (G1 M1 'दा') चैव. — °) K1 व्याश्रयन्त (sic); Ks आश्रयन्त; V1 व्याश्रयन्ति; B Dn1 D1.3-7 व्याश्रयन्त (Bs 'ते'; Dn1 D1.3 'ति'); Ds साधयन्तु; Ts व्यश्रयन्त (for व्याश्र). Bs किरीटिनौ; Dn1 परस्परं (for किरीटिनम्).

34 Ds om. 34^{ab} (cf. v. 1. 33). — °) Śs यातुधानश्च; Bs यातुधानाश्च. — °) Ks यक्षाश्चैव (for गुह्यकाश्च). — With 34^{ab}, cf. line 1 of 987*. — °) Bs Dn1 ते कर्ण; Ca कर्णतः (as in text). S (Ts missing) कर्णः समभवन् (T1 'त') च. — After 34^{ab}, Dn1 ins.:

984* इष्टरूपाः समन्ततः ।

मुनयश्चारणाः सिद्धाः.

— °) Ks V1 B Dn1 Ds-3 खेचराश्च; Dn1 जैनतेया; D1 विचराश्च (for खेचराणि).

35 °) Ks निधयः (for निधयः). B1.4 Ds चैव (for सर्वे). Ks निधयश्चैव रत्नानि. — °) Bs वरदाश्च (hyper-metric) (for वेदाश्च). — °) Bs साम (for सोप). Ks Ds सोपवेदोपनिषदाः; Ds 'वेदोपवेदाश्च'; G1 'वेदोपनिषदः'. Ca cites उपवेदाः and उपनिषदः. — °) Ks ससंग्रहाः (for ससं). Ks सूत्राश्च ससंग्रहाः; S (Ts missing) व्या (Ts व्य) श्रयन्त (T1 'ते') किरीटिनं (cf. 33^a).

36 °) Ks तक्षको योपतक्षकः; B1.3-5 Dn1 D1.3-5 'कोयोप'; Bs 'कोपोप'; Dn1 'कस्तक्षकस्तथा'; Ds 'कोपोय तक्षकः'; Ds 'कोप्युप'; Ds 'को योव'. — °) Ks पर्वताश्च; Bs Dn1 Ds-1 सर्पा (Dn1 Ds 'पां'; Ds 'वां') चैव (for पर्वताश्च). S (Ts missing) मही वियज्जलं च (G2 घ) रा. — °) K1 चाद्रवेयाश्च; Ks Ds काद्रं; Gs द्रो (sup. lin. र) द्रं (for काद्र). Ks.4 सात्वया; Bs सातुगाः; Dn1

D1.3 सान्वयः. — °) Ks विषवन्तो; G1 निवेवन्तो; M1 द्विप (for विप). B1-4 Dn1 Ds महाराज; Ds 'वोरा'; T1 Gs M 'वेगा'; Ts G1 'नागा'; Gs 'वेगो (for 'रोषा)'. — °) G1 वेगिनो (for नागाश्च). T1 [अ]जुनतो (for 'नतो). Dn1 Ds Gs [s]भवन्; Ds भवेत्. Gs वेगिनश्चाजुनेभवन्.

37 °) Ks Ts ऐरावतः; Ks ऐरावता; Ds ऐरावताः. Ts सौरमेयो. — °) D1.3 (marg. as in text) भागिनः (for भोगिनः). — °) T1.3 G1.3 अजुनस्य (for 'नतः). — °) Ds.4.5 क्षुद्राः; T1 G1.5 पापाः; Ts Gs M पाप- (for क्षुद्र). G1 सर्वोश्च (for सर्पाश्च). V1 Bs Dn1 T1.2 G M च (for तु).

38 °) K1 रोहामृगा; Ks रक्षा; B1 मद्रा; D1.2.4.7.8 द्वा; M1 ईहामृगा; Ca.v 'मृगा (as in text). K1 व्याडमृगा; Ks व्याडगणा; Ks व्याडमृगा; B1.3.5 Dn1 D1.3.5.8 Cv व्याडमृगा; Ds घाय (sic); Ds व्याड'; T1.2 G M व्याड'; Ca वात (for व्याड). — °) Ds मांगल्याश्च. T1.2 G1.3 M मांगल्या (T1 G1 'क्या; Ts 'का) मृगपक्षिणः; Gs मृगालाश्च कर्णतः. — After 38^{ab}, G2.3 ins.:

985* मङ्गल्याः पक्षवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।

[Of. line 2 of 987*. Gs मंगलाः.]

— G1 Ms-4 repeat 38^{ab} after line 2 of 987*. — °) B1.4 Dn1 D1.4-7 विषयं; Bs Dn1 T1.2 G1 (both times) M (Ms-4 both times) विजये (for विजयं). — °) Gs M हि (for [अ]भि). Dn1 Ds [अ]भिसंश्रिताः; Ds संश्रिताः; Ds 'संश्रिताः; T1 G1 (both times).8 समाश्रिताः (for [अ]भिसं).

39 °) Ks transp. वसवो and मरुतः. G1 M1 वसवश्च महर्देण. — °) Ks चैव; Gs देवाश्च (for विश्वे). T1.2 G2.3 Ms-4 अपि (for तथा). Gs साध्याश्च मरुतस्तथा; M1 मरुतश्च सहाश्रिताः. — After 39^{ab}, G1 ins.:

986* अजुनस्य जये चास्त्रामभिनवपि सप्रियौ ।

— M1 om. 39^{ab}. — °) V1 पर्वतो; Bs पर्वताश्च; S (Ts missing) पञ्चगाश्च (for पवनश्च). Ś Ks V1 B (except

C. 2. 4419
B. 2. 57. 47
K. 2. 91. 49

धनंजयमुपाजगुरादित्याः कर्णतोऽभवन् ॥ ३९
देवास्तु पितृभिः सार्धं सगणार्जुनतोऽभवन् ।
यमो वैश्रवणश्चैव वरुणश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४०
देवब्रह्मचरुपर्षीणां गणाः पाण्डवतोऽभवन् ।

B₁) D₁-4.8-8 [S]य; D₁ [S]य (for च). — After 39^{ad}, T₁: G₁: M₁-4 ins.:

987* कर्णतः समपद्यन्त श्वसृगालवयांसि च ।
मुगाश्च पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
वसवश्च महेन्द्रेण मरुतश्च सहासिना ।

[(L. 1) Cf. 34^{ad}. T₁ श्वसृगाल (for श्वसृगाल). — T₁ G₁: om. line 2. — (L. 2) Cf. 985*. T₁ वसवश्च (for पशवश्च). T₁ om. the post. half. — After line 2, G₁ M₁-4 repeat 38^{ad}. — (L. 3) T₁ transp. वसवश्च. and मरुतश्च.]

On the other hand, G₁ ins. after 39^{ad}:

988* अग्निः (श्री?) रुद्रश्च सोमश्च यमो वैश्रवणस्तदा ।

— °) K₁ B₁ D₁ धनंजयस्य ते स्व (B₁ चा-; D₁ व)भ्याः;
V₁ D₁ 'यस्य ते पक्षे; B₁-8 D₁ D₁-7 T₁: G M 'यस्य ते
वर्णा (B₁ M 'र्या; T₁ 'स्या). — °) K₁ D₁ [S]भवत्.
— After 39, N (except B₁) ins.:

989* विशः शूद्राश्च सूताश्च वर्णसंकरजाश्च ये ।

सर्वसत्त्वेषु ते राजप्राधेयमभजंस्तदा ।

[(L. 1) D₁ वीराः (for विशः). S K₁: 2.4 transp. शूद्राश्च
and सूताश्च. D₁ शूराश्च (for शूद्राश्च). B₁ सूतश्च. D₁ वर्ण-
संकरिणश्च (for 'संकरजाश्च). B₁ वर्णसंकरजा यतः; B₁: 5 D₁
ये च संकरजातयः (for the posterior half). — (L. 2)
D₁ सर्वशस्ते महाराज (for the prior half). S₁ K₁: 2.4
अभजंस् (for अभजंस्). B₁ D₁ D₁: 4.8 तथा; D₁ सदा (for
तदा).]

40 B₁ om. 40^{ad}. — °) S (T₁ missing) देवताः
(for देवास्तु). — °) B₁ D₁ सपदानुगाः; D₁ पार्थतो-
भवत् (for [अ]र्जुन). T₁: G M ऋषयः (G₁ 'विभि)श्च
परंतप. — After 40^{ad}, T₁: G₁: M read 41^{ad}.
— °) S₁ D₁: 3 वैश्रवणाश्च. — After 40, N ins.:

990* ब्रह्म क्षत्रं च यज्ञाश्च दक्षिणाभ्यार्जुनं श्रिताः ।

असुरा यातुधानाश्च क्रव्यादाश्च सृगाण्डजाः ।

राक्षसाः सह यादोभिः श्वसृगालाश्च कर्णतः ।

[(L. 1) K₁ क्षेत्रं च; B₁ क्षत्रश्च. V₁ B₁: 2.4 D₁
D₁: 8-7 यज्ञाश्च; D₁ यज्ञाश्च; D₁ वर्णाश्च (for यज्ञाश्च). D₁
सर्जुनं (for चा). D₁ दक्षिणाभ्यार्जुनं प्रति (for the posterior

तुम्बुरुप्रमुखा राजगन्धर्वाश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४१

प्रावेयाः सह मौनैर्यैर्गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।

ईहामृगव्याडमृगैर्द्विपश्च रथपत्तिभिः ॥ ४२

उह्यमानास्तथा मेघैर्वायुना च मनीषिणः ।

half). — (L. 2) D₁ सुवोरा (for असुरा). D₁ प्रेताश्चैव
पिशाचाश्च (for the prior half). — (L. 3) K₁ V₁ स-
सृगालाश्च; B₁: 3.5 D₁ D₁ D₁: 5.7 श्वश्च (for श्वश्च).
D₁: 4.8.7 तु (for च).]

41 G₁ transp. 41^{ad} and 41^{ad}. — °) D₁
ऋषीणां च (for चरुपर्षीणां). — For 41^{ad}, S (T₁ missing)
subst.:

991* देवर्षिब्रह्मर्षिगणाः सर्वे च खचराश्च ये ।

[T₁ देवर्षयो ब्रह्मर्षयः (for the prior half). T₁ शक्रमुखाश्च;
T₁ M चक्रराश्च (for च खचराश्च). G₁ सशक्राश्चरापये
(sic) (for the posterior half).]

— T₁: 2 G₁: M read 41^{ad} after 40^{ad}. — °)
K₁: 4 D₁ तुम्बुरुः; D₁ तुम्बुर- (for तुम्बुरुः). S (T₁ missing)
सर्वे (for राजन्). — °) T₁ G M भरतर्षभ (for
च यतोऽर्जुनः).

42 °) V₁ B₁: 5 D₁ D₁ D₁: 5.7 Co प्रावेयाः (D₁
'योः); B₁ रावेयाः; D₁ प्रालेयाः; D₁ प्रयाताः; T₁ G₁ M₁
प्रमेयाः; G₁ M₁-4 प्रावे (G₁ 'मे)याः; C₁ प्रावेयाः (as in
text). V₁ D₁ D₁ T₁: 2 G₁ M C₁ मौनेयाः; B₁
D₁: 7 (marg. as in text) सैनैर्यैः; D₁ सैनैर्यैः; Co
मौनेर्यैः (as in text). G₁ प्रवेयाश्च समौमेया. Ca cites
प्रावेयमौनेयाः. — °) D₁ S (T₁ missing) शुभा (G₁
M 'आ)श्चाप्सरसां (for गन्धर्वा). K₁ B D₁: 1.7.8 गणैः
(for गणाः). — After 42^{ad}, T₁: 2 G M ins. a passage
given in App. I (No 37). — °) K₁ B₁ D₁ D₁
D₁: 7 ई (D₁ D₁: 7 इ)हासृगाः; D₁: 8 इहासृगः; Co ईहा-
सृगैर् (for ईहासृगः). K₁ बालसृगैर्; B₁ D₁: 8 G₁ ब्याल-
सृगैर् (B₁ 'ग-; D₁ पक्षिगणाः; T₁: 2 G₁: M ब्यालसृगैर्;
Co ब्यालसृगैर् (as in text). V₁ ईहासृगौ बालसृगैर्.
— °) V₁ B D (except D₁) T₁: 2 G₁: M द्विपाश्च
(for द्विपाश्च). K₁ सृगा द्विपाश्चपत्तिभिः; G₁ द्विपार्थ-
रथपत्तिभिः.

43 °) D₁ T₁ G₁: 2 M₁: 4 उह्यमाना (M₁ 'नं). S
(T₁ missing) परे (for तथा). — °) B₁ वर्मेणा (for
वायुना). D₁ [अ]य (for च). G₁: 3 निमिषेक्षणाः (for
च मनीषिणः). — °) K₁ दिदक्षतः. — °) K₁ B₁

दिदक्षवः समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम् ॥ ४३
देवदानवगन्धर्वा नागा यक्षाः पतत्रिणः ।
महर्षयो वेदविदः पितरश्च स्वधाभुजः ॥ ४४

तपो विद्यास्तथौपध्यो नानारूपाम्बरत्विषः ।
अन्तरिक्षे महाराज विनदन्तोऽवतस्थिरे ॥ ४५
ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिः सार्धं प्रजापतिभिरेव च ।

C. 8. 4623
D. 8. 67. 56
K. 8. 91. 64

Ds. 6 M1 समागमे (for समागमम्).

44. *) T₁ G_{1.2} -गन्धर्व- (for -गन्धर्वाः). — *) K₁ B D₁ D_{1.1} D_{1.2.6-8} T₁ नागयक्षाः; V₁ यक्षा नागाः (by transp.); T₂ G_{1.2} M₁ नागयक्ष-; G₈ नागा यक्ष- — *) D₂ नारदाद्याः; S (T₂ missing) देवगणाः (for वेदविदः). — *) S₁ K_{1.2} V₁ सुधा (V₁ 'हा') भुजः; D₈ सुधाक्षनाः (for स्वधाभुजः).

45 *) B₁ निष्ठासः; D₈ विध्यासः (for विद्यासः). Co oites अविद्या. D₁ तथौपध्यो. S (T₂ missing) तपो विद्यौ- (T₂ 'द्यो') पथीः सिद्धा (G₁ सर्वा). — *) S₁ K₁ नानारूपस्वरत्विषः; K₈ 'रूपातरस्त्रिणः'; K₄ 'रूपसुरद्विषः'; V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.2-7} 'रूपांवरस्त्रिणः'; B₈ 'रूपाः सुरद्विषः'; D₁ 'रूपबलान्विताः'; D₂ 'रूपसुगद्विजाः'; D₈ 'रूपावरत्विषः'. Co oites नानारूपाः. — *) V₁ B (except B₁) D₁ अन्तरिक्षे. — *) K₈ विदुरतोः; T_{1.2} G_{1.2} M विवदन्तो (for विन'). K₈ विदास्थिरे (sio); G₈ वित' (for स्वत').

46 *) S₁ K_{1.2.4} B (except B₁) D₁ D_{1.2.5.8} चास्थितो (B₁ 'तौ'); D_{1.7} ह्या' (for [अ]व'). V₁ अगवानास्थितो यानं; D₁ D₂ भवश्चैव स्थितो याने; T₂ भवश्चैवास्थितो यानं; T₁ G M आस्थितो यानमाकाशे. — *) K₈ V₁ B_{1.2-5} D S (T₂ missing) आगमत् (D₁ 'मं'); B₂ आगतः (for अभ्ययात्). — N T₁ ins. after 46: T₂ after 29:

992* समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अर्जुनो जयतां कर्णमिति शक्रोऽब्रवीत्स्वयम् ।
जयतामर्जुनं कर्णं इति सूर्योऽभ्यभाषत ।
हत्वाऽर्जुनं मम सुतः कर्णो जयतु संयुगे ।
हत्वा कर्णं जयत्वथ मम पुत्रो धनंजयः । [5]
इति सूर्यस्य चैवासीद्विबाधो वासवस्य च ।
पक्षसंस्थितयोस्तत्र तयोः पुरुषसिंहयोः ।
द्वैपक्षमासीद्देवानामसुराणां तथैव च ।
समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अकम्पन्त त्रयो लोकाः सहदेवर्षिचारणाः । [10]
सर्वे देवगणाश्चैव सर्वभूतानि यानि च ।
यतः पार्थस्ततो देवा यतः कर्णस्ततोऽसुराः ।
रथयूयपयोः पक्षौ कुरुपाण्डववीरयोः ।

[S K₁₋₈ D_{1.2} om. line 1. — (L. 1) T₁ तौ समीक्ष्य;
T₂ तौ समेतौ (by transp.). K₈ तु' (for तौ). — (L. 2)
B₁ सुराः; B₂ D₁ D₂ T_{1.2} तदा (for स्वयम्). — After
line 2, B₁ reads line 10. D₁ repeats lines 3-4 after

line 9. — (L. 3) T₁ transp. जयतां and अर्जुनं. S₁ कर्णं
(for कर्ण). K₁ जयतामर्जुनः कर्णम् (for the prior half).
K₁ मूढो (for सूर्यो). B₈ [S]व्यभाषत. — (L. 4) T_{1.2}
इहाऽर्जुनो (T₂ 'नं') (for इत्वाऽर्जुनं). V₁ B₁ D_{2.4.7} जयति
(for जयतु). — (L. 5) D₈ जयति. — (L. 6) B₂ om.
the first च. — (L. 7) S₁ K_{1.2} पक्षशः स्थितयोः; K₈
पक्षस्य स्थि'; K₄ पक्षसः स्थि'; V₁ B_{1.2.4.8} D_{2.4.5.7} पक्षतः स्थि';
B₂ D₁ D_{1.2} पक्षयोः स्थि'; D₈ पक्षसंस्थितयोः (for 'संस्थितयोः').
B₂ D₁ D₂ T_{1.2} विपुषसिंहयोः (for पुषप'). — (L. 8)
K₈ द्वौपक्षम्; B₂ द्विपक्षम्; D₁ D₂ विपक्षम्; T_{1.2} द्वैविध्यम्;
Co द्वैपक्षम् (as above). B₁ द्वैपक्षमासीत् देवानाम्. B₂ D₁
T_{1.2} च भारत (for तथैव च). — T_{1.2} om. lines 9-11.
— (L. 9) S₁ K_{1.2.4} समागतौ; B₂ तौ समेतौ (by
transp.). B_{1.2} च (for तौ). — (L. 10) S₁ K_{1.2.4}
B₂ चारणैः; S₁ D₈ चारिणैः; B₁ (first time) दानवाः (for
चारणाः). — (L. 11) S₁ K₈ B_{2.4} D₈ सर्व- (for सर्वे).
— (L. 13) S₁ K_{1.2} तत्र; K₈ पक्षं; T₂ पक्षे (for पक्षौ).
K₈ सेनयोः (for चीरयोः).]

T₁ cont.: T₂ G M ins. after 46:

993* ततः प्रजापतिस्तूर्णमाजगाम महीपते ।

द्वैरथं युधि तं ब्रह्मं कर्णपाण्डवयोस्तदा ।

विजित्य कर्णः स्वदिमां वसुंधरा-

मयाऽर्जुनः स्वित्तिपक्षेऽस्त्रिणाम् ।

द्वितीश्वरस्यापि बभूव संशयः [5]

प्रजापतेः प्रेक्ष्य तयोर्महद्बलम् ।

Colophon.

संज्ञयः ।

प्रजापतिस्तु तं दृष्ट्वा देवभागं समागतम् ।

अब्रवीन्नु ततो राजन्पश्यतो वै स्वयंभुवः ।

उभावतिरथौ शूराभुजौ रथपराक्रमौ ।

उभौ सहस्रकर्माणौ वज्रिचक्रायुधोपभौ । [10]

अहो बत महद्युद्धं कर्णार्जुनसमागमे ।

अविष्यति महाघोरं वृत्रघातसवयोरिव ।

[(L. 1) M₁ महीपते (for 'पते). — (L. 2) T₂ तद् (for
तं). — (L. 3) T₂ विजित्य (for विजित्य). T₁ G₂ त्विदिमां
(for स्वदिमां). — (L. 4) G₂ अथो (for अथ). M₁ स्युः
(for स्थित). M₁ प्रतिपत्सते किल (for 'पक्षेऽस्त्रिणाम्').
— (L. 6) T₂ वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). T_{1.2} G₁ M महात्मनोः
(G₁ 'नः') (for महद्बलम्). — Colophon. Adhy. name:
T₂ कर्णार्जुनान्तरे जगद्द्विष्यकथनं; M₁ द्वैरथे सर्वलोकममं-

C. 8. 4429
D. 8. 47. 57
K. 8. 51. 64

भवेनावस्थितो यानं दिव्यं तं देशमभ्ययात् ॥ ४६
दृष्ट्वा प्रजापतिं देवाः स्वयंभुवमुपागमन् ।
समोऽस्तु देव विजय एतयोर्नरसिंहयोः ॥ ४७
तदुपश्रुत्य मधवा प्रणिपत्य पितामहम् ।

कर्णार्जुनविनाशेन मा नश्यत्वखिलं जगत् ॥ ४८
स्वयंभो ब्रूहि तद्वाक्यं समोऽस्तु विजयोऽनयोः ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रसीद भगवन्मम ॥ ४९
ब्रह्मेशानावथो वाक्यमूचतुस्त्रिदशेश्वरम् ।

— Adhy. no.: T₁ G_{2.3} M₁ 101; T₂ 94; G₁ M₂₋₄ 100. — T₂ reads lines 7-12 after 995*. — (L. 8) T_{1.2} G₁ M स (for दु). G₂ [S]य स्वयं प्रभुः (for वै स्वयंभुवः). — (L. 9) G₁ अपि (for अति-). — (L. 10) T_{1.2} G₂ M वज्र- (for वज्रि-). — (L. 11) T_{1.2} G₁ M₄ तमः; G₂ महा- (for महद्-).]

47 *) K₂ देवः. T₁ G M प्रजापतिरथोक्तवैनं (G₁ 'क्त्वेव'; G₂ 'क्त्वेव'). — *) K₂ D_{1.2.5} G M₂₋₄ मचोदयत्; V₁ B D₁ D₂ D_{3.4.5-8} T₁ M₁ अचो (D₂ 'नो') दयन् (for उपागमन्). T₂ स्वयंभुं समचोदयन्. — After 47^{ab}, D₂ T_{1.2} ins.:

994* कोऽनयोर्विजयी देव कुरुपाण्डवयोधयोः ।

[(T_{1.2} चीरयोः; (for -योधयोः).]

— After the above, T₂ reads 48^{ab}, repeating it in its proper place. — *) Ś K_{1.2.4} समस्तु; K₂ समोस्ति (for समोऽस्तु). Ś₁ K₂ देव विजया; B₂ D₂ D₃ विजयो देव (by transp.); T_{1.2} G M विजयः कामम्. — *) K₁ जातयोर्; T_{1.2} G M उभयोर् (for एतयोर्). D₂ नृसिंहयोः (submetric).

48 S (T₂ missing) om. 48^{ab}. N (except Ś₂) reads 48^{ab} after 49. — *) K₂ तम् (for तद्). K₂ B₂ D_{2.3} Ca मधवान्. — T₂ reads 48^{ab} for the first time after 994*. — *) K₂ V₁ B D S (T₂ missing; T₂ both times) -विवादेन (for -विनाशेन). — *) B₂ नश्यदखिलं; D₂ नश्येत्; G M नश्येद् (for नश्यत्व). D₂ D₃ (marg.) T_{1.2} (both times) सर्वं (D₂ 'र्वे') संशयितं जगत्. — After 48, D₂ T_{1.2} ins.:

995* स्वयंभो ब्रूहि नस्तथ्यमेतयोर्विजयं प्रभो ।

[T_{1.2} तत्त्वम् (for तथ्यम्). T₁ प्रति (for प्रभो).]

— After the above, T₂ reads lines 7-12 of 993*.

49 *) K₂ स्वयं भो; D₂ स्वयं नो (for स्वयंभो). D₂ D_{1.2} यद् (for तद्). — *) B₂ [S]नयः. — After 49^{ab}, N ins.:

996* व्यज्ञापयत देवेशमिदं मतिमतां वरः ।

पूर्वं भगवता प्रोक्तं कृष्णयोर्विजयो ध्रुवः ।

[(L. 1) Ś₂ om. the prior half. Ś₁ K₂ व्यज्ञापयत; K_{1.2} विज्ञापयत; K₂ D₂ D_{3.4} वि (D₂ व्य)ज्ञापय (D₂ 'यं'त; D₁

आज्ञा" (for व्यज्ञा"). K₂ इति (for इदं). B₂ D₂ D_{3.4.5-8} मतिमतां वर (D₂ 'रं'). — (L. 2) Cf. line 3 of 1002*. Ś₂ भगवतः; D₂ मधवता. D₂ विजयं. V₁ B (except B₂) D (except D₂) ध्रुवं.]

On the otherhand, S (T₂ missing) ins. after 49^{ab}:

997* एवमुक्तस्तु भगवाञ्जये ताम्भ्यामनिश्चिते ।

इत्यब्रवीन्महाराज महान्ब्रह्मा प्रजापतिः ।

द्वात्रिंशेतौ हि कृतिनौ द्वावप्यतिबलौल्लटौ ।

मविध्यत्यनयोर्युद्धं त्रैलोक्यस्य भयावहम् ।

ततः प्रजापतिं तत्र सहस्राक्षोऽभ्यचोदयत् । [5]

[(L. 1) T_{1.2} M अनिश्चितं. — M₁ repeats line 2. after line 5. — (L. 2) G_{2.3} M (M₁ both times) तदा राजन् (for महाराज). G₂ M (M₁ both times) महा- (for महान्). T_{1.2} प्रजापतिः. — (L. 3) M₁ कृती युद्धे (for हि कृतिनौ). T_{1.2} अतिबलौल्लटौ; G₁ 'बले स्थितौ'; M 'बलोदितौ' (for 'बलौल्लटौ').]

— For 49^{ab}, cf. line 4 of 1002*. — *) K₂ तव (for तथा). — *) T₂ प्रभो ब्रूहि पितामह. — After 49, N (except Ś₂) reads 48^{ab}.

50 T₂ reads 50^{ab}, followed by the repetition of 50^a-55^a after 1002*. T₁ G_{2.3} M_{2.4} repeat 50-55; G₁ M_{1.2} repeat 50-52 after 1002*. — *) K₂ ब्रह्मा ऋतमयो; D₂ ब्रह्मेशानाविदं; T₁ G M (all second time) 'शानौ ततो (for 'शानावथो). — *) K₂ जगद्. (for ऊचतुस्). T₁ G (all second time) भुवनेश्वरं (T₁ G_{1.2} 'रौ' (for त्रिदशे). — *) D₂ D₃ T_{1.2} (both first time) ध्रुवम्. B₂ D₂ [अ]स्य (for [अ]स्तु). — *) T₁ G_{2.3} M (all second time) पाण्डवस्य (for विजयस्य). — D₂ Bom. ed. ins. after 50: T₁ after the repetition of 55: T₂ after the repetition of 50^{ab}.

998* स्नाण्डवे येन हुतमुकोषितः सव्यसावित्रा ।

स्वर्गं च समनुप्राप्य साहाय्यं शक्त ते कृतम् ।

कर्णश्च दानवः पक्ष अतः कार्यः पराजयः ।

एवं कृते भवेत्कार्यं देवानामेव निश्चितम् ।

आत्मकार्यं च सर्वेषां गरीयस्त्रिदशेश्वर । [5]

महात्मा फल्गुनश्चापि सत्यधर्मरतः सदा ।

विजयस्तस्य नियतं जायते नात्र संशयः ।

विजयो ध्रुव एवास्तु विजयस्य महात्मनः ॥ ५०
मनस्वी बलवाञ्छूः कृतास्त्रश्च तपोधनः ।
विभर्ति च महातेजा धनुर्वेदमशेषतः ॥ ५१
अतिक्रमेच्च माहात्म्याद्विष्टमेतस्य पर्यायात् ।

अतिक्रान्ते च लोकानामभावो नियतो भवेत् ॥ ५२
न विद्यते व्यवस्थानं कृष्णयोः क्रुद्धयोः क्वचित् ।
स्रष्टारौ ह्यसतश्चोभौ सतश्च पुरुषर्षभौ ॥ ५३
नरनारायणावेतौ पुराणावृषिसत्तमौ ।

C. 8. 4431
B. 8. 67. 79
K. 8. 92. 13

तोषितो भगवान्मेन महात्मा वृषसम्बजः ।

कथं वा तस्य न जयो जायते हतलोचन ।

[Dn1 om. lines 1-3. — (L. 3) T1.2 कर्णे. T1.2
स्तुतः (for अतः). — (L. 4) T1.2 इति (for एव). — T1
om. lines 5-9. — (L. 5) T2 गरीयस् (for गरीयस्).
— (L. 6) Dn1 फाल्गुनश्च.]

Dn1 T2 cont.: K4 B Da1 D1.2-1 ins. after 50:

999* यस्य चक्रे स्वयं विष्णुः सारथ्यं जगतः प्रभुः ।

51 For the repetition in T1.2 G M, of. v. 1. 50.

— " T1 G2.2 (all second time) जयवाक्; T2 (second
time) मितवाक्; Kumbh. ed. जयतां (for बलवाक्).

— " K3 V1 B2 Dn1 D2 कृतास्त्रोऽयः; D2 'यैश्च; T1.2 (both
both times) G1 (first time).2.2 (both both times)
M1.2 (both first time).2.2 (both both times)
कृतविद्यस्य (for कृतास्त्रश्च). — Dn1 ins. after 51: T2
after the repetition of 51:

1000* पार्थः सर्वगुणोपेतो देवकार्यमिदं यतः ।

ह्रिद्यन्ते पाण्डवा नित्यं वनवासादिभिर्नृशम् ।

संपन्नसंपत्ता चैव पर्याप्तः पुरुषर्षभः ।

[(L. 1) T2 वचः (for यतः).]

52 For the repetition in T1.2 G M, of. v. 1. 50.

— " K1.2 अतिक्रमेच्च; K3 Kumbh. ed. 'क्रामेच्च; K4
D2 'क्रमे च; B2 'क्रामश्च; T1 (both times).2 G1 (both
first time).2 (both times).2 M (all first time)
'क्रमेत; T2 (second time) 'क्रामेत (for 'क्रमेच्च). Dn1
D2.1.2 महात्माद्. — " K4 B1 D4 T1 G2 (both
second time) इष्टस्; D2 T2 (second time) इष्टस्; Ca
द्विष्टम् (as in text). D2 अप्यस्य (for एतस्य). K3 V1
B1.2.2 Da1 Dn1 D1-2 अप्यस्य पर्ययः; B2.2 D2 अप्यर्थ-
पर्ययः; T1 (first time).2 (both times) G2 M2.2 (all
second time) अस्य (T2 'च) विपर्ययात्; G1 (first time)
अस्य स जीर्ययात्; G2.2 M1 (all both times) अस्य स
(G2 च) जीर्ययात्; M2 (first time) अस्य निवार्ययात् (for
एतस्य पर्ययात्). D2 विषमप्यस्य पर्ययः (sic); T1 (first
time) विष्णुमप्यतिजीर्ययात्. Ca cites विपर्ययः. — " V1
जातिक्रान्ते; B1 T1 (both times).2 (second time) G2
(both times).2 (first time) M1.2 (both first time).2.2
(both both times) अतिक्र(T2 'क्रा)मे; D2 असंक्रान्ते;
G1 (first time) अतिक्रमेच्च; Ca 'क्रान्ते (as in text).

— " G1 (first time) आहवो; M1 (first time) अभावो.
K1.2 V1 B D नियतं; K4 नियता (for नियतो). S2
[S]मवत्.

53 For the repetition in T1.2 G2.2 M2.2, of. v. 1. 50.

— " Dn1 D1 निविद्यते. D2 व्यवस्थातुं; Ca 'धानं; Ca 'स्थानं
(as in text). T1.2 (both first time) G1.2 (first time)
M1.2.2.2 (last two first time) नावस्थानं च पश्यामि;
T1 G2 (both second time) न कश्चिद्यद्यवस्थानं; G2 (first
time) न च विद्वद्भवस्थानं; G2 (second time) न च विषय
द्यवस्थानं; M2.2 (both second time) न च विद्यस्यवस्थानं.

— " K3 V1 B D T2 (first time) G1.2 (both times)
M2.2 (both second time) transp. कृष्णयोः and
क्रुद्धयोः. K3 महत् (for क्वचित्). — " K3 ह्यसतश्चोभौ;
Dn1 D2 G2 (second time) जगतश्चैव; T1.2 (both first
time) G1.2.2 (last two second time) M1.2.2.2
(last two second time) जगतश्चैतौ (G2 'क्षेमौ); T2
(second time) एतौ स्वतश्च; T1 (second time) G2
M2.2 (all first time) असतश्चैव (M2.2 'तौ) (for
ह्यसतश्चोभौ). Ca.c cite असतः (as in text). B1-2
Da.2.2.2 चैव; Dn1 D1.2.2 चैतौ (for चोभौ). Ca:
असन्तमप्यर्थे सन्तं कुरुतः। — " S2 सत्यश्च; K4
सतस्य; Dn1 D2 T2 (second time) सततं; T1 (first
time) सतस्यौ; T2 (first time) स्वतश्च; G1.2 (first
time).2 (both times) M1.2.2.2 (last two first
time) सतश्च (for सतश्च). Ca.c cites सतः. T1 (first
time sup. lin.) भरतर्षभौ (for पुरुष").

54 For the repetition in T1.2 G2.2 M2.2, of. v. 1.

50. — " S2 K1 पुराणावृषिसत्तमौ; G1 'णौ वृष्णि'.
— " S2 K2.2 Dn1 अनियंतौ; V1 B D T1.2 (both
both times) G1 M1.2.2.2 (last two both times) Ca
'यम्यौ; G2 (both times) 'यम्यौ (for 'यतौ). — " V1 D2
अतीतौ स; Dn1 T1 (second time) एतौ तस्मात्;
D2 उभौ तौ स; M2.2 (both second time) जातौ तस्मात्
(for अमीतौ स). T1 (first time).2 (both times)
G1.2.2 (last two both times) M1.2.2.2 (last two
second time) जगतः पुरुषर्षभौ. — Dn1 ins. after 54:
T2 after the repetition of 54:

1001* नैतयोस्तु समः कश्चिद्वि वा मातुषेभु वा ।

अनुगम्य त्रयो लोकाः सह देवर्षिचारुणैः ।

C. 8. 431
B. 8. 6. 79
K. 8. 92. 14

अनियत्तौ नियन्तारावसीतौ सं परंतपौ ॥ ५४
कर्णो लोकानयं मुख्यान्प्राप्नोतु पुरुषर्षभः ।
वीरो वैकर्तनः शूरो विजयस्त्वस्तु कृष्णयोः ॥ ५५
वसूनां च सलोक्तवं मरुतां वा समाप्नुयात् ।
सहितो द्रोणमीष्माभ्यां नाकलोके महीयताम् ॥ ५६
इत्युक्तो देवदेवाभ्यां सहस्राक्षोऽब्रवीद्वचः ।

आमन्त्र्य सर्वभूतानि ब्रह्मेशानानुशासनम् ॥ ५७
श्रुतं भवद्भिर्यत्प्रोक्तं भगवद्भ्यां जगद्धितम् ।
तत्तथा नान्यथा तद्धि तिष्ठध्वं गतमन्यवः ॥ ५८
इति श्रुत्वेन्द्रवचनं सर्वभूतानि मारिष ।
विस्मितान्यभवन्नाजन्पूजयांचक्रिरे च तत् ॥ ५९
व्यसृजंश्च सुगन्धीनि नानारूपाणि खात्तथा ।

सर्वदेवगणाश्चापि सर्वभूतानि यानि च ।
अनयोस्तु प्रभावेन वर्तते निखिलं जगत् ।

[(L. 1) T₂ भवितां (for दिवि वा). — (L. 3) T₂ सर्वे देव-]

55 For the repetition in T₁. 2 G₂. 3 Ms. 4, cf. v. 1 50.
— “) S₂ K₁ कर्ण. S₂ K₁ लोकानयं; D₂ निमात् (for
“नयं”). T₁. 2 (both first time) कामतः स(T₂ सु)कृता-
ल्लोकात्; T₁ (second time) G₁. 2 (both times) कामं तु
(T₁ मतः) सुकृताल्लोकात्; T₂ (second time) G₂ (both
times) M₁. 2. 3. 4 (last two both times) कामं तु (M₁. 4
“मस्तु) सुकृताल्लोकात्. — “) K₁ T₁. 2 (both both
times) G₂ (second time). 3 (both times) M₁. 2. 3. 4
(last two both times) प्राप्नोति; D₂ D₂. 3. 4 आप्नोतु; G₂
(first time) प्राप्नोहि (sic) (for प्राप्नोतु). V₁ B₁
पुरुषर्षभः; T₁. 2 (both both times) G₁. 2. 3 (last two both
times) M₁. 2. 3. 4 (last two both times) [प]रंतपः.
— “) D₂ D₂ T₁. 2 (both both times) G₁. 2. 3 (last
two both times) M₁. 2. 3. 4 (last two both times) कर्णो;
D₁ वीरौ (for वीरो). K₂ चैव; G₁ शूरो (for शूरो). — “)
K₂ तस्य (for त्वस्तु). G₁ [अ]जुनो ध्रुवं; G₂ (first time)
नरे ध्रुवः; M₁. 2. 3. 4 (last two first time) [अ]नयोर्ध्रुवः
(for [अ]स्तु कृष्णयोः). T₁ (first time) विजयस्तु जयद्रथः;
T₁ G₂. 3 (all second time) विजयस्तु नरो (G₂ “रे) ध्रुवः;
T₂ (both times) विजये तु जयो ध्रुवः; G₂ (first time)
“योस्त्वजुनो नरः; M₁. 2. 3. 4 (last two first time)
“स्त्वनयोर्ध्रुवः.

56 “) B₂ T₁ G M वा सः; D₂ D₂ समः; T₂ वसु-
(for व स). — “) K₁ महतां (for मरुतां). K₂ सवा-
मुतां; D₂ (marg. sec. m. as in text) सवोक्रतां (sic); S (T₂
missing) समस्ततां (for समाप्नुयात्). — “) T₂ G M
सहैव (for सहितो). V₁ T₂ मीष्मद्रोणाभ्यां. — “) B₂
S (T₂ missing) नाकपृष्ठे; D₂ “लोकम् (for “लोके).
B₂ D₂. 6. 7 महीयते; D₂ अवाप्नुयात्; T₂ महीक्षितां (for
“यताम्). — After 56, S (T₂ missing) ins.:

1002* छेदितो हि वने पार्थो दीर्घकालं पितामह ।

तस्मादेव जयेद्युद्धे तपसाभ्यधिकोऽर्जुनः ।

पूर्वं भगवता प्रोक्तः कृष्णयोर्विजयो ध्रुवः ।

तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रभो ब्रूहि पितामह ।

तत्सहस्राक्षवचनं निशम्य भगवान्प्रभुः । [5]

नोवाच तज्जयं तुल्यं तयोः कर्णकिरीटिनोः ।

तस्मादाशां गतः शक्रस्तूर्णोभूते पितामहे ।

विजयं पाण्डवेयस्य वधं कर्णस्य चाहवे ।

[(L. 1) M₂ om. the posterior half. M₁ पितामहः.]

— (L. 2) M₂ om. तस्मादेव. T₂ एव (for एव). G₁

अपि (for अमि). — (L. 3) Cf. line 2 of 996*. M₁

प्रोक्तः. — (L. 4) Cf. 44^{ad}. M₁ पितामहः. — (L. 6) M₂. 8

प्रोवाच (for नोवाच). G₁ तं (for तद्). G₁ M पुरुषसिंहयोः

(for कर्णकिरीटिनोः). — (L. 8) G₁ वधः. T₁ G₂ कर्णस्य

विजयं भवेत्; G₂ कर्णस्य च वधं भवेत् (for the posterior half).]

— After the above, T₂ reads 55^{ab}, followed by the

repetition of 50^a-55^d; T₁ G₂. 3 M₂. 4 repeat 50-55;

G₁ M₁. 2 repeat 50-52.

57 “) K₂ B₁. 4 D₂ D₁. 3-5. 7 इत्युक्ते (K₂ “क्त्वा);

T₁. 2 G M तयोक्ते (T₂ “क्तो) (for इत्युक्तो). — “) S₂

K₂ V₁ B D M₂. 4 ब्रह्मेशानानुशासनं.

58 “) G₁ श्रुतौ. — “) T₂ भवद्भ्यां जगतोहितं.

— “) T₂ ज्येतु तो (वो?) रागः; G₁. 3 M₁ ज्ये (M₁ ज्यै)-

तु वो रोगः; G₂ [अ]ज्येतु वो रागः; M₂-4 ज्येतु वो रागः

(for नान्यथा तद्धि). T₁ तत्तथार्योमरो रागः (sic). — “)

D₂ विगतज्वराः (for गतमन्यवः). Co cites मन्थुः. T₁. 2

G M क्षामामुत (T₁ “वृत्तः; G₂ “पात) विमन्यवः.

59 “) S₂ श्रुतैर्द्र-; K₂ श्रुत्वाय; D₂ D₁. 5 श्रुत्वैव

(for श्रुत्वेन्द्र-). — “) D₂ D₁. 5 विस्मिताश्च (for “तानि).

S₂ K₁ अभवद्. — “) S₂ K₂ V₁ B₁. 6. 5 D₂ D₁-7 च

तं; B₂ वचः; D₂ तदा; D₂ च तौ (for च तत्). — For

59^{ad}, T₁ G M subst.:

1003* नोचुस्तदा जयं तुल्यं तयोः पुरुषसिंहयोः ।

[Cf. line 6 of 1002*. G₁ सर्वभूतानि मारिष (for the
posterior half).]

60 “) K₂. 4 D₂ विसृजंश्च; D₂ (marg. as in text)

व्यसृजंश्च; D₂ व्यसृजंत; S (T₂ missing) ससृजुश्च (for

पुष्पवर्षाणि विबुधा देवतूर्पाण्यवाद्यन् ॥ ६०

दिदक्ष्वश्चाप्रतिमं द्वैरथं नरसिंहयोः ।

देवदानवगन्धर्वाः सर्व एवावतस्थिरे ।

रथौ च तौ श्वेतहयौ युक्तकेतु महाखनौ ॥ ६१

समागता लोकवीराः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ।

वासुदेवार्जुनौ वीरौ कर्णशल्यौ च भारत ॥ ६२

तद्भीरुसन्त्रासकरं युद्धं समभवत्तदा ।

अन्योन्यस्पर्धिनोर्वीर्ये शक्रशम्बरयोरिव ॥ ६३

तयोर्ध्वजौ वीतमालौ शुशुभाते रथस्थितौ ।

पृथग्रूपौ समाहन्तौ क्रोधं युद्धे परस्परम् ॥ ६४

कर्णस्याशीविषनिभा रत्नसारवती दृढा ।

पुरंदरधनुःप्रख्या हस्तिकक्ष्या व्यराजत ॥ ६५

कपिश्रेष्ठस्तु पार्थस्य व्यादितास्यो भयंकरः ।

C. B. 4466
C. B. 87. 94
K. B. 93. 5

व्यसृजंश्च). B₃ D₁ सुगंधानि. — ⁶) D₁ पुष्पवर्षाणि.
K₃ B₃ D₃ खात्तदा; D₁ D_{1.5} खे तदा; D₁ हर्षताः; D₃
वा तथा; T₁ G M चोन्नताः; T₃ हर्षिताः (for खात्तदा).
— ⁷) D₁ नानारूपाणि विबुधा. — ⁸) K₃ देवरूपाणि
(for 'तूर्पाणि'). T₃ G₃ M चानदन्; G₃ नादयन् (for [अ]-
वाद'). G₁ नानारूपाणि चोन्नदन्.

61 ^a) S (T₃ missing) दिदक्षया गताः सर्वे. — ^a)
D₃ [उ]पतस्थिरे (for [अ]व'). — For 61st, S (T₃
missing) subst.:

1004* विसयोष्कुञ्जयना नान्या बुधुधिरे क्रियाः ।

[G₁ विबुधिरे (for बुधु').]

— After the above, T_{1.2} G M ins. an addl. colophon.
[Adhy. name: T₃ कर्णार्जुनजयपराजयदेवताशंसनं; M प्रजा-
पतीं व्रंसवादः. — Adhy. no.: T₁ G_{2.3} M₁ 102; T₃ 95;
G₁ M₂₋₄ 101.]

— Before 61st, T_{1.2} G_{1.2} M ins. संजयः. — ^a) K₃
D₃ तथा (for रथौ). K₃ B_{3.5} तु तौ; V₁ B_{1.2.4} D₁ D₁
D_{1.2-7} T₁ G_{2.3} M₁ तयोः; D₃ तौ तु; T₃ G₁ M₂₋₇ ततः
(for च तौ). B₃ S (T₃ missing) श्वेतहयैर (for 'हयौ').
D₂ रथौ तु श्वेतपुरगौ. — ^a) S₁ K_{1.2.4} रक्तकेतुः; K₃
युक्तकेतुः; B₃ S (T₃ missing) युक्तौ दिव्यौ; D₁ दिव्यै-
युक्तौ; Bom. ed. दिव्यौ युक्तौ (for युक्तकेतु). B₃ D₁
महात्मनोः; T₁ 'स्वरौ (for 'स्वनौ). — After 61, N ins.:

1005* यौ तौ कर्णार्जुनौ राजन्प्रहृष्टावभ्यतिष्ठताम् ।

[(S₁ K_{1.2.4} D_{2.3} तयोः; K₃ V₁ B₃ ततः (for यौ तौ).
K₁ कर्णार्जुनं. S₂ प्रहृष्टा. S₁ K₁ D₂ अव्यतिष्ठतां; S₂ D₁
व्यव'; K₃ D₁ D_{1.5} अथ'; K₄ अव्य'; B₃ D₃
अभ्यधावतां (for 'तिष्ठताम्').]

62 ^a) D₃ सेनागताः; S (T₃ missing) समास्थितौ
(for 'गता'). K₃ लोकवराः; T_{1.2} G_{2.3} M₁ 'वीरौ (for
'वीराः). — ^b) T₁ G_{2.3} M₁ शंखं; M₄ शंखा. — ^c)
T₁ G_{2.3} घोमौ (for वीरौ). — ^d) K₃ शक्यकृष्णौ; V₁
B D (except D₁) T₁ G M शक्यकर्णौ (for कर्णशल्यौ).

63 ^a) K₃ तद्भीरुः; B₃ न तत्र; T₁ तद्भीम- (for
तद्भीरु). V₁ B_{1.2} D₁ D₃ 'त्रासनकरं; B₃ D_{2.4.6.7}

'त्रासनजननं; D₁ 'त्रासनकं च (for 'सन्त्रासकरं'). — ^b)
B₁ D_{2.3.4.6.7} तदभवत् (for सम'). — ^c) K₃ V₁ B_{1.2}
D₁ D_{1-3.5.7.8} T₁ M₁ 'स्पर्धिनौ (for 'स्पर्धिनोर्').
B_{1.2.4} वीर्यं; D₁ उग्रं; D₃ संख्ये; D₃ शौर्ये; S (T₃
missing) घोर् (G₁ 'रः) (for वीर्ये). — ^d) K₄
शक्रसंवरयोर्; D₃ शंखसंवरयोर् (for शक्र').

64 ^a) K₃ तावागतौ (for तयोर्ध्वजौ). K₃ V₁ B_{2.3}
D₁ D₁ D_{1.2.3.5} T₁ वीतमालौ; B_{1.4} D_{2.4.7} वीरतमौ; B₃
वीतमयौ; D₃ प्रविमलौ; T₃ G M द्वि (G₂ तु) विमलौ (for
वीतमालौ). — ^b) K_{1.3} V₁ B (except B₃) D₁ D₁
D_{1.2.4.5} रथे स्थितौ; T₁ G_{2.3} शुभाकृती; T₂ G₁ M
शुभान्वितौ (for रथस्थितौ). — After 64th, D₁ T₂ ins.:

1006* राहुकेतु यथाकाशे उदितौ जगतः क्षये ।

— D₁ om. 64th. — ^a) K₃ B₃ D₃ पृथग्रूपं; B₁₋₄
D₁ D_{1.2-7} G_{2.3} 'रभूतौ (D₃ 'यः) (for 'ग्रूपौ). K₁
समाहन्तौ (sic); K₃ 'छंतौ; K₃ सनाहन्तौ; D₁ D_{1.5}
समाहन्तौ; D₃ समच्छेतां; C₃ समछन्तौ (for समाहन्तौ).
T_{1.2} G M पृथग्वलन्तौ सजे (T₁ सज्ये; G₂ हस्ये; G₃ युज्ये).
तां. — ^a) K₃ V₁ B D (D₁ om.) S (T₃ missing)
क्रुद्धौ (for क्रोधं). B₃ तत्र (for युद्धे). — After 64,
B₃ (marg.) reads 66th and युद्धानि (in 67th),
repeating the same in its proper place.

65 ^a) कर्णस्याशिविषनिभा; K₄ M₁ 'स्यासी (M₁ 'शी)-
विषनिमां; D₂ 'स्यासीद्विषा रौद्रा; T₁ G₂ 'स्यासीविषसमा.
— ^b) D₁ D_{1.5} रत्नसारवती; D₁ S (T₃ missing)
'सारमयी (M₁ 'यं); D₂ वज्रसममयी; D₃ तत्र सारवती
(for रत्नसार). M₁ दृढा. — ^c) K₃ 'चतुःप्रक्ष्या;
B₁ 'रथप्रक्ष्या; T_{1.2} G M₂₋₄ 'ज्वजप्रक्ष्या; M₁ 'सप्तप्रक्ष्या.
(for 'चतुःप्रक्ष्या). — ^d) K₄ V₁ B (except B₃)
D T₁ हस्तिकक्ष्या (D₂ 'क्ष; T₁ 'क्ष्य) (for 'कक्ष्या).
S₂ D₁ D₁ M₁ विराजते (S₂ 'त); K₄ D₃ व्यरोचत;
T₁ व्यराजति (for 'जत). — After 65, T₁ G_{2.3} read
69, repeating it in its proper place.

66 ^a) T₃ कपिश्वजस्र (for 'श्रेष्ठस्र). B₃ D₃ च; D₃
[S]थ (for तु). — ^b) D₁ व्यादितास्य; G₁ व्यायतास्यो

C. B. 4485
B. B. 87. 24
K. B. 93. 3

मीषयन्नेव दंष्ट्राभिर्दुर्निरीक्ष्यो रविर्यथा ॥ ६६
युद्धामिलाषुको भूत्वा ध्वजो गाण्डीवधन्वनः ।
कर्णध्वजमुपातिष्ठत्सोऽवधीदभिनन्दयन् ॥ ६७
उत्पत्य च महावेगः कक्ष्यामभ्यहनत्कपिः ।
नखैश्च दशनैश्चैव गरुडः पन्नगं यथा ॥ ६८
सुकिङ्किणीकाभरणा कालपाशोपमायसी ।

(for ह्यादि). B: मयानकः; Dn1 इवांतकः; T: मयावहः;
G1 ह्यराजत (for मयंकरः). — B: reads 66^{ad} and
युद्धामि (in 67^a) for the first time after 64. — *)
K: पिष्टयन्; B: (both times) मीषयन्नेव (for 'नेव').
V1 B1.2-3 Dn1 D1.2-3 S (T: missing) इव (for एव).
D: देष्टामिद (sic); D: दंष्ट्रामि (for दंष्ट्राभिर्दु). Dn1 दंष्ट्राभि-
मीषयन्नामिद. — *) S: K: D: दुर्निरीक्ष्यो; K1
'रीक्ष्ये (for 'रीक्ष्यो). B: (first time) रविर् (for
रविर्). M1 transp. रवि: and यथा.

67 D: om. (hapl.) 67-68. — *) K: V1
Dn1 D: युद्धा (K: 'का)मिलाषुको भूत्वा; T1 G M
कुदो (T1 युद्धा)मिलपि (G1 'क्षितं गत्वा. — *) M1
ध्वजो. D: गाण्डीव- (for गाण्डीव-). D: G1 धन्वनः
(for धन्वनः). — *) B: कपिध्वजम् (for कर्णः). S:
अपातिष्ठत्; D: उपातिष्ठत्. — *) K: शौवधीद् (sic);
B (except B: Dn1 D: 4.5.7 S (T1 missing) स्वस्थानाद्
(for सोऽवधीद्). S K अभिनन्दयन्; B1.2 अतिनन्दयन्;
B: Dn1 S (T: missing) वेगवान्कपिः; B: D: 4.5.7
अभिनन्दयन्; Dn1 D1.2 'नन्दयन् (for 'नन्दयन्).

68 D: om. 68 (cf. v. l. 67). — *) K: Dn1
उत्पत्य; B: 4 उपेत्य तु; T1 उत्पत्य च (for उत्पत्य च).
V1 B1.2-3 Dn1 D1.2-3 तु (for च). — *) V1 B
(except B: D (D: om.) कक्ष्याम् (for कक्ष्याम्). K:
V1 B: Dn1 Dn1 D1.2.7 अभ्याहनत्; K: D: अभ्यहनत्;
T: अभ्यहनत् (for अभ्य). B: Dn1 S (T: missing)
तदा (for कपिः). — B: om. (hapl.) 68-69^d. — *)
K1 नखैश्च (for नखैश्च). — *) T: पन्नगं (for पन्नगं).
K: तथा (for यथा).

69 B: om. 69 (cf. v. l. 68). T1 G: 2 read 69 for
the first time after 65. — *) V1 B1.2-3 Dn1 D: 1
T1 (second time). 2 G: (second time) M सा; Dn1
D1 T1 (first time) G1.2 (both times). 3 (first time)
स- (for सु-). — *) D: गदा; T1 G: 2 (all first time)
परा; T1 (second time) तथा; G (G: 2 both times) तदा;
T: M गता (for [अ]यसी). D: कक्षा नागोपमायसी;

अभ्यद्रवत्सुसंकुद्धा नागकक्ष्या महाकपिम् ॥ ६९
उभयोरुत्तमे युद्धे द्वैरथे द्यूत आहते ।
प्रकुर्वते ध्वजौ युद्धं प्रत्यहेषन्हयान्द्वयाः ॥ ७०
अविध्यत्पुण्डरीकाक्षः शल्यं नयनसायकैः ।
स चापि पुण्डरीकाक्षं तथैवामिसमैक्षत ॥ ७१
तत्राजयद्वासुदेवः शल्यं नयनसायकैः ।

T: M कालपाशोपमां गता. — *) K: सुसंकुद्धो; Dn1
सुसंरब्धा. V1 B1.2.4 D: 1.5.7 अभ्यद्रवत् संकुद्धा; T1 G: 2
(both first time) अभ्यद्रवत् संरब्धा; T1 (second
time). 2 G1.2 (second time). 3 (both times) M
अभ्यद्रवत् संरब्धा. — *) V1 B: 4 Dn1 D1-7 नागकक्ष्या;
B: 'कक्ष्या; Dn1 हस्तिकक्ष्या (for नागकक्ष्या). V1 B1.2-3
Dn1 Dn1 D1.2-3 G1 [अ]य तं; D: च तं; T1 G: 2.3 (all
first time) [अ]य तं; T1 (second time) [अ]यितं; T: 2
G: 2.3 (both second time) [अ]यि तं (for महा-). K:
नागवृक्षवनं कपिः.

70 *) K: V1 B1.2.5 Dn1 D1.2.3.8 तयोर्धौरतमे
(B1 'मैर्); B: 4 Dn1 D: 4.5.7 S (T: missing) तयो-
र्धौरतरे (for उभयोरुत्तमे). S: उत्तमै. D: तत्र (for युद्धे).
— *) K: 2.4 [S]द्युत; D: 5.7 युद्ध (for द्यूत). Co cites
द्युते (as in text). B1 D1.2.4.7.8 आहते; B: D: आगते;
B: Dn1 T: आहते; T1 G1.2 M आहते (G1 'यो:); G: आहते
(for आहते). — *) K1 B1 D: 4.8 अकुर्वत (D: 'वी)ते;
K: D: प्रकुर्वते; B: 5 Dn1 M: 4 प्रा (B: अ)कुर्वतां (for
प्रकुर्वते). K: ध्वजो; V1 ध्वजे; G: ध्वजा (for ध्वजौ).
D: युद्धे (for युद्धे). — *) T1 G: 2 प्रत्यहेषन्. K: D:
हया हयान् (by transp.); B: हया हयाः; G1 नयाययाः.
V1 प्रत्यहेषयतां हयान्; Dn1 T: पूर्व (T: 'वे-) पूर्वतरं तदा
(T: 'या). — After 70, Dn1 T: ins.:

1007* हया हयानभ्यहेषन्स्पर्धमानाः परस्परम् ।

[With the prior half, cf. 70^d. T: अभ्यहनत् (for 'हेषन्).]

71 *) D: आविध्यत्. S (T: missing) पुण्डरीकाक्षं
(for 'काक्षः). D: अदहत्पाण्डवीं सेनां. — *) D: S
(T: missing) शल्यो. — S K1.2 B: D: om. (hapl.)
71-72^b. — *) S (T: missing) तं (for स). Dn1
शल्यञ्च (for स चापि). Dn1 S (T: missing) पुण्डरीकाक्षः
(Dn1 'क्ष). — *) G: M [अ]जौ (for [अ]भि-). K:
D: [अ]भिसमीक्षत; V1 'समेष्यत; T1.2 G1.2 [अ]जौ समीक्षत
(for [अ]भिसमै). K: तथैवामिसमीक्षता.

72 S K1.2 B: D: om. 72^{ab} (cf. v. l. 71). — *)
D: चा (for च). D: 3 [अ]जयं (D: 'यन्); M: [अ]नयद्

कर्णं चाप्यजयद्दृष्ट्या कुन्तीपुत्रो धनञ्जयः ॥ ७२
अथान्नवीत्सूतपुत्रः शल्यमाभाष्य सस्मितम् ।
यदि पार्थो रणे हन्यादद्य मामिह कर्हिंचित् ।
किमुत्तरं तदा ते स्यात्सखे सत्यं ब्रवीहि मे ॥ ७३

शल्य उवाच ।

यदि कर्ण रणे हन्यादद्य त्वां श्वेतवाहनः ।
उमावेकरथेनाहं हन्यां माधवपाण्डवा ॥ ७४

संजय उवाच ।

एवमेव तु गोविंदमर्जुनः प्रत्यभाषत ।

तं प्रहस्याब्रवीत्कृष्णः पार्थ परमिदं वचः ॥ ७५

पतेदिवाकरः स्थानाच्छीर्येताचेकधा क्षितिः ।
 शैत्यमग्निरियान्न त्वा कर्णो हन्याद्धनंजयम् ॥ ७६
 यदि त्वेवं कथंचित्स्याल्लोकपर्यसनं यथा ।
 हन्यां कर्णं तथा शल्यं बाहुभ्यामेव संयुगे ॥ ७७
 इति कृष्णवचः श्रुत्वा प्रहसन्कपिकेतनः ।
 अर्जुनः प्रत्युवाचेदं कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ।
 ममाप्येतावपर्याप्तौ कर्णशल्यौ जनार्दन ॥ ७८
 सपताकाध्वजं कर्णं सशल्यरथवाजिनम् ।
 सच्छत्रकवचं चैव सशक्तिशरकार्मुकम् ॥ ७९
 द्रष्टास्यद्य शरैः कर्णं रणे कृत्तमनेकधा ।
 अद्यैनं सरथं साथं सशक्तिकवचायुधम् ।

C. S. 4482
B. S. 87. 110
K. S. 93. 21

(for [अ]ज'). B₁ D₀₁ D₁ M₂ दृष्टा (for दृष्ट्या).

73 *) *M*₂ तथा (for अथ). *D*₂ om. (hapl.) from
 व्युत्पन्नः up to ब्रवी (in 73'). — *) *K*₃ सम्मितं; *K*₄
 संमितं; *D*₂ पाणिना; *D*₄ आस्थितं; *D*₅ सास्थितं (for स*).
 — After 73^{ab}, *D*₂ ins.:

1008* उवाच प्रणयाद्राजन्सामपूर्वमिदं वचः ।

— Before 73, Ds. s ins. कर्णः. — ‘) Ds T₂ इति (for इह). — ‘) B₂ किमन्यत्; G₂ किमंतरं (for किमुत्तरं). K₂ B₂ T₁ G₂ तदा तस्मात्; G₁ तु दातव्यं; G₂ तदा तस्य (for तदा ते स्यात्). Dn₁ T₃ किं करिष्यसि संग्रामे. — ‘) T₁ G M सत्यमेतद् (for सखे सत्यं). S₂ प्रवीणि ते (for °हि मे). Dn₁ T₃ शल्य सत्यमथोच्यताम्.

74 S K V₁ D₁-3.5.8 ins. after the ref.: B
D₂ D₃, 7 ins. after 73:

1009* हते त्वयि ह्यहं हन्यामुभौ कृष्णधनंजयौ ।

[Ks V₁ B Ds. १.१ तु (for हि). Ds हनिष्यामि (for हानं हन्याम्). Ds हते मयि कथं हन्याद् (for the prior half).]

— ^a) G₁ कर्ण. S K₂ रथे (for रणे). — ^b) S K_{1.2.4} एष (for अद्य). — ^c) B₂ [आ]जौ (for [अ]हं). — ^d) B₂ माधवफाल्गुनौ (for *पाण्डवौ).

75 \$ K_{1.2} S (T₃ missing) om. the ref. — “
K_{1.2.4} B₁ एतत् (for एव). — “^b) T₁ G₂ ह्यम्यभाषत;
T₂ G_{1.2} M [S] “यम्य” (for प्रत्य). — “^c) Gi स प्रसह्य
(for तं प्रहस्य). K₂ कृष्ण. B₂ अयाव्रवीत्तदा कृष्णः. — “^d)
B₂ Dn₁ सत्यं पार्थ (Dn₁ “थैम्”) (for पार्थ परम्). K₂
रम्यमिदं; B₂ Dn₁ D_{1.2} सत्यं; T₂ परिमितं (for परमिदं).

76 " K₃ पुते (for पुतेद्). — ^b) K₃ V₁ B₁-s-
D_{a1} D₁-s-s. दीर्यै (K₃ 'यै')त; K₄ दर्पिता; B₂ दीर्यते (for
दीर्येत). K₁ [म]नेकदा. D_{n1} जुष्येदपि महोदधिः; D₂ मेरु-
दीर्यत वा क्षितिः; S (T₃ missing) क्षीर्यै (T₁ मज्जे; M₁

शीर्षी) दूधमिरनेकवा. — १) Da₁ D_{1.5} जो (Da₁ जो) -
 ल्यममेर. Ks V₁ B Da₁ D_{1-5.7.8} न त्वां; Ds T₁ M
 हित्वा; T₂ नित्यं; G_{1.8} हि त्वां; G₂ यद्वा (for न त्वा).
 — २) Dn₁ transp. हुन्यात् and कर्णों. Ks V₁ B_{3.8.8}
 Da₁ Dn₁ Ds-5.7.8 धनंजय (Dn₁ Ds 'यः') (for 'यस').

77 *) Ds यदित्वेवं. V1 चैवं; Dn1 चैतत्; Ds S (Ts missing) त्वेत् (for त्वेवं). Ds कदाचित् (for कथं). — °) Ks लोकं; T1 Gs M लोके (for लोक-). S Dn1 D1.3-पर्याप्तं; B1-पर्यसनाद्; B1 वनं (for सनं). Ca cites लोकपर्यसनं (as in text). Ks Br.s तथा; B1 महद्; Dn1 Ds S (Ts missing) भवेत् (for यथा). — °) Ds हन्याद्. Dn1 कर्णे; Ms कर्णद्. — °) Dn1 संयगौ.

78 *) Ds प्रहसत्; M1 प्राहसत्. — *) Dn1
अङ्गिष्कारिणः. — *) Ds तम् (for मम). V1 B1.3
[ए]व ताव्; B3 [ए]वैतद्; Dn1 तावद् (for [अ]न्येताव्).
B3.4 Da1 D1.3-7 समैव (B3 'मापि; B3 'मैवं)
तावत्पर्याप्तौ; S (Ts missing) समैव तु न (G3 न तु) पर्याप्तौ
(G3 'हो). Ca cites पर्याप्तौ. — *) K3 V1 B D
(except Dn1 Ds) शब्दकण्ठौ. S3 जनार्दनं.

79 ") S₂ K₁ V₁ B D_{ai} D_{ni} D₁₋₈ S (T₂ missing) सपताक-; D₂ स्वमय स- (for सपताका-). K₂ -रथं (for -वज्रं). — ^b) T₂ सशब्दं. D₂ -कारुणं (for -वाजिनम्). — ^c) B₂ छत्रं वै कवचं; T₂ सचित्रकं (for सच्छत्रं). — D_{ai} om. (hapl.) 79^d-80^e. — ^d) B₂ D₂-8 S T₂ G₂-S M -शरकारुणं (for -शर^e).

80 Da₁ om. 81^{abc} (cf. v. l. 79). — " De
 द्रव्यसि (for द्रष्टासि). V₁ B Dn₁ D₁. ३-४ रणे (for शरैः).
 K₁. ३ Dn₁ कणः; V₁ B₂ D₁. ३ तणं (for कर्णं). D₂ सिद्वाह

C. B. 4484
B. E. 87. 112
K. B. 83. 23

न हि मे श्मस्यते वैरं कृष्णां यत्प्राहसत्पुरा ॥ ८०
अद्य द्रष्टासि गोविन्द कर्णमुन्मथितं मया ।
वारणेनेव मत्तेन पुष्पितं जगतीरुहम् ॥ ८१
अद्य ता मधुरा वाचः श्रोतासि मधुसूदन ।

अद्याभिमन्युजननीमनृणः सान्त्वयिष्यसि ।
कुन्तीं पितृव्यसारं च संप्रहृष्टो जनार्दन ॥ ८२
अद्य बाष्पमुखीं कृष्णां सान्त्वयिष्यसि माधव ।
वाग्भिश्चाभृतकल्पाभिर्धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ ८३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

समरे तूर्णः; Ds इष्टा ज्ञाप्य रथे कर्णः; S (T₃ missing) तं पश्याद्य मया कृष्ण (G₁ कर्ण). — ^a) K₃ V₁ B D (Da₁ om.) शरैश्छिन्नं (for रणे कृतम्). T₁: G₂: M शरैः क्षितं (M₁ कृष्ण) धरातले; G₁ कृष्ण क्षितं शरैर्मया. — ^a) K₁ अद्यैने; K₃ D₃ T₃ अद्यैने; B₃ अद्यैव; Dn₁ G₂ अद्यैव (for अद्यैने). § K₁: 2.4 सारं (for सारथं). T₁ चार्थं (for सारथं). — ^a) K₃ मधुरायुधं; S (T₃ missing) चरकार्मुकं (for कवचायुधम्). — After 80^{ab}, K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁: 3-7 S (T₃ missing) ins.:

1010* संचूर्णितमिवामर्दे पादपं पश्य दन्तिना ।
अद्य राधेयभार्याणां वैधव्यं समुपस्थितम् ।
ध्रुवं स्वमेवनिष्ठानि लामिर्दृष्टानि माधव ।
ध्रुवमद्यैव द्रष्टासि विषवाः कर्णयोषितः ।

[(L. 1) K₄ B₁: 1.5 D₂: 2.7 संचालितम् (for संचूर्णितम्). B₃ मया कृष्ण; Dn₁ T₃ इवारण्ये; T₁ इवामध्ये; G₃ यत्त्वं (for 'मर्दे'). D₃ संमर्दे (for पादपं). Dn₁ दन्तिना यथा (for पश्य दन्तिना). S (T₃ missing) वृक्षं पश्याद्य दन्तिना (for the posterior half). — (L. 2) G₁ चारणां (for भार्याणां). — (L. 3) K₄ V₁ B₁: 4 Da₁ D₁: 3.4.5 स्वमे हि; B₃ सुते हि; D₃ स्वप्नानि (for स्वमेयु). K₄ D₃ [अ]रिष्ठानि (for [अ]र्ति). — (L. 4) Dn₁ T₃ द्रष्टासि ध्रुवमद्यैव (for the prior half). T₁ G M कर्णशल्ययोः (for 'योषितः').]

— After the above, G₃ reads 82^{ab}. V₁ B₁: 5 Da₁ D₁: 5 read 80^{ab} twice. T₁ reads 80^{ab} after 82^{ab}. — ^a) B₁ तत् (for मे). K₃ श्मस्यते. Da₁ D₁: 5 (all-second time) वीरं; Dn₁ मन्युः (for वैरं). V₁ B₃ Da₁ D₃ (all first time) न श्मस्यति हि मे मन्युः; B₁ (first time): 5 D₃ न हि श्मस्यति मे मन्युः (D₃ वीर). — ^a) K₄ कृष्णं यत्; B₃ (first time) यत्कृष्णां (by transp.); D₁ (first time): 5 कृष्णा यत्. V₁ B₁: 5 Da₁ D₁: 5 (all second time) यदनेन कृतं पुरा; Dn₁ S (T₃ missing) यदनेन पुरा कृतं. — After 80, V₁ B₁: 5 Da₁ Dn₁ D₁: 5.6 T₃ G M ins.:

1011* कृष्णां समागतं दृष्ट्वा मृदेनादीर्घदर्शिता ।

अस्मांस्तथावहसता क्षिपता च पुनः पुनः ।

[(L. 2) Om. in M. B₁ तदा (for तथा). Da₁ D₁: 5.6 तदोपहसता; T₃ तक्षप. B₁ क्षिप्यता; T₃ ज्वलता (for क्षिपता).]

81 T₁ om. (hapl.) 81^a-82^b. — ^a) K₂ ऊर्मथितं (for उन्मथ). B₁ रणे (for मया). — ^a) K₃: 4 G₃ वारणेनेव; G₁ न च (for 'नेव'). — ^a) K₁ रुहत् (for 'रुहम्'). Co. cites जगतीरुहम् (as in text).

82 T₁ om. 82^{ab} (cf. v. l. 81). — ^a) K₃ अधुना; G₂: 3 अद्य तां. K₄ वाचाः; G₃ वाचं. — ^a) G₃ श्रोतासि. K₄ D₂: 5 मधुसूदनः. — After 82^{ab}, V₁ B Da₁ Dn₁ D₁: 3-7 T₃ G M ins.:

1012* दिष्ट्या जयसि बाण्येय इति कर्णे निपातिते ।

[V₁ दृष्ट्वा. T₃ G M गोविन्द (for बाण्येय).]

— D₃ om. 82^{ab}. G₃ reads 82^{ab} after 1010*. — ^a) K₃ अथ (for अद्य). B₃ G₃ अभिमन्योर (for अभिमन्यु-). — ^a) B₃ अनृणः; Dn₁ प्रहृष्टः; D₁: 5 T₁ G₁: 3 अनृणां (for अनृणः). K₃ सान्त्वयिष्यामि; B₃ चिष्यति; B₁ शान्तयिष्यसि (for सान्त्व). D₃ अनृणा सन्प्रयास्यसि — After 82^{ab}, T₁ reads 80^{ab}. — ^a) K₁ Da₁ D₁: 5 कुन्ती (for कुन्तीं). § K₁: 2.4 Da₁ D₁: 5 G₂ पितृ (Da₁ D₁: 5 'तुः) स्वसारं (for 'पुंसारं). — ^a) B₃ G₃ संप्रहृष्टा (G₃ 'ष्टा'); Dn₁ प्रहृष्टः सत् (for संप्रहृष्टो). K₃ D₁ जनार्दनः.

83 ^a) K₃ V₁ B₁: 2.4 D (except Dn₁ D₃) S (T₃ missing) समाश्रयस्य (for सान्त्वयिष्यसि). — ^a) T₁ धर्मराजो. Dn₁ च पांडवं (for युधिष्ठिरम्).

Colophon om. in S₂; T₃ missing. — Day of Karna's Generalship: S₁ K₁: 2 द्वितीये (K₁ 'य-) युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₃ कर्णार्जुनयुद्धं; M₁ द्वैरथे. — Adhy. no. (figures, words for both): S₁ (sec. m.) 81; B₁ 85; B₃ 88; Da₁ 97; D₁ 80; D₃ 67; D₃ 86; T₁ G₂: 3 M₁ 103; T₃ 96; G₁ M₂-4 102.

६४

संजय उवाच ।

तदेवनागासुरसिद्धसंघै-

गन्धर्वयक्षाप्सरसां च संघैः ।

ब्रह्मर्षिराजर्षिसुपर्णजुष्टं

धमौ वियद्विस्मयनीयरूपम् ॥ १

नानद्यमानं निनदैर्मनोज्ञै-

र्वादित्रगीतस्तुतिभिश्च नृतैः ।

सर्वेऽन्तरिक्षे ददृशुर्मनुष्याः

स्वस्थांश्च तान्विस्मयनीयरूपान् ॥ २

ततः प्रहृष्टाः कुरुपाण्डुयोधा

वादित्रपत्रायुधसिंहनादैः ।

निनादयन्तो वसुधां दिशश्च

स्वनेन सर्वे द्विषतो निजघ्नुः ॥ ३

नानाश्वमातङ्गरथायुताकुलं

वरासिशक्त्यष्टिनिपातदुःसहम् ।

अभीरुजुष्टं हतदेहसंकुलं

रणाजिरं लोहितरक्तमावभौ ॥ ४

तथा प्रवृत्तेऽस्त्रभृतां परामवे

C. D. 4494
B. 8. 64. 5
K. 8. 64. 5

64

This adhy. is missing in Ts (cf. v. 1. 8.60.32).

1 °) K₃ D₈ तदेव; D₁ तदेव (sic); T₁ तथैव; G₁ सदेव; G₂ तथैव (for तदेव). K₁ नागास्वर; M₁ नागसुर (for नागासुर). K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D_{2-4.6-8} सिद्धयक्षैर; B₃ D₁ D_{1.2} T_{1.2} G₁ यक्षसिद्धैर (T₁ 'ह्यै'); G_{2.3} M₁ सिद्धयक्ष (for सिद्धसंघैर). — °) K₃ यक्षाप्सरसश्च; V₁ B D₁ D₁ D₁₋₁ T₁ G_{1.2} रक्षोप्सरसां; D₈ यक्षोरगणां (sic); G₂ M₁ नागाप्सरसां; M₂₋₄ विद्याप्स (for यक्षाप्स). D₈ om. च. D₈ समूहैः; S (T₃ missing) गणेश (for च संघैः). — °) K₃ सुपर्णजुष्टं; B₁ सुपर्णगुह्यं (for सुपर्णजुष्टं). — °) D₁ D_{1.2} विस्मयनीयरूपं; D₂ मानरूपं (for नीयरूपम्).

2 D₂ om. (hapl.) 2. D₁ om. 2nd. — °) K₄ नानाद्यमानं; T₁ रौराव; G₁ M रारस्व; G₂ रारस्व; G₃ दारस्व (for नानद्य). M₁ निनदैः. — °) K₄ वादित्रगीतैः; G_{1.2} हास (for गीत). K₃ V₁ B_{1.2-5} D_{2.4.6.7} स्तुतिहास (D₈ 'स्व') नृतैः; B₃ D₁ स्तुतिनृत्यहासैः; T_{1.2} स्तुतिहास (T₃ 'स्व') नृतैः; G_{1.2} स्तुतिगीतनृतैः (for स्तुतिभिश्च नृतैः). K₄ नृतैः. D₁ D_{1.2} वादित्रनृत्यस्तुतिहासनीतैः. — °) K_{2.4} D₁ D₁ D_{1.2.3} S (T₃ missing) सर्वैरि (D₁ 'र') क्षं; V₁ B D₄ 'रीक्षं' (B₁ 'क्षे') (for 'रिक्षे'). — °) K_{2.4} D₈ स्वस्थांश्च; V₁ B₃ T₃ स्व (T₃ स्व) स्थांश्च; D₁ स्वस्थांश्च (for स्वस्थांश्च). V₁ सव (for ताव). K₃ विस्मयरूपयुक्तान्; K₄ B₂ विस्मयनीयरूपं (for 'रूपान्'). D₁ स्वस्थांश्च तद्विस्मयनीयरूपं.

3 °) S (T₃ missing) मुह्यता (for योधा). — °) D₂ विचित्र (for वादित्र). K₁ B₃ यंत्रायुध; K₄ गोधायुध; V₁ B₁₋₄ D₁ D_{1.2-1} शब्दायुध; D₁ शंसस्वन; D₂ शंसायुध; D₈ यंत्रायुध; M₁ चित्रायुध (for यंत्रा-

युध). — °) V₁ B₃ D₁ D₁ D_{1.2.3} विनादयन्तो; D₈ S (T₃ missing) संनाद (for निनाद). K₁ D₈ G₁ M₁ वसुधा. V₁ B_{1.4} D₁ D_{1.2-1} दिवं; M₁ दिवश्च (for दिशश्च). — °) V₁ सर्वे; B₂ सर्वे; D₁ सर्वां (for सर्वे). B₃ D₈ द्विषतां. M [S] भिजघ्नुः (for नि).

4 °) K₃ V₁ B D नराश्व; K₄ ननास्व (sic); S (T₃ missing) रथाश्व (for नानाश्व). K₂ (marg. as in text) V₁ रथैर्युताकुलं; B₃ D₈ रथायुताकुलं; D₁ D₂ रथैः समाकुलं; S (T₃ missing) नरा (G₂ रथा) युतं तदा (for रथायुताकुलं). — °) K₄ वरासि; V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.2.4.6-8} गदासि; B₂ कुलंसि (sic); D₁ D_{2.3} S (T₃ missing) वरासि (for वरासि). K₄ शक्त्यष्टि; D₈ शक्त्यष्टि; T_{1.2} G₁ M₁ शक्त्यष्टि (for शक्त्यष्टि). G₂ M₁ दुःसहम् (for दुःसहम्). — °) K₃ अभीरुजुष्टं; D₁ अभीरु; D₈ अभीरु (for अभीरु). V₁ B_{1.2.4} नरदेव; D₁ D_{1.2-5} नरदेह (for हतदेह). — °) S K B_{2.3} D₁ D_{2.3} लोहितमावभौ तदा (K₂ था); B₃ रक्तया धमौ (for रक्तमावभौ). Co lites लोहितं and रक्तं. — After 4, N ins.

1013* वभूव युधं कुरुपाण्डवानां

यथा सुराणामसुरैः सहामवत् ।

[(L. 2) S₂ K₄ मपुरैः (for मपुरैः).]

5 °) K₁ [S] स्तुभ्यतां (sic); K₃ D_{1.2} [S] सुभृतां (K₃ ता); B_{2.3} D₁ D_{1.2} सुहृदां; D₂ [S] स्रुतां (for 'भृतां'). D₁ तुमुलं सुदारुणे; S (T₃ missing) सुभृतां परंतपौ (for स्रुतां परामवे). — °) S₁ B₃ D (except D₂) धनंजयस्य (for 'जयस्य'). V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.2-1.3} (by corr.) T₁ [आ] धिरथेक्ष; B₃ D_{2.3} (before corr.) रथेक्ष; T₃ G [अ] तिरथि (G₂ थ) क्ष (for [आ] धि). — °) M₂ partly damaged. T_{1.2} G M_{1.2.4} सर्वो निशि-
तेर (for सैन्यं च शितैर). B₃ शतैर; D₈ शतैर (for

C. 9. 4494
D. 9. 52. 5
E. 9. 54. 5

घनंजयश्चाधिरथिश्च सायकैः ।
दिशश्च सैन्यं च शितैरजिह्वगैः
परस्परं प्रोर्णवतुः स्म दंशितौ ॥ ५
ततस्त्वदीयाश्च परे च सायकैः
कृतेऽन्धकारे विविदुर्न किञ्चन ।
भयात्तु तावेव रथौ समाश्रयं-
स्तमोनुदौ स्वे प्रसृता इवांशवः ॥ ६
ततोऽस्त्रमस्त्रेण परस्परस्य तौ
विधूय वाताविष पूर्वपश्चिमौ ।
घनान्धकारे वितते तमोनुदौ
यथोदितौ तद्वदतीव रेजतुः ॥ ७

न चाभिमन्तव्यमिति प्रचोदिताः
परे त्वदीयाश्च तदावतस्थिरे ।
महारथौ तौ परिवार्य सर्वतः
सुरासुरा वासवशम्बराविव ॥ ८
मृदङ्गभेरीपणवानकस्वनै-
र्निनादिते भारत शङ्खनिखनैः ।
ससिंहनादौ बभर्तुर्नरोत्तमौ
शशाङ्कध्वर्याविव मेघसंप्लवे ॥ ९
महाधनुर्मण्डलमध्यगावुभौ
सुवर्चसौ बाणसहस्ररश्मिनौ ।
दिधक्षमाणौ संचराचरं जग-

शितैर). — ^a) Ś1 प्रोर्णवतः; Ś2 प्रोर्णवतः; K1.4 प्रा(K4 प्रो)र्णवतः; K2 प्राणुवतः; V1 Da1 D1.5.8 प्रोर्णवतुश्च; B2 तौ बहवश्च (sic); B2 Dn1 T1 G M प्रावृणु(G2 'ण)तां; D2 तावयतुः; D4 प्रणुवतुश्च; D6 प्रोर्णुवतुश्च; T2 प्राणवतां; Ca प्रोर्णवतः; Co मोययंतौ (for प्रोर्णवतः). K2 B2 D2 सु-; V1 B1.2.4 Da1 D1.3-7 S (T2 missing) च (for स्म). K4 G1.2 दंशितौ; G2 M दंशितैः (for दंशितौ). B2 Dn1 D2 मुदंशितैः (for स्म दंशितौ).

6 ^a) Ś2 K4 तदा (for ततस्). D2 त्वदीयाश्च (for 'याश्च) K4 परा; D2 पराश्च (for परे). K2 om. च. — ^b) K2 D2 G1 कृतांधकारे (for कृतेऽन्ध). Dn1 वदन्तुर् (for विविदुर्). D2 किञ्चन. — ^c) B1.4 Da1 D1.3-4.7 भयात्तुरा; B2 D2 T1 'तुराव्; D2 'तुताम् (for 'तुताव्). Ś2 (sup. lin. as in text) K4 V1 B2-5 Dn1 D2.4.5 T1 M2.4 एकरथौ; K2 Da1 D1.2.5.7 एकरथं (D1 'थ-); B1 D2 एकरथे (for एव रथौ). Ś1 V1 D2.8 G1 समाश्रयं (G1 'यस्); K2 'अयस्; K2 महाश्रयौ (for समाश्रयस्). B2 भयान्वभावेकरथौ समाश्रयस्. — ^d) Ś2 तमो रदौ; K1 तु सो जुदौ (sic); B1 D1 तमोनुदौ; B2 तमालुदौ; M1 बभेर्दौ (for तमोनुदौ). K1.2 * प्रसृत; K2 D2.6 T2 G2 स्वप्रसृ(D2 'हृ)ता; B2 स्नेहृतस्; T1 G2 तौ प्रहृता; M स्वा- (M1 स्वा)प्रसृता (for स्ने प्रसृता). B2 एव सर्वतः; D2 इवांशुमाश्च (for 'शवः). Dn1 ततोभवस्त्वद्भुतमेव सर्वतः.

7 ^a) K1.2 [S]क्षमन्त्रेण. K2 परस्परतौ; Dn1 D1.2 'स्परं तौ; T1.2 'स्परं च तौ; G M परेण तौ (G1 वै) तदा (for परस्परस्य तौ). B1.4 D1.8 om. तौ. — ^b) Da1 D1.6 विधूय रुद्राव्; T1 विधूतवाताव्; M1 विधूतपापाव्. — ^c) D2 बाणांधकारे (for घनान्ध). B4 तमोनुदौ; Da1 तमालुदौ; Ca.6 तमो (as in text). G1 घनांधकारो विततो

यथोदितौ. — ^a) K1 यथोदितस्; K2 यथोदितौ; G2 तमोनुदौ (for यथोदितौ).

8 ^a) D2 नरा; D2 ततो (for न च). K2 D1 [अ]ति- (D1 'मि)मर्तव्यम्; K4 [अ]भ्यमर्तव्यम्; V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D2.8 S (T2 missing) [अ]भिसर्तव्यम्; B2.4 D2.4.6.7 Cv [अ]तिसर्तव्यम्; D2 हि मर्तव्यम् (for [अ]भिमन्तव्यम्). K2 अवायुरात्मकाः (sic); Dn1 इति प्रहर्षिताः; D2 इतीव मोहिताः; T2 इति प्रचोदिताः (for इति प्रचोदिताः). — ^b) Dn1 T1.2 तथा; M2 तव (for तदा). — ^c) B1.5 D2.7 T1.2 G1.2 सुरासुरौ (for 'सुरा). B2.8 Dn1 शंबरवासवाव् (for वासवशम्बराव्).

9 ^a) T1 पट्टानक- (for -पणवानक-). Ca oites. पणवः. Ś1 K2 -स्वरैर्; K1 -सुरैर्; K4 -धनैर् (for -स्वनैर्). — Dn1 D2 om. (hapl.) 9^b. — ^b) K2 B D2.4.6.7 T2 G1 निनादितं (K2 T2 'तैर्; G1 'तौ); T1 विनादिते (for निना). S (T2 missing) वाहन- (for भारत). Ś K D2 -निःखनैः. — ^c) V1 तौ (for स-). K4 Dn1 S (T2 missing) स(G2.3 तौ)सिंहनादैर्; B Da1 D1.3-7 तौ (B2.5 स-) सिंहनादं (for ससिंहनादौ). K1 बभर्तु (sic); K2 बहन्तुर्; K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5-7 नदन्तुर्; D2 वदन्तुर् (for बभर्तुर्). D2 च बभूवतुस्तौ (for बभर्तुर्नरोत्तमौ). — ^d) G2.3 पतंगचंद्राविव दुःसहावुभौ. — After 9, Dn1 ins.:

1014* विरेजतुस्तौ पुरुषर्षभौ तदा ।

10 G2 om. 10. — ^a) K1 -मध्यगावभौ; T1 -मध्यवर्तिनौ; T2 G1.8 M -मध्यगोचरौ (for -मध्यगावुभौ). — ^b) V1 G1 M1.2.4 -रश्मिनौ; Dn1 D2.3 (before corr.) T2 -दीधिति; D2 (by corr.) -दीधिति (for -रश्मिना). — ^c) K1 Dn1 दिधक्षमाणौ (Dn1 'सौ); K2 दिधक्षमाणौ; D2 दिधक्ष; T1 M1 द्(M1 वि)धक्ष (for

द्युगास्तस्यैविव दुःसहौ रणे ॥ १०
 उभावजेयावहितान्तकाबुमौ
 जिघांसतुस्तौ कृतिनौ परस्परम् ।
 महाहवे वीरवरौ समीयतु-
 र्यथेन्द्रजम्भाविष कर्णपाण्डवौ ॥ ११
 ततो महास्त्राणि महाधनुर्धरौ
 विमुञ्चमानाविषुभिर्भयानकैः ।
 नराश्वनागानमितौ निजघ्नतुः
 परस्परं जघ्नतुरुत्तमेषुभिः ॥ १२
 ततो विससुः पुनरर्दिताः शरै-
 र्नेरोत्तमाभ्यां कुरुपाण्डवाभ्याः ।

सनागपत्त्यश्चरथा दिशो गता-
 स्तथा यथा सिंहमयादनौकसः ॥ १३
 ततस्तु दुर्योधनभोजसौबलाः
 कृपश्च शारद्वतिसूनुना सह ।
 महारथाः पञ्च धनंजयाच्युतौ
 शरैः शरीरान्तकरैरताडयन् ॥ १४
 धनुंषि तेषामिषुधीन्हयान्ध्वजा-
 त्रथांश्च सूतांश्च धनंजयः शरैः ।
 समं च चिच्छेद पराभिनच्च ता-
 ञ्शरोत्तमैर्द्वादशभिश्च सूतजम् ॥ १५
 अथाम्यधावंस्त्वरिताः शतं रथाः

L. 8. 4505
B. 8. 45. 16
K. 8. 64. 16

दिक्क'). — ^a) T₁ G₁ M दुःसहाबुमौ (for दुःसहौ रणे).
 G₂ उमौ (for रणे).

11 ^a) T₁.₂ G₁.₂ M अजय्याव् (G₂ 'ह्याव्' (for
 अजेयाव्). K₂ अहितार्तकाव्; T₁ 'तांतराव्' (for 'तान्तकाव्').
 — ^b) V₁ B D₁ D₂ D₃ D₄.₅₋₇ T₁.₂ G M₂₋₄ उमौ (V₁
 विश्वं जिघांसु; D₂ जिघांसयंतौ (for 'तुस्तौ'). S K₁.₂ D₂
 कृतिनः (for 'नौ'). M₁ जिघाजिघांसकृतिनौ परस्परं. — ^c)
 T₂ महाभये; M₂₋₄ 'रणे' (for 'हवे'). K₂ वीरवरैः; V₁ B₁₋₄
 D₁ D₁.₅₋₇.₈ G M 'तरौ' (M₁ 'रे'); B₂ D₂ T₂
 वीरमयौ (for वीरवरौ). D₂ उमौ धनुर्गाहवरौ समीयतुः
 — ^d) B (except B₁) D₂ D₃.₄.₅₋₈ महेंद्रः; S (T₂
 missing) सुर्देव- (for यथेन्द्र-). S₂ जंबाव्; D₂ जंबाव्;
 G₂.₈ M₂₋₄ 'वृत्राव्' (for 'जम्भाव्'). D₁ D₁.₅ पार्थसूतजौ
 (for कर्णपाण्डवौ).

12 D₂ om. 12. D₂ reads 12^{ab} on marg. — ^b)
 D₂ D₁.₅ भयानकौ (for 'नकैः'). — ^c) K₂ अरिसमितानि
 (for अमितौ निजघ्नतुः). V₁ B D (D₂ om.) अमितान्
 (for अमितौ). S (T₂ missing) रथान्द्विपांश्चापि तथा
 हयाश्च (G₂ हयांस्तथा न) रान्. — ^d) K₁ जघ्नतुः (sio);
 K₂ जघ्नतुः. V₁ B D₁ D₂ D₃.₄₋₇ परस्परं चा (D₄ वा) पि
 महारथौ नृ (V₁ D₁ D₁.₅ 'शरैर्नृ') प.

13 ^a) K₂ V₁ [S] भिससुः; D₂ विशसुः (for विससुः).
 K₁ अर्दिताः (sio); B₂ उर्दिताः; D₂.₇ G₂ आर्दिताः. D₂
 नरा (for शरैर्). — ^b) S₁ K₁.₂ चरोत्तमाभ्यां; S₂ ययो
 (for नरो). S₁ K₁.₂ D₁ कुरुपाण्डवाव् (D₁ 'अ') यः; D₂
 'वाश्रयं; G₁ 'वाश्रिताः (for 'वाश्रयाः). — ^c) S₂
 'पत्याश्च; D₂ 'पद्मश्च (for 'पत्त्यश्च). D₂ 'विरथा (for
 'रथा). G₂ शरा हताव् (for दिशो गताव्). K₁ गतसु;
 K₂ B₂ D₂ दश; D₂ युताव्; T₁.₂ G₁.₈ M हुताव् (for

गताव्). — ^a) K₁ तथा तथा; K₂ यथा तथा (by
 transp.); T₁ मृगा यथा. D₂ सिंहहता (for 'मयाव्').

14 ^a) K₂ B₂ च (for तु). K₁ सेफलाः (sio) (for
 'सौबलाः). — ^b) D₁ D₂ कृपेण; D₂ द्रौणिश्च (for
 कृपश्च). K₁ B₁ D₁ D₁.₃₋₈ Ca शारद्वतिसूनुना; K₄ V₁
 D₂ सारद्वतः. S (T₂ missing) कृपो गुरोश्चापि सुतोः महा-
 हवे. — ^c) B₂ धनंजयाबुमौ; G₁ 'जयं रणे. — ^d) D₁
 D₂ T₁ शरीरार्तिकरैर्; G₁ 'रातिगमैर्; G₂.₈ M 'रातिदैर्
 (for 'रान्तकरैर्). K₄ V₁ G₁ M अताडयत् (for 'डयत्').

15 ^a) K₁.₂ M₁ ह्युधीर्; B₂.₄ D₁ D₁.₅₋₇ 'धी-'; T₁
 G 'मिर् (for 'धीन्). K₁ D₂ ह्या (D₂ 'य') ध्वजाः; D₂
 D₂ ध्वजान्द्वयान् (by transp.); G₂ ह्या द्विपाः. K₂ om.
 ध्वजान्. V₁ गजान्; B₂ रथान्; T₁.₂ G₁.₈ M₁ द्विपान्
 (for ध्वजान्). — ^b) K₄ रथाश्च (for रथांश्च). K₂.₄
 V₁ B₁._{3.4} D₁ D₁.₅₋₇ स- (for च). — ^c) S₁ समं च-
 चिच्छेद; K₂ D₂ स संप्रचिच्छेद; V₁ B₁.₄ D₁ D₁.₇ S (T₂
 missing) समं प्र'; D₂ ततः प्र' (for समं च चि'). K₂
 शराभिनच्छताव्; K₄ पदातिनः शरान् (for पराभिनच्छ ताव्).
 B₂ ततः (for च ताव्). B₂.₈ D₂ समं प्रमथ्याद्यु परान्त-
 मंततः. Ca cites समं (as in text). — After 15, D₂
 inn.:

1015* ते पञ्च वीराः सततं हता[पि]रथाः

निकृत्तदेहाश्चुनबाणवेगैः ।

प्रदुहुदुस्त्र पदातयो मृशं

कहह[हू] रथान्येषु पुनर्ययुश्च तम् ।

16 ^a) K₂ D₁ तथा; M₂ जतो (for अथ). K₂ V₁
 B D₁ D₁.₅₋₇ त्वरितं; D₂ चरितं (for त्वरिताः). D₂
 transp. शतं and रथाः. — ^b) S₁ K₁._{2.4} V₁ B₂ D₂
 D₂ गजा (K₄ 'जा') आर्जुनसु; D₂ T₂ G च नागा जयसु; T₁ च

C. 8. 4303
B. 8. 64. 16
K. 8. 64. 16

शतं च नागार्जुनमाततायिनः ।
शकास्तुखारा यवनाश्च सादिनः
सहैव काम्बोजवरैर्जिघांसवः ॥ १६
वरायुधान्पाणिगतान्करैः सह
क्षुरैर्न्यकृन्तंस्त्वरिताः शिरांसि च ।
हयांश्च नागांश्च रथांश्च युध्यतां
धनंजयः शत्रुगणं तमक्षिणोत् ॥ १७
ततोऽन्तरिक्षे सुरतूर्यनिखनाः
ससाधुवादा हृषितैः समीरिताः ।
निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयः

नागाः शतम् (for 'गार्जुनम्'). — °) S₁ K₂ शकास्तुखारा;
K₃ B (except B₅) D₁ D₂ D₃ 2.4-7 शकास्तुखारा; T₁
G₂ 3 गतास्तुरंगैरु; T₂ G₁ M₁ शकास्तुरंगैरु; M₂-4 शतं (M₂
'र') तुरंगैरु (for शकास्तुखारा). G₂ यवनैश्च. V₁ B₂-4
D₃ 4.6-8 तु; B₅ स- (for च). — °) Some MSS.
काम्बोजवरैरु; K₁ काम्बोज; K₃ काम्बोजशरैरु; D₂ 'रथैरु' (for
'वरैरु'). K₃ जिघांसयान् (for 'सवः').

17 °) S (T₃ missing) वरायुधं (for 'युधान्').
T₃ प्रासशतं; M₁ प्राणिशतं (for पाणिगतान्). B₁ 4
D₁ D₂ D₃ 1.5-7 पाणिगतैः शरैः सह; D₃ पाणितलैर्भ्रज-
शरैः; T₁ G₁ (sup. lin.) M₂-4 प्रा (M₂-4 पा)णिशतं शरैः
सह; G₂ 3 प्राणिश (G₂ 'ग')तं महीपते (for पाणिगतान्करैः सह).
K₃ समस्तान् (for करैः सह). — °) K₂ नृकृन्तंस्, K₃ निकृन्तं;
V₁ B₁ 3 D₁ D₂ D₃ 1.5-7 न्य (V₁ नि)कृन्तंस्; B₁ निकृन्तस्
(for न्यकृन्तंस्). K₃ V₁ B₂-5 D₁ D₂ 1.5-5.7 त्वरितः;
D₂ प्रपतन् (for त्वरिताः). T₁ G₁ निकृन्तन्यपतन्; T₃ G₃
M निकृन्तन्यपतन्; G₂ निकृन्त न्यपतन् (for न्यकृन्तं-
स्त्वरिताः). D₂ सह क्षुरैर्निकृन्तानि शिरांसि. — °) G₃
हयाश्च- (for हयांश्च). K₃ om. रथांश्च. K₃ युयुध्यतां;
D₂ D₃ युध्यतो; D₂ 4 युध्यतान्. T₁ 2 G₁ 2 M हयाश्च
नागाश्च रथाश्च युध्यतां (M 'ता'). — °) K₃ शत्रुगणाक्षि-
दक्षिणैः; V₁ B D₁ D₂ D₃ 1.5-7 शत्रुगणान्क्षि (B₅ 'ण' क्षि)तौ-
क्षिणो (V₁ D₁ D₂ क्षणा)त्; D₃ शत्रुगणानवाक्षिणोत् (for
'गणं तमक्षिणोत्'). S (T₃ missing; M₃ sup. lin.) धनंजये
नारिगणाः क्षिताविह (T₁ क्षता हव; T₂ G₁ M₃ क्षिताविति).
Ca. cotes अक्षिणोत् (as in text). — For 17, D₃ subst.:

1016* तदा स तेषां युधि सन्यसाची
क्षुरैः प्रविच्छेद धनंजयम् ।

नागान्द्वयाग्रयसुतांश्च तत्र
शिरांसि तेषामियुधिः किरीटी ।

सुरूपगन्धाः पबनेरिताः शिवाः ॥ १८
तदद्भुतं देवमनुष्यसाक्षिकं
समीक्ष्य भूतानि विसिग्मियुर्नृप ।
तवात्मजः सतसुतश्च न व्यथां
न विस्मयं जग्मतुरेकनिश्चयौ ॥ १९
अथाब्रवीद्गोणसुतस्तवात्मजं
करं करेण प्रतिपीड्य सान्त्वयन् ।
प्रसीद दुर्योधन शाम्भ पाण्डवै-
रलं विरोधेन धिगस्तु विग्रहम् ॥ २०
हतो गुरुर्ब्रह्मसमो महास्रवि-

धनंजये युध्यमाने च तत्र

[5]

क्षणेन सर्वं क्षयमाविवेश ।

18 °) S₂ V₁ B D₃ ततोऽन्तरिक्षे (S₂ 'दृ'क्षे (for 'रिक्षे').
K₂ स्वरतूर्य-; D₂ सुरतूर्य-; D₃ नृपतूर्य- (for सुरतूर्य-).
Some MSS. -निःस्वनाः (for -निस्वनाः). — °) B₁
हृषितैः; D₃ हृषितौ (for हृषितैः). V₁ समर्पिताः (for समी-
रिताः). — °) T₂ अत्युत्तम- (for अत्युत्तम-). — °) S₂
सगंधरूपाः; K₁ D₂ 6.7 G₃ स्वरूपगन्धाः; K₃ M₃ सरूप-;
V₁ B₂ सपुष्प-; D₁ D₂ 5 स (D₁ सु)पुष्प-; D₂ सुगंधि-;
T₁ वदुश्च गन्धाः (for सुरूपगन्धाः). D₂ D₃ 6 S (T₃
missing) शुभाः (for शिवाः).

19 °) G₁ ततोऽद्भुतं (for तद-). D₂ सेवितं; G₁
साक्षीन् (for साक्षिकं). — °) G₁ निरीक्ष्य (for
समीक्ष्य). S₂ K₂ 4 विसि (K₂ 'स')सियुर्; K₁ D₃ विसि-
(D₃ 'स')सियुर्; B₅ 'स्मियुर्; D₂ 'स्मियुर्; D₃ 'स्मियुर्;
D₃ T₁ 2 G₁ विसि (T₁ 'शि')सिरे; G₂ 3 M 'स्मिरे (for
'स्मियुर्'). V₁ B₁ D₂ नृपाः; B₂ D₁ D₂ D₃ 1.5 तदा (for
नृप). — After 19^{ab}, D₂ ins.:

1017* ब्रह्मोऽर्जुनेनैव कृतं महत्तरं

यदेकवीरो युयुधे महारथान् ।

समीक्ष्य देवाश्च नृराजमुक्याः]

शशंसुः] कृष्णार्जुनयोर्महद्युधः ।

— °) K₃ तवात्मजाः. G₁ सतपुत्रश्च (for 'सुतश्च'). S
(T₃ missing) तावुभौ (for न व्यथां).

20 °) T₁ G₂ 3 तदा (for अथ). — °) K₂
सान्त्वयं; K₃ D₃ सान्त्वयः (D₃ 'यं'); B₁ 4 शान्तयत्; G₂
सान्त्वयन् (sic) (for सान्त्वयन्). — °) D₃ G₂ M₃
विग्रहः (for 'हम्').

21 °) G₁ ब्रह्मो (for हतो). S₁ ब्राह्मसमो; G₁ मे
महितो; M₃ ब्रह्मसुतो (for 'समो'). — °) D₃ भीष्मप्रवरः

तथैव भीष्मप्रभुखा नरर्षभाः ।
 अहं त्ववध्यो मम चापि मातुलः
 प्रशाधि राज्यं सह पाण्डवैश्विरम् ॥ २१
 धनंजयः स्थास्यति वारितो मया
 जनार्दनो नैव विरोधमिच्छति ।
 युधिष्ठिरो भूतहिते सदा रतो
 वृकोदरस्तद्वशस्तथा यमौ ॥ २२
 त्वया च पार्थैश्च परस्परेण
 प्रजाः शिवं प्राप्नुयुरिच्छति त्वयि ।
 व्रजन्तु शेषाः स्वपुराणि पार्थिवा

(for 'प्रभुखा'). Ss नरोक्तता: (sup. lin. 'त:'); Bs नरोक्तमाः; Ds1 Dn1 D1.5 महारथाः; S (Ts missing) नराधिपाः (for नरर्षभाः). — °) Ks च शेषो; G1 M1 च वध्यो (for त्ववध्यो). K4 चासि; S (Ts missing) चैव (for चापि).

22 °) Ks स्थास्यति; Bs Dn1 T1 शान्यति (for स्थास्यति). — °) Ds धनंजयो (for जनार्दनो). Ks विरोधम् (for 'धम्'). — °) Ds युधिष्ठिरे (for 'ष्ठिरो'). Ks मृत्युहिते (for भूत'). Dn1 S (Ts missing) transp. सदा and रतः. — °) Ss त्वद्वशस्तथा; T3 तद्वशस्तथा (for 'शस्तथा'). G2 रणे (for यमौ).

23 °) Dn1 त्वया तु; Ds प्रयाहि (for त्वया च). Ks पार्थौ च; S (Ts missing) पार्थेन (for पार्थैश्च). Ss Ks.4 B Ds1 D1.5 परस्परेण च (Ss K4 हि; Bs वः); Dn1 T1.5 G1 M कृते च (T3 तु) संविदे; G2.5 कृते च संगमे (for परस्परेण). — °) Ss K4 शमं; Ds T1.5 G सुखं; M3.4 स्वयं (for शिवं). S K1.2.4 B (except Bs) Ds.4.7 क्षामयुधः; Ks क्षामयुधः (sic) (for प्राप्नुयुधः). Bs Ds इच्छतस्तव; Dn1 S (Ts missing) इच्छया तव (for इच्छति त्वयि). — °) S K1.2.4 प्रयातु (for व्रजन्तु). Ss Ds सुपुराणि; G2 तु पु° (for स्वपु°). Dn1 वांचवा (for पार्थिवा). — °) Dn1 युद्धाश्च (for वैराश्च). B1 Gs.5 Ms (sup. lin.) तु (for च). Bs पार्थिवाः (for सैनिकाः). — After 23, Ds ins.:

1018* न चेद्वत्तं श्रोष्यसि चैव कर्णं
 महाबलं पार्थिव सुतपुत्रम् ।

विहाय राज्यं त्वखिलं समस्तं

गन्तासि कर्णस्य पथं विचित्रम् ।

24 °) Ds मे (for चेद्). G1 श्रोष्यसे (for 'सि'). Ds G1 चेद् (for मे). Ks न साध्विदं (for नराधिप). — °) Ks प्रतप्तोऽसि; T1.5 G1 हि त (T1 तु) सोऽसि; G2.5 M हि (G2 च; M4 ह) तप्तोऽसि (for प्रत°). V1 B1 हतायुधो

निवृत्तवैराश्च भवन्तु सैनिकाः ॥ २३
 न चेद्वत्तं श्रोष्यसि मे नराधिप
 ध्रुवं प्रतप्तासि हतोऽरिभिर्युधि ।
 इदं च दृष्टं जगता सह त्वया
 कृतं यदेकेन किरीटमालिना ।
 यथा न कुर्याद्बलमिन्न चान्तको
 न च प्रचेता भगवान्न यक्षराट् ॥ २४
 अतोऽपि भूयांश्च गुणैर्धनंजयः
 स चाभिपत्स्यत्यखिलं वचो मम ।
 तवानुयात्रां च तथा करिष्यति

(B1 'धो') युधि; Ds निपातितोरिभिः; G1 हतो रिपुर्युधि (for हतोऽरिभिर्युधि). — After 24^{ab}, T1.5 G M ins. a passage given in App. I (No. 38). — °) V1 B2 Ds1 D1.5 M1 जगतः; T1 जगतां (for 'ता'). Ds G2 सहायता (G2 'तां') (for सह त्वया). — °) Ss कृते (for कृतं). Dn1 किरीटमालिना. — °) Ks तथा (for यथा). K1 om. from निष्प up to राज्ञ (in 25^d). K2.4 बलिमिदः; S (Ts missing) बलहा (for बलमिन्). Ks न चातको; Bs Ds तथातको; Ds न चातको. — °) Ds वा (for च). Dn1 चापि धाता (for च प्रचेता). Ca oites प्रचेता (as in text). B1 स (for न).

25 K1 om. up to राज्ञ (of. v. 1. 24). — °) V1 B2 Ds1 D1.5 अतोऽपि भूयः; Bs 'तिसूयान्'; T1 M3.4 अतश्च भूयांश्च; T3 अतोभिधेयश्च; G M1 अ (M1 अं) तश्च भूयश्च (for अतोऽपि भूयांश्च). V1 B2.5 Ds1 Dn1 D1.2.5.5 स्वगुणैर् (for च गु°). Ds जनार्दनः (for धनंजयः). — °) V1 B (except Bs) D (except Ds) S (Ts missing) न (G1 तु) (for स). S1 Ks Ds (before corr.) चासि (Ks 'ति') पश्यति; Ss Ds (by corr.) चापि पश्यति; Ks चाप्यपत्स्यति; V1 B1 चाभिपत्सति; Bs Ds1 Dn1 D1.5 चाति (Ds1 Ds [before corr.] 'मि') वर्तिष्यति; Bs.5 चाति (Bs 'मि') मत्स्यति; T1 चावपत्स्यति; T3 चातिव°; G चापमे°; M चातिवे°; Ca अभिवर्त्यति (for चाभिपत्सति). Bs D (except Ds) मे वचोखिलं (for [अ]खिलं वचो मम). — °) Ks Bs Ds1 D1.5 M1 तवानुयात्रां; V1 तवाय. यात्रां; Ds तवानुयात्रां (for 'नुयात्रां'). Ca.5 oite अनुयात्रां (as in text). Ks V1 B D S (Ts missing) सदा (for तथा). Bs करिष्यते. — °) S K1.2.4 क्ष (K4 स) क्षामयुधि; Bs.5 Ds क्षिवाय वै (for क्षमाय वै). Ds om. वै. Dn1 S (Ts missing) प्रसीद राजेन्द्र क्षमं स्वमायुधि; Ds प्रसीद राजेन्द्र यतः क्षिवाय वै. — After 25, K4 T3 ins.:

C. 8. 4515
B. 8. 88. 25
K. 8. 94. 35

C. 2. 4315
B. 6. 25. 26
K. 8. 94. 36

प्रसीद राजञ्जगतः शमाय वै ॥ २५
ममापि मानः परमः सदा त्वयि
ब्रवीम्यतस्त्वां परमाच्च सौहृदात् ।
निवारयिष्यामि हि कर्णमप्यहं
यदा भवान्सप्रणयो भविष्यति ॥ २६
वदन्ति मित्रं सहजं विचक्षणा-

1019* न चातितीव्रं पिबुवैरमुषतं
निहन्तुमुग्धे रिपुसुख्यं युधि ।
तथापि सत्यप्यहितं न चेच्छतः
प्रकाशितं साधुरिहाय पाण्डवैः ।

[(L. 2) T₂ आद्यैकम् (for उग्धे रिपुम्). — (L. 4) T₂ साधु विहाय (for साधुरिहाय).]

26 ^a) D₈ S (T₂ missing) ममामि- (for ममापि).
— ^b) M₂₋₄ त्वा (for त्वां). K₁₋₂ परमाच्च; V₁ B₁ Da₁
D₁₋₂₋₃ 'मायः'; G₁ 'मात्स'; G₂ 'मा च (for 'माच्च). G₁
सौहृदाः; Co 'दात् (as in text). — ^c) K₃ V₁ B₂₋₃₋₅
Da₁ Dn₁ D₁₋₂₋₃₋₅ S (T₂ missing) च; K₄ ह; B₁₋₄
D₂₋₄₋₇ [अ]य (for हि). S (T₂ missing) आहवे (for
अप्यहं). — ^d) K₄ सन् (for स-). K₃ भविष्यति. S
(T₂ missing) महान् हि मेस्ति प्र (G₁ मेस्तिन्) गयोत्र (G₁ M₁
'योस्ति; M₂ 'योस्) सूतजे (T₂ 'ज). Ca cites सप्रणयः (as
in text).

27 ^a) V₁ विदंति; G₁ सवन्ति (for वदन्ति). D₈ S
(T₂ missing) मैत्रीं सहजां (for मित्रं सहजं). G₁ विचक्षणां.
— ^b) G₂ मानाच्च (for साम्ना च). B₅ वचनेन (for च
धनेन). K₃ D₂₋₄₋₅ व (D₂₋₄ वा) जितं; B₅ चार्पितं; T₁
चाजरा; T₂ चाधिरां; G राजन्; M₂₋₄ चार्जितां (for 'तम्).
— D₈ ins. after 27^{ab}; K₃ after 28:

1020* मया हि पूर्वं कथितं कृपादिसि-
स्त्रया हि राजा तव देहदेहजः ।
अन्यैश्च सर्वैर्गुणभावविस्तैः
धनं जयाश्चास्ति समो धनुर्धरः ।
बभूव लोके परमाश्रयप्रदो
विष्णुः सखा यस्य सखा न विग्रहः ।
कर्माणि यस्यास्त्रिजगत्सु तानि
सर्वाणि वः संस्मर तानि पूर्वम् ।
युद्धान्तमाच्छाद्य सुयोधनाय
कर्णस्य पुत्रावधि मा व्यनीनशः ।
न श्रोष्यसि त्वं यदि मे महारथ
तथा हतं ब्रूयसि पाण्डवैर्बलम् ।

[5]

[10]

स्तथैव साम्ना च धनेन चार्जितम् ।
प्रतापतश्चोपनतं चतुर्विधं
तदस्ति सर्वं त्वयि पाण्डवेषु च ॥ २७
निसर्गतस्ते तव वीर बान्धवाः
पुनश्च साम्ना च समामुहि स्थिरम् ।
त्वयि प्रसन्ने यदि मित्रतामियु-

अथाञ्जनं कालसमप्रभावं.
कथं न द्रष्टासि रणे चरन्तम् ।
तेजस्विनामथ रधिं महाप्रभं
कथं वराक्षं समरे न पश्यसि ।
त्वयि प्रणटे नरवीरसत्कृतो
भोका हि राज्यं भुवि धर्मसूनुः ।

[15]

[(L. 1) D₈ तथापि राजा तव देहजेन. — (L. 6) D₈ तथापि
(for सखा न). — (L. 7) K₃ [अ]स्त्रिज च (for [अ]स्त्रिजानि).
— (L. 8) D₈ चेत् (for वः). K₃ सम *** तानि (for संस्मर
तानि). — (L. 9) D₈ इच्छसि (for आच्छाद्य). — (L. 10)
K₃ व्यनीनशत् (for 'नशः). — (L. 11) D₈ महारथं. — (L. 14)
D₈ प्रदृष्टासि (for न द्र). — (L. 15) D₈ तेजस्विनं मेवरवं
महाप्रभं. — (L. 16) K₃ न शक्षं (for वराक्षं). — (L. 17)
K₃ सत्कृतो (for सत्कृतो).]

D₈ cont.:

1021* इत्येवमुक्तो गुरुसूनुना कथं
स मे स्थितश्चैव तथैव दुर्मनाः ।
सखे त्वमेवाद्य कथं प्रवक्ता
पार्थस्य पक्षाद्युधि जातहर्षात् ।
विमुक्तबाहुः प्रहसन्सुदुर्बलो
दुर्योधनो दुर्गतिकालचोदितः ।
वृकोदरं हन्मि सबान्धवं रणे
कथं धिमेसि प्रयतो महासुधे ।

[5]

— D₈ om. 27^c-30^d. — ^a) V₁ T₁ प्रभावतश्च; D₈ T₂
प्रतापिनश्च; G₂ 'पनाच्च (for 'पतश्च). B₅ चोपनतश्च; D₈
G₂ M₂₋₄ 'नतां (D₈ 'तौ) (for 'नतं). T₂ G₂ M₂₋₄
चतुर्विधां (T₂ 'धाः) (for 'विधं). — ^d) B₅ वदंति (for
तदस्ति). K₃ V₁ B D (except D₈; D₈ om.) तव (for
त्वयि). V₁ B Dn₁ D₂₋₄₋₅₋₇ T₁₋₂ G₁₋₃ M₁ om. च.

28 D₈ om. 28 (cf. v. l. 27). — ^a) K₄ त्वयि
(for तव). D₈ T₁ G₂ पांडवाः (for बान्धवाः). — ^b)
K₃ V₁ D₈ क्षम (D₈ 'त) मामुहि; B Dn₁ D₂₋₄₋₇ Ca
समवा (B₅ 'मा) मुहि; Da₁ D₈ क्षममामुयुधः; D₁ समवामुयुधः;
S (T₂ missing) हितमामुयुः (T₂ 'हि) (for च समामुहि).
V₁ B₄ Dn₁ D₈ S (T₂ missing) प्रसो; Da₁ D₁₋₅

ध्रुवं नरेन्द्रेन्द्र तथा त्वमाचर ॥ २८
 स एवमुक्तः सुहृदा वचो हितं
 विचिन्त्य निःश्वस्य च दुर्मनाब्रवीत् ।
 यथा भवानाह सखे तथैव त-
 न्ममापि च ज्ञापयतो वचः शृणु ॥ २९
 निहत्य दुःशासनमुक्तवान्बहु
 प्रसह्य शार्दूलवदेष दुर्मतिः ।

वृकोदरस्तद्धृदये मम स्थितं
 न तत्परोक्षं भवतः कुतः शमः ॥ ३०
 न चापि कर्णं गुरुपुत्र संस्तवा-
 दुपारमेत्यर्हसि वक्तुमच्युत ।
 श्रमेण युक्तो महताद्य फल्गुन-
 स्तमेष कर्णः प्रसभं हनिष्यति ॥ ३१
 तमेवमुक्त्वाभ्यनुनीय चासक-

C. 8. 4523
 B. 8. 88- 34
 K. 8. 94. 46

चिरं (for स्थिरम्). — °) B₂ यथा (for त्वयि). T₂ प्रसन्नो. B₂ D₂ त्वयि (for यदि). B₂ D₂ गते; D₂ गतां; G₂ ययुः (for इयुः). — °) B₁ त्वमाचरः; B₂ समाचर (for त्वमा). B₂ (both marg. as in text) D₂ D₂ 4. 5. 7 S (T₂ missing) हितं कृतं स्याज्जगतस्त्वयातुलं. — After 28, K₂ ins. 1020*.

29 D₂ om. 29 (of. v. l. 27). — °) S (T₂ missing) इतीदम् (for स एवम्). K₂ सुहृदि. — °) Some MSS. निःश्वस्य; S₂ निःश्वास्य; K₂ निश्चित्य; B₁ विश्वस्य. G₁ दुर्मनो. — °) K₂ हितं; D₂ D₂ 1. 5 यदा (for यथा). M₁ तथानाह (for भवा). G₁ सुखे (for सखे). G₂ यथैव (for तथैव). K₂ G₂ सं; K₄ तु (for तन्). — °) K₂ च ज्ञापयतो; K₂ B D (D₂ om.) S (T₂ missing) विज्ञापयतो (for च ज्ञाप). — After 29, T₂ ins.:

1022* कोऽन्योऽस्मि मे दुःखसखः सदैव
 मुक्त्वा भवन्तं मम चैकवीरम् ।

30 D₂ om. 30 (of. v. l. 27). — °) G₂ निगृह्य (for निहत्य). K₂ बहुः; B₁ 2. 4 D₂ D₂ 4. 7 वचः (for बहु). — °) B (except B₂) D₂ D₂ 2. 5. 7 T₁ 5 G₁ 5 प्रहस्य; D₂ प्रशस्य; Co प्रसह्य (as in text). T₁ G₂ शार्दूल इवैष; T₂ लवधेषु; G₁ लवदेव (for लवदेव). — °) D₂ G₁ स्थिरं; G₂ 5 M₂ 1 [अ] स्थितं (for स्थितं). — °) V₁ भवता. K₂ कुतः स नः; K₄ शमः कुतः (by transp.); G₂ 5 कथं शमः. — K₂ 4 V₁ B D₂ D₂ D₂ 1 S (T₂ missing) ins. after 30: D₂ cont. after 1021*:

1023* न चापि कर्णं प्रसहेद्व्रणेऽर्जुनो
 महागिरि मेरुमिवोग्रमारुतः ।
 न चाश्वसिष्यन्ति पृथात्मजा मयि
 प्रसह्य वैरं बहुशो विचिन्त्य ।

[(L. 2) K₂ 4 V₁ B D₂ D₂ 1. 5. 7. यथा महा-; D₂ G M₁ महागिरि (M₁ 'रे') (for 'गिरि'). K₄ मोहम्; B₂ मेघम्

(for मेघम्). D₂ इवोग्रमारुतं. D₂ यथा हि महामेरुमितोग्रमारुतः. — After line 2, D₂ ins. 1024*. D₂ om. lines 3-4. — (L. 3) K₂ D₂ T₁ न चाश्वसिष्यन्ति; V₁ 'अश्वसिष्यन्ति; D₂ यथाश्वसिष्यन्ति (for न चाश्व). — (L. 4) K₂ प्रशस्य; D₂ G M प्रसह्य (D₂ 'स') (for प्रसह्य). K₂ निश्वस्य च; B₂ विचिन्त्य च; D₂ ति संचन (sic); D₂ विश्वस्य च; T₁ G M विषह्य (G₁ 'स') च; T₂ विषह्य (for विचिन्त्य).]

31 D₂ om. 31^{ab}. — °) S₂ K₁ कुत्सुपुत्र (for गुरु). K₂ V₁ B₁ 5-5 D₂ D₂ D₂ 1-5. 3 S (T₂ missing) संयुगा-
 दुपारमेति; B₂ D₂ संयुगाद्युपा (for संस्तवादुपा). K₂ D₂
 वक्तुमुद्यतं (D₂ 'तां'); B₂ 'मन्यता; S (T₂ missing) वीर
 माधितुं (for वक्तुमच्युत). — °) Some MSS. फल्गुनस्य;
 V₁ B₁ 4 D₂ D₂ 1. 5. 7 पांडवस्य (for फल्गुनस्य). — °)
 K₂ अद्य; B₁ 2. 4 D₂ D₂ D₂ 2. 5. 7 Co एव (for एष).
 K₂ T₁ G₁ 5 प्रहसन् (for प्रसभं). K₂ हनिष्यसि; G₂
 हरिष्यति; Co हनि (as in text). — S (T₂ missing)
 ins. after 31: D₂ after line 2 of 1023*:

1024* वसुंधरायाः परिवर्तनं भवे-
 द्रजेच शोषं मकरालयोऽर्णवः ।
 ऊवेयुरप्यद्रिवरा महाम्बुधौ
 न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।
 अपां पृथिव्या नभसो नभस्वतः [5]
 सुतिग्मदीप्तेश्च हिरण्यरेतसः ।
 अभाव एषामपि सर्वतो भवे-
 च चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।

[M₂ om. lines 1-4. — (L. 3) T₁ अप्यद्रयो वा;
 G₂ अथाप्युपजा (for अप्यद्रिवरा). T₂ G₂ M₁ 2. 4 महोदधौ
 (for महाम्बुधौ). — D₂ om. line 4. — (L. 5) D₂ अपः
 पृथिव्यां नभसश्च मास्वतः. — (L. 6) D₂ T₁ G₁ 5 सुतीक्ष्ण (G₂
 'तिग्म') दीप्तेश्च (for सुतिग्मदीप्तेश्च). D₂ हि सूर्यारश्मिभिः (for
 हिरण्यरेतसः). — (L. 7) M₂ 4 सर्वशो (for सर्वतो).]

C. 8. 4523
B. 8. 85. 34
K. 8. 94. 46

चत्वात्मजः खाननुशास्ति सैनिकान् ।
समाप्तताभिद्रवताहितानिमा-

न्सबाणशब्दान्किमु जोषमास्यते ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

६५

संजय उवाच ।

तौ शङ्खमेरीनिनदे समृद्धे
समीयतुः श्वेतहयौ नराग्र्यौ ।
वैकर्तकः स्रुतपुत्रोऽर्जुनश्च
दुर्मन्त्रिते तव पुत्रस्य राजन् ॥ १

यथा गजौ हैमवतौ प्रभिचौ
प्रगृह्य दन्ताविव चाशितार्थे ।
तथा समाजग्मतुरुग्रवेगौ
धनंजयश्चाधिरथिश्च वीरौ ॥ २
बलाहकेनेव यथा बलाहको

32 *) Ks Dn1 S (T3 missing) [अ]प्यनुनीय; Bs [अ]ल्लु; Ds हल्लु (for [अ]म्य). — *) Bs खाननुशिष्टवांसतः (sic); Ds ताननुशिष्टवांसतः; S (T3 missing) खाननुनीय सैनिकान्. — *) Ks & Bs Dn1 समाहि (Ks 'प्र')ताभिद्रवत; V1 B1-1 Dn1 D1.2-4.7 विनिम्रतामि (Dn1 D1.2 'ति')द्रवत; Ds प्रधावता; T1 G1.2 M दुतं प्रता (G1 'तो'); T2 इतं प्रता; G2 दुतं ततोमि (for समाप्तता). M1 om. अभिद्रवताहितानिमा. B1.2 om.; T1 [अ]खिलान् (for [अ]हितान्). Dn1 मम; T1 न (for इमान्). — *) Ks B2 (marg.) Dn1 D1-5.7.8 सबाणशब्दाः; V1 सबाणशब्दाः; B1.2.4.5 Dn1 D2 (marg.) सबाणहस्ताः; Ds T2 G M अदीनसत्त्वाः; T1 नदीनसत्त्वा (for सबाणशब्दान्). Ks किमजोषमासतः; V1 किमु जोषमासत (for किमु जोषमास्यते). Ca cites जोषम् (as in text). B D (except Ds) T1 Gs आसत (T1 'तः; Gs 'ते') (for आस्यते).

Colophon missing in T2. — Day of Karna's Generalship: S K2.2 द्वितीये (S2 'यः; K4 'वं') युद्धदिवसे. — Adhy. name: K1 द्रौणिशान्त्वचनं; Ks दुर्योधनं प्रत्यक्षत्वामावाक्यं; T2 अश्वत्थामवाक्यं; M1 द्रौणिहितोपदेशः. — Adhy. no. (figures, words or both): S1 82 (see. m.); S2 65; B1 86; B2 76; B4 95; B5 89; Dn1 98; D2 68; D3 87; T1 G2.2 M1 104; T2 97; G1 M2-4 103.

65

Ts is missing in this adhy. (cf. v. 1. 8. 60.32).

1 *) Ds -निनिदे; Gs -निनदौ (for -निनदे). Ks

समेद्धे (sic); Dn1 G2 om. (for समृद्धे). Ds तौ शङ्खमेरी-
निनदेन राजन्. — M4 om. (hapl.) 1³-3⁰. — *) V1
समीयतः; G2 महाबलौ (for समीयतुः). — *) D1
वैकर्तकः (for 'तनः'). B1 Dn1 D1.2.7 T2 G1.2 M1-2 सूत-
(M1 'वं')सुतो; G2 श्वेतहयो (for सूतपुत्रो). — *) D2
दुर्मन्त्रितैस्. T1.2 G M1-2 ते स (T2 M1 स्व)सुतस्य (for तव
पुत्रस्य). — After 1, T1.2 G M1-2 ins.:

1025* आशीविषावप्रिमिवोत्सृजन्तौ

वैरं सुखान्ध्यामभिमिश्रसन्तौ ।

यशस्विनौ जन्वन्तुर्दृष्टे तदा

धृतावसिक्ताविव हन्यवाहौ ।

[(L. 1) T2 आशीविषाव; M1 'विषाव' (for 'विषाव'). T1
अश्विवावमंतौ; G2 अश्वमिवावमंतौ (sic); G3 अश्वमिवावमंतं;
M1 'मिवाविषमं; M2.2 'मिवोदमंतौ (for 'मिवोत्सृजन्तौ').
— (L. 2) T1 M1 तौ वै; T2 यथा; G1 M2.2 तथा (for वैरं).
T2 अमितः] असंतौ (for 'निशसन्तौ'). — (L. 3) G2.2 तौ
(for तदा). — (L. 5) G1 हन्यवाहनौ.]

2 M4 om. 2 (cf. v. 1. 1). — *) G1 गजा. K1
होमवतौ; K2 हेम; K4 हैमवतः; B2 हिमवतौ. — *)
M2 partly damaged. V1 B Dn1 Dn1 D1.2-4 T2
प्रगृह्य; Ds प्रगृह्य; T1 प्रसह्य; G2 विगृह्य (for प्रगृह्य). T1
G2.2 दंतैर् (for दन्ताव). S K2.2 V1 B D चाशितार्थे (for
चाशि). Ca cites चासिता. — *) G1 तथैव सं- (for
तथा समा). Dn1 T1.2 G M1-2 उग्रवीर्यौ (for 'वेगौ').
— *) G चातिरथिश्च (for चाधि).

3 M4 om. 3²¹ (cf. v. 1. 1). — *) D2.2 T2 Gs
M1 [ए]व (for [ह]व). K2 om.; B2 महान्; B3 Dn1
D2.2 मह- (for यथा). D2.2 T2 transp. यथा and

यदृच्छया वा गिरिणा गिरिर्यथा ।
 तथा धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनौ
 समीयतुस्ताविषुवर्षवर्षिणौ ॥ ३
 प्रवृद्धशङ्खद्रुमवीरुदोषधी
 प्रवृद्धनानाविधपर्वतौकसौ ।
 यथाचलौ वा गलितौ महाबलौ
 तथा महाक्षैरितरेतरं व्रतः ॥ ४
 स संनिपातस्तु तयोर्महानभू-

त्सुरेश्वैरोचनयोर्यथा पुरा ।
 शरैर्विमुग्धाङ्गनियन्तवाहनः
 सुदुःसहोऽन्यैः पटुशोणितोदकः ॥ ५
 प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौ
 महाह्रदौ पक्षिगणानुनादितौ ।
 सुसंनिकृष्टावनिलोद्धतौ यथा
 तथा रथौ तौ ध्वजिनौ समीयतुः ॥ ६
 उभौ महेन्द्रस्य समानविक्रमा-

C. 8. 4530
E. 8. 89. 7
K. 8. 95. 9

बलाहको. — १) D₁ यदृच्छयाद्. K₁ या; T_{1.2} G_{1.2} M₁₋₃ वै (for वा). K₃ गिरिणो. Dn₁ D₂ transp. गिरि: and यथा. — २) Some MSS. नेमिनिस्वनौ; K₃ निस्वनौ च तौ; V₁ B_{2.4} D_{2.6.7} नेमिनिस्वनैः; D_{2.1} Dn₁ D_{1.4} निस्वनैः (for नेमिनिस्वनौ). D₃ तथा धनुर्ज्यं तिलने** स्वनः (sio). — ३) K₃ इषुवर्षधारिणौ (for वर्षवर्षिणौ). — After 3, S (T₃ missing) ins.:

1026* शरास्त्रक्षत्पृष्टिगदासिसर्पौ
 रोषानिलोद्धतमहोर्मिमालौ ।
 यथा चलौ चाचलतस्तथा तौ
 यथार्णवौ चाययतुर्द्युगान्ते ।

[T₃ om. line 1. M₃ damaged from शरास्त्र in line 1 up to महोर्मि in line 2. — (L. 1) G₃ शरास्त्र; G₃ शरास्त्रि (for शरास्त्र). G₂ संघौ; M_{1.2.4} सखौ (for सखौ). — (L. 2) T_{1.2} M₁ मालिनी (for मालौ). — G₁ om. line 3. — (L. 3) M₁ यथार्णवौ; M₃₋₄ नरार्णवौ (for यथाचलौ). G₃ तौ चलतस्; G₂ द्वौ चलतस्; M_{1.2.4} चाचलतस्; M₃ चाययतुस् (for चाचलतस्). G₂ कृतौ (for तौ). — (L. 4) G₃ यथाभवौ (for र्णवौ). T₃ आययतुर्; G₁ तौ ययतुर्; G₂ ययतुर् (sio); G₃ चैव चतुर्; M आद्यु चतुर् (for चाययतुर्).]

4 १) D₂ S (T₃ missing) प्रभिक्ष- (for प्रवृद्ध-). G₁ शंख-; G₂ शृंगे (for शृङ्ग-). S K_{1.2.4} V₁ B₄ D_{2.1} Dn₁ D_{1-2.7} T_{1.2} G_{1.2} वीरुधौषधी (D₁ धी:); B₂ वीरुसोषधी: (sio); D₃ M वीरुदौषधी; D₃ वीरुधाविध (for वीरुदोषधी). — २) T₂ नागाविध (for नानाविध-). B₁ Dn₁ T₂ G₁ M निरुक्षरौकसौ; D₁ पर्वतौकसां; D₂ वर्ष-तौकसौ; T₁ निरुक्षरौकसौ; G_{2.3} निरुक्षरौधौ (for पर्वतौकसौ). — After 4th, G₁ ins.:

1027* महामहोर्ध्वाविध पक्षवन्तौ ।

— १) B₃ अयाचलौ. K₃ D₃ आगलितौ; V₁ B Dn₁ D_{1.3-5.7} आचलितौ; D_{2.6} आ (D₃ वा) मिलितौ; T₁ वेगयुतौ; G₁ वै चलिनौ; G₂ M₁₋₃ आ (G₂ वा) गलितौ (for वा

गलितौ). M₃ damaged from तौ up to 4th. D₃ तथा स्वतौ; T₁ महावनैस्; G_{2.3} M₁ महाजलैस् (for बलौ). — २) D₂ ततो महाक्षा (for तथा महाक्षैर्). G₁ हृत्तरेतरमौ (for तरे व्रतः). K₃ B (except B₅) D_{2.1} D₁₋₃ M₁ व्रतुः; Dn₁ G₃ हतः; T₁ गतौ (for व्रतः).

5 १) B₂ तु ततो; S (T₃ missing) रथयोर् (for तु तयोर्). — २) K₁ स्वरेष-; B₁ T_{1.2} G सुरैर् (for सुरेश-). T₂ द्वयोरिव; G इवानयोः (for यथा पुरा). M सुरेश्वैरोचनयानयोरिव. — ३) K₁ विमुक्तांग- (sio); K₃ D_{2.1} Dn₁ D_{1-2.7.8} विमुक्तांग-; V₁ B₂ D₃ विमुक्तांग-; B_{1.3.5} वितुक्तांग-; S (T₃ missing) वितु (T₁ G₃ तु; G₁ भि)भाक् (for विमुक्ताङ्ग-). K₁ विर्यत्; K₃ निस्र-; D₃ तितांत- (for नियन्त-). Ca oites निर्यता. K₃ V₁ B D G₃ वाहयोः; T_{1.2} G_{1.2} M देहयोः (for वाहन-). Ca oites वाहाः. — ४) K_{1.4} V₁ सुदुःसहान्यैः (K₁ हन्योः); B₁ M₁₋₄ सुदुःसहान्यैः; T₁ नृया सुशं वै (sio); G₁ सुदुःसहौ वै; G_{2.3} हाक्षैः (for होऽन्यैः). K₃ B_{1.3.5} D_{2.1} Dn₁ D₃ कटुशोणितोदकः; D_{2.6} बहु; T_{1.2} G₁ M₁ परिशोणितोदयोः (T₂ M₁ दकः; G₁ दकैः); G_{1.3} परिमिश्र-देहयोः (for पटुशोणितोदकः). Co oites पटु (as in text).

6 १) G₁ कच्छपाकुलौ (for मत्स्यकच्छपौ). — २) K₃ B₁ महाह्रदौ (for ह्रदौ). K₂ पक्षिगणानुनादितौ; K₃ पक्षिगणानि; Dn₁ गणैरिवावृतौ; M₃₋₄ गणानुनादिनौ (for गणानुनादितौ). — ३) B₁ D₃ ससंनिकृष्टाव; D₂ T₂ असं (for सुसं). B₂ अनिलो यथोद्धतौ; D_{2.7} अनिलोद्धतौ यथा (for लोद्धतौ यथा). K₃ सुना संनिकृष्टाज्वलिनोद्धते यथा (sio). — ४) D₃ रथौ च तौ वै; T₂ तथा रथौ द्वौ. B₃ D₃ ध्वजिनी (for ध्वजिनौ).

7 १) D_{2.1} D_{1.5} महेन्द्रसमान- (for महेन्द्रस्य समान-). — २) T₂ गजेन्द्रप्रतिमौ (for महेन्द्र-). B₂ महाबलौ (for रथौ). — ३) K₃ महेन्द्रवज्रं (for वज्र-). S (T₃ missing) महाशरैर् (for च सायकैर्). — ४) M₁ om. from पृष्ठाविध

C. 8. 4330
B. 8. 89. 7
K. 8. 95. 9

बुभौ महेन्द्रप्रतिभौ महारथौ ।
महेन्द्रवज्रप्रतिभैश्च सायकै-
महेन्द्रवज्राविव संप्रजहृतुः ॥ ७
सनागपत्न्यश्वरथे उभे बले
विचित्रवर्णाभरणाम्बरस्रजे ।
चकम्पतुश्चोन्नतः स विस्मया-
द्वियद्रताश्चार्जुनकर्णसंयुगे ॥ ८
भुजाः सवज्राङ्गुलयः समुच्छ्रिताः
ससिंहनादा हृषितैर्दिदृक्षुभिः ।

यदार्जुनं मत्तमिव द्विपो द्विपं
समभ्ययादाधिरथिर्जिघांसया ॥ ९
अभ्यक्रोशन्सोमकास्तत्र पार्थ
त्वरस्व याद्वार्जुन विध्य कर्णम् ।
छिन्द्यस्व मूर्धानमलं चिरेण
श्रद्धां च राज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः ॥ १०
तथास्माकं बहवस्तत्र योधाः
कर्णं तदा याहि याहीत्यवोचन् ।
जह्वर्जुनं कर्णं ततः सचीराः

up to भुजाः स (in 9^a). Ks Bs.4 Dn1 Ds T1.2 G
M2-4 सं (G1 वि) प्रजहृतुः (for 'जहृतु').

8 M1 om. 8 (of. v. l. 7). — ^a) Ds रथोत्तमे (for
रथे उभे). S K Bs Ds [S] पृथुमे बले; Dn1 भुमे बले; G1
बले उभे (by transp.); Gs उभौ बले. — ^b) K1
विचित्रवर्णाभरणाम्बरस्रजे; Ks V1 B1.2-3 Da1 Dn1
D1-2.5-8 T1 G M2-4 'व' (Ks 'च') माभरणां (Dn1 'णं')-
बरायुधे; Bs 'वर्माभरणायुधायुधि; Ds T2 'वर्माभरणायुध-
वरे. — ^c) Ks चोत्तमतः स्र; V1 Bs.5 Da1 D1.5.8
T1.2 G M2-4 चोन्नतः (Bs 'त') स्र; B1.2.4 Ds.4.7.8 'मनुष्य
(for 'मतः स्र). T1 राजन्; Ms विस्मयो; (for विस्मयाद्).
Ks चकम्पतुश्चोन्नतमभीमविस्मया; Dn1 Bom. ed. 'तुर्विस्मयनी-
यरूपैर् (Bom. ed. 'रूपे); Ds 'तुर्नैदतु जातुविस्मयो. — ^d)
Ks द्विपागताश्च; Dn1 वियद्रताः; Ds द्विपद्रताश्च; T1.2
G M2-4 वरावियच् (for वियद्रताश्च). Ks संयुगाः; Bs.5
D2.6.8 T1 G M2-4 संगमे; T2 संगरे (for संयुगे).

9 M1 om. भुजाः स (of. v. l. 7). — ^a) Ks भुजाः
स्र; Bs भुजः स्र; T2 भुजाग्र- (for भुजाः स्र). V1 B1-3
Da1 Dn1 D1-2.7.8 Gs सवज्राङ्गुलयः; Bs समस्तां; Bs Ds
सहसा (Ds 'हस्ता') भरणाः (for सवज्राङ्गुलयः). V1 Bs
समुत्थिताः (for 'च्छ्रिताः). — ^b) B1.2.5 Dn1 Ds.4.7.8
T1 ससिंहनादैर्; G1 तदा सनादा (for ससिंह). T2 मुदितैर्
(for हृषितैर्). — ^c) Ks.4 V1 B Da1 D1.2-3 T2 Gs
यद् (Ds T2 'था') र्जुनं; Dn1 Ds यदार्जुनो; T1 यथार्जुनो (for
यदार्जुनं). S1 Dn1 S (Ts missing) मत्त (for मत्तम्).
Ks इव द्विपोत्तमः; Bs द्विपोत्तमो द्विपं; D1 इव द्विपं तं
(for इव द्विपो द्विपं). — ^d) B1 समभ्ययाद् (for समभ्य).
Ks आधिरथः; V1 Dn1 D1 'रथि; T2 G आतिरथिर् (for
आधि). — After 9, S (Ts missing) ins.:

1028* ततः कुरुणामथ सोमकानां

शब्दो महान्नादुरसूक्ष्मन्ताव ।

यदार्जुनं सूतपुत्रोऽपराहे
महाहवे शैलमिवाम्बुदोऽर्ज्व ।

तथैव चासीद्विथयो समागमो
महारणे शोणितमांसकर्मणे ।

[5]

[(L. 2) M1 प्रादुरासीद् (for 'रसूद्). — (L. 3) G1.2
M1 यदार्जुनं (for यदा). M सूतपुत्रो (for 'पुत्रो). G1 वरादैर्; G2 [अ]पराहे. — (L. 4) M महामये (for 'हवे). T1 [अ]-
चलो (for [अ]म्बुदो). T1 [S]पतद्; G1 [S]च्छदद्; G2
[S]च्छिनत्; Gs महान् (for ऽर्ज्व). — (L. 5) G2 वृद्धयोः
समागमे (for रथयोः समागमो). — (L. 6) G1 M2-4 महाहवे
(for 'रणे).]

10 ^a) Bs Dn1 Ds S (Ts missing) उद् (Gs 'दा')-
क्रोशन्; Ds.7.8 अस्व (D1 'य; Ds 'भ्या') क्रोशन् (for अभ्य).
— ^b) S1 K1.2 तरस्वी; V1 त्वरस्व (for त्वरस्व). G1
जह्वर्जुनं. V1 विध्य; B1.4.5 Ds.4.7 मिधि; Ds वध्य; Ds
छिन्धि; S (Ts missing) युध्य; Gs विध्य (as in text).
Ks त्वरस्व जह्वर्जुनं मिधि कर्णं; Ks त्वरस्वया जह्वर्जुनं विधि
कर्णं; Dn1 पुरःसरश्चार्जुनं मिधि कर्णं; Ds जहि स्वमया र्जुनं याहि
कर्णं. — ^c) K1 किंस्यस्य (sio); K2.4 छिद्यस्य; Ks छित्त्वा
च; T2 M मिध्यस्य; G2 छिध्यस्व (for छिन्द्यस्य). — ^d)
S1 om. च. Ks श्रुता प्रशङ्का (sio); D1 श्रद्धां च मे तां;
G1.2 श्रद्धां च राज्ये. S2 Ks Bs Ds.7 धृतराष्ट्रस्य सुनोः (for
'राष्ट्रसूनोः).

11 ^a) S (Ts missing) तथास (T1 'या त्व-; G2
'दास) दीया बहवोत्र यो (Gs M यौ) धाः. — ^b) B1.5
Dn1 D2.8 T1 G1.2 M तथा (for तदा). Ks M4 om.;
Ds ग्याहि (for the first याहि). S2 [अ]वोचस्; Ks
'चत्; Da1 D1.5 [अ]वोदयन् (for [अ]वोचं). — ^c)
B1.2.4 Da1 Dn1 D1.2-3.7 शरैः; Bs हताः (for ततः).
K1.4 स (Ks सु) वीराः; Ks V1 Bs.2.5 D2.6.8 S (Ts
missing) सु (Bs तु) वीनाः; B1.4 Da1 Dn1 D1.2-3.7

पुनर्वनं यान्तु चिराय पार्थाः ॥ ११

ततः कर्णः प्रथमं तत्र पार्थ

महेषुभिर्दशभिः पर्यविध्यत् ।

तमर्जुनः प्रत्यविध्यच्छिताग्रैः

कक्षान्तरे दशभिर्तीव क्रुद्धः ॥ १२

परस्परं तौ विशिखैः सुतीक्ष्णै-

C. 8. 4538
B. 8. 49. 13
K. 8. 95. 18

सुतीक्ष्णैः (for सचीराः). — ^a) D₂ यातु; M याति (for यान्तु). D₈ T_{1.2} G_{1.2} M [अ]चिरेण; G₈ [अ]चिराय (for चिराय). D₁ पार्थः; T₂ पार्थान्.

12 ^a) § K_{2.4} B_{2.5} D_{6.7} तथा (for ततः). D₂ D₈ पार्थैः; D₈ पार्थः. — ^b) K₈ D_{6.8} अथेषुभिर्; V₁ B (except B₈) D₂ D_{1.2.4.7} रथे (for महे). K₈ V₁ B D (except D₂) प्रत्यवि (K₈ 'व' व्यत् (for पर्य). — ^c) K₁ om.; B₈ D₂ D_{6.7} तं चार्जुनः (for तमर्जुनः). — ^d) § K_{2.4} कक्षान्तं च (S₂ [sup. lin.] 'तरे' (for कक्षान्तरे). K_{2.4} दशभीर्. K₈ अतीव विद्धः; V₁ संप्रगृह्य; B₈ संप्रसन्नः; B₈ संप्रयुज्य; D₂ संप्रहस्य; D₈ संप्रसन्न (for [अ]तीव क्रुद्धः). — For 12, S (T₂ missing) subst.:

1029* कर्णोऽथ पूर्व दशभिः पृषत्कै-

गाण्डीवधन्वानमविध्यदाशु ।

जघान तं चापि ततः किरीटी

शरैस्तथाष्टादशभिः सुमुक्तैः ।

[(L. 3) G_{2.3} चाशु (for चापि). T₂ किरीटमाली (for ततः किरीटी). — (L. 4) T₂ G_{2.3} तदा (for तथा). T₂ पृषत्कैः; G₂ सुमुक्तैः (for 'कैः').]

S (T₂ missing) cont.:

1030* पुनश्च कर्णस्त्वरितोऽयं पार्थ

रथेषुभिस्तं दशभिर्जघान ।

तं चापि पार्थो दशभिः शिताग्रैः

कक्ष्यान्तरे तीक्ष्णमुखैरविध्यत् ।

कर्णस्ततो भारत सांपराये

घोरैऽतिवैलं रणसंविमर्दी ।

जघान पार्थ नवभिः शिताग्रैः

कक्ष्यान्तरे नागमिव प्रभिन्नम् ।

ततोऽपराभ्यां युधि सुतपुत्रो

द्राम्यां क्षुराभ्यां हरिमाशुकारी ।

समाजघान त्वरया महात्मा

यथा सुरेन्द्रं नमुचिः प्रसन्न ।

तं पाण्डवः पञ्चमिरायसाग्रै-

राकर्णपूर्णैर्निजघान कर्णम् ।

ते शोणितं तस्य पपुस्तदानीं

कालस्य दृता हव पार्थबाणाः ।

कर्णोऽपि पार्थ सहवासुदेवं

समाचिनोद्भारत वत्सदन्तैः ।

[(L. 1) T₁ [s] पि (for स). — (L. 2) G₂ अथेषुभिस् (for रथे). — (L. 3) G₂ शिताग्रैः (for 'प्रः'). — (L. 4)

T₂ G_{1.2} कक्ष्यान्तरे (for कक्ष्या). — (L. 6) G₂ रेजे (for घोरै). T₂ M₁ रणसंविमर्दे (for 'विमर्दी'). — (L. 7) G₁ दशभिः (for नवभिः). — (L. 8) T₂ G₂ M₁ कक्ष्यान्तरे; G₈ कक्षति (for कक्ष्यान्तरे). — (L. 10) T₂ G_{1.2} M₁ क्षुराभ्यां (for क्ष). G₂ युधि च; G₈ रिपुम् (for हरिम्). — (L. 13) T₂ M आयसाग्रैर् (for 'ग्रैर्'). — (L. 14) M₁ आकर्णपूर्ण (for 'पूर्ण'). — (L. 15) G₂ पुरस् (for पपुस्). — (L. 17) G₂ हि (for सपि).]

13 ^a) K₄ B₁ परस्परौ (for 'स्परं'). V₁ D₂ om. सुतीक्ष्णैस्. K₈ B_{1.2-3} D₂ D_{1.2-3} सु (D₁ स-; D₈ स्)-पुल्लैस्; B₂ शिताग्रैस्; T_{1.2} G_{1.2} M प्रमुक्तैस्; G₈ पृषत्कैस्. — ^b) B_{2.3} ततश्चतः; T₂ ते तक्षतुः; G₂ M₁ ततः क्षतः (M₁ 'तुः) (for ततश्चतुः). K_{1.4} सूर्यपुत्रो; M सुतसुतो (for 'पुत्रो). D₈ [S]र्जुनौ च. — ^c) § K_{1.2} B₁ [अं]-तरेप्सुर; D₈ [अं]तरेप्सु (for [अ]न्तरेप्सु). K₈ परस्परस्यांतरे सुविमर्दे; V₁ B_{2.5} D₈ 'स्यांतरदर्शिनौ तु; D₂ 'रं तौ विभिदुर्विमर्दे; S (T₂ missing) 'रं छिद्रदिदक्षया च. — ^d) B₈ न भीतिम्; D₂ D₈ समीमस् (for सु). K₁ अम्याययतः; K₈ 'पचतुश्च; B (except B₈) D₂ D₂ D_{1.2-3.7} 'पचतुश्च; G₈ 'सयतुः (for 'ययतुः). K₈ B_{1.2-3} D₂ D₂ D_{1.2-3.7} च हृष्टौ; D₈ च हृष्टौ; S (T₂ missing) प्रहृष्टौ (for 'हृष्टौ). V₁ भीमस्त्वम्यापतनुश्च हृष्टौ; D₂ सुभीममप्यायतु संप्रहृष्टौ; D₈ असुंचतां नादमतीव हृष्टौ. — After 13, N ins.:

1031* ततोऽर्जुनः प्रासजदुग्रधन्वा

मुजानुभौ गाण्डिवं चानुसृज्य ।

नाराचनलीकवराहकर्णान्

क्षुरास्तथा साक्षलिकार्थचन्द्रान् ।

ते सर्वतः समकीर्यन्त राज-

न्यार्थेषवः कर्णरथं विशन्तः ।

अवाबुखाः पक्षिगणा दिनान्ते

विशन्ति केतार्थमिवाशु वृक्षम् ।

यानर्जुनः सञ्जुकीकटाक्षः

कर्णाय राजसूजजितारिः ।

तान्सायकैर्ग्रसते सुतपुत्रः

क्षिप्तान्पाण्डवस्तेषुसंधान् ।

[(L. 1) K₂ प्रसजद् (for प्रास). B₈ उग्रकर्मा (for धन्वा). — (L. 2) § K B_{1.4} D₂ D_{1.2-3.7.8} उभौ बाहू (for मुजानुभौ). D₁ गांडीवं; D₈ गांजिवं. K₂ चानुसृज्य; D_{2.4.7} चाभिसृज्य (for चानु). D₈ गांडीवज्यां विशिषंभ्रातिमन्युः.

C. 8. 4336
B. 8. 65. 13
K. 8. 65. 13

सतस्रुतः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च ।

— (L. 3) K_{1.3} कर्णो (for कर्णात्). — (L. 4) K₁ D_{1.3} सुराश्च. S₁ K_{2.4} D_{1.1.3} च राजन् (for तथा). S₂ अंजसा सार्धचंद्रान्; K₃ D_{1.5} अंजलिकार्धं; K₄ प्रासृजदर्थं; D_{1.1} अंजलिकार्धं (for सांजलिकार्धं). S₁ K_{1.3} च राज ***** चंद्रान्. — (L. 5) D₈ संमताः (for सर्वतः). — (L. 6) K₃ पार्थिव च; K₄ पार्थिवणा (for पार्थिवः). K₄ D₈ कर्णरथे (for रथं). V₁ निषेदः (for विशन्तः). — (L. 7) S₁ K_{1.2} D₈ अयोमुखाः (S₁ 'लः'); K₄ B (except B₁) D_{1.1.3-5.7} अयो (for अवायुमुखाः). D₈ पश्चिणो यद् (for पश्चिगणा). — (L. 8) S₁ K_{1.2} वसुनिकेताधेयः; K₃ विशन्ति वासाधेयः; V₁ D_{1.1} D_{1.3} निशानिकेताधेयः; B₁ निशात्मकेताधेयः; B₁ [5] विशन्तिकेताधेयः; D₈ समेल वासाधेयः; D₈ निशानिवासाधेयः (for विशन्तिकेताधेयः). B₁ इवांशुः; D₁ इवांशु- (for इवांशु). K₄ विशन्ति केयान्निवाशु इक्षं; D₈ यथा निकेतं स्वनिवासद्वयं. — After line 8, D₈ ins. 1032*. — (L. 9) D₁ यानिर्जुनः; D₈ तथार्जुनः (for यानं). S₁ K_{1.2.4} वै; B₁ सु- (for स-). K₁ D_{1.1} D_{1.3} -सु (D_{1.1} -सु) कुटीकटाक्षं; K_{2.4} D_{1.1.3} -सु कुटीकटाक्षः. — (L. 10) K₃ असृजन्. D₈ बाणाप्राचन्ससृजे जितारिः. — (L. 11) S₁ K_{1.2.4} सायकान् (for 'कैर'). — (L. 12) K₃ पांढवस्यैव संघान्; B₁ D_{2.4.7} 'वेयेपुसं'; D₈ अर्जुनस्य पुंसं; D₈ पांढवस्यैवुजालान्.]

V₁ B D_{1.1} D_{1.7} cont.: K₄ ins. after line 2 of 1046*:
D₈ after line 8 of 1031*:

1032* ततः कर्णो मार्गवेणामिसृष्टं

प्रादुश्चक्रे ब्राह्ममखं महात्मा ।

ततः प्रजज्वाल तदक्षमुग्रं

युगान्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।

[(L. 1) K₄ D₈ मार्गवेनामि (D₈ 'नु') सृष्टं; D₂ 'णामिसृष्टं' (for 'णामिसृष्टं'). — (L. 2) D₈ मार्गवाखं (for ब्राह्ममखं). — (L. 3) K₄ तदा तद् (for तदक्षम्).]

D₈ cont.:

1033* पातालमखेण निहत्य तेन

जघान कर्णो नरनागसंघान् ।

— After the above, D₈ reads 14^{abed}.

K₄ cont. after 1032*; D_{1.1} cont. after 1031*: S
(T₃ missing) ins. after 13:

1034* ततोऽस्त्रमाशेषमभिज्रतापनं

सुमोच कर्णाय सुरेश्वरात्मजः ।

[(L. 1) K₄ D_{1.1} अभिज्रसापनं (for 'तापनं'). — (L. 2) K₄ D_{1.1} महेंद्रयुः (for सुरेश्वरात्मजः).]

परस्परस्यान्तरेष्वा विमर्दे

K₄ S (T₃ missing) cont.:

1035* धनंजयः संयुगमूर्धनि ज्वल-

न्नय प्रजज्वाल तदक्षमुत्तमम् ।

[(L. 1) K₄ T₃ M त्वरन् (for ज्वलन्). G₁ धनंजयः संयुगमूर्धनि निःसृतं; G₂ धनंजयः संयति मूर्धनि हज्जलन् (sic). — (L. 2) K₄ ततः; G₁ तदा (for अथ). G₂ तदा (for तद्).]

T₃ cont.:

1036* ज्वालाभिरत्यर्थविनिःसृताभि-

रक्षस्य सूरस्य महेन्द्रसूतोः ।

T₃ cont.: D_{1.1} cont. after 1034*:

1037* मूयन्तरिक्षे च विशोऽर्कमार्गं

प्रावृत्त्य देहोऽस्य बभूव दीप्तः ।

[(L. 2) T₃ प्रवृत्त्य (for प्रा). T₃ दीप्तः.]

D_{1.1} T₃ cont.: K₄ cont. after 1034*:

1038* योधाश्च सर्वे ज्वलितान्तराताः

प्रदुदुवुस्त्र विदग्धवक्त्राः ।

अब्दश्च घोरोऽसि बभूव तत्र

यथा घने वेणुवनस्य दह्यतः ।

[(L. 1) D_{1.1} ज्वलितान्तरा मृशं; T₃ 'ता यथा मृशं (for 'न्तान्तराताः'). — (L. 2) K₄ सुदुदुवुस्त्र (for प्रदु).]

K₄ D_{1.1} T₃ cont.: T₁ G M cont. after 1035*:

1039* समीक्ष्य कर्णो ज्वलनाक्षमुद्यतं

स वारुणं तत्प्रशमार्थमाहवे ।

समुत्सृजन्सूतसुतः प्रतापवान्

स तेन वार्हिं शमयाम्बूव ।

बलाहकाखेण दिशस्तरस्त्री

[5]

चकार सर्वास्त्रिमिरेण संवृताः ।

[(L. 1) K₄ D_{1.1} तदीक्ष्य (for समीक्ष्य). T₁ ज्वलनात्स-मुद्यतं (for 'समुद्यतं'). — (L. 2) K₄ वारुणं (for 'कर्ण'). — (L. 3) K₄ T₃ समुत्सृजत्. K₄ सुतजः (for सुतसुतः). — (L. 4) G₁ शमयाम्बूव; G₂ M₁₋₄ 'बभूव ह (for 'बभूव'). — (L. 5) K₄ बलाहकौषश्च (for 'काखेण). M₃ शस्त्रं (for दिशस्). M₁₋₄ तरस्त्रिना (for 'स्त्री'). — (L. 6) G₁ तु शिरेण (for तिमिरेण). K₄ वै दिशो (for संवृताः).]

D_{1.1} cont.:

1040* ततो धरित्रीधरतुल्यरोधसः

समन्ततो वै परिवार्य वारिणा ।

तैश्चातिवेगात्स तथाविधोऽपि

नीतः शमं वह्निरतिप्रचण्डः ।

बलाहकैश्चैव दिगन्तराणि

[5]

व्याप्तानि सर्वाणि यथा नभश्च ।

सुभीममभ्याययतुः प्रहृष्टौ ॥ १३

अमृष्यमाणश्च महाविमर्दे

Dn1 cont.: K4 (om. line 1) ins. after st. 14:

1041* तथा च सर्वास्तिमिरेण वै दिशो
मेवैर्युता न प्रहृष्येत किंचित् ।

[(L. 2) K4 मेवेकृता (for मेवैर्युता).]

K4 Dn1 cont.: S (T8 missing) cont. after 1039*:

1042* अपावहन्मेघगणास्ततस्तान्-

न्समीरणास्त्रेण समीरितेन सः ।

ततः सोऽस्त्रं दयितं देवराज्ञः ।

प्रादुश्चक्रे वज्रममित्रतापनः ।

गाण्डीवज्यां विमृशंश्चातिमन्यु-

र्धनंजयः शत्रुसंघप्रमाथी ।

ततः क्षुरप्राञ्जलिकार्धचन्द्रा

नाराचनालीकवराहकर्णः ।

गाण्डीवतः प्रादुरासन्सुवीक्ष्णः

सहस्रशो वज्रसमानवेगाः ।

[5]

[10]

[(L. 1) T1 अपाहरन्; T2 G1 M1 अपोवह (G1 "वाहा")न्
(for अपा). K4 अपापोवाहास्त्रमेवास्ततस्तान् (sio); Dn1
अपोपवाहादस्त्रसंघास्ततस्तान्. — (L. 2) T2 G1 M1 om. सः.
K4 Dn1 वायव्यास्त्रेणततः (K4 "ततः") स कर्णात् (K4 "न्").
— (L. 3) K4 तदा तदस्त्रं; Dn1 ततोव्यशस्त्रं; G1 ततस्त्रेतास्त्रं
(sio) (for ततः सोऽस्त्रं). — (L. 4) K4 Dn1 अतिप्रमाथं; M
अमित्रतापं (for "तापनः"). — (L. 5) K4 Dn1 T1 गाण्डीवं ज्यां
(for "वज्या"). K4 Dn1 विशिखांश्च; G1 विशिपंश्च; G2 विसृजंश्च (for
विमृशंश्च). K4 Dn1 चानुमंथ्य (for चातिमन्युर्). — (L. 6)
K4 Dn1 शत्रुभिरप्रमृष्यः; T2 "संघः प्रमाथी (for "संघप्रमाथी).
— S (T8 missing) om. line 7. — (L. 7) K4 शराः
(for क्षुर-). — (L. 8) K4 Dn1 नालीकनाराचं (K4 "वा")-
राहकर्णान्. — (L. 9) K4 सुवीक्ष्णां; G2 सुवीक्ष्णाः.]

S (T8 missing) cont.:

1043* ते सर्वतः पर्यधावन्त घोराः

पार्थैषवः कर्णस्थं विहंगाः ।

अधोमुखाः पक्षिगणा दिनान्ते

निशान्तिकेतार्थमिवाशु वृक्षम् ।

जग्राह तान्सूतपुत्रः पृषत्कैः

क्षिप्तांस्तथा पाण्डवबाणसंधान् ।

अमृष्यमाणस्य धनंजयस्य

रणाजिरे त्वन्तकनुवयकर्म ।

वैकर्तनो रोषपरीतचेता

ज्योतिष्यमां यद्वदुदागतः सन् ।

दिवाकरो नाशयते क्षणेन

पार्थस्य तान्बाणगणान्समग्रान् ।

व्यनाशयद्युध्यत एव कर्णः

[5]

[10]

[(L. 1) T1 M1 पर्यति (for पर्यधावन्त). — (L. 2)
T2 विहंगाः; G1.8 विहगाः (for विहंगाः). — (L. 3) M
अधोमुखाः (for अधो). — (L. 5) M जग्राह (for "ह"). M
क्षुरप्रेः (for पृषत्कैः). — (L. 6) M1 क्षिप्तास्त्र- — G2 om.
from ततः (in line 8) up to पार्थस्य तान् (in line 12).
M1 om. line 9. — (L. 10) T1 उपागतः (for उदा").
— (L. 12) G1 तद् (for तान्). — (L. 13) G2 व्यनाशयद्
(for व्यना").]

The above is followed by 1045* in T1 and 1048* in G M.

T2 cont.: K4 Dn1 cont. after 1042*:

1044* ते कर्णमासाद्य महाप्रभावाः

सुतेजना गार्धपन्नाः सुवेगाः ।

गात्रेषु सर्वेषु हयेषु चापि

शरासने युगचक्रे ध्वजे च ।

निर्मिथ तूर्णं विविधुः सुवीक्ष्णा-

स्त्राक्ष्यैश्च भूमिमिवोरगास्त्रैः ।

शराचिताङ्गो रुधिराद्रंगान्नः

कर्णस्तदा रोषविद्वत्तनेत्रः ।

[(L. 1) K4 महानुभावाः (for "प्रभावाः"). — (L. 2) K4
Dn1 गार्धपन्नाः (for गार्धे"). — (L. 3) K4 चापि (for चापि).
— (L. 7) K4 शरोववेगो रुधिराद्रंगान्नः. — (L. 8) T2 [अ]-
तीव (for रोष-).]

K4 Dn1 T2 cont.: T1 cont. after 1043*:

1045* दृढज्यमानान्य समुद्रघोषं

प्रादुश्चक्रे भार्गवास्त्रं महात्मा ।

महेन्द्रशस्त्राभिमुखान्विमुक्ता-

श्छिन्वा कर्णः पाण्डवस्येवुसंधान् ।

[(L. 1) K4 दृढज्यमानान्य; T1 दृढो मानश्च (sio); T2
नानयमानश्च (for दृढज्यमानान्य).]

K4 Dn1 T2 cont.: V1 B Dn1 D1.8.4-8 cont. after 1032*:

1046* पार्थास्त्रमस्त्रेण निहृत्य तेन

जघान कर्णो नृगजाश्वसंधान् ।

अमृष्यमाणस्तु महाविमर्दे

महारथो भार्गवास्त्रप्रभावात् ।

पाञ्चालानां प्रवरांश्चापि योषा-

न्क्रोधाविष्टः सूतपुत्रस्तरस्त्री ।

बाणैर्विव्याधाहवे सुप्रसुकैः

प्रहस्य कृष्णौ तु नरप्रवीरः ।

ततः पाञ्चालाः सोमकाश्चापि राज-

न्कर्णेनाजौ पीड्यमानाः शरौघैः ।

[5]

[10]

C. 8. subst.
B. 8. ss. subst.
K. 8. 93. subst.

तत्राकुव्यङ्गीमसेनो महात्मा ।

क्रोधाविष्टा दिव्यशुक्लं समन्ता-
तीक्ष्णैर्बाणैः सुतपुत्रं समेताः ।
तानस्तांस्तैः स निहत्याशु बाणा-
न्याञ्जालानां रथनागाश्वसंघान् ।
अभ्यर्दयद्बाणगणैः प्रसङ्ग [15]
विहोमयन्समरे सुतपुत्रः ।
ते भिक्षुदेहा व्यसवो निपेतुः
कर्णेभिरुर्मितले स्वनन्तः ।
क्रुद्धेन सिंहेन यथैव नागा [20]
महाबला भीमबलेन तद्वत् ।
पाञ्चालानां प्रवरान्संनिहत्य
प्रस्पर्धमानान्वलिनो योधमुख्यान् ।
ततः स राजन्विरराज कर्णः
शरान्वमन्मेष इवाशुधाराः ।
कर्णस्य मत्वा तु जयं त्वदीयाः [25]
परां मुदं सिंहनादांश्च चक्रुः ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वक्षे कृतौ तौ
कर्णेन कृष्णाविति कौरवेन्द्र ।
तत्तादृशं प्रेक्ष्य महारथस्य
कर्णस्य वीर्यं च परैरसङ्गम् । [30]
दृष्ट्वा तु कर्णेन घनंजयस्य
संग्राममध्ये निहतं तदङ्गम् ।

[(L. 1) K₄ पार्थोऽङ्गम्; D₁ T₂ तस्याङ्गम्; D₈ पार्थार्थम्
(for 'ङ्गम्'). K₄ D₁ D₈ T₂ सोष (for तेन). — (L. 2)
K₄ कर्ण (for कर्णे). K₄ B₁ D₈ 4 नृगजा (D₈ 'जा')श्च; V₁
D₁ D₁ 5 नरनागाश्वः; B₁ D₈ नरनागः; B₂ नृगनाग- (for
नृगजाश्वः). D₁ T₂ जघान संख्ये रथनागपत्नीन्; D₈ जघान
संख्ये नरनागाश्वपत्नीन्. — After line 2, K₄ ins. 1032*.
— (L. 3) B₂ 5 D₁ D₁ 1 च (for तु). D₁ महेंद्रकर्मा
(for महाविमर्दे). — (L. 4) K₄ महारथे; D₁ T₂ 'रणे; D₈
'नथो (for 'रथो'). B₁ स्वभावात्; B₂ प्रसादात्; D₁ D₈ प्रता-
पवान्; T₂ प्रतापात् (for प्रभावात्). — D₈ om. lines 5-32.
— (L. 5) B₄ D₁ D₁ 5 पंचालानां. V₁ प्रवरश्च; D₈ 5 'राश्व;
D₈ प्रचुराश्च (for प्रवराश्च). B₄ चाति- (for चापि).
— (L. 7) K₄ विहान्वा; B₂ D₄ 7 5 विह्वा च (for विव्याध).
B₂ 4 D₁ आहवेपु प्रमु (D₁ 'यु')कैः; T₂ प्रहतेः सुयुक्तैः (for
आहवे सुप्रयुक्तैः). K₄ B₂ D₁ D₁ 5 5 सुप्रयुक्तैः (for 'मुक्तैः').
— (L. 8) D₈ damaged. B₁ 5 5 D₁ D₁ 5 च (for तु).
D₈ तुरगं (for तु नर). D₁ T₂ शिलाशितै रथपुंखैः प्रगृह्य;
D₈ शिलाशितै रथपुंखैः प्रगृह्य. — D₄ reads lines 9-12 on
marg. — (L. 9) D₁ तद; D₁ D₁ 5 ते (for ततः). B₂
पंचालाः. — (L. 10) D₁ पीडमानाः (for पीड्य). — (L. 11)

अथाब्रवीत्पाणिना पाणिमात्र-

B₂ क्रोधा*स्ते; B₂ क्रोधात् ते (for 'विष्टा'). V₁ विविधुस्ते; D₈
विविशुक्लं (for दिव्यशुक्लं). B₄ om. तं. D₈ महद्भिष्ट (for
समन्तात्). — K₄ reads line 12 twice. — (L. 12) K₄
(both times) समंतात्; D₈ समस्ताः (for समेताः). — (L. 13)
V₁ B₂ तांस्तांस्तैः; D₈ तांस्तांस्तैः (for तानस्तांस्तैः). V₁ संनिहृत्य;
B₁ स विहृत्य; B₂ 5 निहृत्य; B₂ निहृत्य (for स निहृत्य). K₄
D₄ 7 5 5 श (D₈ ज)खाण्यस्तेस्तादि (D₄ 7 'जैर्विनि'; D₈ 'जैः सनि').
हत्याशु बाणैः; D₁ T₂ तान्सुतपुत्रो निजघान बाणैः. — (L. 14)
B₄ D₈ पंचालानां. V₁ B₂ रथनागसंघान्; D₈ 'नागाश्वसंघो (for
'नागाश्वसंघान्). — (L. 15) V₁ अभ्यर्दयद्; D₈ T₂ अभ्यर्दयन्
(for 'र्दयद्'). D₁ बाणगतैः; D₈ 'जालैः (for 'गणैः).
T₂ प्रहस्य (for प्रसङ्ग). — (L. 16) B₄ D₁ D₂ 5 7 विहो-
मयत्; D₁ विह्वा हर्षात्; T₂ विह्वा हयान् (for विहोमयन्).
D₁ T₂ संगरे; D₈ संयुगे (for समरे). — (L. 17) V₁
छिन्नदेहा (for भिन्न). — (L. 18) K₄ B₁ D₁ स्तनंतः; D₁
D₁ 5 दंतंतः; D₈ श्वसंतः (for स्वनन्तः). — (L. 19) B₂
यथैव नाथा; D₁ T₂ यथेमयूथा (for यथैव नागा). — (L. 20)
K₄ D₈ महाबले; D₁ 'हवे; T₂ 'गजा (for 'बला). K₄ D₈ 7
तेन (for तद्वत्). — (L. 21) B₄ D₁ 5 पंचालानां. D₁ संनि-
हृत्य; D₁ (sup. lin.) संनिपत्य; D₈ (before corr.) तात्रि-
नादान् (for संनिहृत्य). — (L. 22) K₄ D₁ 5 प्रयुध्यमानान्;
V₁ B₂ संस्पर्धे; B₁ प्रस्पर्धमानान्; D₄ damaged (for
प्रस्पर्धमानान्). D₁ T₂ प्रसङ्ग योधान (T₂ 'त्रि)खिलानदीनः.
— (L. 24) B₁ 5 सृजन्; D₁ D₁ 5 घमन्; D₈ मलन् (for
वमन्). K₄ D₄ 7 5 5 शरांशुदो मेघ इवाभिवृष्टः; D₁ T₂ यथांशुदे
भास्कर उग्र (T₂ 'रस्त्रिम)रश्मिः. — (L. 25) D₈ सत्वाशु बलं;
D₈ जित्वा तु जयं (for मत्वा तु जयं). B₂ त्वदीयां. — (L. 26)
V₁ तलानजघ्नुः; B₁ तानेव जघ्नुः; B₂ 4 तात्रिजघ्नुः; B₂ D₁ D₁ 5
तलाजघ्नुः; D₈ तांस्तात्रिजघ्नुः (for परां मुदं). T₂ सिंहनादाश्च.
K₄ D₄ 7 5 5 सं (D₈ नि)दधिम (K₄ 'नि)रे शंखरवांसुदानीं.
— (L. 27) T₂ [5] वमन्यंत (for ह्य). K₄ D₄ 8 5 5 वशी-
कृतौ. V₁ रणे हतौ तौ; D₁ T₂ भृशहतौ च (for वक्षे कृतौ
तौ). K₄ तु; B₂ 5 रणे (for तौ). — (L. 28) B₄ तौ नरेंद्र;
T₂ कौरवेंद्राश्च. D₈ कृष्णौ तु कर्णेन तु कौरवेंद्र. — (L. 29) V₁
B₁ T₂ तं (for तत्). D₈ वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). D₈ T₂ तु कर्ण
संख्ये (T₂ चाजौ) (for महारथस्य). — (L. 30) K₄ V₁
B₂ 4 5 D₁ D₁ 5 5 तु (for च). B₁ वीर्यं तु कर्णस्य
परैरसङ्गं; D₈ कर्णस्य वीर्यं तमसङ्गकल्यं. — (L. 31) V₁ B₂ 4
D₁ T₂ च (for तु). — (L. 32) D₁ D₈ T₂ तथा (T₂
'दा)धिमध्ये (for संग्रामं). B₁ 5 5 D₁ D₁ 5 निहतं; B₄
D₈ विहितं (for निहतं).]

— After the above, D₈ (marg.) ins. 1049*.

14 D₈ om. 14*. D₂ reads 14^{abed} after 1033*.

नसंदष्टाष्टो नृत्यति वादयन्निव ।
कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटि-

— ") Ś1 K1 असृज्यमानश्च; B3 Da1 असृज्यमानश्च; D2 'माणस्तु. B3 तदैव राजंस; D2 तदा विमर्दे (for महावि). — ") Da1 D1.5 तदा; D2 इष्टा (for तत्र). — ") D2 om. अथ. Ś1 K1.2.4 अथाब्रवीत्तं (for 'ब्रवीत्). K3 पाणि सूत्रम् (sio); D3 पाणिमन्त्रम्. — ") K1.3 B1.3.4 D1.7 संदष्टो (K3 'ष्टौ)ष्टं; V1 'ष्टौष्टे; Da1 D1.5 'ष्टौष्टौ (for 'ष्टौष्टो). K3 नृत्यन्ति; V1 Da1 D1 नृत्यन्; D3 (by corr.) इत्यती (for नृत्यति). B3 संदष्टवेग नृत्यते चोदयन्निव; D3 संष्टोष्टौ रोषमाणौ वायुसूनुः (sio); D3 (marg.) भीमो नृत्यन्तर्जुनं सत्यसंधं. — For 14^{abed}, Dn1 T2 subst.:

1047* ततस्त्वमर्षी क्रोधसंदीप्तनेत्रो

वातात्मजः पाणिना पाणिमार्च्छत् ।

भीमोऽब्रवीद्वर्जुनं सत्यसन्ध-

ममर्षितो निःश्वसज्जातमन्युः ।

[(L. 1) Dn1 -संदीप्तनेत्रौ. — (L. 2) T2 कच्छन् (for मार्च्छत्). — (L. 3) Dn1 सत्यसंधो. — (L. 4) Dn1 निःश्वसन्.]

On the other hand, T1 (cont. after 1045*) G M (all ins. it after 1043*) subst. for 14^{abed}:

1048* रोषात्प्रदीप्तः सुमहान्विमर्दे

भीमस्ततोऽकुप्यददीनसत्त्वः ।

पाणिं स पाणौ विनिषिष्य रोषा-

दमर्षितो वाक्यमुवाच पार्थम् ।

[(L. 1) T1 G1 सुमहाविमर्दी (G1 'र्दे); G3 'रिमर्दे. G2 रोषात्प्रदीप्तं नु महानुभावो. — (L. 2) T1 [S]नृत्यद् (for 'कुप्यद्). — (L. 3) G स्व- (for स). G2 विनिषिष्य (for 'पिष्य). T1 पाणिं पाणौ संविनिषिष्य रोषाद्.]

Dn1 T2 cont. after 1047*: D3 (marg.) after 1046*:

1049* कथं नु पापोऽयमपेतधर्मः

सूतात्मजः समरेऽब प्रसह्य ।

पाञ्चालानां योधमुत्थाननेका-

स्त्रिजस्त्रिवांस्तव जिष्णो समक्षम् ।

[(L. 1) D3 (marg.) पार्थायम् (for पापोऽयम्). — (L. 2) Dn1 अप्रसह्य; T2 [अ]भिप्र' (for स्व प्र').]

Dn1 D3 T2 cont.: K4 V1 B Da1 D1.3-7 cont. after 1046*: Ś K1-3 after 1031*: D2 after 14^{abed}:

1050* पूर्वं देवैरजितं कालकेयैः

साक्षात्स्याणोर्बाहुसंस्पर्शमेव ।

[(L. 1) V1 Dn1 D2.3 T2 देवैर् (for देवैर्). B1.4 D1 अजितः; D3 'तैः (for 'तं). V1 कालकेयश्च (for 'केयैः). D3 (before corr. as above) पूर्वदेवैरजितः कालिकेयैः. — (L. 2) D3 जंमोर् (for साणोर्). Ś K1.2.4 -संसर्गम्;

न्महेषुभिर्देशभिरविध्यदग्रे ॥ १४

यया धृत्या सर्वभूतान्यजैषी-

C. 8. 4564
B. 8. 89. 41
K. 8. 95. 30

D3 -संवदन् (for -संस्पर्शम्). K3 अन्य (for पत्न).]

— Before 14^a, Ms ins. भीमः. — ") Ś K3 नु त्वा; K3 नावधी; Da1 D1.4-5.3 न (D1.5 तु; D3 च) त्वां (for नु त्वां). K3 सूतपुत्रं. Ś1 K1.2 किरीटिर् (K1 'टिं) (for 'टिन्). T1 G M त्वां सूतपुत्रो नु कथं किरीटिन् (G2 'नं). — ") K3 V1 रथेषुभिर्; B Da1 Dn1 D1-5 अथेषुभिर्; D3 शिते'; D3 शिते' (for महे'); K3 अवध्यदुग्रे; V1 B3.5 Dn1 D3.8 प्रागविध्यत् (D3 'न्); Da1 D1.5 विध्यदग्रे (for अवि'). T1 G M रथेषुभिर्हिति शिताग्रधारेः. — After 14, K4 V1 B D T2 ins.:

1051* स्वया क्षिप्तांश्चाग्रसद्धानसंवा-

नाश्वर्यमेतत्प्रतिभाति मेऽद्य ।

कृष्णापरिक्षिप्तमनुसर स्वं

यथाब्रवीत्पण्डितिलान्स वाचः ।

वाचः सुतीक्ष्णास्थिभिर्दोऽमनोज्ञाः

सूतात्मजोऽयं गतमीदुरात्मा ।

संस्मृत्य सर्वं तदिहाद्य पापं

जह्याशु कर्णं युधि सन्यसाचिन् ।

कस्मादुपेक्षां कुरुषे किरीटि-

क्षुपेक्षितुं नायमिहाद्य कालः ।

[D3 reads lines 1-8 on marg. — (L. 1) K4 V1 B (except B3) Da1 D1.3-5.7 om. च. D3 बाणसंधो (for 'संवाच'). T2 त्वया क्षेप्तांश्चाग्रसद्धानसंवा. — (L. 2) D1 प्रतिमेवस्य; (sio); D3 (by corr.) 'भातीदमच (for 'भाति मेऽद्य). — (L. 2) D1 अनुसरस्त्वं, D3 'सरं तं; D3 'सरन्वै; T2 'सरश्च (for 'सर त्वं). — (L. 4) K4 B2.5 Da1 D1.3-5 यश्च; T2 यश्च (for यथा). B3 D3.3 T2 पण्डितिलान्; (for वण्ड'). V1 B Da1 D1.3-8 इति स; Dn1 सः वाचः; T2 च वाचः (for स वाचः). D2 यथाब्रवीत्पण्डितिलान्- नित्यस्मान् (sio). — (L. 5) K4 om. वाचः. D2 मनुष्याः (for 'मनोज्ञाः). Dn1 T2 रुक्षाः सुतीक्ष्णाश्च हि पापबुद्धिः. — (L. 6) K4 [S]यं गतमिर्; Dn1 D2 [S]यं गतमी; T2 शमितही (for 'यं गतमीर्). — (L. 7) K4 V1 B (except B2) D1.3.4.5-8 transp. सर्वं and तत्. Da1 D2 om. तत्. D3 इहाद्य- (for इहाद्य). — (L. 8) T2 वक्ष्याशु (for जह्याशु). D3 कर्णं. D3 जहि (for युधि). — (L. 9) T2 कथं हि (for कस्माद्). B3 उचक्षामयसे (for उपेक्षां कुरुषे). Co cites उपेक्षा. D3 कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटिन्; (marg.) कथं वृषेक्षां कुरुषे त्वं किरीटिन्. — (L. 10) D3 (marg. as above) रथेषुभिर्देशभिरविध्यदुग्रेः.]

15 B3 om. (hapl.) 15^{ab}. — ") D3 मया (for यया). K1 धृत्या; K2 हृत्या; K3 D1.2 धृत्या (for धृत्या). K3.4 अजैषीद् (for 'धीद्). S (T2 missing) धृत्या हि (G3 च)

C. 8. 4584
B. 8. 89. 41
K. 8. 95. 30

ग्रासं ददद्दहये खाण्डवे त्वम् ।
तथा धृत्या सूतपुत्रं जहि त्व-
महं वैनं गदया पोथयिष्ये ॥ १५
अथाब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थ
दृष्ट्वा रथेषून्प्रतिहन्यमानान् ।
अमीमृदत्सर्वथा तेऽद्य कर्णो
ह्यस्त्रैस्त्राणि किमिदं किरीटिन् ॥ १६
स वीर किं मुखसि नावधीयसे
नदन्त्येते कुरवः संप्रहृष्टाः ।

कर्णं पुरस्कृत्य विदुर्हि सर्वे
त्वदस्त्रमस्त्रैर्विनिपात्यमानम् ॥ १७
यया धृत्या निहतं तामसास्त्रं
युगे युगे राक्षसाश्चापि घोराः ।
दम्भोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषु
तथा धृत्या त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ १८
अनेन वास्य क्षुरनेमिनाद्य
संछिन्धि मूर्धानमरेः प्रसह्य ।
मया निसृष्टेन सुदर्शनेन

मृतानि यया (T₁ G₁ यया; M₁ जया) जयस्त्वं. — *) B₂ मित्रा; M₁ प्रसन्न; G₀ ग्रासं (as in text). K₃ D₈ G₁ M₁. 2. 4 ददन्; D₁ D₁. 5 चादाद्. K₃ B₂ D₂ transp. बहये and खाण्डवे. D₁ S (T₃ missing) ग्रासं ददद्दहये पावकाय. — *) D₁ त्वया धृत्या; D₂ तथा धृत्या; T₁. 3 G M धृत्या तथा (by transp.). D₁ जहिस्. — *) S₁ K₁. 2. 4 हाहं (for महं). K₃ V₁ B₁. 3. 4 D₂-4. 7. 8 T₂ G₂ M₁ चैनं; B₂ त्वैनं; D₈ वायेनं; G₁ तु वै (for वैनं). — After 15, S (T₃ missing) ins.:

1052* समेत्य पार्थं स नृशंसवादी
जीवन्नायं यास्यति कालपकः ।

[(L. 1) G₁. 3 M सु (for स). G₂ नृशंसवती. — (L. 2) T₁. 3 G₂ नायं (for नार्थ). T₁ कालपावकं (for 'पकः').]

16 *) D₈ धृत्या (for अथ). D₈ [अ]वदद् (for [अ]ब्रवीद्). S (T₃ missing) चक्रधरो (for वासुदेवो). D₁ पार्थे. — *) K₁ रथेष्टं; K₃ रथेषु; D₁ पूर्वान् (for रथेषून्). D₈ दृष्ट्वा तथेषु प्रतिहन्यमानं. — Before 16^{ad}, D₈ ins. श्रीकृष्णः. — *) K₃ D₈ अमीमदत्; D₈ 'मृदन्' S₁ सकृथा ते; B₂. 3 सर्वदा ते; D₁ D₁. 2 सर्वपाते; D₈ 'धा ते (for 'या ते). S (T₃ missing) असूयुष (G₂ 'च' लपयत एव तेद्य. — *) B₂. 3 D₁ D₂ अस्त्रं (for अस्त्राणि). K₃ B (except B₁) D₁ D₁ D₁. 3. 4. 5. 7. 8 किमिदं त्वं (K₃ च; B₂ वै; D₈ त्वां) (for किमिदं). D₈ ह्यस्त्रैस्त्राणि किमिदं सन्यसाचिन्; S (T₃ missing) ह्यस्त्राणि कर्णोन्नगणैः (T₁ 'थ रथे; G₂. 3 'य रणे) किरीटिन् (T₁ 'टि). — After 16, T₁ G M ins. an addl. colophon. [Adhy. name: M₁ अक्षयुधं. — Adhy. no.: T₁ G₂. 3 M₁ 135; G₁ M₂-4 104.]

17 Before 17, T₁ G₂. 3 ins. भगवान्; G₁ M कृष्णः. — *) K₃ D₈ सु; D₈ त्वं (for स). B₁. 4 D₁ D₁ D₁. 2. 3. 7 नावधत्ते; B₂ नावधीर्यन्; D₄ 'जुंस्ते; D₈ 'धीस्ते (for 'धीयसे). S (T₃ missing) स (T₁ ओ) पार्थ किं मुखसि (T₁ मा मुखसे) वेत्सि चैतान्. — *) B₁. 4 D₁

नदंते ते; D₈ नदंते. S (T₃ missing) दृष्टान्समंता- (T₁ दृष्टान्समेता-; G₁ दृष्टा समंता-; G₂. 3 दृष्टा समेता-; M₂ दृष्टः समंता) धदत्तः कुरुस्त्वं. — *) T₃ नदंति (for विदुर्हि). D₈ (before corr.) स वै (for सर्वे). — *) V₁ B₂. 3 D₂. 6 तवास्त्रम्; B₁ तद् (for त्वद्). B₂ S (T₃ missing) विनिहन्य (B₂ 'त्य'मानं (for विनिपात्य').

18 *) K₁ धृता; K₃ धृत्या (for धृत्या). K₃ विहतं; B₄ D₂ निहता (for 'तं). K₁ ताममास्त्रं; D₂ रामचंद्रं (for तामसास्त्रं). B₂ D₈ S (T₃ missing) यया धृत्या ताम (D₈ राक्ष) साञ्जक्षिवास्त्वं. — *) D₁ त्वं संयुगे (for युगे युगे). D₈ राक्षसश्च (for राक्षसाश्च). B₂ संयुगे राक्षसांश्चापि घोराः; S (T₃ missing) युगे युगे राक्षसांश्चाति (T₃ राक्षसांश्चापि; G₁. 2 M₁ रजसाश्चाति-; G₂ राजसांश्चित्र) घोराः. — *) B₂ दम्भोद्भवाश्चाहवेषु प्रवृत्त्या; D₈ दम्भोद्भवांश्चासुरानाहवेन्यान्; S (T₃ missing) वं (T₁. 3 स्तं) भोद्भवं चासुरमाहवे त्वं. G₀ gites दम्भोद्भवाः (as in text). — After 18^{ad}, B₂ D₈ S (T₃ missing) ins.:

1053* दपौस्तिकां वीर्यमन्तं किरीटिन् ।

[B₂ दपौस्तिका; D₈ 'स्तिकान् (for 'स्तिकं). D₈ वीर्यवतः.]

— *) D₈ तथा (for तथा). K₃ D₂. 3 धृत्या (for धृत्या). K₁ त्वा; K₃ [अ]थ (for त्वं). D₁ transp. त्वं and जहि. B₂ D₈ जहि युध्येद्य पार्थ; D₁ जहि कर्णं त्वमद्य; S (T₃ missing) त्वं जहि कर्णमद्य (for त्वं जहि सूतपुत्र). — After 18, B₂ D₈ ins.:

1054* कर्णं समासाद्य रिपुप्रमाथिन् ।

On the other hand, S (T₃ missing) ins. after 18:

1055* पार्थाहवे व्यक्तमस्त्रं समर्थम् ।

[T₁. 3 M₂-4 व्यक्तमस्त्रं; G₁. 3 लक्ष्मस्त्रं (for व्यक्त'). G₁ समर्थः; G₂. 3 समर्थः (for 'वं').]

19 *) G₁ om. वा. K₃ V₁ B D₁ D₁ D₁-3. 7 चास्य; D₈ चास्यन्; D₈ चाद्य; T₁. 3 G₂. 3 M₁ चाशु; M₂-4

वज्रेण शक्रो नमुचेरिवारेः ॥ १९
किरातरूपी भगवान्यया च
त्वया महत्या परितोषितोऽभूत् ।
तां त्वं धृतिं वीर पुनर्गृहीत्वा
सहानुबन्धं जहि स्रतपुत्रम् ॥ २०
ततो महीं सागरमेखलां त्वं
सपत्तनां ग्रामवतीं समृद्धाम् ।
प्रयच्छ राज्ञे निहतारिसंधां
यशश्च पार्थातुलमाप्नुहि त्वम् ॥ २१

संचोदितो भीमजनार्दनाभ्यां
स्मृत्वा तदात्मानमवेक्ष्य सत्त्वम् ।
महात्मनश्चागमने विदित्वा
प्रयोजनं केशवमित्युवाच ॥ २२
प्रादुष्करोम्येष महात्सुमुग्रं
शिवाय लोकस्य वधाय सौतेः ।
तन्मेऽनुजानातु भवान्सुराश्च
ब्रह्मा भवो ब्रह्मविदश्च सर्वे ॥ २३
इत्युचिवाब्जब्रह्मसहस्रमखं

G. 8. 4574
B. 8. 89. 31
K. 8. 96. 10

वाद्यु (for वास). Ds त्वं (for [अ]य). — S (Ts missing) transp. 19^b and 19^c. — ^b) Śi संमिधि; Ks संछिन्; Ds Ts G छिन्द्यस्य; T1 छेत्स्यामि; M1 र्छिन्द्यस्य; Ms-4 छिन्द्यस्य (for संछिन्दि). Ds अलं (for अरे:). Ds चिरेण (for प्रसङ्ग). — ^c) Ks यथा (for मया). V1 B1 Ds1 Dn1 D1.5-7 T1 Gs M1 विस्मयेन; Ds प्रदत्तेन; Ts [अ]-तिस्मये; G1.2 निदृष्टेन (for 'स्मृष्टेन). — ^d) Śs वज्रेण. V1 इवापरः (for इवारे:).

20 ^a) Ds किरातरूपो (for 'रूपी). Ks यथा त्वया; V1 Ds1 D1.5.6 Gs M1 (inf. lin. as in text) यया च; Dn1 सुधृत्या; Ds यया त्वं; T1 lacuna (for यया च). — ^b) Ks V1 B (except B1) Ds1 Dn1 D1.5-7 S (Ts missing) महात्मा; Ds च मत्या (for महत्या). Dn1 परिजोषितो (for 'तोषितो). B1.5 भव (B1.5 नः) (for 'भूत्). Ks तथा त्वया परिभूतोऽभूत्. — Ks om. 20^{ad}. — ^c) Ks D1 त्वं तां (by transp.); Ds तं त्वं; Ds स तां. Ks Ds वृत्ति; D1 वृत्ति; Ds वृत्ति. Ks om. वीर. Dn1 S (Ts missing) स तां (Dn1 तां त्वं) पुनर्वीर धृतिं गृहीत्वा. — ^d) G1 सवांधवं त्वं (for सहानुबन्धं). Ca cites सानुबन्धं.

21 ^b) Ds1 D1.5 Gs.2 सपत्तन; T1 सपट्टणां; Ts सपट्टण- (for 'त्तनां). Ds शैलवतीं (for ग्राम'). — ^c) Ks प्रायच्छ (for प्र'). Ks D1 निहतारिसंधा; Ds 'संधो; G1 'संखा; M1 नयतारिसंधान्. — ^d) V1 पार्थाचलम्; M1 पार्थस्तुलम् (for पार्थातुलम्). Ds.5 त्वां (for त्वम्). — After 21, N (except Ds) ins.:

1056* स एवमुक्तोऽतिबलो महात्मा

चकार बुद्धिं हि वधाय सौतेः ।

[(L. 1) B1 वलिना (for 'तिबलो). — (L. 2) B1 च (for हि). Ds शक्रोः (for सौते:).]

On the other hand, S (Ts missing) ins. after 21:

1057* कर्ण पुरस्कृत्य नदन्ति सर्वे

सवाङ्मुखा प्रतिहत्य वीराः ।

कुरु प्रयत्नं भरतप्रवीर

द्रवन्त्यमी सञ्जयसोमकाश्च ।

दृष्ट्वा च कर्णं समरे प्रहृष्टं

[5]

त्वां चापि दृष्ट्वा परिहीयमानम् ।

[(L. 1) G1 चरन्ति (for नदन्ति). Ts दृष्ट्वा (for सर्वे). — (L. 2) G1 उग्रं (for उर्व्या). Ts प्रतिहन्ति (for 'हल). — (L. 4) G1 प्रयाति; Gs दृश्यन्ति; M1 दृश्यन्ति (for द्रवन्ति). Ts G1 M1 संजयाः (for सञ्जय). — (L. 5) T1 G1.2 [अ]य; G1 [अ]पि; M1 om. (for च). — (L. 6) M1 त्वं (for त्वां).]

22 Before 22, Gs.2 ins. संजयः. Ds om. 22^{ab}.

— ^a) B Dn1 D1.5 S (Ts missing) स चोदितो; Ds स नो' (for 'संचो'). G1 जनार्दनाहं (for 'जनार्दनाभ्यां). Ks संचोदितो भीमसेनाच्युताभ्यां. — ^b) G1 तदात्मना (for स्मृत्वा तदा). B1 Dn1 तथा (for तदा). K1 अवीक्ष्य; Ts Gs अवेक्ष्य; Co 'क्ष्य (as in text). V1 Dn1 Ts G M सर्व; B1 सत्रुं; Ds सत्वरं; T1 पूर्व; Co सत्त्वम् (as in text). — ^c) Ks महात्मनश्; V1 B (except B1) Dn1 Ds.4.7.8 T1.2 Gs.2 M इहा; Ds महात्मनेक्ष; Gs उभात्मनश्; Ca महा' (as in text). Śi K1.2.4 T1.2 चागमनं (for 'मने). Ca cites आगमने (as in text). — ^d) Ks Ca प्रयोजने; Ds प्रायोर्जने: (for प्रयोजनं).

23 ^a) T1 Gs एव (for एष). — ^b) Ds1 D1.5 हिताय; G1 सुखाय (for शिवाय). Ks.4 सौते; G1 सौरे; Ca सौते: (as in text). — ^c) K1 तं मे; B1 तस्मा; Ds ततो (for तन्मे). Ca cites तत् and मे (as in text). T1 अनुजानंतु. — ^d) B1 G1 तथा (for ब्रह्मा). B1 ब्रह्मा; Dn1 भवेद्; T1.2 Gs.2 M शिवो (for भवो). Śs ब्रह्मविदश्च; Dn1 वेदविदश्च (for ब्रह्म'). — After 23, Dn1 S (Ts-missing) ins.:

1058* इति सोक्त्वा पाण्डवः सन्यसाची

नमस्कृत्वा ब्रह्मणे सोऽमितात्मा ।

[Dn1 इत्युच्य देवं (for इति सोक्त्वा).]

24 ^a) Śs इत्युच्युवाच; Ds1 D1.5 इत्युक्त; Dn1 तदु

G. 8. 4574
B. 8. 89. 51
K. 8. 96. 110

प्रादुश्चक्रे मनसा संविधेयम् ।
ततो दिशश्च प्रदिशश्च सर्वाः

समावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः ।
ससर्ज बाणान्भरतर्षभोऽपि

त्तमं; D₂ इत्यालपन्; S (T₃ missing) अनुत्तमं (for इत्यु-
चिवान्). After इत्युचिवान्, K₃ reads from क्रोधदीप्तो
in line 5 up to जनास्तत् in line 8 of 1059* followed by
24th-28th and ततोऽर्जुनं. S₂ K₂ D₂ ब्रह्मम्; K₃ D₁ ब्राह्मम्.
— ³) D₁ D_{1.5} सुमना (for मनसा). S₂ संविधेयं;
K₃ 'धीय; K₄ B₂ D₁ D₂ S (T₃ missing) च (K₄ स)-
द्विधेयं; V₁ विधेयं; D₂ संविधाय; Ca 'धेयम् (as in text).
— After 24th, N ins.:

1059* तदस्य हत्वा विरराज कर्णे
मुक्त्वा शरान्मेघ इवाम्बुधाराः ।
समीक्ष्य कर्णेन किरीटिनस्तु
तथाजिमये विहितं तदक्षम् ।
ततोऽमर्षी बलवान्क्रोधदीप्तो [5]
भीमोऽप्रवीदर्जुनं सत्यसंधम् ।
ननु त्वाहुर्वेदितारं महाक्षं
ब्राह्मं विधेयं परमं जनास्तत् ।
पुनर्युक्तास्त्रममितः किरीटि-
क्षिति स्त्रोकोऽयोजयत्सन्धसाची । [10]

[S K₁₋₃ om. lines 1-2. B₂ repeats lines 1-2 after
st. 26. — (L. 1) B_{2.5} D_{1.5} D_{1.5.5.3} विरराज (for विरराज).
— (L. 2) V₁ B₂ (first time) D₁ D_{1.5} शरान्वर्षन् (D₁
'वर्षे; D₂ 'वर्षन्); D₃ शराबुद्धं (for मुक्त्वा शरान्). D₄ अम्बुधारा
(for 'धारा). — (L. 3) K₁ कर्णे न (for कर्णेन). D₂ किरीटिना
(for 'टिनच). S K_{2.3.4} तदा; D₁ D₂ तद्; D₁ तथा (for
तु). — (L. 4) S K_{1.2.3} अथ; B₂ D₂ तदा (for तथा).
D₁ स राजमये (for तथाजि). K₃ विहितं; V₁ B_{1.3-5} D₁
D_{1.2.3.7} विहितं; B₂ D₁ D_{2.6} निहितं (for विहितं).
— (L. 5) K₃ [S]मर्षे; K₄ मर्षी; V₁ मत्वा; D₂ यमर्षी;
D₃ [S]मर्षाद्. After बलवान्, K₃ reads 28th. — (L. 6)
D₂ transp. अत्रवीद् and अर्जुनं. — (L. 7) K₃ ननु त्वामाहुर्;
B₁ D₂ (before corr.) न तु त्वाहुर्; B₂ ननु त्वां तु; D₂ न
त्वामाहुर् (for ननु त्वाहुर्). K₁ वेदितारं; D₂ वेदिताहं; D₃
वेदितारं (for वेदि). S K_{1.2.3} तदक्षं (for महा). — D₂
om. line 8. — (L. 8) K₁ ब्रह्म; K₃ D₂ ब्राह्मं. S₁ जनास्तं;
K₃ जनास्ततः; D₂ महाक्षं; D₃ (marg. as above) जवास्तत्
(for जना). — S K D_{2.3} om. lines 9-10. — (L. 9)
V₁ युंक्त्वास्त्रम्; B₁ नयं क्ष्मास्त्रम् (sic); B₄ युक्तं क्ष्मास्त्रम्; D₁
D_{1.5} नियुंक्त्वास्त्रम् (for युक्त). D₁ D_{2.3.4.5} तस्मादन्यथोजय
सन्धसान्निः — D₂ om. line 10.]

— ⁴) B₁ D₁ प्रदिशश्चापि (for च प्रदिशश्च). — After
24th, K₄ D₁ S (T₃ missing) ins.:

1060* गाण्डीवमुक्तैर्मुञ्जैरिवोत्रै-
र्दिवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलन्निः ।

— K₄ repeats 24th after 1062*. — ⁵) B₄ बाणा (for
बाणान्). K₄ (first time) D₁ S (T₃ missing) सू (K₄
सू; G₂ ह) द्यास्तु बाणा भरतर्षभेण (K₄ T₂ 'न). — ⁶)
S₁ K_{1.2.3} (second time) शतं शितान्; K₃ शतां शतान्
(for शतंशतान्). K₁ आशुवेगात्. V₁ B D₁ D₁₋₃
शतंशतान्मेघवदाशु चैव (D₂ 'पराशु वेगाः); T₁ G₃ M
(M₃ damaged) शतं शता (T₁ 'तो) हेमसु (M₁₋₃ 'पुं)-
खाः सुवीक्ष्णाः; T₂ G_{1.2} शतं (G₂ 'ता) शता (T₂ 'तं) भी-
(G₂ हे) मयुखाः सुवीक्ष्णाः. — After 24, K₄ D₁ S (T₃
missing) ins.:

1061* प्राच्छदयन्कर्णरथं क्षणेन
युगान्तवद्बृहत्कैरप्रकाशाः ।

[(L. 1) T₁ G_{1.2} M₁ प्रच्छादयन्. G₁ अंतरिक्षं (for कर्ण-
रथं). — (L. 2) T₁ वास्तर्ककरः; G_{1.2} M 'कालर्ककरः; G₃
'कालप्रतिम- (for वृहत्कैरकरः). T₁ प्रकाशं (for प्रकाशाः).]

K₄ D₁ T₂ cont.:

1062* ततश्च शूलानि परस्वधानि
चक्राणि नाराचशतानि चैव ।
निष्क्रमुर्घोरतराणि योधा-
स्ततो न्यहन्त्यन्त समन्ततोऽपि ।
छिन्नं शिरः कस्यचिदाजिमये [5]
पपात योधस्य परस्य कायाद् ।
मयेन सोऽप्याशु पपात मूमा-
बन्धः प्रनष्टः पतितं विलोक्य ।
अन्यस्य सासिर्निपपात कृत्वा

योधस्य बाहुः करिहस्ततुल्यः । [10]

अन्यस्य सन्धः सह चर्मणा च
क्षुरप्रकृतः पतितो धरण्याम् ।
एवं समस्तानपि योधमुख्या-
न्विध्वंसयामास किरीटमाली ।

शरैः शरीरान्तकैरैः सुघोरै- [15]
र्द्वैर्योधनं सैन्यमशेषमेव ।

[(L. 1) T₁ परस्वधाश्च (for 'स्वधानि). — (L. 2) T₂
चक्राणि साराणि गुरुणि चैव. — (L. 3) K₄ विचक्रमुर् (for
निष्क्रमु). T₂ घोरतराश्च (for 'तराणि). — (L. 4) D₁
अहन्त्यन्त (for न्य). — (L. 5) T₂ शरैः (for शिरः).

शतंशतानेकवदाशुवेगान् ॥ २४
 वैकर्तनेनापि तथाजिमध्ये
 सहस्रशो बाणगणा विसृष्टाः ।
 ते घोषिणः पाण्डवमभ्युपेयुः
 पजन्यमुक्ता इव वारिधाराः ॥ २५
 स भीमसेनं च जनार्दनं च
 किरीटिनं चाप्यमनुष्यकर्मा ।
 त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलो निहत्य
 ननाद घोरे महतां खरेण ॥ २६
 स कर्णबाणाभिहतः किरीटी
 भीमं तथा प्रेक्ष्य जनार्दनं च ।

अमृष्यमाणः पुनरेव पार्थः
 शरान्दशाष्टौ च समुद्रवर्ह ॥ २७
 सुषेणमेकेन शरेण विद्ध्वा
 शल्यं चतुर्भिस्त्रिभिरेव कर्णम् ।
 ततः सुमुक्तैर्दशभिर्जघान
 सभापतिं काञ्चनवर्मनद्वम् ॥ २८
 स राजपुत्रो विशिरा विबाहु-
 विवाजिस्रतो विधनुर्विकेतुः ।
 ततो रथाग्रादपतत्प्रभञ्जः
 परश्वधैः शाल इवाभिकृत्तः ॥ २९
 पुनश्च कर्णं त्रिभिरष्टभिश्च

C. 8. 4588
B. 8. 89. 65
K. 8. 96. 18

— (L. 6) T₂ शिरश्च (for परस्व). — (L. 7) K₄ जवेन (for मयेन). K₂ सोयाशु; T₂ काप्याशु (for सोऽप्याशु). — (L. 8) T₂ प्रणष्टः. — (L. 9) K₄ कुतो; Dn₁ क्षतो (for कुतो). — (L. 11) K₄ कायः (for सव्यः). Dn₁ वर्मेणा (for चर्मेणा). T₂ कः (for च). — (L. 12) K₄ क्षुप्रकृतः (for 'प्रकृतः'). K₄ परिप्याः. — (L. 13) K₄ एवं समचादधियोगसंधान् (sic). — (L. 14) K₄ किरीटिमाली.]
 — After the above, K₄ repeats 24^{or}.

25 ^a) S₂ कैवर्तनेन; D₂ विकर्तनेन (for वैकर्त). T₁ G M_{1.2} आशु (for अवि). D₂ तथाजिमध्ये; T₁ M रणाजि; T₂ G तदाजि (for तथाजि). — ^b) D₂ चैषवः; S (T₂ missing) चाक्षयाः (for घोषिणः). B₄ T₁ अभ्यपे (T₁ 'ये')युः; D₄ अभ्यपेतुः; G₁ अभ्युपेयुः (for अभ्यु). — ^c) S (T₂ missing) सृष्टा (for मुक्ता).

26 ^a) Dn₁ S (T₂ missing) ततः स (T₁ च) कृष्णं च किरीटिनं च. — ^b) D₂ चाप्यनुमेव (for चाप्यमनुष्य). Dn₁ S (T₂ missing) वृकोदरं चाप्रतिमप्रभावः (G₁ 'काशः; M_{2.4} 'भावं'). — ^c) T₁ भीमवलान् (for 'बलो'). B₂₋₄ Da₁ D_{1.2} G₁ [S]निहत्य; B_{1.2} विहत्य; D₂ om. (for निहत्य). — ^d) D₂ निनाद (for न). K₂ चौबैर (for चोरं). K₄ महतां. K₄ वरेण; B₂ सुरेण; B₂ G_{1.2} स्वनेन (for 'रेण). — After 26, B₂ repeats lines 1-2 of 1059*.

27 ^a) T₁ G M_{1.2.4} ततः स; T₂ तं तस्य (for स कर्ण). K₂ B₂ D₂ T₂ G₂ बाणाभिहतं (for 'मिहतः). — ^b) S (T₂ missing) तदा (for तथा). — ^c) M₁ अमृष्यमाणाः. T₂ पार्थ. — ^d) S₂ दशाष्टौ (for 'ष्टौ'). K₄ समुद्रवर्हः; D₂ (before corr.) समुद्रवर्हः; G_{1.2} सममुद्रवर्ह (for समुद्रवर्ह).

28 ^a) Dn₁ S (T₂ missing) स केतुम् (for सुषेणम्). S₂ शिरेण. D₂ हत्वा (for विद्ध्वा). — ^b) B₁ निशितेन (for त्रिभिरेव). — K₂ reads 28^{ad} after बलवान् in line 2 of 1059*. — ^c) K₂ Da₁ T₁ G₂ M₁ स मुक्तैर्; D₂ तु मुक्तैर्; D₂ सुमुक्तैर्. — ^d) D₂ सेनापति (for सभा).

29 ^a) K₁ सु- (for स). K₂ विशिरा; K₂ T₁ विशिरो (for 'रा). — ^b) K₂ B D (except D₂) S (T₂ missing) हतो (G₂ अशो) (for ततो). K₁ T₁ G₂ M रथाग्राद; V₁ 'ग्राद् (for 'ग्राद्). K₂ D₂ प्रहृष्टः; V₁ B_{1.4} Da₁ Dn₁ D_{2.4.7} स रुणः; B_{2.2.5} S (T₂ missing) प्रहृष्टः; D_{1.2} सुरहृष्टः; D₂ च भूमौ; D₂ परासुः (for प्रभञ्जः). — ^c) Some MSS शाल (for शाल). K₄ D₂ इवाभिकृत्तः; V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-7} S (T₂ missing) 'वकृत्तः (for 'मिकृत्तः).

30 ^a) D₂ मित्वा (for विद्ध्वा). — ^b) K₁ D_{2.2} चतुःशतं (D₂ 'तं) (for 'तान्). K₂ सुयोधनान्; K₄ सायुधाः; B₂ सायुधानान्; Dn₁ D₂ 'धान्वै; G₂ 'धीयान् (as in text). S (T₂ missing) चतुःशतं द्विरदानां निपात्य. — ^c) B₄ D_{2.7} हयान्; T_{1.2} महा- (for हत्वा). B_{1.2.5} Dn₁ D_{2.7} T_{1.2} अष्टशताल् (for 'शतं). D₂ G M रथाजघानाष्ट रणे किरीटी. — ^d) S सहस्रशर्खाश्च; V₁ Dn₁ 'शोर्खाश्च (for 'मर्खाश्च). K₂ चतुरश्र (for च पुनश्च). V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-4.7.8} T_{1.2} M₂₋₄ स- (for च). G₁ सादिनाम् (for सादीन्). — ^e) D₂ पत्तिसंधान् (for 'वीरान्). — After 30, N T₂ ins.:

1063* कर्णं ससृतं सरथाश्वकेतु-

मदभ्यमञ्जोगतिमिदं चक्रे ।

ततोऽक्रोशन्कुरवो वध्यमाना

धनंजयेनाधिरथिं समन्तात् ।

मुञ्जामिविद्धयार्जुनमाशु कर्णं

[5]

C. 8. 4388
B. 8. 89. 65
K. 8. 96. 18

द्वाभ्यां चतुर्भिर्दशभिश्च विद्धा ।
चतुःशतान्द्विरदान्सायुधीया-
न्हत्वा रथानष्टशतं जघान ।
सहस्रमश्वान् पुनश्च सादी-

बाणैः पुरा हन्ति कुरुसमग्रान् ।
स चोदितः सर्वयत्नेन कर्णे
मुमोच बाणान्सुबहून्भीक्ष्णम् ।
ते पाण्डुपाञ्चालगणास्त्रिजम्-
मर्मैर्निहन्तः शोणितमांसदिग्धाः । [10]
तास्तुत्तमौ सर्वधनुर्चराणां
महाबलौ सर्वसपत्नसाहौ ।
निजशत्रुः स्याद्विजयसैन्यमुग्र-
वन्त्योन्यमप्यस्त्रविदौ महाबलौ ।
अयोपयातस्त्वरितो दिदृक्षु- [15]
र्मन्त्रौपधाम्यां विरजो विशाख्यः ।
कृतः सुहृन्निर्मिषजां वरिष्ठै-
र्युधिष्ठिरस्तत्र सुवर्णवर्मा ।
तत्रोपयातं युधि धर्मराजं
दृष्ट्वा मुदा सर्वभूतान्यनन्दन् । [20]
राहोर्विमुक्तं विमलं समग्रं
चन्द्रं यथैवाभ्युदितं तथैव ।

[(L. 1) Ks सशराश्च; B_{2.8} सरथाश्च; Dn₁ Ds सरथं स (for सरथाश्च). — (L. 2) S K₂₋₄ Ds अदृश्यम् (for अदृ). S₂ Da₁ Ds om. च. B_{2.4} चकार; Dn₁ T₂ प्रचक्रे (for च चक्रे). D₂ हत्पार्श्वे मध्ये व्यहनत्प्रवीरः (sic). — (L. 3) Dn₁ T₂ अय (for ततो). S₂ मध्यमाना (for बध्य). — (L. 4) S K D₂ आधिरथेः (K₃ 'थे' (for 'रथि'). D₂ पुरस्ताद; D₂ च वीरं; T₂ समेताः (for समन्तात्). — (L. 5) K₃ मुंचस्व भिदय; K₄ स चाभिविद्यो; D₂ मुक्ताभिविध्य (for मुक्ताभिविदय). K₄ D₂ कर्णेः; D₂ कर्णे (for कर्ण). V₁ B Da₁ D_{1.2-3.7} प्रयुञ्च (B₂ 'युञ्च' बाणाञ्चहि पांडु(B₂ सत्)-पुत्रं. — (L. 6) B₂ अयं; T₂ परान् (for पुरा). S K_{1.2.4} समंतात्; B₄ समेतान् (for समग्रान्). — S K_{1.2} om. lines 7-8. — (L. 7) K₃ D₂ सन्नो(D₂ 'नो')दितः; K₄ Da₁ D_{1.5} संचो (for स चो). K₄ सर्वयत्नेन; D₂ धार्तराष्ट्रेण (for सर्वयत्नेन). — (L. 8) K₃ परेषां; K₄ V₁ B₂₋₃ Da₁ D_{1-4.5} असक्तान्; B₂ असक्तान्; D₂ समंतात्; D_{1.5} सुमुक्तान् (for अमीक्ष्णम्). — (L. 9) D₂ 'पंचालः; D₂ 'पांचाल्या- (for 'पाञ्चाल-). S K_{1.2} 'गणा (for 'गणान्). K₃ V₁ B Da₁ D_{1.3-5} मर्मैर्निहन्तः शोणितपाः सुयु(K₃ 'पांडुसु; B₂ 'पाः प्रयु; D₂ 'वास्तुसु)क्ताः; D₂ मर्मैर्निहन्तः कोपमरेण युक्तः. — (L. 11) K₃ तान् (for ताव). — S K_{1.2} om. lines 12-15. — (L. 12) K₃ पवसाहौ (sic) (for 'सपत्नसाहौ). — (L. 13) B₂ विहितः;

नष्टौ सहस्राणि च पत्तिवीरान् ॥ ३०
दृष्ट्वाजिमुख्यावथ युध्यमानौ
दिदृक्षवः शूरवरावरिष्ठौ ।
कर्णं च पार्थं च नियम्य बाहा-

D₂ सहित- (for चाहित-). Dn₁ D₂ T₂ उग्रम् (for उग्राव्). — (L. 14) D₂ अन्योन्यतश्च (for 'मपि). B₁ D_{2.3} T₂ महासौ (for 'सैः). — (L. 15) B₂ तत्र (for अथ). T₂ [उ]पयातुस् (for 'यातस्). K₄ अयोपयातस्त्वरितो दिदृक्षुः. — (L. 16) K₁ V₁ B_{1.3.5} D_{1.7} मन्त्रौपधीभ्यां; B₁ Da₁ D_{1.5} 'पधीभ्यां; B₂ Dn₁ T₂ 'पधीभिर् (for 'पधाभ्यां). K₃ विरजो; B_{1.4} Dn₁ D_{2.4.7} निरजो (for विरजो). — After line 16, K₄ T₂ ins.:

1064* नास्त्यदस्त्राभिसुतोद्गवाधै-

रथाङ्गविधाश्रममुद्रहन्तिः ।

आवदकपट्टो व्रणलापवेन

यथा सुरेशो दितिजैः क्षताङ्गः ।

[[(L. 1) T₂ हंस्यदस्त्राभिहतोद्गवाधैर् (sic). — (L. 2) T₂ अष्टाङ्गविधाश्रममुद्रहन्तिः. — (L. 3) T₂ आवदकक्षयः प्रतिवदचेताः. — (L. 4) K₄ क्षिताङ्गः (for क्षताङ्गः).]]

— (L. 17) V₁ ततः; D₂ कृतः; T₂ कृतः (for कृतः). S K_{1.2.4} द्विपतां (for भिषजां). S₂ अनिष्टैर् (for वरिष्ठैर्). — (L. 18) Dn₁ सुवर्णवर्णाः; D₂ 'वर्मे (for 'वर्मा). — (L. 19) S K_{2.2.4} Dn₁ D₂ तथा; B₂ T₂ अथ; D₂ ततः; D₂ यथा (for तत्र). D₂ प्रयातं (for [उ]पयातं). — (L. 20) B₂ [अ]भिदन् (for [अ]न). S K_{1.2.4} दृष्ट्वा भूतान्यनन्दन्मुदा वै. — (L. 21) T₂ ग्रहाद् (for राहोर्). B₂ निपुणं (for विमलं). K₃ शुभाग्रं; D₂ सुमन्त्रं (for समग्रं). — (L. 22) Dn₁ [अ]प्युदितं (for [अ]भ्यु).]

31 *) K₃ V₁ B D S (T₂ missing) दृष्ट्वा तु (D₂ 'द्वयः; M₁₋₄ 'द्व्या च) (for दृष्ट्वाजि-). S (T₂ missing) अति- (for अथ). — *) K₃ Da₁ D_{1.5} शूरवीरान्; V₁ तत्र वीरान्; B₂ D₂ शूरतराव् (for 'वराव्). K₃ अरिष्ठौ (sic); B₂ अरिष्ठौ (for 'ज्ञौ). — *) V₁ निशम्य (for नियम्य). K₁ नियम्य बाहा (sic); Dn₁ विलोकयंतः; T₁ निशम्य वीराः (for नियम्य बाहान्). G₁ बाणान् (for बाहान्). — *) K₃ V₁ Dn₁ D_{1.2.4.5} स्वस्था (for स्वस्था). B₂ महीस्थाङ्ग (for 'स्थाङ्ग). S K_{1.2.4} जना द्वि तस्थुः; K₃ जनाधितस्थुः; V₁ B Da₁ D_{1-3.5} जना वितस्थुः; D₂ जनाधितस्थुः (for जना वितस्थुः). T₁ G_{1.2} M सर्वे महीष्ठा (T₁ महीस्था-; G_{1.2} वरिष्ठा)श्च ततोवतस्थुः; T₂ G₂ सर्वे महीष्ठा (G₂ द्विस्था)श्च ततोवतस्थुः. — After 31, N T₂ ins.:

1065* स कार्मुकज्यातलसंनिपातः

सुमुक्तबाणस्तुमुलो बभूव ।

मृतोसथान्योन्यमिधुप्रवैकै-

धर्मनयस्याधिरथेश्च राजन् ।

न्वस्था महीस्थाश्च जनावतस्थुः ॥ ३१
ततो धनुर्ज्या सहसातिकृष्टा
सुघोषमाच्छिद्यत पाण्डवस्य ।

[(L. 2) Śs Ks.4 Dn1 D1.8 समुक्तः; B2 प्रमुक्त- (for समुक्त-). Ks Ds तुमलो. — (L. 3) Ks तयोस्; Ds प्रतास्; T2 ततो (for तथा). T2 इयुः प्रवेगेः. Ds हस्तस्ततोऽन्यं त्विषुभिः प्रवेकैर्. — (L. 4) B2 [अ]धिरथिश्च. Ds [s]धि (for च). Dn1 T2 तत्र (for राजन्).]
— After the above, sequence in T2 is: 33^{ad}, 1066*, 1067*, 32, 33^{ab}, 33^{cd} (r).

32 For sequence in T2, cf. v. l. 1065*. — " Ks धनुंषी; Ks Ds धनुर्ज्या (for 'ज्या'). K1 सहसाव-
कृष्टा; Ks 'सा निहृता; Ks 'सातिकृष्टा; B1 'सातिकृष्टा;
Da1 D1.8 'सा निकृष्टा; Ds.8 'सा विकृष्टा (D2 'ष्टा) (for
'सातिकृष्टा). Ca cites निकृष्टा. T1.3 G M प्रच्छादयामास
ततः पृषत्कैः. — " Ks B1.2.4.8 Da1 D1.8-8 T1.3 G2 M
Ca सघोषम्; Ds सघोषम् (sic); Gs स एव (for
सुघोषम्). Śs B2 Dn1 अच्छि (Śs 'च्छा)द्यत; B1
आच्छद्यत; D2 अच्छिनत्; T1 G M आच्छिद्य च (G1 तु);
T2 आस्फाट्य च; Ca आच्छिद्यत (as in text). Ks B2.8
D2.8 गांडिवस्य; T1.3 G2.3 M गांडिवज्या; G1 गांडिवस्वनं
(for पाण्डवस्य). — " G1.8 M2-4 असिन् (for त').
Ks.4 Ds.8 च (for तु). Dn1 T1.3 G M2-4 फल्गुनं (Dn1
पांडवं) सूतपुत्रः; M1 ***** सूतपुत्रं (for सूतपुत्रस्तु पार्थ).
— " Dn1 समाचिनोत्; D2 'वृणोत्; G1 'च्छिनोत् (for
'चिनोत्). K1.3.4 क्षुद्रकाणां; T2 प्रदराणां; Ca क्षुद्रकाणां
(as in text). Ds सहस्रं (for शतेन).

33 For sequence in T2, cf. v. l. 1065*. — " B2 विमुक्तः; T2 समुक्त- (for निमुक्त-). B1 सर्पप्रतिपैश्च;
T2 सर्पप्रतिपैः; G2 संग्रप्रतिपैः (for 'सर्प'). B2 Dn1
अभीक्ष्णं; D2.8 T1.3 G2.8 M2-4 'सुतीक्ष्णैस् (for च
तीक्ष्णैस्). — " D2 तैलप्रपातैः; Ds.4.7 'प्रधूतैः; Ds
'प्रधूतैः; T1 'प्रधूतैः (for 'प्रधूतैः). V1 खगपन्नराजैः; B2.8
'पन्नराजितैः; D2 'पन्नराजौ; G1 'वाजिवाजैः; Ca 'पन्नराजैः
(as in text). — " Dn1 Ds S (T2 missing; T2
both times) बध्वा बिभेदास्तु च वासुदेवं. — " B D1
तदन्तरं; D2 'नन्तरे. Śs K1.2 प्रात्वरंत (K1 'तं); Ks
प्रहरंत; Da1 D1.8 प्रादुरंत; D2 प्राद्ववंतं (for 'वन्त). Dn1
T2 (first time) अनंतरं फा (T2 फ) ल्गुनमष्टमिश्च; Ds अनंतरं
सत्वरं सोमकांश्च; T1 तमंतरा प्राहान्सोमकांश्च; T2 (second
time) M2-4 तदंतरा प्रत्वरन्सोमकांश्च. G1 ***** सोम-
कांश्च; G2 M तमंतरा प्रात्वरन्सोमकांश्च. — Dn1 ins. after
33: T2 after the first occurrence of 33^{ad};

तस्मिन्क्षणे क्षतपुत्रस्तु पार्थ
समाचिनोत्क्षुद्रकाणां शतेन ॥ ३२
निर्मुक्तसर्पप्रतिपैश्च तीक्ष्णै-

C. 8. 4523
B. 8. 89. 73
K. 8. 96. 21

1066* पृषात्मजो मर्मसु निर्बिभेद
मरुत्सुतं चायुतशः शराग्रैः ।
कृष्णं च पार्थं च तथा ध्वजं च
पार्थानुजान्सोमकान्पातयन् ।

[(L. 2) T2 मरुत्सुतं चाष्टशतैः शिताग्रैः. — (L. 3) T2
कृष्णश्च पार्थश्च ततोर्जुनश्च. — (L. 4) T2 पार्थानुजाः सोमकाः
पत्तयश्च.]

Dn1 T2 cont.: Ś K V1 B Da1 D1-8 ins. after 33:

1067* प्राच्छादयन्से निशितैः पृषत्कै-

जीमूतसंधा नमसीव सूर्यम् ।

आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकै-

व्यष्टम्भयत्सूतपुत्रः कृताक्षः ।

तैरस्त्रमक्षं विनिहत्य सर्वं

जघान तेषां रथवाजिनागान् ।

तथा तु सैन्यप्रवरांश्च राज-

सम्यद्वयन्मार्गैः सूतपुत्रः ।

ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतुः

कर्णेभुभिर्मृमितले स्तनन्तः ।

क्रुद्धेन सिंहेन यथाशयूष्या-

महाबला भीमबलेन तद्वत् ।

पुनश्च पाञ्चालवरास्तथान्ये

तदन्तरं कर्णधनंजयाम्ब्याम् ।

प्रस्कन्दन्तो बलिनः साधुमुकैः

कर्णेन बाणैर्निहताः प्रसह्य ।

जयं तु मत्वा विपुलं त्वदीया-

स्तलाग्निज्जुः सिंहनादांश्च नेदुः ।

सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ

कर्णेन कृष्णाविति ते विनेदुः ।

[(L. 1) Śs Ks D2.8.7 प्राच्छादयन् (Śs 'य'स; Ks Dn1
प्राच्छादयस्; Da1 D1.8 आच्छादयस् (for प्राच्छा). Ś K1.2.4
तं; B1 तु (for ते). Dn1 D2 विशिखैः (for निशितैः). Ks
पृषत्कैर्; Ks Da1 'कैर्; Ds पृषत्कैर् (for पृषत्कैर्). T1 प्रच्छा-
दयन्तो निशितैः पृषत्कैर्. — (L. 2) B2 जीमूतसंधाच; Da1 D1.8
'संधे; Ds 'संधास् (for 'संधा). Ds तमसीव (for नम').
— (L. 4) Da1 D1.8 व्यस्तंभयत् (for व्यष्टम्भयत्). Ds
कृताक्षैः; Ds बलीयान् (for कृताक्षः). — (L. 5) K1.2
अस्त्रमस्तं; Ks.4 B1.3.4 D1.4.7.8 अस्त्रमस्तं; V1 D2 T2
अस्त्रमस्तैर्; Dn1 अस्त्रमस्तैर् (for 'मस्तं). Ś K Da1 D2-8 च
निहत्य (for विनि). Ds अस्तंमक्षं विनिहत्य पार्थ. — (L. 7)
B2 ततस् (for तथा). B2 च (for तु). Ks चापि; B1 Ds.4.7

C. B. 4399
B. B. 89. 75
K. B. 96. 21

स्तौलप्रधौतैः खगपत्रवाजैः ।
षष्ठ्या नाराचैर्वासुदेवं विभेद
तदन्तरं सोमकाः प्राद्रवन्त ॥ ३३
ततो धनुर्ज्यामवधम्य शीघ्रं

तु (for च). Ds तथा च सैन्यप्रवरान्प्रसङ्ग. — (L. 8) Ds
अन्यर्दलन् (for 'दयन्'). Ds व्यक्षोभयत्समरे चतुष्टयः. — (L. 9)
Ks विवसा (for व्यसवो). Ds [s]म्यपेतुः; Ts [s]मि (for
नि). — (L. 10) Ks भूरितले (for भूमि). V1 B1.4 Dn1
D1.4.4 (by corr.). Ts स्तनतः (for स्त). Ds कर्णेपु-
भिर्भूतले निभसतः. — Ts om. lines 11-12. — (L. 11)
Dai D1.4.4 कुद्रेण सिंहेन; Dn1 Ds.4.1 सिंहेन कुद्रेण (by
transp.). Ks यथा स्वयूय; Ks V1 Dai D1.2.5 'शयूया
(Ks 'या:); Ks Ds 'स्वयूया; Bs 'शयूया (sic); Ds यथा तु
नागा; Ds (marg. sec. m.) यथैययथा (for यथाशयूया).
— (L. 13) Ss Bs पांचालवर (Bs 'रा')र; Bs Dai D1.5
पंचालवरस. V1 निपेतुस् (for तथान्ये). Bs Dn1 Ds Ts
तदन्तरे (for 'र'). — (L. 15) Ss Ks B1.3.4 Dn1 Ds.6-8
प्रस्कन्दतो; Ks 'दिते; Bs 'दयतो; Ts 'दिनो (for प्रस्कन्दन्तो).
Dn1 बलिना; Ts बलिभिः (for 'न:'). Ds साधुपुंनैः (for 'मुक्तै:').
— (L. 16) Ks निहतः; Ds निहिता (for 'हता:'). Ds
प्रसज्य (for 'सङ्ग). — (L. 17) B1 जयस् (for जयं). Dn1
जयं मत्वा विपुलं वै त्वदीयास. — (L. 18) S K1.2.4 Ds त (Ks
Ds ता)कान्तत; Ks तान्तत; V1 तलं निजह्व; Bs तलाजिजह्वत; Ds
Ts तथा (Ts 'दा) निजन् (for तलाजिजह्वत). K1 नेहः
(sic); Ds चक्रः (for नेहः). — Ds om. lines 19-20.
— (L. 19) Ds [s]पि (for हि). Ks Ts वशी; Ks वसे;
Dn1 वशं; Ds वशी (for वशे). — (L. 20) B1.4 Dai
D1.4.4.1 कौरवैर्; Bs Dn1 Ts ते विभेद (for ते विनेदु:). V1
कृष्णेन कर्णाविति कौरवैर्; Ds कृष्णौ तु कर्णेन महाविमर्दे.]

Ts G M ins. after 33: Ts after the repetition of 33rd:

1068* ततो नवज्यां सुहृदां किरीटी
स्वबाहुविक्षेपणजां प्रगृह्य ।
समाददे गाण्डिवे क्षिप्रकारी
निमेषमात्रेण महाधनुष्मान् ।
ज्याछेदनं ज्याविधानं च तस्य
नैवावबुध्यत्सूतपुत्रो लघुत्वात् ।
पार्थस्य संख्ये द्विपतां निहन्तु-
खड्गद्वयं तत्र बभूव राजन् ।

[(L. 1) T1 नवजां; G1 धनुर्ज्या; Gs नवां ज्यां (for नवज्यां).
Ts ततोच्छिनज्यां सुहृदं किरीटिनः. — (L. 2) G1 M1-विक्षेपसहां
(for-विक्षेपणजां). — (L. 3) G1 समादधद्; Gs 'ददे; M
समाददे (for समाददे). T1 Gs गाण्डिवं (for 'वे). — (L. 5)

शरानस्तानाधिरथेर्विधम्य ।

सुसंरन्धः कर्णशरक्षताङ्गो

रणे पार्थः सोमकान्प्रत्यगृह्णात् ।

न पक्षिणः संपतन्त्यन्तरिक्षे

T1 Gs ज्याविधानं; Ts 'वहनं; M 'वधानं (for 'विधानं). Ts
संख्ये (for तस्य). — (L. 6) T1 G1 नैवावबुध्यद्; Ts नैवबुध्यतः;
Gs नैवावबुध्यत् (for नैवाव). — Gs om. lines 7-8. — (L.
7) Gs M संख्ये (for संख्ये).]

34 *) Ks अवधस्य; Ks Ds 'वध्य; V1 Bs Ds
'सृज्य; B1 'नह्य; B2 जनविध्य; B1.5 Ds.4.1 Ca अवधम्य;
Dai Dn1 D1.5 'नाम्य; Ds 'लंध्य (for 'धम्य). — *) Bs
Ds तु तान् (for अस्तान्). Ks Ds (before corr.)
विधस्य; Ds विहस्य; Ca विधम्य (as in text). — For
34th, S (Ts missing) subst.:

1069* पार्थोऽपि तां ज्यामवधाय तूर्णं

शरान्नज्यामाधिरथेर्विधम्य ।

[(L. 1) T1 Gs ताभ्याम्; Ts तज्याम् (for तां ज्याम्).
— (L. 2) Ts शरान्नं (for शरान्न). Ts आतिरथेर्; Gs
अति; M अवि (for आधि). T1 निधम्य; G1 निहस्य; Gs.8
विम्य (for विधम्य).]

— *) Ds असंरन्धः; M स (M1 सु) संक्रुद्धः (for
सुसंरन्धः). T1 G M कर्णशरैः (for कर्णशर). B1-विक्षताङ्गो
(for-क्षताङ्गो). — *) S (Ts missing) यो (Ts Gs.8 Ms
यो) धान् (for पार्थः). Dn1 कौरवान्; Ds S (Ts missing)
तावकान् (for सोम). Ds M1 प्रत्यगृह्णात्; Ds (before
corr.) 'गृह्णात्; Ca 'गृह्णात् (as in text). — After
34th, N Ts ins.:

1070* ज्यां चानुसृज्याम्यहनत्तलत्रे

बाणान्धकारं त्वकरोत्क्षणेन ।

शख्यं च कर्णं च कुलंश्च सर्वा-

न्बाणैरविध्यधुगपत्किरीटी ।

[(L. 1) Ks.4 चानुसृज्य; V1 Ds Ts चावसृज्य (for चानु).
Dai D1.5 व्यहनत्; Ds [अ]भ्यवधीत् (for 'हनत्). S Ks.4
तलेन; K1 मुलेन (sic); Ks Ds.8 Ts तलत्रैर्; Ds कलेत्रे (sic)
(for तलेत्रे). — (L. 2) V1 B2.5 Dai D1.3.4-1 बाणाध-
कारान् (for 'कारं). Ks प्रकरोत्; V1 B Dai D1.3 अकरोत्
(for त्वक). Dn1 Ts बाणाधकारं सहसा च चक्रे. — (L. 3)
V1 B Dai Dn1 D1.3-5.1 transp. शख्यं and कर्णं. Dai Ds
om.; D1 बाणैर् (for सर्वां). — (L. 4) Dn1 प्रसभं; Ds समरे;
Ts प्रहसन् (for युगपत्). Ks बाणैरविध्यस्वमत्किरीटी; D1
अविध्यधुगपत्रणे किरीटी.]

— D1 (erroneously) reads 8.65.34*-8.66.4^d after

क्षेपीयसास्त्रेण कृतेऽन्धकारे ॥ ३४
 शल्यं च पार्थो दशभिः पृषत्कै-
 र्भृशं तनुत्रे ग्रहसन्नविध्यत् ।
 ततः कर्णं द्वादशभिः सुमुक्तै-
 र्विद्धा पुनः सप्तभिरभ्यविध्यत् ॥ ३५
 स पार्थवाणासनवेगनुचै-
 र्दृढाहतः पत्रिमिरुग्रवेगैः ।
 विभिन्नगात्रः क्षतजोक्षिताङ्गः

कर्णो बभौ रुद्र इवाततेषुः ॥ ३६
 ततस्त्रिमिश्रं त्रिदशाधिपोषमं
 शरैर्विभेदाधिरथिर्धनंजयम् ।
 शरांस्तु पञ्च ज्वलितानिवोरगा-
 न्प्रवीरयामास जिघांसुरच्युते ॥ ३७
 ते वर्म भित्त्वा पुरुषोत्तमस्य
 सुवर्णचित्रं न्यपतन्सुमुक्ताः ।
 वेगेन गामाविविशुः सुवेगाः

C. 8. 4613
 B. 8. 89. 69
 K. 8. 96. 29

8.66.10^{ab}. — *) D₁ D_{1.5} सं पक्षिणः; D₂ ते पत्रिणः.
 B₂ स्मापतन्; D₁ बभ्रमुर्; D₂ प्रापतन् (for संपतन्ति).
 V₁ B D₂ अंतरिक्षे. T₁ नैवापतन्पक्षिणो ह्यंतरिक्षे; T₂ G₁
 M नैवापतन्पक्षिणो (T₂ 'णां'तरिक्षे; G_{2.3} नैवापतन्प-
 क्षिरुहा (G₂ 'गणो')न्यंतरिक्षे. — *) D₁ तदा महास्त्रेण;
 D₂ पार्थेन शस्त्रैश्च; S (T₂ missing) पार्थेन चास्त्रेण (for
 क्षेपीयसा). Ca. c. cite क्षेपीयसा (as in text). K₂
 B_{1.4.5} D₁ D₂-7 T₂ G₂ M₁ कृतांधकारे. — After 34,
 N T₂ ins.:

1071* वायुर्वियत्स्यैरमरैः समेल

व्युवाह बाणानवलोकयन्निः ।

[(L. 1) S₁ K_{1.2.4} वायोर्. S₂ विवत्स्यैर्; K₂ विमानस्यैर्;
 D₂ विवत्स्यैर् (sio); T₂ वियस्यैर् (for 'त्यैर्'). T₂ च शरैः (for
 अमरैः). D₁ D_{2.6} आयुर्वियत्स्यैरी (D₂ 'वां'रितो भूतसंघैः;
 D₁ वायुर्वियत्स्यैर्: समेल एव (sio). — (L. 2) S₁ K_{1.2.4}
 व्युवाह; T₂ व्यपोह; Ca. c. व्युवाह (as above). K₂ व्युवाह
 वाणेन च लोकयन्निः; D₁ D_{2.6} उवाह दिव्यः (D₂ 'भ्यः') सुरभि-
 (D₂ 'भी'स्तदानीं.)

35 For sequence in D₁, of. v. l. 34. D₂ om.
 35^{ab}. — *) V₁ B₂ शल्यस्य; D_{2.8} T₁ G_{2.8} M₁
 शल्यं तु; G₁ M₁ कर्णं तु (for शल्यं च). D_{2.8}
 (marg.) नवभिः (for दश'). S₂ K₂ पृषत्कैर्; K₁ पृषत्कैर्;
 K₂ D₂ पृषत्कैर्; K₂ प्रषत्कैर्; S (T₂ missing) निमेषाद्
 (for पृषत्कैर्). — *) K₂ तुष्टे (sio); V₁ B₂ तनुत्रं; G₁
 तु नेत्रं. — *) K₂ D₂ सुमुक्तैर्; D₁ समुक्तैर्; D₄ (marg.)
 सुप्रमुक्तैर्; D₂ तु मुक्तैर्; T₂ G_{2.3} पृषत्कैर्. — *) B₁
 D₁ D_{1.2.3.6.8} T₁ G₁ M₁ अभ्यविध्यत् (for अभ्य').

36 For sequence in D₁, of. v. l. 34. — *)
 B_{1.2.5} बाणाक्षनिः; B₂ D₂ बाणाक्षनः; D₄ (by
 corr.) बाणाक्षने- (sio) (for बाणासन-). K₁ चक्र-
 वेगैर् (sio); K₂ B₁ वेगानुह- (B₁ 'जो'); V₁ D₁ D₂
 वेगमुक्तैर् (for वेगानुहैर्). — *) G₁ M₁ विभिन्नगात्रः

G₂ प्रमिश्रगात्र- K₂ D₂ क्षतजोषि (D₂ 'क्ष')तांग-; B₁
 'जोक्षितांग- — D₂ reads 36^d after 1072*. — *) K₂
 D₂ इवाततेषु; D₂ (marg. as in text) इवाच्युतेषु; T₂
 G₁ M₁-4 इवातकाले (for इवाततेषु). Ca. cites आततेषु:
 (as in text). — After 36, K₄ V₁ B D (except
 D_{2.8}) ins.:

1072* प्रकीर्णमानोऽथ इमंज्ञानमध्ये

शरैर्मुहुर्वै रुधिरार्द्रगात्रः ।

[(L. 1) K₄ V₁ D₁ D_{1.2}-5.7 प्रकीर्णमानेव; B₁
 'मानेन; B₂ 'मातंग-; B₄ D₂ 'मानश्च; B₅ 'मानोव- (for 'मानोऽथ').
 K₄ D₁ सज्ञानमध्ये.]

— After the above, D₂ reads 36^d.

37 For sequence in D₁, of. v. l. 34. — *)
 K₂ V₁ B D₁ D₁ D₁-7 S (T₂ missing) तं
 (for च). D₂ ततस्त्रिमिश्रं त्रिदशोपमं शरैः. — *)
 D₂ शृशं (for शरैर्). T₂ G [अ]तिरथि (G₁ 'धि')र् (for
 [अ]धि'). — *) D_{1.8} शराक्ष. B D (except D_{2.8}) S
 (T₂ missing) च (for तु). B₂ रुधितान्; T₂ [अं]जलिकान्
 (for ज्वलितान्). G₁ ज्वलनानिलोरगान्; G₂ ज्वलतोषि-
 वेगान्. — *) K₂ T_{1.2} G_{1.3} M₁ प्रवेशयामास; D₁
 D_{1.6.8} Ca प्रवेर'; Cap प्रावेर' (for प्रवीर'). K₄ प्रवेदया-
 मासु जघांसुरच्युतं; V₁ B₁ D₁ प्रवेशयामास जिघांसयाच्युतं;
 B₂-5 D₁-4.6.7 G₂ M₂-4 प्रवेश (B₂ प्रक्षार-; B₅ D₄ प्रवेर-;
 D₂ स प्रेव-; G₂ प्रयोज)यामास जिघांसुरच्युतं (M₂-4 'तौ').

38 For sequence in D₁, of. v. l. 34. — *)
 K₄ om. ते वर्म. S (T₂ missing) सुवर्णचित्रं
 पुरुषोत्तमस्य. — *) K₂ B D (except D₂) सुवर्णचित्रा
 (for 'चित्रं'). K₂ [अ]न्यपतन्; K₄ B_{1.2.4} D₁ D_{1.2}-5.7
 ह्य (K₄ नि)प' (for न्यप'). T₁ भित्त्वा च वर्मण्यपतन्सुपुंखाः;
 T₂ ते वर्म भित्त्वा न्यपतन्सुपुंखाः; G M वर्माथ (G₁ 'व') भित्त्वा
 न्यपतन्सुपुंखाः. — *) B₂ सुवेगाः; D₂ सवेगाः. S (T₂
 missing) वेगेन गां ते विविशुश्च राजन्. Ca. c. cite गां
 (as in text). — *) D₂ त्यक्त्वा; Ca. ज्ञात्वा (as in

C. 2. 4613
D. 8. 29. 00
K. 8. 28. 29

स्नात्वा च कर्णाभिमुखः प्रतीयुः ॥ ३८
तान्पञ्चमहैस्त्वरितैः सुमुक्तै-
स्त्रिधा त्रिधैकैकमथोचकतैः ।
धनंजयस्ते न्यपतन्पृथिव्यां
महाहयस्तक्षकपुत्रपक्षाः ॥ ३९
ततः प्रज्ज्वाल किरीटमाली
क्रोधेन कक्षं प्रदहन्निवामिः ।
स कर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैः
शरैः शरीरान्तकौर्ज्वलद्भिः ।

मर्मस्वविध्यत्स चचाल दुःखा-
द्वैर्यात्तु तस्यावतिमान्नधैर्यः ॥ ४०
ततः शरौघैः प्रदिशो दिशश्च
रविप्रभा कर्णरथश्च राजन् ।
अदृश्य आसीत्कुपिते धनंजये
तुषारनीहारवृत्तं यथा नभः ॥ ४१
स चक्ररक्षानथ पादरक्षा-
न्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्च सर्वान् ।
दुर्योधनेनानुमतानरिम्ना-

text). M₄ om. from च up to तान् (in 39^a). M₁ तु (for च). B₂ D₁ D₂ कर्णोद्विमुखाः (for 'भिमुखाः').
39 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. M₄ om. तान् (cf. v. l. 38). — *) V₁ B (except B₂) D₁ D₂ D_{1.2.3.4.5} S (T₃ missing) दशभिः (for त्वरितैः). B₂ D₂ सुमुक्तैश्च (for 'मुक्तैश्च'). — *) K₂ त्रिधासः; G₂ त्रिधा; M₁ विद्वा (for the first त्रिधा). V₁ [ए]वैकम् (for [ए]कै). — *) V₁ D₁ धनंजयालैश्च (for 'जयलै'). B₂ क्षपतन्; B₂ [S]भ्यः; G₂ M₁ न्यपतन्. — *) S K_{1.2.3} महाभयं; K₂ 'जवास्; B₁ 'भयस् (for 'हयस्'). K₂ B₁ पत्रपक्षाः; D₂ (marg. as in text) पुत्रकक्ष्याः (for 'पुत्रपक्षाः'). Ca. oite तक्षकपुत्रः and पक्षाः. S (T₃ missing) यथा (M₁ इवा) हयास्त्रास्यसुतेन (G₁ 'मुखेन') कृत्वाः.
40 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. — *) G₁ तथा (for ततः). — M₄ om. 40^b. — *) S K_{1.2.3} कक्षं; K₂ om.; Ca कक्षं (as in text). S₂ प्रवहन् (for प्रदहन्). — After 40^{ab}, N ins.:

1073* तथा विनुषाङ्गमवेक्ष्य कृष्णं
सर्पेषुभिः कर्णमुजप्रसृष्टैः ।

[(L. 1) S K_{1.2.3} विमुषाङ्गः; K₂ तु नुषाङ्गः; V₁ B_{1.2.3} D₁ D_{1.5} विनुषाङ्गः; B₂ D₂ विभि' (for विनु). — (L. 2) K₂ D₁ D_{1.2.3} सर्पेषुभिः; Ca सर्पे' (as above). K₂ कर्णमुजः (for कर्णमुज-).]
— *) B₂ सु- (for स). K₂ -निकृष्टमुग्रैः; B₂ D₁ D_{1.2.3.4.5} Ca -निकृष्ट (D₁ 'वृ')ष्टसृष्टैः; D₂ M₁ -निसृष्ट' (for -विकृष्ट'). D₂ स कर्णमाकृष्य सकृत्सृष्टैः. ✽ Ca: स्थिरी-
कृत्य धनुषः प्रेरणं विकृष्टम्. ✽ — *) K₂ V₁ B₂ D₁ D_{1.2.3} शरीरार्तिकरैः; T₂ 'राभिदुरैः; G M 'रातिद' (G₁ 'त')रैः (for 'रान्तकैरै'). — *) G₂ [अ]भिद्यत् (for [अ]विध्यत्). — *) B₂ D₁ T₂ धैर्यावः; B₂ ततस्तु (for धैर्यात्तु). D₁ दैवाद्वातिष्ठत धैर्यबुद्धिः; D₂ धैर्यात्त्वद्वावमिमान्नधैर्यं (sic). — After 40, S (T₃ missing) ins.:

1074* प्रादुर्भकाराथ शरान्महात्मा
देहं विचिन्वन्निव सृतजस्य ।
शरास्तु ते काञ्चनचित्रपुङ्खाः
संपेतुर्वर्ष्या शतशो महान्तः ।

[(L. 1) T₁ [आ]हु (for [अ]व). — (L. 2) T₁ विभिदन्; G₁ वितन्वन्; M₂₋₄ विधू' (for विधि). — (L. 4) M₂₋₄ उग्राः (for उर्व्या).]

41 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. — *) S₂ शरौघः; D₂ शरासैः. — *) V₁ रविः प्रभाः; B_{2.4} D₁ D_{1.2.3.4} G_{1.2} रवि (B₂ 'व')प्रभाः; B_{2.5} D₁ D₂ रवेः प्रभा (B₂ 'भाः'); D₄ रविप्रभैः; D₂ T₁ 'प्रभाः'; T₂ M 'प्रभः'; G₂ 'प्रकाशैः' (for 'प्रभा'). D₂ कर्णरथस्य; T₁ G₂ (before corr.) 'रथं च; G₁ 'धरश्च' (for 'रथश्च'). — *) K₂ अदृश्यमाने; K₂ V₁ B_{1.2.3} D₁ D_{2.3.4} 'इयमासीत्'. T₂ अदृश्य आसीत्सहसा सूतपुत्रस्य. — *) B₂ -कृतं; Ca -वृत्तं (as in text). D₂ -वृत्तो यथा नभः; S (T₃ missing) -वृत्तो गिरि (T₂ रवि)र्यथा (for -वृत्तं यथा नभः).

42 For sequence in D₁, cf. v. l. 34. — *) B₂ चर्मरक्षान् (for चक्र). K₂ सह पार्श्वरक्षान् (for अथ पाद). S (T₃ missing) स चक्ररक्षा अ (T₂ G₁ M₂ 'क्षाव'पि पृष्ठगोपाः — *) D₂ पुनः स'तान्; D₁ पुरश्चरान् (for पुरःसरान्). S (T₃ missing) कर्णस्य ये चापि पुरः-
सराश्च. — After 42^{ab}, S (T₃ missing) ins.:

1075* भीता ब्रवन्ति स निहन्यमाना
महेषुभिः पार्थकरप्रणुजैः ।

ततोऽर्जुनो वै भरतप्रवीरो

महाबलभावः समरे निहन्ता ।

[(L. 2) G₁ प्रसृष्टैः; G₂ प्रमुक्तैः (for प्रणुजैः). — (L. 3) M₁ प्रवीरान् (for प्रवीरो). — (L. 4) T₂ समरेपु हन्ता.]
— *) K₂ V₁ B_{1.2.3} D₁ D_{1.2.3} दुर्योधनस्य; S (T₃ missing) सुयोधनेन (for दुर्यो). S K_{1.2.3} अनुमितान्; D_{2.3} (marg.) गतान्; D₂ गतां (for 'मतान्'). V₁ B_{1.2} D₁ D_{1.2.3.4} वरिष्ठान्; B₂ D₁ D_{2.3.4} T₂ अरिभः; T₁ अरीन्भन्; G विनिघ्नन् (for अरिघ्नान्). — *) K₂ V₁

नसमुचितान्सुरथान्सारभूतान् ॥ ४२
 द्विसाहस्रान्समरे सव्यसाची
 कुरुप्रवीरानृपमः कुरुणाम् ।
 क्षणेन सर्वान्सरथाश्च स्रुता-
 निनाय राजन्क्षयमेकवीरः ॥ ४३
 अथापलायन्त विहाय कर्ण
 त्वात्मजाः कुरवश्चावशिष्टाः ।

हतानवाकीर्य शरक्षतांश्च
 लालप्यमानांस्तनयान्पिदुंश्च ॥ ४४
 स सर्वतः प्रेक्ष्य दिशो विशून्या
 मयावदीर्णैः कुरुभिर्विहीनः ।
 न विव्यथे भारत तत्र कर्णः
 प्रतीपमेवार्जुनमभ्यधावत् ॥ ४५

C. 8. 4621
B. 8. 89. 97
K. 8. 96. 41

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

B1-4 Da1 Ds. 5.6 S (Ts missing) समुच्छितान्; Ks Bs
 D1.4 स्थितान्; Dn1 Ds. 7 स्रुतान्; Ds समाच्छिनत्; Ca
 समुचितान्. Ss Ks Dn1 Ds S (Ts missing) सरथान्; V1
 B (except Bs) Da1 D1.8-5.7 रथिनः; Ds सारथान् (for
 सुरथान्). Ks सर्वभूतान्; Ds साश्वसूतान्; Ds (marg.)
 सायुधीयान् (for सारभूतान्).

43 For sequence in D1, of. v. l. 34. Ks om.
 (1 hapl.) 43^{abc}. Ds om. 43. — " Bs om. समरे.
 Ds सव्यसाची (for सव्य). S (Ts missing) गांढीवधन्वा
 द्विगुणं सव्यं. — " D1 T2 वृषमः (for ऋ). — " Ds
 स्तरथाश्च; Ds च रथाश्च; S (Ts missing) सरथान्स-
 (for सरथाश्च). — " Ds क्षपाम् (for क्षयम्). D1
 एव धीरः (for एकवीरः).

44 For sequence in D1, of. v. l. 34. — " B1.2.4
 Da1 D1.5.8 T1 Gs.3 M अथो पलायन्त; Bs
 Dn1 Ds.4.6.7 T2 ततोप (for अथाप). — Ts om.
 (hapl.) from 44^b up to line 8 of 1076*. — " Dn1
 ये (for च). Ks [अ]वशिष्टाः. T1 G M तवात्मजा ये
 कुरवश्च शिष्टाः. — " Dn1 Ds अपाकीर्य (for अवा).
 B1.4 Ds.4.7 शरैः; M1 शरां (for शर-). — " Ds
 तातप्यमाजंस्; T1 विलंघमानांस्; G M विलप्य (for
 लालप्य). Gs.3 विसृजन् (for पिदुंश्च). — After 44, S
 (Ts missing, Ts om. lines 1-8) ins.:

1076* सर्वे प्रणेष्टुः कुरवो विहीनाः

पार्थेयुभिः संपरितप्यमानाः ।
 सुयोधनेनाथ पुनर्वरिष्ठाः
 प्रचोदिताः कर्णरथानुयाते ।
 भोः क्षत्रियाः शूरतमाश्च सर्वे
 क्षात्रे च धर्मे निरताः स्व यूयम् ।
 न युक्तरूपं भवतां समीपा-
 त्पलायनं कर्णमभिप्रहाय ।

[5]

तवात्मजेनापि तथोच्यमानाः

पार्थेयुभिः संपरितप्यमानाः ।

[10]

नैवावशिष्टन्त मयाद्विवर्णाः

क्षणेन नष्टाः प्रदिशो दिशश्च ।

[(L. 1) G1 न शेकुः; Gs.3 प्रणेष्टुः (for "द्युः). G1 विभ्रान्;
 M2-4 विभिन्नाः (for विहीनाः). — (L. 2) Gs.3 पार्थेन सर्वे
 परितप्यमानाः. — (L. 3) T1 [अ]य (for [अ]य). G1 विशिष्टाः
 (for वरिष्ठाः). — (L. 5) Gs.3 दुः; M स्व (for च).
 — (L. 6) T1 च (for स्व). — (L. 7) Gs न युक्तरूपं
 स्वसमीपाच्च सर्वे. — (L. 8) Gs पलायतां (for "यनं). G1 अति-
 प्रहाय; Gs इति प्रहाय; M1 अभिप्रजहा (for अभिप्रहाय). M2-4
 पलायनं कर्णरथं प्रजहा. — (11) G1 सुदीर्णाः; Gs विदीर्णाः; M2-4
 लदीर्णाः (for विवर्णाः). — (L. 12) Gs जुष्टाः (for नष्टाः).]

45 For sequence in D1, of. v. l. 34. — " Bs सर्व-
 (for प्रेक्ष्य). Ks Gs दिशोति (Gs "पि)
 शून्या; Ts विदीर्णपक्षा (for दिशो विशून्या). — " Ks
 Ts मयाद्विदीर्णैः; Ks Ds G1 वदीर्णैः; V1 Da1 D1.8
 वकीर्णैः; T1 Gs.3 M वदीर्णैः (for वदीर्णैः). K1 Dn1 Ds
 विहीनाः; Ts प्रदीर्णः. — " Bs भारतमेव (for भारत
 तत्र). — After 45^a, Ts ins.:

1077* महारथः सूतपुत्रस्तथापि ।

— " Dn1 प्रहृष्टः; Gs प्रदीपस्; Ca प्रतीपे (for प्रतीपस्).

D1.4 अभ्यधावन्.

Colophon missing in Ts; om. in Gs. — Day of
 Karṇa's Generalship: S Ks द्वितीये (Ss "य) युद्धदिवसे.
 — Adhy. name: Ds युधिष्ठिरागमनं; Ts कर्णार्जुनयुद्धं;
 Ms द्वैरथे कर्णपलायनं. — Adhy. no. (figures, words
 or both): S1 (sec. m.) 83; Ss 66; B1 87; B2 76; B4
 96; B5 90; Da1 99; D4 69; Ds 88; T1 Gs M1.4 106;
 Ts 98; G1 M2.3 105.

६६

संजय उवाच ।

ततोऽपयाताः शरपातमात्र-

मवस्थिताः कुरवो भिन्नसेनाः ।

विद्युत्प्रकाशं ददृशुः समन्ता-

द्भनंजयास्त्रं समुदीर्यमाणम् ॥ १

तदर्जुनास्त्रं ग्रसते स्म वीरा-

न्यित्तथाकाशमनन्तघोषम् ।

कुद्रेन पार्थेन तदाशु सृष्टं

वधाय कर्णस्य महाविमर्दे ॥ २

रामादुपात्तेन महामहिम्ना

आथर्वणेनारिविनाशनेन ।

तदर्जुनास्त्रं व्यधमदहन्तं

पार्थं च बाणैर्निशितैर्निजघ्ने ॥ ३

ततो विमर्दः सुमहान्वभूव

66

Ts is missing in this adhy. (cf. v. l. 8.60.32).

1 For sequence in D₁, cf. v. l. 8.65. 34. — a)D₂₁ प्रयाताः; G₁ [S]पयाताः (for स्पयाताः). — b) D₂ व्यवस्थिताः; S (Ts missing) वै कुरवो (M₁ कुरवो वै) नरेन्द्र (for कुरवो भिन्नसेनाः). D₃ भिन्नदेहाः; D₄ सैन्याः (for सेनाः). — c) B₂ वैद्युत्प्रकाशं. D₅ समेताद्.2 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. — a)D₃ ततोर्जुनास्त्रं. V₁ B D (except D₅) ग्रसति. B₅ वीरं; D₂₁ D₅ कर्णो (for वीरान्). S (Ts missing) ततोऽग्रसत्पुत्रोर्जुनस्य. — b) K₃ V₁ B D₂₁ D₁-s. 1. 3 कृत्स्नं तदा (for वियत्तथा). K₃ इवात्तघोषं; B₃ अनन्तकोषं. D₂₁ S वियद्गतं घोरतरैः शरैस्तत् (D₂₁ स्त्रं); D₅ क्षिप्रं तदा तारतमैः शरैर्वै. — c) K₃ V₁ B D भृशान्भिर्धुः (D₅ भृशान्भिः); S (Ts missing) भृशं (G₁ 3 शरं) विसृष्टं (for तदाशु सृष्टं). — d) G₂ कर्णस्तु. K₁ महाविमर्दे; M₁ विमर्दे. — After 2, N Ts ins.:

1078* कर्णः सुघोरेण्वसनं दृढज्यं

विस्फारयित्वा विसृजन्धरोषान् ।

उदीर्यमाणं स कुरुन्दहन्तं

सुवर्णपुङ्खैरिपुभिर्महात्मा ।

[(L. 1) K₃ च (for सु). V₁ B₁-4 D₂₁ D₁-s. 1. 3 सुघोरेण्वसनं; D₂₁ त्रमोषे (for सुघोरे). D₅ दृढज्यं (sio); D₅ (before corr.) दृढज्यं (for ज्यं). D₅ कर्णः सुघोरे व्यसनं दृढज्यं; T₃ कर्णस्त्वमोधान्ग्रसतं दृढज्याः. — (L. 2) T₃ विस्फारयित्वा. K₃ B D₁ व्य (B₃ विसृज्य (for विसृज्य). — V₁ B₁ 3 D₂₁ D₁ 3 T₃ om. lines 3-4. B₅ D₂₁ D₅ 3 transp. lines 3 and 4. — (L. 3) D₃ उदीर्यमाणम्. B₅ D₂ 3 च; D₂ तु; D₅ स (for स). D₄ रिपून् (for कुरुन्). S₃ K₁ 2. 4 म (S₃ द) हातं; D₅ दहन्तं (for दहन्तं). — (L. 4) D₂₁ विशिखैर्मर्दं (for इपुभिर्महात्मा).]3 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. — a) B₅ रामादुपात्तेन (for 'दुपात्तेन). M₁ महामहिम्ना. — b) N T₁ 3 G₁ M₁ ह्या (D₅ T₁ M₄ ह्या) थर्वणेन. V₁ B₁ 2. 4 D₂₁ D₁ 3-s. 1. 7 विदारणेन (for विनाशनेन). — S K om. 3rd. — c) G₃ तथा; M₁ ततो; M₂-4 तदा (for तद्). D₂ 4 विधमन् (for व्यधमद्). D₂ 3 तदा महास्त्रं कुरुनादहन्तं; D₅ तदा महास्त्रं स कुरुन्दहन्तं. — d) S (Ts missing) अविध्यत् (for निजघ्ने). D₂₁ कर्णस्तु बाणैर्निशितैर्महात्मा; D₂ 3 चिच्छेद पार्थस्य ततो महात्मा; D₅ सुवर्णपुङ्खैरिपुभिर्महात्मा (= line 4 of 1078*).4 For sequence in D₁, cf. v. l. 1. — a) S₃ K₁ 2. 4 तथा (for ततो). D₅ तु; D₃ च (for सु). — b) S₃ K₃ V B D तत्रार्जुनस्य; S (Ts missing) धनंजयस्य. S₃ [अ]धिरथे; T₃ G [अ]धिरथे. T₃ महात्मान् (for च राजन्). — c) K₃ आसादयतः; D₁ आच्छादयतोः; T₁ G₁ 3 M आघातव (T₁ M₁ यतोः); T₃ आघातवतैः; G₃ आघातवतोः. S₃ K₃ पृषदैर्. — d) T₁ G₁ 3 विपाणपातैर् (for घातैर्). T₃ गजयोर् (for द्विपयोर्). S (Ts missing) इवाजौ (for हवोमैः). — After 4, K₃ B₂ 5 D₂₁ D₂ 3 S (Ts missing) ins.:

1079* ततोऽस्त्रसंघातसमावृतं तदा

बभूव राजस्तुमुलं रणजिरम् ।

तत्कर्णपार्थौ शरदृष्टिसंघै-

र्निरन्तरं चक्रतुरम्बरं तदा ।

तद्बाणजालैकमयं महास्त्रं

सर्वेऽप्राक्षुः कुरवः सोमकाश्च ।

नान्यं च भूतं ददृशुस्तदा ते

बाणान्धकारे तुमुले च तस्मिन् ।

[(L. 1) D₂₁ D₂ 3 तत्र (for ततो). B₅ संघेऽश्च (for संघात). B₃ तु (for तदा). — (L. 2) D₂₁ स सर्वतः; G₃ सुदारुणं (for रणजिरम्). K₃ B₂ 5 D₂ 3 5 बभूव दिक्क मद्रथमास्करं. — (L. 3) K₃ B₂ 3 D₂ 5 5 शरजालदृष्टया

तस्यार्जुनस्याधिरथेश्व राजन् ।
अन्योन्यमासादयतोः पृषत्कै-
र्विषाणघातैर्द्विपयोरिवोग्रैः ॥ ४
ततो रिपुघ्नं समधत्त कर्णः
सुसंशितं सर्पमुखं ज्वलन्तम् ।

रौद्रं शरं संयति सुप्रधौतं
पार्थार्थमत्यर्थचिराय गुप्तम् ॥ ५
सदार्चितं चन्दनचूर्णशायिनं
सुवर्णनालीशयनं महाविषम् ।
प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवं

C. 8. 4645
B. 8. 80. 22
K. 8. 97. 22

(for 'वृष्टिसंवेर'. — (L. 4) K₄ B_{2.5} D_{2.6.8} अंतरिक्षं
(for अन्तरं तदा). — (L. 5) B₅ महातं (for महाखं).
B₂ D₅ तद्वाणजालं सुमहद्विस्तृतं (D₅ 'मुक्तं'); D₂
तद्वाणजालं सुमहद्वत् सर्वे; D₅ ते वाणजालममलं महातं; S
(T₅ missing) ततो महद्वाणमयं महाहवे. — (L. 6) D₂
तदा दृष्टुः (sio) (for सर्वेऽद्वाष्टुः). S (T₅ missing) जालं हि
सर्वे (T₁ G₂ M_{2.4} 'र्वे') ददृशुर्नरेन्द्रा. — (L. 7) D₂ संपतद्दे
(for तदा ते). K₄ नात्यद्भुतं ददृशुः सम्यगेते; B₂ D₅ नान्यत्किंचिद्-
(D₅ 'द्भुतं द'दृशुः संपतद्दे; B₅ D₅ इ(D₅ नात्यद्भुतं ददृशुः
पतद्दे; S (T₅ missing) नान्यच्च भू(T₂ 'न्यद्भू')तं ददृशे पतद्दे.
— (L. 8) D₂ om.; T_{1.2} G₂ तु; M₂ स (for च). K₄
संप्रवृत्ते; D₂ [s]ध किंचिद् (for च तस्मिन्).]

A passage given in App. I (No. 39) is ins. in K₄
B_{2.5} D_{2.6.8} after 1079*; in V₁ D_{2.1} after
line 20 of App. I (No. 40); in B₄ after st. 4; in
T_{1.2} after 1080*; whereas V₁ B_{1.3} D_{2.1.2-3.7} ins.
a passage given in App. I (No. 40) after st. 4.
On the other hand, T_{1.2} G₂ M₂ cont. after 1079*:

1080* ततस्तु तौ वै पुरुषप्रवीरौ
राजन्वरौ सर्वधनुर्धराणाम् ।
त्यक्त्वात्मदेहौ समरेऽतिघोरौ
प्रासन्नमौ शत्रुदुरासदौ हि ।
दृष्ट्वा तु तौ संप्रति संप्रयुक्तौ
परस्परं छिद्रनिविष्टदृष्टौ ।
देवर्षिगन्धर्वगणाः सयक्षाः
संतुष्टुस्तौ पितरश्च दृष्ट्वाः ।
Colophon.

[5]

[(L. 1) M_{2.4} दृष्ट्वा (for ततस्). — (L. 3) T₅ महातौ
(for स्तिघोरौ). — (L. 4) G₂ शत्रुदुरासदा. — (L. 5) T₂ हि
(for तु). T₁ G₂ संयति (for संप्रति). G_{2.3} संप्रवृत्तौ (for
'युक्तौ). — (L. 6) M₂ परस्परश्च. — (L. 7) G₂ 'नराः (for
-गणाः). T₁ समक्षं (for सयक्षाः). — (L. 8) T₂ तु (for
च). G₂ दृष्ट्वाः (for दृष्ट्वाः). — Colophon. Adhy.
name: M₁ कर्णार्जुनप्रशंसा. — Adhy. no.: T₁ M_{1.4}
107; G₂ M₂ 106.]

5 Before 5; S (T₅ missing) ins. संजयः. — ^a)
K_{1.4} समदत्त; K₃ समधात्स; D₂ सरसंच (sio) (for

समधत्त). — ^b) K₃ सुसंशितं; V₁ D₄ 'संसितं; D₂
'संचितं; D₂ 'संसितं; D₂ 'संसितं; D₂ G_{1.3} M₄ 'संहितं;
(for 'संसितं). D_{2.1} D_{1.5} G₂ सर्वमुखं. — T₁ om. 5°.
— ^c) B₅ D₅ संप्रति; G₂ संयति (for संयति). K₃
सुप्रधुतं (for 'धौतं). B₅ D₂ D₅ रौद्रं शरं संनतमुग्रधौतं.
— ^d) K_{1.2.4} अस्यर्थः; S (T₅ missing) इत्येव (for
अत्यर्थः). V₁ B (except B₂) D₂ D_{2.1.2.3} T₂ G₁ M
'चिराभिगुप्तं (for 'चिराय गु'). K₃ पार्थार्थमत्यर्थं चिराभिगुप्तं.

6 ^a) B₄ समचितं (for सदा). K₃ चन्दनचूर्णशायनं;
V₁ 'चूर्णधूपैः; D₂ D_{2.3} 'चू(D₂ 'पू')र्णशायितं; S (T₅
missing) 'चू(G₂ 'पू')र्णदिव्यं. — ^b) S₂ सुवर्णनाली-
शयनं; B₅ 'नालं शयनं; D₂ D₅ 'तूणीरशयं (for 'नाली-
शयनं). D₂ महाचिंचं; G₂ M₁ पुराणं; M₂₋₄ पुरातनं (for
महाविषम्). — After 6^{ab}, K₄ V₁ B D (except D_{2.3})
S (T₅ missing) ins.:

1081* आकर्णपूर्णं प्रविकृत्य कर्णः

पार्थोन्मुखं संदधे तिग्ममन्युम् ।

[(L. 1) B_{1.5} प्रविकृत्य; D₂ च वि; S (T₅ missing) प्र-
(T₂ G_{1.3} M₁ वि)चकर्थ (for प्रविकृत्य). — (L. 2) B₂ D₂
पार्थोन्मुखः. B₁ संप्रदधे (for संदधे). B_{2.5} D₅ तिग्म(B₂
'प्र'मन्युः; D₂ D₂ चोत्तमौजाः; D₄ (marg.) तिग्मतेजाः. S
(T₅ missing) विमोक्तकामः शरसुप्रवेगं (M 'हेलं).]
— ^c) K₃ चंशसुन्नवं; D₅ 'दंतसंभवं; S (except M₂; T₅
missing; M₂ damaged) -नागपुत्रं (for 'चंशसंभवं).
— After 6°, T₁ ins.:

1082* सुमोच शीघ्रं स रिपुप्रमाथी ।

— ^d) K₃ B₅ D₅ G₂ M_{1.2.4} जिहीर्वन् (for 'वुर्'). D₂
M₂ युधि सन्यसाचिनः; T_{1.2} G_{1.2} M_{1.2.4} भरतर्वमस्य; G₂
युधि भारतस्य (for 'धि फल्गुनस्य). Some MSS.
फल्गुनस्य. — After 6, K₄ V₁ B D (except D_{2.3}) S
(T₅ missing) ins.:

1083* ततः प्रज्ज्वाल दिशो नमश्च

उल्काश्च घोराः सहसा निपेतुः ।

तस्मिन्स्तु नागे धनुषि प्रयुक्ते

हाहाकृताः सर्वलोकाः सशक्ताः ।

[D₂ reads lines 1-2 after line 3. — (L. 1) S
(except T₂; T₅ missing) transp. विचः and नमः.

G. 8. 4845
B. 8. 90. 22
K. 8. 97. 22

शिरो जिहीर्षुधि फल्गुनस्य ॥ ६
तमब्रवीन्मद्राजो महात्मा
वैकर्तनं प्रेक्ष्य हि संहितेषुम् ।
न कर्ण ग्रीवामिषुरेष प्राप्स्यते
संलक्ष्य संघत्स शरं शिरोन्नम् ॥ ७
अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रः

कर्णः शल्यं संधितेषुः प्रसह्य ।
न संघत्ते द्विः शरं शल्य कर्णो
न मादृशाः शाठ्ययुक्ता भवन्ति ॥ ८
तथैवमुक्त्वा विससर्ज तं शरं
बलाहकं वर्षधनाभिपूजितम् ।
हतोऽसि वै फल्गुन इत्यवोच-

— (L. 2) D₁ स (for च). B₂ घोराशनयो. K₄ B_{1.3-5}
D₁ D_{1.8.5.7} क्षाणी (K₄ D_{2.7} "नि"र; V₁ अशनिर्; D₁
शतसः; D₄ नमसः (for सहसा). D₁ प्रपेक्षुः — (L. 3) B₅
च; D₅ कु (for दु). K₄ वाणैर्; G₁ घोरे (for नागे). D₁
D_{1.5} प्रमुक्ते; G₂ प्रसक्ते (for प्रमुक्ते). — (L. 4) D₁ D₅
लोकात्माः; D₄ S (T₅ missing) देवगणाः (for सर्वलोकाः).
K₄ V₁ B_{1.2.4} D_{2.7} सशोकाः; D₄ समस्ताः; M₂₋₄ समेताः
(for सशकाः).]

K₄ V₁ B D₁ D₁ D_{1.5-5.7} T₅ cont.:

1084* न चापि तं बुबुधे सूतपुत्रो

बाणे प्रविष्टं योगवलेन नागम् ।

[(L. 2) B₅ रणे; D₁ बाणं (for बाणे).]

D₁ T₅ cont.:

1085* वृक्षशतनयनोऽहिं इक्ष्य बाणे प्रविष्टं

निहत इति सुतो मे खलगात्रो बभूव ।

जलजकुसुमयोनिः श्रेष्ठभावोऽजितात्मा

त्रिदशपतिमवोचन्मा व्यधिष्ठा जये श्रीः ।

[(L. 1) T₅ संदृश्य (for सहि हृ). — (L. 2) T₅ न हि न हि
च (for निहत इति). — (L. 3) T₅ कमलकुसुमयोनिर्लोकनायो
महात्मा. — (L. 4) T₅ जयश्रीः.]

On the other hand, D₅ T₁ G M cont. after 1083*:
T₅ after 1085*:

1086* स सूतपुत्रस्तमपाङ्गदेशे

अवाङ्मुखं संधयति स रोषात् ।

न तं स जानाति महाबुभाव-

मपाङ्गदेशाभिनिविष्टमाजौ ।

[D₁ om. lines 1-2. — (L. 2) T₁ पार्श्वमुखं संनयति
स रोषात्; T₅ अवाङ्मुखं संधयति स रो. — (L. 3) G₅
ते स; M₁ तस्य (for तं स). T₁ G₅ M₁ महाबुभाव. D₁
न तं स जानाति महाबुभावस्. — (L. 4) T₁ अपाङ्ग- (for
अपाङ्ग). D₁ T₁ G₅ देशेभिः; T₁ देशे हि (for देशाभिः).]

7 D₁ reads 7-8 after 20. — " V₁ B_{1.2.4}
D₁ D₁ D_{1.5-5.7} ततो (for तस्). — " S K_{1.2} V₁
B₄ D₁ D_{1.5-5.7} संधि (V₁ "ह"तेपुं; K₄ "ह"तेपुं; B₁
संहितेषु (for संहितेषुम्). D₁ इष्ठा कर्णं प्रहितेषुं तमुग्रं;

D₁ वैकर्तनं खं हननीयमध्यो (sic); D₅ T₅ G₁ M "नं संधि-
(D₅ "ह-; T₅ G₁ "हि)तवाणमीक्ष्य; D₅ "नं प्रेक्ष्य हि संजि-
हीर्षुः; T₁ G_{2.8} "नं संयु (T₁ "ह)तवाणमाजौ. — " D₅
शत्रु (for कर्ण). S₁ K₁ [प]सु (sic); D₁ [प]वम् (for
[प]व). K₅ V₁ B_{2.3.5} D₁ D_{5.8} T₅ लक्ष्य (D₅
"क्ष्य)ते; D₁ D_{1.5} प्राप्स्यते; D₄ लब्धवान्; D₁ आप्स्यते
(for प्राप्स्यते). T₁ G M ग्रीवा यतः कर्णं न संधि-
(G "हि)तोयं. — " B_{2.5} D₁ D_{1.5} S (T₅ missing)
समीक्ष्य (for संलक्ष्य). B_{1.4} transp. संलक्ष्य and संघत्स.
D₁ शरां; D₄ पुनः; D₅ om. (for शरं). D₁ शिरास्तं; D₄
शरं त्वं; T₁ M₂₋₄ रिपुहं; T₅ G M₁ परशं (for शिरोन्नम्).

8 For sequence in D₁, cf. v. 1. 7. — " D₁
स चाब्रवीत्क्रोधविद्वत्तनेत्रः; S (T₅ missing) तमब्रवीत्क्रोधवि-
दीप्त. — " K₅ चाल्यं (for शल्यं). D_{2.8} संहितेषुः.
D₅ प्रसज्य (for सहा). D₁ D_{1.5} S (T₅ missing)
मद्राधिपं सूतपुत्रो मन (D₁ D_{1.5} "व्रक्षर)स्त्री. — " D₁
D₁ संद (marg. "ह)धे (for संघत्ते). K₅ द्विशरं. — " D₁
K₅ न यादृशाः; D₁ समादृशा (sic) (for न मा"). K₅
V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D_{1.5.7} Ca शठयुद्धा; B₅ D₁ D₅
जिह्वयुद्धा; D₅ शतशल्या; D₅ शतयुद्धा; D₁ युद्धजिह्वा; D₅
शटयुद्धा (sic); S (T₅ missing) युद्धशंढा (T₁ "शौढा; T₅
"सुच्छा) (for शाठ्ययुक्ता). — After 8, D₄ ins.:

1087* प्राप्तस्य पार्थः प्रणताः स्व स्वाहाः

संस्थाप्य कृष्णेन पुनस्तदीयम् (sic) ।

9 " K₅ V₁ B D₁ D_{1.5.7.8} तथैव चोक्त्वा; D₁
D₅ इतीदमुक्त्वा; D₁ क्रोधनकर्णो (sic); S (T₅ missing)
तथोक्तवाक्यो (for तथैवमुक्त्वा). — " K₅ बलाहवे (sic);
D₁ D₁ D_{1.4-5} S (T₅ missing) प्रयत्नतो; Ca. 0
बलाहकं (as in text). K_{1.5} V B D S (T₅ missing)
वर्ष (T₅ देव)गणाभिपूजितं (D₁ "जनं). — " D_{5.8}
रे; S (T₅ missing) हे (for वै). Some MSS. फाल्गुन;
K₅ D₁ फाल्गुनम्. S₁ K_{1.2.4} B_{2.3} इत्यवोचस्; D₁
"त्यधिकर्म; D_{1.5} "त्यवोचस्; D₁ "त्युवाच; D₅ S (T₅
missing) "त्यधिकर्म (for "त्यवोचस्). — " S₁ K₂ B₅
त्वरत्न (B₅ "सु)र्जितम्; K₁ त्वरत्नार्जितम्; K₅ त्वरंजितम्;

ततस्त्वरज्जितप्रुत्सर्ज ॥ ९

संधीयमानं भुजगं दृष्ट्वा कर्णेन माधवः ।

आक्रम्य स्यन्दनं पद्भ्यां वलेन वलिनां वरः ॥ १०

अवगाढे रथे भूमौ जानुभ्यामगमन्हयाः ।

K₄ त्वरज्जितम्; B_{1.4} त्वरस्तु; D₂ त्वरन्वर्जि (for त्वरस्तु).
V₁ B_{1.4} Dai D_{1.2-3.1} त्वरन्स राजन्विजयार्थमुद्यतः; Dn₁
उवाच चोच्चैर्गिरमूर्जितां वृषः; D₂ S (T₂ missing) द्रुवंस्तदो-
च्चैस्त (D₂ T₂ 'मुच्चैस्त'; G₁ 'योच्चैस्त'; G₂ M₁ 'तोच्चैस्त')
रमुर्जितं वृषा. — After 9, B_{2.4} ins. 1088*.

10 *) K₂ संधायमानः. — *) B D_{2.1} जाक्रामत्;
D₂ आक्रमत् (for आक्रम्य).

11 K₄ B_{1.4} D_{2.1} om. 11^{ad}. V₁ Dai Dn₁ Dr. 4-5
T₂ subst. for 10-11; B_{2.4} ins. after 9:

1088* स सायकः कर्णमुजाभिस्तो

हुताशनार्कप्रतिमः सुघोरः ।

गुणच्युतः प्राञ्चलदन्तरिक्षे

कुर्वन्सीमन्तं नमसो भीमरूपः ।

तं प्रेक्ष्य दीप्तं युधि माधवस्तु

त्वरान्वितः कंसरिपुः सलीलम् ।

पदा विनिष्पीड्य रथोत्तमं तं

प्रावेशयज्जगतीं किष्कुमात्रम् ।

क्षितिं गता जानुभिस्ते तु बाहा-

स्ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटम् ।

[D₂ om. lines 1-2. — (L. 1) Dn₁ कर्णमुजप्रसृष्टो; T₂
'मुजाभिस्तो. — (L. 2) T₂ हुताशनार्कः (for 'नार्क'). D₁
सुघोराः. — (L. 3) B_{2.4} Dai D_{1.2} गुणाच्युतः; D₂ समायातं
(for गुणच्युतः). Dn₁ D₂ T₂ कर्णधनुः (D₂ 'मुज') प्रमुक्तो (for
प्राञ्चलदन्तरिक्षे). — (L. 4) Dn₁ D₂ T₂ विपन्नतः प्राञ्चलदं.
(D₂ 'लन्तो') तरिक्षे. — After line 4, T₂ reads lines 1-2
of 1089*, and om. lines 5-6. — (L. 5) B₁ Dai D_{1.2}
तदा (for तु). D₂ संप्रेक्ष्य चैनं युधि माधवेन. — (L. 6) Dn₁
त्वरान्वितः संस्वरयैव लीलया; D₂ त्वरान्वितेन त्वरया वलीयसा.
— (L. 7) Dn₁ सः (for तं). D₂ पादौ विनिष्पीड्य रथोत्तमोत्तौ.
— (L. 8) Dn₁ प्रावेशयत् (for प्रावेश'). Dn₁ पृथिवी; Co
जगती (as above). Dn₁ T₂ किन्निदेव; G₂ कृष्णमात्रं (sic)
(for किष्कुमात्रम्). Co cites किष्कु. D₂ हस्ताभ्यामं जगतीं
प्रावेशितः. — (L. 9) D₂ भूमि (for क्षिति). T₂ जानुतलेन
(for 'भिक्षे तु). Dn₁ तेयः; D₂ अस्य; D₂ तत्र (for तं तु).
— (L. 10) V₁ B₂ [S] न्यहरत्. Dn₁ हेमच्छन्नाश्चन्द्रमरीचिवर्णाः;
D₂ सस्वदंतस्तमवर्णयुक्ताः (sic).]

On the other hand, T₁ G M subst. for 10-11:
T₂ cont. after 1088*:

1089* समापतन्तं उचक्षितं निरीक्ष्य

वियन्नतं वृष्णि कुलपवीरः ।

ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं तस्य भीमतः ॥ ११

अथार्जुनस्योत्तमगात्रभूषणं

धरावियद्वयोसलिलेषु विश्रुतम् ।

बलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमनुभूभिः

C. 8. 4658
B. 8. 89. 90.33
K. 8. 95. 97.34

रथस्य चक्रं सहसा निपीड्य

पञ्चाङ्गुलं मञ्जयति स वीरः ।

[T₂ reads lines 1-2 after line 4 of 1088.

— (L. 1) T₁ समीक्ष्य (for निरीक्ष्य). — (L. 2) G₂ कु-
(for -कुल). — (L. 3) T₂ पादेन (for रथस्य). T_{1.2} चक्रे.
G₂ रथं स्यचक्रे सहसा निपद्य. — (L. 4) G₂ पंचाङ्गुलि. T_{1.2}
M सादयदप्रमेयः; G₁ मञ्जयताप्रमेयः.]

T_{1.2} G M cont.: V₁ Dai Dn₁ D_{1.4-5} cont. after
1088*: B_{1.2} D_{2.1} ins. after 11^{ad}; B₂ ins. after 11^{ad} :

1090* ततोऽन्तरिक्षे सुमहाश्विनादः

संपूजनार्थं मनुसूदनस्य ।

दिव्याश्च वाचः सहसा वसुधुः

र्विष्ण्वानि पुष्पाण्यथ सिंहनादाः ।

तस्मिन्स्थिता वै धरणीं निमग्नै

रथे प्रयोगान्मनुसूदनस्य ।

[(L. 1) B_{1.2.5} D₂ ततोऽन्तरिक्षे. D₂ (before corr.
as above) तु (for सु). — G₂ om. lines 3-6.
— (L. 3) T_{1.2} G_{1.2} M वाताः (for वाचः). — (L. 4)
D_{2.2} transp. दिव्यानि and पुष्पाणि. D₂ [अ]थ वाशु पेतुः;
D₂ [अ]थ सिंहनादः; T_{1.2} G₂ च कृष्णमार्चयन् (G₂ 'मार्च्छन्');
G₁ तु कृष्णतोपतन्; M च कृष्णमार्चयन् (M₁ 'मर्चयत्') (for
[अ]थ सिंहनादाः). — (L. 5) D₂ रथे वै; T_{1.2} G_{1.2} M च
किन्निद् (for तथा वै). D_{1.2} T_{1.2} M₂₋₄ धरणी. D₁ [इ]व मग्नै
(for निमग्नै). — (L. 6) D₂ यथा (for रथे). B₁ D₁ T_{1.2}
G_{1.2} M प्रयत्नान् (for प्रयोगान्).]

— After the above, T_{1.2} G M_{1.2.4} cont. 1093*.

12 D₂ om. 12. T₁ G_{1.2} M_{1.2.4} read 12 and T₂
reads 12^{ad} after 1094*. G₂ om. 12^{ad}. — *) B₂
तथा; T_{1.2} G_{1.2} M₂₋₄ ततो (for अथ). K₂ गात्र- (for
गात्र). — After 12^{ad}, T₁ G_{1.2} M₁ read 13^{ad} repeating
it in its proper place. T₂ om. 12^{ad}. G₂ reads 13^{ad}
after 17. — *) K₂ वरं; G₁ रथा- (for धरा-). K₂ B_{1.2}
-विययौ; B₂ -वियत्या; Dai D_{1.2} -विययोः; T₁ G₂
-वियत्स्त्रः; G_{1.2} -विययौ- (for -वियद्वयो-). D₂ सलिलेष्ट-
(for -सलिलेष्टु). ❀ Co: सौःसलिलेनेतिमावेऽपि संधिरार्थः। ❀
— After 12^{ad}, D₁ (erroneously) reads 8.65.34^{ad}
-8.65.4^{ad}. — *) V₁ B_{1.2-3} Dai Dn₁ D_{1.2.3.1} ब्यालाल-
(for बलास्त्र). B₂ D_{2.2} महेंद्रवर्चं रिपुप्राहा वृषः (D₂ हरिः);
D₂ जयार्थमर्थोत्तमरत्नमर्चितं; S (T₂ om.; T₂ missing)

C. B. 4658
B. S. 90.33
K. S. 97.35

शरिण मूर्ध्नः स जहार सूतजः ॥ १२

दिवाकरेन्दुज्वलनग्रहत्विषं
सुवर्णशुक्तामणिजालभूषितम् ।

पुरंदरार्थं तपसा प्रयत्नतः

स्वयं कृतं यद्भुवनस्य सनुना ॥ १३
महार्हरूपं द्विपतां भयंकरं

बलात् (T₁ G₁ 'सि') सगोचममन्युभिस्तदा (G₁ 'मिः सह).
Co oites व्यालाससंगः. — ^a) K₁ मूर्ध्ना; Dm₁ मूर्ध्नि;
T₁ तद्; G₁ वीरः (for मूर्ध्ने). K₁ संशुद्धार (sic); V₁ B
D (except D₁; D₁ om.) T₁ G M प्रजहार (for स ज').

13. ^a) V₁ Dm₁ D₂ ज्वलनग्रम (V₁ 'ह') त्विषं; B₁
ज्वलनाग्रहत्विषं. — T₁ G₁ M₁ read 13^a for the first
time after 12^a. — ^b) Dm₁ D₁ G₁ T₁ (both
times) G M मणि (M₁ बलि) वज्रभूषितं (G₁ M₁
[both first time] 'भूषणं; G₁ [first time] 'चित्रितं); T₁
मणिरत्नं. B₁ भूषणं (for भूषितम्). — ^c) S K₁ 2.4
पुरंदरार्थं. — ^d) K₁ तद् (for यद्). K₁ भुवनस्य; V₁
B (except B₁) Dm₁ D₁ 2-7.2 (marg.) T₁ G M
विशु (G₁ 'वि') ना; T₁ हि महत् (for भुवनस्य). V₁ B₁ 4
Dm₁ Dm₁ D₁ 2-7.2 (marg.) S (T₁ missing) स्वयंभुवा;
B₁ भर्ता (for सनुना).

14. ^a) D₁ T₁ महात् (T₁ 'हि') रूपं; T₁ 'हं' सूतं. S
K₁ 2.4 द्विपतो. D₁ विनाशनं (for भयंकरं). — G₁ 2 om.
14^b. — ^b) S₁ K₁ D₁ सुगंधितं (S₁ 'नं') (for 'गन्धि
तत्). V₁ B₁ D₁ 5 विमलैरि (V₁ 'वि') सुसु (V₁ स्वसु;
B₁ सुसु) सुगंधिनं; B₁ 4 विमलैरि सुसु सुगंधि च (B₁
'संविनं'); B₁ 5 प्रभावद (B₁ 'म') लयं सुखं सुगंधि च; Dm₁
D₁ T₁ G₁ M विमलैरि लयं सुखं सुगंधिनं (D₁ 'वि'; T₁ 'वि
यत्'; M 'वि च'); D₁ 1 विमलैरि सुसु सुगंधि; D₁ 6
विचित्ररूपं च सुगंधिमुज्ज्वलं; T₁ ददावतिप्रीतमनाः किरीटिने.
— ^c) K₁ T₁ 2 M निजमुषो; Dm₁ D₁ 6 जिघांसते (D₁
before corr. 'तो'); G निजम (G₁ 'मि') ते; Ca 'मुषे (as
in text). K₁ सुरारे; B₁ पुरंदरः; D₁ किरीटिने; G₁
भयंकरात् (for सुरेश्वरः). — ^d) K₁ सुमना; D₁ सुमहत्.
K₁ किरीटिने; D₁ सुरेश्वरः. S (T₁ missing) स्वयं ददौ
यदि सुवार्धनाय.

15 T₁ G M₁ 2.4 read 15 after 1095*. — ^a)
B₁ मूर्ध्ना; Dm₁ D₁ 5 Ca मूर्ध्ना; D₁ हरांशु (for
हराम्बु). S₁ (sup. line as in text) पालंदव; K₁
'पालंदव'; Ca 'पा' (as in text). K₁ गोत्रमित्; Dm₁
'गोत्रमि'; Ca 'गोत्र' (as in text). T₁ घृतं च पूर्व हरिभुज

विभक्तिं चात्यर्थं सुखं सुगन्धि तत् ।
निजमुषे देवरिपून्सुरेश्वरः
स्वयं ददौ यत्सुमनाः किरीटिने ॥ १४

हराम्बुपाखण्डलवित्तगोमृभिः

पिनाकपाशाशनिसायकोत्तमैः ।

सुरोत्तमैरप्यविषहमर्दितुं

गोमृभिः; T₁ G M हरप्रचेतोहरिवित्तं. — ^b) D₁
पिनाकि. K₁ सायकोत्तम; B₁ निकायोत्तमैः; S (T₁
missing) 'दं' धारिभिः (for सायकोत्तमैः). — For 15^a,
D₁ subst.:

1091* क्षतं नयद्भुवणैः पिनाकिना

सहापवान्पावकसंनिभैः शरैः ।

— ^a) B₁ शरोत्तमैर; M₁ 1 सुरेश्वरैः; Ca सुरोत्तमैर (as
in text). B₁ 4 D₁ 4 (before corr. as in text) [अ]-
विसह्यम्; D₁ [अ] विसह्यम्; Ca [अ] विषह्यम् (as in text).
B₁ अर्चितं; B₁ (marg.) Dm₁ D₁ 5 Ca आहवे; D₁ Co
अर्दितं (for अर्दितं). — After 15^c, T₁ G₁ ins.:

1092* चिरं घृतेनादितिनेह राजत् ।

— ^a) B₁ वेगेन (for नागेन). B₁ जिहीर यद्; D₁
वेगेन तं (for जहार यद्). B₁ G₁ तद्भुषः; D₁ (marg. as
in text) यद्भुषः; T₁ 2 G₁ 2 M तद्भुषा. B₁ (marg.) Dm₁
D₁ 5 Ca जहार नाराचवेगेन त (Dm₁ य) द्भुषः. — B₁ Dm₁
Dm₁ D₁ 4-7 M₁ ins. after 15: K₁ V₁ B₁ D₁ after 16:
T₁ 2 G M₁ 2.4 cont. after 1090*:

1093* स दुष्टमावो वितथप्रतिज्ञः

किरीटमग्न्याहनदंष्ट्रुनस्य ।

[(L. 1) D₁ 1 प्रभिः; G₁ प्रयत्नः (for प्रतिज्ञः).
— (L. 2) D₁ अग्न्याहनद (for अग्न्याहनद). K₁ B₁ Dm₁
D₁ 1 किरीटमासाय तमुग्ररूपः; Dm₁ 'दिप्रलभ्यतमं' दुष्टुनस्य.]

K₁ V₁ B₁ 5 Dm₁ Dm₁ D₁ 2-7 M₁ cont. T₁ 2 G₁ 2
M₁ 2.4 ins. after 17:

1094* विशुद्धजाम्बूनदरत्नभूषितं

पार्थोत्तमाङ्गदहरत्तरस्त्री ।

तन्मेमजालावततं सुघोषं

जाज्वल्यमानं निपपात भूमौ ।

[(L. 1) D₁ प्रतप्त (for विशुद्ध). B₁ चित्ररत्नं (for रत्न-
भूषितं). Dm₁ T₁ नागो महार्हं तपनीयचित्रं; D₁ T₁ G₁ M₁ ततः
(D₁ नागः) किरीटं तपनीयचित्रं; G₁ M₁ 4 ततः किरीटं (G₁ 'टी')
वदुरत्नचित्रं (M₁ 'चित्रितं'). — (L. 2) D₁ G₁ प्रहरत्; D₁
न्ययमतः; T₁ न्यहनत्; M प्रदहत् (for अहरत्). — V₁ B₁
D₁ 1 om. lines 3-4. — (L. 3) B₁ Dm₁ D₁ 2.6 रत्नः

प्रसह्य नागेन जहोर यद्वपः ॥ १५
तदुत्तमेष्टुन्मथितं विषासिना
प्रदीप्तमर्चिःप्रदमिक्षिति प्रियम् ।
पपात पार्थस्य किरीटमुत्तमं
दिवाकरोऽस्तादिव पर्वताज्ज्वलन् ॥ १६
ततः किरीटं बहुरत्नमण्डितं
जहार नागोऽर्जुनमूर्धतो बलात् ।

गिरेः सुजाताङ्कुरपुष्पितदुर्गं
महेन्द्रवज्रः शिखरं यथोत्तमम् ॥ १७
मही वियद्वयोः सलिलानि वायुना
यथा विभिन्नानि विभान्ति भारत ।
तथैव शब्दो भुवनेष्वभूत्तदा
जना व्यवस्यन्त्यथिताश्च चस्खलुः ॥ १८
ततः समुद्रस्थ सितेन वाससा

C. 8. 48. 67
B. 8. 90. 41
K. 8. 97. 41

(for हेम-). Ks आलावितलं; Tz वितलं; G1 वनतं (for वततं). Ks Ds (before corr.) सुधोरं; Bz Dai D1. 2. 5 सुचार (for सुधोरं). — (L. 4) T1. 2 G1 Ms. 4 संप्र (T1 प्रज-ज्वलत्तन्; G2 M1 स (G2 वि) प्रज्जलतं (for जज्जलमानं). Ks धोरं (for भूमी). Bz Dai D1. 2. 5 वायुप्राधिया च (Bz पामिक्षितं) (for निपपात भूमी).]

— After the above, Bz reads 17, repeating it in its proper place, while T1. 2 G1. 2 M1. 2. 4 read 12 after 1094* and 17 after 15.

16 Ds transp. 16 and 17. — a) Bz तत्तद्वनेष्टुन्मथितं; Ds तदुत्तमेष्टुन्म; Ds तसुत्तमेष्टुन्म. Ds विषासिना. — b) S1 K1. 2 अभिक्षिः; Ks V1 Bz Ds अतिक्षितौ; Ks अभिक्षितं; B1. 2. 4 Ds. 1 अधि (Ds. 1 भि-क्षितौ (B1 भौ); Bz Dm1 अथो क्षितौ (for अभिक्षिति). Dai D1. 2 अतिप्रियं क्षितौ; Ds अभिक्षितौ प्रियं; Ds. 6 अतीव शोभनं; T1. 2 M अतीव च प्रियं; G1. 2 अतीव सुन्दरं; Gs अतिप्रदीप्तं (for अभिक्षिति प्रियम्). — Dm1 Ds om. (hapl.) 16^a-17^a. — d) G1 पर्वतोऽज्ज्वलन्; Gs तो ज्वलन्; Bom. ed. रक्तमण्डलः (for पर्वताज्ज्वलन्).

17 Dm1 Ds om. 17 (cf. v. 1. 16). Tz om. 17. Bz reads 17 for the first time after 1094*. Ds transp. 16 and 17. T1. 2 G1. 2 M1. 2. 4 read 17 after 15. — a) Ks स तत्; V1 Bz स वै (for तत्); G1 किरीटी. Dr भूषितं; G1 चित्रं; Gs चित्रितं (for मण्डितं). Bz (first time) Ds दिव्यं प्रमथ्याङ्गु (Bz ध्यात नरेत्र संख्ये. — b) T1 नागोऽहर् (for जहार नागो). Bz (second time) बाणो; Ds नापि (for नागो). D1 मूर्धजो; Ds मूर्धता. — c) Dai D1. 2 शिरः (for गिरेः). Ks सुजाताङ्कुर; Bz (first time) Ds तोत्तम (for ताङ्कुर). Ks दुर्ग (for दुर्ग). V1 गिरेः सुजाताङ्कुरपुष्पवर्धितं दुर्ग. — d) Bz Ds G चञ्च; M1 चञ्चैः. Bz शिखरं; Ds शिखरो. Bz (first time) Ds यथैव शृङ्गं खलु चञ्चहा (Bz वा) रितं. — After 17, Ds. 6 ins. 1095*. T1. 2 G1. 2 M1. 2. 4 ins. 1094* and Gs reads 18^{bed}.

18 Ds om. 18-19. Ds om. 18^a-20^a. — a) Ds

वियद्वयोः; Ms वियद्वयोः. Dm1 सलिलं च; Ds सलिलेन (for लानि). Tz सलिलाश्रिवायुन् (for लानि वायुना). — b) Ks om. यथा. Ks om. भान्ति. Ks Ds यथा विभान्ति (Ds भासा) नि नदंति भारत; V1 B Dai D1. 2. 5. 7 यथा वि- (Dai D1. 5 थाव) रुणानि नदंति भारत; Dm1 प्रसह्यमुष्टं विनिचूर्णतं यथा; Ds यथा निमुमानि ददंति पावकाः; T1. 2 प्रसह्य रुणानि च (Tz निव) चूर्णितानि; G1 (sup. lin.) 2 प्रसह्य रुणानि विचूर्णितानि (G1 orig. ता दिवि); Gs M प्रसह्य रुणानि विचूर्णितानि (M1 ताथ) वा. — c) Ks V1 B1. 2. 4 Dai D1. 2. 5. 7. 8 तथैव शब्दं भुवनेषु स तत् Ds तत्तदा; Bz Dm1 Ds T1 अतीव शब्दो (Ds शब्दं) भुवनेषु वै तदा; Tz G M इतीव शब्दं भुवनेषु (Tz ने तु) लपुथा (M3 वा). — d) Ds जनात्. S1 V1 Bz. 4 Ds. 3. 7 [अ-ध्यवसन्; Ks अध्यवसन्; Dm1 [अ]ध्यवसन्; Ds प्रवसन्; Gs [अ]ध्यवसन् (for अध्यवसन्). T1. 2 G2 M1 च सिद्धलाः; Ms. 4 अभ्युः (for च. चस्खलुः). G1. 2 जना व्यवस्यन्ति दिशश्च विद्धलाः. — After 18, Bz Dm1 S (Tz missing) ins. 1095*.

19 Ds. 6 om. 19 (cf. v. 1. 18). Bz om. 19. — a) Ks स जम्वचय (corrupt); V1 स तद्वच्य; B1. 4 Dai स तद्वच्य; Bz स जद्वच्य (for समु); V1 वासा (for वाससा). Ds ततः समावैष्ट यद्वचन वाससा (Slo). — b) Ks सु; Dai D1. 2. 5 Gs स (for स्व). — Ks अभ्यथितस; Tz अभ्यथितस (for अभ्यथितस). S K V1 Ds. 1 ततो; Bz Ds. 2 T1. 2 Gs M तदा; G1. 2 तथा (for स्थितो). — Ks V1 B1. 4 Dai D1. 2. 5. 7 ins. after 19^a; Bz Dm1 S (Tz missing) after 18; Ds. 6 after 17.

1095* विना किरीटं शुभमे स पार्थः

इयामो युवां शैल इवासशृङ्गः ।

[(L. 2) Ds. 6 न; T1 M1 [s]य; G1 [s]य (for स).

— (L. 2) Ds ततोऽतः; M इयामो यथा (for इयामो युवा).

Dm1 T1 नील (for शैल). Ks V1 B1. 2. 5. 6 Ds. 1. 5. 7 T1. 2

G इवाच; Dm1 इवाच; M इवाप (for इवास्त).]

C. B. 4857
B. B. 80. 41
K. B. 97. 41

समूर्धजानव्यथितः स्थितोऽर्जुनः ।
विमाति संपूर्णमरीचिमाखता
शिरोगतैर्नोदयपर्वतो यथा ॥ १९
बलाहकः कर्णमुजेरितस्ततो

हुताशनार्कप्रतिमद्युतिर्महान् ।
महोरगः कृतवैरोऽर्जुनेन
किरीटमासाद्य समुत्पपात ॥ २०
तमत्रवीद्विद्धि कृतागसं मे

Ks V1 B1-4 Ds1 D1.2-3.7 cont.: Dn1 B1 ins. after 19:

1096* गोकर्णं सुमुखी कृतेन इषुणा गोपुत्रसंमेषिता
गोशब्दात्मजसूयणं सुविहितं सुव्यक्तोऽमुप्र भम् ।
इषुणा गोगतकं जहार सुकुटं गोशब्दगोपुरि वै
गोकर्णसनमर्दनश्च न यथावप्राप्य सुखोर्वेशम् ।

[(L. 1) B2 [म]मिमुली (for ह). Ks इषुणा. V1
संमेषिता (for 'पिता). — (L. 2) B2 om. सुविहितं. Ks
सुव्यक्तो (for सुव्यक्त). V1 गोपुत्रजं; B2.4 गोपुत्रमं.
— (L. 3) Ks गोगतं (for गोगतकं). V1 गोपुरि (for
गोपुरि). — (L. 4) Ds1 गोकर्णसन. V1 गोकर्णसनमर्दन-
अमतया न प्राप सुखोर्वेशं. — Co comments on different
senses of गो here.]

On the other hand, S K1-2 D1.2 read 25-36
after 19^{ad}. Ks V1 B Ds1 D1.2-3 om. 19^{ad}. Ks
reads 19^{ad} after 36. — *) Dn1 D2 विमाति सः सूर्य-
मरीचिना हतः; S (T2 missing) बलौ स (T1 G1 च) संपूर्ण-
मरीचिविहना. — S K1.2.4 Ds ins. a passage given
in App. I (No. 41) after 19; Ks V1 B Ds1 Dn1
D1.2-3 ins. after 36; Ds after 25.

20 Ds om. 20^{ad} (of v. l. 18). — *) Ks V1 B
Ds1 Dn1 D1.2-3.7 स सा (B1.2 सा)यकः कर्णमुजप्रसृष्टो
(B2 'जामिसृष्टो; B2 'जप्रसृष्टो; D1 'जप्रसृष्टो); Ds स चापि
राधेयमुजप्रसृष्टो; S (T2 missing) स चापि राधेयमुज-
(T1 G1 'कर)प्रसृष्टो (G2 'मुक्ते; M2-3 'युक्ते). — *)
Ks हुताशनार्क. Ks V1 B Ds1 Dn1 D1.2-3.7 प्रतिमो
महाहवे (Dn1 Ds 'हाहः); Ds प्रमो महाधि (for
प्रतिमद्युतिर्महान्). — *) Ks V1 B Ds1 D1.2-3.7
T1.2 G1 [S]हुतस्य (for 'नेन). — *) G1.2 आहृत्य
(for आसाद्य). M समुत्पपात ह. Ks V1 B Ds1 Dn1
D1.2-3.7 किरीट (Dn1 'टि)माह (B1 Ds1 Ds 'ह)स ततो
व्यतीयात्; Ds किरीटमाहस्य ततो द्वितीयं. — For 20^{ad},
Ds subst.: B1 ins. after 20:

1097* किरीटमाहृत्य तथार्जुनस्य

महोरगः कृतवैरः स तूर्णम् ।

[(L. 1) B2 इत्था किरीटस्तु (for किरीटमाहृत्य). — (L. 2)
B2 महावेगः (for महोरगः).]

— After the above Ds cont.:

1098* यथासुखतयायवचाय कर्णः

समीक्ष्य संपेः पुनरेति कर्णम् ।

ज्याहृत्य तसाञ्च ततः किरीटात्

On the other hand, Ks ins. after 20:

1099* समुत्पतन्तं स किरीटमीक्ष्य
पार्योऽश्वीद्वासुदेवं महात्मा ।

while Ks V1 B1-4 Ds1 Dn1 D1.2-3.7 T2 ins.
after 20: B2 cont. after 1097*: Ds after 1098*:

1100* तं चापि दग्ध्वा तपनीयचित्रं
किरीटमाहृत्य तदार्जुनस्य ।

पुनः स मत्वा प्रविवेश तूर्णं
पृष्टश्च कर्णेन ततोऽश्वीद्विदम् ।

सुकस्त्वयाहं न समीक्ष्य कर्णं
शिरो हुतं यत्न मयार्जुनस्य ।

समीक्ष्य मां मुख रणे स्वमाशु
हन्तास्मि शत्रुं तव चालमनश्च ।

इत्येवमुक्त्वा युधि सूतपुत्र-

स्तमत्रवीत्को भवानुग्रहः ।

[5]

[10]

[B2 Ds om. lines 1-2. — (L. 1) Ks तत्र; B1-4
Ds1 D1.2 तच्च; Ds स च (for तं च). Ds1 दग्ध्वा; T2 दग्धा
(for दग्ध्वा). — (L. 2) B1-4 Ds1 D1.2 T2 आविष्कृत-
(B1-2 'स्कृतम्; Ds.1 आगच्छतम् (for आहृत्य तद). Ds
किरीटमस्यात्मविनाशनाय. — (L. 3) Ks तूर्णं. B2 Dn1 Ds.2
T2 इत्येव गतुं (B2 कर्णे) पुनरेव तूर्णं. — (L. 4) B2 Dn1
Ds.2 पृष्टश्च; Ds पृष्टश्च; T2 पृष्टं (for पृष्टश्च). B2 Ds.2 T2
तं (for इदम्). — (L. 5) B2 तथा; Ds तथा (for त्वया).
V1 B2 Ds1 D1.2 असमीक्ष्य; B2 Dn1 त्वत्; Ds.2 हस्तं (for
न स). — (L. 6) B2 Ds1 D1.2 T2 शिरोहृतं (for 'रो हुतं).
T2 यत्नवतो (for यत्न मया). V1 Ds1 D1.2 तदार्जुनस्य; B1.2
तदार्जुनं (for मयार्जुनं). Ds शिरो हराभ्येव ततोर्जुनस्य. — (L. 7)
T2 समीक्ष्य मां युद्ध रणेकपुत्र. — (L. 8) Ds1 D1.2 इत्तास्मि.
T2 वचनात्मनश्च (for तव चालम्). — (L. 9) B1.2 Dn1
Ds.2 स यवम् (for इत्येवम्). B2 T2 उक्त्वा. T2 सूतपुत्रं.
— (L. 10) V1 किं नु रूपः; Ds नागरूपः (for उव). T2
शूयोऽश्वीत्को भवानुग्रहः.]

Ds reads 7-8 after 20. Finally, Ds ins.
after 20:

1101* ततः स नागः प्रहसन्निवाहितं

पपात चावेक्ष्य तमार्जुनस्वरम् ।

21 S repeats 21^{ad} after 22^{ad}. K1-2 Ds.2 read
it after 22^{ad}. — *) Ks ततोऽश्वीद्विः; Ks V1 B

कृष्णाद्य मातुर्वधजातवैरम् ।

ततः कृष्णः पार्थमुवाच संख्ये

(except B₅) D (except D₃) नागोत्रं (for तमत्र *). K₂ कृतागमं. K₃ नः; K₄ V₁ B D मां (for मे). — °
K₈ V₁ B D₁ D₂ D₃ D₄ पाथेन; D₅ नागेन (for कृष्णाद्य).
B₁ चैरः; D₁ D₅ चैरी (for चैरम्). K₄ पार्थो न मातुर्वधं
कारितेन (sic). — For 21^{ab}, T₂ subst. :

1102* नागः ।

नागोऽस्मि श्वेतः कृतवैरोऽर्जुनेन
माता पुरा ह्युत्पत्तिता नमस्तः ।

T₂ cont. : N ins. after 21^{ab} :

1103* यदि स्वयं वज्रधरोऽस्य गोसा
तथापि याता पितुराजवेदमनि ।

[(L. 1) V₁ वज्रधरस्य; D₅ धरस्य. T₂ त्रायंती मां सुख-
मयाभिपन्नं. — (L. 2) T₂ अनेन (for तथापि). B₅ गामी;
D₅ यातः; T₂ नीता; Ca. 0 याता (as above).]
— After the above, § K₁-3 D₂ 3 read 24, while, K₄
B₂ T₂ cont. after 1103*: V₁ B₁ 2. 4. 5 D₁ D₂ D₃ 3-4
cont. after 1108*: D₄ after 1109* :

1104* कर्णः ।

न नागा कर्णोऽद्य रणे परस्य
बलं समास्थाय जयं बुभूषेत् ।
न संदधे द्विः शरमेव नाग
यद्यर्जुनानां शतमेव हन्यात् ।

[(L. 1) K₄ V₁ B (except B₅) D₅ बलं (for रणे).
B₁ रणावयाज्यं; B₄ रणाय बाह्यं (for रणे परस्य). K₄ परस्परं;
V₁ परीयं (for परस्य). — (L. 2) K₄ V₁ B (except B₅)
D₅ रणे (for बलं). K₄ समासाय (for 'साय'). V₁ B₂
बुभूषते सदा (B₂ जयं) (for जयं बुभूषेत्). B₃ कृष्णेयत् (sic);
T₂ वमाये; Ca बुभूषेत् (for बुभूषेत्). — T₂ om. lines 3-4.
— (L. 3) B₅ D₁ D₂ 3 संदध्यां (for 'वे'). Ca cites द्विः
(as above). V₁ नाग; B₂ 3 चापि; D₁ D₂ 3 चैव (for
यव). V₁ चापि (for नाग). — (L. 4) V₁ हन्मि; B₂ 4
D₁ D₂ हन्यां (for हन्यात्). D₅ यद्यर्जुनो मां स शरैर्निहन्त्यात्.]
D₁ cont. : T₂ cont. after 1110* :

1105* समाह कर्णः पुनरेव नागं

तदाजिमध्ये रविसुसुप्तमः ।

D₁ T₂ cont. : K₄ V₁ B D (except D₅) cont. after
1104* :

1106* व्यालाससर्गोत्तमयजमन्युभि-

हन्तास्मि पार्थ सुसुखी व्रज स्वम् ।

स पृथुसुको युधि नागराजः

कर्णेन दीनो ह्यसहंस्तस्य वाक्यम् ।

स्वयं प्रायात्पार्थवधाय राजन्

कृत्स्नेपुरुषं विजिघांसुरर्जुनम् ।

[5]

[(L. 1) D₅ अहं स्व- (for व्यालास-). Ca cites व्याल
(as above). V₁ D₁ D₅ -शस्त्रोत्तमः; B₁ 5 -सर्पो; B₂ -संशो;
D₁ चको (for -सर्गो). T₂ व्यालासमार्गेः सुपुं हि युक्तं. Ca:
अससर्गादिभ्यः उत्तमयसो गुरुपरंपराप्राप्तः प्राप्तवानित्यर्थायतः ।
— (L. 2) D₄ (before corr.) इतं तस्मि (for हन्तास्मि).
K₄ पार्थ. K₄ B₂ 3 T₂ सुसुखं (K₄ 'खी'; T₂ 'ख'); D₁ 3
स सुखी. B₂ 3 व्रजंतं (for व्रज त्वम्). — (L. 3) B₅ D₁
D₂ 3 इति (for स). — (L. 4) K₄ D₁ वाक्यं (for दीनो).
B₂ तु (for हि). D₁ T₂ कर्णेन रोषादसहं (D₁ 'ह')स्तस्य
वाक्यं; D₅ कर्णेन वाक्यं ह्यसहंस्तस्य वाक्यं; D₄ कर्णेन वीरः प्रहसं-
स्तराजी. — After line 4, D₅ ins. :

1107* ततोऽग्रवीक्षासुदेवं स पार्थः

दाशार्हं को शेष महान्दि नागः ।

— (L. 5) T₂ यातः (for प्रायात्). D₄ पार्थरयं हि (for
'वधाव'). D₅ स्वयं प्रयात्वाधिरयि हि कृष्ण. — (L. 6) V₁
D₁ स्तः; D₁ 5 [प]व; D₅ सु- (for [ह]य-). D₁ D₅ T₂
उग्रः (for अर्जुनम्). D₄ कृत्वा स्वरूपं (marg. वाणरूपं)
विजयाधेमुग्रं.]

On the other hand, V₁ B₁ 2. 4. 5 D₁ D₂ D₃ 3-4
cont. after 1103* :

1108* त्वं मावर्मस्थाः कुरु मे वचोऽद्य

निहन्मि शत्रुं तव सुख मां स्वम् ।

[(L. 1) V₁ त्वयामवस्थाः; D₁ 5 त्वं मावर्मस्थाः. V₁ वचाव.
— (L. 2) V₁ B₅ D₁ D₂ 3 व्रतं (for त्वम्).]
while D₄ cont. after 1103* :

1109* त्वया न संधानवताहं मुक्त-

स्तेनापि कृष्णेन च वञ्चितोऽसि ।

Finally, T₂ cont. after 1104* :

1110* ममैव बाहोस्तु बलेन शको

युद्धेऽर्जुनानां शतमेव हन्तुम् ।

व्रतं यदत्रापि न वेत्ति मे भवान्

वदामि कृष्णस्य समक्षमेव ।

युधोऽद्य हत्वा युधि पाण्डवानां

हन्तास्मि युद्धे हि स्वर्ति [वि]क्रमेण ।

पुत्रव्रतं जानमानः प्रयात्

किं वै कृता पाण्डवे ते प्रतिज्ञा ।

नागः ।

जित्वा अहं युद्धगतं यमाय

प्रवर्तिषु शो भवन् प्रयातुम् ।

कर्णः ।

मित्रार्थमेतन्मम जानतोऽपि

यत्नः शरीरे यवपाति वीर ।

[10]

C. 8. 4678
B. 8. 90. 50
K. 8. 97. subst.

महोरगं कृतवैरं जहि त्वम् ॥ २१
स एवमुक्तो मधुसूदनः
गाण्डीवधन्वा रिपुपूग्रधन्वा ।
उवाच को न्वेष ममाद्य नागः
स्वयं य आगाद्गरुडस्य वक्रम् ॥ २२

हन्ता यदि त्वं रणमूर्तिं पार्थ
किं वामिशक्तोऽस्मि ह कौरवेयैः ।
नागः ।
सकृदेव हि वै कर्णे वासुदेवं महाबलम् । [15]
अहमेव हनिष्यामि पार्थ चैव न संशयः ।
— S K1-3 D2.3 transp. 21^a-22^b and 22^c-23^d.
— °) B1.4 पार्थ (for कृष्ण); B1 कृष्णः (for पार्थम्).
D2 स्नेहः; D2 कले; T2 वाक्यं (for संशयः). — After
21^a; T2 ins.:

1111* तवाजिमध्ये रविसुलसत्तमो
नागाक्षमङ्गे सुदृढं विमुक्तम् ।
— °) D2 जहि वैरं; D2 कृतवर्म (for 'वैरं'). D2 कृतिस
(for जहि). V1 B D2.1 [ह]मं (for त्वम्). — T1 G M
subst. for 21: T2 ins. after 21:

1112* समुत्पत्तन्तं द्विपदां वरिष्ठो
इष्टा वचः पार्थमुवाच कृष्णः ।
महोरगं पाण्डव पश्य पश्य
प्रयोजितं त्वच्चिधनार्थमुग्रम् ।
[(L. 1) G2 समुत्पत्तन्तं:]

22 For sequence in S K1-3 D2.3, cf. v. 1. 21.
— °) B2 transp. स and एवम्. — °) D2.3.3
गाण्डीव- (for गाण्डीव). K2 रिपुसंगमार्थः; B2 D2 [अ]रिपु
मुक्तम् (D2 चोप)धन्वा; B2 रिपुमुग्रकर्म; D2 रिपुवीर्यसाहः.
S (T2 missing) हरिमुग्रधन्वा (T2 'न्ती'). — S
repeats 21^a, while K1-3 D2.3 read 21^a after 22^a.
Before 22^a, S1 ins. अर्जुनः. — °) S K1-3 दा-
(S1 K2 द)साहं (for उवाच). K2 क वेष्ट (sio); D2
D2 को शेष; D2 नन्वेष्ट; D2.1 न (D2 के) त्वेष; D2 कोन्वेष्ट
(for को न्वेष). — °) S (T2 missing) स्वयम् (for
स्वयं य). D2 D2 आयाद्; T2 नागो; T2 आगाद्; G M1.3
नागाद्; M2.3 (inf. fin.) मा गाद् (for आगाद्). K2.4
V1 B1-4 D2.1.3 गुरुदले (D1 'लै')व (D2.3 om.
व) (for 'हस्य). D2 D1.3 वक्रं; G2 वक्रः D2 स्वेयं-
प्रयायातः सुमहानुभावः (sio). — For 22^a, B2 subst.:

1113* ततोऽप्यवीर्यवानुदेवं महात्मा
दाशार्ह को न्वेष ममाद्य नागः ।
धनुस्तुतः शर इव शीघ्रवेगः
स्वयं य आयाद्गरुडस्येव वक्रम् ।

कृष्ण उवाच ।
योऽसौ त्वया खाण्डवे चित्रभातुं
संतर्पयानेन धनुर्धरेण ।
वियद्गतो बाणनिकृत्तदेहो
ह्यनेकरूपो निहतास्य माता ॥ २३
ततस्तु जिष्णुः परिहृत्य शेषां-

23 For sequence in S K1-3 D2.3, cf. v. 1. 21.
B2 om. the ref. K2 वासुदेव; D2 T1 G2.3 अ(T1
G2 श्रीम)गवान् (for कृष्ण). — °) D2 पाण्डव (for
खाण्डवे). K2 मित्र (for चित्र). — °) K2 D2
संतर्पयानेन; K2 'ज्ययनिन (sio); D2 D2 'ज्य(D2 'प')-
याणेन; D2 D2.1.3 'ज्यमाने(D2 'जे)न. K2 धनुर्धराणां
(for 'रेण). — °) K2 निकृत्तदेहो; B2 निकृत्तदेहा
(sio) (for निकृत्तदेहो). K2 V1 B1-4 D (except D2.3)
S (T2 missing) वियद्गतो जननीपुत्रदेहो. — °) K2
महानलरूपो; K2 D2 सा त्वेकरूपा; V1 B1-4 D2 D2
D1-2.3.1 मल्लैकरूपः; B2 ह्यनेकरूपा; D2 अनेकरूपो; T1 G
M2-4 न त्वेकरूपो (G2 'पा); T2 नन्वेकरूपा; M1 न त्वेक-
रूपान्. — After 23, K2 V1 B D (except D2.3) S
(T2 missing) ins.:

1114* स एष ते वैरमनुस्मरन्वे
त्वामद्य चायाति वधाय पार्थ ।
नमस्तुतां प्रज्वलितां महोल्कां
पश्यैनमायान्तममित्रसाह ।

[(L. 1) D2 D2.3 S (T2 missing) तद् (for ते).
— (L. 2) D2 D2 S (T2 missing) प्राथं (G2 'प')यत्नात्म-
(for अद्य चायाति). D2 D2 नूनं; S (T2 missing) नागः
(for पार्थ). D2 त्वं पार्थ पश्यत्ववधाय धोरः. — (L. 3) G2
नमस्तुताः. B2.3 D2 D2.3 S (T2 missing) इवोल्कां; G2
महोल्कां (as above). — (L. 4) D2 जामित्रः. B2-D2
D2 T2.3 G2.3 M1 साहं; G2 साग्रहं (for साह).]

24 Before 24, K2 V1 B D (except D2.3) T2 ins.
संजय उवाच. S K1-3 D2.3 read 24 after 1103*.
— °) K2 V1 B (except B2) D2 D2 D2.1.3 स;
D2 om. (for तु). S1 K2.3 V1 B2.3.3 D2 D2
D1.2.1-2.3 S (T2 missing) परिवृत्य; K2.4 B1.4 D2.1
'वर्त्त (for 'हस्य). K2 दोर्म्या; K2 V1 B D S (T2
missing) रोषा (D2 कौपा)च (for शेषांश्च). — °) K2
प्रयुष्ट (for चिच्छेद). K2 V1 B D2 D2.1.3 पृथक्कैः (K2
D2 'कैः); T2 च मल्लैः; G2 द्युरग्रे (for सुधरैः). — °)
M2 नाहं (for नागं). D2 S (T2 missing) वली (for वियद्).
K2 V1 B D2 T1 G M1.2.4 इवापतंतं; D2 D2.3 M2 अवापं;
D2 अवापं (for इवोत्प). D2 नागो इतस्तेन तयापतंतः.

श्चिच्छेद पङ्क्तिर्निशितैः सुधारैः ।
 नागं वियत्तिर्यगिवोत्पतन्तं
 स छिन्नगात्रो निपपात भूसौ ॥ २४
 तस्मिन्मुहूर्ते दशभिः पृथक्कैः
 शिलाशितैर्वर्हिणवाजितैश्च ।
 विव्याध कर्णः पुरुषप्रवीरं
 धनंजयं तिर्यगवेक्षमाणम् ॥ २५
 ततोऽञ्जनो द्वादशभिर्विमुक्तै-
 राकर्णमुक्तैर्निशितैः समर्प्य ।
 नाराचमाशीविषतुल्यवेग-

माकर्णपूर्णयितमुत्ससर्ज ॥ २६
 स चित्रवर्मेष्टुवरो विदार्य
 प्राणाभिरस्यन्निव साधु मुक्तः ।
 कर्णस्य पीत्वा रुधिरं विवेश
 वसुंधरां शोणितवाजदिग्धः ॥ २७
 ततो वृषो बाणनिपातकोपितो
 महोरगो दण्डविघट्टितो यथा ।
 तथाशुकारी व्यसृजच्छरोत्तमा-
 न्महाविषः सर्प इवोत्तमं विषम् ॥ २८
 जनार्दनं द्वादशभिः पराभिन-

C. 8. 469a
B. 8. 90. 60
K. 8. 97. 53

— 4). D₁ D_{1.5} G_{2.8} M संछिन्नः (for स छि). T₁
 सूतले (for भूसौ). — After 24, K₂ V₁ B D (except
 D_{2.8.8}) ins.:

1115* हते तु तस्मिन्मुजगे किरीटिना
 स्वयं विमुः पार्थिवसूतलादय ।

समुजहाराशु महाशुजः स तं
 रथं मुजाम्यां पुरुषोत्तमः पुनः ।

[(L. 1) D₁ D₁ गते (for हते). D₁ च (for ह).
 — (L. 3) B₂ D₁ पुनः पतंतं (for महाशुजः स तं).
 K₂ B_{2.4} शतं; V₁ समं; D₂ स्वयं; D₁ च तं (for स तं).
 — (L. 4) B₂ पुरुषोत्तमं. D₁ ततः (for पुनः).]

25 § K₁₋₃ D_{2.8} read 25-36 after 19^{ab}. — 4)
 § K_{1.2.4} निशितैः (for दशभिः). §₂ K₂ पृथक्कैः; D₂
 पृथक्कैः. — 5) K₂ शिलाशितैर्वर्हिणवर्हवाजैः;
 V₁ 'शितैर्वर्हिणवर्हवाजैः; B D₁ D_{2.8.8.7} 'शितैर्वर्हिणवर्ह-
 (D₂ om. बर्ह) वाजितैः (B₁ 'वाजैः); D₂ 'शितैश्चित्रचकोरपत्रैः;
 D₂ वराहकर्णैर्निशितैः समाच्छेत्. S (T₂ missing) शिलाशितै-
 र्वर्हिणकर्णपत्रैः (M 'वाजैः). — 6) D₂ कर्णः B₂ D₁
 D₂ पुरुषप्रवीरो. — 7) K₁ अवेक्षमाणं; V₁ B₁₋₄ D₁
 D₁ D_{2.8.8.7.8} अवेक्ष (B_{1.4} D₁ 'क्ष्य)माणः; D₄ 'क्षमाणे
 (by corr. 'णः). K₂ धनंजयं तीर्यतावेक्षमाणं (sic). C_v
 तिर्यगयापतंतम्. — After 25, D₂ ins. a passage given
 in App. I (No. 41):

26 For sequence in § K₁₋₃ D_{2.8}, cf. v. l. 25.
 — 4) D₂ पुनर (for ऽञ्जनो). K₂ D₂ G₁ पृथक्कैर (K₂
 'कैर); V₁ B_{1.3-5} D₁ D₁ D_{2.2.4} (marg.). 5-8 सु (D₁
 स)मुक्तैर; B₂ प्रमुक्तैर; T_{1.2} G_{2.8} M सुतीक्ष्णैर (for विमुक्तैर).
 — D₂ reads 26^b (by corr.) on marg. — 6) K₂
 वराहकर्णैः; V₁ B D₁ D₁ D_{1-5.7.8} G M च (D_{2.4} वा)-
 राहकर्णैर (for आकर्णमुक्तैर). §₂ समर्प्य; B₁ पृथक्कैः; D₂
 समर्प्य यत्; D₂ समर्थं; D₁ समर्पयत्; G₁ प्रविष्यत्; G₂

प्रपीड्य; G₂ प्रविष्य; M त्व (M₁ न) विष्यत् (for समर्प्य).
 D₂ शिलाशितैश्चित्रचकोरपत्रैः; T₁ वराहकर्णैस्तु शरैः प्रविष्य;
 T₂ शिलाशितैर्निशितैरस्यविष्यत्. — 7) B_{1.8} चक्र (B₂
 वेग)तुल्यम्; D₁ D_{1.5} तुल्यवेगम्; D₂ 'रूपम् (for
 'वेगम्). — 8) D₂ हरिप्रधानाय च उत्ससर्ज.

27 For sequence in § K₁₋₃ D_{2.8}, cf. v. l. 25.
 — D_{2.8} om. 27^{ab}. — 4) B₂ स छिन्नः (for स चित्र).
 B₂ D_{2.7} चर्मेषुवरो; D₂ चर्मेषुवरो; T_{1.2} G_{2.8} M चर्मेषुव-
 (T₁ 'प)रो (for 'पुवरो). — 5) D₂ om. पीत्वा. — 6)
 §₂ चाजिदिग्धः; K₂ V₁ B_{1.8-5} D₁ D₁ D_{1-2.5.7.8}
 T_{1.2} G_{2.8} M C_v दिग्धवाचः (K₂ 'छ); B₂ D₂ दिग्धपत्रैः;
 D₄ G₁ दिग्धवक्रः.

28 For sequence in § K₁₋₃ D_{2.8}, cf. v. l. 25.
 — 4) S (T₂ missing) वृषः. Ca cites वृषः
 (as in text). K₂ निषात (for निपात). D₂ S (T₂
 missing) रोषितो (for कोपितो). — D₂ transp. 28^b
 and 28^c. — 5) T₁ G₂ M₁ महारणे (for महोरगो).
 K₁ निघट्टितो; D₁ विघटितो; T₂ G₂ M₂ निपातितो; G₁
 M₁₋₃ नि (M₁ वि)घातितो (for विघटितो). T₁ महारणे
 दंडहतो यथोरगः. — 6) V₁ B D₁ D₁ D_{1.5-8} T₂ M
 तदाशुकारी; D₂ अथाशु. §₁ T₂ व्यसृजंश्च; K_{1.2} D₂
 वृसृजत्; V₁ D₂ T₁ G₁ M विस्सृज्य (D₂ G₁ 'त्); B₁
 वृसृज्य (for 'जत्). K₁ T₂ G M शरोत्तमं (K₂
 'मां); K₂ शरात्कमात्. — 7) K₂ महावृषः; D₂ 'द्विषः
 T_{1.2} G₂ M 'विषं. B_{1.4} D_{2.4.8.7} इवोदम (B₁ 'तमः;
 D₂ 'द्व)न्विषं; T₁ M इवोत्तमत्विषत् (T₁ M₂ 'वं).

29 For sequence in § K₁₋₃ D_{2.8}, cf. v. l. 25.
 — 4) G₁ द्वादशतः. D₂ सुपत्रिभिर् (for पराभिनन्).
 — 5) D₁ D_{1.5} शरैर; T₂ स तैर (for नवैर). T₂
 नवलाय (for स्या च). D₂ निशितैर (for च शरैर). K₂

C. 8. 488
B. 8. 20: 60
K. 8. 97. 53

अथैर्नवत्या च शरैस्तथाजुनम् ।
शरेण घोरेण पुनश्च पाण्डवं
विभिद्य कर्णोऽभ्यनदज्जहास च ॥ २९
तमस्य हर्षं ममृषे न पाण्डवो
विभेद मर्माणि ततोऽस्य मर्मवित् ।
परं शरैः पत्रिभिरिन्द्रविक्रम-
स्तथा यथेन्द्रो बलमोजसाहनत् ॥ ३०
ततः शराणां नवतीर्नवारुनः

ससर्ज कर्णेऽन्तकदण्डसंनिभाः ।
शरैर्भृशायस्ततनुः प्रविच्यथे
तथा यथा वज्रविदारितोऽचलः ॥ ३१
मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकै-
रलंकृतं चास्य वराङ्गभूषणम् ।
प्रविद्धमुर्व्या निपपात पत्रिभि-
र्धनंजयेनोत्तमकुण्डलेऽपि च ॥ ३२
महाधनं शिल्पिवरैः प्रयत्नतः

तदारुनः; D₁.s धनंजयः; S (T_s missing) हृ (M वि)वारुनं
(for तथा). — After 29th, B₂.s D_s ins.:

1116* संछाय बाणैः स तु गाभैः पत्रैः

[D_s संछायमानः]

— ^a) B₂ D₁ D₁.s विदार्य (for पुनश्च). — ^d) B₂.s
D₂.s. १ विभेदः; D₁ M₂.s विदार्य; D₂ निर्मिद्य; D_s विसृज्य
(for विभिद्य). K₁ D₁ D₂.s S (T_s missing) व्यनदज्ज;
K_s व्यनदः; V₁ [S]न्यहनज्; D_s [S]न्यसकृज्; D_s
[S]न्यनदज् (for सन्यहनज्). K_s om.; D_s हं (for च).
— After 29, B_s ins.:

1117* जगर्जं चाजीवहि (?) हर्षयन्कुलम्

30 For sequence in § K₁-s D₂.s, cf. v. l. 25.

— ^a) K_s ममृष्यै न; V₁ न ममर्षः; D_s ममृषे न च (for
'वे न). S (T_s missing) तदस्य (T₁ 'तः स; G₁.s 'तोस्य;
G_s 'दास) वक्रः शरवर्षेण पाण्डवो (G पार्थो). — B_s reads
30^b twice. — ^b) K_s वस्राणि (for मर्माणि) and
वर्मवित् (for मर्मवित्). — ^c) B₁ D₁ D_s G_s पर-
(for परं). D_s परमथैः (for परं शरैः). V₁ B₁-s D₁
D₁ D₁.s. 2 G_s शरैः; B_s शरैः (sic) (for शरैः). C_{ac}
cite परमथैः. D₂ दम् (for दम्). K_s परां शरैः
पितृभिरिन्द्रविक्रमः; D_s शरैः शरैः पत्रिभिराचवेगैः. — ^d)
D_s पुरा (for तथा). T₂ G बलिम्; C_a बलम् (as in text).
K_s [ज]हरत्; D₁ D₁.s रणे; D_s [ज]वधीत् (for [ज]-
हनत्).

31 For sequence in § K₁-s D₂.s, cf. v. l. 25.
B_s om. 31. — ^a) D_s T₂ G₂ M₁ पुनः (for ततः).
G₁.s शरान्वै (for शराणां). K₁ D_s नवती; D₁ D_s
T₁ G नवति (G₂ 'तिर); M₁ नवतिर (for नवतीर).
K_s M₁ नवारुन (M₁ 'न); D₁ T₁ G तदारुनः. — ^b)
K_s कर्णे तुक् (sic); K_s D_s G₁ कर्णलङ्कः; D_s M₁ कर्णो-
लङ्क. K_s om. दण्ड. D₁ D₁.s. 3 S (T_s missing)
संनिभात्; D₁ 'मां; D₂ 'मं. — ^c) V₁ D₂.s. 3
T₂.s G₂.s M स तैर्; B₂.s. 4 शरैर् (for शरैर्). V₁ B

(B_s om.) D₁ D₁.s. 3 S (T_s missing) शृशाविष्टः; D_s
वृषो विच्य; D_s शृशविष्टं (for शृशायस्त). D_s -वपुः (for
-तनुः). D_s M₂-s स विच्यथे; D_s च पाण्डवः; T₂ प्रदीप्यते
(for प्रविच्यथे). K_s स तैर्भृशायस्ततनुश्च विच्यथे; D₁
तैः पत्रिभिर्विद्धतनुः स विच्यथे. — After 31st, D_s ins.:

1118* पुरा स्या गोत्रसमूहमिद्यता ।

— ^a) D_s (before corr.) तदा (for तथा). D_s G₁
transp. तथा and यथा. D₁ om. यथा.

32 For sequence in § K₁-s D₂.s, cf. v. l. 25.

— ^a) D_s मणिप्रभावोत्तमः; T₁ G₂.s 'प्रवेकोज्वल- (for
'त्तम). B_s हाटकोत्तमैर्; D₁ -वज्रहारकैर् (for 'हाटकैर्).
☞ C_a: मणिभिर्मुक्तादिभिः प्रवेकैर्विविक्ता रचना । ☞ — ^b)
G₁ अलंकृतम्. D₁ वा (for च). D_s वराह- (for वराङ्ग-).
— ^c) B₁.s. 4 D₁ D₁.s. 3 प्रकृतम् (D_s 'कृतः; D_s
'कृतम्); B_s मुहूर्तम्; S (T_s missing) प्रह (T₁ 'रि) गणम्
(for प्रविद्धम्). K_s B₁ D_s ऊर्वा. — D_s om. 32^a-34^a.
— ^d) K_s धनंजयश्च (for 'येन). D₂ कुण्डलेन; D_s
(marg. as in text) देहभूषणं (for -कुण्डलेऽपि च).
☞ C_o: कुण्डलेपीत्यार्यः संधिः । ☞

33 For sequence in § K₁-s D₂.s, cf. v. l. 25.
D_s om. 33 (cf. v. l. 32). B_s om. 33^a. — ^a)
K_s T_s महाधनैः; C_a 'धनं (as in text). K_s T₂
शिल्पवरैः. — ^b) B_s कृणं (for कृतं). K_s D₁ D₁
यदास. V₁ -वर्णः; G₁ -हेमः; M₁ -वज्र- (for -वर्म). §
B_s D_s मासुरं (for मास्वरम्). — ^c) K_s D_s (sup. lin.
as in text) स्रः; D_s स (for सु-). K_s -काले हि
(for -कालेन). K_s विहस्य; V₁ B₁.s. 5 D₁ D₁.s. 3
ततोस्य (for तदस्य). — ^d) D₁ D₁.s क्षुरेण (for
क्षणेन). D_s om. बाणैर्. K_s व्यसातयत्; D_s व्य (before
corr. च) नातयत्; D_s [ज]स्य पातयत् (for व्यसा). G₁
क्षणेन बाणैर्व्यवसातयत्क्षितौ. — After 33, S (T_s missing)
ins.:

1119* तलेषुभिः क्षणितकुण्डलान्तः
परिक्षतग्राम्यधिकं तदानीम् ।

कृतं यदस्योत्तमवर्म मास्वरम् ।
सुदीर्घकालेन तदस्य पाण्डवः
क्षणेन बाणैर्वहुधा व्यशतयत् ॥ ३३
स तं विवर्माणमथोत्तमेषुभिः
शैश्चतुर्भिः कुपितः पराभिनत् ।
स विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रहारितो
यथातुरः पित्तकफानिलव्रणैः ॥ ३४
महाघनुर्मण्डलनिःसृतैः शितैः
क्रियाप्रयत्नप्रहितैर्वलेन च ।
ततश्च कर्णं बहुभिः शरोत्तमै-
र्विभेद मर्मस्त्रपि चार्जुनस्त्वरन् ॥ ३५
दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः

पार्थेन कर्णो विविधैः शिताग्रैः ।
बभौ गिरिगैरिकधातुरक्तः
क्षरन्प्रपातैरिव रक्तमम्मः ॥ ३६
साश्वं तु कर्णं सरथं किरीटी
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तैः ।
प्रच्छादयामास दिशश्च बाणैः
सर्वप्रयत्नात्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३७
स वत्सदन्तैः पृथुपीनवक्षाः
समाचितः साधिरथिर्विभाति ।
सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलि-
र्यथाचलः स्पन्दनचन्दनायुतः ॥ ३८
शरैः शरीरे बहुधा समर्पितै-

C. 8. 4704
B. 8. 80. 76
K. 8. 97. 70

स लोहिताङ्गश्रवणश्चक्रानो

सलोहिताङ्गश्रवणो यथा दिवि ॥

[(L. 1) T₁.s M तलेयुगा. Gs कुंडलोतः. — (L. 2) G₂.s
प(G₂ पा)रिहितश्च. — (L. 4) T₁ M₂-4 दिवीव (for
यथा दिवि).]

34 For sequence in § K₁-s D₂.s, of. v. 1. 25.
D₂ om. 34^a (of. v. 1. 32). — ^a) D₂ सतं; G₂ सुतं;
(for स तं). D₂ अवेक्ष पाण्डवः (for अथोत्तमेषुभिः). — ^b)
V₁ शतं; B D (except D₂.4) T₁.s G₂ M क्षि (D₂ सि-
तैश्च (for शरैश्च). D₂ कुमतिः; G₂ कुपितैः. — ^c) K₂
V₁ B D₂ D₂.s.s-s अरिप्र (D₂ 'प्र')वाहितो; D₂ D₁.s
'प्रतापितो; S (T₂ missing) अरातिहा तथा (G₂ 'नाहतो').
— ^d) K₂ 'कफानिलव्रणैः; V₁ B D₂ D₂ D₁.s.s.s
'निलज्वरैः; D₂ 'तिमिलनैः; T₂ 'निलैर्वनैः (for 'निलव्रणैः).

35 For sequence in § K₁-s D₂.s, of. v. 1. 25.
— ^a) K₂ 'घनुर्मण्डलनिःसृतैः; D₂ D₁.s 'लिनः सृतैः; K₂
V₁ D₂ S (T₂ missing) शरैः (for शितैः). — ^b) B₂
सवेगवद्भिः; D₂ जयाय यत्न (for क्रियाप्रयत्न). T₁ G₂
om. च. — ^c) S (T₂ missing) ततः स (for ततश्च).
— ^d) K₂ [अ] 'शुनन्त्यसन्; D₂ D₂ 'नस्त्वरं; D₁ 'नसस्वरः
(sic); T₁ G₂ 'नः स्वरन्; G₂ 'नः सयन्.

36 For sequence in § K₁-s D₂.s of. v. 1. 25.
— ^a) D₂ पंचभिर् (for पत्रि). — ^b) D₂ निशितैः;
D₂ बिभिदे (for विविधैः). — ^c) K₂ तदा (for गिरिर्).
D₂ चित्रः; G₂ 'रूपितः; G₂ 'रक्तः (for 'रक्तः). — ^d) K₂
स वज्रपातैर्; D₂ शरः प्रयातैर्; G₂ क्षतं प्रपातैर्; M₂
क्षरन्प्रवातैर्. K₂.s 'रक्तसंभवः; D₂ G₂.s रक्तममसां.

— After 36, § K₁.s.4 D₂ read 19^{ad}, followed by a
passage given in App. I (No. 41); while K₂ V₁ B
D₂ D₂ D₁.s.s-s read it after 36.

37 B₂ om. 37^{ad}. D₂ om. 37-38. — ^a) V₁ साश्वञ्च
(for साश्वं तु). G₂ ससृतं (for तु कर्णं). K₂ कर्णस्य (for
कर्णं स-). — ^b) G₂ समाचिनोद्. D₂ दंतवक्त्रैः (for
वत्सदन्तैः). — ^c) D₂ संछादयामास. D₂ S (T₂ missing)
सर्वा (for बाणैः). — ^d) D₂ बाणैः (for सर्वैः). K₂ 'सुख्यैः
(for 'पुङ्खैः). S (T₂ missing) बाणैः शिताग्रैस्तपनीयपुङ्खैः.

38 D₂ om. 38 (of. v. 1. 37). — ^a) D₂ om.
दन्तैः. K₂ पृथुपीनवक्षः; D₂ पृथुनीयवक्षः (for 'पीनवक्षाः).
— ^b) G₂ समाहितस् (for 'वितः). § K₂.4 साधिरथिर्;
B₂.s-s D₂ D₂.s.1 सोधि'; B₂ T₁ M₂-4 स्वाधि'; D₂
'वाधि'; D₂ सुतपुत्रो; T₂ G₂ M₁ स्वा (G₂ स्व)तिरथिर् (for
'साधि'). D₂ om. रथि. D₂ विभाती; D₂ रराज.
— ^c) § K₂ स- (for सु-) T₁ G₂ चने च; G₂ M₂-4
'चनः स-; G₂ M₁ 'चनेद (for 'पलाश-). G₂ चनः समंता
(for 'पलाशशाल्मलिर्). § K₁.s.4 M 'शाल्मलि (M₁
'लीर्); T₁ G₂.s 'शाल्मली. — ^d) § (sup. lin.
as in text) K₂.4 B₂ D₂ स्यंदन- (for स्यंदन-). B₂
चंदनकांचनैर्युतः; B₂.s D₂ D₂ D₁.s.s T₂ चंदन (T₂
'पक'काननायु (D₂ 'र्वि)तः; G₂ स्यंदनतालुयुक्तः; G₂ 'चंदनं
युतः (for 'चन्दनायुतः). B₂ यथा चल्दं चंदनस्यंदनायुतः; D₂
'लं लोहितचंदनैर्युतः; T₁ यथा नगः स्यंदनगैरिकायुतः.

39 ^a) S (T₂ missing) शरीरं. K₂ V₁ B D
(except D₂) बहुभिः (for बहुधा). B₂.4 D₂ D₁.s.s.1
सम (B₂ 'मा)र्पितो; B₂ समार्पितैर्; D₂ समार्पितैर्; D₂ S

C. 8. 4704
B. 8. 80. 78
K. 8. 97. 70

विभाति कर्णः समरे विशां पते ।
महीरुहैराचितसानुकन्दरो
यथा महेन्द्रः शुभकर्णिकारवान् ॥ ३९
स बाणसंघान्धनुषा व्यवासृज-
न्विभाति कर्णः शरजालरश्मिवान् ।

(T₂ missing) समाचि(D₂ G₂ 'वि')तं (for समर्पितैर्).
— K₂ B₁ om. (hapl.) 39^b-40^a. — ^b) D₂ M₂-4
कर्णस्य रणे (for कर्णः समरे). T₁: G M₁ विभाति कर्णस्य
विशं पते रणे. — ^c) K₂ आशितः; D₂ D₁:₂ वाचित-
(for आशितः). K₁ सर्व- (for सातु). K₂ B₂ कंधरो;
D₁ कंधरे; S (T₂ missing) गह्वरो. — ^d) V₁ B₂:₂
D₂ D₁ D₁:₂-1 गिरीन्द्रः; S (T₂ missing) नगेंद्रः (for
महेन्द्रः). B₂:₂ D₂ D₁ D₂:₂-1 स्फुट- (for शुभ-). S
(T₂ missing) कर्णिकारः (M₂ 'कावनः').

40 K₂ B₁ om. 40^a (cf. v. l. 39). — ^a) K₁
बाणसंघाः; K₂ संघा. D₂ D₁ बहुधा; D₂ धनुषो. D₂
प्रयुक्तान्; D₂ पुनः सृजन्; D₂ विबाधयन्; T₁:₂ व्यपासृजन्;
M₁ व्यवासृजन्. — ^b) B₂ शरजालरश्मिवान्; D₂ 'जाल-
दीधितिः; S (T₂ missing) 'रश्मिजालवान् (T₁ 'जालान्').
— ^c) S₁ K₂ D₂ सुलोहितो; V₁ B₁:₂ D₂ D₁:₂:₂
समाचितो; T₁ सुलोहिता. — ^d) D₂ [S] आभिममो (for
'मुक्तो'). D₂ D₂ सया; T₂ बभौ (for तथा).

41 ^a) D₂ मुखांतराद्; D₂ बहंत; G₂ बाहन्त (as in
text). K₂ om. from बाधिरये up to समा (in ^d). K₁
(before corr. as in text) V₁ D₁:₂ बाधिरयिर्; G₂ 'येर
(as in text). D₂ बाहन्तरासद्विरथिर्विमुक्तान् (sic); T₁
G M₂-4 बहुमुक्तानाति(M₂-4 'त्रि')रथिप्रमु(G₁ 'यु-
क्तान्); T₂ बहुत्र तानाधिरथिप्र; M₁ बहुमुक्तानाधिरथिप्र.
— ^b) G₂ जव- (for हव). S₁ D₂ दीप्यमानां (D₂ 'ना').
— ^c) D₂ D₂ विष्वंसयन्; D₂ विष्वंसयति (for व्यष्वं-
सयन्). D₂ बाणसृजन् (for बाहुसृजन्). S (T₂ missing)
विष्वंसयामास स(G₂ 'यवर्जुनो')वेगसृजन्. — ^d) D₂ शर-
K₂ समप्राः; B₁:₂ शिताभ्याः (B₂ 'शौ') (for शिताप्राः). S
(T₂ missing) शरैः (T₂ दिशः) समावृत्य दिशः समप्राः (T₂
समुद्रैः; G₁ च सर्वाः). — After 41, D₂ T₂ ina:

1120* ततः स कर्णः समवाप्य चैर्यं

बाणान्विमुञ्चन्कुपिताहिकल्पान् ।

विष्याद्य पार्थ दशभिः पृथक्कैः

कृष्णं च पद्भिः कुपिताहिकल्पैः ।

[(L. 2) T₂ विसर्जन् (for विमुञ्चन्).]

D₂ T₂ cont.: V₁ B₂-3 D₂ D₁:₂-1 ina. after 41:

सलोहितो रक्तगमस्तिमण्डलो
दिवाकरोऽस्ताभिमुखो यथा तथा ॥ ४०
बाहन्तरादाधिरथेर्विमुक्ता-
न्बाणान्महाहीनिव दीप्यमानान् ।
व्यष्वंसयन्जुनबाहुमुक्ताः

1121* ततो महेन्द्राशानितुल्यनिस्त्रनं
महाशरं सर्पविषानलोपमम् ।
अयस्यं रौद्रमहाक्षतंमितं
महाहवे क्षेप्तुमना धनंजयः ।

[(L. 1) Some MSS. निस्त्रनं. D₂ ततः किरीटी मृशमुग्र-
निस्त्रनं. — (L. 2) D₂ D₁:₂ महाशरं; D₂ 'स्त्रनं. B₂ विषा-
नलोपमं (for 'नलोपमम्'). — (L. 3) D₂ महाक्ष- (for महाक्ष-).
B₂ संनिभं; B₂ संविदं; D₂ संघतं; D₂ संसितं; T₂ मंत्रैः (for
संसितं). — (L. 4) D₂ महाशरं (for 'हवे'). T₂ क्षेप्तुमतो
(for 'मना'). D₂ महाशरं; T₂ मनो दधे (for धनंजयः).]

V₁ B₂-3 D₂ D₁ D₁:₂-1 T₂ cont.: B₁ T₁ G M C₂
ina. after 41:

1122* कालो ह्यहस्यो नृप विप्रशापा-
क्षिदक्षयन्कर्णवधं मुवाणः ।
भूमिस्तु चक्रं प्रसतीत्यवोच-
त्कर्णस्य तस्मिन्वधकालेऽभ्युपेतं ।

[(L. 1) V₁ B₁:₂ D₂ D₁:₂ T₁ G₂:₂ [S] व्यहस्यो; D₂
[S] मिहस्यन्; D₂ [S] व्यहस्यन्; D₂ [S] व्यहस्यो. B₂ D₂
त्वय; M₂-4 निज- (for नृप). V₁ B D₂:₂ T₂ C₂ शापं;
D₂ D₂ क्षोपात् (for शापान्). — (L. 2) V₁ D₂ व्यदक्षयन्
(V₁ 'र'); B₂ विद'. V₁ B₂:₂ कर्णमिति; D₂ D₁:₂:₂ T₂ C₂
'रथं; G₂ वसं (for 'वधं'). B₂ D₂ D₁:₂ मुवाणं. — (L. 3)
B₁:₂ V₁ D₂ D₁:₂ C₂ च (for तु). D₂ [उ]वाच (for
[अ]वोचत्). D₂ चक्रं क्षितिले प्रसतीति राजन्. — (L. 4) Om.
in C₂. T₁ कर्णस्य तद्वद्; G₂ कर्णस्यत् (sic) (for 'स तस्मिन्').
D₂ वधकाल. V₁ न्युपात्ते; B₁:₂ D₂ D₁:₂ [अ]न्युपात्ते
(D₂ D₂ 'पति'); B₂ न्युपात्ते; D₂ आगते; D₁ [S] न्युपात्ते; T₁:₂
[S] न्युपैति (T₂ 'पेल'); M₁ न्युपात्ते (for न्युपैते).]

V₁ B D₂ D₂ D₁:₂-1 cont.:

1123* ब्राह्मं महाक्षं मनसि प्रनष्टं
यज्ञार्तावोऽयस्य ददौ महात्मा ।
वामं चक्रं प्रसते मेदिनी स
प्राप्ते तस्मिन्वधकाले नृवीर ।
ततो रथो धूर्णितवाहरेन्द्र
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

[5]

शराः समासाद्य दिशः शिताग्राः ॥ ४१
ततश्चक्रमपतत्तस्य भूमौ
स विह्वलः समरे द्रुतपुत्रः ।
घूर्णे रथे ब्राह्मणस्याभिशापा-
द्रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे ॥ ४२

अमृष्यमाणो व्यसनानि तानि
हस्तौ विधुन्वन्स विगर्हमाणः ।
धर्मप्रधानानभिपाति धर्मं
इत्यब्रुवन्धर्मविदः सदैव ।
ममापि निम्नोऽद्य न पाति भक्ता-

C. 8. 4715
B. 8. 97. 67
K. 8. 97. 60

[(L. 1) Dn1 ततस्तदक्षं (for त्राक्षं महाक्षं). Dn1 D1.5 मनसः. Ds प्रणष्टः. — (L. 2) V1 ह्यस्य; Bs तस्य; Dn1 [S]क्षो प्रः; D1.6 [S]क्ष प्रः (for स्यस्य). — (L. 3) D1 चक्रं (for वारं). Bs [अ]क्ष भूमिः (for मेदिनी स). V1 B1 वारं च (B4 om. च) चक्रं असते स मेदिनी; B2 वारं च चक्रं असते च भूमिः; Da1 D1.5 चक्रं च संप्राप्तसन्धू (D1.5 समाप्तसन्धू) मिरस्य; Dn1 Bom. ed. चक्रं च वारं प्राप्तसन्धू (Bom. ed. असते भू) मिरस्य; D4 चक्रं वारं असते मेदिनीस्य; Ds चक्रं तु भग्नं असते स भूमिः; Cnp. वारं चक्रं असते अपि सौते. — (L. 4) V1 B1 नवीरः; B2 च वीरः; D4 तु सौमे; Ds निहंतुं (for नवीर). — (L. 5) V1 ततो रथो घूर्णितो वा रणेद्र (sio). — (L. 6) D4 हेतो (for तदा). V1 ब्रह्मणः.]

S (Ts missing) cont. after 1122*:

1124* न चास्य घोरं प्रतिभाति चास्त्रं

यज्ञार्गवो ह्यभ्यवदन्महात्मा ।

चक्रं तु वारं असतेऽस्य भूमि-

यथास्य कालो मृत्युपतिर्न्यतिष्ठत् ।

ततो रथो भारत घूर्णिते स

शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

प्राप्तं वधं शंसति चाप्यथास्त्रं

प्रणइयमानं द्विजमुख्यशापात् ।

[5]

[(L. 2) G1.5 ह्यस्य ददौ; G2 प्रतवदन् (sio); M1 ह्यभ्यवदन्. — With lines 2-6, cf. lines 2-6 of 1123*. — (L. 4) T1 G2 काले. T2 मृत्युरपि; M पति. — (L. 5) T1 पूर्णति स; G2 घूर्णितसदा (for घूर्णिते स). — (L. 7) Ms partly damaged. T1 प्राप्य. T2 [इ]वास चास्त्रं; G1 तं महाक्षं.]

42. For 42^{ab} in V1 B Da1 Dn1 D1.4-7 S (Ts missing), cf. 1123* and 1124*. — S1 K D2.5 ins. after 42^{ab}: V1 B Da1 Dn1 D1.4-7 cont. after 1123*:

1125* सवेदिकश्चैत्र हवातिमात्रः

सुपुष्पितो भूमितले निमग्नः ।

[(L. 1) S1 K1.2.3 स वेदिकश्च; K2 स वेदिकश्च; B2 स कपितथ. Co. oites सवेदिकः (as above). S1 K1.2 शैव्य; V1 चैव; B2 चैव (for चैत्र). K2 [अ]तिमग्नः; V1 B Da1 D1.2.3-7 मात्रं. — (L. 2) K1 स (for सु). B1.4 सुपुष्पिते. B2 तालवदे (for भूमितले).]

— *) S1 K1.2.4 घूर्णत्रयो; K2 Ds घूर्णत्रये; V1 B2.5 Ds G2 भग्नं रथे; D2 कर्णं रथो; T1 घूर्णो रथो; G1 M घूर्णं रथं; G2 भग्नं रथं (for घूर्णे रथे). Ds ब्रह्मणस्य. Da1 D1.6 [अ]पि (for [अ]भि). S (Ts missing) ब्राह्मणशापमूढो (T1 'लो) (for 'णस्याभिशापात्). — *) Dn1 रामादुपात्ति; T2 न चाप्युपात्ते (for रामादु). V1 Da1 D1.5 न प्रति; Dn1 त्ववि- (for सप्रति). K2 D1 चास्त्रे; K4 चास्त्रं. D2 निपातयामास तदा किरीटी; Ds अस्त्रे च तस्मिन्परमे प्रणष्टे; T1 G M ह्यस्य च तन्मोघमिष्टं च सर्पं (G2 'र्व). — After 42, N Ts ins.:

1126* छिन्ने शरे सर्पमुखे च घोरे

पार्थेन तस्मिन्विषसाद कर्णः ।

[(L. 1) S1 K1.2.4 सु; K2 [अ]ति; D1 न; T2 तु (for च). — (L. 2) B2 पार्थे; Ds यथैव; Ds पार्थे च (for पार्थेन).]

43. *) T1 अमृष्यमाणः; Cv 'माणो (as in text). Ds om. तानि. — *) K2 विधुन्वन्. S1 K2.3 Ds विगर्हमाणः. S (Ts missing) हस्तौ (G1 M 'हं) विधु- (G1 'धु)न्वन्वि (T2 G2 'वि; M1 'न्वि)जगर्ह धर्मं. Co. Ca. हस्तौ विधुन्वन्धर्मनिन्दां कुर्वन्। — T2 om. (1 hapl.) 43^{ab}. — *) K2 सविह्वलो वै; B2 कर्म- प्रधानाद्; Dn1 धर्मप्रधानं. S1 K2.4 अतिपाति; B1 Dn1 D2 किल पाति; Ds T1 न हि पाति; Ds अनियाति. Ds om. पाति धर्मं. — *) G2 [अ]ब्रवीद् (for [अ]-ब्रुवन्). — After 43^{ab}, N ins.:

1127* वधं च निलं प्रयताम धर्मं

चतुं यथाशक्ति यथाश्रुतं च ।

[(L. 1) S1 K1.2.4 D2 धर्मं; Dn1 धर्मं (for निलं). B2 (also as above) प्रति प्रयताम (for प्रयताम धर्मं). S1 K1.2.4 Dn1 निलं (for धर्मं). — (L. 2) K2 चतुर्यथा; Dn1 Ds यथाशक्तं; D2.4.5 कतुं यथा (for चतुं यथा). D2 यथाश्रुतं (for 'श्रुतं). Ds वा (for च).]

— Ms damaged for 43^{ab}. — *) K2 सचातितिबोधत् पाति धर्मोद् (sio); V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D1.2.4-5 स चापि (B2 चाभि; D2 वै वि) निग्राति न पाति अ (V1 वा)काव; B2.4 D2.7 सु चापि निग्रातभिपाति अ; Ds T1.2 G M1.2.4 न चाप. (Ds स चाप; T1 G2 नैवाप; M1 न चाप) चा (Ds ना)आवभिपाति अ. Ca. o cite निग्राति. — *) K2

C. 8. 4715
B. 8. 90. 87
K. 8. 97. 80

न्मन्ये न नित्यं परिपाति धर्मः ॥ ४३
एवं भुवन्प्रस्खलिताश्च सुतो
विचाल्यमानोऽर्जुनश्छपातैः ।
मर्माभिघाताच्छलितः क्रियासु
पुनः पुनर्धर्ममगर्हदाजौ ॥ ४४
ततः शरैर्ममतरैरविष्यन्निभिराहवे ।
हस्ते कर्णस्तदा पार्थमभ्यविध्यच्च सप्तभिः ॥ ४५
ततोऽर्जुनः सप्तदश तिग्मतेजानजिह्मगान् ।
इन्द्राशनिसमान्धोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ४६

मन्ये इति; Ds नान्यः कथं यं (for मन्त्ये न नित्यं). Cs
cites मन्ये (as in text).

44 *) T1 M प्रस्खलितश्च (for 'ताश्च'). Ks इति
भुवन्प्रस्खलितश्च सुतो. — *) Ds विमज्जमानो (for
विचाल्य). Ks-पातबाणैः; V1 B D-बाणपातैः; T1.2 G1.3
M-बाणपातैः (for-बाणपातैः). — *) Gs Ms-4 मर्माभि-
(for 'मि-'). Dm1-पातात् (for-घातात्). Ks प्रचत्
(sio); V1 B D G1.3 Ms-4 शिथिलः (Gs 'ला:'); T1.2
Gs M1 शिथिलः (for छलितः). Ks Ds क्रियासु; T2
प्रवासः; G2 क्रियावान्. — *) Ds असुं (for the first
पुनः). K1 *ददाजौ; Dm1 Ds T2 असौ जगर्ह; T1 G M
जगर्हयद् (for 'दाजौ').

45 *) Ks भीमरवैर्. — *) D1 अविष्यत्. — *)
Ks कर्णं सप्तभिः; K4 V1 B Dm1 D1.2.3.4.5 कर्णं तथा
(for कर्णस्तदा). T2 हस्तिकर्णं तथा पार्थो. — *) Ds
अभ्यविष्यच्च; T2 हान्यविष्यत्स. — For 45, Ds T1 G M
subst.

1128* ततः शरैर्ममतरैरविष्य-

स्त्वान्तरे कृष्णचर्मजयौ सः ।

[(L 1) Ds सीम्न- (for भीम-). — (L 2) Ds त्रिभिः
शरैराहवधर्ममानः.]

46 Ms partly damaged. — *) Ks सप्तदशांसु;
Bs 'दक्षमिर्' (hypermetrio); Ds T2 'शरीरं'; G1 तु
सुमहान्; G2 सप्तदश (for 'दश'). — *) Ks V1 B1.3-5
D (except Ds) तिग्मवेगान्; Bs वायुवेगान्; T1 G
तिग्मतेजा (G1 'जो'); T2 महातेजा (for तिग्मतेजान्). S
(Ts missing) महाजवान् (for अजिह्मगान्). — *) Ds
समान्धाणान्; T1 G M समस्पर्शान् (for समान्धोरान्).
— *) Ds व्यसृजत् (for असृ). S पावकोत्तमान्.

47 *) S1 Ks नि***; S2 K1 निगृह्य ते; Ks
शरास्तीक्ष्णान्; T1 ते निर्भिद्य (by transp.); G1 निर्भिद्य तं.
S1 Ks.4 भीमवेगान्; S (Ts missing) तं (T1 G1 तु) वेगेन

निर्भिद्य ते भीमवेगा न्यपतन्पृथिवीतले ।
कम्पितात्मा तथा कर्णः शक्यता चेष्टामदर्शयत् ॥ ४७
बलेनाथ स संस्तभ्य ब्रह्मास्त्रं समुदैरयत् ।
ऐन्द्रास्त्रमर्जुनश्चापि तदुष्टाभिन्यमन्त्रयत् ॥ ४८
गाण्डीवं ज्यां च बाणांश्च अनुमन्त्र्य धनंजयः ।
असृजच्छरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४९
ततस्तेजोमया बाणा रथात्पार्थस्य निःसृताः ।
प्रादुरासन्महावीर्याः कर्णस्य रथमन्तिकात् ॥ ५०
तान्कर्णस्त्वग्रतोऽभ्यस्तान्मोघांश्चक्रे महारथः ।

(for भीमवेगा). Ks निर्भिद्य भीमवेगास्ते. — *) S1
K2.4 अपतत्; K1 नृपतन् (sio); V1 B D (except Ds)
अपत्; M1 न्यपतत्. — G1 om. 47^{ad}. — *) Ks V1 B
D T1.2 G2.3 M ततः (for तथा). — *) D1 अदर्शयन्.
Ks शक्तिं स समचितयत्; T1.2 G2.3 M शक्तिं शिक्षां च
दर्शयन्.

48 Ds om. 48. — *) D1 च (for [अ]य). T2
Gs सु- (for स). S K2.4 संस्तभ्य; Bs संस्तभ्य; Ds
संस्तभ्यो. G1 राधेयस्त्वय संस्तभ्यो. — *) K1 समुदारयत्
Ks V1 B (except Bs) Dm1 Ds.4.5.7 T1 G M1 'दीरयत्'
(D1 'नृ'); T2 समयोजयत्. Ds ब्रह्मास्त्रमुदैरयन्. — *)
K1 इन्द्रास्त्रं; Ks इन्द्रं तम्; K4 V1 B D (Ds om.) S (Ts
missing) ऐन्द्रं ततो (for ऐन्द्रास्त्रम्). M1 अर्जुनं. — *)
Ks Bs D (Ds om.) S (Ts missing) तं (for तद्). Ks
V1 B Dm1 Dm1 D1.2.3 G2 [अ]भ्युपमन्त्रयत्; K4 [अ]-
भ्युपममर्दयन् (sio); Ds T2 M भुपमन्त्रयत् (M'नृ); T1
बाणमन्त्रयत्; G1 [अ]भ्युपमं; G2 चामिमं.

49 *) Ds गांडीव-; Ds गांजिव-. T1 G2 चापि; T2
ज्यांश्च (for ज्यां च). G1.3 गांडीवं च शरं दिव्यं (Gs
'रान्दिव्यान्'). — *) Ks V1 B D सोनु (Ds सोमि-
मन्त्र्य; T1 [अ]भ्यमि; T2 [अ]भ्यनु; G1.3 अमि; M2.4
(also as in text) द्विरा (for अनु). Ks V1 B D S
(Ts missing) परंतपः (for धनंजयः). — *) B1.3 Dm1
S (Ts missing) व्यसृजत्; Ds असृजत् (for असृजत्).
D2 छत्र- (for शर-). — *) Ks बलाहकः (for पुरंदरः).
S (Ts missing) धर्मोत्ते जलदो यथा.

50 *) Ks तेनोपमा; Ds 'युता; Ds तेनुपमा; M1
तेजोमयो. — *) Ks पार्थवि- (for पार्थस्य). Some
MSS. निःसृता; Ds संसृता. — *) G1.3 प्रादुरासीन्. K1
महावीर्यान्. — *) K2.4 रथमन्तिका (Ks 'कात्'); S (Ts
missing) च रथान्तिकात्.

51 *) K1 [S]भ्यस्स; Ks V1 B D (except Ds)

ततोऽब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्ने विनाशिते ॥ ५१
विमुज्जालं परं पार्थ राधेयो ग्रसते शरान् ।
ब्रह्मास्त्रमर्जुनश्चापि संमज्ज्याथ प्रयोजयत् ॥ ५२
छादयित्वा ततो बाणैः कर्णं प्रभ्राम्य चार्जुनः ।
तस्य कर्णः शरैः क्रुद्धश्चिच्छेद ज्यां सुतेजनैः ॥ ५३
ततो ज्यामवधायान्यामनुमृज्य च पाण्डवः ।

शरैरवाकिरत्कर्णं दीप्यमानैः सहस्रशः ॥ ५४
तस्य ज्याच्छेदनं कर्णो ज्यावधानं च संयुगे ।
नान्वबुध्यत शीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ५५
अस्त्रैरस्त्राणि राधेयः प्रत्यहन्सन्ध्यसाचिनः ।
चक्रे चाम्यधिकं पार्थात्स्ववीर्यं प्रतिदर्शयन् ॥ ५६
ततः कृष्णोऽर्जुनं दृष्ट्वा कर्णास्त्रेणाभिपीडितम् ।

C. 8. 4731
B. 8. 90. 102
K. 8. 97. 95

न्यस्तान् (for Snd). S (T_s missing) स कर्णोऽसदस्यात्
(T_s 'दस्यात्'; G_s 'ते चात्'). — M_s om. 51°-52°. — ^o)
D_{ai} D_i चोरांश्चक्रे; T_i कुर्वन्तोपं; T_s G M₁. 2. 4 कुर्वन्मोक्षं
(G₁ 'धं') (for मोक्षांश्चक्रे). — ^o) D_s. 8 G_s वृष्णिवरसु;
T_i चासुदेवसु. — ^o) K_s D_s क्षयैः; D_{ai} D_i. 5 नास्त्र-
(for अस्त्रे). K_s विशां पते; B_i प्रणाशिते; D_s निपातिते;
G_s. 8 [S] खनाशिते (for विना).

52 M_s om. 52^{ab} (cf. v. l. 51). — ^o) K_s
विस्त्रजालं. B_s परस्वार्यैः; B_s परं चक्रे (for 'रं पार्थ'). — ^o)
K_s परान् (for शरान्). — ^o) K_s V_i B D_{ai} D_{ni}
D_i. 2. 5-7 S (T_s missing; M_s om.) ततो ब्रह्मास्त्रमस्त्युग्रं
(B_i G 'न्यग्रः'; B_s-s D_i 'न्यग्रं'). — ^o) D_s सोनुर्मज्ज्यं
(for संमज्ज्याथ). K_s V_i B D_{ai} D_{ni} D_i. 2. 5-7 S (T_s
missing) संमज्ज्य (K_s संकुब्धः; B_i D_s अर्जुनः) समयोजयत्
(D_i 'त्'); D_s संप्रयुज्ये सुसंयुतः.

53 ^o) K_s V_i B D_{ai} D_i. 2. 5-8 दिशो; D_s सितैर्
(for ततो). — ^o) S_s प्रभ्राम्य; K_i उन्नास्य (for प्रभ्राम्य).
K_s V_i B D_{ai} D_{ni} D_i-7 T_i G_s. 8 M कर्णं प्रत्यस्य (B_s
'स्यास्य') दर्जुनः; D_s कर्णं प्रति सदावृत्तः; T_s G_i कर्णं (G₁ 'र्णः')
प्रत्यवधीत्तदा. — ^o) D_{ni} ततः (for तस्य). K_s शतैः;
V_i B D_{ai} D_{ni} D_i. 2. 5. 7 T_s G M शतैः (for
शरैः). D_{ni} T_s G M बाणैर् (for क्रुद्धैर्). T_i ततः
कर्णोपि संकुब्धो. — ^o) D_{ni} T_s ज्यां चिच्छेद (by
transp.). K_s सुदंशितः (for सुतेजनैः). T_i G_s. 8 M_s-4
ज्यां छि (T_i मि) त्वा समताडयत्; G_i ज्यां च चिच्छेद वीर्य-
वान्; M_i ज्यापातैरिह ताडितः. — After 53, K_s D_{ni} T_s
ina.

1129* द्वितीयां च तृतीयां च चतुर्थीं पञ्चमीं तथा ।
षष्ठीमथास्य चिच्छेद सप्तमीं च तथाष्टमीम् ।
नवमीं दशमीं चास्य तथा चैकादशीं वृषः ।
ज्याशतं शतसंधानः स कर्णो नावबुध्यते ।

[(L. 1) K_s द्वितीयां तृतीयायां च (for the prior half). T_s
चतुर्थी. K_s पंचमी. — (L. 2) K_s [अ] षष्ठी. — (L. 3) K_s
दशमी. T_s चैव (for चास्य). T_s तथैवैकादशीं वृषा. — (L. 4)
K_s T_s शतसंधानं. T_s बुध्यत. K_s स कर्णोऽतीव बुध्यत (for

the posterior half).]

54 ^o) K_s M अवसृज्य; B D_s. 7 'धार्यैः'; D_{ni} T_s
विनिधाय; D_s संवि; D_s G_i अनुवंज्य; T_i अवसृज्य; G_s. 8
'सज्य (for 'चाय). K_s S (T_s missing) [अ]य; V_i
[अ]न्यान् (for [अ]न्याम्). — ^o) K_i. 2 D_s अनु (D_s
'व') सज्य; K_s 'स्य; B (except B_s) D_s. 7 समासृज्य;
D_{ai} सस्तृंसृज्य (sic); D_{ni} D_s अभिमंज्य; D_i समं सृज्य;
D_s सप्तसृज्य; D_s S (T_s missing) अनुमंज्य (for 'सृज्य').
T_i स (for च). K_s D_s पांडवं (D_s 'व'). V_i समासृजत
पांडवः. — ^o) K_s D_{ai} D_s. 8 G_i अवाकिरन्. — ^o)
S_s K_i D_s दीप्यमानं. K_s समंततः; D_{ni} S (T_s missing)
हवाशि (D_{ni} 'हि') मिः (for सहस्रशः). V_i B (except
B_s) D_{ai} D_i. 2. 5. 7 दीप्तास्त्रैरनैरिव.

55 ^o) T_i कर्ण. — ^o) S_s K D_s ज्यावधानं; G
ज्याविधा (G_i 'स्या') नं (for ज्यावधानं). — ^o) S_s
नान्वबुध्यत; K_s तावबुध्यत; T_s. 2 G M_i नाव (M_i 'न्य') जु^o.

56 ^o) D_{ni} S (T_s missing) संवार्य (for राधेयः).
— ^o) V_i B D_{ai} D_i. 2. 5. 7 प्राहनत्; D_{ni} T_s G M
प्रत्यहन् (T_s 'त्'); D_s प्रतिहन्; D_s प्रत्यहन्; T_i प्रहसन्; Bom.
ed. प्रतिहन् (for प्रत्यहन्). S_s सविसाचिनः; S (T_s missing)
सन्ध्यसाचिनं. — ^o) K_i चाधिधिकं (sic); D_{ni} D_s. 2. 5. 7
चाम्यधिकं. M_i. 2 (inf. lin. as in text) पार्थः; M_s. 4
पार्थ. V_i B D_{ai} D_i. 2. 5 चक्रेत्यधिकमात्मानं. — ^o) B
(except B_s) D_s. 7 स्वं वीर्यं. K_s प्रतिदर्शनं; D_{ni} अति-
दर्शयन्; D_s प्रत्य. D_s S (T_s missing) स्वं वीर्यं
प्रदर्शयन्.

57 ^o) K_s कृष्णार्जुनं; T_i कर्णोर्जुनं. — ^o) G_s. 8
स्वस्त्रास्त्रेण (for कर्णं). S_s D_{ni} D_i च पीडितं; V_i
B (except B_s) D_{ai} D_i. 2. 5 T_s G_s. 8 M_s-3 [अ] वपी^o; D_s
प्रपी^o; D_s T_i G_i निपी^o (for [अ] निपी^o). — ^o) S_s K_i. 2. 4
D_{ni} D_s. 8 अन्य (K_s 'न्या') सेति; D_s स्य सेति (sic); D_s
अन्यमिति; T_i G M_i युष्यसेति; T_s M_s-4 बुध्यसेति.
Ca oites अन्यस्य (as in text). D_s अन्यसे (by corr.
'से') ताववीत्यर्थसु. — ^o) D_s M_s-1 मा तिष्ठ; Ca अतिष्ठ
(as in text). D_{ni} D_s [अ] क्षं व्रजेति च; D_s T_s G_s M

C. 8. 4721
B. 8. 90. 102
K. 8. 97. 95

अभ्यस्येत्यब्रवीत्यर्थमातिष्ठास्त्रमनुत्तमम् ॥ ५७
ततोऽन्यमभिसदृशं शरं सर्पविषोपमम् ।
अश्मसारमयं दिव्यमनुमन्य धनंजयः ॥ ५८
रौद्रमन्त्रं समादाय क्षेप्तुकामः किरीटवान् ।
ततोऽग्रसन्मही चक्रं राधेयस्य महामृधे ॥ ५९
प्रस्तचक्रस्तु राधेयः कोपादश्रूण्यवर्तयत् ।

सोऽब्रवीदर्जुनं चापि मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६०
मध्ये चक्रमवग्रस्तं दृष्ट्वा देवादिदं मम ।
पार्थ कापुरुषाचीर्णमभिसंधिं विवर्जय ॥ ६१
प्रकीर्णकेशे विमुखे ब्राह्मणे च कृताञ्जलौ ।
शरणागते न्यस्तशस्त्रे तथा व्यसनगेऽर्जुन ॥ ६२
अवाणे अष्टकवचे अष्टमयायुधे तथा ।

त्वं त (Ds तत्)येति च (Ds Gs वै); T₁ G_{1.2} त्वं तथैव च
(for [अ]स्त्रमनुत्तमम्).

58 *) Ks यमाप्तिः; Ds G_{1.2} काकाप्तिः (for
अन्यमधि-). Dm ततोऽभिसदृशं घोरं. — *) S₁ K_{1.2}
विषोपमं. — *) Ks Dm D₁ अत्यसा (Ks शा)रमयं (sic);
Gs अश्मसारमित्यं. — *) B₂ Dm D₂ G_{1.2} अभिमन्य.
B₂ T_{1.2} G M परंतपः; Ds धनंजये.

59 *) Ks रौद्रमन्त्रं (submetric); Ds रौद्रसरं; Ds
जैत्रमन्त्रं (for रौद्र*). Ks V₁ B D G₁ M समादाय.
— *) S₁ किरीटवान्; Ks *टिवान्; Ds परंतपः; S (T₂
missing) किरीटिने. Ds क्षेप्तुकामे किरीटिनि. — *) S₂
चारयस्व (for राधे*). Ks V₁ B Dm D_{1.2}-s. 1. 2 S
(T₂ missing) तदा नृप (Ks Ds *पः); D_{2.2} महात्मनः
(for *मृधे). — After 59, Ks Dm T₂ ins.

1130* ततोऽवतीर्थं राधेयो रथादाशु समुद्यतः ।

चक्रं मुजाम्यामालम्ब्य समुत्क्षेप्तुमिवेय सः ।

सप्तद्वीपा वसुमती सौलवनकानना ।

गीर्णचक्रा समुत्क्षिप्ता कर्णेन चतुरङ्गुलम् ।

[(L. 2) Ks समुत्क्षिप्तः. — (L. 4) Ks गिरिचक्रा; T₂
शीर्ण*. Ks समुत्क्षिप्ता.]

60 *) G_{1.2} च (for तु). — *) Ks Dm Ds
कोषाद्; T_{1.2} G_{1.2} M रोषाद् (for कोषाद्). B₁ D_{1.4} G₁
M [अ]वर्तयन्; Ds *ततः; Ds [अ]पातयन्. Gs मुहूर्तं
क्षमलो भव. — Dm D_{1.2} ins. after 60^{ab}; Ks after 60:

1131* अर्जुनं वीक्ष्य संरन्ध्रमिदं वचनमब्रवीत् ।

भो भो पार्थ महेष्वास मुहूर्तं परिपालय ।

[(L. 1) Om. in Ks. Ds सत्यम् (for संरन्ध्रम्). Ds
इदमाह वचसादा. — (L. 2) Ds om. one भो. Ks Ds
प्रतिपालय.]

Ks Dm D_{1.2} cont.: V₁ B_{2.2} ins. after 60:

1132* यावन्नक्रमिदं प्रसमुद्धरामि महीतलात् ।

[Ds सत्यं (for यावत्). Ks मही; Ds इमं (for इदं).
V₁ B_{2.2} स भूम्यात् (for प्रसम्) and धनंजय (for महीतलात्).]
D_{1.2} cont.:

1133* क्षत्रधर्ममवेक्ष्य कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[Ds शू- (for इ-), and साधुवर्त्तं च पाण्डव (for the
posterior half).]

— Dm Ds om. 60^{ab}. Ds reads 60^{ab} after 1134*.

— *) V₁ B (except B₂) Dm D_{1.2}-s. 1. 2 S (T₂ missing)
अर्जुनं चाब्रवीत्कर्णो.

61 Ds om. 61. Ds repeats 61^{ab} after 65. — *)
Ks V₁ B Dm D_{1.2}-s. 1. 2 S (T₂ missing) सत्यं
(Dm T₂ *स्य-); Ds सत्यां (for मध्ये). K₁ T₂ इदं; V₁
B Dm Dm D_{1.2}-s. 1. 2 मही; G₁ अपि; G_{2.2} M₁ अप-;
M₂-s मम (for अव-). — *) S₂ चैवाधिकं; K₁ देवा-
दिदं (for देवादिदं). Ks अरिदम (for इदं मम). Ds
अभिबीक्ष्य विधेर्वशात्. — Before 61^{ab}, Ds ins.
कर्ण उवाच. — *) Ds कापुरुषाचीर्णम्. S K_{1.2} अतिसंधिः;
Dm D_{1.2} अभिसंधिः; Ca *संधिं (as in text). Ks V₁ B
(except B₂) Dm D_{2.2}-s. 1. 2 T_{1.2} G M_{1.2}-s. 2. 4 विसर्जय;
Dm D_{1.2} च वर्जय. Ks कर्म मा कुरु वीरहन् (for *). Ks
पार्थ कापुरुषाचीर्णमभि संधिं विवर्जय. — Dm T₂ ins.
after 61; D_{1.2} cont. after 1133*:

1134* न त्वं कापुरुषाचीर्णं मार्गमास्यातुमर्हसि ।

ख्यातस्त्वमसि कौन्तेय विशिष्टो रणकर्मसु ।

विशिष्टतरमेव त्वं कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[(L. 1) Om. in T₂. D_{1.2} कापुरुषाव्यस्तं. — (L. 2)
Ds भेदम् (for ख्यातम्). Ds रणकर्मणि; Ds *पूर्वनि.
— (L. 3) D_{1.2} विशिष्टमेव (Ds *क)त्वं कर्तुमिहा (Ds *म*)
र्हसि धनंजय.]

62. B₂ om. 62^{ab}. — *) S₂ प्रकर्णेकेशे; Ds (before
corr.) प्रकीर्णे केशे; Ca *र्णकेशे (as in text). Ds
विकले; T₁ विजयी; M₁ विमले; M₂-s विरये (for विमुखे).
— *) Dm T₂ [S]य; Ds om. (for च). B (B₂
om.) D_{2.2} ब्रह्मवादिहताञ्जलौ; Dm D_{1.2}-s. 1. 2 T₁ G M
विकले (Ds T₁ M₂ [inf. lin.] *मुले; G *रये)
ब्रह्मवादिनि. — *) Hypermetric. T₂ शराहते (for
शरणागते). V₁ B (except B₂) Dm D_{1.2}-s. 1. 2 यावमाने;
Ds न्यस्तरूपे (for *शस्त्रे). — *) V₁ B (except B₂)
Dm D_{1.2}-s. 1. 2 न्यस्तशस्त्रे तथैव च; Dm S (T₂ missing)
याच (Dm याच्य-; Gs याव)माने तथार्जुन.

63 *) Ds अवाण. Ds विकीर्णकवचे हीर्णे. — *)
Ks अष्टे (for अष्ट). S (T₂ missing) चक्रायुधे (for

न शूराः प्रहरन्त्याजौ न राज्ञे पार्थिवास्तथा ।
त्वं च शूरोऽसि कौन्तेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकम् ॥ ६३
यावच्चक्रमिदं भूमेरुद्धरामि धनंजय ।
न मां रथस्थो भूमिष्ठमसजं हन्तुमर्हसि ।

न वासुदेवाचवत्तो वा पाण्डवेय विभेम्पहम् ॥ ६४
त्वं हि क्षत्रियदायादो महाकुलविवर्धनः ।
स्मृत्वा धर्मोपदेशं त्वं मुहूर्त क्षम पाण्ड व ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

६७

संजय उवाच ।

अथान्नवीद्वामुदेवो रथस्थो

राधेय दिष्ट्या सरसीह धर्मम् ।

प्रायेण नीचा व्यसनेषु मया

C. 8. 4748
B. 8. 91. 1
K. 8. 98. 2

मया). — ^a) D₄ न राज्ञोक्षत्रियास्तथा. — For 63^{ear},
V₁ B D₁ D₂ D₃ D₄ S (T₃ missing) subst. :

1135* न विमुञ्चन्ति क्षत्राणि शूराः साधुव्रते स्थिताः ।
त्वं च शूरतमो लोके साधुवृत्तश्च पाण्डव ।

[(L. 1) T₁ G₂ M विमुञ्चं (M₁ 'च')ति हि क्षत्राणि (for
the prior half). D₁ D₂ S सत्वरते. — (L. 2) G₂ तु
(for च). T₂ शूरतमो; G₂ M₁ 'तरो. D₁ D₂ S द्रो (for
साधु). B₂ D₃ त्वं च शूरतमः पार्थ त्रिपु लोकेषु विद्वतः; B₂ त्वं
च शूरोसि कौन्तेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकं (= 63^{ear}).]

— K₂ ins. after 63: V₁ B₂ S cont. after 1137*;
B₁ 2.4 D S (T₃ missing) after 1135*:

1136* अभिज्ञो युद्धकर्माणां तस्मात्क्षम मम क्षणम् ।

[D₁ D₂ युद्धकर्माणां; D₃ धर्मयुद्धानां; T₁ क्षति धर्माणां; G₂
युद्धकर्माणां. G₂ S मुहूर्तकं (for मम क्षणम्). B₂ D₃ साधुवृत्तश्च
पाण्डव; B₂ D₁ D₂ S T₂ वेदांतावमुपा (D₄ 'य-'; D₃ 'त-'; T₂
'जे')युतः; T₁ क्षणं तस्मात्क्षमस्व च; G₂ S मम तस्मात्क्षणं क्षम;
M तस्मात्क्षममधर्षणं (for the posterior half).]

B₂ 4 D₁ D₂ S T₂ cont.: V₁ B₂ S cont. after 1135*:

1137* दिव्यास्त्रविदमेवात्मा कार्तवीर्यसमो युधि ।

[D₄ दिव्यास्त्र (marg. च) विदमेवात्मा.]

64 D₄ om. 64^{ab}. — ^a) K₂ D₁ D₂ D₃ D₄ G₂ इमं
(for इदं). V₁ मृत्याय; D₁ प्रसूय (for मृतेर). — ^b)
K₁ उद्धवासि (sic); K₂ उद्धरामो. D₁ महासुज (for
धनंजय). — ^c) D₂ मा (for मां). D₃ चारयस्व (for मां
रथस्थो). K₂ 4 D₂ 4 (marg.) S T₁ G₂ S M₁ 2.4 भूमिस्थः
T₂ सुविष्टम्. — ^d) B₂ G अ (G₂ वि)संजं; D₁ M₂
विकलं; D₂ मज्जत (sic); D₃ ससं; D₄ संयुगे; M₁ 2.4
ससंजं (for असंजं). G₂ S कर्तुम् (for हन्तुम्). K₂ न
संहर्तुमिहार्हसि; T₁ न विसंहर्तुमर्हसि. — ^e) K₄ वापि
देवात् (for वासुदे). — ^f) G₂ S पाण्डवेभ्यो. — After
64, B₂ S ins.:

1138* स्मृत्वा तु धर्मं शूराणां मुहूर्तं प्रतिपालय ।

65 D₂ om. 65. — ^a) K₁ दायादौ; K₂ दायदो.

— ^b) T₂ महार (for महा). D₃ विवर्धन. — ^c)
T₂ श्रुत्वा (for स्मृत्वा). K₂ D₃ धर्मोपदेशांश्च; D₄ 'शं' तु.
B₂ D₁ अतस्त्वां प्रबवीम्येष (B₂ 'नं'); T₁ G M श्रुत्वा
कर्णोपदेशं च (G₂ तं; M तं). — ^d) D₁ मुहूर्तं प्रति-
पालय. — After 65, K₂ ins.:

1139* यावत्करोमि धनुवं सजं मतिमतां वर ।

while D₃ repeats 61^{ab} after 65.

Colophon om. in K₁ D₂; T₃ missing. — Day of

Karna's Generalship: ३ द्वितीये (३ 'य-') युद्धदिवसे.

— Adhy. name: D₁ रथचक्रप्रसन्नं; D₂ तक्षकात्मजक्षेपः;

T₂ कर्णाज्ञेनयुद्धे नागास्त्रप्रयोगः; M₁ चक्रमज्जनं. — Adhy.

no. (figures, words or both): ३ (asa. m.) 80; B₁ 88;

B₂ T₂ 99; B₂ 91; D₁ 100; D₂ 83; D₃ 70; T₁ M₁ 4

108; G₂ 106; G₂ S M₁ 107.

67

T₃ is missing in this adhy. (of v. l. 8.60.32).

1 B₂ om. the ref. — ^a) V₁ B D (except D₂ S)

तम् (for जय). S (T₃ missing) महात्मा (for रथस्थो).

— ^b) V₁ इष्टा (for दिष्ट्या). — After 1^{ab}, S (T₃
missing) ins.:

1140* धर्मे हि गृहाः सततं हि पार्था-

स्तेभ्यस्ततो वृद्धिमसौ ददाति ।

धर्मावपेताः परिवदलोभा-

स्वसाधता वै कुरवो विनाशिनः ।

[(L. 1) T₁ S धर्मेण पार्थाः (T₂ इष्टा); G₁ धर्मेभिविक्ताः;

G₂ S M₁ धर्मे हि पार्थाः (G₂ वद्धा; M₁ गृहाः). T₁ G₂

वद्धा (for पार्थाः). — (L. 2) T₁ S G₂ तसौ (for ततो).

T₂ S G₂ वृत्ति (T₃ 'दि')मतो; G₂ वृत्तिमसौ (for वृद्धि). T₂

C. 8. 4748
B. 8. 91. 1
K. 8. 96. 2

निन्दन्ति देवं कुकृतं न तत्तत् ॥ १
यद्वौपदीमेकवक्त्रां सभाया-
मानाय्य त्वं चैव सुयोधनश्च ।
दुःशासनः शकुनिः सौबलश्च

ददाति (for 'ति). — (L. 3) G_{1.8} परिपंथिनस्ते; M₂₋₄ 'दंढलोभात् (for 'ददलोभात्). (L. 4) M₁ गतो (for गता).]
— *) B₁ प्रायेण; G_{2.8} महत्सु (for प्रायेण). G_{1.8} चापि (for नीचा). B₂ D₂ G₁ व्यसने निमग्ना; D₂ व्यसनेषु सक्ता (for 'नेषु मग्ना). — *) S₁ (marg. as in text) K₂ निन्दन्ति (for निन्दन्ति). B₁₋₄ D₂ D_{1.8-7} चर्म; B₂ D₂ देवं (for देवं). S₂ तत्तत्; K₂ तत्तत् तत्तत्; V₁ B D₂ D₂ D_{2-8.7} तु स्वं; D_{1.8} तु स्वं (for तत्तत्). D₂ S (T₂ missing) निन्दन्ति देवं (M₁ 'वा) न तु (G₂ तु न) दुष्कृतं स्वं (G₁ त्वं; G₂ स्वं; G₃ स्वं).

2 *) D₂ D_{1.8} एकवक्त्रां; D₂ कृष्णां वदाकर्षयदेकवक्त्रां सभायां (hypermetrio); S (T₂ missing) कृष्णां सभां (T₂ 'भायां) कर्णं यदेकवक्त्रां. — *) S₂ आनाययत्; K₂ अनोद्य (for आनाययत्). B D₂ D_{2.8} आनीतवांस्त्वं (B_{2.4} D₂ D₂ 'नाययेस्त्वं; B_{2.8.8} 'नयियास्त्वं; D₂ 'नयित्वा त्वं) च सुयोधनश्च. — *) D₂ दुःशासनिः. D₂ दुःशासनः सौबलश्चैव न त्वं. — *) D₂ स्मृतम् (for प्रत्यभात्). K₂ तत्तत् कर्णं प्रत्यभ्यस्तव धर्मः (sio); D₂ T₂ G_{1.8} M धर्मस्तदा ते रुचितो न (D₂ 'तोय) कस्मात्; T₁ धर्मस्तदा क गतंस्ते तदास्मात्; G₂ धर्मस्तदा क गतो वै न कस्मात्.

3 *) D₂ T₂ राजानम् (for कौन्तेयम्). — *) B₁ अनस्कृज्. — After 3rd, G_{2.8} ins.:

1141* कैतवात्सौवलोऽजैषीदपाहुं सर्वजन्तुषु ।
— *) B₂ D₂ अजैषीत् (for अक्षज्ञः). D₂ वेत्ता (for जेता). B_{1.8} D₂ D₂ अजैषीच्छकुनिर्जानात् (B₂ 'जोनश्च; D₂ 'जान्ता). T₁ G_{1.8} M अजमीदकुले जातं; T₂ आनीय जीवितांवाप; G₂ आनीय त्रितन्त्रो वै. — *) K₂ कुलो (for क ते). K₂ V₁ B D S (T₂ missing) क ते (K₂ यूते; G₂ कुलो) धर्मस्तदा (D_{1.8} 'यां) गतः. — After 3, T₁ M ins. 1145*. On the other hand, K₂ V₁ B₁₋₄ D₂ D_{1-4.8-8} T₂ G₁ ins. after 3: D₂ after 1144*: D₂ G₂ after line 1 of 1145*: T₁ G₂ M after 1145*:

1142* यद्भीमसेनं सपैत्र्यं विषयुक्तैश्च भोजनैः ।

आशरस्वन्मते राजा क ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) K₂ सत्यपै (sio) (for सपैत्र्य). G₂ भीमसेनं च सपैत्र्य (for the prior half). D₂ विषयुक्तैश्च; S (T₂ missing) 'दिनैश्च (for 'युक्तैश्च). D₂ D_{1.8} तु (for च). B₂ भोजनं; D₂ भोजनैः (for भोजनैः). — (L. 2) D_{2.8}

न ते कर्णं प्रत्यभात्तत्र धर्मः ॥ २
यदा सभायां कौन्तेयमनक्षज्ञं युधिष्ठिरम् ।
अक्षज्ञः शकुनिर्जेता तदा धर्मः क ते गतः ॥ ३
यदा रजस्वलां कृष्णां दुःशासनवशे स्थिताम् ।

विकृतं; D₂ विकृतं (for त्वन्मते). K₂ अक्षरविकृतै राजन्; B₂ आचरन्मन्यते राजा; D₂ आचिन्वन्क ते राजन् (submetrio); S (T₂ missing) आरभ (T₁ M₁ 'रेमे; G_{1.8} 'रेमे; G₂ 'रोहे) त्वन्मुखो (M₂₋₄ 'न्मते) राजा (for the prior half). D₂ कृते (for क ते).]

— After the above, K₂ D_{2.8} cont. 1144*.

V₁ B_{1.8.4} D₂ D₂ D_{1.8-7} T_{1.8} G₁ M₁ cont. after 1142*: B₂ ins. after 5: B₂ D₂ after 1144*: G_{2.8} after 3:

1143* यद्धारणावते पार्थान्सुसाञ्जतुगृहे तदा ।

आदीपयस्त्वं राधेय क ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) D₂ D_{1.8} तथा; D₂ T₂ G_{2.8} M₁ पुरा; G₁ पुनः (for तदा). D₂ सुसाञ्जतुगृहे (submetrio) (for the posterior half). — After line 1, G₂ ins. 1146*. G₂ M₁ om. line 2. — (L. 2) V₁ B_{1.8.4} D₂ D_{1.8-7} आदीपयसि (V₁ 'ति) (for 'यस्त्वं). G_{1.8} हंतुकामास्तदा यूयं (for the prior half). T₁ पुरोचन्मुखेनैव दग्धमैच्छसुयोधनः.] V₁ B_{1.8.4} D₂ D_{1.8.7} T₂ G₁ cont.: K₂ D_{2.8} cont. after 1142*: B₂ ins. after 5: D₂ after 4:

1144* वनवासे व्यतीते च कर्णं वर्षे त्रयोदशे ।

न प्रयच्छसि यद्राज्यं क ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) K₂ [s] व्यतीते (for व्य*). K₂ D₂ T₂ तु (for च). B₂ वनवासव्यतीतायां (for the prior half). V₂ B_{1.8-8} D₂ D_{1.8.4.7.8} transp. कर्णं and वर्षे. B₂ चतुर्दशे. K₂ वर्षेकश्च तदा गतः (for posterior half). — (L. 2) V₂ B₂ D_{1.8} प्रा (V₁ प्र) प्रयच्छत (for प्रयच्छसि).] — After the above, B₂ D₂ cont. 1143*; T₂ reads 5th; and G₁ cont. 1146*.

4 K₂ V₁ B₂ D_{2.8.8} T_{1.8} G_{1.8} M om. 4. G₂ om. 4th. — *) S₂ (sup. lin. as in text) तदा (for यदा).

— *) K₂ दुःशासनवशं गतां. — *) K₂ D₂ ग्राहसत्. K₁ D₂ कर्णः. — After 4. D₂ ins. 1144*. On the other hand, B_{1.8-8} D₂ D₂ D_{1.8.8.7} G₂ ins. after 4: V₁ D₂ cont. after 1144*: B₂ after 1142*: T₁ M ins. after 3: T₂ after 5th: G₂ cont. after 1143*:

1145* यदनायैः पुरा कृष्णां क्षिप्रमानामनागसम् ।

विनष्टाः पाण्डवा कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।

पतिमन्यं वृणीष्वेति वदंस्त्वं गजगाभिनीम् ।

उपमेक्षसि राधेय क ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) V₁ D₂ यदा नागपुरे कृष्णां; B_{1.8.8} D₂ D_{1.8.8.7}

सभायां ग्राहसः कर्णं कृते धर्मस्तदा गतः ॥ ४
 राज्यलुब्धः पुनः कर्णं समाह्वयसि पाण्डवम् ।
 गान्धारराजमाश्रित्य कृते धर्मस्तदा गतः ॥ ५

यदा (B1.4 Da1 D1 'द') नारी पुरे कृष्णां (D1 'या'); T1 G2.8 M पुरा नीतां यदा भीतां; T2 आनीयतां यदा कृष्णां (for the prior half). B2 दार्यमाणाम्; T1 G2.8 M कृष्यमाणाम् (for छिद्यमाणाम्). Da1 T1.2 G2.8 M अनागसी (Da1 'सा'). — After line 1, Dn1 D1 read line 4, repeating it in its proper place; while D2 G2 ins. 1142* after line 1. T1.2 G2 M om. lines 2-3. — (L. 3) D2 गज-गामिनी. — (L. 4) V1 Dn1 (first time) T2 उपप्रेक्षसि; D2 वृथा प्रेक्षसि; T1 उपप्रेक्षच; G2 M1 'प्रेक्षश्च; G2 'प्रेक्ष्य च; M2-4 'प्रेक्षी च (for 'प्रेक्षसि). B2 उपप्रेक्षितवांस्त्वं हि (for the prior half).]

— After the above, T1 G2 M ins. 1142*.

5 K2 B1 D2.8.8 T1 G M om. 5th. — 6) V1 B2.8 Dn1 पाण्डवान्. — T2 reads 5th after 1143*. — 7) T2 यदा शकुनिमाश्रित्य. — After 5, B2 ins. 1143* and B2 ins 1144*. On the other hand, V1 B2.4 Da1 Dn1 D1.8-3.7.8 T2 ins. after 5: K2 G1 cont. after 1144*: B2 after 1145*: B2.8 D2 T1 M1 after 1143*: D2 M2.8 after 1142*: G2 after line 1 of 1143*:

1146* यदामिमन्युं यदबो युद्धे जम्भुमहारथाः ।

परिवार्य रणे बालं कृते धर्मस्तदा गतः ।

[(D2 om. line 1. — (L. 1) B2 D2 अभिमन्युं यदा बालं (for the prior half). B2 D2 परिवार्य; D2 T1.2 G1.2 M1-8 युधि जम्भु (T1 'म्भु') (for युद्धे जम्भु). — (L. 2) K2 T1 तु (T1 च) राधेय; D2 T2 G1.2 M1-8 बालं राधेय (hyper-metric) (for रणे बालं). B2 D2 विरयं चक्रुराक्रन्दे; D2.8 आचार्य बालं राधेय (for the prior half).]

Dn1 T2 cont.:

1147* यद्येष धर्मस्तत्र न विद्यते हि

किं सर्वथा तालुविशोषणेन ।

अद्यैव धर्माणि विधत्स्व सूत

तथापि नैवाद्य विमोक्षयसे स्वम् ।

नलो ह्यक्षैर्निर्जितः पुष्करेण

पुनर्यथा राज्यमवाप वीर्यात् ।

प्राज्ञास्तथा पाण्डवा बाहुवीर्याः

स्वर्गे समक्षाः परिवृत्तलोभाः ।

निहत्य शत्रून्समरे प्रवृद्धा-

न्ससोमका राज्यमवाप्नुयुस्ते ।

तथा गता धार्तराष्ट्रा विनाशं

धर्माभिगुहैः सत्तलं नृसिंहैः ।

एवमुक्ते तु राधेये वासुदेवेन पाण्डवम् ।

मन्युरभ्याविशत्तीव्रः स्मृत्वा तत्तद्वनंजयम् ॥ ६

तस्य क्रोधेन सर्वेभ्यः स्रोतोभ्यस्तेजसोऽर्चिषः ।

C. 8. 4767
B. 8. 91. 19
K. 8. 98. 20

[(L. 1) Dn1 यद्येष (for यद्येष). — Dn1 om. lines 3-6. — (L. 7) T2 पार्थस्तथा पाण्डवानां हि वीर्यात्. — (L. 8) T2 उपप्रेक्ष राधेयं पुनरेव कर्णः. — (L. 9) T2 निपाल (for निहत्). T2 प्रवृद्धान् (for प्रवृ*). — (L. 12) T2 सुलभं (for सत्तलं).]

Dn1 T2 cont.: M2 cont. after 1146*:

संजय उवाच ।

1148* एवमुक्तस्तदा कर्णो वासुदेवेन भारत ।

लज्जयावनतो भूत्वा नोत्तरं किंचिदुक्तवान् ।

क्रोधाद्यस्फुरमाणौष्ठो धनुस्त्रयं भारत ।

योधयामास वै पार्यं महावेगपराक्रमः ।

ततोऽश्ववीद्वासुदेवः फल्गुनं पुरुषर्षभम् ।

[5]

दिव्यास्त्रेणैव निर्मिष्य पातयस्व महाबल ।

[T2 M2 om. the ref. M1 om. line 1. — (L. 2)

T2 अश्ववीत् (for उक्तवान्). — (L. 3) T2 प्रस्फुरमाणौष्ठो. Dn1 भारतः. — (L. 5) T2 M2 फल्गुनं. — M2 om. line 6.]

6 Before 6, 8 K V1 B2.4 Da1 D1.8-7 ins. संजय उवाच. D2 reads 6 twice. — 7) M उच्यते (for उक्ते तु). B2 D2 (second time) अद्यैवमुच्यमानोपि (D2 'नो वै); Dn1 T2 एवमुक्तस्तु देवेन. — 8) D2 वासुदेवे तु. 8 K1.2.4 भारत; B2 D2 (second time) सूतजः (for पाण्डवम्). Dn1 T2 क्रोधमाणात्तदार्जुनः. — 9) Dn1 मन्युम्. V1 अयाविशत्; D2.4 अत्य (D2 'त्या') नि; D2 (first time) अत्य (for अश्व). K2 B2 सीमं; B2.8 Dn1 D2 (first time) T1 G2.8 M घोरं; D2 तूर्ण (for तीव्र). B2 D2 (second time) क्रोधं परममातस्ये; T2 G1 तं (G1 स) मन्युराविशद्घोरं. — 10) Da1 D2 श्रुत्वा (for स्मृत्वा). K1 V1 B1 तत्तु; D2 चैव; D2 (first time) तेन; D2 (second time) तत्र (for तत्तद्). B1.8 Dn1 D2 M1 वनंजयः. K2 D2 स्मृत्वा तत्रा (D2 'त्त') स किंलिषं. — After 6, V1 reads 8th.

7 D2 om. (hapl.) 7th-8th. — 8) K2 ततो; G2.8 तदा (for तस्य). V1 B1 Dn1 S (T2 missing) कुलस्य (for क्रोधेन). Cv as in text. — 9) K1 प्रेतोभ्यस्य (sio); K2 श्रोते; B1 श्रोत्रे; B2 Da1 D1.4.5.8 श्रोतो- (D2 'ते')भ्यस्य; D2 चालो; T2 गात्रे; Ca. 0 श्रोतो (as in text). V1 तु ततोर्चिषः; D2 तमसो; S (T2 missing) पावका (for तेजसो). Cv as in text. — 10) K2

C. 6. 4767
P. 8. 91. 20
K. 8. 9. 20

प्रादुरासन्महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७
तं समीक्ष्य ततः कर्णो ब्रह्मास्त्रेण धनंजयम् ।
अस्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसर्जने ।
तदस्त्रमस्त्रेणावार्य प्रजहारास्य पाण्डवः ॥ ८
ततोऽन्यदस्त्रं कौन्तेयो दयितं जातवेदसः ।
मुमोच कर्णमुद्दिश्य तत्प्रजज्वाल वै भृशम् ॥ ९

वारुणेन ततः कर्णः शमयामास पावकम् ।
जीमूतैश्च दिशः सर्वाश्चक्रे तिमिरदुर्दिनाः ॥ १०
पाण्डवेयस्त्वसंभ्रान्तो वायव्यास्त्रेण वीर्यवान् ।
अपोवाह तदाभ्राणि राधेयस्य प्रपश्यतः ॥ ११
तं हस्तिकक्ष्याप्रवरं च बाणैः
सुवर्णमुक्तामणिवज्रमृष्टम् ।

V₁ B D (D₂ om.) S (T₃ missing) तदा (T_{1.2} G M 'तो) राजस्य (for महाराज).

8 D₂ om. 8^{ab} (cf. v. l. 7). T₂ reads 8^{ab} twice. — " V₁ B_{1.2} D₁ D₂ D_{3.2.3.1.2} T₂ (first time) तत्; B₂ T_{1.2} (second time) G M स (for तं). D₂ G₁ पुनः (for ततः). T_{1.2} (second time) G_{2.2} M कर्ण (for कर्णो). — " B₂ धनंजयः. S (T₃ missing; T₂ second time) प्रसह्यस्त्रेण (T₂ 'सं च) नंजयः (G₂ 'यं). — V₁ reads 8^{ab} after 6. — " D₂ प्रवर्षत् (for अस्यवर्षत्). T_{1.2} (second time) G₂ M₂₋₁ ववर्ष कर्णोपि तदा; G_{1.2} ववर्ष शरवर्षाणि; M₁ ववर्ष तस्य यज्ञाश्च (sic). — " M₁ नाकरोद् (for अक). K₁₋₃ रथ-मज्जने; K₁ V₁ B (except B₂) D₂ D_{3.2.3-8} T₂ (first time) M₁ 'सज्जने (K₁ 'ते); D₁ D_{1.2} 'ससमे (for 'सर्जने). T_{1.2} (second time) G₂ M₂₋₁ पार्यवाणसमाहृतः; G_{1.2} जिघांसुः सूतजं तदा. — After 8^{ab}, N T₂ ins.:

1149* ब्रह्मास्त्रेणैव तं पार्थो ववर्ष शरवृष्टिभिः ।
[S K_{1.2.4} D₂ च (for [य]व). K₃ राजेंद्र (for तं पार्थो).]
while G_{1.2} ins. after 8^{ab}:

1150* कर्णश्चापि ततो राजन्क्रोधरकान्तलोचनः ।

[G₂ तदा (for ततो).]

— B₂ om. 8^{ab}. — " B₂ ततोऽस्त्रम् (for तदस्त्रम्). V₁ B_{1.2} D_{2.2.7} S (T₃ missing) अस्त्रमस्त्रेण (G₂ 'मंत्रे) ण संवार्य. — " K₃ प्रहरस्व; D₁ D_{1.2} प्रहृहार (sic); T₂ प्रजहासे (for 'हार). K₃ [अ]ज्जु; B₂ D₂ D_{3.2} T_{1.2} G_{2.2} M च (for [अ]स्य). K₃ T_{1.2} G_{2.2} M पाण्डवं (K₃ 'व). G₁ प्रलमित्रमयोधयत्.

9 " S K_{1.2} B₁ G₂ [S]न्यम्; B₂ [S]स्त्रम् (for Sन्यद्). K₁ D₂ कौन्तेय. — " D₂ ज्वलितं (for दयितं). B₂ D_{1.2} जातवेदसः. — " K_{1.2.4} D₂ M₁ आदिश्य (K₁ 'स्य; K₄ 'स्य) (for उद्दिश्य). — " K₃ तत्प्रज्वाल; V₁ damaged (for तत्प्रज्वाल). V₁ B₁ damaged; B_{2.2} D₂ स्त्रे तदा; B₂ वैद्युतं; D₂ D₂ S (T₃ missing) तेजसा (for वै भृशम्).

10 " D₂ तदा (for ततः). K₃ कर्ण. — " K₃ D₁ D₂ शा (K₃ स) मयामास (for शम). K₄ D₂ पाण्डवं

(for पावकम्). — " D₂ ततः (for दिशः). T₂ जीमूतेन ततः सर्वाश्च. — " K₁ D₁ D_{1.2.3} दुर्दिनं (K₁ 'नः) (for दुर्दिनाः). D₂ दिशश्चक्रे ततोऽवृताः; S (T₃ missing) चक्रे वीरः (T₁ दिशश्चक्रे) सुदुर्दिनं.

11 " D₂ स; T₂ G M [अ]पि (for तु). — " V₁ T₁ M सूर्यवत्; G₁ लाघवात्; G_{2.2} तूलवत् (for वीर्यवान्). — " K_{3.4} D₂ त (K₃ य) दभ्राणि; B₁ D₁ D_{1.2} तदा- (D₂ 'द) ब्राणि; D₂ महाब्राणि; T_{1.2} G ततोऽब्राणि (for तदाभ्राणि). — " B₁ damaged. D₂ lacuna; S (except T₂; T₃ missing) महारमनः (for प्रपश्यतः). — After 11, K₁ V₁ B D (except D_{2.2}) T₂ ins. a passage given in App. I (No. 42).

On the other hand, T₁ G M ins. after 11 : T₂ after App. I (No. 42):

1151* तत्राद्भुतं भारत सुतपुत्र-

श्चक्रे चक्रे भूमिमनुप्रविष्टे ।

यद्योचयत्पाण्डवमुग्रवेगं

विज्याध चैनं दशभिः पृथक्कैः ।

ततोऽतिविद्धो भरतप्रवीरः

[5]

कर्णेन राजन्समरेऽर्जुनस्तु ।

बभूव कोपेन भृशं प्रदीप्तो

पृथावसिक्तः सदसीव वह्निः ।

[(L. 1) T₂ तदद्भुतं; M₂₋₄ ततो (for तत्रा). — (L. 2) G₂ चक्रे चक्रे. T₁ च वै (for the second चक्रे). T₂ भूमितलं प्रविष्टे. — (L. 3) T₂ उग्रवीर्यं; M₁ 'हेलं (for 'वेगं). — (L. 5) T₂ [S]तिविद्धो; G_{1.2} प्रविद्धो (for स्ति). — (L. 6) T₁ G₂ च (for तु).]

12 " K₃ तद् (for तं). S₁ K_{1.2} V₁ B D हस्तिकक्ष्याप्र (D₁ 'स्य) वरं. V₁ च हस्तं; B₁ D_{2.4} विहस्तं; B₂ बृहत् (sic); B₂₋₃ बृहत्तं; D₂ T₂ च केतुं; D₂ च बाणं; D₂ बृहत्तं; D₁ विशालं; T₁ G M हि केतुं (for च बाणैः). — " K_{1.4} B₁ चञ्चलपटं; K₃ 'अटं; V₁ B_{1-2.2} D_{2-4.7} 'पटं; D₁ D_{1.2.3} S (T₃ missing) 'जुष्टं (D₁ 'ष्टं); D₂ 'पटं; D₂ चञ्चलपटं (for चञ्चलपटम्). — " S K_{1.2.4} काले (for काल-). K₃ कांतं प्रपञ्चोत्तमसिद्धिगतैः; V₁ B D_{2.4.7} T₂ ज्ञानप्रकर्षो (T₂ 'दीप्तो) उत्तमसिद्धिप (B₂ 'लिय) यत्नैः;

कालप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नैः

कृतं सुरुपं वितमस्कमुच्चैः ॥ १२

ऊर्जस्करं तव सैन्यस्य नित्य-

ममित्रवित्रासनमीड्यरूपम् ।

विख्यातमादित्यसमस्य लोके

त्विषा समं पावकभानुचन्द्रैः ॥ १३

ततः क्षुरेणाधिरथेः किरीटी

सुवर्णपुङ्खेन शितेन यत्तः ।

श्रिया ज्वलन्तं ध्वजमुन्ममाथ

महारथस्याधिरथेर्महात्मा ॥ १४

यशश्च धर्मश्च जयश्च मारिष

प्रियाणि सर्वाणि च तेन केतुना ।

तदा कुरुणां हृदयानि चापत-

न्वभूव हाहेति च निखनो महान् ॥ १५

अथ त्वरन्कर्णवधाय पाण्डवो

महेन्द्रवज्रानलदण्डसंनिभम् ।

आदत्त पार्थोऽञ्जलिकं निषङ्गा-

त्सहस्ररश्मेरिव रश्मिमुत्तमम् ॥ १६

मर्मच्छिदं शोणितमांसदिग्धं

वैश्वानरार्कप्रतिमं महार्हम् ।

C. 8. 4788
B. 8. 91. 41
K. 8. 98. 41

D₁ D_{1.5} ज्ञानप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नैः; D₁ D₆ ज्ञानप्रकर्षोत्तम-
शिल्पियुक्तैः (D₆ 'दृष्टैः'); D₂ काले प्रयत्नोत्तमशिल्पियुक्तैः;
T₁ G काले (G₈ कला) प्रकृतोत्तमशिल्पि (G₁ 'रूप') यत्नैः; M
कालप्रकर्षोत्तमशिल्पि (M₁ 'रूप') यत्नैः. — ^a) K₃ कृष्णं;
G₂ कृतः; G₈ कृतः (for कृतं). Ś₁ K_{1.2.4} D₁ D_{1.5}
G_{2.3} स्वरूपं. B₃ उच्चं. K_{1.3} V₁ विमनस्कमुच्चैः; B_{1.2.4}
D₁ D_{2.4.5.7} S (T₃ missing) तपनीयचित्रं (B₁ 'पत्रं';
G₁ 'चित्रैः'); D₈ विगतांधकारं (for वितमस्कमुच्चैः).

13 ^a) K₃ D₈ यशस्करं; K₄ ऊर्जस्फुरं; B₃ D₇ 'स्वरं';
D₁ जयास्पदं; D₂ यजस्वरं (sic) (for ऊर्जस्करं). S
(T₃ missing) ऊर्जं (T₃ यशः; M₁ ओज) स्वरं ते सततं
बलस्य. — ^b) D₃ वित्राशनम् (for 'सनम्'). D₂ इन्द्र-
रूपं; D₄ अग्निं; D₆ भीमं (for ईड्यं). T₁ द्विषत्सैन्यासाव-
समुप्ररूपं; T₂ द्विषत्सैन्यं त्रासनं भीमरूपं; G₁ M द्विद्र-
सैन्यवित्रासनमीमरूपं; G_{2.3} द्विषत्सेनाबाधनं भीमरूपं. — ^c)
K₁ G आदित्यसुतस्य; K₃ D₄ 'समं च; D₈ 'समं हि; T₃
'करस्य (for 'समस्य). D₈ लोकं; T₂ om. (for लोके).
— ^d) B_{1.2.4} D_{2.5.7} समत्विषं; T₁ त्विषः समं; T₂
यथासमं (for त्विषा समं). K₃ पावकदीप्तिमुक्तं (for
'भानुचन्द्रैः).

14 ^a) T₂ G [अ]तिरथेः (for [आ]धि). K₃ V₁
B₃ D₁ D_{1.2.3.5} S (T₃ missing) महात्मा (for किरीटी).
B₁₋₄ D_{4.7} ततः क्षुरेण सुसंशितेन; D₁ D₈ ततः क्षुरेण
सुशंसि (D₈ सुतसंशि) तेन (sic); D₆ ततः क्षुरेण प्रसुसं-
शितेन. — ^b) Ś₁ K_{1.4} शरेण यत्तः (K₁ 'शुः'); K₃ B₃
D₁ D₁ सितेन यत्तः (K₃ 'सात्'); B₁₋₄ D₁ D_{2.4.5.7}
हुताग्नि (D₈ 'श') वचसा (for शितेन यत्तः). D₂ यत्ताव;
D₈ युक्तः; T₁ G₈ यत्तः; T₂ यत्ततः (for यत्तः). — ^c)
K₃ ज्वलन्तं (sic). T₁ G_{2.3} मृशम् (for ध्वजम्). — ^d)
T₁ ध्वजं (for महा-). Ś₁ K₃ lacuna; G [अ]तिरथेः (G₈
'यः') (for [आ]धि). K₃ V₁ B D S (T₃ missing)

किरीटी (for महात्मा). K₄ महारथस्याधेर्महामहात्मा (sic).
15 Ś₁ K₃ om. 15^{ab}. — ^a) D₁ T₁ M₁ दर्पश्च; T₂
G₂ M₂₋₄ दर्पः; G_{1.3} गर्वं (for धर्मश्च). B₃ यशश्च; D₈
श्रियश्च; T₁ जलं; T₂ G M बलं (for जयश्च). K₄ D₁
जय (D₁ तथा) प्रियाणि; B₃ D₈ तथा जयोपि (for जयश्च
मारिष). — ^b) D₁ सर्वाणि; T₁ स्रयाणि (for प्रियाणि).
D₁ कार्याणि (for सर्वाणि). D₈ येन (for तेन). — ^c)
V₁ B₁ शोकं; B_{2.3} समं; B_{3.4} D₁ D₁ D_{1.3-5.7.8} साकं;
D₈ शोकः; T₁ मृशं; T₂ हतं; G₁ M द्रुतं; G_{2.3} ध्रुवं (for
तदा). D₈ हृदये विवेश (for 'यानि चापतन्). D₁ D₈
T₂ G₁ M_{1.2.4} [अ]पतद्. — ^d) Some MSS. निःखनो-
— After 15, K₄ D₁ S (T₃ missing) ins.:

1152* दृष्ट्वा ध्वजं तं पतितं पृथिव्यां

कुरुप्रवीरेण निकृत्तमाशु ।

नाकांसिरे सुतपुत्रस्य सर्वे

जयं जना भारत ये त्वदीयाः ।

[(L. 1) K₄ D₁ दृष्ट्वा ध्वजं पतितमाशुकारिणा (K₄ 'कर्णिना').
— (L. 2) K₄ निकृत्तम्. K₄ D₁ आहवे (for आशु).
— (L. 3) T₁ M_{1.4} शशंसिरे. — (L. 4) T₁ पराजयं (for
(for जयं जना). K₄ D₁ G_{2.3} तथा (for जना).]

16 T_{1.2} G M om. 16^a. — ^a) D₁ चबौ (for
वधाय). D₁ om. from पाण्डवो up to शोणितमांस (in
17^a). V₁ B_{1.4.5} D₁ D_{1.3.5.7} पार्थो; B₃ घोरे (for
पाण्डवो). — ^b) V₁ D₁ D₁ महेन्द्रवज्राशनः; B_{2.3.5}
D_{1.6} 'ज्रातकः; D₈ 'ज्रायुध- (for 'ज्रानल-). D₁ D_{1.5}
संनिभः (D₈ 'भ). D₂ महेन्द्रवंडासनिसंनिभं महत्; S
(T₃ missing) ततो महेन्द्राशनिसंनिभाशः. — ^c) D₈
पार्थोजलिकं; G_{1.3} पार्थोज्वलिकं (G₂ 'तं'). — ^d) T₂ G M
एकं (for उत्तमम्). T₁ सहस्ररश्मिप्रतिमानकोपं.

17 ^a) D₁ om. up to शोणितमांस (of. v. l. 16).
S (T₃ missing) म(T₁ व)र्मच्छिदं बाणवरं सुपुञ्जं. — ^b)

C. 8. 4789
B. 8. 91. 41
K. 8. 98. 41

नराश्वनागासुहरं श्ररलिं
षड्वाजमञ्जोगतिमुग्रवेगम् ॥ १७
सहस्रनेत्राशनिदुल्यतेजसं
- समानकन्यादमिवातिदुःसहम् ।
पिनाकनारायणचक्रसंनिभं
मयंकरं प्राणमृतां विनाशनम् ॥ १८

B₂ D₁ D_{1.5} महाश्वं; D₆ S (T₅ missing) ज्वलंतं (for महाहर्म). — *) B₂ श्याश्व- (for नराश्व-). D₃ नागा-सुहरिं. K₂ (by corr.) शरिणं; V₁ D_{1.5} सुघोरं; B_{2.3} D₁ श्ररलिं; S (T₅ missing) प्रदीप्तं (for श्ररलिं). — *) K₂ पद्मांगम्; V₁ D₁ अष्टव्यम्; B₂ षट्सुपत्रम्; D₆ आकृष्टम्; D₁ षड्वाजम्; T₁ षडाहम्; T₂ G M वराहम्; G₂ षड्वाजम् (as in text). K₄ पुंजोगतिम् (sic); G₂ मञ्जो (as in text). B₂ उग्ररूपं (for 'वेगम्').

18 *) K₂ नुत्यतेजं; B_{2.2.5} D₁ 'वीर्यं; D₆ चक्रतुल्यं; T_{1.2} G_{2.3} M तुल्यनिखनं; G₂ 'नादं (for 'तेजसं'). — *) K₂ V₁ B_{1.4} D₁ D_{1.5} निशासु कन्यादम् (D₄ 'तम्'); D₅ T₁ G M यमाननं व्याप्तम् (T₁ व्यक्तम्) (for समानकन्यादम्). D₁ D_{1.4.5} जतीव (D₄ इवाशु-) दुःसहं; T₁ इवाशुदुःसहं (for 'तिदुःसहम्'). B_{2.2.5} D₁ D₆ काला (B₂ हुता) नलं व्याप्तमिवातिघोरं; T₂ यमाननं व्याप्तविधातिदुःसहं. — *) M₁ शक्र- (for 'चक्र-'). T₁ G_{1.2} दुःसहं (for 'संनिभं'). — *) G₁ प्राणवतां. G₂ हि नाशनं (for 'विना'). — After 18, S (T₅ missing) ins.:

1153* सुरेन्द्रसेनापतिशक्तिसंनिभम् ।

S (T₅ missing) cont.: K₄ D₁ ins. after 18:

1154* जग्राह पार्थसमतिग्रहणो

यो देवसंवैरपि दुर्निवार्यः ।

संपूजितो यः सततं महात्मा

देवासुरान्यो विजयेन्महेपुः ।

यं वै प्रकृष्टं प्रसमीक्ष्य युद्धे

चचाल सर्वं सचराचरं जगत् ।

स्वस्ति जगत्स्यादप्यः प्रचुक्रुशु-

स्समुद्यतं प्रेक्ष्य महाहवेपुम् ।

तत्सुतं यं वै शरमप्रमेयं

गाण्डीवधन्वा धनुषि न्ययोजयत् ।

[(L. 1) K₂ स्वशरेण हृष्टो; D₁ स्वशरं प्रहृष्टो; M तममिप्रं (for तमसिप्रं). — Lines 2-4 partly damaged in M₂. — (L. 2) M₂ यद् (for यो). T_{1.2} G_{2.3} M_{2.4} दुर्निवारः. — (L. 3) T₁ G₂ महात्मना. — (L. 4) K₄ T_{1.2} G M_{1.2.4} देवासुराणां च जये महेपुः (K₄ M₂ 'यु; T₁ 'पु; [5]

युक्त्वा महास्त्रेण परेण मन्त्रवि-
द्विकृष्य गाण्डीवमुवाच सखनम् ।
अयं महास्त्रोऽप्रतिमो धृतः शरः
शरीरभिचासुहरश्च दुर्हृदः ॥ १९
तपोऽस्ति तप्तं गुरवश्च तोषिता
मया यदिष्टं सुहृदां तथा श्रुतम् ।

T₂ 'पुमिः). — (L. 5) K₄ D₁ तं (for यं). D₁ प्रमुष्टं; Bom. ed. प्रमुष्टं (for प्रकृष्टं). — (L. 6) G₁ समुदासुरं; Bom. ed. च चरा* (for सचराचरं). — T₂ om. lines 7-8. (L. 7) K₂ स्वस्तिर्जगत्स्यादप्यः प्रचक्रुस्; T₁ कृत्स्नं जगत्तद्भय-मोहितं तदा; G₁ यमप्रमेयं ऋषयो वदन्ति; G_{2.3} कृत्स्नं जगत्स्वस्त्युपयो हि (G₂ 'योमि-') चक्रुस्; M₁ कृत्स्नं जगतो महर्षयो स्वस्ति इत्युपयो हि चक्रुस्; (sic); M₂₋₄ महर्षयो जगतः स्वस्ति चक्रुस्. — (L. 8) K₄ तमुद्यतं प्रेक्ष्य महामहेपुः; T₁ G M तमुद्यतं (T₁ तमुद्यतं; M₂₋₄ तमुद्यतं) इत्य महात्मनेपुं. — (L. 9) K₄ सुसंविद् (for सु तं वै).]

19 M_{1.2} partly damaged. — *) K₁ युक्त्वा; K₄ D₁ युक्ता; D₄ युक्तं; G₂ युक्त्वा (for युक्त्वा). G₂ वरास्त्रेण (for महा*). D₄ च तेन; T₂ G M₂₋₄ वरेण (for परेण). K₂ V₁ B_{2.4} D₁ चा (B₂ वा) श्रविद्; B₁ D_{2.3} चास्त्रं (D₂ 'स्त्र-'); D₁ D₃ चापं; D₂ चाशु; T_{1.2} G M मंत्रैर् (for मन्त्रविद्). — *) S₁ विकृष्यं; S₂ K_{1.2.4} विक्रम्य; D₄ विस्फार्य (for विकृष्य). D₃ गांजीवम्; M₁ पाण्डवम् (for गाण्डीवम्). K₂ V₁ B D₁ D_{1.2-3} M₂ सत्वरं; D₂ M₂₋₄ सत्वरं; T_{1.2} G_{2.3} सुत्वरं; G₁ पार्थः (for सखनम्). — *) S₁ K₂ मयास्त्रोप्रतिघोः; K₁ मयास्त्रो-प्रतिमो; B₂₋₅ D₁ D_{1.2.3} T₁ G M महास्त्रप्रतिमो; D₁ T₂ महाश्वं (T₂ 'स्त्र-') प्रहितो; D₂ ममास्त्रोप्रतिमो. K₂ V₁ B₂₋₃ D_{2.3} T₁ G₂ M_{2.4} [S]स्तु मे; D₁ D_{1.5} [S]स्तु ते; T₂ स्तुवन् (for धृतः). D₁ D₆ महाश (D₁ 'स') रः; G_{1.2} शरोत्तमः; M₁ मेधरः (for धृतः शरः). K₁ चरश्च (sic). K₄ अयं महास्त्रो प्रतियासु मे शरः; B₁ D_{2.4.7} अयं महास्त्र-प्रतिमोत्तमे शरः. — *) K_{2.4} शरीरं (K₄ 'रि') भिश्च; K₂ शरीरिणां; V₁ B_{1.2-3} D₁ D_{2.3-5} T₂ G_{1.2} M शरीरहृत्; D₁ D_{1.5} 'हृत्; D₂ 'भृत्; D₃ शरीररां (sic); T₁ शरीरः; G₂ शरीरिभिश्च. G₂ M₁ चासुहरश्च (M₁ 'रं'). S₂ सुहृदः; D_{2.3} T_{1.2} G_{1.2} M_{1.2.4} दुर्हृदां; D₆ दुर्हरः; G₂ दुःसहं. B₂ सुशल्य पृथ्वीममुज्जगत्संनिभः.

20 *) B₂ D₆ च; T₂ हि; G M_{1.2} [S]भि- (for स्ति). T₁ कुरवश्च (for गुर*). G₂ पूजिता (for तोषिता). — *) V₁ B D M_{2.3} यदी (D₆ प्रदि)ष्टं. B₂

अनेन सत्येन निहन्त्वयं शरः

सुदंशितः कर्णमरिं ममाजितः ॥ २०

इत्युचिवांस्तं स मुमोच बाणं

धनंजयः कर्णवधाय घोरम् ।

कृत्यामथर्वागिरसीमिवोग्रां

दीप्तामसह्यां युधि मृत्युनापि ॥ २१

बुधन्किरीटी तमतिप्रहृष्टो

*अयं शरो मे विजयावहोऽस्तु ।

जिघांसुरर्केन्दुसमप्रभावः

कर्णं समाप्तिं नयतां यमाय ॥ २२

तेनेषुवर्येण किरीटमाली

प्रहृष्टरूपो विजयावहेन ।

C. 8. 4187
B. 8. 91. 49
K. 8. 98. subet.

सुदंशः Ds सुदंशः; Ds सुदंशः; S (Ts missing) सुदंश (for सुदंश). Bs सुदंशः; Ds यथा; S (Ts missing) यदि (for तथा). B2 Dn1 सुदंश तथा (by transp.). B3 सुदंशः; B3 च यत्; Dn1 D1.5 कृतं; D2 सुतं (for सुतम्). — *) V1 अन्येन (for अनेन). K1 सत्येन; D2 सत्ये जु; D2 सत्येन (sic) (for सत्येन). K2 नयतु (for निहन्तु). B2 अनेन सत्येन हि पांडवेयः. — *) K1.2.4 सुदंशितः; K2 सुदंशितः; V1 B Dn1 D1.5.7 G2 M1 सुदंशितः (B1 *दं); Dn1 सुदंशितः; D2.4.5 सुदंशितः; D2 T1 सुदंशितः; D2 T2 G1.3 M1-4 सुदंशितः (M1-4 *दं) (for सुदंशितः). G2 अयं (for अरिं). B2 Ds अरातिमास्थितः; B2 (marg.) अरातिमास्थितः (for अरिं ममाजितः). S2 ममाजितः; K1 ममाजितः; K2 ममाजितः; K3 *जितं; V1 B1.4.5 D2.7 T2 G मयार्चि (V1 *जि)तः; B2 Dn1 D2 ममोजितं (D4 *तः); Dn1 D1.5 ममाजितः; D2 ममाजितः; T1 ममोजितः; M ममार्चितः (for *जितः). — After 20, T1 ins.:

1155* धर्मात्मा सत्यसंधश्च धर्मराजो दयापरः ।

जितेन्द्रियः सत्यवादी तथैव जहि सूतजम् ।

21 Before 21, M1 ins. संजयः. — *) K2 [ऊ] चिवांस्तं; B2 Ds [इ]दमुक्त्वा (for [ऊ]चिवांस्तं). T2 [ऊ]चिवांस्तं (for [ऊ]चिवांस्तं स). K3 V1 B D प्रमुमोच; T1 G2 M2-4 मुमुचे च; G1.3 प्रमुमुक्षुश्च; M1 मुमुक्षुश्च (for स मुमोच). B2 Ds तं शरं (for बाणं). — *) K2 Ds कृत्वा (for कृत्याम्). T1 G2 कृत्या ह्यथर्वागिरसी (G1 *स) प्रचोदितो; T2 कृत्यां त्वथर्वागिरसी प्रचोदिता; G1 कृत्वा ह्यथर्वागिरसि प्रचोदितो; G2 कृत्या ह्यथर्वागिरसि प्रचोदिता; M1 कृत्यां ह्यथर्वागिरसि प्रवेदिता; M2-4 कृत्या ह्यथर्वागिरसी प्रचोदिता. — *) M2 partly damaged. Ds असह्यो; Ds अशक्यो (for असह्यो). T1.2 G M1.2.4 यथा त्वं जहि शत्रवं मम.

22 Bs repeats 22 after 23. — *) Bs (second time) Ds इदं (for इवम्). V1 B2-4.5 (second time) D2.7 [इ]त्यतिसंप्रहृष्टो; B1 Dn1 D1.5 [इ]त्यतिसं; D2 तदनुप्रविष्टो; D2.3 तमिति प्रहृष्टो; S (Ts missing) तमसि (for तमति). — *) S K1.2.4 V1 B1-4.5 (first time) Dn1 Dn1 D1-3.5-8 ह्ययं; K2 जयं; D2 ह्यसौ (for *जयं). K2

करो (for शरो). S2 K2 D2 विजयाय वो (S2 व)स्तु (for *वहोऽस्तु). B2 (second time) T2 ससर्ज कर्णाय तमप्रमेयं; T1 G [S]सज्जदेवानां (G1 महाहवे) जयहेतुं म (G1.3 *तुर्म)हेतुं; M1 ह्ययं देवा जयहेतोर्महेतुः; M2-4 जयवासज्जयहेतोर्महेतुः. — T2 om. (1 hapl.) 22^a-23^b. — *) B2 Ds G1 प्रभावं. — *) K2 V1 B (B2 first time) Dn1 Dn1 D1-3.5-7 मयास्तो (K2 *स्तो; B2 *स्तं); D2 रिपुं मे; D2 महास्तो (for समाप्तिं). B2 (second time) Ds कर्णं विषक्तं विषमे निमग्ने (B2 *मं); T1 G M कर्णं (G2 *र्णो) वशी (T1 वली) पांडवः क्षिप्रकारी. — After 22, Dn1 S (Ts missing) ins.:

1156* ततो विमुक्तो बलिना महेषुः

प्रज्वालयामास दिशो नभश्च ।

[(L. 1) Dn1 तथा (for ततो). G विमुक्तोजलिकः (for *को बलिना). Dn1 [अ]र्कतेजाः (for महेषुः). — (L. 2) T1 G नभो दिशश्च (by transp.).]

23 T2 om. 23^{ab} (cf. v. 1. 22). Ds om. 23. — *) K2 तं च (for तेन). K1.3 Ds [इ]षुवी (K1 *वा)र्येण; B2 [अ]र्कवीर्येण (for [इ]षुवर्येण). Dn1 किरीटमाली. — *) K2 प्रहृष्टयोधा; D2 *वेता (for *रूपो). K2.4 विजयाय वाहने (K4 *य वोस्तु); K2 विनयावहोना (sic). — *) D2 जिघांसुरर्केण; D2 जवान चार्केंदुः; T2 जिघाय कर्णेन्दु- (for जिघांसुरर्केन्दु-). B1 समप्रमे ते; Dn1 D1.5 *प्रभेन; T2 *प्रभावः. — *) K1.4 विमुक्तं (for विषक्तं). Dn1 D1.5 T2 कर्णं विवि (T2 *व)क्तं विषमे निमग्ने. — T1 G M subst. for 23: Dn1 ins. after 23:

1157* सैन्यान्त्यनेकानि च विप्रमोह्य

गाण्डीवमुक्तैर्विजयेन भङ्गैः ।

तेनार्जुनः सञ्जहनीयमध्या-

छिद्रोऽहरस्सूतपुत्रस्य राजन् ।

[G2 om. lines 1-2. — (L. 1) G1.3 [अ]नीकानि. T1 विप्रशीर्ये; M1 *मुह. — (L. 2) G1.3 गाण्डीवमुक्तेन ततो महात्मा. — (L. 3) G1.3 तेनार्जुनस्तन्महनीयमस्य; G2 ततोर्जुनस्तेन स वीरवयः.]

T1 G M cont. T2 cont. after line 6 of 1159*:

1158* छिन्नं पपाताञ्जलिनेन तूर्णं

कायोऽस्य पश्चाद्दरणीं जगाम ।

C. 8. 4787
D. 8. 91. 50
K. 8. 98. subet.

जिघांसुरकेन्दुसमप्रमेण

चक्रे विपक्तं रिपुमाततायी ॥ २३

तदुद्यतादित्यसमानवर्चसं

शरकभोमध्यगभास्क्रोपमम् ।

वराङ्गमुर्व्यामपतचमूपते-

दिवाकरोऽस्तादिव रक्तमण्डलः ॥ २४

तदस्य देही सततं सुखोदितं

स्वरूपमत्यर्थमुदारकर्मणः ।

[(L. 1) T₂ शिरः (for छिन्नं). — (L. 2) T₂ M₁₋₄ च (for स्त).]

On the other hand, K₄ V₁ B D₁ D_{1.2-7} T₂ ins. after 23: D₁ cont. after 1157*:

1159* ततोऽर्जुनस्तस्य शिरो जहार

वृत्रस्य वज्रेण यथा महेन्द्रः ।

शरोत्तमेनाञ्जलिर्केन राज-

स्तदा महास्त्रप्रतिमञ्जितेन ।

पार्योऽपराद्धे शिर उच्चकर्त

वैकर्तनस्याथ महेन्द्रसुनुः ।

तथापतचाञ्जलिर्केन छिन्न-

मथास्य कायो निपपात पश्चात् ।

[(L. 1) T₂ तेन (for ततो). K₄ — (L. 2) वज्रेण वृत्रस्य (by transp.). B₂ नरेन्द्रः; D₂ सुरेन्द्रः (for महेन्द्रः). — (L. 6) T₂ ननाद चापि (for वैकर्तनस्य). D₁ D_{1.2} T₂ [आ] यु (for [अ] यु). — With lines 7-8 in T₂, cf. 1158*. — (L. 8) V₁ D₂ अपालः; D₁ तथास्य.]

24 १ K₁₋₃ D₂ om. 24^{ab}. D₂ om. 24. — *) T₁ M₁ तम् (for तद्). B₂ G_{1.2} उच्चदादित्यः; T₁ अञ्जुता; T₂ G₂ M उच्चता (for उद्यता). D₁ G₂ तेजसं (for चर्चसं). D₂ ततोऽर्जुनस्तस्य शिरो जहार. — *) K₄ शरो-
त्तमो मध्यग- (for शरकभो). V₁ मध्यगताक्षरोत्तमं. T₁ M शिरः सु (M₂ शिरस्तु; M₂ शिरस्तु) मध्यदिनभास्करस्त्रिवं; T₂ शिरस्तु मध्यदिनभानुनोपमं; G शिरस्तु (G₁ रसः; G₂ रसु) मध्यदिनभास्करप्रमं. — After 24^{ab}, K₂ ins.:

1160* शरेण कर्णस्य शिरो जहार ।

— *) D₂ वीरांगम्; G₂ परांगम् (for वराङ्गम्). D₂ न्यप-
तत्. K₂ च मूपते; B₁ D₁ चमूपते; B₂ वृषस्य; B₂ D₁ D₂ S (T₂ missing) चमूपते; D₁ D_{1.2-5} च मूपते (for चम्). — *) D₂ M₂ रक्तमण्डलं.

25 T₂ om. 25. — *) K₂ V₁ B_{1.2} D₁ D_{2.2-5.7.8} तमस्य; B_{2.2} D₁ D₂ M ततोस्य; D₁ तमस्य-
D₂ तं तस्य; T₂ तत्तस्य (for तदस्य). K₁ D₁ T₁ देहे; K₂ V₁ B D₁ D_{2-5.7.8} G₁ देहः; D₂ जीवः (for देही). K₂

परेण कृच्छ्रेण शरीरमत्यज-

द्वहं महर्द्धीव ससङ्गमीश्वरः ॥ २५

शरैर्विभुशं व्यसु तद्विवर्मणः

पपात कर्णस्य शरीरमुच्छिन्नम् ।

स्रवद्राणं गैरिकतोयविस्रवं

गिरैर्यथा वज्रहतं शिरस्तथा ॥ २६

देहात्तु कर्णस्य निपातितस्य

तेजो दीप्तं खं विगाह्याचिरेण ।

G सुखेधितं; V₁ B D₁ D₁ D_{1.2-5-8} सुखोचितं; D₁ सुखोचितं; T₁ सुखेधितं; M सुखेधितः (for सुखोदितं). — *) १) १) K_{1.2-3} V₁ B D₁₋₂ S (T₂ missing) सुखम्; D₁ रूपम् (for स्). T₁ G M सुखं सुगंधि च (for उदारकर्मणः). — D₂ reads 25^a-26^b on marg. — *) K₂ शस्त्रेण; K₄ शस्त्रेण (for कृच्छ्रेण). K₂ शरैर्यथा-
त्यजद्; V₁ शरैर्यथा; B D_{2.4.7} T₁ शिरः समं; D₁ D_{1.2} शनैर्यथा; D₁ शिरं समं. K₁ अभ्यजद्; D₂ G₁ अलगद् (for [अ] त्यजद्). D₂ परेण कृच्छ्रेण शरो यथात्यजद्; G₁ वरेण कृच्छ्रेण शिरः समत्यजद्. — *) K₁ गृहं महर्द्धीव (sio) (for गृहं महर्द्धीव). D₁ D_{1.2} महर्द्धीव; D₂ महर्द्धीव (for महर्द्धीव). V₁ B_{1.2} D₁ D_{2.2} सुसंगमीश्वरः; D₁ समम्. K₂ गृहं समुद्रो वसुसंगमीश्वरः; K₁ गृहं महर्द्धीवशंसं; B₂ गृहं महर्द्धीवसंगं (sio); B₂ गृहं शनैर्महर्द्धीव संगं; D₁ गृहं यथा सर्वसमुद्रं; D₂ गृहं महर्द्धी च समम्; D₂ गृहं गृहीव व्यपसंगं; T₁ G₁ गृहं महर्द्धी नि (G₁ गृहान्महर्द्धी-
वसन्महेश्वरः; G₂ गृहान्सिद्धिरसन्महापुनिः; G₂ M गृहा-
न्महर्द्धी नि (G₂ धर्मे) वसन्महेश्वरः; G₁ ग्रहं महर्द्धीव-
संगमीश्वरः.

26 *) K₂ व्यसुतः; K₄ विमशं; V₁ B_{1.2-4} G₁ विभुशं; B₂ D₁ D₁ D_{1.2-5} T_{1.2} G_{2.2} M विमिशं; B₂ D_{2.4.7.8} विभुशं; D₂ विभुशं (for विभुशं). १) १) विभुः; D₂ व्यसु (for व्यसु). V₁ B_{1-2.4} (marg.) D_{2.7} तत्सुवर्चसः; B_{2.5} D₁ D_{1.2-5.8} M_{1.2} तत्सुव (B₂ धर्मणः; D₁ तत्सुवर्चसः; D₂ सुवर्मणः; D₂ सूर्यवर्चसः; T₁ तद्विवर्मः; T₂ तत्सुवर्चसः; G₁ तत्सुवर्मणः; G₂ तद्विवर्मः; G₂ तत्सुवर्मः; M_{1.2} तत्सुवर्मणः (for तद्विवर्मणः). — *) T₁ G_{1.2} M उच्छिन्नं (M₁ तः); G₁ आचितं (for उच्छिन्नम्). — T₁ om. 26^a. — *) K₂ वज्रद्राणं; G₁ स्रवद्राणं. G₂ T₂ G_{1.2} M गैरिकतोयमात्रवद्. K₁ विस्रवं; K₂ निश्रवं; D_{2.4.8} विस्रवं (for विस्रवं). — *) V₁ T₂ गिरि-
T₂ M₁ वज्रहतः. K₂ शरस्तथा; D₁ महाशिरः; G₂ शिरस्तथा (for 'था).

27 *) D₁ च (for तु). T₂ निपाति तत्तदा (sio).

तदद्भुतं सर्वमनुष्ययोधाः

पश्यन्ति राजनिहते स्म कर्णे ॥ २७

तं सोमकाः प्रेक्ष्य हतं शयानं

प्रीता नादं सह सैन्यैरकुर्वन् ।

तूर्याणि चाजगुरुतीव हृष्टा

वासांसि चैवादुधुबुर्भुजांश्च ।

बलान्विताश्चाप्यपरे ह्यनृत्य-

नन्योन्यमाश्लिष्य नदन्त ऊचुः ॥ २८

दृष्ट्वा तु कर्णं भुवि निष्टनन्तं

हतं रथात्सायकेनावभिन्नम् ।

C. 8. 4807
B. 8. 91. 59
K. 8. 98. 39

— ⁵) V₁ B D (except D₅) S (T₅ missing) सूर्य
(B₂ 'सं') (for दीप्तं). Dn₁ वितत्य; S (T₅ missing)
विदार्य (for विगाह्य). K₃ V₁ B D S (T₅ missing)
[अ]विवेश (for [अ]चिरेण). — ⁶) B₂ D₅ -वीराः;
M₂₋₄ -वीधास्. — ⁷) B₂ पश्यन्तिवन्तो; Dn₁ T₅ G_{2.3}
संष्टवन्तो; T₁ संष्टवन्तो; G₁ M ते ह (M₁ तद्)ष्टवन्तो (for
पश्यन्ति राजन्). — K₄ V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.2.3.4-7} ins.
after 27: D₄ after 28^{ed}: T₅ cont. after 1164^{*}:

1161* ततः शङ्खान्पाण्डवा दध्मुरुसै-

हृष्ट्वा कर्णं पातितं फालगुनेन ।

तथैव कृष्णश्च धनंजयश्च

हृष्टौ तदा दध्मतुराशु शङ्खौ ।

[(L. 1) T₅ यादवा (for पाण्डवा). — (L. 2) T₅ पतितं.

— After line 2, D₄ ins.:

1162* अथान्तरिक्षेऽपि विगाहा सूर्य

विवेश तेजो ज्वलितं हि तस्य ।

इतोत्तमाङ्गं च शरीरमाजौ

पपात कर्णस्य शरावकीर्णम् ।

— (L. 3) K₄ कृष्णस्य; V₁ कृष्णोपि. — (L. 4) B₄ D₅
कृष्णौ (for हृष्टौ). K₄ B₂ तथा; B₁ damaged; Dn₁ D_{5.4}
यमौ (for तदा). B₂ आशु शङ्खैः; V₁ Dn₁ वारिजातौ; T₅
वारिजौ तौ (for आशु शङ्खौ).]

After the above, D₄ cont. 1163* and T₅ 1166*.

28 ^a) V₁ ते (for तं). K₄ प्रेक्ष्य (for प्रेक्ष्य). B₂
D₅ दृष्ट्वा सूर्यं सोम (D₅ सैन्य)काः सिंहनादान्. — ^b) D₄
प्रीत्या. V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.2.3.4-7} नादान्. K₃ प्रीतां
ननादान्सहसानकुर्वन्; B₂ D₅ नेदुर्दृष्ट्वा (D₅ नेदः संख्ये) निहतं
सुतपुत्रं; B₂ Dn₁ सैन्यैः सार्धं सिंहनादानकुर्वन् (Dn₁
'न्यचक्रुः'); S (T₅ missing) प्रीता निनादं सुमुचुः ससैन्याः
(T₅ 'मेताः'). — ^c) S₁ D₄ तूर्याणि; G₂ स्तूर्याणि. K_{1.3}
B₂ Dn₁ D_{2.4.3} सं (D₂ om. सं)जगुरु; D₁ D₅ वाजगुरु.
— ^d) T₁ G M चापि (for चैव). K₄ B₁ भुज्जांश्च
(for भुजांश्च). — After 28^{ed}, D₄ ins. 1161*; while,
S K V₁ B D₁ Dn₁ D_{1-3.4.5.7.8} ins. after 28^{ed}: D₄
cont. after 1161*:

1163* संवर्धयन्तश्च नरेन्द्रयोधाः

पार्थ समाजगुरुतीव हृष्टाः ।

[(L. 1) B₁ समूर्ध्वतश्च. B₂ तु (for च). — (L. 2)
D₅ समाजगुरुतीव हृष्टाः.]

— ^e) D₂ ववल्गुरन्त्ये; D₁ बलाश्रिताश्च; T₁ बलाधिकाश्च;
T₂ पताकिताश्च; G_{1.3} बलानि तस्य; G₂ बलानिनश्च (sic); M
बलाकिनीं च (for बलान्विताश्च). K₁ B_{3.4} Dn₁ D_{3.7}
[अ]परे ह्यप्यनृत्यन्; K₃ परे ह्यनृत्यन्; K₃ [अ]प्यपरे
निगृह्य नृत्यन्ति; K₄ परैर्ह्यनृत्यन्; B₂ 'प्यपश्यन्त्यन्; B₂ 'परेभ्य-
नृत्यन्; D₂ ह्यपरे ह्यनृत्यन्; S (T₅ missing) [अ]प्यपरे ह्य-
(G₂ न)नर्तयन्. D₅ वरुथिन्यां चाप्यनृत्यन्तं चान्ये. — T₁
G₂ om. 28^{ed}. — ^f) K₃ च तद्वचुः; B₂ प्रहृष्टरोमाः;
B₂ च दृष्टुश्च; B₂ च तद्वचुः; D₁ D_{1.2.3.4} T₁ G_{1.3}
M₂₋₄ च तत्तद्वचुः; D₅ च तत्तमूचुः; M₁ च तं तमूचुः (for
नदन्त ऊचुः).

29 ^a) K₃ om. दृष्ट्वा. B₄ D₂ T_{1.3} G M om.;
D_{5.3} च (for तु). K₃ भुजान् (for तु कर्णं). D₅ om.
कर्णं. K₃ भुवि निस्वसन्तं; Dn₁ भुवि वा विपशं; D₂ भुवि
विष्पतं; D₅ भुवि निमृन्तं (sic); D₄ भूमितले निषण्णं; D₅
भुवि विस्वपतं; D₅ भुवि निस्वन्तं; T₁ तत्र मही पतंतं; T₂
M₂₋₄ भूमिमनुप्रविष्टं; G₁ भूमिरनिष्टन्तं; G_{2.3} भीमपराक्रमं
तं; M₁ भूमिमभिष्टन्तं (for भुवि निष्टनन्तं). — ^b) V₁
B D₁ D_{1.2-3.7} कृतं; Dn₁ कृत्ता; D₅ हतं; M₂₋₄
हतं (for हतं). S₁ V₁ B₁₋₄ D_{2.1.3.7} तथा (for
रथात्). Dn₁ सायकैर्; S₂ [अ]वभिदं; V₁ B_{1.4} D₁
D_{1.2-3.7} [अ]तिभिदं; B_{2.3} [अ]तिविदं; B₂ [अ]पविदं;
Dn₁ [अ]भुनस्य; D₅ [अ]तिविधम्; G₁ [आ]र्तदेहं; M₂₋₄
[अ]र्देयित्वा (for [अ]वभिन्नम्). T_{1.2} G_{2.3} हृदं (T₂ G_{2.3}
हतं) हृदात्सर्वमिवाव (T₂ 'न'; G_{2.3} प)विदं; M₁ हृतं
रथात्सायकात्तधन्वा. — T₅ om. (1 hapl.) 29^{ed}. — ^c) S₁
K₂ मलानिलेन; K₃ देहानिलेन (for महानिलेन). K₁ V₁
B₃₋₅ Dn₁ D_{2.4.7} अग्निम्; T₁ G M अग्निम् (for अग्निम्). D₅
संकल्पवृक्षं मारुतेनेव मशं. — ^d) S₁ (sup. lin. as in text)
K₁ D₅ चयने; K₃ नयने; V₁ B₃₋₅ D₁ Dn₁ D_{1.2.3-7}
T_{1.2} G M_{1.3} (sup. lin.) [अ]ग्निमिव; B₁ D₁ M_{2.4} [अ]-
ग्निमिव; B₂ चयाने; D₂ शयनं (for शयने). K₃ D₅
निशान्तं; K₄ निशन्ते; V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.2-7} S (T₅
missing) प्रशान्तं; D₂ शान्तं (for निशान्ते). — K₄ V₁
B D. (except D_{2.3}) ins. after 29: T_{1.2} G M cont.
after 1167*:

C. 8. 4208
B. 8. 91. 60
K. 8. 98. 29

महानिलेनाग्निमिवापविद्धं

यज्ञावसाने शयने निशान्ते ॥ २९

शरैराचितसर्वाङ्गः शोणितौघपरिप्लुतः ।

विमाति देहः कर्णस्य स्वरश्मिभिरिवांशुमान् ॥ ३०

प्रताप्य सेनामामित्रीं दीप्तैः शरगमस्तिभिः ।

बलिनार्जुनकालेन नीतोऽस्तं कर्णभास्करः ॥ ३१

अस्तं गच्छन्त्यथादित्यः प्रभामादाय गच्छति ।

एवं जीवितमादाय कर्णस्येधुर्जगाम ह ॥ ३२

अपराद्धे पराहस्य स्रुतपुत्रस्य मारिष ।

छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥ ३३

उपर्युपरि सैन्यानां तस्य शत्रोस्तदञ्जसा ।

शिरः कर्णस्य सोत्सेधमिषुः सोऽप्राहरद्भुतम् ॥ ३४

1164* रराज कर्णस्य शिरो निरुक्त-

मस्तं गतं भास्करस्यैव विम्यम् ।

[(L. 1) K₄ निरुक्तम्; Dn₁ निरुक्तम्; — T₂ om. line
2. — (L. 2) K₄ B₁ Dn₁ D_{1.2.3} अस्तं गते; B₂ T₁
G_{2.3} M_{1.2} अ(M₁ अ)स्ते गिरौ; D₆ G₁ अस्तादिदेर् (for
अस्तं गतं).]

— After the above, T₂ cont. 1161*, while B_{2.3} D₆
cont. after 1164*;

1165* इतोत्तमाङ्गस्य स तस्य देहः

परिप्लुतः शोणितौघप्रसेकैः ।

रराज कर्णस्य शरावकीर्णः

स्वरश्मिजातावतसो यथार्कः ।

[(L. 1) B_{2.3} इतो (for इतो). — (L. 2) B_{2.3} प्रमुक्तः
(for प्रसेकैः). — (L. 4) B_{2.3} शुरश्मि (for स्वरश्मि).]
B_{2.3} D₆ cont.: Dn₁ cont. after 1164*: T₂ after
1161*;

1166* प्रताप्य सेनां खलु पाण्डवीं रणे

शरांशुभिः पावकतुल्यदीप्तिभिः ।

किरीटिकालेन तु कर्णभास्करो

व्यनीयतास्तं दिवसावसाने ।

[(L. 1) B₂ विष्टम् (sic); T₂ ततोच्य (sic) (for
प्रताप्य). Dn₁ T₂ स तु पाण्डवो (for खलु पाण्डवी).
— (L. 2) Dn₁ T₂ शरांशुभिर्भास्करतुल्यदीप्तिभिः. — (L. 3)
B₂ किरीटिना तेन (for टिकालेन). B₂ स; Dn₁ तु; T₂ हि
(for तु). — (L. 4) B_{2.3} D₆ प्रसन्न नीतोस्त (B₂ तः स)-
शुदीर्घतेजसा (D₆ गिरि महात्मना).]

On the other hand, T_{1.2} G M ins. after 29;

1167* तदाननं स्रुतपुत्रस्य राज-

न्विभ्राजते पद्ममिवापनालम् ।

[(L. 1) G₁ स्रुतपुत्रस्य (for स्रुतपुत्रस्य). — (L. 2) G₁
निपातितं (for विभ्राजते). T₁ धर्मम् (for पद्मम्).]

30 * K₄ अर्दित (for आचित). M₂₋₄ सर्वांग.
— ^a K₄ शोणितेन (for तौघ). M₂₋₄ परिप्लुतं.
— ^a S (T₂ missing) रराज (for विमाति). T₁ G₁
M₂₋₄ देहं. — ^a B_{2.3} Dn₁ D_{1.2} शुरश्मिभिर्; G₂
तस्यांशुभिर् (for स्वरश्मि). B_{2.3} om. इव.

31 * B₂ om. प्रताप्य. D₆ विष्टम्; T₁ संताप्य; T₂
विष्टाय; G_{1.2} M निष्टम् (for प्रताप्य). K₄ धारित्री; B₁
अमिता; T₁ बहुभिर्; T₂ आमित्रा; M₁ आमैत्री; M_{2.4} तामैत्री;
M₃ (sup. lin. as in text) तामित्री (for आमित्री). G₂
नष्टवसनमामित्री. — ^a T₁ अर्धनेन बलात्काळे. — ^a
S K गतोस्तं; Dn₁ D_{1.2} नीतोस्तं; T₁ नितातं (for नीतोऽस्तं).
T₁ भास्करं.

32 * D₆ अस्तं (for अस्तं). G₂ M₄ गच्छद्. D₆
तथा (for यथा). K₄ आदित्य; T₁ त्वं. D₆ प्रसन्न चांत
आदित्यः. — ^a K₄ प्रभा व्यादाय. — ^a Dn₁ तथा
(for एवं). — ^a K₂ D₆ कर्णस्ते (D₆ से)पुर. B₂₋₃
Dn₁ D_{2.3} T_{1.2} G₂ M सः (for ह).

33 * K_{2.4} D_{2.4.5} G₂ Ca अपराद्धे (for 'हे'). S₂
[S] परानस्य (sic); K₄ श्रमात्स्य; B₁ कृत्य; B₁ Bom. ed.
'होस्य; D₆ पराद्धे च; G₂ परांगस्य; Ca. n. v. Madras ed.
[S] पराहस्य; Co Cal. ed. [S] पराहस्य; Cap पराहस्य
(as in text). G₁ अपराह्वापराद्धे च. C₇: कुन्त्याः
कन्धावस्थायां जातत्वात् अपराणि सर्वेभ्योपि बहूनि अहानि
दिनानि यस्य सोयमपराहः कर्णस्य बहुवयस्कस्येत्यर्थः। C₇
— ^a B_{2.4} (marg.) Dn₁ Ca अ (B₂ ग)तपूर्वस्य (for
स्रुतपुत्रस्य). K₄ मारिष; Ca 'य (as in text). — ^a
B₂ छिन्नमञ्जलिके चैव; M₁ छित्वै***** जौ. — ^a T₂
लोच्छायम्; G₂ सोत्सेधम्; C₇ सोत्सेधम् (as in text). B₂
(marg.) अगमत् (for अपतत्). B₂ पुनरादाय सायकः.
Ca सोच्छेधमपतस्थिरः (corrupt).

34 * T₁ सेनां तां; T₂ G₂ M₁ सेनानां; G₂ M₂₋₄
सेनायां (for सैन्यानां). D₆ यत्र पांडुबलव्योम्नि. C₇ as
in text. — ^a K₄ तदंजसा; V₁ B₁ तदांजसा; Dn₁
तदंजसा; B₂ ततोऽजसा. D₆ दिवाकर इवापतत्; T₁ G_{2.3}
विनिमज्जितं (T₁ 'जहितं' जनं; G₁ विनिमज्जितराजनान्;
M विविमज्जितं (M₁ 'रतं' जनं. — ^a K₂ सोत्सेधे; D₄
सोत्सेधम्; T₂ M₂ चोत्सेधम् (for सो). — ^a B_{1.4} D_{2.7}
इयुणापा (B₁ 'प्रा'हरद् (for हपुः सोऽपा). K₂ सौराहरद्;
B_{2.3} Dn₁ सोप्यहं; D₄ सोपहं; D₂ आपहं; D₆ तदहं (for
सोऽपाहं). S (T₂ missing) इयुसदहदरणे. — After
34, D₆ S (T₂ missing) ins.:

संजय उवाच ।

कर्णे तु शूरं पतितं पृथिव्यां

शराचितं शोणितदिग्भगात्रम् ।

दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्राज-

श्लिन्नध्वजेनापययौ रथेन ॥ ३५

कर्णे हते कुरवः प्राद्रवन्त

भयादिता गाढविद्धाश्च संख्ये ।

अवेक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य

ध्वजं महान्तं वपुषा ज्वलन्तम् ॥ ३६

सहस्रनेत्रप्रतिमानकर्मणः

सहस्रपत्रप्रतिमाननं शुभम् ।

सहस्रगश्मिर्दिनसंक्षये यथा

तथापतत्तस्य शिरो वसुंधराम् ॥ ३७

C. B. 4817
B. B. 31. 67
K. B. 99. 71

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

1168* तच्छिरो भरतश्रेष्ठ शोभयामास मेदिनीम् ।

यदृच्छया महागज आदित्य इव गां गतः ।

तं दृष्ट्वा समराचमर्षलब्ध नदं

दष्टोष्ठं रुधिरपरीतकातराक्षम् ।

राधेयं रथवरपुष्टसंनिषण्णं

हीनांशुर्निवसकरो मुहूर्तमासीत् ।

निःशब्दतूर्यं हतयौघमुख्य

प्रशान्तदर्पं घृतराष्ट्रैवेत्यम् ।

न शोभते सूर्यसुतेन हीनं

वृन्दं ग्रहाणामिव चन्द्रहीनम् ।

[5]

[10]

[(L. 2) Ds G1.3 यदृच्छयेव पतितं मंडलं चंद्र (G1 तिग्म-; G3 चंद्र) दीधिते: — (L. 3) Ds चद्रिधि (for लब्धनिद्रं). — (L. 4) T3 रुधिरपराहतकातराक्षं; M 'परीतकेक (Ms 'त') राक्षं. — (L. 5) Ds राधेयं रथमभिवच्युः संनिषण्णं; T3 राधेयं स्वरथविलसंशुहीनं; M1 राधेयं रथवत्पुष्टसंनिषण्णु. — (L. 7) Ds हतयोधवीर्यं; T3 'वीरयोधं; G1.3 'योधमुख्यं; M 'योधवीरं (M1 'र'). — (L. 9) M1 सप्तसुतेन (for सूर्यं). — (L. 10) Ds मुराणाम् (for ग्रहाणाम्). G3 सूर्यहीनं (for चन्द्र). T3 न शोभते सूर्यपुत्रेण हीनं.]

35 Cf. 8. 68. 3^{ab}; 6^{cd}. S (T3 missing) om. 35. — " Ds दृष्ट्वा (for शूरं). — " S2 शिराचितं. — " S K1.2.4 [उ]पययौ; K3 प्रययौ; B1.3 Dn1 D2.4.7 [अ]ययौ; B5 [अ]पि ययौ (for [अ]पययौ).

36 " K3 V1 B Dn1 Dn1 D1-3.5.7.8 हते कर्णे (by transp.); K4 कर्णे मृते; D4 हते तु कर्णे. — " D4 च (for तु). — " S2 K2.4 B1 Dn1 D1 अवेक्ष्य (B1 'ख्य') माणा; K1 D1 अवेक्षमाणा (for 'णा). — " K4 वपुला (for 'वा). — For 36, Ds subst.:

1169* हते तु कर्णे कुरवः प्राद्रवन्त भयादिताः ।

गाढविद्धाश्च संख्ये ते बाणैर्गण्डीवधन्वना ।

अवेक्षमाणाः पार्थस्य ध्वजं भीषणवानरम् ।

प्रतीपसैन्यहन्तारं प्राद्रवन्ते दिशो दश ।

On the other hand, S (T3 missing) (which reads it after 8.68.6) subst. for 36:

1170* कर्णे हते पार्थमयाद्यदुत्तु-

वैकर्तने धातराष्ट्राः सशल्याः ।

अवेक्षमाणाः मुहुरर्जुनस्य

केतुं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ।

[G2 om. lines 1-2. — (L. 1) T1 कौरवत् (for पार्थ-भयात्). T3 हते कर्णे विदुता वै महारथा. — (L. 3) M अवेक्षमाणा. — (L. 4) T1 कपिना (for यशसा).]

— After the above, S (T3 missing) cont. 1176*.

37 " S2 K4 प्रतिमाणः; B1 'मस्य; Ds 'मेन; T1 'मेन (for 'मान). Ds पातितं; T1 कर्मणा; T3 'कर्ण (for 'कर्मणः). — " K3 B3-3 Dn1 D1.2.4-5 T3 सहस्रनेत्रः; G1 'रश्मिः; G2.3 'रश्मे: (for 'पत्र). K3 प्रतिमं मुखं शुभं; B5 Ds प्रतिमं तदाननं (for प्रतिमाननं शुभम्). — " Ds T1.2 G2.3 M दिवसक्षये (for दिनसंक्षये). — " M1 ततो (for तथा). Ds [अ]वदत्; M1 पतं (for [अ]पतत्). K1.3 V1 B D S कर्णशिरो (for तस्य शिरो). D4 धरायां; Ds धरातले (for वसुंधराम्). — After 37, Ds T1 G ins.:

1171* व्यूढोरस्कं कमलनयनं तप्तदेसावभासं

कर्णं दृष्ट्वा भुवि निपतितं पार्थबाणाभितप्तम् ।

पांसुग्रस्तं मलिनमसकृत्पुत्रमन्वीक्षमाणो

मन्दं मन्दं व्रजति सविता मन्दिरं मन्दरश्मिः ।

[(L. 1) Ds कमलवदनं. T1 दीप्त- (for तप्त). — (L. 2) G1 पुत्रं (for कर्णं). — (L. 3) G1 कर्णम् (for पुत्रम्). T1 G1 उदीक्षमाणो (for मन्वीक्ष). — (L. 4) G3 मंदरं (for मन्दिरं). Ds मंदरश्मे:.]

Colophon missing in T3. — Day of Karna's Generalship: S K1.2.3 द्वितीये (S2 K1 'व') युद्धदिवसे. — Adhy. name: S K V1 B D (except Ds) T1.2 G1.2 कर्णवधः; M1 द्वैरथे कर्णवधः. — Adhy. no. (figures, words or both): S1 (seq. m.) 80; S2 67 (as in text); K1 68; B1 Ds 89; B2 76; B3 99; B4 92; Dn1 101; D4 71; T1 M1 109; T2 100; G1 107; G2.3 M2-3 108.

६८

संजय उवाच ।

शल्यस्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे

बलानि दृष्ट्वा मृदितानि बाणैः ।

दुर्योधनं यान्तमवेक्षमाणो

संदर्शयद्भारत युद्धभूमिम् ॥ १

निपातितस्यन्दनवाजिनागं

दृष्ट्वा बलं तद्वत्सूतपुत्रम् ।

68

Ts is missing in this adhy. (cf. v. 1. 8.60.32).

1 S K Ds repeat 1st after 6. — ^a) Bs Ds

निहतानि बाणैः; Ds T₁ G₁ विपुलज्वलानि; T₂ G₂ M सु-
(T₂ सु) दितज्वलानि (for मृदितानि बाणैः). Ds (first
time) मृषः (for बाणैः). — ^a) Ks Ds यातुम् (for
यान्तम्). S K₁-s अवेक्षमाणं (Ks 'ण'). — ^a) S K₁-s
Ds संदर्शयन् (K₁ 'यं'). Bs Ds Dai Ds ददर्श तां
युद्धभूमिं युधोरां. — For 1st, Ds subst.:

1172* निपातिते चाधिरयौ महारथे

ज्वलन् ये सोमकपाण्डवैश्च ।

while Ds S (Ts missing) subst. for 1st:

1173* ययौ स तेनैव रथेन तूर्णं

हेलीकृतः सज्जयसोमकैश्च ।

[(L. 1) Gs कर्णं (for तूर्णं). Ds स प्रीहयन्; T₁ G हेलीकृतः.]On the other hand, B₁.2.4 Ds.7 subst. for 1:

1174* शल्यस्तु कर्णे निहते किरीटिना

प्रसक्तं बलं प्रसमीक्ष्यार्तरूपम् ।

ययौ हते चाधिरयौ पदाजुगे

रथेन संच्छिन्नपरिच्छदेन ।

[(L. 2) Ds [आ]त्तं (for [आ]त्ते). — (L. 3) Bs चाधिरथे.]

2 ^a) Ss निपातितः; Ks B₁ D₁ 'तितं; Dai D₁s

निपातितः (for 'तित'). Ds वाजिनागात् (for 'नागं').

— ^a) Ks उद्धतः; B₁.2.5 Ds.7 निहतं (for तद्धत). B₁.5 Dai D₁ D₁.2.5 S (Ts missing) बलं च दृष्ट्वा हत-(Bs निहतं)सूतपुत्रं. — After 2nd, S (Ts missing)reads 7th, and Ds S (Ts missing) read 2nd after1176*. — ^a) Ds दुर्योधनं; Ds मद्राधिपो. Ks [S]सु;Ks तु (for सु-). B₁.5 D₁ D₁.2.5 परिपूर्णं (for 'प्रति').— ^a) Ks B₁ निवसद्; Bs न्यस्यसद्; Bs न्यस्यसंश्च; Dsनिवसद् (for न्यस्य). K₁ जातरूपः; Ks जातु (for

दुर्योधनोऽश्रुप्रतिपूर्णनित्रो

मुहुर्मुहुर्न्यस्यसदार्तरूपः ॥ २

कर्णे तु शूरं पतितं पृथिव्यां

शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।

यदृच्छया सूर्यमिवावनिस्थं

दिदृश्वः संपरिवार्य तस्थुः ॥ ३

प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मृता-

जातं). Ks मुहुर्मुहुर्न्यस्यसदा पतितं (slo); D₁ D₁.7
S (Ts missing) दीनो मुहुर्निवसत्ता (D₁ Ts 'संश्चा-
D₂ 'सदा'तरूपः; D₁ मुहुर्तं 'न्यस्यसदार्तरूपः.
— After 2, S K Dai D₁ D₁.2.5.5 ins.:

1175*

धृतराष्ट्र उवाच ।

कथं नु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे

दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य ।

बभूव रूपं कुरुसज्जयानां

बलस्य बाणोन्मथितस्य संख्ये ।

[Of lines 1-4 of App. I (No. 43). — (L. 1) K₁.5
Dai D₁ D₁.2.5.5 तु (for नु). — (L. 2) Ks दग्धस्य. Ks
रौद्रेऽहनि (for रौद्रेऽहनि). Ca cites रौद्रा. S Ds विद्रुतस्य
(for विद्रु). — (L. 3) Ks 'अंजयानां; Ds 'संज' (for 'सज्ज').
— (L. 4) Ks बाणोन्मथितस्य; Ks बाणैर्मथि; Dai बाणोन्मथिते च;
Ds बाणैर्मथिते* (for बाणोन्मथितस्य). Dai Ds कर्णे (for संख्ये).
Ks बलेन बाणोन्मथितेन कर्णे.]

3 Cf. 8. 67. 35th. Ds om. 3. Before 3, S K Dai
D₁.2.5.5 ins. संजय उवाच; Bs धृतराष्ट्र उवाच. — ^a) Ss
कथं (for कर्णं). Dai पृथिव्या. — ^a) Ss शराचितः; T₁
G₂ 'चितं (for 'चितं). — ^a) Ss K₄ सूर्यं (for सूर्यम्).
S K₂.4 अवनिस्थो; Ds 'तस्थुः; Ds S (Ts missing)
'नि गतं (for 'निस्थं). — ^a) K₄ दिदृश्वः (for 'श्वः).
Ds सूर्यमिवाव; G₁ ते परिवार्यं (for संपरि').

4 ^a) Dai D₁ प्रहृष्टः (for प्रहृष्ट). V₁ Ds G₁
विष्वस्तः; Dai D₁ विभ्रष्टः; Ds विभ्रष्टः; M₂-4 विस्त्रस्त-
(for विभ्रस्त). Co cites वित्रस्ता. Ks विषागल- (slo);
Ks सुखाश्च (for विषण्ण). Co cites विषण्णा. Ks V₁ B
D S (Ts missing) विस्मिताश्च (for विस्मृताश्च). — ^a)
G₁ तत्रापरे (for तथा). V₁ B (except Bs) Dai
D₁.2.5.5 परायणा; D₁ Ds हता हव; Ds S (Ts missing)
समन्विता (for गता हव). — S K₁.2.4 Ds om. (hapl.)
4th. Ds repeats 4th after 5. — ^a) Gs पदे (for

स्तथापरे शोकगता इवामवन् ।

परे त्वदीयाश्च परस्परेण

यथा यथैषां प्रकृतिस्तथाभवन् ॥ ४

प्रविद्धवर्माभरणाभ्यरायुधं

धनंजयेनाभिहतं हतौजसम् ।

निशम्य कर्णं कुरवः प्रदुद्रुवु-

परे). Ds (second time) त्वदीयाच्. Ks V1 B Dai D1-2.5 (both times). 7 च परस्परं जना (Ks तदा; Ds तथा); Ds S (Ts missing) च रणे विधां पते (for च परस्परेण). — 4) Ds यथावक्षेपं; T1 Gs यथा यथेष्टं; G1 यथा तथैषां. T1 प्रतप्तास्; G1.2 पुलनास् (for प्रकृतिस्). Bs यथा (for तथा). V1 B1-4 Dai D1.2.7 T2 G1 M तथा; Ds om.; Ds Gs गता; T1 गता; Gs युता (for [अ]-भवन्). 5) Ca: यथा यथा हर्षशोकादिमयी प्रकृतिस्तथा तथा परे त्वदीयाश्चामवन्. 6)

5 4) S1 Ks प्रविद्धः; K1 तं विद्धः; Ks प्रवृद्धः; Bs सविद्धः; D2.6 M1 प्रवृद्धः (for प्रविद्धः). V1 चर्मोत्तरणाभ्यरायुधं; B1.4 Dai D1.2-3.7 चर्मोत्तरणाभ्यरायुधः; Ds T2 Gs 'णायुधाभरं; Ds 'णोत्तरायुधं; G1 'णायुधाभरं; G2 'णायुधाभरं (for 'णाम्भरायुधं). — 6) Ks युद्धे जवेन (for धनंजयेन). B1 अभिहता; Ds 'हितं (for 'हतं). K1.2 Bs-3 Dn1 Ds महौजसं; V1 B1.2 Dai D1-2.5.7 महौजसा (for हतौजसम्). Ds धनंजयेनाप्रतिमौजसा तदा; Ds S (Ts missing) 'येन प्रह (G1 'हृ) तं महारथं. — 7) Ks Dn1 Ds T2 Gs M निशम्य; B2 विशल्य; G2 निहल्य (for निशम्य). V1 कर्णः; Ds सर्वैः; T1 Gs चैनं (for कर्णं). — 8) Ks [आ]कुला यथा; Bs Dn1 [अ]जने वने; Ds [अ]भवंस्तदा; Co [आ]कुलाकुला: (as in text). Ds S (Ts missing) हत (Ds महर्षभं केसरिणेव गोकुलं. — After 5, Ds repeats 4th. Ks V1 B Dai Dn1 D1.2.4.5.7 ins. after 5: Ds after the repetition of 4th: S (Ts missing) after 1170*:

1176* भीमश्च भीमेन महास्वनेन

नादं कृत्वा रोदसी कम्पयानः ।

आस्फोटयन्वल्गते नृत्यते च

इति कर्णे त्रासयन्धारराष्ट्रान् ।

तथैव राजन्सोमकाः सुश्रयाश्च

शङ्कान्दधुः सख्युश्चापि सर्वे ।

परस्परं क्षत्रिया हृष्टरूपाः

सूतात्मजे निहते वै तदानीम् ।

[(L. 1) T2 Gs तु (for च). B1 महाश्रमेण; B2 'हरेण; Bs.5 'हरेण; Dn1 Ds तदा स्वेन; Ds गदास्वेन; S (Ts missing) तदा स्वेण (for महास्वनेन). — (L. 2) Bs कृत्वा

हर्तर्षभा गाव इवाकुलाकुलाः ॥ ५

कृत्वा विमर्दं भृशमर्जुनेन

कर्णं हतं केसरिणेव नागम् ।

दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्राजो

मीतोऽपसर्यत्सरथः सुशीघ्रम् ॥ ६

मद्राधिपश्चापि विमूढचेता-

नादं (by transp.); Bs कृत्वा नादः. Bs कंपयित्वा (for 'यानः). Ds S (Ts missing) समुद्रद्वो (G2 M1 'जो) दसी (T1 G2 'सि) कंपयंश्च. — Ds om. line 3. — (L. 3) Dai D1.5 आस्फोटते (for 'यन्). Ks Dai.7 हस्ते (for वल्गते). Ks कंपते च; Bs स प्रनृत्यन् (for नृत्यते च). S (Ts missing) आस्फोटयन्वल्गते वल्गते च (G2 'तेव; M 'नेन). — (L. 4) Gs च कर्णे (for कर्णे). G1.2 द्रावयन् (for त्रासं). — (L. 5) T1.2 Gs तथा (for तथैव). Bs Dai D1.2.7 सोमकः; T2 मद्राजः. Ks संजयश्च; Dn1 संजयाश्च; Ds पाण्डवाश्च. Bs Ds G1.2 M तथा राजन्संजयाः सोमकाश्च. — (L. 6) Ks V1 Bs Dai D1.2.5.7 सख्युश्चैव; B4 'जिरे च; Ds 'नश्चापि; G1 'नुश्चापि (for 'जुश्चापि). — (L. 7) Ks क्षत्रियान्. — (L. 8) Bs वैकर्तने; Ds सुतात्मजे. Bs.5 Dai Dn1 D1.2.6 G1 वै निहते (by transp.); Ds विनिहते.]

— After the above, Ds S (Ts missing) read 2nd.

6 4) Bs दृष्ट्वा (for कृत्वा). Bs च युद्धं; Ds तु युद्धं; T2 [अ]विमर्दं (for वि). — 5) Ks केसरिणेव. V1 B Dai Dn1 D1.2-3.7 कर्णे हतः (Dai D1.5 'च) केस (B1 Ds.4 'श) रिणेव नागः. — After 6th, V1 B Dai Dn1 D1.2-3.7 ins.:

1177* तीर्णां प्रतिज्ञा पुरुषर्षभेण

वैरस्यान्तं गतवांश्चापि पार्थः ।

[(L. 1) Dai Ds पुरुषर्षभेन. — (L. 2) V1 B1.2.4 Dai D1.2.5.7 चैव (for चापि). D1 पार्थः.]

— V1 B (except Bs) D (except D2.5) Gs om. 6th. With 6th, Cf. 8. 67. 35th. — 7) T1.2 G1.2 M भुवि (for सुवि). — 8) Ds सरथाच् (for सरथः). Ks Ds सः; Ds च (for सु). T1.2 G1.2 M छिन्नध्वजेनापययौ रथेन. — After 6, S K D2.5 repeat 1st and S (Ts missing) ins. 1170*.

7 S K D2.5 om. 7th. S (Ts missing) read 7th after 2nd. — 8) B1 मद्राधिपतिश्च. V1 B (except Bs) Dai Ds.5.7 चैव (for चापि). G1 विमूढचेता. — 9) Dn1 [अ]पकृतिः. Bom. ed. 'कृत- (for 'हृत-). Ds S (Ts missing) तूर्णं ध्वजेनापह (Ds 'नोपह; T2 'नोपह) तेन तेन. — 10) Dn1 Ds राजन्; Ds दोनः (for शीघ्रं). Ds S (Ts missing) रथेन दुर्योधनमेव तूर्णं (M1-4 शरपः).

G. 8. 1827
8. 8. 92.9
K. 8. 99. 10

स्तूर्ण रथेनापहतध्वजेन ।
दुर्योधनस्यान्तिकमेत्य शीघ्रं
संभाष्य दुःस्वार्तमुवाच वाक्यम् ॥ ७
विशीर्णनागाध्वरथप्रवीरं
बलं त्वदीयं यमराष्ट्रकल्पम् ।
अन्योन्यमासाद्य हतं महद्भि-
र्नराश्वनागैर्गिरिकूटकल्पैः ॥ ८
नैतादृशं भारत युद्धमासी-
द्यथाद्य कर्णार्जुनयोर्बभूव ।
प्रस्तौ हि कर्णेन समेत्य कृष्णा-
वन्ये च सर्वे तव शत्रवो ये ॥ ९
दैवं तु यत्तत्स्ववंशं प्रवृत्तं

तत्पाण्डवान्पाति हिनस्ति चास्मान् ।
त्वार्थसिद्ध्यर्थकरा हि मर्वे
प्रसह्य वीरा निहता द्विषद्भिः ॥ १०
कुबेरवैवस्वतवासवानां
तुल्यप्रभावाम्बुपतिश्च वीराः ।
वीर्येण शौर्येण बलेन चैव
तैस्तैश्च युक्ता विपुर्लङ्घुणौघैः ॥ ११
अवध्यकल्पा निहता नरेन्द्रा-
स्तत्त्वार्थकामा युधि पाण्डवेयैः ।
तन्मा शुचो भारत दिष्टमेत-
त्पर्यायसिद्धिर्न सदास्ति सिद्धिः ॥ १२
एतद्वचो मद्रपतेर्निशम्य

— ^a) B₂ प्रभास (for संभाष्य). S₁ दुःस्वार्तम्; K₁ दुःस्वार्तम्; K₂ V₁ B D₁ D₁ 2. 2. 1. 7. 8 दुःस्वार्त (for 'तम्'). D₁ D₁ स बाष्प (D₂ जामाव्य) दुःस्वार्तचनं बभावे; D₂ पश्यन्तुःस्वार्तमु सुमोच राजन्; S (T₂ missing) पश्यन्तु- (T₂ 'स्वार्तु'; M₂ 'इयन्तु' दुःस्वार्तमुवाच राजन्.
8 Before 8, D₂ ins. सत्य उवाच. — ^a) D₂ om.; T₂ विकीर्णः; M₂ उदीर्णः (for विशीर्णः). D₂ पश्यत्यश- (for 'नागाश्च'). D₂ प्रगल्भं (for 'प्रवीरं'). — ^a) K₂ V₁ B₁ 2. 2. 4 D₂ 4. 2. 3 S (T₂ missing) हतैर् (for हतं). B₂ सुदृढिर्; D₂ S (T₂ missing) शयानैर् (for महद्भिर्). — ^a) B₂ नरेत्येति; T₂ नराश्च नारीर्.
9 ^a) D₁ D₁ 2. 2. 5 न तादृशं; D₂ नैतत्समं. D₂ अतीव शुद्धं समुल्लभभूत. — ^b) D₁ D₂ तु; D₂ om.; D₂ S (T₂ missing) हि (for [अ]च). — ^c) K₂ स्तौ हि; D₂ आसी हि; T₂ प्रसी च; G₂ तस्मा हि (for प्रस्तौ हि). — ^d) D₂ G₂ अन्ये हि; G₁ अन्येपि (for अन्ये च). K₂ शत्रवा ये; V₁ 'योपि; D₂ शत्रुयोधा; D₁ शत्रवो ये; T₁ 2 G M₂ 4 शत्रवा ये; M₁ शत्रवेयाः (for शत्रवो ये).
10 ^a) V₁ B (except B₂) D₁ D₁ 2. 2. 1. 7 यत्तत्; M₁ तत्तत् (for यत्तत्). V₁ स्ववशः; B₁ स्वबलं; T₁ G₂ स्ववशे; G₁ स्ववशे M स्ववशः (for स्ववशं). D₁ दैवं ध्रुवं पार्यवशात्प्रवृत्तं; D₂ दैवं तु यत्स्ववशेन प्रवृत्तं; T₂ दैवं तु यत्तत् वशे प्र'; G₂ दैवं त्वद्वशे त्ववशे प्र'. — ^b) D₁ D₂ 2. 2. 3 तत् (for तत्). S₁ K₁ 4 B₂ D₂ S (T₂ missing) निहन्ति; K₂ नो हन्ति (for हिनस्ति). D₂ तत्पाण्डवा जय- हिताः स्मान्. — ^c) K₂ तत्पार्यः; D₂ तत्पार्यं (for तत्पार्यं). S₁ K₂ -सिद्ध्यर्थकरा; B₂ -सिद्धौ (B₂ 'ज्ये' निहता; D₂ -संसिद्धिकरा (for 'सिद्ध्यर्थ'). B₂ 2 प्रवीरा; D₁ तु सर्वे

(for हि सर्वे). — ^a) B₂ मर्वे (for वीरा). G₂ निषता (for निहता). K₂ प्रसह्य वीराणि हताभि षद्भिः (sic).

11 ^a) K₂ -वेवस्वतः. — ^b) G₂ -प्रभो वा (for प्रभावा). D₂ om. from वीरा up to बलेन (in 11°). K₂ नृपतेश्च वीराः; D₁ नृपते सुवीराः; D₂ 2 S (T₂ missing) वरुणस्य चापि (D₂ चैव) (for [अ]म्बुपतेश्च वीराः). — ^c) B₁ आर्येण शौर्येण; B₂ शौर्येण वीर्येण (by transp.). Co cites आर्येण (for वीर्येण). D₁ बलेन तेजसा; D₂ S (T₂ missing) पराक्रमेण; D₂ बलेन दैवं (for 'न चैव'). — ^d) D₂ ते तैश्च; D₂ तैश्चापि D₂ तैस्तैः प्र- (for तैस्तैश्च). B₁ 2 D₁ युक्ता (for युक्ता). V₁ D₁ विविधैर्; B₂ D₂ 2 T₁ G₂ 2 M विमलैर्; T₂ विनतैर्. G₁ ह्यमलैर् (for विपुलैर्). K₂ गणौघैः.

12 ^a) D₁ D₁ निहतान् D₂ न रुद्रास् (for नरेन्द्रास्). — ^b) D₂ ते पार्यः (for तत्पार्यं). B₂ -कानाद् (for -कामा). — ^c) K₂ V₁ B₂ 2 D₁ D₁ 2. 2. 3 T₁ G₂ M₂ तान्मा शुचो; T₂ जस्मात् नो. — ^d) K₁ D₂ पर्यायसिद्धिः; D₁ 'वसन्तः; G₂ 'यसिद्धिः; G₂ 'यसिद्धिर् (as in text). Co cites पर्यायः. D₂ तु दिष्टः तु नित्यः; T₂ G₂ M हि नित्यः (for यदास्ते).

13 Before 13, D₂ ins. संजय उवाच. D₁ reads 13 on marg. — ^a) D₂ T₂ (G₂ स तद् (for एतद्). — ^b) K₁ स्वं चापनीतिं; B₂ स्वं चापनीतिं; D₁ D₁ 2. 2. 3 मुंजाप'; D₂ स्वं चापि नीतिं; T₁ स्वयं विनानं; T₂ स्वसापनीतिं; G₂ स्वं चावनीतिं (for स्वं चाप'). B₂ T₁ 2 G M₂ 4 विचित्र्य; D₂ निशम्य; M₁ [अ]नुचिन्त्य (for निरीक्ष्य). — ^c) Cf. 2°. D₂ S (T₂ missing) दुर्योधनोऽप्रति (D₂ 'परि'पूर्णनेत्रो- — ^d) Cf. 2°. K₂ B₂ D₂ 2 निशम्य (for न्य'). D₂

स्वं चापनीतं मनसा निरीक्ष्य ।
 दुर्योधनो दीनमना विसंजः
 पुनः पुनर्न्यश्चसदार्तरूपः ॥ १३
 तं ध्यानमूकं कृपणं भृशार्त-
 मार्तायनिर्दीनमुवाच वाक्यम् ।
 पश्येदग्र्यं नखाजिनागै-
 रायोधनं वीरहतैः प्रपन्नम् ॥ १४
 महीधराभैः पतितैर्महागजैः
 सकृत्प्रविद्धैः शरविद्धमर्मभिः ।

तैर्विह्वलद्भिश्च गतासुभिश्च
 प्रध्वस्तयन्त्रायुधवर्मयोधैः ॥ १५
 वज्रापविद्धैरिव चाचलेन्द्रै-
 विभिन्नपाषाणमृगद्रुमौषधैः ।
 प्रविद्धघण्टाङ्कुशतोमरध्वजैः
 सहेममालै रुधिरौघसंप्लुतैः ॥ १६
 शरावभिन्नैः पतितैश्च वाजिभिः
 श्वसद्भिरन्यैः क्षतजं वमद्भिः ।
 दीनैः स्तनद्भिः परिवृत्तनेत्रै-

C. 8. 4299
 B. - 24 5
 K. P. 99. 20

G₁ मुहुर्मुहुर्निश्चसदार्तरूपः (G₁ 'तं'रूपः; T_{1.2} G_{2.3} दीनाननो (G₂ 'दीनो'; G₃ 'दिनो') निश्चसदार्तरूपः. — V₁ B D_{ai} D_{ni} D_{1.2-3.7} ins. an addl. colophon after 13; K₄ after 14^{ab}. [Adhy. name: B₃ दुर्योधनानुतापः.—Adhy. no.: B₁ 9; B₃ 93; D_{ai} 102; D₄ 72.]

— After the addl. colophon, K₄ V₁ B D_{ai} D_{ni} D_{1.2-3.7} ins. a passage given in App. I (No. 43).

— After the above, K₄ V₁ B D_{ai} D_{ni} D_{1.2-3.7} ins.:

संजय उवाच ।

1178^a दृष्ट्वा तु सैन्यं विनिवर्त्यमानं
 पुत्रेण ते मद्रपत्तिस्तदानीम् ।
 संतप्तस्वरूपः परिमूढचेता
 दुर्योधनं वाक्यमिदं वभाषे ।

[B₃ om. the ref. — (L. 1) K₄ D₄ विनिवर्त्यमानं; V₁ D_{ni} परिवृत्तं; D_{ai} D_{1.5} विनिवर्णं (for 'वर्त'). — (L. 3) B₁₋₄ T_{1.2} संतप्तस्वरूपः; B₃ संतप्तस्वरूपः. D_{ai} D_{1.5} परिमूढभावो (for 'चेता').]

14 V₁ B D_{ai} D_{ni} D_{1.2-3.7} om. 14^{ab}. — ^a) D₃ -रूपं (for -मूकं). S₁ K₁ D_{2.3} मृशार्थम्. — ^b) S₃ K₄ आर्तायणिर्. T₁ G M राजन् (for वाक्यम्). — After 14^{ab}, K₄ ins. an addl. colophon. Before 14^{ab}, K₄ V₁ B D_{ai} D_{ni} D_{1.2.4} (marg.)._{3.7} M_{2.4} ins. शक्य उवाच. — ^c) D₃ M_{1.3} [ए]जम्; D₃ [ए]जम्; T₃ [ए]जद् (for [इ]जम्). D₃ G₁ M₃ उग्रैर (for उग्रं). M₁ -योधैर (for -नागैर). — ^d) D₄ आजोधनं. D_{ni} -हतैः; D₄ -हणैः; D₃ -हतैः; G₂ -हणैः; M₃ -गतैः (for -हतैः). S₃ सुपूर्णः; K_{1.2} V₁ B D T_{1.2} G_{1.3} M सुपूर्णः; G₂ तु कणै (for प्रपन्नम्).

15 ^a) K₄ महागणैः; D_{ni} D₃ S च नागैः (for महा-गणैः). — ^b) K₃ V₁ D_{ai} D_{1.2-3.7} प्रभिन्नैः (for प्रविद्धैः). V₁ D₃ -भिन्नम (D₃ 'व')मभिः (for -विद्ध). D_{ni} T_{1.2} G₁ M सकृत्प्रविद्धैः (T₁ 'सकृत्'; G₁ 'वसैः')

शरभिन्नदेहैः (G₁ 'गात्रैः'); D₃ सकृत्प्रयत्नैः गतभिन्नगात्रैः; G_{2.3} महीं प्रपन्नैः शरभिन्नदेहैः. — ^c) B₃ D₄ तैर्विह्व-
 लद्भिश्च; D_{ai} D_{1.5} तैर्विह्वलं; D_{ni} संविह्वलं; D₃ तैर्विह्वलं;
 D₃ S (T₃ missing) प्रविह्वलं (for तैर्विह्वलं). D₃ गत-
 प्रयत्नैः; T₃ तताकृद्भिः (for गतासुभिश्च). B₁ 3-5 D_{2.7}
 तैर्विह्वलद्भिश्च समंततो वै. — ^d) K₃ प्रध्वस्तयन्त्रायुधवर्मयानैः;
 V₁ 'वर्मायुधवर्मयोधैः'; B D_{2.3.7.3} 'वर्मायुधयोधमुक्त्यैः' (D₃
 'वर्मयोधैः'); D_{ai} D_{ni} D_{1.2.3} S (T₃ missing) प्रध्वस्त (T₃
 'ध्वस्त')वर्मायुधसर्वयोधैः (D_{ai} D_{1.5} 'वर्मयोधैः'; D_{ni}
 'वर्मवर्तैः').

16 ^a) D_{ai} D_{1.5} वज्रावर्तदैर; D₄ वज्रेण विद्धैर; D₃
 T_{1.2} M वज्रापविद्धैर (for वज्रा). K₄ चाचलैरैर; B₃ D_{ni}
 T₁ चाचलोत्तमैर; D₃ T₃ G M चाच (M₁ 'व')लौघैर (for
 'लेन्द्रैर'). — ^b) D₃ G₁ विषण्ण (for विभिन्न). K₃
 -सप्त; V₁ B D_{ai} D_{ni} D_{1.2.3.7} -महा; T₃ -मृद; G₃ -वर-
 (for -मृग). B₃ D₃ S (T₃ missing) -द्रुमौ (T₃ -द्विसौ)-
 धैः (for -द्रुमौषधैः). — ^c) S K_{1.2.4} D₂ प्रवृद्ध; D_{ai}
 D_{1.5} प्रभिन्न (for प्रविद्ध). G₁ -वर्माकुश (for -घण्टाङ्कुश).
 K₃ तोमरोधैः; D₃ तोमरध्वजः (for 'ध्वजैः'). — ^d) K₃
 -वर्णैः; K₄ -माली; V₁ B D (except D₃) S (T₃ missing)
 -जालै (for -मालै). B₃ -संदृतैः; D_{2.3} T_{1.2} G₃ M -संभ्रुवैः;
 G₂ -गुह्रवैः (for -संभ्रुतैः).

17 ^a) B₃ शरप्रभिन्नैः; D₃ शराघ्नभिन्नैः; G_{1.3} 'भि-
 (G₃ 'व')लुधैः; M₁ 'भिपन्नैः' (for 'वभिन्नैः'). B₃ चरंगमैः;
 B₃ च वादिभिः; D_{ni} S (T₃ missing) चुरंगमैः; D₃ तु
 वाजिभिः; D₃ चुरंगैः (for च वाजिभिः). — ^b) K₃
 स्वसद्भिः; B₁ -वर; T_{1.2} G_{2.3} M स्तनं (for श्वस). V₁
 B D_{ai} D_{ni} D_{1.2.3.7} T_{1.2} G_{2.3} M आतैः (for श्वस्यैः).
 B₃ सततं (for क्षतजं). K₁ वसद्भिः; T₃ स्ववद्भिः (for
 वस). D₃ स्वसिद्धरन्यक्षतजं वमद्भिः (sic); D₃ स्तनक्षिरा-
 तैर्विह्वलज्वलद्भिः; G₁ नदक्षिरातैर्विह्वलज्वलद्भिः. — B₃ om

महीं दशङ्गिः कृपणं नदङ्गिः ॥ १७
 तथापविद्वैर्गजवाजियोधै-
 मन्दासुभिश्चैव गतासुभिश्च ।
 नराश्वनागैश्च रथैश्च मर्दितै-
 मही महावैतरणीव दुर्दशा ॥ १८
 गजैर्निकृत्तापरहस्तगात्रै-

रुद्रेपमानैः पतितैः पृथिव्याम् ।
 यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिः
 पदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैः परैः ।
 विशीर्णवर्माभरणाम्बरायुधै-
 र्वृता निशान्तैरिव पावकैर्मही ॥ १९
 शरप्रहाराभिहतैर्महाबलै-

17^{ad}. D₄ om. (hapl.) from 17^a up to line 1 of 1180^a.
 — *) K₅ V₁ B (B₅ om.) D ((except D₅; D₄ om.)
 S (except G₂; T₅ missing) दीनं (D₁. 1. "न") (for
 दीनैः). K₅ स्वसङ्गिः; D₅ स्वसङ्गिः; D₅ T₂ स्वसङ्गिः;
 G₂ त्रसङ्गिः (for स्तनङ्गिः). D₅ om. (hapl.) from
 परि up to दशङ्गिः (in 17^a). S₅ परिरिद्वैः; K₅ "बुल्य;
 T₁ प्रविबुल्य- (for परि). — *) D₁. 5. M₁ मही (for
 महीं). M₁ om. from दशङ्गिः up to निकृत्ता (in 19^a).
 D₅ महीयमङ्गिः क्षतजैर्बभूव; T₁ G M₂-4 मही नद (G₂ पत)-
 ङ्गिः कृपणा (M₂-4 "णं") बभूव; T₂ महीं नमङ्गिः कृपणां बभूव.
 18 D₄ M₁ om. 18 (cf. v. l. 17). — *) K₅ क्षराप-
 विद्वैर; B₅ D₂. 1 जयाप* (for तथाप*). G₂ M₂-4 यौधैर
 (for योधैर). — After 18^a, N (except D₅; D₄ om.)
 ins.:

1179* बलापविद्वै रथवीरसंघैः ।

[S₅ बलापविद्वै; K₅ मलाप*; V₁ विलाप* (for बलाप*). V₁
 रथवीरसंघैः; B₅ गजवाजिसिंहैः; D₄ D₅ रथयोधसंघैः (for
 रथवीर*).]

— *) K₁ ममासुभिश्च; K₄ D₂ ममांशु* (D₂ "सु"); T₂
 पदाति* (for मन्दासु*). T₁ G₂. 5 चापि (for चैव). D₂ 1
 om. from गतासु up to मर्दितै (in *). — *) D₂. 5
 विमर्दितैर* (for च म*). D₅ T₂ G₁ नरैश्च नागैश्च रथै (T₂
 हवै)श्च युधैर; T₁ G₂. 5 M (M₁ om.) रथैश्च नागैस्तुरगै-
 (M₂-4 "श्च नरै)श्च युधैर. — *) D₅ G₁ अश्वैर्मही (for
 मही महा). K₅ सुदंशा; K₂. 4 D₁. 5 दुर्दशा; V₁ D₂ D₅
 T₂ G M (M₁ om.) माति; D₂ दशैला (for दुर्दशा). T₁
 मही महान्रावरणावभाति.

19. D₄ om. 19^{ad} (cf. v. l. 17); M₁ om. up to
 निकृत्ता (cf. v. l. 17). — *) K₁ गणैर (for गजैर).
 K₅ निकृतावर; K₄ निकृतापर; V₁ D₄ D₁. 5. 8 T₁. 5 M₂-4
 निकृ (M₂ "दृ")चावर; B₁. 5-8 D₂. 1 "चायत- (B₁ न); B₂
 "चायव; D₂ 1 "चैर्नर; Bom. ed. "चैर्वर (for "चापर).
 D₂ 1-हस्तिगात्रैर; D₅ T₁. 5 G₁ M गात्रहस्तैर (for हस्त
 गात्रैर). — *) K₁. 2. 4 D₄ D₁. 5 रुद्रेपमानैः; D₂ उद्वेष्ट*
 (for उद्वेष्ट*). — S K V₁ B D₄ D₂ D₁-2. 5. 7. 8 ins.
 after 19^{ad}. D₄ after 17^{ad}.

1180* विशीर्णदन्तैः क्षतजं वमङ्गिः
 स्फुरद्गिरातैः कर्णं रणाजिरे ।
 सुयोधवर्मायुधपादगोमृभिः
 प्रकीर्णतूणीरपताककेतुभिः ।
 सुवर्णजालावतलैर्मृशाहते-
 मही विषह्यौजलदैरिवावृता ।

[5]

[D₄ om. line 1. — (L. 1) K₁ D₅ (before corr.)
 क्षतजैर (for "जं). K₁ वसङ्गिः — (L. 2) K₁ आतिः; K₅
 आतैः; D₅ आतैः (for आतैः). K₅ कर्णं; D₄ कुरुणां (for
 कर्णं). K₅ B₂. 5 D₄ D₁. 2. 5. 8 रणाजिरे; B₅ D₂ 1 नदङ्गिः
 (for रणाजिरे). — (L. 3) K₁ B₁. 2. 4 D₄ D₁. 5-7. 8
 सयोध-; B₅ सुवर्ण-; D₂ सयोध- (for सुयोध-). K₅ गोत्रभिः;
 D₄ 1 गोत्रभिः (for गोमृभिः). D₂ 1 निकृत्तचकेषु युगैः स
 योक्तभिः — (L. 4) K₅ विशीर्ण-; B₅ D₂ 1 प्रविद्ध-; B₅ D₅
 विकीर्ण- (D₅ "र्ष-") (for प्रकीर्ण-). — (L. 5) K₄ D₄ चुरं
 हतैर. — After line 5, K₅ D₅ ins.:

1181* संयन्तयोधचरणैर्महागजैः ।

[D₅ संयन्तयोधा- (sic.)]

— (L. 6) K₁ मही विषह्यौ; K₅ V₁ B D₄ D₁. 2. 5 मही
 बभौ वीर; D₂ 1 महारथौधैर; D₂ मही बलौधैर; D₅ महीमवह्यौ-
 (for मही विषह्यौ). D₂ जलजैर; D₅ जल्लैर (for जलदैर).
 D₂ आवृत्तं.]

— *) S₅ K₁. 2. 4 V₁ D₄ D₁. 4. 5. 8 चराश्व- (for
 रथाश्व-). D₅ S (T₅ missing) रथ (D₅ मह)र्षभैर्नाग-
 वराश्वयो (G₂ M "यौ)धैः. — *) K₄ D₄ चातिः; G₂
 चापि (for चातिः). K₅ वृत्तैः परैः; K₅ D₅ पराहतैः; B₁. 2. 4
 हतैः शरैः; G₁. 5 परैः हतैः (by transp.); M₂ हतैश्च. — *)
 S₁ K₂. 4 चर्णाभरणांभरायुधैर; K₁ T₁ G₂. 5 चर्माभरणायुधां-
 वरैर; D₅ "णांवरस्यैर; D₅ "युधवस्त्रमूषणैर. — B₁. 2. 4 D₂. 4. 7
 om. 19^a. — *) D₅ युता; G₂ वृता (for वृता). V₁
 B₅ D₄ D₂ 1 D₁. 2. 5 S (T₅ missing) प्रशातैर; D₄
 श्मशानैर (for निशान्तैर). B₅ व्युतान्युशास्त्रैरिव पावकैर्मही
 (sic).

20 Before 20, T₁ ins. संजयः. — *) T₂ महा-
 रथैर (for "बलैर). — *) B₁. 2. 4. 5 D₄ D₂. 5 T₂ G M

स्वेक्ष्यमाणैः पतितैः सहस्रशः ।
 प्रनष्टसंज्ञैः पुनरुच्छ्वसद्भि-
 मही बभूवानुगतैरिवाग्निभिः ।
 दिवश्च्युतैर्भूरतिदीप्तिमद्भि-
 र्नक्तं ग्रहैर्धौरमलेव दीप्तैः ॥ २०
 शरास्तु कर्णाजुनवाहुमुक्ता
 विदार्य नागाश्चमनुष्यदेहान् ।
 प्राणान्निरस्याशु महीमतीशु-

महोरगा वासमिवाभितोऽक्षैः ॥ २१
 हतैर्मनुष्याश्चगजैश्च संख्ये
 शरावभिन्नैश्च रथैर्बभूव ।
 घनंजयस्याधिरथैश्च मार्गे
 गजैरगम्या वसुधातिदुर्गा ॥ २२
 रथैर्वैरघ्नमथितैश्च योधैः
 संस्पृतस्रताश्चवरायुधध्वजैः ।
 विशीर्णशस्त्रैर्विनिर्मुक्तबन्धुरै-

C. 8. 4608
 B. 8. 94. 14
 K. 8. 99. 27

अवेक्षमाणैः (G₂ 'णा'); T₁ अवेक्ष्यमाणा (for 'माणैः'). D₂ विरलैः (for पतितैः). S (T₂ missing) समंततः (for सहस्रशः). — Dn₁ transp. 20th and 20th. — °) S K_{1.2} B₁ T_{1.2} G₁ प्रणष्टसंज्ञैः; D₂ प्रनष्टसंज्ञैः; G₂ प्रणष्टदेहैः (for प्रनष्टसंज्ञैः). D₂ S (T₂ missing) अग्नि- (अग्नि-संज्ञैः) (for उच्छ्वसद्भिः). — °) D₂ om. बभूवानुगतैरिवाग्निभिः. K₂ B₂ [अ]नुगतैर् (for [अ]नु). Dn₁ D₂ अग्निभिः (for अग्निभिः). D₄ मही बभूवाग्निपरीतगात्रा; D₇ मही बभूवायुगतैरिवाग्निभिः; S (T₂ missing) मही बभूवा कुंभगतैरिवाग्निभिः (T₂ 'हि')भिः. — After 20th, N (except D₂) ins.:

1182* कर्णाजुनवाग्नां शरमिन्नगात्रै-

हतैः प्रवीरः कुरुसञ्जयानाम् ।

[(L. 2) V₁ B_{1-2.5} D_{1.5.7.8} हतः; B₄ मही (for हतैः).] — °) K₂ दिवश्च्युतैर्; K₄ दिवश्च्युतैर्; D₂ विराजते; D₂ रक्तैश्च्युतैर्; T₁ G₂ M₂₋₄ रक्तैः; T₂ रक्तैस्तु तैर्; G₂ रक्तैश्च्युतैर्; M₁ रक्तैश्च्युतैर् (for दिवश्च्युतैर्). K₁ इति; Dn₁ D₂ अग्नि- (for अग्नि-). K_{1.2.4} Dn₁ D_{1.5} दीप्तिमद्भिः (for दीप्ति-). B₂ बभूव तैरप्यतिदीप्तिमद्भिः; G₁ रक्तैश्च्युतैर्; मिरदीप्तिमद्भिः. — °) K₂ अमलेव दीप्तिभिः; V₁ B_{1.3} Dn₁ D_{1.2.5} 'लैश्च दीप्तैः; B_{2.4.5} Dn₁ D_{2.7} 'लप्रदीप्तैः; T₁ अमरैरिवावभौ; T₂ अतुलैर्विभाति; G₁ अमलेव भाति; G₂ M₂₋₄ 'लैर्विभाति; G₂ विमलैर्विभाति; M₁ अमरैर्विभाति (for 'लेव दीप्तैः'). D₄ वज्राहतैर्दीप्तबलेर्हि दैत्यैः; D₂ रक्तग्रहैर्दुर्विमलैर्विभाति.

21 °) S₁ K_{1.2.4} वराक्षः; S₂ वारक्षः; B_{1.2.4} D_{2.7} शराक्षः; D₂ घोराक्षः; D₄ शराक्षः; D₂ शरैस्तु (for शरास्तु). D₄ कर्णाजुन- (for 'जुन-'). S K_{1.2.4} बाणमिन्नैर्; K₂ V₁ B_{1.2-5} Dn₁ D_{1.2.7.8} बाहु- (B₂ D₂ 'ण')नुक्ता; B₁ बाहुरुत्थना; D₂ बाणनैर् (sio); D₂ G₁ चापमुक्ता (G₁ 'क्ता') (for बाहुमुक्ता). — D₂ om. 21st. — °) S₂ K_{2.5} नागाश्च; K₁ D₂ नागाश्च (for नागाश्च-). G₂ नागाश्च (for देहान्). — °) K₂ [अ]य- (for [आ]नु). K₂ अवापुर; B_{1.2.4} D₇ ज्यतीयुर; B₂ समीयुर; B₂ Dn₁

D_{2.5.6} S (T₂ missing) प्रसीयुर (for अ-). D₂ निपेतुरस्याशु महीमतीव. — °) K₂ B₁₋₄ D_{2-4.7.8} S (T₂ missing) [अ]भितान्नाः (D₄ 'अ-'); K₄ 'नोक्षैः (sio); V₁ 'ताक्षैः; B₂ Dn₁ D_{1.5} [अ]तितान्नाः; Dn₁ [अ]भितान्नाः; D₂ 'तज्जाः (for 'तोऽक्षैः).

22 °) Dn₁ हतैः; T₂ M₂₋₄ हतैर् (for हतैर्). K₄ Dn₁ मनुष्याश्च; D₂ T₂ G M 'लैश्च (for 'व्याश्च-). K₄ रथैश्च; D₂ गणैश्च; G₁ गजाश्च (for गजैश्च). V₁ B₂ Dn₁ D_{1.2.4.7.8} असंख्यैः; B₂ अनेकैः; G_{2.5} च संख्ये (G₂ 'वैः); M च संख्ये. T₁ हतैर्मनुष्याश्चगजाश्चसंख्यैः. — °) B₂ Dn₁ शरापविद्धैश्च (for 'वभिन्नैश्च). Dn₁ च रथैर्नरैश्च; D₄ च रथैर्गजैश्च; D₂ T_{1.2} G_{1.5} M रुधिर- (D₂ G₁ 'रैः)प्रदिग्धैः (T₁ 'दीप्तैः) (for च रथैर्बभूव). B₁ om. (hapl.) from बभूव up to रथे (in 22nd). G₂ शरावसंख्यै-रुधिरः प्रदिग्धैः (sio). — °) D₁ [अ]धिरथैश्च; T₂ G_{1.2} [अ]तिरथैश्च (for [आ]धि-). V₁ B (except B₂) Dn₁ D_{2.7} T_{1.2} च मार्गेणैर्; D₂ च मार्गे; D₄ च मिन्नैर्; G₁ च संख्ये (for च मार्गे). D₂ घनंजयस्याधिरथैश्च संख्ये. — D₂ om. 22nd-23rd. — °) Dn₁ D_{1.5} नरैर्; D₂ S (T₂ missing) हतैर् (for गजैर्). D₄ अगम्या (for अगम्या). K₂ [अ]तिदुर्गा; V₁ B₁₋₃ D_{2.4.7} M₁ 'दुर्गमा (B₂ 'मा:); T₂ 'दुर्गमं; G₂ हि दुर्गा (for [अ]तिदुर्गा). Dn₁ अगम्यरूपा वसुधा बभूव.

23 D₂ om. 23rd (cf. v. l. 22). — °) K₂ रथैर्वैरघ्नमथितैः; D₂ परस्वधैर्घ्नमं; D₂ S (except T₁; T₂ missing) रथैर्महे (M₁ 'नैर्')घ्नमथितैः (for 'वैरघ्नमं'). K₂ V₁ D₂ सुयोधैः; B_{1.2.4} Dn₁ D_{1.2.4.7} सयोधैः; B₂ अयोधैः; B₂ सयोधैः; Dn₁ सुकल्पैः; D₂ T₁ G M सु- (G₂ स-कल्पितैः; T₂ सुवीतैः (for च योधैः). — °) K₁ D_{1.5} सस्युतस्रताश्च; K₂ संस्रत- (sio); Dn₁ संस्रुत-; D₂ T₁ G M₁ सनागयो (T₁ G₂ M₁ 'यौ')धाश्च; D₂ संजातस्रताश्च; T₂ सस्युतयोधाश्च; M₂₋₄ प्रमग्नयोधाश्च (for संस्युतस्रताश्च). D₂ रथानन- (for वरायुध-). — °) D₂ G₂ M₂ विकीर्णै-

C. 8. 4908
B. 2. 34. 14
K. 2. 39. 27

निकृत्तचक्राश्रयुगत्रिवेणुभिः ॥ २३
विमुक्तयच्चैर्निहतैरयस्मयै-
र्हतानुपङ्गैर्विनिपङ्गवन्धुरैः ।
प्रमथनीर्धैर्मणिहेममण्डितैः
स्तुता मही धौरिव शारदैर्धनैः ॥ २४
विकृष्यमाणैर्जवनैरलंकृतै-
र्हतेश्वरैराजिरथैः सुकल्पितैः ।
मनुष्यमातङ्गरथाश्वराशिभि-

(for विशीर्ण-). Dn1 Ds S (Ts missing) -योक्त्रैर् (for -शक्त्रैर्). S1 Ks B1.2.3 D1.7 विनिपङ्गवः; Ds S (Ts missing) 'कीर्ण- (for 'कृत्त-). Ks -श्वरैर्; V1 B1 Dn1 T1.3 G2.3 -चंचनैर्; Ds -चामरैर् (for -चन्धुरैर्) — Ds om. 25^d. — ^d) Ks निकृत्त; Ds.3 निकृत्त- (for निकृत्त-).

24 ^a) Ks -यानैर्; V1 B1.2.3 Dn1 D1.2.3.7 -चक्रैर्; B1 Dn1 T1 -शक्त्रैर्; B1 -पत्रैर्; Ds corrupt; G2.3 -योक्त्रैश्च (for -चन्धुरैर्). Ks V1 B1.2.3 Dn1 D1.2.3.7.3 विहतैर्; Dn1 T1.3 G1.3 M च तथा; Ds G1 च रथैर् (for निहतैर्). Ks Dn1 D1.3 जपस्कुरैर्; V1 जपस्कुरैर्; B D1.3 G1 उपस्कुरैर्; Dn1 व्युपस्कुरैर्; T1 विमुक्तकैर्; T1 M1 [अ]-प्यवस्कुरैर्; G2.3 विमलस्कुरैर्; M1-4 व्यवस्कुरैर् (for जपस्कुरैर्). — ^b) S1 K1.3 B1 T1 G1 M1-4 ह (K1 ह) तानुपङ्गैर्; Ks B1.3 Dn1 D1.7 हतानुपङ्गैर्; K4 'सचैर्; V1 B1 हतानुपङ्गैर्; B1 कृतात्मकचैर्; Ds कृतानुपङ्गैर्; G1 कृतानुपङ्गैर्; M1 वृता (for हता). V1 विनियुक्तः; Ds 'बन्ध-; G1 'बद्ध- (for 'बद्ध-). Ks -बन्धिमिः; V1 B1.3 Dn1 D1.3.7.3 T1.3 G2.3 M -चंचनैर्; Dn1 D1.3 -चन्धनैर्; Ds G1 -चक्रैर् (for -चन्धुरैर्). — ^c) Ds G1 प्रमथ- (for प्रमथ-). V1 Ds -नीलैर्; G M -नीलैर् (for -नीलैर्). Ks -कुण्डलैर्; V1 B1 Dn1 Ds S (Ts missing) -भूवितैश्च; Ds -चंचनैर् (for -मण्डितैश्च). — ^d) Ks महीर्; Ds श्रुता; Ds श्रुता; Ds G1 तदा; Ds मही; T1 G1 वृता; T2 स्तुता; Gs विना (for स्तुता). Ks Ds बभौ (for मही). Ks सारवैर्. D1 T1 वनैः (for वनैः).

25 ^a) B1 Ds.1 निकृष्यमाणैर्; Ds निषज्यमाना; S (Ts missing) नि (Ts वि) कृष्यमाणा (for विकृष्यमाणैर्). Ks Ds जघनैर्; Ds जघनैर् (sic) (for जवनैर्). V1 B (except B1) Dn1 Dn1 D1.2.3.7 S (Ts missing) सुरंगमैर्; Ds अलंकृता (for 'कृतैर्). — ^b) Ks हतैश्च श्वरैर्; G1 हतेश्वरा (for 'श्वरैर्). S1 राज्ञो रजः (sic); Ks आजरजः; Ks नागर-यैः; Ks आजिरजः; V1 B Dn1 Dn1 D1.2.3.7.3 आजरयैः (for आजि). Ds रथैश्च नानाजवनैः सुकल्पितैः; T1.3 G2.3 M

दुर्तं व्रजन्तो बहुधा विचूर्णिताः ॥ २५
सहेमपट्टाः परिधाः परश्वधाः
कडङ्गरायोमुसलानि पट्टिशाः ।
पेतुश्च खड्गा विमला विकोशा
गदाश्च जाम्बूनदपट्टवद्धाः ॥ २६
चापानि रुक्माङ्गदभूषणानि
शराश्च कार्तस्वरचित्रपुङ्खाः ।
ऋष्टयश्च पीता विमला विकोशाः

हतेश्वरा राजि (T2 वै सु-; Gs राज) रथाः सुकल्पिताः. — ^a) Ds धन्वि- (for मनुष्य-). K2 -रथांश्च; T2 -चराश्च- (for -रथाश्च-). B2 -पश्चिमिर्; Ds -वाजिमिर्; S (Ts missing) -सादिषु (for -राशिमिर्). — ^b) T1.3 हतं. S1 K1 व्रजन्तं; Ks व्रजन्तिर्; Ds वियन्तिर्; G2 विविक्ष्यो (for व्रजन्तो). Ks B1.2.3 Ds बहुधा (for बहुधा). S1 K1.2.4 Ds विचूर्णितैः; Ks B1 Ds.3 G2 विचूर्णिताः (Ks B1 'ता); Dn1 विचूर्णिता (for 'र्णिताः).

26 ^a) Dn1 lacuna for परश्वधाः. Ds सहेमपट्टैः परिधैः परश्वधैः; Ds S (Ts missing) सहेमपट्टाः स (T1.3 'पट्टाः स; M1-4 'पट्टासि) परश्वधा (Gs 'था) युधाः. — ^b) S1 Ks Ds कडङ्गरायोमुसु (Ds 'श) लानि; Ks परश्वधायोमुसु; K4 करडरायोमुसु; V1 B1-4 Dn1 D1.2.3.7 सि (B1 सि) ताश्च शूलासुस (V1 'श-; B1.2 'व) लानि; B1 कडङ्गरीयासुस; Dn1 सिताश्च शूलासुस; Ds कलिङ्गराजो मुसु (for कडङ्गरायोमुसु). K1.3 पट्टिशाः; B1 पट्टिशैः; Dn1 मुद्रराः (for पट्टिशाः). Ds शिवाश्वपङ्गामुशल्लोममुद्रराः; Ds S (Ts missing) शिता (Ds 'ला) श्व शूला (T2 'रा) सुसलाः स (G2.3 'लाश्च) मुद्रराः. — ^c) Ds विचित्रः; T2 G M1-4 चित्राश्च; M1 चक्राश्च (for पेतुश्च). D1 खड्गा (for खड्गा). Ds सिताश्च शक्यो (for पेतुश्च खड्गा). B1 विपुला; T2 वितताश्च (for विमला). S1 K1 Ds.3.3 विशोका; B Dn1 D1.3.7 विकोषाः; Ds S (Ts missing) च कोशा (for विकोशा). — S1 K1.2.4 B1 Ds om. (hapl.) 26^d-27^e. — ^d) B1 गताश्च; B1 Ds.3 गजाश्च (for गदाश्च). T1 om. (hapl.) from पट्ट up to रुक्माङ्गद (in 27^a). Ks B (B1 om.) D (except Ds; Ds om.) G1.3 M -पट्टवद्धाः; Ds (before corr.) T2 -पट्टवद्धाः (for 'वद्धाः).

27 S1 K1.2.4 B1 Ds om. 27^{ab} (cf. v. 1. 26). T2 om. up to रुक्माङ्गद (cf. v. 1. 26). — ^a) D4 रक्तावनिः; Ds S (T1 om.; Ts missing) जांबूनद- (for रुक्माङ्गद-). Ds T1 Gs.3 -भूषितानि; M1.4 -रूषितानि (for -भूषणानि). — ^b) Ds कर्तास्वर-; M1-4 जांबूनद-

प्रासाः सखङ्गाः कनकावभासाः ॥ २७

छत्राणि वालव्यजनानि शङ्खाः

स्रजश्च पुष्पोत्तमहेमचित्राः ।

कुथाः पताकाम्बरवेष्टिताश्च

किरीटमाला मुकुटाश्च शुभ्राः ॥ २८

प्रकीर्णका विप्रकीर्णाः कुथाश्च

प्रधानमुक्तातरलाश्च हाराः ।

आपीडकेयूरवराङ्गदानि

ग्रैवेयनिष्काः ससुवर्णसूत्राः ॥ २९

मण्युत्तमा वज्रसुवर्णमुक्ता

रत्नानि चोच्चावचमङ्गलानि ।

गात्राणि चाल्यन्तसुखोचितानि

शिरांसि चेन्दुप्रतिमाननानि ॥ ३०

देहांश्च भोगांश्च परिच्छदांश्च

G. 8. 4913
B. 8. 94. 22
K. 8. 99. 25

(for कार्तस्वर-). — °) Ks भङ्गाश्च; B1 Ds क्रम्याश्च; Da1 कल्प्यश्च; Ds रिष्ट्यश्च; Ds रुष्ट्यश्च; T2 यष्टीश्च; G1 वदश्च (sic); M2 क्रष्टीश्च; M1 हृष्ट्यश्च (for क्रष्ट्यश्च). T2 केष्टा; G1 खङ्गाश्च (for पीता). B (Bs om.) Da1 D1.2.5.7 विकोषाः; Ds S (T1 om.; T2 missing) च कोषाः (for विकोषाः). — Ks Ds om. 27^d. — °) V1 Ds प्राशाः. B1 Ds सवैः (for सखङ्गाः). Ks पेतुश्च खङ्गाः कनकावभासाः; Da1 D1.5 प्रासाश्च खङ्गाः कनकावभासाः; Dn1 'श्च दैः कनकावभासैः; Ds S (T1 om.; T2 missing) प्रा (Ds मा)साश्च दंढाः (T2 कुंताः) कनकप्रभासाः (T2 'काशाः).

28 °) Ds S (T2 missing) शुभ्राणि (for छत्राणि). K1 व्याल-; Ds चाप-; M बाल- (for बाल-). — °) Bs भुजाश्च; Ds गजाश्च- (for स्रजश्च). Ds पुष्पोत्तर- (for 'त्तम-). B1.2.4.5 Da1 Ds.5.7 भुजा (Bs स्रज)श्च पुष्पोत्तमहेमभूषिताः; Dn1 M2-1 छिन्नापविद्धाश्च स्रजो विभिन्नाः (Dn1 'चित्राः); Ds भुजाश्च पुष्पोत्तमभूषिता जनाः; Ds छिन्नावरुद्धावरुजस्रजश्च; T1 छिन्नापविद्धा शरुजस्रजश्च; T2 छिन्नापविद्धाः प्ररुचस्रजश्च; G1 छिन्नावरुद्धा विरुजस्रजश्च; G2.3 छिन्नापविद्धा विरुजः स्रजश्च; M1 छिन्नापविद्धाश्च रुजस्रजश्च. — T2 om. 28^d-30^d. — °) Ks कुताः; Ds कुथाः; M1 कथाः (for कुथाः). Ss Dn1 भूषणानि; Ks Bs Ds.3 वेष्टनाश्च; Ds 'जष्टिताश्च; Ds S (T2 om.; T2 missing) वेष्टनानि (for वेष्टिताश्च). V1 B1.2.4.5 Ds.7 कुथाः प- (D1 'थान्प)ताका रथवेष्टनानि (V1 Bs 'श्च); Da1 D1.5 खङ्गाः पताकाः परिधाः परशधाः; Ds क्रुधाः पताकांवरवेष्टनानि. — °) Ss Ds किरीटमाली; Ks 'टमौलो; Dn1 'दिमाला (for 'टमाला). Ds G2.3 M मुकुटाश्च (for मुकु). Da1 D1.5 शुभ्राः (for शुभ्राः). Ss K1.2.4 किरीटमाली मुकुटश्च शुभ्रः (K1.4 'ज्राः); Ds.3 (marg.) किरीटहारा (D1 'री) मणि-विभुसाश्च.

29 T2 om. 29 (of. v. l. 28). — °) V1 B (except Bs) Da1 Dn1 D1.2.5.7 T1 विप्रकीर्णा (Dn1 'र्ण-); Ds 'कीर्णा हुथाश्च; Ds 'कीर्णाश्च तत्र; Ds G1 'कुताश्च भूमौ; G2.3 M 'विकीर्णकाश्च (for 'कीर्णाः कुथाश्च).

— °) Ss K1 V1 B Da1 Dn1 D1.2.5.7 प्रवाल- (for प्रधान-). Co cites प्रवाला. V1 Bs Ds.4 सुकाभरणाश्च; Ds M2-1 सुकास्तरला (Ds 'ला)श्च; T1 G M1 सुखास्तरला (M1 'णा)श्च (for सुकातरलाश्च). — °) Ks Ds चरंगदाश्च (for 'गदानि). — Ds om. 29^d-51^d. — °) Ds तथा परिष्काः (for ग्रैवेयनिष्काः). Ss Ds G1.2 M2-1 सु; B1 Da1 D1.5 च (for स-). Ds.2.7 विन्नाः; Ds सूत्राः; Ds G2 सूताः (for सूत्राः).

30 Ds T2 om. 30 (of. v. l. 29, 28). — °) G2.3 वज्र- (for वज्र-). Ks Ds.3 G M युक्ता (for युक्ता). — °) Ds रत्नानि (for रत्नानि). M2-1 चोच्चावच (for 'वच-). Bs भूषणानि; Ds सांगजानि (for मङ्गलानि). — °) K1.4 चाम्यं-; Ds S (T2 om.; T2 missing) चाभांति (for चाल्यन्त-). Ks Ds सुखेधितानि; Bs सुखेधितानि; M1.3 सुखोचितानां (for सुखोचितानि). — °) Bs चंद्र- (for चेन्दु-). Ks प्रतिभासितानि; Ds मप्रभानि; Ds 'माननानि (for 'माननानि).

31 Ds om. 31 (of. v. l. 29). — °) K1 परिच्छदांश्च; Ds परस्वधांश्च (for परिच्छदांश्च). — °) Ks ततो (for लयत्वा). Ds मनोज्ञाति (for 'ज्ञानि). Dn1 सुखानि चैव; Ds S (T2 missing) हताः (T1.2 G1 हतः; M च तैः) सुखानि (for सुखानि चापि). — °) Ks सुधर्म-; Ds G1 स्वधर्म-; T2 सधर्म- (for स्वधर्म-). Ds निष्ठा. — After 31^{ab}, Ds ins.:

1183* गता इतः स्वर्गलोकाय राजन् ।

— °) V1 partly damaged. Ks व्याभाव- (sic); V1 B Dn1 Ds.7 व्याप्याशु; Da1 D1 **शु; Ds चल्याशु; Ds व्याशु; Ds T2 G M2-1 प्राशश्च; T1 प्राशव्य-; M1 प्राशांश्च (for व्याशांश्च). G1 लोका. T1 युधि सं-; T2 हि समा-; G1 [अ]थ सं- (for यज्ञता). Ks B Da1 Dn1 Ds.5-7 S (T2 missing) गतास्ते; Ds गतांश्च (for समीयुः). — V1 B Da1 Dn1 D1.2.5-8 S (T2 missing) ins. after 31: Ds after 32^d:

त्रौद्रे मुहूर्तेऽतिविराजमानाः ।
 नैवावतस्थुः कुरवः समीक्ष्य
 प्रव्राजिता देवलोकाश्च सर्वे ॥ ३५
 वधेन कर्णस्य सुदुःखितास्ते
 हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणाः ।
 द्रुतं प्रयाताः शिविराणि राज-
 न्दिवाकरं रक्तमवेक्षमाणाः ॥ ३६
 गाण्डीवमुक्तैस्तु सुवर्णपुङ्खैः
 शितैः शरैः शोणितदिग्धवाजैः ।
 शरैश्चिताङ्गो भुवि भाति कर्णो

हतोऽपि सन्धूर्य इवांशुमाली ॥ ३७
 कर्णस्य देहं रुधिरावसिक्तं
 भक्तानुकम्पी भगवान्विवस्वान् ।
 स्पृष्ट्वा करैर्लोहितरक्तरूपः
 सिष्णासुरभ्येति परं समुद्रम् ॥ ३८
 इतीव संचिन्त्य सुरर्षिसंधाः
 संप्रस्थिता यान्ति यथानिकेतम् ।
 संचिन्तयित्वा च जना विसृ-
 र्यथासुखं खं च महीतलं च ॥ ३९
 तदद्भुतं प्राणभृतां भयंकरं

C. 8. 4925
B. 8. 94. 32
K. 8. 29. 43

यथाक्षैः (T₁ 'क्षै'); T₂ नरदेवा ययुस्ते (for देवलोकाश्च सर्वे). B₂ कुरुपवीराः सह रूप सर्वैः.

36 D_{2.4} om. 36 (of. v. 1. 33, 29). D₈ om. 36^a-37^b. — ^a) S₂ वदेन; T₂ पातेन (for वधेन). V₁ B_{1.8-8} D_{2.1} D_{1.8.5.7} तु (for सु). D_{2.1} D_{1.8} दुःखिताः (D₁ 'तः') स्थिता; M₁ 'तालैर' (for 'तास्ते'). B₂ रूपं समाश्वास्य सुदुःखितास्ते. — ^b) K_{2.4} ब्रुवाणाः; B₂ ब्रुवाणौ (for 'णाः'). — ^c) G₁ द्रुमं (for द्रुतं). S (except T₂; T₂ missing) प्रजरमुः (for प्रयाताः). K₂ (inf. lin.) शिविरान्; B₂ T₁ G₂ 'राय' (for 'राणि'). — ^d) K₂ V₁ D_{2.1} D_{1.8.5} अववेक्षमाणाः; K₄ अववेक्षमाणः; D_{2.7} निरीक्ष्यमाणाः; G₂ M₁ इवेक्ष' (for अववेक्ष').

37 D_{2.4} om. 37 (of. v. 1. 33, 29). D₈ om. 37^{ab} (of. v. 1. 36). V₁ repeats 37 after 40 and B_{2.8} after the repetition of 40^a. — ^a) D₈ गांजीव- (for गाण्डीव-). D_{2.1} -मुक्तं (for -मुक्तैस्). K₂ V₁ (both times) B₂ (second time).^s (first time) D_{2.1} D_{1.8.5} T₂ च (for तु). S₁ सुवर्ण- (for सुवर्ण-). — ^b) T₂ damaged. K₂ V₁ (first time) B_{1.8} (first time).^s (first time) D_{2.1} D_{1.8.5.7} S (T₂ damaged; T₂ missing) शिलाशितैः; B₂ (second time) शितैः शरैः; B₂ (second time) बाणैश्चितः (for शितैः शरैः). V₁ (first time) -दिग्धवाजैः; B₂ (first time) 'गात्र'; B₂ (second time) T₁ 'गात्रैः; G₂ 'वाजैः' (for 'वाजैः'). — ^c) G₁ चित्तांगैर. B₁ D_{2.1} T₁ युधि भाति; D₂ T₂ G M विरराज (for भुवि भाति). V₁ (second time) महावपुष्मान्भभिभाति कर्णो; B_{2.8} (both second time) महावपुः संचिरराज कर्णो. — ^d) B_{2.8} (both second time) -जालैः (for -माली). V₁ (second time) हतोपि सूर्यस्य इवांशुमालैः; D₂ S (T₂ missing) हतोपि दीप्तांशुरिवांशुजा (D₂ G₂ 'मा'लैः).

38 D_{2.4} om. 38 (of. v. 1. 33, 29). — ^a) D₈ S

(except T₁; T₂ missing) रुधिरावसिक्तं (for 'रावसिक्तं'). — ^b) G₂ पुत्रानुकम्पी (for भक्ता). — ^c) B_{1.4} पृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा). D₈ स्पृष्ट्वांशुमिर. V₁ B D_{2.1} D_{1.8.5.7} [अं]शुमिर (for करैर). K₂ कांतरूपं; B₂ D_{2.1} D_{1.8} -रक्तरूपं (for 'रूपः'). D₂ T_{1.2} G_{1.8} M₂₋₄ स्पृ (T₂ ह) द्वा कराग्रैः क्षतजानुरुपैः (D₂ 'जानुलेपैः'; G₁ 'जानुकूलैः'; M₂₋₄ 'जाक-रूपैः'); G₂ स्पृष्ट्वाक्षराग्रैः क्षमतानुवैति; M₁ स्पृष्ट्वा कराग्रै-र्लोहितरक्तरूपं; C₇ स्पृष्ट्वांशुमिरलोहितरक्तरूपं. — ^d) V₁ स्विन्नः सुरभ्येति (sio). B_{1.8-8} D_{2.1} D_{1.8.5.7.8} Co सिष्णासुर (for सिष्णा). S K_{2.4} [अ]परं (for परं). K₂ शुमद्रं (sio). K₁ सिष्णासुरभ्येत्य परं समुद्रं; K₂ अस्तात्समभ्येति परं समुद्रं; B₂ सिष्णातुं समभ्येत्य परं समुद्रं; D₂ T₂ तदा (T₂ रुष्णा) नुरागादपरं स'; T₁ G आतुं तदागादपरं स'; M सिष्णासुरागाद'; C₇ सिष्णासुरभ्येत्य परं स'.

39 D_{2.4} om. 39 (of. v. 1. 33, 29). — ^a) S K_{1.2.4} इत्येव (for इतीव). D_{2.1} D_{2.8} संचित्य. K₁ सुरर्षिसंधः; B₁ 'र्षिसंधैः; D₂ 'र्षयस्ततः; T_{1.2} G₂ महर्षयश्च; G_{1.8} M सुरर्षयश्च (for 'र्षिसंधाः'). — ^b) D₂ सु- (for सं-). K₂ om.; D₂ S से तु (for यान्ति). K₁ B₁ D_{2.1} D_{2.7} -निकेतनं; G₁ -निकेतुं (for -निकेतस्). — ^c) S₁ K₂ एवं ** यित्वा; S₂ (sup. lin. as in text) एवं कथयित्वा; D₂ T_{1.2} G संचित्य सर्वा (for 'स्तयित्वा'). S₂ च जनता; K₁ मजता (sio); K₂ V₁ B D (D_{2.4} om.) T_{1.2} G M₁ Ca. 0 जनता; M₂₋₄ तु जना (for च जना). K₂ विसस्तुर; D₂ [अ]वस्तु; G₁ तु सूर्य; Co विसस्तुः (as in text). — ^d) D_{2.1} D_{1.8} यथायथं (D₁ 'था'); T_{1.2} G₂ 'गतं; G₁ तथा सुखं (for यथासुखं). K₂ चाति; D_{2.1} D_{1.8} खं च; D₂ S खे च (for खं च). D₂ S महीतले (for 'तले').

40 D_{2.4} om. 40 (of. v. 1. 33, 29). M₁ om. 40^{ab}. — ^a) K₂ भयंकरैर (for 'करं'). — ^b) S₂ K₂ B₂ D_{2.1} D_{2.8.8} T₁ G M₂₋₄ निशाम्य (for निशम्य). B_{1.4.8}

C. 2. 4925
B. 2. 94. 32
K. 2. 96. 45

निशम्य युद्धं कुरुवीरमुख्ययोः ।
घनंजयस्याधिरथेयं विस्मिताः
प्रशंसमानाः प्रययुस्तदा जनाः ॥ ४०
शरैः संकुचवर्माणं वीरं विशसने हतम् ।

गतासुमपि राधेयं नैव लक्ष्मीर्व्यमुञ्चत ॥ ४१
नानाभरणवात्राजन्मृष्टजाम्बूनदाङ्गदः ।
हतो वैकर्तनः शेते पादपोऽङ्कुरवानिव ॥ ४२
कनकोत्तमसंकाशः प्रदीप्त इव पावकः ।

Ds -मुख्याः; Ds संख्ययोः; Gs -युद्धे (for -मुख्ययोः).
— After 40^{ab}, M₁.s read 59. B₂.s repeat 40^a
followed by the repetition of 37, after 40. G₁ M₁
read 40^{ab} after 53^{ab}. — *) M₁ घनंजयश्च. Ds T₁
G₂ [अ]तिरथस्य (Ds 'अ'); T₂ M₁ [अ]तिरथेयं (for [आ]-
चि'). S₁ विस्मिताः. B₂.s (both second time)
घनंजयं चाधिरथि (B₂ 'थं') च सर्वे. — *) Ds T₁ G M
[अ]ङ्गदं (for जनाः). — After 40, V₁ repeats 37 and
Ds T₁ G M ins. an addl. colophon [Adhy. nams:
M₁ रणजिरवर्णनं. — Adhy. no.: Ds 90; T₁ M₁ 110; G₁
109].

41 Before 41, Ds S (except T₂; T₂ missing) ins.
संजयः. For sequence in Ds T₁ G₂.s M₁, cf. v. l. 31.
D₂.s om. 41 (cf. v. l. 33, 29). — *) K₂ V₁ B₂.s
Dn₁ Ds. T₁.s G₁.s M दारः; G₂ रथ- (for दारैः). K₄
-मर्माणं (for -वर्माणं). — *) S₁ विशासने; Ca विशासने
(as in text). Dn₁ Ds S (T₂ missing) रुचिरोक्षितवक्ष-
(Dn₁ 'वास')सं. — *) M₁ गागेयं (for राधेयं). — *)
B₂.s Dn₁ Ds S (T₂ missing) विसुंचति (T₁ 'ते') (for
व्यमुञ्चत). V₁ B₁.s. D₁ D₁.s. s-7 S (T₂ missing)
ins.: — After 41, V₁ B D₁ Dn₁ D₁.s. s-7 S (T₂ missing)
ins.:

1186* निष्टसहेमवपुषं ज्वलनार्कसमत्विषम् ।
जीवन्तमिव तं शूरं सर्वभूतानि मेनिरे ।
हतस्यापि महाराज सुतपुत्रस्य संयुगे ।
चित्रेभुः सर्वभूतानि सिंहस्येवेतरे मुगाः ।

[D₁ D₁.s om. lines 1-2. — (L. 1) B₁ निस्तप्तः;
B₂-s D₁ निष्टप्तः; Ds निस्तप्त- (for निष्टप्त). Dn₁ Ds S (T₂
missing) तं गु (Dn₁ T₂ G₁ तप्त-) जांबूनदनिमं (for the
prior half). B₁.s. s. Dn₁ T₂ प्रमं (for -त्वियम्).
Ds T₁ G M बालार्क (M₁-s चंद्रार्क) सट्टुचति (Ds 'प्रमं').
— (L. 2) B₁ ज्वलंतम् (for जीवन्तम्). V₁ B₁.s. D₁ शूरं
च; B₂ T₂ शूरं तं (by transp.); Ds शूरश्च. — (L. 3) V₁
हता राज (for महाराज). — (L. 4) B₂ Dn₁ Ds T₁.s G₁
M सर्वतो यो (M यो) धाः (for 'भूतानि). T₂ परे (for [इ]तरे).]
B₂.s Dn₁ Ds S (T₂ missing) cont.:

1187* हतोऽपि पुरुषस्याग्रे न्याहरन्निव लक्ष्यते ।

[Dn₁ T₂ M₁-s जीवन्तम् (for न्याहरन्). B₂.s इत्यते
(for लक्ष्यते).]

B₂.s Dn₁ Ds S (T₂ missing) cont.: V₁ B₁.s. D₁
D₁.s. s-7 cont. after 1186*:

1188* नामवद्विकृतं किञ्चिन्मृतस्यापि महात्मनः ।
चारुवेषधरं राजञ्चारुमौलिशिरोधरम् ।
तन्मुखं सुतपुत्रस्य पूर्णचन्द्रसमद्युति ।

[(L. 1) B₁ विकृतिः; Dn₁ T₂ G₂.s विकृतिः; Ds विदितं
(for विकृतं). V₁ वक्त्रे; B₂ वक्त्रं; Dn₁ T₂ काचिन् (for
किञ्चिन्). V₁ मुखः; B₁ D₁.s. सुतस्य; Ds G₁ हतस्य; T₂
गतस्य (for सुतस्य). — (L. 2) V₁ B₁.s. s. Ds -वेषधरं (for
वेष-). Dn₁ T₂ वीरं (for राजन्). Ds चारुवेष- (for 'मौलि-).
B₂-शिरोधरं; D₁.s. धरं शुभं (for -शिरोधरम्). — (L. 3) B₂
D₁.s. T₂ समद्युतिः; Ds समद्युतिः; G₁ समग्रं (for -समद्युति).]

42 For sequence in Ds T₁ G₂.s M₁, cf. v. l. 31.
D₂.s om. 42 (cf. v. l. 33, 29). T₂ G₁ M₁-s read 42^{ab}
after 43. — *) V₁ नानाकचणवान् (sic) (for
नानाभरण-). — *) K₁.s इष्ट-; V₁ B D₁.s. s-7 तप्त- (for
मृष्ट-). Ds S (T₂ missing) तप्तजांबूनदप्रमः. Ds S (T₂
missing) ins. after 42^{ab}; Dn₁ ins. after 43:

1189* वर्षित्वा शरवर्षाणि प्रताप्य रिपुबाहिनीम् ।
श्रीमानिव सहस्रांशुर्ज्वलन्सर्वान्प्रताप्य च ।

[(L. 1) Dn₁ T₂ शरवर्षणं (for 'वर्षाणि). — (L. 2)
Dn₁ T₂ जगत्सर्वं (for ज्वलन्सर्वान्). Dn₁ नः (for च).]
Dn₁ T₂ cont.:

1190* हतो वैकर्तनः कर्णः सपुत्रः सहवाहनः ।

अर्थिनो पक्षिसंघस्य कल्पवृक्षो निपातितः ।

[T₂ om line 1. — (L. 2) Dn₁ पक्ष- (for पक्षि-).]
— *) Ds ततो (for हतो). Ds S (T₂ missing) कर्णः
(for शेते). — *) T₂ सुतपुत्रः सनातनः. — After 42,
S K Ds ins. 1192*.

43 For sequence in Ds T₁ G₂.s M₁, cf. v. l. 31.
D₂.s om. 43 (cf. v. l. 33, 29). — *) T₂ बभ्रावुत्तम-
संकाशः. — *) V₁ B D₁ Dn₁ D₁.s. s-7 S (T₂
missing) ज्वलन्निव विभावसुः. — After 43^{ab}, V₁ B D₁
Dn₁ D₁.s. s-7 S (T₂ missing) ins.:

1191* स शान्तः पुरुषस्याग्रे पार्थसायकवारिणा ।

यथा हि ज्वलनो दीप्तो जलमासाद्य शाम्यति ।

सपुत्रः पुरुषव्याघ्रः संशान्तः पार्थतेजसा ।
 प्रताप्य पाण्डवान्नाजन्पाञ्चालांश्चास्त्रतेजसा ॥ ४३
 ददानीत्येव योऽवोचन्न नास्तीत्यर्थितोऽर्थिभिः ।
 सद्भिः सदा सत्पुरुषः स हतो द्वैरथे वृषः ॥ ४४
 यस्य ब्राह्मणसात्सर्वमात्मार्थं न महात्मनः ।

नादेयं ब्राह्मणेष्वासीद्यस्य स्वमपि जीवितम् ॥ ४५
 सदा नृणां प्रियो दाता प्रियदानो दिवं गतः ।
 आदाय तव पुत्राणां जयाशां शर्म वर्म च ॥ ४६
 हते स्म कर्णे सरितो न स्रवन्ति
 जगाम चास्तं कलुषो दिवाकरः ।

C. 8. 4943
 B. 8. 24. 49
 K. 8. 100. 15

कर्णाभिः समरे तद्वत्पार्थमेवेन शान्तितः ।

प्रगृह्य च यशो दीप्तं सुयुक्तेनात्मनो मुचि ।

[(L. 1) D₁ प्र-; T₂ सु-; M₂₋₄ सं (for स). B₁ s D₁ T₁ व्याघ्र (for व्याघ्रः). B₂ सारिणा (for सारिणा). — (L. 2) D₂ G₁ यथास्मिन् (for यथा हि). T₂ G₂ s M₂₋₄ यथास्मिन्विलितो दीप्तो (for the prior half). M₁ शान्तितः (for शान्तितः). — G₁ om. line 3. — (L. 3) M₂₋₄ कर्णोच्च (for कर्णाभिः). B₁ s s s शान्तितः; B₂ s D₂ s शान्तितः (for समरे). G₂ पार्थमेकेन (for 'मेवेन). V₁ B (except B₂) D₁ D₂ s संयुगे (for शान्तितः). D₂ पार्थमेकेन शान्तितः. — (L. 4) B₂ D₁ D₂ M आह्वल; T₁ आह्वल; G आह्वल (for प्रगृह्य). D₂ T₁ M स; G₁ s स-; G₂ सु- (for च). T₂ आह्वल वचसे दीप्तं (for the prior half). T₂ महात्मानो (for सुयुक्तेन). D₂ विभो (for मुचि).]

V₁ B D₁ D₂ D₁ D₂ s s s cont.: S K D₂ ins. after 42:

1192* विसृज्य शरवर्षाणि प्रताप्य च दिशो दश ।

— B₂ transp. 43^{ad} and 43^{af}. — *) D₁ D₂ S (T₂ missing) सपुत्रः समरे कर्णः. — *) K₁ s B D₁ D₂ s M₁ स शान्तः; V₁ निहतः; T₁ G₂ s प्रशान्तः; T₂ सुशान्तः (for सं). — *) B₂ संजयान् (for प्रताप्य). G₂ समरे (for पाण्डवान्). D₁ D₂ S (T₂ missing) सर्वान् (for राजन्). — *) G₁ s पंचालांश्च. V₁ B₁₋₄ D₁ D₂ s s s om. च. K₂ स सुतेजसा; B₂ स्वस्वः; T₂ चास्त्रितेजसः (for चास्त्रतेजसा). — After 43, D₁ ins. 1189* and T₂ G₁ M₂₋₄ read 42^{ab}.

44 For sequence in D₂ T₁ G₂ s M₁, cf. v. l. 31. D₂ s om. 44 (cf. v. l. 33, 29). T₂ om. 44^a-45^b. — *) K₂ B₂ D₂ ददामि (for 'नि). S₂ [S]नोचन् (sic); B₂ वाचो; D₁ D₂ वाचं; T₁ G₁ s M प्रादान् (for 'वोचन्). D₂ ददालेव हि यः प्राणान्; G₂ ददौ तिन्येम यः प्रादान् (sic). — *) D₂ S (T₂ om.; T₂ missing) अर्थिभे (G₁ 'तो; M 'नो)वदन् (for 'तोऽर्थिभिः). V₁ नार्थस्तीत्यर्थितो विसुः (sic). — Before 44^{ad}, T₁ G₂ ins. संजयः. — *) D₂ सत्यं; G₁ s सत्यः; G₂ सद्यः (for सद्भिः). K₂ सत्पुरुषः. — *) K₂ स हितो; T₁ संगतो; G₂ स तेन (for स हतो). M₂₋₄ द्वैरथो (for 'थे). V₁ D₂ नृपः; D₂ S (T₂ om.; T₂ missing) वृषा (for वृषः).

45 For sequence in D₂ T₁ G₂ s M₁, cf. v. l. 31. D₂ s om. 45 (cf. v. l. 33, 29). T₂ om. 45^{ab} (cf. v. l. 44). — *) T₁ ब्राह्मणवान्; Ca 'सात् (as in text). G₁ M₂₋₄ पूर्व (for सर्वम्). — *) S K₂ s D₂ s आत्मानं न (S₂ नो); K₂ 'यौद्ध; V₁ B D₁ D₂ D₁ s s s S (T₂ om.; T₂ missing) विचमासीन् (for आत्मार्यं न). — *) V₁ damaged; D₂ G₁ तद्देयं; T₂ सदा हि (for नदेयं). D₂ S (except T₂; T₂ missing) ब्राह्मणेभ्यश्च (for 'व्वासीद्). — *) B₂ यत्पार्थम्; D₂ यत्पार्थाद्; G₁ सति स्वम्; G₂ तस्य स्वम् (for यस्य स्वम्).

46 For sequence in D₂ T₁ G₂ s M₁, cf. v. l. 31. D₂ s om. 46 (cf. v. l. 33, 29). — *) K₂ s V₁ B D₁ D₂ s s s G₂ M₂₋₄ नृणां; D₁ T₂ स्त्रीणां (for नृणां). D₂ प्रियं. D₁ T₂ नित्यं; D₂ T₁ G M राजन् (for दाता). — *) K₂ प्रियदाने (for 'दानो). D₁ D₂ S (T₂ missing) दाता चैव महारथः (D₂ G₁ s मनोरथान्). — After 46^{ab}, V₁ B D₁ D₂ D₁ D₂ s s s S (T₂ missing) ins.:

1193* स पार्थास्त्रविनिर्दग्धो गतः परमिकां गतिम् ।

यमाश्रित्याकरोद्वैरं सुतले स गतो दिवम् ।

[(L. 1) B₂ पार्थास्त्रः; D₁ D₂ s पार्थास्त्रा (for पार्थास्त्र-). B₂ s D₂ s स पार्थास्त्रविनिर्दग्धो; D₁ T₁ s स वै पार्थास्त्रविनिर्दग्धो (for the prior half). — (L. 2) D₁ D₂ T₁ s पुत्रस्व (for सुतस्व). B₂ transp. गतो and दिवं.] — *) K₂ सर्वं वर्म (sic); D₂ T₁ G₂ M चैव श (D₂ व-; G₂ कर्म) (for शर्म वर्म).

47 For sequence in D₂ T₁ G₂ s M₁, cf. v. l. 31. D₂ s om. 47 (cf. v. l. 33, 29). — *) S₂ स (for स्म). K₂ नु स्रवन्ति (for न स्रवन्ति). K₂ V₁ B D₁ D₂ D₁ D₂ s s s s G₂ M हते कर्णे सरितो न प्रससुर (K₂ न स्रवन्ति; D₁ न प्रसस [sic]; D₂ s वै न प्रससुर; D₂ ना-श्रवन्तः; D₂ हते च कर्णे स्वरितोनस्यया; T₁ s हते च (T₂ 'ते-पि) कर्णे सरितो न (T₂ वि-) ससुर; G₁ s हते च कर्णे सरितो न प्रससुर. — *) B₁ चास्त्रं (for चास्त्रं). K₂ कलुषो; D₁ T₂ सविता; D₂ कलुषं; T₁ G₂ M₁ कलुषी (for 'षो). — *) T₂ ग्रहाश्च तिर्यग्; G₁ M₁ श्वेतो ग्रहश्च. Ca oites ग्रहः (as in text). K₁ ज्वलितार्कः; B₂ s 'तोग्रः; D₁ T₂ ज्वलितार्कः (for ज्वलितार्कः). D₂ T₁ G₂ s M₂₋₄ श्वेतो ग्रहश्च ज्वलितोर्कवर्णो. — *) B (except B₂) D₁ D₂ s G₂

C. B. 4943
B. B. 94. 49
K. B. 100. 15

ग्रहश्च तिर्यग्ज्वलितार्कवर्णो

यमस्य पुत्रोऽभ्युदियाय राजन् ॥ ४७

नमः पफालाथ ननाद चोर्वी

ववुश्च वाताः परुषातिवेलम् ।

दिशः सधूमाश्च भृशं प्रजज्वलु-

र्महार्णवाश्चक्षुभिरे च सखनाः ॥ ४८

सकाननाः साद्रिचयाश्चकम्पुः

प्रविन्यथुर्भूतगणाश्च मारिष ।

बृहस्पती रोहिणीं संप्रीक्य

बभूव चन्द्रार्कसमानवर्णः ॥ ४९

हते कर्णे न दिशो विप्रजज्जु-

स्तमोवृता द्यौर्विचचाल भूमिः ।

पपात चोल्का ज्वलनप्रकाशा

निशाचराश्चाप्यभवन्ग्रहृष्टाः ॥ ५०

शशिप्रकाशाननमर्जुनो यदा

क्षुरेण कर्णस्य शिरो न्यपातयत् ।

अथान्तरिक्षे दिवि चेह चासक-

द्बभूव हाहेति जनस्य निखनः ॥ ५१

स देवगन्धर्वमनुष्यपूजित

निहत्य कर्णं रिपुमाहवेऽर्जुनः ।

सोमस्य; G₂ यमस्य (for यमस्य). D₁ (marg.) आता (for पुत्रो). Ca cites यमआता. K₁ [S]भ्युदियाय; D₂ T₁ M_{1,2,4} [S]भ्युदितस्तु; G_{1,3} दितः स; G₂ M₂ दितश्च (for दियाय). B_{1,4} D₁ D_{2,7} T₁ G M तिर्यक्; T₂ केतुः (for राजन्).

48 For sequence in D₂ T₁ G_{2,3} M₁, of. v. l. 31. D_{2,4} om. 48 (cf. v. l. 33, 29). — ^a) S₁K₂ प्रकालाव- (sio); K_{1,3} D₂ पफालाव; K₄ प्रकाला च; B_{2,5} D₁ T₂ पफालेव; D₂ T₁ G M चचालाथ (for पफा). Ca cites पफाल (as in text). B_{2,5} चचाल; D₂ (marg.) ननाम (for द). Ca cites नवननाद (for [अ]थ न). K₂ चोक्षी (sio); K₃ रोदसी; T₂ पृथ्वी; Ca चोर्वी (as in text). — ^b) D₁ विबुध (for व). K₂ T₂ G₁ M₂ पुरुषाः (for परुषा). V₁ B D₁ D₁ D_{1,7,8,9} T₂ M₁ सुघोराः; D₂ T₁ G M₂₋₅ च घोराः (for [अ]तिवेलम्). — ^c) D₁ D_{1,5} दिशश्च (for दिशः). K₁ प्रजज्वलं; B₂ D₁ प्रजजिरे (for ज्वलुर). D₁ D₂ S (T₂ missing) दिशो बभूवुर्ज्वलिताः स(D₂ ताश्च)भूमाः — ^d) K₁ D₁ चक्षुभिरे च; K₂ निक्षुभिरेव (sio); K₄ D₁ सुक्षुभिरेव (for रे च). B₂ महार्णवाश्चक्षुभितश्च सर्वतः; D₁ D₂ T_{1,3} G_{1,3} M महार्णवाः सखनुश्चक्षुमुश्च (D₂ श्चक्षुभिश्च); G₂ णवाः सुक्षुमुः सखनुश्च.

49 For sequence in D₂ T₁ G_{2,3} M₁, of. v. l. 31. D_{2,4} om. 49 (cf. v. l. 33, 29), — ^a) T₂ सहार्णवाः (for सकाननाः). D₂ T₂ साद्रिवराश्च; T₁ चाद्रयो वै; T₁ (inf. lin.) चाभिधराश्च; G_{1,3} M चाद्रिवराश्च; G₂ चाद्रिभुवश्च (for साद्रिचयाश्च). S₂ चकंप; K₂ चकंप भूखदा; V₁ चचाल भू; B D_{2,7} विद्वजिरे; D₁ D_{1,5,8} चकंप भू; D₁ D₂ S (T₂ missing) चकंपिरे (for चकम्पुः). — ^b) D₁ सर्वे (for मारिष). — ^c) K₂ संप्रगृह्य; V₁ स प्रप्रीक्य (for संप्र). D₁ D₂ S (T₂ missing) बृहस्पतिः (D₂ G₁

ग्रहः शनिः) संपरिचार्य रोहिणीं. — ^d) D₁ D₂ S (T₂ missing) -समो विशां पते (for -समानवर्णः).

50 For sequence in D₂ T₁ G_{2,3} M₁, of. v. l. 31. D_{2,4} om. 50 (cf. v. l. 33, 29). — ^a) K₁ विप्रजज्जुस् (sio); K₂ जज्ञे; V₁ विजज्जुस्; B₂ विप्रजज्जुस्; D₂ कारैस् T₁ काशिरे; G_{1,3} चाराः; M₁ न प्रचाराः; M₂₋₄ संप्रकाशाः (for विप्रजज्जुस्). B₂ हते कर्णे नैव दिशो विजज्जिरे; D₁ T₂ हते तु (T₂ तेषां) कर्णे विदिशोपि जज्वलुस्; G₂ हते कर्णे न दिगीशप्रचाराः. — ^b) K₂ पवनोद्धता (sio); D₂ ततश्चन्द्रार्काः; T₁ G M सचन्द्रार्का (for तमोवृता). B₂ दिननाद; B_{2,5} च बभूव; T₁ च चचाल (for विच). K₂ एषा; B_{2,5} कृत्स्ना (for भूमिः). — ^c) K₂ तवो (sio) (for पपात). D₂ प्रभावा; G_{1,3} M₂₋₄ प्रभा च; G₂ M₁ प्रभाश्च (for प्रकाशा). — ^d) V₁ संप्रहृष्टाः; B₂ सुहृष्टाः (for प्र). D₂ चचार हृष्टाः सुमना बभूवुः; T₁ निशाचरा हर्षमाणा बभूवुः; G M चरा हृष्टमना (G_{1,3} तरा; M₁ रूपा) बभूवुः.

51 For sequence in D₂ T₁ G_{2,3} M₁, of. v. l. 31. D₂ om. 51 (cf. v. l. 33). D₂ om. 51^a (cf. v. l. 29). T₂ om. 51^{ab} — ^a) D₂ शशिप्रकाशेन यदार्जुनो दृढं. — ^b) D₁ D_{1,5} क्षुरेण (for क्षुरेण). K₂ [S]न्यपातयत् (for न्यपा). D₂ S (T₂ om.; T₂ missing) जहार (T₁ क्षुरेण) कर्णस्य शिरः क्षुरेण. — ^c) V₁ B_{1-2,5} D₂ [अ]तरीक्षे. B₂ सैव (for चेह). K₁ om. from चास up to हवे (in 52^b). K_{2,4} चासकृद्; V₁ B_{1,3-5} D₁ D_{1,7,8,9} राजन्; B₂ शब्दो (for चासकृद्). D₁ D₂ S (T₂ missing) ततो (D₁ T₁ M₂₋₄ दा)तरिक्षे सहसैव शब्दो. — ^d) Some MSS. निःखनः. D₁ D₂ T₁ G M सु(G₂ श)रैर्विमुक्तः; D₂ महान्विनिःखनः; T₂ सुरैर्वियत्यैः (for जनस्य निखनः).

52 For sequence in D₂ T₁ G_{2,3} M₁, of. v. l. 31. D₂ om. 52 (cf. v. l. 33). K₁ om. up to हवे (in 52^b)

रराज पार्थः परमेण तेजसा

धृत्रं निहत्येव सहस्रलोचनः ॥ ५२

ततो रथेनाम्बुदधुन्दनादिना

शरन्नभोमध्यगमास्करत्विषा ।

पताकिना भीमनिनादकेतुना

हिमेन्दुशङ्खस्फटिकावमासिना ।

सुवर्णमुक्तामणिवज्रविद्रुमै-

रलंकृतेनाप्रतिमानरंहसा ॥ ५३

नरोत्तमौ पाण्डवकेशिमर्दना-

बुदाहितावग्निदिवाकरोपमौ ।

रणाजिरे वीतमयौ विरेजतुः

समानयानाविव विष्णुवासवौ ॥ ५४

ततो धनुर्ज्यातलनेमिनिखनैः

प्रसह्य कृत्वा च रिपून्हतप्रभान् ।

संसाधयित्वैव कुरुञ्जशरौघैः

कपिध्वजः पक्षिवरध्वजश्च ।

प्रसह्य शङ्खौ धमतुः सुघोषौ

मनांसरीणामवसादयन्तौ ॥ ५५

C. 8. 4933
B. 8. 94. 39
K. 8. 100. 23

(cf. v. l. 51). — " T₁ तदेव- (for स देव-). D₁ D_{1.5} G₂ -पूजितो (for 'तं'). — " S₂ रराम (for रराज). D₁ D₂ S (T₃ missing) राजन् (for पार्थः). D₁ T₂ चर्चसा; G₂ कर्मणा (for तेजसा). — " B₁ सहस्रनेत्रः (for 'लोचनः'). D₁ D₂ S (T₃ missing) यथा पुरा वृत्रवधे शतक्रतुः.

53 For sequence in D₂ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31. D₂ om. 53 (cf. v. l. 33). G₁ M₃ read 53^{ab} after 59. — " K₃ T₂ -नादनादिना; D₁ -नादिना तदा; G₂ -तुल्यनादिना (for -धुन्द-). — " K₄ शरन्नभो- (sic); T₂ शरैर्नभो-). B₂ -गतांकतेजसा; D₁ T₂ -दिवाकरार्चिषा (for -गमास्करत्विषा). D₄ शरन्नभोमध्यगमास्ततेजसा (sic); D₂ T₁ G_{2.3} M शरन्नभर्म (D₂ 'हं म)ध्यदिवाकरत्विषा- — After 53^{ab}, G₁ M₃ read 40^{ad}. — " K₃ पताकिनी; D₂ G_{2.3} M₁ पदातिना (for पताकिना). T₁ G₂ -निनादिना तदा (for 'दकेतुना). D₄ पताकिना वानरकेतुना वहिर्. — " V₁ कुन्देदुशङ्ख-; D₄ महेंद्रवज्र-; T₁ G_{1.3} M_{1.3} रथेन शङ्ख-; G₂ रथेन पुंख- (for हिमेन्दुशङ्ख-). B₁ -स्फटिकावमासिना; B₂ -स्फोटकावमासिना; B₃ -स्फटिकाववाजिना; B₄ M₃ 'भवाजिना; D₂ 'भमासिना; G₂ 'मिहासिना; M_{1.2.4} 'मिमासिना (for 'वमासिना). — After 53^{ad}, D₁ D_{1.5} S (T₃ missing) ins.:

1194* महेंद्रबाहप्रतिमेन तावुमौ

महेंद्रवीर्यप्रतिमानपौरुषौ ।

[(L. 1) G₂ -चाप- (for -बाह-). — (L. 2) D₂ -बाह- (for -वीर्य-).]

— " K₁ वज्रविद्रुमौ; K₂ -रत्नविद्रुमैर्; D₂ -चंद्र-; G₂ -वज्रभूषितैर् (for 'विद्रुमैर्). — " V₁ damaged. D₁ अलंकृताव (for 'तेन). V₁ B_{1.5} D₁ D_{2.5} S (T₃ missing) [अ]प्रतिमेन (T₁ 'ण) (for 'मान-). D₂ -तेजसा (for 'रंहसा).

54 For sequence in D₂ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31.

D₂ om. 54 (cf. v. l. 33). — " K₃ -मर्दिनाव् (for -मर्दनाव्). B_{2.5} D₁ D₂ S (T₃ missing) नरोत्तमौ यादव (B_{2.5} D₁ केशव)पां (D₁ 'पं)हुन्दनौ. — " K₃ V₁ B D₁ D₁ D_{1.5.3} तदा (B₁ D₁ D_{1.5} 'वा)-हिताव् (for उदाहि-). D_{2.4.7} तदाहिता (D₂ इतौ हुता)-वग्निदिवाकरौ यथा; D₂ T₂ G₁ M हुताशना (D₂ इतौ हुता-; T₂ हुता हुता-; G₁ समीरणा)मीव दिवाकराविव; T₁ G_{2.3} दिवाकरौ दीप्तहुताशनाविव. — K₃ om. 54^c-55^d. — " T₂ वीरमयौ (for वीत-). B_{1.4} D_{2.7} विचेरतुः; D₂ विहेतनुः (sic) (for विरेजतुः). — " D₁ -यानादिव; D₂ G_{2.3} M -योगाविव; G₁ -वेगाविव (for -यानाविव).

55 For sequence in D₂ T₁ G_{2.3} M₁, cf. v. l. 31. D₂ om. 55 (cf. v. l. 33). K₃ om. 55^{ab} (cf. v. l. 54). — " V₁ B_{2.5} D₁ D_{1.5} -पात्-; B_{1.4} D_{2.7} -वात्-; B₂ -कर्व-; D₁ D₂ T₂ -बाण- (for -नेमि-). Some MSS. निःस्वनैः D₁ ततो धनुर्ज्यातलनेमिनिखनैः (sic). — " D₂ कृत्वाय-; D₂ G₁ कृत्वैव (for कृत्वा च). T₁ om. (hapl.) from हत up to कुरुञ्ज (in 55^c). V₁ B₁₋₄ D_{1.2.3.7} रिपुं हतप्रभं; B₂ रिपून्हतप्रभः; G₂ 'न्गतप्रभान् (for 'न्हतप्रभान्). D₄ प्रसह्य कृत्वावरिपून्हतप्रभान् (sic). — " S₂ सांसादयित्वैव; B_{2.5} D₁ D₁ T₂ संछादयित्वा तु (T₂ च); D₂ G_{2.3} स सादयित्वा च (G₂ 'स्वाय) (for संसाधयित्वैव). D₂ G₁ M च (for [ए]व). G_{2.3} M₃₋₄ रिपून् (for कुरुञ्ज). D₁ D₁ T₂ G₂ M₃₋₄ शरोत्तमैः (for शरौघैः). — After 55^c, D₄ ins.:

1195* उमौ तदा यादवपाण्डुनन्दनौ ।

— T₂ om. 55^f. — " V₁ B D₁ D_{2.4.7} इष्टौ (B₂ कृष्णौ) ततस्त्वावमितप्रभावौ; D₂ T₁ G M प्रदग्ध (T₁ 'ज्)-तुः शङ्खवरौ (M₃ 'रवौ) सुघोषौ (D₂ 'वोषणौ). — " K₃ D₂ प्रविदारयंतौ; V₁ B D₁ D_{2.4.7} T₁ अवदारयंतौ; D₁ D_{1.5} इव दार-; D₂ M उपपात-; G उपपात- (for अवसाद-).

C. 2. 4833
B. 2. 54. 56
K. 2. 103. 24

सुवर्णजालावततौ महास्वनौ

हिमावदातौ परिगृह्य पाणिभिः ।

चुचुम्बतुः शङ्खवरौ नृणां वरौ

वराननाभ्यां युगपच्च दध्मतुः ॥ ५६

पाञ्चजन्यस्य निर्घोषो देवदत्तस्य चोभयोः ।

पृथिवीमन्तरिक्षं च द्यामपश्चाप्यपूरयत् ॥ ५७

तौ शङ्खशब्देन निनादयन्तौ

वनानि शैलान्सरितो दिशश्च ।

वित्रासयन्तौ तव पुत्रसेनां

युधिष्ठिरं नन्दयतः स्म वीरौ ॥ ५८

ततः प्रयाताः कुरवो जवेन

श्रुत्वैव शङ्खस्वनमीर्यमाणम् ।

विहाय मद्राधिपतिं पतिं च

दुर्योधनं भारत भारतानाम् ॥ ५९

महाहवे तं बहु शोभमानं

घनंजयं भूतगणाः समेताः ।

तदान्वमोदन्त जनार्दनं च

प्रमाकरावभ्युदितौ यथैव ॥ ६०

समाचितौ कर्णशरैः परंतपा-

वुभौ व्यभातां समरेऽप्युताञ्जुनौ ।

56 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. l. 31. Ds om. 56 (cf. v. l. 33). Ds om. 56^a. — ^a) K1 -जालावततौ; K2 G1 -जालावनतौ; T1.8 'विततौ (for 'वततौ). Ds मनस्विनौ (for महास्वनौ). — ^b) K1 हिमावदातौ; Ds मीमावदातौ (for हिमाव'). Ss K1 पाणिना; Ms-4 वारिभिः (for पाणिभिः). — Ks om. 56^a-57^a. — ^c) K1 Ds Ds चुचुं (Ds चुचं) वतुः. T1 G2 Ms-4 शंखवरौ; G1 'वरं (for 'वरौ). K1 महाशुखौ; B1.4 Ds.1 वराननौ; B2 नृसिंहौ; Ds lacuna; Ds परानृणां (for नृणां वरौ). — Ds M1 om. 56^a. — ^d) T1 महास्वनाभ्यां (for वरान'). Ds युगपच्च (for 'पच्च). Ds वराननाभ्यां युगपं नृप्यातस्य भरतर्षभ (corrupt); T1 G Ms-4 विघोषयंतौ विजयं जगद्ये.

57 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. l. 31. Ks Ds om. 57 (cf. v. l. 56, 33). — ^a) V1 B Ds Ds D1.8-8.1.8 T1 चांतरिक्षं (V1 'रिह्यं; B2 'रीक्षं) (for 'वन्त'). Ds पृथिवीं सागरांतं च. — ^b) B2.8 अघश्च (for अघश्च). S1 K1.8 अपूरयत् (for 'यत्). V1 (partly damaged) B1.2.4 Ds D1.2.8.1 दिवं च समचालयत्; Ds T1 दिशश्चैवानुनादयत्; Ds शां च पश्चादपूरयत्; Ds T1 दिवं च समपूरयत्; G M दिशश्च समपूरयत् (G2.8 M1 'यत्). — After 57, K1 V1 B Ds Ds D1.8-8.1.8 (T1 missing) ins.:

1196^a वित्रासाभ्यवन्सर्वे कुरवो राजसत्तम ।

शङ्खशब्देन शरस्य माधवस्याञ्जुनस्य च ।

[(L 1) B2 Ds T1 कौरवा (for कुरवो). — G2 om. line 2. — (L 2) Ds T1 वेनाथ; T1 वित्रासा (for शरस्य). Ds T1 G1 M1 उभयोः शंखवोषेण; G2 Ms-4 शरयोः शंखशब्देन (for the prior half).]

58 For sequence in Ds T1 G2.8 M1 cf. v. l. 31. Ds om. 58 (cf. v. l. 33). — ^a) Ks शंखनादेव (for 'शब्देन). — ^b) Ds वनं (for वनानि). Ds D1.8 S (T1 missing) युगा (M1 'हो')श्च (for दिशश्च). — ^c)

K1 वित्रासयंतौ (for वित्रास'). Ks पुत्रस्य सेना. — ^a) K1 नन्दयतः (for नन्द'). Ks V1 B1.2.4 Ds Dnr D1.2.8.1.8 युधिष्ठिरं नन्दयतां वरिष्ठौ (Ks प्रहृष्टौ); B2.8 Ds.8 T1 G M 'ष्ठिरं नन्द (Ds दर्श) वितुं प्रयातौ (T1 जग्मतुः); T1 'ष्ठिरं तौ समनुप्रयातौ.

59 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. l. 31. Ds om. 61 (cf. v. l. 33). Ms.4 read 59 after 40^{ab}. — ^a) D1.8 G M प्रजग्मुः (for प्रयाताः). Ks जवेन; K1 [S]ञ्जुनेन; Ds T1 नृपाश्च (for जवेन). — ^b) K1 V1 स्वनवीर्यमाणं; G2 स्वनपीड्यमानं (for 'मीर्यमाणम्). Ds श्रुत्वैव शंखश्च न दीर्यमानान्; Ds 'व शंखेन विदीर्यमाणा; T1 'व शंखे स्वनमीर्यमाणाः. — ^c) M विहाय (for विहाय). Ds मद्राधिपतिः. Ds च वीरं; T1 च वीराः; T2 च वीरं (for पतिं च). Co cites भारतानां पतिं. Ks सर्वे विहायाधिपतिं पतिं च. — After 59, G1 Ms read 53^{ab}.

60 For sequence in Ds T1 G2.8 M1, cf. v. l. 31. Ds om. 60 (cf. v. l. 33). — ^a) Ds D1.8 तद् (for (for तं). G2.8 परि (for बहु). B2 Ds रोचमानं (for 'शोभ'). Ds महाहवे तं जयशब्दलब्धं. — ^b) Ds T1 G1.8 योषगणाः; G2 Ms-4 यौध'; M1 यौधगुणाः (for भूतगणाः). — ^c) Ks तद्वच्च मोदन्त; B2 Ds तदान्वमोदं च; T2 प्रापुः प्रमोदं च (for तदान्वमोदन्त). Ds मुदाद्यमन्त जनार्दनश्च (sic); Ds तौ चातिमोदंश्च जनाः समेताः; T1 G M तावन्व (T1 'भ्य)मोदंश्च जनाः प्रकामं. — ^d) B2 Ds T1 दिवाकराश्च (for प्रभा'). K1 अत्युदितौ. Ss यथा वै; Ds T1 G1 M यथा च; Ds (by corr.) यथाबलौ (for यथैव). — After 60, Ds T1 M1 read line 13-16 and G1 lines 13-14 of App. I (No. 44), while G1.8 Ms-4 ins. an add. colophon after 60 [Adhy. no.: G1 109; G2 Ms.8 110; M1 111].

61 Ds om. 61 (cf. v. l. 33). M1 om. 61-63.

तमो निहत्याभ्युदितौ यथामलौ
शशाङ्कसूर्याविव रश्मिमालिनौ ॥ ६१
विहाय तान्बाणगणानथागतौ
सुहृद्गुतावप्रतिमानविक्रमौ ।
मुखं प्रविष्टौ शिविरं स्वमीश्वरौ

सदस्यहृताविव वासवाच्युतौ ॥ ६२
सदेवगन्धर्वमनुष्यचारणै-
र्महर्षिभिर्यक्षमहोरगैरपि ।
जयाभिवृद्ध्या परयाभिपूजितौ
निहत्य कर्णं परमाहवे तदा ॥ ६३

C. 8. 4982
B. 8. 94. 67
K. 8. 100. om.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

— १) B₂ D₁ [S] सुनाच्युतौ. D₈ तथैव संरेजतु[:] विष्णु-
वासवौ; T₁ G₂ सदैव संरेजतुर्जुनाच्युतौ; T₂ G_{1.8} M₂₋₄ सदै-
(G_{1.8} तथै) व संरेजतुर्च्युताच्युतौ. — D₈ om. 61^a-62^a.
— २) V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.8.5.7} T₁ G₂ विहत्य; D₈
M₂₋₄ [S] निहत्य (for नि). K₁ अत्युदितौ. T₂ यथामरौ;
G₂ यथेमौ; M₂₋₄ यथाचले (for 'मलौ'). — ३) B_{2.5}
D₁ D₂ G₁ दिवि (for इव). K₈ रश्मिजालिनौ; T₂ 'वंतौ'
(for 'मालिनौ').

62 D_{2.8} M₁ om. 62 (cf. v. 1. 33, 61). — ४) K₈
तथागतौ; V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.8.5.7} S (M₁ om.; T₂
missing) महाबलौ; D₄ lacuna; D₈ अथाच्युतौ (for 'गतौ').
— ५) D₄ lacuna; D₈ सुहृद्गुताव; T₁ G₂ 'तमाव' (for
'हुताव'). G₂ आबुतमान- (for अप्रति). S₂ विद्रुमौ (for
'विक्रमौ'). — T₁ G₂ om. 62^{ad}. — ६) K₈ स्वकं (for सुखं).
K₈ तम् (for स्वम्). D₄ सुखं प्रहृष्टौ वरुणे विरेजतु; T₂
G_{1.8} M₂₋₄ सुखं प्रविष्टौ (T₂ 'संप्रहृष्टौ') सुखदौ (M₂ 'खिनौ';
M_{2.4} 'खितौ') विरेजतु. — ७) S₂ सदस्यसुताविव; K₈
'हृताविव; V₁ 'मृताविव; B₁ 'निंदाविव; D_{2.7} 'निंदाविव
(for 'हृताविव). D₁ विष्णुवासवौ (for वासवाच्युतौ). D₄
सदा सख्यायाविव कृष्णवासवौ; T₂ जयश्रियं प्राप्य जनार्दना-
च्युतौ; G_{1.8} M₂₋₄ सदस्यचित्स्याविव विष्णुवासवौ.

63 D₂ M₁ om. 63 (cf. v. 1. 33, 61). — ८) D₁
सौ (for स-). D₄ lacuna from न्धर्व up to 63^b. V₁
lacuna for 'चारणै. — ९) G₂ यस्य मनोश्चरैर (for यक्ष-
महोरगैर). — १०) S₂ K_{1.2} जयाभिवृद्ध्या; K₈ 'वृत्त्या; V₁
'य वृद्धौ; B₂ 'तिवृद्ध्या; D₄ ययाभिवृद्ध्या (for जया').

— ११) S₂ निहत्यकर्णं (sic); D₁ हते तु कर्णे. T₁ तथा
(for तदा). — After 63, K₄ V₁ B D₁ D_{1.8-7} S
(M₁ om.; T₂ missing) ins.:

1197* यथानुरूपं प्रतिपूज्य तानथ
प्रशस्यमानावतुलैश्च कर्मभिः ।
चनन्दतुल्यौ ससुहृद्गणौ तदा
बलिं नियम्येव सुरेशकेशवौ ।

[Lines 1-2 damaged in V₁. — (L. 1) K₄ B_{1.2.4}
D_{2.7} वयोभिरूपं; B_{2.5} D₁ D_{1.8} वयोजुरूपं (for यथा). K₄
प्रतिपूजितावथ; B₂ 'गृह्य तानथ; B₂ D₁ 'पूजितावमौ; B₂ 'पूजिता-
नथ; D_{2.7} 'पूज्य तावथ; D₁ damaged (for 'पूज्य तानथ).
— (L. 2) K₄ वृषस्यमानाव; B₂ D₈ प्रशस्यमाना (for 'मानाव).
K₄ B₁ D_{2.7} बहुलैश्च (for अतु). D₁ प्रशस्यमानौ स्वकृतैरुणौषैः.
— (L. 3) K₄ ससुहृद्गणैश्च (for 'हणौ). D₈ T_{1.2} G M₂₋₄
नन्दतुल्यैव सुहृद्गिरा (T_{1.2} M₂₋₄ 'द्रणा') वृत्तौ. — (L. 4) D_{2.8}
T₁ G M₂₋₄ बलं (for बलि). D₈ G M_{2.4} निहत्येव; T₂
निगृह्येव (for नियम्येव).]

Oolophon om. in S₂ K₁ D₂ T₂ M₁; missing in T₂.
— Day of Karna's Generalship: S₁ K₁ द्वितीये
युद्धदिनसे. — Adhy. name: K₈ क्षिबिरागमनं; D₁ D₁
रणभूमिवर्णनं. — Adhy. no. (figures, words or both):
S₁ (sec. m.) 86; B₁ 92; B₂ 81; B₃ 96; D₈ 91; T₁ G₂
112; G₁ 108; G₂ M_{1.8} 109; M₄ 110. — After the
oolophon, K₄ V₁ B D (except D_{2.8}) T_{1.2} G M₂₋₄
ins. a passage given in App. I (No. 44).

C. 8. 4322
B. 8. 63. 1
K. 8. 101. Subst.

संजय उवाच ।

तथा निपातिते कर्णे तव सैन्ये च विद्वते ।
आश्लिष्य पार्थ दाशार्हो हर्षाद्रचनमब्रवीत् ॥ १
हतो बलमिदा वृत्रस्त्वया कर्णो धनंजय ।
वधं वै कर्णवृत्राभ्यां कथयिष्यन्ति मानवाः ॥ २
वज्रिणा निहतो वृत्रः संयुगे भूरितेजसा ।
त्वया तु निहतः कर्णो धनुषा निशितैः शरैः ॥ ३
तमिमं विक्रमं लोके प्रथितं ते यशोवहम् ।

निवेदयावः कौन्तेय धर्मराजाय धीमते ॥ ४
वधं कर्णस्य संग्रामे दीर्घकालचिकीर्षितम् ।
निवेद्य धर्मराजस्य त्वमानृष्यं गमिष्यसि ॥ ५
तथेत्युक्ते केशवस्तु पार्थेन यदुपुंगवः ।
पर्यवर्तयदव्यग्रो रथं रथवरस्य तम् ॥ ६
धृष्टद्युम्नं युधामन्युं माद्रीपुत्रौ वृकोदरम् ।
युयुधानं च गोविन्द इदं वचनमब्रवीत् ॥ ७
परानभिमुखा यत्तास्तिष्ठध्वं भद्रमस्तु वः ।

69

*Te is missing in this adhy. (cf. v. 1. 8.60.32).
V1 is missing up to st. 6 [cf. v. 1. line 27 of App. I
(No. 44)]. Ds om. st. 1^a-17^b (cf. v. 1. 8.68.33). Ds
om. up to चतराष्ट्रो म (in 32^a) [cf. v. 1. line 36 of
App. I (No. 44)].*

For this adhy., Ds S subst. a passage, the text of
which is given separately with variants under v. 1.
43.

1 ^a) Ks Ds निपातिते. — ^b) B1 Dn1 पर; Ds
तथा (for तव). Ds. 1 निपातिते (for च विद्वते).

2 V1 missing; Ds. 2 om. 2 (cf. v. 1. 1). — ^a)
Bs ततो; Bs यथा (for हतो). Dn1 वज्रमृता; Ds बलि-
मिदा. — ^b) K1 कर्णे; Ks कर्ण. K1 धनंजयः; B1. 4
निपातितः (for धनंजय). — ^c) K1 ये (for वै). D1
कर्णो (for कर्ण-). B1. 2. 4 Ds. 1. 3 वधं वै वृत्रकर्णान्यां; B2
Dn1 वृत्रकर्णवधं घोरं.

3 V1 missing; Ds. 4 om. 3 (cf. v. 1. 1). Ks om.
3^a-4^b. — ^a) B Ds1 Dn1 D1. 2. 5. 7. 8 वज्रेण. — ^b)
Dn1 विशितैः. Ds1 धनुष्या निशितैः शरैः.

4 V1 missing; Ds. 4 om. 4 (cf. v. 1. 1). Ks om.
4^a (cf. v. 1. 3). — ^b) Ss प्रति यं (for प्रथितं). Ks
तं; D1 ये (for ते). B Ds1 Dn1 D1. 2. 5. 7 यशस्करं (Bs
'स्त्रिनं') (for यशोवहम्). — ^c) Ks निवेदयामः; B1. 4
Ds1 D1. 5 'य त्वं'; B2. 2. 5 Ds. 1 संनि (Bs तं नि) वेदय.
— ^d) Ks Bs Ds कुरु राजाय (for धर्म). Ds1 D1. 5
भारत (for धीमते). B1. 2-5 Ds. 1 धर्मराजस्य भारत; Dn1
कुरु राजस्य धीमते.

5 V1 missing; Ds. 4 om. 5 (cf. v. 1. 1). — ^b)
K1 दीर्घकालं. B2 दीर्घकालाभिवाञ्छितं. — ^c) Ks B

Ds1 Dn1 D1. 2. 5. 7 धर्मराजाय (for 'राजस्य'). — ^a)
Bs. 5 Ds1 D1. 5 जवाप्यसि (for गमिष्यसि). — After
5, Ks ins. 1200*. B Ds1 Dn1 D1. 2. 5. 7 ins. after 5:
Ks after 8:

1198* वर्तमाने तु युद्धे वै तव कर्णस्य चोभयोः ।

द्रष्टुमायोधनं पूर्वमागतो धर्मनन्दनः ।

सुभृशं गाढविद्वत्वाचाशकल्याणमाहवे ।

ततः स्वशिविरं यातः स राजा पुरुषर्षभ ।

[(L. 1) Ks तु युद्धं वै; Dn1 महायुद्धे. — (L. 2) D1
द्रष्टु. Ds1 धर्मनन्दन. — (L. 3) Dn1 सुभृशं तु (for सुभृशं).
Bs Ds1 Dn1 D1. 2. 5 गाढ (Ds 'ह') विद्वत्वाच. Ks B Ds
नाशकः; Ds1 D1. 2. 5 न शक्तः (for नाशक). — (L. 4) Bs
तु; Dn1 Ds स (for स्व-). Dn1 गत्वा (for यातः). B1 धर्मराजो
उपिष्टितः; Dn1 शिवतान्पुरुषर्षभः (for the posterior half).]
— After the above, Ks reads 9.

6 V1 missing; Ds. 4 om. 6 (cf. v. 1. 1). Ks reads
6 after 1200*. — ^a) Ss Ks B Ds1 Dn1 D1. 2. 5. 7. 8
तथेत्युक्तः. — ^b) Bs. 5 Ds1 यदुनन्दनः; Dn1 पांडुपुंगवः. —
Ks om. 6^a-9^b. — ^c) B1. 2-5 Ds1 D1. 2. 5. 7. 8
पर्यावर्तः; Bs पर्यवेद. — ^d) Dn1 रथो (for रथं). D1
रथे; Ds रथि- (for रथ-). Bs च (for तम्). — After
6, B1. 3 Ds1 Dn1 D1. 2. 5. 7 ins.:

1199* एवमुक्त्वाहर्षेण कृष्णः सैनिकानिदमब्रवीत् ।

7 Ks Ds. 4 om. 7 (cf. v. 1. 6, 1). B1 Ds1 Dn1
D1. 2. 5. 7 transp. 7 and 8^a. — ^b) V1 माद्रीपुत्रोः
Ds 'पुत्रं'.

8 Ks Ds. 4 om. 8 (cf. v. 1. 6, 1). V1 om. 8^a.
B1 Ds1 Dn1 D1. 2. 5. 7 transp. 7 and 8^a. — ^a) Ss
यत्तस्य; Ds1 D1. 5 यत्तांस्य. — ^b) Ks D1 भद्र न (D1
वा)स्तु (sic) (for भद्रमस्तु). — ^c) V1 B1. 2-5 Ds1

यावदावेद्यते राज्ञे हतः कर्णोऽर्जुनेन वै ॥ ८
 स तैः शूरैरनुज्ञातो ययौ राजनिवेशनम् ।
 पार्थमादाय गोविन्दो ददर्श च युधिष्ठिरम् ॥ ९
 शयानं राजशार्दूलं काञ्चने शयनोत्तमे ।
 अगृहीतां च चरणौ मुदितौ पार्थिवस्य तौ ॥ १०
 तयोः प्रहर्षमालक्ष्य प्रहारांश्चातिमानुषान् ।
 राघेयं निहतं मत्वा समुत्तस्यौ युधिष्ठिरः ॥ ११
 ततोऽसौ तद्यथावृत्तं वासुदेवः प्रियंवदः ।
 कथयामास कर्णस्य निधनं यदुनन्दनः ॥ १२
 ईषदुत्स्यमानस्तु कृष्णो राजानमब्रवीत् ।

युधिष्ठिरं हतामित्रं कृताञ्जलिरथाच्युतः ॥ १३
 दिष्टया गाण्डीवधन्वा च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
 त्वं चापि कुशली राजन्माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ १४
 मुक्ता वीरक्षयादस्मात्संग्रामाह्लोमहर्षणात् ।
 क्षिप्रमुत्तरकालानि कुरु कार्याणि पार्थिव ॥ १५
 हतो वैकर्तनः क्रूरः स्रुतपुत्रो महाबलः ।
 दिष्टया जयसि राजेन्द्र दिष्टया वर्धसि पाण्डव ॥ १६
 यः स धृतजितां कृष्णां प्राह सत्पुरुषाधमः ।
 तस्माद्य स्रुतपुत्रस्य भूमिः पिबति शोणितम् ॥ १७
 शेतेऽसौ शरदीर्णाङ्गः शत्रुस्ते कुरुपुंगव ।

G. 9. 3008
 B. 9. 26. 22
 K. 9. 101. subet.

D1. 3. 5. 7. 8 आवेद्यतां. B2 न यावदावेद्य संग्रामे. — After 8, K4 ins. 1198*. B2. 4 Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7 ins. after 8: K4 after 5:

1200* तावद्भवद्भिर्गैर्नैस्तु भवितव्यं नराधिपैः ।
 After the above, K4 reads 6.

9 D2. 4 om. 9 (cf. v. l. 1). K3 om. 9^{ab}. K4 reads 9 after 1198*. — ^a) Dn1 तौ शूरौ (sic) (for तैः शूरैः). V1 तैः शूरैरनुज्ञायो (sic).

10 D2. 4 om. 10 (cf. v. l. 1). — ^a) Śs शयनं; Da1 D1 शयाने. Ds राजशार्दूल. — ^b) B2 कांचने परमासने. — ^{cd}) Ś1 K1. 2 अगृहेतां; V1 *हृतां; Dn1 *हीतां; Ds *हीताश्च. B2. 5 प्र- (for च). K2 V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8 मुदितौ चरणौ (by transp.). Ds (before corr.) पार्थिवस्य.

11 D2. 4 om. 11 (cf. v. l. 1). — ^a) Ds प्रकर्षम् (for प्रह*). V1 B2. 3. 5 Ds आलोक्य (for आलक्ष्य). — ^b) K3 प्रहारास्तीति मातुषातुषान् (sic); Dn1 हर्षादभूषणवर्तयत्. — ^c) Dn1 निहते. K3 ज्ञात्वा (for मत्वा). — ^d) Dn1 युधिष्ठिर. — After 11, K4 V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7 ins. :

1201* उत्थाय स महाबाहुः पुनः पुनररिदमः ।

वासुदेवार्जुनौ प्रेम्णा पुनश्च परिसखजे ।

[(L. 1) Dn1 उवाच (for उत्थाय). B1. 4 समुत्थाय (for उत्थाय स). B2. 3 Da1 D1. 5 च; Dn1 om. (for स). — (L. 2) K4 वासुदेवोर्जुनो. Dn1 तावुनौ (for पुनश्च). K4 परिसखजे; B1 D1 परिसखजे.]

V1 B2 Da1 Ds cont. :

1202* वासुदेवं च वाष्पेयं पप्रच्छ कुरुनन्दनः ।

[V1 कुरुपुंगवः.]

12 D2. 4 om. 12 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś K1. 2. 4

तथासौ; K3 ततोसौ; B2 Dn1 तत्तसौ; Ds ततोसौ (for ततोऽसौ). Da1 D1 यद् (for तद्). — ^b) V1 B2. 3 Da1 D1. 3. 5. 7 प्रियं वचः; Dn1 सहार्जुनः (for प्रियंवदः). — K3 om. 12^{cd}. — ^{ed}) B2 D1 transp. कर्णस्य and निधनं. Dn1 यदुपुंगव.

13 D2. 4 om. 13 (cf. v. l. 1). — ^a) K3 ईषदुत्स-यमानस्तु; V1 ईषद्विस्मय*. — ^b) Da1 D1. 5 कर्णो (for कृष्णो). — ^c) K3 तदा मित्रं.

14 D2. 4 om. 14 (cf. v. l. 1). — ^a) B2. 5 गाण्डीवधन्वाय (B2 न्वायां). — ^b) K1 (before corr.) Ds पाण्डवाश्च; K4 चस्य. — ^c) B2 दैव (for चापि). V1 B4 Ds राजा. — ^d) K1 पार्थिव; B1 D2. 7 पाण्डव (D2 वा) (for पाण्डवौ).

15 D2. 4 om. 15 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś1 K2. 4 मुक्ताश्च; Da1 मुक्ती. — ^b) Ds (before corr.) कार्याणि (for कालानि). V1 B2 तद्यथा प्राप्तकालानि. — ^c) K3 V1 B Dn1 Ds. 7. 8 पाण्डव; Da1 D1. 5 पाण्डवः (for पार्थिव).

16 D2. 4 om. 16 (cf. v. l. 1). — ^a) K3 V1 B1-4 Da1 D1. 3. 5. 7. 8 कर्णः (K3 Da1 *र्णः); B2 Dn1 राजन् (for क्रूरः). — ^b) B2 स्रुतपुत्रैः. B2 महारथैः; Dn1 *रथः (for *बलः). — ^c) B2 Dn1 भारत (for पाण्डव). B2 दिष्टया ते निहतो रिपुः.

17 D2 om. 17^{ab}; D4 om. 17 (cf. v. l. 1). — ^a) Śs यस्माद्; K3 V1 B1. 4 Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8 यस्तु; B2. 3. 5 योसौ (for यः स). K1. 3 B2 धृते जितां; B2 धृत-हृतां. — ^b) B2 सत्युत्सवम् (for पाचनः). — ^c) B2 तस्यास्य; Dn1 तद्यथा (for उत्थाय). — ^d) Ds (before corr.) पास्यति (for पिबति).

18 D4 om. 18 (cf. v. l. 1). — ^a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3. 5. 7. 8 शरदीर्णाङ्गः (for दीर्णाङ्गः). — ^b)

C. 8. 3003
B. 8. 26. 22
K. 8. 101. subet.

तं पश्य पुरुषव्याघ्र विभिन्नं बहुधा शरैः ॥ १८
युधिष्ठिरस्तु दाशार्हं प्रहृष्टः प्रत्यपूजयत् ।
दिष्ट्या दिष्टयेति राजेन्द्र प्रीत्या चेदमुवाच ह ॥ १९
नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनन्दन ।
त्वया सारथिना पार्थो यत्कुर्यादद्य पौरुषम् ॥ २०
प्रगृह्य च कुरुश्रेष्ठः साङ्गदं दक्षिणं भुजम् ।
उवाच धर्मभृत्पार्थ उमौ तौ केशवार्जुनौ ॥ २१
नरनारायणौ देवौ कथितौ नारदेन ह ।

धर्मसंस्थापने युक्तौ पुराणौ पुरुषोत्तमौ ॥ २२
असकृच्चापि मेधावी कृष्णद्वैपायनो मम ।
कथामेतां महाबाहो दिव्यामकथयत्प्रभुः ॥ २३
तव कृष्ण प्रभावेण गाण्डीवेन धनंजयः ।
जयत्यभिमुखान्शत्रून् चासीद्विमुखः क्वचित् ॥ २४
जयश्चैव ध्रुवोऽस्माकं न त्वस्माकं पराजयः ।
यदा त्वं युधि पार्थस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ २५
एवमुक्त्वा महाराज तं रथं हेमभूषितम् ।

Ds त्रिपुत्र (for शत्रु). S₁ K₁. 2. 5 D₂ कुरुपुंगवः; K₃ 'नन्दन (for 'पुंगव). — *) Dn₁ *तस्य (for तं पश्य). K₃ B₁. 2. 4 Da₁ D₁. 2. 7. 8 पुरुषव्याघ्र. — *) Dn₁ D₂ बहुभिः. — After 18, K₄ Dn₁ ins.:

1203* इतामित्रामिमामुर्वीमनुशाधि महाभुज ।

यत्तो भूत्वा सहासामिभुङ्क्ष्व भोगांश्च पुष्कलान् ।

Dn₁ cont.:

संजय उवाच ।

1204* इति श्रुत्वा वचस्तस्य केशवस्य महात्मनः ।

19 D₄ om. 19 (cf. v. 1. 1). Before 19, most MSS. ins. संजय उवाच. — *) B₂ माकर्ष्य (sic) (for दाशार्ह). D₂ सुहृष्टः. Dn₁ धर्मपुत्रः प्रहृष्टारमा दाशार्हं वाक्यमब्रवीत्. — *) S₁ K₃ lacuna for राजेन्द्र. — *) K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁. 2. 5. 7. 8 वाक्यं (for प्रीत्या). Da₁ D₁. 5 पृथक् (for चेदम्).

20 D₄ om. 20 (cf. v. 1. 1). — *) D₂ त्वया (for त्वयि). Da₁ D₁. 5 देवकिनन्दने. — *) D₂ मिथुनर (for पार्थो). — *) D₂. 5 प्रः; D₂ यः (for यत्). K₁. 3 V₁ B Da₁ D₁. 2. 5. 7. 8 अप्य (D₂ 'ति)मानुषं (for अथ पौरुषम्). Dn₁ यत्त्वानहन्त तं. — After 20, Dn₁ Bom. ed. ins.:

1205* न तच्चित्रं महाबाहो युष्मदाहुप्रसादजम् ।

[Bom. ed. दुहिः (for नाहु).]

21 D₄ om. 21 (cf. v. 1. 1). — *) B₂ परपशं (for प्रगृह्य). K₃ B₁ Dn₁ D₁. 2 कुरुश्रेष्ठ. — *) D₂ सान्दं (for साङ्गदं). K₁ मुजां; B₂ D₂ करं (for भुजम्). — *) K₃ Da₁ D₂. 2. 5. 7 धर्मवित् (for 'मृत्). K₃ द्वौ (for तौ). B₂ उवाच पार्थगोविंदाबुभौ कुंतीसुतो नृपः.

22 D₄ om. 22 (cf. v. 1. 1). — *) K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁. 2. 5. 7. 8 मे; K₄ च (for ह). D₂ कथिता-विति सत्यतः. — *) K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁. 2. 5. 7. 8 धर्मसंस्थापने (for 'स्थापने). K₄ युद्धौ; V₁ B₁. 2. 5 Da₁

D₁-2. 5. 7 यत्तौ; D₂ यौ तौ (for युक्तौ). Dn₁ धर्मात्मानौ महात्मानौ. — *) S₂ (sup. lin. as in text) वृषसत्तमौ; K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁-2. 5. 7. 8 ऋषिः (for पुरुषो).

23 D₄ om. 23 (cf. v. 1. 1). — *) S₁ K₂ lacuna. K₃ चैव (for चापि). — *) K₃ नरव्याघ्रः; B₁. 4. 5 Da₁ D₁-2. 5. 8 महाभागो; B₂ Dn₁ 'भागां (for 'बाहो). — *) K₃ व्यासो मेकथयत्प्रभुः; Dn₁ कथया-मास तत्त्ववित्.

24 D₄ om. 24 (cf. v. 1. 1). S₂ reads 24^{ab} after 25^{ab}. — *) B₁ प्रभावोयं; Dn₁ प्रसादेन (for प्रभावेण). — *) S₁ K₃ गाण्डीवं च; K₁ 'वी हि; K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁-2. 5. 7. 8 पाण्डवोयं (for गाण्डीवेन). K₃ धनंजय. — S₁ K₃ om. (hapl.) 24^c-25^b. — *) Dn₁ जिगाय (for जयति). S₂ K₁ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁-2. 5. 7 [अ]भिमुखः (S₂ 'त्ता); K₄ [अ]भिमुखः (sic) (for [अ]भिमुखात्). Da₁ D₁. 5 शत्रुर. — *) K₃ चा (for च). S₂ विमुखात्; K₄ 'त्ता.

25 D₄ om. 25 (cf. v. 1. 1). S₁ K₃ om. 25^{ab} (cf. v. 1. 24). — *) S₂ जया (for जयश्च). K₁ D₁ जयश्चैवं; B₁ विजयश्च. K₃ ध्रुवो नित्यं. B₂ ध्रुव एव जयोस्माकं. — *) S₂ K₁ न चैव हि; B₂ कुत एव; D₁ नैवास्माकं (for न त्वं). — After 25^{ab}, S₂ reads 24^{ab}. — *) K₃ यदि (for यदा). — *) V₁ पार्थस्य (sic) (for सारथ्यम्). — After 25, Dn₁ ins.:

1206* भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च महात्मा गौतमः कृपः ।

अन्ये च बहवः शूरा ये च तेषां पदानुगाः ।

Dn₁ cont.:

1207* त्वहुक्त्वा निहतो कर्णे हता गोविन्द सर्वथा ।

26 D₄ om. 26 (cf. v. 1. 1). — *) D₂ महाराजस्- B₂ Dn₁ इत्युक्त्वा धर्मराजस्तु. — *) S₁ K₄ V₁ Dn₁ D₂ तं (D₂ तु) रथं हेमविभूषितं (hypermetric); B₂. 5 रथं हेमविभूषितं. — K₃ om. 26^{ab}. — *) B₂ दंतादंतेदः

दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महारथः ॥ २६
 आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ।
 कृष्णार्जुनाभ्यां वीराभ्यामनुमन्य ततः प्रियम् ॥ २७
 आगतो बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं तदा ।
 आभाषमाणस्तौ वीराबुभौ माधवफल्गुनौ ॥ २८
 स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभम् ।
 गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैः सर्वतः शकलीकृतम् ॥ २९
 सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
 प्रशशंस नरव्याघ्राबुभौ माधवपाण्डवौ ॥ ३०

अथ राजासि गोविन्द पृथिव्यां आतृभिः सह ।
 त्वया नाथेन वीरेण विदुषा परिपालितः ॥ ३१
 हतं दृष्ट्वा नरव्याघ्रं राधेयमभिमानीनम् ।
 निराशोऽद्य दुरात्मासौ धार्तराष्ट्रो भविष्यति ।
 जीविताच्चापि राज्याच्च हते कर्णे महारथे ॥ ३२
 त्वत्प्रसादादयं चैव कृतार्थाः पुरुषर्षभ ।
 त्वं च गाण्डीवधन्वा च विजयी यदुनन्दन ।
 दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या कर्णो निपातितः ३३
 एवं स बहुशो हृष्टः प्रशशंस जनार्दनम् ।

C. 8. 78027
 B. 8. 8. 15
 K. 8. 701. subsc.

Dn1 श्वेतवर्णैः; D2 शुक्लवर्णैः (for दन्त). — ^a) S2 B2
 महारथैः; B2. 2. 5 महीपतिः; Dn1 मनोजैः (for महारथः).
 27 D4 om. 27 (of. v. l. 1). — ^a) S1 K2
 lacuna for आस्थाय. K2. 4 B2 Dn1 पुरुषव्याघ्रः. — ^b)
 D2. 7 [अ]भिपूजितः (for "संवृतः"). — Dn1 reads 27^{ad}
 after 28^{ab}. — ^c) D2 om. वीराभ्याम्. — ^d) S1
 अनुमन्य; K1 'मन्' (sic); K2 'गम्य'; V1 B Dn1 D2. 7
 'मन्य'; D2. 1 D1. 5 'यातं' (for 'मन्य'). K2 कृतप्रियः;
 D2. 1 D1. 5 तव प्रियं; D2 ततः श्रयं (sic).

28 B2 om. 28^{ab}. — ^a) V1 B2 प्रययौ; D2
 एतद्धि (for आगतौ). K2. 4 बहुदृष्टां (K2 'दृ')तं; B2
 वृत्तवृत्तान्तं; D2. 1 D1. 5. 3 बहुदृष्टां (D2 'दृ')तं (for 'वृत्तान्तं').
 Dn1 प्रययौ स महाबाहुर. — ^b) B2 समरं घोरदर्शनं.
 — After 28^{ab}, Dn1 reads 27^{ad}. — ^c) K2 आभाष्य-
 माणस्; B2. 4 'षमाणौ; D2 आभीषमाणस्. — ^d) K2
 B2 माधवपाण्डवौ; K2 V1 B2. 2. 5 D2. 1 D1. 5. 3
 'फाल्गुनौ; B1 पाण्डवमाधवौ.

29 D4 om. 29 (of. v. l. 1). — After 29^{ab}, K4
 Dn1 ins.:

1208* यथा कदम्बकुसुमं केसरैः सर्वतो वृतम् ।

चित्तं शरशतैः कर्णं धर्मराजो ददर्श ह ।

गन्धतैलावसिक्ताभिः काञ्चनीभिः सहस्रशः ।

दीपिकाभिः कृतोद्द्योतं पश्यते वै वृषं तदा ।

[(L. 1) K4 अथ कदम्बकुसुमं शबलं शबलैस्तथा. — (L. 2)
 Dn1 वृतं (for चित्तं). Dn1 दशशरैः (for शरशतैः).
 — (L. 3) K4 कांचनाभिः. — (L. 4) K4 सदोद्योतं पश्यते
 (for कृतोद्द्योतं पश्यते वै).]

K4 cont.: Dn1 subst. for 29^{ad}:

1209* संछिन्नमिश्रकवचं बाणैश्च विदलीकृतम् ।

[K4 विरलैः कृतं.]

— ^a) D2 गांजीव- (for गाण्डीव-). — ^b) V1 शरणी-
 कृतं (for शकली").

30 D4 om. 30 (of. v. l. 1). — ^a) K4 सूतपुत्रं
 हतं दृष्ट्वा. — After 30^{ab}, K4 Dn1 ins.:

1210* संजातप्रत्ययोऽतीव वीक्ष्य चैवं पुनः पुनः ।

[K4 चैतं (for चैवं).]

— ^a) S2 K1 B1 D2 पाण्डवमाधवौ; V1 माधवफाल्गुनौ
 31 D4 om. 31 (of. v. l. 1). — ^a) V1 विद्विषा.
 D2 सत्यमेतद्वीक्ष्यहं.

32 D2 om. up to धार्तराष्ट्रो म in 32^d (of. v. l. 1).
 — ^a) V1 B D2. 1 Dn1 D1. 5. 7 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा).
 D2 एतत्कर्म कृतं दृष्ट्वा. — ^b) K1. 5 V1 B2 Dn1 D2. 2. 7. 3
 अतिमानिनं; B2 D2 (before corr.) अतिमानुषं; D2. 1 D1. 5
 चाभिमानिनं. — ^c) K2 निराशोसौ. Dn1 हते कर्णे (for
 दुरात्मासौ). B1 D2. 7 स (for [अ]सौ). — ^d) K1
 धार्तराष्ट्रो. B1. 4 D2. 7 भविष्यति सुयोधनः. — ^e) B
 D2. 1 D1. 5. 7 चैव (for चापि). K2 जीविता चापि राज्या
 च; K2 'ताश्चापि राज्याश्च'; Dn1 'ते चैव राज्ये च. — ^f)
 D2 सपदश्च (for हते कर्णे). Dn1 हते राधारमले रणे.

33 ^b) D2 lacuna for पुरुषर्षभ. K2 Dn1 कृतार्था
 (Dn1 'र्थ-') पुरुषर्षभः. — Dn1 reads 33^{ad}, 33^{ad} and
 the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* after
 सपुत्रं in line 1 of 1212*. B2 om. 33^{ad}. — ^a) V1
 B2 D2. 1 Dn1 D1. 5 दिष्ट्या; D1 damaged (for त्वं च).
 D2 गांजीवधन्वा विजयी. — ^d) V1 damaged. S1 K2
 lacuna; S2 विजये; D2 अयं च. B1. 5. 5 पाण्डुनन्दनः; D2. 1
 D1. 5 त्वं च केशव; Dn1 D2 यदुनन्दनः. — D2 om.
 33^c-34^b. — ^f) D2 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या). K2 V1 B D2
 Dn1 D1. 5. 7 शत्रुः (for कर्णो). — K2 ins. after 33:
 Dn1 after सपुत्रं in line 1 of 1212*:

1211* त्रयोदश समास्त्रीणां जागरेण सुदुःखिताः ।

स्वस्थामोऽद्य सुखं रात्रौ स्वस्थसादान्महाभुज ।

[Dn1 ins. up to जागरेण (in line 1) and om. the rest.]

34 D2 om. 34^{ab} (of. v. l. 33). — Before 34, S2

अर्जुनं चापि राजेन्द्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ ३४
ततो मीमप्रभृतिभिः सर्वैश्च भ्रातृभिर्वृतम् ।
वर्धयन्ति स्म राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ॥ ३५
नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
सात्यकिश्च महाराज वृष्णीनां प्रवरो रथः ॥ ३६
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाण्डुपाश्चालमुञ्जयाः ।
पूजयन्ति स्म कौन्तेयं निहते स्रतनन्दने ॥ ३७
ते वधयित्वा नृपतिं पाण्डुपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

जितकाशिनो लब्धलक्षा युद्धशौण्डाः प्रहारिणः ॥ ३८
स्तुवन्तः स्तवयुक्ताभिर्वाग्भिः कृष्णौ परंतपौ ।
जग्मुः स्वशिरिरायैव मुदा युक्ता महारथाः ॥ ३९
एवमेष क्षयो वृत्तः सुमहॉल्लोमहर्षणः ।
तव दुर्मन्त्रिते राजनतीतं किं नु शोचसि ॥ ४०
वैशंपायन उवाच ।
श्रुत्वा तदप्रियं राजन्धृतराष्ट्रो महीपतिः ।

K1.2.4 ins. संजय उवाच. — " B2 परं (for एवं).
Ks V1 B1 Ds1 Dn1 D1.2-5.7.8 राजन्; B2-8 राजा (for
इष्ट). — " B1 D1 प्रशासंसन्; D4 *मा*त (for प्रशासं).
B2 चनंजयं (for जनादेनम्). — " B2 चाण्येयं (for
जगुर्न). B Dn1 D2.4.7 राजेन्द्रो. Bom. ed. मर्जुनं च
कुरमेष्ट. — After 34, V1 B Ds1 Dn1 D1.2-5.7 ins.:

संजय उवाच ।

1212* इहा च कर्णं निहतं सपुत्रं पार्थसायकैः ।

पुनर्जातिमिवात्मानं मेने कुरुकुलोद्भवः ।

[(L. 1) Ds1 D1.5 तु (for च). V1 B2 Ds इहा च
निहतं कर्णं; B1.4 D1 इहा कर्णं च निहतं (for the prior half).
After सपुत्रं, Dn1 reads 33rd, 33rd and the portion up
to वागरेण in line 1 of 1211*. — (L. 2) Dn1 मेने च स
महीपतिः.]

V1 B2.5 Dn1 cont.:

1213* समेल्य च महाराज कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

Bs cont.:

1214* प्रशासंसुखतः सर्वे राजानो भूरितेजसः ।

35 Before 35, Ks Ds ins. संजय उवाच. V1 B2
Dn1 om. 35th. — " Ks B1.2-5 D1.2-5.7 सर्वैस्तैर
(B2 'ते'); D2 ससैन्य- (for सर्वैश्च). Ks Ds सह (for
वृतम्). — " Dn1 हर्षयन्ति (for वर्धं). — Ks
om. 35th-37th. — " Ds1 D1.2 हर्षयंतो (for 'युक्ता').

36 Ks om. 36 (cf. v. l. 35). — " K1 Ds
om. नकुलः. — " D4 वृकोदरः; Ds (before corr.)
महारथः. — Ds1 D1.2 om. 36th. — " K4 रथी; V1
रथाः; D2 तथा (for रथः).

37 Ks om. 37th (cf. v. l. 35). — " S2 K4
Dn1 D1 धृष्टद्युम्नः. — " K1 Dn1-संजयः. — " K1
च (for स्म). Dn1 कौन्तेयः; D2 निहिते. — " D2
कृष्णयो (sio) (for निहिते). S2 K1 सूर्यनन्दने; Dn1
सूतनन्दन.

38 " D2 पाण्डुपुत्रे. — " Hypermetric. Ks
विताभारयो; D2 क्षितारयो. Some MSS. लब्धलक्ष्या.
— " Ds partly damaged. Ds युद्धशौण्डः.

39 " B2 स्तुवंति. — " Ds च (for स्त-). Ks
स्वशिरिरायैव (sio); Ks Ds1 D1.2 'शिरिराप्येव; V1
'शिरिकायैव. Ds कर्णस्तु शिरिरामेव (sio). — " B1.2.4
D2.7 रथान्युक्ता; Ds युक्ता युक्ता.

40 Before 40, S2 K1.2.4 ins. संजय उवाच. — " Ds
सुमहारोमहर्षणः. — " Ks V1 B Ds1 D1.2-5.7.8
तत्त्वं किमनुशोचसि; Dn1 किमर्थमनुशोचः.

41 Ds om. the ref. After the ref., Bs ins.:

1215* एवमेतन्महच्छासीबुद्धं परमदारुणम् ।

— " Ks [इ]वमप्रियं; B2.5 Dn1 D2.4.5 [ए]तदप्रियं;
Ds तदप्रियं. V1 B2.5 Ds1 Dn1 D2.4.5.8 राजा (for
राजन्). — " Ds partly damaged. Dn1 धृतराष्ट्रो-
विकासुतः. — " B2 राजेन्द्र; D2 निश्चय (for निश्चेष्टः).
— Ds om. 41st-42nd. — " Ks परमार्तिवद्; Ks V1
B Ds1 D1.2-5.7.8 'मासनात्. Dn1 छिन्नमूल इव दुःमः. — " Ks
तस्य (for तथा). V1 B2.5 सत्यवती; B1.4.5 Ds1 Dn1
D1.2.5.7 सा पतिता (for सत्यवता). — " Ks दूरदर्शिनी;
V1 B (except Bs) Ds1 Dn1 D1.2.5.7.8 दीर्घदर्शिनी (B1
D1 'शै')नी (for चर्म). — After 41, Dn1 ins.:

1216* अनुशोच बहुलालापैः कर्णस्य निघ्नं युधि ।

42 Ds om. 42 (cf. v. l. 41). — " Ks प्रत्यगृहीद्.
V1 B (except B2) Ds1 Dn1 D1.2.5.7 तं (Dn1 चां)
पर्यगृह्णाद्विदुरो. — " Ks Ds1 D1.2 तदा; Ds om. (for
तथा). — " S2 Ks ***सुयतश्च; Ds *****नुश्च (for
पर्यायासयतश्च). Ks Ds.8 चैव. — " B (except B2)
अपि; D1 चापि (for एव).

43 " Ds तथा च (for तथैव). S2 [उ]त्थापयामास.
— " K1.2 गांधारी. Ks कुरवोपि च; V1 B Ds1 Dn1
D1.2-5.7.8 कुरुयोषितः (for राज). — After 43rd, V1
B2-5 Ds1 Dn1 Ds.5 ins.:

1217* स दैवं परमं मत्वा भवितव्यं च पार्थिवः ।

[Dn1 om. मत्वा. B2 स (for च). Ds1 D1.5 पार्थिव.]
Dn1 cont.:

1218* परां पीडां समाश्रित्य नष्टचित्तो महात्मनः ।

चिन्ताशोकपरीतात्मा न जज्ञे मोहपीडितः ।

पपात भूमौ निश्चेष्टः कौरव्यः परमार्तिवान् ।

तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी धर्मदर्शिनी ॥ ४१

— *) S₁ K₂ lacuna for श्यामाश्वासितो रा. D₄ om.
श्यामाश्वासितः — *) B₂ विशां पते; D₄ विचेतसं.
N ins. after 43: S (T₂ missing) ins. after 1224*:

1219* इदं महायुद्धमखं महात्मनो-
धर्मजयस्याधिरथेश्वर यः पठेत् ।

स सन्मगिष्टस्य मखस्य यत्फलं
तदामुयात्संभवणाच्च भारत ।

मखो हि विष्णुर्भगवान्सनातनो [5]
बहन्ति तं चाग्न्यनिलेन्दुमानवः ।

अतोऽनसूयुः शृणुते पठेच्च यः
स सर्वलोकांश्च जयेत्सुखी भवेत् ।

[Before line 1, T₁ ins. सप्तः — (L. 1) K₂ B₂ s
D₂ s इमं; G₁ एवं; G₂ s नरो (for इदं). D₄ महायुद्धमभूत्;
D₂ मुखं; T₂ विधं; G₁ मिदं (for मखं). K₁ s. 2. 4 D₂ s G₂
महात्मनो; Dn₁ D₁ s. 4 त्मना. — (L. 2) K₂ [अ]धिरथेश्वर; G
[अ]धिरथेश्वर. — D₂ om. lines 3-6. — (L. 3) D₂
partly damaged. B₂ कृतस्य (for मखस्य). — (L. 4)
K₁ संभवणाश्च. D₂ S (T₂ missing) तदामुयाच्चः शृणु (D₂ G₂
याचच्छृणु; G₂ याचः शृयाच्च नित्यशः. — After line 4, K₂
ins.:

1220* सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वदानेषु यत्फलम् ।
तत्फलं लभते मखैः कर्णाख्यानं शृणोति हि ।
हिरण्यवज्रधान्यानि गां सवत्सामुपानहौ ।
तेन मखा च विष्णुश्च रुद्रश्च वसवस्तथा ।
पूजिता मुनयः सर्वे पितरश्च तथाभिनौ ।
यः शृणोति सदा भक्त्या कर्णाख्यानमनुत्तमम् ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्विधफलं लभेत् ।

— K₂ om. lines 5-8. — (L. 5) B₁ यथा; D₂ मखो; G₂
मखो (as above). T₁ च; G₂ हि (as above). K₂ मुखो
हि विष्णुं भगवान्सनातनो. — (L. 6) V₁ Dn₁ D₂ s. 7 वदति; D₂ s
D₁ s. 5 मखं च; D₂ G₁ भवति (for बहन्ति). Dn₁ D₂ s. 7 तच्च;
D₂ यं (for तं). D₂ यसात्सलिलेन्दुः; T₁ यं वसुनिलेन्दुः; T₂ G
M यथाप्य. K₁ B₂ D₂ G₂ -भावनः (B₂ नं; G₂ ना) (for
-मानवः). G₂ Co: अनिलदयः सर्वाङ्गदेवताः ॥ — (L. 7) K₂
V₁ B₁ D₂ s. 1 Dn₁ D₂ s. 2 G₂ अतोऽनसूयुः (G₂ यः); B₂ s
अथान (B₂ नु) स्युः; D₄ अतो हि *; T₁ ततोऽनसूयुः. S₂
शृणु तं; V₁ B D₂ s. 1 Dn₁ D₁ s. 2 S (T₂ missing)
शृणुयात्. D₂ s. 3 पठेत् (D₂ तु) यः; M₂-4 च यः पठेत्
(for पठेच्च यः). — (L. 8) S₂ K₁ स सर्वलोकानुगतः; K₂ स
सर्वलोकानुचरो (sic); B D₂ s. 1 Dn₁ D₁ s. 2 s. 3 स सर्वलोका-
(D₂ s. 1 कामा)नुचरः; D₂ सर्वाश्च लोकान्ध्वजेव; T₂ G₂ M स
सर्वलोकानजरः; G₂ स सर्वलोकान्विजयेव. B₁ s. 4 D₂ s. 1 समेधते; T₁ मुखं
भवेत्; M₂-4 सुखी भजेत्. S₁ K₂ स सर्वलोकांश्च * * * * *]
Dn₁ cont.:

1221* तां सर्वदा भक्तिसुपागता नराः
पठन्ति पुण्यां वरसंहितामिमाम् ।

अनेन धान्येन यज्ञसा च मातुषा
नन्दन्ति ते नात्र विचारणास्ति ।

अतोऽनसूयुः शृणुयात्सदा तु वै [5]
नरः स सर्वाणि सुखानि चाप्नुयात् ।

विष्णुः स्वयंभूर्भगवान्भवश्च
तुष्यन्ति ये यस्य नरोत्तमस्य ।

वेदावाप्तिर्ब्राह्मणत्वेह रष्टा
रणे बलं क्षत्रियाणां जयो युधि । [10]

अनन्येष्टाश्चापि भवन्ति वैश्याः
शूद्रारोम्यं प्राप्नुवन्तीह सर्वे ।

Dn₁ cont.: V₁ B₁ s. 2 D₂ s. 1 ins. after 1219*:

1222* तथैव विष्णुर्भगवान्सनातनः

स चात्र देवः परिकीर्त्यते यतः ।

ततः स कामात्कलंभते सुखी नरो
महामुनेस्तस्य वचोऽर्चितं यथा ।

[(L. 1) V₁ मखो; हि B₁ यथैव; B₂ सदैव (for तथैव).
— (L. 2) V₁ चात्र यः; B₂ वासुदेवः; Dn₁ वात्र देवः.
— (L. 4) V₁ महावचोऽ (for मुनेऽ). B₂ [S]सितं (for
ऽर्चितं).]

Finally, Dn₁ cont.:

1223* कपिलानां सवत्सानां वर्षमेकं निरन्तरम् ।

यो दद्यात्सुकृतं तद्धि भवणात्कर्णपर्वणः ।

— For adhy. 69 (st. 1-43), D₂ S (T₂ missing) subst.:

1224* चिन्तयन्तो बधं घोरं सूतपुत्रस्य संयुगे ।

अर्जुनस्य जयं युद्धे चिन्तयानाः पुनः पुनः ।

पाण्डवानां महेष्वासा न्यविशन्त परंतपाः ।

प्रहृष्टमनसः सर्वे जित्वा शत्रून्महारथान् ।

ततो युधिष्ठिरं तत्र निविष्टं वै मुदाम्बितम् । [5]

समेत्य सर्वे पञ्चाला वर्षयन्तो यथाविधि ।

अर्जुनस्तु रथात्तर्णमवरुद्धा महायज्ञाः ।

धर्मराजस्य चरणौ पीडयामास हृष्टवत् ।

तमुत्थाप्य महाराज धर्मपुत्रः प्रतापवान् ।

सस्त्रजे भरतश्रेष्ठमुपजिघ्रक्षुपस्पृशत् । [10]

नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।

अभिवाद्य महाराजमस्त्रजन्त स फल्गुनम् ।

हृष्टयुक्तः शिखण्डी च पाण्डवानां च ये रथाः ।

वर्षयन्ते स राजानं निहते सूतनन्दने ।

ततः कृष्णो महाराज सात्यकिश्चापि सात्वतः । [15]

अवर्षयेतां राजानं निहते सूतनन्दने ।

वासुदेवश्च कौन्तेयं प्रणयादिदमब्रवीत् ।

अथ राजनृताः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।

C. 8. 3037
B. 8. 86. 59
K. 8. 101 subet.

तं प्रत्यगृह्णाद्विदुरो नृपतिं संजयस्तथा ।

पर्याश्वासयतश्चैवं तावुभावेव भूमिपम् ॥ ४२

हृते वैकर्तने कर्णे रथानां प्रवरे रथे ।
यदि लोकास्त्रयः सर्वे योधयेयुः सवासवाः । [20]
तथापि दुर्जयः सुतस्त्व कोपात्तु सूदितः ।
एवमुक्तः प्रत्युवाच धर्मराजो जनार्दनम् ।
तव प्रसादाद्गोविन्द हतः कर्णो महायथाः ।
पाण्डवाश्च जयं प्राप्ता नाशिताश्चापि शत्रवः ।
त्वं हि शक्रो भयाघातुं यस्य कस्यचिदाहवे । [25]
त्वमस्य जगतो गोप्ता पाण्डवानां च सर्वदा ।
त्वां समासाद्य शक्रोऽपि मोदते दिवि नित्यतः ।
त्वं पाता पाण्डुपुत्राणां ययैव जगतस्तथा ।
अनाश्रयो जयक्षेपां भक्तिर्येषां त्वयि प्रभो ।
त्वया नाथेन गोविन्द नायवन्तो वयं युधि । [30]
यथेन्द्रेण पुरा देवास्त्वया चापि जनार्दन ।
स्वप्लाम्यद्य सुखं कृष्ण निद्रां लप्से वसन्क्षपात् ।
विगतं हि भयं मेऽद्य त्वत्प्रसादाच्च संशयः ।
एवमुक्तस्तु पार्थेन केशवः प्राह पाण्डवम् ।
निमित्तमात्रं तु वयं तव ह्यस्मिन्नुदागमे । [35]
यस्य ते आतरः शूरा भीमसेनावयो नृप ।
संबन्धिनश्चेन्द्रवीर्याः पार्षतप्रमुखास्तथा ।
अहंते च भवान्वक्तुं प्रियं तिलं हि मद्धितम् ।
प्रियो हि मे त्वमेतेन वचनेन नरोत्तम ।
इत्युक्तो धर्मराजस्तु स्वरथं हेमभूषितम् । [40]
दन्तवर्णैर्हयैर्बुधैः कालबालैर्महीपतिः ।
आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ।
प्रययौ बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं प्रति ।
संभाषमाणो तौ वीराबुभौ पाण्डवमाधवौ ।
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभ । [45]
गाण्डीवसुकैर्विशिखैः सर्वतः सुनिपीडितम् ।
सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशशंस नरग्याघ्राबुभौ पाण्डवमाधवौ ।
अथ राजासि सर्वेसां पृथिव्यां मधुसूदन ।
दिष्ट्वा जयसि गोविन्द दिष्ट्वा शत्रुनिपातितः । [50]
एवं सुबहुशो राजन्प्रशशंस जनार्दनम् ।
अर्जुनं च कुरुक्षेत्रे धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
दृष्ट्वा च निहतं कर्णं सपुत्रं पार्थसायकैः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मेने कुरुकुलोद्भवः ।
समेत च कुरुक्षेत्रं कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् । [55]
वर्षयन्ति सा राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ।
संजय उवाच ।
एवमेष क्षयो वृत्तः सुमहाग्नोमहर्षणः ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्दिष्ट्वा त्वमनुशोचसि ।
वैशाखायन उवाच ।
शुल्वैरद्विप्रियं राजा धृतराष्ट्रो महीपतिः ।

पपात भूमौ निश्चेष्टः कौरव्यः परमासनात् । [60]
तथा सत्यवता देवी गान्धारी दिव्यदर्शिनी ।
ततस्तूर्णं तु विदुरस्तं नृपं संजयस्तथा ।
पर्याश्वासयतां चैतावुभावेव तु भूमिपम् ।
तथैवाश्वासयामास गान्धारी राजसत्तमम् ।
स देवं परमं मेने भवितव्यं च तत्तथा । [65]
ताभ्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमास्त्रे विशां पते ।
एवमाख्याय राज्ञे च संजयो राजसत्तम ।
जगाम शिविरं भूयो हृते कर्णे महात्मनि ।
स दृष्ट्वा निहतं शल्यं राजानं च सुयोधनम् ।
योधांश्च सुबहुभ्राजन्सैनिकांश्च सहस्रतः । [70]
तथैव पाण्डवीं सेनां निहतां प्रेक्ष्य संजयः ।
सौप्तिके द्रौणिना राजन्हतवाजिनरद्विपान् ।
स हि दृष्ट्वा हतान्सर्वान्समन्ताद्युधि संजयः ।
प्रयातो हस्तिनपुरं शोकातो भयविह्वलः ।
हृतेषु पुनरेतेषु प्रभूतगजवाजिषु । [75]
योधैश्चैव महाराज नानादेशसमुद्भवैः ।
कुरुक्षेत्रं तु तत्सर्वं शून्यमासीजगत्यते ।
निहतैः पाण्डवैश्च धार्तराष्ट्रैश्च संयुगे ।
यथाविषयजं वृत्तं धार्तराष्ट्रस्य संजयः ।
न्यवेदयत तत्सर्वं यथावृत्तं यथाविधि । [80]

[G₂ om. lines 1-4. M₁ om. from line 1 up to भरत in line 10. — (L. 2) G₁ वयं (for जयं). — (L. 3) D₈ G₂ पांडवाश्च. T₂ महाराज (for महेष्वाता). T₂ om. the posterior half of line 3 and the prior half of line 4. T₁ न्यविशन् (for 'शन्त'). M₂ 4 महारथाः (for परंतपाः). — (L. 4) M₂ 4 शूरा (for सर्वे). D₈ M₂ शत्रु. D₈ M₂ महारथाः; T₂ G₂ महाबलाः. — (L. 6) G₂ 2 वर्तते ते; M₂ 4 वर्षयंत. G₂ यथा दिवि. — After line 6, T₂ ins.:

1225* शशंसुनिहितं कर्णं फल्युनेन महात्मना ।

— (L. 8) D₈ G₁ दृष्टवान्. — (L. 9) D₈ महाराजा; M₂ 4 राजो. — (L. 10) D₈ उपजिघ्रन्; T₂ M₁ अप(T₂ 'व')जि"; G₂ उपजिघ्रद्. T₁ सखजे भरतश्चेष्ट मूर्ध्नि शीघ्रमुपस्पृशन्. — (L. 11) = 36^{ab}. D₈ T₁ पांडवं च दृकोदरं. — (L. 12) T₂ जमिनंश्च (for 'वाच'). D₈ T₁ महाराज. D₈ सखजंतश्च फाल्युनं; T₂ वृष्णीनां प्रवरो रथः (for the posterior half). — (L. 13) Cf. 37^{ab}. D₈ T₁ 2 G₁ 2 पांचालानां (T₁ 'ला ये') (for पाण्डवानां). T₁ G₂ M₂ 4 महारथाः (for च ये रथाः). — (L. 14) Cf. 37^{ab}. D₈ वर्षयंत; T₁ 2 G₁ 1 यंत. — T₂ G₂ om. (hapl.) lines 15-16. — (L. 16) D₈ अवर्षयंतो; T₁ यंत. — (L. 18) D₈ G₁ अथ राजन्; G₂ राजन्वथ (by transp.). — (L. 19) T₁ तदा; M₂ 4 रणे (for रथे). — (L. 21) D₈ T₁ M₂ 4 तु (for

{ तथैवोत्थापयामासुर्गान्धारीं राजयोषितः ।

{ ताम्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमासीद्विचेतनः ॥ ४३

C. 9. 5040
B. 9. 55. 56
K. 9. 101. subet.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

॥ समाप्तं कर्णपर्व ॥

[अ]पि). M₁ दुर्जयास्तस्य (for 'यः सत्तस्य). — (L. 23) D₈ T₁ G₁ महारयः (for 'यशाः). — (L. 24) M₂₋₄ पांडवानां जयं प्राप्तं. — (L. 25) D₈ यस्य कस्य महाहवे (for the posterior half). — (L. 26) T₁ सर्वतः; M₂₋₄ नित्यदा (for सर्वदा). — (L. 27) G₁ M₂₋₄ समाभिल (for 'साध). G₁ चक्रो (for शक्रो). — (L. 28) T₁ गोता; T₂ पाता (for पाता). D₈ त्वमेव (for ययैव). — (L. 29) D₈ अनाद्यर्थः; G₂ अनपायो. — (L. 30) T₂ सनाथा वयमच्युत (for the posterior half). — (L. 31) T₂ जयं; G₂ यथा; (for पुरा). G₂ लोकाय (for देवाय). D₈ T₁ हता द्रोणमुखा देव (T₁ 'वा) (for the prior half). T₂ [अ]पि च (by transp.); M₂ जाता. — (L. 32) D₈ स्वधाम्यथ; T₁ स्वधाम्यथ. D₈ T₁ वयं (for सुखं). G₂ त्वहं (for वसन्). D₈ क्षपाः. T₁ लप्से स्वपत्तिशां क्षपाः; T₂ मोक्षधाम्यथ सुखं क्षपाः; G₂ निद्रा लप्सेहमक्षपां (for the posterior half). — (L. 33) M₁ विमयं (for हि मयं). — (L. 35) G₁ मात्रा. D₈ T₁ G_{1.2} हि (for तु). G_{1.2} [अ]पि (for हि). D₈ T₁ तवाप्यस्ति युवा जयः (T₁ मजे) (for the posterior half). — (L. 36) T₂ शूर. — (L. 37) D₈ T₁ [स]त्यतिरथाः (for) चेन्द्रवीर्याः). D₈ तव (for तथा). — (L. 38) T₂ अहंसे न (for 'ते च). M₁ नित्यं (for वक्तुं). T₂ वक्तुं (for नित्यं). T₂ G_{2.2} च (for हि). D₈ T₁ वर्धितुं; T₂ मे हितं (for मदितम्). — G₂ transp. lines 41 and 42. — (L. 41) Cf. 28^{ad}. D₈ कृष्णवालेरु; G₁ काळकाळेरु. G₂ महीपते. — (L. 42) Cf. 27^{ad}. G_{1.2} पुरुषव्याघ्र. G₂ [अ]भिसंहृतं; G₂ [अ]पि संवृतः. — (L. 43) Cf. 28^{ad}. G₂ वलः (for बहु-). M_{2.2} प्रनो (for प्रति). — (L. 44) Cf. 28^{ad}. D₈ G₁ M₁ माधवपांडवौ.

— After line 44, T₁ ins.:

1226* ययत्तुस्तत्र तौ तूष्णीं ययासीदीरसंक्षयः ।

while T₂ ins.:

1227* प्रदीपवस्ताः शतशः समन्तात्प्रलययुनेराः ।

— D₈ M₁ om. (hapl.) lines 45-48. — With line 45, cf. 29^{ad}. — (L. 46) Cf. 29^{ad}. T₂ निशितैः (for विशितैः). T₁ संप्रपीडितं (for सुनि*). T₂ खंडितं सर्वतः शरैः (for the posterior half). — T₁ om. lines 47-48. T₂ G₂ om. (hapl.) 47-51. — With line 47, cf. 30^{ad}. — (L. 48) Cf. 30^{ad}. G₁ माधवपांडवौ. — (L. 49) Cf. 31^{ad}. D₈ T₁ हि; G₁ [अ]सि (for [अ]सि). G₁ सर्वखाः; G₂ सर्वत्र. — (L. 50) Cf. 33^{ad}. M₁ शत्रु. — (L. 51) Cf. 34^{ad}. D₈ स (for सु). — (L. 52) Cf. 34^{ad}. G₂ अर्जुने. D₈ [अ]पि राजेंद्रो; T₂ रणे शक्तं; G₂ रणश्रेष्ठे; M₁ कुरुश्रेष्ठे.

— With lines 53-54, cf. 1212*. — (L. 53) D₈ वि-; T₁ तु (for च). — After line 54, T₂ ins.:

1228* पुनश्च शिविरं प्राप्तो आचुर्भिरमरतर्षमः ।

यत्कृत्वा तु च कर्तव्यं सुखासीनं युधिष्ठिरम् ।

— (L. 55) Cf. 1213*. T₁ G₂ कुरुश्रेष्ठ; T₂ G₂ M महाराज (M_{1.2} 'जं). T₂ राजानस्तमनुव्रताः (for the posterior half). — (L. 56) Cf. 35^{ad}. T₂ संवृष्टा; G_{2.2} राजानो (for 'नं). D₈ वर्धयंतं महाराजं (for the prior half). T₂ हवैयुक्तं. — T₂ M om. the ref. — (L. 57) Cf. 40^{ad}. D₈ दैत्यः; M₂ वृक्षः (for वृत्तः). — (L. 58) Cf. 40^{ad}. D₈ एवं दुर्मन्त्रितो राजन् (for the prior half). M₁ अनुशोचति. — (L. 59) Cf. 41^{ad}. D₈ [य]वं; G₁ तद् (for [य]तद्). G_{1.2} अग्रियं; G₂ विप्रियो. T₁ G_{1.2} राजन् (for राजा). — (L. 60) Cf. 41^{ad}. T₁ पपात सहसा भूलो निश्चेष्टः परमासनात्. — (L. 61) Cf. 41^{ad}. D₈ अथ (for तथा). G₂ सत्यव्रतो. M₁ गंधारी. T₂ G₂ दिव्यदर्शना. — (L. 62) Cf. 42^{ad}. G₂ कर्णं; G₂ पूर्णं (for तूर्णं). D₈ स (for तु). T₂ विदुरस्तं (for तु विदुरस्य). G₂ स (for तं). T₂ तदा (for तथा). — M₁ partly damaged for lines 63-66. — (L. 63) Cf. 42^{ad}. T₂ पर्यायासयतश्च; M₁ समाधासयश्च. M₂ भूलिपः. D₈ T₁ G₁ उभावस्येन भूलिपं; D₈ ताडुमावेव भू* (for the posterior half). — (L. 64) Cf. 43^{ad}. M_{2.2} गंधारी राजसत्तमः (M₂ 'म). — (L. 65) Cf. 1217*. T₁ तथैव; T₂ देवतं; M_{2.2} सा देवः. D₈ T₁ G₁ मत्वा (for वेने). G_{1.2} भारत; G₂ भावयन् (for तत्तथा). — With line 66, cf. 43^{ad}. — (L. 67) T₂ राजेंद्र; G₁ राधेय; M₁ राधेयौ; M₂₋₄ सौ राधे (for राधे च). D₈ T₁ पवमाख्यातवाग्वादे (for the prior half). T₂ नृपसत्तमः. — (L. 68) D₈ गते कर्णे दुरात्मनि. — (L. 69) G₂ शल्यो. — (L. 70) D₈ T₁ शकुनिं (for योधांश्च). T₂ बहुसाहस्रान्; M₁ सुवहून्स्यन् (for 'हून्स्यन्). M₂₋₄ योधांश्च बहुशो राजन्. — (L. 71) G₂ निहतं. T₁ वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). — (L. 72) T₂ हतान्; M₁ गज* (for हत-). D₈ नरद्विपां; T_{1.2} G_{1.2} नरद्विपां (for नर*). — (L. 73) D₈ T_{1.2} G_{1.2} समस्तान् (for समन्तान्). T₂ G₂ युधि (G₁ योष-) सत्तमान् (for युधि संजय). — (L. 74) T₂ G_{2.2} विह्वलचित्तः; M₂₋₄ राजसत्तम (for मयविह्वलः). — (L. 75) M₂₋₄ निहतैः तु सर्वैः (for the prior half). — (L. 76) G₂ योषे; M₂ योषेयः. D₈ T₁ च तैर्; G₂ श्रेष्ठ (for वैव). G₂ महाराजेरु. — (L. 77) T₁ G_{2.2} विशां पदे; T₂ महीपदे (for जगत्पदे). — (L. 78) D₈ T₁ निहतैः पांडवैः सर्वैः. — (L. 79) D₈ T₁ यथा (D₈ 'दा) हि विषयं वृत्तं; T₂ M यथाहं (T₁ M₁ 'थां-) विषयं वृत्तं. D₈ T₂ G₂ M₁ धृतराष्ट्रस्य. — (L. 80) G₂ निवेदयति. T₂ यथाक्रमं; M₁ यथा विधिः.]

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Śs K1.4 द्वितीययुद्धदिवसः. — Adhy. name: Śs K1.2.4 युधिष्ठिरानन्दः; B1.4 कर्णवधः; Ds पाण्डवक्षिबिरप्रवेशः; Ds कर्णवधोपाख्यानं. — Adhy. no. (figures, words or both): Śs (sec. m.) 87; B1 94; Ds 92; T1 113; T2 101; G1 110; G2.8 M1.8 111; M2 112.

— After the last colophon, Ś K1 ins.:

समाप्तं चेदं (K1 'हेयं') कर्णपर्वेति श्रीः । अतः परं शल्यपर्वं भविष्यति ।

Śs K1 cont.: Śs ins. after the last colophon:

अतः परं शल्यपर्वं नवमं भारते शुभम् ।

प्रतिसंधिरयं श्लोकः प्रथमोऽस्य प्रकल्पितः ।

अस्यायं प्रतिसंधिः । (Śs om. this line)

श्रीजनमेजय उवाच ।

एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना ।

स्वल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वन्तः परम् ।

Ś K1 cont.: Ks ins. after the last colophon:

कर्णपर्वणि संख्यानं व्यासेनोक्तं महात्मना ।

एकाहः (Śs 'कोन') सप्ततिश्चैव अध्यायाः कथिताः पुरा ।

चत्वार्ये (Śs 'रे') व सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

चतुःषष्टिस्तथा श्लोकाः पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् (Śs 'ताः') ।

[Śs ins. here no. ४९६४.]

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।

अष्टमं चैव निर्दिष्टमेतत्पर्वं जनप्रियम् ।

Ś cont.:

कर्णाभिषेकः । पाण्डववधः । त्रिपुरघातनं । कर्णशल्यः (Śs 'ल्ययं') विवादः । हंसकाकेयोपाख्यानं । मद्रदेशकुत्सननं । युधिष्ठिर-पराजयः । कर्णभीमयोर्युद्धं । युधिष्ठिरार्जुनप्रसादश्च । (Śs 'धिरपलायनं । युधिष्ठिरार्जुनसंवादश्च ।) दुःशासनवधः । द्रौणि- (Śs 'द्रोण') सान्त्ववाक्यानि । कर्णवधः । युधिष्ठिरानन्दः ।

Śs concludes with:

अवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं यः ।

तमहंमगाधमवार्यं कृष्णद्वैपायनं नौमि ॥

शरवस्त्रक्षिते वर्षे कर्णपर्वेदमुत्तमम् ।

श्रीदामोदरकौलेन लिखितं शुद्धिमत्तरम् ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नमो विघ्नान्तकाय । श्रीदेव्यै नमः ॥

Śs concludes with:

संवत् ८४ शके १६३० वै प्रति १ शुके समाप्तं कर्णपर्वं ॥
शुभमस्तु लेखकपाठयोः । लेखकोऽयं गिरीभट्टगणेशकः ॥
शुभं । शुभं । शुभं ।

K1 enumerates the episodes (as in Ś) and concludes with:

अवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं वा ।

***** कृष्णद्वैपायनं [? कृष्णद्वैपायनं] नौ वन्दे ॥

समाप्तं कर्णपर्वं ।

Ks concludes with:

राम । राम । राम ।

समाप्तं कर्णपर्वं । पत्रसंख्या १८२ । अध्याय ६९ (as in text).
ग्रंथसंख्या ४८६४ ।

— After the last colophon, Ks concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तः । कर्णचरितं । अस्यानु शल्यपर्वं भविष्यति ।
श्री श्री श्री श्री । कल्याणमस्तु । संवत् १८५० । शके १७१५
मिति माघवदि २ । शनिवासरे लिखितं । मिश्रराधकृष्ण
गोपालगढमध्ये महाराजि श्रीरणजीतस्यंघस्य राज्ये प्रवर्तमाने ।
— After the last colophon, Ks concludes with:

समाप्तं चेदं कर्णपर्वं ॥ संवत् १८२८ । मिति आषाढ कृष्ण
१ । श्रृगुवासरे । लिपिकृतं मिश्रभगवानवासी आभानेरिको
शुभं ॥ अतः परं शल्यं भविष्यति ।

— After the last colophon, V1 concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तं । शुभमस्तु । सं ३२७ भाद्र शुदि १० रवौ
महाराजाधिराजश्रीमद्दुःखनारायणराज्ये हाटातपासण ****
**पुरे श्रीकृष्णपत्नीना लिखितमिदं कर्णपर्वं ॥ ३ ॥

ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमो नारायणाय ॥

— After the last colophon, B1 concludes with:

समाप्तं कर्णपर्वं ।

— After the last colophon, B2 concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तं ।

खवेदाश्चाश्विमिति नत्वा कृष्णपदं मुदा ।

कर्णपर्वार्ख्यकं विप्रो नृपाज्ञायाः समालिखत् ।

— After the last colophon, B2 concludes with:

समाप्तं चेदं कर्णपर्वेति ।

— After the last colophon, Ds1 concludes with:

कर्णपर्वं समाप्तमिति ॥ अस्यानु शल्यपर्वं भविष्यति ।
यस्यायं प्रतिसंधिर्नविता ॥ जनमेजय उवाच । एवं निपातिते
कर्णे समरे सव्यसाचिना इत्यादि ॥ वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥
कर्णाभिषेकः । पौराणां [गं ?] त्रिपुरघातनं । सारथ्यं मद्रराजस्य ।
कर्णशल्ययोर्विवादः । हंसकाकीयं । युधिष्ठिरकिरीटिनोः क्रोधः ।
युधिष्ठिरप्रसादनं । दुःशासनवधः । कर्णवधश्चेति दश वृत्तान्ताः ।
कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सार्वकामिकं । श्री ॥ इति कर्णपर्वटीका
समाप्ता । श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

— After the above, Ds1 (sec. m.) adds:

ततस्तु चेदिकारूपान्द्वययाश्च महाराथान् ।

कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ।

कर्णपर्वणि अध्यायाः शतं पञ्चाधिकाः स्मृताः ।

समाप्तं कर्णपर्वं च तेनातुष्यस्स केशवः ।

— After the last colophon, Dn1 concludes with:

शुभमस्तु । अतः परं विचित्रार्थं पर्वं भविष्यति । यस्यायमाधः
श्लोकः ।

जनमेजय उवाच ।

एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना ।

अस्यावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वन्त वै द्विज ।

वृत्तान्तास्त्रासिन्धुर्वणि ॥ कर्णाभिषेकः । पौराणं त्रिपुराख्यानं ।
कर्णक्षत्रयोर्विवादः । हंसकाकीयोपाख्यानं । भीमादिभिः सह
शुद्धं । अर्जुनगर्हणं । युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोधः । युधिष्ठिरप्रणदनष्टः
- (sic) । दुःशासनवधः । वृषसेनादिवधः । कर्णार्जुनयोर्द्वैतं ।
दिव्याश्वयुद्धं । किरीटहरणं । चक्रग्रह[स?]नं । कर्णवासुदेव-
संवादः । कर्णवधः । शल्यपलायनं । शिविरगमनं । युधिष्ठिरहर्षः ॥
— After the last colophon, D₁ ins.:

अस्थानन्तरं शल्यपर्वं भविष्यति । यस्यायमाद्यश्लोकः । Then
reads from जनमेजय उ' up to भोजनं सर्वकामिकं (as in
D₁) and concludes with:

संवत् १७९२ वर्षे । अश्विनमासे । कृष्णपक्षे दशम्यां । सोमवासरे ।
लिखितोयमिदं कर्णपर्व । भटकेवलरामेण ॥ श्रीरस्तु ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥

करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ।
यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ।
भग्नपृष्ठिकटिग्रीवा बद्धमुष्टिरथो मुखम् ।
कटेन लिखितं ग्रन्थं यत्नेन परिपालयेत् ।

— After the last colophon, D₂ concludes with:

कर्णपर्व समाप्तमिति । संवत् १६५९ । समये ज्येष्ठसुदी चतुर्थी
लिखितं कायस्थधारदाशेन ॥

— After the last colophon, D₃ concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं ॥ शुभं भवतु । अतः परं शल्यपर्वं भविष्यति ।
— After the last colophon, D₄ reads up to सर्व-
कामिकं as in D₁ and concludes with:
सं. १६७० वर्षे मात्रपदशुद्धपद्यां जुषे षट्पद्मनागरजाति-
सूषणमष्टश्रीविष्णुमटात्मजेन सकलविद्याविशारदेन भट्टश्री-
गोपालसर्वज्ञेन भट्टश्रीसूरभट्टश्रीकेशवभट्ट श्रीकृष्णाणादी-
नामेषां च पुत्रपौत्राणां पठनार्थमन्येषां विदुषामुपकृते लिखापित-
मिदं शुभं । यादृशमिति न्यायाद्य मे दोषः । श्रीरामाय नमः ।
वंशीविभूषितकराक्षवमी[नी]रदाभास्वीताम्बरात् ॥

— After the last colophon, D₅ concludes with:

विन्दुर्लिपिविसर्गविधिका
शृङ्गपक्षिपदभेदवृषणम् ।
हस्तवेगजमनुविपूर्वकं

क्षन्तुमर्हन्ति समीक्ष्य सज्जनाः ।

श्रीः ॥ करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः । श्रीः । साम्बमूर्त्ये
नमः ॥ शुभमस्तु ॥

— After the last colophon, D₇ concludes with:

कर्णपर्व समाप्तमिति । शुभमस्तु । संवत् १६६९ समये मात्र-
पदवदी चतुर्विंश लिखितं । वनवारीना । श्रीरामकृष्ण ।

— After the last colophon, D₈ ins.:

समाप्तं चेदं कर्णपर्व । अस्यानु शल्यपर्व । यस्यायं प्रतिसन्धिः ।
Then reads the first stanza of Śalyaparvan follow-
ed by the episodes in Karpaparvan and concludes

with:

अलेखि कर्णपर्वेदमष्टिमसुरमूमिमे ।

मिते संवत्ति शुकेऽर्धा वारेभगतिमौ सिते ।

संवत् १५१४ वर्षे । ज्येष्ठमासे । शुक्लपक्षे । चतुर्थ्यां त्रिथौ रवि-
वासरे लिखितमिदं पुस्तकम् ॥

— After the last colophon, T₁ concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः ।

T₂ concludes with:

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ कर्णपर्व समाप्तम् ॥

G₁ concludes with:

हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीकृष्णाय नमः ॥

G₂ concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः ॥

शुक्रतातं त्रयीमार्गे तत्तातं च विनिर्णये ।

तत्ताततातमाचारे ताताचार्यमहं भजे ।

अथै नमः । श्रीधराय नमः । हरिः ॐ ।

एकादशशतं प्रोक्तमध्यायाः कर्णपर्वणि ।

चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

श्रीशैलतातमहादेशिकाय नमः । सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न-

हनूमत्समेतरधुनन्दनपरब्रह्मणे नमः । शुभमस्तु ।

आसीत्कृतयुगे कश्चित्तपस्वी विष्णुभक्तिमात् ।

षडमर्षण इति ख्यातः वेदवेदाङ्गपारगः ।

G₃ concluded with:

हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

— After the last colophon, M₁ concludes with:

कालहा शूलशृङ्गशंकरः पातु वः ।

पाराशर्यवचःसरोजममलं गीतार्थगन्धोत्कटम् ।

नानाख्यानककेसरं हरिकथासंशोधनाबोधितम् ।

लोके सज्जनषट्पदैरहरहः पेपीयमानं मुदा ।

भूयाद्भारतपङ्कजं कलिमलप्रध्वंसि वः भेषसे ।

नमः कमलनाभाय भक्तानामार्तिहारिणे ।

दामोदराय कृष्णाय गोवर्धनधराय च ॥

हरिः । कृष्णाय नमः । गुरुभ्यो नमः । कृष्णेन नमनं श्रेणि न

*** after this, the MS. is damaged.

M₂ concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं । श्रीवेदव्यासाय नमः । श्रीकृष्णाय नमः ।

अक्षरं यत्परिभ्रष्टं मात्राहीनं तु यज्ञवेत् ।

क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ।

कोटं ९१७ आ. मते मेढमासं ९ आं तदि बुधाल्च ई पुस्तकं
पुलुवि कृदि । नीलकण्ठगुरुभ्यो नमः । केशवेन लिखितमिदम् ॥

M₃ concludes with:

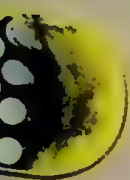
श्रीकृष्णाय नमः । ताले कायति प्र चेकृणि पुलुतियत् ।

शुभमस्तु ।

M₄ concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं । श्रीवेदव्यासाय नमः । श्रीकृष्णाय नमः ॥

APPENDIX I

This Appendix comprises a series of additional passages found in different MSS. which have been cited in the foregoing footnotes to the constituted text, but which, for various reasons, were not quoted there in extenso. They are mainly passages which were too long to be included in the footnotes; but along with them there will be found a certain number of short unimportant passages also, which could have been very easily accommodated in the footnotes, but which being found in single MSS. or in a very small group of cognate MSS. have been relegated to the Appendix as being of no special value for critical purposes.

The variants cited here are of the same order as those of the additional lines noted in the footnotes to the constituted text; in other words, the variants of monosyllabic verse-filling particles (such as च-वै-तु-हि) and adverbs (such as तथा-तदा-ततः, एव-एवं), discrepant readings of single MSS., corrupt readings, and common doublets (वेदि-वेदी, रोम-लोम) have been generally ignored, scribes' errors have been silently corrected. Furthermore, the variants of the short prose formulaic references to the speaker (such as वैशंपायन उवाच) have been uniformly ignored here.

T₁ G₁: M₂-4 ins. after the colophon of adhy.
11: T₂: G₂ M₁ after the addl. colophon following
8.17.29:

संजय उवाच ।

श्रुतकीर्तिमयायानं किरन्तं निशितान्धारान् ।
मद्राजो महाराज वारयामास हृष्टवत् ।
मद्राजं समासाप श्रुतकीर्तिमहारयः ।
विन्याध भल्लैर्निशला कार्तस्वरविभूषितैः ।
प्रतिविन्याध तं शक्यस्त्रिभिस्तूर्णमजिह्वगैः । [5]
सारथिं चास्य भल्लेन मृशं विन्याध भारत ।
स शक्यं शरवर्षेण छादयामास संयुगे ।
मुमोच निशितान्धारान्मद्राजवर्यं प्रति ।
ततः शक्यो महाराज श्रुतकीर्तिमुजच्युतान् ।
चिच्छेद समरे बाणान्बाणैः संनतपर्वभिः । [10]
श्रुतकीर्तिततः शक्यं भित्त्वा नवभिरायसैः ।
सारथिं त्रिभिरानर्हत्पुनः शक्यं च पञ्चभिः ।
तस्य शक्यो धनुश्छित्वा हस्तावापं निकृत्य च ।
विन्याध समरे तूर्णं सप्तभिस्तं शरोत्तमैः ।
अथान्यथानुरादाय श्रुतकीर्तिमहारयः । [15]
मद्रेक्षरं चतुःपट्या बाह्यैरुसि चार्पयत् ।
ततस्तु समरे राजंसेन विद्धः शिलीमुखैः ।
प्रतिविन्याध तं चापि नवत्या निशितैः शरैः ।
तस्य मद्रेक्षरवापं पुनश्चिच्छेद मारिष ।

M₂:4 om. the ref. — (L. 1) M₁ तमायातं (for
अथा). — (L. 3) T₁ M₂:8 मद्रेक्षरं (for मद्राजं).
— (L. 4) T₁ विशला; G₂ त्रिशक्तिः (for त्रिशला). — (L. 5)
G₁ शक्यं (for शक्यत्). — (L. 7) M छादयन्निव (for
यामास). G₂ हृष्टवत् (for संयुगे). — (L. 8) G₁:2 M₂
मद्रेक्षरं (for मद्राजं). — (L. 9) T₁ श्रुतकीर्तिमुजच्युतान्
(for the post. half). — (L. 10) M राजन् (for बाणान्).
M₂ पर्वभिः. — (L. 11) T₁ छित्वा (for भित्त्वा). T₁ M₂
नवभिरायसैः (for रायसैः). — (L. 14) T₁ चामरैः; M विदरे
(for समरे). — (L. 15) T₁ महायक्षाः (for महारथः). — G₂
om. lines 16-18. — (L. 19) G₁ चापि (for चार्पं).
— (L. 20) T₂ G₁ स छिन्न- (for संछिन्न-). T₁ M सर रं.
— (L. 21) G₂ नदाः; M₂ विदां (for नदां). — (L. 22) M₁
आजमानं. M₁ om. (hapl.) from नारी up to वत्तो (in
line 26). G₂ दिव्यसङ्गुलेपनां (for the post. half).

संछिन्नधन्वा समरे गदां चिक्षेप सत्वरः । [20]
पटैर्जाम्बूनदैर्बद्धां रूप्यपटैश्च भारत ।
आजमानां यथा नारीं दिव्यवक्त्रविभूषिताम् ।
तामापतन्तीं सहसा दीप्यमानाशनिप्रभाम् ।
शरैरनेकसाहसैर्न्यष्टम्भयत मद्रराट् ।
विष्टभ्य च गदां धीरः पातयित्वा च मृतले । [25]
श्रुतकीर्तिमथायत्तो राजन्विन्याध पञ्चभिः ।
तस्य शक्तिं रणे भूयश्चिक्षेप मुजगोपमाम् ।
तां द्विधा चाच्छिन्नच्छल्यो मेदिन्यां सा त्वशीर्यत ।
तस्य शक्यः क्षुरप्रेण यन्तुः कायाच्छिरोऽहरत् ।
बालहस्ताद्यथा ज्येन भामिपं वै नरोत्तम । [30]
स पपात रथोपस्थात्सारथिस्तस्य भारत ।
ततस्ते प्राद्वचन्तंरथे हयास्तस्य महात्मनः ।
पलायमानैस्त्रैः सोऽपनीतो रणाजिराट् ।
श्रुतकीर्तिमहारज पश्यतां सर्वयोधिनाम् ।
ततो मद्रेक्षरो राजा पाण्डवानामनीकिनीम् । [35]
व्यगाहत मुदा युक्तो नलिनीं द्विरदो यथा ।
लोलयामास स बलं सिंहः पशुगणानिव ।
शक्यस्तत्र महारथे पाण्डवानां महात्मनाम् ।
निहत्य पाण्डुपाञ्चालान्पूतनासु व्यवस्थितः ।
अशोभत रणे शक्यो विभूषोऽगिरिव ज्वलन् । [40]
सेनाकक्षं महद्गन्धा कक्षमगिरिवोत्थितः ।
स्थितो रराज समरे पुरं दग्ध्वेव शंकरः ।

Colophon.

— (L. 23) T₁ M (M₁ om.) दीप्यमानां शशिप्रभां (for
the post. half). — (L. 26) T₁ श्रुतकीर्तिमथायत्तो. T₁
M पञ्चभिः (for पञ्चभिः). — (L. 28) T₁ व्यच्छिन्नत् (for
चाच्छि). — (L. 30) M₂:4 नरोत्तमः. — (L. 31) M₁ सा
(for स). M₂ तथोपस्थात् (for रथो). — (L. 32) T₁
व्यद्वन् (for प्राद्व). G₂ सर्वैः; M₂ संखे (for संख्ये).
— (L. 33) T₁ M वातायमानैस् (for पलाय). T₁ सोपावीतो;
G₂ अपनीतो (for सोऽप). T₁ M महारणात् (for रणाजिराट्).
— (L. 35) G₂ गतो (for ततो). M₂-4 राजन् (for राजा).
— (L. 37) T₁ लोलयामास (for लोल). T₁ M च (for स).
— (L. 38) G₂ अनीकिनीं (for महात्मनाम्). — G₁ om. lines
39-42. — (L. 39) G₂ निपाल (for निहत). — (L. 40)
G₂ अशो भत रणे शक्यो (for the prior half). — (L. 41)
G₂ सेनाकक्षमहद्गन्धा (for the prior half). — Colophon.
Adhy. name: T₁ श्रुतकीर्तिपराजयः; T₂ श्रुतकीर्तिशक्ययुद्ध-
— Adhy. no.: T₁ G₁:2 M 13.

2

For 8.24.62^a-84^b, S subst.:

बलार्थं यदि मे देवा न धारयितुमाहवे ।
 शक्ताः सर्वे हि संगम्य यूयं तत्प्रव्रीमि वः ।
 समा मवन्ति मे सर्वे दानवाश्चामराश्च ये ।
 शिवोऽस्मि सर्वभूतानां शिवत्वं तेन मे सुराः ।
 किं स्वधर्मेण वर्तन्ते यस्मात्ते सुरशत्रवः । [5]
 तस्माद्वध्या मयाप्येते युष्माकं च हितेऽस्तया ।
 शरणं वः प्रपन्नानां धर्मेण च जिगीषताम् ।
 साहाय्यं वः करिष्यामि निहनिष्यामि वो रिपून् ।
 दीयतां च बलार्थं मे सर्वैरपि पृथक्पृथक् ।
 पशुत्वं चैव मे लोकाः सर्वे कल्पन्तु पीडिताः । [10]
 पशूनां तु पतित्वं मे भवत्वद्य दिवौकसः ।
 एवं न पापं प्राप्स्यामि पशून्डत्वा सुरद्विषः ।
 कल्पयध्वं च मे दिव्यं रथं चाश्वान्मनोजवान् ।
 धनुः शरं सारथिं च ततो जेष्यामि वो रिपून् ।
 इति श्रुत्वा वचो देवा देवदेवस्य भूपते । [15]
 विषादमगमन्सर्वे पशुत्वं प्रति शङ्किताः ।
 तेषां भावं ततो ज्ञात्वा देवस्तानिदमब्रवीत् ।
 मा वोऽस्तु पशुभावेऽस्मिन्भयं विबुधसत्तमाः ।
 श्रूयतां पशुभावस्य विमोक्षः क्रियतां च सः ।
 यो वः पशुपतेश्वर्यां चरिष्यति स मोक्ष्यते । [20]
 पशुत्वादिति सत्यं वः प्रतिजाने समागमे ।
 ये चाप्यन्ये चरिष्यन्ति व्रतं मोक्ष्यन्ति तेऽप्युत ।

2

Before line 1, Ms-4 ins. भगवान्. — (L. 1) G1 बलार्थं. — (L. 2) T1 [S]भिसंगत्या; Ms-4 हि संहल (for हि संगम्य). T1 तत्र (for तत्प्र-). — (L. 3) T3 G3 ते (for मे). T1 समा ह्येते च सर्वे मे (for the prior half). — (L. 4) G2 शीलत्वं (for शिवत्वं). — (L. 5) G2 वर्तन्ते (for वर्तन्ते). — (L. 6) T1 ह्यध; Ms-4 [अ]प्यध (for [अ]प्येते). — (L. 7) G1 प्रपन्नार्थान् (for "दानां"). G2 जिगीषया (for "पताम्"). — (L. 8) T1 Ms-4 साह्यं रणे (for साहाय्यं वः). G1 न हनिष्यामि (for निह). T1 ते; G1 च (for वो). — (L. 11) T1 पशुत्वं (for पतित्वं). — (L. 13) T2 G2 M1 रथं (for च मे). Ms कल्पय ध्वज मे दिव्यं (sic) (for the prior half). G2 रथस्य. T1 Ms-4 रथं चाश्वान् (T1 "थं च") पारगान्; T2 M1 रथाश्वैश्च पारगान् (for the post. half). — (L. 14) T3 G3 वै (for वो). — (L. 15) T1 शपितं; T3 G3 भूपतेः. — (L. 17) T2 G1 M1 मवो (for ततो). T1 G2 देवांस. T2 M1 transp. इदम् and अब्रवीत्. — (L. 19) G2 पशुभावश्च. — (L. 20) T1 यो (for वः). G2 चरिष्यति. — (L. 21) G2 सत्त्वं (for सत्यं). — (L. 22) G2 करिष्यति; M4 तरि (for चरि). T2 M1 च (for [उ]त्त). — (L. 23) T1 नैष्ठिकी; T3 G1 नैलकं; G2 नैष्ठि यो

नैष्ठिकं द्वादशाब्दं वा योऽत्रमर्धंयुतत्रयम् ।
 मासं द्वादशरात्रं वा स पशुत्वाद्भिमुच्यते ।
 तस्मात्परमिदं गुह्यं व्रतं दिव्यं चरिष्यथ । [25]
 तं तथेत्यब्रुवन्देवा देवदेवनमस्कृतम् ।
 ऊचुः श्रेष्ठं गृहाणेदं तेजसोऽर्धमिति प्रभुम् ।
 प्रत्युवाच तथेत्येव शूलपुत्राजसत्तम ।
 ततस्ते प्रददुः सर्वे तेजसोऽर्धं महात्मने ।
 सर्वमादाय सर्वेषां तेजसोऽर्धं दिवौकसाम् । [30]
 तेजसाप्यधिको भूत्वा भूयोऽप्यतिबलोऽभवत् ।
 ततः प्रभृति देवानां देवदेवोऽभवन्नवः ।
 पतिश्च सर्वभूतानां पशूनां चामवत्तदा ।
 तस्मात्पशुपतिश्चोक्तो भवत्वाश्च भवेति वै ।
 अर्धमादाय सर्वेषां तेजसा प्रज्वलन्निव । [35]
 भासयामास तान्सर्वान्देवदेवो महाश्रुतिः ।
 ततोऽभिषिषिषुः सर्वे सुरा रुद्रं पुरारिणम् ।
 महादेव इति ह्यासीद्देवदेवो महेश्वरः ।

Colophon.

दुर्योधनः ।

तेजसोऽर्धं सुरा दत्त्वा शंकराय महात्मने ।
 पशुत्वमपि चोपेत्य विश्वकर्माणमव्ययम् । [40]
 ऊचुः सर्वे समाभाष्य रथः संकल्प्यतामिति ।
 विश्वकर्माणं संचिन्त्य रथं दिव्यमकल्पयत् ।
 (68^{ab}) समेतां पृथिवीं देवीं विशालां पुरमालिनीम् ।
 (68^{cd}) सपर्वतवनद्वीपां चक्रे भूतधरां रथम् ।
 ईषां नक्षत्रवंशं च छत्रं मेरुं महागिरिम् । [45]

(sic) (for नैष्ठिकं). T1 द्वादशाब्दं. G2 यो (for वा). T2 M1 [S]र्धमर्धम् (by transp.); G2 *तदर्थम्. T1 G1 Ms-4 ऋतुद्वयं. — (L. 24) T3 G1 M1 विमोक्ष्यते (for विमुच्यते). — (L. 25) T1 Ms-4 transp. गुह्यं and दिव्यं. — (L. 26) Ms-4 शिवं देव (M1 "वं")नमस्कृतं (for the post. half). — (L. 27) G1 Ms-4 चैनं (for चेदं). T1 ह्युणोदं ते (sic) (for गृहाणेदं). — (L. 28) T1 शूलपुत्रः; T2 M1 "धृद्" (for "धृग्"). — (L. 30) T1 Ms-4 समादाय स (for सर्वमादाय). — (L. 31) T3 मवो (for भूयो). — (L. 32) T3 G2 पतिः (for भवः). — (L. 33) G2 पतिः. — T1 reads line 34 after line 38. — (L. 34) T1 ह्यासीद् (for चोक्तो). — (L. 36) T1 देवान्; Ms-4 देशान् (for सर्वान्). T1 Ms-4 महादेवो (for देव). — (L. 37) G2 ततोभिषिच्यते राजन् (for the prior half). G2 सर्वे देवां (for सुरा रुद्रं). Ms-4 पु (M1 सु)परिहं (for "रिणम्"). — After line 38, T1 reads line 34. — Colophon. Adhy. name: T1 त्रिपुरदहने पशुपतिसंवादः; G1 त्रिपुरदहने. — Adhy. no.: S 25. — (L. 41) T1 रथं. — (L. 42) T1 Ms-4 च (for [अ]पि). — (L. 43) T1 विशालांबरमालिनी; T3 विशालां पुरमालिनी. — (L. 44) G2 भूतधराधरं (for "धरां रथम्"). — (L. 45) G1 नक्षत्रपाशं (for "वंशं"). — Ms-4 om.

- अनेकद्रुमसंछलं रसाकरमनुत्तमम् ।
हिमवन्तं च विन्ध्यं च नानाद्रुमलताकुलम् ।
अवस्तरं प्रतिष्ठानं कल्पयामास वै तदा ।
अस्तं गिरिमधिष्ठानं नानाद्रिजगणायुतम् ।
चकार भगवांस्तत्र उदयं रथकूबरम् । [50]
मीननक्रशवावातं दानवालयमुत्तमम् ।
समुद्रमक्षं विदधे पत्तनाकरशोभितम् ।
चक्रं चके चन्द्रमसं तारकागणमण्डितम् ।
दिवाकरं चाप्यपरं चक्रं चक्रंऽशुमालिनम् ।
गङ्गां सरस्वतीं तूर्णीं चके विश्वकृदव्ययः । [55]
अलंकारा रथस्यासन्नापगाः सरितस्तथा ।
त्रीनत्रीन्मन्त्रवचके रथस्याय त्रिवेणुकम् ।
(70^{ab}) अनुकर्षान्महान्दीप्तान्वरूपांश्चापि तारकाः ।
(70^c) औपधीर्वीरुधश्चैव चण्डाजालं च भानुमत् ।
अलं चकार च रथं मासपक्षतुर्भिविभुः । [60]
अहोरात्रैः कलाभिश्च काष्ठाभिरयनैस्तथा ।
(72^{ad}) छां युगं युगपर्वणि संवर्तकबलाहकान् ।
(73^{ab}) शम्बां छतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
(80^c) ऋग्वेदं सामवेदं च धुर्यावधावकल्पयत् ।
(81^c) पृष्ठाभौ च यजुर्वेदः कल्पितोऽथर्वणस्तथा । [65]
अश्वानां चाप्यलंकारं विदधे पदसंचयम् ।
(74^{ad}) सिनीवालीमनुमतिं कुहं राकां च सुप्रभाम् ।

lines 46-47. — (L. 46) T₁ अनेकरत्नसंछलं (for the prior half). — After line 46, T₂ reads line 52. — (L. 47) G₁ हिमवन्तं (for 'वन्तं'). T₁ नानाद्रुमलताकुलं; T₂ 'लतायुतं' (for the post. half). — (L. 48) T₁ उपस्तरं (for अव'). — (L. 50) T₁ उदरं; G₂ गिरिंश्च (for उदयं). — T₂ om. line 51. — (L. 51) G₁ चक्र- (for चक्र). M अद्भुतं (for उत्तमम्). — T₂ reads line 52 after line 46. — (L. 52) T_{1,2} पट्टणाक (T₂ पत्तनागा)-रशोभितं (for the post. half). — (L. 54) G_{1,2} चाप्यवरं. — (L. 55) T₂ वेणीं; G₂ तूर्णीं; M वार्णीं (for तूर्णीं). T₁ अन्यथा. — (L. 56) G₂ M₁ अलंकारं (M₁ 'रो'). G₂ सनागाः (for आपगाः). — (L. 57) T₁ त्रिसंध्यां; G₁ त्रीनाभिः. — (L. 58) G₁ M अनुकर्षं (G₁ 'र्षी'). T₂ महा-; T₂ G_{2,3} रथे; M₂ ग्रहा (for ग्रहान्). M₂ दीप्ता. T₂ G₂ M वरुणं. — (L. 59) M₁ औपधीर्. — (L. 62) T₁ ज्यां (for छां). — (L. 63) T₁ अद्भं (for शम्बां). G₂ मेधावी (for मेधां च). — (L. 64) M₁ धुर्यावधान् (for 'वधाव'). — (L. 65) G₂ पृष्ठादौ; M_{2,3} पृष्ठाभं. — (L. 67) G₁ M₁ अनुमती. T_{1,2} M सुप्रतां (T₂ 'त') (for सुप्रभाम्). — (L. 68) M₁ कृपांशानि च (for 'पट्टांश्चापि'). T₁ G₂ वंति (G₂ 'ट')कान्; M

- (74^{cf}) योक्त्राणि चके चाश्वानां कूटमाण्डांश्चापि पद्मगान् ।
{ 259* } { कालपृष्ठोऽथ नहुषः कार्कोटकधनंजयौ ।
{ 11. 1-2 } { इतरे चाभवन्नागा इयानां बालवन्धनम् । [70]
अभीषवः षडङ्गानि कल्पितानि महीपते ।
औंकारः कल्पितस्तस्य प्रतोदो विश्वकर्मणा ।
यज्ञाः सर्वे पृथक्कुसा रथाङ्गानि च भागशः ।
(75^{ad}) अधिष्ठानं मनश्चासीत्परिरथ्या सरस्वती ।
(76^{ab}) नानावर्णानि चाङ्गाणि पताकाः पवनेरिताः । [75]
(76^{ad}) विद्युदिन्द्रधनुर्युक्ता रथं दीप्त्या व्यदीपयत् ।
वर्म योजुश्च विहितं नभो ग्रहगणाकुलम् ।
अमेघं भानुमन्त्रिणं कालचक्रपरिष्कृतम् ।
कूटं तु तं रथं इष्ट्वा विस्मिता देवतामवन् ।
सर्वलोकस्य तेजांसि द्रष्टुकस्यानि मारिष । [80]
युक्तं निवेदयामासुः देवास्तस्मै महात्मने ।
(77^{ab}) एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
(77^{ad}) स्वप्ना मनुजशार्दूल द्विपतां भयवर्धनः ।
(78^{ab}) स्वान्यायुधानि दिव्यानि न्यदधाच्छङ्करो रथे ।
(78^{ad}) ध्वजयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषम् । [85]
(79^{ab}) ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डश्च ते ज्वराः ।
(79^{ad}) परिष्कारा रथस्यासन्समन्ताद्विशमुद्यताः ।
(83^{ab}) विचित्रस्युतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।
(263*) { छायामेवात्मनश्चके धनुर्ज्यामक्षयां ध्रुवाम् ।
{ कालो हि भगवान्ब्रह्मस्तच्च संवत्सरं धनुः । [90]

कंटकान् (for पद्मगान्). — (L. 69) T₂ बालपृष्ठो; T₂ ताक्षपृष्ठो (sic); G_{2,3} काल (G₂ 'ल')पृष्ठो. T₂ G₂ तु (for स्य). T₂ कार्कोटकधनंजयौ. — (L. 70) G₂ इतरश्च. — (L. 73) G₂ वद्वा (for कुसा). — (L. 74) T₁ M परिरथ्या; G₂ परिषाय (for 'रथ्या'). — (L. 75) T₂ G₂ छत्राणि; G_{1,2} चित्राणि (for चाङ्गाणि). T₂ नानावर्णविचित्राणि (for the prior half). — (L. 76) G₁ युक्तां; G₂ युक्तं. T₂ G₂ दीप्या; M₁ दीप्ता (for दीप्त्या). T₁ M₁ व्यदीपयन्; G₁ 'रयत्; M₂₋₃ [अ]-प्यदीपयन् (for व्यदी'). T₂ रथं दिव्यमया जयन्; G₂ रथं दीप्तानि दीपयन् (for the post. half). — (L. 77) T₂ मर्मे (for वर्मे). G₂ वर्मवध्वोश्च गगनं (sic) (for the prior half). — (L. 78) M₁ अमोद- (for अमेघं). T₂ G₁ कालचक्रं (for 'चक्र'). — T_{1,2} G_{1,2} M om. lines 79-81. — (L. 82) G₂ इत्थं स वै (for एवं तस्मिन्). — (L. 83) T₂ G₂ भयवर्धन; M अयवर्धने. — (L. 84) G₂ अदधात्; M₁ न्यदधत्. T₂ शङ्करे. — (L. 85) T_{1,2} G₂ M₁ रथयष्टि (for ध्वज'). — (L. 86) G₂ ब्रह्मदण्डं. M₂₋₃ त्रयः (for ज्वराः). T₂ स्वतेजसा (for च ते ज्वराः). — G₂ om. line 87. — (L. 87) T₁ परिष्कारं. T₁ उद्यतां; T₂ G₂ उद्यताः. — (L. 89) G₂ अक्षयं. T₂ दृढां; M₁ ध्रुवात् (for ध्रुवाम्). — (L. 90) G₂ तं (for

(83^{ad}) तस्माद्रौद्रा कालरात्रिर्न्या कृता धनुषोऽञ्जरा ।
ततो रथे रथासांस्तानुषयः समयोजयन् ।
एकैकशः सुसंहृष्टानादाय सुष्टवताः ।
दक्षिणस्यां धुरि कृत ऋग्वेदो मन्त्रपारगैः । [95]
पार्ष्टिदक्षिणतो युक्तो यजुर्वेदः सुरद्विजैः ।
इतरस्यां तथा पाठ्यां युक्तो राजन्महर्षिभिः ।
एवं ते वाजिनो युक्ता यजुर्विद्विजैस्तदा रथे ।
अशोभन्त तथा युक्ता यथैवाध्वरमध्यगाः ।
कल्पयित्वा रथं दिव्यं ततो बाणमकल्पयत् । [100]
चिन्तयित्वा हरिं विष्णुमन्ययं यज्ञवाहनम् ।
शरं संकल्पयान्चक्रे विश्वकर्मा महामनाः ।
तस्य वाजांश्च पुञ्जं च कल्पयामास वै तदा ।
पुण्यगन्धर्वहं राजन्धसंनं राजसत्तम ।
अग्नीषोमौ शरमुखे कल्पयामास वै तदा । [105]

8

After 8.24.111, K₄ V₁ B_{1.4.5} D Co ins.:

तत उत्थाप्य भगवांस्तानुषयानिलोपमान् ।
बभाषे च तदा स्थाणुमारोहेति सुरोत्तमः ।
ततस्तमिषुमादाय विष्णुलोमाभिसंभवम् ।
आरुरोह तदा स्थाणुर्धनुषा कम्पयन्परान् ।
तमारुढं तु देवेशं तुष्टुः परमर्षयः । [5]

गन्धर्वा देवसंवाश्च तथैवाप्सरसां गणाः ।
स शोभमानो वरदः खड्गी बाणौ शरासनी ।
प्रदीपयन्नथे तस्यौ त्रील्लोकान्खलेन तेजसा ।
ततो भूयोऽप्रवीदेवो देवानिन्द्रपुरोगमान् ।
न हन्यादिति कर्तव्यो न शोको वः कथंचन । [10]
हृतानिलेव जानीत बाणैर्नानेन चासुरान् ।
ते देवाः सत्यमित्याहुर्निहता इति चाब्रुवन् ।
न च तद्वचनं मिथ्या यदाह भगवान्प्रभुः ।
इति संधिन्त्य वै देवाः परां तुष्टिमवामुवन् ।
ततः प्रयातो देवेशः सर्वैर्देवगणैर्दृतः । [15]
रथेन महता राजलुपमा नास्ति यस्य ह ।
स्त्रैश्च पारिपदैर्वैः पूज्यमानो महायशः ।
नृत्यद्भिरपरैश्चैव मांसमक्षैर्दुरासदैः ।
धावमानैः समन्ताच्च तर्जमानैः परस्परम् ।
ऋषयश्च महाभागास्त्रयोयुक्ता महागुणाः । [20]
आसंसुर्वै जयं देवा महादेवस्य सर्वशः ।
एवं प्रयाते देवेशे लोकानामभयंकरे ।
तुष्टमासीजगत्सर्वं देवताश्च वरोत्तम ।
ऋषयस्त्र देवेशं स्तुवन्तो बहुभिः खवैः ।
तेजश्चासौ वर्षयन्तो राजन्नासन्पुनः पुनः । [25]
गन्धर्वाणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्जुनानि च ।
वाद्यन्ति प्रयाणेऽस्य वाद्यानि विविधानि च ।

तच्). — (L. 91) G₂ रौद्री; G₂ रौद्राः. G₁ कालरात्री. G₁ ज्वारा (for ञ्जरा). — (L. 92) T₁ महासांश्च (for रथा*). — (L. 93) G₁ एकैकः सुसंहृष्टानां (for the prior half). — (L. 94) G₂ दिशि (for धुरि). — (L. 96) T₁ पार्णैर्; T₂ G₂ M₂ प्राष्टिर्; G₂ M₂ प्राष्टिर्; M₂ प्राणिर् (for पार्ष्टि-). M₂-4 सुरद्विजैः (for 'द्विजैः'). — (L. 97) T₁ G₂ उत्तरसां (for इत*). T₁ पाठ्यां; T₂ G₂ पाठ्यां; G₂ पाठ्यां; M₂-4 पुष्ट्यां (M₂ 'ष्ट्यां'). — (L. 98) T G M₁ तथा (for तदा). — (L. 99) G₂ तथैव. T₁ तथैवाध्वरमध्यगाः (for the post. half). — (L. 102) G₂ महामना (for 'मनाः'). — (L. 103) T₁ तस्य वाजाश्च पुञ्जाश्च; T₂ तस्य वाजांश्च पुञ्जं च (for the prior half). — M₂ om. (hapl.) lines 104-105. — (L. 104) T₂ वाक्सत्तमः; G₂ राजसत्तमः. — (L. 105) G₂ M₂ रथ-मुखे (for शर*).

8

(L. 1) K₄ B_{1.4.5} Dn₁ D_{2.3.5.7} उत्थाय (for उत्थाप्य). D₂ स्तान् (for तान्). K₄ अथान् (for इयान्). — (L. 2) K₄ B_{1.4.5} D_{2.3.5.7} आरुरोहति; Dn₁ आरुरोह; D₂ आरुरोहस्व (for 'हेति'). B₁ रथोत्तमं; D₂ सुरोत्तमं; D₂ Co सुरोत्तम. — (L. 3) K₄ विष्णुं सोमार्थसंभवं; V₁ विष्णु-सोमार्थसंनिभं; D_{1.5} 'सोमार्थसंभवं (for the post. half). — (L. 4) K₄ तथा. — After line 4, Dn₁ reads

8.24.110-111; D₂ reads 8.24.111. — (L. 6) D₂ देवगंधाश्च (for देवसंवाश्च). D_{2.1} D_{1.5} अप्सरसो. — (L. 7). — 8.24.94^{ab}. V₁ (sup. lin. as above) शोभमानो. — (L. 8) Dn₁ एव (for रथे). — (L. 10) B₁ हन्यामिषि (for 'दिशि'). — (L. 11) K₄ जानंत; Dn₁ जानीते. — (L. 12) Dn₁ तं (for ते). — After line 12, D₁ repeats lines 10-11. — (L. 14) V₁ अवामुयुः. — (L. 15) D_{2.1} (also as above) स यातो. K₄ सर्वैः (for सर्वैर्). — (L. 16) V₁ B_{1.4} D_{2.1} D_{1.5} transp. नास्ति and यस्य. D₂ उपमानस्य नास्ति च (for the post. half). — (L. 17) K₄ पार्ष्टिर् (submetric); V₁ पारिष्टिर्. Dn₁ महारथः (for 'यशः'). — (L. 18) K₄ मांसमक्षैर्; B₁ 'मावैर्. — (L. 19) Dn₁ धावमानः. Dn₁ तर्जमानः. — (L. 20) D₂ तथेष्ट्युक्त्वा (for तथेयुक्त्वा). — (L. 21) K₄ आसंस. V₁ B_{1.5} D_{2.1} Dn₁ D_{1.5} विजयं; B₁ D_{2.5} वै जना (for वै जयं). D₂ आशशंसुर्जयं देवा (for the prior half). — (L. 22) K₄ D₂ देवेश; B₁ D_{2.1} Dn₁ D_{1.5} वरदे (for देवेशे). — (L. 24) D₂ देवेश. — (L. 25) Dn₁ चास्मिन् (for चासौ). — (L. 26) V₁ अयुतानि. K₄ वद् (for च). — (L. 27) K₄ अवाद्यन्प्रयाणेस्व (for the prior half). D₂ मय्यानि (for वाद्यानि).

After 277*, Ks.4 V1 B (except B1) D (except Ds)
T2 Ca. c. n ins.:

प्रयाते रथमास्थाप त्रिपुराभिमुखे भवे ।
ननाद सुमहानादं वृषभः पूरयन्दिशः ।
वृषभस्यास्य निनदं श्रुत्वा भयकरं महत् ।
विनाशमगमंस्तत्र तारकाः सुरशत्रवः ।
अपरेऽवस्थितास्तत्र युद्धायाभिमुखास्तदा । [5]
ततः स्थाणुर्महाराज शूलचक्रोपमूर्छितः ।
त्रस्तानि सर्वभूतानि त्रैलोक्यं भूः प्रकम्पते ।
निमित्तानि च बोराणि तत्र संदधतः शरम् ।
तस्मिन्सोमाग्निविष्णूनां क्षोभेण ब्रह्मरुद्रयोः ।
स रथो चतुषः क्षोभादतीव ह्यवसीदति । [10]
ततो नारायणस्तस्याच्छरभागाद्भिनिःसृतः ।
वृषरूपं समास्थाप उज्जहार महारथम् ।
सीदमाने रथे चैव नर्दमानेषु शत्रुषु ।
स संभ्रमात् भगवाद्वादं चक्रे महाबलः ।
वृषभस्य स्थितो भूर्नि ह्यपृष्टे च मानव । [15]
तदा स भगवाद्भ्रुवो निरैक्षाननं पुरम् ।
वृषभस्यास्थितो रुद्रो ह्यस्य च नरोत्तम ।

Ks om. lines 1-8. — (L. 1) T2 प्रयाति. — (L. 2)
Ks सुमहन्. Dn1 Ds T2. वृषभः. — (L. 3) V1 Ds1
D1.s.6 वृषभस्य. T2 तस्य (hypermetric) (for [अ]स्य).
Dn1 वृषभस्य च तं नादं (for the prior half). Ds1 Ds-5
भयकरं; Ds भयकरो. T2 महच्छ्रुत्वा भयकरं (for the post.
half). — (L. 4) B4 (marg.) कातरा; Ds1 तारकाः; D1.s
तावकाः; Co सारकाः. V1 तावका श्रुत्वा भयः; T2 तारकायाः
श्रुत्वा भयः (for the post. half). — (L. 5) Ks Ds1
D1.s च; B4 [5]पि (for स्व-). T2 वयुः (for तदा). — (L. 6)
Co cites क्षोभमूर्छितः. — (L. 7) Dn1 भूय कम्पिता; T2
समकम्पत (for भूः प्रकम्पते). — (L. 8) V1 B4 तत्रासंदधतः;
T2 तत्र संधीयतः. V1 शरान्. — (L. 9) Ds तस्मिन्ने स
समाग्निविष्णूनां (sic) (for the prior half). Co cites
क्षोभेण (as above). Ds विष्णुरुद्रयोः (for ब्रह्म). — (L. 10)
Dn1 त्ववसीदति; Ds व्याव. Ks अतीवभवसीदति (for the
post. half). — (L. 11) B4 अतो (for ततो). B4
निर्गन्तः (for निनिःसृतः). — (L. 12) Ks Dn1 T2 वृषभं
रुपयास्थाप (for the prior half). B1 तज्जहार. — (L. 13)
Dn1 D1.s नर्दमानेषु (for नर्द). — (L. 14) Ks T2 शूलवीर्यो
(for संभ्रमात्). T2 मंदं चक्रे महाबले (for the post.
half). — (L. 15) V1 B2.4 Ds1 D1.s [अ]स्थितो (for
स्थितो). T2 मानवः. — (L. 16) Ds1 D1.s तथा (for तदा).
D2 दे (for स). Ks कुद्रो (for रुद्रो). Ks B2.4 निरैक्ष्य;

स्तनांस्तदाशातयत् सुरांश्चैव द्विधाकरोत् ।
ततः प्रभृति भद्रं ते गवां द्वैधीकृताः सुराः ।
हयानां च स्तना राजंस्तदा प्रभृति नाभवन् । [20]
पीडितानां बलवता रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ।

After 8.25.2, K4 V1 B D T2 Ca.c.n ins.:

यथा देवगणैस्तत्र वृतो यत्नात्पितामहः ।
तथास्माभिर्मवान्यनात्कर्णादभ्यधिको वृतः ।
यथा देवैर्महाराज ईश्वरादधिको वृतः ।
तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्येव पितामहः ।
नियच्छ सुरगान्युद्धे राधेयस्य महाशुते । [5]
शस्य उवाच ।
मयाप्येतन्नरश्रेष्ठ बहुशो नरसिंहयोः ।
कथ्यमानं श्रुतं दिव्यमाख्यानमतिमानुषम् ।
यथा च चक्रे सारथ्यं भवस्य प्रपितामहः ।
यथासुराश्च निहता इषुणैकेन भारत ।
कृष्णस्य चापि विदितं सर्वमेतत्पुरा बभूव । [10]
यथा पितामहो जज्ञे भगवान्सारथिस्तदा ।
अनागतमतिक्रान्तं वेद कृष्णोऽपि तत्त्वतः ।
एतदर्थं विदित्वापि सारथ्यमुपजग्मिवाह ।

V1 निरैक्षन्. — (L. 17) Ds T2 स्थितो. B4 भूर्नि; B4 देवो
(for रुद्रो). Ks नरोत्तमः. — B4 om. line 18. — (L. 18)
Ks ततश्च (for स्तनांश्च). B4 Ds1 D1.s [अ]शातयित; T2
[अ]या उरसि. Ks तावद् (for चैव). V1 transp. द्विधा and
अकरोद्. — Ks om. lines 19-20. — (L. 19) V1 Dn1
Ds तदा प्रभृति. Dn1 T2 चैव द्विधा (for द्वैधीकृताः). T2
(before corr.) [अ]करोद् (for सुराः). — (L. 20) Co
cites स्तना (as above). Dn1 D1 नो (D1 ना)भवत्; T2
भावयन्. — (L. 21) Dn1 बलवता; Ds भगवता.

Ds om. lines 1-8. — (L. 1) V1 यदा (for यथा). Ds
यंता (for यत्नात्). — (L. 2) Ds यंता (for यत्नात्). B4
कर्णाद् (for कर्णाद्). — B1.4 D2.3 om. line 3.
V1 reads lines 3-4 on marg. B1 om. line 4.
— (L. 4) Ds तथा त्वं पुरुषव्याघ्र (for the prior half).
— After line 4, B4 reads 8.25.2^{ad}. — (L. 5) B4 T2
महाशुते; B4 Ds1 D1.s.6 'त्यनः. — (L. 6) B4 Ds1 D1.s
ममा (B4 Ds 'या)प्येवं सुबहुशः (for the prior half). K4
Co. np सुरसिंहयोः; Ca.n नर' (as above). B4 Ds1
D1.s चरितं सुरसिंहयोः (for the post. half). — (L. 7)
Ds वीरम् (for दिव्यम्). B4 इति मानुषं (for अतिमा').
— (L. 9) Ds तथा (for यथा). — (L. 11) K4 V1 B2.4 D1
यज्ञे (for जज्ञे). Dn1 Ds भवस्य (for भगवान्). Ds भवस्य
किं सारथिः; T2 तथा रुद्रस्य सारथिः (for the post. half);

स्वयंभूरिव रुद्रस्य कृष्णः पार्थस्य भारत
यदि हन्याच्च कौन्तेयं सूतपुत्रः कर्णचन । [15]
दृष्ट्वा पार्थं हि निहतं स्वयं योत्स्यति कैशवः ।
शङ्खचक्रगदापाणिर्धृष्यते तव बाहिनीम् ।
न चापि तस्य क्रुद्धस्य चार्णोयस्य महात्मनः ।
स्यात्स्यते प्रत्यनीकेषु कश्चिदत्र नृपस्तव ।
संजय उवाच ।
तं तथा भाषमाणं तु मग्नराजमर्दिदमः । [20]
प्रत्युवाच महाबाहुरदीनात्मा सुतस्तव ।
मावसंस्था महाबाहो कर्णे वैकर्तने रणे ।
सर्वशस्त्रभृतां श्रेष्ठं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
यस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वा मयकरं महत् ।
पाण्डवेयानि सैन्यानि विव्रवन्ति दिशो दश । [25]
प्रत्यक्षं ते महाबाहो यथा रात्रौ घटोत्कचः ।
मायाशक्तानि कुर्वाणो हतो मावापुरस्कृतः ।
न चातिष्ठत भीमस्तुः प्रत्यनीके कर्णचन ।
एतांश्च दिवसान्सर्वान्भयेन महता वृतः ।

भीमसेनश्च बलवान्भुजकोट्यामिचोदितः । [30]
उक्तश्च संज्ञया राजन्मूढ औदरिको यथा ।
माद्रीपुत्रौ तथा शूरो येन जित्वा महारणे ।
कमप्यर्थं पुरस्कृत्य न हतौ युधि मारिष ।
येन वृष्णिप्रवीरस्तु सात्यकिः सात्वतां वरः ।
निजित्य समरे शूरो विरयश्च बलात्कृतः । [35]
सृजयाम्नेतरे सर्वे घृष्टधुक्पुत्रो गमाः ।
असकृन्निजिताः संख्ये समयमानेन संयुगे ।
तं कथं पाण्डवा युद्धे विजेष्यन्ति महारथम् ।
यो हन्यात्समरे क्रुद्धो वज्रहस्तं पुरंदरम् ।
त्वं च सर्वास्त्रविद्वीरः सर्वविद्यास्त्रपारगः । [40]
बाहुवीर्येण ते तुल्यः पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
त्वं शल्यभूतः शत्रूणां मविषयाः पराक्रमे ।
ततस्त्वमुच्यसे राजन्नाल्य हस्तरिसूदन ।
तव बाहुबलं प्राप्य न शोकः सर्वसात्वताः ।
तव बाहुबलाम्राजन्किं नु कृष्णो बलाधिकः । [45]
यथा हि कृष्णेन बलं धार्य वै कुरुने हते ।

— (L. 12) K₄ देव (for वेद). T₂ तद्विषु (for तत्त्वतः).
— (L. 13) D₁ D_{1.5} एतमर्थः; T₂ एवमर्थं (for एतदर्थं).
D₁ D₁ D_{1.5.5.5} तु (for [अ]पि). V₁ उपजन्मतुः (for
"जन्मिवात्"). B₂ सारं च सृजयमतुः (sic) (for the post.
half). — (L. 15) D₈ कान्युनं यं; D₈ स कौन्तेयं. T₂ यथेष
हन्यात्कौन्तेयं (for the prior half). — (L. 16) K₄ विनिहतं
(for हि नि). V₁ B D₁ D₁ D_{1.5.5.5} दृष्ट्वा विनिहतं पार्थ
(for the prior half). D₁ योत्स्यति. — (L. 17) B₁
रक्ष्यते; D₁ T₂ मन्वते; D₁ मध्यते (for धृष्यते). — (L. 19)
B₁ स्याप्यते; D₁ D_{1.5} क्षाम्यते (for स्यास्यते). — (L. 20)
D₁ D_{1.5} भाषमाणस्य (for 'माणं'). T₂ पुनरेवम् (for मग्नराजम्).
K₄ अर्दिदमः; V₁ B₁ D₈ 'दमं; D₈ 'दमे (for 'दमः').
— (L. 22) D₈ (marg. sec. m. as above) मामवस्था (for
मावसंस्था). B₂ om. from post. half of line 22 up to
line 26. B₂ युधि (for रणे). D₈ कर्णविकर्तने रणे (for the
post. half). — (L. 23) K₄ V₁ D₁ D_{1.5.5} सर्वशस्त्रा-
(K₄ 'शे)पारगं; B₂ D₈ 'शास्त्रास्त्र(D₈ 'नु)पारगं (for the
post. half). — (L. 24) B₁ मयकरं. — (L. 26)
D₁ महाराज (for 'बाहो'). — (L. 28) D₁ D_{1.5.5.5} T₂
नातिष्ठति (for न चातिष्ठत). D₈ भयेन महता वृतः (for the
post. half). — (L. 29) T₂ स (for च). T₂
सैन्येन (for भयेन). D₈ नय...समावृतः (sic); D₈ प्रत्यनीके
कर्णचन (sic) (for the post. half). — (L. 30) D₄
[S]पि (for च). D₈ बलवद् (for 'वान्'). D₁ च चोदितः;
D₂ [अ]मिनोदितः; D₈ 'योधितः (for 'चोदितः). — (L. 31)
D₈ उक्ताश्च. K₄ B_{2.4} D₈ चासंज्ञया; V₁ D₈ चावज्ञया; B₂
चासंख्यया; D_{4.5} चासीत्तथा (D₈ 'दा) (for च संज्ञया). B₂

D₁ D_{1.5} उक्तवांश्चासकृद्वाजन् (for the prior half). B₁
मुजौदरिकेति च; B₂ D₁ D_{1.5.5} मूढकौ (D₈ मूढ औ)दरिकेति च;
D₄ मूढऔदरिको यथा; D₈ मूढात्औदरिकेति च (for the
post. half). — (L. 32) D₈ (marg. sec. m.)
शस्त्रास्त्रविद्वीर्यो रणे (for the post. half). — (L. 33)
K₄ किमप्यर्थः; D₁ कथमर्थः; C₂ कमप्यर्थं (as above). T₂ हता
(for हतौ). K₄ भारत; B_{1-5.4} (marg. as above) सारये
(B₂ 'शे) (for मारिष). — (L. 34) D₈ व्यासप्रधानस्य (for
वृष्णिप्रवीरस्य). D₁ D_{1.5-5} सत्वतां (for सात्वतां). — (L. 35)
V₁ D₁ D_{1.5} शूरो (for शूरो). D₈ om. विरयश्च. V₁ B_{1.5}
D_{2.5} T₂ तथा कृतः; B₂ रथात्कृतः; D₈ समावृतः (for बलात्कृतः).
D₁ D_{1.5} विरयश्च तथा कृतः. — (L. 37) D₈₋₈ T₂ सर्वे
(for संख्ये). — (L. 38) B₂ तव; D₁ न; D₈ ते (for तं).
B₂ D₁ D_{1.5} संख्ये (for युद्धे). D₄ महारथाः (for 'रथम्').
— (L. 40) D₈ सर्वास्त्रविद्वीरः. K₄ V₁ B (except B₂)
D₁ D_{1.5-5} सर्वविद्यासु पारगः (for the post. half).
— (L. 41) V₁ संस्तुल्यः (for ते तुल्यः). V₁ कंचन (for
कश्चन). — (L. 42) K₄ V₁ D_{8.5} T₂ अविषया (V₁ 'व्य')-
पराक्रमः (K₄ 'शे). — (L. 43) K₄ उच्यते (for उच्यसे). D₈
हस्तरिसूदनः. — (L. 44) D₈ (marg. as above) सर्वसात्वतः
(for 'सात्वताः'). D₂ न शोकः शर्वसमवः (for the post.
half). — (L. 45) Om. in D₈. D₈ T₂ सारस्यं कुत्र मा वा त्वं
(D₈ वामालं) (for the prior half). K₄ किं च; V₁ B_{1.5}
D₁ D_{1.5.5.5} T₂ किं तु; B₂ ननु; C₂ किं तु (as above).
T₂ कर्णो (for कृष्णो). — After line 45, D₁ D_{1.5} ina.:

यवं बलवतां युद्धे किञ्च कृष्ण बलाधिकः ।

— (L. 46) B₂ तथा कृष्णेन च बलं; D₁ D_{1.5} यथा कृष्णेन

तथा कर्णालयीभावे त्वया धार्यं महद्वलम् ।
किमर्थं समरे सैन्यं वासुदेवो न्यवारयत् ।
किमर्थं च भवान्सैन्यं न हनिष्यति मारिष ।
त्वत्कृते पदवीं गन्तुमिच्छेयं युधि मारिष । [50]
सोदराणां च वीराणां सर्वेषां च महीक्षिताम् ।

शल्य उवाच ।

यन्मां ब्रवीषि गान्धारे अग्रे सैन्यस्य मानद ।
विशिष्टं देवकीपुत्राभ्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ।
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
युध्यतः पाण्डवाभ्येण यथा त्वां वीर मन्यसे । [55]
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ।

संजय उवाच ।

तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन मारिष ।
अब्रवीन्मद्राजानं सर्वैश्च त्रस्य संनिधौ ।
सारथ्यस्याभ्युपगमाच्छल्येनाभासितस्तदा । [60]

वल्लवः; Ds यथा कृष्णो न बलवान्; T₂ यथा कृष्णेन सा सेना (for the prior half). D₁ कार्यं वै; D₂ धार्यं वै (for धार्यं वै). Some MSS. फाल्गुने; K₄ फाल्गुने. T₂ कार्यां वै फाल्गुने इति (for the post. half). — (L. 47) D₁ कर्णालयीभावे; T₂ कर्णालयीभावे. B₄ (marg.) Co बृहद्वलं; D₂ महावलं; T₂ इदं बलं (for महद्वलम्). D₁ D₁.s त्वया कार्यं बृहद्वलं (for the post. half). Co कार्यं (for धार्यं). — (L. 48) Om. in T₂. D₂ सैन्यान् (for सैन्यं). D₂ (marg.) किमर्थं संगरे सैन्या (for the prior half). K₄ निवारयत्; D₂.s नि (D₂.n) वारयेत्; Co न्यवारयत् (as above). B₂ न हनिष्यति मारिष; D₂ (marg.) वासुदेवो निवारयत् (for the post. half). — (L. 49) Om. in B₄. T₂ न (for च). B₂ महानस्यति; D₂ न तरिष्यति; D₂ न हनिष्यति. — (L. 50) D₂ त्वत्कृतां पदवीं प्राप्नुय; D₂ तत्कृते पदवीं दातुम् (for the prior half). — (L. 51) D₂ transp. वीराणां and सर्वेषां. D₂ सोदराणां च वीराणां (for the prior half). B₂ चैव मृशतां (for च महीक्षिताम्). — D₂ om. lines 52-76. K₄ V₁ B D (except D₂) read lines 52-59 for the first time after 8.23.47. — (L. 52) T₂ वदसि (for ब्रवीषि). D₂ मध्ये; D₂ अग्रे; T₂ तस्य (for अग्रे). B₂ D₂ मारिष (for मानद). — (L. 53) T₂ वरिष्ठं (for विशिष्टं). B₂ ततः (for त्वयि). D₂ प्रीतिमान् हि नचो मयि (for the post. half). — (L. 54) K₄ एक (for एष). B₂ एषमारथ्यमातिष्ठे (for prior half). B₂ महात्मनः; D₂ यशस्वितः (sic) (for "स्विनः"). — (L. 55) D₂ युध्येत (for युध्यतः). D₂ पाण्डवाभ्येण. — T₂ om. lines 56-57. — (L. 56) D₁ D₁.s चैव (for च हि). K₄ स मायय्यभावे वीर (hypermetrio); B₂ समयश्च ह्ये वीर; D₂ समावसिद्धिं वै वीर (for the prior half). — (L. 57) B₂ उत्सृजेयं हि; Ca उत्सृजेयं (as above). B₂ तथाश्रद्धम्; Ca यथा (as above). K₄ वाचास; V₁ वागस; B₂ वाणस; D₂

दुर्योधनस्तदा हृष्टः कर्णं तमभिषत्स्वजे ।
अब्रवीच्च पुनः कर्णं स्तुयमानः सुतस्त्वव ।
जहि पार्थाव्रणे सर्वान्महेन्द्रो दानवानिव ।
स शल्येनाभ्युपगते हयानां संनियच्छने ।
कर्णो हृष्टमना भूयो दुर्योधनमभाषत । [65]
नातिहृष्टमना श्लेष मद्राजोऽभिभाषते ।
राजन्मधुरया वाचा पुनरेनं ब्रवीहि वै ।
ततो राजा महाप्राज्ञः सर्वांश्चकुशलो बली ।
दुर्योधनोऽब्रवीच्छल्यं मद्राजं महीपतिम् ।
पूरयस्त्रिव घोषेण मेघगम्भीरया गिरा । [70]
शल्य कर्णोऽर्जुनेनाथ योद्धव्यमिति मन्यते ।
तस्य त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ।
कर्णो हृत्वेतरान्सर्वान्फल्युनं हन्तुमिच्छति ।
तस्याभीपुग्रहे राजन्प्रयाचे त्वां पुनः पुनः ।
पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीपुग्रहो वरः । [75]
तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ।

त्वा वास (for वाचोऽस्य). D₂ संयुगे (for संनिधौ). — After line 57, T₂ reads 8.25.3-6, repeating the same in its proper place. D₂ om. (hapl). lines 58-59. — (L. 59) T₂ स तु राजानं (for मद्राजानं). — (L. 60) T₂ [अ]भ्युपगमः; Ca "गमात् (as above). V₁ स सारथ्याभ्युपगमात् (for the prior half). B₂ आभासितं (for "सितस्य"). — (L. 61) T₂ भूयः (for हृष्टः). V₁ B₂.4.s D₁ D₁.s T₂ समभिस (V₁ B₂ T₂ "व"स्वजे. — (L. 62) D₁.s कर्ण- (for कर्ण). — (L. 64) B₄ स शल्ये चाभ्युपगते (for the prior half). K₄ संनियच्छने; D₂ संनियच्छके; T₂ "यंत्रणे; Ca "यच्छने (as above). — (L. 66) Om. in B₄. B₂ नास्ति (for नाति). D₂ [s]भ्यभाषत (for sभिभाषते). — (L. 67) D₂ राजत्रिपुंजय वाचः (for the prior half). K₄ V₁ B₂.s D₂ D₁.2.s पुनरेवं (V₁ "व" (for "रेनं). D₂ ब्रवीति वै; T₂ ब्रवीमहे (for "हि वै). — (L. 68) D₂ राजन् (for राजा). D₂ महाप्राज्ञः. D₁.s सर्वांश्चकुशलो (for सर्वांश्च). T₂ रणे (for बली). — B₁ om. lines 69-73. — (L. 69) T₂ महीपते (for "पतिम्). B₂ मद्राजमहीपति (for the post. half). (L. 71) D₂ कर्णः शल्यार्जुनेनाथ (for the prior half). D₁ मन्ये; D₂ मन्यसे (for मन्यते). — (L. 72) B₂ असात् (for तस्य). D₂ तुरगात् (for तुरगान्). — (L. 73) Some MSS. फाल्गुनं; T₂ अर्जुनं. D₁ D₁.s इच्छति (for इच्छति). — (L. 74) B₁.4 D₂ अस्य (for तस्य). K₄ B₂ D₂.r अभिपुग्रहे (for अभीपु). D₁ D₁.s T₂ अस्याभीपु (T₂ "शु). ग्रहो राजन् (for the prior half). K₄ V₁ B (except B₁) D₁ D₂ D₁.2.s प्रसा (K₄ "शा"दे (for प्रयाचे). — Lines 75-76 = var. 8.23.6. — (L. 75) K₄ अभीपुग्रहो; T₂ "शुग्रहो (for "पुग्रहो). D₁ यथाभीपुग्रहः प्रयुः (for the post. half). — After line 76, D₁ D₁.s repeat 8.25.2nd.

6

After 8.31.4, S (except T₃) ins.:

कर्णस्य रथघोषेण मौर्वीनिष्पेषणेन च ।
संग्रहेण च रश्मीनां समकम्पन्त सृज्याः ।
तानि सर्वाणि सैन्यानि कर्ण इष्टा विशां पते ।
वसुधुः संग्रहयानि तावकानि युयुत्सया ।
अश्रूयन्त ततो वाचस्तावकानां विशां पते [5]
कर्णाश्रुनमहायुद्धमेतदथ भविष्यति ।
अथ दुर्योधनो राजा हतामित्रो भविष्यति ।
अथ कर्ण रणे इष्टा फल्गुनो विद्रविष्यति ।
अथ तावद्वयं युद्धे कर्णसैवानुगामिनः ।
कर्णबाणमयं युद्धं भीमं द्रक्ष्याम संयुगे । [10]
चिरकालोद्यतमिदमद्येदानीं भविष्यति ।
अथ द्रक्ष्याम संग्रामं घोरं देवासुरोपमम् ।
अद्येदानीं महद्युद्धं भविष्यति भयानकम् ।
अद्येदानीं जयो नित्यमेकस्यैकस्य वा रणे ।
अर्जुनं किल राधेयो वधिष्यति महारणे । [15]
अथ वा कं नरं लोके न स्पृशन्ति मनोरथाः ।
इत्युक्त्वा विविधा वाचः कुरवः कुरुनन्दन ।
आजमुः पटहांश्चैव तूर्यांश्चैव सहस्रशः ।
मेरीशङ्कांश्च विविधान्सिंहनादांश्च पुष्कलान् ।

6

(L. 2) T₃ G₃ सुसंग्रहेण; G₃ सुसंग्रहेण च (hypermetrio)
(for संग्रहेण च). T₃ G₃ समकंपत. — (L. 7) T₁ हताम्
(for हता). — (L. 8) M₁ [s] पि द्रविष्यति (for विद्र).
— (L. 9) G₃ अश्रू (for अथ). T₁ वाचद्वयं (for तावद्वयं).
— (L. 10) T₃ G₃ M₁ भीमं युद्धं (by transp.). — (L. 11)
T₁ G_{1.3} चिरकालेप्सितम्; T₃ G₃ लानतम्; M₁ लोद्यतम् (for
लोद्यतम्). T₁ मर्त्येयाम (for अद्येदानीं). — (L. 12) T₁
देवासुरोपमं. — (L. 13) T₁ महद्युद्धं. G₃ अथविष्यत् (for
भविष्यति). — (L. 15) T₁ किल (for किल). — (L. 16)
T₁ किं नरं (for कं नरं). — (L. 17) T₁ [आ]सन् (for
[उ]क्त्वा). T₁ कुरुणां (for कुरवः). — (L. 18) T₁ तूर्याणि
च (for तूर्यांश्चैव). — (L. 19) T₃ G_{1.3} M₁ मेरीनादांश्च
(for शङ्कांश्च). — (L. 20) G₃ सुरवाणां (for जानां). T₃
G_{1.3} M₁ महारथां (for शुभाजवान्). T₁ आनकांश्च शुभालयान्
(for the post. half). — (L. 21) T₁ नृत्तमानांश्च. G₃
M₁ बहुशस्त्रं (for बहवस्त्रं). T₁ तर्जमानांश्च.

7

(L. 1) S₁ K₃₋₄ Dn₁ D₃ प्रेक्षमाणः; B_{1.3.4} D_{3.4.7}
प्रेक्षणीयः. S₁ K_{1.2.4} सुसंग्रहः (K₁ ताः) (for समन्ततः).
— (L. 2) Dn₁ D₃ T₃ घोरो (for भीमो). K₃ D_{3.3}
भयवर्धनः; B_{2.4} मनुः; Cn अथ (as above). Co oites अथ.
— D₃ D_{1.3.3} om. lines 3-4. — (L. 3) S₁ चक्रे; C₇

सुरजानां महाशब्दानानकानां शुभाजवान् । [20]
नृत्तमानाश्च बहवस्त्रजमानाश्च मारिष ।
अभ्योन्यमभ्ययुद्धे युद्धरङ्गता नराः ।

7

S. K₁₋₃ ins. after 8.31.51: K₄ V₁ B D Co.n after
419*: T₃ C₇ after 8.31.52^{ab}:

एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः ।
इदयते वानरो भीमो द्विषतामघवर्धनः ।
एतच्चक्रं गदा शार्ङ्गं शङ्खः कृष्णस्य धीमतः ।
अत्यर्थं आजते कृष्णे कौस्तुभस्तु मणिस्ततः ।
एष शार्ङ्गगदापाणिवांसुदेवोऽतिवीर्यवान् । [5]
वाहयन्नेति तुरगान्पाण्डुरान्वातरंहसः ।
एतत्कृजति गाण्डीवं विकृष्टं सभ्यसाधिना ।
एते हस्तवता मुक्ता मन्त्रमित्राश्रिताः शराः ।
विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः ।
एषा भूः कीर्यते राज्ञां शिरोभिरपलायिनाम् । [10]
एते सुपरिधाकाराः पुण्यगन्धाजुलेपनाः ।
उद्यतायुधशौण्डानां पाल्यन्ते सायुधा मुखाः ।
निरस्तनेत्रजिह्वान्ता वाजिनः सह सादिभिः ।
पतिताः पाल्यमानाश्च क्षितौ क्षीणाश्च घोरते ।
एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्यरूपा हता द्विपाः । [15]

चक्रं (as above). S₁ K_{1.2.4} सदा शार्ङ्गः; S₃ गदा शार्ङ्गः. K₁
Dn₁ शंखः; B₂ शंखाः. S₁ K₁₋₃ कृष्णस्य (K₃ स्य) धीर्यवान्
(for स्य धीमतः). — S₁ K₁₋₃ om. lines 4-5. — (L. 4)
D₃ कर्णं (for कृष्णे). B₂ आजते कर्णं चाल्यर्थः; Dn₁ अत्यर्थं कर्णं
राजते (for the prior half). K₄ मणिस्तथा; B₄ महामणिः;
D₃ मणिर्वरः. — (L. 5) D₃ शार्ङ्गः. V₁ D₃ D₁ D_{1.3.3.3}
T₃ च (for स्ति). — (L. 6) B₂ वाहयन्नेति (for नेति). S₁
K_{1.2} V₁ पाण्डवान् (V₁ रान्) (for पाण्डुरान्). — (L. 7)
D₃ D_{1.3} एष (for एतत्). K₁ कृजति; V₁ कृजितः; D₁
कुंजति. D₃ गाण्डीवं (for गाण्डीवं). B₂ विकृष्टं (for वि).
— (L. 8) B₂ मुक्ता (for मुक्ता). B₃ शिलाशितान्; D_{1.3}
क्षिताः क्षिराः. — (L. 9) S₁ K_{1.2} विशालायतपूर्णक्षैः (for the
prior half). D₃ पूर्णचन्द्रविमाननौ. — (L. 10) D₃ तीर्यते
(for की). B_{2.4} D_{2-4.7} राजन् (for राजां). — (L. 11)
K₃ D₃ एतेन; B_{1.2.4} एतेषु; B₂ एते वै (for एते सु). V₁
B₂ D₃ D₁ D_{1.3.3.3} T₃ एते परिषत्संकाशाः. — (L. 12)
S₁ K₃ D₃ D_{1.3.3} उद्यता युद्धशौडानां; K₄ युधतायुधः; T₃
अस्यतां रणं. K₃ पार्थते; Dn₁ पल्यते; T₃ पदयते (for पाल्यन्ते).
K₁ मुखाः. — (L. 13) S₁ K₃ D₃ D₃ निरस्तनेत्रजिह्वाना
(K₃ जिह्वांश्च; D₃ जिह्वाना); B₂ D_{2-4.7} नेसिजिह्वाश्च; D₃
नेत्रतां जिह्वां; Dn₁ D₃ T₃ जिह्वा (T₃ ह) नेत्रतां. — (L. 14)
S₁ पाल्यताः (sio); V₁ D₃ D₃ T₃ पातिताः. K₃ पल्यमानाश्च (for
पाल्य). — (L. 15) K₃ एव (for एते). S₁ K₁ V₁ पर्वत-

संछिन्नमित्राः पार्येन प्रपतन्त्यद्रयो यथा ।
 गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वराः ।
 विमानानीव पुण्यानि स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
 व्याकुलीकृतमत्सर्यं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
 नानासृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा । [20]
 जन्त्येते पार्थिवान्वीराः पाण्डवाः समभिद्रुताः ।

8

After 8.32.22, S ins.:

तद्विगाह्य रथानीकं सुतपुत्रो महारथः ।
 नदीं प्रवर्तयामास शोणितौघतरङ्गिणीम् ।
 शोणितोदा क्षुद्रमत्स्यां नागनकां दुरत्ययाम् ।
 मांसमज्जाकर्दमिनीं चक्रकूर्मां रथोद्धृताम् । [5]
 पतितैर्मैघसंकाशैस्तत्र तत्र महाद्विपैः ।
 अशनीभिरिव ध्वस्ता मही राजन्विराजते ।
 तां शरोर्मिमहावतीं छत्रहंससमाकुलाम् ।
 तनुत्रोष्णीषसंघाटां हस्तिपाषाणसंकुलाम् ।

रूपाणां; Ds 'सान्ना'; Co पर्वरूपाणां (for 'तद्विगाह्या'). K1.4
 Bs Ds हतः; V1 B4 D4 Dn1 D1.2.3 Ts महा-; B1 D4 हया
 (for हता). Bs transp. हता and द्विपाः. — (L. 16) K1
 संछिन्नमित्राः; Ks प्रच्छिन्नमित्राः; Ka शरैर्विच्छिन्नाः (for संछिन्न-
 मित्राः). S K1.2.4 निपतति; B1.3 Ds.1.7 Ts प्रचरति (for
 प्रपतन्ति). — (L. 18) V1 B1.3 Dn1 Ds.3 Ts पुण्यानि. Ks
 विमानात्री कर्पुयति (sic) (for the prior half). — (L. 20)
 S K1.4 यथा (for नाना-). Ds यूथाः. S Ks.4 तथा (for
 यथा). — (L. 21) Ts क्लृप्तेति. S K1.2.4 transp. पार्थिवान्
 and पाण्डवाः. S K1.2.4 समभिद्रुतान्; Ks समभिद्रुताः.
 — After line 21, Ts repeats 8.31.52^{ab}.

8

(L. 1) T1 M1 तं. T1 G1 विगाहं. T1 G1.3 महानीकं
 (for रथा). — (L. 2) Gs M1 प्रावर्तयामास. — (L. 3) Ts
 G1.3 नागनका. Gs शोणितोदा क्षुद्रमत्स्या नागनकदुरत्यया.
 — (L. 4) T1 Gs मांसमज्जाकर्दमिनी (for the prior half).
 Ts G M1.3 चक्रकूर्मसहस्राणां (Gs 'पाः') (for the post. half).
 — Ms reads lines 5-6 after line 11. — (L. 5) T1
 अतीतैर्; Ts G पालितैर्. — (L. 6) M1.3 ध्वस्तैर्. Ts
 G M1.3 नदी (for मही). Gs विराजिते; Ms प्रकाशते. T1
 अशनीभिरिव विध्वस्ता नदी**राजते. — (L. 7) T1 शरीष-;
 Ts Gs छत्रोर्मि- (for श*). T1 चक्रहंससमाकुलं. — (L. 8)
 T1 G1 तनुत्रोष्णी (G1 'दी') वसंघातां; Gs 'त्राणीयसंघाटां. Ts
 G2.3 अस्ति-; G1 अस्ति- (for हस्ति-). Ts हस्तिपाषाणसंकुलं.
 — (L. 9) T1.3 G M1.3 च (for तां). — (L. 10) Gs
 रौद्री-; Gs रजसा (for रजसा). — (L. 11) T1.3- G1.3
 नराकीर्णा. Gs अतितीक्ष्णनराकारान् (sic); M1 अभिक्षतनरोत्तीर्णान्;

अपारामनपारां तां शङ्खदुन्दुभिघोषिणीम् ।
 रौद्रां नदीं महाराज रजसा सर्वतो वृताम् । [10]
 अतितीक्ष्णां नदाकीर्णां नदीमन्दकगामिनीम् ।
 समं च विषमं चैव समायान्तीं महाभयाम् ।
 आ गुल्फाच्चात्र सीदन्तीं नरान्शोणितकर्दमे ।
 नरैरभिमपरिक्षिता यथा राजन्महाद्रुमाः ।
 ततस्ते तत्र तत्रैव प्रतरन्तो महानदीम् । [15]
 विचेरुः सर्वतो योधा नौवारणमहासनैः ।
 शोणितेन समं राजन्कृतमासीत्समन्ततः ।
 नदीवेगैर्यथा भूमिस्तद्वासीद्विषां पते ।

9

After 8.33.14, Ks.4 V1 B D S ins.:

सोऽवज्ञाय तु निर्विद्धः सुतपुत्रेण मारिष ।
 प्रज्ज्वाल ततः क्रोधाद्दिविव द्रुताशनः ।
 ततो विस्फार्य सुमहत्पापं हेमपरिष्कृतम् ।
 समाधत्त शितं बाणं गिरीणामपि दारणम् ।

Ms अतितीक्ष्णनराकीर्णा. — After line 11, Ms reads lines
 5-6. — (L. 12) Gs विषमां. T1 M1 समयां (M1 'यं') तीः;
 Gs समायति. Gs आपयंतं महाभयं; Ms न ज्ञायत महाहवे
 (for the post. half). — (L. 13) Ts G कूलाच्चात्र; M1
 गुल्फमात्रं (for गुल्फाच्चात्र). T1.3 G M1.3 सीदन्ति. Ts
 आ गुल्फाच्चावसीदन्ति. T1 G1.3 Ms नराः; M1 नरां (sic).
 — (L. 14) T1 Gs अपि (for अभि-). G1 परिक्षितां. T1 G1
 महाद्रुमां (T1 'मैः'). — (L. 15) Ts G प्रच (G1 'व') रन्तो.
 — (L. 16) Ms योधा. T1.3 G ते (T1 नौ-; Ts नृ-; Gs न-)
 वारणमहारथैः; M1.3 नौर्वा (Ms 'नौवा') रणमहाधनैः (for the
 post. half). — (L. 17) Ts Gs वृताम् (for कृतम्).
 — After line 17, S ins. 427*.

9

Br om. line 1. — (L. 1) Ds [s] वज्ञानाय; Ms-s
 [s] वज्ञया (for ज्ञाय). Ts [ज] य (for तु). Ks Ds
 निमिषः (for निर्विद्धः). Bs शरतः; S (except Ts) पाण्डव
 (for मारिष). — (L. 2) Ks.4 Bs D (except Ds.1) S
 महावाङ्मूर् (for ततः क्रोधाद्). S (except Ts) हविषा (Gs
 आहुत्या) हव्यवादिब (for the post. half). — After
 line 2, Dn1 Ts ins.:

ज्वालामालापरिक्षितो राशो देहो व्यक्षयत ।

जुगान्ते दग्धकामस्य संवर्तामिरिवापरः ।

ते प्रवीणायुधधरा दीप्तस्तस्मान्नरासृजः ।

सैनिकास्त्वथ राजेन्द्र व्यध्वन्ति दिशो दश ।

[(L. 3) Ts दीप्तशलाखरस्त्रिनः (for the post. half).
 — (L. 4) Ts तव (for त्वथ).]

— (L. 3) S विष्कार्य. Ks Dn1 Ds-4 हेमपरिष्कृतं; Ds
 कालानलोपमं. — (L. 4) Ds समावर्तं; S (except Ts) समभक्त

ततः पूर्णायतं तीक्ष्णं यमदण्डनिभं शरम् । [5]
मुमोच त्वरितो राजा सूतपुत्रजिघांसया ।
स तु वेगवता मुक्तो बाणो वज्राक्षनिस्त्रयः ।
विवेश सहसा कर्णं सन्धे पाशे महारथम् ।
स तु तेन प्रहारेण पीडितः प्रमुमोह वै ।
स्रस्तगात्रो महाबाहुर्धनुस्सज्ज्य स्रन्दने । [10]
ततो द्वाहाकृतं सर्वं धार्तराष्ट्रबलं महत् ।
विवर्णमुत्सृज्य विष्टं कर्णं दृष्ट्वा तथागतम् ।
सिंहनादश्च संजज्ञे ध्वेडाः किलकिलास्तथा ।
पाण्डवानां महाराज दृष्ट्वा राज्ञः पराक्रमम् ।
प्रतिलम्ब्य तु राधेयः संज्ञां नातिधिरादिव । [15]
दध्रे राजविनाशाय मनः क्रूरपराक्रमः ।
स हेमविकृतं चापं विस्फुर्य विजयं महत् ।
अवाकिरदमेयात्मा पाण्डवं निशितैः शरैः ।

10

After 8.33.34, 8 ins.:

पूतस्मिन्नन्तरे शूराः पाण्डवानां महारथाः ।
ववर्षुः शरवर्षाणि राधेयं प्रति भारत ।

सात्यकिः पञ्चविंशत्या शिखण्डी नवभिः शरैः ।
अवर्षतां महाराज राधेयं शत्रुकर्शनम् ।
शौनेयं तु ततः क्रुद्धः कर्णः पञ्चभिरावर्षतैः । [5]
विश्याध समरे राजंश्चिभिश्चान्यैः शिखीमुखैः ।
दक्षिणं तु मुञ्जं तस्य त्रिभिः कर्णोऽप्यविध्यत ।
सैन्यं षोडशभिर्बाणैर्यन्तारं चास्य सप्तभिः ।
अथास्य चतुरो बाहोश्चतुर्भिर्निशितैः शरैः ।
सूतपुत्रोऽनयस्त्रिभ्रं यमस्य सदनं प्रति । [10]
अपरेणाय मल्लेन चतुश्छित्वा महारथः ।
सारथेः सशिरस्त्राणं शिरः कायावपाहरत् ।
हताश्वसूते तु रथे स्थितः स शिनिपुंगवः ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय वैद्युर्यमणिभूषिताम् ।
तामापतन्तीं सहसा द्विधा चिच्छेद भारत । [15]
कर्णो वै धन्विनां श्रेष्ठस्तांश्च सर्वानवारयत् ।
ततस्तांश्चिचितैर्बाणैः पाण्डवानां महारथात् ।
न्यवारयदमेयात्मा शिखया च बलेन च ।
अर्धयित्वा शरैस्तांस्तु सिंहः क्रुद्धसुगानिव ।
पीडयन्धर्मराजानं शरैः संनतपर्वभिः । [20]
अभ्यद्रवत राधेयो धर्मपुत्रं शितैः शरैः ।

(for समा). Ds शतं बाणाद् (for शितं बाणं). Ks Bz Dai
D1.4.5 दारुणं. — (L. 5) Ks Dni D4.5 Tz तं तु
(for ततः). Ks Bz.4 Ds पूर्णायतोत्कर्षः; Bz Dni Ds
यतोत्कर्षः; G1 यतुतीक्ष्णं. Bz Ds तत्संक(Ds तत्सक्त-
र्णायतं तीक्ष्णं; Tz Gs संघाय चतुर्वि श्रेष्ठे (for the prior
half). Ks V1 Bz Dai Dni D1.4.5 Tz यमदण्डसमप्रभं;
Ds डोपमप्रभं (for the post. half). — (L. 6) S
(except Tz) त्वरितं. — (L. 7) Bz युक्तो (for मुक्तो).
Ks Ds S (except Tz) प्रमः (for स्वनः). Bz बाणो
वज्रसमस्त्रयः; Ds वज्राक्षनिसमप्रभः (for the post. half).
— (L. 8) Ks V1 Dai Dni D1.2.3.4.5 S (except
M1) विमोद (for विवेश). Dni Tz तरसा; T1.5 G M2.4
समरे (for सहसा). Ks Dni Tz M1 सन्धे; Ds अन्यः
(for सन्धे). S (except M1) स्रन्तरे (for महारथम्).
— (L. 9) Bz.4 पतितः (for पीडितः). — (L. 10) Ks
Dni S स्रस्तगात्रः; Ds स तु राजन्; Ds स्रस्तगात्रो; Ds अष्टगात्र
(for स्रस्तगात्रो). Ks Ds T1.5 G M महेश्वातो; Dni Tz
महाराज (for महाबाहुर्). Ks तत्सृणाव; Ds संयुगे; S (except
Tz) कपितः (for स्रन्दने).

— After line 10, Dni Ds Tz ins.:

गतासुरिव निक्षेताः शल्यस्याभिमुखोऽपतत् ।

फल्गुनस्वादथत्कीर्तिं कर्णेनास्त्रममुञ्चत ।

राजापि भूयो नाजज्ञे कर्णं पाशेहितेऽस्तया ।

[(L. 1) Tz मुक्ते. — (L. 3) Tz राजा भूयो न जज्ञे च
(for the prior half).]

— (L. 11) D2.4.1 सैन्यं (for सर्वं). Ks V1 Bz Dni

D2.5.3 Tz धार्तराष्ट्रस्य नष्टं (for the post. half).
— (L. 12) Ds विवर्णं. Dni Ds Tz विवर्णं हतभूषिष्टं; T1.5
G2.5 M 'र्णमुत्सृज्यतै च; G1 'र्णविमुह्यतै च (for the prior
half). Ks Ds तथाकृतं. — (L. 13) Ks S (except Tz)
सिंहनादाश्च (G1.5 'दाश्च). Bz तु (for च). Ks S (except
Tz) संजज्ञे (Ks Gz 'युः) (for संजज्ञे). Ks B1.5 Dni
D2.4.5 S ध्वेडाः. S (except Tz) किलि (for किल).
— (L. 14) Ks च विक्रमं; Ds सुवि (for परा). Bz.5
Dai D1.5 दृष्ट्वा पाण्डुतं तदा (for the post. half).
— (L. 15) Ks प्रतिलम्ब्यत; T1 Gz 'लम्ब्य च. V1 इति (for
इव). Ds संज्ञानादिविरादिव (for the post. half).
— (L. 16) Ks दध्रे. Ks राज्ञो; Dai Ds राजन् (for राज).
Dai D1.5 मतिः; T1 चतुः (for मनः). D1 क्रूर (for क्रूर-
Bz.4 पराक्रमं; Dni पराक्रमाः. — (L. 17) Dai D1.5 हेमं
(for हेम). Ks विस्फुर्य; S विस्फुर्य. — (L. 18) V1 Bz
Dai D1.5 अवारयद् (for 'किरद्). Tz G1 पाण्डवान्.

10

(L. 2) Tz Gs Ms ववर्षुः. — (L. 4) Tz ववर्षुः; Tz G
अवर्षत. T1 सल (for शत्रु). — (L. 5) T1 M शौनेयस्य.
Tz Gz M1 क्रुद्धः. T1 M कर्णः. — (L. 7) Tz G1.5 अविध्यत;
Tz Gs [अ]भ्यवि; M2.4 व्यवि. — (L. 9) M4 निशितैः
(for नि). — (L. 10) G1 [स]न्धीय (for स्रन्दने).
— (L. 11) Tz.5 G M1 अपरेण (by transp.).
— (L. 13) Gz स्ते (for स). — Tz om. line 19.
— (L. 21) Tz अभ्यद्रवत (for 'द्रवत). G1.5 अभ्यद्रवदमेयात्मा
(for the prior half).

After 463*, 8 ins.:

पुतस्मिन्नन्तरे इष्टा महराजो वृकोदरम् ।
जिह्वां छेत्तुं समापान्तं सान्त्वयस्मिदमब्रवीत् ।
भीमसेन महाबाहो यत्त्वा वक्ष्यामि तच्छृणु ।
वचनं हेतुसंपन्नं श्रुत्वा चैतत्तथा कुरु ।
अर्जुनेन प्रतिज्ञातो वधः कर्णस्य शुष्मिणः । [5]
तां तथा कुरु मद्रं ते प्रतिज्ञां सन्वसाधिनः ।

भीम उवाच ।

हव्यतत्त्वं पार्यस्य जानामि नृपसत्तम ।
राजस्तु धर्षणं पापः कृतवान्मम संनिधौ ।
ततः क्रोधाभिभूतेन क्षेपं न गणितं मया ।
परिते चापि राधेये न मे मन्दुः क्षमं गतः । [10]
जिह्वोदरणमेवास्व प्राप्तकालं मत्तं मम ।
अनेन तु नृशंसेन समवेतेषु राजसु ।
अस्माकं क्षणवतां कृष्णा यानि वाक्यानि मातुल ।
असह्यानि च नीचेन बहूनि आवितानि मोः ।
नूनं ते तत्परिज्ञातं दूरस्थस्यापि पार्थिव । [15]
छेदनं चास्य जिह्वायास्तदेवाकाङ्क्षितं मया ।
राजस्तु प्रियकामेन कालोऽयं परिपालितः ।
मवता तु यदुक्तोऽसि वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ।

(L. 2) G₁ जिह्वा. T₂ छेत्तुमायांतं; T₃ G₂ संछेत्तुं; G_{1.2} निष्छिद्युं; M निष्छिद्युं (for छेत्तुं समा). — (L. 3) T_{1.2} तां. — (L. 4) T₂ हेतुसंयुक्तं. — (L. 7) T₁ इदं व्रतं तु (for इदमव्रतत्वं). G₂ नृपसत्तमः. — (L. 8) T₁ धर्षणः. — (L. 9) T₂ G_{1.2} क्रोधाभिभूतेन (for क्रोधा). G_{1.2} राजन् (for क्षेपं). — (L. 10) M₁ शतं शतं (for क्षमं गतः). — (L. 12) T_{2.3} G M तु. (for तु). — (L. 13) T₁ क्षणवतां. T₁ G₂ कृष्णां; T₂ चापि (for कृष्णा). — (L. 14) T₂ M असह्ये (T₂ M₁ 'हे') यानि; G₂ असंहियानि (sio) (for असह्यानि च). G₂ राधेयो (for नीचेन). T₂ transp. बहूनि and आवितानि. T₂ G₂ M आविता वि (M₂₋₄ प्र) मो (for 'तानि मोः'). T₂ मे (for मोः). — (L. 15) T₁ पतय; T₂ च तय; T₂ G चैतय (for ते तय). T_{1.2} G₂ प्रतिज्ञातं; T₂ परिज्ञातुं; G₁ 'ज्ञाने; G₂ 'ज्ञाते; M₁ 'ज्ञानं (for 'ज्ञातं'). M₂₋₄ मातुल (for पार्थिव). — (L. 16) T_{1.2} M तदेव. — (L. 17) T₂ प्रतिपत्तितः; G₁ M₂₋₄ प्रतिपालितः; G₂ प्रतिपादिता (for परिपालितः). — (L. 18) G₁ हेत्वर्थसंहितं; M₂₋₄ 'संयुतं (for 'संहितम्'). — (L. 19) T₁ G₂ मया राजन् (for महाराज). T₁ कटुसिक्तम्; T₂ कंटकस्य; T₂ G_{1.2} करकं (for कटुकं). — (L. 20) T₂ जीवेत्; M₁ जीवेत्; M₂₋₄ जीवति (for जीवेत्). — (L. 21) T₂ तस्मिन् (for अस्मिन्).

तद्वहीतं महाराज कटुकस्यमिवौषधम् ।
हीनप्रतिज्ञो भीमस्तुने हि जीवेत कर्हिचित् । [20]
अस्मिन्विनष्टे नष्टाः सः सर्व एव सकेशवाः ।
अथ चैव नृशंसात्मा पापः पापकृतां वरः ।
गमिष्यति पराभावं दृष्टमात्रः किरीटिना ।
शुभिष्ठिरस्य कोपेन पूर्वं दग्धो नृशंसकृत् ।
त्वया संरक्षितस्त्वद्य मत्समीपादुपायतः । [25]

After 8.35.22, K₄ V₁ B D (except D₂) S Ca. a. n. ins.:

ततो भीमो रणश्लाघी छादयामास पश्चिभिः ।
कर्णं रणे महाराज पुत्राणां तव पश्यताम् ।
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो भीमं नवभिरायसैः ।
विष्याद्य परमाकाङ्क्षो भलैः संनतपर्वभिः ।
आहतः स महाबहुभीमो भीमपराक्रमः । [5]
आकर्णपूर्णैर्विशिखैः कर्णं विष्याद्य सप्तभिः ।
ततः कर्णो महाराज आशीविष इव भसन् ।
शरवर्षेण महता छादयामास पाण्डवम् ।
भीमोऽपि तं शरव्रतैश्छादयित्वा महारथम् ।
पश्यतां कौरवेयाणां विननर्दं महाबलः । [10]
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो दृढमादाय कायुक्कम् ।
भीमं विष्याद्य दशभिः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।

T_{1.2} M स; G_{1.2} स्युः (for सः). — (L. 22) T₁ M₁ चैव;
M₂₋₄ चैव. — (L. 23) T₂ G₂ परीभावं (for परा). —
(L. 25) M₂₋₄ स रक्षितस्य. T₁ अपायतः; G₂ उपायतः
(for 'यतः').

(L. 1) B₂ बलः (for रण). D₂ ततो मुहूर्तादत्रैर्दं कर्णं
विष्याद्य मार्गणैः. — (L. 2) B₂ कर्णं (for रणे). — (L. 3)
D₂ ततः (for ततः). B₂ D₂ D_{1.2.3} महाराज (for भृशं
क्रुद्धो). B₂ बहुभिर् (for नवभिर्). V₁ B₂ G₁ आशुतैः (for
आयसैः). — (L. 4) G₁ व्यथयत्; G₂ व्यथयत् (for (विष्याद्य)).
D₂ T₂ परनायस्तो (T₂ 'तो') (for 'सहो'). — (L. 5) V₁ B₂
तानागण्य (B₂ 'न्य'); D₂ D₂ तानाचिल; S ताभिः (T₁ तत्रि-;
M₁ तान्नि) हल (for आहतः स). T₂ G M₂₋₄ महाराज (for
'बाहुर्'). — (L. 6) K₄ आकर्णपूर्णविशिखैः; T₁ 'कृष्टैरिषुभिः
(for the prior half). — (L. 7) B₂ D₂ D_{1.2} T₁
महाबाहुर् (for 'राज'). — (L. 9) B₂ D₂ D_{1.2} शरवर्षैर्
(for 'व्रतैर्'). — (L. 10) T₁ कुस्वीराणां; M₂₋₄ कौरवैर्द्राणां-
V₁ B₂ D₂ D₁ D_{1.2.3.4} S विननर्दः (for विननर्दं). S
(except T₂) महारथः (G₂ 'वः') (for 'बलः'). — (L. 11)
D₂ D₂ [अ] पितं (D₂ सं) क्रुद्धो; T₂ महाराज (for भृशं क्रुद्धो).
B₂ D₂ D₂ D_{1.2.3.4} T₁ M आद्य (D₂ 'न' न्य; T₂ उद्यस्य;
Co आदाय (as above). T₂ G अथ वैकर्तनः कोपा (G₁ क्रोधा).

कासुकं चास्य चिच्छेद मल्लेन निक्षितेन च ।
ततो भीमो महाबाहुर्हेमपटुविभूषितम् ।
परिचं घोरमादाय स्रस्युदण्डमिवापरम् । [15]
कर्णस्य निधनाकाङ्क्षी विश्वेपातिबलो नदन् ।
तमापतन्तं परिचं वज्राशानिसमस्वनम् ।
चिच्छेद बहुधा कर्णः शरैराशीविषोपमैः ।
ततः कासुकमादाय भीमो दृढतरं तदा ।
छादयामास विशिखैः कर्णं परबलार्दनम् । [20]
ततो युद्धमभूद्धोरं कर्णपाण्डवयोर्मध्ये ।
हरीन्द्रयोरिव मुहुः परस्परवधैविणोः ।
ततः कर्णो महाराज भीमसेनं त्रिभिः शरैः ।
आकर्णमूलं विव्याध दृढमायम्य कासुकम् ।
सोऽतिविद्धो महेष्वासः कर्णेन बलिनां वरः । [25]
घोरमादत्त विशिखं कर्णकायावदारणम् ।
तस्य भित्त्वा तनुत्राणं भित्त्वा कार्यं च सायकः ।
प्राविशत्क्षरणीं राजन्वलभीकमिव पन्नगः ।
स तेनातिप्रहारेण व्यथितो विह्वलश्चिव ।
संचाल रथे कर्णः क्षितिकम्पे यथाचलः । [30]

ततः कर्णो महाराज रोषामर्षसमन्वितः ।
पाण्डवं पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्पयत् ।

13

T1.s G ins. after 8.38.38: T2 after 8.38.39:

यथा रुक्मरथेनाजौ बाहान्बाहैरमिश्रयत् ।
तथैव सात्वतो राजन्बाहान्बाहैरमिश्रयत् ।
गृहीत्वा चर्म खड्गं च रथं तस्यावपुङ्गवे ।
मिश्रितेष्वथ बाहेषु प्रत्यासन्ने च पार्श्वे ।
दृष्ट्वापदानं तस्याग्नौ गदां जग्राह सात्वतः । [5]
गदापाणिस्ततो राजन्प्रथात्तूर्णमवबुधतः ।
तमदृष्ट्वा रथोपस्थे सारथिं समताडयत् ।
खड्गेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ।
कृतवर्मा ततो हृष्टस्तलशब्दं चकार ह ।
पार्श्वतं चाब्रवीद्राजश्रेष्ठेहीति पुनः पुनः । [10]
स तं न मसृष्टे युद्धे तलशब्दं समीरितम् ।
यथा नागः सदा मत्तस्तलशब्दं समीरितम् ।
अवबुध्य रथात्तस्मात्स्वर्यं पुनरास्थितः ।
अभ्ययात्स तु तं तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ।

खलुराकृष्य वेग (G1 'दि'; G2 नि)तः. — G1 om. lines 13-24.
— (L. 14) Om. in D1. V1 भीमसेनो (for ततो भीमो).
D1 Ds महाराज. V1 B2.s D1 Ds T1.s G2.s M हेमपटु (V1
'घंटा'; B2 'पत्र')परिष्कृतं (for the post. half). — In D1,
portion from line 15 up to 8.35.42^{ab}, is lost on
a missing folio. — (L. 15) B2 उचम्य (for आदाय).
V1 Ms यमदंष्ट्रम्; T2 G2.s काल (for स्रस्यु). — (L. 16)
D1 Ms नदत्. D1 Ds विश्वेपातिबलेन च. — (L. 17) Ds
शक्राशनि (for वज्रा). B2 (marg. as above) D1
समग्रं (for 'स्वनम्'). — (L. 18) G2 सहसा (for बहुधा).
D1 Ds T2 शरैः संततपर्वभिः (for the post. half).
— (L. 19) D1 Ds T G2.s M भीमो भीमत (D1 'प'; T1
'व')रे दृढं; Ds भीमो हेमविभूषितं (for the post. half).
— (L. 20) K4 B2.s Ds.s.v परबलार्दनः. — T2 om.
lines 21-24. — (L. 21) Ds महद्धोरं. Ds रणे (for सृष्टे).
D1 Ds सोतिविद्धो महेष्वासः कर्णो बलवतां वरः. — After line
21, D1 Ds ins.:

युक्रोध परमायसो दण्डाहत इवोरगः ।

— (L. 22) D1.s हरीशयोर; Ds हृष्टेन्द्र; T1.s G2.s बलीन्द्र;
M1 महेंद्र; M2-4 वलेंद्र; Ca.n हरीन्द्र (as above). D1.s T2
G2.s M महत्; Ds पुरा; T1 महान् (for मुहुः). D1 Ds
तयोर्मध्ये तदा आसीत् (for the prior half). — (L. 23) G2
स तु (for ततः). — (L. 24) D1 आकर्णपूर्णैरभ्यर्णैः; D1.s.s
'पूर्णैराजने; Ds T1.s G2.s M 'पूर्णैरभ्यर्णन् (for the prior
half). D1 आदास; Ds आदाय; Ds आनम्य (for आयम्य).
— After line 24, T1.s G2.s M repeat line 12.

— (L. 25) D1 D1.s.s ततो (for सोऽति). Ds कर्णो
बलवतां वरः (for the prior half). — (L. 26) Ds
आदाय (for आदत्त). D1 Ds.s T1.s M कर्णकायावनेद (T2
'दि')नं; T2 G 'यविनेद (G1 'दि')नं (for the post. half).
— (L. 27) T1.s G2.s M व (G1 व)र्मे (for the first
मित्त्वा). V1 D1 D1 छित्त्वा; B2 Ds तथा (for the second
मित्त्वा). D1 Ds.s T G2.s M देहं (for कार्यं). Ds T2
Gs सायकैः (Gs 'कं'). — T1 om. lines 28-31. — (L.
29) K4 M1 [अ]भिप्रहारेण; Ds विप्रः; G1 [अ]प्रतिहारेण.
Ds पातितो; T2 पतितो (for व्यथितो). Ds विह्वलम्
(for विह्वलम्). K4 विह्वलश्चिव संगरे (for the post. half).
— (L. 30) B2 D1 Ds Ms-4 रणे कर्णः; D1 रथोपस्थे;
T1 यथा कर्णः (for रथे कर्णः). D1 यथाचलः (for यथाचलः).
— (L. 31) Ms-4 रोमहर्षः. — (L. 32) V1 B2.s D1
D1.s.s S भीमं तं (D1 T2 तु; Ds च) (for पाण्डवं). V1
B2 Ds.s.s S (except M1) समर्पयत्.

13

(L. 1) G2 तथा (for यथा). T2 रथं रथेन (for रुक्मरथेन);
— G1.s om. (hapl.) line 2. — (L. 2) T1.s G2
सात्वतरथे (for 'तो राजन्'). — T2 om. line 3. — (L. 5)
G1 सत्वरः; G2 पार्श्वतः (for सात्वतः). — T2 G1 om.
line 6. — (L. 8) T2 मल्लेन (for खड्गेन). G2 हितः
(for हतः). — T1 om. (hapl.) line 12. — (L. 12)
G1 यदा (for यथा). T2 G2 नागाः. G2 मत्ताः. — (L. 14)
T2 अभ्ययात्स ततः; G1.s 'भावत्स तं (Gs 'सतः') (for 'यात्स
तु तं'). — T1 om. lines 15-16. — (L. 15) T2

कृतवर्मा सुसंक्रुद्धो दिग्धुरिव पावकः । [1b]
 घट्टशुभ्रमुखान्सर्वान्पाण्डवान्पर्यवारयत् ।
 ततो राजन्महेष्वासः कृतवर्माणमाशु वै ।
 गदां गृह्य पुनर्वेगात्कृतवर्माणमाहनत् ।
 सोऽतिविद्धो बलवता न्यपतन्मूर्छया हतः ।
 ततो राजन्महेष्वासं कृतवर्माणमाशु वै । [20]
 श्रुतवाग्रथमारोप्य अपोवाह रणाजिरात् ।

14

N Ca. c. n ins. after the colophon of 8.40: T G
 after the colophon of 8.31:

संजयः ।

दुर्योधनस्ततः कर्णमुपेत्य भरतर्वम ।
 अन्नवीनमद्राजं च तथैवान्यान्महारथान् ।
 यदृच्छ्योपसंप्राप्तं स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
 सुखिनः क्षत्रियाः कर्णं लभन्ते युद्धमीदृशम् ।

G₂.s तु (for सु-). — (L. 16) T₂ पांचालान् (for पाण्डवान्).
 — (L. 17) T₁ महेष्वासः. T₁ G₂ आहवे (for आशु
 वै). — T₁.s om. (hapl.) lines 18-20. — (L. 18)
 G₁ गदाहस्तं (for गदां गृह्य). — (L. 20) G₁ आहवे; G₂
 आहवे (for आशु वै). — (L. 21) T₁ सुपर्वा (for श्रुतवान्).
 T₂ G₂ श्रुतवर्मा स्मारोप्य (for the prior half). T₂ G₂ रथं
 रणाद्. G₁ रणान्कणान् (for रणाजिरात्).

14

G₂ om. the ref. and line 1. — (L. 1) G₁ तदा
 (for ततः). T₁ transp. दुर्योधनः and ततः. K₄ B₁.s
 G₂ भरतर्वमः; D₂ भरतर्वमः. — (L. 2) V₁ मित्रराजं (for मद्रं).
 D₂ D₁.s च (for [य]व). V₁ B₁-4 D₂.s.1 च पार्थिवान् (for
 महारथान्). — (L. 3) K₄ B₁ D₂ D₁.s.1 [य]वत्संप्राप्तं;
 T G [अ]यम(T₁ 'यद')न्ययो (for [य]वत्संप्राप्तं). S₂ (sup. lin.
 as above) उपस्थितं; B₁ अवावृतं; Ca अपा* (as above). T
 G यमैः परमकः सखे (T₂ G₂.s सखा; G₁ सुखे) (for the
 post. half). — (L. 4) D₂ सुखेन. K₄ om. the post.
 half of line 4 and the prior half of line 5. — (L. 5)
 T G यादृशं (T₁ 'शा') (for सद्दृशः). T₁ क्षत्रियाः. S₁ K₁.s
 यादृशैः क्षत्रियवरेः (for the prior half). T₁.s G दीन्य(T₁
 G₂ 'य'जा) (for युध्यतां). D₂ प्रतियुध्यतां. S₁ K D₂.s
 इदि (for युधि). — (L. 6) K₄ इष्टं; D₂ (marg. as
 above) इष्टं; Co इष्टं (as above). G₂ भवतु. T₁ सर्वं (for
 इदं). — (L. 7) B₁.s D₂ D₁.s.1 च; D₂ त्वं; T₁ [अ]थ;
 T₂.s G तु (for वा). D₂ संख्ये (for युद्धे). K₁ सीतां; T₁
 सिताम्; T₂ G₂.s स्थिराम् (for स्फीताम्). S₁ K₁.s.4 लक्ष्मीं
 (for उर्वारम्). S₁ K B₁ D₂ D₁ प्रपत्सथ (K₁.s 'यः'); B₂
 अपापसति; D₂ अमीप्सथ; D₂ प्रपत्सथ; T G प्रपत्सथ (T₂ G₂
 'त') (for अपापसथ). — B₁ D₂ om. (hapl.) line 8. —

सदृशैः क्षत्रियैः शूरैः शूराणां युध्यतां युधि । [5]
 इष्टं भवति राधेय तदिदं समुपस्थितम् ।
 हत्वा वा पाण्डवान्युद्धे स्फीतामुर्वीमवाप्सथ ।
 निहता वा परैर्युद्धे वीरलोकमवाप्सथ ।
 दुर्योधनस्य तच्छ्रुत्वा वचनं क्षत्रियवर्षमाः ।
 हृष्टा नादानुदक्रोशन्वादित्राणि च सर्वशः । [10]
 ततः प्रमुदिते तस्मिन्दुर्योधनबले तदा ।
 हर्षयन्स्त्वावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्रवीत् ।
 प्रत्यक्षं सर्वसैन्यानां भवतां चापि पश्यताम् ।
 न्यस्तशस्त्रो मम पिता घट्टशुभ्रेन पातितः ।
 स तेनाहममर्षेण मित्रार्थे चापि पार्थिवाः । [15]
 सत्यं वः प्रतिजानामि तद्वाक्यं मे निबोधत ।
 घट्टशुभ्रमहत्वाहं न विमोक्ष्यामि दंशनम् ।
 अनृतायां प्रतिज्ञायां नाहं स्वर्गमवाप्नुयाम् ।
 अर्जुनो भीमसेनश्च यश्च मां प्रत्युदेव्यति ।

(L. 8) S₂ निहिता; G₂ निहतो. S₁ K₁.s.4 अथ वा; D₂ D₁.s
 वा परात्; D₂ T₂ चा(T₂ च)परैर् (for वा परैर्). S₁ K₁.s.4
 B₂ D₂ T₁ G वीरलोकान्; T₂ परलोकम् (for वीर*). D₂
 अमीप्सथ. — Before line 9, T₂ ins. संजय उवाच. — (L. 9)
 D₂ om. तच्छ्रुत्वा. T₂.s G वचनं (for तच्छ्रुत्वा). T₁ दुर्यो
 धनवचः श्रुत्वा (for the prior half). T₁ युधि वै; T₂.s G
 श्रुत्वा तत् (T₂ वै) (for वचनं). V₁ भरतर्वमाः (for क्षत्रिय*).
 — (L. 10) S₁ K₂ हृष्टा (S₂ 'द-') नादान्; K₄ हृष्टान्; T₁.s
 G₁.s सिंहनादान्. K₂ D₂ T₂ G₁ अनुक्रोशन्; B₁ उपा*; D₂
 प्रभु*; D₂ अवा* (for उद*). B₄ हृष्टा निनादं तुमुलं (for
 the prior half). S₂ K₁.s.4 सदृशशः (S₂ 'शैः'); T G च
 जग्निरे (for च सर्वशः). B₄ वादित्राणां प्रचक्रिरे (for the post.
 half). — (L. 11) T₁ तस्मात्; T₂.s G तस्मिन् (for ततः).
 B₂ D₂ D₁.s समुदिते. T G सैन्ये (for तस्मिन्). B₂ D₂
 तथा (for तदा). T G त्वदीये भरतर्वम (for the post. half).
 — (L. 14) G₁ अन्यशस्त्रो (for न्यस्त*). D₂ गुरुः (for
 पिता). — (L. 15) D₂ सलेनाहं शपे युद्धे (for the prior
 half). S₁ K₁.s.4 मानवाः; D₂ D₂ पाण्डवाः (for पार्थिवाः).
 D₂ मित्राः पार्थिवसत्तमाः; T₁.s G मित्रं (G₂ 'य') चापि भारत;
 T₂ पित्र्यर्षे भरतर्वमाः (for the post. half). — T G
 om. line 16. — (L. 16) B₁ सखे. K₄ D₂ च; B₂ मे
 (for वः). K₄ प्रत्यजानामि; B₂ प्रतिजानानि. D₂ सत्यवर्तति
 जानामि (sic) (for the prior half). D₂ निबोधतः.
 — (L. 17) S₁ K₁.s.4 महत्वा न; B₂ D₂.s अहं हत्वा. S₁
 K₁.s.4 प्रतिमोक्ष्यामि; D₁ न विद्रक्ष्यामि; D₂ न विमोक्ष्यामि. K₄
 दंशितं; G₂ दुर्जनं; Co दर्शनं; Ca दंशनम् (as above). D₂
 न मोक्ष्यासुपदंशनं (for the post. half). — (L. 18)
 T G कृत्वानृतां प्रतिज्ञां वो (G₂ 'शाय') (for the prior half).
 T₁ नासि प्राप्तो महद्वलं; T₂.s G नासि प्राप्तो (T₂.s G₂ 'ता')
 महद्वलं (for the post. half). — (L. 19) T G अर्जुन

सर्वास्तान्प्रमथिष्येऽहमिति मे नास्ति संशयः । [20]
एवमुक्ते ततः सर्वा सहिता भारती चमूः ।
अभ्यद्रवत कौन्तेयांस्तथा ते चापि पाण्डवाः ।
स संनिपातो रथयूथपानां
महात्मनां भारत मोहनीयः ।
जनक्षयः कालयुगान्तकरूपः [25]
प्रावर्ततामे कुरुक्षेत्रायानाम् ।
ततः प्रवृत्ते युधि संप्रहारे
भूतानि सर्वाणि सदैवतानि ।
आसन्समेतानि सहाप्सरोभि-
निदृक्षमाणानि नरप्रवीरान् । [30]
दिव्यैश्च मालयैर्विविधैश्च गन्धै-
र्दिव्यैश्च रत्नैर्विविधैर्नराभ्यान् ।
रणे स्वकर्माद्ब्रहतः प्रवीरा-

नवाकिरक्षप्सरसः प्रहृष्टाः ।
समीरणस्तांश्च निषेव्य गन्धा- [35]
न्निषेव सर्वांनपि योधमुख्यान् ।
निषेव्यमाणास्त्रनिखेन योधाः
परस्परम्ना धरणीं निपेतुः ।
सा दिव्यपुष्पैरवकीर्यमाणा
सुवर्णपुष्पैश्च शरैर्विचित्रैः । [40]
नक्षत्रसंघैरिव चित्रिता योः
क्षितिर्बभौ योधवरैर्विचित्रा ।
ततोऽन्तरिक्षादपि साधुवादै-
र्वादित्रयोवैः समुदीर्यमाणः । [45]
ज्याघोषनेमिस्त्रनानादधित्रः
समाकुलः सोऽभवत्संप्रहारः ।
Colophon.

भीमसेनं च (for the prior half). K₁ यच् (for यश्च). K₂ D₂ तु (for च). K₂ D₁ D₁ D₁ ३.३ प्रत्युपै (D₁ D₁ D₂ 'ये'प्यति; B₂ प्रणुदेयति; B₂ प्रतिसिध्यति; T G प्रतियोत्स्यति (G₁ 'सि') (for प्रत्युदेयति). D₂ ३.३ योयो यो रक्षिता रणे (for the post. half). — (L. 20) T G प्रमथिष्यामि. D₂ ३.३ धृष्टद्युम्नस तं संख्ये (for the prior half). V₁ नात्र संशयः; T G निश्चिता मतिः (for नास्ति संशयः). D₂ ३.३ निहनिष्यामि सायकैः (for the post. half). — Before line 21, T₂ G ins. संजय उवाच. — (L. 21) B₂ उक्ता; D₂ उक्तस्. T G हर्षिता (for सहिता). — (L. 22) T₂ G₂ ३ अभ्यवर्तत; G₂ तेभ्यस्वर्तत (for अभ्यद्रवत). S K₁ २.३ D₂ कौन्तेयं (K₁ 'यास्'). S K₂ ३ तथा ताम् (K₁ 'न'पि; V₁ तथास्तानपि; D₁ D₁ ३ स्वदीयांश्चापि; D₁ तांस्तथा चापि; D₂ पाण्डवांश्चापि; D₂ T₂ ३ G₁ ३ तथा तांश्चा (D₂ तां चा)पि; G₂ ततश्चापि च (for तथा ते चापि). K₂ T₂ पाण्डवान्; B₂ पार्थिवान्; D₂ कौरवान्. — (L. 24) K₂ महानभूद् (for 'त्पनां'). B₁ ३.३ भारत मोहनीयं. D₂ ३.३ बभूव राजवृत्तिभीमरूपः; T G₁ ३ महाहवे (T₂ 'रये') भारत कोमनीये; G₂ महाहवे भारत देवतानि. — G₂ om. line 25. — (L. 25) S K₂ ३ क्षणक्षयः; V₁ B₂ जनक्षये; D₂ यथे क्षयः. Cn oites काल-युगान्तः. — K₂ om. lines 26-27. — (L. 26) K₁ ३ T₁ प्रावर्ततामे. V₁ D₁ कुरुसंजयानां; B₂ 'पाण्डवानां'. — (L. 27) D₂ ३ संनिपाते; G₂ संप्रह्रासन्; C₂ संप्रहारे (for 'हारे'). — G₂ om. line 28. — (L. 28) K₂ D₁ सदैवतानि; K₂ D₂ सदै-वकानि. — (L. 29) C₂ oites समेतानि (as above). B₂ महाप्सरोभिर्. — (L. 30) S K₁ २.३ अन्वीक्ष्य (S₂ K₁ 'क्ष')-माणानि (for दिदृक्ष). B₂ रथप्रवीरान् (for नर). T₁ निरीक्षितुं वै युधिवीरसंधान्; T₂ ३ G निनीष (G₂ 'क्ष')वीरिभ्युंषि वीर (T₂ G₂ योध)संधान्. — (L. 31) T G दिव्यैश्च गंधैः परमैश्च पुष्पैर्. — (L. 32) T G अन्यैश्च (for दिव्यैश्च). D₁ D₂ ३ गंधैर्; D₂ ३ सर्वैर् (for रत्नैर्). S K₁ ३.३ D₂ विविधान्;

D₁ D₁ ३.३ विविधन् (for विविधैर्). D₁ नराणां; D₂ T₁ नराणान्; T₂ G₂ ३ नराभ्याः. — (L. 33) B₂ T G₂ ३ रणेषु (B₂ 'णे'सु) कर्माद्ब्रहतः (for रणे स्वकर्मां). S K₁ ३ B₁ ३.३ D₂ T₂ G₂ ३ प्रहृ (K₂ B₁ 'च')ष्टान्; V₁ सुहृष्टान्; D₂ T₁ ३ G₂ ३ प्रहृष्टा (for प्रवीरान्). G₁ रणेषु बर्माद्ब्रहतसंप्रहृष्टान्. — S₁ K₂ D₂ om. lines 34-35. T₁ om. 34. — (L. 34) T₂ आनंदयन्; T₂ G₂ नन्दं यान्; G₂ अनादयन् (for अवाकिरन्). B₂ प्रहृष्टः. — (L. 35) S₂ K₁ चापि; D₂ च तान् (by transp.); T₂ ३ G तांस्तु. D₂ निनीष (for निषेव्य). — (L. 36) B₁ ३ D₁ ३ सिषेच (B₂ 'व्य')सर्वांन्; T₂ ३ G निषेवते तान्. K₁ ३ योधमुख्यान्. — (L. 37) S K₂ सिषेच (S₁ K₂ 'व्य')-माणाश्च; K₁ V₁ D₂ ३ T₂ निषेव्यमानास् (T₂ 'णास्'). K₂ योधाः; B₂ D₁ तेन (for योधाः). B₂ निषेव्यमाणेन च तेन राजन्. — (L. 38) D₂ धरिणी. S K₁ २.३ परस्परं भूमिनिर्वा-सिपेतुः; V₁ D₂ परस्परं हर्षमवापुराजौ (D₂ 'प' राजन्); B₂ ३ D₁ D₂ योधाः परं (D₂ परं च ते) हर्षमवापुराजौ; T₂ ३ G परस्परं चुक्रुशुरास्त्रिभ्यः. — After line 38, T G ins. a passage given in App. I (No. 15). T G om. lines 39-46 and colophon. — (L. 39) K₂ स (for सा). K₂ B₁ ३.३ D₁ D₂ ३ दिव्यमाल्यैर् (for 'पुष्पैर्'). K₂ अवकीर्यमाणो; D₂ अभिकीर्यमाणा. — K₂ om. lines 40-44. — (L. 40) K₂ स्वर्णपुष्पैश्च; B₂ सुवर्णसुक्षैश्च. D₂ विचित्रः. — (L. 41) V₁ नक्षत्रसंघैर् (for 'संघैर्'). B₂ संघृता; D₂ पुष्पिता (for चित्रिता). — (L. 42) K₂ B₂ D₂ योधवरैर्विचित्रैः (K₂ 'त्राः'); D₁ D₁ ३ योधवरैश्च चित्रिता. — (L. 43) V₁ B₁ ३ D₁ ३ ततोऽन्तरिक्षाद्. B₂ दिवि (for अपि). S K₂ ३ शतशोऽपि; K₁ शतशोऽपि (sic) (for अपि साधुवादैर्). — (L. 44) S₂ K₁ वा चित्रयोवैः. S K₁ २.३ B₁ ३.३ D₁ D₁ ३.३ च समीर्य (D₂ 'व्य')माणः; D₂ च समीक्षमाणः; D₂ समुदीर्यमाणैः. — (L. 45) B₂ ३ ज्याघोषनेमिस्त्रनिखेन तेन (B₂

15

After line 38 of App. I (No. 14), T G ins.:

तथा तु तस्मिंस्तुमुले प्रवृत्ते

दुर्योधनः क्रोधममृष्यमाणः।

अभ्येत्य भीमं बलिनं यलिष्ठः

समर्पयत्क्षुद्रकाणां शतेन।

दुःशासनश्चित्रसेनश्च वीर-

स्तथा चैवं कितवः सौबलश्च।

गजानीकैः सर्वतो भीमसेनं

तथा विषक्तं सहसैवाभ्यगच्छन्।

तमापतन्तं संप्रेक्ष्य गजानीकं वृकोदरः।

दुर्योधनं महाबाहुः शरवधैरवाकिरत्।

दुर्योधनं तथा भीमः सायकैः शतशः क्षितैः।

पाण्डवो विमुक्षीकृत्य गजानभ्यद्रवद्वली।

ततः पाचकसंकाशौ भीमो बाणैरवक्रमैः।

शूलभैरिव नागास्त्रानर्दयामास पाण्डवः।

ततः कुञ्जरयूथानि भीमसेनो महाबलः।

व्यघमक्षिशितैर्बाणैर्महाभ्राणीव मारुतः।

अन्वयुस्तद्रथानीकं मणिजालैश्च कुञ्जराः।

रूप्यजाम्बूनदामासाः क्षुरमाख्याभ्यलंकृताः।

वध्यमानाः शरैः राजन्भीमसेनेन ते गजाः।

विभिन्नहृदयाः केचित्तत्रैवाभ्यपतन्मुवि।

चित्रः). B₁ D₁.s "नेमिस्त्रनादमित्रः (D₁.s"चित्रः); D₂ व्यानेमिषोषध्वनिनादमित्रः. — After line 45, K₈ adds सप्तकुलहस्तिरथिपदातैः (sic). — (L. 46) B₈ अशोमत (for सोऽभवत्). Colophon. — Day of Karna's Generalship: S₁ K₁.s द्वितीय (K₁ "वे" बुद्धदिवसे. — Adhy. no.: S₁ 41; K₁ T₂ 42; B₁ 57; B₂ 50; B₁ 59; B₂ D₁ 52; D₁ 68; D₂ 58; T₂.s G 40.

15

[(L. 1) T₂ तदा (for तथा). — (L. 3) T₂ G अवेक्ष्य (for अभ्येत्य). T₁ बलिष्ठः; T₂ G बलस्यः. — (L. 4) T₁.s G समर्पयन्. G₂ क्षुद्रकाणां. — (L. 6) T₂ G [उ]ल्लङ्घः (for चैवं). G₂ सितवः (for कितवः). — (L. 8) T₁ विषकाः. T₂ G₂.s अभ्यगच्छत्. — (L. 10) T₂ महाबाहुं (for "बाहुः"). — (L. 11) T₂ तदा (for तथा). T₁ भीमः. T₁ शतसंक्षितैः; T₂ G₂.s श (G₂ क्षि) तसंक्षितैः (for शतशः क्षितैः). — (L. 12) T₁ विमुक्षीकृत्य. G₁ गदाम् (for गजाम्). — (L. 14) T₁ G₂ शूलमाम् (for "भैर"). T₁ नागास्त्र. T₁ मर्दयामास पाण्डवाः (for the post. half). — (L. 16) T₂ G₂ व्यघमन्. T₁ महाभ्राणीव (for भ्राणीव). T₂ G महाबाहो धनानिव (for the post. half). — (L. 17) T₁.s G₁.s सुवर्णजालैः प्रच्छन्ना (for the prior half). T₁ कुञ्जरः. — (L. 18) G₁ शैष्यः; G₂ रक्तः (for रूप्यः). T₁ रक्तमाख्याभ्यलंकृताः; T₂ G₂.s

निपतन्निर्महावेगैर्हेमभाण्डविभूषितैः।

अशोभत महाराज धातुचित्रैरिवाचलैः।

दीप्ताभरणवद्विभूषणं गजपृष्ठान्निपातितैः।

स रणः शुशुभे राजन्क्षीणपुण्यैरिवामरैः।

महापरिघसंकाशौ चन्दनागरूपधितौ।

अपश्यन्भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो मुजौ।

तस्य ज्यातलनिर्घोषमस्ततः सव्यदक्षिणम्।

श्रुत्वा ह्यभ्यद्रवन्नागा भीमसेनं भयाद्विहताः।

तस्य भीमस्य तत्कर्म राजशेकस्य धीमतः।

अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत्।

Colophon.

16

N Ca cont. after App. I (No. 14):

संजय उवाच।

एवमेव महानासीत्संग्रामः पृथिवीक्षिताम्।

क्रुद्धेऽर्जुने तथा कर्णे भीमसेने च पाण्डवे।

द्रोणपुत्रं पराजित्य जित्वा चान्यान्महारथान्।

अत्रैवीदधुनो राजन्वासुदेवमिदं वचः।

पश्य कृष्ण महाबाहो द्रवन्तीं पाण्डवीं चमूम्।

कर्णं पश्य च संग्रामे कालयन्तं महारथान्।

न च पश्यामि दाशार्हं धर्मराजं युधिष्ठिरम्।

नापि केतुर्युधां श्रेष्ठं धर्मराजस्य दृश्यते।

क्षुरमालान्य (G₂ "ल") लंकृताः (for the post. half). — (L. 21) T₁ हेमभाण्डपरिष्कृतैः; T₂ "विभूषणैः"; T₂ G₂ महा-भाण्डविभूषितैः (for the post. half). — (L. 22) T₁ मही राजन् (for महाराज). — (L. 23) G₁.s दीप्ताभरणवद्विभूषणं (for the prior half). T₂ G₂ राजपृष्ठान् (for गज) — (L. 24) T₂ G₂ संगरः; G₁ संगतः; G₂ सारोहैः (for स रणः). — (L. 25) T₁ संकाशैश्च (for संकाशौ). — (L. 26) T₂ G₂ अपश्यन्. T₁ भूमिसेनस्य (for भीम). G₂ विपततो. G₂ विक्षेपतो. — (L. 28) T₁ श्रुत्वा संग्राहवन्; T₂ G₁.s तं श्रु (G₁ तच्छ्रु) त्वाम्ना; G₂ श्रुत्वा विप्रा (for श्रुत्वा ह्यभ्य). — (L. 29) T₂ भीमसेनस्य (for तस्य भीमस्य). — (L. 30) T₂ G₂ अपश्यतां (for "श्याम"). — Colophon. Day of Karna's Generalship: T₁ द्वितीयेहि; T₂ द्वितीयदिवसयुद्धं. — Adhy. no.: T₁.s G 40; T₂ 42.

16

(L. 1) S₁ K₁.s.6 प्रहातः (for संग्रामः). K₁ पृथिवीक्षितां. — (L. 3) K₁ परित्यज्य (for पराजित्य). S₁ चान्यान्महारथं. — (L. 5) D₂ विद्रवन्ती महाचमूम् (for the post. half). — (L. 6) S₁ K B₂ D₁ D₂.s च पश्य (by transp.); D₁ D₂.s कुरवः पश्य. K₁.s D₁ D₂ कालयन्तं (K₁ "यन्त"); Ca "यन्तं (as above). S₁ K₁ महारथं. — (L. 7) B₂-4 D₁ धर्मपुत्रं (D₁ "त्र") (for "राजं"). — (L. 8) K₂ केतुं-

त्रिभागश्चावशिष्टोऽयं दिवसस्य जनार्दन ।
न च मां धार्तराष्ट्रेषु कश्चिद्युध्यति संयुगे । [10]
तस्मात्त्वं मत्प्रियं कुर्वन्त्यादि यत्र युधिष्ठिरः ।
दृष्ट्वा कुशलिनं युद्धे धर्मपुत्रं सहानुजम् ।
पुनर्योद्धासि बाणैर्न शत्रुभिः सह संयुगे ।
ततः प्रायाद्रथेनाशु वीमत्सोर्वचनाद्धरिः ।
यतो युधिष्ठिरो राजा सञ्जयाश्च महारथाः । [15]
अयुध्यंस्तावकैः सार्धं मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ।
17

K4 ins. after 8.44.55: V1 B Dm1 D1.2-7 Co after
610*: Dm1 after 613*: Ds after 612*:

दुःशासनः सौबलश्च गजानीकेन पाण्डवम् ।
महता परिचार्यैव क्षुद्रकैरभ्यताडयत् ।
ततो भीमः शरशतैर्दुर्योधनममर्षणम् ।
विमुक्षीकृत्य तरसा गजानीकमुपाद्रवत् ।
तमापतन्तं सहसा गजानीकं वृकोदरः । [5]
दृष्ट्वैव सुमृशं क्रुद्धो दिव्यमस्त्रमुदैरयत् ।
गजैर्गजानभ्यहनद्वज्रेणेन्द्र इवासुरात् ।
ततोऽन्तरिक्षं बाणौघैः शलभैरिव पादपम् ।

Ds नापि केतुध्वजः श्रेष्ठो (for the prior half). S K Dm1
D2.6 धर्मपुत्रस्य (for 'राजस्य'). — (L. 9) S K Bz Dm1
D2.8 [अ]वशेषोयं (Ds 'पो हि; Ds 'पोष) (for 'शिष्टोऽयं').
D1 जनार्दनः. — (L. 10) S K2.4 Ds उच्यते (Ds 'या)ति; Dm1
आयाति (for युध्यति). D2.6 जीवत्सु सुखमाविशत् (for the
post. half). — (L. 11) S K1.2.4 त्वत्प्रियं, Ks
मम प्रियं; D1 त्वं त्वत्प्रियं (for त्वं मत्प्रियं). S K2 नयं; K1.4
Ds नय; D2.6 गच्छ (for याहि). Ks यत्र राजा युधिष्ठिरः
(for the post. half). — (L. 12) S1 Ks धर्मपुत्रे;
Bs.5 Ds 'राजं (for 'पुत्रं). S1 K2 V1 B1.2.4 Ds.3 सतो-
(K2 'मो)दरः; S2 K1.2.4 Ds सहोदरः; Bs युधिष्ठिरः; Dm1
D1.5 सहानुजं (for 'सहा'). — (L. 13) S K1.2.4
सहितैः सह; Ds चारिमर्दनं (for सह संयुगे). — (L. 14) Ds
रणे शीघ्रं (for रथेनाशु). S K1.2.4 Ds वीमत्सु. S1.2 (sup.
lin. as in text) K2.4 हरेः. — Ds om. lines 15-16.
— (L. 15) S K1.2.4 B1.4 ततो (for यतो). Bs Dm1
Dm1 D1 युधिष्ठिरो यत्र राजा (for the prior half).
— (L. 16) B1.5 Dm1 D2.4.7 अयुध्यंस्तावकैः सार्धं (for the
prior half). S K2 निवर्तनं.
— After the above, N reads 8. 14. 26-50 (for the
second time).

17

Dm1 om. lines 1-2. Ds om. lines 1-4. — (L. 1)
Ds गजानीकश्च (for 'केन). — (L. 2) Ds समंतात् (for
महता). Bs क्षुद्रकैर् (for क्षुद्रकैर्). — (L. 3). V1 B1
अमर्षणः (B1 'णाः). — Dm1 om. line 4. — (L. 4) Ds

छादयामास समरे गजास्त्रिभन्वकोदरः ।
ततः कुञ्जरयूथानि समेतानि सहस्रशः । [10]
व्यधमत्तरसा भीमो मेघसंघानिवानिलः ।
सुवर्णजालापिहिता मणिजालैश्च कुञ्जराः ।
रेखुरभ्यधिकं संख्ये विधुस्त्वन्त इवाश्रुदाः ।
ते वध्यमाना भीमेन गजा राजन्विबुधुः ।
केचिद्विभिन्नहृदयाः कुञ्जरा न्यपतन्मुवि । [15]
पतितैर्निपतद्भिश्च गजैर्हन्मविभूषितैः ।
अशोभत मही तत्र विशीर्णैरिव पर्वतैः ।
दीप्ताभै रत्नवद्भिश्च पतितैर्गजयोधिभिः ।
रराज भूमिः पतितैः क्षीणपुण्यैरिव ग्रहैः ।
ततो भिन्नकटा नागा भिन्नकुम्भकरास्तथा । [20]
दुद्रुधुः सतशः संख्ये भीमसेनशराहताः ।
केचिद्वमन्तो रुधिरं भयातोः पर्वतोपमाः ।
व्यद्रवन्शरविद्धाङ्गा घातुचित्रा इवाचलाः ।
महामुजगसंकाशौ चन्दनागररूपितौ ।
अपश्यं भीमसेनस्य घनुर्विक्षिप्तो भुजौ । [25]
तस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वाशान्तिसमस्वनम् ।
विमुञ्चन्तः शक्रन्मूत्रं गजाः प्रादुर्दुष्टमृगम् ।

पुत्रं ते (for तरसा). — (L. 6) Dm1 Ds तथैव (for इष्टैव).
K4 V1 B1.2.4 Ds-3 उदैरयत् (B1.2.4 Ds.3 'यन्) (for
उदैरयत्). — (L. 7) Dm1 Ds शरैर् (for गजैर्). Ds
अभ्यहनत्. Bs Ds [इ]व (for [इ]द्). Ds यथा (for इव).
— (L. 8) V1 B1.2.5 Dm1 D1.5 ततोऽन्तरिक्षं (Dm1 Ds
'रिक्षे). K4 Dm1 D1.5 पर्वतं; V1 B D1.5.7 पावकं (Ds 'क्रः);
Dm1 Ds पादपात् (for 'पम्). — (L. 10) Ds समंतानि (for
समे). — Ds om. line 11. — (L. 12) K4 Dm1 D1.2.5.3
सुवर्णजालपि(K4 'वि)हिता (for the prior half). Ds मणि-
संघाश्च (for 'जालैश्च). Dm1 Ds तु (for च). V1 कुञ्जरेः.
— (L. 13) K4 रेखिरेभ्यधिकं; Dm1 रेखुम्. K4 विधुस्त्वन्तः;
Dm1 D1 विधुत्वांत (Dm1 'न्मत्त) (for 'त्वन्त). — (L. 14)
Bs प्रदुद्रुधुः (for विदु). — (L. 15) Dm1 D1.5 [अ]पतद्.
— (L. 16) Dm1 Ds निहतैर् (for पतितैर्). Bs पतितैश्च
पतद्भिश्च; Ds निपतितैः पतद्भिश्च (for the prior half).
— (L. 17) Dm1 Ds विशीर्णैर्द्विरिवाचलैः (for the post.
half). — (L. 18) Ds वरवद्भिश्च (for रत्न). Dm1 Ds
प्रदीप्तावर्णागैश्च (for the prior half). Ds प्रदीप्तैर् (for
पतितैर्). — (L. 19) Dm1 Ds [अ]मरैः (for ग्रहैः).
— (L. 20) V1 B1.5 Dm1 Dm1 D1.5 तत्र (for ततो).
Ds कुम्भवरात्. — (L. 21) Ds शरादिताः (for 'हताः).
— (L. 23) Ds शरदिन्धांगा (for 'विद्धाङ्गा). Co cites घातु-
चित्रा (as above). — (L. 24) K4 Ds चन्दनागरं. V1
Ds.3 भूषितौ (for 'रूपितौ). — (L. 25) B1 Dm1 D1.5
विक्षिप्तौ; Ds विक्षिप्तौ. — (L. 27) Bs व्यसृजन्तः. K4
विमुञ्चन्तः शक्रन्मूत्रं (slo) (for the prior half). Dm1 Ds

भीमसेनस्य तत्कर्म राजशेकस्य धीमतः ।
निघ्नतः सर्वभूतानि रुद्रस्येव च निर्वभौ ।

18

Tl. 2 G1. 2 M ins. after 614*: Ts Gs after 615*:
Ks V1 B Ds1 Dn1 D1. 2-3 Ca. 0 cont. after App. I
(No. 17):

संजय उवाच ।

ततः श्वेताश्वसंयुक्ते नारायणसमाहिते ।

तिष्ठन्नयवरे श्रीमानर्जुनः समपद्यत ।

सद्वलं नृपतिश्रेष्ठ तावकं विजयो रणे ।

व्यक्षोभयदुदीर्णां महोदधिमिवानिलः ।

दुर्योधनस्तव सुतः प्रमत्ते श्वेतवाहने ।

[5]

अभ्येत्य सहसा क्रुद्धः सैन्यार्थेनाभिसंवृतः ।

पर्यवारयदायान्तं युधिष्ठिरममर्षणम् ।

क्षुरप्राणां त्रिसप्तत्या ततोऽविध्यत पाण्डवम् ।

गजा राजन्विदुदुः (for the post. half). — (L. 28)
Bs निर्वभौ (for भीमतः). — (L. 29) Ds1 D1. 2 निघ्नतः.
Bs जिघ्नं शरजालानि (for the prior half). B1 च निर्वभौ;
Bs युगक्षये; Dn1 व्यवस्यतः; Ds निघ्नं वभौ (for च निर्वभौ). Ds
दृष्टा सा व्यवस्यत (for the post. half).

18

S om. lines 1-10. — (L. 1) B4 समावृते; Ds युते;
Co हिते (as above). — (L. 2) Bs अश्वरे (for रथ).
V1 B2. 2 Ds1 D1. 2. 3 प्रत्यपद्यत; Bs Dn1 Ds प्रत्यदृश्यत (for
समपद्यत). — (L. 3) Dn1 Ds सद्वलं तव राजेंद्र सैन्यसाची
परंतप (Ds 'प:'). — (L. 4) Ds अमेयात्मा (for उदीर्णां).
Dn1 व्यक्षोभयदुदीर्णां; Ds व्यक्षोभितं तु दीर्णां (for the prior
half). Ds इवातिभिः (sic) (for 'निल:'). — After line 4,
Ks Dn1 Ds ins.:

* ततो द्रौणिः सहान्वष्टेः सहसैन्यैररिदमः ।

संशप्तकावशेषैश्च भीमत्सु पर्यवारयत् ।

एवं प्रच्छाद्य भीमत्सु सैन्येन महता रणे ।

[(L. 1) Ks सहान्वष्टे (for सहान्वष्टे:). Ds अरिदम.
— (L. 2) Dn1 संशप्तकावशेषाश्च. — (L. 3) Ks प्रच्छाद्य
(for प्र').]

— (L. 5) Ds1 D1. 2 प्रमत्तः. Dn1 Ds प्रमथन्वैरिवाहिनी;
(Ds प्रमत्तः श्वेतवाहनः for the post. half). — (L. 6)
Ds अभ्ययात् (for अभ्येत्य). Dn1 Ds अपि संवृतः (for
अभिसं'). — (L. 7) Ds अमर्षणः. — (L. 8) Dn1 Ds
क्षुरप्राणां; Ds शरीरेण (for क्षुरप्राणां). Dn1 Ds विव्याध (for
[s]विध्यत). — (L. 9) Ds अथ क्रुद्धो महतेजा (for the
prior half). — (L. 10) Ds समंतात् (for समंतात्). Ks
त्रिसप्तितः; Ds त्रिसप्तितः. Dn1 न्यवेशयेत्. Ds तव पुत्रेण संशयन्
(for the post. half). — (L. 11) Ds [s]वर्षत (for
श्वान्त). Dn1 Ds ततोऽभ्यपावन्कुर्वो (for the prior half).

अक्रुध्यत भृशं तत्र कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।

स मल्लोच्छिस्तस्तर्णं तव पुत्रे न्यवेशयत् । [10]

ततोऽधावन्त कौरव्या जिघृक्षन्तो युधिष्ठिरम् ।

दुष्टभावान्पराज्ज्ञात्वा समवेता महारथाः ।

आजगमुस्तं परीप्संतः कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

नकुलः सहदेवश्च घृष्टयुञ्जश्च पार्वतः ।

अक्षौहिण्या परिवृतास्तेऽभ्यधावन्युधिष्ठिरम् । [15]

भीमसेनश्च समरे मृद्वस्तव महारथान् ।

अभ्यधावदभिप्रेप्सु राजानं शत्रुभिर्वृतम् ।

तांस्तु सर्वान्महेष्वासान्कर्णो वैकर्तनो नृप ।

शरवर्षेण महता प्रत्यवारयदागतान् ।

शरौघान्विसृजन्तस्ते प्रेरयन्तश्च तोमरान् । [20]

न शोकुर्यत्नवन्तोऽपि राधेयं प्रतिवीक्षितुम् ।

तांश्च सर्वान्महेष्वासान्सर्वशस्त्रास्त्रपारगः ।

— For line 11, S subst.:

* युधिष्ठिरं जिघृक्षन्तः सर्वसैन्याः समापतन् ।

[G2 जिघांसंतः (for जिघृक्षन्तः). T1 सर्वसैन्यैः समापतन्;
Ts G 'सैन्यमवाक्षिपन् (G2 'त' (for the post. half).]
— (L. 12) Ds1 D1. 2 ततो दुष्टान् (for दुष्टभावान्). Co
rites दुष्टान्. T1 G1. 2 तु तान् (for पराङ्). Ds1 Ds Ts
G1. 2 M मत्वा; T1 हत्वा (for हत्वा). Ts Gs दुष्टप्रभावांस्तान्मत्वा
(for the prior half). Dn1 Ds S (except M1)
समवेतान्. Dn1 Ds T G महारथान्; Ds महावलान्.
— (L. 13) Bs च; Dn1 Ds. 2 T1. 2 G M तैः; Ts ते (for
तैः). V1 Bs Ts Gs पाण्डवेया; Dn1 Ds T1. 2 G1. 2 M पाण्डवेयं
(for कुन्तीपुत्रं). — (L. 14) Ks घृष्टयुञ्जश्च (for 'श्च').
— (L. 15) T1. 2 G1. 2 M1. 2. 4 अक्षौहिण्या (M1 'व्या:'). Ts
Gs M1 परिवृतस्. Bs Ds1 D1. 2 [s]स्वरक्षन् (for 'धावन्').
— (L. 16) Bs Dn1 Ds S तु (T1. 2 G च) नाराचैर् (for
च समरे). Bs T1 M निघ्नश्च; Ds शराश्च; T1 मृद्वं (for मृद्वं).
Ds (before corr.) वरुधिनीं (for महारथान्). — (L. 17)
G1 परिप्रेप्सु. Bs शत्रुनिर्जितं (for 'मिर्वृतम्'). Ms वृत्तौ; Co
वृतम् (as above). — G2 om. (hapl.) lines 18-21.
(L. 18) Bs महेष्वासः. Ks D1. 2 नृपः; V1 B Ds1 Dn1
Ds. 2 वृषः; S (Gs om.) वृषा (for नृप). — (L. 19) V1
Ts Gs महता शरवर्षेण. Ds1 D1 प्रत्यधावयद् (for 'वारयद्').
Dn1 अच्युतः; Ds आयतः; T1 M1 आगतः (for आगतान्).
— V1 om. line 20. — (L. 20) M1 प्रसृजंतस् (for विसृ)
G1 तैः; M2-4 च (for ते). T1 प्रेरयंतस् (for प्रेर'). Bs
दुर्मदान्; Dn1 Ds. 2 S (Gs om.) कुंजरान् (for तोमरान्).
— (L. 21) Ds योषयंतो (for यत्नवन्तो). Ds राजानं (for
राधेयं). Dn1 Ds प्रसमीक्षितुं (for प्रतिवीं). — After
line 21, T1 G1 ins.:

* तपन्सर्वान्महेष्वासः कर्णो वैकर्तनो वृषा ।

महता शरवर्षेण राधेयः प्रत्यचारयत् ।
 दुर्योधनं तु विंशत्या क्षीप्रमस्त्रमुदीरयत् ।
 अविध्यत्पूर्णमभ्येत्य सहदेवो महामनाः । [25]
 स विद्धः सहदेवेन रराजाचलसंनिभः ।
 प्रभिन्न इव मातङ्गो रुधिरं परिप्लुतः ।
 दृष्ट्वा तव सुतं तत्र गाढविद्धं सुतेजनैः ।
 अभ्यधावदृढं क्रुद्धो राधेयो रथिनां वरः ।
 दुर्योधनं तथा दृष्ट्वा क्षीप्रमस्त्रमुदीरय सः । [30]
 तेन यौधिष्ठिरं सैन्यमवधीर्षार्षतं तथा ।
 ततो यौधिष्ठिरं सैन्यं चक्ष्यमानं महात्मना ।
 सहसा प्राद्रवद्भ्राजन्सुतपुत्रशरादितम् ।
 विविधा विशिखास्त्र संपतन्तः परस्परम् ।

फलैः पुङ्गवान्समाजहः सुतपुत्रधनुःश्रुताः । [35]
 अन्तरिक्षे शरौघाणां पततां च परस्परम् ।
 संघर्षेण महाराज पावकः समजायत ।
 ततो दश दिशः कर्णः शलभैरिव यायिभिः ।
 अभ्यङ्गस्तरसा राजन्कारैः परशरीरगैः ।
 रक्तचन्दनसंदिग्धौ मणिहेमविभूषितौ । [40]
 बाहु व्यत्यक्षिपत्कर्णः परमास्त्रं विदर्शयत् ।
 ततः सर्वा दिशो राजन्सायकैर्विप्रमोहयत् ।
 अपीडयद्भृशं कर्णो धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
 ततः क्रुद्धो महाराज धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 निक्षिपैरिषुभिः कर्णं पञ्चाशद्भिः समार्षयत् । [45]
 बाणान्धकारमभवत्तद्युद्धं धोरदर्शनम् ।

— (L. 22) Dn1 Ds तास्तु; T1.s M तान्हि; T2 तपन्; G1
 न्हता; G2 पतन् (for तांश्च). K4 B2.s.s Dn1 D2.s
 -पारगान्. T1.s G2 M सर्वशस्त्रविशारदान् (for the post.
 half). — (L. 24) Dn1 Ds S नाराचानां कृती (Dn1 Ds
 ततो) वली (for the post. half). — (L. 25) B2.4 D2
 (inf. lin. sec. m.) प्रतापवान्; Dn1 Ds महारथः; S जनाधिपं
 (T1.s G2 'प') (for महामनाः). — (L. 26) B2 विद्धं (for
 विद्धः). S सोतिविद्धो बलवता (for the prior half). B2
 राजा बलसमन्वितः; D2.s S राजा व (T1 ज) लसंनिभः (S 'धौ')
 (for the post. half). — (L. 27) Dn1 Ds T2
 ससुक्षि (T2 'त्वि' तः (for परिप्लुतः). — (L. 28) S तथा पुत्रं
 (for सुतं तत्र). B2 संख्ये (for तत्र). Dn1 दृष्ट्वा सुतं तव शरैर्
 (for the prior half). Dn1 गाढं (for गाढ-). — (L. 29)
 Dn1 Ds मृशं; T2 रथे (for दृढं). D2 दृढकोपो (for दृढं क्रुद्धो).
 B2 अभ्यधावत् संक्रुद्धो (for the prior half). — (L. 30)
 D2.4.1 T2 तदा (for तथा). K4 दुर्योधनस्ततो दृष्ट्वा (for the
 prior half). G2 मंत्रम् (for मन्त्रम्). B2 उदैरयत्; D2 T2
 उदीरयत्; D2 T2 M उदीरयत् (M2-4 'यन्'); T1 प्रदीर्य सः (for
 उदीर्य संः). — (L. 31) B2 Dn1 D1.s om. (hapl.) from
 मवधी up to सैन्यं (in line 32). B2 अवधीयुधिष्ठिरानीकं
 पांचालानप्यमर्षितः (hypermetrio); Dn1 अवधीयुधिष्ठिरानीकं
 पांचालांश्चाप्यमर्षितः (hypermetrio); D2 अवधीयुधिष्ठिरानीकं
 पांचालांश्चापि पार्षतः (marg. सर्वतः) (hypermetrio); T1.s G
 पांचालांश्चा (G1.s 'लान') वधीद्वीरो राजानीकं च भारत; T2 M
 अवधीत्पांडवानीकं पांचालांश्चैव मारिष. — (L. 32) T1 युधिष्ठिरं.
 — (L. 33) Dn1 Ds T2 [ज]न्यद्रवद्; M व्यद्र (for प्राद्र).
 S अयादितं (for -शरा). — (L. 34) B2 *माला; T1 G1.s
 विपाठा (for विविधा). Dn1 Ds विपाठाक्षितांस्तत्र (for the
 prior half). M2-4 संपतन्ति. — D2 om. (hapl.) lines
 35-36. — (L. 35) Dn1 Ds मल्लैः (for फलैः). Dn1
 पुंखाः. B1.2.s Dn1 D2 समाजग्मुः (for 'जन्तुः'). T1 फलपुंखाः
 समाजग्मुः; T2.s G2 M मल्लः पुंखसमाक्षिप्तः (for the prior

half). V1 -रथश्रुताः; B2.s -धनुश्रुताः. — (L. 36) V1
 B1-2.s D2 अंतरीक्षे. — (L. 37) B1 संघर्षेण; B2 संघर्षाच्च;
 Dn1 संघर्षेण (for 'र्षेण). T1.s G संघर्षेणैव (T1 'र्षेणैव; G1
 'र्षेणैव; G2 'र्षेणैव) महता (for the prior half). K4 D2
 समजायते (K4 'तः'). — (L. 38) K4 B2 Dn1 क्षीप्रं; D2
 पूर्णाः; D2 S क्षीप्रैः (for कर्णैः). V1 B2.2.s Dn1 D1.s T1.s
 G M बोधिभिः; Dn1 Ds तैः शरैः; D2 T2 बोधिभिः (for यायिभिः).
 — (L. 39) K4 Dn1 Dn1 D1.s अभ्यङ्गः; V1 T1.s G1.s M
 'म्वत्; B2 'हं (sio). B2 Dn1 D2 S कर्णः (D2 M2 कर्णं)
 (for राजम्). B2 शङ्ख- (for पर-). T2 M om. from the
 post. half of line 39 up to the prior half of line 59.
 — (L. 40) Dn1 Ds T1.s G -संघर्षौ; D2 -दिग्धांगौ (for
 -संदिग्धौ). — (L. 41) B2 अभ्यक्षिपत्; Dn1 चान्युः; D2
 चान्युः; T1.s G2 च व्याक्षिपत् (T1 'त'); G1.s च विक्षिपत्
 (for व्यलक्षिपत्). B2 D2 प्र (D2 व्य) दर्शयत्; Dn1 T1 G1.s
 व्य (T1 वि) दर्शयत् (for विदर्शयत्). — After line 41, Dn1
 D2 ins.:

* मार्गवं मार्गवश्रेष्ठदवाप्तमतितेजसम् ।
 येन प्रयुज्यमानेन सदेवाप्सरमानवम् ।
 सपातालार्णवजलं संप्राप्तप्रलयोत्तमम् ।
 सशैलकाननवनं त्रैलोक्यमशिवं वंसौ ।
 स मृशं पीडयन्कर्णः कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् । [5]

[(L. 1) D2 अमितीजसं (for अतिते). — (L. 3) D2
 (sup. lin.) -प्रलयोत्तमं (for -प्रलयोत्तमम्). Dn1 स संतप्तप्रलयोत्तमं
 (for the post. half). — (L. 5) Dn1 अपीडयद्भृशं
 कर्णः (for the prior half).]
 — T1 om. lines 42-63. B2 D1.s om. line 43.
 — (L. 43) B2 अपातयद् (for अपीड). D2 शूरो; T2 G
 क्रुद्धः (for कर्णो). T2 G कुन्तीपुत्रं (for धर्मराजं). — (L. 44)
 D2 धर्मराजो; T2 G पांडुपुत्रो (for धर्म). — (L. 45) D2 तूर्णः
 G1 कर्णः (for कर्ण). B2 Dn1 D1.s अथार्षयत्; D2 समं (for
 समा). T2 G बाहोरसि चार्षयत् (for the post. half).
 — D2 T2 G om. lines 46-57. — (L. 46) Dn1 सुयुद्धं

हाहाकारो महानासीत्तावकानां दिक्षां पते ।
वध्यमाने तदा सैन्ये धर्मपुत्रेण मारिष ।
सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैः कङ्कपत्रैः शिलाक्षितैः ।
महैरनेकैर्विविधैः शक्यदृष्टिमुसलैरपि । [50]

यत्र यत्र स धर्मात्मा दुष्टां दृष्टिं व्यसर्जयत् ।
तत्र तत्र व्यशीर्यन्त तावका भरतर्षभ ।
कर्णोऽपि मृगसंक्रुद्धो धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च वात्सदन्तैश्च संयुगे ।
अमर्षी क्रोधनश्चैव रोषप्रस्फुरिताननः । [55]
सायकैरप्रमेयात्मा युधिष्ठिरमभिद्रवत् ।
युधिष्ठिरश्चापि शतं स्वर्णपुङ्खैः क्षितैः शरैः ।
प्रहसन्निव तं कर्णः कङ्कपत्रैः शिलाक्षितैः ।
उरस्यविध्यद्वाजानं त्रिभिर्मल्लैश्च पाण्डवम् ।
स पीडितो मृगं तेन धर्मराजो युधिष्ठिरः । [60]
उपविश्य रथोपस्थे स्रुतं याहीत्यचोदयत् ।

प्राक्रोशन्त ततः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
गृहीध्वमिति राजानमभ्यधावन्त सर्वशः ।
ततः शताः सप्तदश केकयानां प्रहारिणाम् ।
पाञ्चालैः सहिता राजन्धार्तराष्ट्राण्यवारयन् । [65]
तस्मिन्सुतुमुले युद्धे वर्तमाने जनक्षये ।
दुर्योधनश्च भीमश्च समेयातां महाबलौ ।

Colophon.

कर्णोऽथ शरजालेन केकयानां महारथान् ।
व्यधमत्परमेष्वासानग्रतः पर्यवस्थितान् ।
तेषां प्रयतमानानां राधेयस्य निवारणे । [70]
रथान्पञ्चशतान्कर्णः प्राहिणोद्यमसादनम् ।
अविषङ्गं ततो दृष्ट्वा राधेयं युधि योधिनः ।
भीमसेनमुपागच्छन्कर्णवाणप्रपीडिताः ।
रथानीकं विदार्यैव शरजालैरनेकधा ।
कर्ण एकयेनेव युधिष्ठिरमुपाद्रवत् । [75]
सेनानिवेशमाच्छन्तं मार्गणैः क्षतविक्षतम् ।

(for तदुदं). — (L. 47) B_s महाहवे (for विशां पते).
— (L. 48) V₁ B_s—s D_{a1} D_{n1} D_{1.5} तथा (for तदा).
— (L. 49) D_s सायुधैर् (for सायकैर्). D_s विशिष्टैस् (for
विविधैस्). — (L. 50) K₄ अनेकविविधैः. — (L. 51) D_{n1}
दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). V₁ विसर्जयत् (for व्यसर्जयत्). — (L. 52)
K₄ V₁ B_s विशीर्यते (K₄ 'त'); D_{n1} D_{1.5} व्यशीर्यते; D_{n1}
'यैत (for 'यन्त). D₁ मरतर्षभाः. — (L. 53) K₄ कर्णोपि च
मृगं क्रुद्धो (for the prior half). — D_{a1} D_{1.5} om. lines
54–59. — (L. 55) V₁ B_s—s D_{n1} D_s प्रस्फुरिताधरः (for
'नन्). — (L. 56) K₄ अभिद्रवत्; B_s उपाद्रवत्. — (L. 57).
D_s ततः (for चापि). K₄ V₁ B_s स तं; D_{n1} स्रुतं; D_s स्रुतं;
D₁ शरैः (for शतं). B_s—s शिलाक्षितैः; B₄ शरैः क्षितैः (by
transp.). — (L. 58) D_s तत् (for तं). B_s अजिह्वणैः; T_s
G क्षितैः शरैः (for शिलाक्षितैः). — (L. 59) D_{n1} D_s
भारत (for पाण्डवम्). B_s T_s G M कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं
(for the post. half). — (L. 60) D_s G_{1.5}
कुंती (D_s धर्म) पुत्रो (for धर्मराजो). B_s—s D_{a1} D_{1.5} महात्मना
(for युधिष्ठिरः). — (L. 61) B_s उपोपविश्य सरये (for the
prior half). — (L. 62) B₁ D_{a1} D_{n1} D_{1.5} आक्रोशंत
(for प्रा०). — (L. 63) B_s गृहीम; B_s—s म; D_s गृहीध्वम्
(sic) (for गृहीध्वम्). D_{n1} अस्यवोचंश्च (sic); D_s T_s G_{1.5}
G_{1.5} M अस्यवाचंश्च. B_s बालकाः (for सर्वशः). — (L. 64)
V₁ शतानि (hypermetric); D_{n1} D_s रथाः; D_s शराः (for
शताः). S ततः शरशतै राजन् (for the prior half). K₄
D_{n1} D_s—s केकयानां; V₁ B_s D_{a1} D_{1.5} कैके; B_s एकैकानां
(for केकयानां). K₄ V₁ D_{n1} D_s प्रहारिणः; S महारथाः (for
प्रहारिणाम्). — (L. 65) Some MSS. पांचालैः. T_s पांचालेन
हिता राजन्; T_s G पांचालसहिता रा* (for the prior half). K₄

V₁ B_s D_{a1} D_{1.5}—s T_s G_{1.5} M अवारयन् (V₁ 'यत्'); T₁
अवाकिरन्; G_{1.5} अवाकिरत् (G_{1.5} 'न्'). — (L. 66) K₄ D_{n1}
D_s T_s G (तु for सु). B_s महाहवे; D_{n1} महाहवे; D_s
सुदारणे; S मयानके (for जनक्षये). — (L. 67) T₁ समीयातां;
M₁ समवेतौ (for समेयातां). B_s महाहवे (for 'बलौ).
— Colophon. Day of Karṇa's Generalship: K₄
द्वितीये युद्धदिवसे. — Adhy. name: T₁ युधिष्ठिरकर्णयुद्धं; T_s
युधिष्ठिरपराजयः; M₁ युधिष्ठिरपीडनं. — Adhy. no.: B_{1.5} 61;
B_s 55; B_s 64; D_{a1} 73; D₁ 57; D₁ 43; D_s 63; T_{1.5} G
70; T_s M 69. — (L. 68) K₄ B_{1.5}—s D_s—s T₁ [S]
पि; D_s तु (for सु). B_s शरजालैश्च. V₁ D_{n1} D_s—s
केकयानां; B_s D_{a1} D_{1.5}—s कैके. D_{n1} D_s S (except T_s
G₁) पदानुगान् (for महारथान्). B_s केकयान्सपदानुगान् (for
the post. half). — (L. 69) D_{n1} समहेष्वासान्; D_s
परमेष्वासो. D_s ह्यग्रतः. B_s संव्यवस्थितान् (for पर्यं). D_s शतशः
पर्वतस्थितः; S अग्रा (T_s रथा) नीके व्यवस्थितान् (for the post.
half). — (L. 70) D_s damaged for the prior half.
D_{n1} D_s कैतियस्य (for राधे). — (L. 71) D_s पंचाशतान्. B_s
रथान्कर्णः पंचशतान्; D_s रथानां च शतान्कर्णः (for the prior
half). — (L. 72) B_s अथासङ्गं (for अविषङ्गं). B_s मत्वा
(for दृष्ट्वा). T₁ G_{1.5} अविषक्षतमं दृष्ट्वा (for the prior
half). M₁—s om. (hapl.) from राधेयं up to
वर्षास्या in line 84. B₁ योधनः. — (L. 73) B_s D_s
उपाभिल (for 'गच्छन्). M₁ कर्णवाणैः. T₁ प्रपीडितान्;
— (L. 74) D_s अनेकशः (for 'कथा). D_{n1} D_s T G M₁
शरै राजन्ननेकधा (D_s G_{1.5} 'शः). — (L. 75) B_s कर्णं पव; M₁
कर्णस्तवेको. D_{n1} D_s पुनरायायुधिष्ठिरं (for the post.
half). — (L. 76) D_{a1} [अ]च्छंतं; D_s [इ]च्छंतं; C_a [आ]-

यमयोर्मध्यगं वीरं शनैर्यान्तं विचेतसम् ।
समासाद्य तु राजानं दुर्योधनद्वितेप्सया ।
सूतपुत्रस्त्रिमिस्त्रीक्ष्णैर्विषयाद्य परमेष्ठुभिः ।
तथैव राजा राधेयं प्रत्यविध्यस्तनान्तरे । [80]
शरैस्त्रिभिश्च यन्तारं चतुर्भिश्चतुरो हयान् ।
चक्ररक्षौ तु पार्थस्य माद्रीपुत्रौ परंतपौ ।
तावप्यधावतां कर्णं राजानं मा वधीरिति ।
तौ पृथक्शरवर्षाभ्यां राधेयमभ्यवर्षताम् ।
नकुलः सहदेवश्च परमं यत्नमास्थितौ । [85]
तथैव तौ प्रत्यविध्यत्सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
मह्यभ्यां शितधाराम्भ्यां महात्मानावरिदमौ ।
दन्तवर्णास्तु राधेयो निजघान मनोजवान् ।

युधिष्ठिरस्य संग्रामे कालवालान्हयोत्तमान् ।
ततोऽपरेण भस्त्रेण शिरस्त्राणमपातयत् । [90]
कौन्तेयस्य महेश्वासः प्रहसन्निव सूतजः ।
तथैव नकुलस्यापि हयान्हत्वा प्रतापवान् ।
ईषां धनुश्च चिच्छेद माद्रीपुत्रस्य धीमतः ।
तौ हताशौ हतरथौ पाण्डवौ मृशविक्षतौ ।
आतरावारुरुहतुः सहदेवरथं तदा । [95]
तौ दृष्ट्वा मातुलस्तत्र विरथौ परवीरहा ।
अभ्यभाषत राधेयं मद्राजोऽनुकम्पया ।
योद्धव्यमद्य पार्थेन फल्गुनेन त्वया सह ।
किमर्थं धर्मराजेन युध्यसे मृशरोषितः ।
क्षीणशस्त्राकवचः क्षीणबाणो विबाणधिः । [100]

छेत्तं (as above). V1 सेनानिवेशमर्हत्तं; B5 सुतसेनसमाक्रांतं (sic); D1 सेनानिवेशयमर्हत्तं (sic); Ds T G M1 "शं गच्छत्तं (for the prior half). K4 क्षतविक्षितं; Ds G2 मृशवीक्षितं; T Gs M1 मृशविक्षितं; G1 मृशवीक्षितं; Ca क्षतविक्षितः (for 'विक्षितम्). — (L. 77) Ds वृद्धा (for वीरं). B5 यमयोरपि मध्यस्थं (for the prior half). B5 शरपातः; Ds सनिर्यातः (for शनैर्यान्तं). — (L. 78) T G M1 स समासाद्य राजानं (M1 "नस" (for the prior half). B5 अथायंतं युधिष्ठिरं; Ds T G M1 तथा यांतं युधिष्ठिरं (T2 [sup. lin.] विचेतसं) (for the post. half). — (L. 79) G1 ततस् (for त्रिमिस्त्र). Dn1 Ds बाणैर् (for तीक्ष्णैर्). D1 om. (hapl.) from स्त्रीक्ष्णैर् up to त्रिमिस्त्र in line 81. — (L. 80) T2 M1 सूतपुत्रं (for प्रत्यविध्यत्). — (L. 81) B5 स (for च). Dn1 शरैश्चतुर्भिर्वेत्तारं; Ds शरैश्च त्रिमिरयांतं (for the prior half). — (L. 82) Ds कर्णस्य (for पार्थस्य). T1.s G चक्ररक्षौ नृपसुतौ (for the prior half). Dn1 Ds महारथौ (for परंतपौ). — (L. 83) Dn1 Ds T1.s G M1 अभ्यधावतां (for अभ्य). B5 कर्णौ; Dn1 Ds संत्ये; M1 कर्णौ (for कर्णं). M1 om. मा. K4 V1 B2-4 Ds1 D1.s.s G1 M1 [अ] वधीद् (for वधीर्). — After line 83, Dn1 Ds ins.:

आवां रणे विनिर्जित्य घातयाथ महामुज ।
त्वं धर्मशस्त्रविदीरं ब्रह्मण्यस्त्वमनुत्तमः ।
त्वं दानशूरो विक्रान्तस्त्वं धनुर्वेदविद्वरः ।
मा वधीर्धर्मराजानमिति चाकुलतां गतौ ।

[(L. 1) Ds घातयाथ (for "याथ). Dn1 आवयोरेनमषिते घातयाथ महामुज. — (L. 2) Dn1 त्वं धर्मशस्त्रविदांस्त्वं त्वं ब्रह्मण्य अनुत्तमः. — (L. 4) Dn1 व्याकुलतां.]

— (L. 84) Ds lacuna for पृथक्शर, and om. (hapl.) from राधेय up to चाराम्भ्यां in line 87. B5 Ds1 D1.s अभिवर्षतां; Dn1 Ds S समं (for अभ्य). — (L. 85) S परं यत्नं समास्थितौ (for the post. half). — (L. 86) T2 प्रत्यविध्यत् राधेयः (for the prior half). — (L. 87) Dn1

Ds S महाभ्यां मृशवीक्षणाभ्यां (for the prior half). Dn1 Ds राधेयः प्रत्यविध्यत् (for the post. half). — (L. 88) Ds हंसवर्णास्; T2 रक्तं (for दन्तं). M2-4 विजवान् (for निज). Dn1 Ds S महाजवान् (for मनो). B5 चंद्रवर्णाश्च राजानो विनिर्जित्य मनोजवान्. — (L. 89) T1.s तावान्; T2 कालपाशान् (for "वालान्). T1.s G1.s repeat and T2 Gs read line 90 after line 92. — (L. 90) G1 रणेन (for स्परेण). Dn1 Ds अपाहरत्; T1 (first time) अयाहरत्; T2 Gs (both first time) अयोहरत् (for अपातयत्). T1 (second time). 2.s (second time) G1 (second time). 2.s (second time) M मृश (G2 "शं) तीक्ष्णेन मारतः; G1 (first time) शिरस्त्राणामधोहरत् (for the post. half). — T2 Gs M1.s om. line 91. — (L. 91) B5 महात्मा स (for महेश्वासः). T1.s G1.s मारत (for सूतजः). — (L. 92) Dn1 Ds [अ]पि (for [अ]ध). T1.s G M महारथः; T2 महाजवान् (for प्रतापवान्). — After line 92, T1.s G1.s repeat and T2 Gs read line 90. — (L. 93) V1 ईशां; Dn1 इषुं; Ds इष्टं (for ईषां). G1.s धनुश्चिच्छेद वीरस्य (for the prior half). Dn1 धीमताः; T2 Gs मारत (for धीमतः). — (L. 94) M1 हताशौ (for हताशौ). K4 मृशवीक्षितौ; B1 "दुःखितौ; Dn1 Ds "पीक्षितौ; T1 G1 "वीक्षितौ; T2 Gs शरविक्षितौ (for मृश). — (L. 95) B1 T1 G2 तथा; B4 Ds प्रति (for तदा). — (L. 96) Dn1 Ds S transp. मातुलः and विरथौ. — (L. 97) Ds मद्राजानुकम्पया. — (L. 98) Dn1 Ds S मार्गितव्यस्त्व (Ms "व्यं त्वं) या कर्णं कुंतीपुत्रो धनंजयः. — (L. 99) Dn1 T1 G2 M1.s अथ त्वं; Ds T2.s G1.s M2.s अतस्त्वं (for किमर्थं). Dn1 D1.s धर्मराजा (D1 "जा) वै (for "राजेन). V1 मृशरोषितं; Ds "मानद्. Dn1 Ds किमर्थं योद्धुः (Dn1 युद्धं) लिच्छति; S किमर्थमिह युध्यसि (T2 M1 "हे) (for the post. half). — Ds S om. lines 100-103. — (L. 100) K4 विबाणधी (sic); Ds1 D1.s विबाणधिः (for विबाणधिः). B5 क्षीणबाणा

श्रान्तसारथिवाहश्च छन्नोऽखैररिभिस्तथा ।
 पार्थमासाद्य राधेय उपहास्यो भविष्यसि ।
 एवमुक्तोऽपि कर्णस्तु मद्राजेन संयुगे ।
 तथैव कर्णः संरब्धो युधिष्ठिरमताडयत् ।
 शरैस्तीक्ष्णैः पराविध्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ । [105]
 प्रहस्य समरे कर्णश्चकार विमुखं शरैः ।
 ततः शल्यः प्रहस्येदं कर्णं पुनरुवाच ह ।
 रथस्थमतिरंरब्धं युधिष्ठिरवधे घृतम् ।
 यदर्थं धार्तराष्ट्रेण सततं मानितो भवान् ।
 तं पार्थ जहि राधेय किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् । [110]
 शङ्खयोध्मायतोः शब्दः सुमहानेप कृष्णयोः ।
 श्रूयते चापघोषोऽयं प्रावृवीचाम्बुदस्य ह ।

विवास्तः (for the post. half). — (L. 101) K₄ B₂.s.5 D₂.s.1 नुन्नोऽखैर्; B₁ छुण्णो; Da₁ D₁.s नुजा* (for छन्नोऽखैर्). Dn₁ अमित्त् (for अरिभिः). — (L. 102) D₁ उपहासो; Ca *हासो (as above). K₄ भविष्यति. — (L. 103) B₂ राजपुत्रेण (for मद्राजेन). — (L. 104) B₂.s Da₁ Dn₁ D₁.s.5 S तथापि (for तथैव). D₁ कर्ण. B₂-s Da₁ Dn₁ D₁.s.5 T₁.s M अपीडयत्; T₂ G अमिद्रवत् (for अताडयत्). — (L. 105) K₄ V₁ B₂ Da₁ D₁.s.5-7 पराविध्यन् (K₄ *ध्यत्); B₂ तथा भडैर्; Dn₁ D₂ तथा (D₂ *दा) तीक्ष्णं; T₁ चृशं वीरो; T₂ महावीर्यो; T₂ G M (M₄ om.) चृशं तीक्ष्णैर् (T₂ G₂ M₁ *क्ष्णौ; G₁.s *क्ष्णो) (for पराविध्य). — B₂ D₂ S om. line 106. — (L. 106) K₄ विमुखौ. — (L. 107) Dn₁ D₂ S कर्ण; D₁ शल्य (for शल्यः). Dn₁ D₂ [प]र्षं; S [प]र्षं (for [इ]र्षं). Dn₁ D₂ S शल्यः (T₁ *ल्यं) (for कर्ण). T₂ G₂.s अमापत (for उवाच ह). — (L. 108) K₄ B₂ D₂ S अमि (G₁ *मि) संरब्धं. B₂ रथसं परवीरत्वं (for the prior half). K₄ B₁.s घृतं; D₁ रतं; T G₁.s M सितं; Ca घृतम् (as above). D₂ युधिष्ठिरवधोद्धतं; D₂ *वधे सितं; G₂ *ममिद्रवत् (for the post. half). — Before line 109, T₂ ins. शल्यः. — (L. 109) T₂ परं त्वं (for सततं). — (L. 110) D₂ युध्य (for जहि). K₄ राधेयं. — After line 110, K₄ Dn₁ D₂ S ins.:

हते शसिन्धुवं पार्थः सर्वांश्चेत्यति कौरवान् ।
 तस्मिंश्च धार्तराष्ट्रस्य निहते स्वाङ्कुवो जयः ।
 ध्वजोऽसौ वृक्षयते तस्य रोचमानोऽशुमानिव ।
 यन्नं जहि महाबाहो किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् ।

[(L. 1) S य (T₂ त) सिन् (for ह). T₂ रणे (for वृक्षं). T₁.s G₂.s जेयंति; T₂ *ति. S नो रथान् (for कौरवान्). — (L. 2) T₁.s G₂ तु (for स्वाङ्कु). K₄ जयात्. — (L. 3) Dn₁ यस्य (for तस्य). — (L. 4) K₄ एवं जहि; S समो (T₁ शूरो; T₂ M₁ सारो; G₁ साधु; M₂-s भारो) शेष (for एवं जहि).]

असौ निम्नत्रयोदाराणर्जुनः शरवृष्टिभिः ।
 सर्वां प्रसति नः सेनां कर्णं पश्यैनमाहवे ।
 पृष्ठरक्षौ च शूरस्य युधामन्यूत्तमौजसौ । [115]
 उत्तरं चास्य वै शूरश्चक्रं रक्षति सात्यकिः ।
 घृष्टघुन्नस्तथा चास्य चक्रं रक्षति दक्षिणम् ।
 भीमसेनश्च वै राजा धार्तराष्ट्रेण युध्यते ।
 यथा न हन्यात्तं भीमः सर्वेषां नोऽद्य पश्यताम् ।
 तथा राधेय कियतां राजा मुच्येत नो यथा । [120]
 पश्यैनं भीमसेनेन प्रस्त्रमाहवशोभिनम् ।
 यदि त्वासाद्य मुच्येत विंसयः सुमहान्भवेत् ।
 परिब्राह्मेनमन्येत्येव संशयं परमं गतम् ।
 किं नु माद्रीसुतौ हत्वा राजानं च युधिष्ठिरम् ।

— (L. 111) V₁ D₂ T₁ ध्यातयोः (for ध्यायतोः). B₂ शंखं प्रध्यायतोः शब्दः; T₂ शंखं ध्यायतोः शब्दः (for the prior half). Dn₁ चैव (for एष). — (L. 112) Dn₁ चापघोषस्य (for *घोषं). Da₁ D₁.s.5 S च (for स्यं). B₂ Da₁ D₁.s मेघसेवामि (B₂ *ति) गजैतः; Dn₁ D₂ S मेघसे (Dn₁ *से) व महास्य (Dn₁ D₂ M₁ *त्य) नः (for the post. half). — (L. 113) G₂ M₁ अयो (for असौ). — (L. 114) K₄ प्रसंति. Dn₁ D₂ त्रास्यते (for प्रसति नः). S ते (for नः). B₂ शरैर्प्रसति नः सर्वान्. D₁ कर्ण; G₁ कृष्णः (for कर्ण). M₁ (sup. line. as above) तस्यैव (for पश्यैनम्). Dn₁ D₂ पश्य कर्णं महारथं (for the post. half). — (L. 115) B₂ Dn₁ D₂ S पृष्ठगोपौ (for *रक्षौ). T₂.s G₁.s शूरस्य (for शूरस्य). K₄ T₂ G₂.s उत्तमोजसौ. — (L. 116) D₂ उत्तराय (for *इ). Dn₁ D₂ चापि (for चास्य). Dn₁ D₂ S शैनेयश्च (S *य) (for वै शूरश्च). Dn₁ D₂ पार्थ (for चक्रं). — (L. 117) Dn₁ D₂ S च (Dn₁ D₂ T₂ M₁ तु) पार्थस्य (for तथा चास्य). Dn₁ D₂ पार्थ (for चक्रं). — (L. 118) B₂.s Dn₁ T₁.s G M₁ भीमसेनस्तु; D₁.s *स्य. Dn₁ राजां वै; D₂ T₁.s G राजा वै (by transp.); T₂ M राजा (M₁ *शो) सौ. V₁ B₂ Dn₁ D₂.s S (except T₁) युध्यति (G₂ *त). — (L. 119) D₂ नोपपश्यतां; G₁ नोपपद्यतां. — (L. 120) S कुरु (for तथा). T₂ राजश्च (for राधेय). T₁.s G M वै राजा; T₂ राधेय (for कियतां). S यथा (for राजा). Dn₁ वै यथा; D₂ वै तदा; S तत्तथा (for नो यथा). Ca cites नो (as above). — (L. 121) V₁ भीमसेनस्य. B₂ (marg.) मांतय (for प्रस्यत्). B₂.s D₂ S *शोभिना (for *शोभिनस्य). — (L. 122) Dn₁ D₂ M नामाद्य; T₁.s G नामास्य; T₂ नाम स (for त्वासाद्य). T₂ स महान्. Da₄.1 अमूर; M₂ भवान् (for भवेत्). — (L. 123) K₄ आसाद्य (for अभ्येत्य). — (L. 124) K₄ किं नु; V₁ किमु; Dn₁ D₂ S किं ते (for किं नु). Dn₁ माद्रीसुतं. T₁.s G धर्मराजं (for राजानं च). V₁

इति शल्यवचः श्रुत्वा राधेयः पृथिवीपते । [125]
 दृष्ट्वा दुर्योधनं चैव भीमप्रसन्नं महाहवे ।
 राजगृही शृशं चैव शल्यवाक्यप्रचोदितः ।
 अजातशत्रुमुत्सृज्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
 तव पुत्रं परित्रातुमस्यधावत चीर्यवान् ।
 मद्राजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव । [130]
 गते कर्णे तु कौन्तेयः पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 अपायाज्जनैरश्वैः सहदेवस्य मारिष ।
 ताम्यां स सहितस्तूर्णं व्रीहस्त्रि नरेश्वरः ।
 प्राप्य सेनानिवेशं च मार्गणैः क्षतविक्षतः ।

अवतीर्णो रथात्तूर्णमाविशच्छयनं शुभम् । [135]
 अपनीतशल्यः सुशृशं हृच्छल्यामिनिपीडितः ।
 सोऽब्रवीद्भ्रातरौ राजा माद्रीपुत्रौ महारथौ ।
 अनीकं भीमसेनस्य पाण्डवावाशु गच्छताम् ।
 जीमूत इव नर्दन्तु युध्यते स वृकोदरः ।
 ततोऽन्यं रथमास्थाय नकुलो रथपुंगवः । [140]
 सहदेवश्च तेजस्वी भ्रातरौ शत्रुकर्शनौ ।
 तुरगैरश्वैरहोभिर्यात्वा भीमस्य क्षुभिमणौ ।
 अनीकं सहितौ तत्र भ्रातरौ पर्यवस्थितौ ।
 Colophon.

B₂-4 Da₁ D₁.s.s.s T₂ वा (for च). — (L. 125) T₂ परवीरहा (for पृथिवीपते). — (L. 126) T₂ G चापि (for चैव). D₂ om. (hapl.) the post. half of line 126 and the prior half of line 127. T₂ महारणे (for 'हवे'). — (L. 127) K₄ राजा गृही; T₁.s G₂.s राजगृहुर; Ca 'गृही' (for 'गृही'). D₁ वरलथ (for शृशं चैव). D₂ रथगृदिमिरलथ (for the prior half). V₁ प्रदेक्षितः; D₂ प्रणोदितः (for 'प्रचो'). — (L. 129) K₄ परिभ्रात (sic) (for 'त्रातुर'). — (L. 130) K₄ प्रमुदितैर; D₂ T₁ G₁.s M अत्रु; Ca प्रणु (as above). D₁ D₂ धर्मराजस्य पुत्रो वै (for the prior half). T₂ धर्मराजचोदितैरश्वैर्मवेराकाशगैरिव. — After line 130, K₄ D₁ D₂ ins.:

राधेयस्य रथं त्यक्त्वा भीमसेनान्तिकं ययौ ।

[D₁ कौन्तेयस्य (for राधे). D₂ रथस्तूर्ण (for रथं त्यक्त्वा).] — (L. 131) D₁ D₂ तु कर्णे (by transp.). — (L. 132) B₁ D₁.s सहदेवश्च; T₂ 'देवेन (for 'देवस्य). — Da₁ D₁.s.s.s S om. line 133. — (L. 133) D₂ स ताम्यां (by transp.). Ca cites ताम्यां (as above). V₁ B₂.4 D₁ जनेश्वरः (for नरे). — (L. 134) T₂ M स; T₂ G₁.s स्वं; G₂ तं (for च). K₄ क्षतवीक्षतः; S शृशविक्ष (T₁ G₁ 'वीक्षितः). D₁ D₂ स मार्गणगणैः (D₁ 'गौ' क्षतः; D₂ अवतीर्य रथात्तुतं (for the post. half). — (L. 135) B₂ D₁ D₂ S अवतीर्य (for 'तीर्णो). T₁ अज्ञायत; G₂ आश्रयत (for आविशत). Ca cites शुभम् (as above). D₂ आविशच्छयनं शुभं चितयन्मृतकर्म ततः — (L. 136) Hypermetria. B₂.s.s Da₁ D₁.s विनीतशल्यः; M अपनीय शल्यं (for 'नीतशल्यः). D₁ तु शृशं (for सुशृशं). T₁ G₂ अपेत (G₂ अपनीत)-शल्यो राजा तु; T₂.s अपनीय तु तं शल्यं (for the prior half). B₂ हृच्छल्यानि निपीडितः; B₂ S हृच्छल्येनामि; B₂ हृच्छल्यातिनि; D₂.s हृच्छल्यामिप्रं (for the post. half). — (L. 137) B₂ T₁ G₂ च पाण्डवौ; B₂ महाबलौ; D₁ D₂ युधिष्ठिरः; T₂.s G₁.s M परंतपौ (T₂ G₂ 'प') (for महारथौ).

— After line 137, T G ins.:

गच्छन्तं त्वरितौ वीरौ यत्र भीमो व्यवस्थितः ।
 ततस्ते पाण्डवाः सर्वे समाभाष्य परस्परम् ।
 कौरवाणां च संग्रामे कर्णस्य च महात्मनः ।
 [(L. 1) T₁ G₂ गच्छतं.]

— (L. 138) T₁ G समीपं (for अनीकं). D₁ पांडवौ मुनिः; G₁ पांडवावाश्व-; G₂ 'वावस्य' (for 'वावाशु). B₂.s Da₁ D₂-s M₂-4 गच्छतं (D₂ 'त). D₂ पांडवावा *सहदन् (sic) (for the post. half). — (L. 139) D₁ D₂ M नर्द (M₂ नंद)नै; T G₁.s गर्जनै; G₂ गच्छन्तै (for नर्दन्तु). D₁ युध्यति स; T₂ युध्यत्वेव (for युध्यते स). Da₁ D₁.s T₁.s G M [s]तौ; D₂ [s]वं (for स). — D₂ om. lines 140-142. — (L. 140) D₂ तथान्यं; T₂ तावन् (for ततोऽन्यं). D₂ T₂ रथपुंगवः. — D₂ om. lines 142-143. — (L. 142) D₁ वातरहोभिर; Co अश्ववहोभिर (for अश्व-रहोभिर). K₄ B₂ यातौ; D₁ यातां; D₂ यथा (for यात्वा). D₂ सहदेवस्य; D₁ भीमसेनस्य (for यात्वा भीमस्य). Ca.s युधिमणौ (as above). T₁.s M तुर (T₂ 'र')गैर्वातरहोभिर्यत्र भीमसरस्त्रिनौ; T₂ G तुरगैर्वायुजवैर्यत्र भीमसरस्त्रिनौ. — After line 142, K₄ D₁ D₂ ins.:

पश्यन्तौ विविधाभ्युद्गान्पतितान्युधि विक्रमान् ।

[D₂ पश्यतो. D₁ योधान्पतितान्; D₂ वीरान्पा (for 'शरान्').]

— (L. 143) K₄ B₁ D₂ अनीकैः; V₁ D₂ T₁.s G M₁.s.s अनीक. B₂ सहितास्य (for 'तौ). D₁ D₂ आगम्य सहसा तत्र (for the prior half). D₂ भ्रातरं. K₄ B₁.s D₂.s.s समवस्थितौ (for पर्यं). B₂ भ्रातारः पर्यवस्थितः (for the post. half). — Colophon. Day of Karna's Generalship: K₄ द्वितीययुद्धविवसे. — Adhy. name: T₁ शल्यवाक्यं; T₂ युधिष्ठिर-क्षिरप्रवेशः; G₁ युधिष्ठिरपञ्चयनं. — Adhy. no.: B₁ 63; B₂ 56; B₂ 66; Da₁ 74; D₁ 58; D₂ 41; D₂ 64; T₁.s M 70; T₂ G 71.

19

After 8.47.10, N Ca ins.:

रयास्तु तान्ससशताक्षिमन्त्रा-
 सदा कर्णः प्राहिणोन्मृत्युसदा ।
 न चाप्यभूत्क्षान्तमनाः स राज-
 न्यावन्नासान्द्रवान्सूतपूत्रः ।
 ध्रुत्वा तु त्वां तेन दृष्टं समेत-
 मश्वत्थान्ना पूर्वतरं क्षतं च ।
 मन्ये कालमपयानस्य राज-
 न्क्रात्कर्णात्तेऽहमचिन्त्यकर्मन् ।
 न मे कर्णस्यास्मिदं पुरस्ता-
 द्बुद्धे दृष्टं पाण्डव चित्ररूपम् ।
 न ह्यन्ययोद्धा विद्यते सृजयानां
 महातर्यं योऽद्य सहेत कर्णम् ।
 शैनेयो मे सात्यकिश्चक्रक्षौ
 घृष्टबुद्धश्चापि तथैव राजन् ।
 युधामन्युश्चोत्तमौजाश्च शूरो
 दृष्टतो मां रक्षतां राजपुत्रौ ।
 रथप्रवीरेण महाबुभाव
 द्विषत्सैन्ये वर्तता दुस्तरेण ।

[5]

[10]

[15]

19

Ks om. lines 1-3. — (L. 1) Ks सतशता. — (L. 2) Bs मृत्युवेदम. — Da1 D1.5 om. lines 3-8. — (L. 3) Ds वाधमृत (sic). B2.4.5 कां (Bs स्त्रा) तमनाः; Ds क्वातमनः. Ds स (for स). Bs वीरो (for राजन्). — (L. 4) Ks न चाप्यसान् (for यावन्नासान्). Ks om. from दृष्ट up to तेन in line 5. Ks सूतपुत्र. — After line 4, Ds ins.:

एवं प्रसक्तोऽन्यदवाप्य सैन्यं

न मां प्राप्तः संयुगे सूतपुत्रः ।

— (L. 5) Ks om. ध्रुत्वा तु त्वां तेन. Bs om. त्वां. S K1.2 ला; Ks तां. Ds सूतपुत्रं (for तेन दृष्टं). — (L. 6) Ks अश्वत्थामा. Ks पूर्वतरं कृतं; V1 तरक्षतं. — Ks om. lines 7-8. — (L. 7) S K1.2.4 कालः. S K1.2.4 संप्रयातः स; Dm1 अपयातस्य; D1 उपयानस्य. — (L. 8) Ks क्राः कर्णो; V1 कर्णात्क्रात् (by transp.). Ks Ds नेहम् (for तेऽहम्). Ds कर्म. — After line 8, Ks ins.:

तत्राश्रयं चातिवर्धं च त्वामहं

कर्णेन पूर्णाक्षतविक्षताहम् ।

रथामवस्थां गमितं पृथक्

रणादपक्रान्तमितोऽपयातम् ।

— (L. 9) B1.2.4 Dm1 D2.4.5 मया (for न मे). Ds [अ]बुद्धे (for 'मिदं). — (L. 10) S Ks Bs बुद्धं; Ds न तद् (for बुद्धे). Dm1 दृष्टे. Ks पाहवं (for पाण्डव). — (L. 11) Ks तदुद्धातां (sic); Ks न ह्यन्योधा (sic); V1 न ह्यन्यः सै; Bs

20

After 8.48.13, S and Bom. ed. ins.:

पूर्वं यदुक्तं हि सुयोधनेन
 न फल्गुनः प्रमुखे स्थास्यतीति ।
 कर्णस्य युद्धे हि महाबलस्य
 मौल्योत्तु तन्नावबुद्धं मयासीत् ।
 तेनाद्य तप्त्ये भृशमप्रमेयं
 यन्मित्रवर्गो नरकं प्रविष्टः ।
 तदैव वाच्योऽस्मि ननु त्वयाहं
 न योत्स्येऽहं सूतपुत्रं कथंचित् ।
 ततो नाहं सृजयान्केकयाश्च
 समानयेयं सुहृदो रणाय ।
 एवं गते किं च मयाद्य शक्यं
 कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।
 तथैव राजश्च सुयोधनस्य
 ये चापि मां योद्धुकामाः समेताः ।
 धिगस्तु मजीवितमद्य कृष्ण
 योऽहं वशं सूतपुत्रस्य यातः ।
 मध्ये कुरूणां ससुयोधनानां
 ये चाप्यन्ये योद्धुकामाः समेताः ।

[5]

[10]

[15]

D1.5-1 न ह्यद्य (Bs D1 'न्यो) योद्धा; Ds न ह्यद्यतो (for न ह्यन्ययोद्धा). S1 Ks न ह्यद्यतो वि०***न; S2 न ह्यद्यतो विविधानं नयानां (sup. lin. नराणां); K1 न ह्यद्यतो विविधानां नराणां. Ca cites उद्यतः. — (L. 12) S2 K1.2.4 महारथो. V1 यो व्यसहेत; D1 योषसहेत न; Ds योष सहे. — (L. 13) K1 शैनेयः; V1 शैनेयो. Ks Ds.5 चक्रक्षो. — (L. 14) S K V1 B2 Da1 D1.2.5.8 मे (Da1 D1.5 ते) तत्र (for तथैव). B2 जानन्. — (L. 15) S K1.2.4 om. the first च. K1 Ds शूरः; Ks सूरः. — (L. 16) S K1-8 पृष्ठं (Ss 'ष्ठे; Ks 'ष्टौ) तौ मे; Ks पृष्ठतो मे; Ds पृष्ठं तौ मां (for पृष्ठतो मां). Ds पृष्ठं तावरक्षतां. S K1.2.4 Da1 D1.5 रक्षतो (Ks 'तौ). — (L. 17) Ks अद्य (for रथ). — (L. 18) Ks द्विषत्सैन्यैर्. Bs विस्तरेण; Bs दुर्धरेण.

20

(L. 1) Gs तुभ्यं (for पूर्व). — (L. 2) M1.2 om. न. Ts Gs फल्गुनः. — (L. 5) T1 तप्ये (for तप्त्ये). Ts सुमृशन्. G1 M अप्रमेय (G1 'यो). — (L. 6) T1 शत्रुवर्गो; Gs भृशवर्गो. — (L. 7) Ts तथैव. Ms वाच्योस्ति. — (L. 9) T1 Gs transp. सृजयान् and केकयान्. — (L. 11) Gs किंचिदपाध (sic) (for किं च मयाद्य). — (L. 12) T1 निग्रहे. — (L. 14) Bom. ed. नापि (for चापि). — Ts om. (hapl.) lines 15-18. — (L. 15) Ts Gs मे जीवितम्. — (L. 17) Bom. ed. सुहृदां च मध्ये (for ससुयोधनानां). — (L. 18) Gs सूतपुत्रां

एकस्तु मे भीमसेनोऽद्य नाथो
येनाभिपक्षोऽस्मि रणे महाभये । [20]
विमोक्ष्य मां चापि रुषान्वितस्ततः
शरेण तीक्ष्णेन विभेद कर्णम् ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे भीमसेन-
श्चक्रे युद्धं क्रुद्धमुखैः समेतैः ।
गदाग्रहस्तौ रुचिरोक्षिताङ्ग- [25]
श्चरन्ने काल इवान्तकाले ।
असौ हि भीमस्य महाक्षिनादो
सुहृर्मुहुः श्रूयते धार्तराष्ट्रैः ।
यदि स जीवेत्समरे निहन्ता
महारथानां प्रवरो नरोत्तमः । [30]
तवाभिमन्युस्तनयोऽद्य पार्थ
न चास्मि गन्ता समरे पराभवम् ।
अथापि जीवेत्समरे घटोत्कच-
स्तथापि नाहं समरे पराङ्मुखः । [35]
भीमस्य पुत्रः समराग्रयायी
महास्त्रविज्ञापि तवानुरूपः ।
यत्नं समासाद्य रिपोर्वलं नो
निमीलिताक्षं भयविभ्रुतं भवेत् ।
चकार योऽसौ निशि युद्धमेक- [40]
स्त्यक्त्वा रणं यस्य भयाद्भवन्ते ।
स चेत्समासाद्य महानुभावः
कर्णं रणे बाणगणैः प्रमोह्य ।
धैर्यं स्थितेनापि च सूतजेन
शक्त्या हतो वासवदत्तया तथा ।
ममैव भाग्यानि पुरा कृतानि [45]

पापानि नूनं फलवन्ति युद्धे ।
तृणं च कृत्वा समरे भवन्तं
ततोऽहमेवं निहृतो दुरात्मना ।
वैकर्तनेनेह तथा कृतोऽहं [50]
यथा ह्यशक्तः क्रियते ह्यवान्धवः ।
आपन्नं यश्च नरं विमोक्षये-
त्स बान्धवः सेहयुतः सुहृद् ।
एवं पुराणा ऋषयो वदन्ति
धर्मः सदा सन्निरनुष्ठितश्च ।
21

Ts. G. M1 ins. after 722*: T1 after 719*: Ms-4
after 8.49.80:

रथाश्च नागाश्च हयाश्च राज-
न्मीमेनाजौ निहताः संघशोऽद्य ।
राजानश्च बहवो महाबलाः
स मामुपालब्धुमरिदमोऽर्हति । [5]
धृतराष्ट्रपुत्रा बलिनश्च येन
महाबला निहताः प्रायशो वै ।
शूरो युद्धेष्वप्रतिवार्यवीर्यः
स मामुपालब्धुमरिदमोऽर्हति ।
प्रतापयन्सद्वलमुग्ररूपं
योऽसौ रणे धार्तराष्ट्रस्य वीरः । [10]
एकः सहेताप्रतिसह्यपौरुष-
स्तेनास्मि वाच्यो न स्वया वै कदाचित् ।
महारथा यत्र यत्रैव युद्धे
भिन्दन्ति सैन्यं तत्र कामतोऽद्य । [15]
तत्रैव तत्रैव रणे महात्मा ।
इदं भीमः परसंघानसृज्यात् ।

(for योद्धकामाः). — Bom. ed. om. lines 19-28.
— (L. 19) G1 स (for तु). — (L. 20) T1 G2 [अ]-
विपक्षो (for [अ]सि). G1 महाहवे (for 'भये). — (L. 21)
M1 विमुच्य. T1 G2 तु; Ts G2 स (for ततः). — (L. 23)
Ts सहते (for समरे). — (L. 24) Ts चक्रे च युद्धं. T1.2
G2 M1 क्रुद्धिः; Ms-4 'सिद्धे' (for 'मुल्लैः). — Ts M om.
lines 25-26. — (L. 26) T1 क्षरन् (for चरन्). — (L. 27)
T1 G2 om. हि. T1 G1.2 महाक्षिनादो. — (L. 29) G2
युधि (for बहि). Ms.4 स भवेन् (for समरे). G2 [स]रिहन्ता
(for नि). — (L. 30) T1.2 G2 रयोत्तमः; G2 नृपो.
— (L. 31) T1 [स]वि (for सव). — Ts M om. lines
35-44. — (L. 36) G2 चासि (for चापि). — (L. 37)
G2 om. (hapl.) from रिपोर्वलं up to समासाद्य in line 41.
— (L. 45) T1 Ms.4 मम भाग्यानि; Ts G2 तत्रैव मा.
— (L. 46) Bom. ed. बलवन्ति (for फल). — (L. 48) Ts
महात्मना (for दुरा). — (L. 49) T1 [जा]ह (for [ह]ह).
— (L. 50) G2 यतो; Ms.4 तथा (for यथा). Ts M1.2.4

तु (for the second हि). — (L. 51) Ts कश्चन यो; Ts
G2 यश्च नरः; G1 यश्च न यो (for यश्च नर). — (L. 52) T1
G1.2 च वै; Ts M च (for वै). — (L. 53) T1.2 Ms1 पुराणे.
M शृष्यो. — (L. 54) M1 अनुष्ठितं.

— After the above, S and Bom. ed. repeat 8.48.13.

21

Ts Ms-4 om. lines 1-4. — (L. 1) M1 om. हयाश्च.
(L. 2) M1 निहताः. — (L. 3) M1 राजानश्च बलिनो येन संख्ये.
— (L. 5) G1 धृतराष्ट्रपुत्रो. Ts क्षरिबलेन; Ts G2 बलिना च
(for 'नक्ष). — (L. 6) Ts M महारणे (for 'बला). — (L. 7)
T1 G1 युद्धे हि (for युद्धे). M1 शूरो युद्धेष्वप्रतिवार्य... — (L.
8) Ms-4 उपालब्धम्. — (L. 9) Ts G2 प्रपातयन् (for प्रताप).
M1 व्यरूपो; Ms 'ताप'. — (L. 10) Ts युवा; M तदा (for
रणे). Ts G2 संख्ये; M संखे (for वीरः). — (L. 11)
Ts [अ]प्रतिवार्यवीर्यस; M 'वा' (M1 'वी')र्यपौरुषस. — (L.
12) M1 वार्यो (for वाच्यो). M [अ]हं (for वै). — (L.
15) Ts M स तत्र (for the first तत्रैव). — (L. 16) Ms.2

तेनास्मि वाच्यो न त्वयाहं कदाचि-
न्मा मा वोचः क्रूरमिहाद्य पार्थ ।
नासाद्विधो वै भवता तु वाच्यो
यथा भवान्सर्वलोकस्य वाच्यः ।
एवं हि मा ते ब्रुवतो नरेन्द्र
कथं न दीर्येच्छतथाद्य जिह्वा ।
अहो बतेदं सुनृशंसरूपं
भवानपि ह्यत्र कर्णोद्विभेति ।

22

After the first occurrence of 8.49.81, S ins.:

नकुलेन राजन्गजवाजियोधा
हताश्व शूराः सहसा समेत्य ।
सक्त्वा प्राणान्समरे युद्धकाङ्क्षी
स मासुपालब्धुमहिर्दमोऽहंति ।
कृतं कर्म सहदेवेन दुष्करं
यो युध्यते परसैन्यावमर्षी ।
व चाप्रवीर्किचिदिहागतो बली
पश्यान्तरं तस्य चैवात्मनश्च ।
ष्टष्टयुक्तः सासकिर्द्वौपदेया
युधामन्युश्चोचमौजाः शिखण्डी ।
पुतेऽद्य सर्वे युधि संप्रपीडिता-
स्ते मासुपालब्धुमहिर्दं हि वैरं
त्वन्मूलमस्माभिरिदं हि वैरं
प्राप्तं तथा न्यसनं चातिघोरम् ।
यूते प्रमत्तेन कृतं त्वयासकृ-

[20]

[5]

[10]

[15]

कस्मादुपालब्धुमिहाहंसि त्वम् ।
त्वमेव राजन्सततं प्रमत्त-
स्त्वमेव मूढो भारतानामसाधुः ।
त्वां प्राप्य राज्यं च विनष्टमेत-
द्यासा महत्पाण्डवाश्चैव दास्यम् ।
त्वत्तः कृते स्याद्वनवासदुःखं
राज्यस्य नाशो ह्यभिमन्योश्च घोरः ।
आत्मानमेवं सुनृशंसरूपं
ज्ञात्वा किमर्थं गहंसे माद्य वीर ।
लज्जस्व राजन्यदि तेऽस्ति लज्जा
तूष्णीं भूतः पश्य सर्वं कृतं नः ।
भीमो नित्यं समरस्य कर्ता
दर्पस्य मेत्ता पुनरेव नित्यम् ।
स्वयं ह्यशक्तेन नरेन्द्र युद्धे
नरेण कार्या सततं क्षमैव ।

[20]

[25]

[30]

23

T₁ & G M ins. after 8.51.81; T₂ after the first occurrence of 8.51.82:

अद्य कर्णं रणे प्रसृतं पश्यन्तु कुरवस्त्वया ।
प्रतपन्तमिवादित्यं स्वर्गद्वारगतं यथा ।
अद्य ते समरे वीर्यं पश्यन्तु कुरयोधिनः ।
सूतपुत्रे हते पार्थ जानन्तु त्वां महारथम् ।
अद्य कङ्का बला गृध्रा वायसा जम्बुकास्तथा ।
विप्रकर्षन्तु गात्राणि सूतपुत्रस्य भारत ।
अद्यातिरथिराक्षितो निहतश्च त्वया रणे ।

परसंखा (M₂ 'स्यान्. T₁ अयुष्मात्. — (L. 18) M₁ ममा-
वोचः (for मा मा वोचः). — (L. 20) T₂ M भवेद् (for
यथा). — (L. 21) T₁ याते; T₂ G₂ मां ते. — (L. 23)
T₁ नतैनं. — (L. 24) M कामान्त्र (M₁ 'मात्र) नीति (for
कर्णोद्विभेति). T₁ & G कामादवोचस्त्वमिहाद्य यद्वै.

22

(L. 1) T₂ चाजियूया; M 'योधा (for 'योधा). — (L. 2)
T₁ G₁ वीराः; T₂ शूराः (for शूराः). — (L. 6) T₁ G₂
परसैन्याव (G₂ 'मी)मर्दनः; M₁ 'न्याभिमर्दः. — (L. 7) T₂
om. इहागतो बली. — (L. 8) T₂ M₁ चास्य (for तस्य).
T₂ G₂ चापि (for चैव). — (L. 10) T₂ & G₂ चोत्तमौजाः.
T₁ शिखण्डिनः. — (L. 11) G₁ सर्वे. T₁ योवे सर्वे युधि संपीडि-
तास्ते. — (L. 14) M₁ & प्राह. — (L. 15) T₁ & G₂ ब्रूत-
T₂ च; M₁ & [अ]व; M₂ & स (for [अ]स्फुर). — (L. 16)
T₂ & G₂ तस्माद् (for कस्माद्). T₁ अद्य युक्तं (for अहंसि त्वम्).
M₂ स कस्मान्मासुपालब्धुमहिर्दं त्वं. — (L. 17) G₂ राजा. T₂
om. सततं. G₂ प्रवृत्तं (for प्रमत्तस्). — (L. 18) T₁ & M₂ &

मरतानाम्. T₁ चैव साधुः; T₂ G₂ & असाधुः. — (L. 19) T₂ प्राप्त-
(for प्राप्य). — (L. 20) T₁ G₁ चापि (चैव). T₂ प्राप्ताश्व ते
पाण्डवे याति दास्यं. — (L. 21) T₁ G₁ कृतोऽसद्; G₂ M₁ & &
कृतं (G₂ M₂ 'त-) स्याद्. (for कृते स्याद्). M₁ युर्ग (for
दुःखं). — (L. 22) T₁ G₂ M [s] भिमर्शश्च; T₂ 'मानस्य
(for 'मन्योश्च). — (L. 23) T₁ स चात्मानं वै सुनृशंसस्वरूपं;
G₂ न चात्मानं नैव नृशंसरूपं. — (L. 24) T₂ गहंसि. G₂
मां च वीरं. — (L. 25) M₁ लज्जास्त. — (L. 26) T कृतमः;
G₂ कृतं तत्. — (L. 27) T₁ भीमो हि नित्यं; T₂ M जहि
मानित्वं (for भीमो नित्यं). G₂ समरे यस्य (for समरस्य).
— (L. 28) T₂ दंडमर्ता; M दंडस्य मेत्ता (for दर्पस्य मेत्ता).
— (L. 30) T₂ & G₂ कार्यं.

23

(L. 3) G₂ मे (for ते). T₂ वीराः (for वीर्यं). — (L. 4)
T₂ G वैकर्तने (for सूतपुत्रे). M₁ त्वा (for त्वां). — (L. 5)
T₂ काका बला (for कङ्का बला). — (L. 6) T₂ G₂ प्रविकर्षदुः
M₂ & विकर्षतु च (for विप्रकर्षन्तु). G₂ सूतपुत्रं तु (for
'पुत्रस्य). T₁ भारतं; T₂ मारिष (for भारत). — (L. 7) T₁
M अद्यापि (T₁ 'पि) रथिराक्षितो; T₂ G अद्य सारथिना क्षितो

संतापं मानसं वीरश्चिरसंभृतमाहमनः ।
अथ केशव राधेयमहं हृत्मा सन्नान्धवम् । [10]
नन्दयिष्यामि राजानं धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
अद्याहमनुगान्कृष्ण कर्णस्य कृपणान्युधि ।
हन्ता ज्वलनसंकाशैः शरैः सर्पविषोपमैः ।
अद्याहं हेमकवचैरावद्धमणिकुण्डलैः ।
संस्तुरयिष्यामि गोविन्द वसुधां वसुधाधिपैः । [15]
अद्यामिमन्योः शत्रूणां सर्वेषां मयुसूदन ।
प्रमथिष्यामि गान्नाणि शिरांसि च शितैः शरैः ।
अथ निर्धातॄणां च अत्रे दास्यामि मेदिनीम् ।
निर्जुनां वा पृथिवीं केशवानुचरिष्यसि ।

25

After 802*, T1.8 G M ins.:

अथ राजा धर्मपुत्रो हतात्मित्रो भविष्यति ।
अथ दुर्योधनो दीप्तां श्रियं राज्यं च हास्यति ।
हृते वैकर्तने कर्णे भीष्मे द्रोणे च संयुगे ।
कतरचद्वलं कृष्ण प्रविष्टे मोक्ष्यते तु यत् ।
अथप्रभृति राजानं धर्मशीलं युधिष्ठिरम् । [5]
अनुमोदन्तु सुहृदो ज्ञातपूर्वाश्च द्राक्षणाः ।
अथ तं निहतं श्रुत्वा कर्णं वैकर्तनं मया ।

हत्वा). — (L. 11) § K1.2.4 धर्मेनिर्लङ्; Ds 'राजं' (for 'पुत्रं'). — T2 om. line 12. — (L. 12) Da1 D1.5 अन्वगात् (for अनुगात्). Ds रूपं; Co 'गान्' (as above). — (L. 13) T2 हत्वा (for हन्ता). B2 (first time) कुलन- (for ज्वलन-). T2 आशीविधोपमैः (for सपं). — (L. 14) Dn1 Ds.4 हेमविकचैर् (D4 'कुतैर्' (for 'कचचैर्'). Ks आवङ्- हेमकुडलेः; B1 Dn1 Ds.4.7 गार्धपद्मैरजिह्वगैः (for the post. half). — (L. 15) Da1 D1.5 संतरिष्यामि. B2 transp. गोविन्द and वसुधां. — (L. 16) Ds अतिमन्योः. T2 शूरस्य शङ्कणां (for शङ्कणां सर्वेषां). B2 (first time) lacuna for the post. half. Ks.4 मधुसूदनाः (K4 'नः'). — B2 (first time) om. lines 17—19. — (L. 17) § K1.2.4 Ds गात्रेभ्यः; T2 कायेभ्यः (for गात्राणि). § K1.2.4 V1 Ds.5 T2 निक्षितैः (for च क्षितैः). — (L. 18) T2 निर्धारद्वी. § Ks B1.3 Da1 D1.5.5 T2 वा; K1 V1 वै (for च). K4 अथ निर्धारद्वी (sic). Ds मावव (for मेदिनीम्). — (L. 19) Om. in Ds. Ds T2 निरर्जुना वा पृथिवी. Ds अथ (for अनु-). T2 केवौषा भविष्यति (for the post. half).

25

(L. 1) T₁ M स्वयंभूतिः; G₁ वसंभूतिः (for 'पुत्रो').
 — (L. 3) T₁ M₁ सीमाद्रोणे (M₁ 'नौ'). — (L. 4) T₁
 कतरस; G_{1,2} M₁ कतरं. M₂₋₄ यत् (for यत्). — (L. 5)
 G₁ वसंभूतिः (for 'वीर्यं'). — (L. 7) M₁ वृद्धा (for वृत्ता).

करोतु पटहोन्मिश्रं देवतास्थानपूजनम् ।
 अथ कृष्ण हते कर्णे कुरुतां धिरसंभृतम् ।
 याजनं वै महाबाहो देवतानां यथाविधि । [10]
 अथ त्वम्बा च कृष्णा च त्वरमाणे परस्परम् ।
 सख्येतां हृषीकेश संपूर्णोऽस्मिन्मनोरथे ।
 अथ त्वां पाण्डवो ज्येष्ठस्तथार्यश्च वृकोदरः ।
 उदीक्षेतां हते कर्णे कृष्ण सौम्येन चक्षुषा ।
 अभिवाद्य गुरुनद्य कनिष्ठैश्चाभिवादितः । [15]
 सख्यजानो ब्रह्म दोर्म्यां प्राप्स्यामि विपुलं यशः ।
 अथ कर्णे हते कृष्ण प्रशंसन्तोऽर्जुनं सुराः ।
 त्रिविधं यान्तु संहृष्टाः संगताश्च तपोधनाः ।
 अथ लोकास्त्रयः कृष्ण जानन्तु मम पौरुषम् ।
 दृष्ट्वा कर्णं हतं युद्धे द्वैरथे सन्यसाचिना । [20]

26

Ś K V₁ B₁₋₄ D₁ D₂ D₃ D₄ D₅ D₆ D₇ D₈ D₉ D₁₀ D₁₁ D₁₂ D₁₃ D₁₄ D₁₅ D₁₆ D₁₇ D₁₈ D₁₉ D₂₀ D₂₁ D₂₂ D₂₃ D₂₄ D₂₅ D₂₆ D₂₇ D₂₈ D₂₉ D₃₀ D₃₁ D₃₂ D₃₃ D₃₄ D₃₅ D₃₆ D₃₇ D₃₈ D₃₉ D₄₀ D₄₁ D₄₂ D₄₃ D₄₄ D₄₅ D₄₆ D₄₇ D₄₈ D₄₉ D₅₀ D₅₁ D₅₂ D₅₃ D₅₄ D₅₅ D₅₆ D₅₇ D₅₈ D₅₉ D₆₀ D₆₁ D₆₂ D₆₃ D₆₄ D₆₅ D₆₆ D₆₇ D₆₈ D₆₉ D₇₀ D₇₁ D₇₂ D₇₃ D₇₄ D₇₅ D₇₆ D₇₇ D₇₈ D₇₉ D₈₀ D₈₁ D₈₂ D₈₃ D₈₄ D₈₅ D₈₆ D₈₇ D₈₈ D₈₉ D₉₀ D₉₁ D₉₂ D₉₃ D₉₄ D₉₅ D₉₆ D₉₇ D₉₈ D₉₉ D₁₀₀ D₁₀₁ D₁₀₂ D₁₀₃ D₁₀₄ D₁₀₅ D₁₀₆ D₁₀₇ D₁₀₈ D₁₀₉ D₁₁₀ D₁₁₁ D₁₁₂ D₁₁₃ D₁₁₄ D₁₁₅ D₁₁₆ D₁₁₇ D₁₁₈ D₁₁₉ D₁₂₀ D₁₂₁ D₁₂₂ D₁₂₃ D₁₂₄ D₁₂₅ D₁₂₆ D₁₂₇ D₁₂₈ D₁₂₉ D₁₃₀ D₁₃₁ D₁₃₂ D₁₃₃ D₁₃₄ D₁₃₅ D₁₃₆ D₁₃₇ D₁₃₈ D₁₃₉ D₁₄₀ D₁₄₁ D₁₄₂ D₁₄₃ D₁₄₄ D₁₄₅ D₁₄₆ D₁₄₇ D₁₄₈ D₁₄₉ D₁₅₀ D₁₅₁ D₁₅₂ D₁₅₃ D₁₅₄ D₁₅₅ D₁₅₆ D₁₅₇ D₁₅₈ D₁₅₉ D₁₆₀ D₁₆₁ D₁₆₂ D₁₆₃ D₁₆₄ D₁₆₅ D₁₆₆ D₁₆₇ D₁₆₈ D₁₆₉ D₁₇₀ D₁₇₁ D₁₇₂ D₁₇₃ D₁₇₄ D₁₇₅ D₁₇₆ D₁₇₇ D₁₇₈ D₁₇₉ D₁₈₀ D₁₈₁ D₁₈₂ D₁₈₃ D₁₈₄ D₁₈₅ D₁₈₆ D₁₈₇ D₁₈₈ D₁₈₉ D₁₉₀ D₁₉₁ D₁₉₂ D₁₉₃ D₁₉₄ D₁₉₅ D₁₉₆ D₁₉₇ D₁₉₈ D₁₉₉ D₂₀₀ D₂₀₁ D₂₀₂ D₂₀₃ D₂₀₄ D₂₀₅ D₂₀₆ D₂₀₇ D₂₀₈ D₂₀₉ D₂₁₀ D₂₁₁ D₂₁₂ D₂₁₃ D₂₁₄ D₂₁₅ D₂₁₆ D₂₁₇ D₂₁₈ D₂₁₉ D₂₂₀ D₂₂₁ D₂₂₂ D₂₂₃ D₂₂₄ D₂₂₅ D₂₂₆ D₂₂₇ D₂₂₈ D₂₂₉ D₂₃₀ D₂₃₁ D₂₃₂ D₂₃₃ D₂₃₄ D₂₃₅ D₂₃₆ D₂₃₇ D₂₃₈ D₂₃₉ D₂₄₀ D₂₄₁ D₂₄₂ D₂₄₃ D₂₄₄ D₂₄₅ D₂₄₆ D₂₄₇ D₂₄₈ D₂₄₉ D₂₅₀ D₂₅₁ D₂₅₂ D₂₅₃ D₂₅₄ D₂₅₅ D₂₅₆ D₂₅₇ D₂₅₈ D₂₅₉ D₂₆₀ D₂₆₁ D₂₆₂ D₂₆₃ D₂₆₄ D₂₆₅ D₂₆₆ D₂₆₇ D₂₆₈ D₂₆₉ D₂₇₀ D₂₇₁ D₂₇₂ D₂₇₃ D₂₇₄ D₂₇₅ D₂₇₆ D₂₇₇ D₂₇₈ D₂₇₉ D₂₈₀ D₂₈₁ D₂₈₂ D₂₈₃ D₂₈₄ D₂₈₅ D₂₈₆ D₂₈₇ D₂₈₈ D₂₈₉ D₂₉₀ D₂₉₁ D₂₉₂ D₂₉₃ D₂₉₄ D₂₉₅ D₂₉₆ D₂₉₇ D₂₉₈ D₂₉₉ D₃₀₀ D₃₀₁ D₃₀₂ D₃₀₃ D₃₀₄ D₃₀₅ D₃₀₆ D₃₀₇ D₃₀₈ D₃₀₉ D₃₁₀ D₃₁₁ D₃₁₂ D₃₁₃ D₃₁₄ D₃₁₅ D₃₁₆ D₃₁₇ D₃₁₈ D₃₁₉ D₃₂₀ D₃₂₁ D₃₂₂ D₃₂₃ D₃₂₄ D₃₂₅ D₃₂₆ D₃₂₇ D₃₂₈ D₃₂₉ D₃₃₀ D₃₃₁ D₃₃₂ D₃₃₃ D₃₃₄ D₃₃₅ D₃₃₆ D₃₃₇ D₃₃₈ D₃₃₉ D₃₄₀ D₃₄₁ D₃₄₂ D₃₄₃ D₃₄₄ D₃₄₅ D₃₄₆ D₃₄₇ D₃₄₈ D₃₄₉ D₃₅₀ D₃₅₁ D₃₅₂ D₃₅₃ D₃₅₄ D₃₅₅ D₃₅₆ D₃₅₇ D₃₅₈ D₃₅₉ D₃₆₀ D₃₆₁ D₃₆₂ D₃₆₃ D₃₆₄ D₃₆₅ D₃₆₆ D₃₆₇ D₃₆₈ D₃₆₉ D₃₇₀ D₃₇₁ D₃₇₂ D₃₇₃ D₃₇₄ D₃₇₅ D₃₇₆ D₃₇₇ D₃₇₈ D₃₇₉ D₃₈₀ D₃₈₁ D₃₈₂ D₃₈₃ D₃₈₄ D₃₈₅ D₃₈₆ D₃₈₇ D₃₈₈ D₃₈₉ D₃₉₀ D₃₉₁ D₃₉₂ D₃₉₃ D₃₉₄ D₃₉₅ D₃₉₆ D₃₉₇ D₃₉₈ D₃₉₉ D₄₀₀ D₄₀₁ D₄₀₂ D₄₀₃ D₄₀₄ D₄₀₅ D₄₀₆ D₄₀₇ D₄₀₈ D₄₀₉ D₄₁₀ D₄₁₁ D₄₁₂ D₄₁₃ D₄₁₄ D₄₁₅ D₄₁₆ D₄₁₇ D₄₁₈ D₄₁₉ D₄₂₀ D₄₂₁ D₄₂₂ D₄₂₃ D₄₂₄ D₄₂₅ D₄₂₆ D₄₂₇ D₄₂₈ D₄₂₉ D₄₃₀ D₄₃₁ D₄₃₂ D₄₃₃ D₄₃₄ D₄₃₅ D₄₃₆ D₄₃₇ D₄₃₈ D₄₃₉ D₄₄₀ D₄₄₁ D₄₄₂ D₄₄₃ D₄₄₄ D₄₄₅ D₄₄₆ D₄₄₇ D₄₄₈ D₄₄₉ D₄₅₀ D₄₅₁ D₄₅₂ D₄₅₃ D₄₅₄ D₄₅₅ D₄₅₆ D₄₅₇ D₄₅₈ D₄₅₉ D₄₆₀ D₄₆₁ D₄₆₂ D₄₆₃ D₄₆₄ D₄₆₅ D₄₆₆ D₄₆₇ D₄₆₈ D₄₆₉ D₄₇₀ D₄₇₁ D₄₇₂ D₄₇₃ D₄₇₄ D₄₇₅ D₄₇₆ D₄₇₇ D₄₇₈ D₄₇₉ D₄₈₀ D₄₈₁ D₄₈₂ D₄₈₃ D₄₈₄ D₄₈₅ D₄₈₆ D₄₈₇ D₄₈₈ D₄₈₉ D₄₉₀ D₄₉₁ D₄₉₂ D₄₉₃ D₄₉₄ D₄₉₅ D₄₉₆ D₄₉₇ D₄₉₈ D₄₉₉ D₅₀₀ D₅₀₁ D₅₀₂ D₅₀₃ D₅₀₄ D₅₀₅ D₅₀₆ D₅₀₇ D₅₀₈ D₅₀₉ D₅₁₀ D₅₁₁ D₅₁₂ D₅₁₃ D₅₁₄ D₅₁₅ D₅₁₆ D₅₁₇ D₅₁₈ D₅₁₉ D₅₂₀ D₅₂₁ D₅₂₂ D₅₂₃ D₅₂₄ D₅₂₅ D₅₂₆ D₅₂₇ D₅₂₈ D₅₂₉ D₅₃₀ D₅₃₁ D₅₃₂ D₅₃₃ D₅₃₄ D₅₃₅ D₅₃₆ D₅₃₇ D₅₃₈ D₅₃₉ D₅₄₀ D₅₄₁ D₅₄₂ D₅₄₃ D₅₄₄ D₅₄₅ D₅₄₆ D₅₄₇ D₅₄₈ D₅₄₉ D₅₅₀ D₅₅₁ D₅₅₂ D₅₅₃ D₅₅₄ D₅₅₅ D₅₅₆ D₅₅₇ D₅₅₈ D₅₅₉ D₅₆₀ D₅₆₁ D₅₆₂ D₅₆₃ D₅₆₄ D₅₆₅ D₅₆₆ D₅₆₇ D₅₆₈ D₅₆₉ D₅₇₀ D₅₇₁ D₅₇₂ D₅₇₃ D₅₇₄ D₅₇₅ D₅₇₆ D₅₇₇ D₅₇₈ D₅₇₉ D₅₈₀ D₅₈₁ D₅₈₂ D₅₈₃ D₅₈₄ D₅₈₅ D₅₈₆ D₅₈₇ D₅₈₈ D₅₈₉ D₅₉₀ D₅₉₁ D₅₉₂ D₅₉₃ D₅₉₄ D₅₉₅ D₅₉₆ D₅₉₇ D₅₉₈ D₅₉₉ D₆₀₀ D₆₀₁ D₆₀₂ D₆₀₃ D₆₀₄ D₆₀₅ D₆₀₆ D₆₀₇ D₆₀₈ D₆₀₉ D₆₁₀ D₆₁₁ D₆₁₂ D₆₁₃ D₆₁₄ D₆₁₅ D₆₁₆ D₆₁₇ D₆₁₈ D₆₁₉ D₆₂₀ D₆₂₁ D₆₂₂ D₆₂₃ D₆₂₄ D₆₂₅ D₆₂₆ D₆₂₇ D₆₂₈ D₆₂₉ D₆₃₀ D₆₃₁ D₆₃₂ D₆₃₃ D₆₃₄ D₆₃₅ D₆₃₆ D₆₃₇ D₆₃₈ D₆₃₉ D₆₄₀ D₆₄₁ D₆₄₂ D₆₄₃ D₆₄₄ D₆₄₅ D₆₄₆ D₆₄₇ D₆₄₈ D₆₄₉ D₆₅₀ D₆₅₁ D₆₅₂ D₆₅₃ D₆₅₄ D₆₅₅ D₆₅₆ D₆₅₇ D₆₅₈ D₆₅₉ D₆₆₀ D₆₆₁ D₆₆₂ D₆₆₃ D₆₆₄ D₆₆₅ D₆₆₆ D₆₆₇ D₆₆₈ D₆₆₉ D₆₇₀ D₆₇₁ D₆₇₂ D₆₇₃ D₆₇₄ D₆₇₅ D₆₇₆ D₆₇₇ D₆₇₈ D₆₇₉ D₆₈₀ D₆₈₁ D₆₈₂ D₆₈₃ D₆₈₄ D₆₈₅ D₆₈₆ D₆₈₇ D₆₈₈ D₆₈₉ D₆₉₀ D₆₉₁ D₆₉₂ D₆₉₃ D₆₉₄ D₆₉₅ D₆₉₆ D₆₉₇ D₆₉₈ D₆₉₉ D₇₀₀ D₇₀₁ D₇₀₂ D₇₀₃ D₇₀₄ D₇₀₅ D₇₀₆ D₇₀₇ D₇₀₈ D₇₀₉ D₇₁₀ D₇₁₁ D₇₁₂ D₇₁₃ D₇₁₄ D₇₁₅ D₇₁₆ D₇₁₇ D₇₁₈ D₇₁₉ D₇₂₀ D₇₂₁ D₇₂₂ D₇₂₃ D₇₂₄ D₇₂₅ D₇₂₆ D₇₂₇ D₇₂₈ D₇₂₉ D₇₃₀ D₇₃₁ D₇₃₂ D₇₃₃ D₇₃₄ D₇₃₅ D₇₃₆ D₇₃₇ D₇₃₈ D₇₃₉ D₇₄₀ D₇₄₁ D₇₄₂ D₇₄₃ D₇₄₄ D₇₄₅ D₇₄₆ D₇₄₇ D₇₄₈ D₇₄₉ D₇₅₀ D₇₅₁ D₇₅₂ D₇₅₃ D₇₅₄ D₇₅₅ D₇₅₆ D₇₅₇ D₇₅₈ D₇₅₉ D₇₆₀ D₇₆₁ D₇₆₂ D₇₆₃ D₇₆₄ D₇₆₅ D₇₆₆ D₇₆₇ D₇₆₈ D₇₆₉ D₇₇₀ D₇₇₁ D₇₇₂ D₇₇₃ D₇₇₄ D₇₇₅ D₇₇₆ D₇₇₇ D₇₇₈ D₇₇₉ D₇₈₀ D₇₈₁ D₇₈₂ D₇₈₃ D₇₈₄ D₇₈₅ D₇₈₆ D₇₈₇ D₇₈₈ D₇₈₉ D₇₉₀ D₇₉₁ D₇₉₂ D₇₉₃ D₇₉₄ D₇₉₅ D₇₉₆ D₇₉₇ D₇₉₈ D₇₉₉ D₈₀₀ D₈₀₁ D₈₀₂ D₈₀₃ D₈₀₄ D₈₀₅ D₈₀₆ D₈₀₇ D₈₀₈ D₈₀₉ D₈₁₀ D₈₁₁ D₈₁₂ D₈₁₃ D₈₁₄ D₈₁₅ D₈₁₆ D₈₁₇ D₈₁₈ D₈₁₉ D₈₂₀ D₈₂₁ D₈₂₂ D₈₂₃ D₈₂₄ D₈₂₅ D₈₂₆ D₈₂₇ D₈₂₈ D₈₂₉ D₈₃₀ D₈₃₁ D₈₃₂ D₈₃₃ D₈₃₄ D₈₃₅ D₈₃₆ D₈₃₇ D₈₃₈ D₈₃₉ D₈₄₀ D₈₄₁ D₈₄₂ D₈₄₃ D₈₄₄ D₈₄₅ D₈₄₆ D₈₄₇ D₈₄₈ D₈₄₉ D₈₅₀ D₈₅₁ D₈₅₂ D₈₅₃ D₈₅₄ D₈₅₅ D₈₅₆ D₈₅₇ D₈₅₈ D₈₅₉ D₈₆₀ D₈₆₁ D₈₆₂ D₈₆₃ D₈₆₄ D₈₆₅ D₈₆₆ D₈₆₇ D₈₆₈ D₈₆₉ D₈₇₀ D₈₇₁ D₈₇₂ D₈₇₃ D₈₇₄ D₈₇₅ D₈₇₆ D₈₇₇ D₈₇₈ D₈₇₉ D₈₈₀ D₈₈₁ D₈₈₂ D₈₈₃ D₈₈₄ D₈₈₅ D₈₈₆ D₈₈₇ D₈₈₈ D₈₈₉ D₈₉₀ D₈₉₁ D₈₉₂ D₈₉₃ D₈₉₄ D₈₉₅ D₈₉₆ D₈₉₇ D₈₉₈ D₈₉₉ D₉₀₀ D₉₀₁ D₉₀₂ D₉₀₃ D₉₀₄ D₉₀₅ D₉₀₆ D₉₀₇ D₉₀₈ D₉₀₉ D₉₁₀ D₉₁₁ D₉₁₂ D₉₁₃ D₉₁₄ D₉₁₅ D₉₁₆ D₉₁₇ D₉₁₈ D₉₁₉ D₉₂₀ D₉₂₁ D₉₂₂ D₉₂₃ D₉₂₄ D₉₂₅ D₉₂₆ D₉₂₇ D₉₂₈ D₉₂₉ D₉₃₀ D₉₃₁ D₉₃₂ D₉₃₃ D₉₃₄ D₉₃₅ D₉₃₆ D₉₃₇ D₉₃₈ D₉₃₉ D₉₄₀ D₉₄₁ D₉₄₂ D₉₄₃ D₉₄₄ D₉₄₅ D₉₄₆ D₉₄₇ D₉₄₈ D₉₄₉ D₉₅₀ D₉₅₁ D₉₅₂ D₉₅₃ D₉₅₄ D₉₅₅ D₉₅₆ D₉₅₇ D₉₅₈ D₉₅₉ D₉₆₀ D₉₆₁ D₉₆₂ D₉₆₃ D₉₆₄ D₉₆₅ D₉₆₆ D₉₆₇ D₉₆₈ D₉₆₉ D₉₇₀ D₉₇₁ D₉₇₂ D₉₇₃ D₉₇₄ D₉₇₅ D₉₇₆ D₉₇₇ D₉₇₈ D₉₇₉ D₉₈₀ D₉₈₁ D₉₈₂ D₉₈₃ D₉₈₄ D₉₈₅ D₉₈₆ D₉₈₇ D₉₈₈ D₉₈₉ D₉₉₀ D₉₉₁ D₉₉₂ D₉₉₃ D₉₉₄ D₉₉₅ D₉₉₆ D₉₉₇ D₉₉₈ D₉₉₉ D₁₀₀₀ D₁₀₀₁ D₁₀₀₂ D₁₀₀₃ D₁₀₀₄ D₁₀₀₅ D₁₀₀₆ D₁₀₀₇ D₁₀₀₈ D₁₀₀₉ D₁₀₁₀ D₁₀₁₁ D₁₀₁₂ D₁₀₁₃ D₁₀₁₄ D₁₀₁₅ D₁₀₁₆ D₁₀₁₇ D₁₀₁₈ D₁₀₁₉ D₁₀₂₀ D₁₀₂₁ D₁₀₂₂ D₁₀₂₃ D₁₀₂₄ D₁₀₂₅ D₁₀₂₆ D₁₀₂₇ D₁₀₂₈ D₁₀₂₉ D₁₀₃₀ D₁₀₃₁ D₁₀₃₂ D₁₀₃₃ D₁₀₃₄ D₁₀₃₅ D₁₀₃₆ D₁₀₃₇ D₁₀₃₈ D₁₀₃₉ D₁₀₄₀ D₁₀₄₁ D₁₀₄₂ D₁₀₄₃ D₁₀₄₄ D₁₀₄₅ D₁₀₄₆ D₁₀₄₇ D₁₀₄₈ D₁₀₄₉ D₁₀₅₀ D₁₀₅₁ D₁₀₅₂ D₁₀₅₃ D₁₀₅₄ D₁₀₅₅ D₁₀₅₆ D₁₀₅₇ D₁₀₅₈ D₁₀₅₉ D₁₀₆₀ D₁₀₆₁ D₁₀₆₂ D₁₀₆₃ D₁₀₆₄ D₁₀₆₅ D₁₀₆₆ D₁₀₆₇ D₁₀₆₈ D₁₀₆₉ D₁₀₇₀ D₁₀₇₁ D₁₀₇₂ D₁₀₇₃ D₁₀₇₄ D₁₀₇₅ D₁₀₇₆ D₁₀₇₇ D₁₀₇₈ D₁₀₇₉ D₁₀₈₀ D₁₀₈₁ D₁₀₈₂ D₁₀₈₃ D₁₀₈₄ D₁₀₈₅ D₁₀₈₆ D₁₀₈₇ D₁₀₈₈ D₁₀₈₉ D₁₀₉₀ D₁₀₉₁ D₁₀₉₂ D₁₀₉₃ D₁₀₉₄ D₁₀₉₅ D₁₀₉₆ D₁₀₉₇ D₁₀₉₈ D₁₀₉₉ D₁₁₀₀ D₁₁₀₁ D₁₁₀₂ D₁₁₀₃ D₁₁₀₄ D₁₁₀₅ D₁₁₀₆ D₁₁₀₇ D₁₁₀₈ D₁₁₀₉ D₁₁₁₀ D₁₁₁₁ D₁₁₁₂ D₁₁₁₃ D₁₁₁₄ D₁₁₁₅ D₁₁₁₆ D₁₁₁₇ D₁₁₁₈ D₁₁₁₉ D₁₁₂₀ D₁₁₂₁ D₁₁₂₂ D₁₁₂₃ D₁₁₂₄ D₁₁₂₅ D₁₁₂₆ D₁₁₂₇ D₁₁₂₈ D₁₁₂₉ D₁₁₃₀ D₁₁₃₁ D₁₁₃₂ D₁₁₃₃ D₁₁₃₄ D₁₁₃₅ D₁₁₃₆ D₁₁₃₇ D₁₁₃₈ D₁₁₃₉ D₁₁₄₀ D₁₁₄₁ D₁₁₄₂ D₁₁₄₃ D₁₁₄₄ D₁₁₄₅ D₁₁₄₆ D₁₁₄₇ D₁₁₄₈ D₁₁₄₉ D₁₁₅₀ D₁₁₅₁ D₁₁₅₂ D₁₁₅₃ D₁₁₅₄ D₁₁₅₅ D₁₁₅₆ D₁₁₅₇ D₁₁₅₈ D₁₁₅₉ D₁₁₆₀ D₁₁₆₁ D₁₁₆₂ D₁₁₆₃ D₁₁₆₄ D₁₁₆₅ D₁₁₆₆ D₁₁₆₇ D₁₁₆₈ D₁₁₆₉ D₁₁₇₀ D₁₁₇₁ D₁₁₇₂ D₁₁₇

अथ समम्येति त्वान्तिकं बली
निम्नकुलंश्चिन्तयन् ब्रह्म प्रहोऽर्जुनः ।
समृद्धकामोऽसि हतास्तवाहिता
बलं तवायुश्च चिराय वर्धताम् ।

27

After 8.57.15, Ds T1.3 G M and Bom. ed. ins. :

धनुर्ज्या चन्द्रताराकंपताका किङ्किणीयुता ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैषा सौदामिन्यम्बरे यथा ।
एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः ।
दृश्यते वानरो भीमो वीक्षतां भयवर्धनः ।
एतच्चक्रं गदा शङ्खः शार्ङ्गं कृष्णस्य च प्रभो । [5]
दृश्यते पाण्डवरथे बाह्यानस्य बाजिनः ।
एतत्कृजति गाण्डीवं विकृष्टं सन्यसाचिना ।
एते हस्तवता मुक्ता हस्त्यमित्रान्निहताः शराः ।
विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः ।
एषा भूः कीर्यते राज्ञां क्षिरोभिरपलायिनाम् । [10]
एते परिघसंकाशाः पुण्यगन्धानुलेपनाः ।
उद्यता रणशौण्डानां पाल्यन्ते सायुषा भुजाः ।
निरस्तजिह्वानेत्रान्ता बाजिनः सहसादिभिः ।
पतिताः पाल्यमानाश्च क्षितौ क्षीणा विशेरते ।

एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्या हैमवता गजाः । [15]
संछिन्नहस्ताः पार्थेन प्रपतन्त्यद्वयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वराः ।
विमानानीव पुण्यान्ते स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानासृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा । [20]

28

After 8.60.31, Ds S ins. :

आलोक्य तौ चैव परस्परं ततः
समं च शूरो च ससारथी तदा ।
भीमोऽग्रवीर्याहि दुःशासनाय
दुःशासनो याहि वृकोदराय ।
तयो रथौ सारथिभ्यां प्रचोदितौ [5]
समं रथौ तौ सहसा समीयतुः ।
नानायुधौ चित्रपताकिनध्वजौ
दिवीव पूर्वं बलशक्रयो रणे ।
भीमः ।
दिष्ट्यासि दुःशासन मथ दृष्ट
ऋणं प्रतीच्छेः सहवृद्धिमूलम् । [10]
चिरोदितं तं यन्मया ते समायां

Ds महान् (for रथान्). — (L. 21) Ks om. from त्वान्तिकं up to कामोऽसि in line 23. — (L. 22) S1 Ks कुलंश्चिन्तयन् इव; K1 'क्षेत्र इव (sic); K4 'च्छेत इव (sic); Da1 D1.3 हंसक्षेत्र इव; Ds.3 कुलंश्चिन्तयन्; T1 'क्षेत्र इव (for कुलंश्चिन्तयन् इव). — (L. 23) S K1 समृद्धि- (for समृद्ध-). T1 तवारयो (for 'हिता) — (L. 24) V1 तथा (for तव). S K1.2.4 विरं विवर्धतां (for चिराय वर्धन्).

27

(L. 1) Ms damaged. Ds G1 M1 धनुर्ज्या. Bom. ed. चन्द्रताराका. Ds M1 पताका. Ds T1 G1 M1 किङ्किणीयुता. — (L. 2) Ms damaged. G1.2 सौदामनी. M1 सौदामिन्येव चांबरे (for the post. half). — (L. 4) Ds पश्यते (for दृश्यते). Ds M1 वीक्षतां; Gs प्रेक्षतां; Ms विक्षतां; Bom. ed. वीराणां (for वीक्षतां). — (L. 5) Ds G1 M1 शङ्खं. Ms-4 शार्ङ्गः. Gs शोभते; M1 च प्रभोः (for च प्रभो). — (L. 6) T1 Ms-4 दृश्यते. T1 बाह्यानस्य; Gs बहमा. Gs सादिनः (for बाजिनः). — (L. 7) Ds विसृष्टं. — (L. 8) G1 om. from the post. half up to line 16. T1 Gs हन्ति. M1 शङ्ख (for [अ]मित्राव). T1 शरैः. — (L. 9) Gs ताम्राक्षः and निभाननः. M1 निरुक्तैः कूरकर्मणा (for the post. half). — (L. 10) Gs भाति मही (for भूः कीर्यते). — (L. 11) Gs संघाशाः. M1 एते उपरिधाकाराः (for the prior half). — (L. 12) Ds उद्यता; T1 उद्यता; T1 Gs उद्यता. Ds रणशृङ्गाणां. M1 उद्यतायुतशौडीराः (for the prior

half). T1 सायका भुजान् (for सायुषा भुजाः). — (L. 14) T1 G2 पातिताः. G2 [अ]व- (for वि-). — (L. 16) Ds संछिन्नभिन्नाः; T1 Gs 'कुंभाः; Ms-4 'गान्नाः. Ms प्रतपति. — (L. 17) T1 रथनागा; G1 राधाश्वापि (sic); G2 रथागत- (for रथा हत-). G1 हतेश्वराः (for 'नरे'). — (L. 18) Ds विमाना इव; Bom. ed. 'नादिन. M1 पुण्यानां (for पुण्यान्ते). M1 प्रणतंति (for निप-). — (L. 19) Ds त्वस्य (for पश्य). Bom. ed. परसैन्यं (for पश्य सैन्यं). — (L. 20) Ds T1 G1.3 केसरिणां. — After the above, Ds T1.3 G M repeat 8. 57.15 followed by 865*.

28

(L. 1) Ds तावेव; T1 तौ तत्र (for तौ चैव). — (L. 2) T1 ससारथिः; Ms-4 ससारथी. — (L. 3) Ds सृतं समीपे (for दुःशासनाय). — (L. 4) M1 reads [अ]ग्रवीर after दुःशासनो. — (L. 5) Ds सारथिसंप्रचोदितौ. — (L. 6) Ds G1 रणे रथौ; T1 महारथौ; Gs समौ रथौ (for समं रथौ). T1 M1.2.4 समीयतुः. — (L. 7) M1 नानायुधौ. Gs शङ्ख- (for चित्र-). T1.3 G2.3 पताकिनौ; Ms-4 पताकिता (Ms 'तं). Ds T1 G1 नानाविधच्छत्रपताकिनौ (T1 'कस-') ध्वजौ. — (L. 8) G1.3 बलिशक्रयो; Ms बलवृत्रयो. — (L. 9) Ds हि; T1 स; G2 [अ]व (for [अ]सि). Ds दुःशासनम्. T1 चाव. Ds T1 दृष्टम्. — (L. 10) T1.3 G1.2 रथं (for ऋणं). G1 प्रतिज्ञो (for प्रतीच्छेः). T1 बद्धमूलं (for 'वृद्धि'). Ds अमर्षणं प्रतीच्छेत्सहृद्धमूलं — (L. 11) Ds T1 G1 M चिरोदितं (for 'दितं). — (L. 12)

कृष्णाभिमर्शेन गृहाण मत्तः ।
 स एवमुक्तस्तु ततो महात्मा
 दुःशासनो वाक्यमुवाच वीरः । [15]
 सर्वे सरे नैव च विसरामि
 उदीर्यमाणं शृणु भीमसेन ।
 स्मरामि चात्मप्रभवं चिराय
 यज्जातुषे वेदमनि राज्यहानि ।
 विश्वासहीना मृगयां चरन्तो
 वसन्ति सर्वत्र निराकृतास्तु । [20]
 महद्भयाद्राज्यहनि स्मरन्त-
 स्तथोपभोगाच्च सुखाच्च हीनाः ।
 वनेष्वटन्तो गिरिगह्वराणि
 पाञ्चालराजस्य पुरं प्रविष्टाः । [25]
 मायां यूयं कामपि संप्रविष्टा
 यतो वृतः कृष्णया फल्गुनो वः ।
 संभूय पापैस्सर्वान्यद्वृत्तं
 कृतं तदा मातृकथानुरूपम् ।
 एको वृतः पञ्चभिः सामिपन्ना
 झलज्जमानैश्च परस्परस्य । [30]
 सरे सभायां सुबलात्मजेन
 दासीकृताः स्य सह कृष्णया तु ।
 संजयः ।
 तेनैवमुक्तस्तु तवात्मजेन
 सुबालचित्तेन वृकोदरोऽपि । [35]
 प्रगृह्य चापं शृकुटीं ललाटे
 कृत्वा तु रोषोज्ज्वलताम्रनेत्रः ।

T₁. s ins. after 930* : Dn₁ ins. after 8.61.2^{ab} :

ततः क्रुद्धो भीमसेनस्तरस्वी
 शक्तिं चोग्रां प्राहिणोत्ते सुताय ।
 तामापतन्तीं सहसातिघोरां
 दृष्ट्वा सुतस्ते ज्वलितामिवोल्काम् । [5]
 आकर्णपूर्णैरिषुभिर्महात्मा
 चिच्छेद पुत्रो दशभिः पृषत्कैः ।
 दृष्ट्वा तु तत्कर्म कृतं सुदुष्करं
 प्रापूजयन्सर्वयोधाः प्रहृष्टाः ।
 अथाशु भीमं च शरेण भूयो
 गाढं स विव्याध सुतस्त्वदीयः । [10]
 चुक्रोध भीमः पुनराशु तस्मै
 शृशं प्रजज्वाल रुषामिवीक्ष्य ।
 विद्धोऽसि वीराशु शृशं त्वयाद्य
 सहस्र भूयोऽपि गदाप्रहारम् ।
 उक्त्वैवमुच्चैः कुपितोऽथ भीमो [15]
 जग्राह तां भीमगदां वधाय ।
 उवाच चाद्याहमहं दुरात्म-
 न्यास्यामि ते शोणितमाजिमध्ये ।
 अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रां
 शक्तिं वेगात्प्राहिणोन्मृत्युरूपाम् । [20]
 आविध्य भीमोऽपि गदां सुघोरां
 विचिक्षिपे रोषपरीतमूर्तिः ।
 सा तस्य शक्तिं सहसा विरुज्य
 पुत्रं तवाजौ ताडयामास मूर्ध्नि ।

Ds Gs ग्रहाण; T₁ M₁ तदद्य (for गृहाण). T₁ गृहाः; T₂ मन्तुं; M₂ गृह (for मत्तः). — (L. 14) Ds T₁ वाक्यमुवाच वीरः (for वाक्यमुवाच वीरः). — (L. 15) Ds G₁. s सर्वे स्मरन्नेव विसं (G₁ न वि) स्मरामि. — (L. 16) Ds T₁ वि (T₁ तु) दीर्यमाणं (for उदीर्य). — (L. 19) T₁ M₁ चरन्ति. — (L. 20) Ds T₁ G₂ निराकृताश्च (T₁ ता. स्युः). — (L. 21) Ds T₁. s G महाभयं (T₂ या). Ds सरन्ते. — (L. 22) G₂ M₁ ततो (for तथा). Ds ततोपि भोगात्सुखाच्च हीनाः; G₁ ततोप-भोगादवमल विहीनाः. — (L. 23) Ds वने वसन्तो; G₁ वनेष्वदंसो. — (L. 24) Ds G₁ पाञ्चालराज्ञश्च. G₂ रिपुं (for पुरं). — (L. 25) Ds मत्वा (for मायां). Ds संप्रविष्टा (for विष्टा). M₁ एको वृतः पञ्चभिः संप्रविष्टा. — (L. 26) Ds फाल्गुनो वा. — (L. 27) Ds G₁ स भूय (for संभूय). Ds G₁ एवं; T₂ चैवं (for पापैस्). — (L. 28) Ds कृतं यथा मातृकथानुरूपं. — T₂ om. lines 29–36. — (L. 29) Ds वृकी वृकैः; T₁. s G₁. s एका वृता (for एको वृतः). G₂ त्वाभिपंचा (sic) (for

सामिपन्ना). — (L. 30) Ds om. हि. — (L. 32) Ds T₁. s G₂ सः (for स). G₁ दासीकृता सह कृष्णा यदा तु. — T₁. s Gs M₁ om. lines 33–36. — (L. 33) G₁. s इति (for तेन). — (L. 34) G₁. s पांडोः सुतः कोपवशं जगाम. — G₁. s om. lines 35–36. — (L. 35) Ms शृकुटि.

(L. 8) Dn₁ प्रपूजयन्; T₂ प्रपूजयन्ते. — After line 8, T₁ reads App. I (No. 30) and T₂ reads lines 1–4 of App. I (No. 30). — (L. 9) T₂ अथो स भीमो स. — (L. 10) T₂ हि (for स). — (L. 11) T₂ चुक्रोध. — (L. 13) T₂ वीराशु. — After line 16, T₂ reads lines 17–24 of App. I (No. 30). — (L. 17) T₂ अहो (for अहं). — (L. 19) T₂ तथैवम् (for अथैवम्). Dn₁ ततोभ्रां. — (L. 20) Dn₁ शक्तं. — (L. 22) T₂ त्विक्षेप रोषेण परीत-मूर्तिः. — (L. 23) T₂ विरुज्य (for विरुज्य).

30

G_{1.2} M ins. after 8.61.2^{ab}: T₁ after line 8 of App. I (No. 29), T₂ ins. lines 1-4 after line 8 of App. I (No. 29), and lines 17-24 after line 16 of App. I (No. 29): G₂ after 929*:

स कामुकं गृह्य तु भारसाधनं
भीमस्तदा राजपुत्रं ह्यविध्यत् ।
पञ्चाशत्ता वाणगणैः स्नानान्तरे
तोषैर्यथातीव भिनष्टिपेन्द्रम् ।
ततोऽतिविद्धो विरथं महात्मा [5]
दुःशासनो भीमसेनं चकार ।
निहत्य संखे चतुरोऽस्य बाहा-
न्धित्वा रथेषां पुनरेव चाक्षिपत् ।
ततः क्षितिस्थो ह्यवरुह्य याना-
द्वकोदरो गदया तस्य बाह्वान् । [10]
यमक्षयं प्रेषयित्वा महात्मा
रथं समाकर्षत राजसूनुः ।
तस्मादवज्जुल्य रथास्ससर्ज
दुःशासनस्तोमरमुग्रवेगम् ।
स तेन विद्धो ह्युरसि ह्यप्रमेयो [15]
गदां तस्मै विससर्जप्रमेयाम् ।
ततः क्रोधान्भीमसेनः कृतानि
सर्वाणि दुःस्नान्यनुसंस्मरन्वै ।
संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-

मुग्रामयो राजपुत्रो न्यवीदत् । [20]
संचिन्तयन्नोपमतीव कोपा-
त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीरः ।
प्रगृह्य वज्रास्त्रानितुल्यवेगां
गदां करेणाथ वृकोदरो रुषा । [25]
निपातयित्वा पृथिवीतले शृशं
संताडयामास वली वृकोदरः ।
अतीव संताडितभिन्नगात्रो
दुःशासनो वै निपपात मुनौ ।
आक्रम्य कण्ठे युधि राजपुत्रं
संरक्तमेवो ह्यब्रवीद्धातैराङ्गम् । [30]
तद्गृहि किं त्वं परिमार्गमाणो
ह्यस्मान्परासूय इहागतान्पुनः ।
तदिदमथ शृशसंसृतं मे
चिरार्जितं रोषमतिप्रदीप्तम् ।
मधु प्रपात्ये तव कोष्ठभाजना- [35]
दित्यब्रवीद्भीमसेनस्तरस्वी ।
दुःशासनं कण्ठदेशे प्रसृष्टं
स्ततः क्रूरं भीमसेनश्चकार ।
तं ध्वंसयित्वा सहसा ससार
बलावसौ धातैराङ्गस्तरस्वी । [40]
सपत्नतां दर्शयन्धातैराङ्गे
भीमोऽभिदुद्राव सुतं त्वदीयम् ।
सृगं सुहुः सिंहशिखुर्यथा वने

30

(L. 2) T₁ विविध्य; G₂ स विध्यत् (for ह्यवि). — After line 2, G₂ ins.:

विचिक्षिपे तां यमदण्डसंनिगां
भीमो हि भीमां ज्वलितामिवोल्काम् ।

— After the above, G₂ reads lines 23-24.

— (L. 4) T₁ G₂ इवादिप्रतिभं; G₂ इवादिप्रतिभैर्; M यथादिः
प्र (M₁ 'वीत्र')मिच्छं (for 'वीव भिनद्'). — T₂ om. lines 5-16.

— (L. 5) M_{1.2.4} ततो विद्धो. T₁ G_{2.3} ततो विद्धो (T₁ 'दं') विरथं तं महात्मा. — (L. 7) T₁ G₁ संख्ये; G₂ संवे (for संखे). T₁ G_{1.2} हयांश्च (for संखं बाह्वान्). — (L. 8) M₁ जित्वा (for छित्त्वा). G₂ M₁ रथेषां. T₁ चाच्छिनत् (for चाक्षि-
पत्). — (L. 9) T₁ G_{2.3} क्षितौ तु (T₁ तं) (for क्षितिस्थो). M₁ ह्यवरुह्य (for 'रुह्य'). G₂ बाहाद् (for यानाद्). — (L. 15) M₁ विध्यो. T₁ ह्युरस्य; M_{2.4} उरसि (for ह्युरसि). — (L. 16) T₁ M₁ अस्मै (for तस्मै). M₁ प्रससर्ज (for विस'). — T₂ reads lines 17-24 after line 16 of App. I (No. 19). — (L. 18) T₁ च; M₁ अति- (for अनु). — (L. 20) M अतो (for अथो). T₁ M₁ राजपुत्रे. G_{2.3} न्यवीदत् (for न्यवी'). — (L. 21) M₂ partly damaged.

T₁ संचित्त तं; G_{2.3} 'चित्तितं; M_{1.2.4} तत्संचितं (for संचिन्तयन्). G_{2.3} वेगात् (for कोपात्). — T₁ G₂ M₁ om. line 23. G₂ reads lines 23-24 after the insertion following line 2. — After line 23, M₂₋₄ ins.:

समापतन्तीं ज्वलितामिवोल्काम् ।

— (L. 24) G_{2.3} शरेण; M₁ परेण (for करेण). — T₂ om. lines 25-53. — After line 25, T₁ G_{2.3} ins.:

आदाय दुःशासनमुग्रवेगम् ।

— (L. 26) M₁ स ताडयामास. — (L. 27) T₁ संताडनभिन्न-
गात्रो; G₁ संताडितभिन्नगात्रैर्. — After line 28, M₂₋₄ read
lines 42-47. — (L. 30) G₁ युधि; G₂ M₂₋₄ अब्रवीद् (for
ह्यप्र). G₂ संरक्तो **ब्रवीद्. — (L. 31) T₁ M₁ सद् (for
तद्). M₂₋₄ यत्त्वं (for किं त्वं). G₁ परिमार्गमाणो. — (L. 32) G₁ M om. हि. T₁ समागतान्; G_{2.3} इहागतः (for
'गताम्'). — (L. 33) T₁ तवेदमथ; G अ(G₂ आ)दीपयत्तद्.
T₁ शृशसंसितं; G_{1.3} 'दीपितं; G₂ 'पीडितं (for 'संसृतं'). — (L. 34) M₂₋₄ अदीपयत्ते (for अतिप्रदीप्तम्). — (L. 35) T₁
कृष्णमाजनाद् (for कोष्ठ'). — T₁ M om. lines 36-37 and
39-40. G transp. lines 41 and 42. — (L. 41) G_{1.3}
सपत्नान्. — (L. 42) T₁ M_{2.4} विदुद्राव; G₁ M₁ [s]विदु'
(for सविदु'). — (L. 43) M₁ तथा; M₂₋₄ यथा (for सुहुः).

तथाभिमिदुल्य महाबलं बली ।
निगृह्य चैनं परमेण कर्मेणा [45]
उत्क्षिप्य चोत्क्षिप्य च तूर्णमेनम् ।
भूमौ तदा निष्पिपेधाय वीरः
असिं विकीर्णं विमलं चकार ।
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानं
कृत्वा तु रूपं परमं सुघोरम् । [50]
कालान्तकाम्यां प्रतिमं तदानीं
विदार्य वक्षः स महारथस्य ।
दुःशासनस्य रिपुशासनस्य

31

After 8. 61. 5^{ab}, K₄ V₁ B D (except D_{1.5}) ins.:

तस्मिन्सुघोरे तुमुले वर्तमाने
प्रधानभूयिष्ठतरैः समन्तात् ।
दुःशासनं तत्र समीक्ष्य राज-
न्मीमो महाबाहुरचिन्त्यकर्मा ।
स्मृत्वाथ केशग्रहणं च देव्या [5]
वक्षोपहारं च राजस्वलायाः ।
अनागसो भर्तृपराङ्मुखाया
दुःस्त्रानि दत्तान्यपि विप्रचिन्त्य ।

T₁ महावने (for यथा वने). — (L. 44) T₁ तदान्यमिदुल्य;
M₁ तम*भि"; M₂₋₄ तमप्यभि" (for तथाभिमि"). G₁ तं
(for बली). — (L. 46) T₁ चोत्क्षिप्य; G₁ शुत्क्षिप्य (for
उत्क्षिप्य). M₁ मोहाक्रम्य; M₂₋₄ चोक्राम्य (for चोत्क्षिप्य). —
(L. 47) G [अ]शु (for [अ]य). G₈ वीर. — (L. 50) G₁
[अ]तुरूपं; M₁ स्वरूपं (for तु रूपं). M सुरोद्रं (for सुघोरम्).
T₁ कृत्वा रूपं परमं नै सुघोरं. — (L. 51) T₁ प्रतिमस. —
(L. 53) M रिपुनाशनस्य.

31

(L. 1) K₄ V₁ B_{2.5} D₁ D_{2.4.5} घोरे (for सुघोरे).
K₄ प्रापान (for प्रधान). — (L. 5) K₄ V₁ B (except
B₂) D₁ D_{1.5.5.5} च; D₁ स (for [अ]य). K₄ प्रियाया (for
च देव्या). — (L. 8) K₄ संप्रापित (for विप्र*). — After
line 8, D₈ ins.:

संस्तुल्य संस्तुल्य तथा प्रतिज्ञा-
मुपानयो राजपुत्रो न्यवीदत् ।

ततः स्थितं रोषमतीव कोपा-
त्त्रयोदशार्धं पुरुषप्रवीरः ।

प्रभद्रकान्सुखयसोमकांश्च [5]
कारुपकाशीभरमद्रकांश्च ।

पाण्डुप्रवीरानवदत्कुरुंश्च

दुःशासनं रक्षथ मद्गहीतम् ।

— D₈ om. lines 9-10. — (L. 9) K₄ क्रोधामर्षिणे; B₁
क्रोधवमर्षेण; B_{2.5} कोपामर्षेण (for क्रोधा*). — (L. 10) V₁

जज्वाल क्रोधामर्षेण भीम
आज्यप्रसिक्तो हि यथा हुताशः । [10]
तत्राह कर्णं च सुयोधनं च
कृपं द्रौणिं कृतवर्माणमेव ।
निहन्मि दुःशासनमथ पापं
संरक्ष्यतामद्य समस्तयोधाः ।
इत्येवमुक्त्वा सहसाभ्यधाव- [15]
सिद्दन्तुकामोऽतिबलस्तरस्वी ।
तथा तु विक्रम्य रणे वृकोदरो
महागजं केशरिणो यथैव ।
निगृह्य दुःशासनमेकवीरः
सुयोधनस्याधिरथेः समक्षम् । [20]

32

After 8. 61. 6^{ab}, K₄ D₂ (lines 9-10 only) T₂ ins.:

ये राजसूयावभृथे पवित्रा
जाताः कचा याज्ञसेन्या दुरात्मन् ।
ते पाणिना कतरेणावकृष्टाः
प्रब्रूहि त्वां पृच्छते भीमसेनः ।
उक्तस्तथाजौ स तदा सरोषं [5]
जगाद भीमं परिहृत्य नेत्रे ।

D₁ D_{1.5} आज्यप्रसिक्तेन (V₁ "य"); B₂ प्राज्यप्रसिक्तो हि (for
आज्यप्र*). V₁ हुताशनः. — (L. 12) V₁ B₂ कृपं च (for
कृपं). — (L. 14) K₄ V₁ B_{1.2} D₁ D_{2.5.7} संरक्ष (V₁ "क्ष")-
ताम्. D₁ D_{1.5} शक्त (D₁ "क्त")ष्टियोधाः (sic) (for
समस्त*). — After line 14, D₄ (marg.) ins.:

स क्षत्रियः कोऽपि भवेत्पराक्रमी

यो मोचयेदेनमसहविक्रमात् ।

तदाह पार्थोऽपि रथाङ्गपाणिं

किं मारुतिर्वक्ष्यते वासुदेव ।

अथाह कृष्णोऽपि धनंजयं सय-

न् वायुपुत्रः शिवरूप एव ।

while D₈ ins. after line 14:

तत्राह कृष्णं च धनंजयं च

श्लिखण्डनं पृष्टुधुधं यमौ च ।

पाञ्चालमत्स्यांश्च सकैकयांश्च

दुःशासनं रक्षथ मद्गहीतम् ।

— (L. 16) V₁ [s]तिबली; D₂ D_{1.5} "बलं (for "बलस्य).
— (L. 18) B_{1.4} महागजान्. B₂ D₁ केशरिणो. V₁ महागजं

सिंह इवातिवृष्टः; B₂ महागजं केशरीवोग्रवेगः — (L. 19) B₂
एकवीरः.

32

(L. 1) K₄ यो (for ये). T₂ पवित्रिता. — (L. 4) T₂
तं ब्रूहि (for प्रब्रूहि). — (L. 5) K₄ उक्तं. T₂ सततं (for
स तदा). — (L. 6) T₂ जगाद नेत्रे परिहृत्य भीमः. — With

अयं कतिकराकारः पीनस्तनविमर्दनः ।
 गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः करः ।
 अनेन याज्ञसेन्या मे भीम केशा विकर्षिताः ।
 पश्यतां कुरुमुख्यानां युष्माकं च समासदाम् । [10]
 एवं त्वसौ राजसुतं निशम्य
 भुवन्तमाजौ विनिपीड्य वक्षः ।
 भीमो बलाद्बाहुमुष्टय दोर्भ्या-
 मुच्चैर्ननादाथ समस्तयोधान् ।
 उवाच यस्यास्ति बलं कुलं च [15]
 रक्षत्वसौ मेऽद्य निरस्तबाहुः ।
 दुःशासनं जीवितमुत्सृजन्त-
 माक्षिप्य योधास्तरसा महाबलम् ।
 क्रुद्धो रणेऽतीव क्रं करेण
 उत्पात्य वीरः सहसैव राजन् । [20]
 दुःशासनं तेन तु वीरमभ्ये-
 जघान वज्राशनिसंनिभेन ।

lines 7-8, of. lines 3-4 of 935*. — (L. 9) K₄ च (for मे). K₄ अत्र (for वि-). — (L. 10) K₄ सतां तदा (for समासदाम्). — After line 10, K₄ ins.:

ममेप्सितं चैवमनेन सर्वं
 कृतं मया यत्त्वयमेव कृतम् ।
 सत्वं प्रतिष्ठां कुरु मा निरर्थी
 मुजातिजाता न दृथा वदन्ति ।
 अन्यत्त्वयोक्तं रुधिरं पिबामि
 पिबन्तु मे श्वादिखगाः शृगालाः ।
 त्वं चैवमेवां तु समानभूतो
 मनुर्न मे त्वस्ति कृताकृतस्य ।

— (L. 13.) Bomb. ed. तं प्रतिगृह्य (for बाहुमुष्टय). — For lines 15-22, T₂ subst.:

एवं भुवाणस्य तु भीमसेन
 उत्पाटयामास मुञ्चं महात्मा ।
 ततः स रावन्तमतीव रुष्टः
 संताडयामास भुजेन तेन ।
 भीमोऽपि दुद्राव मुतं द्वितीयं [5]
 चरुं यथा सिंहश्चिचुर्वनान्ते ।
 तमप्यभिद्रुत्य महाबलं बली
 निगृह्य चैनं परमेण कर्मणा ।
 उत्क्षिप्य उद्धाम्य च तूर्णमेनं [10]
 भूमौ तथा निष्पिपेवाथ वीरः ।
 अस्ति विक्रोशं विमलं चकार
 कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
 कृत्वा तु रूपं परमं सुरैर्द्रं
 कालान्तकान्यां सदृशं तदानीम् ।

33

N ins. after 8. 61. 10: T₂ ins after 952*:

तस्मिन्कृते भीमसेनेन रूपे
 दृष्ट्वा च तच्छोणितं पीयमानम् ।
 संप्राद्वर्षश्चित्रसेनेन सार्धं
 भीमं रक्षो भाषमाणा भयाताः । [5]
 युधामन्युः प्रवृत्तं चित्रसेनं
 महानीकं साम्ययात्राजपुत्रः ।
 विव्याध चैनं निशितैः पृषत्कै-
 र्व्यपेतभीः सप्तभिराशुमुक्तैः ।
 पदाक्रान्तः सर्पवह्नेलिहानो
 महोरगः क्रोधविषं सिसृक्षुः । [10]
 निवृत्त्य पाञ्चालजमभ्यविष्य-
 त्रिभिः शरैः सारथिं चाप्यविष्यत् ।
 ततः सुपुङ्गेन सुपत्रितेन
 सुसंशिताग्नेण क्षरेण शूरः । [15]
 आकर्णमुक्तेन समाहितेन
 युधामन्युस्तस्य शिरो जहार ।

विदार्य वक्षः स महात्स्यस्य [15]

दुःशासनस्य क्षतिशासनस्य ।

[With lines 5-16 in the above substitution, of. lines 42-53 of App. I (No. 30).]

33

(L. 1) K₂ भीमसेनस्य (for 'सेनेन'). K₂ V₁ रूपं. — (L. 2) B₂ om. च. V₁ B₂-s Dn₁ D₂-4.6.7 जनाः; T₂ सेना (for च तद). — (L. 3) T₂ तं प्राद्वच (for संप्रा-
 द्वर्ष). — (L. 4) T₂ भीमं (for रक्षो). K₂ भाष्यमाणा.
 — (L. 5) B₂ स्वधामन्युः. B₂ प्रवृत्ताश्च. — (L. 6) K₂ B₂
 D₁.6 महानीकस्तु (K₂ 'स्य'); V₁ B₁-s Dn₁ D₂-4.7
 सहानीकस्तु; D₂ T₂ सहानीकं तु (for महानीकं स). — (L. 7)
 स₂ निशितैः; K₂ निशितैः. S₂ K₂ पृषट्टैः; K₂ पृषत्कैः. — (L. 8)
 S₂ K₂ व्यपीतभीः. B₂ -मुक्तैः; B₂ -वैरैः; D₂ -मुक्तैः (for -मुक्तैः).
 — (L. 9) K₂ पादाक्रान्तस्य इव; V₁ पदाक्रान्तो मोग इव; B₁-s-s
 Dn₁ D₂-4.6.7 T₂ सं(B₂ आ)क्रान्तमोग इव (for पदाक्रान्तः
 सर्पवह्). B₂ सर्प इव (for सर्पवह्). — (L. 10) B₂ D₂
 मुसुक्षुः (for सिसृक्षुः). — (L. 11) S₂ K₁.s विवृत्त्य (for
 निवृत्त्य). Some MSS. पंचाल. S₂ K₂ B₂ पं(S₂ पं)चालमभ्य;
 K₂ पांचालजगस्य (sio). — (L. 12) S₂ K₂.4 चाप्यविष्यत्;
 K₁ चाप्य विष्यत्, V₁ B (except B₂) D (except D₂.s)
 T₂ स(T₂ चा)स्य पट्टिः (for चाप्यविष्यत्). — After line
 12 Dn₁ reads from 8.61.17 up to एते समे in 8.62.3*.
 — (L. 13) K₁ om.; V₁ B₁.s Dn₁ D₁.2.3.4 सुपत्रितेन;
 D₂ सुपत्रितेन. — (L. 14) D₂ तराशिताग्नेण (sio) (for
 सुसंशित). T₂ वीरः (for शूरः). — (L. 15) K₂ आकर्णपूर्णेन
 (for 'मुक्तेन'). — (L. 17) K₂ विनिहते (for हते आतरी).

तस्मिन्हते भ्रातरि चित्रसेने

क्रुद्धः कर्णः पौरुषं दर्शयानः ।

दुद्राव तस्याण्डवानामनीकं

प्रत्युद्यातो नकुलेनाभितौजाः ।

[20]

भीमोऽपि हत्वा तत्रैव दुःशासनममर्षणम् ।

पूरयित्वाक्षलिं भूयो रुधिरस्योमनिखनः ।

34

After 8. 62. 31, N T₂ Ca. c ins.:

ततः क्रुद्धो वृषसेनो महात्मा

ववर्ष ताविपुजालेन वीरः ।

महारथावेकरये समेतौ

शरैः प्रमिन्दस्त्रिव पाण्डवेयौ ।

तस्मिन्प्रये निहते पाण्डवस्य

[5]

क्षिप्रं च खड्गे विशिखैर्निकृते ।

भीमार्जुनौ वृषसेनाय क्रुद्धौ

ववर्षतुः शरवर्षं सुघोरम् ।

अथाब्रवीन्मारुतिः फल्गुनं तु

पश्यस्वैनं नकुलं पीडयन्तम् ।

[10]

— (L. 18) K₂ क्रुद्धस्तु कर्णः. S₂ दर्शयानाः. — (L. 19) B₂. s विमानय; B₂ Dn₁ D₂. s. 7 T₂ व्यद्रावय (D₂ 'व त' (for दुद्राव तय). B₂ प्रवीरः (for अनीकं). — (L. 20) K₂ प्रत्यु-
द्यो; B₂ D₂. s. 7 'याते. B₂ नकुलोमभितौजाः; D₂ फाल्गुनायाः;
D₁ नकुलेना; T₂ प्रलयनीकं महौजाः. — T₂ om. lines 21-22.
— (L. 21) D₂ भीमोपि संख्ये हत्वेव (for the prior half).
B₂ D₂ अमर्षणः. — (L. 22) B₂ D₂ D₁. s. s. 7 भूमौ (for
भूयो). Some MSS. -निखनः. D₂ रुधिरोग्रेण वर्चसा (for
the post. half).

34

(L. 2) S₂ इवजालेन (sic) (for इव). D₂ वीरौ; D₂
वीराः (for वीरः). — (L. 3) B₂ महारथावेकरयेन वीरा (sic).
— (L. 4) K₂ स (for प्र). — T₂ ins. after line
4: Dn₁ after line 6:

अन्ये च संहत्य कुरुप्रवीरा-

स्ततो न्यमन्शरवर्षैरुपेल ।

तौ पाण्डवेयौ परितः समन्ता-

त्संह्रयमानाविह हन्यवाहौ ।

[(L. 1) T₂ संगत्य (for संहत्य). — (L. 2) Dn₁ निघ्नन्.
Dn₁ उपेतौ. — (L. 3) Dn₁ समन्तान्; Bom. ed. समेतान्. —
(L. 4) T₂ मध्येयमाना इव हन्यवाहे.]
— T₂ om. lines 5-14. — (L. 5) B₂ om. D₂ रणे
(for रये). S₂ निहिते; V₁ B D₂ D₁. s. 7 विह (D₂ 'हि)ते.
— (L. 6) B₂ खड्गैर् (for खड्गे). D₂ निक्षितैर् (for
निक्षिप्तैर्). K₂ निकले; K₄ निकृते; B₂ निकृत्य (for निकृते).
— (L. 7) S₂ वृषसेनश्च (for 'नाय). — (L. 8) K₂
शणवर्ष (for शर). — (L. 9) K₁ दारुभिः (for मारुतिः).

[662]

अयं च नो बाधते कर्णपुत्र-

स्तस्मान्नवान्प्रत्युपयातु कार्णिम् ।

स तस्मिन्मयैव वचः किरीटी

रथं समासाद्य वृकोदरस्य ।

कपिध्वजं केशवसंगृहीतं

[15]

प्रैषीदुग्रो वृषसेनाय वाहम् ।

35

After 8. 62. 59^{ab}, K₄ Dn₁ D₄ (marg.). c-s ins.:

सुमोच तूर्णं विशिखान्महात्मा

वधे धृतः कर्णमुतस्य संख्ये ।

भारकनेत्रोऽन्तकशत्रुहन्ता

उवाच कर्णं शृशमुत्सयंस्तदा ।

दुर्योधनं द्रौणिमुखांश्च सर्वा-

[5]

नहं रणे वृषसेनं तमुग्रम् ।

संपदयतः कर्णं तवाद्य संख्ये

नयामि लोकं निशितैः पृषत्कैः ।

यमस्य यावद्धि जना वदन्ति

Some MSS. फाल्गुनं. S₂ K₁. 2. 4 B₂ तं (for तु).
— (L. 10) K₂ पश्यन्; B₂ आसाद्य (for पश्यन्). S₂ K₁-s
[इ]मे; K₄ [इ]मं (for [ए]मं). S₂ K₁-s D₂ पीडयन्ति; V₁
B₂. s. s Dn₁ पीडयमानं (for पीडयन्तम्). — (L. 11) V₁
B₁-s वाचति (for वाधते). — (L. 12) S₂ K V₁ D₂ कर्णं;
D₂ D₂ वाणि (for कार्णिम्). — B₂ reads lines 13-14
twice. — (L. 13) B₂ om.; D₂ [अ]द्य (for [ए]व).
— (L. 14) S₂ रथा; D₂ बलं; D₂ सव्यं (for रथं). Co
cites समासाद्य (as above). — Dn₁ ins. after line 14:
T₂ after the insertion following line 4:

अथाब्रवीन्नकुलो वीक्ष्य वीर-

मुपागतं शातय शीघ्रनेनम् ।

इत्येवमुक्तः सहसा किरीटी

भ्रात्रा समक्षं नकुलेन संख्ये ।

[(L. 1) T₂ [अ]र्जुनं. (for [अ]र्जुनम्). — (L. 2) T₂
उपागतः.]

— (L. 16) B (except B₂) Dn₁ D₂. s. 7. 8 T₂ उदग्रो
(for उग्रो). Dn₁ T₂ वृषसेनस्य (for 'नाय). V₁ B₂. s
वाहान्; Ca वाहम् (as above). — Colophon om. in.
S₂ K V₁ B D₂ D₁. s. 2. 4-8. — Adhy. names: Dn₁ वृषसेन-
युद्धं नकुलपराजयः; D₂ T₂ वृषसेननकुलयुद्धं. — Adhy. no.:
Dn₁ 84; T₂ 90.

35

With lines 1-2, cf. 8. 62. 59^{ab}. D₂. s om. lines 1-3.
K₄ D₂ om. lines 1-2. — (L. 6) D₂ अयं (for अहं).
D₂. s om. तम्. K₄ D₂ अयं रणेहं वृषसेन्मुग्रं. — (L. 8) D₂. s
सुपुंखैः (for पृषत्कैः). — (L. 9) K₄ Dn₁ D₄ कर्णं च तावद्

भवन्निः सर्वैर्मम सुनुहंतोऽसौ । [10]
एको रथो मद्भिहीनस्तरस्त्री
अहं हनिष्ये भवतां समक्षम् ।
संरक्ष्यतां रथसंस्थाः सुतोऽय-
महं हनिष्ये वृषसेनमेनम् ।
पश्चाद्दधिष्ये त्वामपि संप्रमूढ- [15]
महं हनिष्येऽर्जुन आजिमध्ये ।
तमद्य मूलं कलहस्य संस्थे
दुर्योधनापाश्रयजातदर्पम् ।
त्वामद्य हन्तास्मि रणे प्रसह्य
अस्यैव हन्ता युधि भीमसेनः । [20]
दुर्योधनस्याधमपुरुषस्य
यस्यानयादेव महान्क्षयोऽभवत् ।
स एवमुक्त्वा विनिमृज्य चापं
लक्ष्यं हि कृत्वा वृषसेनमाजौ ।

36

K4 V1 B D41 Dn1 D1.8-7 Co ins. after 8. 62: T2
after 8. 63. 2:

संजयः ।

तमायान्तमभिप्रेक्ष्य वेलोद्धुत्तमिवार्णवम् ।
गर्जन्तं सुमहाकायं दुर्निवारं सुरैरपि ।
अर्जुनं प्राह दाशार्हः प्रहस्य पुरुषर्षभः ।
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।

येन ते सह योद्धव्यं स्थितो भव घनंजय । [5]
पश्य चैनं समायुक्तं रथं कर्णस्य पाण्डव ।
श्वेतवाजिसमायुक्तं युक्तं राधासुतेन च ।
नानापताकाकलिलं किङ्किणीजालमालिनम् ।
उद्धमानमिवाकाशे विमानं पाण्डुरैर्हयैः ।
ध्वजं च पश्य कर्णस्य नागकक्षं महात्मनः । [10]
आखण्डलधनुःप्रस्थमुल्लिखन्तमिवाम्बरम् ।
पश्य कर्णं समायान्तं धार्तराष्ट्रप्रियैषिणम् ।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवान्धुदम् ।
पृथ मन्त्रेश्वरो राजा रथाग्रे पर्यवस्थितः । [15]
नियच्छति हयानस्य राधेयस्यामितौजसः ।
शृणु हुन्दुभिनिर्घोषं शङ्खशब्दं च दारुणम् ।
सिंहनादांश्च विविधान्शृणु पाण्डव सर्वशः ।
अन्तर्धाय महाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा ।
दोष्यमानस्य भृशं धनुषः शृणु निस्वनम् ।
एते दीर्यन्ति सगणाः पाञ्चालानां महारथाः । [20]
हृष्टा केसरिणं क्रुद्धं शृगा इव महावने ।
सर्वयत्नेन कौन्तेय हन्तुमर्हसि सूतजम् ।
न हि कर्णशरानन्यः सोढुमुत्सहतेऽनघ ।
सदेवासुरगन्धर्वास्त्रीर्लोकान्सचराचरात् ।
त्वं हि जेतुं रणे शक्तस्त्वयैव विदितं मम । [25]
भीममुग्रं महादेवं त्र्यक्षं शर्वं कपर्दिनम् ।
न शक्ता ब्रह्ममृगानि किं पुनर्योधितुं प्रभुम् ।
त्वया साक्षान्महादेवः सर्वभूतशिवः शिवः ।

(for यमस्य यावद्). K4 वितना (for हि जना). Ds यमस्य
पुर्याममृष्टा वदामि. — (L. 10) Dn1 सर्वैर्मवन्निर् (by transp.).
— (L. 12) Ds अहं वीराणां भवतां वै समक्षं. — (L. 13)
Ds रथमुल्लैः (for 'संस्थाः'). Ds संरक्ष्यतां रथसंस्थाः सुतोयः.
— (L. 14) Ds आदौ (for अहं). Ds वधिष्ये (for हनिष्ये)
Dn1 उग्रं (for यनम्). — Ds om. lines 16-17.
— (L. 17) Ds त्वम्; Ds त्वाम् (for तस्य). — (L. 18)
K4 D1 दुर्योधनापाश्रयजातदर्पः; Ds दुर्योधनोपाश्रयः. — Ds
om. line 19. — (L. 20) Ds असौ च (for अस्यैव).
— Ds. s om. line 22. — (L. 22) K4 Dn1 D1
(damaged). [s]मृत् (for समवत्). — (L. 23) K4
मुक्ताभिनिसृज्य (sic); Ds च विमृज्य (for विनिमृज्य). — (L.
24) K4 Ds लक्षं.

36

Ts om. the ref. — (L. 1) B2 वातोद्धुत्तम्; D41 वेलो-
द्धुत्तम्; Dn1 'हुत्तम्'; T2 वलोद्धुत्तम्. (for वेलो). — (L. 2)
Ds दुर्निवार्यं (for 'वारं'). — (L. 3) D41 D1.4.5 पुरुषर्षभ-
— (L. 5) B2 तेन (for येन). B2 [अ]य (for ते). Dn1
D1 घनंजयः. — (L. 6) B2 चैनं (for चैनं). V1 B1 समा-
ख्यातं; B2 'यातं' (for 'युक्तं'). V1 B1. s om. (hapl.) the
post. half, and the prior half of line 7. B1 पाण्डवं;

Dn1 'वः. — (L. 7) K4 श्वेतवाजिसंयुक्तं (for the
prior half). — (L. 8) Dn1 नानापताकः. Ds 'सहितं';
T2 'कलितं' (for 'लं'). Dn1 'जालमालिनी'; T2 'मालिकं'. — B4
om. lines 9-12. — (L. 9) B2 उद्धमानम् (sic); D1 उद्धमा-
नाम्; T2 उद्धमानम्. B2 T2 पाण्डुरैः. — (L. 10) D41 D1. s
विजयं पश्य; T2 ध्वजोयं तस्य (for ध्वजं च पश्य). B2 कौन्तेय
Ds चायातं (for कर्णस्य). Ds om. (hapl.) from the
post. half up to the prior half of line 12. B2
नागकक्षा; T2 'कक्षयोः'. — (L. 12) K4 कर्णः. — T2 om. line
15. — (L. 15) Ds [अ]मितौजसः. — (L. 16) B1 पृथम्
(for शृणु). — (L. 17) D41 D1. s शृणु (for शृणु). Dn1
T2 सर्वतः (for 'शः'). — (L. 18) K4 महाशब्दा. —
(L. 19) Some MSS. निःस्वनं; K4 Ds निःस्व (Ds 'व')नं.
— (L. 20) Dn1 दीर्यते; Ds दीर्यति. Some MSS.
पञ्चालानां. — (L. 21) B1. s. s Ds केसरिणं. T2 युद्धे
(for क्रुद्धं). D1 महावने (for 'वने'). — (L. 22) T2
सर्वोपायेन (for सर्वयत्नेन). — (L. 23) Dn1 नरः (for सनघ).
— (L. 24) K4 गंधर्वाः. — (L. 25) Ds मया; T2 ममे (for
मम). — (L. 26) B2 D41 Dn1 D1. s T2 महात्मानं (for
'देवं'). K4 V1 B1 D41 D1. s सर्वं (K4 D41 D1 'वै'). —
(L. 27) D41 D1. s विशुं (for प्रभुम्). — (L. 28) K4 शर्व-

युधेनाराधितः स्थाणुर्देवाश्च वरदास्तव ।
तस्य पार्थ प्रसादेन देवदेवस्य शूलिनः । [30]
जहि कर्णं महाबाहो नमुचि वृत्रहा यथा ।
श्रेयस्तेऽस्तु सदा पार्थ युद्धे जयमवामुहि ।
अर्जुन उवाच ।

ध्रुव एव जयः कृष्ण मम नास्त्यत्र संशयः ।
सर्वलोकगुरुर्यस्त्वं तुष्टोऽसि मधुसूदन ।
चोदयाम्बान्धवीकेश रथं मम महारथ । [35]
नाहत्वा समरे शत्रुं निर्वर्तिष्यति फल्गुनः ।
अथ कर्णं हतं पश्य मच्छरैः शकलीकृतम् ।
मां वा द्रक्ष्यसि गोविन्द कर्णेन निहतं शरैः ।
उपस्थितमिदं घोरं युद्धं त्रैलोक्यमोहनम् ।
यज्जनाः कथयिष्यन्ति यावन्मूर्ध्निर्वर्तिष्यति । [40]
एवं सुवन्सदा पार्थः कृष्णमक्षिष्टकारिणम् ।
प्रत्युद्ययौ रथेनाशु गजं प्रतिगजो यथा ।
पुनश्चाह महातेजाः पार्थः कृष्णमर्षिदमम् ।
चोदयाम्बान्धवीकेश कालोऽयमतिवर्तते ।
एवमुक्त्वदा तेन पाण्डवेन महात्मना । [45]

जयेन संपूज्य स पाण्डवं तदा
प्रचोदयामास ह्यान्मनोजवान् ।
स पाण्डुपुत्रस्य रथो मनोजवः
क्षणेन कर्णस्य रथाग्रतोऽभवत् ।
Colophon.

(for सर्व-). B₂ भूतः शिवः; B₃ D₈ (marg.) भूतपतिः; D₈ 'हितः; T₂ 'प्रियः (for 'शिवः). — (L. 30) K₄ देव- (for पार्थ-). — (L. 31) K₄ महाबाहु. — (L. 32) D₈ तदा; T₂ तथा (for सदा). — (L. 33) K₄ चैव (for एव). — (L. 34) V₁ सर्वभूत- (for 'लोक-). V₁ B₂ यस्य; B₁ यत्वं; B₄ D₁ स चंता; D₁ D₈ (also as above) यस्तु (for यत्त्वं). V₁ तुष्टोऽसि. — (L. 35) D₈ नोदय (for चो*). D₁ T₂ रथं. K₄ V₁ D₁ महारथः (V₁ 'यं). B₂-4 D₈ कालोऽयमतिवर्तते (for the post. half). — (L. 36) B₂ D₁ T₂ कर्णं; B₃ शत्रुं (for शत्रुं). Some MSS. फाल्गुनः. K₄ निर्वर्तिष्यति फाल्गुनः. — (L. 37) D₁ कर्णं. D₈ यस्य (for पश्य). K₄ मच्छरैः (for मच्छरैः). — (L. 38) D₄ निहतः. — (L. 39) V₁ विघ्नतं (for मोहनम्). — (L. 40) D₁ om. यज्जनाः. D₈ ये; D₈ यं (for यज्ज). — (L. 42) D₁ रथोत्थाशु (for रथेनाशु). B₃ गजः प्रतिगजं यथा. Co cites प्रतिगजः (as above). — B₃ om. line 43. — (L. 43) D₁ पुनरप्याह तेजसी (for the prior half). B₂ D₂ अर्षिदम. — (L. 44) D₈ नोदय (for चो*). — (L. 46) B₂ संपूज्य (for संपूज्य). T₂ च (for स). — (L. 47) D₈ प्रचोदयामास. V₁ महाजवान् (for मनो*). — (L. 48) B₃ T₂ ततो (for रथो). V₁ B₁ महाजवः; B₃ महात्रयः; D₁ D₈ T₂ महारथः; D₁ s (also as above) महाजयः (for मनोजवः). — (L. 49) T₂ रथं गतो (for रथाग्रतो). V₁ भवेत् (for अभवत्). — Colophon. Day of Karna's General-

37

After 8. 63. 42^{ab}, T₁ s G M ins.:

सहाप्सरोभिः शुभ्राभिर्देवदूताश्च गुह्यकाः ।
किरीटिनं संश्रिताः स पुण्यगन्धा मनोरमाः ।
अमनोज्ञाश्च ये गन्धास्ते सर्वे कर्णमाश्रिताः ।
विपरीतान्यनिष्ठानि भवन्ति विनशिष्यताम् । [5]
यान्यन्तकाले पुरुषं विपरीतमुपद्रुतम् ।
प्रविशन्ति नरं क्षिप्रं मृत्युकालेऽभ्युपागते ।
ते मावाः सहिताः कर्णं प्रविष्टाः सूतनन्दनम् ।
ओजस्तेजश्च सिद्धिश्च प्रहर्षः सत्यचिह्नमौ ।
मनस्तुष्टिर्जयश्चापि तथानन्दो नृपोत्तम ।
ईदृशाश्च नरव्याघ्र तस्मिन्संग्रामसागरे । [10]
निमित्तानि च शुभ्राणि विविशुर्जिष्णुमाहवे ।
ऋषयो ब्राह्मणैः सार्धंमभजन्त किरीटिनम् ।
ततो देवगणैः सार्धं सिद्धाश्च सह चारणैः ।
द्विधा भूता महाराज व्याश्रयन्त नरोत्तमौ ।
विमानानि विचित्राणि गुणवन्ति च सर्वतः । [15]
समारुह्य समाजग्मुर्द्वैरथं कर्णपार्थयोः ।
दिदक्षवः समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम् ।
अन्तरिक्षे महाराज देवगन्धर्वराक्षसाः ।
एवं सर्वेषु भूतेषु द्विधाभूतेषु भारत ।
आशंसमानेषु जयं राधेयस्यार्जुनस्य च । [20]
विमानायुतसंवाधमाकाशमभवत्तदा ।

ship: K₄ द्वितीये युद्धदिवसे. — Adhy. name: B₃ कर्णवधे;
T₂ कर्णार्जुनसंवादः. — Adhy. no. (figures, words or
both): B₁ 84; B₃ 87; D₁ 95; D₁ 79; D₂ 66; T₂ 93.

37

(L. 1) T₂ सर्वाप्सरोभिः (for सहा*). T₂ देवताश्चैव (for 'दूताश्च). — (L. 2) T₁ M₄ संश्रिताः (for संश्रिताः). T₂ G₁ च (for स). — (L. 4) G₈ अरिष्ठानि (for अनि*). — (L. 5) G₁ s ये तु; G₂ यद् (for यानि). G₈ उपाश्रितं; M₁ इव द्रुतं (for उपद्रुतम्). — (L. 6) M क्षिप्रं (for क्षिप्रं). T₂ G₂ मृत्युपागते (for 'मृत्यु'). — (L. 7) T₂ मयाः (for मावाः). (L. 8) M₂-1 इदृश (for सिद्धिश्च). — (L. 9) T₂ मानस्तुष्टिश्च. G₂ जयं. G₂ नृपोत्तमः. — (L. 10) T₂ G₁ इदा वाचो; G₂ ईदृशानि; M इदावेशा (for ईदृशाश्च). G₂ शुभा मावाश्च (for नरव्याघ्र). — (L. 12) T₂ अमवन्त (for 'जन्त). — (L. 13) G₂ देवगणाश्चैव; M 'गणाः सर्वे (for 'गणैः सार्धं). — G₂ om. line 14. — (L. 14) T₂ महामाणाः; M₁ 'राजन् (for 'राज). — (L. 15) T₂ G₂ M₁ च विचित्राणि (for विवि*). G₁ M₄ सर्वतः (for सर्वतः). — (L. 16) T₁ G₂ द्वैरथे (for द्वैरथं). — G₁ s om. line 17. — (L. 17) T₂ कुरुश्रेष्ठ (for समाजग्मुः). — (L. 18) T₁ G₂ दानवाः (for राक्षसाः). — (L. 19) T₂ भूतेषु; G₂ गतेषु (for सर्वेषु). — (L. 20) G₂ कर्णस्य विजयस्य च (for the post. half). — (L. 21) G₂ s विमानगणः; Madras ed. विमानायत- (for विमानायुत-).

38

After 8. 64. 24^{ab}, T₁: G M ins.:

वृद्धं पितरमालोक्य गान्धारीं च यक्षस्त्रिनीम् ।
कृपालुर्धर्मराजो हि याचितः क्षममेन्यति ।
यथोचितं च वै राज्यमनुज्ञास्यति ते प्रभुः ।
विपश्चिन्सुमतिर्वीरः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ।
वैरं नेष्यति धर्मात्मा स्वजने नास्त्यतिक्रमः । [5]
न विग्रहमतिः कृष्णः स्वजने प्रतिनन्दति ।
भीमसेनार्जुनौ चोभौ माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
वासुदेवमते चैव पाण्डवस्य च भीमतः ।
स्थास्यन्ति पुरुषव्याघ्रास्त्रयोर्वचनगौरवात् ।
रक्ष दुर्योधनात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् । [10]
जीविते यत्नमातिष्ठ जीवन्मद्भाणि पश्यति ।
राज्यं श्रीश्चैव भद्रं ते जीवमाने तु कल्पयते ।
मृतस्य खलु कौरव्य नैव राज्यं कुतः सुखम् ।
लोकवृत्तमिदं वृत्तं प्रवृत्तं पश्य भारत ।
शाम्य त्वं पाण्डवैः सार्धं रक्ष शेषं कुलस्य च । [15]
मा भूत्स कालः कौरव्य यदाहमहितं वचः ।
भूयां कामं महाबाहो भावमस्था वचो मम ।
धर्मिष्ठं हितमत्यन्तं राज्ञश्चैव कुलस्य च ।
एतद्धि परमं श्रेयः कुरुवंशस्य वृद्धये ।
प्रजाहितं च गान्धारे कुलस्य च सुखावहम् । [20]

38

(L. 2) T₁: G₁ कृपालुः. G₂ [s]यं (for हि).
— (L. 4) M₂-4 वीरः (for वीरः). — (L. 5) T₁ M₂-4
नेच्छति (for नेष्यति). — (L. 6) M धिन् (for न). G₂ कुण्डो.
— (L. 7) G₂ सहोदरौ; M च सोदरी (for च पाण्डवौ).
— (L. 8) G₂ भतौ (for भते). — (L. 11) G₂:s जीवने
(for जीविते). T₂ G₁:s M₁ जवन् (for जीवन्). T₂ G₂:s
पश्यति. — (L. 12) T₁ च श्रीश्च (for श्रीश्चैव). M₁
जीवमानेषु (for 'ने तु). G₂ कल्पते. — (L. 14) T₁ वृत्तं
पश्य च (for प्रवृत्तं पश्य). — (L. 15) G₂ साद्य (for शाम्य).
M चैत् (for त्वं). G₂:s transp. रक्ष and श्रेयं. T₂ वलस्य
(for कुलस्य). — (L. 16) T₂ M₁ यथा (for यदा). G₂ तम्
(for [अ]हम्). T₁ यथा क्षमिमत्तं वचः (for the post. half).
— (L. 17) T₂ ब्रूहि; G₂ कुर्यात्; G₂ ब्रूयाः; M ब्रूयात् (for
ब्रूयां). M कामान् (for कामं). — (L. 18) T₁ G₂:s इदम्
(for हितम्). G अत्यर्थं (for अत्यन्तं). M राज्ञां. — (L. 20)
T₂ M क्षत्रस्य च; G₁ क्षत्रियस्य (for कुलस्य च). — (L. 21)
T₁ वधमायाति संयुक्तं; T₂ G₁:s M₁ पथ्यमायाति संयुक्तं;
G₂ पश्येयं याति सं. G₁ [s]पि (for हि). — (L.
22) G₁ M₁ नरव्याघ्र (for 'व्याघ्रम्). G₁ पिष्टिते; G₂:s
निक्षिता (for धीयते). — (L. 23) G₂ राजतां (for
रोचतां). M₂-4 मामैतद् (for ममै). — (L. 24) T₁ ततो;
M₁ अथो (for अतो).

84

पथ्यमायातिसंयुक्तं कर्णो ह्यर्जुनमाहवे ।
न जेष्यति नरव्याघ्रमिति मे धीयते मतिः ।
रोचतां ते नरश्रेष्ठ ममैतद् वचनं शुभम् ।
अतोऽन्यथा हि राजेन्द्र विनाशः सुमहान्भवेत् ।

39

K₁ B₂:s Dn₁ D₂:s ins. after 1079*: V₁ Da₁ D₁:s
after line 20 of App. I (No. 40): B₁ after 8. 66. 4:
T₁:s after 1080*:

सौ संदधानावनिशं स राज-
न्समस्यन्तौ चापि शराननेकान् ।
संदर्शयन्तौ युधि मार्गान्विचित्रा-
न्धनुर्वैराणां प्रबरो कृताञ्चौ ।
तयोरेवं युध्यतोरास्त्रिमध्ये [5]
सूतात्मजोऽभूदधिकः कदाचित् ।
पार्थः कदाचित्त्वधिकः किरीटी
वीर्यान्सम्यग्बललाघवैस्तु ।
इष्ट्वा तत्तत्सं युधि संप्रहारं [10]
परस्परस्यान्तरप्रेक्षिणो ये ।
घोरं तदा दुर्विषहं रणेऽन्यै-
र्योधाः सर्वे विस्मयमभ्यगच्छन् ।
ततोऽथ भूतान्यन्तरिक्षे स्थितानि

39

(L. 1) D₂ सौमं दधानाव् (sic) (for सौ संदधानाव्). B₂
Dn₁ D₂ च (for स). — (L. 3) Dn₁ संदर्शयेतौ; D₂ 'येतां;
D₂ 'यंति; T₁:s अ(T₂ आ)दर्शयेतां. K₁ V₁ B₂ Da₁ D₁:s
युद्धमार्गान्; D₂ युद्धमार्गान्; D₂ रणमार्गान् (for युधि मा').
— (L. 4) Dn₁ T₁ धनुर्वैरौ तौ वि(T₁ 'वैराण्यैर्वि)विषैः कृताञ्चैः;
T₂ धनुर्वैरौ तौ विविधान्कृताञ्चौ. — (L. 5) Da₁ D₁:s युध्यते वास्त्रि-
मध्ये. — (L. 6) Da₁ D₁:s सूतात्मजे. T₂ अधिकः. — V₁ B₁
Da₁ D₁:s om. (hapl.) from कदाचित् up to त्वधिकः in
line 7. — (L. 7) Dn₁ पार्थः. K₁ D₂ T₁:s अधिकः; D₂
अधिकः. D₂ कदाचित् (for किरीटी). — (L. 8) V₁ B₂:s
Da₁ D₂ वीर्यान्संप्रबल (V₁ 'दुप)लाघवैस्तु (V₁ 'क्ष); Dn₁
'मायाबलपौरुषेण; D₂ 'शम्याबललाघवेषु; T₁:s दिव्यालसाहो (T₁
'नाम्ना) बलपौरुषेण. — (L. 9) B₂ तदक्षं; Da₁ D₁:s तत्तत्सं;
Dn₁ तयोस्तं; D₂ तदक्षैर् (for तत्तत्सं). — (L. 10) B₂ [s]पि
(for ये). B₁ Dn₁ परस्परस्यान्तरमीक्षमाणयोः; B₂ D₁:s 'तर-
(B₂ 'त)प्रेक्षि(D₂ 'क्ष-)णीये; D₂ 'तरप्रेक्षणीयं; D₂ 'तरप्रेरणे
ये. — (L. 11) V₁ योद्धं (for घोरं). Dn₁ T₁:s तयोर् (for
तदा). T₁ अविषहं; T₂ विषहिरे (sic) (for दुर्विषहं). Dn₁ T₁:s
[s]न्ये (for ऽन्यैर्). — Da₁ D₁:s om. line 12. — (L. 12)
B₂ तदा (for सर्वे). K₁ D₂ अ(D₂ ना)भ्यगच्छन् (for
अभ्य'). — T₁ om. from line 13 up to line 25 of App.
I (No. 40). — (L. 13) B₂:s T₂ om.; D₂ [s]पि;

कर्णाङ्गुनौ तौ प्रशङ्गसुनरेन्द्र ।
भोः कर्ण साध्वर्जुन साधु चेति [15]
दृष्टाः प्रोचुः संघशः प्रीतिमन्तः ।
40

K₁ B_{2.4.5} Dn₁ D_{2.8} (om. lines 13-25).s (om. lines 17-25) T₁ (om. lines 1-25).s cont. after App. I (No. 39): V₁ B_{1.8} Da₁ D_{1.8.5.7} Ca. c ins. after 8. 66. 4:

तस्मिन्विमर्दे रथवाजिनागाः
पदातिसंघा वसुधां व्यकम्पयन् ।
ततस्तु पातालतले शयानो
नागोऽश्वसेनः कृतवैरोऽङ्गुनेन ।
राजंस्तदा स्नापयद्वदाहमुक्तो [5]
कृत्वा सुवेगं वसुधातलस्थः ।
अथोत्पपातोर्ध्वगतिर्जवेन
संदश्य कर्णाङ्गुनयोर्विमर्दम् ।
अयं हि कालोऽस्य दुरात्मनो वै

D_{2.8} हि (for स). K₁ B_{2.4} T₃ [अ]तरिषु- — (L. 14) Dn₁ T₂ तौ कर्णपार्थौ; D₂ तौ कर्णाङ्गुनौ (by transp.). T₂ प्रहसन् (for प्रशङ्गसुर्). D₂ (before corr.) वरेन्द्र- — (L. 15) T₂ त्वं (for भोः). Dn₁ साङ्गुन (for साध्वर्जुन). D₂ भोः कर्ण साधु भोर्जुन साध्वतिप्रदृष्टाः; D₂ भोः कर्ण भोर्जुन साधु साध्विति- — (L. 16) D₂ वाचः (for दृष्टाः). Dn₁ वियस्तु वाणी श्रूयते सर्वतोपि; D₂ प्रोचुः सघः प्रीतिमन्तो हि खस्ताः.

40

T₁ om. lines 1-25. — (L. 1) Dn₁ विमर्द. B₂ -संघान्; Dn₁ T₂ -नागैस्; D_{2.8} -सङ्कुले (for -नागाः). — (L. 2) B₂ D_{2.8} पदातिघाताद्वसुधा च (D₂ प्र)कम्पे; Dn₁ T₂ तदाभिघातैर्दलिते भूतले च; D₂ यदासिघाताः***** — After line 2, T₂ ins.:

प्रपतितहयनागं सन्दनाक्षिसचक्रं
चूपरशतकीर्णं पार्थमस्रद्वलं च ।
शिनिरुषममयैकं प्राप्य वीरं च भीमं
सविरमुत्तशशर्तं (sic) श्वेतवाहस्य चाक्षैः ।

— (L. 3) T₂ वसन्वे (for शयानो). — (L. 4) T₂ नागः श्वेतः (for नागोऽश्वसेनः). K₁ V₁ B_{2.4} D (except Dn₁ D_{2.8}) महोरगः कृतवैरोर्जुनस्य (B₂ Da₁ D_{1.8} "नेन"). — (L. 5) Da₁ D_{1.8.8} तथा; D₂ पुरा (for तदा). K₁ V₁ B Da₁ D_{1.8.5.7} मध्ये (for -मुक्तो). — (L. 6) B₂ D_{2.8.8} बुवोध कंपाद्; T₂ प्रवोधकोपो (for कृत्वा सुवेगं). B_{1.8} D_{1.7} च (for सु). Dn₁ विवेश कोपाद्वसुधातलं यः — After line 6, T₂ ins.:

स नागवीरोऽथ समुत्थितस्तदा
धरातलान्मातृवधं च संसरन् ।

— (L. 7) K₁ अथोपयादूर्ध्वगतिर्; B₂ अतोपयातोर्ध्वं; Dn₁ अथोर्धपातोर्ध्वं; D_{2.4.8} अथोपया (D₁ "त्यपा")तोर्ध्वं; D₂ अथोपयातोपगतो. — (L. 8) K₁ V₁ B_{1.2.4} Da₁ D_{1.8.5.7} संक्षिप्त

पार्थस्य वैरप्रतियातनाय । [10]
संचिन्त्य तूष्णं प्रविवेश चैव
कर्णस्य राजन्शररूपधारी ।

ततोऽस्त्रसंघातसमाकुलं तदा
बभूव जालं विततांशुजालम् ।
तत्कर्णपार्थौ शरसंघवृष्टिभि- [15]
र्निरन्तरं चक्रतुरम्बरं तदा ।

तद्वाणजालैकमयं महान्तं
सर्वेऽस्त्रसन्कुर्वः सोमकाश्च ।
नान्यत्किंचिद्दृष्टुः संपतद्वै
बाणान्धकारे तुमुलेऽतिमात्रम् । [20]

ततस्तौ पुरुषय्याग्रौ सर्वलोकघनुर्धरौ ।
त्यक्तप्राणौ रणे वीरौ युद्धभ्रममुपागतौ ।
समुत्क्षेपैर्वीरभ्रमाणौ सिकौ चन्दनवारिणा ।
सतालव्यजनैर्विद्यैर्दिविस्थैरप्सरोगणैः ।
शक्रसूर्यकराब्जाभ्यां प्रमार्जितमुखाद्युभौ । [25]

(for संदृश्य). V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.8} विमर्दं; T₂ विवादं. — (L. 9) D₂ स; D₂ च (for हि). D₂ हि (for [S]स्थ). — (L. 10) B₂ T₂ वै (T₂ वी)रप्रतियातनाय; Da₁ D_{1.8.5.8} "पाद" (D_{2.8} "त")नाय. Ca cites प्रतियातनं. — (L. 11) Dn₁ संचिन्त्य. K₁ B_{1.8} D_{2.4.7} चैवं; V₁ सैवं; B₂ Da₁ D_{1.8} वै (D₂ वी)रं; B₂ D₂ चैनं; Dn₁ T₂ तूर्णं; D₂ सर्वं (for तूष्णं). B₁ प्रतिवेश (for प्रवि). K₁ B_{1.8} D_{2.7} तूर्णं; V₁ B₂ Da₁ D_{1.8.4.8} तूष्णं (for चैव). — After line 12, D₂ reads lines 26-27. D₂ om. lines 13-25. — (L. 13) D_{2.7} -संपात- (for -संघात-). D₂ -समावृत्तस् (for "कुलं"). D₂ ततः स्वयं घातसमावृत्तं तदा. — (L. 14) Bom. ed. बभूव जन्यं. B₂ Da₁ D_{1.8} विततालजालं. D_{2.8} बभूव तत्तुमलं सर्वतो वै. Ca cites जालं (as above). — (L. 15) B_{1.8} Dn₁ D_{2.7} ततः (for तद्). B₂ पार्थकणौ. V₁ -संह-; D₂ -संप्र- (for -संघ-). — D₂ om. lines 17-25. — (L. 17) V₁ B₂ Da₁ D_{1.8} ततो जालं बाणमयं वियस्तं. — (L. 18) K₁ [S]-प्रसन्; V₁ B_{1.4} [अ]द्राष्टुः; B₂ चक्रुः; Da₁ D_{1.8} दृष्टुं (for अस्त्रन्). — (L. 19) V₁ B₂ Da₁ D₁ ददृशे (for ददृष्टुः). B₂ स युद्धे (for संपतद्वै). — (L. 20) V₁ B₂ Da₁ D_{1.8} [S]-तिमात्रे; B₁ "क्षिन्ने. — After line 20, V₁ Da₁ D_{1.8} ins. App. I (No. 39). — (L. 21) D₂ तु (for तौ). — (L. 22) K₁ युद्धमानौ; V₁ प्रेक्ष्यामौ वै; B_{1.8} Da₁ D_{1.8} प्रेक्ष्य (B₁ "क्ष")प्राणौ; B₂ D_{2.7} योक्ष्यमाणौ; B_{2.8} D₂ योत्स्यमानौ; T₂ त्यक्तप्राणौ (for "प्राणौ"). Da₁ D₁ युद्धभ्रमः; T₂ समं युद्धम् (for युद्धभ्रमम्). B₂ युद्धाय समुपस्थितौ (for the post. half). — V₁ B Da₁ D_{1.8-5.7} om. lines 23-27. — (L. 23) K₁ Dn₁ वीक्ष्यमाणौ. T₂ रक्तचन्दनवारिणौ (for the post. half). — (L. 24) Dn₁ सन्यालः; T₂ तौ ताल- (for सताल-). — (L. 25) T₂ चन्द्र- (for शक्र-). K₁ -मुखाद्युभौ;

कर्णस्तु पार्थ न विशेषयद्यदा
दृढं च पार्थेन शरैर्निपीडितः ।
ततः स कर्णः शरविश्रताङ्गो
मनो दधे ह्येकशयस्य तस्य ।

41

Ś K1.2.4 D2 ins. after 8. 66. 19st (following 8. 66. 36): K2 V1 B D21 D21 D1.2.5-3 T2 Ca. o after 8. 66. 36: D2 after 8. 66. 25:

ततोऽर्जुनः कर्णमवक्रगैर्नवैः
सुवर्णपुङ्खैः सुदृढैरयस्त्रयैः ।
यमाभिदण्डप्रतिमैः स्तनान्तरे
पराभिनक्तौञ्चमिवाद्रिमभिजः ।
ततः शरावापमपास्य सूतजो

[5]

T2 -मुखाबुधौ (for -मुखाबुधौ). — After line 25, D2 ins.:
ततोऽर्जुनो बाणशतैः सुतीक्ष्णैः

सौतेः शरीरं व्यथयाचकार ।

— D2 om. lines 26-27. — D2 reads lines 26-27 after line 12. — (L. 26) D21 T1.2 कर्णोय. D2 निविशेषयेद् (for न विशेषयद्). T1 यथा (for यदा). — (L. 27) D21 T1.2 चूर्णं (for दृढं). D2.3 पार्थस्य. D21 T1.2 शरासितसः (for शरैर्निपीडितः). — After line 27, K2 D2.3 ins. (of lines 28-29):

कुडस्ततस्त्वाधिरवी तरली

मनो दधे चैकशये शरास्ये ।

[(L. 1) D2 कुडस्तु तत्राधिरथिस्तरली. — (L. 2) D2 मनो दधे पार्थवधाय सत्वरः; D2 'धे चैकशरस्य मोक्षे.]

— D2 om. lines 28-29. — (L. 28) V1 D21 D1.2 तु कर्णैः; D21 T2 तु वीरः (for स कर्णैः). K2 D2 -वि (K2 वी)क्षितगो. T1 ततो विमोक्तं शरवर्षमुग्रं. — (L. 29) D21 दधे मनो (for मनो दधे). K2 एकः; B2 चैकः; T2 [s]लैक (for ह्येक-). V1 -मयस्य; B2.3 D2.4 (by corr.) T2 -शरस्य; T1 -यशस्य Ca -शयस्य (as above). B2 -शरेण क्षये; D21 D1.2 -शये शरास्ये; D2 -शराशनाय; D2 -शरस्य मोक्षे (for -शयस्य तस्य).

41

(L. 1) Ś K1.2.4 अवक्रगैः खरैः; D2 'कवेगैः; D2 असस्य-वेगैः; T2 अवक्रगैर्नवैः. — (L. 2) D2 सु*वेगैः (for सुवर्णपुङ्खैः). — (L. 3) D2 यमोय- (for यमाभि-). Ś K1.2 -प्रतिमाद् (for 'मैः). — (L. 4) K1 कौचमिवाद्रिमभिजः; K2 V1 'मिवा-भिमभि (V1 'द्रि)अः; B2 'गिरिदयथाभिजः; D21 T2 'मिवाद्रिमभ- (T2 'मुय)जः. Ca. o cite अभिजः (as above). — (L. 5) D2 शरावाप्यम्; T2 'वारम्; Co 'वापम् (as above). K2-4 D2 अपाव्य (for अपास्य). — (L. 6) B2 D2 धनुस्ततश्च; T2 ततश्च (for अपास्य). — (L. 6) B2 D2 धनुस्ततश्च; T2 ततश्च (for धनुश्च तद्). V1 D2 -शरासनोत्तमं. — (L. 7) D21 T2 ततो रथस्य स; D2 ततार तस्यौ च; D2 तथैव तस्यौ

धनुश्च तच्छक्रशरासनोपमम् ।

तताप तस्यौ न मुमोह चस्त्रले

इडाहतः संश्र पुनस्ततस्ततः ।

न ह्यर्जुनस्यैव्यसने तदेविव-

स्त्रिहन्तुमार्यः पुरुषव्रते स्थितः ।

[10]

ततस्त्रिहन्तुमार्योऽपि संश्रमा-

धुवाच किं पाण्डव हे प्रमाद्यसि ।

नैवाहितानां सततं विपश्चितः

क्षणं प्रतीक्षन्त्यपि दुर्बलीयसाम् ।

[15]

विशेषतोऽरीन्यसनेषु पण्डितो

निहत्य धर्मं च यथाश्च विन्दति ।

तमेकवीरं तव चाहितं सदा

स्वरस्य कर्णं सहसामिनिर्दितम् ।

न; Ca तताप तस्यौ न (as above). V1 स; B D2.4.1 च; D2 प्र- (for न). D21 D2.4.6 च (D2 चा-) स्त्रले (D2 'द्); T2 संचलन्; Ca चस्त्रले (as above). K2 ततः पुनस्तान्मुमोह चस्त्रले; D21 D1.2 तताप तस्यानमुमोहतस्तुने (sic.). — (L. 8) K2 om. one ततः. D2 ततस्तमे (for ततस्ततः). V1 B2.5 D21 D1.2 प्रशीर्णमुष्टिः सुभृशादुरस्तदा; B2.2 D21 D2.6.7 प्रशीर्णमुष्टिः सुभृशादुरस्तदा; B2 D2.7 'तस्तदा; D2 'तोमवन्; B2 ववाम जगौ विमिदे वृषस्तदा; D2 रराव न ग्लानिमितो वृषस्तदा; T2 प्रसन्नमुक्तैः सहसा हतप्रभः. — (L. 9) K2 तस्य; V1 D21 D1.6 न च (for न हि). D2 तद् (for तं). Ś K2 *क्षीन्; Ś2 तदच्छ (sic) (sup. lin. तथैपी); K1 ददपीन्; (sic) K2 न संजुगे; K2 न चैव तन्; V1 B1.2 D21 तदेधि (B1 'क्षि-; B2 'वी)वान्; B2 D2 [s]युपेविवान्; D2 तदेपीन्; D2 तमीविवान्; D2 T2 तदेपीन् (for तदेविवान्). Co cites ईविवान् (as above). — (L. 10) K2 आर्यैः; K2 आर्यैः; D2 आर्यैः; Ca आर्यैः (as above). K2 पुरुषव्रते; K2 'व्रत-; Ca 'व्रते (as above). D2 स्थितं; Ca स्थितः (as above). — (L. 11) K2 स रामावरजो (for तमिन्द्रा). Ś K D2 Ca [s]ति-; D21 D2.6 सु-; D2 [s]ति-; T2 स (for [s]ति). K2 संश्र-मय; D2 शरस्य. — (L. 12) Ś K1.2.4 D2.4 transp. किं and हे. D2 [इ]ह (for हे). B1.2 D21 D2.4.7 प्रमाद्यसे; B2 'मुद्यसि; D2 समीक्षसे; D2 प्रमुच्यसे. — (L. 13) D2 न चै-रिपूर्णं; D2 न चै रिपूर्णां; T2 नैवाहितं तं (for 'हितानां). — (L. 14) K2 D2.4 प्रतीक्ष्यं (D2 'क्षं)ति. K2 T2 हि (for [अ]-ति). K2 दुर्बलीयसाम्; T2 'यसं. — (L. 15) Ś K1.2 [s]-ति-; K2 V1 [s]ति- K2 व्यसनेन. K2 D2 पंडिता. — (L. 16) K2 महत्. D2 धर्मं. D2 सुलं च (for यथाश्च). K2 पंडिते; D21 D21 D1.2.3 विदते. — (L. 17) Ś K2 D21 D2.6 T2 तदेक-; K2 तमेव; V1 तथैव (for तमेक-). D2 तदा (for सदा). D2 सततं तवाहितं (for तव चाहितं सदा). — (L. 18) K2 वरस्य; T2 स्वरस्य. D2 तरसा (for सहसा). K2 [अ]मिनिर्दितं; D2 प्रमर्दितं; D2 T2 विमर्दि-

पुरा समर्थः समुपैति सूतजो
विष्य त्वमेनं नमुचि यथा हरिः । [20]
तथास्तु देवेत्यभिपूज्य सत्वरं
जनार्दनं कर्णमविष्यदर्शुनः ।
शरोत्तमैः सर्वकुरुत्तमस्त्वरं-
स्तथा यथा शम्बरमम्बराधिपः ।

42

After 8. 67. 11, K₄ V₁ B D (except D_{2.8}) T₂
ina.:

ततः शरं महाधोरं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
आददे पाण्डुपुत्रस्य सूतपुत्रो जिघांसया ।
योज्यमाने ततस्तस्मिन्बाणे धनुषि पूजिते ।
चचाल पृथिवी राजन्सशैलवनकानना ।
बभौ सशर्करो वायुर्दिशश्च रजसा वृताः । [5]
हाहाकारश्च संजज्ञे सुराणां दिवि मारत ।
तमिषुं संधितं दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारित ।
विषादं परमं जग्मुः पाण्डवा दीनचेतसः ।
स सावकः कर्णमुजग्रमुक्तः
शक्राशनिप्रख्यरुचिः शिताग्रः । [10]
मुजान्तरं प्राप्य धनंजयस्य
विवेश वस्मीकमिवोरगोत्तमः ।
स गाढविद्धः समरे महात्मा

— (L. 19) Śs परा; Ca पुरा (as above). K₃ om.
from समुपैति up to सर्व in line 23. Ś K_{1.2.4} V₁ B₂
समर्थं (V₁ B₂ 'र्थ'त्वमुपैति; D_{2.6.8} T₂ समर्थं समुपैति (D₂
'पेल'). — (L. 20) B₂ जहि त्वमेनं; D_{2.1.5} विष्यस्त्वमेनं; D₂
पराहितैनं; D₄ पराजहि त्वं; D₆ निपातयैनं; T₂ विपन्नमेनं; Bom.
ed. भिषि त्वमेनं (for विष्य त्वं). K₃ नमुचिर् (for 'चि').
V₁ हरिर्यथा (by transp.); D₄ यथेन्द्रः. Ca. c. cite हरिः
(as above). — (L. 21) B_{2.8} ततस्तु; D₁ तथा सु- (for
तथास्तु). B_{1.4} D_{2.1} D_{2.8.7} ततस्तदे (D₇ 'दै')वेलभिपूज्य;
D₆ तं वासुदेवं स सु; T₂ ततस्तथेलम्यभि. — K₃ om. (1hapl.)
lines 22-23. — (L. 22) D₆ शिलासितेः (for जनार्दनं). Śs
अविष्यस्. B₂ om. from सर्व up to the end of line 24.
— (L. 23) K₃ कुरुत्तमस्त्वरं; V₁ D_{2.1} कुरुत्तवरं (V₁ om.
स्त्वरं)स्तथा. — (L. 24) V₁ D_{2.1} D₁ यथा पुरा (for तथा
यथा). B₁ शम्बरशराधिपः; D_{2.1} D_{2.8.6} 'रम (D_{2.1} 'स)सुरा-
धिपः; D_{2.1} T₂ 'रहा पुरावलि (T₂ 'लं); D₄ 'रहा बलं पुरा; D₂
तथा बलिं दैवपतिं सुराधिपः; Ca शम्बरमम्बराधिपः (as above).

42

(L. 1) B₁ damaged. — (L. 2) D_{2.1} D_{1.5} आदत्त
(for आददे). — (L. 5) T₂ तमसा (for रजसा). D₆ [आ]-
कुलाः (for वृताः). — (L. 7) V₁ B_{2.8} D_{2.1} D_{2.5} संधितं;
D₂ संधितुं (for 'तं'). — (L. 9). T₂ कर्णमुजग्र. — (L.

विघूर्णमानः श्वयहस्तगाण्डिवः ।
चचाल वीभत्सुरभिन्नमर्दनः । [15]
क्षितेः प्रकम्पे च यथाचलोत्तमः ।
तदन्तरं प्राप्य वृषो महारथो
रथाङ्गमुर्वीगतमुजिहीर्षुः ।
रथादवमुत्थ निगृह्य दोभ्यां
शशाक देवान्न महाबलोऽपि । [20]
ततः किरीटी प्रतिलम्ब्य संज्ञां
जग्राह बाणं यमदण्डकल्पम् ।
दीप्तोऽर्जुनः प्राञ्जलिकं महात्मा
ततोऽब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थम् ।
छिन्त्यस्य सूर्यान्मरेः शरेण [25]
न यावदारोहति वै रथं वृषः ।
तथैव संपूज्य स तद्वचः प्रभो-
स्ततः क्षुरं प्रज्वलितं प्रगृह्य ।
जघान कक्षाममलार्कवर्णां
महारथे रथचक्रे विमले । [30]

43

After the addl. colophon following 8.68.13
K₄ V₁ B D_{2.1} D_{2.1} D_{1.8-8.7} ins.:

धृतराष्ट्र उवाच ।
तस्मिंस्तु कर्णाञ्जुनयोर्विमर्दे

10) D_{2.1} T₂ शक्राशनिः. T₂ खे रुचितः (for प्रख्यरुचिः). B₂
शिताग्रैः — (L. 13) B₂ महात्माना; D₆ किरीटी (for महात्मा).
— (L. 14) D_{2.1} विघूर्णमानः; D₁ 'णः; D₆ संघूर्णमानः; T₂
विमुह्य (for विघूर्ण). B₁ गात्र- (for हस्त-). V₁ विघूर्णमानः
श्वयगांडिवश्च; B₂ 'नः श्वयस्त्वय पाण्डवश्च (sio); T₂ 'नः श्वयहस्त-
गात्रः (also as above). — (L. 16) K₄ V₁ B D_{2.1} D_{1.8-7}
T₂ क्षितिः. K₄ B_{1.2.4} D_{2.7} T₂ प्रकम्पेन. D₇ नगोत्तमः (for
[अ]चलो). — (L. 17) D₂ तत्रांतरं (for तदन्तरं). D₁
वृको (for वृषो). V₁ महात्मा (for महारथो). T₂ उर्वी (for
उर्वी). — (L. 20) T₂ चैनं (for देवान्). D_{2.1} D_{1.5} तच्चा-
शक्रेण महाबलोपि. — (L. 22) T₂ चैनं (for बाणं). — (L.
23) B₂ D_{2.1} ततो (for दीप्तो). D₁ [s]र्जुनं. B₂ संजलिकं.
— (L. 24) T₂ स (for ऽपि). — (L. 25) D₆ छिन्त्यस्य.
— (L. 26) T₂ वै समारोहति (for यावदा). — (L. 27)
T₂ [र]ति (for [र]व). V₁ D₆ च (for स). B₂ प्रभो.
— (L. 28) K₄ D_{2.1} T₂ अतः (for ततः). Bom. ed. शरं
(for क्षुरं). D_{2.7} प्रसह्य (for प्रगृह्य). — (L. 29) T₂ कर्णं
(for कक्षाम्). D_{1.4.8} अमलार्कवर्णां; D₆ अमलक्तं; T₂ विमलार्कं
(for अमलार्कं). — (L. 30) B_{2.4.8} D_{2.8.7} महारथो; T₂
'रथं. B_{1.8.4} निमले; D_{2.1} D_{1.4-8} विल्ले; T₂ विल्लं.

43

Of Śalya, App. I (No. 1) — (L. 1) B₂ D₄ कथं तु (D₂

दग्धस्य रौद्रेऽहनि विमुक्तस्य ।
 बभूव रूपं कुरुसञ्जयानां
 बलस्य बाणोन्मथितस्य कीदृक् ।
 संजय उवाच ।
 शृणु राजश्रवहितो यथा वृत्तो महाक्षयः । [5]
 घोरो मनुष्यदेहानामाजौ नरवरक्षयः ।
 यत्र कर्णे हते पार्थः सिंहनादमथाकरोत् ।
 तदा तव सुताभ्राजन्नाविवेश महन्नयम् ।
 न संधातुमनीकानि न चैवाथ पराक्रमे ।
 आसीद्बुद्धिर्दत्ते कर्णे तव योधस्य कस्यचित् । [10]
 वणिजो नापि भिन्नायामगाधे ह्यल्लवा यथा ।
 अपारे पारमिच्छन्तो हते द्वीपे किरीटिना ।
 सूतपुत्रे हते राजन्विब्रस्ताः शरविक्षताः ।
 अनाथा नाथमिच्छन्तो मृगाः सिंहैरिवादिताः ।
 भग्नशृङ्गा इव वृषा भग्नदंष्ट्रा इवोरगाः । [15]
 प्रत्यपायाम सायाह्वे निर्जिताः सव्यसाधिना ।
 हतप्रवीरा विध्वस्ता निकृता निशितैः शरैः ।

सूतपुत्रे हते राजन्पुत्रास्ते व्यग्रवन्मयात् ।
 विशाखकवचाः सर्वे कांदिशीका विचेतसः ।
 अन्योन्यमधयुद्धन्तो वीक्ष्यमाणा भयार्दिताः । [20]
 मामेव तूर्णं वीमत्सुर्मांसे च वृकोदरः ।
 अभियासीति मन्वानाः पेतुर्मैन्मुखं संभ्रमात् ।
 हयानन्ये रथानन्ये गजानन्ये महारथाः ।
 आहत्य जवसंपन्नाः पादाताः प्राद्रवन्मयात् ।
 कुञ्जैः स्यन्दनाः क्षुण्णाः सादिनश्च महारथैः । [25]
 पदातिसंघाश्चाश्वैः पलायन्निर्मयार्दिताः ।
 व्यालतस्करसंकीर्णैः सार्थहीना यथा वने ।
 तथा स्वदीया निहते सूतपुत्रे तदाभवन् ।
 हतारोहास्तथा नागाश्छिन्नहस्तास्तथा नराः ।
 सर्वं पार्थमयं लोकं संपश्यन्तो भयातुराः । [30]
 तान्प्रेक्ष्य द्रवतः सर्वान्भीमसेनमयार्दितान् ।
 दुर्योधनोऽथ स्वं सूतं वाहेत्युक्त्वेदमब्रवीत् ।
 नातिक्रमिष्यते पार्थो धनुष्पाणिर्हयैवस्थितः ।
 जघन्य एव सैन्यानां शनैरश्वानचोदयत् ।

हि) (for तस्मिन्). — (L. 3) B₁ damaged. B₂ बभूव
 सैन्यस्य कुरुदेहानां (sic). — (L. 4) B₂ रूपं तथैवन्मथिते च कर्णे
 (sic); D₁ बलस्य बाणैर्मथितस्य संख्ये. — (L. 5) V₁ कुलक्षयः;
 B₂ D₁ 5 महाक्षयः (for महा). — V₁ reads line 6 on
 marg. — (L. 6) D₁ दनुजदेवानाम् (for मनुष्यदेहानाम्). B
 (except B₂) D₁ D₁ 5 आजौ च न (B₂ यथावद्भवजिनां
 (for the post. half). — (L. 7) K₄ D₂ यत्तत्; B₂
 damaged; B₂ यदा; D₁ यत्तः (for यत्र). K₄ कर्णः. — (L.
 8) B₂ सुतो; D₂ सुता. D₁ D₁ 5 प्रविवेश (for आवि).
 B₁ महङ्गयमुपस्थितं (for the post. half). — (L. 9) K₄
 न वैवापि; D₁ D₁ 5 न च वाथ (for न चैवाथ). K₄
 [अ]पराक्रमे; D₁ D₁ 5 पराक्रमः. — (L. 10) B₁ D₁
 D₁ D₁ 5 कर्हिचित् (for कस्य). — (L. 11) B₁ dam-
 aged. B₂ अपारे (for अगाधे). B₂ 4 ह्यल्लवे; D₁ विप्लवा;
 D₁ सागरे. B₂ 5 इव (for यथा). — V₁ om. lines
 12-13 — (L. 12) D₁ अपरे (for अपारे), and नटे (for
 हते). — (L. 13) D₁ D₁ 5 ततो (for हते). B₂ शरि-
 विक्षताः (sic); B₂ D₁ शरविक्ष (D₁ 'क्षि'ताः. D₁ चितया
 नष्टचित्तकाः (for the post. half). — (L. 14) V₁ अनाथैः.
 D₁ गजाः (for मृगाः). — (L. 15) D₁ भिन्नशृङ्गा. D₁ वृषा
 यदद् (for इव वृषा). — (L. 16) K₄ D₁ D₁ 4 7 प्रत्युपायाम.
 — (L. 17) K₄ D₁ निकृता. — (L. 18) K₄ [s]म्यद्रवन्;
 V₁ D₁ दुद्रुदुर्; B₂ 5 D₁ प्राद्रवन् (B₂ 'त्'). — (L. 19) V₁
 विव्रस्ता- (for 'शख-). D₁ D₁ 4 5 विशस्तशख (D₁ 'खपत्र-)
 कवचाः; D₁ विव्रस्तयंत्रकवचाः (sic) (for the prior half).
 K₄ कांदिशीकान्; D₁ 'मृता. D₁ विचेतसः (for 'तसः).
 — (L. 20) V₁ B₂ 5 D₁ D₁ 5 वीक्ष्यमाणा. — (L. 21) V₁
 B₂ 5 D₁ D₁ D₁ 5 नूनं; D₁ हि दु (for तूर्ण). D₂ मा मव

वृकोदरः (submetric) (for the post. half). — (L. 22)
 V₁ निपेतुस्तत्र; B₂ 5 पेतुः सेदुश्च (for 'तुर्मैन्मुख). B₂
 संहशः; B₂ संघशः; D₁ भारत (for संभ्रमात्). — (L. 23) B₂
 अश्वान् (for हयान्). V₁ B₂ D₁ D₁ 4 transp. रथान् and
 गजान्. — (L. 24) B₂ 4 4 (marg.) 5 D₁ D₁ 5 आरुह्य
 (for आहत्य). K₄ D₁ 7 जवसंपूर्णाः; D₁ जवनान्श्वान् (for
 'संपन्नाः). K₄ V₁ D₁ D₁ 5 पदाताः; D₁ D₁ पदातीन् (for
 पादाताः). K₄ प्राद्रवद्; V₁ प्रद्रवन्; D₁ D₁ प्रजहद् (for
 प्राद्रवन्). B₂ पलायंतश्च सर्वशः (for the post. half).
 — (L. 26) K₄ चाश्वो वै; B₁ चाश्वो वै; D₁ चाश्वो वै. B₂
 विद्रवद्भिर्; D₁ संपत् (for पलाय). D₁ मयार्दितैः. — (L. 27)
 V₁ D₁ D₁ संकीर्णैः (for 'कीर्णैः). K₄ मानहीना (for सार्थ).
 B₂ सार्थाः प्राप्येव काननं (for the post. half). — (L.
 28) B₂ D₁ तथाभवन् (for तदाम्). D₁ सूतपुत्रे हते राजंस्त्व
 योवास्तथामवन्. — (L. 29) V₁ B₂ D₁ D₁ 5 महा-; B₂
 तदा; B₂ D₁ D₁ 4 यथा (for the first तथा). V₁ B₂
 D₁ D₁ 5 यथा (for the second तथा). — (L. 30) D₁
 D₁ सर्वैः. B₂ वोर (for लोकं). B₂ D₁ D₁ भयार्दिताः (for
 'तुराः). — (L. 31) D₁ D₁ संप्रेक्ष्य. — After line 31,
 D₁ ins.:

तान्दृष्ट्वा विद्रुतान्सर्वान्योषांस्तत्र सहस्रशः ।
 — (L. 32) D₁ 7 [s]लि स्वं; D₁ स्वं (for स्य स्वं). D₁
 संभूतं (for स्वं सूतं). V₁ D₁ D₁ 5 वहेत्युक्त्वा; B₂ 5 D₁
 D₁ हाहाकृत्वा. — D₁ om. lines 33-34. Before line
 33, B₂ ins. दुर्योधन उवाच. — (L. 33) D₁ नातिक्रमेण मां
 पार्थो (for the prior half). K₄ B₂ 5 D₁ D₁ धनुष्पाणिम्.
 K₄ B₂ D₁ D₁ अवस्थितः (D₁ 'ते); B₂ व्यवस्थितं.
 — (L. 34) B₂ D₁ जघने सर्वसैन्यानां (for the prior half).

जघन्ये युध्यमानं हि कौन्तेयो मां न संशयः । [35]
 नोत्सहेत व्यतिक्रान्तुं वेलासिव महोदधिः ।
 अथार्जुनं सगोविन्दं मानिनं च वृकोदरम् ।
 निहत्य शिष्टांश्चात्रैश्च कर्णस्यानृण्यमाप्नुयाम् ।
 तच्छ्रुत्वा कुलराजस्य शूरार्यसदृशं वचः ।
 सूतो हेमपरिच्छन्नान्शनैरन्धानचोदयत् । [40]
 रथाश्वगजहीनास्तु पादातास्तव मारिष ।
 पञ्चविंशतिसाहस्रा युद्वायैव व्यवसिताः ।
 तान्मीमसेनः संक्रुद्धो घृष्टयुन्नश्च पार्षतः ।
 बलेन चतुरङ्गेण परिक्षिप्य निजघ्नतुः ।
 प्रत्ययुध्यन्त ते सर्वे भीमसेनं सपार्षतम् । [45]
 पार्षतपार्षतयोश्चान्ये जगुहुस्तत्र नामनी ।
 अक्रुध्यत तदा भीमसौ रणे प्रत्युपस्थितैः ।
 सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं गदापाणिरयुध्यत ।
 न तात्रयस्यो भूमिष्ठान्धर्मापेक्षी वृकोदरः ।
 योधयामास कौन्तेयो भुजवीर्यमुपाश्रितः । [50]

Bs तूर्णम् (for शनैर्). B1-2.5 प्र(Bs अ)चोदय; Dn1 प्रचो-
 दयः; D1 अचोदयन् (for 'दयत्). — After line 34,
 Bs ins.:

जघने मां हि दृष्ट्वैव धनुष्पाणिमवसितम् ।

— Da1 D1.5 om. (hapl.) lines 35-40. — (L. 35) V1
 जघनैर्; B2.4 जघान; D4 जघने (for 'न्ये). K4 Bs Da.1
 जघन्येष्वर्चमानं हि; Bs Dn1 युध्यमानं सुसंरब्धं (Dn1 हि
 कौन्तेय) (for the prior half). B2.4 कौन्तेय मां; Dn1
 हनिष्यामि (for कौन्तेयो मां). Bs नात्र; Bs [5] वन (for मां
 न). — (L. 36) K4 व्यतिक्रान्तं. V1 Dn1 नोत्सहेन्माम् (V1
 'दध)तिक्रान्तुं; B1.2 'हेदत् (B1 'हे तस्य)तिक्रान्तं (for the prior
 half). — (L. 37) K4 अथार्जुनं. D4 अर्जुनं सहगोविन्दं (for
 the prior half). Bs reads the post. half on marg.
 — (L. 38) Bs Dn1 हन्यां (Dn1 'न्ये) शिष्टांश्चात्र शत्रून् (for
 the prior half). Bs D4 सर्वं नि (Bs 'वाञ्छि)ह्य कर्णस्य मविष्या-
 म्यनृणो युधि. — (L. 39) Bs श्रुत्वैतत् (for तच्छ्रुत्वा). — (L.
 40) K4 देव- (for हेम-). D4 प्रति- (for परि-). D4 प्रचो-
 दयत्. — (L. 41) V1 Dn1 र (V1 अ)थाश्वनाग- (for 'गज-).
 Da1 D1-हीनां तु (for 'नास्तु). Da1 D4 पदाताय. K4 चैव;
 Da1 D1.5 तत्र (for तव). K4 मारिषः. — (L. 42) V1 B1
 Da1 D1.5 प्राद्वंति (V1 'त) हयैरिव; D4 प्रायुध्यन्त शनैः शनैः
 (for the post. half). — (L. 43) Da1 D1.5 यद् (for
 तान्). K4 घृष्टयुन्नस्य. — D4 om. lines 44-55. — (L.
 44) K4 Da1 D1.5 चतुरङ्गेन. B2.5 Dn1 संक्रुद्धा (Bs 'तो)
 जघ्नतः शरैः (for the post. half). — (L. 45) V1 प्रति-
 युध्यन्त; Bs आयुध्यन्त च; Bs प्रत्यविध्यन्त (for प्रत्ययु-). — (L.
 46) Bs अन्ये (for चान्ये). — (L. 47) B2 अयुध्यत (for
 अक्रु-). K4 Dn1 रणे (for तदा). Dn1 तदा (for रणे).

जातरूपपरिच्छन्नां प्रगृह्य महर्षीं गदाम् ।
 अवधीत्तावकान्सर्वान्दण्डपाणिरिवान्तकः ।
 पदातिनोऽपि संरब्धास्त्यक्त्वा जीवितमात्मनः ।
 भीममभ्यद्रवन्संख्ये पतंगा इव पावकम् ।
 आसाद्य भीमसेनं तु संरब्धा युद्धदुर्मदाः । [55]
 विनेशुः सहसा दृष्ट्वा भूतग्रामा इवान्तकम् ।
 श्येनवद्व्यचरन्भीमो गदाहस्तो महाबलः ।
 पञ्चविंशतिसाहस्रांस्तावकानामपोथयत् ।
 ह्रस्वा तत्पुरुषानीकं भीमः सत्यपराक्रमः ।
 घृष्टयुन्नं पुरस्कृत्य पुनस्तस्थौ महाबलः । [60]
 घृष्टयुन्नोऽपि च महानमित्रगणमर्दनः ।
 पुत्रः पाञ्चालराजस्य धनुर्धरवरो युधि ।
 विप्रलीनाब्रथान्धेन पदातीयान्समन्ततः ।
 पञ्चविंशतिसाहस्रानवधीक्षितैः शरैः ।
 शरैर्निकृत्ताः समरे घृष्टयुन्नेन तावकाः । [65]
 पञ्चविंशतिसाहस्राः कालमार्हन्पदातयः ।

Bs Dn1 पर्यवसितैः; Bs प्रत्युपस्थितः. — (L. 49) K4 भूमि-
 स्तान्. B1 धर्मप्रेक्षी; B2 धर्माकाक्षी; D7 'क्षेपी (for 'प्रेक्षी).
 — (L. 50) B1 Da.1 अथाश्रितः; B2 Da1 D1.5 -समास्थि (Bs
 'श्रि)तः. Bs स्ववीर्यवलमाश्रितः (for the post. half). — (L.
 51) Bs गदामादाय वेगितः (for the post. half). — (L.
 52) B4 अग्रवीत् (for अवधीत्). — (L. 53) Dn1 संलक्ष्त्वा
 प्रियं (for संख्यास्त्यक्त्वा). — (L. 54) K4 अभ्यद्रवत्. Bs
 Dn1 ज्वलनं यथा (for इव पावकम्). — (L. 55) Bs ते (for
 तु). — (L. 56) D4 [अ]विष्टो (for दृष्ट्वा). V1 B2 Da1
 D1.5 भूतग्रामः; Da.1 'ग्रामम्. D4 इवांतकः — (L. 57) B2.5
 D4 व्यचरन्; Bs Dn1 विचरन् (for व्यचरद्). K4 श्येनवद्व्य-
 चिरन्भीमो (sic) (for the prior half). — (L. 58) B1
 -साहस्रांश्च; Da1 D1 'लाय. Bs तावकांस्तान् (for 'कानाम्).
 Da.1 व्यपोथयत् (D4 'न्). K4 Bs Da1 Dn1 D1.5 ताव-
 कान्सम (K4 Dn1 'नव)पोथयत् (for the post. half). — (L.
 59) Da1 [अ]स्मपुरुषानीकं (for तत्पुर्). Bs भीम- (for
 सत्य-). — D4 om. lines 60-73 — (L. 60) B1 Dn1
 तस्यौ तत्र (for पुनस्तस्थौ). — V1 Dn1 om. lines 61-70
 — (L. 61) B2.5 Da1 D1.5 श्रीमान् (for महान्). B2.5
 अमित्रकुल-; D1 अमित्रारिगण- (hypermetric) (for 'व्रगण-)
 B1-मर्दितः (for -मर्दनः). — (L. 62) Da1 D1.5 धनुर्वेद-
 (for 'धंर-). B (except Bs) रणे (for युधि). — (L.
 63) K4 D2 विप्रहीनान् (for 'लीनान्). Bs रथाग्ने तु
 (marg. 'स्ते तु); Da1 D1.5 'क्षेभैः (for 'क्षेन). Bs विप्रहीन-
 रथाग्नेन (for the prior half). Da1 D1.5 सर्वतस्तान् (for
 पदातीयान्). — (L. 64) Da1 D1.5 -साहस्राणि. — Da1 D1.5
 om. lines 65-70. — (L. 65) Bs निकृत्ताः समरे तत्र (for
 the prior half). — (L. 66) = line 81. — (L. 67)

हत्वा तत्पुरुषानीकं दृष्टुञ्चो महाबलः ।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ।
तं पारावतवर्णांश्च क्रुद्धं क्रुद्धान्तकोपमम् । [70]
दृष्टुञ्चो रणे दृष्ट्वा त्वदीयाः प्राद्रवन्मयात् ।
धनंजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
माद्रीपुत्रौ तु शकुनिं सात्यकिश्च महारथः ।
जवेनाभ्यपतन्द्दष्टा निम्नतः सौबलं बलम् ।
तस्याश्ववारान्मुबद्धन्विनिहत्य शितैः शरैः । [75]
तमभ्यधावंस्वरितास्ततो युद्धमभूत्तदा ।
धनंजयोऽपि चाभ्येत्य रथानीकं तव प्रभो ।
विश्रुतं त्रिपु लोकेषु व्याक्षिपद्वाण्डवं धनुः ।
कृष्णसारथिमाथान्तं दृष्ट्वा श्वेतहयं रथम् ।
अर्जुनं चापि योद्धारं त्वदीयाः प्राद्रवन्मयात् ।
विप्रहीना रथाभेन गजैश्च परिवर्जिताः । [80]

पञ्चविंशतिसाहस्राः कालमार्त्तन्पदातयः ।
हत्वा तत्पुरुषानीकं पाञ्चालानां महारथः ।
पुत्रः पाञ्चालराजस्य दृष्टुञ्चो महारथः ।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत । [85]
महाधनुर्वरः श्रीमानमित्रगणसूदनः ।
पारावतसवर्णांश्च कोविदारमहाध्वजम् ।
दृष्टुञ्चरथं दृष्ट्वा प्राद्रवन्त मयाद्दृशम् ।
गान्धारराजं भीमास्त्रमनुसृत्य यदास्त्रिनौ ।
न चिरात्प्रत्यदृश्येतां माद्रीपुत्रौ ससात्यकी ।
चेकितानः शिखण्डी च द्रौपदेयाश्च मारिच । [90]
हत्वा त्वदीयं सुमहत्सैन्यं शङ्खानथाधमम् ।
ते सर्वे तावकान्प्रेक्ष्य द्रवमाणान्पराङ्मुखान् ।
अभ्यद्रवन्निघांसन्तो वृषाक्षित्वा यथा वृषाः ।
सेनावशेषं तं दृष्ट्वा तव सैन्यं पराङ्मुखम् ।

K₁ महारथाः. — (L. 68) K₄ D₂.7 प्रत्यपद्यत (for "दृश्यत").
— (L. 69) B₂.5 पारावतसवर्णांश्च (for the prior half).
— B₁.2 om. line 71. — (L. 71) D₁ D₁.5 अभ्यद्रवत
(for "वर्तत"). — (L. 72) V₁ शकुनिः. D₁ D₁.5 महाबलः.
— After line 72, B₂.5 ins.:

गान्धारराजं भीमास्त्रमनुसृत्य परंतपो ।

— (L. 73) B₁-8 D₁.4.7 अभ्यपतद्; B₅ आपततुर्. K₄
दृष्टो; B₁-8 D₁ दृष्ट्वा; B₅ दृष्टो (for दृष्ट्वा). K₄ निम्नतः; B₄
D₁ D₁ निम्नतः (for "घ्नन्तः"). D₁ बलः. B₅ D₁ प्रतो
(B₅ "तौ") दीर्घोपनं बलं (for the post. half). — After
line 73, B₂.5 ins.:

तेषां शकुनिमासाप तत्र युद्धमभून्महत् ।

— (L. 74) D₄ तव (for तस्य). V₁ तस्याश्वानश्वसादींश्च; B₁
"श्वान्श्च गजानांजौ; D₁ D₁.5 "श्वान्सादिनश्वाजौ; D₁ "श्वसादीन्मुबद्धन्
(for the prior half). D₄ संनिहत्य. — B₂.5 om. lines
75-88. — (L. 75) D₁ D₁ समभ्यधावंस् (for तमभ्य).
D₅ स्वरितस्; D₄ कुरवस्. K₄ तयोर्; B₁ D₁ D₄ तत्र (for
ततो). D₁ महत् (for तदा). — D₄ om. lines 76-77
— (L. 76) K₄ चामेल. — (L. 77) V₁ तत्र (for त्रिपु).
D₁ गांडीवं विक्षिपन्धनुः (for the post. half). — (L. 78)
D₁ आयातं. D₄ ततः (for रथम्). K₄ V₁ दृष्ट्वा श्वेतहयं हयं
(for the post. half). — (L. 79) D₄ समुत्सृज्यदृतसेन्यं
(sio) (for the prior half). V₁ प्रापयन् (for "द्रवन्"). —
(L. 80) D₁ D₁.5 विप्रहीनरथाभेमा (D₁ "ता"); D₁ D₁
"हीनरथाभेव (for the prior half). D₁ D₁.5 नृपैश्च;
D₁ शरैश्च. K₄ B₄ D₂.7 परिहीनि (K₄ "णि")ताः; V₁ B₁.5
"कीर्तिताः; D₁ "कर्षिताः; D₄ "वारिताः. — (L. 81) —
line 66. D₄ पांचाल्येन पदातयः (for the post. half). — (L.
82) D₁ तान्पुरुषव्याघ्रः. Some MSS. पांचालानां. K₄ V₁

D₁ महारथाः. D₄ निहताः पुरुषव्याघ्रा भीमसेनं परीप्सता. — V₁
om. (hapl.) line 83. — (L. 83) D₄ ततः (for पुत्रः).
Some MSS. पांचालः; D₄ पांचाल्यः. D₄ पुत्रो राजन् (for
दृष्टुञ्चो). D₁ D₁ महाबलः; D₁ "मनाः; D₁ "ज्वलः.
— (L. 84) K₄ प्रत्यपद्यत (for "दृश्यत"). — (L. 85) V₁
"दर्शनः; D₁ D₁.4.5 "मर्दनः (D₅ "न"); D₁ "तापवः (for
"सूदनः"). — (L. 86) D₁ परावत- (for पाता). D₁
"सवर्णांश्च. D₅ "महाध्वजः. D₁ कोविदारमयं ध्वजं; D₄ "रथ-
प्रजम् (for the post. half). — (L. 87) K₄ B₁.4
D₁ D₁.4.7 दृष्टुञ्चं (for "दृष्ट्वा"). D₁ D₁ रणे (for "रथं").
D₁ D₁ त्वदीयाः प्राद्रवन्मयात् (for the post. half).
— (L. 88) D₄ गंधारराजं. D₁ D₁.7 अनुसृत्य (for "सृत्य").
V₁ यशस्विने; D₁ मनस्विनौ. — (L. 89) D₁ D₁.5 अचिरात्.
D₂.4 माद्रीपुत्रा (D₄ "त्रः"). K₄ ससात्यकिः; D₄ "त्वतौ (for
"लकी"). — (L. 91) B (except B₅) D₁ D₁.5 शंख्यः; D₅
शंखा. D₁ D₁ तथा (for अथ). K₄ अथाधमम्; B₁.5 अयो-
धमन् (B₂ "त"); D₁ D₁.5 उपाधः; D₄ अथाधनशन् (sio) (for
अथाधमम्). — (L. 92) B₅ तान्सर्वास (for ते सर्वे). K₄ स-
र्वांन् (for प्रेक्ष्य). K₄ प्रावमानान्; B₁ D₁ द्रव (D₁ "वं")
तोपि; B₅ D₄ "तो वै (for "माणान्"). — (L. 93) K₄ अभ्यद्रवन्.
D₁ D₁.5 जिघांसान् (D₅ "इ") (submetric) (for "सन्तो").
B₅ D₄ अभ्यद्रवंत (D₄ "वति") निम्नतो; D₁ "वर्तत संरन्धान् (for
the prior half). V₁ B₂.5 D₄ दृपं (for "पात्र"). V₁ B₁
D₁ D₁.5 दृष्ट्वा (for जित्वा). D₅ कथा (for यथा). B₅ वृषा
यथा (by transp.); D₁ D₁.4.5 यथा वृषः. — (L. 94) K₄
सेनावशेषैः; V₁ "वसंतं. D₅ तद् (for तं). B₂.5 D₁ D₁.5
अथ सेनावशेषं तु (D₁ om. तु; D₁ "वं च; D₅ "वे च") (for
the prior half) V₁ पराङ्मुखाः. B₂.5 D₁ D₁.4.5
तव पुत्रस्य (D₁ D₁ सैन्यस्य) पांडवः (for the post. half).

व्यवस्थितं सन्यसाची चुक्रोध बलवत्तदा । [95]
 धनंजयो रथानीकमन्यवर्तत वीर्यवान् ।
 विश्रुतं त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपद्वाण्डवं धनुः ।
 तत एतान्शरै राजन्सहस्रान्समवारयन् ।
 रजसा चोद्धतेनाय न स किंचिद्दृश्यत ।
 अन्यकारीकृते लोके शरभूते महीतले । [100]
 दिशः सर्वा महाराज तावकाः प्राद्रवन्भयात् ।
 मज्जमानेषु सैन्येषु कुरुराजो विशां पते ।
 परानभिमुखाश्चैव सुतस्ते समुपाद्रवन् ।
 ततो दुर्योधनः सर्वानालुहावाय पाण्डवान् । [105]
 युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिव पुरा बलिः ।
 त एनमभिवर्तन्त सहिताः समुपाद्रवन् ।
 नानाशस्त्रसजः सर्वे भर्तृयन्तो मुहुर्मुहुः ।
 दुर्योधनोऽप्यसंभ्रान्तस्त्रानरीक्षितैः शरैः ।
 व्यधमद्युधि राजेन्द्र वीररूपे विशां पते ।

— (L. 95) B₁ व्यवस्थितः. B₂ कुक्रोध (for चुक्रोध). B₂.s
 D₁ D₁.s दृष्टैवाव (D₁ 'दृ' वो [sic]; D₂ 'दृ' ताव) स्थितं
 संख्ये युध्यन् (B₂ क्रुद्धः प) रजसाधनः (D₁ 'न'). — V₁ D₁
 om. lines 96-97 — (L. 96) D₁ D₁.s धनंजय. K₄
 अन्यद्रावत (for 'वर्तत'). — (L. 97) B₁ damaged. B₂
 विश्रुतस्य. K₄ B₂ व्याक्षिपन् (for 'पद्'). — (L. 98) B₁
 तव (for तत). V₁ तु ताव; B₂ D₁.s एनाय; B₂ सेना; D₁
 एनय (for एताव). B₂ शरज्जतैः; B₂ महाराजः; D₁ शत-
 ज्ञातैः (for शरै राजन्). V₁ B₂ D₁ D₁.s सहसा; B₂
 मार्गणैः; D₁ सहसा (for 'ज्ञान'). V₁ B₂ D₂ समवारयत;
 B₂ D₁ D₁.s 'किरत् (D₁ 'न') (for 'रयन्'). — (L.
 99) D₁ तमसा (for रजसा). B₂.s D₂ चोद्धतेन; D₁
 संव (for चोद्ध). B₂.s [आ]जौ (for [अ]य). D₁ न स
 किंचिद्दृश्यते (for the post. half). — (L. 100) K₄
 दूरीयते; V₁ पुरी; B₁ D₁ रजो; B₂.s हरी; B₄ D₁.s
 हरी (for शर). — (L. 101) D₁ योद्धाः सर्वे (sic)
 (for दिशः सर्वा). K₄ प्राद्रवद्; D₁ प्रद्रवन्. — (L. 102)
 B₂ संतमानेषु (for मज्ज). D₁ संमलमाने सैन्ये तु (for
 the prior half). — (L. 103) K₄ अभिमुखा. D₁
 D₁.s परेषामात्मनश्चैव (for the prior half). D₁ सेनां
 तां स्सुपाद्रवन् (for the post. half). — (L. 105) D₁
 भरतश्रेष्ठो. B₁ बलीः. — (L. 106) V₁ तदैवम्; D₁ त एवम्
 D₁ तपनं (for त एनम्). D₁ D₁.s अभिवर्तत; D₁ समजैत;
 (for अभिवर्तन्त). D₂ om. सहिताः. K₄ स्सुपाद्रवन्. — D₁
 om. line 107. — (L. 107) D₁ ततः (for जाना-).
 K₄ -शस्त्रभूतः (for 'सजः'). D₁ क्रुद्धा (for सर्वे). — (L.
 108) D₁ om. the prior half. D₁ [s]य (for sfi).
 D₁ संभ्रामस्य. V₁ नराय; B₂.s D₁ रणे; D₁ अनौ (sic)
 (for अनौ). D₁ व्योत्थितैः (for निशितैः). — D₁ D₁
 om. line 109. — For line 109, D₁ subst.:

तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषम् । [110]
 यदेनं पाण्डवाः सर्वे न शोकरतिवर्तितुम् ।
 नातिदूरापयातं तु कृतबुद्धिं पलायने ।
 दुर्योधनः स्वकं सैन्यमपश्यच्छरविक्षतम् ।
 ततोऽवस्थाप्य राजेन्द्र कृतबुद्धिस्तवात्मजः ।
 हर्षयन्निव तान्योधानिदं वचनमब्रवीत् । [115]
 न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्यां पर्वतेषु च ।
 यत्र याताश्च वो हन्युः पाण्डवाः किं सृतेन वः ।
 अल्पं च बलमेतेषां कृष्णौ च मृशविक्षतौ ।
 यदि सर्वेऽत्र तिष्ठामो ध्रुवो नो विजयो भवेत् ।
 विप्रयातांश्च नो भिन्नान्पाण्डवाः कृतकिल्बिषाः । [120]
 अनुसृत्य वधिष्यन्ति श्रेयाश्चः समरे वधः ।
 सुखं सांग्रामिको मृत्युः क्षत्रधर्मेण युध्यताम् ।
 मृतो दुःखं न जानीते प्रेत्य चानन्यमश्नुते ।
 शृणुष्व क्षत्रियाः सर्वे यावन्तः स्य समागताः ।

तत्रावधीततः क्रुद्धः शतशोऽप्य सहस्रशः ।
 तत्सैन्यं पाण्डवेयानां योधयामास सर्वतः ।
 — (L. 110) K₄ अपश्यामस्य. V₁ D₁ विक्रमं; D₁ पौरुषी.
 — (L. 111) D₁ त एव (for यदेनं). K₄ अनिवर्तितुं; D₁
 प्रतिविक्षितुं (for अतिवर्तितुं). — (L. 112) D₁ D₁.s दूरेपया-
 तस्य. V₁ तदि शूरा पलायत (for the prior half). K₄ V₁
 कृतबुद्धिः. D₁ नातिदूरापयापांचबुद्धिपलायते (sic). — (L. 113)
 K₄ सरविक्षितं. D₁ अभिवीक्ष्य सुविक्षतं (for the post.
 half). — For lines 112-113, D₁ subst.:

यदेकः सहितान्सर्वांश्चोऽप्युध्यत पाण्डवान् ।
 ततोऽपश्यन्महात्मा स स्वसैन्यं मृशदुःखितम् ।
 — (L. 115) D₁ हर्षयंस्ते मे वा शूल्यो यामिदं वनमब्रवीत् (sic).
 — (L. 116) D₁ D₁.s न तं पश्यामि देशं च (for the prior
 half). D₁ यत्र याता मयादिताः (for the post. half).
 — (L. 117) B₂ यत्र माता नरो अन्यः (sic); D₁ गतानां यत्र
 वै मोक्षः (for the prior half). D₁ पांडवाद्. B₂ सृतेन;
 D₁ गतेन (for सृतेन). — (L. 118) V₁ D₁ D₁.s स्वल्पं
 (for अल्पं). D₁ मल्यंते वसमेतेन (sic) (for the prior half).
 K₄ मृशवीक्षितौ. — (L. 119) V₁ च; D₁ तु (for च).
 D₁ अप सर्वांश्चोऽप्युध्यामि (for the prior half). K₄ B₂ ध्रुवं.
 D₁ हि (for नो). K₄ [s]मवत् (for भवेत्). — (L. 120)
 V₁ B₂.s D₁ D₁.s तुवो; B₁.s तुनो; D₁ D₁ ततो (for
 च नो). K₄ B D₁ D₁ -किल्बिषान् (for 'पाः'). — (L.
 121) K₄ अनुसृत्य (for 'सृत्य'). D₁ वधिष्यंती. D₁ D₁
 भयं नः; D₁ भयो नः. — (L. 122) K₄ V₁ B₂.s D₁ D₁.s
 सुखः. K₄ D₁ सांग्रामिको (for सांग्राम). D₁ मृत्युः. B₁
 जीवता; D₁ युध्यतः (for 'ताम्'). — (L. 123) V₁ मृतोद्
 (for मृतो). K₄ B₂ D₁ D₁.s. 7 न दुःखं (by transp.).
 D₁ जानाति. D₁ चानंतम् (for 'नन्यम्'). — (L. 124) D₁

यदा शूरं च भीरुं च मारयत्यन्तको यमः । [125]
को नु मूढो न युध्येत मादृशः क्षत्रियव्रतः ।
द्विपतो भीमसेनस्य क्रुद्धस्य वशमेष्यथ ।
पितामहेराचरितं न धर्मं ह्यनुमर्ह्यथ ।
न हि धर्मोऽस्ति पापीयान्क्षत्रियस्य पलायनात् ।
न युद्धधर्माच्छ्रेयोऽन्यः पन्थाः स्वर्गस्य कौरवाः । [130]
अचिरेण हृत्वा लोकं सर्वं योधाः समासृत ।
एवं ध्रुवति ते पुत्रे सैनिका भृशविश्रताः ।
अनवेक्ष्यैव तद्वाक्यं प्राव्रवन्सर्वतोमुखम् ।

Colophon.

44

K₁ V₁ BD (except D₂ s) T₁ s G M₂-4 ins. after

शृण्वंतु (for शृणुष्वं). K₁ यावत्स्तु; V₁ D₁ D₁ s यावतः स्तः;
D₂ 'तस्य (sio) (for 'तः स्तः). — D₂ om. lines 125-126.
V₁ reads lines 125-126, followed by the repetition
of line 125 after line 131; B₂ reads line 125,
followed by the insertion, after line 131 — (L. 125)
K₁ transp. शूरं and भीरुं. B₁ [अ]त्यंतकोपमः; B₂ 'को
बली. — B₂ ins. after line 125; V₁ after line 126:

युध्यन्तं म[ध्वम]द्रवन्तोऽपि क्रुद्धयोर्मामपायंयोः (?) ।

— B₂ om. lines 126-127. — (L. 126) V₁ B₂
को न; D₁ तत्र (for को नु). D₁ को नु (for मूढो). K₁
V₁ मादृशः (for मादृशः). — V₁ om. line. 127. — (L.
127) K₁ विशमेष्यथ (sic). — (L. 128) B₂ पितामहे-
नाचरितं (for the prior half). B₁ इच्छथ (for अर्ह्यथ).
— (L. 129) B₁ s D₁ [अ]धर्मो (for धर्मो). B₁ D₁
पलायने; D₁ 'यितः (for 'यनात्). — (L. 130) B₂
D₁ हि (for स्यः). V₁ D₁ D₁ s युद्धधर्माच्च भेयात्;
D₂ धर्मो न युद्धाच्छ्रेयान्धि (for the prior half). D₂
स्वर्गस्य (for स्वर्गस्य). B₂ विवते; D₂ नोवदन् (for कौरवाः).
— (L. 131) D₂ s सुचिरेण. B₂ [अ]मराहं; D₂ जिताहं
(for हता). V₁ B₂ D₁ D₂ लोकान्. B₂ अचिरादमरौलोकान्
(for the prior half). B₂ s D₂ सयो; D₁ सर्व- (for
सर्वं). B₂ योद्धाः; B₂ योधः; D₂ बायोः (for योधा). K₁
समासृतात्; V₁ B₁ 2. 4. 5 D₂ समस्तुते (V₁ 'यां); B₂ D₁ D₁
D₁ s समस्तुत (D₁ 'ता). — Before line 132, B₂ ins.
संजय उवाच. — (L. 132) D₁ D₁ s इति (for एवं). K₁
V₁ B₂ D₂ s पुत्रे वे; B₂ s पुत्रे ते (by transp.); D₁ पुत्रे *.
K₁ -वीक्षिताः; B₂ -वृक्षिताः; D₂ s -विश्रता (D₂ 'तः) (for
-विश्रताः). — (L. 133) K₁ V₁ B₂ D₂ s अनादृत्य; B₂ अन-
वेक्ष्य (for 'वेक्ष्य). B₂ D₂ सर्वतोमुखाः; D₁ D₁ s अन्यतोमुखं;
D₁ सर्वतोदिशः (for 'तोमुखम्). — Colophon. *Adhy. no.*
(figures, words or both): B₁ 91; B₂ 110; B₂ 94;
D₁ D₂ 103; D₁ 85.

8. 68: M₁ ins. (lines 13-16 only) after 8. 68. 60:

संजय उवाच ।

वृते वैकर्तने कर्णे क्रूरवो भयपीडिताः ।
वीक्षमाणा दिशः सर्वाः पलायन्ते स्म सर्वतः ।
वीरं तु निहतं श्रुत्वा शत्रुभिः परमाहवे ।
सर्वे दिशोऽन्वकीर्यन्त तावका भयमोदिताः ।
ततोऽवहारं चक्रुस्ते राजन्योधाः समन्ततः । [5]
वार्यमाणा भयोद्विग्नास्तत्र पुत्रेण भारत ।
तेषां तु मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतवर्मन ।
अवहारं ततश्चक्रे शक्यस्यानुमते नृप ।
योधैर्महारथैः सार्धं वृत्तो भारत तावकैः ।
हतावशेषैस्त्वरितः शिविरायैव द्रुमुवे । [10]

44

G₁ om. the ref. — (L. 1) D₁ राजन् (for कर्णे).
G₂ क्रूरवोपि भयान्विताः (for the post. half). — D₂ om.
lines 2-4. — (L. 2) Some MSS. वीक्षमाणा. K₁ पालयन्ते.
K₁ शर्वशः; B₁ D₂ s सर्वशः (for 'तः). D₁ पर्येतुः सह-
स्रशः; T₁ s G M₂-4 पलायन्त सहस्रशः (for the post.
half). — (L. 3) D₁ कर्णे तु; T₁ M₂-4 रावणिः; T₂ G रावणं
(for वीरं तु). D₁ T₁ s G M₂-4 वृद्धा (for श्रुत्वा). T₁
M₂-4 राक्षसा लक्ष्मणेन वा (T₁ हा); T₂ राक्षसा इव तत्क्षणात्;
G₁ राक्षसा लक्ष्मणाग्रजात्; G₂ s राक्षसा रावणेन वै (G₂ वा) (for
the post. half). — (L. 4) D₁ D₁ s स वै; D₁
T₁ s M₂-4 मीता; D₂ सर्वा; G₂ दिशो (for सर्वं). G₂ मीता
(for दिशो). K₁ [s]न्विकीर्यत; D₁ विदीर्यत; D₂ कुकीर्यत
(sio); T₁ द्रवन्ते; T₂ व्यद्रवन्त; G M₂-4 द्रवन्तेव (for सन्वकी-
र्यन्त). D₁ क्षतविश्रताः; T₁ s G M₂-4 भयपीडिताः (for
'मोदिताः). — (L. 5) V₁ [s]वराहं (for अवहारं). D₂ T₁ s
G M₂-4 ततो महारवं (T₁ G₂ 'वं) चक्रुः (for the prior
half). K₁ योधाः * * ; D₁ योधाः सर्वे; D₂ T₁ s G M₂-4
यो(M₂-4 यौ)वा राजन् (by transp.). D₂ T₂ (also as
above) सहस्रशः (for समन्ततः). — (L. 6) B₁ s निवार्य-
माणा (hypermetrio). D₂ T₁ s G₂ M₂-4 यशोदिशः (for
भयो). D₁ निवार्यमाणाश्चोदिशः (for the prior half).
D₁ तावका शृशदुःखिताः (for the post. half). — (L. 7)
D₁ D₁ तन् (for तु). D₁ D₁ s आज्ञाय (for आज्ञाय).
M₂ तु (for ते). D₁ पुत्रो दुर्योधनस्तत्र (for the post. half).
— (L. 8) D₂ G M₂-4 अपहारं (for अव). B₁ सुशं
(for नृप). D₂ T₁ s G शक्यस्यानुमतेन च (T₁ ह) — (L.
9) K₁ D₁ D₂ T₁ s G M₂-4 क्षतवर्मा रथैस्तूर्णैः (K₁ रथैः
सार्धं; D₂ T₁ G₁ s रणे तूर्णैः) (for the prior half). T₂
यादवः; G₂ सायकैः; G₂ सैनिकैः (for तावकैः). — (L. 10) V₁
D₂ T₁ s G M₂-4 हतावशिष्टैः (for 'शेषैः). D₁ नारायणा-
वशेषैः (for the prior half). D₂ प्रद्रुमुवे (for [प]व द्रु").

गान्धाराणां सहस्रेण शकुनिः परिवारितः ।
 हतमाधिरार्थं दृष्ट्वा शिविरायैव दुद्रुवे ।
 कृपः शारद्वतो राजन्नागानीकेन संवृतः ।
 महता मेघकल्पेन शिविरायैव दुद्रुवे ।
 अश्वत्थामा ततः शूरो विनिःश्वस्य मुहुर्मुहुः । [15]
 पाण्डवानां जयं दृष्ट्वा शिविरायैव दुद्रुवे ।
 संशप्तकावशेषेण बलेन महता वृतः ।
 सुशर्मापि ययौ राजन्वीक्षमाणो भयातुरान् ।
 दुर्योधनोऽपि नृपतिर्हृतसर्वस्व आतुरः ।
 ययौ शोकसमाविष्टश्चिन्तयन्विमना बहु । [20]
 छिन्नध्वजेन शल्यस्तु रथेन रथिनां वरः ।

प्रययौ शिविरायैव वीक्षमाणो दिशो दश ।
 ततोऽपरे सुबहवो भारतानां महारथाः ।
 प्राद्वन्त रणं हित्वा भयाविष्टा विचेतसः ।
 अश्रुकण्ठा भयोद्विग्ना वेपमानाः सुविह्वलाः । [25]
 कुरवः प्रद्रुताः सर्वे दृष्ट्वा कर्णं निपातितम् ।
 प्रशंसन्तोऽर्जुनं केचित्केचित्कर्णं महारथाः ।
 व्यद्रवन्त दिशो भीताः कुरवः कुरुसत्तम ।
 तेषां योधसहस्राणां तावकानां महायुधैः ।
 नासीत्तत्र पुमान्कश्चिद्यो युद्धाय मनो दधे । [30]
 हते कर्णे महाराज निराशाः कुरवोऽभवन् ।
 जीवितेष्वप्य राज्येषु दारेषु च धनेषु च ।
 तान्समानीय पुत्रस्ते यस्मेन महता विभो ।

— V₁ om. (hapl.) lines 11-12. B₂ om. (hapl.) 11-16. G_{1.2} read line 11 after line 16. — (L. 11) D₂ परवीरहा (for परिवारितः). — D₂ om. lines 12-18; D₂ T_{1.2} G M₂₋₄ om. line 12. — (L. 12) B₁ चाधिरार्थं. — D₂ T₁ G₂ M₁ read lines 13-16 after 8. 68. 60. T₂ M₂ read lines 13-16 after line 18. G₂ reads lines 13-14 after 8. 68. 60. M_{2.4} read lines 13-14 after line 18. — (L. 13) V₁ D₂ D_{1.2} शारद्वतोपि राजेन्द्र (D₂ 'द्वे') (for the prior half). D₂ T_{1.2} G M भारत (for संवृतः). — (L. 14) B₁ damaged. D₂ महामेघनिमेनाद्यु (for the prior half). — G₂ om. lines 15-16. B₂ reads 15-16 after line 18. — (L. 15) D₂ T₂ G₂ विनिःश्वस्य. D₂ पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — After line 16, G_{1.2} read line 11. D₂ T_{1.2} G_{1.2} M₂₋₄ om. line 17. — (L. 17) Some MSS. संसप्तक. B_{2.5} संशप्तकावशिष्टेन; D₂ 'न्वशिष्टेन' (for 'वशेषेण'). B_{2.5} बलेन परिवारितः (for the post. half). — (L. 18) B₂ partly damaged. T₂ G₂ च (for [अ]पि). B₂ महाराज (for ययौ राजन्). G₁ तूर्ण (for राजन्). Some MSS. वीक्षमाणो. B_{2.5} D₂ T_{1.2} G M₂₋₄ भयार्दितः (D₂ 'तं') (for 'तुरान्'). — After line 18, T₂ M₂ read lines 13-16; M_{2.4} lines 13-14. — (L. 19) K₄ V₁ B₁₋₃ D_{2.4} तु; M₂₋₄ च (for इति). D₂ प्रययौ; T_{1.2} G M₂₋₄ स ययौ (for नृपतिर्). B₁ वृतः; T_{1.2} G M₂₋₄ हत- (for हत-). K₄ सर्वस्वम्. D₂ D_{1.2} निष्प्रमः; D₂ बाधवः (for आतुरः). D₂ हतसर्वो भयातुरः (for the post. half). — (L. 20) D₂ T_{1.2} G ज्ञातिशोकसमा (D₂ T₁ 'मवा' पञ्चशः; M₂₋₄ ज्ञातिशोकावसन्नम् (for the prior half). D₂ [अ]भवन् (for बहु). D₂ T₁ G_{1.2} चित्तित्वा मुहुर्मुहुः (for the post. half). — (L. 21) K₄ B_{1.4} D_{2.5} छिन्नध्वजेन (for छिन्न'). D₂ [स]पि (for तु). K₄ वर- — (L. 22) B₁ damaged. Some MSS. वीक्षमाणो. — (L. 23) K₄ D_{2.5} T₂ G₂ M₂₋₄ सुबहवो; B₂ D₂ D_{1.2} [स]पि बहवो; D₂ T₁ G₁ तु बहवो.

G₂ ततोपरेण बहुशो (for the prior half). V₁ B_{1.2} D₂ D_{1.2.5} M₂₋₄ भरतानां. — (L. 24) D₂ प्राद्वन्ति. B₁ रणं कृत्वा; B₂ D₂ रणं त्यक्त्वा; D₂ T₂ भयत्रस्ता; D₂ रणे भीता (for रणं हित्वा). T₁ G M₂₋₄ व्यद्रवन्त दिशो भीताः (for the prior half). D₂ T₂ भयाविष्टा (for भया'). K₄ विचेतनाः; V₁ damaged (for विचेतसः). D₂ कुरवः कुरुसत्तम; T₁ G M₂₋₄ भयविह्वलचेतसः (for the post. half). — T₂ om. lines 25-27. M_{2.4} read lines 25-26 after line 28. — (L. 25) V₁ damaged; B₂ D₂ साहसनेत्रा; B₂ D₂ T₁ अहसनेत्रा; G_{1.2} अश्रुकर्णा; G₂ आसकंठा (sic); M_{2.3} सासकंठा; M₁ सासकर्णा (for अश्रुकण्ठा). G₂ भयोद्विग्ना (for भयो'). D₂ असकृद्वरतः सोद्विग्ना (for the prior half). B₂ D₂ पतमाना (for वेप'). V₁ B_{1.4} D₂ G M₂₋₄ भयातुराः (V₁ 'रे:'); B₂ सुविह्वलाः; D₂ T₁ तथातुराः (for सुविह्वलाः). — (L. 26) D₂ दुद्रुवुः; D₂ T₁ G M₂₋₄ प्राद्वन् (for प्रद्रुताः). — (L. 27) In V₁, the portion from 'र्जुनं' up to 8. 69. 6 is lost on a missing folio. D₂ कचित् (for the second केचित्). D₂ कर्णे. B_{2.5.5} महारथं; D₂ 'र्णे' (for 'रथा:'). — G₁ om. (hapl.) from line 28 up to the end of this passage. — (L. 28) K₄ विद्रवन्त; D₂ T₁ G_{2.3} M₂₋₄ प्राद्वन्त (D₂ 'ति'). D₂ T₁ G_{2.3} M₂₋₄ रणे (for दिशो). B₂ D₂ कुरुसंस्रये (D₂ 'वं') (for 'सत्तम'). — After line 28, M_{2.4} read lines 25-26. — (L. 29) M₂₋₄ योध- (for योध-). — (L. 30) T₂ नास्ति (for नासीत्). G₂ ततः (for तत्र). K₄ D₂ परान् (for पुमान्). B₂ नासीत्कश्चन नरो वै. B₂ D₂ 'त्कश्चित्पुमांस्तत्र (D₂ 'मानन्यो') (for the prior half). B₂ D₂ तत्र युधे; B₂ योद्धुं यो *; D₂ यत्र योद्धुं; T₁ यस्तु योद्धुं. T₂ यस्तयुधे; G_{2.3} यस्तु युधे; M₂₋₄ योत्र युधे (for यो युद्धाय). K₄ B_{1.4} D₂ D_{1.2.5.7} योद्धुं यो मन आदवे (K₄ 'जौ') (for the post. half). — (L. 31) D₂ T_{1.2} G_{2.3} M₂₋₄ कर्णे हते (by transp.). — (L. 32) D₂ [अ]पि; T₂ G_{2.3} च (for [अ]पि). B₂ D₂ दारेषु राज्येषु (by transp.). — (L. 33) B_{1.5} D₂ D_{1.2.5} प्रभो; D₂ विभुः (for विभो). — (L.

निवेशाय मनो दध्रे दुःखशोकसमन्वितः ।
तस्याज्ञां क्षिरसा तेषपि प्रतिगृह्य विशां पते । [35]

विवर्णवदना दीना न्यविशन्त महारथाः ।
Colophon.

34) D₁ युद्धायैव (for निवेशाय). D₄ दध्रे (for दध्रे). — (L. 35) B₂ D₄ ते हि; D₁₁ योषाः; D₈ T₁ G₂ M_{2,8} दीनाः; T₂ दीना; G₂ दीनः; M₄ हीनाः (for तेषपि). B₂ D₁₁ परि- (for प्रति-). — (L. 36) D₈ om. from वदना up to धर्तुराहो म in 8. 69. 39^d. D₁₁ राजन् (for दीना). D₈ G₂ M₂₋₄ विषण्णमनसो भीता (G₂ भीता; M_{2,8} हीना; M₄ दीना); T₂ G₂

विषण्णवदना दूरा (for the prior half). B₂ न्यवर्तत (for न्यविशन्त). T₂ क्षिराय विनिर्ययुः; G₂ जित्वा शत्रुन्महाबलाः (for the post. half). — Colophon om. in D₈ G₁; V₁ missing. *Adhy. names*: D₁₁ क्षिरप्रयाणं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): B₁ 93; B₂ 82; B₃ 110; B₄ 96; D₁₁ D₁ 105.

CRITICAL NOTES

 The Critical Notes mainly cover observations and explanations on the Constituted Text. *Exegetical* notes figure but occasionally to help the reader to follow the text easily, and they are put in at places where he may regard our text a bit out of the way in adopting a particular reading. Additions and Corrections to the Critical Apparatus are included in rectangular brackets.

1

This adhyāya and the next one, containing just 69 stanzas or 138 lines in the Northern recension, are compressed in 20 stanzas or 40 lines in the Southern recension. The substance of both the recensions is the same, but their text is widely different. The possible explanation of such divergence is that the older or original (i. e. pre-manuscript) version of the Karpaparvan may not have contained this portion at all; but when the contents of parvans describing the fight between the Pāṇḍavas and the Kauravas were remodelled, the Northern and Southern redactors composed the portion, each in their own way. The remodelling of these parvans included shorter and longer descriptions of the contents of each parvan. In the shorter version, Saṃjaya reports to Dhṛtarāṣṭra the death of the commander or the Senāpati. Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to give a detailed report of the fight, of those who fought and died, as also of those who were still living (कुरुणां सृजयानां च के नु जीवन्ति के मृताः (8. 4. 3). Then Saṃjaya gives to Dhṛtarāṣṭra a list of those warriors who fought and died (8. 4. 11 to 8. 4. 87). Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to state the names of warriors who were still living (अहतांश्च मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन 8. 4. 88). He then mentions the names of those warriors who still stood by the side of Duryodhana. Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to narrate full details of the fight including the death of the principal warrior. The main portion of the parvan then begins with adhyāya 6. In the case of the Droṇa-

parvan the same method of narration is adopted. There the first ten adhyāyas are devoted to the preliminary narrative, and the main portion of the parvan begins with adhyāya 11. Similar plan seems to have been adopted in the case of Śalya-parvan as well. The N and S recensions in the case of the Droṇa and Śalya parvans, however, are identical, but that is not the case with the Karpaparvan. Why they should differ so widely in the case of this parvan alone is a matter of speculation. My own conjecture is that the *original* form of Karpaparvan did not contain the first five adhyāyas of the constituted text, at any rate, the first two adhyāyas. They were introduced at different epochs, independently by the S and N redactors, on the models of the Droṇa and Śalya parvans. It is on that account that the text in these two recensions differs so widely.

It may be mentioned here that the text of the concluding adhyāya of the Karpaparvan similarly differs in the N and S recensions. The question has been discussed in the Introduction, and the conclusions arrived at are stated in full details there.

15 After 8. 1. 15, three Devanāgarī MSS. from the Sarasvathi Mahal Library in Tanjore add the following:—

मो ब्राह्मण महाप्राज्ञ शस्त्रशास्त्रविशारद ।
शान्तिं कुरु मदीयानां नृपाणां दीनचेतसाम् ।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा द्रोणपुत्रो महाबली ।
उवाच हर्षजननं कुरुन्संजीवयन्निव ।
अहं च कर्णशत्रुयौ च भवन्तो भ्रातृभिः सह ।
पाण्डुपुत्रान्विजेष्यामो देवैरपि सुरक्षितान् ।

[5]

ततो दुर्योधनो राजा कर्णं ग्राह महाबलम् ।
भवन्तं चाभियेचामो जहि शत्रुन्समापताम् ।
वैशंपायन उवाच ।

ममं कृत्वा ततः सर्वे कर्णेमेवाभ्यपेचयन् ।
सेनापत्यं च संप्राप्य सन्पुत्रो महाबलः ।
कृत्वा च संक्षयं तेषां शत्रूणां जयगृहिणाम् ।
ततस्तेषां महाराज वभूवाद्भुतदर्शनम् ।

[10]

[(L. 1) TE 'शास्त्रविदां वर. — (L. 3) TE. TJ
महाबलः — (L. 4) TE हर्षमनुलं (for 'जननं). — (L. 13)
TC [अ]द्भुतदर्शन.]

These three MSS. were not at all used for our Critical Apparatus, as they did not deserve any consideration. The present passage is inserted in these MSS. at an awkward place. There was no question of Aśvatthāman being approached by Duryodhana. The passage thus constitutes a very late addition probably by a novice who wanted to try his hand in composing stanzas in the Epic style.

32 [Crit. App. line 3: read युक्ता for युक्ताः.]

39 [Crit. App. line 12: read प्रव्यथितं for प्रव्यथितः.]

42 [Crit. App. line 6: read B₁ for B₂-1.]

48 The text of this stanza is based on MSS. of the Central group of the N recension. It should be noted that both S₁ and S₂ have a blank space for 48^{ab}; K₁ omit 48^{ab}; K₂ originally had a lacuna for 48^{ab}, but it was made good *sec. m.* Some six MSS. of the N recension which were collated but not actually used for the Critical Apparatus, five of which come from Tanjore, omit the entire stanza. The Southern recension has nothing corresponding to this stanza. I think that this stanza is probably in explanation of the contents of the preceding stanza, viz., तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीदिष्टे न व्यथते मनः. My own view is that the original text of the N recension did not contain the stanza, but it crept in from the quotation from a commentary (of Devabodha?) by way of a popular saying to support the doctrine in दिष्टे न व्यथते मनः, and got gradually admitted into the text of the N recension. Arjunamīśra (who, as is well known, has incorporated and expanded Devabodha's commentary), cites this stanza in extenso in his commentary after explaining the word दिष्टे-दिष्टे दैविके। यस्मादभावी भावी वा अर्थो राजन्नरं प्रति। अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न दुःखः कुर्वते व्यथाम् ॥ अस्माद्यमर्थः। अभावी न भवति यः। भावी अवश्यभावी। अर्थः शुभाशुभरूपः। यस्मादभावी भावी वेति

पक्षान्तरम्। तत्र न भावी साध, अभावी भवेदित्यर्थः। न दुःखेति। व्यथते (व्यथते) भाव्यभाविनोः। तयोप्राप्तौ न व्यथते। शुभसाप्राप्तौ न विपीदति, अशुभसाप्राप्तौ न व्यथति। यतदिपर्यये न ह्यवधि(?)।

Caturbhuja and Nylakapṭha have both copied the above explanation with some alteration, but have not quoted the lines. I, therefore, am led to believe that the stanza did not exist even in the original of the N recension but crept in after the commentary. (or commentaries of Devabodha and) of Arjunamīśra became popular. I further think that Arjunamīśra first quoted this stanza from his predecessor's work where such stray stanzas are often cited.

2

1 *) आशस्तमुखाः—With their mouths all dry or parched. आशस्त = आशुष्क, from the strong base of शुष्क.

5 *) अनिष्टानि—Unwelcome, not quite pleasant to look at. The emendation is necessitated by the fact that the term अरिष्ट which means unwelcome, bad, or evil portent, did not acquire that sense in such an early period to which the text of the Epic belongs. The term रिष्ट, meaning evil omen, suggesting approaching death, is a very old term found in works on Indian system of medicine like Caraka and Sūśruta. अरिष्ट in that sense can be obtained by Prothesis, but is not found used in early works, and hence it must be regarded as very modern. Our oldest MSS. S K₁ support अनिष्ट, the emendation concerning only the case-termination.

3

13-14 Note that the most important events of this parvan, according to Samjaya, are the drinking of the blood of Duṣṣāsana by Bhīma on the battle-field, and the death of Karṇa and his sons.

4

2 *) मनसासिद्धतात्पनः—With my heart or soul perturbed because my mind was misdirected (दुष्प्रणीतेन मनसा). The words मनश्च and आत्मन् are often regarded as synonyms, and hence an attempt seems to have been made to avoid duplication. That is why some MSS. of the N recension changed मनसा into तमसा, while others, including those of the S recension, substituted the easier reading.

3 *) कृताक्षरमाः शल्ये—Depending on Śalya who, after Karna's death, would command the Kaurava army for the use of their weapons.

12 [Crit. App. line 3: *read* अक्षौहिणी for अक्षाहिणी.]

15 References to events recorded in the Droṇa-parvan in our Critical Apparatus were supplied from the Bombay edition of that parvan. As a portion of the Critical edition of that parvan is now available, I shall supply them wherever possible. B. 7. 29. 48-49-7. 28. 40-41.

21) B. 7. 47. 22-7. 46. 22.

23) B. 7. 45. 23-7. 44. 9-13.

24 *) कृतनिश्चयः—Taking a bold or firm stand. The word निश्चय (from (नि+श्चि) being somewhat obscure, has led the redactors to have the easier reading कृतनिश्चयः.

28) B. 7. 32. 65-7. 31. 63.

31 [Crit. App. line 1: *read* For the event, cf. 7. 47. 7 for The event!]

32) B. 7. 30. 12-7. 29. 11-12.

44 [Crit. App. line 5: *om.* T₂ & G.]

47) मावेष्टकाः—Cf. 1. 59. 29^a and 2. 31. 13^a. The word मावेष्टक or माचेष्टक signifies a tribe, but its correct form has been a matter of much speculation. Sukthankar resorted to emendation in fixing the text as मावेष्टकाः. The evidence of MSS. is divided, suggesting मावेष्टक, माचेष्टक, मच्छिष्टिक or मच्छिष्टिक as the possible form, thus dispensing with the need to go in for an emendation as Edgerton has done. To me it appears that this tribe comes from the Eastern coast, a region in the neighbourhood of modern Maachhalipatam. If this conjecture is correct, मच्छिष्टिक or मच्छिष्टिक may be the correct word. Dr. B. O. Law, however, has not recorded any of these names in his "Tribes in Ancient India".

57 *) Note lacunae in Ś K₁: made good (*see* m.) in K₂.

60 B. 7. 21. 21-7. 20. 16.

62 B. 7. 33. 71-7. 32. 49.

64 26^a=B. 7. 25. 34-7. 24. 32-33. — [Crit. App. 26^a, line 2: *read* अम्बहसहितः for अम्बहसहितः]

66 B. 7. 25-7. 24; B. 7. 23-7. 22.

71 B. 7. 23-7. 22.

73 B. 7. 28-7. 27.

77 B. 7. 14-7. 13.

81 [Crit. App. line 8: *read* cont. after 33^a: for ins. after 81^{ab}.]

5

3-7 Cf. lines 21-22 of 7*.

15 *) नामन्यत—Did not (even) consider his equal.

17 *) अपादीनम्—अप+अदीनम्, very much depressed, an instance of *lect. diff.* giving rise to a large number of fanciful variants.

20 [Crit. App. line 19: *delete* 'After the above, M₂ reads 1, 6 of 46*'.—Last line: *read* T₂ for T₁.]

25 [Crit. App. line 1: *read* Dn₁ for Dn.]

32 *) समुद्रसेव विष्णुकाः—विष्णुका or पिष्णुका means a small frog which has no sufficient strength to swim or cross the ocean.

44 *) पिष्णुकाः—Small drops of water which cannot quench the thirst (from *g* or *q*).

54-55 These two stanzas explain a simile, छनपक्ष इव दिजः, broached in 53^a, and may have been introduced into the text of the Epic at a very late stage. ŚK₁. 2. 4 omit only 54^{ab}, but retain 54^{cd}-55^{cd}. B₂ T₁ omit both the stanzas, and yet I have retained them in my text, as in these MSS. the omission may well be due to haplography. That the ŚK group which is notorious for haplographical omissions retains them is a strong ground to keep them in the constituted text, though I admit their secondary character. Compare in this connection 8. 55. 71-73, where the simile of द्वीप is expanded in a similar fashion, no MS. omitting the st. there. It may therefore be assumed that explanations of similes form a peculiarity of the Epic style, which leaves nothing for the reader to imagine.

65 *) कुण्डलम्यां—In exchange for ear-rings.

72 *) पतानि दिवसानि—The word दिवस in the neuter gender gradually became obsolete in Classical Sanskrit. See the variants, which obviously are prompted by the unusual gender of the word.

76 *) न हन्यामर्जुनं यावत्तावत्सादौ न धाव्ये—Cf. 3. 243. 15; 8. 46. 38. In the Ghosayātrā section of the Āranyaka parvan, Karna, after the incident of the defeat by the Gandharvas and the subsequent release of the Kauravas by the Pāṇḍavas, made a proposal to Duryodhana, that the latter, like Yudhiṣṭhira, should perform a Rājāsūya sacrifice after killing the Pāṇḍavas. In that context, Karna

makes a solemn promise or takes the vow that he would not wash or get washed his feet till he had killed Arjuna.

77 *) यस्य भीतो—Note the genitive case of the source of fear against Pāṇini's rule: भीत्रार्थानां भयहेतुः.

80 *) अविन्तयन्—Pre. p., meaning unmindful.

98 *) *दिष्टं—It was a thing destined to happen, अवश्यंभावि, and that is why Karna met his death at the hands of Arjuna. The first half of the stanza borrows its predicate हते कर्णे किमत्रवीत् from 97^a, and should not be construed with दिष्टं. ŚK1.2.4 read दिष्टं, while the remaining MSS. read दृष्टं and दृष्टा. Dhṛtarāṣṭra often uses the term दिष्टं in the course of his wallings. Cf. 8. 1. 49^a and several other passages. —[Crit. App. line 6: read *दिष्टं for दिष्टं.]

106-108 Ś1 K1-3 read these stanzas only once and that too here; Ś2 omits them along with 109; while the remaining MSS. read them twice, first after the reference in 8. 4. 88. I think these stanzas are out of place at 8. 4. 88, particularly 108, and hence I considered that the proper place for them was just here. The omission in Ś2 is due to the damaged folio of the codex from which it was copied. That Ś2 does not read them at 8. 4. 88, clearly shows its concurrence with Ś1 K1-3.

6

6 [Crit. App. line 8: delete 'Ś K2.4 तदा;'.]

14 *) सुनीतिरिह सर्वाणि: etc.—If all things are properly co-ordinated, even destiny may become favourable.

20 *) इषिणवत्तरः—More effective or valuable.

24) B. 7. 5. 17-7. 5. 12-20.

34) 71* = 8. 26. 45 (see P. K. Gode Commemoration Volume). Arjunamīśra notes that this stanza, in some versions, occurs just before the Karpābhīṣeka, i. e., after 8. 6. 34. If our K4 represents that version, it should have omitted it at the latter place, but it does not. It may be noted, however, that our K4 is a queer mixture of older versions of N conflated with S. The text of the stanza seems to have been corrupt from very early times, say, from the days of Vimalabodha at least. At any rate he considered the stanza to be a Kūṭasloka of the Mahābhārata, and as such he commented on it. I have shown elsewhere that the stanza can yield a

reasonably good sense, when corrupt words are read rightly.

7

15 *) नेत्राभ्याम्—Instrumental case for locative is rather rare, and hence some MSS. have made an attempt to change it into नेत्रयोः.

19 *) अनुपादच्छु यो वामः—The left-side rear foot of the crocodile.

8

18 [Crit. App. line 5: read (before corr.) B for (before corr.):.]

22 *) उदयाग्रमवतनं—A fine or big house on the top of the rising mountain.

40 *) अमित्रम्—Belonging to अमित्र = शत्रु, here क्षेम-भूति.

41 *) खजाका—A spear-like weapon, probably a pointed iron bar. The word खज, खजक meaning a churning handle is known to dictionaries, but not खजाका. The form of the word is not mentioned by Dikshitar, nor in the *Lakṣanaprakāśa*. It may be an iron bar with a nozzle of the shape of a churning handle.

42 [Crit. App. line 2: delete 'Ś1 K2 अवप्रल;'.]

43 [Crit. App. line 4: read 43^a for 42^a.]

9

5-10 These stanzas mention some pairs of warriors, one on the side of the Pāṇavas and the other on the side of the Kauravas, viz., Nakula and Karna (15); Bhīma and Aśvatthāman (11); Śātyaki and Vinda & Anuvinda (11); Śrutavarman and Citrasena; Prativindhya and Citra; Duryodhana and Yudhiṣṭhira; Arjuna and the Samśapta-kas; Dhṛṣṭadyumna and Kṛpa; Śikhaṇḍin and Kṛtavarman; Śrutakīrti and Śālya; and Sahadeva and Duṣṣāsana. The fights between these pairs have been described, either in brief or in details in different adhyāyas by both the recensions, except the fight between Śrutakīrti and Śālya, which is lacking in the N recension. Further, there are some pairs, e. g., Yuyatsu and Ulāka; and Sutasoma and Śakuni, which are not mentioned here, and yet fights between them are described in both the recensions. The description of the fight between Śrutakīrti and Śālya, which is

wanting in N, is made good by S, by the addition of an adhyāya (adhy. 13 in the Madras edition), which, not being found in N, is considered by me as an afterthought, and so relegated to Appendix I (No. 1).

8^a) Note the hiatus कुदो अम्यथावत् between 8^a and 8^b found in K₁ only. Even S₁, S₂ and other MSS of the K group, have made an attempt to avoid it, and introduced words like अथ and यथा to smoothen the text.

11

1^a-2^b) The SK group of MSS., as has been shown in the Introduction, abounds in cases of omissions due to haplography. But there are certain omissions in the MSS. of that group, which cannot be accounted for on that ground. The omission of 1^a-2^b in S K₁-s is an instance of the latter type. If we omit these lines, there would be a break in the narration; I therefore regard them as quite essential for the text, and hence have included them in the constituted text. By way of contrast, see stanza 10 below, omitted in S K₁: Dm, which is clearly an omission due to haplography.

14^a) चापव्याची = चापव्यासान्नौ as explained by Caturbhuja. The text adopted is found in Ds in the margin. The variants in SK group supply a near approach to the reading adopted. Other variants indicate an attempt to explain the defective expression. In other words, चापव्याची was *lect. diff.* and hence the variations of readings.

35 [Crit. App. line 3: after om., ins. (hapl.).]

12

The portion of our constituted text from 8. 12. 1 to 8. 17. 29 stands transposed in the S recension, and covers in Madras edition adhyāyas 57 to 65 approximately. The transposition in the MSS. of the two recensions is fairly uniform and consistent except in the case of T₂, which, as has been already pointed out in the Introduction, shows marked affinities to N. I have followed here the order of events as given in the N recension for the following reasons:—

1. Kṣemendra (ca. 1029-1050 A. D.) in his *Bhāratamañjarī* records the events in the following words:

पार्थः संशप्तकान्दत्त्वा निनाय आतरो नृपौ ।

दण्डाधारं सदण्डं च दण्डधारपुरं शरैः ॥ १० ॥

अथ पाण्डवः कुरुचमूं वारयज्जगतीमुजाम् ।

महिः शिरांसि विच्छेद लब्धलक्षः प्रहारिणाम् ॥ ११ ॥

* * *

पाण्डवसंघे हते वीरे मौलिरत्ने महीमुजाम् ।

पाण्डुसेना न शुशुमे शशिहीनेव शर्वरी ॥ १७ ॥

and puts these events in the first day of Karṇa's Generalship. Further, Arjuna's fight with the Saṃsaptakas there figures among the second day's events as well:

हत्वा संशप्तकान्सर्वान्प्रत्यावृत्ते धनंजये ।

आवर्तनर्तितेवाभूत्सहसा कुरुवाहिनी ॥ ११३ ॥

* * *

संशप्तकैश्च विज्रोऽभून्मम कर्णेनिपातने ।

भीमसेनमवस्थाप्य प्रत्यनीके महामुजम् ॥ ११४ ॥

प्रहारविश्रुतं देवं त्वामहं द्रष्टुमागतः ।

Thus it is clear that according to MBh. versions available to Kṣemendra, Arjuna fought with the Saṃsaptakas on both the days of Karṇa's Generalship. This is in complete accord with our MSS. of the N recension.

2. Considering the part played by the Saṃsaptakas, viz., to keep Arjuna away from some prominent heroes of the army of Kauravas, it is but natural that Arjuna might meet the Saṃsaptakas every now and then. Our text also records the fact in the following stanza (8. 14. 1):

प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुर्जने संशप्तकान्दृष्ट्वा ।

वक्रातिवक्रगमनादङ्गरक इव ग्रहः ॥

So, it is not necessary that Arjuna should meet the Saṃsaptakas only once and finish them. In fact the Saṃsaptakas have played their part on several occasions in the Droṇaparvan, as for instance, to keep Arjuna away from Yudhiṣṭhira so that Droṇa should be able to capture him. Nor were they completely routed and killed even by the end of the Karṇaparvan; some of them followed Aśvatthāman, and are mentioned as having fought in the Śalyaparvan.

3. The motive of the redactors of the S recension seems to be to bring all references to Saṃsaptakas fighting with Arjuna at one place in this Parvan, and hence they shifted these adhyāyas from the description of the battle on the first day to the

second day along with other minor episodes like the death of Pāṇḍya. Moreover, S refers to Arjuna's fighting with the Samsaptakas on the first day in the list of the pairs mentioned in 8. 9. 5-10, which passage corresponds to 8. 10. 5-15 in the Madras edition. This reference in S clearly proves that Arjuna fought with the Samsaptakas even on the first day. The S redactors thus seem to have changed their mind subsequently, wanted to bring the Samsaptaka episode at one place, and hence shifted these adhyāyas so as to form part of the second day of Karṇa's Generalship.

24 निर्वेष्टं मर्त्येण हि etc.—“It is high time for dependents to stand true to the salt or to repay the master's food that they have consumed. They should not waste their time over trifles; for it is the Brahmins who quarrel over trifles or subtle things; the warrior-class, on the other hand, considers success and defeat as gross or realistic.

51 [In marginal ref.: read K. 8. 53. 4 for K. 8. 52. 4.]

53 ^a) यैराहतो मृत्युरपि व्यथेत—Even the God of death would grumble if struok by such arrows as Aśvatthāman discharged.

69 ^a) आवृत्त नेत्रेण पुनस्तु युद्धम्—Aśvatthāman, who was carried away from the battle-field, did not desire to turn back to fight with Kṛṣṇa and Arjuna. Note the variety of readings for आवृत्त नेत्रेण. The constituted text is based upon K₁-s and stands supported by the S group.

13

13 [Crit. App. line 3: read गुरे: for गुरे.]

24 ^a) परित्रासः—Note the dropping of अहमम् here. It has led to a large number of variants in N, particularly in the Central group of MSS. The dropping of अहमम्, however, was a very common feature in Vedic Sanskrit.

14

4 [Crit. App. line 6: read 102* for 101*.]

5 ^a) Ś K₁-s, along with Dn Ds, omit 5^a and the omission cannot be explained on the ground of haplography. All the same, the line is essential for the narration. — [Crit. App. line 6: before om., ins. S.]

10 [Crit. App. line 12: read 103* for 102*.]

15 ^a) अणकैश्च—अणक is a type of arrow, which may have a sharp point bringing instantaneous death. This type is not mentioned by Dikshitar nor by Lakṣaṇaprakāśa.

17 ^a) विजिताः—Vanquished and killed.

21 [Crit. App. line 6: read संतितीर्यन्त for संतितीर्यन्तः.]

22 ^a) This line seems to have supplied a reason for the S redactors to transpose this portion to the description of the second day's fight. The line need not, however, be interpreted so literally. This class of warriors always introduces itself at any critical juncture.

26-50 Note that the N recension reads the description of the battle-field, almost in identical terms, at two places, first here, and again in continuation of App. I (No. 16), which comes after adhyāya 40. The S recension, on the other hand, reads it only once, and after the routing of the Samsaptakas.

47: 109* read विज्ञानुरश्मदान् for विज्ञानुरश्मदान्.]

15

12 ^a) अग्निः कर्मप्रवचनीय governs यन्म्. Construe मधुरमाभाय यन्मग्निं असीतवज्जुल्यन्. Fantastic variants here are due to the fact that अग्निः was later regarded as an उपर्याग only.

17 ^a) दीपः means the sun. The word has become obsolete in Classical Sanskrit. The clue to the emendation here is supplied by readings of Ś K₁ and K₁. The synonyms for दीपः are आदित्यः in K₄; वरुणः in V₁ and सूर्यः in Ds T₁ s G₁ s, while K₃ B D G₂ M read श्वेतः. Out of these सूर्यः, which must have been given as an equivalent of दीपः in the margin, gradually replaced the original word. श्वेतः is obviously wrong in the context, and is due to the belief that rains out of season destroy the rice-crop; but it cannot at all construe with आभिरापूर्वशिव. अश्वोभिः पूर्वशिव in K₃ and नमसि हृदयशिव in M₁-s are consequential variants of 17^a, due to the adoption of श्वेतः. — सस्रहा really means bringing to maturity or ripening. The heat of the sun after rains is rather strong and unbearable as in the month of October; but this heat helps the maturing of crops.

24 ^a) पाण्डवतः—In the direction of Pāṇḍya.

28 अष्टावहवान्युजः etc.—Aśvatthāman carried a stock of weapons in eight carts to each of which eight

bullocks were yoked. All this stock of armament he exhausted in about an hour and a half. [After 17, the Madras edition ins.:

120A* दीर्घमम्बरमाह्व वाताः पूर्वापरा इव ।

Note that this line is not recorded by any of the 10 MSS. of the S recension which we have actually used for this edition. Even in Sastri's edition, two of his MSS., one of which, as he says, represents the principal text printed, omits the line. So, it is clear that Sastri did not mind incorporating lines from any MS. which fell into his hands.]

16

4-7 Note the disturbed sequence or arrangement of these stanzas, particularly in MSS. of the S recension.

15 *) रणेद्युभिः—Note the un-Pāṇinian Sandhi रणे + द्युभिः, and the consequent attempts to smoothen the text in several MSS.

17

4 *) पाञ्चालवल्गु—Eminent among the Pāñcālas, i. e., Dhṛṣṭadyumna. Ks Ts paraphrase our text, while the remaining MSS. of the Central group, and Ms-4 read differently. The adopted text comes from Ś K T G M1.

11-12 Sātyaki first struck the elephant of the king of the Vāṅgas with an arrow; when his elephant was about to fall, the king of the Vāṅgas made an attempt to jump from it; in the meanwhile Sātyaki struck him also with an arrow, and so he fell dead on the ground in front of Sātyaki.

18 *) Note that Ācāryaputra here is not Aśvatthāman, but the son of the king of the Aṅgas who was a famous trainer of elephants. This trainer came from a non-Aryan race, and therefore is called a Mleccha in 17°, and also in the variant noted in the margin of Ds. Both Arjunamīśra and Caturbhuja support our text.

21 Construe: नकुलं परि, where परि is a कर्मप्रवचनीय and not an उपसर्ग.

29 [Crit. App. line 17: read 41 for 40.]

78 [Crit. App. line 7: read 78 for 79.]

95 *) For the event of Karna promising Kuntī that he would not kill any of her sons except Arjuna, and that she would always have five sons either with Arjuna or with Karna, Cf. 5. 144. 20-22.

109 134*—This line, though found in a large number of our MSS., is omitted in K1 T1 M2-4. That it is an extraneous addition is clearly proved when we read it in continuation of st. 109.

113 *) The reading तावकान् seems to me to be the original reading, and is supported by Ś1 K1.2.4. On the other hand, तारकाजाल* is equally supported by Śs Ks and the remaining MSS., and also by Arjunamīśra. This reading also yields a good sense. The wavy line under तावकान् indicates real wavering on the part of the Editor.

18

32 [Crit. App. line 5: read (Ds "द्व") for (Ds "द्व").]

19

32 *) आ *तुम्बाद्—Up to the nave of the wheel. The variants in MSS. of the N recension are rather confusing, neither तुम्ब, nor तुम्, nor even तुम्ब being quite suitable for रथचक्र. The MSS. of the S recension have a substitute for this line where M version reads आ तुम्बाभ्यां हि चक्रे ते, which reading justifies our emendation. Caturbhuja, whose comm. is corrupt at many places, reads आ तुम्बाद्, but explains it as नाभिपर्यन्तम्. The reason why N MSS. avoid the word तुम्ब seems to be that it is not recorded in the dictionaries in this sense. It may be that the word is taken either from the Prakrits or from the stock of Deśi words.

33 [Crit. App. line 3: read समूहस्य for समूहस्य.]

50 [Crit. App. line 1: read 50^{ab} for 50^{ad}. — Line 2: read 48^{ad} for 48^{ab}.]

57) प्रतिमानेषु = दन्तद्वयावच्छिद्येषु मुखभागेषु, Arjunamīśra; = अन्तरालेषु, Caturbhuja.

20

2 *) परिपतिताभिमुखः = परिपतिताः + अभिमुखाः, a case of double sandhi not sanctioned by Pāṇini.

21

34 *) निष्कैवल्यम्—Arjunamīśra explains it as निश्चितं कैवल्यं मरणं यत्र.

42 *) आनर्तनोपमम्—Caturbhuja explains the word आनर्तन as नृत्यशाला.

22

1 स्वेन छन्देन etc.—Surely, Arjuna did not kill us all because he so willed; desperado as he is, he

would not let even the God of death slip from his hands.

2 ^a) मद्रा, i. e., सुमद्रा.

14 ^a) Note that अद्राक्षत is to be construed with यूयम्. The form अद्राक्षत is an old subjunctive form in स, which, having become obsolete, has caused a variety of readings in MSS. except Ś K₁.s. —[Tabular Conspectus: *ins.* 192* below 16 in column 4.]

47 [Crit. App.: at the end, *ins.* — After 47, K₄ V₁ B D (except D_s) read for the first time lines 52-59 of App. I (No. 5).]

23

37 ^a) महारथः समाख्यातः—In 5. 162. 26, Bhiṣma mentions Śalya among the Atirathas along with Kṛtavarman, while Karṇa is mentioned only as Ardharatha in 5. 165. 5-7; so, Śalya considers himself far superior to Karṇa.

24

This adhyāya records the famous Tripuroḥṣyaṇa. This episode and its place in Sanskrit literature has been discussed in detail by one of my pupils, Miss Bhaktisudhā Mukhopādhyāya, in an article in the Journal of the Ganganath Jha Research Institute, Vol. VIII, Part IV (August 1951) pp. 371-395, in which Miss Mukhopādhyāya takes a comparative view of the episode from Vedic, Post-Vedic, Epic and Purāṇic versions, and proves that the version in the Critical Text of the Kārṇaparvan was the most simple version, and formed the basis of its later ramifications. The episode figures twice in the Mahābhārata, first in the Droṇaparvan (B. 7. 202—Critical Edition 7. 173. 52-58) in an abridged form, and again in the Kārṇaparvan, 8. 24. The episode occurs twice in the Skanda, Matsya and Śaiva Purāṇas, and once in Harivaṃśa, Padma, Saura, Brahmapurāṇa, Bhāgavata and Līṅga Purāṇas. Miss Mukhopādhyāya has also shown that the episode existed in two different versions, and pointed out verbal agreements and differences in the different recensions of the story.

The Kārṇaparvan version of this episode shows considerable divergence in its narration. Inflation is noticeable almost at every alternate verse, and at places the N and S recensions run parallel.

3^a-4^a) Note that the S recension here presents a text which is short as well as simple, while the one preserved in the Ś K group is highly inflated.

—[Crit. App. line 7: *after* subst., *ins.* for]

14 [Crit. App. line 6: *read* रौप्य- *for* रौप्य-]

17 ^a) गुणप्रसवसंवायम्—Full of the produce of all the Gūpas, viz., Sattva, Rajas and Tamas. It means that the town catered for the needs of all types of people.

19 ^a) नाम प्रजापतिः—Prajāpati, the Creator, was merely a name and nobody obeyed his commands.

27 ^a) त्रैपुरसाः—The three demons residing in the city which was a group of three cities. The S recension supplies त्रैपुराः as the subject of रवाधिरे, but the N recension, particularly the Ś K group, suggests the reading as it stands emended.

28 ^a) संसिति स्थापिताम्—The established code of conduct.

39 ^a) यः सख्यमात्मनो वेद—The term sāmkyha here is used, according to Arjunamiśra, in the sense of *tattva*, true nature.

45 ^a) ईक्ष्यसे—According to Arjunamiśra, the reading should be ईक्षुवे, dative sing. of ईक्षिष्य, which seems to be in line with other terms in dative case like धन्वने, अतिमन्यवे, स्तुताय, स्तुताय etc; but this form has no support outside the group of MSS., B₁ D₁.s and D_{ai}. I think the original reading ईक्ष्यसे was changed into ईक्षुवे to bring the text into line with the rest.

62-84) The entire passage in the two recensions runs parallel. We have adopted the text as found in the N recension, the one from the S recension being given in Appendix I, No. 2. The N recension too, is highly inflated, Ś K₁.s giving the shortest version.

63 [Crit. App. line 4: *read* तदाप्र* *for* तदा प्र*]

68-76 The construction of the chariot and its various constituent parts is described here, in which mention is made of deities which formed these parts.

91 ^a) The majority of the N MSS. read आदाय *for* *आदत्, while of the S recension generally reads आददे. The stanza purports to mention the fact that Śaṅkara took up the arrow formed with three deities, Soma, Viṣṇu and Agni. If we accept the reading आदाय, the construction would involve the flaw of anacoluthon.

thon, as the subject Śaṅkaraḥ cannot be construed with कल्पयांचक्रिरे. Presumably the older reading might have been आदत्त, i. e., आ + अदत्त, which form, not being easily conceived, was changed into आदाय in the N, and आददे in the S. The emendation has been resorted to with some hesitation, and hence the use of the wavy line.

102 ^b) दुर्गमः—Difficult to overcome or control.

105 ^c) For the S version of this line, cf. line 8 of 267*.

110) This is one of the four one-line stanzas in the Karpaparvan. This line cannot construe with 109, nor with 111. The contents of this stanza are supported by T G M₁, while M₂₋₄ support the text as constituted on the evidence of the agreement of Ś with M₂₋₄.—[Crit. App. line 1: *delete* T G M₁.]

118 ^d) एकलताम्—A form obtained by the addition of two terminations, ल्य and ता, of the abstract noun, which came to be disliked by grammarians of the Classical School, even though forms like युक्त्वता are available in Vedic Literature. The dislike is responsible for the variety of readings. K₁ D_s, which are very old and reliable MSS., read एकलताम्, which is a nearer approach to एकलताम्, while Arjunamīśra has retained our reading.

129-158 The object of this narrative is to prove that Karpā could not have been a man of low origin, and that he is as flawless as Bhārgava, to whom Śaṅkara gave the missiles.

159-161 Duryodhana, at this stage at any rate, does not seem to be aware of the divine origin of Karpā, though Karpā himself was. Cf. 5. 143-144 for details.

26

37 [Crit. App. line 4: *ins.* K₁ before विमुञ्चति.]

42 ^a) न त्वेव मां स्मिरता संजहाति—Firmness of mind does not forsake me, i. e., nervousness does not at all overcome me, even when I see Bhīṣma and Droṇa lying dead on the battle-field.

45 ^a) क्रमगतम्—I think, on reconsideration and also on revaluation of my material, that समागतं should have been preferred to क्रमगतम्. It is true that Vimalabodha and Arjunamīśra support क्रमगतम्, but the agreement of Ś K group on the one hand, and of M₂₋₄ on the other, should have weighed more with me. For the rest, cf. 70* and my note thereon.

27

3-12 This passage gives a list of presents which Karpā desires and is ready to make to one who would show him where Arjuna and Kṛṣṇa could be found. The topic is capable of being expanded to any length according to the ideas of redactors, and so, the N and S redactors vie with one another in amplifying the list. This is the reason why the text shows unprecedented vagaries.

There is another interesting point to be noted. Some MSS. of the Central group and the Vulgate read न चेत्तदभिमन्येत in place of स चेत्तदभिमन्येत of the constituted text. The meaning that can be assigned to the former phrase may be "if he is not satisfied with that," i. e., if he thinks that the prize offered by Karpā to show him where Arjuna and Kṛṣṇa are, is very low, Karpā is prepared to pay more to him. Our text simply means "if he so desires." Apart from the concurrence of Ś K and S groups, Arjunamīśra, hailing from Bengal and thus having before him the text of B, a version of the Central group, records स चेत्तदभिमन्येत.

Haplography plays an important rôle here in presenting a confused text-tradition, as has been illustrated by I. I. 102-154.

5 ^a) For the S version of this line, cf. lines 4-6 of 314*.

7) Although this stanza is shown as omitted in some MSS. of the N and S recensions, its contents stand well-supported by them. Cf. 310*, 311* and 313*.

10 [Crit. App. line 11: *ins.* a hyphen before दत्तान्तः]

11-12 The climax in the prize-offering is reached, not so much in stanza 11, where Karpā offers everything belonging to him, as in stanza 12, where he offers all the wealth of Arjuna and Kṛṣṇa when they are killed!

19 ^a) बाल्यादिव—Out of sheer folly.

28 ^a) परावस्य = परम् + आस्य, having full confidence in my own valour.

33) 315*—This stanza contains a reference to the famous universal fable known as अजकृपाणीयम्. Cf. 2. 59. 8; Edgerton, JAOS 59. 366 ff. Some MSS. of this parvan which were collated but rejected and

thus not used for our critical apparatus, preserve the reading अजः for अज्ञः in line 1. अज्ञः also is noted under 2. 59. 8, and अजः is interpreted by Vādirāja as परमात्मन् against अजः = छागः of Devabodha.

35 *) सिद्ध—Ready for attack.

40 *) लृङ्—a small sparrow, a rare word giving rise to numerous fanciful variants.

63 [In the marginal ref.: read B. 8. 40. 13 for B. 8. 14. 13.]

71) A tirade on the country of Śalya and his people. Karṇa says: Men, young and old, and women, sing in imitation of holy ṛks, the following stanzas (i. e., stanza 73 and the following) which embody the characteristics of the people of the Madra country.

81 A one-line stanza which can neither be tacked on to the preceding line, nor to the following. The line means that an offering by a priest of the warrior-class, and also by one who invites such a person to act as priest, is lost or ineffective.

It is claimed by a writer, Jatindra Mohan Chatterji, M. A., in his article "*Ahura-Mazda in the Mahābhārata*" in the Iran League Quarterly, Oct. 1948-1949, Vol. XIX. 1-2, p. 50, that "Śalya was a Persian king of Madra, i. e., Media, and was taunted by Karṇa as king of a people who are राज-याजकयाज्य, i. e., amongst whom, unlike as in India, the militant Kṣatriya performs the functions of the religious priest. The predominance of the Kṣatriya element (fighting the evil) as a mark of the cult of Zarathushtra, could not have been better described than by saying that in his country (Madra), the prefect was the priest." It is likely that a member of the warrior class was not prohibited to act as priest in the Indo-Iranian period. Contrast with this practice the Indian case of Viśvāmitra, a Kṣatriya acting as priest at a sacrifice, and the disastrous effects that followed. In the Rāmāyaṇa, while instructing Rāma in the lore of Jyambhakaśāstra, the sage Viśvāmitra mentions Kṛśāśva (Kerashaśp) as the inventor of that missile, from whom he (Viśvāmitra) obtained the knowledge of its use. Cf. कृशाश्वः कौशिको राम इति येषां युष्कम्भः—उत्तररामचरित I. So, the practice of राजयाजकयाज्य may have been current in Indo-Iranian epoch, of which Viśvāmitra and Śalya may be regarded as remnants.

83-84 मद्रके संगतं नास्ति etc.—"One cannot make friends with a person from the Madra country. (he is poisonous like a scorpion) whose poison has to be made ineffective by reciting a mantra from the Atharvaveda, and such a recitation has been found effective." There are some mantras in the Atharvaveda, e. g., 7. 56, which are said to be cures for scorpion-bite.

89 *) वसराः—अदनशीलाः.

95 *) उपहितः—परवञ्चनार्थं नियुक्तः, Arjunamiśra. Used or placed in our midst as a spy by the Pāṇḍavas. Note that Śalya was related to the Pāṇḍavas as their maternal uncle, and that Śalya joined the side of Duryodhana with an army numbering one Akṣauhiṇī, (5. 19. 16) and promised to Yudhiṣṭhira that he would bring about the तेजोवध of Karṇa (6. 41. 71-82).

97 *) सारङ्गः—चातकः, Arjunamiśra.

28

80) रथसाल कुटुम्बिना—Śalya says that he is in charge of the chariot, and as such, must do his duties as the master of the house does, in pointing out particularly the good as well as the bad points of the warrior.

61) Cf. 3. 13. 44, where Jāmadagnya Rāma is said to have praised Kṛṣṇa and also Arjuna as they together constitute one godhead.

29

3 *) संतापयति etc.—Karṇa knows that he is to fight with Arjuna, and Kṛṣṇa who possess great strength and heavy missiles. The only thing that causes nervousness in him was the curse of Bhārgava Rāma and also of a great Brahmin. Karṇa then proceeds to narrate the occasions on which he received the curses. The story of Karṇa's discipleship under Jāmadagnya Rāma and his curse is repeated in 12. 2-3, and the circumstances under which he got a curse from a Brahmin is narrated in this adhyāya in st. 31-39.

4 *) For the S version of this line, cf. lines 5-6 of 355*.

4 *) The sentence तत्रापि, हे शल्य, कष्टयन्तस्व दिताग्निना देवराजेन विज्ञः in stanza 4^{ad} runs on into the next stanza where the predicate-part कृतः is to be found. In fact, 4^{ad} and 5^{ab} form one sentence.

5 *) The emendation *अवसेदेन is justified on

the ground that the ŚK group supplies [अ]न्नेदे, and the Central and S groups supply विन्नेदेन.

6^{ad}) सुतोपवाप्तमिदं त्वयास्त्रम्—You acquired this missile from me under a false pretext (posing that you were a Kṣatriya or Brāhmaṇa) when in reality you were a sūta. Vādirāja seems to construe 6^{ad} with 7^a: तस्मात्कारणात् तव शत्रुकालदन्यत्र कर्मकाले कंचिदन्तुं प्रयोगकाले..... इदमस्त्रं त्वां प्रति न प्रतियास्यतीति योजना. It, however, appears clear that the curse was that Karna would fail to use the missile on the most suitable occasions when he is in real difficulty or trouble; cf. for instance 8. 66. 42^a (रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चाले). I, therefore, would interpret 6^{ad} as: "This missile, which you have obtained from me under a false pretext, will fail you at the proper time," say, at the time of your death; but on other occasions you can make its use. कर्मकाले is thus explained, say in parenthesis, by तव शत्रुकालदन्यत्र. Or, we may construe: तव शत्रुकालदन्यत्र (तु) प्रतिभास्यति. If the missile was to fail Karna in all critical junctures, then its acquisition by Karna would not be a point for him to boast of.

7^b) अत्राद्यने ब्रह्म न हि ह्यं स्यात्—A sacred missile (ब्रह्म) cannot be always efficacious in a person who is not a Brahmin. Karna does not think that his present fight with Arjuna is his शत्रुकाल; and so he says that the Bhārgava missile would be quite effective that day (तदयं पर्याप्तमवीव शस्त्रम्—7^a).

8 अपां पतिः etc.—"The vast and surging mass of water which covers the ocean with mountainous waves and which would inundate all kinds of creatures, is held up by the coast-line (वेला)." Similarly, Karna says, he alone would hold Arjuna in check.

23-24 Etymological speculation on the terms मित्र and शत्रु, is, as usual, very fanciful.

31^a) एकायनम् is explained by Arjunamīśra as युद्धविषयम्; Caturbhuja's explanation अप्रतिकायः 'inevitable' seems to be better.

34 [381*, line 1: read कुजराण्यष्टि* for कुजराण्यष्टि*]

36 [Crit. App., line 5: read Ks यक्ष for यक्ष; and 382*, line 3: read निर्देहश्चिद]

37^{ab}) For the S version, cf. line 2 of 382*.

39^{ad}) For the S version, cf. line 1 of 383*.—[Crit. App., line 2: read Da1 वज्रगति for Da1 वज्रगति:]

30

10-11 The geographical boundaries of the Bāhlika country as given here indicate that that country did not form part of the Āryāvarta. Naturally, the ways of living and the customs and manners obtainable among the people were disliked by the Aryans.

19 कश्चित् etc.—"A prominent resident of this country, who for the time being lived in the Kuru-jāṅgala region, suffered from distraction or pangs of separation from his beloved, and sang a verse, viz., 8. 30. 20.

22 [Crit. App. line 2: read Dn1 सिलोत्पलवोग्या.]

25 कदाससृदिदेऽध्वनि—On roads on which stand trampled or strewn कदास, half-cooked peas (कुल्पाप).

36 दासमीयानाम् or दाशमीयानाम्—In 2. 47. 5^b, Edgerton adopted दासमीय as the correct form on the strength of Arjunamīśra's commentary. Devabodha there reads दाशमीय and explains it as दशम-देशोद्भवाः. Caturbhuja reads दाशमीयानां here and offers explanation as given by Devabodha. The MSS. by majority support दाशमीयानां here and also in 66^a. The term occurs also in 8. 51. 16. The names of tribes and countries have been so variously spelt in MSS. that it makes the task of the Editor rather difficult. I think now that under the circumstances दाशमीय is better supported, and tolerably well-explained as दशमदेशोद्भव by the oldest commentator Devabodha, and some of his successors. That the Bāhlikas are a frontier tribe (दशम-चरम-पर्यन्त) outside the Aryan fold, justifies the explanation दशमदेशोद्भवाः. It is possible to offer another explanation of the term, viz., दाशाः or दासाः इति मीयन्ते, comparable to fishermen or slaves. Cf. also दाशेयी in 5. 171. 1^a, given by both Arjunamīśra and Devabodha, though some MSS. even there, read दासेयी.

40^a) पुत्रसंकरिणः—Indulging in sexual intercourse with one's own children. Arjunamīśra reads पुत्रसत्कारिणः and explains it as पुत्रानेव सत्कुर्वन्ति न देव-ब्राह्मणादिकम्. Caturbhuja's commentary, though corrupt at places, reads: अवन्ते (पत्ने) पूर्यादितपलाः. The reading of the S recension is पात्रसंकरिणः, dining with others in the same plate, i. e., not using separate plates for each member of the party, or dining

in one common plate, which, even to this day, is a common custom in the Panjab, particularly amongst the Muslims. The reading adopted by us makes the Bahlīka tribe indulge in promiscuous sex-life, while the S reading indicates dining in a common plate, neither of which customs was current amongst the Aryans.

44 A very fanciful etymology of the name Bahlīka. Bahi or Vahi is the female and Hīlīka the male goblin; both Piśācas, living on the river Vipāśā, modern Beas; and Bahlīka is the offspring of their union. So the Bahlīkas are a Piśāca race, and not an Aryan race, which alone is propagated by Prajāpati, the Creator.

45 ^a) *कीकट is the name of a tribe derived from the country कीकटः. The emendation-mark should be dropped as this word is found in G₁; it is also suggested by ŚK_{1.2.4} B₂, where metathesis seems to be responsible for wrong spelling. The word is known to the Vedic literature (किं वै कुण्वन्ति कीकटेषु गावः. Bv. 3. 53, 14).

47 [Crit. App. line 1: read Ks for K.]

53-54 It appears from these stanzas that there was no rigid caste-system as such in the Bahlīka country.

61 ^a) बाह्यलयादे—Except the Bāhyālaya, i. e., people residing in regions outside the Aryāvarta. Arjunamīśra reads लयादे and explains it as मद्रदे शयादे. I think Madra and Pañcanada, at one time, constituted the Bahlīka country. Cf. for instance, 62ª below. I now think, of course against Arjunamīśra, that Bāhyālaya should be read as one word, and it may just stand as another name of Bahlīka.

70 ^a) मौष्टिकाः or मुष्टिकाः, probably a sub-caste of the Mlecchas. It is likely that the term came to be confounded with औष्टिकाः, a people who made their living by trade in camels. The ŚK group is consistent in reading मौष्टिक, and S group is equally consistent in reading मुष्टिक. औष्टिक of the Central group, thus, seems to be a *lect. fac.* Caturbhuja reads औष्टिकाः, but explains it as कर्षुरत्कारिणः, which explanation suggests that he also may have read मौष्टिकाः. Arjunamīśra reads औष्टिकाः कर्षुरत्कारिणः, but the commentary in D₁, a MS. of text and comm. belonging to Arjunamīśra group, reads as मौष्टिकाः and

explains it as कर्षुरत्कारिणः. Both Arjunamīśra and Caturbhuja explain शृङ्गाः as छिन्नवृणः or वृणरहिताः.

81 ^a) Another characteristic of the people of the Bahlīka and Madra countries recorded here is that the Bahlīkas are dullards and will not understand things unless they are beaten, while people from the Madra country will not understand things even though they are beaten. Arjunamīśra explains the line as: प्रतिरब्धाः संस्मृण ताडिताः सन्तो बुध्यन्ते । मद्रकास्तु केनापि च ताडनादिना न बुध्यन्ते.

85-86 Śalya, after all, seems to take a very rational view, and winds up the unpleasant conversation by saying that good and bad people are found everywhere, so also chaste and unchaste women. Men are always fond of scandalizing others, and are apt in finding faults in them but ignoring those of their own.

31

The text of this entire adhyāya is in a chaotic condition in both the recensions, the MSS. of the S recension being more confused than those of N. The table given on page 273 explains the order in which stanzas appear in S. (except T₁). See also the critical apparatus on 8. 30, 88 and 8. 31. 5, 24, 40, 51. Most of the S MSS. repeat some stanzas. It was extremely difficult to get order out of this chaos. The individual stanzas, apart from their position, are supported by both the recensions, except perhaps two, viz., 8. 31. 37-38, which are found in S as 8. 57. 13-14, in a slightly different form.

Let us now analyse the situation: After the long and rather unpleasant controversy between Karṇa and Śalya, Karṇa marched against the Pāṇḍava army (st. 1-4). Dhṛtarāṣṭra, at this juncture, asked Samjaya to give details of the relative positions of the two armies, which the latter described (st. 5-27). On seeing Karṇa at the head of the Kaurava army, Yudhiṣṭhira asked Arjuna to arrange his army suitably, and assign various members of his army to fight with those of the enemy. Arjuna did this and himself stood at the head (st. 28-36). At this juncture come the two stanzas (st. 37-38) found in the N recension without any direct support at this place from the S recension.

But these stanzas are again found as 8. 57. 13-14, with some variation, and are supported there by both N and S. Here, if we read stanza 39 immediately after stanza 36, we feel the break. I have therefore incorporated these stanzas into the constituted text with a wavy line to avoid such a break. The only possible support for these stanzas in the S recension is, however, to be found in 419*, which passage in that recension occurs after 39*, i. e., just after a line. It must be admitted that 419* is found in both the Central version as well as the S recension, though their positions differ.

39 [Crit. App. line 7: read 419* for 418*.]

40 [Crit. App. 415*, line 7: read *सत्त्वः for *सत्त्वः—Line 8: read *मिवाग्रसत्त्वः for मिवाग्रसत्त्वः.]

56 [Crit. App. line 4: read T¹ युक्तागतः.]

32

42 [Crit. App. line 3: read 42*^{ab} for 41*^{ab}.]

33

36 [Crit. App. 449*, line 5: read शल्यः for शल्यः.]

39 451*—For the event, of. 5. 144. 20-22.—[Crit. App. 450*, line 4: read हन्यात्कर्णेः for हन्यात्कर्णेः.]

51 [Crit. App. line 11: read बाणैर्मित्रा for बाणैर्मित्रा]

34

2*) *उदस्तशलाः—The emendation is based upon the confusion in Śāradā-Kāśmīrī script of उ and त as also of श and ल.

19 For the event of the death of Kicaka, of. 4. 13-23.

24 [Crit. App. read 460* for 640*.]

35

8*) *सत्त्वसमः—Sørensen gives सत्त्व and सम as the names of two sons of Dhṛtarāṣṭra. In the traditional list of the names of Dhṛtarāṣṭra's sons given in l. 108. 2-14 (or one in Appendix I, No 41) we get सम, सह, सत्यसंघ etc. We, however, do not find धनुर्ग्रह and सत्त्वसम in either of these lists. The reading given by Ś K¹. 2. 4 Dn¹, viz., सत्त्वः समः is not admissible here as सम is already mentioned in 7^a above, and सत्त्व is not at all mentioned in the lists. I am, therefore, inclined to think that सत्त्वसम is not the name of a son of Dhṛtarāṣṭra but an epithet of

सह. Similarly, धनुर्ग्रह in 8^a is the epithet of दुर्मद and धुतायुः in 7^a the epithet of दुर्धर. The remaining words viz., दुर्धर (=दुर्विभोचन or दुर्धर्ष), क्राय, विविक्त, विकट, सम, निवर्जित, कवचिन्, पाशिन्, नन्द, उपनन्दक, दुष्प्रवर्ध, सुबाहु (=सुहस्त), वातवेग and सुवर्चस्व may be, with slight variation in spelling, the names of Dhṛtarāṣṭra's sons. I need not say that the emended epithet सत्त्वसमः is as near our best MSS. as possible.

Bhīma is said to have killed some of the above-mentioned sons, viz., विविक्त (in st. 11), विकट and सम (in 14), क्राय (in 15), नन्द and उपनन्द (in 17), and the remaining princes seem to have run away (in 18).

36

9*) महारजन is a dye-stuff consisting of flowers of the Kusumbha plant, safflower (*cathamus tinctorius*). The colour produced by its concoction is deep-red.—[Crit. App. line 4: read महारजन for महारंज]

40

23 [Crit. App. line 3: read (=22^a) for (=22^b)]

125-128 These four stanzas are omitted in the S recension and yet are retained in the constituted text to make good a break in the narration. In 123-124 Kṛṣṇa asked Arjuna whether he lost his usual strength and power since he was on the point of being overcome by Aśvatthāman. Arjuna replies to this taunt by a strong attack on Aśvatthāman as also on the Kaurava army. These stanzas, however, are retained in the Kumbhakonam edition as 8. 52. 54-55, which, as the Editors profess, is mainly based on the Southern tradition of MSS.

129 For the S version of this stanza, of. lines 5-6 of 531*.

130 For the S version of this stanza, of. lines 3-4 of 531*.

41

This adhyāya, the shortest in extent in this parvan, is in a chaotic condition as regards its text. It is due to the transposition of the subject-matter in S, and the repetition in the Vulgate of N. The S recension reads its contents after 8. 16. 4.

7 The additional passage 537*, which, more or less, is an epic tag, and as such, may occur or

be repeated at the end of any adhyāya describing the fight, cf. 8. 40. 129, and lines 5-6 of 531*. M₁ omits it altogether and the remaining MSS. of N as well as S recensions do not agree as to its place. This is the main reason why I thought that it should not find a place in the constituted text.—[Crit. App. line 2: *delete* '(cf. v. 1. 6)'.]

42

20 [Crit. App. line 5: *read* 20^{ad} for 19^{ad}.]

24 ^{ad}) अथ त्वा पत्स्यते etc.—“The wicked act in killing Droṇa, my father, will now recoil on you in a similar, unhappy fashion.”

56 ^a) यदि संशप्तकान्कृण—The Saṁśaptakas were not yet completely routed, i. e., a section of them was still left active. Cf. 8. 42. 3^{ad} (संशप्तकेषु शूरेषु किञ्चिच्छिद्ये).

43

2 ^a) अनुसर्षते=अनुस्त्रियते. The form is preserved only in Ś K_{1.2}; other MSS. making an effort to rectify the unusual form.

7 ^b) निरुद्धाधिष्ठितः प्रभुः—“Yudhiṣṭhira, who is attended by Sātвата (Sātyaki) and Bhīma, is held in check by the Kaurava army (chiefs), who, like demons helplessly desirous of carrying off nectar, are being foiled in their attempt by Indra and Agni.” The stanza is extremely cumbrous.

48 [Crit. App. line 9: *ins.* ‘and Bom. ed.’ after S.]

75 [Crit. App. line 7: *ins.* ‘and Bom. ed.’ after S.]

76 [Crit. App. line 1: *ins.* ‘and Bom. ed.’ after S.]

78 [Crit. App. line 2: *read* पुरुषव्याघ्र for पुरुषव्याघ्र.]

44

39 [Crit. App. line 3: *read* भित्त्वा) for भित्त्वा.]

48 ^a) लोकेश्वरम्=दुर्योधनम्, a term which is sometimes applied to the reigning king.

54-55 “The Kaurava hero, Kṛtavarman, after striking Uttamaujas (a Pāṇḍava hero) at the chest, sank into his seat; his charioteer then carried him off from the field; Kṛtavarman then hastily attacked the Pāṇḍava army.” Note that the wavy line under सत्वरं has no force here, though S reads सत्त्वतो in its place. Perhaps the original S reading for सत्वरं might have been सत्त्वरो (cf. the Dn₁ reading which is सत्त्वरो), and सत्त्वतो must have crept in

by oversight, The Central group substitutes for 55^{ad} a line (610*) which is clearly secondary. K₁ simplifies the difficulty by reading कृतवर्मा ततो राजम्.

45

13 [619*, line 2: *read* कारुण्यम् for चारुण्यम्.]

41 ^a) यथाप्राग्, i. e., प्राक्, a rare अव्ययीभाव compound.

49-51 Arjuna seems to be overawed by the Bhārgava missile used by Karna, and so, was in despair. Kṛṣṇa, on the other hand, did not desire that Arjuna should be engaged, in the present state of his mind, with Karna in a dvairatha fight. So he proceeded to see Yudhiṣṭhira, and thus give some rest to Arjuna. In the meanwhile, he also wanted that Karna should be exhausted with fatigue. He therefore said to Arjuna that he (Arjuna) should go to see his wounded brother Yudhiṣṭhira first, and after comforting him, he might proceed to meet, and eventually kill, Karna. The sequence of stanzas in the constituted text is based on Ś K group. The Central group and, to some extent, the S recension are in a confused state for the rest of this adhyāya.

54 शृगोः सुतम्=अश्वत्थामानम्. Though Aśvatthāman should be normally styled as Bhāradvāja, he is styled as Bhṛgu because the Bhāradvājas belonged to the larger clan of Bhṛgvaṅgīrasa.

This stanza is omitted in M₁-4. I now think that it is a misfit and should have been omitted from our constituted text. It appears that the stanza may have first been inserted in the Central group and T G M₁ as an adhyāya end; and then it found its way into Ś K group.

55 ^a) ततोऽग्रवन्त्वा is perhaps ततः+अग्रवन्त्वा, as the readings in Ś K_{1.2} D₃ indicate. Our K₁, though often corrupt, preserves the correct reading here, and that stands supported by a number of MSS. from the Central group and also by S. It is possible to interpret it as ततः+अग्रवन्त्वा which stands for अग्रवन्त्वा. —[Crit. App. line 4: *read* ततोऽग्रवन्त्वा for ततोऽग्रम्.]

46

4 ^b) कर्णं युध्य महारथम् is to be connected with कर्णे हत्वा महाहवे in 9^{ad}, and ultimately with युवामनुप्राप्तौ. The gerund युध्य, having become obsolete in the

Classical Sanskrit, is responsible for the variety of readings, the archaic form being preserved only in Ś Ks. 4. युद्धो in K₁ is obviously corrupt, but goes to support युध्य.

17 ^a) वाघ्रीणस इव दिपः—This is the text, which I feel, is more authentic than वाघ्रीणस इव दिपाद्. The meaning of the text adopted is that Yudhiṣṭhira was very much upset by reason of his hatred for Karna, but when he was actually defeated by him, he felt extremely uneasy, like an elephant whose trunk is cut off, as that would be a sure death to it. The term वाघ्रीणस comes from वघ्नि or वाघ्नि and नासा (नस, नत् at the end of a compound), and literally means one whose nose is cut off. The popular and dictionary meaning of वाघ्रीणस (v. l. वाघ्राणस, वाघ्राणस) is rhinoceros. With this meaning of the word, the line वाघ्रीणस इव दिपाद् would mean that rhino is capable of being killed by an elephant. I think that the rhino cannot be killed by an elephant; the elephant, with all its heaviness, is not known to be a ferocious animal as the rhino is; on the contrary, the rhino, though smaller in size, is more capable of attacking an elephant.

There is another meaning assigned to वाघ्रीणस according to D₁, which alone records *sec. m.* 650*. वाघ्रीणस is said to be a bird with white wings, red head and black neck. This bird is said to be used according to 650*, in पितृकर्म like श्राद्ध. Even with this sense of the term, I fail to understand its context in relation to elephant. Further, I think that the authenticity of 650* is very questionable. It is likely that these lines which are found *sec. m.* even in D₁, crept there from a marginal gloss in some older codex.

24 ^b) अकुशलः—naïve, plain, simple, straightforward. "Narrate to me, in plain and simple words, without using any metaphorical language, how you killed Karna."

31 ^c) Cf. 8. 27. 4, 9 and also 309*, 313*. It appears that the boastful talk of Karna that he would offer a number of elephants and other valuable objects as present to one who would show him where Arjuna was, is put into the mouth of Yudhiṣṭhira by the narrative-writer.

34 ^d) Cf. 8. 27. 8.

38 Cf. 3. 243. 15; 8. 5. 78.

45 षण्डतिलानवोचत्—Of. 2. 61. 26-38; 63. 1-5; 64. 1-3; 68. 3-14 and similar passages.

47 पितृमहं व्याक्षिपत्—For Karna's attack on Bhīṣma, cf. 5. 165. 9-27.

48

4 अन्वाशिष्य etc.—"When we entered into this fight, we expected a lot of good things from you; but, today, O prince (Arjuna), all that has come to nothing."

5 प्रच्छादितो गवय इवापवाचा—"Like a Gayal who is screened (प्रच्छादितः) by a silent (अपवाक्) animal, so that the hunter may feel that the animal is a real Gayal."

14 ^a) धनुश्चेतस्तेषां प्रदाय—It is this remark which enraged Arjuna, as the next adhyāya will show. Cf. 8. 49. 9.

15 ^b) The fifth month of pregnancy is the most critical month for the coming child. Many abortions take place in or about this period.

49

23 Kṛṣṇa says that Arjuna took the vow of killing one who would ask him to hand over his bow to another out of sheer folly.

28-30 With reference to these stanzas, the MSS. of the Central as well as S groups are in a confused state. The order of stanzas which the constituted text follows is one which is supported by Ś K₁-S B₁ D₁. 2-3 T₁. 2.

47 ^c) लक्षणोद्देशः—Statement which indicates the right course to follow.

48-49 "It is possible to frame a definite rule or absolute truth with the help of reasoning; otherwise it is difficult to reach it; many people say that truth (or right conduct) is what is stated in the Śruti or Veda. I do not want to question this (general) principle, but (I must say) everything cannot be found (expressly) enjoined (in the Veda); all the same, I admit that the sacred laws are made for the good of the people." What Kṛṣṇa says is that we cannot always appeal to Śruti, because it does not embody rules for all situations. We, therefore, have to use our reasoning faculty for determining the right and the wrong.

51-55 These stanzas take up some specific

cases which stand the test in matters of telling truth or falsehood.

62 *) भीमो हन्याचूरकेति चोक्तः—Just as Arjuna had taken a secret vow of killing one who would suggest that he should hand over his bow to another, so Bhīma also had taken a vow to kill one who would address him as Tūbaraka or Tūvaraka. The Vedic form of this word seems to be Tūpara, a hornless animal, particularly a goat, cf. Vājasaneyā Samhitā, 24. 1. 15 etc.; Atharva-veda, 11. 9. 22. In Classical Sanskrit we have Tūbara or Tūvara as also Tūbarikā, Tūbarī, Tūvara etc., and the sense that it acquired is a hornless bull (अश्वरहितोऽजङ्घान्), or a person without beard, (अश्वरहितः पुरुषः), both meanings indicating a foul sense, such as a dullard or eunuch or impotent person. Prakrit grammarians like Hemacandra (8. 1. 205) and Trivikrama (1. 3. 37) record this word and give its equivalent in Prakrit. Trivikrama particularly records अश्वरहितोऽजङ्घान्, अश्वरहितः पुरुषो वा as the senses of this term. Bhīma who had the strength, not only of a bull but of elephants, would naturally resent his being addressed as Tūbaraka, suggesting that he lacks brains or that he is a eunuch or षट्, and may be justified in attacking or even killing such a person. Reference to this secret vow of Bhīma and Arjuna occurs only here, and it is not impossible that it is introduced here rather late in the development of the Epic.

63 "If I kill Yudhiṣṭhira, I shall not allow myself to live even for a short time. My vow mentioned above is widely known amongst the people. Therefore please give me a piece of advice so that my vow would stand true, and both myself and my brother would live." Note the use of चेत् in connection with हत्वा, a gerund. This unusual addition of चेत् is responsible for readings तं हन्या, हन्या, संहता, चेदन्या, etc. The simplest way for the Editor would have been to resort to emendation into हन्ता, a छद् form from हन्. I have, however, resisted that temptation, and regard this use of चेत् as peculiar to the Epic style. The subject of हत्वा, a gerund, and स्मृता, the finite verb in छद्, is one and the same, and so does not offend in any way Pāṇini, 3. 4. 21.

66 *) तस्यावमानं कलया त्वं प्रयुक्षस्व—"Insult him slightly, and such an insult from you would be as good as death to him (Yudhiṣṭhira)."

69 *) It is not possible to trace reference to this practice to the Atharvaveda.

73 [716*, line 1: read मा बोचस्त्वं for माबोचस्त्वं.]

83 *) अवाप्तं मां द्रौपदीतल्पसंस्थः—"Seated comfortably on the bed of Draupadī, you insulted me when actually I faced the danger (to my life) on the battle-field, and killed for your sake great warriors. You are thus over-suspicious and cruel." It appears that Arjuna still had the feeling of the horrors of battle as in BG I.

84 *) A reference to Bhīma that he would not fight with Śikhaṇḍin as he is Stripūrva and is destined to kill him. Cf. 5. 170. 16; and more particularly 5. 188. 9-14.

96 *) संशप्तकानां किंचिदेवावशिष्टम्—"A few of the Samsaptakas had still remained." They took part in events under the command of Śalya after Karpā's death. The occurrence of this line at this stage only proves my thesis, that it was not at all necessary for redactors of the S recension to bring all references to Arjuna's fight with the Samsaptakas to the second day of Karpā's Generalship.

97*-100*) The order of stanzas in the text here in the Central and S groups is very much confused as the table on page 426 shows. I have followed the order as in S K1., which appears to me the most reasonable.

110 *) *संक्षमस्व—All MSS. fail to give any satisfactory word which would suit the context here. Next to संक्षमस्व which is clearly a justifiable emendation, there is स संक्षान्य, though not so good and not so well-supported as संक्षमस्व.

111 [Crit. App. line 2: read त्वा for वा.]

50

25 *) निर्वजो—free from pain (निहता रजा यस्य).

57 This stanza is retained in our text because N and Ms-4 have it.

63 [750*, line 1: read सर्वलोके for सर्वलोके.]

51

12 [Crit. App. line 2: read पाथे for पाय.]

23 जयत्सेनः—For the death of Jayatsena at the hands of Abhimanyu, cf. 8. 4. 31. A reference to

the event of his death (The son Jarāsamdha Māgadha) at Abhimanyu's hands is found in 7. 47. 7; but if Jayatsena is one of the hundred princes killed by him, he is referred to in 7. 45. 27.

30 [Read 761A* for 761*.]

75 [Crit. App. line 2: read, T1.s for T1.]

79 *) लेखापु—Addressing Draupadī as a fair lady with well-defined line-like eyebrows. For Karpā's speech, cf. 2. 63. 1-5. The form with short उ in the vocative is often considered to be wrong. Cf. Siddhāntakaumudī under Pāpini, 4. 1. 5 (कथं तर्हि 'हा पितः कसि हे सुभ्र' इति मट्टिः । प्रमाद एवायमिति बहवः).

83 For the reference, cf. 5. 165. 3-8.

89 [Crit. App. line 12: ins. 'and Bom. ed.' after T₁ M.]

96 [Crit. App. line 6: ins. 'and Bom. ed.' after T G.]

99 [Crit. App. line 6: ins. 'and Bom. ed.' after S.]

52

9 [Crit. App. line 7: read S ins. after 9: Bom. ed. after 10: for After 9, S ins.:]

10 [Crit. App.: at the end ins. '— After 10, Bom. ed. ins. 787*.]

31 *) मत्तौखं विदि परः परेभ्यः—"Know that my valour is far superior (परम्) to that of other warriors.

54

5 *) प्रवसौ—प्रवसू.—The form प्रवसौ is obtained by the fusion of roots वृ and मा, —a fusion usual in Epic Sanskrit.

14 It is the duty of the charioteer to keep a watch on the stock of weapons. Bhīma, therefore, asks his charioteer Viśoka to count and tell him how much of his stock of weapons still remains unused. For duties of charioteers, cf. 8. 28. 5-8.

15-16 Viśoka thereupon counts the stock and tells Bhīma that he still has six ayutas (i. e., 60000) of Mārgaṇya types of arrows, one ayuta each of Kṣura and Bhalla types, two thousand of Nārīca and three thousand of Pradara types. This load of weapons requires a cart with six bullocks to carry it. So Bhīma need not fear any shortage of weapons. The charioteer adds further, that as a last resort, Bhīma may as well count upon his club, sword and his own arms!

55

15 *) अभियाय, a gerund from अभि+या.

41 *) शरावापाम्—with arrows to fill up (आवाप) the gaps of Kāśa grass.

45^a-47^a) These stanzas stand omitted in S (except T₂) but are retained in the constituted text because in their absence there would be a break in the sequence or narration. These lines are found in the Kumbhakonam edition (8. 81. 48^a-50^a). Our T₂ which shares the characteristics of N as well as of the S recension includes them. Sastri also has included them in his text, though he claims that his text represents a pure form of the Southern recension, and though four out of his five MSS. actually omit 46^a-47^a.

49 [Crit. App. line 3: read 49^{ad} for 47^{ad}.]

71 *) स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्सुमहादलः—Karpā acted as an island, port or shelter to the sons of Dhṛtarāṣṭra who were running away from the field. The term द्वीप suggests the imagery of ships stranded on stormy ocean, and the sight of an island or port encourages the navigators that these ships could seek shelter there. This being a common notion, there is really no need to expand the idea as is done in st 72-73. As has already been stated once, the Epic narrator does not leave the occasion merely to the imagination of the reader, but explains the imagery in full. Cf. 8. 5. 53-55.

56

5 *) राषेयानामधिरथः—The pre-eminent warrior among the sons of Rādhā, i. e., Karpā. Adhiratha and Rādhā who adopted Karpā as their son, had many other sons already.

44 [Crit. App. line 3: read 44^{ab} for 43^{ab}.]

57

13-14 For these stanzas, cf. 8. 31. 37-38, and our note thereon.

15 [Crit. App. line 35: read (No. 27) for (No. 26).]

33 Karpā, without understanding the tone of Śalya's speech in st 13-32, considers him to be in a normal state of mind, and boasts of his own valour.

36 *) असत्यो हि रणे जयः—"Victory in battle is rather uncertain or unreal." The Central group of MSS. reads अनित्यः which is clearly a lect. fac. —[Crit. App. line 8: read तावथ for तावथ*.]

37 ^b) *अनुष्ठुप्—So far as our knowledge, based on sacred literature like the Vedas, goes. The emendation is supported by K₁ which reads अनु, and Ś₁ K₂ and the Central group which read अनु. Cf. अनुष्ठुप् and such other formations.

49 [881*, line 2: read सानाद्युतो for सानाद्युता.]

57 [Crit. App. line 11: read वेपवांस for वेपव स.]

58

9 ^a) प्रेषिताजुनम्—प्रेषिताः + अजुनम्, a case of double samdhi, not sanctioned by Pāṇini, but of frequent use in the Epic. The Central group gives प्रेषिताः फाल्गुनं प्रति to smoothen the un-Pāṇinian samdhi.

26 ^a) पार्थः = भीमः here; for, it is Bhīma who has killed all sons of Dhṛtarāṣṭra in the Epic.

59

2 ^a) प्रेषित् = प्रेषयत् or प्रेषयामास.

31 [Crit. App. line 5: read Ts for Ts.]

37 ^a) Cf. 8. 57. 71^a.

39-40) For similar explanatory stanzas of similes which are frequent in the Epic, cf. 8. 5. 53-55; 55. 72-73.

60

17 ^b) *तृणं—The emendation तृणं is more or less a formal one. The N recension which alone reads तृणं is clearly due to carelessness of scribes. The S reading तृणी: justifies our emendation.

18 ^a) *इलेव—The reading इतीलेव in Ś K_{1.2} seems to be an attempt to avoid hiatus. Usually the words used for this purpose are इति, तु च etc. Ś K_{1.2} only repeat इति twice for the same purpose.

21 ^a) इन्द्रियार्थत्वता = इन्द्रियार्थाः + आत्मवता.

30 ^a) *अतीतमानुषम्—Of this compound expression, the part मानुष is supported by Ś₁ K_{2.3} V₁ B₁ D₁. D₁ reads अतीत मानुषं which is very near our emendation.

33 [927*, line 3: read रथवर्ममाभितः for रथवर्ममाभितः.]

61

1 [928*, line 2: read the line as दुःशासनं निकृतो निकृता.]

3 ^a) धन्वन्तराणि—Distance measured by a bow. The word धनुष् loses its final consonant. In fact, there must have been, in old strata of the Sanskrit language, words like धनु, धन्वन्, धनुष् etc.; but धनु and धन्वन् became obsolete, and grammarians tried to

explain the fact by saying that they occurred as substitutes for धनुष् in compounds, not exclusively in Bahuvrīhi but also in Tatpuruṣa compounds.

5 ^b) सापक्षकं यत्प्रवृत्तं सुतैस्ते—Bhīma remembered the hostile acts perpetrated by the sons of Dhṛtarāṣṭra, and he now wanted to take revenge on Duḥśāsana. These acts are too numerous to enumerate here, but they include प्रमाणकोट्यां शयनम्, अनुगृह्णाम, यत्, अनुष्ठान, insults to द्रौपदी etc. Cf. 8. 61. 12-13.

7 Bhīma states here that the blood of Duḥśāsana offered to him a tasty drink far superior to objects like mother's milk, a mixture of ghee and honey, a glass of sweet wine honorably offered, divine water, fresh butter obtained from churning milk or curds.

9 ^a) *तच्च—stanzas 8 and 9 describe the condition of the onlookers of the scene of Bhīma drinking the blood of Duḥśāsana. Some of them fell down out of fear; those who (somehow) could stand on their legs, dropped down weapons from their hands; others sent a loud cry of horror; still others closed their eyes as they could not bear the horrible sight. Our MSS. Ś K_{1.2.4} read तच्च, which must have been the result of the confusion of च and न as in Nepālī-Newārī or even in Śāradā scripts. दृश्युश्च तच्च is impossible with निमीलिताक्षाः, as also with some other variants presented by MSS., like समन्ततः, तं ततः etc. We are therefore compelled to resort to emendation of तच्च into तच्च which eminently fits into the context.

16 ^a) Cf. 2. 61. 44-46.

62

3 [Crit. App. line 5: read 3^a-4^b for 3^a-4^b.]

20 ^a) These lines are included in the constituted text on the strength of their presence in the majority of N and in Ts. The Kumbhakonam edition (8. 88. 39^a) supports the contents. It appears that अस्मद्विषय in 20^b must require the mention of weapons used in the Instrumental, as is done in 21^b and 21^c below.

38 ^a) These lines are included in the constituted text because in their absence no sense can be made out. The MSS. of S (Ts missing) and Sastri do not give these lines, but they are found in Kumbhakonam edition (8. 89. 12^a). It should be particularly noted that the sequence of stanzas 39-41 in the S recension is considerably disturbed; hence it

is likely that these lines may have been lost in the confusion. The same is the case with 42^{ab} which is missing in S and Sastri's edition but is found in the Kumbhakonam edition (8. 89. 16^{ab}).

50 ^a) विषाणपोत्रं—The bolt-like tusks of the elephant. पोत्र is literally a plough-share or thunderbolt.

63

9 ^a) * बाहुवलं—The emendation -वलं is supported by चेलवलं occurring in 9^a. Vādirāja seems to have preserved this reading, but in the transcript of his comm. before us, we find बाहुवरं. We feel that बाहुवलं is surely the original reading because of चेलवलं in 9^a, where we have not only -वलं but also तथा which indicates similarity of phrase in the preceding line and further because Vādirāja cites: वलं परिवर्तन इति वातुः.

24 ^a) For the S version of the lines, cf. line 3 of 983*. 24 [983*, line 2: read नानादेश्याश्च for नानादेश्याः].

25 ^a) * लङ्—A stake.

30 साक्षेपा विवादः—Discussions, which, of course, did not go unchallenged from the other side. मिथो भेदाश्च भूतानाम्—Divisions or divided opinions among men. व्याश्रयन्त etc.—All people resorted to different quarters for the division.

35 ^b) Note here the reference to आख्यानपञ्चमाः वेदाः, which sided with Arjuna.

39 ^a) आदित्याः कर्णतोऽभवन्—It is but natural that the Ādityas who are related to the sun, according to Epic mythology, should side with Karna.

48 ^{ab}) This line which is not found in the S recension, has been retained in the constituted text, because, without it, the reference to त्रिदशेश्वर or सहस्राक्ष-इन्द्र in 50^b, 57^b and 59^a, cannot be accounted for. The contents of the line are supported by the S recension. Cf. line 5 of 997*.

52 "If Arjuna does not succeed in the battle (एतस्य पर्यात्), the destiny, i. e., things fixed by nature, may lose all importance, and that would surely result in the destruction of the world."

64

20 Aśvatthāman, almost suddenly, seems to have developed a feeling of compassion, and approaching Duryodhana, requests him to make peace,

with the Pāṇḍavas. Unusual and out of place as it seems, it is not altogether an impossible situation. Arjuna had a similar feeling when not a single individual had lost his life in the battle. Aśvatthāman, who has seen the carnage for a period of 17 days, may have a similar nervousness.

65

The entire adhyāya, the constituted text of which has only 45 stanzas, is highly inflated so much so that its extent in the Central and S groups is almost double. Out of some 54 additional passages of this adhyāya, only ten, viz., 1031*, 1050*, 1056*, 1059*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071* and 1073* are found in ŚK group, of course along with other MSS. of the N recension, and the remaining 44 passages come from the Central group and S recension. As our ŚK MSS. are late copies of the real and older Kāśmīrī version, it would not be wrong to assume that even ŚK group received the additional passages from the Central group.

3 [1026*, line 3: read यथाचलौ for यथा चलौ.]

13 [1031*, read the last line as क्षिप्तान्क्षिप्तान्पाण्डवसेषु-संघान्; 1045*, last line: read दिष्टत्वा for दिष्टत्वा.]

14 [1047*, line 3: read सत्यसंघ- for सत्यसन्ध-]

24 [Crit. App. line 1: ins. hyphen after तदु; 1061*, line 1: read प्राच्छाद for प्रच्छाद*.]

28 ^a) सुषेणम्-सुषेण here is one of the sons of Dhṛtarāṣṭra, and not the son of Karna who was already killed by Uttamaujas (cf. 8. 53. 11). Confounding these two different Suṣeṇas, the S recension changed सुषेणं into स केतुम्.

28 ^a) There are two persons bearing the name of Sabhāpati, one equated with Bhūtakarman, and slain by Śatānika (cf. 7. 24. 22-23); and the other killed by Arjuna here.

30 [Crit. App. line 7: read — ^a) for — ^a); Line 10: read — ^a) for — ^b).]

33 [1068*, line 5: read व्याच्छेदनं for व्याछेदनं.]

34 [Crit. App. line 35: read 8. 66. 12^{ab} for 8. 66. 10^{ab}.]

66

This adhyāya also, like adhyāya 65, is highly inflated. In the constituted text of 65 stanzas, we have as many as 60 additional passages, out of which only five, viz., 1078*, 1103*, 1125*, 1126* and 1127*

the total extent of which is only three stanzas, are found in Ś K group along with MSS. of the Central group. The only conclusion to be drawn from this state of the text is the same as in the case of adhyāya 65.

3 [1078*, line 2: *read* विसृज्यरौघान् *for* विसृज्यच्छरौघान्.]

7-8 Note that Śalya here warns Karna that his arrow would not touch the neck of Arjuna, and therefore he should re-aim it so that it would cut off Arjuna's head. Note also Karna's attitude to Śalya's advice which, in this particular case, was not given to mislead Karna. Karna's eyes turned red, he took a very firm or obstinate attitude in not re-aiming the arrow. The result was that the arrow simply hit the top of the head-dress or Kirita of Arjuna.

10-11 The inclusion of these stanzas in the constituted text is not fully justifiable. All the same, they are included, on the sole consideration that their contents are supported by all the MSS., recensions and versions used for this Critical Edition.

To me it appears that the archetype, which, with all our attempts, we have not been able to discover as yet, may not have contained these stanzas or even their substance. The reasons for the above view are: First, these stanzas in the anuṣṭubh metre, in the midst of an old ballad in triṣṭubh metre, are misfits. Secondly, Ś K version, which is represented by the constituted text, have parallel versions in the Central group of MSS., as well as in the S recension, which latter is shorter than the version in the Central group. Thirdly, if these stanzas are omitted, there is no break in the narration. On the contrary, I would go further and say that the ballad-form of the Dvairatha of Karna and Arjuna would improve immensely.

How are we then to account for the unanimous support for the substance of these stanzas in all the different versions? My explanation is that the subject-matter of these stanzas was introduced in all the three versions, viz., Ś K, Central and Southern, at a considerably late stage, to glorify the divine power of Kṛṣṇa, when Kṛṣṇa-cult influenced the redactors of the Epic.

Looking from the rationalistic point of view also, there is no need to have the divine intercession in the present case. Śalya has already warned Karna (st. 7) that the latter did not aim the arrow rightly, and that it would not reach and hit Arjuna's neck. Karna did not like the hint from Śalya, may-be because Śalya was not friendly to him; on the contrary he had already promised Yudhiṣṭhira to use discouraging words to Karna. I do not think that Śalya played treacherous to Karna.

The events now prove that Karna's arrow only hit the tip of the crown on Arjuna's head. The crown ultimately fell down from his head. Assuming that Karna correctly aimed the arrow to hit Arjuna's neck, and Kṛṣṇa, to save Arjuna from a sure death, put all his weight on the chariot so that it should sink into the earth, how is it that the S recension mentions the extent of sinking only to five aṅgulas (about 4 inches), and the Central group to kiṣku, i. e., 24 aṅgulas? The Ś K group is silent on this point and only says अवगाढे रवे मूले. My own view is that the story of the sinking of the chariot was invented in the South, and first introduced into the S recension, just in one stanza 1089*. The Central group then developed it into 2½ stanzas, and thinking that the sinking of the chariot by five aṅgulas was not sufficient for the purpose, changed पञ्चाङ्गुलं into किञ्चुमात्रम् 1088*. Then Ś K version the archetype of which presumably contained no reference to this sinking, made a hasty attempt to insert the incident, keeping ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटम् of the Central group (line 10 of 1088*), and padding it with तस्य धीमतः to suit the anuṣṭubh metre into which he had put in the version. The clumsiness of construction of stanzas 10 and 11^{ab}, involving the fault of anacoluthon: माधवः कर्णेन संवीक्षमानं युवकं दृष्ट्वा.....पद्भ्यां सन्दनमाक्रम्य अवगाढे रवे.....हयाः जालुभ्यां मूले अगमन्) justifies our view that these two stanzas were introduced in Ś K group hastily and at a late stage to make good the apparent omission.

I realise that the above view encroaches upon the province of higher criticism, and therefore somewhat out of place here. But I feel it necessary to state the facts concerning the text, and I do not want to keep back my feeling that I have included them

into the constituted text most reluctantly, solely because all my MSS. agreed as to their substance in making a reference to the incident of the sinking of the chariot by Kṛṣṇa to save Arjuna's life. I think the question of the obronology of the text of these stanzas is now clarified, and so I feel I should have followed the following order in my text, viz., st. 9; 1089* as st. 10; and st. 12. and made stanzas 10 and 11 into a substituted additional passage to be put just before 1088*.

[After the critical apparatus of line 6 to 1090*, insert:

Dn1 cont.:

1090A* तत् शरः सोऽन्यद्दहनस्फिरिदं

तलेन्द्रदत्तं मुहुर्दं च धीमतः ।

and read—After 1090*, for 'After the above' in the last line.

12 [Crit. App. line 11: read 8. 65. 34* for 8. 65. 34*.]

15 This is one of the so-called Kūṭaslokas commented upon by Vimalabodha in his Viṣama-sloki with reading भूशब्दप in 15^a. The cofam. runs as follows:—

भूशब्देन शंभुरुच्यते निषण्डदर्शनात् । भूशब्दपश्चात्तुल्यं वि-
गोसा च तैः ।.....अभ्युपेत्याहुः कसमासः । तैः सुतोत्तमैः यथाक्रमं पिना-
कावस्तेः अस्तसं अश्वयहरणं यत्तदुत्तुनमुकुटं इपः कर्तुं.....संजहा-
रेत्यर्थः ।

The commentary in our Ds is clearer and runs:

भूशब्देन शर उच्यते निषण्डदर्शनात् । अहमूर्तित्वाच्च भूशब्दवाच्यता ।
भूशब्दपेलाहुः कसमासः 'श्रीरारोग्यशस्करम्' इतिवत् ।.....भूशब्दपेलाहु-
स्कारपाठः ।

19 1066*—This stanza, which is found only in some MSS. of the N recension, is commented upon by Vimalabodha, Arjunamīśra, Caturbhujā and Nilakaṇṭha. I think the stanza was composed more or less to show off the knowledge of lexicography, and thus to please the readers with the interpreter's skill.

19 Ś K1.3 Ds.s, which MSS. normally represent the oldest tradition of Karpaparvan, read stanzas 25–36, quite erroneously, after 19^{ab}, probably due to displacement of a folio in archetype. The disturbed sequence in the narration supplied a sufficiently strong evidence for such a presumption.

43 *) ममापि निम्नः—It fails to offer me protection and therefore the statement in 43^{ab} is not universally correct.

67

2-3 It is easy to expand the topic of wrongs which the Kauravas did to Pāṇḍavas. Some of them are referred to in 8. 61. 12–13, and at several other places in the Epic. But here, only those wrongs in which Karṇa played an important part, and in which he set at naught all rules of good behaviour or conduct would look appropriate. The redactors of the Epic have seized such opportunities to expand the text as in this case, and enumerated incidents with which Karṇa was not concerned. The incidents which figure in the constituted text are: (1) Dragging of Draupadī to the court; (2) Vanquishing Yudhiṣṭhira, who did not know the game of dice, at the hands of Śakuni who was expert in the game; (3) Karṇa laughed at Draupadī when she was dragged to the court, and used insulting words about her husbands; and (4) Karṇa's suggestion for a second game of dice at the instigation of Śakuni. All these clearly violated the rules of good conduct or Dharma on the part of Karṇa. In the midst of a large number of incidents found in MSS., some of which had no reference to Karṇa, we have selected only the four incidents mentioned above, because they are preserved in Ś K1.2, though they lack universal support. I have stated at several places that these MSS. have preserved the oldest text-tradition of this parvan. Note in this connection the fact that not only recensions and versions, but even individual MSS. have their share in the inflation, and that the positions of such inflated passages are not uniform. Cf. the critical apparatus on 8. 67. 3.

4 [Crit. App. line 7: read G₃ for G₂; 1145*, line 2: read पाण्डवाः for पाण्डवा.]

17^d) पट्टवाजम् = पट्टपक्षम् (Arjunamīśra), i. e., having six blades or feathers.

18^b) समानक्रव्यादम् = क्रव्यादसमानम्. Pāṇini has enumerated cases of reversion of the normal order of words in compounds under अहिताभ्यादिगण; cf. 2. 2. 37. If this interpretation is accepted, इव which follows becomes redundant. Probably to

avoid it, the Central and S group have changed the text.

21 [Crit. App. line 11: *read* यथातथा *for* यथा.]

23 Construe: [अर्जुनः | चक्रे विपक्तं (occupied with the wheel) रिपुं जिघांसुः (supply आसीत्).]

25 *) देही—“This soul of Karna, thereupon, left his body with utmost reluctance,—the body that was wont to pleasures and that was a befitting embodiment of his noble deeds,—just as a rich lord leaves his home with its big paraphernalia.

27 *) विगाह—*a gerund used as finite verb.*

33 This stanza is considered to be a Kūṭasloka and as such commented upon by Vimalabodha. Arjunamiśra also has commented upon it. The MS. of Vimalabodha's commentary is very corrupt, but it can be presented in a readable form. He reads:

अपराहे (अ)पराहस्य (पराहस्य ?) शतपूर्वस्य मारिष ।

छिन्नमज्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥

अपराहे दिनशेषे । पराहस्य (पराहस्य ?) परसु(पु)ष्ट(ह)स्य पुनस्तनस्य । यद्वा अपराहस्येति पाठे न विद्यते परमहः यस्य दानशौण्ड-
त्वादिति । अथवा अपराहस्येति जपितुः । स हि प्रत्यहमा पृष्ठतापा-
ज्जपंस्तिष्ठति । तस्मिन् समये नादेयं ब्राह्मणस्यासीदिति कथा । शतपूर्वसेति
शतानां दुर्योधनादिभ्रातृणां पूर्वस्य भे(ज्ये)ष्ठस्य (अग्रजस्यस्य) परि-
जितस्य स्निग्धस्य वा । मारिष आर्य । छिन्नं कायात्पृथक्कृतम् । पार्थनेत्य-
र्थात् । अज्जलिकेन बाणेन करणभूतेन । आजौ संग्रामे । सोत्सेधं सोच्छ्रायं
प्रांशुत्वात्, ऊर्ध्वं वा, सशरीरं समुकुटं वा । उक्तं च—उच्छ्रायकायमुकुटेवू-
त्सेधः परिकीर्तितः । उत्सेधः काय उच्छ्राय इति च । शिरोऽपतदित्यर्थः ॥

Arjunamiśra's commentary is almost identical. The above interpretation, in my view, is based upon wrong spelling of words and wrong reading, just to please a silly reader. The reading शतपूर्वस्य is supported only by B₂. (marg.) and D₁, i. e., some Bengali MSS. and Arjunamiśra's version, but is wanting in D₁ and D₅ which represent Ca version. As regards अपराहे पराहस्य it is possible to read अपराहस्य. Vimalabodha and possibly our S₃ give another reading पराहस्य, and the former interprets it as

परपुष्टस्य, i. e., brought up by Adhiratha, the Sūta, or supported by Duryodhana, which reading and its interpretation are very fanciful. I think the original text must have been the one given by us, and it means: “In the afternoon of the second day (of Karna's Generalship).”

35 Although the S recension omits this stanza here, it reads it elsewhere. This means that the N recension repeats 35^{ab} and 35^{cd} at two different places, though S reads it only once, and that too in adhyāya 68. The wavy line for the stanza thus indicates, not so much uncertainty of the text as that of its position.

68

13 After this stanza comes a passage given in Appendix I, No. 43. It is a long adhyāya covering nearly 60 stanzas. It was thought that the proper place for it might be in the beginning of Śalya-parvan, but in the critical edition of that parvan also it is relegated to its Appendix I, No. 1, showing clearly that the passage finds support neither here nor there.

19 *) निशान्तैः—Extinguished.—[1181*, *read* संय-
न्तयोषा* *for* संयन्तयोषा*.]

34 *) *सर्वगम्या—This emendation is necessitated by syntactical difficulty. We have obtained the emended text simply by dropping the anusvāra orम्.

48 *) परवातिवेल्म् = परवाः + अतिवेल्म्, an instance of double sandhi.

69

As in the beginning of this parvan, the adhyāyas 1 and 2 of our text have a parallel version in the S recension, so, at the end of the parvan also, this adhyāya of our text has a parallel S version. The wavy line in the margin indicates this fact. The text in the N recension also is considerably inflated, the number of additional passages being 21 for a text of 43 stanzas, excluding of course the passages giving the Phalaśruti.

support of all Sanskritists, and of all who are interested in the furtherance of this supremely important work, which none could do better than he. . . . In every respect, therefore, this monumental work will reflect the utmost credit on its editor and his assistants, and on the great Indian people who may justly regard it as a matter of national pride. . . . When completed, this edition of the Mahābhārata will occupy a place in the history of Sanskrit scholarship with which only one other work—the lexicon of Boeshtlingk and Roth—can hope to vie in magnitude and importance.”
—Professor Dr. FRANKLIN EDGERTON (Yale University, New Haven).

His Excellency Sir ROGER LUMLEY, Late Governor of Bombay: “Since its foundation more than a quarter of a century ago, the Bhandarkar Oriental Research Institute has rendered great service to the cause of Oriental learning, and deeply enriched the tradition of Indian Scholarship. As President of the Institute, I am proud of the noteworthy contributions which have been made to the study of India’s literary heritage under its auspices. . . . I give my best wishes to the Institute for the future, and I shall look forward in particular to the day when its great work for the Mahābhārata has been successfully completed.”

His Excellency LORD WILLINGDON, Late Viceroy of India: “With the recollection of the close association which I had with the early fortunes of the Bhandarkar Institute in years gone by and of my personal friendship with that great scholar and gentleman Sir Ramkrishna Bhandarkar during the years I was Governor of Bombay, I am grateful for this opportunity of sending my warmest greetings to all those who have laboured so well to bring it to its present state of efficiency.

As its first president, I am proud to feel that it is fully justifying the hopes and aspirations of its founder, and is proving a worthy memorial to a great citizen, a great student of Oriental Research and above all to one who spent his life working for the educational advancement of his fellow countrymen.

I much hope before long to come and see for myself the practical evidence of its progress, and in the meantime wish the Bhandarkar Oriental Research Institute all possible success in the coming years”.

Sir JOHN FORSDYKE, K. C. B., Director and Principal Librarian, BRITISH MUSEUM, London: “The British Museum sends its warmest congratulations to the Bhandarkar Oriental Research Institute. The founding of the Institute was a landmark in the development of Oriental studies in India, and during these 25 years great enterprises have been planned and rapidly carried towards completion. First among these is the monumental edition of the Mahābhārata, without doubt the most important advance in Sanskrit scholarship in this period, and a model for the critical treatment for which the bulk of Sanskrit literature still waits.”

Resolutions of the Indian Section of the 17th International Congress of Orientalists at Oxford (1928): 1. “That this Congress is gratified to find that the preparation of a critical edition of the Mahābhārata, a work of such tremendous importance for the future of Sanskrit research, has been undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute, and congratulates the Institute on the first fruits of its labours, the first fascicule of the critical edition, which was published in July 1927.”

2. “That in view of the eminently satisfactory manner in which the work is being done by the Institute, this Congress is of opinion that the MS. collations made and the funds collected for the critical edition of the epic planned by the Association of Academies be now utilized for purposes of the critical edition being prepared in India, without prejudice to the original project of the Association of Academies.”

3. “That this Congress therefore recommends that: (a) such collations of the Mahābhārata text as have already been prepared by the Association of Academies be placed, on loan, at the disposal of the Bhandarkar Oriental Research Institute, and (b) such funds as were collected by the Association of Academies for Mahābhārata work be now utilized for doing further collation from the Mahābhārata MSS. preserved in the European libraries, these collations being in due course likewise made available for the purposes of the work of the critical edition undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute.”

It is in the spirit of this resolution that the Trustees of the Mahābhārata Fund in Great Britain have made from the Fund donations of £ 2,490.

The Critical and Illustrated Edition of the Mahābhārata

VOLUMES ALREADY PUBLISHED

	Permanent-members	Others
	Rs.	Rs.
Vol. I-ĀDIPARVAN (1), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 1-7; pp. cxviii + 996	33-0	36-8
Vol. II-SABHĀPARVAN (2), Ed. F. Edgerton; Fasc. 13-14; pp. lxvii + 517	13-0	14-8
Vol. III and IV-ĀRANYAKAPARVAN (3), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 11-12; pp. xlii + 1117	18-0	20-8
Vol. V-VIRĀṬAPARVAN (4), Ed. Raghu Vira; Fasc. 8; pp. lx + 362	12-0	13-0
Vol. VI-UDYOGAPARVAN (5), Ed. S. K. De; Fasc. 9-10; pp. liv + 739	20-0	22-0
Vol. VII-BHĪṢMAPARVAN (6), Ed. S. K. Belvalkar; Fasc. 15-16; pp. ciov + 802	18-0	20-8
Vol. X-KARṆAPARVAN (8), Ed. P. L. Vaidya Fasc. 20, 27; pp. xlii + 697 + ~~lxxx~~	27-0	30-8
Vol. XIV-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Āpaddharma, and concordance; Fasc. 21 and 26 (part); pp. viii + 264 + ~~cxliv~~	13-0	14-0
Vol. XV-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Mokṣadharmā, Fasc. 22-23 and 24 (part); pp. viii + 844	33-0	36-8

VOLUMES IN PRESS OR IN PREPARATION

Vol. XIII-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Rājadharmā, Fasc. 18-19 (out)	37-8	42-0
Vol. XVI-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Mokṣa, Fasc. 24 (out); 26	45-0	50-0
Vol. XII-SĀUPTIKAPARVAN (10), Ed. H. D. Velankar; along with STRĪPARVAN (11), Ed. V. G. Paranjpe; Fasc. 17	9-0	10-0
Vol. VIII and IX-DRṢṬAPARVAN (7), Ed. S. K. De; Fasc. 25 (out); 28, 29	37-8	42-0
Vol. XI-ŚALYAPARVAN (9), Ed. R. N. Dandekar; Fasc. 30	24-8	27-0
Vol. XVIII-ĀŚVAMEDHIKAPARVAN (14), Ed. R. D. Karmarkar	22-8	25-0
Vol. XVII-ANUŚĀSANAPARVAN (13)	40-8	45-0
Vol. XIX-ĀSRAMAVĀSAPARVAN (15), MAUSALAPARVAN (16), MAHĀPRASTHĀNIKAPARVAN (17), and SVARGAPARVAN (18)	14-8	16-0
Vol. XX and XXI-PRATĪKA INDEX	32-0	35-0
§ Vol. XXII and XXIII-HARIVAMŚA	*	*
§ Vol. XXIV-EPILOGUE	*	*

The above are deferred prices. Bound Volumes at Rs. 4 to 6 extra each. This list (1954) cancels previous lists.

CURRENT RATES OF SUBSCRIPTION*

Kind of Binding	For Permanent Members		For Others	
	Advance Payment (i)	Deferred Payment (ii)	Advance Payment (iii)	Deferred Payment (iv)
Cloth	Rs. 475	Rs. 525	Rs. 525	Rs. 575
Paper	Rs. 400	Rs. 450	Rs. 450	Rs. 500

N. B.—Subscribers on the Deferred Payment Plan have to deposit Rs. 25/- out of the price for registration of the order. — *Postage extra in all cases.*

* Parts not sold singly, except the Bhagavadgītā portions from Vol. VII: Price (Paper) Rs. 7-8.

† Concessions to trade at 12½% on the advance price charged, if customers are permanent members; (but at 20% on the deferred price of single volumes charged to others).

§ The two Harivamśa Volumes and the Volume of Epilogue fall outside the above set.

Printed and Published by The Bhandarkar Institute Press, Poona-4.